

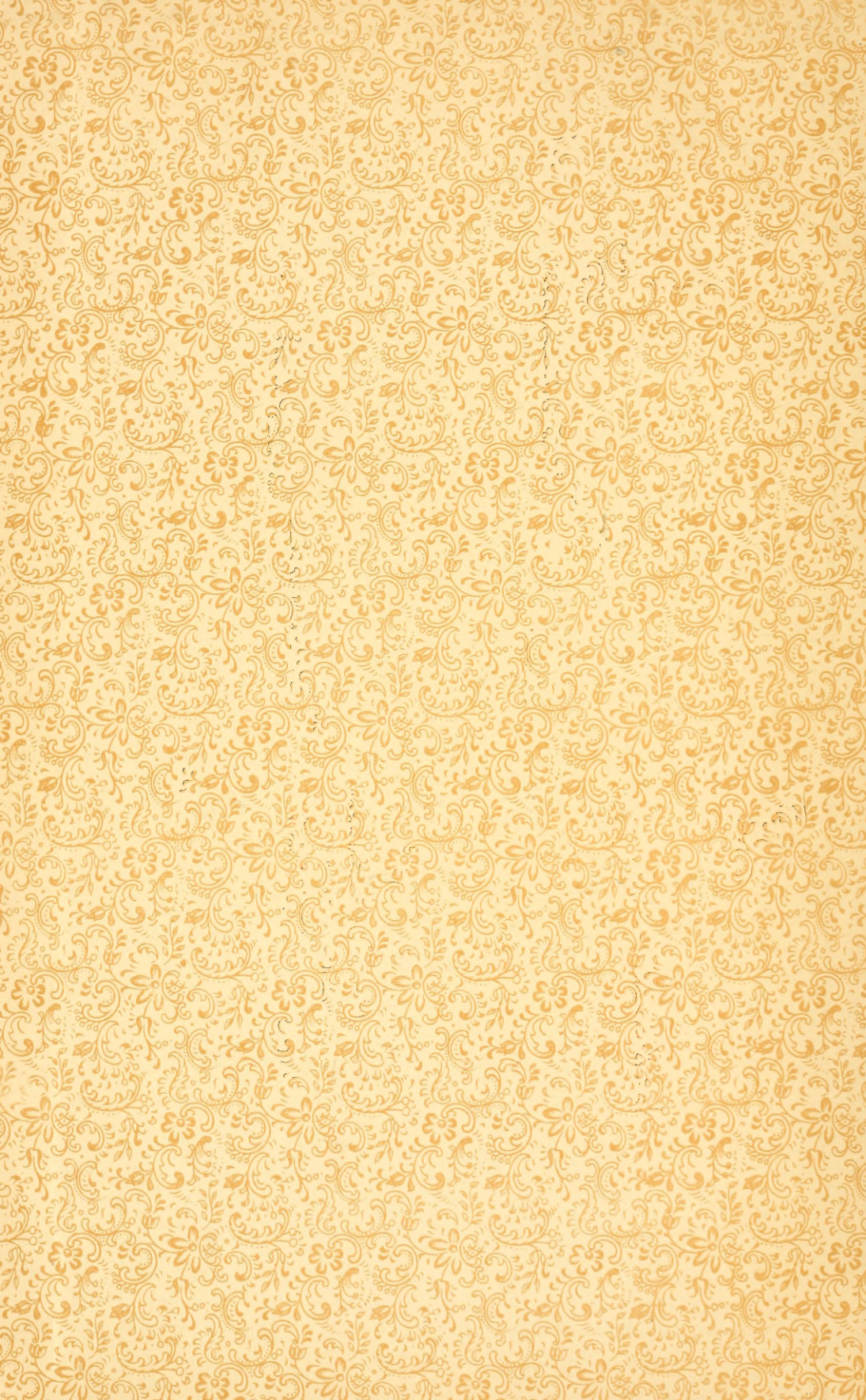
BRANDEIS UNIVERSITY

3 9097 0119110 4

PJ5111 .T7 v.2 1893-94
Di Tsukunft

DOES NOT
CIRCULATE

א 96

מעקאנא

א וויסענשאפטליך-טעכנישע מאגאזין פאר

ארויסגיבען

— פון דא —

אידיש שפראך פארשטאנדען, ס. א. פ.

פון

אמעריקא.

ארכיטעקט
אללע
לעז.
דער
אייך !

1894

פעבר.

אינהאלטס פערצייכנים:

- (1) אײַגוסט בעבעל—א לעבענסבעשרייבונג אב. קאהאן
- (2) מיט הונדערט יאָהר צוריק ס. פאַלאס.
- (3) דיא וועלט (א קאפיטעל פון'ס קאמפף צווישען וויסענשאפט און רעליגיעזן) אב. קאהאן.
- (4) דיא פארזעך קאמונע פ. קראנין.
- (5) אידישע מלוכות אין רוסלאנד און אין אראביען (וועגען דיא אַבשטאַמונג פון דיא היינטיגע אידען) ב. פייגענבוים.
- (6) שפראכען און וויא זיי צו לערנען פון עדוואַרד טיממע און ד. ב.
- (7) I—דיא וועבער (א געדיכט פון היינע), II—דער בית הקברות (א געדיכט פון לודוויג אוהלאַנד) איבערזעצט פון א. שאַרקאַנסקי.
- (8) דיא משונענע פון אַסטענדע — אין ערצעהלונג פון פעליקס פיאט איבערזעצט פון ס. שוואַרץ.

אַלס פילאַנע צו דיזע נומער — אַ פאַרשיעט פון אײַגוסט בעבעל.

קאַרעספּאָנדענצען און געלדענדונגען צו אַרעסירען אָן דעם סעקרעטער פון דיא רעדאַקציע:
B. Feigenbaum, 91 Delancey Street, New York.

PJ
5111
.T7
V.2
1893-94

AUGUST BEBEL.

אויגוסט בעבעל.

מעגליכקייט צו ווערען, וואָס ער איז יעצט — דער טרייער און מעכטיגער פֿאַרקעמפּפּער פון דיא גרעס-טע און פֿאַרטגעשריטענסטע אַרבייטער אַרמיי אין דער וועלט.

אין ליפּציג האָט זיך דאָן געגרינדעט אַן אַרביי-טער בילדונגס-פּעראַיין. בעבעל און אנדערע, וועלכע האָבען שפּעטער געשפּילט אַ ראָלע אין דער אַרביי-טער בעוועגונג, זיינען אין דיזען פּעראַיין אַריינגע-טראָטען. דיא ערשטע צייט האָט ער זיך אין דיזען פּעראַיין מיט קיין זאָך ניט אויסגעצייכענט און פלעגט קיין מאָל ניט נעמען דאָס וואָרט, זאָגנדרען אויפ-מערקזאם צוהערען, וואָס דיא רעדנער פלעגנען ריי-דען. דיזער פּעראַיין איז גיווען געגרינדעט פון בעל-הבתי-בעל-מלאכות און האָט מיט דעם סאָציאליז-מוס ניט געהאט צו טאָן. צו דער זעלבער צייט זיינען אָבער אין ליפּציג שוין גיווען אייניגע קאָמוניסטען, וועלכע פלעגנען אין דעם אַרבייטער-בילדונגס-פּעראַיין אַ מאָל האַלטען סאָציאליסטישע רעדען. בעבעל איז פון אַנפאַנג ניט גיווען קיין אָנהיינגער פון סאָציאליז-מוס, און זיינע ערשטע רעדען אין פּעראַיין זיינען גיווען געריכטעט גענען דיזע אידעע.

דיא ראדיקאַלע מיטגליעדער זיינען דערנאָך פון דעם בילדונגס-פּעראַיין אַרויסגעטראָטען און האָבען געגרינדעט אַ פּעראַיין מיט דעם נאָמען „פאַר-ווערטס“. פון דיזען פּעראַיין איז דערנאָך אַרויסגע-וואקסען דער צענטראל-קאָמיטע, פון וועלכען, מיט דיא הילף פון פּערינאנד לאססאַל'ס אַניטאַציאָן, איז נאכהער אַרויסגיקומען דיא סאָציאליסטישע אַר-

אויגוסט בעבעל, דער בעריהמטער פיהרער פון דיא מעכטיגע דייטשע סאָציאַל-דעמאָקראטיע פון איהר גרינדונג ביז היינטיגען טאָג, איז גיבאָרען גיך וואָרען דען 22טען פעברואַר 1840 יאָהר אין דיא שטאָדט קעלן. זיין פאָטער איז גישטאָרבען, ווען אוי-גוסט איז נאָך גיווען אַ קליין קינד, און זיין מוטער האָט התונה געהאט מיט אַ צווייטען מאַן, אַן אלטען אונ-טער-אַפּיציר, מיט וועלכען זיא האָט זיך בעזעצט אין דיא מיליטער-פּעססונג אין וועזעל. דאָרטען האָט בעבעל פּעבראָכט זיין קינדהייט און האָט זיך פליי-סיג גילערענט אין דיא פאָלקס-שולע. זיין מוטער האָט זיך גיוואָלט ער זאָל אַ מאָל אויף ווערען אַן אונטער-אַפּיציר, וויא איהר מאַן; אָבער בעבעל'ס שטיף-פאָטער איז דאָס ניט גיפּעלען גיווען. ער האָט געקאָנט דעם ערעלען כאַראַקטער פון דעם קנאָבע און האָט פּערשטאַנען, אז ער וועט צו דעם לעבען, צו וועלכען זיין מוטער האָט איהר געוואָלט פּערטיגען, ניט טויגען. בעבעל איז אָנגעקומען צו אַ טאָקער [דעקסלער] און האָט זיך גיך אויסגילערענט דיא אַרבייט. זיין לעבעדיגע נאַטור און דורשט צו קענען מענשען און זאכען האָבען איהם ניט געלאָזט רוהען אין דער היים, און ער האָט זיך אוועקגילאָזען ריזען נאָך איידער זיין לעהרצייט האָט זיך גענדיגט.

אין דעם יאָהר 1861 איז בעבעל אויף זיין ריזע געקומען נאָך ליפּציג. דיזער פאָקט — זיין קומען נאָך ליפּציג — איז גיווען בלוין אַ צופאַל; אָבער דאָס האָט גיהאט אַ וויכטיגע ווירקונג אויף זיין גאַנצען ווייטערען לעבען. דאָס האָט איהם גיגעבען דיא

און אויף וועלכען עס איז געמאכט געווארען דער ערשטער טריט צו דיא פעראייניגונג פון דיא דייטשע סאציאליסטען.

אין אלע דיעזע ארבייט און קעמפפע איז בעבעל גיווען דער טהעטינסטער. ער האט געשריבען ארטיקלען פאר דיא וואכענבלאט און האט געהאלטען פיעלע רעדעס אין פערשידענע פלעצער און האט זיך אין דיעזע בעוועגונג אזוי געאפפערט, דאס ער האט פערדארבעט ווין געזונט און פערנאכלעסיגט זיין פרי-וואט געשעפט. אין 1867 איז ער אויסערוויילט גיוואר צו דעם נאָרד-דייטשען רייכסטאג, וואו ער האט אָנגעפאנגען זיין מערקוויקיגע סאציאליסטישע כּהנ-טיניקט, וועלכע וואקסט אין פרוכטבארקייט עד היום. צום ערשטען האט מען איהם אויסערוויילט אין וואהל-קרייז פון גלאוכאו מעעראנע, אין זאקסען, — א דיסטריקט בעזעצט מיט אינטעליגענטע וועבער און זאקען ארבייטער. אין 1878 איז ער אויסערוויילט גיווארען פון דרעזדענ-אלטשטאדט.

פון 1866 ביז 1870 ביז בעבעל'ס לעבען געווען פערנומען אין א שווערען קאמפף מיט דיא אָנהיינגער פון לאססאל, מיט וועלכע ער איז ניט געווען איינגעפירט מיט דיא שווערען סאציאליזמוס. דיעזער קאמפף צווישן שטען דיא צווייערליי סאציאליסטען — לאססאליאנער און מארקסיסטען — איז גיווען זעהר א ביטערער; אָבער בעבעל האט איהם אויסגעהאלטען ביז דעם לעצטען מאמענט, ווען זיין ריכטונג האט געזענט.

פון 1870 ביז 1878, ווען ביסמארק האט דורכגעפירט דעם אויסנאָהם געזעץ געגען דיא סאציאליסטען, האט בעבעל אין זיין אונערמינדליכע אַנימא-טאָרשע ארבייט קיינע גרויסע שווייגיקייט ניט גע-האט, און דיא צאָהל פון ארבייטער, וועלכע זיינע וואונדערבארע רעדען האָבען געוואונען פיר דעם סאציאליזמוס, איז געוואקסען און געוואקסען.

אינטערעסאנט איז, וויא בעבעל און ליעבקעכט האָבען זיך געהאלטען אין דיא גיפעהרליכע צייט פון דיא דייטש פראנצויזישע קריגע. דיא דייטשע נא-ציאן איז דאן גיווען פערשכורט אין איהר האס צו פראנקרייך, און פיעלע האָבען גיפאָדערט דיא בלוט פון אזעלכע דייטשען, וועלכע האָבען גיטראכט בלויז פון אינטערנאציאנאלע פעראייניגונג פון אלע פעל-

בייטער בעוועגונג פון דייטשלאנד. דאס איז גיווען אין יאָהר 1862. בעבעל איז נאָך אלץ פערבליבען אין דעם קאנסערוואטיווען ארבייטער בילדונגס פעראייין. ער איז אָבער שנעל געוואקסען אין ענטוויקלונג און האט מיט דורשט גילעזען אלץ, וואס ער האט נור גיקענט געפינען איבער סאציאלע פראגען. אין 1864, ווען ווילהעלם ליעבקעכט איז אויסגעוויזען גיווען פון בערלין און איז געקומען נאָך לייפציג, איז בעבעל מיט איהם געהענט בעקאנט געוואָרען, און דיעזע בעקאנט-שאפט האט איהם געהאָלפן ניער א בעגריף צו קריגען ווענען דעם סאציאליזמוס. צו יענער צייט האט בעבעל אין דעם בילדונגס-פעראויין שוין גע-שפיעלט דיא וויכטיגסטע ראָלע, און אין יאָהר 1868, ווען דיעזער פעראייין איז זיך צופאלען, האָבען דיא סא-ציאליסטען דערביי געהאט א גרויסען זעג איבער דיא קאנסערוואטיווע עלעמענטען.

צו לאססאל'ס אָרגאניזאציאנען איז ניט בעבעל, ניט ליעבקעכט ניט צו געשטאנען, ווייל זיי זיינען ניט גיווען איינפערשטאנדען מיט לאססאל'ס טהעאָריען, ניט מיט דיא ארט, וויא זיין „אָלגעמיינע דייטשער ארבייטער-פעראייין“ איז גיווען ארגאניזירט. זיי האָבען אָבער מיט אלע קרעפטען געאר-בייט און אַנטירט פיר דעם ריינעם וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס.

פערשידענע ראדיקאלען האָבען באלד געגרינגעט א דעמאָקראטישע וואכענבלאט, און אין זאקסען האָבען זיי ארגאניזירט א גרויסע צאָהל פון זאָגענאנטע „פאָלקס פעראיינען“. הגם דיא פראָגראם פון דיעזע צייטונג און פעראייין איז ניט געווען שטריינג סאציאליסטיש, האט זיא דאָך אין א גע-וויסען זין געהאט א סאציאליסטישען כאראקטער. דיא בורזשא מיטגלידער זיינען, נאטירליך, פון דיעזע „פאָלקס-פארטיי“ באלד ארויסגעטראָטען, אָבער דיעזע פארטיי האט דאָך פון אָנפאנג אן זעהר טיכטיג גיאָרבייט און האט צוגעפערטיגט דעם וועג פיר א מעכטיגע סאציאליסטישע בעוועגונג. דיא „פאָלקס-פארטיי“ האט פיר דער סאציאליסטישער אידעע געוואונען דיא גרעסטע טייל פון דיא ארבייטער-בילדונגס פעראיינען, און דאס האט מעגליך גע-מאכט דעם בערימטען קאנגרעס, וועלכער איז אָנגעהאלטען גיווארען אין אייזענאָף אין יאָהר 1869

קער און וועלכע האָבען דיא פראנצויזען בעטראכט אלס ברידער. אייניגע אזעלכע דייטשען, דיא סאָ-ציאליסטען בראַקע, גייב און יאָקאָבי זיינען געשמי-טער-הייט אין קייטען אוועקנישלעפט גיוואָרען אין פעסטונגען, און מען האָט מורא גיהאט, אז מען וועט זיי הרגענען. בעבעל האָט דאָן געהאט מוטא גענוג אָפּען אין רייכסטאָג אויסצושפרעכען זיינע אינטער-נאציאָנאַלע איבערצייגונגען. אין אַ רעדע, אין וועלכע ער האָט ערקלערט, אז דאָס פראנצויזישע פאָק און דאָס דייטשע זיינען ברידער און אז ניט זיי האָבען צו פיהרען אַ מלחמה, זאָגערען זייערע ביידענס הער-שער ווילען דאָס אזוי — האָט ער בעקעמפּט דעם פאָרשלאָג צו געבען דער רעגירונג געלט אויף דיא מלחמה הוצאות. דער רעגירונג האָט זיך זעהר געוועלט איהם פטרען, און אזוי וויא פאר דיזע רעדע אין רייכסטאָג האָט זיא נאָך דיא געזעץ נאָך איהם ניט גיקענט אַרעסטירען, האָט זיא געפונען אַנאָדער תירוץ. איהם, צוזאמען מיט ליעבקעכט און העפנער, וועלכער איז דאָן אויף גיווען אין דער סאָציאליסטי-שער בעוועגונג פון דייטשלאַ ד (יעצט איז ער רעדאק-טאָר פון דיא סענט לואיסער „טאנע בלאט“) האָט מען פלוצלונג אַרעסטירט אויף דיא בעשודיגונג אין „האָכפערראט“, דאָס הייסט, אז זיי זיינען דיא פיה-רער פון אַ פערשווערונג מיט דעם צוועק צו פערניכ-טען דיא מרוין. זייער פראָצעס, וועלכער איז איינער פון דיא אינטערעסאַנטסטע פאַסירונגען אין דער געשיכטע פון דייטשען סאָציאליזמוס, האָט זיך געענ-דיגט מיט דעם, וואָס בעבעל און גיעבקעכט זיינען אָנגעמישט געוואָרען אויף צוויי יאָהר געפענגניס. דאָס האָט אין דייטשלאַנד אָנגעמאַכט אַ גרויסען גערודער, וואָרים מען איז נאָך דאָן ניט געוויינט גע-וואָרען, אז פאַר מיינונגס אויסשפרעכונג זאָל מען בעשטראָפּען מיט אַזאַ פּערהאַפּטונג. מען האָט זיך אָבער צו אזעלכע זאכען באלד צוגעוויינט, און בעבעל אליין איז שפּעטער ווידער אָבגיוועטען איין מאָל ניין און נאָכהער דריי מאָנאַט פאַר „מאָיעסטעט'ס בעליי-דיגונג“, און דערביי האָט מען ביי איהם אויף צוגע-נומען זיין מאָנדאט אלס מיטגליעד פֿון רייכסטאָג.

אין יאָהר 1875 זיינען דיא לאַססאליאַנער און דיא אייזענאכער (מאַרקסיסטישע) סאָציאליסטען פּעראייניגט גיוואָרען אויף אַ קאָנגרעס אין דיא שטאָרט גאָטטא און האָבען געגרינדעט דיא סאָציאליסטישע פאַרטיי אין דיא פאַרמע, אין וועלכע זיא עקזיסטירט היינט. אין 1878 האָט ביסמאַרק שוין גיועהען, אז דזע פאַרטיי איז אַ גיפּערהרליכע מאכט, און ער האָט דורכגעפיהרט דעם גיזעץ געגען דיא סאָ-ציאליסטען. דיזער גיזעץ איז הויפטזעכליך בעשטאַנען אין דעם, דאָס דער פאָליציי איז גיגעבען גיוואָרען דאָס רעכט פערנאָדער צו-טרייבען סאָציאליסטישע פערזאָנלעכע און צו פערמאַכען סאָציאליסטישע ציי-טונגען, ווען נור זיא האָט געוועלט. קלאַגען זיך האָ-בען דיא סאָציאליסטען געקענט בלויז פאַר געוויסע בעאַמטע פון דער אַלגעמיינער דייטשער רעגירונג; אָבער דיזע בעאַמטע האָבען, נאָטירליך, אימער געהאלטען מיט דער פאָליציי. אַ חוץ דעם האָט דיא רעגירונג ערקלערט „בעלאַגערונגס-צושטאַנד“ אין אזעלכע שטעט, וואו דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג איז גיווען שטאַרק, און ווען אין אַ שטאָרט איז גיווען ערקלערט בעלאַגערונגס צושטאַנד, האָט דיא פאָלי-ציי פון דאָרטען גיקענט אַרויסשיקען, וועמען זיא האָט נור געפונען פיר „גיפּערהרליך“.

אַזאַ בעלאַגערונגס צושטאַנד איז ערקלערט גע-וואָרען אין בערלין, האַמבורג, לייפציג און אַנדערע שטעט, און בעבעל, וועלכער האָט גיהאט אַ דרעק-סעל ווערקשטאַט אין לייפציג, איז פון זיין היים אויס-געוויזען גיוואָרען. זיין גישעפט האָט זיך גוט געצאָלט, דען ער האָט געהאט אַ גרויסען נאָמען פאַר דיא קינסטליכע אַרבייט, וועלכע זיינען דאָרטען געמאַכט גיוואָרען, און בעבעל מיט זיין פאַרטנער, הערר איס-לייב, האָבען בעקומען מעהרערע סעדאַלען אויף פערשידענע אויסשטעלונגען.

בעבעל האָט זיך בעזעצט אין אַ דאָרף לעבען לייפציג; אָבער דאָס רוב איז ער גיווען אין וועג אַרומריזענדיג פאַר זיין גישעפט און צו דער זעלכער צייט אַניטירענדיג אין דיא פערשיעדענסטע פלעצער דעם סאָציאליזמוס. אין דיזעז ריוועס האָט ער גע-האט גרויסע צרות פון דיא פאָליציי, וועלכע פלעגט נאָך איהם נאָכשיקען שפיאָנען, אָפט איהם פער-האַלטען און איהם דורכטאַפּען דיא קעשענעס מיט זיין באַגאָזש, און אַ מאָל אויף איהם ניט אַריינלאָ-זען אין דיא שטאָרט, וואו ער האָט בעדאַרפט זיין, זיין פאַרטנער איז אַפיקו קיין סאָציאליסט,

מיט זיין אייזערנע ענערגיע און מיט זיין וואונדער-
בארען טאקט און קלוגקייט גיוואוסט וויא אפצונארען
דיא רעגירונג'ס בלוט-הינט און צו פיהרען דיא בע-
ווענונג אזוי, אז אנשטאָדט צו פאלען, וויא ביסמארק
האָט זיך געריכט, איז זיא נאָך שנעלער גיוואקסען
און איז סוף כל סוף גיוואָרן אזא מאַכט, אז זיא
האָט פּעראורזאכט דעם פאל פון ביסמארקען גופא
מיט זיין „אויסנאהם-געזעץ“ אין איינעם. נאטירליך,
דיא דייטשע סאָציאל דעמאָקראטישע פארטיי האָט
פילע גרויסע מענער, וועלכע האָבען מיטגעהאלפּען
דעם ריזיגען וואוקס פון דער סאָציאליסטישער בע-
ווענונג; אָבער אויף דער רעכטער שפיצע זיינען
אימער נישטאנען בעבעל און ליעבקעכט, און אין
טאָקטישע זאכען, וועלכע זיינען גיווען אזוי וויכטיג
אין דער דייטשער בעווענונג אין פערקויף פון דיא
שווערע 12 יאָהר, — אין טאָקטישע זאכען איבער-
שטייגט בעבעל ליעבקעכטען, און דעריבער האָט
בעבעל אין דיא געשיכטע פון דיזע 12 יאָהר אויף
דיא גרעסטע בעדייטונג.

פון דעם, וואָס מיר האָבען ביז אהער גיזאָנט,
קען שוין אייגענטליך דער לעזער זיך ארויסנעמען א
בילד פון בעבעל'ס כאראקטער. דאָך איז וועגען
דעם כדאי צו פערנעמען עטליכע ספעציעלע שורות.
בעבעל האָט א שאַרפע, קריטישען פערשטאנד,
מיט וועלכען ער באַקלערט און באַרעכענט אַלעם
לאַנגזאָם און גרינדליך און, ווען ער קומט שוין צו א
בעשלוס, איז דאָס דער זיכערסטער, און זעלטען ווען
איהם קומט אויס חרטה צו האָבען. ער האָט אַן
אייזערנעם ווילען, וועלכער שרעקט זיך נישט אָפּ פאר
קינע שטערונגען, און א מעקוויירדיגע געדולד און
מוטהיגקייט אויסצושטיין און איבערצוקומען אַלע
שוויריגקייטען, און צו צו-קומען צו דעם אָנגעזיכענ-
טען ציעל. ער האָט אַן איידעלעם הערץ, וועלכעס
איז פעהיג אויף יעדען אָפּפער פיר דיא זאכע פון
סאָציאליזמוס, — א הערץ, פוק מיט ליעבע צו אַלעם
גוטעם, רעכטעס און שיינעם און מיט האַס צו בלוט-
צאפּער, טיראנען און פאַלקס-רויבער.

בעבעל'ס אַרבייטס-פעהיגקייט איז וואונדערבאר.
ער קען אויפמאָן פאַר צעהן מענשען און איז אימער
רוהיג און גילאסען, א חוץ דיא בערג ארבייט, וועלכע
ליגען אויף איהם אין פערבינדונג מיט דיא גרויסע

אָבער ער איז א פריי-דיינקענדער און א גאַנץ עהרלי-
כער מאַן, און ער האָט בעבעל'ען פינקטליך גיצאָלט
זיין חלק פון נישעפט, הגם בעבעל האָט פאַר דיזען גע-
שעפט כמעט גאָר נישט געקענט טאָן. ערשטענס ווייל
זיין צייט איז גיווען צו פיעל פאַרנומען מיט דיא אַני-
טאַציאָן, און צווייטענס ווייל דיא פאָליציי האָט איהם
געשטערט. אזוי האָט זיך גיצויגען ביז 1885, ווען
בעבעל האָט זיין פאַרטנער ערקלערט, אז ער וויל
נישט נעמען קיין אומייסע געלט און ער איז אַרויס-
גיסראָטען פון דעם לייפציגער נישעפט און איהם
אין גאַנצען איבערגילאָזען צו הערר איסלייב.

פון יענמאָלט אָן נישט זיך בעבעל אָב בלוז צו
דער בעווענונג און ציהט זיינע לעבענס-מיטלען פון
זיין גלענצענדע פערדער, מיט וועלכע ער האָט פאַר
דייטשלאַנד און דיא גאַנצע וועלט נישטאפּען פיעלע
טהייערע ווערק און זשורנאַל-אַרטיקלען איבער דעם
סאָציאליזמוס. פאַר זיין אַמט, אַלס שאַצמייסטער
פון דיא סאָציאל דעמאָקראטישע פארטיי, האָט דיא
פארטיי איהם בעשטימט א ניהאַלט פון 150 מאַרק
(אַרום 37 דאָלאַר). א מאָנאַט. ער האָט זיך אָבער
ענטזאָגט דאָס צו נעמען, און אזוי וויא דיא פארטיי
האָט בעשלאָסען, אז דיזע 150 מאַרק מוזען נישט
אַנדערס זיין פאַר איהם און קענען נישט בלייבען אין
קאָסעס, נעמט בעבעל דאָס געלט און קערט יעדעס
מאָל גלייך צוריק אַלס א נדבה פיר דיא פראָפּא-
גאַנדא. און אזוי לעבט ער — אַרבייטענדיג גאַנצע
טעג אין דיא בעווענונג און צו דער זעלבער צייט
געפינענדיג פרייע שטונדען פיר זיין ליטעראַרישע
טהעטיגקייט, מיט וועלכע ער שפייזט זיך מיט זיין
פאַמיליע. ער לעבט, נאטירליך, נישט רייך; אָבער
קיין נויט האָט ער אויף נישט, ווייל זיינע ווערק
פערקויפּען זיך זעהר גוט און ער בעקומט פון דעם
א שטענדיגען פראָצענט. זיין בוך „דער סאָציאליז-
מוס און דיא פרוי“ אַליין האָט זיך שוין פערקויפט
אין הונדערטע טויזענדע קוקעמפּליאָרען. זיינע ביכער
דרוקט יעצט דער בעקאַנטער סאָציאליסטישער
רייכסטאָנס מיטגליעד דיעטין, פון שטוטגאַרד.

אין דיא שווערע צוועלף יאָהר וואָס דער אויס-
נאהם-געזעץ געגען דיא סאָציאליסטען האָט עקזיס-
טירט, ווען דיא פאָליציי האָט דיא סאָציאליסטישע
אַניטאַציאָן נישטערט אויף יעדען טריט, האָט בעבעל

פאר פיהלט יעדער צוהערער, אז זיין יעדעס וואָרט גייט פון זיין טיעפסטען האַרצען. און דיא קלאַרהייט מיט וועלכע ער גיט איבער זיינע גידאַנקען איז אזוי גרויס, און איין גידאַנקען גייט ביי איהם אזוי נאָטיר-ליך, אזוי לאַגיש אַרויס פון דעם אַנדערען, אז יעדער, וואָס הייבט נור אָן איהם צו צוהערען, ווערט אזוי וויא מיט אַ כּשוף פערטרונקען אין זיינע אויס-פיהרונגען, פיהלט גאָר ניט וויא דיא צייט גייט פאַריבער און מוז ניט-וויילענדיג צושטימען צו אלץ וואָס בעבעל זאָגט.

בעבעל האָט, מיט איין וואָרט, אַ מאַגנעטישען כּח, מיט וועלכע ער האַלט דיא פערזאָנלונג, וואָס ער אַדרעסירט אזוי וויא צוגעשמידטע. עס זיינען דאָ פיעלע רעדנער, וואָס ריידען מיט מעהר פייער וויא בעבעל, וואָס זיינען גרעסערע קינסטלער צו שילדערן אַ בילד וויא ער; אָבער מיט אלע דיזע פעהיגקייטען קענען זעהר ווייניגע פון זיי אזוי בעגייסטערען דעם צוהערער אָדער אזא טיפּען איינדרוק מאַכען אויף איהם, וויא בעבעל מיט זיינע איינפאַכע מאַנערען און איינפאַכע קלאָרע און גלאַטע ערנסטע שפּראַך.

הויפטזעכליך איז בעבעל אַ בריה אין דעבאַטען. דיא שאַרפע קלעפּ, וועלכע ער גיט דיא גרעסטע רעדנער פון דיא בורזשואַ-פאַרטייען, דיא וויציגע און טרעפּענדע אַנטוואָרטען, מיט וועלכע ער בעגעגנעט זייערע אַרגומענטען, זיינען אזוי גוט בעקאַנט אין רייכסטאָג, אז ניט אַבי ווער פון דיא דעפוטאַטען עס סמייעט מיט איהם אַריינצוקריכען און אַ ויכּח. אַלס אַ ביישפּיעל, קען אונז דינען דער פּאָלגענדער פאַקט: אין דיא 5-טעניגע דעבאַטע איבער דעם „צוקונפּט-שטאַט“ וועלכע איז דאָ גיט לאַנג פאַרגיקומען אין רייכסטאָג, האָט דער גלח-דעפוטאַט באַכעם מיט בעבעל'ען זיך גערייזט, אז ער, בעבעל, קען גיט גענוי פאַרשטעלען וויא אזוי מען וועט לעבען אין דער צו-קינפטיגער גיזעלשאַפט. אין פערלויף פון זיין לאַנגע רעדע, אין וועלכע בעבעל האָט דעם ענין גענוי בע-שפּראַכען, האָט ער באַכעם'ען געפרעגט, אויב ער, גח באַכעם, קען פאַרשטעלען וויא אזוי דיא קריס-טען לעבען אויף יענער וועלט. „עס איז שוין פיעלע יאָהר-הונדערטע, וויא דיא קירכע הערשט איבער מיכיאַנען מענישען אויף דעם סמך פון דיזען לעבען פון דער נשמה אויף יענער וועלט, טאָ זאָגט אונז

פאַרטיי, אַ חוץ דיא אָפּטע רעדעס, וועכע ער האַלט, אַ חוץ זיין טעהעטיגקייט אין רייכסטאָג און אויסערן רייכסטאָג און אַ חוץ דעם שרייבען, מיט וועלכע ער שאַפּט זיין חיונה, געפינט ער נאָך פיעל צייט צום לעזען, און איז אזוי בעלעזען אין פערשי-דענע וויסענשאַפטען, אז הגם ער האָט בלויז בע-זוכט אַ קינדער-שולע, איז ער אפילו פון דיא געגנער אַנערקענט פאַר אַ העכסט געבילדעטען מאַן. זיין יעדע רעדע אין רייכסטאָג איבערראַשט דיא איבע-ריגע דעפוטאַטען מיט דיא מאַסען פאַקטען און ציפער, וועלכע ער בריינגט פון דיא פערשידענסטע וויסענשאַפטליכע ביכער אַלס בעווייזען צו זיינע מיינונגען.

בעבעל איז אַן עהרליכער מאַן אין דיא ברייט-סטע בעדייטונג פון דיזען וואָרט, און אפילו זיינע ערנסטע געגנער האָבען קיין מאַל נאָך אפילו קיין אַ-צוהערענעם ניט גיגעבען אויף אַן איינצעלנע זאָך, וואָס זאָל וואַרפען אַ שטאַטען אויף זיין נאָמען.

בעבעל איז אַן אַמט'ער סאָציאַליסט — אין זיין לעבען פונקט וויא אין זיין האַרצען און גידאַנקען ער בענוצט זיך קיין מאַל גיט מיט דיא גרויסע ראַלע, וועלכע ער שפיעלט אין דער פאַרטיי אום וועמען עס איז צו בעהערשען, זאָנדערען ער גיט זיך אימער אונטער דעם ווילען פון דער מאַיאָריטעט און אַרבייט מיט אלע קרעפטען דורכצופיהרען יעדען בעשלוס פון דער פאַרטיי אפילו ווען ער איז מיט אזא בעשלוס גיט איינפערשטאַנדען.

אַלס רעדנער האָט אויגוסט בעבעל צו זיך וויינג גלייכע אין דער וועלט, אין רייכסטאָג איז ער איי-נער פון דיא ווייניגע רעדנער, וועלכע ווערען אויפמערקזאם אויסגיהערט פון אלע דעפוטאַטען. ווען מען ריכט זיך, אז ער וועט נעמען דאָס וואָרט, קומען זיך צוזאַמען גיט בלויז אלע דעפוטאַטען, זאָג-דערען פיעלע פרויאַט מענישען — געגנער פון סאָ-ציאַליזמוס אזוי גוט וויא סאָציאַליסטען, און ווען עס ווערט אַנאָנסירט, אז ער וועט ריידען אויף אַ פער-זאַמלונג, קומען זיך אַהין צווייף טויזענדער אַרביי-טער. און דאָך ברייכט ער גיט קיינע פון דיא מיטלען, וועלכע ווערען געברויכט פון דאָס רוב גרויסע רערנער. ער רעדט גאַנץ איינפאַך, אַהן הויכע פראַזען און אַהן בעזונדערע התלהבות; אָבער דער-

ער ניט ווילענדיג אין דיא אייזערנע לאַגיק, מיט וועלכע בעבעל, מיט דיא היקפּע פון ריינע און גלענ-צענדע דייטש, גייט איבער פון בעווייזע צו שליסע און פון איין פונקט צום אנדערען.

זיין ערשטע אַרבייט, אלס שרייבער, האָט ער גיטאָן פיר דעם אָרגאָן פון דעם בילדונגס-פּעראַיין, וועגען וועלכע מיר האָבען אויבען גירעדט. נאָכהער האָט ער געשריבען אַרטיקלען פאַר דיא דעמאָקראַטישע וואָכענבלאַט, פיר דעם „פּאָלקס שטאַט" און פיר דיא „פּאָרווערט". אייניגע אַרטיקלען האָט ער אויף געשריבען פיר דיא „פּראַנקפורטער ציי-טונג". זיינע גרעסערע ווערק זיינען: „אונזערע ציעלע", אַ בראַשורע, אין וועלכע ער ערקלערט דעם סאָציאַליזמוס; „דיא געשיכטע דער בויערען-קריעג", וועלכע ער האָט אויפגעשריבען אין גינענגניס; דער דערמאָנטער בוך „דער סאָציאַליזמוס און דיא פרוי"; „טשאַרלו פּוירע", „אַראַבישע קולטור פּעריאָדע" און נאָך אנדערע בראַשורען, אַ הויך פּערשידענע וויסענשאַפטליכע אַרטיקלען אין סאָציאַליסטישע צייטונגען פון דער לעצטער צייט. און יעצט האָלט ער אין שרייבען אַ העכסט וויכטיגע און אויספיהר-ליכע ווערק איבער דיא געשיכטע פון דיא אַרבייטער בעוועגונג אין דייטשלאַנד.

אב. קאהאן.

וויא וועט דאָס זיין, וויא וועט לעבען דיא נשמה נאָך? טויט?

ווען בעבעל האָט דעם גח גיגעבען דיווען שאַרפען שמיין, זיינען כמעט אלע בורזשאַ דעפוטאַטען אויפ-גישפּרונגען, אזוי וויא זיי וואָלט דאָס אלעמען גלייף אַ שניט גיטאָן, און עס איז גיוואָרען אזא גירודער, אז אַ פאַר מינוטען האָט בעבעל ניט גיקענט ריידען. איבערהויפט העלפט בעבעל אַלס רעדנער זיין זעל-טענער זכרון און גילאָסענקייט, צוליעב וועלכע ער פּערטומעלט זיך קיין מאָל ניט, קריכט קיין מאָל ניט אַראָפּ פון וועג און פאַרגעסט קיין מאָל ניט קיין איינצעלנעם פון דיא פונקטען, וועלכע ער דאַרף בעריהרען. אַלץ גייט ביי איהם אזוי וויא ער וואָלט פאַרגילעזען פון אַ בוך, און זיין שפּראַך, הגם אָהן קונצען, איז אזוי רייף און אזוי גלאַט, אז דיא גרעסטע מבינים פון דייטשע רעמאַריק האַלטען איהם פאַר אַ מוסטער רעדנער.

בעבעל'ס שרייבען האָט דעם זעלבען כאַראַק-טער וויא זיינע רעדעס — קיינע קונציגע פראָזען, קיינע פייערדיגע אויסדרוקע, קיינע בעזאָנדערע בילדער; אָבער דערפאַר לעזט זיך אַלץ גלאַט, עפעס אזוי וויא פון זיך אליין, און דער לעזער ווערט וויא אַ צוגעטימטער און בעמערקט אליין ניט וויא ער גייט איבער פון בלאַט צו בלאַט — אזוי פּערטיפט ווערט

מיט הונדערט יאהר צוריק.

(אויס דער געשיכטע פון דיא גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן).

II.

אין אַ פאַר טעג וואָלט גאָנץ פאַרזי גיווען אין דיא הענד פון דיא פרייסען.

דיא ניס וועגען דיא נצחונ'ס פון די אויסלענדישע אַרמיעס האָט אַרויסגערופען אַ גרויסען שרעק אין פאַ-ריו. דאָמאָן האָט גלייף געפאַרדערט, אז שיקענדיג הייל צו דער גרענעץ, זאָל מען דאָך ניט רחמנות האָבן אויף דיא יעניגע, וועלכע זיצענדיג אין פאַרזי, שטע-רען דער רעוואָלוציאָן. מען האָט עס געפאָלגט. ביי נאכט, דעם 2טען סעפטעמבער, איז מען אָנגעפאלען

דער אַרעסט פון קעניג, דיא אנערקענונג פון דער נייער רעוואָלוציאָן און דער אויפרוף צום פאָלק וועגען נייע וואַהלען זיינען נאָטירליך ניט גיווען גענוג צו פּערטיידיגען פראַנקרייך געגען דיא אינערע און אויסווערטניגע פיינדע. מען האָט נאָך געמוזט האָבען אַ שטאַרקע אַרמיע. דיא פרייסישע און עסטריי-כישע הייל זיינען אַלץ נעהנטער גיווען צו פאַרזי און דיא איבערגעבליבענע אָנהענגער פון קעניג האָבען זיך פאַרברייטעט צו העלפּען זיי אין פאַרזי. און

צוריקען מיט'ן לעבען. דעם 20 סעפטעמבער איז גיווען די בעריהמטע שלאכט לעבען וואל מ' וואו דיא פרייסען און עסטרייכער זיינען גיווען געשלאגען אויף אלע פונקטען און האבען גימוזט אנטלויפען פון שלאכטפעלד.

דעם 21 סעפטעמבער איז זיך צוזאמענגיקומען דיא פאלקספערטרעטונג, דער קאָנווענט, אויכ געוויילט דעם ערשטען מאָל אין דער וועלט געשיכטע אויף גרונד פון דאָס אלגעמיינע, גלייכע און דירעקטע שטימערעכט, און דעם 22 סעפטעמבער האָט דער קאָנווענט פראָקלאַרירט דיא רעפובליק. (*)

אין קאָנווענט זיינען גיווען אלס מיטגלידער דער דייטשער אטעאיסט און קאסמאפאליט אַנאַ-כאַרויס קלאָאָטין, דער ענגלישער מעריקאַ-נער פריידינקער און רעפובליקאנער טהאָמאַס פּעין; און אום צו ציינען דער וועלט, דאָס דער קאָנווענט מאכט קיין אונטערשייד צווישען נאַציאָנען, און אין דער זעלבער צייט צו ווירקען אויף דיא פעלקער, וועלכע האבען סימפאטזירט מיט דיא אָננרייפער, האָט דער קאָנווענט דעם 19 נאָוועמבער 1792 אַרויסגלאָזען אַ מאַניפעסט צו אלע פעלקער, אין וועלכען ער האָט זיי אויפגע-פאָדערט אויפצוהייבען זיך געגען זייערע אונטער-דריקער, און האָט זיי ערקלערט זיין סימפאטי און צוגיאָנגט דיא קרעפטיגע אונטערשטיצונג פון דער פראַנצויזישער רעפובליק.

וואָס אָנבעלאַנגט אָבער צו דיא פערטיילונג פון מאכט אין קאָנווענט, זיינען דיא זשיראַדיסטען, ד. ה. דיא געבילדעטע פערטרעטער פון דער דאָ-מאָלסדיגער קאפיטאליסטישער קלאססע, געווען אין דער מערהייט. דיא קאנסטיטוציאָנעלען, ד. ה. דיא אָנהיינגער פון קעניג, זיינען גאָר פערשווינדען.

(*) דער קאָנווענט האָט גיהאט אין זיך רעפערע-זענטאַנסטען פון מערערענע אויפניקלערטע מיינונגען. דיא גרעסטע אַדוואָקאטען, שרייבער, פּילאָזאָפּען, גילעהרשע, פאָלקס לעהרער זיינען גיווען אין קאָנווענט, זעהר אינטע-רעסאַנט איז דער פאָקט, דאָס אין פראַנקרייך האָט מען דאָן זיך גיט אָנגיאָנגט צו וועהלען אויסלענדישע רעוואָלוציאָנערען, און דער קאָנווענט האָט זיי אויסגימוזט אַלס ברידער.

אַף אַלע דיא יעניגע, וועלכע זיינען גיווען פערדעכטיגט אַלס געגנער פון דיא נייע אָרדנונג, און מען האָט זיי אוועקגישטרעפט אין דיא געפענגניססע. עס איז אזא מענגע מענישען גיווען אַרעסטירט, אז עס איז גיט געווען קיין פלאץ פיר אלע אין דיא געפענגניססע. דעם זיטען סעפטעמבער האָט מען אונטער דעם קראַנג פון דיא יטאָט גלאָק געמישפט דיא געפאַנגענע (מייסטענס פריצים און גלחים). דער משפט איז געווען קורץ: וויא מען פלעגט אַרויספיהרען פון געפענגניס אַ פּערזאָן געגען וועלכע עס זיינען גיווען ריכטיגע בעווייזע. פלעגט ער גלייך פאלע געטויטעט אונטער דיא פיקעס און שווערדען פון דיא רעוואָלוציאָנערען. דיזע בלוטבאָד האָט געדויערט דעם גאַנצען טאָג, און אייניגע טויזענד מענישען זיינען גיווען אויסגישלאכט אויף אזא שרעקליכע אַרט.

דאָס איז גיווען אַ שרעקליכער קריגעס מיטטעל, וועלכער האָט גיקאכט עבען זאָפּיעל אָפּפער וויא אַ גרויסע שלאכט. אָבער דיא ווירקונג דערפון איז גיווען פיער גרעסער אַלס דער גרעסטער זיעג אויף'ן שלאכט-פעלד. דיא סעפטעמבער בלוט באָד האָט מיט איין מאָל אַ סוף געמאַכט פון אלע פעררעטער-רישע אונטערנעמונגען און האָט געוויזען דיא אויס-לענדישע חייל און זייערע פראַנצויזישע מיטהעלפער, אז זיי האָבען צו טאָן מיט אַזעלכע געגנער, וועלכע שרעקען זיך גיט אָפּ פאַר קיינע מיטטלען אין זייער קאַמפּף פאַר דיא נייע אָרדנונג און דיא פרייהייט פון פאָק. דער „שפּאַציערגאַנג נאָך פאַריז“, ווענען וועלכען זיי האָבען גישפּראָכען, מיינענדיג דיא אַט-טאקע אויף דיא וועלטשטאָד, האָט זיך שוין אויס-געוויזען פאַר זיי אַלס אַ גיפּהערהליכע זאַך.

דיזע טהאטזאכען אין פאַריז האָבען דערוויילע נאָך מעהר מוטא און ענטוואַזאמוס גיגעבען דיא יונגע סאַלדאטען וועלכע זיינען זיך צוזאמען געקומען אין פאַריז, אום צו שטעלען זיך אינטער דיא פאָגע פון דיא רעוואָלוציאָן און צו בעשיצען דאָס פאטער-לאַנד געגען אלע אָנגריפע פון אויסלאַנד. זיי האָ-בען זיך געפיהלט זעהר שטאַרק און האָבען גיהאט צוטרויען צו דיא אָפיצירען, וועכע זיינען מיט זיי געבליבען. דעריבער האָבען זיך דיא פיינדיליכע אַר-מעען שוין אָפּגיאָנגט פון זייער מאַרש אויף פאַריז און האָבען זיך גיסטאַרעט וויא עס איז אַליין אַרויס-

זיך אָנגיפאָנגען גלייך נאָך דער ערעפֿונג פֿון קאַנ-
ווענט. דיא זישראָנדיסטען האָבען זיך אויסגישפּראָ-
כען געגען דעם בלוטיגען משפּט פֿון 2 סעפטעמ-
בער איבער דיא געבליעבענע פּערדעכטיגע פּריצים
און גלחים; זיי האָבען אין דעם בעשולדיגט ראָ-
בעס פּיער'ן און מאַראַט'ן. נאָר זיי ביידע
זיינען אַרויסגיקומען דיא זענער אין דיווע שטרייט
און מען האָט מאַראַט'ן אויף דיא הענד אַרויס-
גיטראָגען פֿון קאָנווענט נאָך זיין פּערטיידינגס
רעדע. דאָס איז גיווע דער ערסטער קלאַפּ, וועלכען
דיא זישראָנדיסטען האָבען בעקומען.

נאָר אויף אַ וויילע האָבען דיווע שטרייטיגיי-
טען אויפֿגעהערט. דער קעניג איז גיווען אין גיפּענג-
ניס, און מען האָט גידארפּט ענטשיידען זיין שיק-
זאַל. דעם פּאַלקס ביטערע האָט צום קעניג האָט
זיך נאָך פּערגרעסערט, ווען מען האָט זיך דערווייט,
דאָס פּרייסען, עסטרייך און דיא איבעריגע מדינות,
טאָן זייער נידערלאַגע אַם 20 סעפטעמבער, גריי-
טען זיך צו אַ נייע מלחמה דעם נעכסטען פּריהלינג.
דעם 20 נאָוועמב. האָט מען גיפּונען אין דעם קעניגס
אַלטען פּאַלאַץ אין אייזערנעם שראַנק, אין וועלכען
עס זיינען גיווען באַהאַלטען דעם קעניגס פּאַפּירען
און געהיימע בריעף. לורווייג האָט ליעב גיהאַט שלאָ-
סעריי און האָט צוזאַען מיט אַ שלאָסער נאמענס
זשערמען אָפּט גיאַרבייט. זשערמען האָט גע-
וואוסט פֿון דיווע „אייזערנעם שראַנק“ און האָט דאָס
אויסגיוואַנט דעם מיניסטער ראָלאַאָן. אין דעם
שראַנק האָט מען גיפּונען אַ מאַסע פּאַפּירען און בריף,
פֿון וועלכע מען האָט זיך שוואַרץ אויף ווייס איבער-
צייגט אַי. דעם קעניגס פּערבינדונג מיט אויסווערטטיגע
רעגירונגען, מיט עמיגראַנטען ווענען אַ פּלאַן ווי דאָס
רעוואָלוציאָנערע פּראַנקרייך צו פּעראַטען אַן דיא
דיא פּיינדע פֿון דער רעוואָלוציאָן. דיווע ענטדעקונגען
האָט גימאַכט אַ מעכטיגען איינדרוק, און פֿון אַלע
עקסען פֿון פּראַנקרייך האָט מען גענומען פּאַדערן,
אַז מען זאָל זאָפּאַרט פּאַרמשפּטן דעם קעניג, אַלס
אַ פּערטרעטער געגען פּאַטעלאַנד. פֿון אַלע זייטען
זיינען אָנגעקומען עפּטיציאָנען און דעלעגאַטען אין
קאָנווענט מיט דער זעלבער פּאַרדערונג צו משפּט'ן
דעם קעניג. בעזאָנדערס שטאַרק האָבען אין דיווע
זינען גיאַרבייטעט דיא יאַקאָבינער.

דיא יאַקאָבינער אָדער דיא זאָנינאנטע בערג-
פּאַרטיי, ד. ה. דיא פּערטרעטער פֿון אַרבייטער
און קליינע בורזשא. זיינען גיווען שטאַרקער, וויא
פּריהער, אָבער דאָך ניט דיא מערהייט; און דאָך
האָט דיווע פּאַרטיי אימער געזיגעט אין קאָנווענט,
ווייל זיא איז גיווען געשטיצט פֿון דיא יאַקאָבינער
קלובס און פֿון דיא קאָמונע פֿון פּאַרזי, ד. ה. פֿון
דיא פּאַרזיזער שטאַטפּערוואַלטונג. איבערהויפּט זיי.
נען דיא זישראָנדיסטען גיווען געשיקט אין קאָנווענט
פֿון דיא פּערישדענע פּראָווינצען; דיא יאַקאָבינער -
פֿון פּאַרזי און איהרע פּאַרשעדטע. דיא זישראָנ-
דיסטען זיינע גיווען אַ פּאַרטיי פֿון פּירדליכען פּאַרט-
שריט, זיינען גיווען געגען אירגענד וועלכע געוואַלט-
מיטלען און געגען אירגענד וועלכע בעשרעקונגען פֿון
פּרייהייט אין האַנדעל און אינדוסטריא. זיי זיינען
גיווען פּעדעראַליסטען, ד. ה. פיר דיא זעלבסטשטענ-
דיגקייט פֿון יעדע איינצעלנע שטאַט אָדער פּראָווינץ
און געגען רעגירונגס-זענטראַליזאַציאָן זאָגאַר אין
צייט פֿון אַ מלחמה. זייערע טעאָרעטישע מיינונגען
זיינען פּאַר זיי גיווען פּיעל טייערער, וויא דער ער-
פּאָל פֿון אירגענד וועלכער פּראַקטישער אונטער-
נעמונג. אין זייערע מיינונגען זיינען זיי גיווען פּעסט
און אויפֿריכטיג. אונטער זיי זיינען דאָך גיווען
אייניגע וועלכע האָבען טייליגומען אין דעם אָנזאַל
אויף דעם קעניג'ס פּאַלאַץ דעם 10טען אויגוסט
1792.

דיא בערגפּאַרטיי (אין קאָנווענט זיי.
נען זיי געזעסען אויף דער העסטער באַנק. און דאָ-
ריבער האָט מען זיי אַ נאָמען גיגעבען בערג פּאַרטיי)
מיט ראָבעספּיער, דאָנטאָן און
מאַראַט אַן דער שפּיטצע איז גיווען פּאַר אַלע
רעוואָלוציאָנערע מיטלען, פיר גיוואַלט און צענט
ראַליזאַציאָן, אַלזאָ געגען דיא לאַנגזאַמע און פּרי-
דליכע טאַקטיק פֿון דיא זישראָנדיסטען. דער קאַמפּף
צווישען דיא צוויי פּאַרטייען אין קאָנווענט איז
אייגענטליך געווען אַ קאַמפּף צווישען פּאַרזי און דיא
פּראָווינצען; און דער שטרייט צווישען דיווע פּאַר-
טייען האָט נאָטווענדיגעהייט גימוזט פיהרען צום
פּאַל און צו דיא נידערלאַגע פֿון דיא זישראָנדיסטען.
ווייל אין אַ צייט פֿון רעוואָלוציאָן געווינט דיא פּאַרטיי
וואָס איז מעהר רעוואָלוציאָנער. דיווער שטרייט האָט

ניט גיווען אונזער בירגער, איידער ער האט בעגאנגען זיין פערברעכען, און נאך ווייניגער איז ער אונזער בירגער נאך זיין פערברעכען. אויף וואס דארפט איהר עס מאכען פאר א בירגער — אום עס צו משפט? דאס הייסט לאכען פון געריכט! ווען א פערזאן איז א פערברעכער, נעמט מען דאך ביי עס אוועק אלע בירגערליכע רעכטע; און איהר ווייט נאך לודוויגען געבען דאס פריווילעגיעס פון א בירגער, ווייל ער האט געגען אונז בעגאנגען א פערברעכען, א פערראט? „ניט אלס א בירגער דארף מען עס משפט, נאך אלס א פיינד. אייגענטליך איז דא ניט דיא רעדע וועגען דעם, צו משפטן עס, נאך וועגען דעם, וויא צו פערניכטען עס! מיר האבען מיט עס יעצט נאך ניט וואס צו טאן. ער דארף באלד זיין פאר משפט. דער שכל פאדערט דאס. איך ווייס, אז מען וועט זיך סטארען ווייך צו מאכען אונזערע הער-צער, מאכען אונז צו וויינען און זאגאר פארקויפן אונז! א פאלק! אויב דער קעניג וועט בעפרייט ווע-רען, זיינען מיר ניט ווערט דיין פערטרויען; דאן וועסט דו האבען דאס רעכט צו בעשולדיגען אונז אין פער-ראט! ..

„דיא שפעטערדיגע דורות וועלען ווערען ער-שטיינט פון אונזער דומהייט; זיי וועלען ווערען ער-שטיינט פון דעם, וואס דער 18טער יאהרהונדערט איז ניט פארטגעשריטען וויא דיא רוימערס. דא-מאלס איז דער טיראן צעזאר געהרג'עט געווארען אין סענאט, פאר אלעמען אין דיא אויגען — און אהן א געריכט: 22 שטאבען מיט מעסערס האבע געמאכט איבריג דעם גאנצען געריכט. און יעצט! יעצט ווילען מיר מיט אכטונג און עהרע משפט'ן דעם פאלק-מער-דער, דעם מערדער, וועלכען מען האט געכאפט אויף'ן ארט פון זיין פערברעכען מיט בלוט פון זיינע אפפער אויף דיא הענד! א ניין! מענשען מיט אזא מיינונג וועלען קיין מאך ניט גרינדטן דיא רעפובליק! מיר זיי-נען צו שוואך דאצו! ..

„און ווי קען דער קעניג נאך פאדערן, אז מען זאל עס משפט'ן נאך דיא געזעצע, נאכדעם וויא ער האט זיי אליין ניט געאכטעט? אזא פאדערונג איז דיא שרעקליכסטע טיראניי אליין! און אויף וואס דארף מען דיא אונטערזוכונג, אויף וואס דארף מען בע-וויווע, ווען אלע זיינע פערברעכען זיינען אומעטום

אבער וויא זאל מען אָנפאנגען דעם משפט? דיא אלטע קאנסטיטוציאן האט ערקלערט דיא פער-זאן פון קעניג פאר הייליג; דיא פערזאן פון א קעניג האט מען נאך ניט גיטארט שטעללען פאר א געריכט און משפט'ן — און עס האבען זיך געפונען ווייכע הערצער, וועלכע האבען ערקלערט אז דיא גאנצע קלאסע געגען קעניג קען מען נאך ניט צולאזען, דיא דעבאטע איז גיווען א היטציגע. אין מיטען דער דעבאטע האט זיך גימלעדעט צום ווארט ס ע נ ט ד ז ש ו ס ט, א יונגער מאן פון 24 יאהר, א גיוועזענער מארקז; ער איז גיווען אויסגיוועלט אין קאנווענט פון דיא יאקאבינער און איז גיווען אונטער ראבעס-פיערס איינפלוס. דיווער יונגער פערטרעטער פון פאלק האט זיך גיווענדעט געגען דיא מיינונג, אז דעם קע-ניג טאר מען ניט משפט'ן, אין א גרוואמע, צי-דענדע רעדע. עס טוט אונז זעהר לייד, דאס דער מאנגעל אן פלאטץ ניט אונז ניט דיא מעגליכקייט איבערצוגעבען דיווע מערקוויירדיגע רעדע אן גאנצען. מיר וועלען דאריבער ארויסנעמען נאך איהרע וויכ-טינסטע פונקטען.

„בירגער! האט ער אָנגעהויבען, אויב ביי דעם רעמישען פאלק נאך 600 יאהר פרייהייט און נאך 600 יאהר האט געגען דיא טיראנען און אין ענג-לאנד נאך קראמוועל'ען (דער פיהרער פון דיא ענגלישע רעוואלוציאן אין 17 יאהר-הונד-דערט), — אויב ביי זיי איז ווידער גיבאדען גיווארען דיא קעניגליכע מאכט, טא וואס זשע וועט זיין מיט אונז, מיר וואס שוין דיא ערסטע טעג פון אונזער פרייהייט דערמאנען מיר זיך מיט פערנגיגען און אכטונג אן דיא קייטען פון שקלאוועריי? וואס וועט זיין מיט אונז, ווען ביי אונז אין דיא הענד ציטטערט דיא שאל פון גירעכטיגקייט? .. וויא איך פארשטיי, ווילט איהר אויסגעפינען א געזעץ, וועלכער זאל אייך „ערלייבען“ צו משפט'ן דעם קעניג. איך וועל אייך בעווייזען, אז דער קעניג קען זיין געמשפט און אז דיא מיינונג, דאס מען דארף עס משפט'ן וויא א גיוועהנליכען בירגער איז עבען אזוי פארש וויא דיא מיינונג אז מען קען איהם נאך ניט משפט'ן „מען דארף עס משפט'ן, און ניט וויא א געוויינ-ליכען בירגער פאר א געוויינליכען געריכט, נאך וויא א גאנץ פרעמדע פערזאן, וואס איז קיין מאל

וועגען דער ריכטיגער פראגע. עס האנדעלט זיך דאָ נאָר ניט וועגען אַ געריכט. לודוויג איז ניט קיין אָנניקלאָגטער, איהר זייט ניט קיין ריכטער; איהר דארפט נור זיין שטאַטסמענער, עהרליכע פערטרעטער פון פאָלק. איהר דארפט נאָר ניט אויסשפרעכען אייער פסק פיר אָדער גענען דיא פערזאָן, זאָגט דערן איהר דארפט אָננעמען מיטלען, אום צו בע-שיצען דאָס פאָלק און זיינע אינטערעסען.

וואָס קען אויפפאָן אַ ניווענער קעניג אין אַ רעפובליק? איינס פון דיא צוויי: ער קען אָדער מיט זיין לעבען שטערן דיא רוהע און פרייהייט פון פאָלק; אָדער מיט זיין טויט ביידע זאכען בעפעס-טיגען. און אָפּען גיזאָנט, וואָס זאָל מען טאָן, אום דיא נייגעבאָרענע רעפובליק צו מאכען שטאַרק? מיר דארפען אלעס אָנווענדען אום דאָס פאָלק זאָל נאָך מעהר פערזאכטען דעם קעניג, און דעם קעניג'ס אָנהיינגער זאָלען ציטערן פאַר'ן פאָלק.

... „מען דארף דעם קעניג יעצט נאָר ניט משפּט'ן — זיך איז שוין פאַרמשפּט. אויב ניט, איז דיא רעפובליק, וואָס מיר האָבען איינגעריכטעט נאָך ניט גירעכטפערטיגט...“

.... „דער משפּט אויפ'ן קעניג — איז דיא רע-וואָלוציאָן, דער פסק — איז דיא אַראָפּעצונג פון טראָן; דער שטראָף... דער שטראָף מוז זיין, ווען איהר ווילט דאָס פאָלק זאָל בלייבען פריי...“

... „דיא פעלקער משפּט'ן ניט וויא געריכטען, זיי בעשטראָפען מיט גיוועהר אין דיא הענד.

... „איהר זאָגט אז דיווער געריכט איז אזוי וויכ-טיג, אז מען דארף זיין זעהר פאָרויכטיג און לאַנג-זאם. — איהר אליין האָט פאנאנדערגעבליאָזען דיא וויכטיגקייט, וואָס איז דאָ וויכטיג? איז דאָ עפעס שווער? ניין, איז דאָ דיא פערזאָן מיט אירנענד וואָס בעוואוסט? פון שטאַט-דפּינקט דער פריי-הייט איז ניטאָ קיין פערזאָן, וועלכע זאָל זיין מעהר נידערטרעכטיג, וויא דער קעניג; פון שטאַט-דפּינקט דער מענשליכקייט איז ניטאָ אַ שולדיגערע פערזאָן וויא דער קעניג.

... „ווען איהר ווילט אונז ריכטיג גיבען און זי-כערן דיא רעפובליק, טאָ זאָל דער קעניג ניט שטיין צווישען אונז און דיא רעפובליק. דיא רעפובליק!

פערשריבען מיט דיא בלוט פון פאָלק? האָט ער זיך ניט אָנגירעט דיא חייל פאַר'ן שלאכט? האָט ער זיך דען גיטמאַרעט צו פערמיידען דיא מלחמות און דעם בלוטפערגיטען? — משפּט'ן? דאן זייט איהר מיט דעם קעניג אין געוויסע בעציהונגען! און וואָס פאַר אַ שייכות האָט דיא מענשהייט פון איין זייט און אַ קעניג פון דער אנדער זייט? דער קעניג דארף זיין פערמישט מיט פאַר דיא פערברעכען פון זיינע בע-אמטע, נאָר איינפאַך פאַר דעם אליין, וואָס ער איז אַ קעניג... קיין מאכט אין דער וועלט קען ניט רעכטפערטיגען דיא קעניגליכע מאכט, און וויא מען זאָל דיא פראַג: ניט פערדרייען, עס איז איממער גע-ווען און וועט איממער בלייבען דאָס גרעסטע פער-ברעכען, געגען וועלכען עס דארפען קעמפפּען אַלע עהרליכע מענשען! קיין זאך קען עס ניט רעכטפער-טיגען, זאָגט דיא פאַר בלענדע נעס פון פאָלק... אזא פערבלענדעטער פאָלק גיט אַ שלעכטען ביישפּיל דיא איבריגע פעלקער, און דעריבער בענייט ער דעם גרעסטען פערברעכען געגען דיא מענשהייט... דיא נאטור אליין לייגט אויף אונז ארויף דיא פפליכט אויסצוראטען דיא קעניגליכע מאכט. — יעדער קע-ניג מוז זיין אַ טיראן.

„אויסער דעם וויל איך נאָך זאָגען, אז דאָס פאָלק קען שאפען געזעצע פאַר זיך אליין, אָבער ער קען ניט פאַרניכטען דיא פערברעכען פון דער טי-ראניי!

יעדער מענש האָט דאָס רעכט צו טוי-מען דעם טיראן — און דאָס פאָלק קען ניט אָפּנעמען דיווער רעכט ביי קיינעם פון זיינע בירגער!...“

אזוי האָט גירעט סענט-זשוסט.

דיא מערהייט אין קאָנווענט האָט ניט גיוואָלט אָננעמען סענט-זשוסט'ס פאַרשלאג — נאָר אָהן אַ געריכט צו פאַרמשפּט'ן דעם קעניג צום טויט. מען איז אויף איהם שרעקליך אָנגיפאלען. דאן איז אויפגיטאנען ראָבעספיער. ער איז אויף גיווען געגען אַ געריכט און פיר דיא טויטעס-שטראפּע. ער האָט גיזאָנט: (*)

„דיא פערזאמלונג רעדט אייגענטליך נאָר ניט (*) מיר מאכען נור אייניגע אויסצוגעסן זיין רעדע.

דעריבער מוז איך ליידער זאָנען דעם שרעקליכען אורטייל: לודוויג מוז שטערבען, ווייל דאָס פאַטערלאַנד מוז לעבען!...

... „דעריבער מאַך איך אַ פאַרשלאַג, מען זאָג באַדער ענטשיידען זיין שיקזאַל. איך פאָדער, דאָס דער קאָנווענט זאָל גלייך ערקלערן דעם קעניג פאַר אַ פעררעסער גענען פראַנצויזישען פאָלק און פאַר אַ פערברעכער גענען דיא מענש-הייט; איך פאָדער, דאָס זיין טויט זאָל זיין אַ ביישפּיל פאַר דיא גאַנצע וועלט און דיזע שטראַף זאָל אויסגעפיהרט ווערן אויף דעם זעלבען פלאַץ. וואו דיא הייליגע מאַרטירער פאַר אונזער פרייהייט האָבען דעם 10 אויגוסט פאַרגאַססען זייער בלוט. איך פאָדער אויף, אז אום דאָס פאָלק זאָל ניט פאַרגעסען דיזע גרויסע פאַסירונגען אין אונזער גע-שיכטע, זאָל מען אויפבויען אַ מאָנומענט, קוקענדיג אויף וועלכען זאָלען אלע פעלקער זיך דערמאָנען און בעגייסטערט ווערן פיר דעם קאַמפּף פאַר וייערע רעכטע, און דיא הערצער פון דיא טיראַנען זאָלען זיך אָנפיללען מיט שרעק פאַר דעם משפּט פון פאָלק“...

ס. פאָלאַק.

(שלום מאַגל)

און לודוויג לעבט נאָך?! איז שטעלט איהם אונזער צווישען אונז און אונזער פרייהייט...

„היט זיך! אייער ציטערנעם און שוואכהייט קען אייך אליין מאַכען פאַר פאַרברעכער גענען פאָלק. זייענדיג צופיעל גוטגעציג צום קעניג, קענט איהר אַליין דערלעבען זיין שיקזאַל!...“

... „נאָר עס איז דאָ, זאָגט איהר, אַנאַנדער שווייגקייט: וואָס פאַר אַ שטראַף זאָל מען עס צו פסק'ענען? — איך פעראַכטע און האָס דיא טאָר דעם שטראַפּע; אָבער איך האָס אויף דעם קעניג'ס פערברעכען, און ווען איהר פאַרמשפּט צום טויט ניוועהנליכע מערדער, (*) טאָ וואָרום זאָלט איהר מאַ-כען אַין אויסנאַמע גענען דעם איינציגען מענשען, וועמעם טויט קען אָהן צווייפּעל גירעכטפערטיגט זיין? אין בעטערע אויף ניוויינליכע פערברעכער בין איך גענען דיא טאָרטעסשטראַפּע, ווייל איך דיינק, דאָס דיא גיזעלשאַפט קען זיך אימער בעגין אָהן איהר; אָבער אַ ניוועזענער קעניג אין רעכטען מיטען פון דיא רעוואָלוציאָן, וועלכע איז נאָך ניט שטאַרק גינג; אַ קעניג, וועמעם נאָמען אליין סטראַשטע דאָס פאָלק מיט דעם שרעק פון אַ מלחמָה — אזא קעניג אין אזא צייט איז אַ גיפּאָהר, און ניט דיא תּפִּיסָה, ניט דיא פערבאַנונג קען אונז רעטען פון דיזע געפאָהר, און

(*) דיא סאָרטעסשטראַפּע איז ניט גיווען אָנגעשאַפּט.

דיא וועלט.

זיך מיט זיינע דוילע אויגען און גלויבט דיזע אויגען און פּרעגט קיין קשיות ניט. אזוי וויא קיינע פון דיא זאַכען, וואָס געפינען זיך אויף דער ערד, קען זיך ניט גלייכען צום מענשען אין זיין שכל און אין דעם, וואָס ער טוהט אויף, איז גאַנץ נאַטירליך, אז דער פאַרצייטיגער מענש האָט גימיינט, אז ער איז דער עקור פון דער נאַטור, און אז אליין איז בעשאַפּען געוואָרען פון זיינע ווענען: דיא חיות, פלאַנצונגען, מעטאַלען און שטיינער פון דער ערד זיינען בעשאַ-פען פאַר איהם אויף שפּייז, קליידער, געוועהר און

אונזער אויג דוכט זיך אז דיא ערד איז אַ גרוי-סער פלאַכער שטח, אז דער הימעל ליגט אויף איהר וויא אַ יאַרמעקע אויף אַ טיש, למשל; און דערביי שטעלט זיך אונז פאַר אז אונטען ציהט זיך דיא ערד אָהן אַ שיעור און אָהן אַ סוף, אונז דוכט זיך, אז דיא זון, דיא לבנה און דיא שטערען בעוועגן זיך פון מזרח זייט צו מערב זייט און אז זיי זיינען זעהר קליין, דיא ערד, דוכט זיך אינז, איז אונגענדליך גרויס און שטייט אויף אַ אָרט. אזוי דוכט זיך דעם מענשען, ווען ער קוקט אַרום

דיא נלחים געגען איהם קעמפפֿען מיט אלע זייערע מיטלען, און אין דיווען קאמפֿה האָבען זיי פֿיעל בלוט פֿאַרנאָסען. אין אמת'ן: אויף דיא אלטע מיינונג וועגען דער נאָטור פֿון דער וועלט איז גיווען געגרינג-דעט דאָס גלויבען, אז איבער דעם הימעל הערשט אייביגע ליכטיגקייט און גליק, אז דאָרטען וואָהנט נאָט, אז דאָרטען געפינט זיך דיא דירה פֿון דיא מלאכים און דער גן-עדן פֿאַר דיא צדיקים, ווערענד אונטער דער ערד הערשט אייביגע פינסטערניס און ליידען, און אז דאָרטען איז דער גיהנם פֿאַר דיא רשעים און דיא היים פֿון דיא שיידיס. היינט, ווען מען זאָל לייקענען, אז דיא ערד איז דיא הויפט זאָך פֿון דער וועלט, ווען מען זאָל זאָגען, אז יעדער פֿון דיא מיליאָנען שטערען איז אזוי גרויס, אָדער נאָך פֿיעל גרעסער וויא דיא ערד—מיט אַנדערע ווערטער, אז יעדער שטערען איז פֿאַר זיך אַ וועלט, אזוי גוט וויא דיא ערד; ווען מען זאָל לייקענען, אז דער הימעל, וועלכען מיר זעהען, האָט עפעס אַ ממשות, מען זאָל זאָגען אז דיא ערד איז גאָר אַ קיילעכדיגע זאָך, וויא אַ פֿילקע, און אז זיא דרייט זיך אַרום דיא זונן, — ווען מען זאָל אזוי זאָגען, בלייבט דאָך דיא ערד קיין יחס'טע ניט, און עס ווערט דאָך גאָר ניט פֿון דעם גלויבען אין גאָט'ס דירה, מיט דעם גן עדן, מיט דעם גיהנם, דיא גאנצע ביבעל, — תּוֹרַת מִשְׁהָ, אזוי גוט וויא דער קריסטליכער עוואַנג־געלויב ווערט בטול, ווען מען האָט אַזעלכע מיינונג-גען, און דעריבער האָבען דיא נלחים דאָס אזוי שטאַרק, אזוי מערדערליך גיקעמפֿט געגען אַזעלכע מיינונגען.

אז מענשען זאָלען מיט דער צייט נעמען צווייפֿ-קען אין דעם אלטען גלויבען וועגען דעם כאַראַקטער פֿון דער וואַלט, איז גאָנגן גאָטירליך. אזוי גיך וויא זיי האָבען נור אָנגעהייבען צו דיינקען וועגען דיווע זאכען, האָבען זיי גימוזט איינזעהן, אז עס איז אונ-מעגליך דאָס דיא ערד איז אַ פֿלאַכער שטח און אז זיא ציהט זיך אונטען אָהן שעור. דאָס וואָס דיא זון גייט אונטער אין איין זייט און קומט אויף מאָרגן אַרום פֿון דעם אַנדערען זייט, בעווייזט דייטליך אז זיא איז אין פֿערלויף פֿון דער נאָכט פֿאַרביי גע-גאנגען פֿערביי דער ערד, אונטער איהר. היינט ווען דיא ערד וואַלט זיך געצויגען אונטען אָהן אַ שעור

צירונג; דיא זון דרייט זיך אַרום זיין דירה — דיא ערד — אזוי וויא אַ לעמפֿעלע, איהר צו בעלייכטען ביי טאָג; דיא לבנה און דיא שטערען — איהר צו מאַכען ליכטיגער ביי נאָכט.

ווען מען פֿערנלייכט דיא פֿערשידענע רעליגיאָנען פֿון דיא פֿערשידענסטע טיילען פֿון דער וועלט, זעהט מען אז אַט אזוי פֿערשטייען זיי אַדע דיא נאָטור פֿון דער וועלט: אז אַלץ איז בעשאַפֿען פֿאַר דעם מענ-שען, אז דיא ערד, אויף וועלכע ער וואָהנט איז דיא גאנצע וועלט, און אז דיא זון, לבנה און שטערען זיינען ניט מעהר וויא לאַמפֿען אָדער לוסטערס פֿאַר דער ערד. דאָס איז דער גלויבען פֿון מענשען אויף דער ערשטער שטופֿע פֿון זיין ציוויליזאציע, אַזא אַרט פֿערשטיין די וועלט הייסט געאָגראַפֿיע (געאָגראַפֿיע אויף גריכיש דיא ערד, צענטער הייסט מיטעל פֿונקט, ווייל נאָך דעם נאָך קומט דאָך אויס, אז דיא ערד איז דער מיטעל-פֿונקט, דער עקור פֿון דער וועלט. אַזא טהעאָריע אָדער מיינונג הייסט אויף אַנטהראָפֿאָגענטריש (אנטהראָפֿאָס הייסט אויף גריכיש אַ מענש), ווייל עס קומט אויס אז דער מענש איז דער מיטעל-פֿונקט, דער עקור פֿון דער ערד, און אז אַלץ איז צילעב איהם און פֿאַר איהם בעשאַפֿען גיוואָרען.

דיווע טהעאָריע וועגען דעם כאַראַקטער פֿון דער וועלט איז דער פֿונדאמענט, אויף וועלכען מען האָט אויפֿגבויט אַלע גרויסע רעליגיאָנען, און אזוי וויא מיט דיווע רעליגיאָנען זיינען פֿערבונדען דיא מאַטעריעלע אינטערעסען פֿון אַ מעכטיגען קלאַס, — דיא גייסטליכע, — האָט דיווער קלאַס דיא טהעאָריע געשטיצט און שטאַרק גיקעמפֿט פֿאַר איהר. ווען איינער פֿלעגט נעמען דיינקען און פֿלעגט קומען צו פֿערשידענע קשיות, וויא צום ביישפּיעל: צו איז דאָס טאָק אמת, אז דיא ערד איז דיא הויפט-טייל פֿון דער וועלט און זיא און אַלעס אויף איהר און אַרום איהר זיינען בעשאַפֿען גיוואָרן פֿאַר דעם מענ-שען? — טאָמער זיינען דיא שטערן אויף וועלטען, למשל? — טאָמער ווייזען זיי בלויז אויס אזוי קליין, ווייל זיי זיינען זעהר ווייט פֿון אונז? — ווען איינער פֿלעגט אַזעלכע קשיות נעמען שטעלען און קוממען צום שכל און בעווייזען, אז דיא אלטע מיינונג ווע-ען דיא נאָטור פֿון דער וועלט איז פֿאַלש, פֿלעגען

דיא זאך אויף'ן וואנט, און דיווער שאַמען איז אַ מער אַ קייקעל. וואו מיר זאָלען דעם לאַמפּ ניט היינענען, און אין וועלכע זייט דער שאַמען זאָל ניט פאַלען, איז ער אימער עכט קיילעכדיג, וואָס פאַר אַ פאַרמע האָט דיא זאך, וועלכע וואַרפט פון זיך דעם שטן? עס מוז זיין אַ קיילעכדיגע זאך, וואָרים אז ניט קען דאָך ניט זיין קיין קיילעכדיגער שאַמען; איז דאָס אַ קייקעל, וויא אַ דאָלאַר? דאָס קען ניט זיין, וואָרים ווען מיר האלטען אַ דאָלאַר צווישען אַ לאַמפּ און אַ וואַנט, למשל, איז דעם דאָלאַר'ס שאַמען קיילעכדיג בלויז דאָן ווען ער נעפינט זיך פונקט אין מיטען און שטייט גלייך מיט דיא פלאַכע זייט פונקט אנקעגען דיא וואַנט. פרופט אָבער דיווען דאָלאַר האלטען עטוואָס אָן אַ זייט, אָדער דעם לאַמפּ עטוואָס אָפרוקען, ווערט גלייך דעם דאָלאַר'ס שאַמען לאַנגלעך; און ווען מען זאָל דעם דאָלאַר האלטען מיט זיין רוקען פונקט אנקעגען דיא וואַנט און פונקט הינטער איהם זאָל זיין דער לאַמפּ, וועט דער שאַמען גאָר זיין אַ פאַסיקעל. ווען מיר זאָלען אָבער נעמען אַ זאך, וואָס איז קייילעכדיג פון אלע זייטען, וויא אַ פילקע, אָדער אַן אַפּעלסין, קענען מיר איהר האלטען, אין וועלכען זייט מיר ווילען, און וויא מיר ווילען, און מיר קענען רוקען דיא לאַמפּע וויא מיר ווילען, און דער שאַמען וועט אימער אויס-קומען עכט קייילעכדיג. פון דעם קענען מיר פער-שטיין, אז דיא זאך, וואָס היינט אין שטוב און וואַרפט פון זיך אימער אַ קיילעכדיגען שאַמען אויף'ן וואַנט, איז אַ קיילעכדיגע זאך, וויא אַן אַפּעלסין אָדער וויא אַ פילקע.

דיא זון איז דער לאַמפּ און דיא לבנה איז דיא וואַנט פון אונזער משל. אי דיא זון, אי דיא לבנה בייטען זייערע ערטער געגען דער ערד, און דאָך איז דער שאַמען פון דער ערד אויף דער לבנה אימער עכט קייילעכדיג. עס איז דעריבער געדרונג-גען, אז דיא ערד איז קיילעכדיג, וויא אַ פילקע, און ניט פלאַך.

עס זיינען דאָ אנדערע, איינפאַכערע בעווייזע אז דיא ערד איז קיילעכדיג וויא אַ פילקע, וועלכע מען האָט נאָך גאָר פאַרצייטען בעמערקט. צום ביי-שפיעל, ווען מען געפינט זיך אויף'ן ים און מען קוקט פון ווייטען אויף דיא שיפען, בעמערקט מען דאָס

און אָהן אַן ערף, טאָ וויא אזוי גייט דיא זון דורף פון אונטען און קומט צוריק ארויף פון אויבען איבער דער ערד? איז אין דער ערד דאָ אַ קאָך דורף וועלכע דיא זון גייט דורף? האָט זיא דאָך בעדארפט יעדען פריה-מאָרגען אויפגיין אין דעם זעלבען אָרט, דאָס הייסט, וואו דיא לאַך פון וועלכע זיא קומט אַרויס, נעפינט זיך; מיר זעהן אָבער אז אין דיא פערשירענע טייקען פון יאָהר גייט דיא זון אויף אין פערשידענע ערטער. דיא שטערען בעוועגען זיך אויף אונטער דער ערד און קומען אויף ווידער אַרויס אויף דער ערד אין פערשידענע זייטען.

עס איז דעריבער אונמעגליך, אז דיא ערד זאָל זיך ציהען אָהן אַ שעור אַרונטער-צו, אונטער איהר מוז זיין לעער.

ביי נאכט, ווען דיא זון זעהט זיך ניט, איז זיא אלץ אונטער דער ערד אין דיא לעערע שטרעקע; אָבער דאָן מוז זיך דאָך בעלייכטען דיא אונטערסט טייל פון דער ערד, זאָ דאָס, ווען ביי אונז זייט נאכט, איז דאָרטען טאָג. היינט וואָס ווערט פון דעם גלוי-בען, אז אונטער דער ערד איז דיא הערשונג פון אייביגע פינסטערנעס — דער גיהנם?

אום צו פערענטפערען דיווע שרעקליכע קשיות, זיינען דיא גלחים פון אַנפאַנג געפאַלען אויף פערשי-דענע כיטרע פלענער. זיי האָבען ערקלערט, צום ביישפיעל, אז ווייט-ווייט אין צפון זייט איז אויף דער ערד דאָ אַ גרויסער באָרג, און אז הינטער דיווען באָרג בעהאלט זיך דאָס דיא זון אויף ביי נאכט.

מיט טויענדער יאָהר צוריק האָט מען שוין בעמערקט ליקוי לבנה, — דאָס הייסט ווען דיא זון מיט דיט ערד מיט דיא לבנה קומען אזוי אויס, אז דיא ערד וואַרפט איהר שאַמען אויף דיא לבנה. מען האָט בעמערקט, אז דיווער שאַמען, וואָס פאַלט פון דער ערד, איז אימער קיילעכדיג, און פון דעם האָט מען פערשטאנען, אז דיא ערד איז קיילעכדיג וויא אַ באַל אָדער פילקע, וואָרים בלויז פון אַ זאך, וואָס איז קיילעכדיג פון אלע זייטען, וואו אַ פילקע איז, קען אימער פאַלען אַ קיילעכדיגער שאַמען.

אום דאָס גרינגער צו פערשטיין וועלען מיר נע-מען אַ ביישפיעל, אין אַ שטוב היינט אַ לאַמפּ. פון באַקען היינט אויף אַראָפּ נאָך אַ זאך, וועלכע מיר זעהען ניט, מיר זעהען אָבער דעם שאַמען פון

סער געזאגט, איז דאָך דיא ערד דיא וועלט, און דיא זונן מיט דיא לבנה מיט דיא שטערנען האָבען אין פערנלייך מיט איהר קיין ווערדע ניט און זיינען גע- מאכט געוואָרען בלויז פון איהר'ט ווענען.

מען איז אָבער מיט דער צייט דערגאנגען מיטלען וויא אויסצו מעסטען דיא גרויס פון דער גאנצער ערד, און איהר צו פערנלייכען מיט דיא זונן און מיט איי- ניגע שטערנען. מען האָט דאָן בעוויזען, אז דיא ערד איז נאָך פיעל פיעל קלענער פאַר דיא זונן און פאַר דאָס רוב שטערנען, און הגם דאָס וואָס מען האָט מבטל געווען דעם אַלטען מיינונג, אז דיא ערד איז פלאַך, איז געווען אַ גרויסער קלאַפּ פאַר דער רעלי- גיאָן, איז דאָס אָבער פאַר איהר ניט געווען אזוי גע- פעהרליך וויא דיא אויסרעכענונגען ווענען דיא גרויס פון דער ערד.

וויא אזוי אויסצורעכענען דיא גרויס פון דער ערד, זיינען דאָ עטליכע העכסט אינטערעסאַנטע מיטלען. אָבער אזוי וויא זיי זיינען פערבונדען מיט דיא העכערע מאַטעמאַטיק, און מיר קענען ניט ער- וואַרטען אַז דאָס רוב פון אונזערע לעזער זאָלען זיין בעקאַנט דערמיט, מוזען מיר זיך דעריבער בענגונגען מיט עטליכע אַלגעימינע ווערמער איבער דיווען ענין.

ווען מיר ווייסען וויא פיעל אַ געוויסע טייך פון אַ קייקעל האַלט, קען מען נאָך דעם נאָך אויסרע- כענען דיא ליינג פון דעם גאַנצען קייקעל. צו ביי- שפּיעל, ווען מיר זאָלען האָבען אַ ראָד, וואָס איז צוטיילט אויף הונדערט גרייכע טיילען מיט צייכענס, און ווען מיר מעסטען, אויס איין טייל און מיר זעהען אַז דאָס האַלט אַז אינטש, דרינגען מיר פון דעם, אַז דיא גאַנצע ראָד האַלט הונדערט אינטשעס. אַז דיא ערד איז קיילעכדיג וויא אַ באָל (אייגענטליך, וויא אַ באָל, וואָס איז ביי ביידע ברעגעס צוגיקועטשט) האָט מען שוין גיוואוסט אויף ריכטיג פון דייטליכע בעווייזע. היינט, וויא באַלד דיא זונן גייט אַרום און אַרום לער. ערד (*) אין 24 שטונדען, הייסט דאָך דאָס, אַז אין איין שעה גייט דיא זונן אַריבער איבער אַ 24-טעל, און אין 4 מיניט — איבער אַ 360 טעל

פאַלגענדע: ווען אַ שיה, וואָס קומט צו אונז צו בעווייזט זיך פון ווייטען, דערזעהען מיר צוערשט בלויז דיא שפיצען פון איהרע מאַסטען; וואָס נעהט- טער זיא קומט צו אונז צו, זעהן מיר אַלץ מעהר פון איהר אַרונטער צו, ביז ענדליך דערזעהען מיר דיא שיה אַליין. ווען מיר קוקען אָבער אויף אַ שיה, וואָס גייט פון אונז אוועק, ווערט פון אונזער אויג צוערשט פערשוואנדען איהר אונטערסטע טייך, און ביסלעך-ווייז, ביסלעך-ווייז הערען מיר אויף צו זעהען דיא העכערע טיילען, זאָ דאָס דאָס לעצטע, וואָס מיר זעהן פון איהר, זיינען דיא שפיצען פון דיא מאַסטען, וואָרום דאָס איז אזוי, קען מען פערשטיין בלויז, ווען מיר שטעלען זיך פאַר, אַז דיא ערד איז קיילעכדיג וויא אַן אַפּעלסין און גייט אומעטום געבויען, זאָל דער לעזער אוועקלייגען לטבען זיך אַן אַפּעלסין און פירען איבער איהם מיר אַ שוועבעלע, צום ביישפּיעל, האַלטענדיג דיא שוועבעלע שטייענדיג, וועט ער זעהן דאָס זעלבע וואָס מיר זעהען אויף'ן ים מיט דיא שפיצען, ווען דיא שוועבעלע גייט פון זיין אויג, וועט ער באַלד איהר אונטען ניט זעהן, — וואָס ווייטער, וועט ער ניט זעהן אַלץ מעהר פון איהר אונטערסטע טייל, (ווייל דיא קיילעכדיגקייט, דער בויג פון אַפּעלסין פערשטעלט דאָס פון אונז). ווען דער לעזער וועט דיא שוועבעלע נעמען פיהרען צוריק צו זיך, וועט ער פון אָנהייב בלויז זעהן דעם שפיץ און וואָס ווייטער — אַלץ אַ גרעסערע טייל, וועלכע וועט אזוי וויא וואַסען פון אויבען אַראָפּ ביז עס וועט דערגריכען דעם אונטען, דאָס הייסט ביז עס וועט זיך זעהען דיא גאַנצע שוועבעלע. זאָל דער לעזער אָבער פיהרען דיא שוועבעלע איבער אַ פלאַכע זאָך, איבער'ן טיש, למשל, וועט ער אימ- מער זעהען דיא גאַנצע שוועבעלע.

פון דיווע און פון אַנדערע בעווייזע האָט מען גע- דרונגען, אַז דיא ערד איז ניט פלאַך, וויא מען האָט געמיינט, זאָנדרען קיילעכדיג וויא אַ באַל. אָבער דאָס אַליין איז דאָך ניט גענוג אום צו מאַכען דיא ערד פאַר אויס יחס'טע פון דער וועלט. זיא קען זיך זיין קיילעכדיג וויא אַ באַל; אָבער אזוי וויא אונזער אויג זעהט, אַז זיא איז אזוי פיעל מאָל גרעסער פאַר דיא זונן מיט דיא לבנה מיט דיא שטערנען, איז זיא דאָך פאַרט דער עקור פון דער וועלט, אָדער בע-

(*) אין אַכט'ן, וויא מען האָט נאָכהער בעווייזען, דרייט זיך גאָר דיא ערד אַרום דיא זונן, און ניט פאַר- קעהרט, — וויא אונז דוכט זיך, מיר וועלען אָבער פאַר- לויפן דרויכען דעם אַלשען אויסדריק.

גיהאט צו פערעפענטליכען און האָט איהם אָבגי-
האלטען אין כתיבת-יד ביו 1543, און דאָן, ווען ער
האָט איהם פאַרט פערעפענטליכט, האָט דיא קא-
טהאָלישע אינקוויזיציע דאָס ווערק ערקלערט פיר
א שטיק אַפיקורסת און האָט דאָס פערבאָטען אַלס
„א פאַלשע קעהרע, וועלכע איז געגען דיא הייליגע
ביכער“.

אין 1608 האָט א האָלענדער נאָמענס ליפ-
פערשי בעמערקט, אז, ווען מען זאָל נעמען צוויי
קילעכדיגע גלעזער (וויא לינזען) און מען זאָל זיי
האלטען איינע פון דיא אנדערע אויף א געוויסען
אופן, וועט מען ווייטנע זאכען זעהן דייטליכער און
זיי וועלען אויסווייזען גרעסער. אין א יאָהר אַרום
האָט גאליקעאָ פון פלאָ-ענציע, איטאליען, וועלכער
איז גיווען בעריהמט אַלס א גרויסער גילעהרטער,
זיך דערוואוסט פון ליפפערשי סענטדעקונג און האָט
נימאכט דעם ערשטען טעלעסקאָפּ (א רעהר מיט
פערגרעסער גלעזער צו קוקען אויף דיא שטערנען).
ער האָט נימאכט פילע פערבעסערונגען אין דעם,
וואָס דער האלענדער האָט אויסגיפונען, זאָ דאָס
זיין טעלעסקאָפּ האָט פערגרעסערט אויף 30 מאָל.
קוקענדיג מיט דיווען טעלעסקאָפּ אויף דער לבנה,
האָט גאליקעאָ בעמערקט, אז זיא האָט טאָלען מיט
בערג, פון וועלכע עס פאלט א שטאַטען. אין א
געוויסע גרופע שטערנען, וואו מען פלעגט פריהער
ציילען בלויז זיעבען, האָט גאליקעאָ מיט זיין טע-
לעסקאָפּ איבערגיציגט פערציג שטערן, און אין
וועלכען זייט ער האָט גור אָנגישיטעלט זיין טעלעס-
קאָפּ, האָט ער דערוועהן שטערן פון וועלכע מען האָט
נאָר פריהער ניט גיוואוסט.

קוקענדיג און פאַרשענדיג מיט זיין טעלעסקאָפּ,
האָט גאליקעאָ מיט גרויס שמחה דערוועהן, אז
אַרום און אַרום דער פלאנעט יופיטער דרייען זיך
דריי קלענערע שטערנען. דאָס האָט מיטגעשטימט
מיט קאפערניקוס טהעאָריע. קאפערניקוס איז בלויז
מיט'ן שכל דער גאנצען, אז דיא זונן איז
דער מיטעל-פונקט, אַרום וועלכען דיא ערד און
דיא אנדערע אַרומיגע פלאנעטען דרייען זיך. און
דאָ האָט גאליקעאָ גיזען דורך זיין טעלעסקאָפּ
א ביישפיעל, וויא קלענערע הימעלשע קערפערס דרייען
זיך אַרום א גרעסערען הימעלשען קערפער, וועלכער

טייל פון דער ערד, אָדער איין גראַד (אין געאָמעטריע
ווערט א קייקע ציטיילט אויף 360 גלייכע חלקים.
און יעדער חלק הייסט א גראַד). ווען איינער זאָל זיך
בעמערקען דעם פונקט וואו דיא זונן בעווייזט זיך,
ווען זיא גייט אויף, און אנאנדערער, וואָס געפינט
זיך ווייטער, זאָל בעמערקען דעם פונקט, וואו דיא
זונן גייט אויף אין 4 מינוט אַרום, וועלען מיר צוויי-
שען דיווע צוויי פונקטען האָבען א גראַד אָדער א
360 טעל טייל פון דעם קייקעל אַרום דער ערד, אויס-
מעסטענדיג דיווען גראַד, וועלען מיר געפינען וויא
פיעל עס האלט דיא ערד אַרום און אַרום.

ביי דיווען מעסטען זיינען דאָ געוויסע שוועריגקיי-
טען, וועלכע ווערען אויסנימייד מיט געוויסע מיטלען.
מיר קענען ליידער איבער דיווע אלע זאכען דאָ זיך
ניט אָפּשטעלען, צוליב דיא אויבען דערמאָנטע
אורזאכען. עס וועט אָבער זיין גענוג פאַר אונזער
ענין צו זאָגען, אז דער רעוולטאַט פון דיא אינטע-
רעסאָנטע מעסטונגען און אויסרעכענונגען איז גיווען,
אז מען האָט דייטליך בעוויזען, דאָס דיא ערד האלט
אַרום אין איהר ברייטסטע טייל, אָדער אַרום איהר
עקוואַטאָר 7.925 מייל און אז ביי דיא צוגיגע-
קוועטשטע ברעגעס האלט זיא אַרום און אַרום מיט
26 מייל ווייניגער.

אין דער צייט, וואָס דיא גילעהרטע האָבען גע-
מאַסטען און גערעכענט דיא גרויס פון דער ערד און
האָבען מיט דעם בעוויזען, אז דיא ערד איז גאָר ניט
אזא יחסן טע וויא מען האָט גימיינט, איז פאַרגינק-
מען א מחלוקה צווישען דיא אַלטע מיינונגען און נייע
מכת דיא שייכות, וואָס דיא ערד האָט צו דיא זונן
און צו דיא שטערנען. דיווע מחלוקה איז גיווען נאָך וויב-
טיגער, ווייל דיא נייע מיינונגען זיינען גיווען נאָך גע-
פעהרליכער פאַר דיא רעליגיאָנען.

אין יאָהר 1507 האט א פוילישער אסטראָ-
נאָם, נאָמענס קאפערניקוס, אויפגעשריבען א בוך,
אין וועלכען ער האָט דייטליך בעוויזען אז דיא שטע-
רען זיינען מיליאָנען מיילען ווייט איינער פון דעם
אנדערן, אז דיא פלאנעטען, מיט וועלכע מען איז דאָן
בעקאנט גיווען, דרייען זיך אַרום דיא זונן, אַלס אַרום
א מיטעל פונקט, און אז דיא ערד איז בלויז איינער
פון דיא קליינע פון דיא הימעל-קערפערס וואָס דרייען
זיך אַרום דיא זונן, קאפערניקוס האָט זיין בוך מורא

הייסט דאָרטען איז נאכט. ווען דיא לבנה איז צו אונז אומגיקערט מיט דיא גאנצע האַלבע, וואו ביי איהר איז טאָג, זעהען מיר דעריבער אַן עכטען קיי. קעל. ווען אָבער, צום ביישפּיעל, דיא לבנה שטייט אזוי צו אונז צו, אז דיא האַלבע, וועלכע איז אַ קענען אונז, איז אַ העלפט בעלויכטען און אַ העלפט ניט (אויף איין העלפט טאָג און אויף דער אנדערער נאכט), וועלען מיר בריוו זעהן אַ העלפט פון דיא העלפט, און אונז וועט דיא לבנה אויסקוקען וויא אַ האַלבער קייקעל. (דער לעזער קען דאָס זעהן, ווען איינער וועט אַ וויסען באל האַלטען אנקענען אַ לאַמפּ. ווען דער לעזער וועט שטיין אזוי, אז דער לאַמפּ וועט זיין פונקט צווישען איהם און דעם באל, וועט ער פון ווייטען זעהן אַ עכט קיילעכדיגע בעלויכטענע ווייסקייט. ווען ער וועט זיך אָבער שטעלען אָן אַ זייט, וועט ער זעהן אַ האַלבען קייקעל אַ בעלויכטענע, אַ וויסען, און אַ האַלבען אַ דונקעלען, בעדעקט מיט שאַטען. ווען ער זאָג אָבגיין ווייט, און אַ ביסעל צומאָכען דיא אויגען, וועט ער דיא דונקעלע העלפט גאָר ניט זעהן און עס וועט בריוו בלייבען אַ ליכטיגער האַלב־קייקעל.)

ווען אויף מעהר וויא אַ העלפט פון דיא העלפט־לבנה, וועלכע איז גענען אונז, איז נאכט, זעהען מיר פון איהר נאָך ווייניגער וויא אַ האַלב קייקעל. ווען אויף דיא גאנצע העלפט לבנה, וואָס איז גענען אונז, איז גראַד נאכט, זעהען מיר גאָר קיין לבנה ניט. אויף דיזען אַרט קומען דאָס אַרויס דיא פערשידענע פאָרמען אָדער פאַזען אין וועלכע אונז ווייזט אויס דיא לבנה אין פערשידענע טיילען פון מאָנאט.

ווען קאָפּערניקוס האָט ערקלערט, אז דיא צוויי פלאנעטען, מערקורי און ווענוס, דרייען זיך אַרום דיא זון, האָט מען געגען דעם גיטעלט דיא פראַגע: טאָ פאַר וואָס זעהען מיר ניט אין זיי קיין פערשידענע פאַזען, וויא אויף דער לבנה? (וואָריס דיזע צוויי פלאנעטען געפינען זיך אויף צווישען דער ערד און דער זון). גאלילעאָ האָט אָבער מיט זיין טעלעסקאָפּ בעוויזען, אז דיזע צוויי פלאנעטען האָבען טאקע פערשידענע פאַזען, דאָס הייסט, אַ מאָל ווייזען זיי אויס עכט קיילעכדיג, אַ מאָל וויא האַלבע קייקעל, אַ מאָל וויא סערעפּס א. ז. וו. וויא דיא לבנה. מיט דעם האָט גאלילעאָ דייטליך בעוויזען, אז

איז זייער מיטעל־פונט. (און אין אמת'ן, וויא מען איז ווייטער דערגאנגען, דרייען זיך טאקע דיא פלאַנעטען, וואָס זיינען דיא נעהנטסטע צו אונזער זון, אַרום איהר, און אז צו דער זעלבער צייט דרייען זיך אַרום דיזע פלאנעטען אייניגע קלענערע. דיא ערד צום ביישפּיעל דרייט זיך אַרום דער זון, אָבער מיט זיך שטענדיג מיט דיא לבנה, וועלכע איז קלענער פאַר איהר און וועלכע דרייט זיך צו דער זעלבער צייט אַרום און־אַרום־איהר. דאָס זעלבע איז אויף מיט דער פלאנעטע יופּיטער, וועלכע איז פיעל גרעסער פאַר דער ערד. יופּיטער דרייט זיך אַרום דער זון און צו דער זעלבער צייט דרייען זיך זיינע לבנות אַרום איהם.

נאָך זאכען, וועלכע קאפּערניקוס האָט אויסגערעכענט מיט'ן שכל, האָט גאלילעאָ בעוויזען מיט זיין טעלעס־קאָפּ, אַן אונטער אנדערע האָט ער בעוויזען, אז דיא פלאנעטען, וואָס מיר זעהען אז זיי זיינען ליכ־טיג, בעקומען זייער שיין פון דער זון, און אז אליין זיינען זיי גאָר ניט בכח צו שיינען, פונקט וויא דיא ערד איז ניט בכח פון זיך אליין צו שיינען. דיזער פונקט איז זעהר וויכטיג, און דעריבער וועלען מיר איהם ערקלערען מיט אַ ביישפּיעל.

ווען אין אַ קאררידאָר זאָג היינגען אַ לאַמפּ, און אין דיזען קאררידאָר זאָל אַריינקומען אַ פענס־טער פון אונזער צימער, וועט ביי אונז זיין ליכ־טיג, ווען אפּיג דעם לאַמפּ וועלען מיר ניט זעהן. וואָרום? ווייל דיא וואנט פון קאררידאָר וואָס איז אנגעגען דעם פענסטער, ווערט ליכטיג פון לאַמפּ און איהר געקראַגענע ליכטיגקייט שטאנט אָפּ און קומט דורך דורך'ן פענסטער. דאָס זעלבע איז מיט דיא לבנה און מיט דיא אנדערע פלאנעטען. דיא לבנה אליין איז פינסטער (און אין אמת'ן זעהט מען דאָך טאקע דורך אַ טעלעסקאָפּ אז פון איהרע בערג פאַלט אַ שאַטען). זיא ווערט אָבער בעלויכ־טען פון דיא זון און מיט דיזע גיקראַגענע ליכטיג־קייט שיינט זיא אונזער ערד ביי נאכט. אויף דעם זעלבען אַרט שיינט אונזער ערד אויף אויף דער לבנה מיט דיא ליכט, וואָס זיא (דיא ערד) קריגט פון דיא זון. — דיא זון קען בריוו בעלויכטען דיא העלפט פון דער לבנה, וועלכע איז אומגיקערט צו איהר, ווערענד דיא אנדערע האַלבע איז פינסטער — דאָס

האָט איהם אין פערלויף פון 10 יאָהר געפאָניגט מיט דיא גרעסטע יסורים ביז ער איז געשטאָרבן.
 פון דיא פיעלע קרבנות, וועלכע דיא גלחים פון דער אינקוויזיציע האָבען צו יענער צייט מקריב גע- ווען אויף דעם מזבח פון פינסטערנעס, סענען מיר אויף ניט פערפעלען צו דערמאָנען דעם בעריהמטען געלעהרטען און פיקאַזאַף דושיאַרדאַנאַ ברונאַ. ער האָט אויפגעשריבען עטליכע ביכער איבער פילאַ זאַפיע און איבער אַסטראָנאָמיע, אין וועלכע ער איז אויף אַרויסגעטראָטען גענען דיא פאַרצייטיגע מיי- נונגען וועגען דיא וועלט-סיסטעם. מען האָט איהם גענומען פערפאַלגען און ער האָט געמוזט לויפֿען פון לאַנד צו לאַנד. ענדליך האָבען דיא בלוט-הינט פון דער אינקוויזיציע איהם געכאַפט אין ווענעציע, וואו מען האָט איהם אָבגעהאַלטען זעקס יאָהר אין תּפֿיסה. אָהן ביכער, פאַפיער, און אָהן געלט. פון ווענעציע האָט מען איהם איבערגעפירט נאָך רוים, וואו דיא אינקוויזיציע האָט איהם בעשולדיגט אין אפיקורסת. דיא הויפט-קלאַנגע געגען איהם איז גיווען דאָס וואָס ער האָט געפרעדיגט, אז עס זיינען דאָ א סך וועלטען [דאָס הייסט אז יעדער שטערען איז אַזא יחסן, אַזא וועלט, וויא דיא ערד] און ניט איין וועלט; וויא דיא הייליגע ביכער לערנען. נאָך נייע צוויי יאָהר מאַטערנים אין געפענגניס האָט מען איהם געבראַכט פאַר דעם ענדליכען געריכט פון דער אינקוויזיציע. מען האָט איהם געפונען פיר „שולדיג“ און מען האָט איהם אָבגעמשפּט צו „אַ טויט מיט רחמנות און מיט פּערגיסען וואָס ווייניגער בלוט“. אַזוי איז גיווען דער אויסדוק פון דיא קאַלטע גולנים- אינקוויזיטאָרען, ווען זיי פלעגען אַן אפיקורס פּעראור- טיילען פערברענט צו ווערען. דער פילאָזאָף האָט אויף דעם אור- ייל זיינע מחבלים גענטפערט: „איהר שפּרעכט מײן פסק אויס מיט מעהר שרעק, וויא איף הער איהם אויס“.

דיזער מאַטריער פון דער וויסענשאַפט האָט זיין טייערען לעבען גיענדיגט אויף דעם פלאַקער פון דער אינקוויזיציע אין יאָהר 1600.

אב. קא-אן.

דיא לבנה, מערקור, ווענוס און דיא אַנדערע פלאַ- נעטען, ווענען וועלכע דיא רעליגיעזע שריפטען זאָגען, אז זיי זיינען בעשאַפֿען אלס לאַמפֿטן פאַר דער ערד, פאַר דעם מענשען, זיינען גאָר ניט קיין לאַמפֿען, קיינע „מאורות“, זאָנדערען פינסטערע קערפערס, וואָס ווערען אליין אויף בעלויכטען פון דער זון. גאַלילעאָ האָט אויף בעוויזען, אז דיא זון גופא איז אויף ניט פאַלקאָם ליכטיג, זאָנדערען זיא האָט פינסטערע פלעקען אויף זיף.

דיא גלחים זיינען פון דיזע ענטדעקונג נשתומים ניוואָרען – דער פונדאָמענט פון זייער גאַנצער עק- סיסטעניץ, דיא רעליגיאָן, האָט אַזא קלאַפֿ בעקומען! זיי האָבען גאַלילעאָ גענומען בעשולדיגען אין פאַלש- קייט, אין שווינדעל, אין גאָטעס לעסטערונג, אין אפיקורסת. מען האָט איהם פאַרגערופֿען פאַר דער אינקוויזיציע אויף דיא בעשולדיגונג, אז ער פרע- דיגט, דאָס דיא ערד דרייט זיך אַרום דיא זון „פונקט פאַרקערט וויא דיא הייליגע שריפטען זאָ- גען“. מען האָט איהם גיפאָדערט, ער זאָל זיך ענט- זאָנין פון זיינע מיינונגען און זאָל אויפהערען זיי צו פערשפּרייטען, – אז ניט וועט מען איהם אַריינוואַ- פּען אין תּפֿיסה. גאַלילעאָ האָט געוואוסט, אז דיא וואַרהייט וועט סוף כל סוף אליין זיגען, או ער האָט צוגעזאָגט וואָס מען האָט פון איהם געפאָדערט.

דיזע וואַהרייט האָט איהם אָבער ניט געלאָזט צו רוה. אין 16 יאָהר אַרום האָט ער פערעפענט ליכט זיין בוך איבער „דיא וועלט סיסטעם“, אין וועלכען ער האָט ערקלערט קאָפּערניקוס'ס סיסטעם מיט זיינע בעווייזע. מען האָט איהם ווידער גע- בראַכט פאַר דיא אינקוויזיטאָרס. מען האָט איבער- געוואַלט גיזעצט אויף דיא קניע און מיט דיא הענד אויף דער ביכעל, איז ער געווען גיצוואונגען זיך צו שווערען אַוועקצו-וואַרפֿען זיינע אפיקורס'ישע מיינונגען.

„און דיא ערד בעוועגט זיך דאָך אַרום דיא זון!“ האָט דער וואַהרייט-קעמפּפער אויסגעשריען. מען האָט איהם פערשפּאַרט אין תּפֿיסה, וואו מען

דיא פאריזער קאמונע.

XIII.

דיא פערוואלסטונגס איינריכטונגען.

אין דיא פריהערע קאפיטלעך האָבען מיר מייסעטענס געטילדערט דיא מיליטערישע פערוואלסטונג און דיא פארטיי-שמרייטיגקייט פון דיא קאמונע — יעצט וועלען מיר בעשרייבען, וויא אזוי דיא אָפּדטהיילונגען פון דער קאמונע פערוואלסטונג זיינען געפיהרט גווען.

דיא נאכלעסיגקייט און אונפראקטישקייט פון דיא עקזעקוטיווע קאמיסיאָן זיינען גיוואָרן אזוי גרויס און אויגענשיינליך, דאָס דער קאמונע-ראטה האט אַם 20 אפריל בעשלאָסען איבערצוגעבען דיא פיהרונג פון אַלע 9 קאמיסיאָנען, וועלכע האָבען גיהאט צו פערוואלסטען דיא וועלט-שטאַט, צו איינצעלנע דירעקטאָרען אָדער, וויא מען האט זיי דאָן גירופען, דעלעגירטע. דיא קאמיסיאָנען האָבען זעהר ווייניג גיקענט אויפטאָן אפילו מיט דעם בעסטען ווילען, דען יעדער מיטגליעד האט נאָך בעדארפט טעגליך זיין ביי דיא זיצונגען פון קאמונע ראטה און אין דיא דומע פון זיין בעצירק; דיא דעלעגירטע האָבען דארום פאקטיש אליין אויפגיסטאָן דיא גאנצע ארבייט, וויא דאָס מוז זיין דער פאל אונטער אזעלכע אומשטענדען.

פון דיא ניין דעלעגאציאָנען האָבען צוויי, נעמליך: פון פראַוויאנט און פון שטאַט-ארבייט, גאנץ ווייניג וואס גיהאט צו טאָן. שפייז און אַלע נייטיגע סחורות האט פארזי בעקומען דורך דיא נייטראלע ליניע, ד.ה. דורך דיא פארשטעט, וואָס דיא ווער-סאָלער האָבען ניט גיקענט פארנעהמען צוליב דיא פרייסען; וואָס אָנבעלאַנגט דיא שטאַט-ארבייטען, וויא גאסען-רייניגונג, גאז-בעלייכטונג א.ז.וו., זאָ זיינען דיא ארבייטער, וואָס האָבען זיך פריהער

בעשעפטיגט דערמיט, געבליבען אויף זייערע ער-טער, און אַלעס איז צוגיגאנגען אין גוטער אָרדנונג אָהן בעזונדערע אַנשטרענגונגען און שוויריגקייטען. דערפאר אָבער האָבען דיא דעלעגאציאָנען פון פינאַנצען, קריגע, עפענטליכע זיכערהייט (פאָליציי) און אויסווערטיגע בעציהונגען גיפאָרדערט בעזונדערע ענערגיע און אונעבמידליכע טהעטיגקייט. דיא אי-בעריגע דריי דעלעגאציאָנען, נעמליך: פאָלקס-בידונג, יוסטיץ און ארבייטס-און האַנדעלס-אַגנזי לעגענדהייטען האָבען נאָך גיזאַלט אויסדריקען און פראקטיש דורכפיהרען דיא שטרעבונגען און אידעען פון דער נייער רעוואָלוציאָן.

לאָמיר בעטראכטען, וואָס יעדע פון דיזע 7 דעלעגאציאָן האט אויפגיסטאָן.

דער דעלעגירטער פון דיא פינאַנצען איז גיווען אַ זעהר פעהיגער מאַן נאָמענס זשורד. יעדען טאָג האט ער גיהאט צו שאַפען 675 טויזענד פראַנק, אום צו דעקען דיא קריגעס-קאָסטען און צו צאָהלען אַלע בעאַמטע. דיא פראַנצויזישע באַנק האט אָפּ-גיגעבען דיא 9.400.000 פראַנק, וועלכע זיא איז שולדיג גיווען דער שטאַט, און האט נאָך אַרויסגיגעבען 7.290.000 פראַנק פון איהר קאסע. אין דער קאסע פון פינאַנץ-מיניסטעריאום האט מען געפונען, נען, אויסער 4.658.000 באַזאָרעס געלט, נאָך אויף 214 מיליאָנען שיינען, וועלכע זשורד האט גאָר ניט בענוצט. אום צו דעקען דיא אויסגאבען האט זשורד גיהאט דיא איינקניפסטע פון שטייערען, פאָסט, מע-לעגראַפען, אייזענבאָהנען א.ז.וו. פון 20 מערין ביז דעם 30 אפריל האט מען צוזאַמענגעקליבען 26 מיליאָן פראַנק, פון וועלכע דיא קריגס-קאָסטען האָבען בעטראַפּען מער וויא 20 מיליאָן. אַלע אויס-גאבען דער קאמונע ביז צום סוף האָבען בעטראַפּען

לאזענע ארבייטערן, נאָר ער האָט נאָך אויסגיפונען נייע מיטלען, וויא אַם בעסטען צו פערפערטיגען מעטאלישע געלט. דיא באַנק, וועלכע האָט גיוזכט אָפצונאָרען, אז זיא האָט ניט קיינע מעטאלען, האָט געמוזט אַרויסגעבען מעטאלען אויף 1.100.000 פראַנק.

דיא אנדערע אָפטהיילונגען פון פינאַנץ-מי-ניסטעריאום, וויא דיא טעלעגראַפיע, דאָס שטיי-ער-ביוראָ, דיא נאַציאָנאַל-דרוקעריי א. ז. וו. זיינען אויף גיווען גוט פערוואַלטעט, און איבעראַל איז גיווען גרויסע שפאַרזאמקייט אין דיא אויסגאַ-בען, דען דער מאַקסימום פון גיהאַלט, נעמליך 6000 פראַנק יעהרליך, איז פון קיינעם ניט גינומען גיווען. אין פערגלייך מיט דיא פינאַנצען איז דיא קריענס-פערוואַלטונג גיווען אַ ריכטיגע פערוואַל-טונג פון צומישענעם און אונאַרדנונג. אין דיא פאָ-ריגע קאפּילטעף האָבען מיר שוין גענוג גיקענט זעהען, וויא נאַכלעסיג און שלעכט אלעס איז דאָרט געפיהרט גיווען, און פיר אלע איינצעלהייטען האָ-בען מיר דאָ קיין פלאַץ ניט. מיר וועלען דאָרום אי-בערגיין צו דיא אנדערע דעלענאַציאָנען.

דער הויפט פון דיא פאָליציי איז גיווען דער בע-וויסטער ראַאָל ריגאָ, אַ יונגער מאַן פון 24 יאָהר, וואָס האָט זיך פריהער בעקאַנט געמאַכט אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, וועלכע איז בע-זאָנדערס שטאַרק און אלגעמיין אָנגיגאַנגען אין דיא פאָר לעצטע יאָהר פון נאַפּאָלעאָן III נידערטערעכטיגע אימפּעריע. מען קען ניט זאָגען, אז ריגאָ איז ניט גיווען זעהר פעהיג און ענערגיש, נאָר פאַר אַזא וויכ-טיגען פלאַץ וויא פאָליציי שעה פון פאָרזי, וואו מען ברויכט צו זיין העכסט פאָרויכטיג, געלאסען און ער-פאָהרען, האָט ער דאָך ניט גיטוינט. קיינע נייע אייני-פיהרונגען האָט ער ניט גימאַכט, כמעט אין אלעס האָט ער נאָכגיטאַנצט דיא פריהערע פאָליציי-פערפעקטען, און ליידער זעהר אונגעשיקט גראַדע דאָרטען, וואו מען האָט זיי יא גימענט נאָכטאַנצען. זיינע אָנענטען האָבען זעהר זעלטען עפעס גיפעהרליכעס און וויכ-טיגעס אליין ענטדעקט, מען האָט דאָס געמוזט פאַר זיי ענטדעקען. שפּיאָנען פון ווערסאַל האָבען זיך געפונען אין אלע איינריכטונגען און וויכטיגע פלעצער, נאָר ריגאָ'ס אָנענטען זיינען גיווען בלינד. קיין בע-

46.300.000 פראַנק, פון וועלכע 16.696.000 זיינען צוגישטעלט גיווען דורך דיא פראַנצויזישע באַנק, און דיא איבעריגע געלט דורך דיא שטאַטישע איינקופטע.

דער גרעסטער טהייל פון דיא בעאַמטע איז בעשטאַנען אויס ארבייטער און אַויס דיא אַרימסטע בעאַמטע פון דיא קאפיטאַליסטישע רעגירונג. אין אלע אָפטהיילונגען איז מען אויסניקומען מיט אַ פערטעל טהייל פון דיא אָנגישטעלטע ביי דיא פרי-הערע רעגירונגען.

דער פאָסט דירעקטאָר טהיילס, איין ארביי-טער, האָט געפונען דיא גאַנצע איינריכטונג צומישט און צושיטערט; דיא אכטהיילונג ביוראָס זיינען גיווען נישטאַסען, דיא מאַרקעס בעהאַלטען און פער-שלעפט, דיא וועגען און אנדערע זאַכען צוואַרפּען און צובראַכען, און דיא קאַסע איז גיווען פוסט. אין דיא זאַכען און הויפּען זיינען גיהאַנגען צעטלען, אין וועלכע מען האָט בעפאָהלען דיא בעאַמטע, אונטער שטראָף פון ענטלאסונג, צו בענעבען זיך נאָך ווער-סאָל. טהיילס איז אָבער גיווען איין ענערגישער מאַן, און ער האָט זיך זאָפאָרט גענומען צו בריינגען אלעס אין אָרדנונג. דיא קיינע בעאַמטע וועלכע זיינען גיקומען, אום צו ענדיגען זייער אָפּרייזע, האָט ער איינגיהאַלטען, צורידענדיג זיי צו פערבלייבען, און האָט גיהייסען פערשליסען דיא טירען. ביסלעכווייז האָבען זיי נאָכגיגעבען, פאָלגענדיג דעם ביישפּיעל פון זייערע מעהר פאָרטגעשריטענע קאמעראַדען. מיט דיא נייע בעאַמטע האָט טהיילס ערעפענט אלע ביו אָס, און אין 48 שטונדען איז דיא בריעף-אָפ-שיקונג און פערטהיילונג גיווען אין אָרדנונג. גע-שיקטע אָנענטען פלעגען אַריינזאָרפּען דיא בריעף פיר דיא פראָווינצען און אויסלאַנד אין ביוראָס צעהן מייל הינטער פאָרזי. קורין, טהיילס האָט בע-וויזען אַ זעלטענע פעהיגקייט אין דיא אָרגאַניזאַ-ציאָן פון דיא פאָסט. נאַטירליך האָט מען דערביי ניט פערגעסען צו פערגרעסערן דעם לויין פון דיא בריפטרעגער און פון אלע קליינע בעאַמטע.

דיא מינצען-אָפטהיילונג איז אויך זעהר גוט גע-פיהרט גיווען פון דעם בראַנז ארבייטער קאַמ-ע-לינאַ. מיט דיא הילפע פון אייניגע זיינע פריינד האָט ער ניט נאָר ריכטיג פאָרטגיזעצט דיא פאַר-

דיוע שרעקליכע ענטדעקונגען האָבען נאטירליך אָנגעמאַכט אַ גרויסען גערודער ניט נאָר אין פאָרז, נאָר אין דער גאַנצער וועלט. דער קאָרעספּאָנדענט פון דיא לאַנדאָנער Times, וועלכער האָט בעזוכט דעם קלייסטער פון פיק פּוס, האָט געשריבען: „דיא מאָנאַשקעס האָבען בעהוּפטעט, אז דאָס זיינען אַרטהאָפּעדישע אינסטרומענטן (ד. ה. אינסטרומענטען), וואָס דיענען אויסצוגלייכען דיא קרומע אוברים פון קינדער; אָבער דאָס איז אַ ליגען, וואָס וואַרפט זיך אין דיא אויגען. וואָס אָנבעלאַנגט דיא מאַטראַצען און רימענס, האָב איך עהנליכע גיזעהען אין דעם מעדיצינישען פאקולטעט פיר דיא פֿעלע פון ווילרען משוגעת און פון זעהר שווערע געבורטען; אָבער עס זיינען דאָ אנדערע אינסטרומענטען, וועלכע פערשטאַרקען נאָר דעם גרינדליכען פערדאכט (ווע-גען אינקוויזיציאַנס-פייניגונגען), דעזי זיי צייגען אויף דיא אָנווענדונג פון געוואלט, וואָס קיינבעקאַנטע קראַנקהייט האָט דערמיט ניט צו טאָן.“

דיא פאָליציי האָט ליידער זעהר שלעכט בענוצט דיוע שוידערהאַפטע און הערצייסענדט באַרבאָרין פון דיא גייסטליכע אין רעכטען מיטען פון פאָרז. דיא מאָנאַשקעס האָט מען אַריינגיזעצט אין דער פרויען געפֿענגניס-סען-לאַזאַר, און דעביי איז עס געבליבען (* וואָס אָנבעלאַנגט דיא גייסטליכע און דיא בורזשאַויע אין אלגעמיינען, זאָ האָבען זיי זעלבסטפערשטענדליך געזוכט צו לייענען דיא שרעקליכע פאַקטען, וויא ווייט מעגליך, און יעדענפאַלס צו פערשווייגען דיא גאַנצע זאַך, וואָס עס האָט זיי געלונגען, דען ווייניגע מענשען וויסען דערפון.

(* אויף ריגאָס פּראָגע, וואָרום מען האָט איינגע-שפּאַרט דיא דריי פרויען, האָט דיא הויפּט-סאַנאַשקע מיט אַ מאָן פון אַ געכעכעל גינעספערס: „אום וויערע פאַמיליעס איין דיענסט צו ליסמען, דען זיי זיינען גיווען משוגע. זעהט איהר, מינע העררען, איהר וועט איינזעהען אַלס פאַמיליענ-קינדער, דאָס מען איז געצוואונגען מאַנכעס סאָל דיא משוגעת און איראַנסמוע פון דער פאַמיליע צו פערבאָרגען.“ — „קענט איהר דען ניט דאָס געזען?“ — „ניין, הער קאָסיסאַר, מיר געהאָרען אונזערע העכערע גייסטליכע.“ און מיט אַזעלכע אַטמוואָרמען האָט מען זיך בענגגעט! צו דיא ענטשולדיגונג פון דיא קאָמונאַלע פאָליציי קען מען נאָר זאָגען, דאָס עס איז ווייניג צייט גיווען רינדליך גאָב-צופאַרשען אַזעלכע זאַכען.

שטימטער פלאַן, קיין בעשטימטע פיהרונג און איינ-אַרדנונג האָבען אין דער פאָליציי-פּרעפּעקטור ניט גיהעררשט, מען האָט מייסטענס געהאַנדעלט נאָך דעם איינדרוף פון דער מינוט. דיא פיינדליכע ציי-טונגען, וועלכע מען האָט פערבאַטען אין דער פריה, האָט מען אָפט פערקויפט אין דיא גאַסען דעם זעלבען אַבענד. פעהראַפטונגען זיינען אָפט גימאַכט גיווען אזוי וויא מען וואָלט געפיהרט געפאַנגענע נאָך אַ שלאַכט, אונטער דער בעגלייטונג פון נאַציאָנאַל-נוואַרדיסטען, וואָס עס איז גיווען עבענזאָ אוננעציג וויא לעכערליך. ווען דער קאָמונע ראַטה האָט ארויסגע-לאָזען דעם בעפעהל, אז מען זאָל נעהמען פאַר ערבות דיא פערטרעטער פון דער בורזשאַ-קלאַסע, וועלכע זיינען נאָך געבליבען אין פאָרז, האָט דיא פאָליציי נאָר ארעסטירט דעם אַרכיפּיסקאָפּ ד אַרבוא, אַ באַנאַפּאַרטיסט, און נאָך פיער גרויסע גייסטליכע. נור דורך אַ צופאַל האָט מען ארעסטירט דעם פּרע-זידענט פון קאסאַציאָנס-געריכט. דער גאַנצער דע-קרעט ווענען דיא ערבות איז גיווען מיאום און נאָריש; אָבער ווען מען האָט זיך שוין יא בעשלאָסען אויף אַזא טרויעריגען שריט, האָט מען האַצבע בעדאַרפט זע-הען צו אַרעסטירען אַזעלכע פּערזאָנען, וואָס זייער לעבען זאָל זיין פון גרויסע וויכטיגקייט פאַר דיא בורזשאַויע.

דיא אַרעסטען פון גייסטליכע האָבען נאטירליך געפיהרט צו אונטערזוכונגען אין דיא קלייסטערס, און דיוע אונטערזוכונגען האָבען געפיהרט צו גאַנץ אונער-וואַרטעמע שרעקליכע ענטדעקונגען. אין דעם פרויען קלייסטער פון דער גאַס פיק-פּוס האָט מען גיפונען זאָגערבאַרע אינסטרומענטען, אייזערנע גאָרטלען, קאָזלעס, וועלכע האָבען ניט ווילענדיג ארויסגערופען אַ חשד מכח אינקוויזיציאַן; דאָן צוויי שאַרבענס נאָך בעדעקט מיט האָאַר און אַ ביכעל איבער געבורטס-אָבטרייבונג. אין קעמערלעך, אַרומגערינגעלט מיט אייזערנע גראַטעס, האָט מען נאָך געפונען דריי יא-מערפאַקע פרויענגייטאַלטען! איינע פון זיי, וועלכע האָט נאָך ניט פערלאָרען איהר פערשטאַנד אין גאַנ-צען, האָט דערציילט, אז זיא איז אָבגיזעסען אין איהר שרעקליכען קאַסטען גאַנצע צעהן יאָהר! אין דיא גריבער פון דער קירכע פון הייליגען לאָראַן האָט מען געפונען ווייבליכע סקעלעטען.

וועגען דעם אומבײט, האָט מען געשיקט דעם הויפט־וויקאַר ל א נ א ר ד, נאָכדעם דיזער האָט געשוואָרען פאַר דעם אַרכיפּיסקופּ און פאַר דעם דעלעגירטען פון דער קאָמונע. אַז ער וועט צוריקקומען אין גע־פענגניס אין פּאַל, ווען מען וועט אין ווערסאַל דעם פאַרשלאָג ניט אָננעמען. טיער האָט אָבער נאָר ניט געוואָלט הערען פון דעם פאַרשלאָג וועגען דעם אומבײט. ער האָט גירעכענט, אַז דיא קאָמונע וועט בעקומען אין דער פּערזאָן פון בלאַנקי אַ פיהרער, אין וועלכען זיא האָט זיך אַזוי גענויטיגט, און ער האָט דאָס ניט געוואָלט צולאָזען; און דיא פאַר־ברענטע קאטאָליקען זיינען געווען אויפגעבראַכט אויף דעם אַרכיפּיסקופּ צווייטע געוויסע רעקוגנעזע אַנגלע־גענהייטען, וועלכע עס איז דאָ ניט דער אָרט צו ער־קלערן, זאָ דאָס זיין טויט וואָלט פאַר זיי געווען אַ דאָפּעלטער געוויין: ערשטענס וואָלטען זיי פון איהם פטור גיוואָרן און וואָלטען קענען אוועקזעצן אויף זיין פלאץ איינעם פון זייערע, און צווייטענס וואָלטען זיי אויף לייכטע קאסטען געהאַט אַ מאַרטירער און אויפגירענט אַלע קאטאָליקען געגען דיא קאָמונאַרען. אויס דיוע אַלע אורזאַכען האָט מען אין ווערסאַל ניט געוואָלט אָננעמען דעם פאַרשלאָג וועגען אומ־בײט, און ווען לאַנאַרד האָט דאָס דערזעהען, האָט ער זיך ניט צוריקגעקעהרט נאָך פאַרזי, נאָר ער איז זיך געמיטליך פערבליבען אין ווערסאַל. דער קאָ־מונע ראַטה האָט ניט נאָר ניט בעשטראָפּט דעם אַרכי־פּיסקופּ פאַר דיוע פאַלשקייט פון זיין וויקאַר, נאָר ער האָט נאָך אין אַ פּאָאָר טעג אַרום פרייגעלאָזען דעם אַרכיפּיסקופּ'ס שוועסטער.

מיט דיא פרויען איז מען זיך בעזאָנדערס גוט בעגאנגען: אפילו אין דיא טעג פון פּערצווייפלונג האָט מען קיין מאָל ניט פּערגעסען אָן זייערע פּריווי־לעגיס. דיא ארעסטירטע מאַנאַשקעס זיינען גע־האַלטען גיווען אין אַ בעזונדערן אָרט, אום עס זאָל זיי זיין בעקוועמער.

איבערהויפּט איז מען זיך זעהר מענשליך בע־גאנגען מיט אַלע אַרעסאַנטען און מען האָט איינ־געפיהרט פיעלע רעפּאַרמען; אָבער עס איז נאָנץ פאַלש, וואָס דיא בורזשואַ־צייטונגען האָבען גע־שריען. אַז דיא קאָמונע פּאָליציי האָט פרייגלאָזען ננבים און מערדערס.

צו דיא גרויסע עהרע פון דער קאָמונאַלער זיכער־הייטס־און־פּאָליציי־אַפּטהיילונג מוז מען זאָגען, אַז זיא האָט געצייגט גרויסע מענשליכקייט און ליעבע צום פּאָלק. צו גונסטען פון דיא אָפּפער פון קריגע האָט זיא אַרויסגעלאָזען איין אויפּרוּף, אין וועלכען עס איז אונטער אַנדערעם ערקלערט גיווען: „דיא קאָמונע האָט צו בעזאָרגען מיט ברויט 92 פרויען פון אונ־זערע מערדער. פיר אלמנות גיבט עס קיינע פיינד־ליכע פּאָנהען. דיא דעפובליק האָט ברויט פיר יעדעס עלענד און קושען פיר אַלע יתומים“. און אַזעלכע מענשען שעמען זיך דאָס־ניט דיא בורזשואַ צו רופען מערדער עד היום!

דיא פּאָליציי האָט נאטירליך יעדען טאָג בעקו־מען מאַסען מסירות אויף פּערשידענע פּערזאָנען, און זיא האָט עפענטליך ערקלערט: „ווער עס וואַנט ניט אונטערצושטייבען זיין נאָמען אונטער אַ מסירה, דער טהוט עס אויס פּערזענליכען האַס, אָבער ניט אין אַלגעמיינען אינטערעס“, און האָט זיי נאָר אין אָנבעטראַכט ניט גענומען. דיא ערבות זיינען גיווען זעהר פּיין בעהאַנדעלט: זיי האָבען ניט נאָר גיקענט בעקומען פון זייערע קרובים און פּערוואַנדטע שפּייז, וועט, ביכער און צייטונגען, נאָר אויף אונגעשטער־טען בעזוף פון זייערע פריינד און פון אויסלענדישע צייטונגס־קאָרעספּאָנדענטען.

דער קאָמונע ראַטה האָט פאַרנישלאָגען טיער'ן אויסצובייטען דעם גיפּאָנגענעם אַרכיפּיסקופּ דאַרבואַ און נאָך עטליכע הויכגייסטעלע גייסטליכע אויף דעם בעריהמטען אַלטען רעוואָלוציאָנער בלאַנקי, וועלכער איז שוין זיין מאָנאַטען קאנג גיווען אַרעס־טירט (*). אום צו פיהרען דיא אונטערהאַנדלונגען

(*) בלאַנקי איז גיועסען אין דעם פּאַרס טאָר און דער שפּרינגסטער געהיימטיש, זיינע פריינד האָבען ניט אויפגיהערט צו זוכען מיטטעל, וויא איהם צו בעפרייען. מען האָט צוזאַמענגעקליבען 50 שווענד פּאַנץ פיר זיין בעפרייאונג; אָבער מען האָט בעדאַרפּט האָבען זעהר גע־שיקטע אָגענטען, דען דיא קלענסטע אונפאַרוויכטיגקייט וואָלט גוקצנט קאסטען דעם געפּאָנגענעם דאָס לעבען. דיא זאך האָט זיך געצויגען און געצויגען, און אַ מהייל פון דאָס צוזאַמענגעקליבענע געלט איז נאָך געבליבען אין דער קאסטע פון דעם קאָמיטע דער עפענטליכען זיכערהייט, ווען דיא ווערסאַלער זיינען אַריינגיטראָפּען אין מאַרזי.

וויא צו פערבלענדען דאָס פּאַלק, זיינען דיא דער לענירטע גיווען קליינע קינדער. ער האָט שוין ניט דורכנילאָזען דיא קלענסטע גילעננהייט זיך צו פער-טהיידניגען און צו בעשמוצען דיא קאָמונארען אין דיא אויגען פון אלעמען, וואָס האָבען ניט גיקענט בעקאנט ווערן מיט דיא דיא ריכטיגע אַנגילענע-הייטען און שטרעבונגען פון דער קאָמונע.

דיא פאריזער קאָמונע איז דאָרום געבליבען גאנץ אַבנטיהיילט פון דער גאנצער וועלט, און נאָך ביז יעצט ווייס פון איהרע ריכטיגע שטרע-בונגען נאָר דער יעניגער, וועלכער האָט ספעציעל שטודירט איהר נעשיכטע. נאטירליך, דיא ברוזשו-אזיע בענוצט דיזע אונוויסענהייט אום שטענדיג צו בעשמוצען דיא קאָמונע.

וואָס אָנבעלאַנגט צו דיא יוסטיץ-דעלע-נאציאָן, זאָ האָט זיא ליידער אפילו ניט איבער-גילאָזען קיין טעאָרעטישען פלאַן פון אַ נייע יוסטיץ-אָרגאניזאציאָן. דער יוסטיץ-דעלענירטע, שרייבט ליסאנארע, האָט נור גיברויכט צוזאמענפאַסען דיא רעפּאָרמען, וועלכע זיינען גיווען גיפּאָרדערט פון סאציאליסטען. דיא אויפגאבע פון דיא פּראָלעטאַ-ריע-רעוואָלוציאָן האָט בעדאָרפט זיין אויפצוזייגען דיא אריסטאָקראטישע און קאפיטאליסטישע טהייער לען פון קאָדעקס און וויא אזוי דאָס פּאַלק ווערט בעהערשט פון דיא ברוזשואזיע דורך אַ גאנצע אַרמיע פון ריכטער, פּראָקוראָרען, נאָטאָריעס, מאַר-שאַלס א. ז. וו. פריהער פאַר אַלץ האָט מען בע-דאָרפט איינפיהרען וואהרע פּאַלקס געריכטע אונ-טער דער קאָנטראָלע פון דער גימיינדע, אום וויא ווייט מעגליך אָפּצושאַפּען דיא אַלע פּאַראָזיטען, דיא פּאַטענטירטע און ניט פּאַטענטירטע געזעץ-פּעדלערס, וועלכע פּלאָדען זיך אַלץ מעהר, וואָס פּערדרייטער און אונלאָגנישער דיא קאפיטאליס-טישע גיזעץ זיינען (מען דאָרף ניט פּערגעסען, אַז ווייניגסטענס 90 פּראָצענט פון אַלע פּראָצעסען פּער-שווינדען גלייך, ווען מען שאַפט אָפּ פּריוואַט אייגענ-טהום). דיא דעלענאציאָן האָט זיך נאָר בעגונט דערמיט, וואָס זיא האָט בעשטימט אַ געוויסען גי-האַלט פאַר נאָטאָריאָסען, מאַרשאַלס א. ז. וו. וואָס עס האָט נאָר קיין ווערדע ניט גיהאַט, דען דאָ האָט זיך גיהאַנדעקט אום אַ נייע פּרינציפּ, דער

דיא דעלענאציאָן פון אויסווערטיגע בעציהונגען האָט גיהאַט דיא אויפגאבע אויפצוקלערן דיא פּראָווינצען, וואָס עס געהאָט אין פאַרזי, און זיי צו בעוועגען, אַז זיי זאָלען צוטרעטען צו דער קאָ-מונע. אַלע דעפּאָרטאַמענטען זיינען גיווען אין בע-וועגונג און אויפגענונג זייט דיא ערקלערונג פון דער קאמונע, בעזאָנדערס זייט אָנפאַנג אפריל. מיט אויסנאָהמע פון דיא שטאַט מאַרסעל, איז דיא נאציאָנאַל-גוואַרדיע איבעראַל גיווען אין בעזיין פון איהר גיוועהר. אין פיעלע דעפּאָרטאַמענטען, בעזאָנ-דערס אַזויס פאַרזי, וואָלט מען גיקענט, ווען ניט ערקלערן קאָמונעס, ווייניגסטענס שטערען דיא ווערסאליער צוזאמענצוקלייבען סאָלאַדאטען און אַר-טילערע. דיא דעלענאציאָן האָט זיך נאָר בעגונגענט דערמיט, וואָס זיא האָט אַרויסגעשיקט אין דיא פּראָווינצען עטליכע קאָמיסאַרען, וועלכע זיינען גאנץ ווייניג בעקאנט גיווען מיט דיא געגענדען, וואו זיי האָבען בעדאָרפט אויסאיבען זייער איינפלוס. זיא האָט זיך זאָגאַר גילאָזען גאָרען פון פעררעטהער, וועלכע האָבען אַלעס איבערגעגעבען אין ווערסאלי. אַ גאנץ קליינע צאָהק אויפּרופּען און ערקלע-רונגען זיינען אַרויסגילאָזען גיוואָרן צום פּאַלק; און מייסטענס זיינען זיי גיווען פּערברייטעט דורך לופט-באַלאָנען, וועלכע זיינען זעהר קונציג גימאַכט גיוואָרן צו דיזען צוועק. אָבער וויא פיעל פון דיזע מאַניפּעסטען זיינען דערביי פּערקלאָרען גיגאַנגען! אָן אייראָפּא האָט דיא דעלענאציאָן גאָר אין גאַנ-צען פּערגעסען. איבעראַל האָט דיא אַרבייטער-קלאַסע מיט דיא גרעסטע אונגידולד גיוואַרט אויף נייעס פון פאַרזי; דיא סימפּאַטיע פון אַלע אויפ-גיקערטע אַרבייטער און אַרבייטער-פּריינד זיינען גיווען מיט דיא נייע רעוואָלוציאָן; און דיזע זייערע סימפּאַטיע האָבען זיי אויסגעדריקט דורך רעדעס אויף פּערוואַלונגען, דורך דעמאָנסטראַציאָנען און בעגריסונגס-אָדרעסען. דיא אַרבייטער פּריינדליכע צייטונגען האָבען גיזוכט צו ווידערלייגען דיא נידער-טרעכטיגע פּערוואַלונגען פון דיא ברוזשוא-צייטונ-גען; אָבער דיא דעלענאציאָן האָט פשוט גאָר ניט גיטאַן, אום וויא עס איז צו שטיצען איהרע סימ-פּאַטיזירער. אין פּערגלייך מיט טיער', וועלכער האָט בעוויזען אין פולען גלאַנץ זיין גאנצע ערפאָהרענהייט

4טען דיסטריקט האָט גיזאַנט אין אַ פּראָקלאַמאַציע: „דעם קינד דיא ליעבע און אכטונג פאַר זיינעם גלייכען איינצופלאַנצען, אין איהם איינצו־דרינגען דעם גירעכטיגקייט־כּוּץ, עס צו מאַכען פער־שטיין, אַז ער דאַרף לערנען צוליעב דיא אַלגעמיינע אינטערעסען דער מענשהייט — דאָס זיינען דיא מאָראַל פּרינציפּען, אויף וועלכע דיא קאָמונאַלע ערציהונג דאַרף יעצט בעגרינדעט ווערן.“ נאָטיר־ליך, אַזעלכע איינצעלנע ערקלערונגען, וויא אמת רעוואָלוציאָנער זיי האָבען גימענט זיין, האָבען ניט גיקענט פאַרנעהמען דעם אָרט פון אַין אַלגעמיינע פּראָגראַם.

„ווער וועט אַלואַ פיר דיא נייע רעוואָלוציאָן, פיר דאָס פּאָלק שפּרעכען?“ פּרענט ליסאַנאַרע, און ער ענטפּערט: „דיא דעקענאַציע פיר אַרבייט און האַנדעל. זיא איז בעשטאַנען אויסשליסליך אויס סאָציאַל־דעמאָקראַטען און האָט זיך גישטעלט דיא וויכטיגע אויפגאַבע: „דאָס נאָכפּאַרשען פון אַלע נויטווענדיגע רעפּאָרמען אין דער פּערוואַלטונג פון דער גימיינדע אַזוי גוט וויא אין דיא בעציהונג גען פון אַרבייטער — מענער און פרויען — צו זייער אַרבייטס־געבער; דיא רעוויזיע פון האַנדעלס געזעצבוך און פון צאָלט־אריפּען; דיא אומענדערונג פון אַלע דירעקטע און אונדירעקטע שטייערן; דיא אויפשטעלונג פון איין אַרבייטס־סאַטסיסטיק.“

דער דעלעגירטער איז גיווען פּראָקלאַמאַציע, איין אונגאַרישער איד, מיטגליעד פון אינטערנאַציאָנאַל. און זיינע העלפּערס זיינען גיווען אַרבייטער, אין אַלע בעצירקען האָט מען ערעפּענט אַרבייטס־בּיראָס. אויף פּערלאַנגען פון דיא בעקער אַרבייטער האָט דיא דעלעגאַציע פּערבאַטען דיא נאָכטאָר־בּייט אין אַלע בעקערייען, — אַ נויטווענדיגער עזונד־הייטס־מיטעל, וואָס מען קען אויף קיין אופן ניט פּועלן ביי דיא קאַפיטאַליסטישע רעגירונגען. דיא דעלעגאַציע האָט פאַרברייטעט אַ פאַרשלאָג וועגן ליקווידירונג פון דיא לייַה־הייזער (פּאַפּן שאַפּ) און איין דעקרעט וועגען לאָהנען־אַבּעזוג. אין דעם בעריכט וועגען דיא לייַה־הייזער איז גיזאַנט גיווען צום שלום: „עס פּעשטעהט זיך, דאָס נאָך דיא ליקווידירונג פון לייַה־הייזער מוז קומען אַ סאָציאַלע אָרגאַניזאַציע, וועכע זאָל געבען דעם אַרבייטער

גוטער בעשלוס פון דיא דעלעגאַציע, אַז מען זאָל אין פּערלויף פון 4 טעג צושטעלען אַ בעריכט וועגען אַלע דוקהייזער, איז לייַדער נאָך ניט דורכגע־פיהרט גיווען. ווען מען וואָלט דאָס גיטאָן, וואָלט מען זיך ווייניגסטענס דערוואוסט פון פילע פּערברע־כען און גימיינהייטען פון דיא הערשענדע קלאַסען, דען אין פיקע דוקהייזער ווערן איינשיפּאַרט גע־זונטע מענשען צוקיעב פאַמיקען אַנגעלענענהייטען אָדער פּערזענליכע ראַכע.

„דיא דעלעגאַציע פון בילדונג, שרייבט ווייַטער ליסאַנאַרע, האָט בעדאָרפט איינשרייבען דיא שענסטע בלעטער אין דער געשיכטע פון דער קאָמונע, דען נאָך־אַזוי פיעל שטודירען און פּערזען־כען, וואָס זיינען גימאַכט גיוואָרן אין אַלע לענדער מכה פּאָלקס־בילדונג, האָט מען זיכער גיקענט זעהר פיעל אויפּפאַן אויף דיווען וועג אין רעוואָלוציאָנערען זינען; אָבער באַטשע דער דעלעגירטער איז גיווען אַ דאָקטאָר, וואָס האָט נאָך צוגישטודירט אין דייַטשע אוניווערסיטעטען, האָט מען אַפילו קיין איינציגע ציילע ניט גילאָזען, אום צו צייגען דיא צוקינפּטיגע דורות דיא נייע שטרעבונגען, דער דעלעגירטער האָט זיך בעגונגענט דערמיט, וואָס ער האָט גיהייסען ארויסטראָגען פון אַלע שולען דיא בילדער פון יעזום קריסטום און האָט צוזאַמענגירופּען אַלע פאַכלייטע אין פּאָלקס־בילדונג, אום דיא שוקפראַגע צו בע־קלערען, אַ קאָמיסיען איז גיווען בעאויפּטראַגט דיא אָנפאַנגס שולען און געווערס שולען צו אָרגאַניזירען, אָבער איהר גאַנצע אַרבייט איז בעשטאַנען אין דעם, דאָס זיא האָט ערעפּענט איין שולע אַם 6 מאַי. דיא צווייטע שולע, וועלכע איז גיווען בעשטימט פיר פרויען, איז ערשט פּערטיג גיוואָרן צום ערעפּענען, ווען דיא ווערסאָלער זיינען אריין אין פאַרזיג.

„ווען ניט אייניגע צירקולאַרען פון דיא מוניציפּאַליטען (דומעס), וואָלט מען נאָך ניט וויסען, נאָך דער אונטערריכטס־פיהרונג נאָך, אַז אַ גרויסע רע־וואָלוציע האָט אויסגבראָכען אין פאַרזיג. דיא שולע פון 20סטען דיסטריקט האָט גישפּייזט און גיקליידעט דיא קינדער. אַנדערע האָבען גיזוכט צו געבען אַ ריינע מאַטעריאַליסטישע ערציהונג אָהן אירגענד שום רעליגיעזען אונזין, דער קאָמיטעט פון

וויא דיא איינפיהרונג פון דער ארבייטס און האנט-
דעלס דעלענאציאן, וואלט זיא מעהר אויפגעטאן
פיר דיא ארבייטערקלאסע וויא אלע בורזשוא-רע-
וואלוציאנען זייט דעם 5 מאי 1789 יאהר.

דיא ארבייטס-דעלענאציאן האט זיך אויף אריינגע-
מישט אין דיא אנגעגענהייטען פון אינטענדאנץ-
בירא פיר דיא קאמונאלע ארמיע. זיא האט בעווי-
זען, אז דיא קליינע פרייען, וואס מען פערלאנגט ביי
דיא צושטעלערס אדער פאדריאדטישקעס, ענדיגען
זיך נאך מיט א פערקלענערונג פון דעם ארבייטערס
לויף, דען דיא אונטערנעמהער נעהמען אן דיא קליינע
פרייען, ווייל זיי זיינען זיכער צו געפינען פראלע-
טאריער צו ארבייטען פיר א קענערן לויף. „דיא
ארבייטער גייען יעצט איז קאמפף, האט דיא דע-
לענאציאן געזאגט, אום פטור צו ווערען פון דיא קא-
פיטאליסטישע עקספלוואטאציאן“, דארום האט דיא
דעלענאציאן געפאדערט, אז ביי אלע בעשטעלונגען
און קאנטראקטען זאל מען פעסטשטעלען דעם מא-
געסלויף, אז מען זאל דאס אנקויפען אנפערטרויען אן
ארבייטער-קאפראצאציאנען און אז דיא פרייען זא-
רען שיעדסגעריכטליך בעשטימט ווערען פון דיא
אינטענדאנץ, פון דיא ארבייטערס-קאפראצאציאן און
פון דיא ארבייטס דעלענאציאן.

אום דיא פינאנציעלע פערוואלטונג פון אלע
דעלענאציאנען צו איבערוואכען, האט דער קאמיטע-
ראטה אויסגעוועהלט, אין מאי מאנאט א קאנטראל-
קאמיסאן און האט דעקערטירט, דאס דיא בעאמטע
אדער ליפערראנטען, וועלכע וועלען זיך ארויסצייגען
אלס כאבארניקעס, פערשערס אדער גנבים, זאגען
בעשטראפט ווערן מיט'ן טויט.

„קורץ נירעט, שרייבט ליסאנארע צום שטום,
מען מעג נאכזוכען וואו מען וויל, אויסער דיא דעלע-
נאציאן פון ארבייט האט קיין אנדערע קיין וויכטיגע
זאך ניט אויפגעטאן. אלע האבען זיי בעגאנגען דעם
זעלבען פעהלער. גאנצע צוויי מאנאט האבען זיי
גיהאלטען אין זייערע הענד דיא ארכיווען, אין וועלכע
עס זיינען בעגראבען דיא אלע שווינדלעך אין בעטרי-
גערעיען פון דיא בורזשוא-רעגירונגען זייט 1789.
אין ארכיוו פון שטאאטס ראטה זיינען גילעגען דיא
פערהאנדלונגען מיט דיא דעספאטישע רעגירונגען;
אין ארכיוו פון דער פאליציי זיינען געווען בעהאלטען

וירקליכע אונטערשטיצונגס גאראנטיעס אין פאל
פון ארבייטסלאזיקייט. דיא איינפיהרונג פון א
קאמונאלע פערוואלטונג פאדערט נייע איינריכ-
טונגען, וועלכע זאלען שיצען דיא ארבייטער געגען
דיא אויסכיטונג פון קאפיטאל.“

דער דעקרט וועגען שטראפענגעלד האט אב-
געשאפט איינע פון דיא שרייענדסטע אונטערעכטיג-
קייטען אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, דען
יעדער קאפיטאליסט וואס ציהט אראפ שטראפ-
געלט פון דעם ארבייטערס לויף, צוליעב א ווירקליכע
אורזאכע אדער אויס רויבזוכט, איז צוגלייך אי א
אנקלאגער, אי א ריכטער, וואס עס איז געגען דיא
געוויינליכסטע גיזעץ פון גירעכטיגקייט.

אין דער צייט פון דער בעלאגערונג און פון דער
קאמונע זיינען נאטירליך פיעלע פאבריקען און שאפס
געשלאסען גיווארען, און טויזענדע ארבייטער זיינען
עקסטרא געבליבען אהן ארבייט. דיא דעלענאציאן
האט דארום ארויסגעקאזען א בעפעהל, אז מען זאל
דיא פערלאזענע שאפס מיט אלע מאשינען און ווערק-
ציג איבערגעבען דיא ארבייטער גופא. א קאמיסאן
איז ערנענט גיווארען, וועלכע האט געהאט אויסצוגע-
פינען אלע פערלאזענע שאפס און צו פערשרייבען
אלע געצייג, מאשינען, רויהע סחורות א. ז. וו., וואס
האבען זיך דארט געפונען, אום דאס אלעס איבער-
צוגעבען צו דיא ארבייטער. דאס איז געווען א רא-
דיקאלער, עכט רעוואלוציאנערער שריט; דאס איז
גיווען דער אנפאנג פון דיא „עקספריאירונג
[אונטע נעהמען] דאס אייגענטהום] פון דיא עקפרא-
פריאירענדע [קאפיטאליסטען]“, וואס דאס איז דער
הויפטצוועק פון סאציאליזמוס.

דיא שאפס זיינען איבערגעגעבען גיווארן צו
ארבייטער-קאאפעראציאנען. וויא ווייט דיא איי-
נריכטונגען פון דיזע קאאפעראציאנען זיינען ריכטיג
און פראקטיש גיווען, איז שווער צו זאגען, דען עס
איז ניט גיווען קיין צייט אלעס אויסצופורבירען;
אבער דא איז נאטירליך וויכטיג דער נייער פרינ-
ציפ. איינמאל טרעט מען ארויף אויף א בעשטימ-
טען וועג, גייט מען שוין ביז וואנען מען געפינט א
בעשטימטען אויסגאנג. וויא ליסאנארע בעמערקט
גאנץ ריכטיג: „ווען מען וואלט גיהאט צו פער-
דאנקען דער רעוואלוציאן פון 18 מערץ מעהר ניט

פערעפענטליכען זייערע קונצען און שווינדעל. מען וואלט אויף גיקענט אויפדעקען אלע געהיימיסע ווע גען דיא רעוואלוציאנען, מען האט נאך בערארפט אפדרוקען די געהיימע אקטען; אבער מען האט נאך פערעפענטליכט צוויי אקטען, וועלכע האבען געהאט א שייכות מיט דיא זאגענאנטע „רעגירונג פון נאציא“ נאלע פערטהיידונג“. דיא דעלעגירטע זיינען גע- שלאפען לעבען דיזע אוצרות אהן שום ידיעה וועגען זיי.

פ. קראניץ.

דיא אלע סודות וועגען דיא געהיימע פאליטישע פא- ליטי און אלע סאציאלע געוואלט-טהאטען; אין שטאט הויז זיינען גילעגען וויכטיגע דאקומענטען ווע- גען אלע רעוואלוציאנען, אויפילע פון זיי זיינען נאך גאר ניט געווען פריהער אונטערוכט, בעזאנדערס דיא דאקומענטען וועגען נאפאקעאן דעם דריטענס שטאטס שטריק אין 1851 (דיא געוואלדיגע אונ- טערדריקונג פון דער רעפובליק פון 1848 און דיא ערקלערונג פון דיא צווייטע אימפעריע). אלע דיפלא- מאטען האבען שטארק מורא גיהאט, אז מען וועט

אידישע מלוכות אין רוסלאנד און אין אראביען.

וועגען דיא אבשטאמינג פון דיא היינטיגע אידען.

פון פ. פייגענבוים.

דערט, און דיזעס לאנד איז ניט פריהער גיווארען איהר „פאטערלאנד“, ביז איהרע אייגנוואנדערטע עלטערען האבען אויסניקוילעט און פערטריבען דיא אלטע אייגנוואהנער פון דעם לאנד—דיא אינדיאנער; — אזוי גוט וויא דאס לאנד כנען איז ניט פריהער גיווארען ארץ ישראל (דאס פאטערלאנד פון דיא אידען), ביז יעקב'ס קינדער האבען מקיים גיווען ביי דיא אלטע אייגנוואהנער פון דעם לאנד „לא תחיה כל נשמה“ און האבען דאס לאנד פון זיי אוועקגרייבט — אזוי איז אויף ענגלאנד ניט פיי- הער גיווארן דאס פאטערלאנד פון דיא ענגלענדער, פראנקרייך — דאס פאטערלאנד פון דיא פראנ- צויזען אין אלע אנדערע לענדער — דיא פאטער- לענדער פון זייערע יעצטיגע בעהערשער, ביז זיי אלע האבען אויסניקוילעט און פערטריבען דיא אלטע אייגנוואהנער פון דיזע לענדער.

היינט, ווען דיא וועלט איז שוין ציוויליזירט, זיינען דיא אומות — אין רעגעל — שוין פערסט איינסטאלירט, און יעדע פון זיי ויצט און בלייבט ויצען אויף אן ארט. דאס איז אבער ניט אימער אזוי גיווען, אזוי ווייט וויא עס איז דיא רעדע פון

I.

נאציאנאליטעט אין אייגען פאטערלאנד.
(א שפוקעלע הקדמה).

ווען מען הערט דיא „פאטריאטען“ פון אלע פערשידענע מדינות רעדען מיט אזא ברייטקייט פון „זייער פאטערלאנד“, ווען מען הערט זייערע פרע- טענויען וועגען זייער „היסטארישען רעכט“ אויף זייער מדינה; ווען מען זעהט זייער שטאלצע גאווה געגען דיא „פרעמדע“, וועלכע האבען נאך דיא מיינונג פון דיזע „פאטריאטען“, קיין שום רעכט ניט אין „זייער“ לאנד, — וואלט מן ווירקליך גיקענט מיינען אז דיזע „פאטריאטען“ מיט זייער פאקט זיינען טאקי בעשאפען גיווארן צוזאמען מיט זייער „פאטערלאנד“.

ווען מען מישט אבער צוריק דאס בעטיל פון דיא וועלט געשיכטע, זעהט מען גלייך, אז אין דיא גאנצע וועלט איז כמעט ניטא איינציאן, וואס זאל טאקי זיין גיבוירען און ערצויגען אין דעם לאנד, וואס זיא רופט איהר „פאטערלאנד“.

אזוי גוט וויא דיא זאגענאנטע אמעריקאנער „נאציאן“ איז אין אמעריקא איינגעוואנד-

בען לאנד האָבען גאָר אַ טייל פון דיא-אורעלטערן פון דיא היינטיגע אידען געהאט זייער פאָטערלאַנד און זייער מעכטיגע מלוכה, נאָך איידער קאציפּ איז דאָרט גיווען בעל הבית; און טיילווייז אויף דיא חורבות פון דיזען מעכטיגען אידישען רייך, וועלכעס דיא רוסען האָבען צושטערט, האָט פאָניע אויפגע- בויט זיין בלוטיגען טהראָן!

דיא געשיכטע פון דיזע טאטאריש-אידישע מלוכה און פון דיא פערמישונג פון זיי און פון אַנ- דערע גרים אין יודענטום, וועט אין פאָלגענדע קא- פיטלען בעשריעבען ווערען.

II

פון וואַננען שטאַממען דיא רוססישע אידען?

וויא זייער דייטשע שפראַך צייגט, זעהט אויס, אז דיא עלטערען פון דיא היינטיגע רוסישע אידען זיינען אַריינגעוואַנדערט קיין רוסלאַנד פון דייטשלאַנד, און דיא היסטאָריע ווייזט אונז טאָק, אז פריהער זיינען כמעט אַלע „אשכנזי" אידען דער עיקר גיזעסען אין דיא דייטשע לענדער אַרום דעם רהיין, בעזאָנדערס אין עלזאס-לאָטהאָרינגען (דיא פראַווינצען, וואָס דייטשלאַנד האָט אַוועק גענומען פון פראַנקרייך נאָך דיא מלחמה פון 1870) און אין העססען. נור אין דיא צייט פון דעם דייטשען קייסער הענריך דער פירטער, אין דעם עלפטען יאָרהונדערט (אין רש"ס צייטען) האָט זיך אויפ- געהויבען דער פאָנאָמישער קריסטליכער המון עס פון דייטשלאַנד און פראַנקרייך און איז געגאנגען קיין ירושלים אָבערהעמען יעזוס'ס קבר פון דיא מאָ- האַמעדאָנער. דיזע בעוועגונג איז בעקאנט אין דער געשיכטע אונטער דעם נאָמען „דיא קרייצציע". און איידער דיזע ווילדע פרומע מחנות זיינען אַוועק קיין ירושלים, אום דאָרטען מלחמה צו האַלטען פאַר זייער בעגראָבענעם גאָט'ס כבוד וועגען, האָבען זיי פריהער געמאַכט אַן אָנהייב צו זייערע פרומע מעשים ביי זיך אין דערהיים, מיט דעם וואָס זיי זיינען בעפאלען דיא אידען — דיא אפיקורסים געגען יאָסקע פאָנדערעס רעליגיע — און האָבען זיי בערא- בעוועט, נימאָטערט, יסורים אָנגעטאָן און מאַסען פון זיי אויסגעשאַכטען און אויסגעקילעט.

ביי דיזע שרעקליכע גזרות, וועלכע זיינען בעקאנט אין דער אידישער געשיכטע אונטער דעם נאָמען

דיא היינטיגע אומות פון די אייראָפּעאיש-ציוויליזירטע וועלט (ביי דיא עלטערע אומות איז דאָס זעלביגע גיטעהען פריהער) האָבען זייערע „אבות-אבותינו" אַרום 375 יאָהר נאָך כריסטום גיבורט אָנהייבען זיך אַרום צו-שלעפען און אַרום-ציוואַנדערען, וויא היינט דיא ציגיינער, פון איין אָרט אויף אַנדערן, פון איין לאַנד צום אַנדערן, איין פאָק איז אַריי- גיפאלען וויא אַ מחנה ווילדע גזנים אין דיא מלוכה פון אַן אַנדערע פאָלק, האָבען דיא מלוכה צו- שטערט, זיך דאָרט בעזעצט און געגרינדעט אַן אייגענע מלוכה, וועלכע האָט עקזיסטירט, ביז אַן אַנדער וואַנדער פאָלק האָט מיט זיי וויעדער דאָס זעלביגע גיטאָן.

ביז 5-6 הונדערט יאָהר האָט דיזע געשיכטליך- בעקאנטע פעלקער-וואַנדערונג גידוערט. אַ סך מלוכות זיינען אין דער צייט אויפגיקומען און אונ- טערגיגאנגען, און אַ סך לענדער זיינען אויף אַזא אופן גיווען דיא „פאָטערלענדער" פון אַ מאַסע פער- שידענע נאַציאָנען און מען האָט אין זיי גירעדט מי יודע וויפיל פערשידענע שפראַכען.

און ביי דיזע פעלקער-וואַנדערונגען האָבען זיך אויף דיא פערשידענע נאַציאָנען זעהר שטאַרק פער- מישט איינע מיט דיא אַנדערע — וואָס דאָס בע- ווייזט ווידער דעם אונזין פון דעם זאָגנאָנטען „נא- ציאָנאליזמוס".

און מיט אידען איז אויך נים אַ האָר אַנ- דערס געווען!

אויף אויף זיי האָבען דיא פעלקער- וואַנדערונגען דיא זעלבע ווירקונג געהאט.

עס וועט געוויס פאַר פיעלע פון אונזערע לעזער זיין זעהר אינטערעסאַנט געוואָהר צו ווערען, אז אין אַ גרויסע שטיק פון דיא היינטיגע רוסישע אימפעריע איז אַ מאָק בעשטאַנען אַ מעכטיגע אידישע מלוכה; און אַז, הנם דיא אידען פון יענע מלוכה זיינען גיווען נים פון עקב'ס קינדער, נור טאַט אַרע, וואָס האָבען אָנגענומען דיא אידישע רעליגיע, שטאַ- מען אָבער דיא היינטיגע רוסישע אידען טיילווייז אָב פון דיזע טאטאָרען!

יא, אין דעם יעצטיגען רוסלאַנד, פון וואַננען מען טרייבט אַרויס דיא אידישע איינוואָהנער אַלס פּרעמדע און וואו דיא אידען אַליין בעטראַכטען זיך אויף וויא איינגעבעטענע אורחים, אין דעם זעל-

אין דאָס נור דאָריבער, ווייל דיא איינגעוואַנדערטע אידען זיינען גיווען א סך מעהר און געבילדע-טער וויא דיא איינגעבוירענע, האָבען זיך דיא לעצטע אָבעלערנט דיא שפראך פון דיא ערסטע. און א חוץ דעם זיינען טאָקי נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג געבליבען אין דער קריס א סאָרט אידען, דיא קריסטשאַס, וועלכע רעדען נאָך ווייטער טאָטאָריש און רוסיש און האָבען זיך ביז'ן היינטיגען טאָג ניט פערמישט מיט דיא מאַסע דייטשע אידען פון רוסלאנד. זיי זיינען געבליבען גאנץ אָבגיזונדערט; זיי האָבען א גאנץ אנדערען טיפ, אנדערע מנהגים, זיטטען און קליידונג, אזוי, אז זיי זיינען אין אַלעמען גלייך צו דיא טאטארען, צווישען וועלכע זיי וואוינען.

פון וואַנען עס האָבען זיך גיקענט געהמט דינע קרימטשאַקעס און דיא אורשפּרינגליכע רוסישע אידען — דאָס וועלען מיר באַלד זעהען. לאָמיר פריהער נאָר בעטראַכטען:

III.

צו זיינען טאָקי אַלע אידען יעקב'ס אייניקלעך?

„וואָס איז דאָס עפעס פאַר א שאלאָך?“, וועט אַ איד פרעגען, „וויא הייסט? האָבען מיר אידען דען עפעס ניט אונזערע יחוס-בריער? — אונזער גע-שיכטע, און זעהען מיר ניט פון דינע געשיכטע, אז אונזער יחוס ציהט זיך כסדר, כסדר, פון דור צו דור, ביז מלכות יהודה, ביז דיא נביאים און ביז דיא היינטיגע אבות?“

א טעות, מיין פריינד! עס איז געוויס דאָ אַ אידישע געשיכטע; אָבער ביז אהער האָבען דיא אידען גיקענט שטענדיג דינע געשיכטע בלויז פון איין איינציגע קוועלע: בלויז פון דיא אידישע ספרים וואָס זיינען פערפאַסט גיוואָרען אין אַלע צייטען.

אָבער ניט אין אַלע ווינקעלעך פון דיא וועלט, וואו אידען זיינען נור פערוואָרפען גיוואָרען, און ניט אין אַלע צייטען זיינען פערפאַסט גיוואָרען אידישע ספרים. גמדים און קענערס האָבען אידען נור געהאַט אין עטליכע מקומות, און צושפּרייט זיינען אידען גיווען אין ארבע פנות עולם. מאַססען, מאַס-סען אידען — ווער ווייס אויב ניט דאָס רוב פון זיי —

„גזרות תתנ'י“, זיינען מאַסען אידען אויסגעוואַנ-דערט פון דייטשלאַנד קיין רוסלאַנד, און פון יענע מאַססען איינגעוואַנדערונג פון פאַר 8 הונדערט יאָהר — אזוי געהמט מען געווייליק אן — שטאַממען דאָס דיא יעצטיגע רוסישע אידען.

אָבער וויא זעהר אמת דאָס איז, אז דאָס רוב רוסישע אידען שטאַממען פון יענע איינגעוואַנדע-רונג, איז עס אָבער פאַרט אויך זיכער, אז אין רוס-לאַנד האָבען זיך שוין גיפונגען אידען נאָך א סך, א סך פריהער.

אין דיא אַלטע רוסישע אַרכיווען און שריפטען, פון וואַנען דיא פערפאַסער פון דיא געשיכטע פון רוסלאַנד שטענדיג זייער מאַטעריאַל, געפינען זיך א סך שפּורען מכות אידען וואָס זיינען גיווען אין רוסלאַנד נאָך פאַר גזרות תתנ'י, און אין דיא נייעסטע צייט האָט מען געפונען אין א'ן אַלטע רוסישע שריפט, אין וועלכע עס איז בעשריבען דיא געבענסגעשיכטע פון טהעאָדאָזיוס פעצאַרסקי, וועלכער האָט גילעבט נאָהענט פאַר גזרות תתנ'י, אז דינער פעצאַרסקי פלעגט זיך ביינאַכט אוועקגנענען פון זיינע לייט און אַריינגיין צווישען דיא אידען, און האָבען מיט זיי ויכחים איבער זייער רעליגיע, כדי צו קענען זיי פייניגען און הרגענען.

אויף האָט מען אין דיא ביבליאָטעק פון פאַפסט אין רוים געפונען אַלטע געשריבענע ספרים, וואָס זיינען פערפאַסט פון רוסישע אידען אין יאָהר 1094. און דער אידישער געשיכטליכער פאַרשער, פראַ-פעסאָר האַרקאָווי, האָט פאַר עטליכע יאָהר געשריבען א בוך מיט'ן נאָמען „היהודים ושפת הסלאוונים“ (דיא אידען און דיא סלאַווישע שפראַכע), אין וועלכען ער ווייזט אויף מיט אייזערנע ראיות, אז אידען אין רוסלאַנד האָבען אַ מאָל גירעדט רוס-סיש (אָדער בכלל סלאַוויש).

פון דעם אַלעם זעהט מען דייטליך, אז ווען דיא מאַססען דייטשע אידען זיינען איינגעוואַנדערט אין רוסלאַנד אין דיא צייט פון גזרות תתנ'י, האָ-בען זיי שוין דאָרט געפונען מאַססען אידען, וועלכע האָבען שוין דאָרט גיוואָהנט פון זעהר לאַנג און האָ-בען גירעדט סלאַוויש, אזוי גוט וויא די דייטשע אידען האָבען גירעדט דייטש. און ווען שטעמער האָבען אַלע אידען גינומען רעדען אונזער אידיש דייטש,

מקומות", וועלכע האָבען ניט אויפצו-ווייזן קיין געשיכטליכען סדר היחוס? זיינען זיי טאָקי אַלע גיווען דיא קינדער פון ישראל, דיא אַבשטאַמונג פון מלכות יהודה?

פריהער האָט מען גימיינט, אז געוויס יא. ווען מען האָט זיך אַ מאָל צוזאַמען גיטראָפּען מיט אַזעלכע ניי-ענטדעקטע אידען און מען האָט גיהערט זיי זאָגען אויף לשון קדש, "שמע ישראל", האָט מען גירעכענט אז מעהר קיין בעווייז דאַרף מען שוין ניט, אז דאָס זיינען יעקב'ס אייניקלעך, און מען האָט זיך מיט זיי פערמישט.

אין אמת'ן אָבער איז דאָס נאָך גאָר קיין ראיא ניט. לשון קדש איז דיא שפראַך פון דיא אידישע רעליגיע, אזוי וויא רוימיש (לאטייניש) איז דיא שפראַך פון דיא רוימישע (קאטאלישע) רעליגיע; און אזוי גוט וויא ווען א רוימער וועט טרעפן ערגעץ אַ מענטש וואָס וועט זאָגען דיא קאטאלישע לאטיינישע תפילות, וועט דאָס פיר איהם נור זיין אַ בעווייז אז דער מענטש דאָס אָנגינומען דיא רוימישע רעליגיע, אָבער ניט אז ער איז אַליין אַ רוימער, — אזוי קען אויף פון דעם וואָס מען הערט אונבעקאַנטע מענשען זאָגען, "שמע ישראל", נור גירונגען זיין, אז-דיזע מענשען האָבען אָנגינומען דיא אידישע רעליגיע, אָבער ניט אז זיי קומען אויף אַרויס פון דיא אידישע אומות.

אָבער צו האָבן דען אַנדערע אומות אָנגינומען אַ מאָל דיא אידישע רעליגיע?

דער שכל אַליין איז שוין מחייב אויף דעם צו ענטפערן "יא". וואָרים וויא שיקט זיך דאָס, אז אַלע מינים רעליגיעזען, פילאָזאָפיען און משוגעט'ן וואָס זיינען נור אַ מאָל אויסגיטראַכט גיוואָרען, האָבען גיקראָגען אנהיינגער אין פערשידענע אומות, און גראד דיא אידישע רעליגיע ניט? וויא שיקט זיך דאָס, אז אין אָנהייב פון דיא כריסטליכע צייט-רעכנונג, ווען דיא אומות העולם האָבען גינומען אוועקוואַרפּען זייערע אַלטע געזעצן-דיענערייען, און ווען נייע, כאָטש נור עטוואָס פערניפטיגע, רעליגיעזען האט מען גיזוכט וויא מיט ליכט און צוכאָפט וויא מצה וואַסער — וויא שיקט זיך דאָס, אז אין דיא צייט זאָל גראָד דיא אידישע רעליגיע ניט האָבען גיקראָגען קיין קונה אויף זיך? דיא כריסטליכע

האָבען הונדערטער יאָהרען גאָר ניט געלאָזט פון זיך הערען, און זיי זיינען גיווען וויא אָבגעשניטען פון דיא אידישע געשיכטע. אַנדערע אידישע בעפעלקערונגען ווידער זעהט מען אַ מאָל פלוצלונג אויפטרעטען אויף דיא ביהנע פון דיזע געשיכטע און מען ווייס גאָר ניט פון וואָנען זיי האָבען זיך עפעס גענומען.

דיא אַלטע אידישע ספרים דערמאָנען אַליין פון מאַססען אידען, וואָס געפינען זיך עפעס אין "ווייטע פערוואַרפענע מקומות", וואָס מען ווייס ניט פון זיי און מען הערט פון זיי ניט, און מען ווייס ניט אויף קלאָר, ווער זיי זיינען און פון וואָנען זיי האָבען זיך גענומען. און אין יענע פינסטערע צייטען, ווען קיין דרוקעריי, קיין פאַסט, קיין אויסגעאַרבייטע שאַסען און קיין האַנדעלס פערבינדונגען צווישען אַלע מדינות זיינען ניט גיווען, און קיין טעלעגראַף און קיין אייזענבאָהנען און דאַמפּפּשיפּען דאָך אַ ודאי ניט — האָט מען געוויס ניט געקענט זיך אַפילו פאַרשטעללען, וואָס עס טוט זיך מיט מענשען אין "ווייטע פערוואַרפענע מקומות". דיזע מקומות האָבען זיך עפעס פאַרגישטעלט אין מוח פערהילכט אין אַזאַ פינסטערען טומאַן פון אונגעוויסהייט, עפעס אזוי וויא דאָס וואָלט געווען אויף דער לכּנה אָדער גאָר אין היממעל, דאָרט הינטער דיא דיקקע פינגסטערע וואָלקענס.

נאַטירליך, ביי אַזאַ צושטאַנד האָט מיט אידען גיקענט גישעהען ערגעץ מי יודע וואָס פיר וויכטיגע זאַכען און קיינער זאָל גאָר דערפון ניט אָנהייבען צו וויסען.

און דיא אידישע געשיכטס שרייבער און פאַרשער זאָגען אונז טאָקי אַליין, אז פון אַ סך אידען אין פיעלע מקומות איז ניט דאָ קיין שום ידיעה, וואָס מיט זיי האָט פאַסירט אין פערלויף פון אַ סך הונדערטער יאָהרען.

און צווישען דיזע "ווייטע פערוואַרפענע אונבעקאַנטע מקומות" זיינען דאַמאָלס אויף גיווען גי-רעכענט דיא רוסישע מדינות — דען דיא אידען פון דיזע מדינות זיינען אַ סך הונדערטער יאָהרען גיווען איינגעוויקעלט אין אַ דיקען וואָלקען פון אונבעקאַנטע שאַפט פיר דיא איבריגע אידישע וועלט.

ווער זיינען אָבער גיווען דיא אַלערליי אידען פון דיזע אַלע "ווייטע פערוואַרפענע אונבעקאַנטע

אידען אויף, שוין דאמאלס, פערמישט שבטים פון פרעמדע אומות. דיא תורה אליין דערציילט. אז ווען דיא אידען זיינען ארויסגעוואנדערט פון מצרים האבען זיך אן זיי אָנגעשלאָסען אַן „ערב רב“ (א גרויסע פערמישונג) פון אנדערע אומות. אין יהושעס צייטען — דערציילט דער פסוק, — איז גע- קומען צו דיא אידען א פאָלק גבעונים און האָ- בען זיך מגייר גיווען און פערמישט אין דעם אידישען פאָלק. ווען עזרא האָט צוריק געבראכט דיא אידען פון גלות בבל קיין ארץ ישראל „האָט דאָס אידישע פאָלק מיט דיא כהנים און לויס זיך ניט אונטער- שיידעט פון דיא אומות פון לאַנד..... פון דיא פעלקער כנעני, חתי, פריזי, יבוסים, עמוני, מואבי, מצרי אמורי. דיא אידען האָבען חתונה געהאט מיט זייערע טעכטער און האָבען פערמישט דיא הייליגע (אידישע) זריעה מיט דיא פעלקער פון פערשידענע לענדער“ (אזוי שטייט בפרוש אין עזרא ט').

שפעטער, נאָך דיא צושטערונג פון צווייטען אידישען רייך, פלעגען אויף, אָהן צווייפעל, א סך גוים אָננעהמען דיא אידישע רעליגיאָן און זיך פער- מישען אין דיא אידישע אומה, וויא עס בעווייזען (פראָפּעסאָר גרעץ בעמערקט דאָס גאנץ ריכטיג) דיא פיעלע דינים וועגען גרים, וואָס זיינען דאמאלס געשריבען געוואָרן.

מאנכע פון דיא גרים זיינען זאָגאר געוואָרען גרויסע אידישע לומדים, וויא עקילוס הגר, אונקלס הגר און אנדערע.

פון אָנפאנג פון דיא קריסטליכע צייט: רעכנונג דערציילט אונז אויף דיא געשיכטע פון מאַסען גוים אין רוים און אנדערע מדינות, וועלכע האָבען אָ- גינומען דיא אידישע רעליגיאָן. אויף שרייבט שוין דער יוספון (דער רומיישער), אז דער אַציאַטעס פון אַדיאַבענע האָט זיך מגייר גיווען מיט זיי, פאמיליע און אונטערטהאנען.

נו דאָס איז נאָך אַלץ גאָר נישט. פיעל וויכ- טיגער איז וואָס דיא געשיכטעס פאַרשונג האָט ערסט אין דיא נייערע צייט ארויסגעפונען מכות דעם לעבען פון אידען אין אַזעלכע פערוואָרפענע מקומות. פון וועלכע אין דיא אידישע ספרים געפינט זיך ניט

רעליגיאָן, וועלכע איז דאמאלס געווען בלויז א גאנץ קליינע פערפאָלגטע און אויסגילאכטע סעקטע משוגענע חסידים איינגערהאַלט דיא אידישע רעליגיאָן, האָבען יאָ אנדערע אומות אָנגינומען, און דיא אידישע רעליגיאָן אליין ניט? קען דאָס זיין? און אויב מען מיינט, אז דאָס איז ווייל דיא אידישע רעליגיאָן איז צו שווער אָבערהיטען, האָט מען זעהר א גרויסען טעות. דען ערסטענס, איז נאָך דאמאלס אויף דיא אידישע רעליגיאָן ניט געווען אָנגעוואקסען דער היינטיגער באַרג שיממעל פון תל- תלים של הלכות און חומרות; צווייטענס זיינען פערברייטעט געוואָרן רעליגיאָנען, וועלכע פאָדערן פון מענטש ער זאָל זיך שניידען, בלוט לאָזען, צו- קראצען, צוקילען און זיינע קינדער קוילענען און זיך אָבזאָגען פון פערניגען און פון לעבען א. ד. ג. — וועהדער אנטקיינען זיי איז דאָך דיא אידישע רעליגיאָן מיט איהרע פרייליכע ימים טובים און מיט איהרע „מצות עסען“ א וואַהרע עולם-הזהר-רע- ליגיאָן.

ווידער זעהט מען, אז עס געפינען זיך אידען פון מערקווירזיג פערשידענע טיפּען. ניט נור עס געפינען זיך צווישען זיי אראבישע טיפּען, טאַטא- רישע טיפּען און גריבישע טיפּען. נור עס געפינען זיך זאָגאר אידען נענערס און כינעזער!

איבריגענס, געפינט מען דען ניט אין דיא אי- דישע ספרים אליין בעשריבען וועגען א סך פון דיא אומות העולם, וואָס האָבען זיך מאַסעסענוויי מגייר געווען און פערמישט מיט דיא אידישע אומה?

דיא זעלביגע פעלקער-וואַנדערונג, וועלכע איז פאַרגינקומען ביי דיא אינגערע פעלקער פון אייראָפּאָ ערסט פאַר אַ ערף פון 15 הונדערט יאָהר, איז שוין ביי דיא אידען און זייערע שבטים פאַרגינקומען פאַר 3000 יאָהר. דער אריינכומען פון דיא אידען אין מצרים, זייער ארויסגיין פון מצרים, זייער ארומ- וואַנדערען אין דיא מדבר און זייער בעפאָלען דיא כנענים, אמוריים און אַזוי ווייטער — דאָס איז אַלץ אַ פעלקער וואַנדערונג, און דעריבער איז טאַקיי מיט דיא אידען שוין ביי זייער דאמאלס- דינע פעלקער וואַנדערונג געטעהען דאָס זעלביגע, וואָס מיט דיא אייראָפּעער פעלקער ביי זייער שפּע- טערע פעלקער-וואַנדערונג: עס האָבען זיך מיט דיא

געלערנטער אין אראביש און אין דיא געשיכטע פון דיא אלטע אויטמישע פעלקער, פראפעסאר פער-
ראן, אויסגעפארשט דיא געשיכטע פון דיווען

איריש אראבישען רייך גענוי און האט עס בעשטע-
מיגט מיט אזעלכע אייזערנע בעווייזע, וועלכע קענען
ניט מעהר אָבעלייקענט ווערען.

זיינע בעווייזע קענען מיר נאטירליך דאָ ניט
בריינגען. מיר וועלען דאָ איבערגעבען דיא געשיכטע,
וויא זיא ווערט צוזאמגעשטעלט נאָך זיינע אויס-
פארשונגען און נאָך אנדערע געלעהרטע.

— — —

שוין גאר אין אָנפאנג פון דיא כריסטליכע צייט.
רעכענונג האָבען זיך געפונען מאסען אידען אין
אראבישען (דאָס איז אשטיק לאַנד, וואָס איז
היינט אַ סליינע טייל פון טירקיי. פארצייטענס זיי-
נען דאָרט גיווען אַ סך פערשידענע מלוכות; דאָרט
איז גיווען צ. ב. דאָס לאַנד קדר, דאָס לאַנד שבא,
פון וואנען דיא מלכת שבא איז גיקומען צו
שלמה המלך, א. ז. וו.)

ווען דיא אידען זיינען אהינגיקומען, ווייס מען
ניט, טייל זאָגען, אז זיי זיינען נאָך גיוועזען דאָרט
פון דיא צייטען פון דוד המלך; טייל זאָגען, אז נאָך
אין דיא צייט פון שאול המלך זיינען זיי אהינגיקומען.
סיי וויא סיי דאָס איז זיכער, אז דיא אידען זיינען
שוין דאמאלס געווען דאָרט זעהר זעהר לאַנג. ווער
ווייס אויב זיי זיינען ניט שוין אליין אויף גיווען אַרא-
בישע שבטים וואָס האָבען אַ מאָל בלויז אָנגענומען
דיא אירישע רעליגיע.

גילעבט האָבען דיווע אידען — אזוי וויא דיא
אנדערע איינוואוהנער פון יענע שטרעקע — אין סליינע
פערזאנליכע פון שבטים, אָדער שטעמע
וועלכע האָבען זיך ערנעהרט פון פיהצוכט, יאָגד,
אויף ערד אַרבייט. א. ז. וו. יעדער שטאַם איז גיווען
אַין אַרט בעזאָנדערער שטאַט מיט אַ הויפטלינג
אָדער „שעיק“ אלס אָנפיהרער, — סורין, אין נאָר-
צען אזוי וויא עס פלעגען איבערהויפט לעבען אלע
מענשען אין דיא אלטע ווילדע צייטען, איידער עס
האָבען זיך איינסטאָלירט דיא גרויסע מלוכות.
מאנכעס מאָל פלעגען זיך עטליכע פון דיווע ווילדע
אראביש-אירישע שבטים פערזאנליכען אין איין מלוכה
און מאכען איבער זיך אַ מלך. אזא מלוכה האָט

קיין שפור, אָדער העכסטענס אַ גאנץ טונקעלע
ידעה.

דיא היינטיגע ליכטיגע צייט האָט, נעמליך,
דורך איהר טיעפע קינסטליכע פארשונג, גיוואָרפען
אַ ליכט אויף אויף פיעלע דונקעל הייטען אין דער
אירישער געשיכטע. מיט דיא הילף פון אלטע אַרא-
בישע, פערזישע, טאטארישע און אנדערע שריפטען
האָט מען ענטדעקט אזעלכע פאקטען פון לעבען פון
אידען, וועלכע זיינען פאַר דיא אידען אליין געווען
פריהער גאנץ אונבעקאנט.

און אויס דיווע פאקטען זעהען מיר, אז גאנצע
אומות פלעגען אַ מאָל אָננעהמען דיא אירישע רעלי-
גיע, און גאנצע אירישע מלוכות פון גרויס האָבען
שוין מעהרערע מאָל עקזיסטירט אין פערשידענע
גענענדען — מלוכות, וועלכע זיינען אויפגעקומען אין
צייטען פון פעלקער-וואַנדערונגען און זיינען אין דעם
שטראָם פון פעלקער וואַנדערונגען ווידער פערפליצט
גיוואָרען און זייערע קינדער זיינען טיילווייז איינגע-
שלונגען גיוואָרען אין דיא אירישע מאסען, וועלכע
האָבען זיי בעטראכט אלס אמת'ע אידען.

IV

אַ אירישע מלוכה אין אַראבישען.

נאָך פאַר מעהר וויא הונדערט יאָהר האָבען
גרויסע גילעהרטע מעננער ענטדעקט אין אלטע
אַראבישע שריפטען, אז אַ מאָל, אין דיא אלטע
צייטען, לערף אין דער צייט ווען דיא קריסטליכע
רעליגיע איז אויפגעקומען, האָט אַ מעכטיגער מלך
פון דעם אַראבישען רייך יעמען [תימן] אָנגענומען
דיא אירישע רעליגיע, און אַ גרויסער טייל פון זיין
פאָלק האָבע (וויא דער שטייגער איז) זייער גערשער
נאָכגעמאָן. קלאָר האָט מען נאָך ניט געוואוסט,
ווען דאָס איז גישעהען. מאנכע פארשער האָבען
זאָגט בעהויפטעט, אז דיווע אירישע מלוכה האָט
זיך אָנגעהויבען נאָך 200 יאָהר פאַר קריסטוס גע-
בורט און האָט געדייערט ביז 700 הונדערט יאָהר.
12 אירישע מלכים האָבען, נאָך דיא מיינונג פון
דיווע פארשער, אין דער צייט געהערשט אין יעמען,
ביז אין אָנפאנג פון 6טען יאָרהונדערט האָט דער
קריסטליכער קעניג פון אביסיניען דיווע אירישע
מלוכה צושטערט.

אַרום דעם יאָהר 1828 האָט אַ פראנצויזישער

האט אויף דיא לעצטע א שטארקען איינפלוס. פיעלע מנהגים און בעגריפע האבען זיך דיא ניט-אירישע אראבער שוין גיהאט אבינלערנט פון זייערע איריש-אראבישע שכנים; אויף דיא אלטע לעגענע דען פון דעם אירישען חנ"ף האבען זיך דיא אראבער פון דיא אידען אבינלערנט, און דיווע אלע שטיקער אירישקייט זיינען שוין אזוי איינגעבאקען גיווארען אין דיא הערצער פון דיא אראבער, אז שפעטער, ווען אין דעם זעלביגען לאנד האט דער אראבער מוהאמעד געגרינדעט דיא נייע מוהאמעד-דאנישע רעליגיע, האט דיווע רעליגיע אריינגענומען אין זיך דיווע אלטע שטיקער אירישקייט און זיי זיינען אין איהר געבליבען ביז'ן היינטיגען טאג.

אויף דעם אינזעל יוטאביע (יעצט הייסט ער טיבאן) האבען אראבישע אידען גאר גיהאט א קליינע אייגענע מלוכה'לע.

מיט א מאָל איז גישעהען עפעס אין דיווע לאנד, וועלכעס האט דיא אירישע רעליגיע אויפ-גיהויבען זעהר הויף.

ארום דעם יאהר 500 פון דיא כריסטליכע צייט רעכענונג האט אין יעמען רעגירט א קעניג, אָדער א טאָבאָ, מיט'ן נאָמען אַבּו קאַריבא. דיווער אַבּו קאַריבא איז גיווען זעהר א קלוגער און א דענקער. דערצו איז ער אויף גיווען א גרויסער כוואט און ער האט שטארק חשק גיהאט איינצונעהמען אלע אראבישע שטעמע, וואָס א טייל פון זיי זיינען דאמאלס גיווען בעהעררשט פון פערזיען (פרס), א טייל פון דיא ביזאנטישע מלוכה און א טייל זיינען גיווען פרייע אונאבהיינגיגע שטעמע.

ביי דיא מלחמות, וואָס דיווער מלך האט געפיהרט, איז זיין זוהן א מאָל גיפאנגען גיווארען אין דיא שטאט יאטריב (היינט איז עס דיא היינציקע מאמעדאנישע שטאט מעדינא) און דיא דאָרטיגע איינוואוהנער האבען איהם גע'הרג'עט.

דער מלך אַבּו קאַריבא האט זיין זוהן זעהר בעוויינט און האט זיך בעשלאָסען פון דיא שטאט יאטריב פיר זיין זוהן'ס בלוט נקמה צו נעהמען. אין דיווע שטאט האבען גיוואהנט א סך אידען, וויא דיא לייבען האבען דיווע פרייע אירישע אראבער צוואמען מיט זייערע ניט אירישע שכנים גיקעמפט געגען אַבּו קאַריבא, וועלכער האט אַביגהאקט דיא

ניקענט א מאָל ווערען נישט-קשה'דיג שטארק און דיווערען א צייט. דערנאָך פלעגט אזא מלוכה ווידער צופאָלען אָדער איינגנומען ווערען פון אנדערע. דיא שטעממע האבען זיך ווידער אַבינזאָנדערט און וויא דער אנדערס פעראייניגט א. ז. וו. — אזוי איז עס גיגאנגען מיט אלע מענשען אין דיא גרויס-אלטע צייטען און אזוי האבען אויף גילעבט דיא אידען אין אראביען, נאָך ווען עס איז בעשטאנען דיא אירישע מלוכה אין ארץ ישראל, און אויף א סך נאָך דעם וויא דיא אידען פון אירישען ריף האבען זיך שוין ארומגיוואלנערט אין גלות.

א סך פון דיווע אראביש אירישע שטעמע האבן געהאט פעסטונגען מיט גיוועהר, מיט חיל, מיט גענערעלער און זיי האבען מוטהיג און כוואטסקע געפיהרט מלחמות מיט אנדערע אראבישע שבטים (אָבער ניט אום שבת!) און איינגנומען שטעט — אזוי וויא זיי וואָלטען גאר ניט גיווען קיין אידען אין גלות....

יעדער פון דיווע איריש אראבישע שבטים האט גיהאט א בעזאָנדערן נאָמען. שטארק בעקאנט זיינען דיא שבטים בנודדיר, בנוקוריוז (דיא ביידע האבען זיך גיהאלטען פאר כהנים און האבען זיך דעריבער אויף גירופען „אל קאהינאנא"), בנו-בחדל, בנוקינוקא א. ז. וו.

אין צפון זייט פון אראביען איז דאמאלס בע-שטאנען א שטארקע אראבישע מלוכה, מיט'ן נאָמען יעמען (תימן) אָדער הימאיריען. דאָרט האבען דיא אידען שוין דאמאלס ניט גיקענט האבען קיין בעזאָנדערע אונאבהיינגיגע שטעמע, נור זיי זיינען גיווען צושפרייט צווישען דיא יעמענער, אָדער הימאיריער. זיי זיינען ביי זיי גיווען זעהר גיאכטעט און האבען מיט זיי גילעבט גאנץ פריינדליך.

ווען דיא כריסטליכע רעליגיע איז שוין גיווען אָנגנומען פון דיא רוימישע קסרים, האבען דיווע קסרים זיך גיסטארעט צו מאכען דיווע שטארקע און כוואטסקע הימאיריער פאר כריסטען. דאָס איז זי אָבער שווער אָנגיקומען. דיא אראבער זיינען דאמאלס גיווען געצען-דענער; אָבער דיא אירישע אראבער, וועלכע האבען צווישען זיי גילעבט און וועלכע האבען זיך בעטראכט פאר ראסען ברידער מיט דיא ניט אירישע אראבער, האבען שוין גי-

שער, (לא יסור שבט מיהודה... עד כי יבא שילה) און היינט איז דאָך שוין ניט דאָ קיין אידישער העררשער, מוז דאָך זיין, אז משיח איז שוין גע-קומען, — האָבען דיא אידען איהם גענטפערט, אז דאָרט ווייט, אין אַראַביען, איז נאָך היינט (דאָס הייסט דאַמאַקס) אויף דאָ אַ אידישער העררשער. דאָס האָבען זיי געוויס גימיינט דיווען אַראַביש אי-דישען מלך אבו קאריבא.

נאָך דעם טויט פון אַבו קאריבא האָט גע-העררשט זיין זוהן דהו-נאָוואַס, אויף אַ פרומער איד. דיווער קעניג איז גיווען זעהר טריי דיא אידען, ווען ער איז גיוואָהר גיוואָרען וואָס פיר שרעקליכע צרות זיינע גלויבענס ברידער אין וועסט-רוימישען (ביזאַנטישען) רייך שטייען זיך אויס פון דיא דאָר-טיגע קריסטליכע רעגירונג, האָט ער זיך נוקם גי-ווען און ביזאַנטישע קריסטליכע סוחרים, וואָס זיינען דורכגיפאָהרען אין זיין לאַנד, און האָט זיי אומגיבראַכט.

וויא אַ פּייל פון בויען איז דיא נאכריכט פון דיווע הינריכטונג פון כריסטליכע סוחרים דורך אַ אידישען מלך באַלד דורכגיפליגען דיא גאַנצע כריסטליכע וועלט. דיא כריסטען האָבען ערקלערט דיא גיטויטעטע כריסטליכע סוחרים פאַר הייליגע מערטירער וואָס האָבען זיך מוסר נפש גיווען פאַר זייער הייליגען גלויבען, און דאָס האָט גיבראַכט אויף דיא אַראַביש אידישע מלוכה גרויסע מלחמות. אין דיא מלוכה אליין האָט זיך גיפונען אַ קריסט ליכע שטאַט מיטן נאָמען נאָנאַראַן. דורך פער שיעדענע געשיכטען איז דער אידישער קעניג דהו נאָוואַס מיט זיין חיל בעפאלען דיווע שטאַט און האָט דיא איינוואָהנער גיצוואונגען, מיטן שווערד אין האַנד, אַנצוגעהמען דיא אידישע רעליגיאָן, אז ניט האָט ער זיי גיוואָלט אַלע אומבריינגען.

דאָס האָט דיא כריסטליכע מלכים זעהר אויפ-גיבראַכט. דער ביזאַנטישער קריסטליכער קיווער יוסטין דער ערסטער איז אליין ניט גיגאַנגען מלחמה האַלטען געגען דהו נאָוואַס, „ווייל עס איז פאַר איהם צו ווייט אהין“, וויא ער האָט ערקלערט. ער האָט אָבער געשריבען צו דעם עטיאָפישען קעניג עלעסבאַא — אויף אַ כריסט — און ער, וואָס איהם איז דיא אידיש-הימארישע מלוכה שוין סיי

פּרוכטבאַרע טייטער ביימער וואָס האָבען דיא שטאַט אַרומגערינגעלט און וועלכע זיינען ביי דיא איינוואָהנער גיווען בעליעבט, כמעט פערנעטערט, ווייל זיי האָבען פון דיווע ביימער גילעבט.

ביי דיווע מלחמה איז אַבו קאריבא קראַנק גי-וואָרען און ער האָט ניט גיקענט געפינען קיין ביסעל וואַסער זיין דורשט צו לעשען, ווען ער איז אַזוי גילעגען אין זיין גיצעלט פערשמאַכט, זיינען צו איהם אַריינגיגאַנגען צוויי אידישע גילערנטע (אכברין אויף זייער לשון) מיטן נאָמען קאַאב און אסד, פון דיא שטאַט יאַטריב און האָבען גינעמען איהם איבער-ריידען ער זאָל דיא שטאַט מוחל זיין און אויפהערען צו פיהרען געגען איהר מלחמה. רעדענדיג מיט איהם, זיינע זיי אַריינגיקראַכען אין טענות איבער דיא אידישע רעליגיאָן (דאָ דערציילט שוין דיא אַראַבישע געשיכטע אַ ביסעל באַבע מעשה'שע נסים). סיי וויא סיי, וויא עס איז שוין דאָרטען גיווען — עס איז אַזוי ווייט גיקומען, דאָס דעם הימארישען מלך אַבו קאריבא איז דיא אי-דישע רעליגיאָן שטאַרק גיפעללען גיוואָרען און ער האָט זיך מיט זיין חיל מיט אַ גרויסען טייל פון זיין פאָלק מגייר גיווען.

דיא צוויי פרומע אידישע קומדים קאַאב און אסד האָט אַבו קאריבא מיטגינעמען קיין הימאריען, אז זיי זאָלען לערנען זיין פאָלק דיא אי-דישע תורה און דיא אידישע רעליגיע. דיא איינ-וואָהנער פון דיא הויפט-שטאַט סאַנאַא האָ-בען אין אָנהייב אפילו גיוואָלט מורד זיין אָן זייער מלך, פאַר וואָס ער האָט זיך גע'שמד'ט אויף אַ איד, אָבער דערנאָך האָט ער זיי אריין „איבערצייגט“ אז דיא אידישע רעליגיאָן איז דיא אמת'ע (דיא אַראַבישע געשיכטע דערציילט דאָ, אז דורך אַנס האָט ער זיי דאָס איבערצייגט) און אַלע איינוואָהנער פון הימאריען זיינען גיוואָרען פרומע אידען.

און אין אַ בוך פון אַ שפאַנישען כריסטליכען גלח פון יענער צייט, אין וועלכען עס איז געשריבען וויא דיווער גלח האָט גיהאט אַ וויכוח מיט אידען, שטייט, אז ווען דער גלח האָט דיא אידען גיפרעגט, וויא קענען זיי ניט גלויבען אַז יעזוס איז גיווען משיח, ווען אין פסוק שטייט דאָך, אז ביז משיח וועט קומען וועט ניט אויפהערן קיין אידישער הער-

אויף פראפעסאָר גרעץ שרייבט פון זיכערע קוועלען, אז אַרום אָנפאַנג פון 8טען יאָהר הונדערט, ווען דער כריסטליכער קעניג פון ביזאנטישען רייך, לעאָ, האָט דיא אידען שטארק פערפאָלגט און געצוואונגען צו דער שמד, זיינען אידען פון קליין אַזיען מאַסענווייז אַויסגעוואנדערט אויף דער קרים אינזל און אין נאָך אַנדערע געגנטען ביי דעם קאספישען ים — אין הייטיגען רוסלאנד.

אין דיעזע רוססישע געגנטען האָבען דיעזע ערסטע רוסישע אידען דאָן געפונען בלויז ווילדע אַרומוואַנדערנדע נאָמאַדען־שבטים פון דיא הונטישע אָדער טוראַניער ראַסע — פון איין משפּחה מיט דיא היינטיגע אונגאַרן, פינגען און בולגאַרן — וועלכע האָבען געהאַט אייגענעוואנדערט אין דיא יאָהרהונדערט פון פּעלקער וואַנדערונגען. א טייל פון זיי האָבען זיך דאָרט גיהאַט פערשיעדענע קליינע און גרויסע מלוכות און מלוכה־לעך, וועלכע זיינען ענטשטאַען און אונטערגיגאַנגען. און וויעדער ענטשטאַען און וויעדער אונטערגיגאַנגען — און א טייל פון זיי האָבען געלעבט אַלס אונאַבהייניגע פרייע נאָמאַדען שטעממע, וועלכע האָבען זיך ערנעהרט פון האָדעווען בהמות, פאַנגען חיות, פיש א. ז. ו.

וויא עס איז שוין אויבען בעמערקט געוואָרען, זיינען אין יענע צייט פון פּעלקער־וואַנדערונגען ניט בעשטאַנען קיין פעסטע שטענדיגע מלוכות, ווען מען וואָלט דאַמאַלס גיווען געצייכענט אויף אַ לאַנד־קאַרטע דיא גרענעץ־שטריכען צווישען דיא מלוכות און דיא אויפגעטאהאַלטע־ערטער פון דיא אומות, וואָלט מען דיעזע שטריכען כסדר געמוזט איבערשטעללען און איבערצייכען פון דאַנגען אַהער און פון דאָרטען אַהין, אַזוי, אז דיא שטריכען פון דיא קאַרטע וואָלטען זיך געביטען און איבערגישפּרונגען, וויא דיא שטריכען פון אַ בליץ אין דיא וואָלקענס.

און אַזוי גוט וויא דיא מלוכות זיינען ניט גיווען פעסט איינסטאַלירט, נור האָבען זיך אָהן אויפהער געביטען, אַזוי איז דאָס זעלבע אויף גיווען מיט דיא רעליגיאָנען. דיא אַלטע געצען און אָבגאַטען דיענערייען האָבען ביי דיא „גרויסע לייט“ שוין זייער האַפט גיהאַט פערלירען, און אַזוי וויא אָהן אַ היממלישע רעליגיאָן איז נאָר ניט מעגליך געווען זיך צו בעגיין דאַמאַלס, דעריבער איז געווען אַ

וויא סיי גיווען אַ דאָרן אין דיא אויגען, איז גיגאַנטען געגען דערהינאַוואַס מלחמה האַלטען.

דיא שונאים האָבען געזיענט, טווענדער אַראַ־בישע אידען, אַלטע און נייע, זיינען אַויסניקוילעט גיוואָרען. דער אידישער מלך דהו נאַוואַס, זעהענדיג אז ער איז אין גיפּאָהר, האָט זיך, וויא אַ וואַהערער קריגס־העלד, אַליין דאָס לעבען גענומען, אום ניט צו מוזען אַריינפאַלען אין דיא שונאים'ס הענד. ער האָט זיך מיט זיין פערד צוואַמען אַראָבגיוואָרען פון אַ באַרג אין וואַסער אַריין. דיא „רעליגיאָן פון קיעבע און פערצייהונג“ איז מיט שבור'ע בלוט־דורסטיגע זיענעס־פריידע אַריין אין דיא אידיש־הימאדישע מכוּכה, און דיא אַלטע און נייע הימאדישע אידען, וואָס האָבען גיקענט ניצול ווערען פון דעם מיט־בלוט־אָנגיזויפּענעם שווערט קריסטענטום, זיינען אַנטלאָפּען און זיינען פער־מישט גיוואָרען מיט אַנדערע אידען ערגעץ אין דיא אַזיאַטישע מקומות.

דאָס איז איינע פון דיא פיעלע געשיכטען פון דיא פערמישונג פון אַראַבישע שבטים צווישען אידען. פון דעם מיט־בלוט־אָנגיזויפּענעם שווערט קריסטענטום, זיינען אַנטלאָפּען און זיינען פער־מישט גיוואָרען מיט אַנדערע אידען ערגעץ אין דיא אַזיאַטישע מקומות.

7.

דיא ערסטע אידען אין רוסלאנד. — איבער־נאַכטיגע מלוכות אין מלוכה־לעך.

ווען אין אַזיען זיינען מיט דיא אידען שטאַרק פערמישט גיוואָרען בלויז מענשען פון אַזעלכע אומות, וועלכען רעכענען זיך קרובים מיט אידען, פון איין ראַסע, פון דיא סעמיטען, זיינען אָבער דערנאָך, אין זייער נייע היממאטה, מיט זיי נאָך ווייטער פערמישט גיוואָרען מענשען פון נאַנץ פערטערע ראַסען אויף.

דיא נייע היממאטה פון דיעזע אידישע אַראַבער און אַראַבישע אידען איז גיווען — דאָס לאַנד וואָס היינט איז רוסלאַנד.

אין אַלטע אידישע ספרים געפינט מען שוין, אז אין יאָהר ד' אלפים ת"נ (690) אין דיא כריסט־ליבע צייט רעכענונג, ווען דיא אַראַבער האָבען מלחמה גיהאַלטען מיט דיא פערזער (פרסיים) און זיי איינגינומען, זיינען אידען גיווען אין אַ גרויסע צרה אין אַראַביען און אין פערסיען און מאַסען פון זיי זיינען אַנטלאָפּען קיין רוסלאַנד (זעה פער עמק הבכא פון ר' יוסף הכהן).

ארנען געפינען א אידישע מלוכה, מיט א מלך פון מלכי בית דוד, דאס הייסט אלוא פון שבט יהודה. דיוע „אידישע מלוכה“ האבען דיא אידען אזוי ניווכט, וויא דיא אלכעמיסטען האבען ניווכט דעם „שטיין פון דיא חכמים“, וויא דיא טעכניקער — דעם פערפעטואום מאָביליע (דיא מאַשין וואָס קען גיין אייביג אָהן נייע קראַפט איהר צו צוגעבען), וויא דיא מאַטעמאַטיקער — דעם קוואַדראַט פון צירקעל, און וויא דיא קריסטען — דיא לעגענדאַרישע מלוכה פון פריסטער יאָהאַנעס. ניט איין בית המדרש, בטלן האָט גינומען דיא טאַרבע מיט'ן שטעקען אין האַנד און איז אַוועק זוכען „דיא אידישע מלוכה“; ניט איינער פון אַזעלכע וואַנדערער איז פון דיא שטאַרקע איינבילדונג פערריקט גיוואָרען און איז ניקומען און האָט דערציילט וואַנדער פון דעם מעכטיגען אידישען רייד, וועלכעס ער האָט געזען. הען — — אין זיין איבערשפאַנטע קראַנקזיניגע איינבילדונג, און אויף ניט איין שווינדלער האָט בענוצט דיוע פאַנטאַזיע, אום צו קומען אַני גיטאָן אין פאַיאַזישע קליידער און צו רעדען אַין קיין-לשון-קודש און צו זאָגען, אַז ער קומט גלייך פון הינטער דיא הרי חשף, און ער איז אַ שליח פון זייער מאַיעסטעט רבי טאַדערעס דער I, מלך פון דיא רויטע אידעלעך.

מאַנכע פון אַזעלכע וואַנדערער, פערריקטע און שווינדלער, איז אָבער זייער שטות טיילווייז גראַטען; קריכענדיג אין אַלדע שוואַרץ יאָהר זוכען דעם נעכטיגען טאַג, האָבען זיי דערווייט טאַקי ענטדעקט מערקווירדיגע זאַכען, און צווישען זייערע איינביל-דונגען און ליגענס, וואָס זיי האָבען אַנדערציילט פון זייער ריזיע, האָט זיך אַמאָל ניקענט געפינען אַ קערנדיל וואַרהייט.

אַזעלכער איז גיווען אַלדדדני.

* * *

רבי אַלדד בן מחלי האָט זיך פלוצלינג אין יאָהר 800 בעוויזען צווישען דיא אידען אין עניפטען און איז דערנאָך אַרומגירייזט צווישען דיא אידען פון אומערדום. פון וואַנען ער איז אין אמת'ן גיווען, ווייס מען ער זיזום ניט. נור גיזאָנט האָט ער, אַז ער איז פון דעם שבט דן (דעריבער האָט ער זיך דאָס גירופען אַלדד „הדני“), וועלכער האָט אַין

יריד מיט רעליגיאָנען, און אויפ'ן מאַרק האָבען קאָנ-קורירט צווישען זיך דיא כריסטליכע, דיא מוהאַמע-דאַנישע און — אויף דיא אידישע רעליגיאָן.

VI

טונקעלע ידיעות פון אידישע מלוכות.

שיון ענדע פון'ם 9טען יאָהר-הונדערט האָט זיך ביי דיא אידען אין שפאַניען און אין דייטשלאַנד פער-שפרייט אַ קלאַנג, אַז ווייט „הינטער דיא הרי חשף“ — הינטער דיא פינסטערע בערג, (דאָס האָט מען אייגענטליך געמיינט דיא קאווקאַזישע בערג,) געפינט זיך אַ שטאַרקע אידישע מלוכה, אין דעם לאַנד פון כוזרים.

דען אין יענע צייטען, ווען דיא גאַנצע וועלט, אויסערהאַלב דעם פלאַץ וואו מען האָט אַליין גע-וואוינט, האָט זיך דעם עולם פאַרגישטעלט עפעס וויא אַ אונבעגרייפליכער תהום אָהן אַ גרונד, אַין אונבעוואוסטע פינסטערניס, האָבען דיא אונגליקליכע ערנדיגנטע און מאַכטלאָזע אידען זיך ניווכט טרייסט צו זייער ניעדעריגקייט אין דער פאַנטאַזיע, אַז ווער ווייסט אויב „ערנען דאָרטען“, אין דיא „ווייטע אונ-בעוואוסטע מקומות“ געפינען זיך ניט אידען וואָס זיינען שטאַרק און גרויס און האָבען זייער אייגענע מלוכה. בעזאָנדערס איז דיעזע פאַנטאַזיע איממער גילענען ביי אידען אין קאָפּ צוליעב דיא ויכוחים, וואָס דיא קריסטען האָבען מיט זיי געהאַט וועגען דעם ענין פון אידישע העררשאַפט. עס געפינט זיך נעמליך אַ פסוק, (וויא עס איז שיון אויבען אָנגעצייגט גיווען), אַז ווען יעקב אבינו האָט גיבענשט דיא יבטמים פאַר'ן טויט, האָט ער אין זיין ברכה צו יהודה נביאות גיזאָנט, אַז ביז „משיח“ וועט קומען (אַזוי טייטשט מען דעם פסוק „עד כי יבא שילה“) וועט ניט אויפהערען קיין העררשער פון שבט יהודה-היינט, פלעגען דיא כריסטען טענה'ן, ווען איהר אידען זאָגט וויעדער, אַז יעזום קריסטוס איז ניט געווען משיח און משיח איז אַלואַ נאָך ניט געקומען, טאָ וואו-זשע איז יעצט אייער העררשער פון שבט יהודה? דיוע ערגערנדע טענות פון דיא קריסטען, דיא איינ-ציגע אויף וועלכע דיא אידען האָבען ווירקליך ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן, האָט ביי דיא לעצטע גישטאַרקט זייער פאַנטאַזיע, אַז עס מוז זיכער זיך

קאסטיליען, שפאניען (גיבירען אין יאָהר 1086). און איז איבערזעצט גיוואָרן פון אַראַביש אויף לשון קדש דורך ר' שמואל אבן תיבן.

אין דיעזען פילאָזאָפישען ספר ווערט אַפילו דייטליך דערציילט פון א „מלך כוזר“ וואָס האָט זיך מגייר גיווען מיט אַ גרויסע פאָלקס מאַסע פון דיא כוזרים (והתיחד בסוף הוא ועם רב מהבורים). דער אינהאלט פון דעם ספר איז אָבער ניט קיין געשיכטליכער, נאר אַ פילאָזאָפישער ויכוח אי. בער דיא אידישער רעליגיאָן, און דער „מלך כוזר“ ווערט דאָס דאָרט פאַרגלייכט, אלס דער מאַן וואָס האָט אַ ויכוח מיט אַ גרויסען אידישען פילאָזאָף, וועלכער ווערט אין דעם ספר אָנגערופען דער „חבר“ (דאָס ווערט גילעזען „חאָווער“ — דער גילעהרטער, ניט „חאָווייר“ — אַקאָמערדא). און אין דעם וויכוח איבערצייגט דער חבר דעם מלך כוזר אין דיא וואַרהייט פון דיא אידישע רעליגיע און ער, דער מלך, ווערט אַ איד.

„מען האָט מיך גיפרעגט — הייבט אָן דער פערפאַסער, ר' יהודה הלוי — וואָס איך האָב עפעס צו ענטפערן און צו בעווייזען דיא פילאָזאָפיען און דיא אַפירקורסים און דיא אנהענגער פון אנדערע רעליגיאָנען און דיא קאראַאימער, א. ז. וו., וועלכע פרעגען אַליין קשיות אויף דיא אידישע רעליגיע. האָב איך מיך דערמאָנט וואָס איך האָב שוין לאַנג גיהערט פון דיא טענות וואָס דער חבר האָט גיהאט מיט דעם מלך כוזר, וועלכער האָט אָנגינומען דיא אידישע רעליגיע מיט אַן ערך 400 יאָהר צוריק, אזוי וויא עס איז דערמאָנט און בע- וואוסט אין דיא געשיכטליכע ביכער. דיעזער מלך פון דיא כוזרים האָט עטליכע מאָל גיועהען אין חלום וויא אַ מלאך רעדט מיט איהם און זאָגט צו איהם: „דיין כונה איז זעהר אָנגינומען ביי גאָט, אָבער דייע פיהרונגען זיינען ניט אָנגינומען (כונתך רצויה אצל הבורא, אבל מעשיך אינם רצוים). און ער (דער מלך) האָט זעהר שטאַרק אָבערהיטען דיא רעליגיאָן פון דיא כוזרים און ער איז זאָגנאַר אַליין גיווען אַ פריסטער און האָט אַליין געפיהרט דעם גע- צעדיגענסט אין טעמפּעל און אַליין מקריב געווען קרבנות צו זייערע געטער, און וויא שטאַרק און פרום ער האָט ניט אָבערהיטען דיא דאָזיגע צערע-

אייגענע מלוכה אין לאַנד כוש (עטיאָפיען). ער האָט דערציילט מערקווירדיגע וואונדער וועגען דיא עשרת השבטים — (דיא 10 אידישע שבטים פון מלוכות ישראל, וועלכע זיינען נאָך פריהער פער- טריבען גיוואָרען פון ארץ ישראל וויא דיא ערסטע מלוכות יהודה און וואָס מען ווייסט עד היום ניט, וואו זיי זיינען אַהינגעקומען).

ער האָט דערציילט, אז דיא אלע 10 שבטים האָבען אייגענע מלוכות, אין פערשיעדענע מקומות. ער, האָט ער גיזאָגט, איז ביי זיי אלע גיוועזען. דער מלך פון זיין מלוכה, פון שבט דן, הייסט, האָט ער גיזאָגט, עוזיא ל. אויף האָט ער דערציילט, אז עס געפינט זיך ערגעץ אַ טייף סמבטיון, וועלכער ווארפט מיט שטיינער אַ גאנצע וואָך און אין שבת רוחט ער (פון איהם שטאַמט דאָס דיוע באָבע מעשה) און אויף יענע זייט סמבטיון געפינט זיך אַ אידישע מלוכה פון דיא „בני משה“. און דער שבט שמעון און דער האַלבער שבט מנשה — האָט ער גיזאָגט, האָבען אַ מלוכה דאָרט הינטער דיא הרי חשף (דיא קאווקאזישע בערג, אַלזא אין רוסלאנד), אין דעם לאַנד פון דיא כוזרים.

מען זעהט פון דיא באָבע מעשיות פון דיוען שווינדלער, אז ער איז טאָקי אַרומגירויזט אין זעהר אַסאך מקומות, און כמעט יעדע פון זיינע גיגענס איז גיווען געגרינדעט אויף אַ האָר אמת, — און אזוי איז עס אויף גיווען מיט זיין גיגען וועגען דיא מלוכה פון שבט שמעון אין לאַנד פון דיא כוזרים, אויף יענע זייט הרי חשף, — וויא מיר וועלען באַרד זעהען.

VII.

דער ספר הכוזרי.

פון אַ געשיכטע מכות אַ אידישע מלוכה פון דיא „כוזרים“ (ריכטיג: כאַזאַרען) ווייסט יעדער איד, וועלכער איז נור אַ שטיקעל יודע ספר. ער ווייסט דאָס פון דעם בעוואוסטען ספר הכוזרי. אָבער קיין פראָסטער ניט-געבילדעט איד ווייסט, אויב דיא מעשה איז אמת אָדער ניט.

דער ספר הכוזרי איז פערפאַסט גיווען אין אַראַביש אין אָנהייב פון 12טען יאָהרהונדערט פון דעם בעריהמטען גרויסען העברעאישען דיכטער און פילאָזאָף ר' יהודה בן שמואל הלוי פון אַלט

יערער קטן זעהען, אז דער פערפאסער ר' יהודה הלוי האָט דאָ אין דעם בוך דער עיקר נור געוואלט פאַרשטעללען זיינע אייגענע תירוצים אויף דיא קשיות געגען זיין רעליגיאָן און זיינע אייגענע פילאָזאָפישע געדאַנקען. נור פון שיינקייט ווענען האָט ער דאָס פאַרגישטעלט, אזוי וויא דאָס וואָלט גיזאָגט דער חבר אין אַ ויכוח מיט דעם מלך כוור. אָבער צו דיא מעשה איז אמת דאָס האָבען אפילו דיא אירישע ווילדע מאמינים בני מאמינים, — וועלכע זיינען דאָך זיכער, אז אלץ וואָס עס שטייט נור געשריבען אין זייערע ספרים, קען גאָר ניט זיין קיין משל. אָדער אַן אלעגאָריע, אָדער אַ פאַנטאַסטישע שילדערונג. — נור אלץ איז אמת וויצט אָט אזוי וויא עס שטייט געשריבען טאקי ווערטערקיי, — אפילו דיוע מאמינים האָבען אַליין ניט געוואוסט אויף קלאָר, צו דאַרפֿען זיי גלויבען טאקי דיא מעשה מיט דעם מלך כוור, אָדער דאַרפֿען זיי דאָס אָננעהמען פאַר בכיוו אַ משל.

און דעם אמת זאָגענדיג, ווען דער שרייבער פון דיוע אַרטיקל איז גיווען אַ פרומער למדן, האָט ער ניט געגלויבט, אז דיא גאַנצע מעשה זאָל זיין אמת.

אויף דיא גיכעהרטע פאַרשער האָבען ביז אָנ-פאַנג פון דעם היינטיגען יאָרהונדערט גיהאַלטען דיא מעשה מיט דיא כוורים פאַר אַ לענגערע, אָבער שפעטער האָבען דיא פאַרשער אַרויסגעפונען פון אַלטע אַראַבישע דאָקומענטען און ביכער, פון אַלטע רוסישע שריפטען און פון נאָך פיעלע אַנדערע קווע-לען, אז דיא מעשה איז טאקי גאַנץ זיכער, אָהן שום צוויפֿעל אמת.

לויטן שטיצט זיך „אויף לעבעדיגע פאַקטען“, אויף נסים און וואונדער, „וועלכע אַללע אירען האָבען גיזעהען מיט זייערע אייגענע אויגען“ (!), דעריבער פאַלען אַללע קשיות אַוועק. אַ פאַקט קען קיינער ניט אַבליקענען. אַי איך פערשטיי ניט דעם פאַקט און עס איז מיר עפעס קשה אין איהם? דאָס געהט דאָך אָבער גיט אַוועק, אז דער פאַקט איז פאַר אַ פאַקט און ווען מיר פער-שטייען איהם גיט, איז עס דערפאַר, וואָס אונזער שכל איז צו קליין. אַס דאָס איז דער גרונד פון דעם חבר'ס פילאָזאָפיע. יעדער קען גאָטליך גלייך זעהען, וואו דער סאָפיסטישער פילאָסאָפֿען שטעקט דאָ. אָבער דאָך מוז מען געבען, אז דאָס גאַנצע בוך איז זעהר מיער פילאָזאָפיש און ערדיגעניט דעם גרעסטען רעסעקס. נור גיט דאָס זיינען ר דאָך דאָ אויסען.

מאַניעס, פלעגט אלץ דער מלאך צו איהם קומען ביי נאַכט און איהם זאָגען דאָס זעלביגע: „דיין כונה איז ביי גאָט אָנגינומען, אָבער דיינע מעשים זיינען ניט אָנגינומען“.

„דאָס האָט דעם מלך גיבראַכט נאָכצופאַר-שען ווענען פערשיעדענע רעליגיאָנען, צו זעהען וועלכע עס איז דיא ריכטיגע, ביז ענדליך איז ער גיוואָרען אַ איד מיט אַ גרויסע פאַלקס מאַסע פון דיא כוורים.

„איך האָב מיך גיסטאַרעט (אין דעם ספר) צו בעשרייבען דיא זאַכען (דעם וויכוח צווישען דעם מלך כוור און דעם חבר) אזוי וויא דאָס איז פאַרגי-קומען. און דיא קלוגע וועלכע שוין פערשטיין“.

ווייטער בעשרייבט ער, וויא דער מלך כוור האָט גירופען צו זיך אַ פילאָזאָפֿ און האָט איהם גיפרעגט זיין מיינונג ווענען דיא רעליגיאָנען, האָט דער פילאָזאָפֿ איהם ערקלערט, אז אַלע רעליגיאָנען זיינען נור איינגילדונגען (דער פערפאסער שטעלט פאַר, וויא דער פילאָזאָפֿ ערקלערט דאָס מיער פילאָזאָפֿיש). דעם מלך כוור איז זיין מיינונג ניט גיפֿעלען גיוואָרען. דערנאָך האָט ער גירופען צו זיך אַ מוהאַמעדאַנישען גכה. און אַ קריסטליכען גלח. עדער פון זיי האָט איהם ערקלערט דיא חכמות פון זיין רעליגיאָן; אָבער דער מלך כוור איז אלץ ניט צופרידען גיווען. ער האָט אלץ געהאַט קשיות צו פרעגען געגען זיי. ענדליך האָט ער גערופען דעם אירישען חבר, און דאָ הייבט זיך ערסט אַן דער עיקר אינהאַלט פון דעם ספר. עס ציהט זיך אַוועק אַ לאַנגער לאַנגער וויכוח צווישען מלך כוור און דעם חבר. דער מלך פרעגט ביים חבר „אַלע“ קשיות וואָס אפיקורסים און פילוסאָפֿים און קריסטען און מוהאַמעדאַנער און קאַראַאימער פרעגען אויף דיא אירישע גמרא-רעליגיאָן, און דער חבר ענטפערט איהם אויף דעם אַלעם תירוצים, און דער מלך כוור איז אלץ צופרידען מיט דיא תירוצים, ביז ער ווערט אַ איד. (*)

(*) דאָ איז גיט דער אָרט אויסצוגווייזען וויא דיא פוסטע פילאָזאָפיע פון דעם חבר, אָדער ריכטיגער פון דעם וואָס שטעלט איהם פאַר, פון דעם פערפאסער ר' יהודה הלוי, האָט קיין ברעקעל האַפּט גיט. דער גרונד פון גאַנצע חכמה בעשטייט אין דעם, דאָס דיא אירישע רע

אידישע מלוכה פון דיא כוורים, לויט וויא זיא ווערט צוזאמענגעשטעלט פון דיא נייעסטע געשיכטספאר- שער, נאך דיא פערשיעדענע דאקומענטען, וואס זיי האבען ענטדעסט.

שלום האלט.

דאס איז ווידער ניט דער פלאץ צו ערקלערען, וויא אזוי דיא פארשער האבען דאס ארויסגעפונען און וואס זייערע אבזארוט אונצווייפעלהאפטע בע- ווייזע זיינען. איך וועל דאס אלזא גלייך איבערגיין צו דערציילען דיא וואונדערליכע געשיכטע מיט דיא

דיא שפראכען און וויא זיי צו לערנען.

רעכענען: ענגליש, דייטש, פראנצויזיש, שפאניש, פארטוגעזיש, איטאליעניש, רוססיש, אראביש און כינעזיש. דיא אלע איבריגע געהן אלץ ווייטער און ווייטער אראב פון סצענע. מעהר וויא אויף אלע אנדערע רעדט מען אויף כינעזיש. אויף איהר שפראכען גאנצע 400 מיליאן מענטשען. אבער אויסער אזיען ווערט זיא נאך ניט געברויכט. נאך איהר געהט אראביש. אויף וועלכע עס רעדען 275 מילי- אָנען, דערנאך קומט דיא ענגלישע מיט 100 מילי- אָנען, דיא דייטשע מיט 70 מיליאָנען, דיא רוסישע מיט 68, דיא פראנצויזישע מיט 46, דיא שפאנישע מיט 44, דיא פארטוגעזישע מיט 33 און דיא איטא- ליענישע מיט 32 מיליאָנען. דיא ציוויליזירטע וועלט האט צו טאָן מיט דיא שפראכען, אויף וועלכע עס רייידען א סך מעהר מענטשען וויא אויף אנדערע און וועלכע האבען פילייכט אין זיך דיא קערנער פון א נייע וועלט-שפראך, ווערבע האלט זיך איצטער ביין אויסבילדען.

עס איז איבריג צו רייידען און צו בעווייזען, א פון אלע קינסטליך פאבריצירטע שפראכען (מיר מיינען דאס בעזאנדערס דיא זאגענאמטע וואלאפיק) וועט זיך קיין וועלטשפראכע בשום אופן ניט אויס- בילדען. מען זעהט שוין אז וואלאפיק פערברייטעט זיך ניט. היינט וואס פאר א קיום קען ער שו האבען אין דער צוקונפט?

שוין פון עטליכע צעהנטליגע יאָהרען קען מע בעמערקען, וויא אייניגע שפראכען ווערן וואס ווי מער אלץ מעהר פערברייטעט און געשפראכען פ

אונגיפער מיט הונדערט יאָהר צוריק איז אין איטאליען געווען א גלח, נאמענס מעצאפאני, וועל- כער האָט זיין גאנצען לעבען פערבראכט אין לער- נען שפראכען; און ער האָט ניקענט גאנצע 70. דויען מעצאפאני וואָלט זיך נאָר ניט חלם'ען, אז דאָס קענען פון פרעמדע שפראכען וועט זיין אזא געוויינליכע זאך, וויא דאָס איז איצטער. אין יענע צייטען פלעגט זעלטען ווער פערשטיין דריי שפראכען. איצט אבער געפינען מיר גאנצע פעלקער אזעלכע.

דיא פיעלע פעלקער, פון וועלכע עס בעשטייט דיא עסטרייך-אונגארישע מדינה, למשל, צווינגט פיעלע דארטנע איינוואָהנער צו לערנען עטליכע לשונות. דאָס זעלבע איז אויך אין דער שווייץ, וואו דאָס רוב בירגער מוזען ניט אנדערס קענען דייטש, פראנצויזיש און איטאליעניש. ביי אונז אין דיא פאראייניגטע שטאטען ווידער געפינט איהר הונדערטע טויזענדע אפער וואס פערשטייען צו צוויי אָדער מעהר לשונות. מיר מוזען דאס אבער בעמער- קען, אז ווען מיר רייידען וועגען שפראכען, דארפען מיר פון דער גאנצער מענגע שפראכען, וועלכע עק- זיסטירען אויף דער וועלט, רעכענען נור דיא, וועלכע עס קענען אונז ניצליך זיין. דאָס זיינען דיא שפרא- כען, אויף וועלכע עס רייידען דיא ציוויליזירטע פעל- קער פון אייראָפּא, אמעריקא, אַסטראַליען און עט- ליכע פארטוגעזישע פלקער פון אזיען און אפריקא. פון אלע שפראכען, וועלכע וועלען האָבען א קיום אין דיא נעכסטע צוקונפט, קענען מיר פלויז

פארטשירטע. אויף דיא ברענגעס פון אפריקא פער-
טרייבט זיא זעהר ענערגיש דייטש, פראנצויזיש און
איטאליעניש, און אין אינדיען איז זיא שוין אויך
זעהר פיעל פערשפרייט. זעהר פיעל מענשען פון
מזרח זייט האלטען צו לערנען ענגליש פיר ניצליכער
אירער פראנצויזיש אָדער דייטש.

מערקווירדיג זיינען דיא פאקטען, אז דאָ ניט
קאנג האָט אַן אונגארישער פראָפּעסאָר אויפגע-
שריבען זיין ביאָגראַפיע, אַ האַללענדישער שרייבער
אַ נעשיכטע, און אַ נאָרוועגישער געלעהרטער אַ וויר-
סענשאַפּטליכען בוך ניט אין זייערע אייגענע מוטער-
שפּראַכען, זאָנדרען אין ענגליש. דאָס האָבען זיי
געטאָן נור דעריבער, ווייל זיי האָבען געוואָלט קריע-
נען לעזער ניט בלויז אונטער זייערע נאָציאָנען,
זאָנדרען אינטערנאציאָנאלע לעזער. מען האָט
אויסנירעכענט, אז אין הונדערט יאָהר אַרום וועלען
דיא פּעראַייניגטע שטאַטען האָבען אזוי פיעל איינ-
וואָהנער וויא דיא היינטיגע הינעזישע מדינה; און
אז קאנאדא, אויסטראליע, נידערגעלאנד, ענגלאנד
און זידאָפריקא וועלען האָבען צוזאַמען 200 מיליאָן
איינוואָהנער, וועלכע וועלען אלע ריידען ענגליש.
ווען מיר וועלען נאָך צורעכענען אז ענגליש ווערט
זעהר פיעל געברויכט אין אינדיען און ווערט אַלץ
מעהר איינגעפיהרט אין אייראָפּא, וועלען מיר מוזען
צוגעבען, אז אין הונדערט יאָהר אַרום וועט פיר
דאָס רוב מענשען פון דער וועלט ענגליש זיין אַ
מוטערשפּראַך.

פיעלע אַריסטאָקראַטען, בעזאָנדערס דאָ
מען, האַלטען פיר נייטיג צו קענען פּערשידענע
שפּראַכען, און מיר געפינען טאקי ניט נור אין ניר-
יאָרק, נור אומעטום, אַ סך אַריסטאָקראַטישע
דאָמען וועלכע ריידען ענגליש, דייטש, פראַנצויזיש,
שפּאַניש און איטאַליעניש. שפּראַכען קענען איז
געוואָרען אזא מאָדע-זאַך, וויא מוזיק, אָדער מאָלען.
ווענען דיא געלעהרטע שרייבער און קינסטלער קע-
נען מיר זאָגען, אז יעדער פון זיי האלט פיר אייגע-
ן פון דיא נייטיגסטע זאַכען צו קענען פרעמדע שפּראַ-
כען, אויף אזוי פיעל זאָגאַר, אז זיי זיינען טיעף
איבערצייגט, דאָס אָהן פרעמדע שפּראַכען קענען
זיי בשום אופן ניט גרינדליך פּערשטיין פיעלע זאַכען
פון זייער פאך.

מעהר און מעהר מענשען, וועהרענד דיא אַלע אַנד-
ערע, וועלכע זיינען ווייניגער פּעהיג צום לעבען,
ווערן אַלץ ווייניגער און ווייניגער געברויכט. דיא
עטליכע מולדיגע שפּראַכען זיינען ענגליש, דייטש
און אַראַביש, און אין אַ קלענערע מדרגה רוססיש,
שפּאַניש און איטאַליעניש. ווען מיר וועלען זיך נע-
הנטער צוקוקען צו זיי, וועלען מיר זעהען, וועלכע
שפּראַך וועט איבעריאָנען דיא אַנדערע. דייטש
געפינען מיר, חוץ איהר אייגענע היים, כמעט אומע-
טום אין דער וועלט, ווייל אומעטום וויינען דייטשען.
דאָך האָבען דיא דייטשען קיין מאָל ניט געוואוסט
וויא צו מאַכען, אז אַנדערע פּעקער זאָלען מוזען
לערנען זייער שפּראַך. אדרבא, מיר-זעהען אז עס
איז ניטאָ אזא פאָלק וואָס זאָל זיך קענען אזוי
אַליין מיר זיין אין יעדע נייע לאַנד, וואו מען רעדט
אַ גאַנץ אַנדערע שפּראַך וויא דיא דייטשען. רוסיש
רעדט מען מעהר ניט וויא אין אייראָפּעאישע
רוססלאַנד און סיביר, און דעריבער קען זיא געוויס
ניט האַפּען צו ווערען אַ וועלט-שפּראַך. שפּאַניש
ווערט געברויכט אין שפּאַניע און אין זידאָמערקא.
איטאַליעניש איז געוואָרען אַ האַנדעל שפּראַך אין
דיא לענדער, וועלכע ליגען ביי דעם מיטעללענדי-
שען ים. ניכער פון אַלע וועלען, אויף אַ לאַנגע צייט
ווייניגסטענס, ווערן וועלט-שפּראַכען ענגליש און
אַראַביש — דיא לעצטע פיר דעם אַריענט (מזרח
זייט), דיא ערסטע פיר דיא איבריגע טייל פון דער
וועלט.

אַראַביש איז געוואָרען דיא אינטערנאציאָנאלע
שפּראַך פון גאַנץ מזרח זייט. דיא מאַהאָמעדאנער,
וועלכע זיינען דיא ענערגישעסטע טייל פון דיא גאַנצע
דאָרטיגע בעפעלקערונג, טראָגען זייער לשון אַלץ
ווייטער און ווייטער. זיא איז דיא רייכסטע און מעהר
אויסגילדעטע שפּראַך און מיט איהר קען קיין אַנדער
מזרח-שפּראַך זיך ניט גלייכען. מעהר אָבער אויס-
זיכטען פון אַלע צו ווערן אין אַלגעמיינע שפּראַך
האָט דיא ענגלישע. אין אייראָפּא פּעריאָנט זיא אַלץ
מעהר און מעהר דיא פראַנצויזישע שפּראַך. אין
דייטשלאַנד ווערט זיא אַלץ מעהר איינגעפירט אין
דיא שולען און אין דיא געשעפטען. זיא לאָזט זיך
שוין פיהלען אין רוססלאַנד, און אין אַלע אַנדערע
לענדער מאַכט זיא אַלץ גרעסערע און גרעסערע

בעווייזט פילייכט, אז דיא אונגארען זיינען זעהר פעהיג צו שפראכען לערנען. 3 פון דיא 12 דאל-מעטשערס זיינען פריהער געווען לעהרער, וועהרענד אנדערע 3 האָבען בעלאַנגט צום סוחר'שען שטאַנד. אַ חוץ דריי האָבען אלע נימאַכט בלויז דיא התחלה פון זייער שפראך לערנען אין שולען און אייניגע האָבען זאָגאר זייער קענטניסע כמעט בלויז פון שולע אליין. צוויי האָבען זיך דערלערנט דורך ריזען, 2 דורך לייענען און דורך געשפרעכען מיט דיא וואָס קענען דיעזע שפראכען; איינער האָט זיך דערלערנט מיט פריוואַט לעהרער, איינער דורך דעם וואָס ער פלעגט לעזען אויסלענדישע צייטונגען, צוויי דורך אליין-לערנען, איינער דורך דיא פערנלייכענדע מע-טאָדע, (ד.ה. אז מען לערנט פריהער איין שפראך און נאכהער אַזעלכע שפראכען, וואָס זיינען עהנליך צו איהר; למשל, פריהער לאַטיין אָדער איטאַליעניש און דאן פראַנצויזיש, שפאַניש, פאַרטוגעזיש און ענגליש).

מעהר פון אלע מעטאָדען האָבען דיא דער-מאָנטע דאָלעמטשערס געפרויבט דיא פערנליי-כענדע. איבערהויפט אָבער זעהען מיר אז דיא בע-אַמטע פון עללים איילענד האָבען זיך אויסגעלעויגט דיא פיעלע שפראכען דורך זעהר פיעל פערשיעדענע מעטאָדען. און דיעזער פאקט ווייזט אונז, אז אַ פרעמדע שפראך קען מען אויסלערנען מיט יעדער איינציגע מעטאָדע, ווען נור דער לערנער איז גע-נוג פלייסן איבערצוקומען אלע שוועריקייטען וועלכע עס קומען איהם פאַר.

מיר מוזען אָבער דאָ בעמערקען, אז זעהר פיעל לעהרער פון פרעמדע שפראכען נעהמען ביי זייערע תלמידים אַוועק צו פיעל אומזיסטע צייט מיט דעם, וואָס זיי לערנען זיי יאָהרען לאַנג דיא גראַמ-מאַטיק, זאָ דאָס דיעזע תלמידים קענען גוט גראַמאַ-טיק און קענען זיך דאָך ניט צוגיפריידען אין דיא נייע שפראך אַפילו וועגען דיא איינפאַכסטע זאָך.

פון אַ געשפרעך מיט דיא דערמאָנטע פערזאָ-נען און פון אייגענע ערפאַהרונג קען דער שרייבער פון דיעזע ציילען, פיר איינע פון דיא בעסטע מע-טאָדען ניד און גרינדליך אויסצולערנען אַ פרעמדע שפראך, רעקאָמענדירען זיי דיא מעטאָדע פון א. מאַרסעל. זיא פּעטיטיט אונגיפּעהר אין פאַלגענדעם

איצטער געהן מיר איבער צו אַ פונקט, וועל-כער עס האָט אָנגעמאַכט אין דער וועלט אפשר מעהר מחלוקת דעות וויא אירגענד וועלכע אַ-דערע פראַגע, נעמליך צו דעם פונקט, וויא מען קען וואָס ניכער גרינדליכער און לייכטער זיך אויס-לערנען אַ פרעמדע שפראך.

יעדער פערשטייט נאָגן גוט, אז אין אַזא שאלה קען פיר אונז דער דערמאָנטער גלח מעצאָפּאָני, וועלכער האָט ניקענט איבער 70 שפראכען קיין שום ביישפיעל ניט זיין, ווייל ער האָט געוויס געהאט זעלטענע פעהיגקייטען און אַן אונאַטירליכע פליי-סיגקייט. דיא צוועלה איבערזעצער אָבער, וועלכע דיענען דאָ אין ניו-יאָרק אויף עללים איילאַנד, אין אימיגראַציאָנס דעפּאַרטאַמענט, קענען אונז גע-בען זעהר אינטערעסאַנטע שטאָף פיר דעם ענין, וועלכען מיר בעהאַנדלען דאָ.

הערר נ. אַרבעלי, אַ געבאָרענער פון דאַמאַסק (אין אַזיע, ניט ווייט פון אַרין ישראל) און אַ גע-וועזענער בעאַמטער ביים קאַנאַל, קען ניט ווייניגער וויא צוועלף שפראכען. מאַדזשאַר טשאַרלז סימסי, אַ אונגאַרישער געבאָרענער, רעדט אויף ניין, סיי מאַן בעלל, אויף אַן אונגאַרישער, קען אויך ניין; אַרטהור ערדאָפי, אויך פון אונגאַרן — 7; עדוואַרד ב. עדוואַרדס, אַ ענגלענדער, און אַרנאָלד קריוואָלי, אַ רוססישער, צו 6 שפראכען. סווען סמירט, אַ שוועד, לורוויג נימאָווסקי אַ פּאָלאַק, כריסטיאַן א. ראָווען, פון דענעמאַרק, און טעאַפיל סערמער, אַ דייטש, קענען צו 5. מ. נ. זילבערשטיין, יאָהאַן ראַצקעוויץ, ביידע דייטשען, און ר. וו. קאָוואַרדסאָן, אַ שוועד, צו 4. אָבער חוץ דיא שפראכען, וועלכע זיי קענען גוט, קענען דיעזע זיך וויא עס איז צוגיפ-ריידען אויף אנדערע שפראכען, ווייניגסטענס וועגען דיא זאַכען, וועגען וועלכע עס קומט זיי אויס צו ריי-דען מיט דיא עמיגראַנטען. אלס אַ משל קענען מיר בריינגען דעם פאַקט, אז איין בעאַמטער האָט זיך צוגיפּירערט מיט דיא עמיגראַנטען, וועלכע זיי-נען אַהער אָנגעקומען דען 6טען אַפריל פון פאַריגען יאָהר מיט דיא שיף מאַסדאם, אויף 17 פערשיעדענע שפראכען. מערקווירדיג איז, אז פון דיא 12 דאָל-מעטשערס זיינען 3 אונגאַרען, און פון דיא 3 קען איינער 7 שפראכען, דיא אנדערע 2 גאַנצע 9. דאָס

גאנצע זעצע אָדער פּראָזען. דאָס איז דער וויכ-
טיגסטער כלל אין פּראָקטישע שטידירונג פון
פרעמדע שפּראַכען און דעריבער וועלען מיר דאָס דאָ
ערקלערן אזוי גענוי, וויא דער פּלאַץ ערלויבט אונז.
יעדע שפּראַך האָט פּיעלע אויסדרוקע, וועלכע
גיהערען צו איהר אליין און וועלכע קענען ווער-
טערליך אויף קיין אנדער שפּראַך ניט איבערגע-
זעצט ווערען. לאַמיר נעהמען צום ביישפּיעל דעם
ענגלישען אויסדרוק — I have made up my mind
דיא בעדייטונג דערפון איז: „אײַך האָב זיך
בעשלאָסען, אײַך האָב זיך מיט ש
געווען.“ ווען מען זאָל דאָס אָבער איבערזעצען
אויף אידיש, למשל, ווערטערליך, יעדעס וואָרט פאַר
זיך, וועט אויסקומען: אײַך האָב אױפֿגע-
מאַכט מײַן געדאַנקען, — אײַן אויסדרוק
וואָס האָט קיין בעדייטונג, קיין טעם און קיין ריח
ניט. דער זין פון דיא ענגלישע פּראָזע: To be
sure איז: עס פאַרשטייט זיך, געוויס. ווען מען
זאָל דאָס אָבער איבערזעצען וואָרט פאַר וואָרט,
וועט גאָר אויסקומען: צו זיין זיכער. He had the
best of him הייסט: ער האָט איהם איבער-
געשטייגט, צושיטייער גיקומען, בייניקומען. ווער-
טערליך אָבער קומט דער איבערזעצן גאָר אויס: ער
האָט געהאַט דאָס בעסטע פון איהם
— א, פּראָזע, וועלכע קלעפט זיך אויף אידיש
גאָר ניט און האָט קיין זין ניט.

Take in הייסט אויף ענגליש אַ מאָל: אָפּנאָמען,
ווערענד אויף אידיש האָט דאָס דויען זין קיין מאָל
ניט. אזא אויסדרוק, פּראָזע אָדער זאץ, וועלכע אַ
שפּראַך האָט בלויז אליין און וועלכע קען ניט איבער-
זעצט ווערען ווערטערליך, זאָגנדיקען מיט אנדערע ווער-
טער, נאָך'ן שכל נאָך, הייסט Idiom (אידיאָם).
מיט אזעלכע אידיאָמס איז פול יעדע שפּראַך,
און פון דעם שטאַמט דאָס דיא שיזירניקייט צו ברין-
כען אַ פרעמדע שפּראַך, ווען מען ווייס אפילו אלע
איהרע ווערטער. ווערטער אליין צו קענען איז נאָך
ווייניג; מען מוז אויך וויסען דיא אידיאָמס און, איר
בערהויפט, וועלכע ווערטער צונייפצובינדען און וויא
אזוי זיי צונייפצובינדען, אום איבערזעצען אַ גע-
דאַנקען. ווען מען זאָל אָבער בלויז איבערזעצען ווער-
טער קומט אָפט אַרויס אַ לעכערליכע מישעניצע.

פריהער פאַר אלעם לערנט דער תלמיד דיא
שריפטליכע ייִפּראַך. פון גראַמאַטיק דאַרף ער נור
לערנען דאָס נייטיגסטע, און גלייך אָנהייבען צו לע-
זען מיט אַ ווערטער-בוך, אָבער בלויז מיט'ן אויג
און ניט אויף'ן קול. מען דאַרף אָנהייבען צו לייענען
פון קלייניקע מעשה'לעך, נאכהער זאָל מען לעזען
ערצעהלונגען, ראָמאַנען, פּעשירייבונגען, און ענדליך
לייכטע וויסענשאַפּטליכע אַרטיקלען און ביכער.
שטודירענדיג אויף אזא אופן קען אַן אינטעליגענט-
ער מענש, נאָך מאַרסעל'ס מיינונג נאָך, אין דריי
חדשים פאָלקאָמען זיך אויסלערנען יעדע אייראָפּע-
אישע שפּראַך אזוי ווייט, אז ער זאָל קענען פריי
פערשטיין יעדען בוך. ווען מען האָט דאָס גע-
פּטור'ט נעהט מען איבער צו דיא צווייטע שטופּע,
ד. ה. מען הייבט אָן צו צוגעוויינען דעם אויער צו
דיא פרעמדע שפּראַך. דערצו איז דיא בעסטע זאך
צו הערען וויא איינער, וואָס רעדט דיא שפּראַך
גוט און ריכטיג און מיט אַ פיינע אויסשפּראַכע,
לייענט, ביז מען פערשטעהט לייכט אללעס, וואָס
יענער רעדט און לייענט. ווען מען זאָל דאָס טאָן
מיט השמדה קען מען אין 2 וואָכען פאָלקאָמען
ערייכען דעם צוועק. דיא דריטע שטופּע איז,
אויסצואַרבייטען דיא אויסשפּראַכע, און דאָס קען
מען עררייכען דורך אַ פאָרלעזער; דאָס הייסט
מען דאַרף נאָכלייענען, וואָס איינער מיט אַ גוטע
אויסשפּראַכע לייענט פאַר. דיא לעצטע שטופּע
איז דאָס לערנען זיך ריידען. דערצו איז זעהר ניצ-
ליך מען זאָל איבערזעצען אין דער הויף פון דיא
אייגענע שפּראַך אין דיא פרעמדע. מען טהוט
דאָס אזוי לאנג, ביז דיא איבערזעצונגען גייען שוין
גרינג און גיך. דאן קען מען שוין אוועקגעבען גאָר
דיא צייט צום ריידען און אונטערהאַלטונגען.

ווען מען זאָל מיט דיווע מעטאָדע רעגעלמעסיג
לערנען יעדען טאָג צו עטליכע שעה, קען מען אין
פערלויף פון 6 חדשים פאָלקאָם אויסלערנען דיא
שפּראַך, וועהרענד אין אנדערע מעטאָדע וואָלט
אוועקגעהמען אַ סך מעהר צייט.

עדוואָרד טהימי.

ווען מען לערנט זיך אַ שפּראַך פון הערן וויא
דיא, וואָס קענען איהר, ריידען, מוז מען זעהן צו
לערנען ניט בלויז בעזונדערע ווערטער, זאָגנדיקען

אייניגע ווערטער פון איין שפראך קענען אויף א געוויסע אנדערע שפראך איבערזעצט ווערן ניט מיט איין וואָרט, זאָנדרען מיט א פאָר אַדער מעהר ווערטער, מיט א גאנצע פראזע. צום ביישפּיעל, דער אידישען וואָרט אַזש ווערט איבערגעזעצט: "All the way" צום ביישפּיעל: ער איז געקומען אַזש פון שיקאַגאָ צו פּוס, He came on foot all the way from Chicago.

דאָס וואָרט ביז ווערט אָפּט איבערגעזעצט "as far as" צום ביישפּיעל, I shall go with you as far as Madison Avenue אייף ניין ביז מעדיסאָן עוועניו. — "כדי" איז אויף ענגליש "in order to" אָדער "for the purpose of".

אַלע אויבענגעבראכטע ביישפּיעלען ווייזען, אַז פאַרלאָזען זיך בלויז אויף דעם, וואָס מען קען דיא איינצעלע ווערטער פון א פּרעמדע שפראַך איז נאָך ווייניג, — אַז מען מוז לערנען די דיא בע-זונדערע ווערטער אי גאנצע פראזע, אום צו וויסען, וועלכע ווערטער און וויא דיא ווערטער צוזאמענצובינדען.

גוט ריידען א שפראך הייסט ריידען איהר מיט אַלע איהרע נייטיגע אידיאָמס. אַז ניט, ווען מען זאָל אפילו ריכטיג צוזאמענשטעלען דיא ווערטער, האָט עס אויף קיין טעק ניט, הגם מען קען פער-שטיין וואָס מען מיינט. אָהן דיא אידיאָמס איז א שפראַך, ווער ווייסט וויא ריכטיג זיא קען זיין דיא גראממאַטיקס ווענען, עפעס אַזוי וויא טויט, אַזוי וויא א גוף אָהן א נשמה. לאָמיר נע-מען א אידישען ביישפּיעל. אַנשטאָרט דעם זאָן: "וויא קומט א פאטש צו גוט שבת" קען מען זאָ-נען: "וויא פאסט זיך דאָס", אָבער דער ערשטער אויסדרוק איז לעבעדיגער; ער איז פול מיט דעם נייסט, מיט דיא נשמה פון דעם אידישען זשאַר-נאָן. ער איז א ספּעציעלע אידישער ווערטיל, — א אידיאָם. אָהן אנדערע אידיאָמס קען מען גאָר אין גאנצען ניט אויסקומען. דיא ווערטער, למשל, מיר ווילט זיך יעצט ניט גיין. ווען מען וויל איבער-זעצען ריכטיג אויפ'ן האָר, מוז מען איבערזעצען. I do not feel like going now ווען מען זאָל אָבער אין דיווען פאַל זאָנען: "I don't wish to go".

לאָמיר זיך פאַרשטעלען איינעם א אידען, וואָס קען בלויז דיא בעזאָנדערע ווערטער פון דער ענגלישער שפראַך, און וואָס וויל זאָנען אויף ענגליש: "איך וועל דיר ווען עס איז צושיקען דעם בוך", צום ביי שפּיעל. ווען ער זאָל זיך פערלאָזען אויף דעם, וואָס ער ווייס דיא ענגלישע ווערטער און זאָל איבער-זעצען דיא אידיש אויף ענגליש, וועט אויסקומען: I shall send you the book when it is ready. דיווע ענגלישע ווערטער האָבען אָבער צוזאמען קיין זין ניט און קיינער וועט ניט פערשטיין וואָס מען מיינט מיט דעם. זאָנען זאָגט מען אויף ענגליש אין אַזא פאַל: I shall send you the book some day דעם זאָן: "איך זעה איהם א מאָל", ווען מען זאָל איבערזעצען ווערטערליך, קען אויסקומען: I shall see him once. דיווער ענגלישער זאָן הייסט אָבער "איך זעה איהם איין מאָל". מיט דעם "איך זעה איהם א מאָל", מיינט מען דאָך אָבער: צייטענווייז קומט מיר איהם אויס צו זעהן. דער אמת'ער זין פון דעם אידישען זאָן ווערט ריכטיג איבערגעזעצט אויף ענג-ליש מיט דיא ווערטער: I see him sometimes. דער אידישער אויסדרוק: "ער איז אויף איהם אין כעס", צום ביישפּיעל, קען ניט איבערזעצט ווערן ווערטער-ליך: He bears an anger upon him דאָס וואָלט קיין טעם ניט האָבען — אויף ענגליש זאָגט מען אין דיווען פאַל: He bears him ill will אָדער he bears him a grudge. דאָס זעלבע בעדייטעט אויף: he is bitter against him, הגם אויף אידיש וואָלט דאָס הייסען ווערטערליך: "ער איז ביטער געגען איהם". פיעלע ווערטער פון איין שפראַך קענען אויף אַנאנדער שפראַך איבערזעצט ווערן אויף עטליכע פערשידענע ווערטער. אָבער יעדעס וואָרט קען געברייכט ווערן אין א בעזונדערן זין, זאָ דאָס מען מוז קוקען אויף דיא אנדערע ווערטער וואָס זיינען מיט דיווען וואָרט פערבונדען. "שווער" צום ביי שפּיעל איז אויף ענגליש "heavy" און אויך "difficult". ווען מען זאָל אָבער זאָנען A difficult burden אויף-א "שווערע מיטא", וועט אויסקומען לעכער-ליך. מען מוז זאָנען: "a heavy burden". פאַר-קעהרט, ווידער, וועט זיין לעכערליך, ווען א "שווערע אויפגאבע" וועט מען אַנשטאָרט "a difficult task" איבערזעצען "a heavy task".

ניט פערשטאנען. ער האט זיך אין בערלין אָב-
געזאמט א האלב יאָהר און איז אָהן מוט אוועק-
געפֿאָהרען צוריק אַ היים. דאָרטען האָט ער נע-
פונען, אַז זיין קינד, אַ יאָהר און אַ האלב אַלט,
וועלכע האָט, ווען ער איז אוועקגעפֿאָהרען, ניט
נערעט קיין וואָרט, שוין זיך צוזאמענגירעט ווענען
פיעלע זאכען, דאָס קינד האָט אַלואָ אַ פיעל גרע-
סערע פעולה געטאָן, וויא זיין פאָטער דער פראַ-
פּעסאָר. דער לעצטער האָט גענומען נאָכקוקען
וויא דאָס קינד לערנט זיך ריידען און האָט בע-
מערט, אַז ער רעדט נאָך עטליכע ווערטער מיט
אַ מאָל און ניט קיינע בעזונדערע ווערטער. דאָן
איז דער פראָפּעסאָר צוריק געפֿאָהרען נאָך דייטש-
לאַנד, אָבער דיווען מאָל האָט ער ניט געשטודירט
קיין בעזונדערע ווערטער פון ביכער, זאָנדערן ער
האָט גערעט מיט דייטשע קינדער און האָט נאָכ-
גערעט גאנצע זעצע און פראַזען נאָך זיי. עס איז
ניט אוועק קיין מאָנאט וויא אונזער פראָפּעסאָר
האָט שוין לייכט פערשטאנען וואָס מען האָט צו
איהם גערעט און וויא מען האָט גענומען פערשטיין
וואָס ער מיינט.

אַ קינד לערענט זיך ריידען אויפֿ'ן נאטירליכ-
סטען אופן, און דער בעסטער מיטעל פאר גרויסע
מענשען צו ערלערנען אַ פרעמדע שפראך איז צו
לערנען איהר וויא קינדער לערנען זייער מוטער
שפראך, דאָס הייסט ניט בלויז בעזונדערע ווער-
טער, זאָנדערן זעצע און פראַזען.

וועט דאָס קיין גרייז אפילו ניט זיין, אָבער פינקט-
ליך וועט דאָס דעם גידאנקען ניט איבערגעבען; עס
וועט אויסקומען: „איך וויל ניט גיין, איך וויל נישט
ניט צו גיין“. אָבער צווישען איך וויל ניט און „עס
ווילט זיך מיר ניט“ איז דאָך אַ נפאק מינא. דיא
איריאָמען זיינען אַלואָ זעהר וויכטיג, און דאָס איז
נאָך אַ בעווייז, אַז מיט היינע איינצעלנע ווערטער
קען מען ניט אויסקומען.

אַ חוץ דעם אַלעם: מען קען קענען יעדען
וואָרט פון דיא פרעמדע שפראך, און דאָך, ווען
איינער וועט ריידען אַיף דיווע שפראך, וועט מען
גאָר ניט פערשטיין. דיא ווערטער ווערען עפעס
אזוי וויא צונויף-געמישט, צונויפגעקאקט, און
מען דערקענט זיי גאָר ניט. אַ העלפט פון איין
וואָרט, צעפעט זיך צו אַ האַלבפֿען פון אַנאָנדער
וואָרט און דער אויער האָט אַ טעות נאָך אַ טעות.
אזא זאָן, צום ביישפּיעל, וויא he is very sorry
for the poor man who lost his work, קען
ביי דעם וואָס קען בלויז דיא בעזונדערע ווערטער
פון דער ענגלישער שפראך אָפּקלינגען אין דיא
אוייערען, „הי זווערי סאָ ריסאָר דיפ אורמען הול
אָסטיו וואָרן“.

און אזא שווייגיקייט האָט טאָקי זעהר לאַנג
יעדער וואָס לערנט זיך בלויז ווערטער.

אין ענגלישער פראָפּעסאָר האָט זיך גענומען
לערנען דייטש. ער האָט אויסגילערנט דעם גאנצען
דייטשען ווערטער-בוך און דיא גראַממאַטיק, און
דאָך, ווען ער איז געקומען נאָך דייטשלאַנד, האָט
ער קיינעם ניט פערשטאנען און קיינער האָט איהם

דער וועבשטול קנאקט, דאָס שיפעל פליהט,
מיר וועבען כסדר און רוהען ניט;
דייטשלאַנד! מען וועבט דיר תכריכים יעצט,
פון דרייערליי קללות צוזאַמענגעזעצט.
דריי קללות, דריי קללות;

דער בית הקברות.

(נאָך לודוויג אוהלאַנד)

אויבען שטעהט דער בית הקברות,
קוקט צום טהאַל אַרונטער שטיל,
וואו דער פאַסטוף פריי פון צרות,
זינגט זיין ליעד מיט פריי נעפיהל.

„צדקה תציל“, רופט אַ ניגון:

ביי אַן אַרן ציהען בלייב
דיא אַבלים שטום ענשטוויגען,
און דער פאַסטוף קוקט אין דר' הייף.

אין דער הייף בעוויינט מען ביטער
דיא וואָס זענען זיף פון טהאַל;
פאַסטוף לעבען, ססאדע היטער,
דיר בעוויינט מען אויף אַמאַל.

אַ. שאַראַנסקי.

דריי קללות.

— אָדער —

דיא וועבער פון היינריך היינע.

אין חמורנע אויג קיין טרער צו זעהן,
דער פנים פערחושפ'ט, און זיי וועבען מיט ברען:
דייטשלאַנד! מען וועבט דיר תכריכים יעצט,
פון דרייערליי קללות צוזאַמענגעזעצט,
דריי קללות, דריי קללות.

אַ קללה אויפ'ן געטש פון דיא פאַלשע אמונה,
מיר פלענען ביי איהם בעטען אַ קלייד און חיונה,
און האָבען כסדר אויף זיין הילף געווארט,
נאָר ער ער האָט בכיון אונז אָבגענאָרט.

אַ קללה אויפ'ן מלך, דעם נאָט פון ננבים,
ביי וועמען מיר זיינען פעררעכענט וויא כלבים,
וואָס צאפט פון אונז אַפּ דאָס לעצט ביסל בלוט
און שיעסט אונז צו טוידט ווען ער האלט פאַר גוט.

אַ קללה אויף דאָס לאַנד, דיא פאַלשע חצופה,
וואו ס'האָט נאָך אַ קיום דער שווינדעל און חנופה;
וואו מען רייסט אויס פון וואַרצעל יעדע בלוט,
און דער וואָרים איז זאָט און האָט פריי אומעטום.

דיא משוגענע פון אַסמענדע.

(פון פעליקס פיא; איבערזעצט פון שוואַרץ).

בעזאָנדערס מיט דיא אויסטערס. דיא אַרבייט פון
דיא פישער פון אַסטענדע איז זעהר גיפעהרליך און
בעצאָהלט זיף ניט גוט. דיא נעסט פון דיא לאַג-
דאָנער וויינישענקען, פון פאַרזיער רעסטאָראַנען,
אָדער פון דיא ברוססעלער קלובס, דיזע גליקליכע
פון אַלע הויפטשטעט, דער טייל פון בעפעלקערונג,
וועלכע לעבט אויף דיא אַנדערעס קאָסטען, — אַט

אַסטענדע איז אַ קליין שטעטל ניט ווייט פון
ברוססעל, וועלכע דינט אַלס זומער פערגניגונגס-
פלאַץ פאַר דעם קעניג און רייכע לייטע פון בעלגיען.
דאָ זעהט מען ניט קיין פאַלאַצען, קיין טהורמס, קיין
מוזעען, דאָס איז נישט קיין קריגס האַפען. דאָס
שטעטל איז אָבער בעריהמט מיט איהר פיינעם
זאָט, בלאַנדע פרויען, ים-בעדער, פישעריי, און

— דער ווינד וויל אלץ ניט שטיל ווערן, און דאָס וועטער וויל זיך ניט איבערבייטען, דאָך וועל איך מווען אַרויספאַהרען, האָט געזאָגט דער פלייסיגער מאַן.

— ווארט דאָך ביז מאַרגען, ענטפערט דיא פרוי.

— עס איז דאָך אַבער מעהר ניטאָ פאַר דיר קיין ברויט.

— איך בין ניט הונגעריג, זאָגט זיא.

— און אונזער קינד?

— אָ, ער נעמט ניט מעהר ליידען, וויא מיר, און דיא אַרימע פרוי האָט געזייגט און איהרען דורף זיגן: "אי נעמפאלענעם בווע."

דער מאַן האָט אויף דעם ניט גיענטפערט און איז אנשוויגען גיוואָרען.

פלוצלינג האָט אימיצער אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהאָן אין טהיר.

— ווער איז דאָרט? האָט דיא פרוי מיט שרעק אויסגערופען.

דאָס איז גיווען דער לענדקאַרד. ער איז גיווען איין אייגענטימווער אויף דער ערד אי אויף דעם וואַסער. ער האָט גיבויעט איין הויז נאָך דעם אנדערן. ער האָט אַרויסגעשיקט איין שוין נאָך דעם אנדערן אויפ'ן וואַסער, און אזוי האָט ער גימאַכט געקט פון ביידע עלעמענטען. נר האָט גיהאט אַ העסליכען און שרעקליכען געשטאַלט. און דערצו אַ גרויזאמען באַראַקטער. אין ענגלאַנד האָט מען איהם פערנליכען מיט אַ הויפּיש (קיט). אַ מענשטען-פריינדליכער ענגלישער פאַרלאַמענטס מיטגליד פלימסאָלל האָט אָנגירופען דיווען סאָרט מענשטען מערדער, זייערע אייגענטום — גולה, זייערע שיפען — טרונעס. דאָס איז גיווען איינער פון דיא באַנדיטען, וואָס קויפען אויף פאַר קליין געלט אַלעמען שיפען, וואָס מען האָט בעדאפּט צוהאַקען אויף האַלץ; פאַריכטען זיי כלומרשט אויף אזוי פיעל, זיי זאָלען קענען זיך האַלטען אויפ'ן וואַסער, און דערנאָך, ווען דיא שיפען געהען אונטער, בעקומען זיי זייער אינשורענס געלד.

און אַט דער אונמענש פון אַסטענדע האָט שוין גיהאט זיין געוויסען בעפלעקט מיט הונדערטע פון מענשטען לעבען. ער האָט גיטראָגען אַ וואַרמע פיינע

דיא רייכע ווייסען ניט, ווען זיי ערקוויקען זיך מיט דיא פרישע פיש פון אַסטענדע, וואָס פאַר מיה און צרות דאָס האָט גיקאָסט דיא פישערס; זיי פער-געסען אָן דיא קרבנות, וועלכע דיא געשמאַקע פיש האָבען גיפאָדערט; זיי ווייסען ניט, דאָס דער אַקעאַן איז אַ גייעהאלד, וועלכער גיבט גאָרנישט אומזיסט, וועלכער פאָדערט אַפטמאָל שרעקליכע בעלוינונג פאַר דעם.

* * *

יעצט וועלען מיר אייך ערציילען אַ וואַהרען ריהרענדע געשיכטע.

ענדע פערבואַר 1858 איז אין איינעם פון דיא אַרימע פישער הייזלעך, וואָס שטעהען ביים האַפּען אין אַסטענדע, גיוועסען אַ מאַן מיט אַ פרוי טרויעריג ביים טיש. עס איז גיווען צייט פון סאפער עסען, דאָך איז דער טיש גיווען לעער, קיין ברויט איז אויף איהם ניט גילעגען. אין שטוב איז גיווען קאַלט, אין אויווען האָט ניט גיברענט קיין פייער.

אַ ניי גיבאָרענעם קינד איז גילעגען אין וויג און האָט געציטערט פאַר קעלט. עס איז גיווען איינגעוויקעלט אין אַ שטיק פאַרוסינע (זענעלטוך). וועלכע איז דאָך ניט גיווען גינז צו שיצען עס פאַר דעם דרום ווינד, וואָס האָט שטאַרק אַריינגילאָזען דורף דיא צו-בראָכענע פענסטער.

דער מאַן, וועלכער איז גיווען גיוואוינט צו גע-פעהרליכער און שווערער אַרבייט, איז גיווען איינער פון דיא אונגליקליכע, וואָס מווען אויביג שטאַכטען אין אַרמוטה און עלענד און וואָס מווען זייער גאנץ לעבען פערפינסטערט ווערן אין האַרעווען אויפ'ן וואַסער און יבשה. אזוי וויא אַ שקלאַף, וואָס טאָר זיך קיין מאָל ניט אויסרוהען און טאָר קיין מאָל ניט קראַנק זיין. יעדע מינוט געהט ער צו צום פענסטער, בעקוקט דעם הימעל און פערצוויי-פעלט זעצט ער זיך צוריק. דיא יונגע פרוי איז שוין אָבערבלאָקעוועט, דורף דיא צרות וואָס דיא אַרימע האָבען אימער צו טראָגען. זיא קוקט אונ-רוהיג אויף איהר מאַן, אויף איהר קינד, און ווען איהרע אויגען בעגענען זיינע, צווינגט זיא זיך אַ שמייעל צו טהון אום צו פאַרבאָרגען איהר יסורים און איהם אַריינגיסען דיא האַפּנונג, וועלכע ער האָט ניט גיהאט.

ער גיזאגט, איז נאָר ניט. מען קען אלע סכנות פער- היטען. איהר דארפט ניט ווארטען ביז דער שטורם וועט שטיל ווערן. דאָס שיפעל איז גאנץ שטאַרק. איהר האָט ניט קיין שום תירוצים. איהר זייט נאָר ליידן-נעהערס און ספענדערס. איהר מוזט אימער ארבייטען וויא פיעל איהר קענט נור און דארפט לע- בען זעהר קארג, אום איהר זאָלט מיר קענען בעצאָה- לען אין דער צייט דיר-היגעלט.

— אָבער, מיין הערר, זאָנט דער פישער, איהר ווייסט דאָך אליין, אז מיר ארבייטען וויא פיעל מיר האָבען נור כוח. איהר ווייסט דאָך אויף וואויל, דאָס מיר לעבען פון האנט אין מויל אריין, און דאָך איז אונז שווער זיך דורך צו שלאָגען. דיא קליינע וויד- זשעס וואָס דיא פישעריי בריינגט מיר איין איז ניט נענוג אפילו צו בעצאָהלען דעם בעקער.

— דאָס געהט מיך ניט אן; געלט, אָדער אַרויס פון דער דירה! האָט זיך דיא וויקדע חיה צוטרען. איהר, אַרימקע לייט, זייט נור פאַראַזיטען, איהר האָט ליב צו לעבען אויף יענעס'ס קאַרק; איהר זייט פוי- לענצער, רויבער, וועלכע טויגען נור צום עסען. איהר בריינגט קינדער אויף דער וועלט, וועלכע איהר קענט ניט ערנעהרען. איהר לאָזט אייך בריינגען אין אונזער האַספיטאַל און שטארבט דאָ-ט וויא בעטלער, אַלזא איבערמאָרגען קום איך נאָך רענט! און רויט פאַר כעס האָט ער אַ קלאפ געטון מיט דער טהיר און איז אַוועק.

נאכדער, אז דיזע סצענע האָט זיך אָנגעשפילט, האָט אלעס אין הויז אויסגעהן נאָך טרויעריגער, נאָך קאַלטער און פינסטערער וויא פריהער. דער פערצווייפלטער מאַן איז אויפגישטאנען, האָט צאָרטליך אַרומגינגען זיין פרוי און קינד און האָט זיך באַלד גרייט גימאַכט צום גיפעהרליכען וועג. דער הונגער פון זיין פרוי און קינד, זיין אייגענער הונגער גען מאַגען האָבען איהם געטריבען צו גיין ריין- קירען זיין לעבען, אום אויפ'ן ים אויסצואַרבייטען זיין רענט. אומזיסט האָט זיין פרוי גיפּרופט איהם אָב- האַלטען, אומזיסט האָט זיא זיך געוואָרפען אויף זיין האַלד, גיפאַלען צו דיא פיס. „ניין, זאָנט ער, דער שעריף קערט ניט פאַר דעם וואָס עס האָט גע- רעגענט, וואָס דעם ים איז גיווען שטורמיש; דיא תירוצים גייען ביי איהם ט אן; האָסט ניט קיי-

פאַלטא, אויף דיא הענד פּעלין-האַנדשווען, אויף דיא פיס דיא פיינסטע שיף, דורך וועלכע קיין קעגט און קיין נעץ האָט גיקענט אַריינדרינגען. ער איז גיווען אַ דיקער, פעטער מאַן, איממער פרייליך, ווען ער האָט גיזעהען דעם עקענר פון זיינע לוינ שקלאפען, וואָס האָבען איהם רייך גימאַכט דורך זייער אַרימ- קייט.

— צום טייפּעל, האָט ער אַריינגעהענדיג גע- זאָנט מיט אַ גראַבער און פרעכער שטימע, איך בין יעצט גיקומען זעהען, אויב איהר וועט היינטיגעס מאַל פינגשליכער בעצאָהלען, וויא פריהער. איממער פלעגט איהר מיר זאָגען אַ תירוץ, דאָס איהר האָט פערגעסען דעם טאָג פון רענט. היינטיגעס מאַל וועל איך שוין עס מעהר ניט דוקדען, אַלזאָ זאָג איך אייך יעצט אָן, אַז איבערמאָרגען געהט אויס דער מאָנאַט. פערגעסט עס ניט!

— אַף, הערר, האָט דיא יונגע פרוי מיט וועהטיג גיענטפערט, מיר קענען אין דעם טאָג קיין רענט ניט בעצאָהלען. מיר האָבען ניט קיין ארבייט און ניט קיין געלד. איהר זעהט דאָך דאָס שלעכטע וועטער, וועלכע האַלט אָב מיין מאַן פון דער ארבייט שוין מעהר וויא אַכט טאָג.

— דאָס געהט מיר ניט אן, זאָנט דער לענד- לאָרד.

— אָבער, ליבער הערר, האָט דער פישער, אַהאַפּלאָזענדיג דעם קאַפ גיענטפערט, וואָרטען זיי דאָך ביז איך וועל קענען אַרויספאַהרען אויפ'ן ים. איך האָב נאָך היינטיגע וואָך גיוועלט אַרויספאַהרען אום צו פערדינען דאָס געלד, וואָס איך בין אייך שולדיג. אָבער שוין זייט אַכט טאָג אז דעם ים ווערט אַלין אונרוהיגער, דאָס עס איז אַבזאָלוט אונ- מעגליך צו פאַהרען. איך בעט אייך, בעדיינקט עס נור.

און אין אַמט'ן, האָט זיך יעצט דער ים אַזוי אויפ- גירענט, דאָס ער האָט גיוואָרפען דעם שוים ביז צום פענסטער.

— דאָס געהט מיך ניט אן, האָט דער לענד- לאָרד קאַלטבלוטיג נאָך אַ מאַל גיזאָגט. און ווען ער האָט גיזעהען דיא פרוי וויינען, האָט ער איהר אָנגהויבען צו בעווייזען, וואָרים ער קען ניט וואָרטען. — דאָס וואָס דער ים איז אויפגירענט, האָט

רענט צו בעצאָהלען, זאָ זיין אין דרויסען. עס העלפט נאָר ניט, איה מוז אוועק".

און ער איז אוועקגיגאנגען. מען האָט איהם באַלד גיהערט קלאַפּען אין דיא טהירען ביי דיא שכוניס; באַלד האָט ער געפונען צו זיך נאָך אַ האַלב דוצענד חבורים, וועלכע דיא נויטה האָט אויף געצוואונגען, וויא איהם, צו גיין ריזיקירען זייער לעבען.

זיי האָבען זיך אַריינגעזעצט אין אַ שיפעל, וואָס דער לענדלאָרד האָט זיי געליהען. דיא ברעטער פון דעם שיפעל זיינען געווען גרייט זיך פאַרנאנדער צו-גיין, אזוי וויא אין דעם קענדלאָרד'ס הייזלעך דיא באַלקענס, און גראַדע וויא אין דיא שיפלעך האָט דאָס וואַסער גיקענט פריי אַריינרינען, אזוי האָט אין דיא הייזער דער ווינד פריי אַריינגעבלאָזען. אָט אין דער הילצערנער טרונע האָבען זיי געמוזט גיין שטע-לען זייער קעבען אויפ'ן שפיל, ראנגלענדיג זיך מיט דיא צובייזערטע עלעמענטען — ווינט און וואַסער. זיי האָבען דיא שיפעלע אַבגעשטופט פון ברעג מיט דעם גאנצען בעוואוסט'זיין פון דער סכנה, אָבער מיט אַ גאנץ ריינעם געוויסען, דעם איינציגען טייערן אוצר, וואָס דיא אַרימע האָבען געגען דיא רייכע. זייער פּפליכט געפיהל און פּפליכט טרייהייט, זייער בלוטזויגער צו בעצאָהלען דעם חוב, האָט זיי יעצט גיבראכט אהערצו. האָבען דיא רייכע אזא עהרע-גע-פיהל?

דיא אַרימע פרוי איז אויף געגאנגען צום ים, און מיט איהר גאנצער זעהעקראפט האָט זיא געקוקט אויף דאָס שיפעל, וואָס האָט מיט זיך גיטראָגען איהר גאנץ גליק. דאָס שיפעל האָט פערקאָזען דעם האפען און איז אַרויס אין אַפּענען שטורמישען ים. עס איז גראַדע גיווען דיא צייט פון שפּרינגפלוטה, וועלכע מאַכט אויפ'ן ים גרויסע כוואליעס און צווייגט איהם ארויסטרעטען פון זיינע גרענעצען. דער אַקעצאן מאַכט דאמאָלס גלויבען דיא וועלט, אז עס איז שוין געקומען דיא צייט, ווען ער וויל איינשלינגען דיא וועלט מיט איין מאָל; דיא כוואליעס וואַסען אויף מיט אזא העפטיגקייט, אז עס שיינט, דאָס זיי ווילען זיך איינע מיט דער אַנדערער ראנגלען; זיי רוקען זיך איינע אויף דיא אַנדערע וויא צוויי פיינדליכע מחנות אין אַ מלחמה. ביי אַזעלכע שטורמס זיינען דיא כוואליעס בעדעקט מיט שוים, אייניגע פון זיי געפונען

זיך טיף אונטען, אַנדערע הויבען זיך אויף, דאכט זיך, ביז צום היממעל. ווען זיי דערהיילען אָבער אז אַ שיפעל קומט צווישען זיי, דאן דאכט זיך, דאָס זיי הערען אויף צו קעמפּפּען צווישען זיך און פּעראייניגען זיך אַלע צו בעשטראפּען דעם ניט גערופּענעם גאסט. זיי פאַלען אָן אויפ'ן שיפעל פון פאַרענט, פון הינטען, פון ביידע זייטען, און אַלע צוזאַמען בעלאַגערן זיי עס. דאָס שיפעל פאַנגט אָן צו ציטערן און צו טרעשטשען. דער ווינט קומט דאמאָלס דיא כוואליעס צו הילף, ער פייפט דורך דיא ברעטער, צוברעכט דעם מאסט, און רייסט אַראָפּ דעם זענעל. עס איז ווירקליך אַ שרעקליכער שוויטפיל אַנצוהעהען דעם קאמפּף צוויי-שען דיא בריווענדע עלעמענטען און דעם מענשען. היינט איז דער ים נאָך מעהר ערביטערט ניוואָ-רען וויא ניוועהנליך; ער האָט גיקאַכט און גירוישט וויא אַ זירענדיגער קעסיל, אזוי וויא דיא אַלע פייערן פון גיהנם וואַלטען אונטער איהם גיברענט.

דיא כוואליעס האָבען מעהרערע מאָל אויפּגע-הויבען דאָס שיפעל אַרויף און דערנאָך האָבען זיי זיך איבער איהם אַריבער ניוואַרפען. דער שטורם-ווינט האָט אַראָפּגעריסען דיא מאסטען און האָט זיי אַריינגיוואַרפען אין וואסער.

ענדליך האָט זיך פאַר דעם שיפעל אויפּג-שטעלט אַ גרויסע וואַסער וואַנד, וועלכע איז גיווען נאָך שטאַרקער און גרעסער פאַר אַלע פריהערדיגען זיא האָט זיך אַ וואָרף גיטאָן איבער דעם דעק פון דעם שיפעל, וויא אַ שוואַרצער ליילעך איבער אַ טרונע... דעם טויט געשריי פון זעקס מענשען האָט מען גיהערט יאָמערנדיג אונטער דעם ליילאך...

דער ים זינגט יעצט זיין זעגעס ליד, ווייל ער האָט מנצח גיווען דעם קעניג פון דער ערד — דעם מענשען. דער שטורם האָט זיך ביסלעכווייז בערוהיגט. דיא כוואליעס האָבען זיך שוין ניט מעהר גיטליי. דערט אזוי הויף, זיי זיינען אַלץ גיוואָרן גלאַטער, אזוי וויא זיי וואלטען דורך דיא געוואונענע קרבנות איינגעשטימט זייער צאָרן. עטליכע שטונדען שפּע-טער האָט זיך דער ים אין גאנצען בערוהיגט, דיא כוואליעס האָבען זיך אין גאנצען אויסגילעט; העל-לייכטענדיג וויא אַ ווייסער טייטשטאָ איז דער ים גי-לעגען אונטער דעם מילדען שיין פון דער לבנה און אונטער דעם לויטערן הימעל.

הערציגע שנים געבען איהר, לינט יעדען אבענד אויפ'ן טיש, דער זופ שטייט אָנגיגרייט פאר דעם, וועלכער וועט עס קיין מאָל ניט עסען, זיא ווארט אלס אויף דעם, וואָס וועט קיין מאָל ניט צוריקקומען.

אַפט איז זיא גישטאַנען וויא הערפֿאַ? מיט פנים צום ים, אויפן ברעג, ווען זיא האָט דערזעהן אַ שיף קומענדיג, האָט זיא אויפגילעבט, איהרע אויגען האָבען דאָן געזוכט איהר מאן, זיא האָט אויסגישטרעקט איהרע הענד, גימאַכט מיט'ן טיכיל, און האָט מיט אַ הויכער שטימע אויסגערופען זיין נאָמען. ווען דאָס שיף פלעג צושווימען צום ברעג, פלעגט זיא געפינען אין איינעם פון דיא מאַטראַ-זען איהר מאן, און פלעגט מיט איהם אוועקגיין צו זיף אהיים. דיא גוטע מאַטראַזען, וועלכע האָבען פיעל מיטלייד גיהאַט מיט דויער אונגליקליכער פרוי, פלענען ניט לאַזן אַזאָנען איהר פון איהר טעות, זאָגנדיגן פלענען געהן מיט איהר אהיים און אַפּ-עסען ביי איהר דעם מאַלצייט, וואָס איז געווען אָנגעגרייט פאר איהר מאן, און האָבען איהר בע-צאָהלט פאר איהם.

זומער איז נאָך אַסטענדע גיקומען דער קיי-זערליכער הויף אום צו באַדען זיף. דיא מאַיעס-טעטישע מאַראַליסטען האָבען אויסגופונען דיא אויפפיהרונג פון דער אונגליקליכער פרוי פאר שענדליך, ווייך זיא האָט יעדען טאָג גיהאַלטען אַ לעבעדיגען מאַטראַז פאר איהר טויטען מאן. דיא משיגענע האָט מען דעריבער אַריינגיוואַרפען אין גיפּענגניס. זיא איז דאָרט שיער ניט גישטאַרבען פון הייסען פיבער.

וען דער קייזערליכער הויף האָט פאַרלאָזען אַסטענדע, האָט מען דיא משונגענע ווידער אַרויסגי-לאָזט פריי. דעם ערשטען טאָג פון איהר בעפריי-אונג איז זיא ווידער גיגאַנגען צו איהר גיוויינליכען פלאַטין אויפ'ן ברעג ים. דאָ איז זיא געזעסען יעצט

(*) הערפֿאַ איז אַ גאָסען פון אַ גריכישער מעשה. הערפֿאַ איז גיווען אַ פריסטערין ביי דער געטמין ווענס. יעדען אַבענד האָט זיא ערוואַרעט איהר געליבטען לעבן-דער, וועלכער פלעגט אַריבער שווימען דעם ים איהר צו בעזוכען. ווען לענדער איז אין אַ שטורם דערפֿורקען גיוואָרען, האָט זיך הערפֿאַ אַריינגיוואַרפען אין ים אַריין.

דיא אַרימע פישער-פֿרוי איז זאָ לאַנג גישטאַ-נען אויף דעם ברעג, ביז דאָס שיפעל איז פער-שוואַנדען גיוואָרען; דערנאָך איז זיא זיך צוריק אוועק צו איהר וואָהנונג, ניט וויסענדיג וואָס עס האָט אין דעם אויגענבליק פאַסירט אויפ'ן ים. עס איז גיווען דונקל. זיא האָט אַרויסגיקוקט אין דרום-סען צום הימעל, וואו דיא שטערן זיינען שוין יעצט אַרויס, און האָט זיך אַנידער געזעט וואַרטען אויף איהר מאן.

דער לענדלאַרד האָט אויף גיוואַרט. ..

* * *

אכט טאָג שפעטער איז אויף דער טהיר פון דעם שטיבעלע געווען צוגיקלעפט אַ צעטעלע אויף וועלכען עס איז גישטאַנען: „צו פעררענטען“ אַ טויטע קינד אַיינגעוויקעלט אין אַ ווייסען טוך איז גילענען צווישען צוויי לייכטער, אין אַ טאָפּ מיט הייליגע וואַסער האָט גישטעקט אַ בוקסען בוימ-צווייג. ביי דיא זייטען פון דער טרונע איז גישטאַ-נען אַ ביסעל מעבעל צום פערהויפּען. דורך דעם מאַן'ס טויט איז דיא פאַמיליע אַריינגיפאַלען אין גרויסער גויט; דער לענדלאַרד האָט זיא אַרויסגי-שטעלט, און דאָס ביסעל מעביל ווערט פערקויפט.

אַ משונגענע האָט זיך אַנידער געזעט אויפ'ן ברעג ים, אויף דעם זעלבען פלאַטין, וואו דיא פיש-ער-פֿרוי האָט דאָס לעצטע מאָל געזעהן דאָס שיפעל. יעדען טאָג אין דערוועלכער צייט פלעגט די אונגליקליכע און פערלאָזענע פרוי זיך זעטצען דאָ, אַפילו ווען אַ רענען און שטורם-ווינט האָט איהר גע-שמיסען אין פנים, זיא איז גיגאַנגען מיט אַ הוילען קאָפּ, איהרע אויגען פול מיט טרערין האָבען זיך אַנגישרענגט גיקוקט אין דיא ווייטקייט, און אין יעדע כוואַליע, וואָס האָט אַ קלאַפּ גיטאָן, האָבען זיי געזוכט אַ ליבעס בילד, וועלכען זיי האָבען קיין מאָל ניט געפונען. דיא כוואַליעס האָבען אַרומגיטאַנצט לעבען איהר. זיי האָבען מיט אַ פערשטיקטען קול גיקרעכצט, אזוי וויא זיי וואָלטען גיוואָלט נאָכמאַכען פאר איהר דעם לעצטען קרעכץ פון דעם, וועמען זיא זוכט. ווען עס האָט אָנגעהויבען צו טאָנען, האָט זיא זיך מיט האָפּנונג אומגיקעהרט צו איהר אין שטיבעלע. דאָרט גרייט זיא אַלעס אָן פאר דעם מאַן, וואָס זיא ערוואַרטעט, דאָס ברויט, וואָס דיא באַרמ-

אן שום שטרונגען געהן ווייטער. זיא איז אלס גי-
נאנגען ווייטער און ווייטער, דיא בואליעס האבען
זיא אונטערגעטריבען אלץ פארווערטס. פלוטצלינג
איז זיא אראפ אין א טיפען ארט — און איז דער-
טרונקען גיווארען.

דער משוגענע'ס הייזעל קען מען נאך יעצט
זעהען. עס שטעהט ניט ווייט פון דעם האטעל.
דיא קעלנער פון דעם האטעל צייגען עס אליין אן
דיא נעסט. עס איז נאך ניט פעררענטעט.

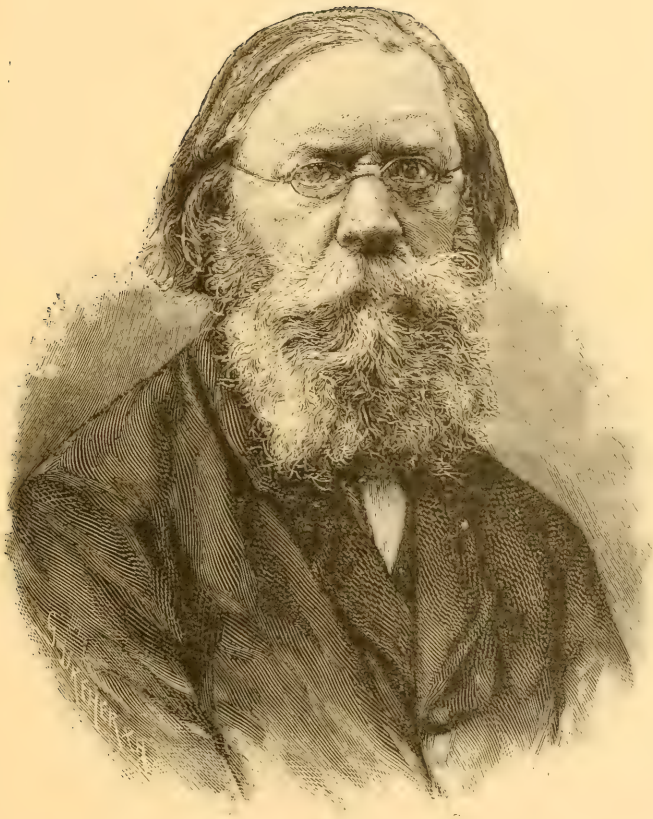
1868

זעהן יאהר שפעטער איז דעם שטעטל בא-
שערט גיווען צו זעהען נאך א משוגענע. דאס מאך
איז דאס שוין ניט גיווען קיין ארימע פישער-פרוי
פון אסטענדע, זאנדערן א פרינצעסין פון ברוססעל.
דיא האט פערלארען דעם קאפף, אבער ניט דאס
לעבען, דורך דעם טויט פון איהר מאן מאקסי-
מיליאן,* דעם קעניג מון מעקסיקא. איהם האט
אויף א שטורם איינגישלונגען, דאך ניט קיין שטורם.
ווינט, זאנדערן דער שטורם פון א פאלק, וואס
האט גיקעמפפט. פיר זיין אונאבהענגיקייט און
פרייהייט.

(*) דער עסטרייכישער פרינץ פערדינאנד מאקסימיליאן
איז ערקלערט גיווארן אין 1864 אלס אימפעראטאר פון
מעקסיקא דורך דיא שטיקעס פון דיא פראנצויזישע סאל-
דאטען, וועלכע נאכאלעסן דער דריטער האט אהינגעשיקט.
נאך דעם אפמערטען פון דיא פראנצויזישע סאלדאטען אין
1867 יאהר האט דאס סאלק גיפאנגען דעם גיבאקע-
נעם אימפעראטאר און איהם דערשאסען.

וויא א צוגעשמירטע, און האט, ניט אבקעהענדיג
זיך אויף א רגע, גיקוקט אויפ'ן אקעאן. עס איז
נאכט גיווארען, דער ים האט אָנפאנגען אונרוהיג
צו ווערען, דער הימעל האט שרעקענדיג אויסגיוזע-
הען, וויא אין דעם טאג, ווען דיא זעקס מענער
זיינען דערטרונקען גיווארן. באלד האט זיא בע-
מערקט אין דער זייט, וואו זיא האט דאס לעצטע
מאל גיועהען איהר מאן, א שיף, שטעהענדיג אויפן
אנקער. איהר איינבילדונג האט זיא יעצט אין גאנ-
צען ארומגיבאפט. דיא עהנליכקייט פון דיא ביידע
שיפען האט זיא פערשטארקט אין איהרע צומישטע
גידאנדען, איהרע אויגען זיינען גיווען בעצויבערט,
איהר מויל האט זיך גיעפענט, איהרע הענט הא-
בען זיך פון זיך אליין צוזאמען גישלאסען — דאס
שיף איז נאך אלס גילעגען פאראנקערט און איז ניט
צוגיקומען געהענטער.

איהר משוגענע האט יעצט עררייכט דען העכ-
סטען גראד און האט ביי איהר אוועקגירויבט דאס
לעצטע ביסעל פון איהר פערשטאנד. איהר האט
זיך גידאכט, אז זיא הערט א ליבליכע שטימע,
וועלכע האט איהר גירופען. זיא האט גיועהען א
גישטאלט, וואס האט אויסגישטרעקט דיא הענד
נאך איהר. געגען איהר ווילען האט עס איהר אהינצו-
גיצויגען. זיא האט אויסגעשריען, האט א שפרונג
גיטאן אין וואסער, און האט זיך גילאזט געהען צום
שיף. עס איז שוין גיווען שפעט. דיא נאכט איז גי-
ווען פינסטער, — דאס וועטער שטורמענדיג און
דער ברעג איז גיווען לעער. קיין לעבעדיגע נשמה
האט מען ארום ארום ניט גיועהן. א האט גיקענט

PETER LAVROFF.

פעטער לאווראָף.

(א קורצע ביאָגראַפישע סקיצע).

ער איז דער בעקאנטסטער פון דיא רוסישע רעוואָ-
לוציאָנערען, וואָרים, ווערענד דיא נאָנצע ענטווי-
קעלטע רוסלאַנד, בכלל, קען איהם נאָך פון דיא
40-סטע יאָהרען אלס איינעם פון איהרע גילעהרטע,
דיינקער און שרייבער, איז זיין נאָמען בעוואוסט
יעדען רעוואָלוציאָנער פון דער וועלט עס מאַכט
ניט אויס פון וועלכע ריכטונג — דורך זיין דרייסיג-
יעהריגע פערבינדונג מיט דעם שטורמישען קאמפף
פאר דיא בעפרייאונג פון רוסלאַנד.

אין אויספהרליכע ביאָגראַפיע פון דיזען עדעקען
מאן וואָלט פאָדערן אַ גאנצען בוך. מיר האָבען
דאָ אויף דעם אָבער אַ גאנצן קליינעם פלאַץ, און
דעריבער מווען מיר זיך בענגיגען מיט דעם פאָלגענ-
דען מורצען איבערבליק פון זיין לעבען, וועלכען מיר
געפינען אין דעם אילוסטרירטען סאָציאל דעמא-
קראַטישען זשורנאל „דער וואַהרער יאָקאָב“.

לאווראָף איז גיבארען געוואָרען דען 14טען יוני,
יאָהר 1828, פון אַ רייכע רוסישע פריזישע פאָ-
מיליע. זיינע עלטערן האָבען פון איהם גיוועלט מאַ-
כען אַן אָפיציר אין דער מיליטער און האָבען איהם
אוועקגיגעבען שטודירען אין דיא פעטערבורגער אַר-
טיללערישער אַקאדעמיע, וואו ער איז גיווען איינער
פון דיא בעסטע שילער און האָט גיטאָן גרויסע
פעולות אין דער מיליטער קונסט. דער שווערד און
דער קאנאָן זיינען אָבער ווייניג גיפעלען געווען זיין,
נאָטור און זיין גייסט, און ער האָט זיך איבערגי-
געבען בלויז צו דיא וויסענשאַפטען, וועלכע ווערען

דער עלטסטער, גיאָסטעסטער, גילערענדסטער
און בעקאנטסטער פון דיא פאָרקעמפפער פון דער
רוסישער רעוואָלוציאָן איז פעטער לאווראָף. ער
איז דער עלטסטער (דען 14טען יוני פון פאָריגען
יאָהר האָט ער און מיט איהם צוזאמען דיא נאָנצע
סאָציאל-רעוואָלוציאָנערע וועלט געפייערט זיין 70-
יעהריגען געבורטסטאָג), אָבער דער וואָס קען איהם,
דער ווייס, אז אין דעם שוואַכען, און פון אָבקומע-
נעם אויסגעמאָטערטען 70-יעהריגען קערפער וואָהנט
אַ יונגער, מיט לעבען פולער, טהעטיגער און פריי-
ליכער גייסט. ער איז דער גיאָסטעסטער פון דיא
רוסישע רעוואָלוציאָנערען — הגם ניט אַלע פון דיא
פרייהייטס קעמפפער פון רוסלאַנד און פון אַנדערע
לענדער קענען איינפערשטאָנדען זיין מיט אַלע זיינע
מיינונגען, — וואָרים דיא איידעלקייט פון זיין נאָטור
און דיא הייליגע ריינקייט פון זיין לעבען פינדען צו
איהם צו מיט דיא בענדער פון רעספעקט און פון
ליעבע יעדעס האַרץ, וואָס קלאַפט אין טאַקט מיט
דיא הערצער פון דיא ליידענדע פעלקער און פון
זייערע איבערגעבענע פריינד. ער איז דער געלע-
רענטסטער, וואָרים זייענדיג בעשיינקט פון דער
נאָטור מיט אַ וואונדערבארען זכרון און מיט אונער-
מירליכע פלייסיקייט, האָט ער אין דיא עטליכע
צעהנדליגע יאָהרען פון זיין זעלבסטענדיגען גיי-
סטיגען לעבע אָנגיזאמעלט אין זיין געדאַנקע אַזעלכע
בערג מיט קענטעניס, דאָס מען רופט איהם מיט
רעכט „לעבעדיגע וויסענשאַפטליכע ביביאָטעק“.

נאך דעם אנדערן זיינען דיא פאָרקעמפפער פון סאָציאַליזמוס אריינגיפאלען אין דיא נעגיל פון דער רוסישער זשאנדארמערע און פארשיקט געוואָרען. און לאוואַראָף איז באלד ניוואָרען איינער פון דינע אָפּפערס פון דעם רוסישען דעכפאָטיזמוס

אלס מיטאַרבייטער און שפּעטער אלס דויפט רעדאַקטאָר פון אַן ענציקלאָפּעדיע האָט ער דורך זיינע אויסנישפּראַכענע פּילאָזאָפּישע גיראַנקען איר בער רעליגיאָן און מאָראַל אויפגעוועקט דיא שנאה פון דיא רוסישע גלחים. דינע גלחים, דינע „דינענער פון דער רעליגיאָן דער לעבע און דולדזאַמקייט“ וויא זיי רופען זיך, האָבען ניפאָדערט מען זאָל דעם נאָטלאָזען פּראָפּעסאָר לאוואַראָף פארשיקען נאָך סיביר, און דיא רעגירונג, וועלכע האָט ביז אהער אין איהם גיועהן בלויז א גילעהרטען און קיין רע-וואָלוציאָנער, האָט פון דענסמאָל אָן גענומען אויף איהם קוקען און איהם היטען מיט ביידע אויגען. לאוואַראָף'ס סאָציאַליסטישע איבערצייגונגען און זיין איינפלוס אויף דיא אינטעליגענטע יונגע לייט האָ-בען דיא רעגירונג ניט גילאָזען רוהען און זיא האָט אויף איהם גענומען קוקען וויא אויף א געפעהרליכ-כען שונא.

מען האָט איהם ענדליך אריינגעפלאָנטערט אין אַ פּאָליטישען פּראָצעס און, הנם ווען מען איז געקומען מאַכען אַן אָביסס ביי איהם אין הויז, האָט מען קיינע רעוואָלוציאָנערע ביכער אָדער פאָפּולערען ניט געפונען אַ חוץ פילייכט אייניגע געדיכטע, אין וועלכע עס האָט זיך אָבענשפּיגעלט דער גייסט פון פרייהייטס-לעבע און א טיעפער מיטגעפיהל מיט דעם ליידענדען רוסישען פאָלק, האָט מען איהם ארעסטירט און גישטעלט פאר דעם מיליטער גע-ריכט.

אַ ביישפּיעל פון לאוואַראָף'ס באַראַקטער געפינען מיר אין דעם, וואָס איז פאָרגיקומען בשעת דיא פאָליציי האָט געמאַכט דעם אָביסס ביי איהם. אונ-טער דיא שריפטען, וועלכע מען האָט ביי איהם געפונען, און צו וועלכע דער פּראָקוראָר האָט זיך גיטשעפּעט, זיינען גיווען אייניגע, וואָס זיינען גיווען גישריבען ניט מיט זיין האַנד. ווען מן האָט ביי איהם גיפּרעגט, ווער עס האָט דאָס גישריבען, אום צו דערגיין ווער דיא גישריבער זיינען אין זיי צו אַרעס-

גילערענט אין דיא מיליטער-שולען. ווען ער איז גיווען בלויז 21 יאָהר אלט, איז ער שוין גיווען לעה-רער פון דיא העכערע מאַטעמאַטיק (הויכע חשבונות) אין אַ אַרטיללערע-שולע, און באלד אין ער גיוואָרן פּראָפּעסאָר אין דער קרינעס אַקאַדעמיע (וואָעננאַיאַ אַקאַדעמיע) פון סט. פעטערסבורג.

מיט דער צייט האָט זיין גייסט אָבער גענו-מען פאָדערען עפעס ערעלערעס און ברייטערערס, און ער האָט זיך פערטיפט אין אַ גרינדליכע שטור-דירונג פון געשיכטע און פילאָזאָפּיע, און דאָס ווי-דער האָט אין איהם אלץ מעהר און מעהר ענטוויקעלט דיא שטרעבונג צום קאָמפּף פיר פרייהייט און גלייכהייט. דינע שטרעבונגען זיינען באלד אין איהם נאָך מעהר פערשטאַרקערט געוואָרען דורך זיין בעסאָנטשאַפט מיט אַזעלכע מענער וויא טשער-נישעווסקי, פאָעט רעוואָלוציאָנער מיכאַילאָו און אנדערע פון רוסלאַנד'ס פרייהייטס-פאָרקעמפ-פער, וועלכע האָבען דעם סטודענטהום פון זייער פאָטערלאַנד צום ערשטען מאָל בעקאַנט געמאַכט מיט דיא אידעען פון סאָציאַליזמוס. לאוואַראָף האָט גענומען שרייבען און האָט אין דיא גרעסטע רר-סישע זשורנאַלען פערעפּענטליכט פיעלע אַרטיק-לען, — אַרטיקלען, וועלכע האָבען געווינען דיא פּער-זיימיגע וויסענשאַפטליכע בילדונג פון דעם פערפאַססער און וועלכע האָבען מיט זייער אינ-האַלט פאר איהם „געוואונען דיא סימפּאַטיע פון דיא ראַדיקאַלע און סאָציאַליסטישע טייל פון דעם לעזענדען פובליקום.

אין רוסלאַנד האָט מען דאָן דיא בויערען אַקערשט כּומונר'שט בעפרייט פון פאַנסצינאַ, דיא רעגירונג פון אלעקסאַנדער דעם צווייטען האָט קאָ-קעמירט מיט איהרע „רעפּאַרמען“, און דיא צענ-זור, וועלכע האָט אין ניקאָלאָ'ס צייטען דערשטיקט יעדען שפור פון גייסטיגען לעבען, איז דאָן ניט גע-ווען אזוי שטריינג, — זאָ דאָס דיא צייטונגען און דיא געוועלשטאָפט האָבען דאָן געהאַט דיא מעגליכ-קייט אַ ביסעל פרייער צו אַטהעמען.

אָבער דינע עטוואָס פרייערע טעג זיינען ניט גיווען לאַנג; דיא פינסטערסטע רעאַקציאָן און אונ-טערדריקונגס-סיסמעס געגען דעם שריפטליכען און מינדליכען וואָרט איז באלד צוריקגעקומען. איינער

טווענדער יונגע לייט, וואָס האָבען דיזע בריעף גע-
לעזען, האָבען זיך מיט דיא גרעסטע בענייסטערונג
גענומען צו דער אַרבייט, וועלכע לאווראָף האָט זיי
גילערענט צו טאָן.

נאָך דעם, וויא לאווראָף האָט זיך אין דיא וואָ-
לאַגאָדסקאָיאַ גופערניאַ אָבנימאַטערט דריי יאָהר,
איז ער, מיט דיא הילף פון אייניגע העלדישע רע-
וואָלוציאַנערען, אַנטלאָפּען גיוואָרען נאָך אויסלאַנד.
אין מערץ 1870 איז ער אָנגיקומען קיין פאַרזי,
וואו ער איז צוגישטאַנען צו דער אָרנאַניזאַציע פון
אינטערנאַציאָנאַל. אין דער צייט פון דער קאָמונע
איז ער גיווען זעהר טהעטיג אַלס אַ מיטגליד פון
דעם סאַניטעטס קאָרפּוס. אין יאָהר 1872 איז ער
ניקומען נאָך ציריך, וואו ער האָט איבערגענומען
דיא רעדאַקציע פון דעם רוסישען סאָציאַליסטישען
זשורנאַל "Впередъ" (פאַרווערטס).

אַ חוץ זיין אַרבייט מיט'ן פעדער איז לאווראָף
אויך גיווען טהעטיג אַלס לעהרער פון דיא רוסישע
סטודענטען פון דער שווייץ אויף פערזאָנלונגען, וואו
ער האָט פאַר זיי גיהאַלטען וויסענשאַפטליכע פאַר-
טרעגע.

שפעטער איז ער ווידער איבערגעפאָרען נאָך
פאַרזי און האָט זיך אין גאַנצען איבערגעגעבען צום
שטודירען און שרייבען איבער סאָציאַלע פראַגען,
און צו אַן אַנטייל אין דעם קאַמפּף פון דיא רוסישע
רעוואָלוציאַנערען, וויא ווייט דאָס איז איהם, לע-
בענדיג אויסער רוסלאַנד, נור מעגליך גיווען. דורך
דיא אינטריגען פון דיא רוסישע פּאָליציי איז ער אין
1882 פון פראַנקרייך אויסגעוויזען גיוואָרען, וואָבײַ,
אַלס אַ תירוץ האָט דיא פראַנצויזישע בורזשואַ רע-
גירונג זיך צוגיטשעפּעט צו דיא סובסערפּיאַציע,
וועלכע ער האָט געפּענט צו גונסטען פון דיא גע-
פאַנגענע רוסישע רעוואָלוציאַנערען. אָבער דאָס
וואָס דיא פראַנצויזישע כלומרשט דיגע רעפּובליק
האָט אַזוי געחנפּעט און אַזוי געדריינט דעם
דעספּאָטיזמוס פון דעם צאַר, האָט אָנגעמאַכט אַ
גרויסען געדורער, און פיעלע אַנשטענדיגע ליבעראַ-
לען, וויא אויף וויסענשאַפטליכע גיזעלשאַפטען, האָ-
בען אויפגיהויבען אַ שטורעם פון פראַקטעסטען. און
דער סוף איז גיווען, אַז דיא פראַנצויזישע רעגירונג
האָט זיך געפיהלט געצוואונגען נאָכצוגעבען דיא

טירען, האָט לאווראָף גענטפערט, אַז דאָס האָט
געטריבען זיין לאַנגנישטאַרבענע פרוי. „און דאָס
אַנדערע?“ האָבען דיא זשאַנדאַרען גיפרענט. —
„מיין שוועסטער.“ — „וואו איז זיא?“ — „זיא איז
טויט.“ — „פון וועמען איז דיעזער בריעף?“ פון
הערר N, וועלכער איז גיפאַגען ביי דער בעלאַגע-
רונג פון סעוואסטאָפאָל. — „איהר רופט אָבער אַן
בלויז גיטאַרבענע“, האָט זיך דער פראַקוראַר אָב-
גערופען. — „וואָס דען“, האָט לאווראָף רוהיג און
גיטאַלץ גענטפערט, „איהר האָט ערוואַרטעט, אַז
איך וועל אייך געבען דיא נעמען פון לעבעדיגע?“

דאָס געריכט האָט איהם אָבערמשפּט אויף ניין
גיאָנאַט געפּענגניס פאַר זיין פריינדשאַפט מיט
גיטערנישעווסקי און מיכאַילאָוו, פאַר דיא גיפעהר-
ליכ אַרטיסלען, וועלכע ער האָט פערעפּענטליכט,
און פאַר אַנדערע פעברעכען. — וויא דער פּסח האָט
געלויטעט.

לאווראָף האָט זיך פון געפּענגניס אומניקעהרט
נאָך מעהר רעוואָלוציאַנער וויא ער איז אַרײַ. מען
האָט איהם דאָן אָהן שום משפּט פאַרשיקט אין
אַ קליינעם וויסטען דערפיל פון דיא ווייטע און קאַלטע
וואַלאַנדאַ גובערניע צוויי זשאַנדאַרמען זיינען גיווען
זיין אייניגע גיזעלשאַפט. אונטער דעם פּסעוואַד-
ניס (פאַלשער נאָמען) אַלס אונטערשריפט אונטער
גיטעראַרישע ווערק) מירט אַזוי האָט ער פון דאָר-
טען געשריבען זיינע „היסטאָרישע בריעף“ — דיא פון
זיינע ווערק, וועלכע איז אַס מייסטענס גילעזען גע-
וואָרען און וועלכע האָט דעם גרעסטען איינפלוס גע-
האַט אויף דיא געבילדעטע יונגע לייט. (דיזע היסט-
טאָרישע בריעף פון מירטאָוו זיינען אין רוסלאַנד
דערנאָך פערבאָטען גיוואָרען; אָבער פאַריגען יאָהר
האָט אַ רוסישע רעוואָלוציאַנערע גיזעלשאַפט זיי אין
דער שווייץ איבערגידרוקט מיט אייניגע ענדערונגען
פון דעם פערפאַסער זעלבסט — דער איבערו.) דער
הויפט געדאַנקען, וועלכער גייט דורך דורך דיעזע
בריעף, בעשטייט אין דעם, דאָס דער געבילדעטער
גייט דאָרף דורכגעדרונגען זיין מיט דיא אַנערקע-
גונג פון זיין פּבליכט מיט אַלע קרעפטען צו אַרבייטען,
פאַר דיא בעפרייאונג פון דעם פאָלק, וועלכער זינסט
אין עלענד און אונגלייכענייט. דאָס בעווייזט לאַזט
ראָה אין זיינע „בריעף“ וויסענשאַפטליך, און דיא

שטיל און צוריקגעצויגען אין אן אָן-אויטיגען ווינקעל פון פּאַרזי לעבט זיך דער איין-און-זייענדיג יאָהריגער גרייז. זיין הויכע סטראָלע פֿיגור און וואַזשענע איידעלע און רעספעקטע ערוועקענדע געזיכט טראָגט נאָך דיא סליאָדען פון זיין אַימאָליגען מיני-טער-לעבען. אונטער זיינע געזיכטע גרויסע גראַע ברעמען בליקען גוט-הערציג און פריינדליך אַ פּאַר אויגען, וועלכע זיינען פון פיעל לעזען און שרייבען שוין עטוואָס פערדונקעלט. זיין אייגענע קוואַרטיר, אין וועלכע עס קומט דורך דיא פענסטער אַרײַן דיא הוישעריי פון בוימער און אין וועלכע דיא ווענט זיינען אין גאַנצען פאַרנומען מיט ביכער, איז נאָך עד היום דער עול-הרגל פּלאַץ, וואו פיעלע העלדישע פריי-הייטס-קעמפּפער פון רוסלאַנד קומען זוכען ראַטה און טרייסט.

דיא שאַרפּסטע ליידען און דיא גרעסטע אָבדור-מענעס האָבען לאַוואַרָפּ'ס באַראַקטער ניט צובראָ-כען; דיא טרויעריגסטע ניעדערלאַנגען אין דעם הייר ליגען קאמפּף האָבען ניט אָבנישוואַכט זיין בענייט-טערטע איבערגעפּענהייט צו דעם סאַציאַליזמוס, און האָבען ניט פערקלענערט זיין פעסטען גלויבען אין זיין ענדליכען זיענ.

C. Z.

פאַדערונג און האָט דעם אויסווייזונגס אורטהייל צו-ריקגעצויגען, זאָ דאָס לאַוואַרָפּ האָט זיך אומניקערהרט נאָך פאַרזי, וואו ער-וואוינט עד היום.

באַלד נאָך דעם (אין יאָהר 1883) האָט דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערע פאַרטיי „נאַראַדנאָיאַ וואָ-ליאַ" וועלכע האָט אַרויסגיגעבען דעם טויט אורטהייל און אויסגעפירט דיוען אורטייל איבער אַלעקסאַנדער דעם 2טען) אין אויסלאַנד געגרינדעט אַ זשורנאַל מיט דעם נאָמען „וויסעטניס נאַראַדנאָיאַ וואָליאַ", און לאַוואַרָפּ איז גיוואָרען איינער פון דיא צוויי רעדאַקטערע. אין דיוען זשורנאַל, וואו אויף אין דיא מעהרערע בראַשיווען, וואָס ער האָט געדרוקט, האָט לאַוואַרָפּ געשרייעבן איבער דעם סאַציאַליזמוס; אַ חוץ דעם האָט ער פערעפּענטליכט פיעלע וויסענשאַפּטליכע אַרטיקלען איבער סאַציאַלע פראַגען אין דיא ליבעראַלע זשורנאַלען. דער „וויסעטניס" איז אונטערניגאָנגען אין יאָהר 1887, און פון יענסמאַל אָן ניט לאַוואַרָפּ דאָס רוב פון זיין צייט אָב צו דיא גרעסטע ווערק פון זיין לעבען, וועלכע גייט אַרויס אין דיקע העפטען און וועלכע טראָגט דעם טיטעל: „אַ פערזאָן אויף אַ געשיכטע פון דיא גיראַנקען פון דער נייער צייט". דערצו פאָלגט נאָך לאַוואַרָפּ נאָך דער סאַציאַליסטישער בעוועגונג פון דער גאַנצער וועלט און קענט צולייב דעם דיא סאַציאַליסטישע זשורנאַלען און צייטונגען פון אַלע לענדער.

דער פאַרצייטיגער קאָמוניזמוס.

נאָך פויל לאַפאַרג.

ליפּען און אויערען, דיא קערב וואָס זיי טראָגען אויף זיך, אָדער דיא פעלל, וואָס וויקעלט איין זייער קערפּער. דיוע זאכען זיינען אַזוי וואו צו-גויפניוואַקסען מיט דעם ווילדען גוף, און, ווען ער שטאַרבט, בעגראָבט מען זיי מיט איהם צו-זאמען. אַזעלכע זאכען קומען אויס אַזעלכע נאַ-טירליכע אייגענטום פון דעם ווילדען וואו זיין האַנט אָדער פוס — און פון קיין אַנדער איי-גענטום ווייס ער ניט. ווען דער ווילדער קריגט

עס זיינען דאָ מענשען אויף דער וועלט, וועלכע האָבען קוים אַ בעגריף וועגען אייגענ-טום, — וועגען „מייענע" און „דיינע". דיא ווילדע איינוואָהנער פון אַסטראַליען, למשך, ווייסען פון אייגענטום בלויז אין אַזעלכע זאכען. וועלכע זיי-נען אַזוי וואו צוגעבונדען צו זייערע פערזאָנען, וואו, צום ביישפּיעל, דיא געוועהר, וואָס זיי האַל-טען טאָג מעגליך אין דיא הענט, דיא רינגען, וואָס שטעקען, אַלס צירונג, אין זייערע געזער,

איז נייע זאך, אלס זיין אייגענטום, מוז דיא זאך צוערסט כלומר'שט ווערען א טייל פון זיין קער-פער. ווען דער עסקימאן, צום ביישפיעל, קויפט א זאך, ליינט ער איהר צו צום מויל — עפעס אזוי וויא מיט דעם וואלט זיא געוואָרען צוגעוואקסען צו זיין גוף, און אזוי וויא אָהן. דעם וואלט דאָס גיט געקענט ווערען זיין אייגענטום. אלס נאָך אַ ביישפיעל ווענען דאָס זעלבע קען דיענען דער פאקט, דאָס ביי פיעלע אונענטוויקעלטע פעלקער, ווען איינער וויל אויף אַ זאך וווינען, אז דאָס איז זיין גוף, גיט ער דיע זאך אַ לעק מיט'ן צונג. דאָס, וואָס דער ווילדער ברויכט גיט אַליין, פערזענליך, בעלאנגט צו אלעמען בכלל. יעדער עס-קימאן, צום ביישפיעל, קען האָבען אלס אייגענטום בכוז צוויי שיפלעך, ווייל עס איז ביי זיי אזוי וויא אַ בלל, אז מעהר קען קיינער גיט ברויכען. און ווען איינער האָט דריי שיפלעך, בעלאנגט דיא דריטע דעריבער צו דעם נאנצען דאָרף.

פאר וואָס זשע האָט דער ווילדער קיין בע-גריפע פון פריוואטע, פערזענליכע אייגענטום אַ חוץ אין זאכען, וואָס זיינען אזוי וויא צוגעוואקסען צו זיין קערפער? דער אנטוואָרט איז: ווייל ער האָט קיין בעגריפע ווענען זיין בעזונדערע פערזענליכקייט. ווייל ער פילט זיך אלס אַ בעשעפעניס, וואָס קען אָבגיטייט ווערען פון דעם שבט אָדער קלאַן, אין וועלכען ער-לעבט. ער איז אזוי שטענדיג אַרומ-גערינגעלט מיט געפאָהרען, ער שרעקט זיך איסער פאר אזוי פיעל איבערגאטירליכע כוחות, אז ער קען זיך אפילו גיט פאָרשטעלען, אז ער זאָל קענען לעבען איינער אַליין. אַרויסצוטרייבען אַ ווילדען פון זיין קלאַן, פון דער גרופּע, צו וועלכע ער גיהערט, איז דעריבער דאָס זעלבע, וויא ביי איהם אַוועק-נעהמען דאָס לעבען; און דעריבער זעהען מיר, דאָס ביי דיא נאָר-פארצייטיגע גריכען, ווען זיי זיינען נאָך גיווען האַלב ווילד, ווען איינער פלעגט בעגיין אַ מאָרד, פלעגט מען איהם בעשטראָפּען מיט אַרויס-טרייבען פון זיין גרופּע — דאָס הייסט, אז דאָס אַרויסטרייבען איז גיווען אַנערקענט פאר אַזא וויכ-טיגע בעשטראָפּונג וויא טויטען.

דער ווילדער האָט אַלזאָ ווענען זיך קיין בע-גריף אַלס איינצלענע פערזאָן, אַלס עפעס, וואָס פאר זיך איז אַ בעשעפעניס, און פילט זיך אזוי וויא צוגעוואקסען צו זיין גרופּע. אָט דעריבער געהערט אַלעס צו אַלעמען, צו דיא נאנצע גרופּע, — אַ חוץ זאכען, וואָס זיינען אזוי וויא גילדער פון דעם אייגענעלענעם ווילדען'ס גוף. און דאָס זעלבע, וואָס מיר האָבען דאָ גע-זאָגט ווענען אייגענטום, איז אויף אַמת ווענען דער פאמיליע. דער נאָר פערצייטיגער ווילדער האָט גיט קיין פריוואט פאמיליע. אַלע פרייען פון איין גרופּע זיינען דיא ווייבער פון אַלע מענער פון אַן אַנדער גרופּע. דיא קינדער בעלאנגען צו אַלעמען און זיי רופּען „מאמע“ אי זייער אַמת'ע מוטער אי אַלע פרייען, וואָס זיינען מיט זייער מוטער פון איין עלטער.

דער קלאַן אָדער דיא גרופּע, איז אַלץ. ער האָט חתונה, — גיט דער איינצלענער ווילדער; ער איז דיא פאמיליע — קיין פריוואט פאמיליע האָט דער ווילדער גיט. ער איז דער פעל הבית איבער אַלץ; — קיין פריוואט אייגענטום איז ביי איהם גיטאָ.

אין דעם קלאַן בעלאנגט אַלזאָ אַלץ צו אַלעמען, און מיר וועלן דאָס זעהן פון דיאפאָלגעדע ביישפיעלען: ווען אַ בוישמאַן (פון אַפריקאַ) בעקומט אַ מותנה, אָדער ווען ער געפינט עפעס, אָדער כאַפט אַ חיה, צוטיילט ער דאָס צווישען אַלע מיטגלידער פון זיין גרופּע און לאָזט זיך אַפּט איבער דעם קלענסטען חלק. ביי דיא פיעניאַנס (פון זיד אַמעריקאַ), ווען איינער געפינט טויטע פיש אויף'ן ברעג ים, ריהרט ער עס גיט אָן בעפאָר ער גייט אָנזאָגען זיין גאנצע גרופּע, און דאָן קומען אַלע און מען צוטיילט זיך מיט דיא פיש.

דיא באַטאָקוראָס פון בראַזיליען לאָזען זיך אַוועק אויף געיעג אין קאָפּפּאָניעס, און, ווען דיא חיה איז געפאָנגען, צוטיילען זיי זיך מיט דיא פלייש אויף גלייך. דאָס זעלבע איז אויף מיט דיא ווילדע פון דאָקאָטא און פון אַסטראַליען. אַפילו ביי דיא פעלקער, וואָס גייען שוין גיט אויף געיעג קאָמ-פאניעס-ווייז, בעמערקט מען אויף דעם סליאד פון דעם — דעם סליאד, וועלכער ווייזט אויף דיאפרי-העריגע צייטען, ווען זיי פלענען נאָך גיין אויף

א נייע זאך, אלס זיין אייגענטום, מוז דיא זאך צוערסט כלומר'שט ווערען א טייל פון זיין קער-פער. ווען דער עסקימאן, צום ביישפיעל, קויפט א זאך, ליינט ער איהר צו צום מויל — עפעס אזוי וויא מיט דעם וואלט זיא געוואָרען צוגעוואקסען צו זיין גוף, און אזוי וויא אָהן. דעם וואלט דאָס גיט געקענט ווערען זיין אייגענטום. אלס נאָך אַ ביישפיעל ווענען דאָס זעלבע קען דיענען דער פאקט, דאָס ביי פיעלע אונענטוויקעלטע פעלקער, ווען איינער וויל אויף אַ זאך וווינען, אז דאָס איז זיין גוף, גיט ער דיע זאך אַ לעק מיט'ן צונג. דאָס, וואָס דער ווילדער ברויכט גיט אַליין, פערזענליך, בעלאנגט צו אלעמען בכלל. יעדער עס-קימאן, צום ביישפיעל, קען האָבען אלס אייגענטום בכוז צוויי שיפלעך, ווייל עס איז ביי זיי אזוי וויא אַ בלל, אז מעהר קען קיינער גיט ברויכען. און ווען איינער האָט דריי שיפלעך, בעלאנגט דיא דריטע דעריבער צו דעם נאנצען דאָרף.

פאר וואָס זשע האָט דער ווילדער קיין בע-גריפע פון פריוואטע, פערזענליכע אייגענטום אַ חוץ אין זאכען, וואָס זיינען אזוי וויא צוגעוואקסען צו זיין קערפער? דער אנטוואָרט איז: ווייל ער האָט קיין בעגריפע ווענען זיין בעזונדערע פערזענליכקייט. ווייל ער פילט זיך אלס אַ בעשעפעניס, וואָס קען אָבגיטייט ווערען פון דעם שבט אָדער קלאַן, אין וועלכען ער-לעבט. ער איז אזוי שטענדיג אַרומ-גערינגעלט מיט געפאָהרען, ער שרעקט זיך איסער פאר אזוי פיעל איבערגאטירליכע כוחות, אז ער קען זיך אפילו גיט פאָרשטעלען, אז ער זאָל קענען לעבען איינער אַליין. אַרויסצוטרייבען אַ ווילדען פון זיין קלאַן, פון דער גרופּע, צו וועלכע ער גיהערט, איז דעריבער דאָס זעלבע, וויא ביי איהם אַוועק-נעהמען דאָס לעבען; און דעריבער זעהען מיר, דאָס ביי דיא נאָר-פארצייטיגע גריכען, ווען זיי זיינען נאָך גיווען האַלב ווילד, ווען איינער פלעגט בעגיין אַ מאָרד, פלעגט מען איהם בעשטראָפּען מיט אַרויס-טרייבען פון זיין גרופּע — דאָס הייסט, אז דאָס אַרויסטרייבען איז גיווען אַנערקענט פאר אַזא וויכ-טיגע בעשטראָפּונג וויא טויטען.

דער ווילדער האָט אַלזאָ ווענען זיך קיין בע-גריף אַלס איינצלענע פערזאָן, אַלס עפעס, וואָס

וועגען דעם איז דער פאקט, וועלכען מען נעמט ארויס פון דער געשיכטע פון דיא גריכען, נעמט ליד דאס ווען זיי האבען שוין אויפגעהערט צו וואהנען גאנצע גרופפען-ווייז אין איין הויז און דיא פאמיליען האבען גענומען וואהנען און עסען בע-וונדער, פלעגען זיי זיך יום-טוב צוזאמענקו-מען און עסען צוזאמען. נאך א ביישפיעל: אין פיעלע אינדיאנער דערפער, וואו דיא פאמיליען לעבען שוין יעצט בעזונדער, קען יעדער צו יעדער צייט אריינקומען אין וועלכע שטוב ער וויל און עסען וויא פיעל ער וויל. אויף דיא קאראלינא אינזלען, ווען איינער לאזט זיך אוועק אין וועג, נעמט ער מיט זיך קיין שפיז ניט מיט, דען, ווען ער פיהלט הונגער, קען ער אריינגיין אין אירגענד וועלכע שטוב פון אירגענד וועלכען דאָרף אויף'ן וועג און אָפּעסען אָהן צערעמאָניע. אזוי וויא ביי זיך אין דער היים.

דאָס אלץ ווייזט אויף דעם קאָמוניסטישען לע-בען, וועלכען דיא איינוואוהנער פון דיא דערמאָנטע ערטער האָבען אַ מאָל געפיהלט און וועלכע ווערט פערשוואונדען ביסלעך-ווייז, זאָ דאָס דיא סליאדען פון דעם זיינען נאָך עד היום אין גאנצען ניט אָפּגעמקט געוואָרען.

דיא אידעע פון פריוואַט אייגענטום איז אַלואָ אין דעם געדאנקען פון מענשען ענטוויקעלט גע-וואָרען זעהר לאַנגזאָם. דער קאמפף פאר'ן לעבען און דיא שרעקען פאר דיא נאטור-קרעפטען האָ-בען דיא פארצייטיגע מענשען צוזאמענגעבונדען אין גרופפען און זיי האָבען אויף זיך געקוקט בלויז וויא אויף גלידער פון דעם קערפער פון דער גרופפע, און דעריבער איז אלץ געווען דיא איי-גענטום פון דער גאנצער גרופפע. דיא ערשטע געדאנקען פון דעם מענשען האָבען איהם אויך גע-לערענט דעם מיינונג, אז אלץ איז בעשאפען פאר אַלעמען בשותפות. "דיא אינדיאנער", זאָגט העקע-וועלדער, "דיינקען, אז דער גרויסער גייסט (אזוי רופען זיי דאָס וואָס אין דיא געבילדעטע שפראכען הייסט גאָט) האָט געמאכט דיא ערד און אלץ, וואָס אויף איהר און אין איהר געפינט זיך, פאר אַלע מענשען בשותפות..." אלץ וואָס לעבט אויף דער ערד, אלץ וואָס וואַקסט פון

געיעג און זיך טיילען מיט דיא פלייש אויף דעם קאָמוניסטישען שטייגער. אין פיעלע לענדער, צום ביישפיעל, איז ביי דיא בויערען אַ מנהג, דאָס, ווען איינער קוילעט אַן אָקס, זאָל ער איינלאדען דעם גאנצען דאָרף און זיינע שכנים מכבד זיין מיט אַ טייל פון דיא פלייש.

דאָס זעלבע זעהען מיר אויך ביי פיש-כאַפען. דיא אינדיאנער, למשל, פון פיעלע געגענדען אין נאָרד-אַמעריקא פאנגען פיש קאמפאניעס-ווייז און טיילען זיך אויף גלייך.

ווען דער ווילדער ווערט מעהר ענטוויקעלט, ווען ער הערט אויף זיך אַרומצושלעפען פון איין אָרט אויף אַן אנדערען, און הייבט אָן צו וואָהנען אויף אַן אָרט און בויען זיך אַ וואָהנונג, בויען פון אָנהייב ניט יעדער אַ הויז פאר זיך, זאָגנדרען עטליכע בויען און וואָהנען צוזאמען אין איין הויז. אין פאָלינעזיען, צום ביישפיעל, געפינען זיך ערטער, וואו דיא ווילדע וואָהנען זאלבע 10 אין איין גרויסע הויז, וועלכע האָט געוויינליך 110 פוס אין דער ליינג און צעהן פוס אין דער ברייט. דיא איראקוואַזוי אינדיאנער, וועכע האָבען דאָ, אין אַמעריקא, נאָך געלעבט ביז דעם ענדע פון פאָ-ריגען יאָרהונדערט, פלעגען וואָהנען צוזאמען אין גרויסע הייזער, מיט אָבענעצאמטע שטאָף-צימער-לעך בכיוו פאר דיא פעהרייאַטע פאָר, פאָלק. און אויף אזא אָרט וואָהנען נאָך עד היום דיא דאָזיקען פון דעם אינזעל באָרנעאָ. דיא שפיז געהערט אין דיוע הייזער צו אַלעמען אין איינעם, און אַלע עסען צוזאמען. אַזעלכע וואָהנונגען און אזא אָרט לעבען האָבען אויך געהאט דיא גאָר-פערצייטיגע גריכען. אזוי זעהט מען פון זייערע וואָהנונגען וועלכע, מען געפינט גראָבענדינג, און פון דיא פארצייטיגע גריכישע שריפטען.

ביי אייניגע ווילדע, וואָס וואָהנען שוין בעזונ-דער, ווערט דיא שפיז פון דעם גאנצען דאָרף צוגעפערטיגט אין איין הויז, און יעדע פאמיליע שיקט אהין נאָך איהר חלק. אזוי פיהרען זיך, צום ביישפיל, דיא מאַיאַ אינדיאנער, און דאָס ווייזט, אז ווען דער קאָמוניסטישער לעבען ווערט שוין יע פערשוואונדען, איז דאָס אויך ניט מיט אַ מאָל, זאָגנדרען ביסלעך-ווייז, נאָך אַ ביישפיעל

שפייזט מען פון דיזע קארן דיא ארימע איינ-
וואהנער פון דארף.

איידער פערטו איז איינניגומען געווארען פון דיא
שפאניער פלעגט דיא פערד ארבייט צוגיין אויף דעם
פארגענדען ארט: פריה פארטאג פלעגט אין יעדען
דארף איינער פון א הויכען בארג צוזאמענרופען אלע
איינוואהנער. מענער, פרויען און קינדער פלעגנען זיך
דאן אויספוצען אין זייערע שענסטע בנדים און צו-
זאמענקומען. דאן פלעגנען אלע זיך נעמען צו דער
ארבייט, זינגענדיג פרייליכע לידער אין א כאָר. דיא
ארבייט פלעגט געטאן ווערען מיט דיא גרעסטע
בענייסטערונג און פריינדשאפט, און אלץ איז גיווען
אלעמען.

מיר זעהען, אלזא, אז דער קאמוניזמוס איז
געווען דיא וויגעלע פון דער מענשהייט. דיא ווילדע
זיינען קאמוניסטען. בלויז דיא ציוויליזאציע האט דעם
פארצייטיגען קאמוניזמוס צוריסען. דיא ארבייט פון
דער ציוויליזאציע איז אָבער א צוויי-פאכיגע: ווע-
רענד מיט איין האנד פערניכטעט זיא דעם קא-
מוניזמוס, בעשאפט זיא איהם מיט דער אנדערער
האנד. צו-ווארפענדיג דיא לעצטע שפורען פון
דעם פארצייטיגען קאמוניזמוס, בויט זיא צו דער
זעלבער צייט דעם פונדאמענט פון א העכערען,
פיעל-פאכערען קאמוניסטישען געזעלשאפטס-לעבען.
דור בערנשטיין

דער ערד, און יעדע זאך וואס געפינט זיך אין
דיא טייכען און אָזערעס, איז געגעבען געוואָרען צו
אלעמען, און יעדער דארף נעמען זיין חלק.

נאָך א פאָר פון דיא מאסע פאקטען, וועלכע
ווייזען אויף דעם פארצייטיגען קאמוניזמוס — ספע-
ציעל מכת דיא לאנד און איהרע פראדוקטען.

איינער פון אלכסנדר מוקדון'ס גענעראלען (פון
צוויי טויזענד דריי הונדערט יאָהר צוריק) האָט דער-
ציילט, אז אין אייניגע טיילען פון אינדיען (אזיען)
איז דיא לאנד בעארבייט געווען בשותפות פון
גאנצע גרופען, וועלכע פלעגנען צום ענדע יאָהר
זיך טיילען מיט דיא פרובטען און תבואות. סטרי-
ווען, א ריווענדער, דערציילט ווענען געוויסע אינ-
דיאנער אז דיא לאנד בעלאנגט ביי זיי שטי-
קער-ווייז צו-גרופען פון הונדערט מאן, וועלכע
ארבייטען צוזאמען און טיילען זיך מיט דיא פרא-
דוקטען וויא גלייכע שותפים. א געוויסער מיללער
האָט אין א פריוואט פרייע צו דעם גרויסען פאָר-
שער ווענען דעם לעבען פון דיא פערצייטיגע מענ-
שען, צו לואיס מאָרגאן, געשריעבען פון דעם אינדי-
אנער דארף טאָא (אין מעקסיקא): „אין יעדען
דארף איז דא איין קאָרדפערל, וועלכע, אלע בע-
ארבייטען צוזאמען. דיא קארן פון דיזע פערל
ווערט אָבעגעבען אין דיא שפייכלערען פון דעם
ראש הקהל, און ווען עס איז א שלעכטע צייט,

דער קוואל פון לעבען.

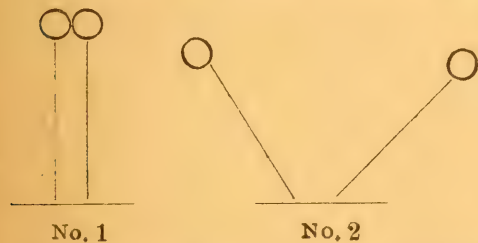
מענט געפרויכט, ווערט דיא שטאָף פון אונזער
קערפער; אָבער קיינעם קען ניט אויסקומען וואונ-
דערבאר דער פאקט, אז וואס מעהר דער מענטש
נעהמט אריין אין זיך, דאס מעהר שטאָף
בלייבט אין זיין קערפער. — א סך מערקווירדיגער איז
דיא צווייטע ווירקונג פון דעם עסען.

מיר וויסען אלע, אז וואס ווייניגער שפייז
דער מענטש געברויכט, אלץ שוואַכער ווערט
ער, אלץ ווייניגער כחות האָט ער. א הונגעריגער

ווען מיר וועלען בעמראכטען דיא פראגע, וואס
פיר א ווירקונג דאס עסען האָט אויף דעם מענשען,
וועלכע מיר איינזעהן, אז דיזע ווירקונג איז א צוויי-
פאכיגע: ערשטענס, ווייס יעדער, אז ווען דער מענטש
עסט ניט, ווערט ער דאָרער; ביי איהם ווערט
ווייניגער פרויש, בלוט, א. ז. וו. יעדער ווייס דאָס,
און קען דאָס לייכט פערשטיין. אמת, זעהר ווייניג
מענישען קענען ערקלערען מיט אללע איינצעלהיי-
טען, וויא אזוי פון דיא שפייז, וואס דער

נער גיזאנט, זיין פעהיגקייט צו בעווענען וועלכע עס איז זאך; אָדער, פארקערט, אָפּצושטעלען אזא זאך, וואָס האלט זיך אין בעווענען. וואָס עס איז גרעסער דיא זאך, וועלכע דער מענטש איז אים שטאַנדע צו בעווענען, אָדער וואָס דיא בער וועגונג וואָס ער מאכט איז שנעלער—איז א סמן, אז אלץ מעהר כח האָט ער. אַריבער-טראָגענדיג דעם זעלבען בעגריף ווענען כח, אָדער קראפט פון מענטשען אויף דיא גאנצע נאַטור, קענען מיר בעטראַכט טען אלס קראפט יעדע אורזאכע וועלכע, איז אים שטאַנדע אָנצהייבען צו בעווענען אירענער וועלכע זאך, אָדער, פארקערט, וועלכע קען אָפּשטעלען א זאך, וואָס ריהרט זיך שוין; און דיא יעניגע קראפט וועט זיין גרעסער, וועלכע קען א גרעסערע זאך אָנהויבען צו בעווענען, אָדער וועלכע קען ניכער בעווענען דיא זעלכע זאך.

אום לייכטער צו פערשטיין דיא אייגענשאַפֿט טען פון קראפט, לאָמיר נעהמען א ביישפּיעל. לאָ- מיר נעהמען 2 מעשענע אָדער אייזערנע קוגלען (אזוי וויא פילקעס) וועלכע זיינען מיט שפּראָנזענס

צוגעדריקט איינער צו דעם אנדערען, אזוי וויא דאָס ווייזט דיא פיגורע נומ. 1, לאָמיר איצטער צו- לייגען צו זיי דיא הענד, זיי פערנאנדער רייסען און אָפּציהען איינעם פון דעם אנדערען, ביז וואָנעט זיי וועלען בעקומען אזא לאַגע, וויא זיי האָבען אויף דיא פיג. נומ. 2, וואָס איז יעצט גיוואָרען מיט דיא קוגלען, נאָכדעם וויא מיר האָבען זיי אָפּגעצויגען איינעם פון דעם אנדערען. ד. ה. נאָכדעם וויא מיר האָבען צוגעלייגט צו זיי דיא קראפט פון אונזערע הענד? הוין דעם וואָס זייער לאַגע האָט זיך גיענ- דערט, בעמערקען מיר אין זיי א מעלה, וועלכע זיי האָבען פריהער ביט נעהאט. וויא מיר נעהמען נאָר פון זיי אַויפֿ דיא הענד, הויבען זיי זיך אָן צו בעווענען איינער צו דעם אנדערען, ביז זיי קר

מענטש האט ניט קיין כחות, ער קען ניט אזוי געד שווינד בעווענען דיא הענד אָדער דיא פיס, זיין קאָפּ קען ניט אזוי לייכט דיינקען, א. ז. וו. אז ער עסט זיך אָן, ווידער, ווערט ער קרעפטיגער, ער בעקומט מעהר כחות. הוין דעם, וואָס דיא שפּייז ניט אונז דעם מאַטעריאַל, פון וועלכען עס איז געבויט אונזער קערפער, ניט זיא אונז אַלזאָ אויך דיא קרעפטען, וועלכע זיינען גייטווענדיג, אז מיר זאָלען דיווען קערפער קענען בעווענען. וואָס זשע פאר אַ מין כח, וואָס פאר אַ קראפט געפינט זיך אין דיא שטיקעל ברויט אָדער פלייש, וואָס מיר עסען? דאָס איז דיא פראַגע, אויף וועלכע מיר ווע- לען פרובירען ענטפערען אין דיווען אַרטיקעל.

נור פריהער פאר אלעס מוזען מיר בעמערקען, אז עס איז גאָר ניט גייטיג צו זוכען דעם כח אין אלע מינים שפּייזען, וועלכע דער מענטש גיברויכט. אלע מאכלים, וועלכע דער מענטש עסט, זיינען אָדער פלאַנצונגען, אָדער פלייש פון חיות. מען דאַרף אָבער ניט פיעל קלערען, אום צו פערשטיין, אז פלייש איז אייגענטליך דיא זעלבע זאך וואָס פלאַנ- צונגען, וועלכע זיינען אין דעם קערפער פון דער חיה, וואָס עסט פלאַנצונגען, פערוואַנדעלט געד וואָרען אין פלייש. דיא חיה אָדער בהמה האָט אזוי וויא פערשפּאַרט דעם מענטשען אַרבייט, און, אַנשטאָט דער מענטש זאָל אליין דאַרפען אלעס אין זיין אייגענעם קערפער איבערקאָכען, עסט דיא בהמה, למשל, דיא פלאַנצונג, קאָכט איהר איבער, זאָ דאָס זיא קומט אַריין אין איהר פלייש—אום דעם מענטשען זאָל זיין בעקוועמער צו עסען. דאָרום קענען מיר שטעלען אונזער פראַגע עטוואָס אַנדערס, נעמליך: וואָס פאר אַ קראפט איז פערבאָר- גען אין דיא פלאַנצונגען, וועלכע דער מענטש געד ברויכט?

נור איידער מיר גייען אַריבער צו אונזער פראַגע, מוזען מיר דעם לעזער בעקאנט מאכען מיט אַ פאָר גייטיגע זאכען, אָהן וועלכע ער וועט ניט קענען פערשטיין דעם ענין. לאָמיר זעהן: וואָס איז דאָס אזוינס קראפט?

ווען דער מענטש רעדט ווענען זיין אייגענעם כח, מיינט ער מיט דעם וואָרט "כח" זיין פעהיגקייט צו טאָן וועלכע-עס-איז אַרבייט, אָדער, ריכטיג

מיר קענען אָבער פון דעם פאקט מיט
דיא קוגלען ציהען נאָך אַ פיעל וויכטיגערען שלום.
מיר זעהען, אז דיא קראפט, וועלכע מיר האָבען צו-
געליינט צו דיא קוגלען, איז ניט פערשוואונדען
געוואָרן, און דיא וויסענשאפט לערנט אונז, אז קיין
קראפט קען ניט פערשוואונדען ווערען. זיא קען
פערבאָרגען ווערען אויף אַ געוויסע צייט, זיא קען
קריגען אַן אנדער פאַרמע. ד. ה. איין
סאָרט בעוועגונג קען אַריבער געהן אין אַ אנ-
דערען, אָבעראין גאנצען פערשווינדען, אָהן שום
פאַלגע, קען דיא קראפט ניעמאלס.

איך זעה, וויא דער לעזער קוועצט מיט דיא
פלייצעס. „שטייטש, טראכט ער, איך ווייס פון
טויזענדע פעלען, וואו פון קראפט איז קיין שפור
ניט געוואָרען, און האָב, דאכט זיך, ניט גיזעהען
קיין איין איינציגען מאָל, אז דיא קראפט זאָל
ניט פערשווינדען אין זעהר אַ קורצע צייט. זאָגאר
אין דעם פאקט מיט דיא קוגלען איז דיא קראפט
פערשוואונדען געוואָרען נאָכדעם וויא זיי האָבען
זיך אַ קלאפ גיגעבען איינער אָן דעם אנדערן.
לאָמיר זיך אָבער ניט היילען; פיללייכט וועט
אונז דאָס אין קורצען קלאָר ווערען.

פון פיעלע בעאבאכטונגען זיינען דיא פיזיקער גע-
קומען צו דיא איבערצייגונג, אז יעדער קערפער, אָדער
זאָך, איז ניט איין שטיק שטאָף, זאָנדערען בע-
שטייט פון זעהר קליינע טיילעלעך. דיעזע קליינע
טיילעלעך ליגען קיין מאָל ניט רוהיג, נור בעווע-
גען זיך איממער - אין איין זאך גיכער און אין דיא
אנדערע לאנגזאָמער; אָבער דיא בעוועגונג פון דיא
טיילעלעך הערט קיין מאָל ניט אויף, הגם דיא
זאך איז גאנצען קען בלייבען אויף אַן אָרט. וואָס
גיכער דיא טיילעלעך בעוועגען זיך, איז דיא זאך
אַלץ ווארעמער, איז איהר טעמפערעאטור אַלץ הע-
כער, און, פערקערט, ווען דיא זאך ווערט ווארעמער,
הייסט דאָס, אז איהרע טיילעלעך האָבען זיך אַנ-
געהויבען גיכער צו בעוועגען. וויסענדיג דאָס, קענען

מיר זיך יעצט צוריקקעהרען צו אונזערע קוגלען.
נאָכדעם וויא דיא קוגלען האָבען זיך דערנעהרט איי-
נער צו דעם אנדערען, גיבען זיי זיך אַ סלאפ, און דיא
קראפט, וועלכע האָט זיי פריהער בעוועגט אין גאנ-
צען, הויכט אָן גיכער צו בעוועגען זייערע קלייניקע

מען זיך צונויף אין דיא זעלבע לאַגע, אין וועלכע
זיי זיינען פון אָנהויב גיוועזען, דאן גיבען זיי זיך אַ
קלאפ איינער אָן דעם אנדערען און בלייבען רוהיג.
מיר זעהען אַזאָ, אז נאָכדעם, וויא מיר האָבען
צוגעלייגט צו דיא קוגלען אַ קראפט, איז דיא
קראפט ניט פערשוואונדען געוואָרען, זאָנדערען
זיא איז געבליבען פערבאָרגען אין זיי, אום ארויסצו-
רופען אַ בעוועגונג. מיר קענען דיא הענד האלטען
אויף דיא קוגלען גאנצע שטונדען לאַנג, מיר קענען
אפילו זיי צובינדען אין דיא לאַגע פון דיא צווייטע
פיגור אויף יאָהרען; אָבער דיא מעלה פון דיא קוג-
לען זיך אָנצוהויבען צו ריהרען, וויא נאָר עס וועט
פערשווינדען דיא שטערונג, וואָס האָלט זיי
אויף, וועט אין זיי אימער בלייבען זאָלאנג זיי
געפינען זיך אין דיא לאַגע, צו וועלכע עס האָט
זיי געבראכט דיא סראפט פון דיא הענד, - און וויא
נאָר מען וועט זיי אָפגינדען, וועלען זיי גלייך אָב-
שפרינגען. וואָס ווייזט אונז דיעזער פאקט? ער
ווייזט אונז, ערשטענס, אז דיא קראפט קען זיין אַ
אַקטיווע, וועלכע מיר קענען גלייך דערוועהן
אין דער בעוועגונג פון אַ זאך, און אַ פערבאָרגענע,
אָדער, וויא דיא וויסענשאפט רופט איהר, אַ
פּאַסענציעללע, ד. ה. נאָר אַ מעגלייכ-
קייט פון דיא זאך זיך צו רירען. אזעלכע ביי-
שפיעלען פון פערבאָרגענע קרעפטען וויסען מיר
פיעלע. יעדער ווייס, צום ביישפיעל, אז עס עקסיס-
טירט אַ צוריהונגס-קראפט צווישען דיא ערד און
אלע זאכען, וועלכע געפינען זיך אויף איהר - צום
ביישפיל צווישען דיא ערד און דעם בוך, פון וועלכע
דער לעזער לייענט יעצט. אָבער זאָלאנג דער
בוך ליגט אויף דעם טיש, כעמערקען מיר ניט דיא
קראפט; זיא איז פערבאָרגען; זיא איז אַ פּאַ-
סענציעללע קראפט. וויא נאָר אָבער מען
ציהט ארויס דעם טיש פון אונטער דעם בוך,
ווערט דיא קראפט אַן אָפענע, אַן אַקטיווע קראפט;
דאָס בוך הייבט זיך אָן צו בעוועגען, עס פאלט
אויף דער ערד. דיא קראפט, וועלכע עס געפינט
זיך אין אַ אָנגעצויגענעם פילען-בויגען איז אַ פּאַ-
סענציעללע, וויא נור מי לאָזט אָפ דעם פיל, וועלכער
עס האָלט איהם אָנגעצויגען, ווערט דיא קראפט
אַקטיווע, אַ אָפגעבאָרע. דער פיל פליהט ארויס
פון בויגען.

א געוויסע קראפט, קענען מיר אויסגעפֿינען, אז זיא איז ניט געוואָרען פון זיך אליין, זיא איז ניט בעשאַפֿען געוואָרען פון העלער הויט, זאָג דערנאָך זיא האָט אַ מאָל עקסיסטירט, און ענטוועד דער זיא איז דערנאָך געוואָרען אַ פּאַטענציעללע קראַפֿט, אָדער זיא איז אַ מאָל געוועזען אין אַין אַנדער פּאַרמע. דיעזער נאָטור גיזען, אַז קיין קראַפֿט קען ניט פּערפּאַלען ווערען, און אַז קיין קראַפֿט קען ניט פון זיך אליין בעשאַפֿען ווערען, רופֿט זיך אַן דער געזעץ דער ער האַלטונג פון קראַפֿט, און איז פּיליכט איינע פון דיא גרעסטע ערפינדונגען אין דער געשיכטע פון נאָטור־וויסענשאַפֿט.

נאָך דיוע פּאַררעדע, וועלכע איז גיווען גייטונג, אום דער לעזער זאָל קענען פּערשטיין, וואָס עס וועט ווייטער גירעדט ווערע, קענען מיר עטוואָס געהענטער צוגיין צו אונזער הויפט פּראָגע, נעמ ליך, וואָס פאַר אַ קראַפֿט געפינט זיך אין דיא פּלאַנצ צונגען, וועלכע גייט איבער אין דעם מענשען, ווען ער עסט זיי, און גיבט איהם זיין לעבענס קראַפֿט? דער לעזער וואָס האָט גילעזען אין 2-טען נומ.

„צוקונפט“ דעם אַרטיקל „דער אָנהויב פון כימיע“, פון א. קאספּע ווייס שוין, אז דיא הונדערטע טויענדע פּערשידענע זאכען פון דער נאָטור, לע בעדיגע און ניט לעבעדיגע, קען מען דאָס רוב פאַרנאָדער נעמען מיט געוויסע מיטלען אויף אַנדערע איינפאַכערע מאַטעריעס און אז אַ מאַטעריע, וועלכע מען קען שוין בשום אופן ניט פּערנאָדער נעמען אויף אַנדערע נאָך פּראָסטערע, רופֿט זיך אַן איינפאַכער קערפּער“ אָדער עלעמענט (יסוד). דיא עלעמענטען זיינען אָדער האַרטע אָדער פּליסטע אָדער גאָזען, ד. ה. זיי געפינען זיך אין אַ צושטאַנד, ענטוועדער וויא אַ שטיין, צום ביישפּיעל, אָדער וויא וואַסער אָדער וויא קופּט, דיא פּער־ברייטעסטע עלעמענטען, וועלכע מען קען געפינען כמעט אין אַלע זאכען, זיינען דיא גאָזען: ווערשטאַף, וואַסערשטאַף און אַזאַס און איין האַרטער קער־

טיילכעלעך אין זיי; פון דעם ווערן זיי וואַרימער, דיא טעמפּעראַטור זייערע ווערט העכער. דיא קראַפֿט, אדאָ, פון דיא הענד, וועלכע האָט פון אָנהויב געבראַכט אין בעוועגונג דיא קוגלען, איז ניט פּערפּאַלען געוואָרען, נאָכדעם וויא זיי האָבען זיך וויעדער בעגעגענט; זיא האָט זיך בלוז פּערוואַנדעלט אין דיא בעוועגונג פון זייערע טיילכעלעך, ד. ה. פון איהר איז גיוואָרען וואַרימקייט, און אין אַמח'ן ווערען דאָך דיא קוגלען פון דעם קלאַפּ טאָק אָנגעוואַרעמט. אום דעם לעזער דאָס נאָך קלערער צו מאַכען, וועלען מיר אַנשטאַט אונז לאָזען ריידען דעם בע־ריהמטען פיזיקער באָל, וועלכער האָט גילעבט מיט 2 יאָרהונדערט צוריק. ער שרייבט:

„בשעת מיר זעצען אַריין אַ נאָגעל אין וואַנט, בעמערקען מיר, אז נאָך אונזער יעדער זעין, ד. ה. נאָך יעדען מאָל, וויא מיר לייגען צו צו איהם אונזער קראַפֿט, בעוועגט ער זיך, גייט ער אַריין טיפּער אין וואַנט. אויב מיר וועלען אָבער קלאַפּען איבער זיין קעפּעל, נאָכדעם וויא ער איז שוין אין נאָגעל אַריין אין וואַנט און ווענער קען שוין זיך ווייטער ניט ריהרען, בעמערקען מיר, אז נאָך אונזער יעדען קלאַפּ ווערט דיא קעפּעל אַלין וואַרעמער. דיא קראַפֿט, וועלכע האָט פּריהער געטריבען דעם נאָגעל אַלין ווייטער, צוטרייסעלט איצטער זיינע קליינע טיילכעלעך, און דיא גיכערע בעוועגונג פון זיינע טיילכעלעך איז דאָס דיא גרעסערע וואַרימקייט פון דיוען נאָגעל“.

יעדער לעזער, האָט, חוץ דעם, וואַהרשיינליך אַליין טויענדער מאָל בעמערקט, אז בשעת, צוויי זאכען גיבען זיך אַ זעין איינער אַן דעם אַנדערען, ווערען זיי וואַרעמער.

אז, פּערקערט, וואַרימקייט קען אַריבערגעהן אין בעוועגונג, ווייס יעדער. אַלע מאַשינען אַרום אונז ווערן בעוועגט דורך וואַרימקייט.

דיוע פּאַקטען צייגען אונז, אז איין קראַפֿט קען אַריבערגיין אין אַן אַנדערע, (וואַרימקייט, למשל—אין בעוועגונג, אָדער פּאַרקערט). און דאָרום, ווען אונז דוכט זיך, אז אַ קראַפֿט איז וויא פּער־שוואַנדען, וועלען מיר געוויס קענען אויסגעפינען, אז אָדער זיא איז בלוז פּערבאָרגען גיוואָרען אויף אַ געוויסע צייט, אָדער זיא האָט בעקומען אַנאָדער פּאַרמע, און פּערקערט, ווען מיר בעמערקען

(*) אַ קערפּער רופֿט זיך אין דער וויסענשאַפֿט, יעדע זאך וואָס מען קען מעסטען אין דער לייג, אין דער ברייט און אין דער הויך.

א שטרעבונג זיך צו פערזייניגן וויא עס וועט נאך זיין מעגליך, וועלען זיי זיך צוציהען איינער צו דעם אנדערן, - זיך צוזאמענקלאפען. אזוי וויא ביי דיא קוגלען וועט דיא צוציהונגס-קראפט צווישען דיא אטאמען זיך פערזאנדלעך אין דיא קראפט פון ווארימקייט. וואס גרעסער דיא צוציהונגס-קראפט צווישען זיי וועט זיין, מיט אלץ מעהר קראפט ווע- לעך זיי זיך פערזייניגען, אלץ גרעסער וועט זיין דיא ווארימקייט, אין וועלכע דיא קראפט וועט זיך פער- וואנדלען. און אויב זיא וועט זיין גענוג גרויס, וועט דער קלאפ, וועלכען דיא אטאמען וועלען געבען איינעם דעם אנדערן ביי זייער פערזייניגונג, זיין אזוי שטאַק, אז, וויא ביי יעדען שטארקען קלאפ, וועט חוץ ווארימקייט זיך ווייזען אויף ליכט, - אזוי וויא, צום ביישפיעל, ווען צוויי שטיינער קלאפען זיך אפ, גייט ארויס א פונק.

אזא פערזייניגונג צווישען דיא אטאמען פון קוילען שטאף און דיא אטאמען פון זויערשטאף מיט האָט יעדער פון דיא לעזער ניזעהען טויזענדע מאל, אַבּוואָהל פילליכט ווייניג האָבען ניהאט א פולען בעגריף ווענען דיזע-ערשיינונג, וויא איף האָב שוין גיזאנט, געפינט זיך אין דיא לופט זויערשטאף (א פערטיל פון דיא גאנצע). אלע פלאנצונגען און חיות און אלעס, וואָס עס קומט ארויס פון זיי: האָלץ, שטיינקויל און ז. ו. האַלטען, אין זיך איין זעהר א גרויסע טייל פון קוילען-שטאף. דער קוילען-שטאף, וואָס געפינט זיך אין זיי און דער זויערשטאף פון דיא לופט ציהען זיך איינער צו דעם אנדערן, און וויא זיי האָבען נור דיא מעגליכקייט פערזיי- ניגען זיי זיך, דיא פערזייניגונג קומט פאַר מיט אזא קראפט, אז עס ערשיינט ווארימקייט און ליכט, אין גיוועהגליכען לעבען און אויף גיוועהגליכען לשון הייסט דאָס, אז דיא האָלץ אָדער דיא שטיין קויל האָט זיך אָנגעצונדען, זיי ברענען, ווען מיר זאָגען אַלזא, אז א געוויסע זאך ברענט, הייסט דאָס, אז איהרע אטאמען פערזייניגען זיך מיט דעם זויער- שטאף פון דיא לופט, אז דאָס איז ריכטיג קען מען זיך זעהר לייכט איבערצייגען, ווען מען ציהט ארויס פון קופט דיא איבריגע גאנצע און מען לאָזט אין א געוויסען אָרט (אין א פלאַש, צום ביישפיעל) מעהר ניט וויא זויערשטאף, אין אזא אָרט צינדט

פער - קוילענשטאף, וואסער, צום ביישפיעל, קען מען מיט געוויסע מיטטלען צונעמען אויף צוויי גא- זען: זויערשטאף און וואסערשטאף. דיא לופט, וועלכע מיר אָטמען אַרײַן אין זיך און אָהן וועלכע מיר קענען א מינוט ניט לעבען, בעשטעהט הויפט- זעכליך פון 2 גאזען - זויערשטאף און אַזאָט. אלע לעבעדיגע זאכען, דער מענש, חיות, - אלע פלאנצונ- גען, ענטהאַלטען אין זיך מעהר פון אלעס קוילען- שטאף.

דיא איינפאכע קערפער אָדער עלעמענטען בע- שטעהען, וויא אלע זאכען אויף דער וועלט (וויא מיר האָבען דאָס פריהער שוין דערמאָנט) ניט פון גאנצע גרויסע שטיקער, נור פון קלייניקע שטיקע- לעך, וועלכע מען רופט אטאָמען. צווישען דיזע אטאָמען, פון וועלכע עס בעשטעהען דיא עלעמענטען, געפינט זיך א צוציהונגס קראפט: איין עלעמענטס, אטאָס ציהט זיך צו צו דעם אנדערן'ס. ווען ער וואָרט גיווען א לעבעדיגע זאך, וואָרטען מיר געזאָגט, אז ער וויל זיך מיט איהם פערזייניגען, אום צוזאמען מיט איהם אויב- צובויען א נייען קערפער און, וויא ער האָט נאָר דיא מעגליכקייט, ציהט ער זיך צו איהם צו. דיא צוצי- הונגס קראפט צווישען דיא אטאָמען פון פערשידענע עלעמענטען איז אָבער ניט גלייך. אייניגע עלעמענ- טען ציהען זיך צו איינע צו דיא אנדערע מיט מעהר קראפט, דיא אנדערע מיט ווייניגער, זעהר א גרויסע צוציהונגס קראפט געפינט זיך, צום ביי- שפיעל, צווישען דיא אטאָמען פון זויערשטאף פון איין זייט און פון קוילען שטאף אָדער וואסער שטאף פון אנדערן.

אום דער לעזער זאָל דאָס דייטליך פערשטיין, זאָל ער זיך פאַרשטעלען, דאָס דיא צוויי קוגלען, ווענען וועלכע מיר האָבען פון אָנהייב גירעדט, זיינען צוויי אטאָמען איינער פון קוילען-שטאף און דער אנדערער פון זויערשטאף. וויא דיא קוגלען דורך יי קראפט פון די שפרוניגע אזוי ציהען זיך די 2 אטאָמען דורך זייער צוציהונגס קראפט איינער צו דעם אנדערן. אזוי וויא דיא קוגלען זיינען זיי גיווען אמאָל פערזייניגט און האָבען ביידע געבילדעט איין קערפער, און נאָכדעם וויא א קראפט האָט זיי פאַר- גאנדערנעריסען איז ביי זיי אויף איממער געפליבען

ז. וו. דאָס איז אָבער נאָך נישט גענוג. באלד וועלען מיר זעהן, אז דיא קראפט בעוועגט אויך דעם מענטשען אליין.

ביי דיא פּעראייניגונג פון קוילען־שטאָף מיט זויער־שטאָף ערשיינט ליכט נור דאמאלס, ווען דיזע פּעראייניגונג קומט פאַר מיט אַ געוויסע גיכקייט.

עס טרעפט אָבער זעהר אָפט, אז דיא ביידע עקעמענטן, קוילען־שטאָף און זויער־שטאָף, פּעראייניגען זיך זעהר לאנגזאָם. אַזא ביישפּיעל זעהען מיר אין דעם מענשענס אַטהעמען. בשעת דער מענש, אָדער דיא חיה אַטהעמט, ציהען זיי אין זיך אריין דעם זויער־שטאָף, וואָס געפינט זיך אין דיא לופט. דער זויער־שטאָף בעגענט אינעווייניג ביים מענשען זיין בלוט, פּעראייניגט זיך מיט דיא קוילען־שטאָף פון דיא בלוט, און דאן אַטהעמט איהם דער מענש ארויס צוריק. דאָרום אָבער געהט שוין פון מענשען נישט אַרויס קיין ריינער זויער־שטאָף, זאָנדרן פּערבונדען מיט דיא קוילען־שטאָף אין דיא פאַרמע פון אַ נייעם גאָז, — אַ גאָז וואָס בעשטייט פון זויער־שטאָף און קוילען־שטאָף און וואָס רופט זיך אָן קוילען־זויערעס. מיר זעהען, אַלואָ, אז ביים אַטהעמען ווערט דעם מענשענס קוילען־שטאָף פּעראייניגט מיט דיא זויער־שטאָף פון לופט. מיט אַנדערע ווערטער, דער מענש פּרענט שטילערהייט, פאַמעלעך, און דאָס קען מען זיך זעהר לייכט איבערצייגען. ווען מיר וועלען אַוועקשטעלען אין איין פּער־מאכטע גלעזערענע קעסטלעך (וואו עס געפינט זיך געוויס לופט) אַ ברענעדיגע ליכט און אין דיא אַנדערע וועלען מיר אריינלאָזען אַ מווי, וועלען מיר אין אַ געוויסע צייט אַרום בעמערקען דיא זעלבע זאך אין ביידע קעסטלעך. דיא ליכט וועט זיך פּערלעשען און דיא מווי וועט דערשטיקט ווערען. אין ביידע קעסטלעך וועט זיין ווייניגער זויער־שטאָף און אַנשטאָט איהם קוילען־זויערע. אין איינעם — פון דעם אַטהעמען פון דיא מווי; אין דעם אַנדערען — פון דיא ליכט.

דיזער גיוועהנליכער פאַקט בעווייזט אונז, אז אַטהעמען און ברענען איז דיא זעלבע ערשיינונג. אז אַטהעמען איז אַ לאנגזאַמער ברענען. אַזוי וויא אַטהעמען איז דיא זעלבע זאך וואָס ברענען, קומען בשעת דער מענש אַטהעמט פאַר

זיך אָן יעדע זאך זיך פון אליין און ברענט מיט אַ מערקווירדיגע היץ און ליכט. פאַרקערט, ווען מען ציהט אַרויס דעם זויער־שטאָף פון דיא לופט פון אַ געוויסעם אָרט, קען שוין אין דעם אָרט קיין זאך נישט ברענען, און יעדע ברענענדע זאך ווערט גלייך פּער־לאָשען.

דאָס קען אויסקומען זאָנדרבאַר, ווייל וואו זעהט מען דאָס, אז אַ זאך זאָל זיך אָנצינדען פון זיך אליין? און דאָרום קען מען מיינען, אז דיא היץ מיט דעם פייער. וועלכע ערשיינען ביים ברענען פון האָלץ, צום ביישפּיעל, זיינען אַרויסקומען פון דיא שוועבעלעך, מיט יעלכע מען האָט דיא האָלץ אָנגעצונדען. נור אויב דער לעזער וועט זיך דער־מאָגען דעם גיזען פון ערהאַלטונג פון קראַפט, וועט ער גלייך זיך איבערצייגען, אז דאָס איז אונמעגליך. וויא אַזוי האָט גיקענט ווערען אַזא וואַרימקייט און פייער. ווען קיין פּערבאָרגענע קראַפט וואָלט זיך נישט געפינען אין דיא האָרץ אליין? חוץ דעם זיינען בע־קאַנט אייניגע ביישפּיעלען פון זעלבסט־ענטצינדונג. מיט אונגיפּעהר 10 יאָהר צוריק, למשל, בשעת מען האָט אין איין דאָרף אין דייטשלאַנד פאַרזאַנדער־גישטאָמען גרויסע קופּעס היי, האָט מען בעמערקט, אז אונטען איז פון דיא היי גיוואָרען אַ שטיק בליס־צעדיגע קויל, וועלכער פלעגט זיך פון זיך אליין אָנ־צינדען, גלייך וויא מען האָט עס אַרויסגיטראָגען אויף'ן לופט.

אַזעלכע פאַקטען פון זעלבסט־ענטצינדונג ווייזען אונז דייטליך, אז דיא קראַפט פון וואַרימקייט און ליכט קומען אַרויס פון דיא פּערבאָרגענע צוצי־הונגס קראַפט, וועלכע געפינט זיך אין דיא אַטאָמען פון קוילען־שטאָף.

דיזע פּערבאָרגענע צוציהונגס־קראַפט צווישען דיא אַטאָמען פון דיא עלעמענטען, וועלכע מען רופט אין וויסענשאַפט דיא קראַפט פון כימישע קרובות (כעמישע אַפּפּיניטעט) שפּיעל אַ איינע פון דיא גרעסטע ראָלען אין לעבען און מיר קענען אָהן אַי־בערטרייבונג זאָגען, אז אָהן איהר וואָלט דער מענש נאָר נישט גיקענט לעבען. איהר בענוצען מיר, בשעת מיר פּערברענען דיא קוילען אום צו בעוועגען דיא מאַשינעס, וועלכע בעשאַפען אונז אַלעס. איהר בע־נוצען מיר אַלס הייץ־מאַטעריאַל, אַכס ליכט און

צווישן דיא אטאמען פון דיא עלעמענטען, פון וועלכע דיא פלאנצונגען בעשטייען, — צוציהונגס קראפט, וועלכע פערזאנדעלט זיך ביים פעראייניגונג פון דיא עלעמענטען אין אַן אַקטיווע קראפט.

אַבער דערמיט איז נאָך דיא שראַנע ניט ער-לעדיגט. מיר ווייסען וואָס פאַר אַ קראַט דאָס איז. ד. ה. מיר ווייסען שוין דעם נאָמען פון דיא קראַפט, אָבער פון וואָנען נעמט זיך דיא קראַפט? מיר ווייסען דאָך, אז קיין קראַפט קען ניט בעזאָ-פען ווערען פון זיך אליין. מיר בעמערקען אומע-טום אין אַלע עלעמענטען אַ פערפֿאַרגענע צוצי-הונגס קראַפט. וואו זשע איז דיא קוועלע, פון וועלכע עס ניסט זיך אַרויס דיע אונגהיערע קראַפט?

אום צו ענטפערען אויף דיעזע פראַגע, בלייבט אונז, — ניט אַפּשטעלענדיג זיך אויף דיא שליססע, צו וועלכע מיר זיינען געקומען, — צו גיין ווייטער אין אונזער אונטערזוכונג פון דיא פאַרבאָרגענע קראַפט.

מיר האָבען אַלץ געזעהען, אז דעם מענשענס אַטהמען איז אַ לאַנגזאַמער ברענען, אַ לאַנגזאַמע פעראייניגונג פון זיין קערפער מיט דיא זויער שטאָף פון דיא לופט. זיין גאַנצען לעבען אַרבייט דער מענש אויס קולענזויערע און אַטמעט איהר אַרויס אין דער לופט אַרין. דיא אויסאַרבייטונג פון קולענזויערע געפינען מיר ניט נור ביים מענשען אליין; אומע-טום, וואו מיר גיבען אַ קוק, זעהען מיר, וויא האַלץ, שטיינקויל געז א. ז. וו. ברענען; דיא חיות אַטמען אַזוי וויא דער מענש, ד. ה. זיי ברענען, טויזענדער זאכען, חוץ דעם, פוילען, און פוילען איז, וויא עס איז בעוויזען, אויך אַ לאַנגזאַמער ברענען. אַלעס אַלץ, אַרום אונז ברענט, אַלעס פֿערוואַנדעלט אַ טייל פון זיך אין קוילען-זויערע. דיא קוילען-זויערע דאַרף זיך דעריבער אַלץ פערמעהרען אויף דער וועלט, און אַזוי וויא אַהן קוילען-זויערע קען ניט לעבען קיין לעבעדיגע זאך, וועלכע דאַרף האָ-בען צום אַטהעמען, דאַרף דיא לופט, וואָס זאָל פֿע-שטיין פון זויער שטאָף און אַזאָט, ווערען אַלץ שווערער צום לעבען, און זעהר גיך האָט געדאַרפט קומען אַ צייט, ווען קיין לעבענדיגע זאך וואָלט ניט געקענט עקסיסטירען אויף דער ערד, און ווען דיא גאַנצע ערד וואָלט געווען פערדעקט מיט

דיא זעלבע ערשיינונגען, וויא ביים ברענען; נור ווייל דאָס אַטהמען איז אַ לאַנגזאַמערער ברענען, ערשיינט ניט אים ערשטען פאַל קיין ליכט. פון דיא פעראייניגונג פון זויערשטאָף מיט דעם מענ-שענס בלוט קומט מעהר ניט אַרויס וואַרעמקייט. דיא וואַרמקייט, וועלכע עקסיסטירט שטענדיג ביים מענשען, וואו ער זאָל זיך ניט געפינען. בשעת דער מענש אַטהעמט אַטמער (ווען ער לופט, צום ביישפּיעל), ווערט פערברענט מעהר שטאָף פון זיין קערפער און עס קומט אַרויס אַ גרעסערע וואַרמ-קייט, דעם מענשען איז הייסע. בשעת דער מענש אַרבייט, אַטהעמט ער ניעכער, מעהר בלוט פֿעראיי-ניגט זיך מיט דיא זויערשטאָף פון לופט, מעהר פערבאָרגענע צוציהונגס-קראַפט געהט אַריבער אין אַקטיווע קראַפט, אין וואַרמקייט און אין דיא קראַפט, וועלכע איז נויטיג, אום דער מענש זאָל קענען מאַכען געוויסע בעוועגונגען. אַזוי אָבער וויא ביי דעם מענשען ברענט דיא שטאָף פון זיין קערפער, מוז ער שטענדיג אריינגעהען נייע מאַטע-ריאַל, מוז ער ארייננעמען אין זיך שפּיז. דיא שפּיז שפּילט ביים מענשען אַזא ראָלע, וויא פאַר דיא מאַ-שין דיא קוילען. אַזוי וויא פערברענענדיג דיא קוילען, פערזאנדלעך מיר דיא פערבאָרגענע צוציהונגס קראַפט פון דיא קוילען אין דיא קראַפט, וועלכע בעוועגט דיא מאַשין — אַזוי, איבערקאָבענדיג דיא שפּיז און איהר פערברענענדיג, בשעת מיר אַטמ-ען, פֿערוואַנדלען מיר דיא פערבאָרגענע קראַפט, וועלכע עס געפינט זיך אין איהר, אין דיא קראַפט, וועלכע בעוועגט אונז. דאָס האָט גענעבען דעם בע-ריהמטען פראַנצויזישען געלערנטען קלאָר בערנאַר דיא מעגליכקייט צו ענטדעקען פאָלגענדען געזעץ: יעדע בעזונדען פון קראַפט אין דעם מענשליכען קערפער איז פערבונדען מיט דיא צערשטערונג פון שטאָף. וואָס מעהר דער מענש אַרבעט, וואָס מעהר ער בעוועגט וועלכע-עס-איז גליעד פון זיין קערפער, וואָס מעהר קראַפט עס געהט אַוועק ביי איהם, אַלץ מעהר שטאָף ווערט פערברענט ביי איהם, אַלץ מעהר שטאָף דאַרף ער האָבען.

וואָס זשע פאַר אַ קראַפט געפינט זיך אין דיא פלאַנצונגען, וועלכע דער מענש געברויכט? דאָס איז דיא פאָטענציעללע צוציהונגס קראַפט

מויז שוין מעהר ניט געקענט אָטהעמען. זיא איז דערשטיקט געוואָרען. דיא לופט אונטער דיא קעס-טיל, אַלזאָ, איז שוין געווען פערדאָרבן. נאָכדעם האָט ער אַרונטערגעשטעלט אַ פלאַנצונג און דאָן אַוועקגעלייגט אַנאָנדער מוויז, און דיא מוויז האָט געקענט ווייטער לעבען. דיא לופט, אַלזאָ, איז וויי-טער געוואָרען ריין און האָט געטויגט צום אָטמען און צום ברענען. קיין מאָל האָט נאָך אַזאָ קליינע און איינפאַכע פּראָבע ניט געהאַט אַזאָ גרויסע בע-דייכונונג. זיא האָט געמאַכט דעם גרעסטען גער-דער צווישען אַלע געלעהרטע פון דער גאַנצער וועלט. פון אומעטום האָט פריסטרי בעקומען גרא-טולירינגען צו זיין מערקווירדיגען ערפאָלג, און אין דער אמת, דיא קליינע פּראָבע האָט בעוויזען דעם פלאַן וועלכער עקסיסטירט אין דער נאַטור, זיא האָט בעוויזען דיא שייכות צווישען חיות און פלאַנצונגען. זיא האָט בעוויזען, אַז זיי ביידע אונ-טערהאַלטען איינע דעם אַנדערענס לעבען.

מיט דער צייט, אַז מען האָט זיך דערוואוסט, וואָס דאָס איז נאָ, פון וואָס עס בעשטעהט דיא לופט, און מען האָט זיך אויסגעלערט צו אונטער-זוכען גאַנצען, איז מען דערגאַנגען ריכטיגער אין וואָס עס בעשטעהט דער פּראָצעס. מען האָט אונ-טערוזכט דיא נאָען אונטער דיא קעסטעלע און אויס-געפונען, אַז דיא מוויז דאַרף האָבען צום אָטמען זויער-שטאַף, אַז נאָך דער מוויז'ס טויט איז אין דיא קעסטעלע געוועזען קוילען-זויערע אַנשטאַט זויער שטאַף, און בשעת מען האָט דאַרטען אַראָב-געלאָזען דיא פלאַנצונג, איז פון דיא קוילען זויער ווידער געוואָרען זויער-שטאַף. מען האָט אויסגע-פונען, מיט איין וואָרט, אַז דיא פלאַנצונגען נע-מען פאַרנאָנדער דיא קוילען-זויער אויף איהרע טיילען — זויער שטאַף און קוילען שטאַף, דיא קוילען-זויער-שטאַף נעמען זיי צו צו זיך און דיא זויער-שטאַף גיבען זיי צוריק אוועק דער לופט.

מיט דעם האָבען זיך אָבער ניט בענוגענט דיא געלעהרטע. אום פאַרנאָנדערצונעהמען דיא קוילען-זויערע אויף איהרע טיילען, האָבען זיי ווייטער געקלערט, דאַרף מען אַזוי וויא אום פאַרנאָנדער-צוציהען דיא פריהער דערמאָנטע קוגלען, געברוי-כען אַ קראפט. אין זיך האָט דיא פלאַנצונג ניט

קוילען-זויערע און מיט נאָך עטליכע זאַכען, וועלכע-קומען אַרויס פון ברענען. אַזוי אָבער וויא מיר בע-מערקען ניט, אַז עס זאָל טאַקע אַזוי זיין, אַזוי וויא מיר זעהען, פאַרקעהרט, אַז דיא צאָהל פון מענשען און לעבעדיגע זאַכען פערמעהרען זיך, און דיא לופט ווערט גאָר ניט שטענדיג איבערגעפילט מיט קוילען-זויערע, מוז דאָך אויף עקזיסטירען. אַזאָ פּראָצעס, וואָס זאָל זיין פונקט פאַרקערט, פונקט דער הפך פון ברענען, ד. ה. דיא קוילען-זויערע מוז שטענ-דיג צערשטערט ווערען און צופאַלען אויף קוילען-שטאַף און זויער שטאַף. וואָס איז דאָס פאַר אַ פּראָצעס?

דער ערשטער וועלכער עס האָט זיך אָפגע-שטעלט אויף דיא פּראָגע, איז געוועזען דער בע-ריהמטער געלענטער פריסטלי, וועלכער האָט גע-לעבט אין פאַרינגען יאהרהונדערט. אַזוי אָבער, וויא אין זיין צייט האָט מען נאָך ניט געוואוסט, פון וואָס עס בעשטעהט דיא לופט, און וואָס עס איז דאָס אַווינס ברענען, האָט ער ניט גע-קענט אַזוי שטעלען דיא פּראָגע, וויא מיר שטעלען איהר יעצט. ער שטעלט איהר עטוואָס אַנדערס: מיר בעמערקען, שרייבט ער, אַז ווען אַ ליכט ברענט אַדער אַ לעבעדיגע חיה אָטעמט אין אַ געוויסען אָרט, ווערט דאַרטען דיא לופט פערדאָרבן; זיא טויג שוין מעהר ניט צום ברענען און ניט צום אָטמען, און יעדע חיה ווערט אין איהר דער-שטיקט, יעדע ברענענדיגע זאַך — פאַרלאָשען. אַזוי וויא שטענדיג ברענען אויף דער ערד מילי-אָנען יאָכען און אָטמען מיליאָנען חיות דאַרף דיא לופט אַלץ מעהר פערדאָרבן ווערען, און טראָץ דעם עקזיסטירט שוין דיא וועלט טויענדער יאהרען און אַלץ איז וויא אימער. עס איז זעלבסטפער-שטענדליך, אַז עס מוז עקזיסטירען אַזאָ מין פּראָ-צעס, וועלכער זאָל פון דיא פערדאָרבענע קופט מאַכען ווידער אַ נוטע, וואָס זאָל טויגען צום אָט-מען און ברענען. אפשר טוען דאָס דיא פלאַנצונ-גען? דעם 18 אויגוסט 1772 יאהר האָט פריסטלי געמאַכט אַזאָ פּראָבע; אונטער אַ גרויסע גלע-זערנע קעסטל האָט ער אַוועקגעלייגט אַ לעבע-דיגע מוויז (מען קען אויף אַוועקשטעלען אַ ברע-נענדיגע ליכט). נאָך אַ געוויסע צייט האָט דיא

דיא קראפט פון דעם זאגנען-שטראל איז ניט פער-
פאלען גיווארען. און אזוי וויי אין דיא קוגלען דיא
קראפט פון דעם מענישענס הענד, האָט דיא קראפט
פון דער זונן זיך פערוואנדעלט אין א פערבארגענע
פאָטענציעלע קראפט, אין דיא צו צי הונגס-
קראפט צווישען דיא אטאָמען פון קוילען-שטאָף
און זויער-שטאָף. דיא פלאנצונג לעבט און וואַקסט;
אימער - לייגט זיא מיט דיא קראפט פון דיא זונן
פארנאנדער קוילען-זויערע, אימער נעמט זיא אַרײַן
אין זיך נייע קוילען-שטאָף. אָבער צוזאמען מיט דעם
קלייבט זיך ביי איהר אַן אלץ מעהר צוציהונגס
קראפט. אין א געוויסע צייט אַרום שניידט דער
מענש דיא פלאנצונג אָפּ, און ווען ער געברויכט
איהר אלס שפּײַז, נעמט ער צוזאמען מיט דיא
קוילען-שטאָף אין זיך אַרײַן אויף דיא פערבארגענע
קראפט, אין וועלכע עס האָט זיך פערוואנדעלט
דיא קראפט פון דעם זאגנען-שטראל. בשעת ער
קוילען-שטאָף געפינט זיך אין מענישען, בעקומט ער
דיא מעגליכקייט זיך ווידער צו פעראייניגען מיט
דעם זויער שטאָף. דער מענש אָטעמט, און דא
מאָלס ווערט דיא פערבארגענע קראפט פון דיא
זונן ווידער אַן אַקטיווע קראפט; זיא פערוואנדעלט
זיך אין דיא וואַרימקייט פון אונזער קערפער, און
אין דיא קראפט וועלכע בעוועגט איהם, מיט וועלכע
דיא הענד אַרבייטען און דיא קאָפּ דענקט. אַ מאָל
בענוצט דער מענש דיא קראפט פון דיא זונן, וואָס
איז פארבארגען אין דיא פלאנצונג, אַנדערס: ער
גייט דיא קוילען-שטאָף פון דיא פלאנצונגען דיא
מעגליכקייט גיך זיך צו פעראייניגען מיט דיא זויער-
שטאָף פון לוזט; ער פערברענט דיא האָלץ פון דיא
פלאנצונגען, און דאמאָלס געהט דיא פערבאָר-
גענע קראפט איבער אין דיא וואַרימקייט און
ליכט, אין דיא קראפט, וועלכע בעוועגט אלע מאָ-
שנינען, אין דיא קראפט פון דאמפּף, וועלכער מיר
דארפן פערדאנקען אונזער גאנצען יעצטיגען לעבען,
וועלכע האָט בעשאפן דיא גאנצע יעצטיגע ציוויל-
ליזאציאָן. עס טרעפט אַ מאָל, אַז דיא פלאנצונג,
דער בוים, פאלט אַנדער און ליגט אָב טויענדע
יאָהרען. ער ווערט בערעקט מיט פיעל סלאָיען
פון ערד; דער בוים ליגט טויענדע יאָהרען אונטער
דער ערד, און איהם קומען פאַר טויענדער פער-

אז קראפט; פון וואנעט נעהמט זיך אלוץ דינע
קראפט?

די געלעהרטע האָבען געמאכט הונדערטע נייע
פראָבעס און אַלאַנגע צייט האָט מען קיין תרין
ניט געפונען אויף דיא פראגע. זעהר פיעל פראָ-
בעס האָבען זיך אין גאנצען ניט איינגעגעבען: דיא
פלאנצונג האָט ניט פארנאנדערגענומען דיא קוילען-
לען-זויערע. נאָך פיעלע פראָבעס האָט מען גענדליך
בעמערקט, אַז דיא פלאנצונגען נעמען פאַר-
נאָנדער דיא קוילען-זויערע נור ביי-טאָג, נור
דאָן ווען דיא זונן שיינט, און וואָס דיא שייין
פון דיא זונן איז שטארקער, נעמט דיא פלאנצונג
אלץ מעהר קוילען-זויערע פארנאנדער און אלץ מעהר
אַרבייט זיא אויס זויער שטאָף. פון דיא בעאָב-
אכטונגען און פראָבעס איז מאן דאָרום געקומען
צו דיא איבערצייגונג, אַז דיא זונן איז דאָס
דיא קראפט וואָס ציהט פאַרנאנדער דיא
קוילען-שטאָף און זויער-שטאָף פון דיא
קוילען-זויערע.

פאַר פיעלע לעזער וועט אויסקומען זעהר
וואונדערבאר דער אויסדרוק דיא זונן, דער שטראל
פון דיא זונן, איז אַ קראפט. זיי וועלען זיך נאָך
מעהר וואונדערען, ווען מיר וועלען זאָגען, אַז
דאָס איז ניט נור אַ קראפט, נור אַז דאָס איז
דיא איינציגע קראפט, דיא איינציגע קוועלע,
פון וואנען עס נעהמען זיך דיא איבריגע קרעפטע.
דאָ האָבען מיר אָבער קיין אַרט ניט אום דאָס
אויספיהריך צו ערקלערען. אָבער מיר האָבען, אַז
אייניגע ביישפיעלען וועלען דאָס דעם לעזער קלאָר
מאכען.

דיא זונן האָט געשיקט איהרע שטראלען אויף
דער ערד. אייניגע שטראלען זיינען גיפאלען אויף
דיא פלאנצונגען און האָבען זיי גיגעבען דיא מעג-
ליכקייט פארנאנדערגענומען דיא קוילען-זויערע, פון
וועלכע עס געפינט זיך אימער עטוואָס אין די לופט,
אויף קויענישטאָף און זויערשטאָף. דיא קוילען-
שטאָף איז אַרײַן אין דיא פלאנצונגען און איבער-
גיאַרבייט גיוואָרען אין דיא שטאָף פון דיא פלאנצונג,
אין האָלץ, בלעטער, פרוכט, א. ז. וו. און דיא זויער-
שטאָף האָט זיך צוריקגעקערט אין דיא לופט. אָבער

בעווענט דעם מענשען אליין, זיא איז דיא קראפט, וועלכע ווארט אויף דיא גאנצע אינדוסטריע, איהר זעהען מיר אין דיא ליכט פון נעז און אין עלעקט-רישען פונק, זיא ווארעמט אונז ביי מאָן און ביי נאכט (אין אונזער אויווען), זיא קאכט אונזערע שפייע א. ז. וו., א. ז. וו.

ווען מיר וועלען אלזאָ יעצט אוועקשטעלען דיא פראגע, וואָס פאר אַ קראפט געפינט זיך אין דיא פלאנצונגען און פון וואנען נעמט זיא זיך? קענען מיר שוין ענטפערן: דאָס איז דיא פערבאָרגענע קראפט פון דיא שטראלען פון דיא זונן, וועלכע האָט זיך בעהאלטען אין דיא קוילען שטאָף פון דיא פלאנצונגען. פון דיא פלאנצונגען נעהט זיא אריבער אין וואַרימקייט, ליכט, עלעקטריציטעט, און אלע דיא קרעפטע, וועלכע מיר זעהן נור אַרום זיך און וועלכע האָבען אלעס בעשאַפֿען, אָדער גייט אריבער אין דעם מענשען אליין און פערוואַנדעלט זיך אין דיא קראפט פון לעבען, אין דיא קראפט, וועלכע גיט איהם דיא מעגליכקייט צו אַרבייטען און צו דענקען אין דיא קראפט, וועלכע עס האָט גע-מאכט רעוואָלוציאָנען, דורכנעפיהרט מלחמות, - אין דיא קראפט פון צערשטערונג און אויפבויען.

דיעזער שלום, וויא עס דריקט זיך וויציג אויס דער רוסישער גילעהרטער טימיראזעוו, קען מעהר גיט וויא צופרידען שטעלען דעם מענשען, וויא שטאַלץ דער מענש זאָל זיין, וועט ער זיך פון דעסט-וועגען גיט פיהלען בעליידיגט מיט דעם פאָקט אז ער איז אָהן דיא זונן אַ גאָר נישט. פעסעהרט, ער וועט מיט דיא גרעסטע פערנעניגען הערען פון דער וויסענ-שאַפט, אז ער האָט רעכט, אזוי וויא דער כינע-זישער קייזער, זיך צו בעריהמען, אז ער שטאַמט פון דיא זונן אליין, אז ער איז דיא זונן'ס אַ זעהן, וואָרים דיא זונן גיט איהם זיין גאנצע חיות.

איוראַעל פעסקין.

ענדערונגען; ער ווערט פערוואַנדעלט אין שטיין-קויל; אָבער דיא קראפט פון דיא זונן, וויא יעדע קראפט, קען גיט פערפאלען ווערען; דיא גאנצע צייט ליגט זיא פערבאָרגען אלס אַ צוציהונגס-קראפט, און נאָכ-דעם וויא דער בוים איז אָבגילענען טויווענדע יאָהרען אין דער ערד, גראָבט איהם דער מענש אויס אלס שטיקער שטיין-קוילען, אום צו בענוצען דיא אין איהם פערבאָרגענע קראפט פון דיא זונן.

דיא קראפט וויא עלעקטריציטעט קומט אויף אַרויס פון דיא זונן, און דאָס איז גיט. שווער צו פערשטיין. יעדער ווייס, וואַהרשיינליך, וואָס צינגט איז. צינגט געפינט זיך אין דער ערד פערבונדען מיט זויער-שטאָף. אז מען גראָבט איהר אויס, דאַרף מען צולייגען אַ געוויסע קראפט, אום איהר צו שידען פון דיא זויער-שטאָף. מען נעמט האַלץ אָדער שטיין-קויל, אין וועלכע עס איז פערבאָרגען דיא קראפט פון דיא זונן, און ציגט זיי אָן. דאָן פערוואַנדעלט זיך אין זיי דיא פערבאָרגענע קראפט פון דיא זונן אין וואַרימקייט. דיא קראפט פון וואַרימקייט נעמט פערנאָנדער דיא צינג און דיא זויער-שטאָף און ווערט פערבאָרגען אין זיי אלס אַ צוציהונגס-קראפט, דער אָנהויב אלזאָ פון דיא צוציהונגס-קראפט פון דיא צינג איז דיא קראפט פון דיא זונן. ווען מען לייגט אַריין דיא צינג אין אַ זויער, וואו ער בעקומט דיא מעגליכקייט זיך ווידער צו פעראייניגען מיט דיא זויער-שטאָף, גייט דיא פערבאָרגענע קראפט ווידער אריבער אין אַ אַקטיווע, און אויב זיא גליהט אָן אַ קויל, ווייזט זיא זיך אונז אלס אַ עלעקטרישער פונק. אלזאָ דער אָנהויב פון דיא עלעקטרישע קראפט איז דיא קראפט פון דיא זונן.

דיעזע אלע פאָקטען בעווייזען אונז, אז דיא זונן איז אַ קראפט, פון וועלכע עס קומען אַרויס אללע איבריגע קרעפטע. זיא איז דיא קראפט, וועלכע עס

דיא בעוועגונג פון הארץ און בלוט.

וועלכער האט געשפראכען פון דער בעוועגונג פון בלוט, האָטש ער איז ניט געווען קיין נאטורפאָרשער. איך מײן דעם גרעסטען פון דיא דראַמאַטורגען און פאָר עטען שעקספיר. מיט זיין הויכען נייט, קען מען זאגען, האט ער געזאגט נביאות. אין זיין ווערק „דער סוחר פון ווענעציע“ געפינט איהר דיא ווערטער פון באסניא: „איך האב דיר עפענטליך געזאגט, אז דער „גאנצער רייכטהום, וואס איך האב געהאט, איז געלאָפּען אין מיינע וועגען (אָדערען).“

און אין זיין „ויליאם צעזאר“ זאגט ברוטוס: „ווארום לויפט מיין בלוט זאָ צו מיין הערץ?“ און אין מערהערע אנדערע שטעלען פון זיינע ווערקע קען מען געפינען אזעלכע אויסדריקע, וועלכע צייגען דייטליך, אז ער האט געהאט א בעגריף פון דער בעוועגונג פון בלוט. קיין ווערק פון בעפאָר שעקספיר'ס צייטען, וועלכעס זאל ריידען פון דער בעוועגונג פון בלוט, גיעבט עס אבער ניט.

ערשט אין צוועלף יאהר ארום נאך דעם טויט פון שעקספיר, אין דעם יאהר 1638, איז ערשינען דאס אונשטערבליכער בוך „דיא בעוועגונג פון דעם הערץ און בלוט“. א נייע וועלט האט זיך אויפגעפּענט, דיא פיזיאלאָגיע איז דאן געבאָרען געוואָרען. דער פער-פאָסער וויליאַם האַרוויי, אין ענגלישער אַרצט, האט געמאַכט דיא ענטדעקונג און האט געזאגט דער וועלט, אז דאס בלוט שטעהט ניט אויף אין אָרט, אז עס בעוועגט זיך. עס איז מערקוויירדיג, דאס צור זעלבער צייט האט געלעבט נאך א מאן, וועלכער האט אויסגעפונען נאך א זאך, וועלכע בעוועגט זיך, — איך מײן דא גאלילעי, וועלכער האט אויסגעפונען, דאס דיא ערד בעוועגט זיך. יא, מען קען זאגען, דאס דער זיבעצהנטער יאהרהונדערט איז רייך אין „בעד וועגונגען“! קיין וויכטיגערע צוויי בעוועגונגען האט

אונזער שפראך לערנט אונז, אז „דאס בלוט רינט אין אונזערע אָדערען“. אז מיר שעמען זיך און ווערען רויטה וויא א בוריק, זאָגען מיר „דאס בלוט האט אונז אַ זעץ געטהאן אין פנים“. אז איינעם דאכט זיך אויס, אז ער האט געזעהן א מת פון יענער וועלט, ווערט ער בלאָס, ווייס וויא קאלך, „עס ברייבט ביי איהם ניט א טראָפּען בלוט אין פנים“. אלזא, יעדער, וועלכער הערט זיך צו מיט דיא אויערען צו וואס ער רעדט מיט דעם מויל, ווייס, ערשטענס, אז עס זיינען דאָ אָדערען, צווייטענס, אז אין דיא אָדערען איז דאָ בלוט, דריטענס, אז דאס בלוט רינט, און פיערטענס, אז עס זיינען דאָ אומשטענדען, וועלכע פערטרייבען דאס בלוט פון דיא אָדערען און זיי ווערען כמעט ליידן, אדער פאָרקעהרט, דאס בלוט קומט צו אין דיא אָדערען און זיי ווערען שטאַרק אָנגעפּילט. דאס איז, דאכט זיך, א גאנץ איינפאָכע געשיכטע, וואס יעדערער פערשטעהט גאנץ גוט, און אויף וואס מען דארף נאָר קיין פירושים ניט האבען. אָבער איך וועל אייך זאגען א סוד, אז דיא ווערטער: „דאס בלוט רינט אין אונזערע אָדערען“ זיינען ניט בעשאָפּען גע-וואָרען צוזאַמען מיט אדם הראשון; דיעזער אויסדרוק איז נור אייניגע הונדערט יאהר אַלט. עס גיעבט נאר קיין ספר, וועלכער איז געשריבען פריהער פאר דעם זיבעצהנטען יאהר-הונדערט, וועלכער זאל דערמאנען, אז דאס בלוט בעוועגט זיך אין דיא אָדערען. אדרבא, בעפאָר דעם בעריהמטען גאלען (1600) יאהר נאך קריסטוס, דער פאטער פון אלע מעדיצינער, האט מען נאר גערעכענט, אז דיא העלפט פון דיא אָדערען האבען נאָר קיין בלוט ניט אין זיך, אז דאָרט איז פוסט און אז ווינטען אדער רוחות טרייבען זיך דאָרט ארום. עס איז נאר א וואונדער, דאס אין דעם אַנ-פאנג פון „דעם יאהרהונדערט איז געווען א מאן,

שטאדט, דארף מען האבען א קראפט, וועלכע זאל ארויפשטופען דיא וואסער אין דיא הייזער אריין. דערצו ווערט דאס וואסער מיט פאָמפען אריינגעגאָסען אין א גרויסע ביט, וועלכע שטעהט אויף א הויכען באַרג, העכער וויא דאס העכסטע הויז אין שטאדט. פון דער ביט, וועלכע מען רופט רעזער-וואַר, געהט א רעהר אַראָפּ באַרג, פון דער גרויסער רעהר געהען רעהרען אין אלע גאסען, און פון דיא רעהרען געהען קלענערע רעהרען אין יעדעס הויז אריין, און פון דיא קלענערע געהען נאך קלענערע אין יעדען פלאַך, און פון יעדען פלאַך געהען צעשיידענע רעהרען, נאך קלענערע, אין אלע ערטער וואו מען ברויכט האבען וואסער.

ווען מיר נוצען דאס וואסער, צום ביישפּיל, אין דער פריה, ווען מיר וואשען זיך דאס געזיכט, זעהן מיר, אז דאס אונריינע וואסער ווערט פערשוואונדען, אזוי וויא אין דער ערד אריין. וויאזשע קומט דאס וואסער אהין? דא געבט דאס אויך א סיסטעם פון רעהרען, וועלכע זיינען עהנליך צו דיא וואסער פיהרענ-רעהרען. פון דעם סינק, וועלכער איז א דינער רעהר, אזוי דין וויא דער רעהר פון וועלכען דאס וואסער איז געקומען, לויפט דיא אונריינע וואסער אריין אין א גרעסערע רעהר, וועלכע לעגט בערגראפּען. ניין איילען אין דער ערד, פון דאָרט געהט דיא גרעסערע רעהר אין נאך א גרעסערע אין גאס, און פון אלע גאסען קומט זיך צונויף דיא וואסער אין א נאנץ גרויסע רעהר, און פון דאָרט פאלט אריין דער נאנצער שמוץ אין טייך אריין. ווען דאס אונריינע וואסער קומט אין טייך, ווערט דאס אפגעזעצט, דיא שמוץ בלייבט אויף דעם באַדען, דאס וואסער לייטערט זיך, און עס ווערט וויעדער געפאָמפעט אין רעזערוואַר אריין, פון וועלכע עס לויפט בארג-אַראָפּ אין דיא גרויסע רעהרען; נאכהער אין קלענערע, און אין נאך קלענערע, ביז עס קומט אין שטוב אריין, וחוור חלילה, זאָ געהט עס אימער. דאס וואסער, מיט וועלכען מיר האבען זיך געוואשען דאס געזיכט, טרינקען מיר אין אייניגע טעג ארום; עס איז א גלגל החור, א עוויגער קרייזלויף. דער חלק צווישען דיא צוויי סיס-טעמען פון רעהרען איז, דאס דיא ריינע וואסער לויפט פון איין גרויסען רעהר (פון רעזערוואַר) אין איי-ניגע קלענערע (שטאט-אבטהיילונגען) נאכהער אין

נאך דיא וועלט ניט בייגעוואוינט. זיי האבען געמאכט דיא גרעסטע רעוואָלוציאָן אין דער וויסענשאַפט. ניין, זיי האבען געלייגט דעם ווינקעלשטיין פאר אונזער היינטיגער וויסענשאַפט.

איהר זעהט אלזא פון דעם קורצען היסטאָרישען איבערבליק, אז עס האט גענומען א היבש ביסעל יאהרען איידער מען האט אנגעפאנגען צו פערשטעהן, אז דאס בלוט בעוועגט זיך, און דאס וואַרט "רינען", וועלכען יעצט ברויכט יעדער מענטש, אפילו א שאינו יודע, איז געווען אונבעקאנט אפילו צו דיא גרעסטע פילאָזאָפּען און געלעהרטע, וועלכע האבען געלעבט פאר וויליאַם האַרווי.

יעצט וועלען מיר בעטראכטען עטוואס גענויער דיא בעוועגונג פון בלוט. דאס ערשטע מוזען מיר זאגען, אז עס בעוועגט זיך אימער און אין דערזעלבער ריכטונג, דאס הייסט, יעדער טראָפען בלוט, וועלכער בעוועגט זיך אין אַן אָדער, מוז זיך בעוועגען אימער פאָרווערטס און געהט קיין מאל צוריק. איהר האט דאָך אורדאי געהערט, אז היינטיגע צייטען מאכט מען א רייזע ארום דער וועלט: מען פאָהרט אימער גלייך, אימער גלייך, אזוי וויא אַט, און מען קומט צום זעל-בען אָרט, פון וועלכען מען איז ארויסגעפאהרען, אבער פון דעם אנדערן זייט. אז איינער זאל ארויספאהרען פון ניו יאָרק נאך אייראפא, אפריקא און אזיען און פון סיביר קומען נאך סאן פראנציסקא און פון סאן פראנציסקא זאל ער קומען צוריק נאך ניו יאָרק, וואָלט אזא מענטש געהאט דורכגערייזט ארום דער וועלט און וואָלט געקומען צוריק צום זעלבען פונקט, פון וואנען ער איז ארויסגעפאהרען, אבער פון דיא גענענ-געזעצטע זייט. דאס זעלבע איז אויך מיט א טראָפען בלוט: עס רינט אימער פאָרווערטס און עס קומט צו דעמזעלבען פלאַץ, פון וועלכען עס איז ארויסגע-נאנגען.

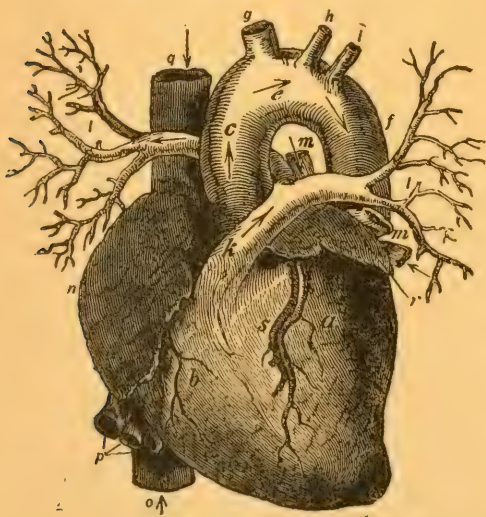
איך וועל מאכען א פראָבע צו ערקלערען דאס זעלבע עטוואס דייטליכער.

יעדער פון אייך, איהר שטאט-איינוואוינער, נוצט וואסער, וועלכע לויפט פון וואַנד ביי אייך אין צימער. איהר עפענט א קראן און עס גיסט זיך וויא פון א קוואַל. פון וואנען געהמט זיך דאס וואסער? פון א טייך. נור אזוי וויא דער טייך לויפט לעבען

גרעסערונג גלאז אום זיי צו בעמערקען. דיא קליינע אוניוויטבארע רערעלאך האבען א נאנץ בעזאנדערען נאמען; זיי הייסען קאפילארען, אָדער האר-רערעלאך (ווייל זיי זיינען דין וויא הערעלאך). פון דיא קאפילארען קומט שוין ארויס דער טראפען בלוט אוניוויט און הייבט אן ווידער א נייע ריזע, עטוואס לאנג-זאמער, צוריק אהיים, פריהער דורך קליינע רעהרען (ווענען), נאכהער דורך גרעסערע און גרעסערע, ביז עס קומט אין דיא לונגען, וואו עס ווערט איבערגע-ניצעוועט און נאכהער ווידער אין הערץ, אום וויע-דער נאציפאנגען א נייע ריזע.

יעצט וועלען מיר בעטראכטען דעם הויפט אָרגאַן פון דער וואונדערבארען סיסטעם פון בלוט-בעוועגונג, דעם מעכטיגען פאָמפ, דורך וועלכען יעדער טראפ-פען בלוט אין אונזער קערפער מוז דורכגען — איך מיינ דאס הערץ.

דאס הערץ פון פיר-פייסניג חיות איז נאנץ עהנ-ליך צו דאס הערץ פון מענשען. נעהט צו איין קצב און קוקט זיך איין אין א לונג-לעבעריל פון א שאָף אדער פון א קעלבעל; איהר וועט זעהן, אז דאס לונג און לעבער היינגט אויף דעם גאָרנעל, אדער לופט-רעהר; אונטען קומען דיא לונגען אזוי ווייך שוואַס (גובקע, שפאָנדזש) און צווישען דיא לונגען ליגט דאס הערץ. איהר קענט דיא גאנצע געשיכטע קויפען זעהר ביליג. בריינגט דאס אהיים און שנייט אפ דעם לעבער און בראט אפ און פון דיא לונגען מאכט א זאזע, און אייך וועט נאך בלייבען עטוואַס, וועלכעס זעהט אויס אזוי וויא דיא פאללענדע פיגור:

דאס הערץ און דיא גרויסע בלוט-כלים אָדער בלוט-געפעססען.

נאך מעהרערע קלענערע (גאסען), אין א מענגע גאנץ קליינע (היווער) רעהרען, און דיא אוניוויטע וואכער לויפט פערקעהרט פון גאנץ קליינע רעהרען (פון דיא היווער) אין גרעסערע (גאסען) און נאך גרעסערע (שטאט-אבטהיילען) אין א נאנץ גרויסע רעהר, פון וועלכען עס פאקט אריין אין טייך, אין דעמוועלכען טייך, פון וועלכען דאס ריינע וואסער קומט.

פערשטעהט זיך, אז דיא אוניוויטע וואסער פאקט אריין מיינען ווייט פון דעם אָרט, פון וועלכען דיא ריינע וואסער ווערט געפאמפט. עס וועט אייד אויס-ווייזען פיעללייכט, אז איך רעד ניט צו דער זאכע און איהר ווייט שוין מאכען א "פאָינט אָף אָרדער". אבער איך פערזיכער אייך, אויב איהר וועט פערשטעהן ריכטיג דיא סיסטעם פון וואסערקייטונג און וואסער אבטייטונג, וויא אזוי מיר בעקומען ריינע וואסער, און וויא אזוי מיר ווערען פטור פון דיא אונ-ריינע, וועט אייך פיעל לייכטער זיין צו פערשטעהן וויא אזוי דאס בלוט רינט איי אונזערע אדערען. דער מענש האט אויך א טייך, א פאָמפ און א רעזערוואַר, אין א צווייטענדיג סיסטעם פון רעהרען. דאס בלוט, וועלכעס פליסט אין אונזערע אָדערען, איז ריין ווען עס קומט ארויס פון דעם מעכטיגען פאָמפ; דאס בלוט ווערט אויך אוניוויט און עס פאקט אריין אין קליינע רעהרען און נאכהער איי גרעסערע, און דערנאך אין נאך גרעסערע א. ז. וו., ביז עס קומט אין דעם טייך, וואו דאס בלוט ווערט ווידער גערייניגט און פערטיג צום נוצען, וחזור חליקה, — אוי דאס זעלבע אומגעקעהרט.

דער טייך זיינען דיא לונגען, דער פאמפ און רעזערוואַר איז דאס הערץ, דיא לייטענדע רעהר רען אדער דיא רעהרען דורך וועלכע עס שטראמט דאס ריינע בלוט רופט מען ארטעריען (1), און דיא אפטייטענדע רעהרען — דיא יעניגע, דורך וועלכע עס שטראמט דאס אוניוויטע בלוט, רופט מען ווע-נעי (2), יעדער טראפען בלוט, וועלכער נעהט ארויס פון דעם הערץ, איז ריין און לויטער, און פאנגט אן דיא לאנגע ריזע דורך גרויסע רעהרען אין קלענערע אין נאך קלענערע, ביז עס קומט צו אזעלכע קליינע רעהרען וועלכע מען סעי נאר ניט זעהן מיט דעם געוויינליכען אויג, זא דאס מען דארף האבען א פער-

o, דיא אויפשטייגענדע ליידנע ווענע

q, דיא הערונטערשטייגענדע ליידנע ווענע

n, דער רעכטער הערץ-אויערל (אָריקל)

b, דאס רעכטע הערץ-בייכעלע (ווענטריקל)

ke, קונגען-ארטעריע

l, l, דער רעכטער צווייג און דער לינקער צווייג פון

דער קונגען-ארטעריע, וועלכע געהען צו דער רעכטע

און לינקע טהייכען פון לונג

m, m, דיא צוויי לונגען-ווענען, וועלכע בריינגען דאס

נערייניגטע בלוט פון דיא לונגען צום לינקען

r, הערץ-אויערל

a, דאס לינקע הערץ-בייכעלע

c. e. f. דיא אָרטא, אדער דיא גרעסטע ארטע-

ריע, וועלכע געהט ארויס פון דער לינקע זייט פון

הערצען, נעמליך פון לינקען הערץ-מאגנענדעל

g. h. i. ארטעריען, וועלכען טראגען בלוט צום

קאפף, הענד א. ו. וו.

(דיא פֿיילען אויף דער פיגור צייגען דיא ריכ-

טונג, אין וועלכע דער שטראם פון דיא בלוט גייט).

דאס הערץ, וויא איהר זעהט אויף דער פיגור,

זעהט אויס וויא א ליטווישע גאָמלעקע. עס לינגט

אי דער ברוסט מיט דעם שפיץ אראפ, און מיט

דיא ברייטע זייט ארויף. דאס הערץ האט דיא גרויס

פון א צונעמאכטען פויסט.

עס איז א ליידנער בייטעל, עס איז צוטהיילט,

מיט א ווענטעל אין מיטען פון אויבען אראפ, אין

צוויי טהייכען, אדער צוויי הערצער — דאס רעכטע

און לינקע הערץ. און דיעזע צוויי טהייכען האבען

איינס מיט דעם צווייטען נאר קיין שייכות ניט. יע-

דער טהייל הערץ איז וויעדער צערטהיילט אין דער

ברייט אויף צוויי חדרים-לעך — דאס אויבערשטע

און אונטערשטע. דאס אויבערשטע הייסט אויערל,

אדער אָריקל, און דאס אונטערשטע חדריל הייסט

מאָגנענדעל אדער ווענטריקעל. פון יעדען אויעריק

עפענט זיך אויף א טירעלע אין יעדען מאָגנענדיל

אריין, וועלכעס הייסט קלאפע אדער וואלוו. אלזא,

מיר קענען זיך יעצט פארשטעלען דאס הערץ אויף

זאא ארט, אונגעפעהר, וויא דיא פאָלגענדע צייכונג

ווייזט:

אין ביידע אָריקלס קומט אריין בלוט פון ווענען.
אין דאס רעכטע אָריקל קומט אריין דאס בלוט פון
אויבערשטען טהייל פון קערפער דורך דער q, הערונ-
טערשטייגענדע ליידנע-ווענע, און פון אונטערשטען
טהייל פון קערפער דורך דער o אויפשטייגענדער
ווענע.

פון ביידע ווענטריקלס געהט אריין דאס בלוט
אין ארטעריען. פון רעכטען ווענטריקל געהט דאס
בלוט ארויס אין l, l, צוויי ארטעריען צו דיא לונגען און
פון דעם לינקען ווענטריקל געהט דאס ריינע בלוט
צו דער גרויסער ארטעריע, וועלכע מען רופט אָרטא
און וועלכע ווערט צוטהיילט אין פיעלע צווייגען אי-
בער דעם נאנצען קערפער.

צווישען דיא מאָגנענדלאך אין דיא ארטעריען
זיינען אויך דא טירעלאך.

איך האב געזאגט, אז דאס הערץ איז א מעכ-
טיגער פאָמפ, נאר דער חילוק איז, אז א פומפ קען
זיך אליין ניט פאָמפען, ווערענד דאס הערץ פאָמפעט
זיך אליין. דאס הערץ ציהט זיך צוזאמען און עס
שטרעקט זיך אויס ביז זיכציג מאל אין איין מינוט,
אדער 4200 מאל אין א שטונדע, אדער 102,800 אין א
מעט לעת. יעדעס מאל, ווען דאס הערץ ציהט זיך
צוזאמען, ווערט דאס בלוט דורך דעם פון דיא ווענ-
טריקלען ארויס-געקועטשט; פון דעם רעכטען ווענט-
ריקל געהט אוועק דאס בלוט אין דיא לונגען, און
פון דעם לינקען ווענטריקל געהט דאס בלוט צו אלע
טהיילען פון קערפער.

און פון דארט נעהט עס וויעדער דעמועלבען הילוך, וחוור חלילה.

לאמיר עס איבעראנען בקיצור: פון רעכטען זייט פון הערץ נעהט דאס בלוט אין דיא לונגען, פון דיא לונגען אין לינקען זייט הערץ, פון לינקען זייט נעהט דאס בלוט איבערן גאנצען קערפער.

אז איהר וועט ארויף לייגען אייער האנד אויף דיא לינקע זייט ברוסט, לערך א פיר פינגער אונטער דיא ברוסט-ניפפל, וועט איהר פיהלען גאנץ אפט א שטויס. נעהמט ארויס אייער זיגער און ציילט דיא שטויסען און איהר וועט וויסען וויפיעל מאל עס פיהלט זיך אן און ליידגט זיך אויס אייער הערץ אין א מינוט. ווען דאס הערץ ציהט זיך צוזאם מען אום דאס בלוט הערריס צושלידערען פון דיא מאָגענדלעך, הייבט זיך אויף דער שפיץ הערץ און קלאפט דיא ריפּען. אז איהר וועט ארויפלייגען אייער אויער אויף דעם זעלבען פלאץ, וואו איהר פיהלט דעם הערץ-שטויס, וועט איהר הערען גאנץ דייטליך וויא דאס הערץ קלאפט. אויב איהר האט א נומען חוש השמיעה, וועט איהר הערען, אז דאס הערץ גיט צוויי קלעפּ און נאכדער רוהט עס, און נאכדער וויעדער צוויי קלעפּ און וויעדער רוהט א. ז. וו. אין אלע פאָלען וועט איהר הערען דאס הערץ קלאפען. דער קלאפּ קומט פון דעם, וואס דיא טירעלאך מאכען זיך צו מיט קראפט און דאס בלוט מאכט א רעש וויא א כוואליע.

איהר קענט אליין געפינען ארטעריען און ווענען אויף אייער קערפער, אז איהר וועט זיך נאר ניט פוילען. למשל, איהר ווייסט דאך, אז אלע ארטעריען טראָגען ריינע בלוט פון הארץ צו אלע טהיילען פון קערפער. לייגט ארויף אייער צייגע פינגער אויף דעם דופק, וועט איהר פיהלען, ווי דאס בלוט שטראָמט אין דער ריכטונג פון דער האנט עלענבויגען צו דיא שפיץ פינגער, ד. ה. פון הערץ צום קערפער. דער דופק איז א ארטעריע. אז איהר וועט מיט דעם אויער זיך צוהערן צום הערץ און וועט דעם פינגער האלטען אויף דעם דופק, וועט איהר כמעט אין דער זעלבער צייט הערען דעם הערץ-שטויס און פיהלען דעם שטראָם פון בלוט. דעם דופק קען מען פיהלען ניט נור אויף דער האנד, זאנדערן אויף אויף דיא

יעצט וועלען מיר פאָלגען דעם מארשרוט פון דאס בלוט. דיא גאנץ קליינע רעהרעלאך, דיא קאָפּילאדען, זאמלען צונויף דאס אונריינע בלוט און שיקען דאס אין דיא קליינע ווענען. פון דיא קליינע פאלט דאס אריין אין גרעסערע, אין נאך גרעסערע, ביז עס קומט אין דיא גאנץ גרויסע ווענען, דיא הערריפּשטייגענדע און הערונטערשטייגענדע ליידגע ווענען. פון דיא צוויי ווענען פאלט דאס בלוט אריין אין רעכטען אויעריל פון רעכטען הערץ. דאס טירעלע פון אויעריל אין מאָגענדעל אריין שטעהט אָפּען. פערשטעהט זיך, אז דאס בלוט גיסט זיך דורך אין מאָגענדעל אריין. דיא גאנצע צייט פון אָנפילען בלייבט דאס הערץ אין רוהע. ווען אבער דאס מאָגענדעל ווערט פול, דאן פאנגט דאס הערץ אָן זיך צוזאמען צוציהען, איבערהויפט דאס מאָגענדעל, און דיא טירעלע מאכט זיך צו; דאס בלוט, אלזא, קען צוריק גיט נעהען, ווייל דיא טיר איז פערמאכט, און עס האָט קיין אנדער ברירה ניט, וויא זיך דורכצושפארען אין דער לונגען ארטעריע. אז דאס בלוט נעהט אריין אין דער ארטעריע, בלייבט דאס רעכטע מאָגענדעל ליידג און, בכדי דאס בלוט זאל גיט קענען נעהן צוריק, מאכט זיך צו דאס טירעלע, וואס נעהט צוויי שטען דאס מאגענדעל און דער לונגען ארטעריע. אז דאס בלוט קומט אריין אין דיא לונגען, ווערט דאס דארט גערייניגט. (וויא אזוי בלוט ווערט ראפינירט, גערייניגט, וועלען מיר בעשפרעכען אַנאנדערס מאָל). פון דיא לונגען שטופט זיך אריין דאס בלוט דורך דיא צוויי לונגען-ווענען אין לינקען אויעריל. דאס בלוט פאלט אריין אין אויעריל און געפינט דאס טירעלע צווישען אויעריל און מאָגענדעל נאסטעזש אָפּען. אריין! אז דאס מאָגענדעל האט זיך זאט אנגעפילט, מאכט זיך צו דאס טירעלע. דאס הערץ גיט א קוועטש דאס מאגענדעל, עס ווערט קלענער, און דאס בלוט ווערט מיט גרויס קראפט אריינגע-פרעסט אין דער גרויסער ארטעריע, דיא אָרטע. דאס מאגענדעל ווערט ליידג, דיא אָרטע פילט זיך אָן, און, כדי דאָס בלוט זאל זיך חלילה ניט פארוועלען נעהען צוריק, האלט! דאס טירעלע צוויי שטען מאָגענדעל און אָרטע מאכט זיך צו מיט א טראָך און דאס בלוט מוז נעהן פאָרווערטס און פאָרווערטס, ביז עס קומט אין דיא קליינע חדרים-ליך,

וועל באלד פערטיג זיין. שטודירט אייער אייגענעם קערפער, קוקט זיך ארום, — איך בין זיכער, אז פיעלע פון אייך, ליעבע לעזער, ווייסען גאר ניט וואס פאר א שיינעם קערפער זיי האבען. איידער איהר ליינט זיך שאפען ניט אויף זיך א קוק. שטעלט זיך אנע-נען א שפיגעל און קוקט אין מויל אריין; קוקט זיך איין, וויא דיא ברוסט בעוועגט זיך מיט יעדען אטעהעם-צוג, און וויא דער בויך טאנצט נאך דער ברוסט, צייט איבער דיא ריפּען, הייבט אויף דיא האנד און קוקט זיך צו וויא דיא מוסקולען ארבייטען, גע-פינט מיט'ן פינגער דעם הערץ-שטאם, געפינט איין ארטעריע. זוכט אויס א ווענע. איהר וועט זעהען, וויא פיעל א מענש קען לערנען אויף זיין אייגענעם קער-פער און ביכער און און איללוסטראציעס. אז איהר געהט דורך א בוסשער שאַפּ, שטעלט זיך אָפּ אויף א ווילע און קוקט זיך איין, איהר וועט אייער צייט ניט פארבריינגען אומאָנסט.

ח. כפיוואָק.

פֿיס, אויף דעם שטערען א. ז. וו. יענט ומצאת, זוכט וועט איהר געפינען.

אויב איהר-וויכט זעהען א ווענע, טאָ פארקא-שעט דעם ארבעל און דערמאנט זיך, אז ווענען טראָ-נען דאס בלוט צום הערץ. לאזט דיא האנד היינגען א צוויי-דריי מינוטען, וועט איהר זעהן, אז אייניגע אָדערן פֿילען זיך אָן און זעהען אויס וויא שטריקע-לעך. אז איהר וועט מיט דעם פינגער פיהרען איבער דיא אדערען פון אונטען ארויף, ד. ה. אין דער ריכטונג פון דיא שפיץ פינגער ארויף צום שולטער און ברייבען שטיין, וועט זיך דער אָדער וויעדער אָנפֿילען, אבער אז איהר וועט פיהרען מיט דעם פינגער פארקעהרט, פון אויבען אראָפּ, ד. ה. אין דער ריכטונג פון שולטער צו דיא שפיץ פינגער, וועט זיך דער אָדער ניט אָנפֿילען. דאס וועט אייך דייטליך צייגען, אז דיא אָדערען זיינען ווענען, דאס הייסט זיי טראָגען בלוט פון דעם קערפער צום הערץ.

ערלויבט מיר נאך א פאָר ווערטער און איך

מיט הונדערט יאהר צוריק.

(אויס דער געשיכטע פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן).

(ש ל ו ס.)

דער משפט איבער קעניג לודוויג און זיין טויט אויפ'ן עשאַפּאַט.

מענט אלע קלאנען געגען דעם קעניג. דאס איז געווען דעם 8טען דעצעמבער 1792.

דיא קראנע איז בעשטאנען פון צוויי טהיילען. דיא ערשטע טהייל האט ענטהאלטען א גאנצע היסטאָרישע בעשרייבונג, און וואס איז פאָרגעקומען אין דער רעוואָלוציאָן און פון דיא ראָלע, וועלכע עס האט דאמאלס געשפילט קורוויג דער 16טער, אלע זיינע פערזאָנלעכע, פאלישע שבועות, זיין אנטלויפען, און ז. וו. דיא צווייטע טהייל האט פאָרגעשטעלט לודוויג'ס אָנגריף אויף דיא רעוואָלוציאָנערען דעם 10טען אויגוסט פון 1792 און זיין פערבינדונג מיט דיא אויסלענדישע רעגירונגען געגען פראנקרייך. מען האט בעשלאָסען צו בריינגען דעם קעניג צום געריכט (ד. ה. צום קאָנווענט) און איינס אויסצוהערען. דעם

דער קאָנווענט האט אבער פֿיער'ס פאָרשלאָג ניט אנגענומען; אבער זיינע און סענט-דזשוסט'ס פאָדערונג איז געווען דער פערלאנג פון פאָרזוער פאָלק, אויף וועלכען זיי האבען דעם גרעסטען איינפלוס, און וויא דער קאָנווענט האט ניט נאכגעגעבען דיא מיינונג פון דיא פיהרער פון דיא בערגפארטיי, האבען דיעזע דאך געוואונען אין דעם, דאס קיינער פון דיא מיטגלידער פון קאָנווענט האט שוין ניט געסמיינט רעדען וועגען דיא "הייליגקייט פון דיא קעניגליכע פערזאָן", וועגען דעם, דאס מען טאָר גאר א קעניג ניט משפּט'ן א. ז. ווייטער. — מען האט א י י נ ש ט י מ י ג בעשלאָסען צו געבען דעם קעניג אין עפענטליכען געריכט און מען האט געוועהלט א קאָמיטע, וועלכע זאל בעארבייטען אין איין דאָקור

סטאָרען; ער האט זאגאר געזאגט, אז ער וויל נאר ניט פון דעם אייזערנעם שראנק, וועלכען מען האט געפונען אין זיין פאלאץ, ער האט זאגאר ניט אנערקענט דיא בריעף, וועלכע ער האט אליין גע- שריעבען און אונטערגעשריעבען. ... דאס האט נאך מעהר פערביטערט דיא געפיהלען געגען איהם און האט געפיהרט דערצו, דאס מען האט איהם אכגע- טהיילט פון זיין פאמיליע, מיט וועלכער ער איז דאן געזעסען צוזאמען.

ווען ער איז געפאָהרען צוריק אין געפענגניס אין דאס פאָלק ניט געווען אזוי שטיל-שווייגענד און רוהיג וויא ווען בשעת מען האט איהם געפיהרט צום קאָנווענט. דיא גאנצע וועג פון קאָנווענט צו דער תפיסה האט דער קעניג מיט א צובראָכענעם האַרץ געמוזט צוהערען פון דעם ערביטערטען פאָלק דעם בענייטערטען געשריי: "נידער מיט דעם קעניג! עס לעבע דיא רעפובליק!"

קיין שום געשרייען פון סימפאטי און ערגעבענ- הייט האט ער ניט געהערט. אין עטליכע טעג ארום האט דער קאָנווענט בעשלאָסען צו געבען דעם קעניג דיא מעגליכקייט אויסצוקלייבען זיך און ארוואקאט. דריי יוריסטען האבען זיך אנגענומען צו פערטהיידיגען דעם קעניג. דעם 26 דעצעמבער 1792 איז דער קעניג ווידער געבראכט געווען אין קאָנווענט, בעגלייטעט פון זיינע ארוואקאטען. איינער פון זיי, דע פּע זע האט געהאלטען דיא פערטהיידיגונגס-רעדע, אבער זיין רעדע האט נאר ניט אויפגעטהאן. ער האט גע- טענה'ט, אז דעם קעניג טאָר מען ניט משפט'ן, אז דער קאָנווענט קען ניט צו דער גלייכער צייט זיין דער אנקלאגער און דער ריכטער; ער האט דער- צעהלט וויפיל גוטעס דער קעניג האט אויפגעטהאן פאר'ן "פאָלק" און האט דעם קאָנווענט דערמאָנט אָן דיא געשיכטע, אז זיא וועט זיי האלטען פער- אנטוואָרטליך פאר דעם משפט און פאר דעם פסק, וועלכען זיי וועלען ערקלערען. — דיא רעדע האט ניט געמאכט קיין איינדרוק. נאך דעם האט נאך גע- זאגט א פאר ווערטער דער קעניג, דאן האט מען איהם ווידער אוועקגעפיהרט אין געפענגניס.

יעצט ערשט האבען זיך אנגעהויבען דיא וויכ- טיגסטע דעבאטען וועגען דיא שולד פון קעניג. דאָ האבען דיא זשיראנדיסטען בעוועגטען אזא שוואכ-

11 דעצעמבער זיינען סאנטער און דער פאָרזייער מער שאמפאן געקומען צום קעניג אין געפענ- גניס און האבען איהם דורכגעלעזען דעם דעקרט. אין דיעזען דעקרט האט מען איהם גערופען מיט זיין פראָסטען נאמען — לודוויג קאָפעט. זיינע קע- גיגליכע געמען און טיטולען האט מען אויסגעלאָזען. ער האט געגען דעם פראָטעסטירט און האט גע- זאגט: "דיא פעהאנדלונג איז נור א פאָרטזעצונג פון אלעם דעם, וואס איך לייד שוין 4 מאנאט. איך וועל געהן מיט אייך, אבער ניט, ווייל איך פאָלג דעם קאָנווענט, זאָגערן ווייל מיינע פיינדע האבען יעצט דיא מאכט אין זייערע הענד."

מען האט איהם אריינגעזעצט אין א פיינעם עקיפאזש, ארומגערינגעלט מיט 600 גאציאָנאל- גווארדיסטען, און מען האט איהם אוועקגעפיהרט צום קאָנווענט.

אויף אלע שטראסען זיינען געשטאנען טויזענדער מענטשען און עס האט געהעררט דיא שטילקייט פון א קבר ווען דיעזער צוג איז געגאנגען דורך דיא פאָלקס-מאסען.

אין קאָנווענט האט מען געווארט אויף דעם קע- ניג. דער פאָרזייענדער איז דאמאלס געווען דער קלוגער באכער, וועלכער פלעגט זיך אימער גע- פינען וואס צו זאגען אין אזעלכע אומשטענדען ווען מען האט אנגעזאגט, אז דער קעניג איז שוין נאָ- הענט. האט זיך באכער אויפגעהויבען און האט געזאגט: "בירגער! נאנץ אייראָפּא קוקט אויף אייך. דיא קומענדע דורות וועלען אייך אורטהיילען זעהר שטרענג. זייט-זשע ווירדיגע און אונפארטייאישע ריכטער!"

דער קעניג האט זיך בעוועגט. "לודוויג, האט געזאגט באכער, דיא פראנצויזישע גאציאָן קלאָגט אייך אָן; מען וועט אייך פאָרלעזען דיא אנקלאגע, אין וועלכע עס זיינען דא אלע בעשולדיגונגען געגען אייך. לודוויג, זעצט זיך!"

מען האט דורכגעלעזען דיא קלאגע, און מען האט געגעבען דעם קעניג דאָס וואָרט. פאסט יעדער אנגעקלאגטער אין א געריכט לייקענט זיין שולד, אום צו רעטען זיך פון דער שטראפע. לודוויג אבער האט ניט נור געלייקענט אלע זיינע רעגירונגס-האנדלונגען, וועלכע ער האט ארויפגעוואָרפען אויף זיינע מינע-

דיא וויכטיגסטע ראָלע און זיינען געווען דיא שרעק-ליכסטע פיינדע זייערע.

דערווילע האט זיך פאָרזאָגט אנגעהויבען צו בע-ווענען. דיא געגנער פון קעניג האבען געמאכט גרויסע דעמאָנסטראציען אויף אלע שטראסען. אין דיא טהעאטערע האבען זיך צוזאמענגעקליבען. דיא קליינע צאהל פון דעם קעניגס אנהענגער — אום אויסצושפּרעכען זייער סימפאטיע צו איהם. דיא קאָמונע פון פאָרז, ד. ה. דיא שטאדט-פערוואַל-טונג, וועלכע איז געווען אין דיא הענד פון דיא יאקאבינער, האט זיך פאָרברייטעט צו א קאמפף און מען האט ארויסגעגעבען געוועהר און קאנאָנען צו אלע „סעקציאָנען“. דיא זשיראָנדיסטען האָבען געהאט דיא קאָמונע, וועלכע האט זיך גע-שטיצט אויף טויזענדע בעוואַפנטע ארבייטער. דאך האָט מען איינגעלאדען דעם מער פון דער קאָמונע, שאמבאן, וועלכער האט אליין בעלאנגט צו דיא יאקאבינער, ער זאל אָבעבען א בעריכט. דער מער האט געמעלדעט דיא נויט און עלענד פון דיא אר-בייטער אין פאָרז און ארום פאָרז; דיא נויטה, וועלכע צוליעב דיא מלחמה מיט אויסלאנד און צו-ליעב דיא גאנצע מישענינע איז אלץ געוואָרען גרעסער און אונערטרעגליכער. אויך האט ער געגעבען אנצו-הערענעם, אז דיא נאציאנאל-גווארדיע בעשטעהט אויס 130,000 מאן און איז נוט בעוואַפנט און אז דיא „פיק-אבטהיילונג“ פערלאנגט אויך פיקסען.

אונטער אועלכע אומשטענדען איז דער קאָנ-ווענט אריבערגעגאנגען צום אבשטימען.

אלע טריבונען און נאלעריעס אין קאָנווענט זיינען געווען געפאקט מיט בעוואַפנטע פירגער, וועלכע האבען מיט דער גרעסטער אויפמערקזאם-קייט צוגעהערט און צוגעזעהן, וואס עס האט פא-סירט אין דיעזע גרויסע היסטאָרישע טעג.

דיא אבשטימונג האט געדויערט צוויי טעג און צוויי נעכט.

דיא ערשטע פראגע, צו איז לודוויג קאפּעט שולדיג אין א פערשווערונג געגען דיא פרייהייט פון פאָלק — האט מען געענטפערט מיט אין איינשטי-גען „יא!“

דער צווייטער פארשלאג, וועלכער איז געווען

קייט און האבען געהאנדעלט אזוי פייג, דאס איינצע פון זייערע געגנער האבען זיי זאגאר בעשולדיגט אין פערראַטה. זיי זיינען געווען אין א גרויסע פערלע-גענהייט: זיי זיינען געווען געגען טויט-שטראפע און דאך זיינען זיי געווען אויך געגען קעניג. זיי האבען מורא געהאט צו זאגען אז דער קעניג איז שולדיג און אין דערזעלבער צייט האבען זיי געהאט גענוג אַנגסט פאר דאס פאָלק פון פאָרז, אום ניט צו שטימען געגען קעניג. אין דיעזער פערלעגענהייט האבען זיי אויסגעטראכט זעהר א גוטען מיטעל. זיי האבען ערקלערט, אז מען דאַרף ערלויבען דעם קעניג צו אפּעלירען צו דיא פראנצויזישע נאציאן, און דיא נאציאן זאל דאן ענטשיידען. זיי האבען ערקלערט, אז דיא נאציאן אליין איז דער העכסטער געריכט אין דער זאך.

דאס האט געבראכט צו א ביטערן קאמפף צווישען דיא זשיראנדיסטען און דיא יאקאבינער. דיא לעצטע האבען איינגעזעהן, אז דיא זשיראנדיסטען ווילען ראטעווען דעם קעניג, ווייל זיי האבען גע-וואוסט, אז ווען מען וועט אוועקגעבען דיא פראגע ווענען דער שטראפע צום אפּשטימען אין גאנץ פראנקרייך, וועט דאס ארויסרופען א בירגער-קריעג אין פראנקרייך גופא. צווייטענס, האבען זיי גע-וואוסט, דאס אין דיא ווייטע פראווינצען און אין פיעלע דעפארטאמענטס וועט מען ניט שטימען פאר דער טאָדעס-שטראפע. זיי האבען אבער געוואלט מאכען א גיכען ענד מיט דעם קעניגס לעבען, ווי סענדיג, דאס וואס לייגער דער קעניג לעבט, אלץ געפעהרליכער איז דאס פאר דיא רעוואָלוציאָן. ראָבעספּיער האט געזאגט, אז מען דאַרף מאכען אין אונטערשיידע צווישען „נאציאָן“ און „פאָלק“. „דיא נאציאָן“ האט ער געזאגט, זיינען דיא אנשטענדיגע לייטע, דיא רייכע און פרוויליגירטע; דאָס פאָלק — זיינען דיא אַרימע ארבייטער קלאָסען. ער האט געמיינט, אז דאס פאָלק וועט זיין אונטער דעם איינפלוס פון דיא „אנשטענדיגע לייטע“, ווען מען וועט איבערגעבען דיא אבשטימונג צו דער „נאציאָן“. אין דיעזען קאמפף געגען דיא זשיראנ-דיסטען האבען ראָבעספּיער און מאַראט געשפּיעלט

ניאָ האט דערזעהן דיא בעוואַפֿענטע מאַסע יאקאָב
בינער אויף דיא גאלעריעס, האט ער זיך דערשראקען
און האט געשטימט פאר'ן טויט. און נאך איהם
האבען אזוי געשטימט אלע זיינע פאַרטיי־פריינדע,
אויסער איינעם. ווען בערניא, אלס פאַרזיצענדער,
האט געדארפט אנזאגן דעם שרעקליכען רעזולטאַט
פון דיא אבשטימונג, האט ער אויסגעשפראַכען זיין
בערווערן, דאס עס וואר דער טויט, הנם אליין האט
ער אויך געשטימט פאר דעם טויט.

דעם קעניג'ס פערטהיידניגער האבען נאך אמאל
פערזוכט צו מאכען דעם משפט צו ניכטס. עס האט
זיי אבער דאס ניט געלונגען.

מען האט דעם קעניג אנגעזאגט זיין שיקזאל.
ער האט געבעטען מען זאל איהם לאזען לעבען נאך
8 טעג; זיין וואונש האבען אונטערשטיצט דיא זשיי־
ראנדיסטען; אבער אזוי וויא מען האט שטארק
גערעדט, אז אייניגע פון זיינע אנהענגער האבען
געמאכט א פערשווערונג איהם צו בעפרייען, האט
דער קאָנווענט דעם 20 יאנואר 1793 בעשלאָסען,
אז דער פסק זאל אויסגעפיהרט ווערען אין 24
שטונדען.

לודוויג האט זיך געזענענט מיט זיין פאמיליע
און האט געבעטען צו זיך גלח, און דיעזער איז
געקומען „איהם פאַרבערייטען צום טויט“.

* * *

דעם 21 יאנואר 1793, 9 אהר פריה, האט
סאנטער, דער הויפט־קאמאנדיר פון דיא נאציאָ־
נאַל־גוואַרדיע, ארויסגעפיהרט לודוויג'ן פון געפֿענגניס.
לודוויג האט זיך אריינגעזעצט אין דעם מער'ס עקי־
פּאַזש; לעפען איהם האט זיך געזעצט זיין גלח. צוויי
זשאנדארען האבען זיך געזעצט פון פאַרענט און א
גאנצער באטאריאן סאלדאטען מיט אנגעלאָדעוועטע
ביקסען און קאנאנען איז געפאהרען פון הינטען. דער
עקיפאזש איז דורכגעפאהרען דורך דיא שטראסען,
וועלכע זיינען געווען ארומגעשטעלט מיט בעוואַפֿ־
געטע נאציאנאַל־גווארדיסטען. אויף אלע גאסען
האט געהערשט א טויטע שטילקייט. זיצענדיג אין
דעם עקיפאזש האט דער קעניג דעם גאנצען וועג
געזאגט ווי. דער עשאפאט איז געווען אויפגעשטעלט
אויף דעם „פלאץ דער רעוואלוציאָן“ (*) און געגען זיין
(*) יעצט הייסט עס „פלאץ דע לאַ קאנקאַרד“.

געשטעלט פון דיא זשיראַנדיסטען, נעמליך — צו
זאל מען דיא פראגע וועגען דער שטראפע אוועק
געבען דער גאנצער נאציאָן — האט מען פער־
וואַרפֿען מיט צוויי דריטעל פון אלע שטימען,
און אזוי איז דיא שפיעל פון דיא זשיראַנדיסטען
ניט געלונגען. יעצט איז געקומען דיא וויכטיגסטע
פראגע: „וואס פאר א שטראפע זאל לודוויג קאפעט
קריגען?“ — און פון 726 מיטגלידער האבען 483
געשטימט פאר „טויט“. דיעזע אבשטימונג אליין
האט געדויערט 24 שטונדען; ווייל מען האט בע־
שלאָסען, דאס יעדערער זאל אבגעבען זיין שטימע
אין דער הויך, און אז ער זאל דערביי זאגען, ווארום
ער שטימט אזוי און ניט אנדערש. דיא מאסען אויף
דיא גאלעריעס האבען יעדע שטימע פאר'ן טויט
געגעגענט מיט א געשריי פון פריידען און מיט א
שטורם פון אפלאַדיסטעמען. מיר וועלען דא איבערגע־
בען אייניגע פון דיא מיינונגען, וועלכע דיא קאָנווענטס־
מיטגלידער האבען אויסגעדריקט ביים שטימען.
באגאנעל האט געזאגט: „קעניגע טויגען פלוין
צו איין זאך — געטויטעט צו ווערען, דארום שטים איך
פאר'ן טויט“.

באכער: — דער „בוים פון פרייהייט קען נור
דאן געבען פרוכט, ווען ער איז דורכגעווייקט אין
דיא בלוט פון דיא טיראנען“.

מיליא: — „דיא טאָדעס־שטראפע איז א העס־
ליכע זאך; אבער ווען זיא וואָלט זאגאר ניט עקס־
סטריט, וואָלט מען זיא פאר טיראנען געדארפט
אויסקלערען!“

לעזערס: — „זאל מען דעם טיראן צושניידען
אויף 83 שטיקער און פארנאנדערשיקען זיי אין אלע
88 דעפארטאמענטען פון פראנקרייך“.

ווען עס איז אנגעקומען דיא רייזע פון פריינץ־
געאליטע, דעם קעניג'ס פלעמיניק, האט ער
אויך געשטימט פאר'ן טויט און האט געוואלט
האלטען דערביי א לאנגע ערקלערונגס־רעדע; נור
איהם האט מען אונטערבראָכען.

סייע האט געזאגט: „דער טויט! אָהן דבורים!“
דיא זשיראַנדיסטען האבען אין דיעזער אבשטי־
מונג וויעדער בעוועזען זייערע צווייזייניקייט. זיי
האבען געוואלט שטימען געגען טויט; נור ווען בער־

בעטראכטענדיג אבער דיא לעצטע און דיא נאָהענטסטע אורזאכען פון זיין פסק, דארפן מיר צוגעבען, אז ווען ניט דיא בערנפארטיי, דיא יאקאבינער, ד. ה. דיא פארטיי פון דיא פארזיכער ארבייטער מיט ראָבעספיער, מאדאט און דאָנטאָן אן דער שפיצע — ווען ניט דיעזע פארטיי, אונטערשטיצט פון דיא קאָמונע און פון דיא בעווא- פענטע ארבייטער-קלאסע פון פאריז, וואלט פיעללייכט דער קעניג געבליעבען לעבען און דערמיט געווען אימישטאנדע פיעללייכט אויף אן אנדער וועג ווייטער צו פיהרען זיינע אינטריגעס געגען דיא רעוואלוציאן. דיא זשיראנדיסטען, וועלכע זיינען געווען געגען דיא קעניגליכע מאכט, אבער וועלכע, ניט ווילענדיג שטימען פאר'ן טויט, האבען פיעל גע'ארבייט'ט געגען טיפּט און פסק, זיינען נור דורך דיא דראָהענדע האלטונג פון דיא ארבייטער פון פאריז געצוואונגען געווען נאכ- צוגעבען אין דיעזע זאך. און דאך איז זייער שוואכ- קייט און צווייזייטיגקייט אין דיעזען געריכט געווען קלאָר פאר אלעמען און דיא פארזיכער ארבייטער האבען אנגעהויבען אויף זיי צו קוקען, וויא אויף דיא פערטהיידנער פון אונטערדריקונג. זיי אבער האבען ניט געקענט פערגעסען אן דעם צוואנג פון דיא פא- רזיכער ארבייטער אין דער צייט פון אבשטימונג און שפעטער האבען זיי זיך אימער געסטארעט ארויס- צוטרעטען געגען זיי. דאס האט געוועהנליך געפיהרט צו א נייעם קאמפף און צו נייע אָפּפער. דיעזער נייער קאמפף, אין וועלכען דיא פארזיכער ארבייטער האבען שוין געשפיעלט דיא גרעסטע ראָלע, איז אייגענטליך דער קאמפף צווישען דיא יאקאבינער און דיא זשי- ראנדיסטען און איז דיא אינטערעסאנטעסטע טהייל אין דער גאנצער געשיכטע פון דיא גרויסע פראג- צווישע רעוואלוציאן. דיא אבשאפונג פון דיא קעניגליכע מאכט איז געווען מעהר ניט וויא דער נאטהווענדיגער גלענצענדער אנפאנג פון נאך גלענ- צענדערע און מעהר בענייטערטע קעמפּפּע. נור וועגען דיעזע נייע קעמפּפּע, נייע זיגען און נייע אָפּפער — ווען עס איז אין אנדערס מאל.

ס. פאלאק.

פאלאק. ארום דעם עשאפאָט ווינען געשטאנען קא- נאָנען און אזוי ווייט וויא דיא אויג'קען גרייכען זיינען געשטאנען בעוואפנעטע סאלדאטען.

איבער 40.000 מענשען זיינען געווען גרייט, אום צו שטערען אירגענד וועלכען פערזוך אבצוהאלטען דיא אויספיהרונג פון פסק. ווען דער קעניג איז אנגעקומען אויף דעם פלאץ האט דאָרטען איהם בעגעגענט דיעזעלבע שטילקייט, וויא אין דיא שטרא- סען. אייניגע פון זיינע אנהענגער האבען אנגעהויבען צו שרייען און צורופען צו זיך "אלע, וואס ווילען רעטען דעם קעניג!" נור זיי ווינען געוואָרען פארנאָנדער געיאָגט פון דיא קאוואלעריע.

עס איז געווען פונקט 10 אהר ווען דער קעניג איז אריינגעגאנגען אויפ'ן עשאפאָט. דעם תליון'ס העלפערס האבען איהם גענומען בינדען דיא הענד. ער האט זיך געווערט און האט זיך ניט געלאזען אנטהאן דעם טויטען-ראָק. דאן איז צו איהם אונטערגעגאנגען זיין גלח און האט איהם געראטען ער זאל נאכגעבען דאָס, וואס איז סיי-וויא-סיי אונ- פערמיידליך.

דער קעניג האט אנגעהויבען צו ריידען צו דיא מאסען, וואס ווינען געשטאנען ארום דעם עשאפאָט; נור דער טומעל פון דיא פויקען האט פעהליכט זיין שטימע. אין א מינוט האט דער תליון אונטער- גערוקט זיין קערפער אונטער דיא גילאטינע און אום 10 אהר און 20 מינוט אין דעם קעניג'ס קאָפּ אריינגעפאלען אין קאָרב.

* * *

אזוי איז געפאלען א קעניג, וואס ווינען פעהלע- רען און שוואכהייט אליין זיינען שולדיג געווען אין זיין שרעקליכער ענדע. אבער ער איז צו דערזעלבער צייט געפאלען אויך דאפיר, וואס אין זיין פערזאן אלס קעניג האט זיך פער'אייניגט אלעס דאס, וואס דיא פראנצויזען האבען געהאסט און פעראכטעט. אין דיעזע גרויסע רעוואלוציאנערע צייט האט ער געמוזט פאלען איינפאך דאפיר, וואס ער איז געווען א קעניג.

דער וואהרער כאראקטער פון דעם אלטען אידישען נאָט.

פון אונז האט געפיהלט, אז דאס שיקט זיך ניט; צו וואס דארף מען עפעס זאגען דאס זאלסט מורא האבען פאר „נאָט דיין נאָט“? — דאס האט דאך א טעם וויא ווען מען זאל זאגען, למשל — דאס זאלסט פאלגען טאטע דיין טאטען... דאס זאלסט ניט שלאגען ברודער דיין ברודער... וואס פיר א טעם האט דאס? יעדער פון אונז האט ביי זיך אין הארצען זיך געוואונדערט אויף דעם, און דער שריי: בער פון דיעזע ציילען געדענקט נאך, וויא אלס קינד האט איהם בשום אופן דאס ניט געקענט קריבען אין קאפ אריין; עס האט זיך איהם אויף אויף קיין פאל ניט געוואלט גלייבען, אז „יהוה“ זאל נאר מאכען „אדוני“; סטייט, עס שטייט דאך נאך בפירוש „יהוה“! און ווען דער רבי האט זיך פערטראכט, פלעגט מען טאן דעם רבין להכעיס און פאלגען דיא אותיות מיט דיא נקודות און לייענען דאס ווארט „יהוה“ טאקי וויא עס שטייט: „יהוהוּוה“ (נאך אונזער פאלשער אויסשפראך פון דיא נקודות).

נור אז מען איז גרעסער געווארען, האט מען שוין געוואוסט, אז ווען דער רבי זאגט איז געזאגט, און קיין קשיות טאָר מען ניט פרעגען; בפרט נאך אויף דעם „שם המפורש“ רחמנא לצל! און אזוי איז עס געבליבען, אז „יהוה“ מאכט „אדוני“, אז דאס איז א טייטש וואָרט, און אז דער ריכטיגער איבערזעץ דערפון איז סתם — „נאָט“.

אויב עס טרעפט זיך אבער א מאל איינער פון טויזענד רבי'ס וואס איז ניט קיין גאנצער עס-הארץ, ווייסט ער דאך ביי זיך אליין — דער גנב! — אז דאס איז ניט אמת. „יהוה“ איז ניט קיין טייטש-וואָרט. נור א נאָמען, — א נאמען פון איי

אין דיא הייליגע תורה שטייט „את יהוה אלהיך תירא, אותו תעבד וכו' תרבה“ פאַר יהוה, דיין נאָט, זאלסט דאס מורא האבען, איהם זאלסט דאס דיענען און אין איהם זאלסט דו דיך בעהעפטען. פרעגט דיא גמרא דיא קשיא, איז עס דען מעגליך זיך צו בעהעפטען אָן נאָט? סטייטש, עס שטייט דאך בפירוש געשריבען „כי יהוה אלהיך אש אוכלה הוא“ — אז יהוה דיין נאט איז ברענגענדיג פייער! ענטפערט דיא גמרא אזוי: מיט דעם „דוא זאלסט דיך אן איהם בעהעפטען“ מיינט מען, — דאס זאלסט האבען אזעלכע מדות וויא ער האט.

„זיין אויפפיהרונג זאלען מיר נאכטאָן“ — בע-מערקט דער וועלט-בעריהמטער פראנצויזישער פריי-דענקער פון פאַר 100 יאהר, מ. דע וואָלט ער — „זיין אויפפיהרונג זאלען מיר נאכטאָן, זיין כאראקטער זאלען מיר נעהמען פאַר א מאָדעל, פאַר א מוסטער, צו בילדען נאך איהם אונזער כאראקטער; נאך זיין רצון זאלען מיר זיך פיהרען דאס גאנצע לעבען. ווען אבער דער רצון פון א' אונבעקאנטען „עמעצען“ זאל זיין פאַר אונז מענטשען דער מדרוך, וואס זאל אונז ווייזען דעם דרך הישר, איז דאך פאַר אונז זעהר וויכטיג צו וויסען, וואס איז דאס אזוינס דער ראָזינער „עמעצער“? ווער איז „יהוה“ און וואס פאַר א כאראקטער האט ער?

* * *

אין חדר האט מען אונז געלערנט דאס ווארט „יהוה“ לייענען „אדוניאָי“, און פאַרטייטשט האט מען אונז דאס „נאָט“. היינט ווען עס שטייט, למשל, דאס זאלסט מורא האבען פאַר „יהוה אלהיך“ איז דאס דער טייטש פאַר „נאָט דיין נאָט“. הנם יעדער

וואס האבען געזאגט אז זיי זיינען זיינע שלוחים, האבען געזאגט אין זיין נאמען) אפשר הונדערט מאל, אז זיי ואלען נור למען השם ניט דיענען קיין אנדערע געטער, וויא נור דעם גאט יע האָוּאָה אליי, ווייל ער איז דער „אלהי אלהים“, דער גאט איבער אלע געטער....

יעהאָוואָה איז געווען דער גאט פון דעם פאלק ישראל, און אנדערע פעלקער ווידער, האבען געהאט אנדערע געטער. יעדעס פאלק האט בלויז געהאלטען זיין גאט פאר דעם גרעסטען, בעסטען און שטארקסטען, אבער אלע פעלקער האבען געגלויבט, אז עס זיינען טאקע דא דיא אלע געטער (היינט גלויבט מען נאך אויך, אז יעדע מלוכה האט איהר שר אין הימעל....). כמוש איז געווען דער גאט פון אמור; בעל-פעור—דער גאט פון מואב א. ז. וו.—און דער גאט פון ישראל איז געווען יע האָוּאָה.

„אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך“—„וואָרדן ווער איז נאך אזא גאט אויפן הימעל און אויף דער ערד, וואס זאל טאָן וויא דיינע מעשים און דיינע גבורות—זאגט משה צו יהוה. דאס הייסט געטער זיינען נאך דאָ גענוג, נור ניט אזעלכע גבורות וויא יהוה.

און יעדער גאט זיין פאלק געהאפןען אין זיינע מלחמות, און ווען א פאלק איז זיינע שונאים בייגעקומען און זייער לאנד איינגענומען, האבען אלע אנדערע פעלקער געוואוסט, אז דער גאט פון דעם זיענענדיגן פאלק האט איהם געמאכט ערבען דאס לאנד. (אידען גלויבען היינט אויך, אז ווען צוויי מלכים האלטען מלחמה, שלאנען זיך זייערע „שרים“ אין הימעל).

און יעהאָוואָה האט דאס פאלק ישראל געמאכט ערבען דאס לאנד כנען.

און דיא אנדערע פעלקער האבען דאס גאר ניט אָבגעלייקענט, אזוי גוט וויא דאס פאלק ישראל האט גאר ניט אבגעלייקענט, אז דיא געטער פון דיא אנדערע פעלקער האבען יענע ווידער געמאכט ערבען זייערע לענדער. ווען דער אידישער פירסט יפתח האט געשיקט שלוחים צו דעם מלך פון עמון איהם פרעגען, פאר וואס ער וויל אוועקענהמען אמורי פון זיין פאלק ישראל, האט ער—יפתח—דעם מלך בני

געוויסען גאט, פון דעם גאט וואס דער פאסטור אברהם האט געהאט—פונקט וויא היינט איז א נאמען פון איין געוויסען מענטשען. און פונקט וויא מען זאגט למשל „זיי חבר מיט דיין ברודער משה“, אזוי זאגט דער פסוק „ירא את יהוה אלהיך“—האב מורא פאר דיין גאט יהוה, ניט מעהר, ווייל אונזער גאטס הייליגען נאָמען טאר מען ניט דערמאנען (נור דער כהן גדול אין בית המקדש האט איין מאל אין יאהר—אום יום כפר, ארויסגעזאגט דעם שם המפורש. דעמאלט זיינען אבער אלע כהנים און דאס פאלק טאקע געפאלען אויפן פנים, וויא אין דער עבודה שטייט), דעריבער לייגעט מען דאס „אדוניאָי“, וואס דאס איז דער טייטש „מייןע האַררען“. (מען רעדט צו גאט בלשון רבים. פאר וואס?—דאס טאר מען ניט וויסען.) און אפילו „אדוניאָי“ מעג מען אויך נאָר זאגען בלויז אין דאָונען אדער אין לערנען; אזוי אבער זאגט מען גאר „השם“ (עס=הארצים זאגען „אדונישעם“), דאס הייסט, „דער נאָמען“; דאמיט מיינט מען, אז אויף דעם אָרט שטייט דער נאמען—אונזער גאטס בעוואוסטער נאָמען, נאָר מען טאר ניט זיין נאמען דערמאנען.

הקיצור, דאס ווארט „יהוה“ (לעזט דאס וויא מען דארף דאס לעזען ריכטיג: „יע האָוּאָה“) איז ניט „דער טייטש“ גאט, און מען מיינט ניט דאמיט דעם אלגעמיינעם וועלט=גאט, דעם בעגרייפן פון געט=ליכקייט איבערהויפט, וויא מען שטעלט זיך דאס פאָר היינט,—נור דאס איז אין איינע=נאמען פון איין געוויסען גאט, פון דעם גאט, וועלכען משה רבנו האט געמאכט פיר דעם גאט פון דיא אידען.

ווען אין שטאט איז דא גאר איין מאַרק, זאגט מען אבער ניט „איך גיי אויפן פיש-מאַרק“, למשל, נור סתם „אויפן מאַרק“. ווען מען זאגט אויפן פיש-מאַרק, איז דערפון געדרונגען, אז אין שטאט זיינען דא נאך אנדערע מאַרקען.

ווען מען רעדט צו דיא אידען אלץ פון זייער גאט יעהאָוואָה, איז דערפון געדרונגען, אז עס זיינען דא נאך אנדערע געטער, וואס האבען אנדערע נעמען. און דער אמת איז טאקע, אז דער גאט יעהאָוואָה האט געזאגט צו דיא קינדער ישראל (דאס הייסט, דיא

טראַדיקט—פאר משה רבנו, ווען ער האט זיך פאר
 איהם בעוויזען אויפן בארג סני, אָנגעטאָן אין אַ
 קאפּאַטע פון וואלקען. האבע דיא עהרע מיך פאר-
 צושטעלען: „אנכי יהוה אלהיך אל קנא, פוקד עון אבות
 על בנים, על שלשים ועל רבעים“—„איך בין יעהאָוואַה
 דיין גאט, א צאָרניגער אייפערזיכטיגער גאט, וואס איז
 זיך נוקם אין דיא קינדער ביז צום דריטטען און דעם
 פיערטען דור, פאר דיא חטאים פון זייערע אבות
 אבותינו“.

עפעס גאר ניט היימליך, קינדער!

וויא גליהענדיג, וויא גיפטיג זיינען זיינע פירכ-
 טערליך גרימזאָרניגע ווערטער פון האזינו:

כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאלו תהחית. ותאכל
 ארץ ויבולה, ותלהט מוכדי הרים. אספה עלימו רעות, חצי
 אכלה בם. מזי רעב ולחומי רשף וקטב מיריו ושרן בהמות
 אשלה בם, עם חמת זוחלי עפר. מחוץ תשכל חרב ומחרדים
 אימה. גם בחור גם בתולה, יונק עם איש שובה, אמרתי
 אפיהם, אשכיתה מאנוש זכרם, לולי כעס אויב אגור, פן
 ינכרו צרכו, פן יאמרו ידנו רמה ולא יהוה פעל כל זאת.

„וואָרים אַ פייער פלאַקערט אין מיין גאָז (אזוי
 דריקט מען אויס אויף לשון־קדש ברענעדיגען צאָרן)
 און ער פלאַמט און פולווערט ביז אין שאלו תהחית
 ארצין. ער פרעסט אויף דיא וועלט און איהר פרוכט
 און סמאלעט אב דיא פונדאמענטען פון בערג. איך
 וועל זיי איבערשיטען מיט צרות, אלע מייע פיינלעך
 וועל איך אויף זיי אויסניצען. זיי וועלען זיין אויסגע-
 מוטשעט פון הונגער, אויפגעפרעסען פון היץ־קרענק,
 און זאראזשענדע חולאת'ן און גיפטיגע ציין פון
 בהמות וועל איך צווישען זיי אריינשיקען, מיט גרי-
 זענען שלאנגען־גיפט. פון דרויסען וועט דיא שווערד
 פערניכטען און אינגעווייניג וועט זיין שרעק, אזוי
 אויף יונגע לייט וויא אויף יונגע מעדכען, אויף זיי-
 גענדיגע קינדער, וויא גרייזגרויע. איך וואלט זיי און
 גאנצען פערניכטעט, איך וואלט פון זיי קיין זכר ניט
 ניט איבערגעלאָזען—ווען איך וואלט ניט מורא גע-
 האט פאר דעם כעס פון זייערע שונאים, טאָמער
 וועלען זיי פערלייקענען זייער פיינד און זאנען „אונז-
 זער האנד איז מעכטיג—מיר האבען דאס געטאָן,
 ניט יעהאָוואַה.“

און אויף וועמעס קאפ גיסט ער דאס אזוי אויס

עמון געפרענט: „הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו
 תירש, ואת כל אשר הוריש יהוה אלהינו מפגנו אותו יורש“
 (שופטים י"א כ"ד)—„דאס וואס דיין גאט כמוש
 מאכט דיך ערבען, דאס געהאָסט רוא דאך צו, און
 דאס, וויעדער, וואס אונזער גאט יעהאָוואַה מאכט
 אונז ערבען, דאס געהמען מיר צו“—היינט וואס
 האסט רוא צו אונז?

אירען האבען אלוא גאר ניט אָבגערייקענט, אז
 דיא אנדערע אומות האבען זיך זייערע געטער אין
 הימעל.

יעהאָוואַה'ס שליחים זאנען איבעריגענס אליין,
 אין זיין גאָמען, אז ער, יעהאָוואַה, האט אנדערע גע-
 טער אליין צוגעטיילט פיר אנדערע אומות, זיי
 זאלען זיי דיענען. עס שטייט בפירוש (אין פרשה
 ואתחנן) אשר חלק יהוה אלהים אותם לכל העמים תחת
 כל השמים—„וואס זיי (דיא אנדערע געטער) האט
 יעהאָוואַה דיין גאָט צוגעטיילט צו אלע אומות פון
 אונטער דעם גאנצען היממעל“.

גור גאט יעהאָוואַה האט געזאָגט צו זיין
 פאלק ישראל (דאס הייסט דורך זיינע שליחים), אז
 זיי זאלען ניט דיענען דיא געטער פון דיא פעלקער
 פון ארום זיי, „וואָרים דער אייפערזיכטיגער
 גאט יעהאָוואַה איז צווישען אייך“—אזוי שטייט
 בפרוש אין דברים ו'—און ווען איהר וועט דיענען
 נאך אנדערע געטער א חוץ איהם, „וועט יעהאָ-
 וואַה'ס גרימזאָרן צופאקערט ווערען געגען אייך
 און ער וועט אייך אויסוואַרצעלען פון דעם לאנד, וואס
 ער האט אייך געגעבען“.

אצינד קענען מיר שוין א ביסעל דעם גאט
 יעהאָוואַה. מיר וויסען שוין עטוואס פון זיין כא-
 ראקטער—וואָרים יעדער גאט האט זיך זיין אייגענעם
 כאראקטער (דאס הייסט, לויט וויא דיא מענשען,
 וואס גלויבען אין איהם, שטעלען זיך איהם פאַר)—
 יעהאָוואַה, ישראל'ס גאט, איז א שרעקליך איי-
 פערזיכטיגער און ער האט א שרעקליך ברענעדיגען
 גרימזאָרן; ער איז אליין אין גאנצען פייער, אבער
 זיין גרימזאָרן איז גאר פייער שפיייער.

דיזער שרעקליכער גרימזאָרן, דאס איז דער
 הויפט כאראקטער פון העררן יעהאָוואַה. מיט דיענען
 כאראקטער האט ער זיך אריין פאָרגעשטעלט—איז-

דיא שילדערונג פון יעהאָוואַה'ס כאַראַקטער, לויט וויא דער נוי'אישער אפיקורס וואָלט עיר שטעלט דאס צוזאמען פון דיא "צובראָכענע שאַר-בענעס" וואס ער קלייבט צונויף פון דעם "הייניגען מיש-מאַש" פון תנ"ך, מוזען מיר פאר אונזערע אידישע לעזער נאך שרייבען א שטיקעל הקדמה.

דער לעזער וואס איז ניט געוואוינט מיט אזא סאָרט סאטירישע קריטיק, דארף ניט מיינען, אז וואָלט ער איז א "יודע את רבנו ומתכן למרוד בו", אז ער גלויבט טאקי דאס עס איז דא אזא "עהאָד-וואַה" מיט אזא כאַראַקטער וויא ער שטעלט פאַר און אז ער וויל איהם טאן צו להכעיס און איהם מחרף ומגדף זיין. ער מיינט נאָר דאמיט צו ווייזען, וואס פאר אַ מין גאָט דאס ווילדע אנוויסענדע פאָלק פון פאר, 3 טויזענד יאהר האט זיך פאַרגעד שטעלט אין זיין כח המדמה, און וויא קינדיש דאס איז נאך היינט צו דענען אזא גאט.

דען יעדער איינציגער אייגענדיגער גאט איז פון זיין פאָלק געווען פאַרגעשטעלט אין אַן אנדערען געשטאלט מיט אַן אנדערען כאַראַקטער. ניט גאָט האט בעשאפן דיא מענשען אין זיין געד שטאלט, נור פערקעהרט, דיא מענשען האבען זיך בעשאפן אין דער איינבילדונג אַ גאט און זייער געשטאלט, — יעדעס פאָלק האט אין זיין גאט אריינגעלייגט זיין אייגענעם כאַראַקטער און זיינע אייגענע בעגריפען.

וויא פייערבאך זאגט (און וויא מיר האבען דאס איבערגעזעצט איז אונזער ארטיקל "דיא אידעע וועגען אַ גאָט" אין נומער 6 (1 צווייטען יאהרגאנג) "צור-קונפט" זייטע 15): "אין דיא רעליגיעזע פאַרשטעלונג-גען שפיגלען זיך אלע מאל טריי אב דיא צושטענדע, האַפנונגען און ווינשע, וויא אויך דיא גייסטיגע שטופע פון בילדונג און דיא גייסטיגע נייגונג, פון דיא צייט און פון דעם אָרט, אין וועלכע דיעזע פאַרשטעלונגען בילדען זיך, און ווען מיר בעטראכטען דיא רעליגיעזע פאַרשטעלונגען פון אַ פאָלק, קענען מיר געווענהליך פון דעם וויסען וואס פיר אַ כאַראַקטער דאס פאָלק האָט און וויא ווייט עס איז געד בילדעט".

און אזוי אַ. עס מיט דעם פאַרצייטיגען אידישען

זיין גאנצען ים מיט פיש-מאַרק-קללות? — וואס האט דאס אזוי צופלאקערט זיין העללישען גרויס-צאָרן?

זיין קנאה, זיין אייפער צו זוכט! — אויף דיא וואס האבען זיך גענומען נאך אנדערע געטטער צו איהם האט ער זיך דאס אזוי צווייזערט, וויא עס שטייט פריהער "קנאיהו בזרים" — "זיי האבען אויפגעוועקט זיין אייפער צו זוכט מיט פרעמדע געטטער".

און דאך זאגט מען אונז, אז ער איז נאך אלעס פון דעס טווענען א דערפארמיגער טאטע פאטער, וואס האט רחמנות אויף אלע זיינע בעשעפניסען און פערלאזט ניט אפילו א ווערימעל אויף דער ערד, און מען הייסט אונז "זיך בעהעפטען אין איהם", וואס לויט דיא גמרא הייסט דאס, אז מיר זאלען זיך סטאַרען אויף צו האבען אזעלכע גוטע מדות וויא ער האט.

קאמיר-זשע ווייטער זעהען, וואס זיינע גוטע מדות זיינען פאַרט.

"איהם אליין, פערזענליך, קענען מיר ניט האבען דיא עהרע צו דערקענען", זאָגט וואָלט ער, — וואס פון זיין ביכעל "אַראַבנערסען דיא מאסקע פון יעהאָוואַה" וועלען מיר ארויסגעהמען ווייטער איינע אינטערעסאנטע שטעללען. — "מיר קענען זיך נור ערקונדיגען וועגען איהם", שרייבט ווייטער וואלטעיר סאַראַסטיש, "פון דעם וואס עס שטייט געשריבען וועגען זיינע מעשים אין דיא "הייניגע ביכער", אין דעם תנ"ך, וואס זיינע לייט זאגען, אז דאס איז זיינע אייגענע ווערטער". — "אַבער זיך ערקונדיגען עפעס פון דיעזע ביכער איז ניט קיין קלייניגקייט, ווען מען בעטראכט, וויא דאס וואס אין דיעזע ביכער שטייט, איז צו אונז אראבגעקומען אויף אזא אופן, דאס עס קלעבט זיך ניט א וואָרט צו א ווארט. "כי לא דרכי דרכים", מיינע וועגען זיינען ניט אייערע וועגען, האט ער אונז געלאזט זאָגען, און אזוי זיינען אויך זיינע שרייבערייען נאר ניט מעשה מענש. מיר וועלען אבער שוין וויא עס איז זיך מוזען אונטערגאטלען דיא לענדען און זיך צופריעדען שטעלען דורך-צו-וואנדערן דעם הייליגען מיש-מאַש און ארויסצוזוכען פון דארטען צובראכענע שאַרבענס וויא עס וועט זיך לאזען". אזוי שרייבט דער לץ וואָלטעיר.

נור איידער, מיר נייען ווייטער איבערצוגעבען

ווילדע מדות און מענשליכע שוואכקייטען. מיר האבען אויך געלעזען דעם מורה נבוכים, דעם ספר הכוזרי, דעם עקרים און נאך אועלכע ספרים! מיר ווייסען וויא זיי ערקלערען, אז נאָט'ס בעס, נקמה, גדלות, וויא זיין וויכעהערציגקייט און זיין לעבשאפט צו טרינקען בלוט פון קרבנות און צו שמעקען רויך פון געבראטענע קעלבער און נאך אַזעלכעס, אין נור „כדי לשבר את האוון“ — אז דער פראָסטער מענש, וואס קען קיין ערלען הויכען פילאָזאָפישען נאָט ניט בעגרייפֿען, זאל זיך קענען נאָט פאַרשטעלען. מיר ווייסען וואס זיי זאגען, אז דער רבונג־של־עולם קען נאר ניט האבען קיין שום מדות „בדרך החיוב“, ווייל דאס שיקט זיך נאר ניט אויף א „שכל הפשוט“. נור דיא אלע מדות מיינט מען „בדרך השלילה“, און דער עיקר נאך דיא „פעולות“ אויף דעם „מקבל“ (מורה נבוכים חלק א' פרק נ"ד; כוזרי מאמר שני ב' א. ז. ו.).

אַבער דיעזע אלע פלפולים קענען א מענשען, וואס האט אָפֿענע אויגען, קיין קאָפֿ ניט פֿערדרייען. מען מוז זיין שטאַק בלינד, ניט צו זעהן, אז דער שאינו יודע לשאול־דיגער תנ"ך האט אזוי אין זיגען געהאט דיעזע „פילוסופיות“, וויא אויך האב דאָ, א שטיינער, אין זין צו זאגען דעם עולם מוסר, זיי זאלען זיין יראי שמים. ווירקליך, מיט דיעזע קונצען און דריידלעך וואָלט מען געקענט אין דיעזען אַרטיקלעל אזוי „לערנען פשט“, אז ער זאל נאר אויסקומען א הייזיגע מוסר-דרשה. וואס קען מען ניט אויף אזא אופן אריינקוועטשען אין דיא אַרימע תורה? מיט דעמעלכען נאנג געפינען דיא קריסטען יעזוסע'ן אין חומש, דיא מאָהאמעדאנער געפינען דאָרטען מאָהאמעדען, דיא שבת־צייניקעס — שבת־צבי און אזוי ווייטער. אבער אויף אזא אופן שטעהט דאָך אין תנ"ך אליין נאר ניט, עס איז אלוז נור א ווייס פאַפיר; וואס איינעם פאַלט אריין אין קאָפֿ אריין, פשט־עלט ער זיך דאָרט אריין, און זאָנט, אז נאָט אליין האט אזוי געמיינט! א שיינע תורה האט אונז נאָט אַלוא געגעבען! ער האט אונז געוואָלט אין איהר ווייזען א וועג מיר זאלען וויסען וויא צו פיהרען זיך און וואס צו גלויבען, צום סוף ווייסען מיר פון איהר ווייטער נאר ניט און מיר מוזען זיך

„יעהאָוואָה“. אזוי וויא דיא היינטיגע צייט איז ניט דיא צייט פון פאר דריי טויזענד יאהר, און אזוי וויא דיא היינטיגע אידען זיינען ניט דיא דעמאלסדיגע, אזוי איז דער אלגעמיינער וועלט־נאָט, וועלכען דיא אידען שטעלען זיך היינט פאַר אין זייער איינבילדונג, ניט דערזעלבער אירישער יעהאָוואָה, וועלכער איז פאַרגעשטעלט אין תנ"ך, דער יעהאָוואָה, וועלכער האט געהייסען אברהם אבינו מקריב זיין זיין זוהן פיר איהם, און זיין בלויער רצון דאס צו טהאן איז ביי איהם שוין געווען אזוי אנגענעהם, אז „אין זכות פון דער עקירה“ האט ער אברהם'ס קינדער זיך אויס־דערוויילט פיר זיין „פיוואָריט“ פאַלק....

עס איז ניט צו לאבען פון א קינד, פאר וואס ער רעדט זיך איין לעכערליכע נאָררישקייטען; עס איז אבער צו לאבען פון אַן ערפאָהרענעם מענשען, ווען ער האלט הייליג זיינע קינדערשע נאָררישקייטען, בכך ווייל ער האט זיי נאך פון קינדווייז אויף, ווייל זיי זיינען שוין אזוי אלט — ניט בערעכענדיג, אז אדרבה, וואס עלטער א זאך איז, איז זיא אַלץ מעהר שמאטע, און האט אַלץ וועניגער ווערדע, סיידען פיר א מוזעאום פון אלטע זאַכען.

ווען, אַלוא, מען „רייסט אַראָב דיא מאַסקע פון פון דעם רבונג של עולם“, מיינט מען דאָמיט אַראָב צו געהען פון דעם יעהאָוואָה פון תנ"ך דיא פערפֿער צונגען פון שפעטערע פייגערע פאַרשטעלונגען וועגען דער געטליכקייט, מיט וועלכע מען האט שפעטער דיעזען אלטען אייגענבילדעטען דזשענטעלמען פֿער־שלייערט, — און איהם פאַרצושטעלען אין זיין ריכ־טיגע געשטאַלט, וויא אונזערע אבות האבען זיך איהם אייגענבילדעט מיט זייער קינדערשען פֿער־שטאַנד, אין דיא קינדעריאהרען פון אונזער אומה, — כדי מיר זאלען זעהן, וויא לעכערליך עס איז פיר אונז היינט נאך אין דעם פֿעסט צו האלטען.

נאך א שטיקעל הקדמה פאר דיא אידישע „בעלי־ספר“.

אונזערע מלמדישע „פילוסופים“ זאלען ניט מיינען, אז מיר ריידען אזוי בלוז ווייל מיר ווייסען ניט דיא פלפולים און פשטלעך, מיט וועלכע דיא „חכמי הפילוסופיה“ ווילען פֿערשלייערען און פֿער־לעטען דיא אלע פֿוסקים, וועלכע דערציילען פון יהוה'ס

און ווייזען, וואס פיר א שוואכער באראקטער אונזער יעהאָוואַה איז. פריהער האט ער געזעהן, אז אלץ וואס ער האט בעשאפען איז נאר אויסגעצייכענט און איז געווען נאר מלא שטח מיט דעם וואס ער האט דא אויפגעטהאן, און דערנאך האט נאר דיעזער „אלמעכטיגער“ ניט געקענט אויספיהרען אז דער מענש, וואס ער האט איהם אליין בעשאפען, זאל טהאן זיין רצון. דער שלאנג, אדער דער סמאל, איז געווען שטארקער פאר דעם אלמעכטיגען גאט און ער האט אויסגעפיהרט, אז דער מענש זאל גאט הערען וויא דיא קאץ. און אצונד האבען דיא מענשען דעם אָרימען גאט געביד אָנגעטהאן אזוי פיעל שבת, חלב, אז זיין בעוואוסטער העללישער גרימצאָרן האט זיך אין איהם צופלאקערט און ער האט געזעהן — דער „אלוהיםנרען“, דער וואס ווייס אלץ — אז וואס ער האט פריהער געמיינט, אז אלץ איז גוט, איז נאר געווען א מעות „ינחם יהוה על אשר עשה את האדם“, און יעהאָוואַה האט נאר חרטה געהאט וואס ער האט דעם מענשען בעשאפען. ער האט אין כעס א שפיי געטהאן אויף אלעס און עס איז געוואָרען אַ מבול און עס וואָלט אײַגענטליך פון אלעס ניט געבליעבען קיין שריר ופליט, נור א גליק, וואס דער גרימצאָרניגער יעהאָוואַה איז דערביי א גרויסער בעל גאווה און עס געהט איהם אין גאנצען לעבען עס זאל זיין עמיצער וואס זאל בעוואונדערען זיין גדולה און זאל איהם לויבען און חנפהיען. דעריבער האט ער געלאָט לעבען דעם שכור נח'ן מיט זיינע קינדער, און מיר אלע, מיט דיא ביינער, אזוי וויא איהר זעהט אונז לעבעדיגע, זיינען פון זיי ארויסגעקומען.

מען וואָלט געקענט שילדערען ווייטער, וויא ער האט געהאַלפּען אברהם'ן פערקויפּען זיין אייגען ווייב צום מלך און געהען פאר איהר שאָף, און רינדער, און קנעכט און דיענסטען; וויא ער האט געהאַלפּען יעקב'ן מאכען א שווינדעל און בענגב'ענען עשו'ן און לבן'ען (און דיא גמרא ליינט נאך צו, אז ער האט געשיקט זיינע מלאכים, זיי זאלען אליין ארויס'נענג'ענען שעפּסען פון לבן'ס סטאדעס און זיי ברענגען צו יעקב'ן), און נאך אזעלכעס. מען וואָלט געקענט בעטראכטען, וויא מיראניש ער האט כעהאנדעלט דיא מצריים; אליין האט ער זיי „געשטארקט זייער הארץ“ זיי זאלען

פערלאָזען אויף דעם וואס יעדער דרייַקאָפּ פשט'ילט און דרשה'ט אונז דאָרטען אָן. אויף אזא אופן, טאָ צו וואָס-זשעטויג אונז דיא גאנצע תורה?

דאס איז דאָך לעבערליך! און בעזאָנדערס קאָמיש איז צו מאַכען אזא בלבל — וועמען? דעם חס פון תנ"ך! דיא שפראך פון תנ"ך (אין זיין טהייל פון ספורי מעשיות) איז אזא פראָסטע, און דיא פראָסטע קייט פון דיא שרייבערס שיינט אזוי ארויס פון יעדען וואָרט, אז אראָפּ פון זינען דארף מען זיין ניט צו זאנען וויא יענער תנא זאגט: „אנו אין לנו אלא דברים ככתבם.“ אונז געהט נאר ניט מעהר אן נור דיא ווער טער אזוי וויא זיי זיינען געשריבען!

וויעדער, שטעלט זיך פאָר דיא חכמה: דיא העכסטע קלוגהייט, דיא פּילאָזאָפּיע אליין, דער „שכל הפשוט“, שרייבט א בוך אזוי פאָפּולער, אזוי צוגעפאסט צום גראָבען פערשטאנד פון דיא גרעסטע עס-הארצים, — דיא פיינסטע און עדעלסט בעגריפע ווערען „כדי לשבר את האוזן“ פאָרגעשטעלט אין אזעלכע פערגרעכטע בילדער, וועלכע געהן אזוי איבער צום גרעכסטען אונזין, צו דיא רויהעסטע „הנשמה“, און פראָסטע בשר ודם'ס געהען ערשט אין דיעזע ניעדעריגסטע פאָפּולאָריזאציען פון דיא העכסטע ווייזהייט אריינלערנען דיא הויך-פּילאָזאָפּיע ערלע פירוישן! — האט איהר שוין א מאָל געהערט אזעלכעס? ...

חלעבען, מאַכט בעסער ניט חזק פון זיך אליין און נאָררט זיך ניט אָפּ מיט אזעלכע אונזיניגקייטען! וואס ווילט איהר האבען פון דעם חס פון דעם תנ"ך געביד? וואס ווילט איהר איהם איינריידען אז ער איז א פּילאָזאָפּ און א בעל משל? לאָט איהם צורוח. יענער ווייסט געביד פון זיין חיות; ער איז א פראָסטער חי וקים; וואס ער זאגט דאס מיינט ער, און וויא ער האט זיך פאָרגעשטעלט זיין יעהאָוואַה אזוי האט ער איהם אונז פאָרגעשטעלט. געהט פון איהם-זשע אראָפּ אייערע פשעט'ל-מאסקע און קומט, לאָמיר איהם אָנקוקען, דעם אירישען גאט, וויא ער שטעהט און געהט. האט, חלעבען, קיין מורא פאר זיין פייעריגען הייליגען גרימצאָרן, גאט איז מיט אייך און עס וועט אייך נאר ניט שאמען.

* * *

מען וואָלט געקענט אָנהויבען באלד פון בראשית,

בעל נצחון? דער מלך! אבער דער רבנו של עולם איז ניט אזוי: ער אליין מאכט דיא הריגה, אוי דיא זענס-קרין טהוט ער אָן אויף דעם קאָפּ פון דיא אידען. איז דאָך דאס נאר א גוטסקייט פון דעם אויבערשטען! נור פון וואנען זאל א נוי וויסען פון נמרא?.

„דיא גרעסטע ברכה, וואס יעהוואה גיבעט זיין פאָלק ישראל, איז געוועהנליך דיא הבטחה, אז זיי וועלען מנצח זיין אין דיא מלחמות; אז דיא גרעסטע קללה מיט וואס ער סטראשעט זיי, איז, אז זיי וועלען פערלירען זייערע מלחמו.

„א פאָר ביישפיעלען וועלען בעסער פאָרשטעלען דעם אומבאָרמהערציגען כאראקטער פון דיעזען גאָט, וויא אלץ וואס מיר קענען זאגען:

„אין פרשה מטות זאגט יעהוואה צו משה'ן, ער זאל זיך פאר איהם נוקם זיין אין דיא מדינים. משה האט אויסגעקליבען 12 טויזענד מאן פיר דיא דאָזיגע הייליגע שליחות*, און פנחס דעם גלח האט ער געמאכט פיר זייער גענעראל, און זיי האבען אויס-געקוקט אלע זכרים און האבען געפאנגען גענומען אלע ווייבער און קינדער פון דיא מדינים, האבען פערברענט און אויסגעפלינדערט זייער נאנצע לאַנד און האבען געבראכט דעם נאנצען זאק-רויב צו משה'ן און צו אלעזר הכהן און צו דיא געמיינדע פון דיא קינדער ישראל.

„און דאס איז נאך אקץ ניט גענוג געווען אנצו-זעטיגען דיא בלוטדורסטיגע נקמה פון דעם גרויס-צאָרנדיגען יעהוואה. משה איז געווען מלא חמה אויף דיא אָפּציריען פון דיא מחנה, פאר וואס זיי האבען געלאזט לעבע, דיא נקבות. ער האט דעריבער א שטרענגען בעפעהל געגעבען, אין נאָמען זון דעם נומען יעהוואה, זיי זאלען תיכף ומיד אויסשעכטען אלע זכרים פון דיא קליינע קינדערלאך (באָטש אלע

דיא אידען ניט וועלען אוועקשיקען, כדי ער זאל זיי דערפאר-שטראַפען מיט אזעלכע גרויליכע מכות, וועהרענד ער האט געקענט לייכט בעקעהרען פרעה'ס הארץ צום גוטען, אז ער זאל זיינע אידעלאך אליין בעפרייען נאר אָהן מכות, אזוי וויא עס שטייט: „לב מלכים ביד יהוה, אל כל-אשר יחפון וטנו“ דיא הער-צער פון מלכים איז ביי יעהוואה אין האַנד, וויא ער וויל אזוי קעהרט-ער זיי.

נור לאָמיר אָנהייבען מיט וואָלט עירס ווערטער:

„קין כאראקטער איז ניט אזוי פערהאסט צווישען מענשען, וויא דער כאראקטער פון א רשע'דיגען טיראן; גענען אזא מין כאראקטער שטעלט זיך יעדעס געפיהל אנטקענען און דאס הארץ קאכט אונז אויף. און דאָך איז טהאן טיראנישע פערברעכען און אונ-געשליכקייט ארויסגעשטעלט אלס דער הויפט-כא-ראקטער פון דיעזען גאָט.

„זיין בעליעבטסטער נאמען ביי אידען איז „אכהי הצבאות“ — דער גאָט פון דיא קריענס-מחנות, „יהוה איש מלחמה“ — יעהוואה איז א מלחמה-מאן. ער אונטערשטיצט זיין פאָלק ישראל אין זייער ארומ-שלאגען זיך. ער גיבעט ארויס דיא בלוטגיסטע בע-פעהלע, און הריגות אין טייכען בלוט זיינען פיר איהם נאר א מחיה“.

(דער נוי וואָלט עיר ווייס ניט, אז דיא נמרא האלט עס פון גאָט נראָד פאר א גרויסע מעלה, דאס ניט בלויז ער—דער גוטער יעהוואה, קאמאנדירט דיא מלחמות פון ישראל, נור ער קוילעט בעסער טאקע אליין דעם שונא מיט זיינע אייגענע כשר'ע הענד. „האט דער רבנו שכ עולם געזאגט צו ישראל“ שטייט אין דער גמרא — „וויא איהר זעהט מיך א כעבעדיגען, איך וועל אליין אויסקוילענען דיא אומות וואס איהר וויכט איינגעהמען, און שרייבען וועל איך, אז איהר האט זיי אויסגעקוקט. קומט און זעהט וואס פיר א גרויסע נפקא מינה עס איז צווישען א מלך בשר ודם און דעם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: א מלך בשר ודם ווען ער געהט אין דער מלחמה אריין, טהוט ער נאר ניט, נור זיינע מחנות שראנען זיך פאר איהם, און ווען זיי גע-ווינען דיא מלחמה, ווער ווערט געקרוינט אים דער

(*) וועדלוג וויא דיא גמרא זאגט, האט משה דאָ בע-וויזען א סך מעהר גוט-הערציגקייט וויא זיין באָרמהער-ציגער גאָט. וואָרס גאָט האט געהויסען איהם, משה'ן, אליין גיין זיך נוקם זיין אין דיא מדינים. נור ווייל משה איז ביי דיעזע מדינים אויפגעצויגען געווארען, האט איהם זיין הארץ ניט דערעלאזט צו פאלגען דעם בעפעהל פון דעם אונבאָרעמטערציגען גאָט און צו געהן אליין אויס-שעכטען דיא וואס האבען איהם גוטעס געטהאן, דעריבער האט ער געשיקט אנדערע דאס טהאן. — ב. פ.

„אז דער וואס דיא הערצער פון אלע מענשען זיינען ביי איהם אין האנד און ער קען זיי קעהרען וויא ער וויל, זאל בעווייזען זיין „גענאָד“ און גוטחארציגקייט דורך הריגות און טייכען בלוט, דאָס קען אונזער מענשליכער געזיהל נאָר ניט בענעהר מען. נור דיא הייליגע אונבעגרייפליכע אמונה קען דאָס טאָן.“

וואָלט ער בעווייזט דאָ ווידער, אז ער איז אַ גוי, וואָס קען ניט אַ ברעקיל גמרא, אָדער מדרש. ער זאָגט, אז נאָט האָט דיא הערצער פון דיא מענשען אין האַנד און ער האָט אַ ברירה זיי צו מאַכען בעסער, און ניט זיי אויסצוקוילענען פאַר זייערע זינד, און אז אויב ער טוט דאָס ניט, איז דאָס מעשה רוצח. ער ווייס אָפּער ניט דער גוי גמור, אז ניט נאָר יהוה וויל דיא גוים ניט מאַכען בעסער, נאָר ער אַליין מאַכט זיי דאָס אייגענטליך אזוי שלעכט. ער אַליין מאַכט זיי דיענען דיא עבודה זרות, — און דאָך איז דאָס, נאָך אַלעס, נאָר דוקא אויס גוטסקייט, אויס הייבט ליעבשאפט — גאטירליך ניט צו אייך, גוים, נאָר צו זיין פאָלק ישראל, — כדי ער זאָל האָבען אַן אויסרייז פאַר וואָס דיא גוים אויסצוקוילענען און אוועקצונעמען זייער לאַנד און זייער גוטס צו זיינע ליבע אידעלעך. אָט, זעה, גוי, וואָס די תנאים זאָגען: „בשעת נאָט אַליין האָט מיט זיינע אייגענע כשר'ע הענד (אני ולא על ידי מלאך, אני ולא עי ידי שליח)“ אויסנקוילעט אַלע בכורים פון מצרים, האָט ער אויף אויסגע'הרג'עט אַלע געטער פון דיא מצריים, נור דעם נאָט בעל צפון האָט ער גילאָזט לעבען, כדי צו פערפיהרען דיא דיא מצריים מיט איהם, וויא עס שטייט אין פסוק „משגיח לגוים ויאבדם“ — „ער פערפיהרט דיא גוים כדי זיי צו פערטליגען“.

און זאָגט דען ניט יהוה דורך זיין נביא יחזקאל, אז דיא שעכטע געזעצט און געוואוינהייטען האָט ער זיי אייגענטליך אַליין געגעבן (גם אני נתתי להם חוקים לא טובים) כדי זיי זאָגען האָבען אַ מפקח? (ומשפטם לא יחיו בהן. יחזקאל ד'). איבריגענס, האָט וועדליך דעם הייליגען מדרש, נאָט יהוה אַליין געזאָגט צו דיא אידען שהאומות עושים מצוות שלא בצטוו ותר מכם (תנחומא עקב), אז דיא גוים טוען אייגענטליך מעהר מצוות, כאָטש זיי זיינען ניט געבאָטען גע-

זכרים זיינען שוין פריהער געווען אויסגעקוילעט, וויא עס שטייט אין פסוק 7...), און אויסמאָרדען יעדערע פרוי וואס האט שוין געהאט א מאן (ווען מיר זאלען איבערזעצען פונקט וויא אין היינטיגען פסוק שטייט דאָ, וואָלטען אונזערע קעזערניגען רויט געוואָרען). נור דיא יונגע בתיות מענען זיי צונעהמען פאר זיך (ניט פאר רחמנות, חליכה ...). אלא, כאטש דיא גאנצע הריגה האט זיי גאט געהייסען מאכען ווייל דיעזע מיידלעך פון דיא מדינים האבען דיא קינדער ישראל פערפיהרט צו זינדיגען מיט זיי, האט זיי גאט אצינד פון דעסטוועגען אריין געהייסען זיך נעהר מען דיא מיידלעך. — איז ער ניט קיין גוטער?

„און דיא יונגע מיידלעך און דעם אנדערן רויב האט דער רבנו של עולם געהייסען צוטיילען צוויי שטען דיא אידען, לויט נאך זיין היינטיגען געזעץ פון רויבעריי; אבער דאביי האט ער ניט פערגעסען צונעהר מען פאר זיך א גוטען חלק, און פון דיא יונגע מיידלעך האט ער זיך אויך געהייסען געבען 32 שטיק (ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר שנים ושלשים אלה ... ומכסם ליהוה שנים ושלשים נפש). דא דארף מען ניי טיג האבען א פירוש פון אונזערע הייליגע מפרשים, צו ערקלערען אונז, אויב דער רבנו של עולם האט דיא 32 מדינישע שיקסעס געהאלטען פאר זיך, אדער פיעללייכט האט ער זיי געליהען צו זיינע הייליגע כהנים? אדער, וויבאלד ער האט זיי געדארפט צו דעם וואס יעדער בשר ודם, אָדער פון פרישות ווענען, צו האט ער געהייסען זיי לאזען לעבען?

„קיין לעבעדיגער נפש קען ניט איבערליינען דיא דאָזיגע פרשה און ער זאל ניט אנגעפילט ווערען מיט א גייסט פון טיעפסטען אבשיי ווענען אזוי פיעל שרעקליכע אונערבארמליכקייט און טיראניי. „רחמי השמים אכזרי“ — אפילו דיא ווייכהארציגע רחמנות פון רשעים איז אויך אכזריות“ זאגט דער פסוק (אין משלי י"ב), און דיא „גנאָד“ פון דעם רבנו של עולם איז אויך ווייניג בעסער. „למכה מצרים בכבודיהם כי לעולם חסדו, וניער פרעה וחילו בים כוף כי לעולם חסדו...“ לויבט דעם גאט „וואס האט געשלאגען דיא מצרים אויסקוילענדיג זייער בחורים — ווארים אייביג דויערט זיין גענאד: דעם וואס האט דערטרונקען פרעה'ן מיט זיין חיל אין ים סוף — ווארים אייביג דויערט זיין גענאד.“ — זיין גענאד איז אלא זיינע מערערענען.

מיט דיא גווארדיע זיינען גלייך געזאמטשעט. ווען ר' שמעון איז צוריק געקומען צו זיין טאטען האָט ער איהם דערציילט וואָס ר' חייא האָט איהם געזאָגט. זאָגט רבנו הקדוש: ר' חייא האָט דיא גוים גינעבען צופיעל ווערדע, פערנלייכענדיג זיי מיט פליגען, וואָרים דיא גוים האָבען קיין פערקיל ווערדע ניט, אזוי וויא עס שטייט „כל הגוים כאין נגידה“—אָנע גוים זיינען גענען דיר געזאמטשעט וויא נאָר נישט, מיט דיא פליגען אָבער. בעדיענט זיך נאָט, צו טאָן מיט זיי זיין שליחות.

וויא איהר זעהט, גוי, איז יעהאָוואַה נאָר ניט מחויב רחמנות צו האָבען אויף אייך גוים. ער איז ניט אייער נאָט, — ניט וויא אייער כריסט ליכע רעליגיע האָט אייך איינגערעדט אַ ליגען, אַז ער, בשותפות מיט זיין בן יחיד, איז דער נאָט פון אַלע מענשען. איהר זייט ביי איהם נאָר נישט. ער איז בכיוון אונזער נאָט, דער נאָט פון ישראל. און פון אונזערט-וועגען וועט ער פון אייך אַלע, ווען מען דארף, מאַכען אַ באַרג אַש, אַז עס זאָל פון אייך ניט בלייבען קיין שריד ופליט, — קיין נפּקא מינה ניט צו איהר זייט גוטע, צו שלעכטע. דאָס איז יעהאָוואַה'ס אמת'ער באַקאנטער.

ווייטערע פון וואָלטערס שילדערונגען ווענען דעם רבנו של עולם'ס מעשים טובים, מיט אונזערע בעמערקונגען דערצו, וועלען מיר, נעבען אַנאָדערס מאַל.

ב. פייגענבוים.

וואָרען דערויף, וויא איהר אירען. אַלץ, וויא איהר זעהט, מיטער גוי, האָט נאָט יהוה אייערע גוים נאָר ניט וויא איהר מיינט, צולעב דעם אויסגיקולעט, ווייל זיי האָבען געדיענט עבודות זרות און האָבען זיך מיאוס אויפגעפיהרט, נור פשוט טאָקי אויס ליעבשאפט צו זיין פאָלק ישראל, — וויא אין פסוק שטייט בפרוש הונדערטער מאַל, — ווייל ער האָט זיך פערליעבט אין זייערע אבות.

און ווידער, וואָס אַזא גרויסער נאָט הרגעט אויס דיא אומות איז איבערהויפט נאָר קיין עולה ניט, נאָך ווייניגער עולה, וויא מיר טוען ווען מיר צוטרעטען אַ פליג. דאָס וואָלט אויף גיוואסט דער גוי וואָלטער, ווען ער וואָלט ניט גיווען קיין גוי און וואָלט אַ מאַל אָנגיקוקט אַ גמרא. וואָרים דיא גמרא דערציילט אַ מעשה מיט אַנטאָניוס וואָס איז גיקומען קיין קסרון, אַז ער האָט געשיקט נאָך רבינו הקדוש. דיווער איז צו איהם גינאנגען מיט זיין זוהן ר' שמעון און מיט דעם גרויסען ר' חייא האָט ר' שמעון גיזעהען דאָרטען אַ גרויסע הערליכע פראַכטפאָללע גווארדיע מיליטער פון דיסע הויכע סאָלדאטען, וואָס זייער קאָפּ האָט דערגרייכט ביו צו דיא קרוינען פון דיא זיילען. האָט ר' שמעון גיזאָגט צו ר' חייא: זעה נור וויא אָנ-געשטאָפט ער'ס קעלבער זיינען! האָט ר' חייא גינאמען שמעון'ען און האָט איהם אַוועקגעפיהרט אויפ'ן מאַרק און האָט איהם געוויזען אַ קארב מיט וויינטרויבען און אַ מחנה פליגען האָט גיזשומעט אויף זיי. זאָגט ר' חייא: „דיא דאָזיגע פליגען

פאָעזיע און וויא מען שרייבט איהר.

קען אַפט אויסגעדריקט ווערען אויף צוויי אַרטען: ענטוועדער איינפאָך, גילאסען און רוהיג, ריידענדיג וויא מען שמועסט אין גיווינליכען לעבען; אָדער אין אַ העכערע שטענדע בענייסטערטע פאַרמע, און אין בילדער, — איבערגעבענדיג דעם גי-דאנקען אָדער דיא געפיהל ווענען אַ זאָך מיט דעם

I.

פראָזא און פאָעזיע.

דער גיראנקען פון'ס מענשען, אזוי וויא זיין קער-פער, איז אַ מאַל גיקליידט וואָכעריג און אַ מאַל אייסיגפוצט אין יום-טוב'דיגע בנדים. דער זעלבער רעיון, דיא זעלבע אירעע אָדער דיא זעלבע געפיהל

פלאנצונג שפראַנצן, וואַקסען, בליהען און געבען פירות, אזוי זאָלען זיינע רייר מאַכען אַ גוטע ענדערונג אין זיינע צוהערער'ס הערצער און זיי בריינגען צו גוטע געפיהלען און צו גוטע מעשים.

משה רעדט, אַלואַ, צו הימעל און ערד, מיינענדיג מיט דעם זיינע צוהערער; ער רעדט וועגען רעגען און טויה, מיינענדיג מיט דעם זיינע רייד. דיא וויכטיגקייט

פון זיינע ווערטער קומט פאַר אין דיא פאַרמע פון אַ בילד, — אַ בילד וואָס שטעלט פאַר וויא דער הימעל און דיא ערד האָרען זיך צו, וויא זיי זיינען אויפגעקומען צו וואָס משה זאָגט; דיא וויר קונג פון זיינע רייד אויף דיא צוהערער'ס גי. דאנקען און הערצער, ווידער, ווערט פאַרגיטעלט אין אנאָדער בילד — אַ בילד, אויף וועלכען אונזער נידאנקען'ס אויג קען זעהן וויא עס גייט אַ רעגען, וויא דער רעגען קאפּטעט אויף דיא פעלדער און פרייט זיי אַפּ און גיט זיי צו חיות. „וויכטיגקייט“, „ווי קונג“ זיינען ווערטער, וועלכע דריקען אויס אַבסטראַקטע אידעען; וויכטיגקייט, ווירקונג קענען מיר ניט זעהען, ניט הערען. מיר שטעלען זיך דאָס בלויז פאַר; און דויע אַבסטראַקטע אידעען קריגען אין דער פאַנטאַזיע פון דעם בעגייסטערטען רעדנער דיא פאַרמע פון זאכען, וואָס האָבען אַ ממשות, וואָס מיר קענען זעהען אָדער הערען, — פון הימעל, פון ערד, פון קאפּערניגען רעגען, פון טריפּענדיגן טויה.

דיא גיווינליכע וואָכעדיגע שפראַך, אין וועלכע נידאנקען אָדער געפיהלען ווערען אויסגעדריקט איינפאַך, אָהן בילדער, אָהן הויכע פאַרמען, הייסט פּראָזאַ. דיא יום־טובֿ'דיגע קליידער פון אַ גי. דאנקען אָדער פון געפיהלען, ווידער, — דיא שפראַך, וועלכע דריקט זיי אויס אין בילדער, אין פער־גלייכונגען, ביי וועלכע דיא רעיונות טוען אזוי וויא אַן פלינגען און שוועפען ווייט און הויך, ווערט אָנגיפּען פאַעזיע.

אַזא שפראַך, וויא: „וואָס איך וועל דאָ מיט אייך ריידען, פריינדע, איז זעהר וויכטיג“ — איז פּראָזאַ. דיא שפראַך אָבער אין: „בענעהמט, הימעלען, וואָס איך וועל ריידען, זאָל דיא ערד צוהערען דיא ווערטער פון מיינע ליפּען“ איז פאַעזיע, — אַ פאַעטישע שפראַך.

וואָס מען רעדט אַנשטאָרט איהר וועגען אנדערע זאכען, צו וועלכע זיא ווערט צוגעגליכען. לאָמיר נעמען אַ ביישפּיעל פון דער ביבעל. משה זאָגט ריידענדיג צו דיא אידען:

„בענעהמט, הימעלען, וואָס איך וועל ריידען; זאָל דיא ערד צוהערען צו דיא ווערטער פון מיינע ליפּען. וויא אַ רעגען זאָל טריפּען מין לעהרען; וויא אַ טויה זאָלען קאפּען מיינע רייד....“

אין דויע ווערטער, מיט וועלכע עס הייבט זיך אַן פּרשה האזינה, האָבען מיר אַ ביישפּיעל. פון דעם צווייטען פון דיא דערמאָנטע צוויי אַרמען, אויף וועלכע אַ נידאנקען קען אויסגעדריקט ווערען. משה האָט ניהאָטען אַ רעדע אויף אַ גרויסע מאַסענפער־זאַמלונג פון אידען. ווען דעם זעלבען נידאנקען, וואָס ער האָט אויסגעדריקט מיט דיא גיבראַכטע עטליכע ווערטער, וואָרט ער איבערגעגעבן, ריי. דענדיג אין אַ גיווינליכען גישרעך, פאַר אַ פאַר מענשען, ביי אַ טיש, למשל, וואָרט ער אפשר דאָס אויסגעדריקט אויף אַזא אופן: וואָס איך וועל דאָ מיט אייך ריידען, פריינדע, איז זעהר וויכטיג; הערט זשע דעריבער, גוט צו מיינע ווערטער, — איך האָף, אַז עס וועט אויף אייך ווירקען. משה ווערט דאָ אָבער פאַרגיטעלט אַלס רעדנער אויף אַ גרויסע פער. זאַמלונג, אַלס אַ רעדנער, וועלכער איז בעגייסטערט און וויל בעגייסטערען דיא מאַסען און אויף זיי מאַכען אַ טיפּען איינדרוק. דעריבער קליידען זיך זיינע נידאנקען אַן איז יום טובֿ'דיגע בנדים; זיינע רעיונות פליהען הויך און ווייט, און יעדער בעזונדערער גי. דאָנק קומט פאַר אין דעם גיטאַלט פון אַ גאנצען בילד. דיא וויכטיגקייט פון זיינע רייד, דיא וויכטיגקייט, דאָס אלע זאָלען זיי גוט צוהערען, ווערט אויסגעדריקט מיט דעם, וואָס ער ווענדט זיך כלומר'שט ניט צו זיינע צוהערער, זאָנדערן צו דיא הימעל און צו דער ערד, צו דער גאַנצער נאַטור, זאָ דאָס דער הימעל און דיא ערד ווערען פּערגליכען צו פּערוואָנען, זיי קריגען ביי איהם לעבען און גייסט, אויערען צו הערען, אַ מוח צו פערשטיין, אַ האַרץ צו פיהלען. דיא וויר קונג פון זיינע רייד ווערט אויף דעם זעלבען אַרט פער־גלייכען צו דיא ווירקונג פון רעגען, — אזוי וויא דער ענען מאַכט פּרוכטבאַר דיא פעלד, העלפט דיא

איבערהויפט בעשטייט דיא טבע פון א פאָ-
עטישע שפראך אין דעם, וואָס זיא וועקט דיא
איינבילדונגס קראַפֿט פון דעם מענשליכען
מוח און מאַלט פאַר איהם מיט ווערטער ביל-
דער, וויא אַ מאַלער מאַלט מיט פאַרבען, ווען
מיר קוקען אויף אַ פאַרטערט, אָדער אויף אַ קאַר-
טינע שטעלען זיך אונז אין גיראַנקען פאַר דיא
אמת'ע זאַכען, — דיא לעבעדיגע מענשען, דיא
שפראַצערע, בליהענדע פלאַנען, דיא הוישערדיגע
בלעטער. דאָס זעלבע איז אויך מיט פאָעזיע: זיא
רופט אין אונזער רעיון ארויס, זיא איז אזוי וויא
מזיה מתים, מענשען, בוימער, בערג, טהאַלען,
מלחמות, לעבע סצענעס, — אין אונז דוכט זיך, אז
מיר זעהען דאָס אַלץ, הנם פאַר דיא אויגען איז
דאָס ביי אונז גאָר ניטאָ. און דיא בילדער, וואָס
דער פאָעט שאַפט אין זיין גיראַנקען און גיט איי-
פער צו אונזער גיראַנקען מיט זיינע ווערטער,
זיינען דאָס רוב ערהאַבענע, — זייערע ענינים זיינען
הויך, ברייט, טיעף, שיין, איידעל, מעכטיג,
דיהערענד, בענייסטערענד. דער פאָעט קומט מיט
זיינע גיראַנקען אויס-עפעס וויא אַ פאַרטרוימטער,
אָדער וויא אַ מין משוגע'נער, וועלכער זעהט זאַכען,
וואָס שטייען גאָר נישט פאַר זיינע אויגען, הערט
קלאַנגען, וואָס קומען גאָר נישט צו זיינע אויערען,
פיהלט פרייר אָדער שמערצען פון האַנדלונגן וואָס
זיינען נישט געשטויגען נישט גיפליגען. דיא נפאָמינא
איז אין דעם, דאָס דעם משוגע'נעם דוכט זיך, אז
דיא זאך שטייט טאַקע לעבען איהם אין אמת'ע, און
ער גאָרט זיך אָהן שום צוועק, ווערענד דער
פאָעט ווייס, אז זיין געדאַנקע'ס חושים זעהען און
הערען דאָס, וואָס פאַר זיין גוף'ס חושים איז ניטאָ;
ער ווייס, אז זיין איינבילדונגס קראַפֿט גאָרט איהם,
זאָ צו זאָגען, און ער ערלויבט איהר דאָס מייס-
טענס, ווייל אין דיא בילדער וואָס זיא בעשאַפט,
דריקען זיך אַם בעסטען אויס זיינע אמת'ע געדאַנ-
קען אָדער געפיהלען, ווייל אין דעם בילד, למשל,
וויא דער רענען קאַפּעט און מאַכט פרוכטבאַר
דיא פעלד, ווערט אַם שטאַרקסטען אויסגעדרוקט
דעם פאָעט'ס גיראַנקען ווענען דיא גוטע ווירקונג
פון זיינע רייד. און ווען דעם פאָעט'ס בילד דריקט
ניט אויס קיין אבסטראַקטע אידעע, זאָגערען זיא
שטעקט פאַר דיא זאך גוטאָ, — דיא זאך, וועלכע
איז ווירקליך אָדער מעגליך, אָבער וואָס געפינט
דאָך נישט פאַר זיינע אויגען, ווען ער שילדערט

איהר — לאָזט ער זיין פאַנטאַזיע דאָס פאַרשטע-
לען צו לעבע דעם, וואָס דער בילד מאַכט לעבעדיג
דיא געפיהלען, — דיא ליידען אָדער דיא פרייר, דיא
קנאה אָדער דיא לעבע — וועלכע ער ווילשילדערען.
אום אַ געוויסער געפיהל זאָל דורך ווערטער דער-
גרייכען דיא רעכטע טיפּענעסען פון אונזער האַרצען,
אום ער זאָל אָנפילען אונזער גאַנצע נשמה, איז
ווייניג מען זאָל אונז זאָגען, למשל: „ער האָט זיא
זעהר, זעהר, זעהר, שטאַרק געליעבט“. מען קען
זאָגען דעם וואָרט „זעהר“ טויזענד מאל, וועט
דער געפיהל פון דעם יונגען מאַן'ס לעבע, למשל,
אונז גאָנץ דייטליך זיך דאָך נישט פאַרשטעלען. דער
פאָעט טוט אַנדערס. ער בעמערקט אַ געוויסען
מאַמענט, אין וועלכען דיעזע לעבע דריקט זיך אויס
אַם שאַרפּסטען. ער דערמאָנט זיך, למשל, וויא
דעם פערליעבטע'ס אויגען קוקען, וויא זיין פנים
ווייזט אויס, וויא זיין האַרץ קלאַפט איהם, וויא ער
גייט אום וויא אַ פאַרטומעלטער, ווען ער ערוואַרט
זיין געליעבטע. דעם פאָעט קומען אין גיראַנקען
פאַר אַזעלכע אייגענעלייטען, וועלכע שפּיגלען אָפּ
דיא לעבע אַם לעבעדיגסטען, און ער מאַלט דיווע
ערוואַרטונגס-סצענע, מיט דיווע אייגענעלייטע
טען אזוי נאָטור טריי, דאָס דער בילד, דיא פאָ-
טאָגראַפיע פון דעם פערליעבטען, למשל, מיט זיין
האַרץ, מיט זיין נשמה מיט אלעמען פילט אונז
אַן מיט זיין לעבע, און מיר ציטערען מיט איהם
צוזאַמען און אונזער האַרץ קלאַפט מיט זיין האַרץ
צוזאַמען, און אונז איז אי זיס, אי שווער, פונקט
וויא איהם איז. ווען מיר לעזען פון דעם פאָ-
עט'ס פערדער דיווע אייגענעלייטען און פיהלען
זייער ווירקונג, שרייען מיר אויס: „אַ וויא
ריכטיג, וויא אמת!“ אָבער מיר אַליין וואַלטען זיך
דאָס נישט דערמאָנט. עס פאַדערט דיא קראַפֿט
פון אַ פאָעט אום זיך צו דערמאָנען אָן אַזעלכע
מאַמענטען, אָן אַזעלכע סצענעס, אָן אַזעלכע איי-
געגרייטען, אין וועלכע דער געוויסער געפיהל קומט
פאַר אַם דייטליכסטען, אין וועלכע ער פלאַקערט
אַם שטאַרקסטען, אַם העלסטען. אַט אַזעלכע מאָ-
מענטען צו כאַפּען און זיי לעבעדיג צו מאַלען —
אַט אין דעם בעשטייט דער צוועק פון דעם צוויי-
טען זאָרט פאָעטישע בילדער, פון דיא, מיט וועלכע

אויף. שעקספיער איז אזא ניבארענער פאָעט, ער איז אזוי אין גאנצען פאָעט, אז ער קען כמעט ווער גען קיין זאך נישט טראכטען, וואו זיין פאנטאזיע זאל נישט א שוועב טאן און אנטאן זיין ערדאנקען אין א בילד. דעריבער איז דא אפילו זיין ערקלערונג וואס פאָעזיע איז, אליין אויף א שטיק פאָעזיע. נישט אומויסט זאגט דער בעריהמטער קריטיקער טען, דאס דיא נפאק מיט צווישען דעם פילאָזאָף און דעם פאָעט בעשטייט בלויז אין דעם, דאס דער ערשטער דיינקט רוחני און גילאָסען, לאנגזאם ארויסבריינגענדיג איין גידאנקען פון דעם אנדערען, ווערענדר ביי דעם לעצטען פליהען דיא גידאנקען וויא פיל פון בויגען, שווינדלען דורך זיין מוח וויא בליצען, און אהן א אַרדנונג, — שווינדלען דורך יעדע אין דיא פאָרמע פון א בילד, פון א חיוון. מען קען אלזאָ זאָגען, אז דער פילאָזאָף דיינקט מיט געדאנקען גופא, ווערענדר דער פאָעט דיינקט מיט בילדער, וועלכע דריקען אויס זיינע גידאנקען.

אלץ וואס מיר האָבען דאָ גיזאגט, וועט דער לעזער נאָך בעסער פערשטיין, ווען ער וועט דאָס בעטראכטען אויף ביישפילען, — אויף מוסטערען פון פאָעזיע. מיר וועלען דאָ דעריבער געבען אייניגע איינציג, אין וועלכע עס געפינען זיך אי ביישפילען פון בילדער, וואס דריקען אויס גידאנקען, אי פון אזעלכע וואס זיינען גימאלט גיזאָרען אום פאָר-צושטעלען דיא זאך גופא, וועלכע זיי שילדערען, כדי מיט דעם לעבעדיגער, קרעפטיגער צו מאכען דיא געפיהלען, וועלכע דער שרייבער וויל איבערגעבען.

„איך האָב געגענגעט מאַרד, ער האָט גיטראָג גען א צוועלצק מאַסקע. זעהר פיין און גלאַט האָט ער אויסגיקוקט. דאָך האָט ער אויסגיוועהן ביז און גרויזאם. זיבען הונט זיינען נאָך איהם גאָנגעגאנגען. אלע זיינען זיי גיווען פעט; און עס איז אויך קיין וואונדער נישט, דען איינציגזיווייז און פאָרענזיווייז האָט ער זיי צוגיוואָר פֿען. אויף צו קויען, מעגליכע הערצער, וועלכע ער האָט ארויסגנומען פון זיין ברייטען מאַנטעל. נעכסט איז גיקומען פֿאַלשקייט, און ער האָט גיטראָגען א פוטער פון אַריכטער; ער האָט גיוויינט, און פון זיין יעדען טרער איז פֿאלענדיג גיוואָרען אַ מיל-שטיין. און ביי דיא קליינע קינדערלעך, וואס האָבען אַרומ-לופענדיג אַרום, זיינע פיס זיך געשפּיעלט, מיינענדיג אויף דיא טרערען, אז דאָס זיינען פֿעריל, ביי דיא קינדערלעך איז דיא מאַרד אַרויסגעזעצט גיווען פון זייערע קעפּלעך. נעכסט איז געקומען צו צוועלצק ווען

מען בעשרייבט דיא זאך גופא, ריידענדיג וועגען איהר אליין און נישט וועגען אַז אנדער זאך צו וועלכע זיא איז צוגעגליכען. אָפט מאַלט דער פאָעט, דאכט זיך, אַ זייטיגע זאך: ער מאַלט, למשל, דיא פויגעלעך, וויא זיא זינט, אָדער דיא לבנה וויא זיא גייט שיינענדיג, בשעת דער פער-לעבטער צום ביישפּיעל, זיצט אין גאָרטען. דאכט זיך מען מיינט גאָר דעם פערלעבטען — צו וואָס דאָרף מען שילדערען דיא פויגעלעך אָדער דיא לבנה? דיא גיזאנג פון דיא פויגעלעך אָדער דיא שייין פון דער לבנה האָט אָבער אַ געוויסע ווירקונג אויף דעם איינגעלעבטען האַרץ, און שילדערענדיג אזא סצענע, נעמענדיג אזא מאָמענט, קען דער שרייבער אין זיין העלד'ס נשמה פאַר אונז אויף-עפענען אזעלכע ווינקעלעך, וועלכע ווייזען אונז זיינע געפיהלען אַם דייטליכסטען, און וועלכע וואָל-טען אָהן אזא סצענע פאַר אונז גיווען פאַרשלאָסען מען מוז אָבער בעמערקען, אז דיא בייידע זאָר-טען פאָעזיע, וועגען וועלכע מיר האָבען דאָ גירעט, זיינען כמעט אימער צוזאמענגעמישט, און אז. ריידענדיג וועגען דיא זאך אליין, בעשווייבט איהר דער פאָעט אלע וויילע מיט אַ פערגלייכונג. ווען ער שיקדערט דער טייכעל, וויא ער רוישט, צב"ש, זאָגט ער: דער טייך מורמעלט. דיעזער איין זאָרט „מורמעלט“ איז אַ גאָנצער בילד — פון אַ טייך אין דעם גיטמאלט פון אַ מענשען; און אזעלכע בילדערלעך געפינט איהר אויף יעדען שריט אין יעדע בעשרייבונג פון דיא זאך גופא.

וואָס מיר האָבען פריהער גיזאגט וועגען פאָעזיע ווערט אַם בעסטען אויסגע דריקט פון דעם גרעסטען פאָעט אליין, פון וויליאַם שעקספיר, אין דיא פאָל-גענרע ווערטער:

דער משוגענער, דער פאַרלעבטער און דער פאָעט זיינען יעדער איין שטיק איינפילדונגס-קראַפט.... דעם פאָעט'ס אויג קייקעלט זיך אין אַ הייליגען וואַנהיין; זיא קוקט פון הימעל צו דער ערד, און פונקט וויא זיין געדאנקען טוט אָן אין אַ לעבעדיגען גוף דיא זאכען, וועלכע זיינען גאָר גוט, אזוי גוט דעם פאָעט'ס פערדער דעם אויפלופט שוועבענדיגן „ניכטס“ אַ פאַרמע און שיינקס איהם אַ בער שטימטע וואַהנגונג און אַ גאָמען.

אַלס מאמר המו-גר וועלען מיר דאָ דעם לע-זער אויפמערקזאם מאַכען, דאָס אפילו דעם געדאָנ-קען וועגען דעם וואָס אַ פאָעט איז, דריקט דאָ שעקספיר אויס אויך אין פאָעזיע, אויף אין בילדער. דעם פאָעט'ס אויג קייקעלט זיך ביי איהם פון הימ-מעל צו ערד; ער נעמט אַ שטיק ניכטס און טוט דאָס אָן אין אַ לעבעדיגען גוף, דער גוף וואָהנט ביי איהם אין אַ דירה.... און דאָס איז גאָנץ גאָטמירקד

דער וועלט אזוי רייך, דאָס דיא שפּיעלן בויער און דיא קעפּ פון דיא בערג ווייזן פון איהר בליק אויס וויא בערגאָסען מוט פאָלירטע גאָלד.

[Venus and Adonis]

אַט דיזער בילד פליהט דורך דורך דעם פאָ-
עט'ס גידאנקען, ווען ער גיט אַ טראכט וועגען דיא
שיינהייט פון דעם זונן-אויפגאנג. ער פיהלט דערביי
עפעס, און זיין גידאנקען און זיין געפיהל דריקען זיך
זיך ביי איהם אויס אין דיא גיבראכטע סצענע.
דער פריה-מאָרגען קריגט ביי איהם אַ גוף מיט אַ
נשמה, און דיא פויגעלע וועקט איהם פון שלאָף.
דיא אויפנייענדע זונן קומט ביי איהם אויס וויא אַ
שטאַלצער קעניג, און איהר שייין — וויא דער בליק
פון דעם קעניג'ס אויגען, — אַ בליק, וועלכער גלאַנצט
אזוי, דאָס ער טונקט אַלץ אָפּ אין גאָלד, דאָ,
קענען מיר זאָגען, האָבען מיר אַ ביישפּיעל פון אַ
געפיהל, וועלכען מען קען נאָר אָהן אַ פאָנטאַזיע-
ביכד גיט אויסדריקען. מיט קיין גיוויינליכע ווער-
טער און ריידענדיג וועגען דיא זאך איינפאך און
בליז וויא זיא איז, אָהן צוגלייכונגען, וואָלט מען
איבערגעכען דעם געפיהל, וואָס מיר האָבען וועגען
די געשילדערטע נאטור-סצענע, גיט ניקענט. שעקס-
פיער רעדט, דאכט זיך, וועגען אַ פויגעלע, וואָס
וועקט אימיצען; אָבער ריידענדיג אזוי, דריקט ער
אויס אַלץ וואָס אין זיין הארץ און אין זיין מוח
קומט פאָר, ווען ער דערמאָנט זיך וועגען דיא שייין-
הייט פון פריה-מאָרגן.]

דיזער בילדעלע פון דיא זונן-אויפגאנג דער
מאָנט אוונט אָן אַן אנדער בילד, פון אנדער גרויסע
שרייבער, האָט ער איז ווייט-ווייט גיט קיין שעקס-
פיער — אָן אַ בילד פון דעם זונן-אויפגאנג
אויף'ן ים. און מיר וועלען דאָ בריינגען דיזען בילד,
הויפטזעכליך ווייל ער איז אַ מוסטער פון דעם זאָרט
פאָעזיע, אין וועלכע, וויא מיר האָבען זיך אויפגען
אויסגעדריקט, ווערט גירעט וועגען דיא זאך גופא
וועלכע מען וויל פאָרשטעלען אום צו העלפען בע-
לעבען דיא געפיהלען, וואָס דער שרייבער וויל
איבערגעבען, זאָ דאָס דער בילד אין סך הכל
שפּיעלט גיט דיא ראָלע פון אַ צוגלייכענעם, פון אַ
מישל, זאָנדרען ער, פאָר זיך, איז גייטיג, און מען
מיינט טאק, וואָס ער שטעלט פאָר. דער פאָר-

ער איז גיווען גיקלייכט אין דער הייליגער תורה, וועלכע
האָט אויף איהם גישיינט וויא דיא זונן, און אין דיא
פונסטערע שטענעס פון דער נאכט — ער איז גיקומען
רייטענדיג אויף אַ קראָקאָדיל. און נאך פיעלע אנדערע
פערזענליכע סטאָנעס האָבען זיך געשפּיעלט אין דיזען
מיטגעדריגען, גרויסמען "מאָסקעראַד" — אַלע פאָרמאָס
קיערט איבער [דיא אויגען, וויא פונקטאָפּען, אַדוואָקאטען,
לאָרדס, גראַפּען אָדער שפּיאָנען.

צום לעצטען איז גיקומען אַ נאָרביש, ער איז
גערשטען אויף אַ ווייטען, מיט בלוט פאָרשפּריצטען
פערד. ער איז גיווען בלאָס, וויא דער טויט. אויף'ן
קאפּ האָט ער גיטראָגען אַ קעניגליכע קרוין; אין זיין האַנט
האָט געבליסענע אַ גולדערנע רוט; אויף זיין שטערען
האָט איר גיועהן דיא ווערטער: "אויך בין גאָט, קעניג
און גיווען!" מיט אַ וואָנדער מינע און מיט גיכע טריט
איז ער גערשטען, איבער ענגלאַנד איז ער אריבער צוטער-
טענדיג און מאָכענדיג אַ בלוטיגען זומפּ פון דיא פאָלקס-
מאָסען, וועלכע האָבען איהם פּערגעזעט...." (שעללי-
איינער פון דיא גרעסטע ענגלישע פאָעטען, אין זיין
The Mask of Anarchy).

אין דיזען אויסצוג, וועלכען מיר האָבען איבער-
גיועזט אין אַ גיוויינליכע שפּראַך פון דעם פערפאָ-
סער'ס פערזען ווערען דיא אַבסטראַקטע אידעען
פון מאָרד, פאָלשקייט, צוועצסטווע, און
רויבעריי פאָרגיטשטעלט אין בילדער אין דעם גע-
שטאַלט פון מענשען, אייגענטליך אין דעם גיטשטאַלט
פון מהבליים, וואָס זיינען פאָרמאָסירט אַלס מען-
שען. דער אויסצוג איז פון ערשטען וואָרט ביז דעם
לעצטען אַ שטיק בריליאַנטענע פאָעזיע.

לאָמיר יעצט נעמען נאָך עטליכע שורות פון
שעקספיער.

קוק! דיא איידעלע לערע-פויגעלע, פערמאָסטערט
רוהענדיג, קומט אַרויס פון איהר פויכטען פאָלעזיל און
קלעמערט אין דער לופטען הייך, הייך, און וועקט דעם
פריה-מאָרגען, וואָס פון זיין זילפערנע ברוסט שטייט דיא
זונן אויף אין איהר קעניגליכען שטאַלץ און קוקט אויף

(*) דער פאָעט, וועלכער איז און גייסט גיווען אַ
סאָציאַליסט, מיינט דאָ מיט דעם וואָרט אַ נאָרביש
דיא קאָפיאָליסטישע אונגערנאנג, איהר פערזענליכע
בליט-זערויסענדע מאַכט.

יע אויף'ן ים איז צוגעניכען. אזא בילד, ענטהאלט דיא פאלענדע שטעלע, למשל.

דער ים האָט זיך גיסו'עט מיט אַ שטילען אומערניגן קול, עפעס וויא זאָנענדיג אַבער-גיבעט.

דער ים ווערט אנאָ דאָ פאָרגיטעלט אלס אַ פערואַן (ער ווערט פערזאָניפֿיצירט, וויא מען זאָגט), אלס אַ פערואַן, וואָס סוד'עט זיך אומערניג, וואָס דאווענט דיא נאכט-תפלה פאר'ן שלאָפֿען-גיין.

דאָס איז דער בילד, וואָס פליהט אַהין אין דעם שרייבער'ס מוח, ווען ער טראכט ווענען דיא אויבער איבערגעדוקטע כצענע אויף'ן ים, און דייטליכער איבערגעבען דעם איינדרוק, וועלכען דער ים ביי דעם זונדאונטערגאנג מאכט אויף אונז, קען מען טאקי ניט. מיט איינפאכע ווערטער, ריידענדיג בלויז ווענען ים וויא ער איז, ניט צוגלייכערניג איהם צו אַ מענשען וואָס סוד'עט זיך מיט אַן אומערניגן קול, קען מען דאָס יערענפאלס אויף קיין אַרט ניט אויסדריקען. ווען מיר זיינען אויף'ן ים און זעהען דיא סצענע, ווערט עפעס דערביי ביי אונז אויף'ן האַרצען. — דיוער „עפעס“ לאָזט זיך אָבער ניט איר בערגעבען פראָסט. ווייל מיר ווייסען ניט וויא דאָס אַ נאָמען צו געבען, — וויא אַנצורופֿען דאָס וואָס אונזער האַרץ פיהלט. דאָס רופט אין פאָעט אָבער אַרויס דעם בילד, וויא אַ מענש סוד'עט זיך מיט אַן אומערניגן קול, און ווען ער זאָגט דאָס אונז, פיהלען מיר דאָס זעלבע וואָס ער פיהלט דערביי, אויסשריייענדיג אין אונזער נידאנקען: טאקי, דער ים ווייזט פאַר נאכט אויס וויא אַ מענש וואָס שוש-קעט זיך מיט אַ טרויעריגן קול, אָדער וואָס דאווענט.

צום שלום לאָמיר נעמען אַן אויסצוג פון איינע פון דיא ווערק פון דעם גרעסטען שרייבער אין אונזער אייגענער ליטעראַטור—בן אַבראַמאָוויטשעס „פישקע דער קרומער“ — אַן אויסצוג, וועלכער ענטהאלט אַ וואַהרען פעריל פון פאָעזיע:

אויפן בלויען הימעל שטיל רוהט גייט דיא זילבענע לבנה; איהר שיינענדיג פנים איז זעהר ערענסט, עפעס שטאַרק פאַרטראַכט. שאַ, אַרום און אַרום!... איהר פאַרטראַכט וואַרפט אויף מיר אַן אַ זיסע מרה-שחורה; זיא רערט עפעס צו מיין האַרץ; דיא נשמה מיינע נעמט זיא מיר אַרויס מיט איהר איטליכען בליק. זיא רופט אין

גענער אויסצוג (פון הענריך סענקעוויטש'עס „פאַר-וואַנעלט און פאַרלאָרען“, (וויא עס איז דער נאָמען איבער דיא אידישע איבערזעצונג אין „אַרבייטער צייטונג“, נומער 32, ערשטער יאָהרגאנג) שילדערט אַלואַ דיא זאָף, אין אַלגעמיינעם, ריידענדיג ווענען איהר אַליין. עס זיינען אָבער אין דיוע שיקדערונג אויך אָפט דאָ שטעלען, וואו געפיהלען און נידאנקען ווערען געקליידט אין פאַנטאַזיע-בילדער.

ביסלעך-ווייז האָט דיא זונן אַנגעפאַנגען אונטערצוגיין און האָט זיך גענומען טרינקען אין ים. אויף דיא צר-וויגטע כוואַלעס האָט זיך בעוויזען אַ פאַס פון אַפגעשפּיר געלטע שיין; פאַר דיא אויגען האָט זיך אויסגישפּרייט אַ וועג, וואָס איז געווען אַזוי וויא אויסגעשטאַמען מיט גיל-דערנע שופֿען; אַלע ווילעל האָט זיך געפֿיסען איהר קאַליר און זיא האָט גיפלאַקערט, געבליסעט, גיפנקעלט, ביז ווייט-ווייט פון שוף איז זיא פאַרלאָשען געוואָרען. אַרויסטרעטענדיג אויף דיא פייערדיגע וועג האָט דיא שוף אַזוי וויא זיך נאָכגעגאָט נאָך. דיא אַנטלאָפֿענע זונן. דער רויך פון קימען איז געוואָרען רוט; דיא זעגלען און דיא פֿיכטע שטרוק זיינען גיוואָרען בעדעקט מיט ראַזע-פאַרב. דיא מאַטראָזען האָבען גענומען זינגען, דער קאָקעל פון דער זונן איז דערווילע גיוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער און האָט זיך אַלץ טיפער און טיפער אַראָבעגעלאָזען אין וואַסער. באלד איז איבער דיא כוואַלעס איבערגעבליבען בלויז אַ האַלבער קאָקעל, נאכדער האָט זיך בעוויזען אַ שטיק גלאַנץ; דאָן האָט זיך אין מעריב-זייט צוגאַסען אַ רויטער פייער, ביז אין דיא גאַנצע בליסענדע סצענע האָט זיך צוזאַמענגעשטאַלען דער ים מיט דעם הימעל. לופט און וואַסער האָבען געלויכטען מיט דער זעלבער שיין, וועלכע איז ביסלעך-ווייז, ביסלעך-ווייז אויסגעלאָשען גע-וואָרען. דער ים האָט זיך געסוד'עט מיט אַ שטילען אומערניגן קול, עפעס אַזוי וויא זאָנענדיג אַבער-גיבעט. סענקעוויטש וויל דאָ בעשרייבען דעם ים, וויא ער ווייזט אויס ביי דעם זונדאונטערגאנג. ער דארף דאָס האָבען אויף ווייטער, אום דער לעזער זאָל זיך בעסער קענען פאַרשטעלען, וואָס זיינע צוויי פער-זאָנען האָבען דערביי געפֿיהלט אויף'ן שוף. ער רעדט דאָ דאָס רוב ווענען ים און דיא זונן גופא, אָבער אָפט דריקט ער אויס וואָס ער וויל איבערגעבען, מיט אַ בילד, וועלכער קומט גאָר אין אמת'ן דער-ביי ניט פאַר, אָבער צו וועלכען דאָס וואָס פאַכירט

אין דיווען אויסצוג האָבען מיר אַ שטיק אמת אידישע פאָעזיע נעמישט מיט אמת'ע אידישע הר מאָר — און טאָקי גילדערנע פאָעזיע מיט גילדערנע הומאָר, — אויף וועלכע בלויז אַיז פּעדער וויא אַב־ראַמאָוויץ'ס איז אַ בריה. וואָס פאַר אַ לעבעדיגער, וואָס פאַר אַ געטליכער בילד! וויא טיף ער נאָכט זיך דאָס אַרײַן אין נשמה! וויא עס גליהען דאָס אין דעם לעזער דיא געפיהלען, וואָס אין דעם שרייבער האָבען געגליהט, ווען ער האָט דאָס געמאַלט! וויא קלאָר, וויא העלל זיי בעלייכטען פאַר אונזערע אויגען. דיא האַרץ פון דער פּערזאָן, וועלכע — אין דער ער־צייכונג — שטייט אין מיט'ן נאכט אויף פון זיין גע־לענער און קוקט דורך דעם פּענסטער אויף דער לכּנה! אָהן אַזא בילד, בלויז מיט וואָכדיגע „דבורים“, וואָלט מען גיקענט הונדערטע בלעטער אַנשרייבען און דיא פאָרגיטעלטע פּערזאָן'ס האַרץ וואָלט אונז געבליבען פאַרוואַלקענט, — וויא מיט אַ שלייער פאַררעקט, וויא מיט טירען פאַרמאכט און מיט שליסלען פאַרשלאָסען. דיא קאַרטנאָ אָבער עפענט איהר פאַר אונזערע אויגען אויף, און מיר קוקען זיך איין און מיר זעהען איהר יעדען ווינקלעל, און מיר פיהלען דעם נאַנצען עלענד, דעם ווייטאָג וואָס נעמט איהר דורך, און אונז ווילט זיך מיטשרייען: „גע־וואַלד העכט, האָט רחמנות! עס טוט וועה, וועה, וועה...“

אָט אין דעם בעשטייט דיא קראַפט, דער כּשׁיף, פון אַן אמת'ען פאָעט. ער כאַפט זיין העלר'ס האַרץ אין אַ געוויסען מאָמענט. אין אַזא מאָמענט, ווען עס עפענט זיך דיא טויערען פון זיין נשמה, און קוקט אַרײַן איינגעווייניג וואָס דאָרטען טוט זיך. ער מאַלט אַ בילד פון אַזא מאָמענט, ווייל דיווער בילד איז דער שליסעל צו זיין העלר'ס גייסט, און אַפּשליסענדיג מיט דיווען שריסעל דיא נשמה, וואָס איהם אינטערעסירט, מאַלט ער נאָך אַ בילד, פון דעם, וואָס איינגעווייניג קומט פאַר. דער שליסעל־בילד, זאָ צו זאָגען, איז אין דיא גיבראכטע שטעלע פון אַבראַמאָוויץ'ס גאנצער ווערק אַ גאנץ קליינער. „אויף בלויזען הימעל שטיל, רוחיג געהט דיא לכּנה, איהר. שיינעדיג פנים איז זעהר ערנסט, עפעס שטאַרק פאַרטראַכט. שאַ, אַרום אין אַרום!...“ און אַ איד שטייט אין מיטען נאכט און קוקט אויף

מיר אַרויס אַיס געפיהלען און עס טראַכט זיך, טראַכט זיך עפעס גאָר פון זיך אַלײן. עס טראַכט זיך פון דעם פּיטערען לעבען פול קריינקונג, אַלערליי לידען מיט בע־ליידיגונג, פול פלאַגען, אַנשיקענישען, אַלטע אויך גייען; און איך צופיעסע מיך פאַר איהר וויא אַ שלאָף קינד נעכט פאַר דער מוטער. אוי מאָמע, עס טוט ווי!... אוי, ווערט מען עס פאַרשוואַרצט, קומט מען עס אָפּ!... קאַרג קאַפֿ־דרייעניס, פּוּך־ווייטאָג, — איז מען נאָך גרויס אין דיא אויגען. קאַרג אויגענע מכות און וואונדען, האָט מען נאָך אויסצושטעהען גיבראַטענע ליד; קוים, קוים וואָס מען זיפעט, פאַגינט מען נאָך גיט דאָס שטיקעל גיפלאַגטע לעבען. אוי מאָמע, עס שמאַרצט, אוי, עס טוט ווי!... דיא לכּנה קוקט אויף מיר מיט איהר ליכטיגער צורה ערנסט, פאַרטראַכט, און דאַכט זיך, זיא געהט מיך אויף: „שאַ, בינדע קינד, שאַ! וואָס זאָל מען טאָן?.....“ דאָס האַרץ וויינט אין מיר נאָך מעהר. הייסע טרערען טרעטען מיר אַרויס אין דיא אויגען. איך שפּאַר אָן דעם קאַפּ אויף מיין אָרעם, דיא זייט מיט דער אַפּגישווערענער פאה דער לכּנה אַ קעגען: גא, זאָל זיא זעהען, זאָל זיא כאַטש זעהען!... עפעס עפענט זיך מיר אַ קוואַל פון געפיהלען, זיי צופען מיר ביים האַרצען, פאַרפליצען מיר דיא גידאַנקען. דיא אויגען, אַנגוקוואַלענע וויא דיא באַנקעס, קוקען אין דער וועלט אַרײַן מיט אַ ריהרענדיג גיפּעט: גיוואַלד, העלפט, האָט רחמנות! עס טוט ווי, ווי, ווי... אַזוי כאַפט זיך אויף פון שלאָף ביי דער נאכט אַ קראַנק קינד נעכט, יאָמערט פּוּך'ס האַרצען פאַר זיך אַלײן, קוקט מיט דיא אויגליך בעטענדיג רחמים. — נישטאָ קיינער! קיינער הערט נישט! אַלע שלאָפען, שאַ!... אַ הינטעל נאָר שטעהט אויף דער גאס וואָך, דער וויידיל צווישען דיא פיס. דער קאַפּ פאַרריסען הויך און בילט מיט אַ קאַלטרער לעבער אַקעגען דער לכּנה. זיא גיט איהר וועג רוחיג, פאַרטראַכט, פון אַ הונדס בילען זיך גאָר נישט צו מאַכען... אויף'ן האַרצען ווערט מיר גרינגער, עפעס וואַרעמט מיר אינגעווייניג אַ געפיהל פון האַפּנונג און טרייסט אָהן ווערטער; אַזא געפיהל, וואָס אַ איד פיהלט, אַז ער וויינט זיך אויס פאַר גאָט אויף זיינע צרות; אַזא געפיהל, וואָס מאַכט דעם מענשען ווייך וויא אַ טייג, גוט אָהן אַ ברעג, גרייט איטליכען אַוועקצוגעבען דיא נשמה, אַרומצוגעמען דיא גאַנצע וועלט און זיא אַ קיש צו טאָן פאַר גרויס ליעבשאַפט.

וואָס מיר האָבען געזאָגט אין דיווען אַרטיקל, וועט דער לעזער האָבען אַ שטיקל בעגרייפֿע וועגען דעם, וואָס פּאָעזיע איז און וועגען דיא נפּאָ מינא צווישען אַ פּאָעטישען און אַ פּראָזאישען שרייבער.

דיא פּאָעזיע, האָבען מיר געזאָגט, — דאָס זיין נען דיא יום־טובֿ'דיגע בנדים פון אונזערע גיראנקען און געפֿיהלען. דעריבער פּאָסט זיך פאַר איהר אויף בעסער אַ ספּעציעלע, אַ יום־טובֿ'דיגע שפּראַך־פּאַרמע. זיא איז אין פיעלעס עהנליך צו דער מוזיק און זיא לעכט דעריבער אַם בעסטען, דאָס דיא ווערטער, וועלכע דרוקען איהר אויס, זאָלען זיין צוזאמענגעשטעלט אויף אַ מוזיקאלישען שטייגער, — מיט אנדערע ווערטער, דיא פּאָסטענדסטע וואָרט פּאַרמע פאַר פּאָעזיע איז דיא געדיכט, אָדער שיר. אָבער דיווער ענין בעלאנגט צו דעם צווייטען טייל פון אונזער אַרטיקל, וואו מיר וועלען ערקלערען דיא כללים פון געדיכט־שרייבען אויף ביישפיעלע פון דיא ווערק פון אירישע פּאָעטען, וואו ווייט־טשעווסקי, פּרוג, און אנדערע.

אב. קאָהאָן

און שלום עליכם ווערק. וועגען ביישפיעלע פון דער העכסטער מדרגה פון פּאַרצייטיגער פּאָעזיע קענען מיר דעם לעזער אַבשיקען צום תנ"ך, הויפטזעכליך צו ישעיהו, איוב, תרע־שיר.

דיווע לבנה דורך פּענסטער. — דאָס איז אללעס. אָבער, אזוי וויא אַ קליינער שליסערע עפענט אויף אַ גרויסען פּאַלאַץ, אזוי עפענט דיווער בילדעלע אויף דיא טיפּענעסען פון דעם איד'ס נשמה, און דער שרייבער שרייבט וועגען דיא געפֿיהלען, וואָס ער געפינט דאָרטען, אויף צעהנדליגע שורות, און מיר פיהלען־מיט, אז עס וואָלט קעקען אויף גאנצע ביכער....

דאָ ווערט דיא לבנה פּאַרגישטעלט אויף אין דעם כאַראַקטער פון אַ מענשען, זיא ווערט פּויר־זאָנפּיצירט: זיא האָט ביי דעם שרייבער אַ שיי־גענדיגען ערנסטען פנים, זיא איז ביי איהם פאַר־טראַכט, זיא קוקט אויף דעם אידען דורך פּענ־סטער; זיא גייט איהר וועג... און דורך דיווען אָפּלעכען פון אַ לבנה, דורך דעם וואָס דעם פּאָעט'ס איינפֿילדונגס כח גיט איהר אַ מענשליכען נישטאַלט, אַ צלם אלהים, לעכט ביי אונז אין גיראנקען און אין האַרצען. אי דער גאנצער נאָטור־בילד, אי דער נשמה־בילד פון דעם מענשען מיט אלע געפֿיהלען, וועלכע ער בעקומט אזוי שטייענדיג און קוקענדיג אויף דער לבנה.

לאָמיר האָפען, אויב עס איז אונז ערלויבט, אז פון דיא עטליכע איבערגעבענע שטעלען *) און פון אלץ (פיעלע אנדערע מוסטערען פון וואַהרע פּאָעזיע קען דער לעזער געפינען אין אנדערע שטעלען פון אַבראַמאָ־ווייז'ס וויא אויך פון פלא"ס (אין דער "אַרב. צייט"). פריי'ס

דער מול פון שרייעווקע.

איבערזעצט פון ענגלישען, פון א. ק.

פון ברעט האַרט.

גילעזען, און מען איז פון זיי ענטציקט אין יעדען ווינקל פון דער וועלט, וואו עס געפינען זיך נאָר מבנים און בעלנים אויף גוטע ליטעראַטור. דיא ערצייילונג, וועלכע מיר איבערזעצען דאָ, איז פילייכט דיא בעסטע פון זיינע ווערק און האָט אַרויסגירופען דיא גרעסטע כעוואונדערונג אי דאָ. אין אַמעריקא, אי אין אלע אנדערע ציוויליזירטע לענדער. וואו

איבערזעצער'ס פאַרוואָרט. פון דיא עטליכע גרויסע שרייבער, וועלכע אַמעריקא האָט, איז קיינעם'ס נאָמען ניט אזוי גוט בעקאנט אויסער זיין פּאָטערלאַנד, וואו דער נאָ־מען פון ברעט האַרט. זיינע מייסטערהאפטע "קאליפּאָרניער ערצייילונגען" זיינען איבערזעצט גע־וואָרען אויף יעדע ציוויליזירטע שפּראַך און זיי ווערען

שרייעדיגען לאגער. „דער שרייעדיגער לאגער“ איז דער נאָמען פון דעם קאליפארניער דערפיל, וואו דיא געשילדערטע סצענע קומט פאר, און שטאמט פון דעם שטענדיגען געשריי און געפיל-דער וואָס פלעגט זיך דאָרטען שטענדיג הערען (אועלכע משונה דינע נעמען האָבען פיעלע אועלכע לאגערען פון קאליפארניא). פון בעקוועמליכקייט אָבער האָבען מיר דאָס אין אונזער איבערעצונג איבערגעמאַכט אויף „שרייעווקע“.

דער גליק פון שרייעווקע.

אין שרייעווקע איז גיווען א גאנצע מישענינע. דאָס האָט ניט גיקענט זיין צוליעב א גישלעג, וואָרים אין יאָהר 1850 איז א גישלעג דאָרט גאָר ניט גיווען אזא נייעס, אז עס זאל צוליעב דעם זיך צוגיפלויען דער גאנצער דאָרף. ניט נור דיא גראָבענס אין דיא אנדערע ערטער, וואו מען האָט גיאָרבייט-ווינען פּרוּבירט געפליבען אָהן א מוטער, מעניש. — אפילו פון „מאָטל'ס קרעמיל“ זיינען אַרויס-גילאָפּען אלע קאָרטען-שפילער, וועלכע, דאָרפּט איהר וויסען, האָבען זיך ניט געריהרט פון אָרט און האָבען זיך רוהיג און גילאָסען וויטער גע-שפּיעלט אין דעם טאָג, ווען דער „פראַנצויזעל פּיט“ און „קאנאקא דזשאָו“ האָבען זיך איינער דעם אנדערען גישאָסען אויף טויט ביי דעם טרינק בופעט אין דעם פאָדער-צימער פֿון דעם „קרע-מעל“. דער גאנצער לאגער האָט זיך צוזאַמען געקליבען לעבען א קעצערנע בורקע ביי'ן וואַד. מען האָט גישמועסט שטיינעקערהייט, און דער נאָמען פון א פרוי איז אָפּט דערמאָנט גיוואָרען. דאָס איז גיווען א גאָמען, וואָס איז נוצ בעקאנט גיווען אין דעם דערפיל — „טשערקאָי סאל“

וואָס ווייניגער מיר וועלען וועגען איהר דער-ציילען וועט פיליכט אלץ בעסער זיין. זיא איז גיווען א פאָרגרעכטע, און, מען מוז זאָגען דעם אמת, א זעהר זינדיגע פרוי. אָבער צו יענער צייט איז זיא גיווען דיא איינציגע פרוי אין שרייעווקע. און יעצט איז זיא גילענען אין גיפּעהרליכע מאַטערנעס, וועלכע האָבען גיפּאָדערט דיא הילפע פון א פרוי-ענציעמער. צולאָזען און פארלאָזען, איז זיא יעצט גיווען אין דיא לאַגע, וועלכע א פרוי איז שווער

אין דיא אנדערע קאליפארניער ערצייילונגען שיל-דערט ברעט האָרט אין איהר דעם לעבען פון דיא, וואָס פלענען זיך אוועקלאָזען נאָך קאליפארניע זוכען גאָלד אין דער ערד. דאָס זיינען דאָס רוב גיווען מענישען מיט פעהרהארטעוועטע, פערוואלרעטע גא-טורען, — פלייסיגע, סמיעלע, פלינקע, כוואַטסקע יונגען. קיין אַרבייט איז זיי ניט גיווען צו שווער; קיין סבנה האָט זיי ניט גיקענט אָפּשרעקען: קיינע יסורים, קיין צרה זיינען ניט גיווען אים שטאנד אַרויסצורופען א טרער פֿון זייערע אויגען. וואָהנע-דיג אין וויאָדעס-איז צוגיפּינשלאָגענע קלעצערנע בורקעס אין רעכטען בוועס פון דער גאטור, פאָר-בריינגענדיג זייערע יאָהרען און טעג אין גראָבען און ריהען אין דיא בערג, זיינען אפילו דיא פון זיי, וואָס האָבען א מאָל גיהאט אַן-אנשטענדיגע ער-ציהונג, אויף פאָרגרעכט גיוואָרען; אפילו אויף דיא איידעלסטע האָרן איז אין דיוע גאנערען אויף מיט דער צייט אָנגיוואַקסען וויכד-פלייש. אָבער אועלכע ערצויגענע אָדער פון דער גאטור איידעלע זיינען דאָ סיי-וויא-סיי גיווען זעהר ווייניג. דאָס רוב זיינען אַהער גיקומען אונזייסענדיגע בויאָנעס און אלערליי בראָדיאָנעס; מעהר פון אלעם זיינען אַהער פאָרוואָרען גיוואָרען דיא נידעריגסטע עלעמענטען, וועלכע דיא פערשידענסטע ווינקלען פון לאַנד האָ-בען אויסגישפּיען.

בועט האָרט שילדערט מיט זיין טאָלאַנט-פאָלע פערער דיוע גאָלד-גרעבער, וויא זיי זיינען. ער בענגונענט זיך אָבער ניט מיט וייער גראָב-קייט און פערזונקענהייט. אונטער דעם צורעק פון ווילדקייט זוכט ער און געפֿנט פונקען פון איידעלע געפיהלען, — פון ליעבע און פון מיטליד. קורין, אזוי וויא אועלכע שרייבער, וויא עמיל זאָלא, למשל, זוכט אין דעם בעסטען און איידעלסטען מענישען א חיה, אזוי זוכט ברעט האָרט אין דיא צוויי-פייסיגע חיות, וועלכע ער מאָלט, א גישטאַלט פון א מענישען, א צלם אלהים, — שפּורען פון ריינע גוטע געפיהלען.

דיא ערצייילונג, וועלכע מיר גיבען דאָ, טראָגט אין דעם אָריגינאַל דעם נאָם:

“The Luck of the Roaring Camp”

דאָס הייסט, ווערטערליך: „דער מול פון דעם

דער פאסענדסטער צו דעם, וואס מען האט פון איהם געפאָדערט. דיווער סטאַמפּי איז אין אַן אַנדער גענערד גיווען צו דער זעלבער צייט אַ מאָן פון צוויי פרויען. — אַ פאָטער פון צוויי בעזונדערע פאָמילען. — צו לעבן דעם האָט ער דאָס טאָן אפשר גימוזט לויפֿען נאָך שרייעווקע, נאָך דיווע עיר-המקלט פון פארברעכער און אויסוואורפֿען. דיא נאָנצע קאָמפּאָניע איז צוגישטאנען צו קענטאַק'ס פאָר-שלאָג, און סטאַמפּי האָט גיהאָט שכל גענוג צו פערשטיין, אַז מען דאַרף פאָלגען, — אַז מיט דעם ווילען פון דער מאַיאָריטעט טאָר מען ניט איינרייסען. דיא טיר פון דער בודקע האָט זיך צוגימאַכט היינטער דעם נייגעכאָקענעם דאָקטאָר און הייבאַס, און נאָנץ שרייעווקע איז געבליבען פון דרויסען און האָט זיך אַוועקגיוועצט רויכערענדיג לולקעס און ווארטענדיג וואָס דער סוף וועט שוין זיין.

דיא פערזאָנלונג האָט ענטהאַלטען ביז אַ הונדערט מאָן. אַ פאָר פֿין דיווע זיינען גיווען אַנטלאָר-פענע פערברעכער; פון דיא איבעריגע זיינען אייניגע גיווען נלאָט פארברעכער, פֿין דער נאטור; און אין אַדעמען איז דאָס גיווען אַ חברה פון ביטערע יונגען, וואָס אַ לעבען פון אַ מענשען — אפילו זייער אייגענעם לעבען, — האָט ביי זיי גיהאָט אזא ווערדע וויא אַ שפּיי. אויף זייערע געזיכטען איז ניט גיווען קיין סלייד פון זייער פריהעריגען לעבען. דער נייגער-רעכטיגסטער שורקע האָט נאָך גיהאָט דעם פאָטעטישען פנים פון ראפּאָעל ("א קאָרטע-שוויינדער" קער האָט גיהאָט דעם אומעריגען געשטאַלט און דיא פּלאָאָפּיטע ציטראָגניהייט פון האַמלעט; דער גילאסענסטער און דער סאַמע צוואַטסקער פון לאַגער איז גיווען אַ קליינעצקער מיט אַ וויכע שטיממע און מיט בישת-פנים/דינע, שרעקענדיגע מאַנערען. דעם שרייעווקער עולם האָבען אפשר גיפּעהלט אַזעלכע קלייניקייטען, וויא עטליכע פינגער, יויערען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אָבער דיווער פעהלער האָט בשום אופן ניט פאַרקלענערט דעם סך הכל פון זיין כח. דער שטאַרקסטער פון לאַגער האָט גיהאָט בלוז דריי פינגער אין זיין רעכטע האַנד; דער בעסטער שיסער האָט גיהאָט ניט מעהר וויא איין אויג.

אַט אַזוי האָבען אויסגיוועהן דיא מענשען, וואָס

("דער גרעסטער מאַלער אין דער וועלט.

צו טראָגען אפילו ווען ווא האָט אַרום זיך דיא לעבען און דיא מיטלייד פון אַ שוועסטער. זיא איז אָבער דאָ גיווען איינע אליין, און איהרע יסורים זיינען דעריבער גיווען שרעקליך. איהר זינד איז זיא בענאָנען לעבענדיג אָפּגיוונדערטערהייט פון אַנדערע פרויען, און דיווע אָפּגיוונדערטקייט האָט דאָס פערגרעסערט דיא יסורים פון איהר בעשטראָפונג. עס איז אפשר גיווען אַ טייל פון איהר בעלאַהנונג פאַר איהר עברה, אַז אין דיא מינוטען, ווען ווא האָט מעהר וויא אַדע מאָל זיך גינייטיגט אין דיא לעבע און בעדיעניג פון איינע פון איהר אייגענעם גישלעכט, זאָל זיא בלוז בערגענען דיא האַלב-האַסענער פנים/ער פון דיא מענער, מיט וועלכע זיא האָט גיוואָהנט אין איין לאַגער. פון דעסטוועגען האָבען זיך אונטער דיא צוועהער געפונען עטליכע, וואָס זיינען פון איהרע ווייזען געריהרט גיוואָרען. סענדי טיפּטאָן האָט גי-זאָנט, אַז מען קען ניט זיין אַזוי גראָב צו סאַלען, און בעטראַכטענדיג איהר ביטערע לאַגע האָט ער דעם וויכטיגען פאַקט, דאָס ער האָט גיהאַלטען צוויי קאָרטען אין אַרבייל, אויף אַ מינוט אַוועקגימאַכט פון דער האַנט.

מיר וועלען באַלד זעהען, אַז דאָס, וואָס האָט דאָ פאַסירט, איז גיווען אַ אונגעוויינליכע נייעס. אַ טויט איז אין לאַגער קיין שום נאָווינע ניט געווען; אָבער אַ געבורט איז גיווען אַ גאַנץ נייע סיבה. צו הרגענען אַ מענשען, איינעם משלח צו זיין פון דאָרף אויף אימער, אַזוי, אַז ער זאָל שוין קיין מאָל צוריק ניט קענען קומען, — דאָס פלעגט טרעפֿען גאַנץ אָפט. אָבער אַז אַ נייע מענשליכע בעשעפֿעניס זאָל אריינגעבראַכט ווערען אין דאָרף אויף אַזא אַרט, וויא דאָס איז יעצט פאַרגינקומען דאָס פאַסירט צום ערשטען מאָל. אַט דאָס האָט אַנדערע געמאַכט דעם גערודער.

"עה גיי אריין, דו סטאַמפּי!" האָט גיזאָנט אַ וויכטיגער בעל הבית פון שרייעווקע, וועלכער איז גיווען בעקאַנט "אַלס קענטאַק", ווענדענדיג זיך צו איינעם פֿין דיא ביישטייער. "גיי אריין און גיב אַ קוק, אפשר קענסטו עפעס העלפֿען. דו האָסט דאָך שוין גיהאָט אַזעלכע זאַכען."

און עס קען זיין, אַז סטאַמפּי איז טאָקי גיווען

מאן. מען האָט גימאכט אַ פּאַרשלאָג אויסצושטען מיט אַ גאַנצע פּאַס פּוּווער לכּבּוּר דעם נאַסט. בעטראַכטענדיג אָבער דיאָ לאַנע פּון דער מוטער, האָט מען דיווען פּאַרשלאָג פּאַרוואָרפּען און מען האָט זיך בענגיגענט מיט עטליכע קלעפּ פּון עט-ליכע פּיסטאַלעטען. וואָרעם טישעראַקיי סאַל האָט גיהאַלטען אין אויסגיין וויאָ אַ ליכט. אין אַ שטונדע איז איהר נשמה אזוי וויאָ אַרויפגינקלעטערט אויף דיאָ זילבערנע סטעזקע, וועלכע האָט זיך גיצויגען צו דיאָ שטערען צו, און איז פּערשוואַנדען גיוואָרען פּון שרייעווקע, פּון איהרע עבירות מיט איהר שאַנד מיט אַלעמען. איך גלויב ניט צו דיאָ נאַכריכט פּון סאַל'ס טויט האָט דיאָ קהלה פּעאונרוהיגט. זיי האָבען בלויז גינומען דאָרען דיאָ קעפּ, וואָס דאָ וועט ווערען פּון קינד. "קען דאָס זיין, אז ער זאָל לעבען בלייבען?" האָט מען גיפּרענט ביי סטאַמפּי. דער אַנטוואָרט איז גיווען, אז עס איז אַ ספּק. דיאָ איינציגע אַנדערע ווייבליכע בעשעפּענעס פּון דאָרף, וואָס איז אויף דאָן גיווען אַ קינבעטערין, איז גיווען אַן איי-זעל-קליאַטשע. מען האָט אַפּילו גיצווייפּעלט אויב דיאָ קליאַטשע וועט טויגען צו זיין דעם ניי-גיבאַ-רענעס'ס אַם: אָבער מען האָט גימאכט אַ פּראַבע; און עס האָט זיך איינגעגעבן אויף.

דיאָ הכּנות האָבען גירוערט אַ שעה, און ווען אַלץ איז גיווען פּאַרטיי, האָט מען אויפגעפּענט דיאָ טיר פּון בורדע און דער גאַנצער לאַגער איז אַריין אין איין צייל איינע נאָך דעם אַנדערען. לעבען דעם גידעריגען טאַפּטשאַן, אויף וועלכען דיאָ פּאַרגליווערטע פיגור פּון דער מוטער איז גי-לעגען איינגיוויקעלט אין ליילעכער, איז גישטאַנען אַ פּראָסטער סאַסענ-טיש. אויף דעם האָט מען אוועקגעשטעלט אַ גייריגע ליכט קעסטיל, און אינע-ווייניג אין דעריין, איינגיטולעט אין אַ פּלאַס-רויטע שטיק פּלאַנעל, איז גילעגען דיאָ שרייעווקע'ס נאַסט. לעבען דיאָ ליכט-קעסטיל האָט מען אוועק-גלייגט אַ הוט. צו וואָס מען האָט דאָס בעדאַרפט וועט מען פּאַלד זעהען. "מיינע הערערען, האָט סטאַמפּי גיזאָגט מיט אַ טאָן פּון אַ פּריינליכען בעלי-הבית צו נעסט, "איהר וועט אזוי גוט זיין און אַריינקומען איינער נאָך דעם אַנדערען דור-

זיינען גיווען צוואָרפּען אַרום דיאָ בורדע, וואו דיאָ קינדבעטערין איז גילעגען. דער לאַגער איז גילעגען אין אַ טאָל, וועלכער האָט אויסגעוויזען וויאָ אַ קרע-פּעל מיט צוויי בערג פּון צוויי זייטען און מיט אַ טייך פּון דעם דריטען. דיאָ איינציגע וועג פּון דערפּיל איז גיווען אַ משופּע'דיגע סטעזקע, וואָס האָט זיך געצויגען איבער איינעם פּון דיאָ בערג, אַנקענען די קינד-בעטערין'ס כאַלופּע, וועלכע איז יעצט גיווען בעליכטען פּון דיאָ אויפּשטייגענדע לבנה. דיאָ לייענדע פּרוי האָט דיווע סטעזקע גיקענט זע-הען פּון דעם טאַפּטשאַן, אויף וועל-ען זיאָ איז גע-לעגען — זיאָ האָט איהר גיקענט זעהן, וויאָ זיאָ דרייט זיך, וויאָ אַ זילבערנער פּאָדים, ווייטער ווייטער, ביז זיאָ ווערט פּערשוואַנדען צווישען דיאָ שטערען פּון הימעל.

אַ פייער פּון קנאַקענדיגע צודאַרטע צווייגען האָט דער קאַמפּאַניע צוגעגעבן היימליכקייט. ביסלעך-ווייז האָט זיך אומגינקערט דיאָ געוויינליכע שרייעווקער פּריייליכקייט. מען האָט זיך גינומען וועטען ווענען דעם ערוואַרטעטען סוף. עס זיינען געפּלויגען דריידאָלערדיגע גענען פּיג-דאָלערדיגע, אז סאַל וועט וויאָ עס איז זיך דורכקאַפּאַיענען, — זאָגאַר, אז דאָס קינד וועט בלייבען לעבען. מען האָט זיך אויף גיוועט ווענען דעם, צו דער קומענדיגער נייער נאַסט וועט זיין אַ אינגעל אָדער אַ מיידעל, צו אַ שוואַרץ-הינדענדיגער, צו אַ בלאַנדער. ווען דיאָ פּער-זאַמלונג האָט זיך אזוי צוקאַכט און צורודערט, איז אין מיטען-דערינען דערהערט גיוואָרען אַן אויסגע-שריי פּון דיאָ, וואָס זיינען גישטאַנען נאָהענט נעבען בורדע, און דער עולם איז גלייך אַנשוויגען גיוואָרען און האָט גענומען זיך צוהערען. פּלוצלינג האָט מען דערהערט אַ שאַרפע, ביווען געשריי. וועלכער האָט איבערגישטייגט דיאָ הוישעריי און זיפּעריי פּון דיאָ בוימער און דעם האַסטיגען געפּינדער פּון דעם טייך. אזאָ מין געשריי האָט מען פּריהער קיין מאָל אין לאַגער ניט גיהערט. דיאָ בוימער האָבען אויפּ-גיהערט צו זיפּען; דער טייך — צו געפּילדערען; דער פייער — צו קנאַקען. עס האָט אויסגעוויזען עפעס אזוי וויאָ דיאָ גאַנצע נאַטור האָט זיך אויף אַבגיטעלט זיך צו צוהערען.

דער עולם האָט זיך אַ שטעל גיטאַן, וויאָ איין

„איך גיב דיא מיט נאך צוויי.“ ווייטער איז אין הוט אריינגיקומען אָדער לעבען איהם אוועקגי-לייגט גיווען א ביפעל (ווער עס האָט דאָס גיגעבען. האָט מען ניט בעמערקט), א גילדערנע שפּאַרע פון א רייטער, א זילבערנע טיילעפעלע (איך מוז מיט בעדויערען מודה זיין, אז דיא בוכשטאבען, וואָס זיינען גיווען אויסגעקריצט אויף דיא לעבעלע, זיינען גיווען פון א פרעמדען נאָמען – ניט פון דעם געבער (ס). א שערעלע פון א דאָקטאָר, א דאָקטאָר'ס וואונד-מעסער, א'ן איינגילשע פינג פאונד אססיני-נאציע, און א'ן ערף פון 200 דאָלאַר אין פער-שירענע גילדערנע און זילבענע מטבעות. דיא נאנצע צייט, וואָס דיא גיבורט-גישאנקען זיינען גיגעבען גיוואָרען, איז סטאָמפי גישטאנען אזוי שטילל, וויא דיא טויטע מוטער, וואָס איז גילענען פון זיין לינקער האנט, און אזוי וואזשנע פערטראכט. וויא דער ניי-גיבאָרענער אין קעסטיל, ביי זיין רעכטער האַנד. בלויז איין זאך האָט צושטערט ריא רוחיג-קייט פון דער צערעמאָניע. ווען עס איז גיקומען קענטאָס אַטשער, און ער האָט זיך אַריבער-גיפויגען איבער דיא ליכט-קעסטיל, מיט א מינע פון האלב-גייגערניקייט, האָט זיך דאָס קינד א ריהר גיטאָן, און געבענדיג א ציטער וויא פון יסורים, האָט עס מיט'ן הענטיל א כאַפ גיטאָן קענ-טאָקס פינגער, וועלכער האָט איהם א טאָפ גיטאָן. און האָט איהם אויף א מינוט פעסט צוגיהאלטען. קענטאָק האָט דערביי עפעס גיקוקט מיט א שאַר-שעמטען און נאָרישען פנים. עפעס א'ן אנצוהערענעס פון רויט ווערען האָט זיך בעוויזען אויף זיין פאַר-האַרטעוועטע געזיכט. „א נוכע אין איהם – דאָס איז א קעלביל!“ האָט ער, אוועקגעמענדיג דעם פינגער, גיזאָגט מיט א ליעבליכקייט אן זיין קול, וועלכע מען וואָלט, דאכט זיך, פון איהם קיין מאָל נאָר ניט גיקענט ערוואָרען. אַרויסגייענדיג האָט ער דעם בעפרייטען פינגער גיהאלטען אָבגיזונדערט פון דיא איבעריגע פינגער און האָט איהם מיט גייגערניקייט בעקוקט, דאן האָט ער וועגען דעם פינגער אויסגישפראַכען דיא זעלבע בעמערקונג, וואָס ער האָט גימאכט וועגען דעם קינד. עס האָט אייגענטליך אויסגעוויזען. אז ער האָט הנאה

דער פאָדער-טיר, אַרומגיין אַרום טיש און אַרויס-גיין דורך דיא הינטער-טיר. דיא וואָס ווילען עפעס געבען פאַר דעם יתום, קענען אַריינשוואַרען וואָס זיי ווילען אָט אין דעם הוט.“ דער ערשטער איז אַריין מיט'ן הוט אויף'ן קאָפּ; אָבער באלד, אַרומ-קוקענדיג זיך אַרום זיך, האָט ער איהם אויסגיטאָן, און, אויף איהם קוקענדיג, האָבען אלע, אַריינקו-מענדיג, אַראָבגינימען זייערע היט.

אין אזעלכע געזעלשאַפטען, וויא דיא שריי-עוועקער, האָט א ביישפּיעל א שנעלע ווירקונג און איינער טוט דעם אנדערען נאָך, אין ג.ו.ע זאכען אזוי גוט וויא אין שלעכטע. וועהרענדיג דער צייל האָט זיך גיצויגען פערביי דיא ליכט קעסטיל, האָט מען גיקענט גיזען פערשירענע בעמערקונגען. דיא קריטיקען זיינען אָבער גיווען גיווענדעט ניט צום קינד, זאָנדערען צו סטאָמפי – עפעס אזוי וויא ער וואָלט גיווען דער בעל-הבית פון א מחזאָם, און דיא בעזוכער וואָלטען דאָס אויסגע-דריקט זייער מיינונג וועגען דעם וואונדער, וואָס ער ווייזט זיי פאַר זייער איינמריטס געלד. „אָט דאָס איז דער חברה מאָן?“ האָט איינער גיזאָגט. „א גאנץ קליינער יאטיל. בילעבען!“ האָט בע-מערקט א צווייטער. – הם! אין גאנצען רויטע פאַרב, ווייטער ניט א לעק“ האָט א ברום גיטאָן א דריטער, „גרויס וויא א'ן אונערקע, וויא איך בין א יאָלד“ איז גיווען דיא קריטיק פון א פערטען, א.ו.ו. דיא זאכען, וואָס זיינען גיפאלען אין הוט אַריין, זיינען אויף גיווען אזוי אינטערעסאַנט, וויא דיא אויסגישפראַכענע מיינונגען. איינער האָט אַריינגיוואַרען א זיכערנע טאבאק פושקע: דער אנדערער – א גילדערנע שפּאַנישע מטבעה: נאָך איינער א פיסטאָלעט מיט א זילבערנע הענטיל; ווידער אנדערער – א רויחה שטיקעל נאָלד, אַקהורסט דער קאַרטעוויניק האָט אַריינגי-וואַרען א דאמסקע פיינאויסגיניטע זיידענע טא-שען-טויך; עס איז אויף גיפאלען א דימענטענע שפּילקע, און דערוועהנדיג דאָס האָט דער נעב-סטער אין הוט אַריינגיוואַרען א דימענטע רינג מיט צוויי דימענטען מעהר, וויא דיא שפּילקע, און האָט דערביי בעמערקט אויף קאַרטען-לשון, וויזענדיג אויף דיא צאָהל פ'ן דיא דימענטען:

אויף מאָרגען האָט מען מיטער־אָקיי סאַל'ס קער-
פּער פּערקלאַפּט אין אַ טרונע פון ניט ניהובעלטע
ברעטער און מען האָט איהם בעניגאַבען אונטער'ן
באַרג. דאָן איז אין לאַנער אָנהאַלטען גיווען אַ
מיטינג צו בעשפּרעכען, וואָס מען זאָל טאָן מיט דעם
קינד. איין רעזאָלוציאָן איז אָנגענומען גיוואָרען איי-
שטימיג און מיט בענייכטערונג. אָבער באלד האָט
זיך אָנגעפאַנגען אַ הייסער וכו', וויא אזוי מען זאָל
דעם קינד בעזאָרגען. עס איז מערקווירדיג, דאָס
דיזער וכו' איז ניט גיווען בענלייט מיט דיא שימ-
פּער'י און גיטלעך, מיט וועלכע אַ דיסקוסיאָן פלעגט
אין שרייעווקע גיווינליך צוגיין. טיפּטאָן האָט גע-
מאַכט אַ פאַרשלאָג, אז מען זאָל דאָס קינד שיקען
נאָך רויט-הונט — אַ דערפיל אַ מייל פופציג פון
שרייעווקע, — וואו מען קען קריגען אַ פרוי איהם צו
זויגען און האַדעווען. אָבער פון דעם האָט קיינער
אפילו ניט גיוועלט וויסען; מען איז אפילו אין כעס
גיוואָרען, וואָס טיפּטאָן'ען איז אזא פלאן נאָר
איינציפאלען אין קאָפּ. עס איז גיווען דייטליך, אז
דער שרייעווקער עולם וועט פון שידען זיך מיט
זיין ניי צוגעבאַרענעם מיטגליעד אפילו ניט וועלען
הערען. „אַ חוץ דעם“, האָט טאָם-ריידער בע-
מערקט „דיא רויט-הונט'יגע חברה וועלען נאָך דאָס
קינד פאַרבייטען און וועלען אונז אפּשר אַריינקניי-
טשען אַן אַנדער יאטל“. ניט צו האַבען קיין צו-
טרוי צו דיא עהרליכקייט פון אַנדערע גאָלד-גרויב
לאַגערען איז שוין גילענען אין דער נאטור פון יעדען
איינוואָהנער פון שרייעווקע.

דיא עצה צו בריינגען אַן אַם נאָך שרייעווקע
איז אויך דורכגיפאלען. מען האָט געגען דעם גע-
טענה'עט, אז קיין אַרענטליכע פרוי וועט בשום
אופן ניט מרוצה ווערען אין שרייעווקע זיך צו בע-
זענען; און איינער פון דיא רעדנער האָט דערביי
אזוי בעמערקט: „קיין אַנשטענדיגע פרוי וועט אהער
קומען ניט וועלען, און פון דעם אַנדערען סאָרט
נקבות דאַרפּען מיר מעהר ניט“. דיזע אָנצוהע-
רעניס אויף דיא טויטע מוטער, — וויא גראַב דאָס
איז פיליכט גיווען געגען דער גייסטאַרבענער'ס נאָמען,
איז צו דער זעלבער צייט גיווען דער ערשטער אויס-
ברוך פון אַנשטענדיגקייט אין שרייעווקע — דער
ערשטער סמן פון אַ גוטע ענדערונג אין דעם עולם'ס

פון דעם וואָס ער זאָגט דיא ווערטער איבער און
איבער צו זיך אליין.

„ער האָט זיך גיבוטשט מיט מיין פינגער, דער
העהנדעל — אַ נישכע זאָל איהם!“ האָט ער דערנאָך
גיוואָגט צו טיפּטאָן, אויפהייבענדיג דעם פאַרגרעב-
טען פינגער.

עס איז גיוואָרען פיער אהער פאַר טאָג, איידער
דיא קאָמפּאָניע איז גיגאַנגען שלאָפען. אין בורקע
האָט גיברענט אַ ליכט, און סטאַמפּי האָט גיוואכט.
קענטאָן האָט אויך ניט גישלאָפען. אַלע וויילע האָט
ער גימאַכט אַ שנאַפּס, און האָט אַלין דערציילט
וויא דאָס קינד האָט „זיך געבויטשעט גמיט זיין
פינגער — אַ נישכע זאָל איהם!“ דיזע קללה האָט
ער יערעס מאָל צוגילייגט, עפעס אזוי וויא כרי-
מען זאָל איהם ניט בעשולדיגען אין צו פיעל „וויי-
בערשע ליעבליכקייט“. ווען אַלע האַבען שוין גע-
שלאָפען, איז ער אַרונטערגיגאַנגען צום טייף און
האָט גיגוטען פייפּען, פערטראַכטער-הייט. דערנאָך
האָט ער זיך אַוועגגילאָזען צו דיא גאָלד-גרויב, און
איז פאַרביי גיגאַנגען פאַרביי דיא בורקע, וואו
סטאַמפּי האָט גיוואכט ביין קינד. דיא גאַנצע צייט
האָט קענטאָן אַלין צוגיפּיפט מיט אַן איבערטרי-
בענע מינע פון איינעם וואָס „ס'איז אויך זיין באַפעס
דאנא“, וויא דער ווערטער איז. צוקומענדיג צו אַ
גרויסען בוים, האָט ער זיך אָנגישטעקט און איז
גיגאַנגען צוריק, — וויעדער פאַרביי דער בורקע „אויפ'ן
העלפּט וועג צום ברעג טייף צו האָט ער זיך ווידער
אָנגישטעלט, האָט זיך פלוצלינג אומגינקערט און
האָט אָנגילאָפּט אין טיר פון בורקע. סטאַמפּי
האָט איהם אויפגעפנט דיא טיר. „וויא גייט
דאָס?“ האָט קענטאָן גיפרעגט קוקענדיג פאַרביי
סטאַמפּי צו דיא ליכט-קעסטל צו. „אַלין איז וויא
געשטירט“, האָט סטאַמפּי גיענטשערט, — עפעס
גיסטראָפּע? — „ניין!“ עס איז גיוואָרען אונאַנגינעהם
שטיל. סטאַמפּי איז אַלין גייטאַנגען צוהאַלטענדיג
דיא טיר, וועלכע ער האָט אַקערסט גיעפענט. אין
אַ וויילע אַרום האָט קענטאָן, אזוי וויא זיך אַרויס-
צושלאָנגען פון פאַרשעמסקייט, אויפהויבען זיין
פינגער און האָט גיוואָגט: „ער האָט זיך געבויטשעט
מיט מיין פינגער, דער העהנדעלע — אַ נישכע זאָל
איהם!“ און איז גלייך צוריק אַרויס.

קרינען, דיא בעסטע לינען, פייניסע העמדלעך מיט דיא שעהנסטע לייסעס — קוק ניט אויף דעם פרייז; אין דער ערד זאל גיין דער פרייז!"

איהר וועט גלויבען? — דאס קינד האט גילעבט און איז וואָס פון טאָג גיוואָרען געווינטער און גרע. בער און גיראָטענער. דיא שטערקענדע לופט פון דיא בערג האט איהם בעלוינט פאר דיא אנדערע, וויכטיגערע זאכען, וואָס האָבען איהם גיפעהלט. דיא נאָטור האט איהם צוגעטולעט צו איהר כרייטען בוועם.

דיא שאַרפע מיט באַזאָם אָנגעפילטע קרעפֿט טיגע לופט פון דיא ס י ע ר ר א בערג האט דיא קליאַטשע-מילך פֿיקייכט צוגיגעבען קוויקענדע מעלות, און סטאַמפי איז אפשר גירעכט גיווען, ווען ער האט גיזאָנט, אז דיוע מילך און זיין האָדאָוואַניע האלטען דאָס אויף דיא כחות פון דעם קינד. „איך און דיא קליאַטשע“ פלעגט ער זיך בעריהמען, „זיינען פאָטער און מוטער צו איהם“. „פאָרגעס'זשע אָן אינז ניט, ווען דו וועסט אויפֿוואַקסען“ פלעגט ער א מאָג זאָגען צו דעם עוף'עלע. (שלום פאָלגט).

אויפֿיהרונג, א סמן, וואָס האָט געוויזען, אז דיא שרייעווקער זיינען גיוואָרען עפעס וויא גינגבאָרענע מענשען, — נאָר ניט דיא וואָס זיי זיינען גיווען אימער. סטאַמפי האָט זיך ניט געמישט. עס קען זיין, אז ער האָט ניט גיוועלט ווייזען, אז ער וויל ניט ליידען, וואָס מען וויל ביי איהם אוועקנעמען זיין שטעלע אַלס וואַרטערין ביי דאָס קינד. אָבער ווען מען האָט איהם גיפרעגט זיין מיינונג, האָט ער עפעס גיענטפערט, אז ער און „דושיני“ — דאָס איז גיווען דער נאָמען פון דער אויבען דערמאָנטער קליאַטשע — וועלען ביידע צוזאַמען שוין געפינען אן עצה וויא דאָס קינד צו האָדעווען. דער פלאַן האָט אין זיך גיהאָט עפעס אונגיוויינליכעס, — עס איז גיווען עפעס מעשה כּוואַט, מעשה העלר, — און דעריבער איז דאָס דיא ביטערע שרייעווקער יונגען גלייך גיפעלען גיוואָרען. סטאַמפי האָט בעקומען דיא פערלאַנגט'ע שטעלע, און מען האָט געשיקט נאָך סאַקראַמענטא נאָך אייניגע נייטיגע זאכען. „זעה זשע, האָט דער שאַץ-מייסטער גיזאָנט צום בעל העגלה, דערלאַנגענדיג איהם א דעקעל מיט גאָלד שטויב, „קויף דאָס בעסטע, וואָס דו קענסט נור

WILHELM LIEBKNECHT.

ווילהעלם ליעבקנעכט.

ער האָט גיוואָנט :

„אַרויסקומענדיג פון אַ פאַמיליע פון רעניערונגס-
בעאַמטע (טשינאָוויקעס) האבען מיינע קרובים —
מיין פאָטער האָב איך פריה פערלירען — בעשטימט
מיך אויך אויפצוהאָדעווען פאַר אַ בעאַמטען. אָבער
נאָך אין גימנאַזיום בין איך בעקאַנט גיוואָרען מיט
דיאָ ביכער פון סאַן סימאָן (דעם גרויסען פראַנ-
צייזישען אומאָפּיסטישען סאַציאַליסט), וועלכע האָ-
בען פאַר מיר אַ וועלט אויפגימאַכט. צו אַ „ברויט-
שטודיום“ האָב איך שוין אָהן דעם קיין שום חשק
ניט גיהאַט. איך האָב גיוואָלט שטודירען אום
סיף אויסצובילדען, און איך האָב מיך גיוואָלט
אויסבילדען, אום צו קענען גוט ערפילען מיינע
פּויליכטען צו דער גיזעלשאַפט. צו 16 יאָהר בין
איך אַריינגיקומען אין דער אוניווערזיטעט.....
וויא איך האָב שוין בעמערקט, האָב איך שטודירט
פון כל המינים זאַכען. איך האָב אַרומגענישטערט
אין אלערליי ביכער, וויא יעדער סטודענט, וועלכער
וויי אין אמט'ן לערנען און וואס שטעמט ניט אין
דעם ענגען קאַפּאַטקעל פון אַ ברויט שטודיום. דעם
גראַנק אַריינצוטערעמען אין דיענסט פון דער רע-
גירונג האָב איך באַלד אויף אייביג אויפגיגעבען,
דען דאָס האָט זיך ניט פערטראָגען מיט מיינע
פאָליטיש-סאַציאַלע איבערצייגונגען. אָבער אַ צייט
לאנג האָב איך מיך אַרום גיטראָגען מיט דעם
פלאַן, צו ווערען פרויואַט דאָצענד (אונטער-פראַ-
פּעסאָר), און איך האָב גיהאַפט אפשר אַ מאָל
צו קענען קריגען אַ פראָפּעסאָר-שטעללע אין איינע

צווישען דיאָ מעננער, וואָס האָבען שוין זייט
אַ גאַנצען דור, און נאָך לענגער, פונאַנדער נישט-
טען אין דייטשלאַנד דיאָ זריעה פון סאַציאַליזמוס;
צווישען דיאָ, וועלכע האָבען גיהאַט אויסצושטיין
דערפאַר פערפאַלונג און עלענד, געפענגניס און
פערטרייבונג פון זייער היים, און דאָך, ניט קוסענ-
דיג אויף דעם אלעם, זיינען זיי געבליבען טריי צו
דיאָ אידעען און צו דיאָ איבערצייגונג פון זייערע
יונגע יאָהרען; צווישען דיאָ מענער, וועלכע זיינען
גיוואָרען דיאָ פאָהרטרעגערס פון דיאָ סאַציאַליס-
טישע אידעע, אין דעם קאַמפּף פיר דיאָ בעפריי-
אונג פון דיאָ אַרבייטער-קלאַסע — שטייט וויל-
העלם ליעבקנעכט. אין דיאָ פאָרדעססע
רייחען.

ווילהעלם ליעבקנעכט, דער סאַלדאַט
פון דער רעוואָלוציאָן, — וויא ער האט
זיך אַ מאָל אליין שטאַגין אָנגירופען פאַר אַ גע-
ריכט וועלכעס האט איהם געברויכט צו פער-
משפּטען וועגען אַן אַנקלאַגע פאַר „האָכפערדראַטה“
(ד. ה. שטעלען בכיון אין סכנה דיאָ רוחניקייט און
זיכערהייט פון דיאָ מלוכה) — אין גיבירען גיוואָרען
דען 29סטען מערץ פון יאָהר 1826, אין דיאָ שטאַט
ניעסען, אין גראַסהערצאָגטוהם העססען.
זיינע יוגענדייאָהרען און דעם גאַנג פון זיין
ענטוויקלונג האט ליעבקנעכט אליין פאָרן געריכט
געשילדערט, ווען מען האט איהם אין יאָהר 1872
פערקאָגט פאַר פאַרבשרייטונג צו האָכפערדראַטה.
קאָמיר איהם אַלזאָ דאָס לאָזען אליין דערציילען.

ווערטער צוגירעט איך זאל אריבערפאָהרען אין דיא רעפובליקאנישע שווייץ, דאָס אויף דיא נאָר הענטסע פאָסטסטאציאָן האָב איך מיך שוין צוריקניקעהרט און אָנשטאָט קיין האַמבורג בין איך ניפאָהרען קיין ציריך.

„מיין נייַוואונענער פריינד האָט מיך דאָרט רעקאָמאנדירט צו מעהרערע רעגירונגס-באַמטען, און אויף זייער וואונש האָב איך ניוואָלט ווערען שווייצארישער בירגער און זיך נעהמען צו ווערען אַן אַדוואָקאט.

„מיט גרויסען אַנטהייל האָב איך בעטראַכטעט דעם פערלויף פון דעם נאָרדערבונדס קריגע, וועל-קאפיטאליסטען און גישעפטס-לויט, דיא בורזשואזיע, פון דער אַנדערער זייט — זיי האָבען גיוואָלט פרייערע איינ-ריכטונגען, וועלכע וואָלטען גיהאָלפֿען צו זייערע אינטער-רעסען און גישאָט צו דיא אינטערעסען פון דיא פריצים. אומערום זיינען גיווען רעוואָלוציאָנען. דאָך, דיא אַלטע רעגירונגס-מאָכטען האָבען אַפילו פיעל פערלוירען. אָפער ניט אין גאַנצען. זיי, דיא אַלטע רעאָקציאָנערע רעגירונג-גען, וועלכע זיינען גיווען איין בלוט און פלייש מיט דיא אַלטע אַדעליגע פריצים, האָבען אַ טייל פון דיא בור-זשואזיע רעוואָלוציאָנערען אויסגומאַרדעט, אַ טייל פערטור-בען, אַ טייל אַרייַנגיוואָרפען אין דיא גיפּענגניסען, און ביי דיא איבעריגע האָבען זיי אָפּניקויפט דיא נשמות. טרייע רעוואָלוציאָנערען זיינען נאָר געבליבען דיא אויסג-שפראַכענע אַרבייטער-קעמפּפער, וועלכע זיינען גיווען גישוואורענע שונאים מיט נאָר פון דיא אַלטע רע-גירונגס-דעספאטיע, נאָר אויך פון דיא בורזשואזיע געלד-כאַפּעריי; דיא וואָס האָבען זיך מיט דיא בורזשואזיע רע-וואָלוציאָנערען נאָר פּעראייניגט דערווייל, אום פאַרלויפֿיג כאָטש דיא אַלטע דעספאטישע מאָכט צו צורעכענען. אָפער דיא אַרבייטער בעוועגונג איז דעמילס נאָך גיווען צו שוואַך און זיא אַליין איז נאָך פאַר דיא רעאָקציאָן דערווייל קיין סכנה ניט גיווען. דיא רעאָקציאָן האָט דעמילס מעהר מורא גיהאַט פאַר דיא קאפיטאליסטען. דעריבער האָט ביסמאַרק מיט זיין רעאָקציאָנערע סוויטע זיך אַ ביסעל גישטעלט אויף דיא זייט פון דיא אַרבייטער און הינטען-אַרום אַ ביסעל צוגיהאָלפֿען צום קאַמפּ פון דיא אַרבייטער-קלאַסע געגען קאפיטאַל, כדי דאָמיט אַב-צושוואַכען דיא מאָכט פון דיא דאָמאַלס רעוואָלוציאָנערע בורזשואזיע.

פון דיא קלענערע אונטארהיינגיגע אוניווערזיטעטען. אין דיווען חלום האָב איך מיך אָבער מיט אויף לאַנג איינגעוויגט. איך האָב מיך באלד איבערצייגט, אז ווען איך וועל מיינע איבערצייגונגען מיט וועלען פערלייקענען, קען איך דיא קלענסטע אויסזיכט מיט האָבען צו קריגען דיא „פאָקולטאַט דאָצענדי“ (א דיפּלאָם אז מען איז ווערט צו זיין אַ פראָפּ-סאָר), און דעריבער האָב איך אין יאָהר 1847 מיר בעשלאָסען אויסצורואנדערן קיין אמעריקא. איך האָב מיט ניווארט נאָר האָב מיך באלד צוגיגרייט מיט אלעם נייטיגען און איך בין שוין גיווען אויפֿן וועג פאַהרענדיג צו אַ פאָרט פון ים, ווען איך בין אין פאָסט-וואַגאָן צופעליג בעקאנט גיוואָרען מיט אַ מאַן, וועלכער האָט גיוואונט אין דער שווייץ, וואו ער איז גיווען אַ לעהרער, און דיווער מאַן האָט מיך פון מיין פלאַן שטאַרק אָבגירערט. ער האָט מיך אַלץ אויפּמערקזאַם גימאַכט, אז סיי וויא סיי וועט, וויא אַלצדינג ווייט, באַדד קומען אַן איי-בערקעהרעניס אין דיא אייראָפּעאישע פערעהלט-ניסע, *) און האָט מיך מיט אַזעלכע שטאַרקע ווער-*

(*) אום יעדער לעזער זאל קענען פערשטיין וואָס לעיכטקעכט זאָגט ווייטער, וועלען מיר דאָ מיט עטליכע ווערטער ערקלערען וואָס אין יענע יאָהרען — „דיא מיר-גענע יאָהרען“, וויא מען רופט זיי — האָט זיך אָבגיטאַן. עס איז דאָמאַלס גיווען אין גאַנץ אייראָפּע וויא אַ מוגה, וויא אַ היינריכער פון דעמאָקראטישע בעוועגונגען, דאָס הייסט פון בעוועגונגען, וועלכע האָבען גיוואָלט אַבשאַ-פּען דיא אַלטע אַליינ-הערשאַפט פון דיא גיקרוינטע קעפּ און אויפּהערען אַזעלכע אָרדנונגען, ביי וועלכע דאָס פאָלק אַליין זאל רעגירען — אונגופּערה אַזעלכע פרייהייטען, וויא מיר האָבען דאָ, אין אמעריקא, אין דיווע בעוועגונג האָבען זיך דיא קאפיטאליסטען און גישעפטס-לויט שטאַרק בעטייליגט. זיי זיינען דאָמאַלס נאָך ניט גיווען אַזוי איינגיזונקען אין גראָפֿען ענאָאיזמוס און אין פּערישכורטע געלד-כאַפּעריי, וויא היינט. זיי האָבען דאָמאַלס נאָך גי-האַט אידעאָלען, מיר וועלכע זיי האָבען גיקעמפּט מיט גליהעדיגע תּהלהכות. דער קאַמפּ איז דאָמאַלס געפיהרט גיוואָרען צווישען דיא דעספאטישע רעגירונגען, וועלכע זיינען גיווען איינס מיט דיא אַדעליגע פּעלד-פריצים קלאַסע, פון איין זייט — זיי האָבען גיוואָלט עס זאל אַלעס בלייבען ביים אַלטען, און צווישען דיא שטאַטישע

ציט. איך בין א געגנער פון דיא קעניגריכע הערר-שאפט און פון דיא היינטיגע גינעלשאפטליכע אָרד-נונג. . . . זייט איך בין פעהיג צו טראכטען בין איך א פריינד פון א רעפובליק און אלס א רעפובליק קאנער וועל איך שטארבען. צום אומגליק בין איך אין פאריז קראנק גיוואָרען פון צו פיעל אנשטרייך-גונג, דעריבער האָב איך ניט גיקענט מיט-קעמפפן ביז צום סוף און בין ניט גיווען דאָביי ביי דער שלום קאטאסטראָפּע, ווען דיא מחנה פון הערר-וועגה איז צושפּרונגען גיוואָרען ביי דאָזענבאָך. ווען איך בין וויעדער גיוונד גיוואָרען, בין איך צוריק-גיפּאָהרען קיין ציריך צו מיינע אלטע פלענער און שטודיען, ווייל אין דייטשלאַנד זיינען בינו לבינו דיא שטארקסטע כוואלעס פון דעם רעוואָלוציאָנערען מבול שוין גיווען פערנאָנגען און אויף אין באַדען איז דיא מאָנארכישע פארטיי שוין גיווען פון אויבען. דאָך בין איך אין ציריך וויעדער נור געבליבען א קורצע וויילע. אין מיטטען סעפטעמבער האָט שטראַוווע וויעדער אויפגעוויקעלט דיא פאָהן פון דער רעפובליק אויף זיין רוף בין איך צוזאמען מיט א דייטשען געזוננונגס-גענאָסען אריבער איבער דעם רהיין טייך ביי זיקינגען און עס איז אונז גע-ראָטען אין דריי טעג צוזאמענצובריינגען א ניש-קיסה'דיג שטארקען באַטאָליאָן פון פרייוויליגע-רע-וואָלוציאָנס-סאָלדאטען אום צו פעראייניגען אונזער מחנה מיט אנדערע קאָרפּוסען פון פרייוויליגע, וועלכע האָבען זיך געפונען ווייטער אַרויף אין אָבערלאַנד, בין איך אַוועק קיין לויפּענבורג, וואו אַזא קאָרפּוס האָט גיזאַלט זיין צוזאמענגישטעללט. אנשטאָט דיא הילף, וואָס איך האָב גירעכענט דאָרט צו קריגען, האָב איך נאָר בעקומען דיא נאָכ-ריכט, אַז סטראַווע האָט זיך גילאָזט פערפיהרען אַרויסצוגיין מיט זיינע ניש-געקערענטע חיל פון צווי-שען דיא בערג אין אָפּגענעם פעלד אַריין און אַז ער איז גישלאָגען און געפאלען.

„נאָך האָב איך ניט גיהאַלטען אַלעס פאַר פער-לירען. אנשטאָט צו אַנטלויפּען איבער דעם רהיין, וואָס איך בין גיווען ביי זיין ברעג, האָב איך גע-פרוּבט צו צו קומען צו מײן קאָרפּוס. דאָס איז מיר ניט גיגאַנגען; מען האָט מײַך אַרעסטירט און נאָכ-דעם וויא איך מיט מיינע מיט-גיפּאָנענע זיינען

בער האָט זיך אָבערשפּיעלט א קורצע צייט נאָך מײן בעזענען זיך אין דער שווייץ. דעם דייטשען אַרבייטער-פּעראַיין אין ציריך האָב איך אַפילו יאָ בעזוכט, אָבער נאָר אום זיך צו ערקונדיגען וואָס דאָרט גייט פאַר, דען צום ערשטען מאל האָב איך דאָרט גיהאַט דיא גילענענהייט צו הערען דיא אַר-בייטער אַלײן זיך אויסשפּרעכען איבער זייער לאַגע און זייערע שטרעפונגען.

„דען 23סטען פעברואַר 1848 יאָהר איז אַנ-געקומען דיא נאכריכט, אַז אין פאַריז איז אויס-געבראָכען דער קאַמפּף. מײן הייס'סטע האָפּנונג איז אַזינד ערפילט גיוואָרען — וואָרים אַז דיא רע-וואָלוציאָן וועט געווינען איז ביי מיר קיין שום ספּק ניט גיווען. איך האָב ניט מעהר גיקענט איינזיצען אין דער שווייץ. מיט הערצליכען אָבשיעד האָב איך פערלאָזען דיא פריינד, מיט וועלכע איך בין נאָך גיווען צוזאמען, און צוויי שטונדען שפעטער בין איך שוין גיווען אין פאָסט וואָגען פאָהרענדיג קיין פאַריז מײן אייגענעם האָט אָבער ניט גיהאַלפּען — דער קאַמפּף איז שוין גיווען גיענדיגט, א טייל פון דיא באַריקאָדען זיינען שוין גיווען אַוועקגינאָמען ווען איך בין אַהין אָנגעקומען; דאָך, מיינע האָפּנונגען האָבען מיך ניט גיהאַט אָבענגאָרט, דער וויל-ט-האַרן איז גע-ווען גיפּאלען. — פון דער פעברואַר-רעוואָלוציאָן וועל איך ניט פיעל דערציילען. איהר פעולה אויף דייטשלאַנד איז נאָך ביי יעדען פרייט אין זכרון. עס איז מיר קיין שום ספּק ניט גיווען, אַז עס איז מעגליך דעם גידאַנק פון א דייטשע רעפובליק אויס-צופיהרען. הערר וועגה האָט זיך צוגיגרייט צו זיין בעוואוסטען קאַמפּף-שריט; איך האָב מײַך אָנגע-שלאָסען און איך האָב גיטאָן וואָס עס איז מיר נאָר מעגליך גיווען פאַר דיא אינטערעסע פון דיא אונטערנעהמונג.

„עס האָט זיך גיהאַנדעלט צו פיהרען א קאַמפּף פיר דיא איינפיהרונג פון א רעפובליק אין דייטש-לאַנד; עס האָט מיר אויסגיוועהן, אַז עס איז נאָך א גוטע צייט דאָס צו קענען אויספיהרען — איך וואָלט גיוועזען א טרום אָדער א פעררעטהער אין מיינע אייגענע אויגען ווען איך וואָלט אנדערס גע-האַנדעלט. איך פערלייקען ניט מיינע גידאַנ-קען און מײן איבערצייגונג פון דער פערנאָנגענע

דורך א גליקליכען צופאל ניצול גיוואָרען פון דער
שאַסען צו ווערען גאָר אַהן אַ משפּט (וויא עס פיהרט
זיך ביי אַ רעוואָלוציאָן) האָב איך דריי פיערטעל
יאָהר געמוזט אָפּזיצען אין אונטערזוכונגס-אַרעסט.
„אין מאָנאַט מאי 1849 איז אונזער משפּט
פאַרגיקומען אין פרייבורג. דאס איז גיווען גראָד
באַלד נאָך דעם וויא דאָרט איז גיווען אויסגבראָ-
כען דיא מיליטער-רעוואָלוציאָן, און גלייך ביים אָנ-
פאַנג פון דעם משפּט האָט דער פראָקוראָר ערקלערט,
אַז ער לאָזט פאַלען דיא קלאַגע געגען אונז און שלאָגט
פאַר מען זאָל אונז אַרויסלאָזען. איך האָב פראָטעסט-
טירט; 9 חדשים לאנג, האָב איך גיטענהײט, האט
מען אונז מיטהאַנדעלט און אַצונד ווילען מיר זיך
ניט קאָזען בערייבען פון אונזער רעכט, אַז מיר
זאָלען פון אונזער זייט קענען אויפטרעטען אַלס
אַנקלעגער געגען דער רעגירונג. אָבער דאָס גע-
ריכט האָט געשווינד אָנגינומען דעם פאַרשלאָג פון
דעם פראָקוראָר און מען האָט אונז אַרויסגלאָזט
פריי.....
„ביי דעם קאַמפּף, וואָס איז געפיהרט גיוואָ-
רען מען זאָל איינפיהרען אַ גרונד-גיווען (קאָנסטיטו-
ציאָן) פיר דעם גאַנצען דייטשען רייך, האָב איך
אַנטייל גינומען אַלס זשורנאַליסט (שרייבענדיג
דאָפיר אין דיא צייטונגען) און אַלס סאָרדאט. מיר
האָבען גיקעמפּט פיר אַ „פרייעס פּעראייניגטעס
דייטשלאַנד“ (פיר דיא פּעראייניגונג פון אַלע דייטשע
מדינות אונטער איין פרייע קאָנסטיטוציאָן), און דיא
פריישישע אַרמעיען האָבען דיא בעוועגונג אונטער-
דריקט און צוריק איינגעפיהרט דיא אַלטע צער-
ריסענהייט (דיא צוטיילונג פון דייטשלאַנד אין פיעל
אַפּגיזונדערטע דייטשע מדינות, וויא עס איז פרי-
הער גיווען) און דיא אַלטע אונטערדריקונג. איך
בין אנטרינגען גיוואָרען וויעדער נאָך דער שווייץ,
אַז ווייך צוריקצוקומען קיין ציריך איז פאַר מיר צו-
לעב פערשידענע זאַכען גיווען שווער, האָב איך
מיד בעזעצט אין גענא (זשענעווע). און פון דאָרט
אויס האָב איך מיד גיסטאַרעט צו פּעראייניגען אַלע
דייטשע אַרבייטער-פּעראיינען פון דער שווייץ, —
וועלכע האָבען דאמאָלס גיהאַט אַ מאַסע מיטגלידער
— און זיי צו בריינגען דאצו, זיי זאָלען אָננעמען אַ
שטרענג סאָציאַליסטישע פראָגראַמע. אַ קאָנגרעס

איז איינגערופען גיוואָרען אין דיא שטאָט מור-
טען, אום דיא זאָך צו בעהאַנדלען. דורך דעם
דרוק פון דיא אויסלענדישע רעגירונגען האָט דיא
שווייצערישע רעגירונג זיך גימאַכט אַזוי וויא זיא
וואָלט כלומר׳יט געגלייבט, אַז דער אייגענטלי-
כער צוועק פון דעם קאָנגרעס איז אַריינצופאַלען
אין באַדען (איינע פון דיא דייטשע קליינע מלוכות)
און צו מאַכען דאָרט אַ רעוואָלוציאָן, און אונטער
דיווען אויסרייד האָט זיא אַרעסטירט אַלע דעלע-
גאַטען, צווישען וועלכע איך האָב מיד אויף
גיפונען. דאָס איז גיווען אין פעברואַר 1850.
צוויי מאָנאַטען לאנג האָט מען געסלעדעוועט
און אונטערוזוכט און, נאטייליך, האָט מען קיין
בעווייז פיר דיא וואהנויניגע בעשולדיגונג ניט גי-
פונען. דאָך האָט מען מיד, אויף בעפעהל פון דיא
שווייצערישע רעגירונג, פערטריבען פון דער שווייץ
און מיד איבערגעגעבן אין דיא הענד פון דיא פראַנ-
צייזישע רעגירונג, וועלכע האָט מיד ווידער מיט אַ
צוואַנספאַס אַוועקגיטראַנספאָרטירט קיין לאַנדאָן.
אין לאַנדאָן בין איך גיוואָרען אַ מיטגליד פון
דעם קאָמוניסטען-בונד.... דער איינציגער מיט-
גליד פון דעם בונד, וועלכען איך האָב דאמאָלס
גיקענט, איז גיווען פריעדריך ענגעלס, וואָס
מיט איהם האָב איך מיד פריהער אַ מאָל גיהאַט
צוזאַמענגעטראָפּען אין גענא. קארל מאַרקס האָב
איך ערסט אין לאַנדאָן קעננען גילערנט....
אין לאַנדאָן האָב איך גילעבט 13 יאָהר. דיא
גאַנצע צייט האָב איך מיד בעשעפטיגט מיט פאַ-
רטיש-סאָציאַלע שטודיען, גאָר נאָך מעהר מיט
מאַטטערן זיך אַלעבען צו מאַכען. אין מיטען פון
דעם יאָהר 1862 בין איך איינגעלאדען געוואָרען
איינצוטערעטען אין דער רעדאַקציאָן פון דיא „גאָרד-
דייטשע אַלגעמיינע צייטונג“, וועלכע דער געוועזע-
נער פייעריגער רעוואָלוציאָנער אויגוסט בראַס
האָט אָנגהויבען אויפ'ס ניי אַרויסצוגעבען אין
פערלין. דיא דייטשע רעגירונג האָט אונטער דער
צייט בענגאדיגט אַלע רעוואָלוציאָנערען פון דיא
רעוואָלוציאָנס צייט פון יאָהר 1848 און דאָס האָט
מיר גימאַכט מעגליך צוריק צו קומען נאָך דייטש-
לאַנד. דאָס פראָגראַם פון דיא צייטונג האָט גע-
זאָלט זיין, צו בעקעמפּען דעם באַנעפאַרטומס

דער פריישישער רעגירונג איז עס דאמאלס געגאנגען נען אין גאנצען לעבען, צו צוקלאפען דיא מאכט פון דיא ווידערשפענסטיגע ברוזשואויע... ווידער און אבער האט מען מיר און מייע פריינד אָנגע- באַטען דיא „נאָרדרייטשע אלגעמיינע צייטונג“, מיר זאָלען אין איהר שרייבען אַרטיקלען איבער רעוואָלוציאָנערען סאָציאַליזמוס, אפילו נאָר איבער קאָמוניזמוס. איך ברויך ניט צו זאָגען, אז איך האָב מיך ניט גילאָזט מיסברויכען צו דיעזע פערזאָנלעכע שטיק, און אז דיא איבערקויפונגס-אָנביתונגען פון ביסמארקס אָנגעטען האָב איך צוריקגעוויזען מיט דיא פערזאָכטונג וועלכע זיי האָבען פערדיינט. וויא דיא פאָליציי איז נאָר גיוואָהר גיוואָרען, אז איך וויל זיך ניט לאָזען איבערקויפען, האָט זיא מיך שוין אויפגעהערט צו לאָזען צו רוה, וויא ביז דאָ מאַלס. מען האָט מיר אָנגעהויבען אָנצוטאָן אַלערליי צרות און דריפות; עס וואָלט מיך צו ווייט געפיהרט, ווען איך זאָל זיי אלע וועלען אויסרעכענען. דאָך האָט מען נאָך פאָרלייפג ניט געפרופט אָנצורוועגן דען געגען מיר דאָס ערנסטע וואָס עס איז נאָר מעגליך. הפנים מען האָט נאָך אַלץ ניט גיהאט אָנגעגעבען דיא האָפפונג מיך ענדליך פאָרט ווייך צו מאַכען.

אין יאָהר 1863 האָט פערדינאנד לאַ- סאַל אָנגעהויבען זיין אַנטאָניאָן, וועלכע האָט אויפגעמאַכט אַ נייעם וועג פיר דעם גאנג פון דער געשיכטע. צוליב געוויסע טעמים בין איך פון אַנ- פאנג געבליבען שטיין פון ווייטען, ביז דיא קאפיטאַל ליסטישע צייטונגען האָבען אזוי געמיין גענומען זינלען און שימפפען דיא יונגע סאָציאַליסטישע בעוועגונג, דאָס איך האָב עס גיהאַלטען פאַר מיין עהרע-פּפּליכט, אז איך זאָל אַוועקוואַרעפּען אַללע מייע טענות ומענות געגען דיא בעוועגונג און איך זאָל מיך אָנטישען. איך בין געוואָרען אַ מיטגליעד פון דעם „אַלגעמיינעם דייטשען אַרבייטער פּעראַיאַן“, וועלכען לאַסאַל האָט געגרינדעט. דאָס יונקער- טהום (אזוי רופט מען דיא אַדעליגע פּריצים מיט זייער רעאַקציאָנערע רעגירונג) האָטענדיג זיך פעסט ביי זייער פּאָליטישען פּלאַן, פון וועלכען איך האָב פריהער גערעט, האָט זיך געסטאַרעט אַריינצו- כאַפּען דיא אַרבייטער-בעוועגונג אין זייער האַנד,

(דיא קייזערליכע הערשאפט פון נאפאָריאָן באַנע- פארטע) אין אויסלאַנד און דעם פאָלשען ברוזשואד ליבעראַליזמוס אין אינלאַנד, אין דעם זין פון דיא דעמאָקראטיע און דעם רעפּובליקאַניזמוס, און אויף דעם גרונד פון דיעזע פראַגראַם האָב איך אָנגענומען דיא שטעלע אין דער רעדאַקציאָן פון דיעזע צייטונג, אין מיטטען אויגוסט 1862. אין אָנפאַנג איז אלעס נומ גינגענען. דאָך, עס האָט ניט לאנג געדויערט, איז ביסמארק גיוואָרען דער רעדעליפּהערער (ענדע 1862) און איך האָב באלד בעמערקט, אז עס איז גיוואָרען אַן ענדערונג אין דיא האַלטונג פון דיא צייטונג. איך האָב געקראַגען אַ חשד, אז דער אַרױס- געבער איז פון ביסמארקען איבערגיקויפט, און האָב דעם חשד אויסגעדריקט. דער בעל-הבית פון דיא ציי- טונג, אױגוסטבראָס האָט דאָס מיט גרויס עקשנות אָנגעליקענט און האָט פערזיכערט, אז ער האָט זיך ניט פערפּפּליכטעט צו דעם נייעם מינים- טערויס, וויא צו שרייבען אין זיין צייטונג, און ער האָט מיר גיגעבען דיא פּוללע ערלויבנים צו שרייבען אין מיין אָבטיילונג, וועגען דיא אויסלעגנדישע פּאָ- ליטיק, וואָס איך וויל נאָר אַקייין. דאָך זיינען ביס- לעכווייז צוגעקומען אַלץ מעהר און מעהר פאקטען, וועלכע האָבען מיין חשד פערשטאַרקערט, ביז איך האָב ענדליך גיקראַגען דיא בעווייזע, אז בראָס האָט זיך ווירקליך פערדונגען צו ביסמארקען אלס ליטעראַרישער הויזדענקט, און וויא אזוי ער האָט דאָס געטאָן. עס פערשטייט זיך, אז איך האָב געמוזט אָבמאַקען מיין פערבינדונג מיט דער „נאָרד- דייטשער אַלגעמיינער צייטונג“, כּאָטש איך האָב דאָמיט אַוועקגיוואָרפּען דיא איינציגע קוועלע פון וואָגען איך האָב גיקענט ציהען מיין לעבענסמיטטעל. „אַרום יענע צייט און שפּעטער האָט מען זיך אַלץ ווידער און ווידער גיווענדעט צו מיר מיט דעם אָנבאַט, איך זאָל מיך אויך פערקויפען. איך קען ניט מיט בעשטימטהייט זאָגען, אז הערר פאָ ביסמארק האָט מיך גיוואָלט קויפען, אָבער איך קען זאָגען, אז אָנגעטען פון ביסמארק האָבען מיך גע- וואָלט קויפען, און נאָך דערצו אונטער אַזעלכע בע- דינגונגען, וועלכע וואָלמען מיר גיגעבען דעם גרעסטען כבוד און אָנהענג ביי דיא גאנצע וועלט, אַ חוץ ביי מיר אַליין און ביי מייע פאַרטיי-גענאָססען.

ארבייטער צו קויפן, אז זיי זאלען דיענען דיא צוועק-
קען פון דיא רעאקציאן.

„איך האב געוואוסט וואס איך האב איינגע-
שטעלט מיט דעם. דיא רדיפות און צרות פון דיא
פאליציי גענען מיר האבען זיך פערטאפעלט. מען
האט פון מיר גיפאדערט איך זאל בריינגען פון דיא
פאליציי פון דעם ארט, וואו איך האב געוואוינט
אידער איך בין געקומען קיין בערלין, א בעווייז
שריפט, וויא איך האב מיך דארט אויפגעפיהרט.
אומזיסט האב איך ערקלערט, אז אין ענגלאנד אין
ניטא אזא רעגירונג, וואס זאל זיך בעשעפטיגען
מיט דיא פאליצייליכע בעוואכונג פון מענשען וואס
זיינען ניט קיין פערברעכער, און דעריבער ווייס דיא
דארטיגע רעגירונג גאר ניט צו דערציילען וועגען
מיין אויפפיהרונג; אומזיסט האב איך גיבראכט א
פאפיר פון דיא פאליציי פון מיין געבורטס-שטאט
ניי יארק, אין וועלכען עס איז גישטאנען, אז עס
איז פון מיר קיין שום שעכטעס ניט בעקאנט. — אין
אין געוויסען שיינעם פריהמארגען, אין זומער פון
דעם יאָהר 1865, בין איך פון א פאליציסט גענומען
ניווארען אין דיא פאליציי-קאנצלערארע. דארט האט
מען מיר געזאגט, אז אין 24 שטונדען מוז איך
פערלאזען בערלין און דעם פריישישען שטאט.
איך האב אפערלירט צום אינלענדישען מיניסטעריום
און איך האב געפועלט, אז ביז עס וועט אַנקומען
אין אנטווארט פון דעם מיניסטער, זאל איך דער-
ווייל מענען בלייבען. אין אונגיפעהר א מאנאט איז
געקומען אין ענטפער פון מיניסטער, אז דער ארויס-
טרייבונגס-בעזעהל ווערט בעשטעטיגט, ווייל מיין
פערבלייבען ווייטער אין פרייסען איז א סכנה פאר
דיא זיכערהייט פון דיא מלוכה.

מען האט מיר פון דער רעגירונג געבען אין
עצה, איך זאל מיך אליין זעהען מיט דעם אינלענ-
דישען מיניסטער.... דאס האב איך אָבער, צוליב
מיין פאליטישע איבערצייגונג, ניט גיקענט טאן.
איך האב אלץ גימוזט אוועק פון בערלין, וואו איך
האב נאך פיעל מאטטערניס שוין גיהאט געפונען
בעשעפטיגונג, ביי וועלכע איך האב גיקענט פער-
דיענען גענוג צום לעבען. איך האב מיך בעזעצט
אין ליפציג. אין זומער פון דעם יאָהר נאך דעם,
האט דיא פריישישע פאליטיק אונז גיבראכט דיא

אום דיא אויסצושפיעלען גענען דיא בורזשואזיע.
נאך לאסאלס פלוצלינגען טויט איז דער אלגעמיי-
נער דייטשער ארבייטער פעראיין ליידער אריינגע-
פאלען אין דיא הענר פון אועלכע לייט, וועלכע
האבען צו דיעזע רעאקציאנערע פלאנען צוגעהאלפן
— טייל פון זיי דורך זייער אונטווגליכקייט, טייל
טאקי מיט א כוין. דיא רעגירונג האט אָנ-
געהיבען צוצוגעבען געוויסע פאָדערונגען פון דעם
אלגעמיינעם דייטשען ארבייטער פעראיין; דיא פיה-
רערס פון דעם פעראיין וויעדער, פון זייער זייט,
האבען דיא רעגירונג שוין גענומען א ביסעל שא-
געווען און עס האט אָנגעהויבען אויפצוקומען אין
ארטלעגירונגס-„סאָציאליזמוס“ — מחמת דיא יונג-
קערשע רעגירונג איז דאך געגנער פון קאפיטא-
ליזמוס און פון דיא בורזשואזיע און דיא סאָציא-
ליסטישע ארבייטער זיינען דאך דאס אויף, איז דאך
א גוטער שדוך. ביז דאמאלס האב איך מיך נאך
אלי געהאלטען אָן א זייט און האב זיך ווייניג גע-
מישט אין דיא פיהרונג פון דער בעוועגונג. וויא
איך האב אָבער צוגיזעהען אועלכעס, האב איך מיך
שוין ניט גיקענט איינגעהאלטען. איך האב מיך גע-
נומען גענען דעם רעגירונגס-סאָציאליזמוס, אָפפן
צו קעמפפן; איך האב גענומען אויפווייזען, אז ווען
דיא ארבייטער בעוועגונג וועט ביזשופות מיט דער
רעגירונג קעמפפן גענען דיא קאפיטאליסטישע
בורזשואזיע, וועט דערפון נור ארויסקומען א טובה
פאר דעם יונקערטהום; אז דאס אלגעמיינע שטיימ-
רעכט, וואס דיא רעגירונג האט דאמאלס
שוין געהאלטען אין צוגעבען דעם אלגעמיינעם
דייטשען ארבייטער פעראיין (דאס אלגעמיינע
שטימרעכט איז ניווען פאָרלייפיג דיא הויפט-פאָדע-
רונג פון לאסאלס בעוועגונג) אָהן פעראיינס-פריי-
הייט, פערזאמלונגס-פרייהייט און פרייהייט צו
שרייבען און צו דרוקען וואס מען וויל, וועט קיין
אנדער זאך ניט זיין, וויא א מיטעל צו פערשטארקען
דיא רעאקציאן (ווייל דיא מאסע, וועלכע מען וואלט
אָהן דיא אלע פרייהייטען ניט גיקענט אויפקלערען,
וואלט געשטימט פיר דיא רעאקציאנערע יונקערשע
רעגירונג און גענען דיא פריינד פון דעמאקראטישע
איינריכטונגען), און אז דיא „שטאטס-הילף“ קען
דיא יונקער-רעגירונג נאך ווינשען, אום דאמיט דיא

מיך איינגעוועזט אין געפענגניס, אונטער דיא קלאַנע, אז איך האָב איבערטערטען דעם בעפעהל, וואָס פערביט מיר צו זיין אין בערלין. נאָך דעם וויא איך בין 3 וואָכען אָבגעזעסען אין אונטערזוכונגס אַרעסט האָט מיך דאָס בערלינער שטאַטסנערעכט פערמישפט צו 3 מאָנאַט געפענגניס.

„איך בין יעצט אַס ענדע. איך האָב אייך דייטליך געציגט מיין לעבען און מיין ווירקען. איך בין דאָס זעלבע וואָס גיווען. אין פֿעלע פונקטען האָב איך מיך ווייטער ענטוויקעלט. אין דער הויפט זאך שטיי איך אויף דעם זעלביגען שטאַנד-פונקט וויא פאַר 22 יאָהר. אין דיא מיטלען פון קאמפף און אין מיין מיינונג וועגען איינצעלנע מענשען און זאכען האָב איך מאַנכע מאל אַ טעות געהאַט. אין מיין צוועק, אין דעם סך הכל פון מיינע מיינונגען בין איך אַצינד נאָך פעסטער איבערצייגט וויא פריהער. איך בין ניט קיין ניעדריגער פוסטער אַוואַנטורניק, וויא מיינע פיינד זאָגען אויף מיר. ווען איך בין נאָך גיווען גאַנץ יונג האָב איך מיך שוין אַזוי פעסט גענומען אויף מיין וועג, אז איך בין גיווען גאַנץ זיכער, דאָס איך וועל קיין מאל קיין חרטה ניט האָבען, און פון דאמאָלס אָן האָב איך אַהן אויפהער ניקעמפּט פיר מיינע איבערצייגונגען. איך האָב קיין מאל ניט געזוכט עס זאָל מיר אַרויסקומען אַ נוי פיר מיין אייגענע פערזאָן; ווען עס האָט גע- האלטען דאָפּי איך זאָל מיר אויסקלייבען איינס פון דיא ביידע, אָדער מיינע פערזענליכע אינטערעסען אַ טובה צו טאָן אָדער מיינע פרינציפען טריי צו בלייבען, האָב איך קיין מאל ניט ניקלערט אַ מינוט וואָס איך זאָל מיר אויסקלייבען, נאָר האָב אימער מיינע אינטערעסען מקריב גיווען און בין מיינע פרינציפען טריי געבליבען.

ווען נאָך אונטערהערטע ריפּות בין איך אַרעס, איז עס פיר מיר קיין שאַנדע ניט — ניי, איך בין שטאַלץ דערויף, דען מיין אַרימקייט איז דער דייט-ליכסטער בעווייז פיר מיין פאָליטישע עהרליכקייט. נאָך איין מאל — איך בין ניט איינער וואָס בונטעווען זיך איז זיין געשעפט. רופט מיך, פון מיינעם וועגען, אַ סאָלאַט פון דער רעוואָלוציאָן; דאָגעגען האָב איך גאָר ניט.

„אַ צווייפאַכער אידעאַל איז מיר פון מיינע יונגע

ברודער-מלחמה צווישען עסטרייך און פרייסען (ווע-נען שלעזוויג האָלשטיין). נאָך דעם וויא פרייסען און עסטרייך האָבען געשלאָסען שלום בין איך גע-וואָרען רעדאַקטאָר פון דיא „מיטטעלדייטשע פאָלקס-צייטונג“, וועלכע איז ביז דאמאָלס גיוועזען אַ נאַציאָנאַל-ליבעראַלע.

נאָך קיין גאַנצע 4 וואָכען בין איך גיווען דאָרט רעדאַקטאָר, איז דויע צייטונג שוין פון דיא פריי-סישע מיליטער-רעניערונג אונטערדריקט גיוואָרען. ניט לאַנג נאָך דעם, אין מיטטען סעפטעמבער, בין איך נופאָהרען קיין בערלין, אום דאָרט צו פריינד גען געוויסע פאמיליען-זאכען אין אַרדנונג. דיא פאָד-ליטישע אומשטענדען זיינען פון דער צייט אָן, וואָס מען האָט מיך אויסגעוויזען, ביז דאמאָלס, גיוואָרען גאָר אַנדערע. אַ רעוואָלוציאָן פון אויבען האָט דעם אַלטען דייטשען בונד (דיא פערבינדונג פון געוויסע עטליכע דייטשע מדינות אין איין רעניערונג) צו-שטערט. אַ נייעס וואָהלגעזען פיר דעם נאָרד-דייטשען בונד, וועלכען דיא פרייסישע פאָליטיק האָט נאָר וואָס גיהאַט געגרינדעט, האָט מען שוין געהאַלטען אין גרייט מאַכען. דיא גרונד-פונקטען פון דויען נייעס וואָהלגעזען זיינען שוין געווען פערעפענט-ליכט; און לויט נאָך דויען גויען איז געווען איינ-געפיהרט, אז אַ בירגער פון איינע פון דיא מדינות פון דעם נייעס בונד זאָל הייסען אַ בירגער פון דיא אַלע מדינות. אויסער דעם האָט מען אין פרייסען געהאַט בעגאָרדיגט אַלע פאָליטישע פערברעכער. וויא זשע האָט מיר דאָס אונטער אַזעלכע אומ-שטענדען ניקענט איינפאַלען, אז דער פערטרייבונגס בעפעהל געגען מיר פון פאָריגען יאָהר, זאָל אַצינד נאָך גילטיג זיין. און איך זאָל אין פרייסען נאָך אַלץ הייסען אַן אויסלענדער? איך האָב זיך דעריבער אין בערלין גאַנץ אַפּען גילאָזט זעהען. און נאָך דעם וויא איך בין דאָרט עטליכע טעג געבליבען און קיינער האָט מיר ניט גישטערט, האָב איך שוין גאָר ניט גירעכענט, אז עס זאָל נאָך זיין וואָס איבערזוקלערען און איך האָב אָנגינומען צו האלטען אַ רעדע אין בוך-דרוקער פּעראַיי, וועלכער איז גיווען פון דיא פאָליצי איבערוואַכט, אַזוי וויא אַלע פּעראַיינען אין פרייסען. ווען איך בין נאָך דער רעדע צוריק אַהיים גיגאַנגען, בין איך אַרעסטירט גיוואָרען און מען האָט

איז אזוי אפט צושטערט גיוואָרען; זיא איז גע-
שטאַרבען, און זעהר גירעכט איז איהר מאָן גיווען
ווען ער האָט אין נאָרד-דייטשען רייכסטאָג גיוואָנט,
אז זיינע פערפאָלגער זיינען איהרע מערדער.

ליעבקנעכט האָט זיך ווידער בעזעצט אין לייפ-
ציג. דיא אַרבייטער פון 18-טען וואַהלקרייז פון
זאָקסען האָבען איהם אין יאָהר 1867 אויסגעוויילט
פירן נאָרד-דייטשען רייכסטאָג. דאָמיט האָבען זיי
געצוואונגען דיא רעגירונג איהם צוריק אריינצולאָזען
אין בערלין, וואו ער האָט ענערניש געקעמפט פיר
דיא סאָציאליסטישע גידאנקען, צוזאממען מיט
אויגוסט בעפעל. אויך דאָס וואָס בעפעל איז גע-
וואונען גיוואָרען פיר דיא סאָציאליסטישע פאַרטיי
איז נאָר ליעבקנעכטען צו פערדאנקען. א יאָהר
נאָך דעם, — אין 1868 — איז אין לייפציג געגרינדעט
גיוואָרען דאָס „דעמאָקראטישע וואָכענבלאט“. מען
קען זאָגען, אז — א חוץ דיא צייט פון פאַר און נאָך
דעם יאָהר 1848 — איז דאָס דיא ערסטע צייטונג
וואָס האָט אין דייטשלאַנד אויפגעהויבען דיא פאָהן
פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאליזמוס.

אין אָקטאָבער 1869 איז דאָס „דעמאָקראטישע
וואָכענבלאט“ גיוואָרען פערוואנדעלט אין דעם
„פאָלקסשטאָט“, דער רעדאקטאָר פון דיעזע צייטונג
איז ווידער גיווען ליעבקנעכט, און אָן דיא שאַרפע
אונערשראַקענהייט, מיט וועלכע דיעזע צייטונג פלעגט
געשריבען ווערען, דערמאָנען זיך נאָך היינט דיא
אַלטע גענאָסען מיט פריידע.

דיא מלחמה פון 1870 און דיא רעוואָלוציאָן
פון דיא פאַריזער קאָמונע האָבען ליעבקנעכט'ן גע-
געבען דיא גיכענענהייט דעם קאמפף פיר דיא
אַרבייטער קלאַסע און ספעציעל אויך פיר דיא סאָ-
ציאליסטישע אידעען מיט זיין גאנצע שאַרפֿקייט צו
פיהרען. אין יענע גיפעהרליכע צייטען האָט דער
„פאָלקסשטאָט“ אזוי שטאַרק וויא נאָר מעגליך
זיך אָנגענומען פיר דיא פאַריזער אַרבייטער און מיט
דיא גרעסטע אַדוואַזשאַנט געהאַלטען אָפּען פאַר
דיא פרינציפּען פון דיא קאָמונע. צוליעב דעם
האָט מען דאָס ליעבקנעכטען מיט בעפעלין פער-
קלאַנט פיר „האַכפערדאטה“ אין דעם פראַנצזעס, פון
וועלכען מיר האָבען גירעדט, און צוויי יאָהר האָבען

יאָהרען אָן גישטאַנען פאַר דיא אויגען; דאָס פרייע
און פערדייניגטע דייטשלאַנד און דיא בעפרייאונג
פון דעם אַרבייטער פאָלק, דאָס הייסט, דיא אָבשאַ-
פונג פון דיא הערשאַפט פון איין קלאַסע איבער
דיא אנדערע, וועלכעס הייסט דאָס זעלביגע, וואָס
דיא בעפרייאונג פון דיא גאנצע מענשהייט. פיר
דיעזען דאָפּעלטען ציעל האָב איך נאָך מיינע
בעסטע קרעפטען גיקעמפט און פיר דיעזען דאָ-
פּעלטען ציעל וועל איך קעמפּען, אזוי לאַנג עס
וועט נאָך זיין א דוך אין מיר. דאָס פאָדערט פון
מיר מיינ פּאָליכט! —

אַט דאָס איז דיא ערקלערונג וואָס ליעבקנעכט
אַליין האָט אָנגעגעבען פאַר דיא לייפציגער געשוואויר-
רענען געריכט אין יאָהר 1873.

מיר וועלען דאָ פאַראויס בעמערקען, אז אין
דעם פראַנצזעס, ביי וועלכען ליעבקנעכט האָט אָב-
געגעבען דיעזע ערקלערונג ווענען זיין לעבענס-אויפ-
גאבע, איז ער, וויא אויך אויגוסט בעפעל פערמישפט
גיוואָרען צו צוויי יאָהר געפּענגניס.

עס איז אונמעגליך אין דיעזע קורצע בעשרייבונג
אַבצושילדערן אַליין וואָס ליעבקנעכט האָט אויפ-
געטאָן. דאָצו וואָלט מען גימוזט שרייבען דיא גאנצע
געשיכטע פון דיא דייטשע סאָציאַל-דעמאָקראטיע
פון לעצטען פירטעל יאָהרהונדערט. ליעבקנעכט איז
דאָס געווען דער, וועלכער האָט צום ערשטען גע-
נומען אין האַנד דיא אַגיטאַציאָן פיר דיא געווערק-
שאַפטען (טרייד-יוניאָנס) אין דייטשלאַנד. אזוי וויא
ער איז נאָר גיווען צוריקגעקומען פון ענגלאַנד, וואו
ער האָט זיך בעקאַנט געמאַכט מיט דיא געשיכטע
און דעם וועזען פון דיא עקאָנאָמישע קאמפף-אַר-
גאַניזאַציאָן פון דיא דאָרטיגע אַרבייטער, האָט ער
באַלד איז בערלין אָנגעהויבען אויפצורוועקען דיא
דייטשע אַרבייטער און זיי צו וויזען א ביישפּיעל
פון זייערע ענגלישע קלאַסען-גענאָסען און זייערע
אַרגאַניזאַציאָנען. דיא בערלינער בוך-דרוקערס זיינען
דאָס גיווען, וועלכע ער האָט דאַמאַלס אָרגאַניזירט.

ווען ער איז צוריקגעקומען פון געפּענגניס (אין
בערלין) אַה ים, האָט ער געפונען זיין פרוי שטאַר-
בענדיג; זיא איז גיווען אויסגעמאַטערט פון דיא
רדיפות, וועלכע איהר מאָן האָט גיהאַט אויסצושטיין
און פון דיא דאָגות דורך דעם וואָס זייער פּרנסה

גענען דיא סאציאליסטען (פון 1878 ביז 1890) האָר
בען אויף ליעבקנעכט אַ פּערזענליך געמוט אָנרירען.
אין יאָהר 1881, ווען אין ליפּציג איז אויפגעפֿיהרט
ניוואָרען דער קליינער בעלאָנערונגס צושטאנד, איז
ער פון דאָרט אויסגעוויזען געוואָרען און ער האָט
זיך בעזעצט אין באָרסדאָרף, אַ קליינער מקום,
וועלכער ליגט אַרויס פון דיא גרענעצען ביז וואָנען
דער בעלאָנערונגס-צושטאנד האָט געגרייכט. יאָהר
רען לאַנג האָט ער דאָרט געוואוינט אַליין, ווער-
רענד זיין פאמיליע איז ווייטער געבליבען אין ליפּציג.
אויף פון בערלין, פראַנקפורט אַם מאין און אָפּענבאָך,
וואו ער האָט זיך ביי גילענענהייט אַ מאָל אויף אַ
קורצע צייט אויפגעהאַלטען, האָט מען איהם אויס-
געוויזען, און פיעלע מאָל האָט ער אויף אויפ'ס נייע
געזאָלט אַריינציהען אין דעם געפּעננגנס קעמערלי,
אין וועלכע ער האָט בסך הכל פערבראַכט 5 יאָהר
פון זיין לעבען.

זיין טהעטיגקייט אין פאַרלאַמענט האָט זייט
דעם יאָהר 1867 איהם אַ סך צייט אַוועקגענומען:
פון דיא פּאָלגענדע וואַהלקרייזען איז ער געווען
אויסגעוויילט איינס נאָכ'ן אנדערען: שנעעבערג-
שטאָלבערג אין זאַכסען, אָפּענבאָך-רייכבורג
אין העססען, דאָן פון דען 16טען וואַהלקרייז פון
בערלין. אין יאָהר 1867 איז ער אויסגעוויילט גע-
וואָרען מיט 1918 שטיממען געגען 1464 שטיממען
פון דיא געגנער, און אין פאָרינען יאָהר, 1893, איז ער
געשיקט ניוואָרען אין רייכסטאג אַריין מיט דיא
גרעסטע צאָהל שטימען וואָס אַ קאנדידאט האָט אַ
מאָל געקראָגען אין גאַנצן דייטשלאַנד — נעמליך מיט
51,569 שטיממען. דאָס איז אויף אַ זייער וואָס
ווייט וויא אונגעהייער שטאַרק דיא סאציאַל-דע-
מאָקראטיע וואקסט אין דייטשלאַנד!

אַ חוץ דעם איז ליעבקנעכט אויך גיווען טהע-
טיג אין זאַקסישען לאַנדטאג, פיר וועלכען ער
פלעגט אַלץ אויסגעוויילט ווערען פון 1879 ביז 1892.
אין דיעזען לעצטען יאָהר האָט ער זעקסישע לאַנד-
טאג בעשלאָסען, אז ער האָט קיין רעכט ניט צו
זיין דאָרט אַ מיטגליעד, ווייל ער וואוינט ניט אין
זאַקסען. דאָס זעלבע איז אויך גיווען אין העססישען
לאַנדטאג, וואו ער איז אויך גיווען אַ מיטגליעד.
אין יאָהר 1887 האָט ליעבקנעכט בעזוכט אַמעריקא

דיא פער'משפּט'ע געמוט צובריינגען אין דיא זאַקס-
סישע פעסטונג הובערטסבורג.

אזוי וויא ער איז נאָר אַרויס פון געפּעננגנס
איז ליעבקנעכט אין אויגענבליק ווידער אַריינגע-
טרעטען אויף זיין שטעלע אַלס רעדאַקטאָר פון דעם
„פּאָלקסשטאַט“. אין יאָהר 1875 האָבען זיך
פּעראייניגט דיא צוויי אַבטיילונגען פון דיא דייטשע
סאציאַליסטישע בעוועגונג, וועלכע האָבען זיך ביז
דאמאָלס אַלץ בעקעמפּפט (דיא לאַסאַליאַנער פון
אין זייט און דיא סעקציאָנען פון דיא „אינטערנאַ-
ציאָנאַלע“ פון דער אנדערער זייט) און דיא צייטונג
„פּאָרווערטס“ איז ניוואָרען דער נייער צענטראַל
אָרגאַן פון דער פאַרטיי. ווידער איז עס געווען
ליעבקנעכט וועלכער האָט צוזאַמען מיט האַזענקלע-
ווער געפֿיהרט דיא רעדאַקציאָן פון דעם נייעם בלאַט,
און ער איז געבליבען דער רעדאַקטאָר, ביז דאָס גע-
נעס-סאציאַליסטען-געזעץ האָט דיא צייטונג אונטער-
דריקט. דער „פּאָרווערטס“ איז פערבאַטען ניוואָרען,
וויא דער „פּאָלקס-שטאַט“ איז שוין אין דער צייט
פון דער מלחמה פון 1870—1871 אין פרייסען פער-
באַטען ניוואָרען.

אין אָקטאָבער 1879 האָט אין ציריך, אין דער
שווייץ, אָנגעהויבען אַרויסצוגיין דער „סאציאַלדעמאָ-
קראַט“ אַלס אָפּציעלער אָרגאַן פון דיא דייטשע
סאציאַלדעמאָקראטיע. עס איז אונגענליך גיווע-
אינערהאַלב פון דיא דייטשע גרענעצען אַרויסצו-
געבען אַ בלאַט, וועלכעס זאָל פערטרעטען דיא איי-
טערעסען פון אַ פאַרטיי וואָס איז גיווען פערפּאָלנט
דורך אַן אויסנאַהם-געזעץ. ליעבקנעכט איז ניט
גיווען דער אייגענטליכער רעדאַקטאָר פון דיעזע
צייטונג, אָבער ער איז גיווען אַ רעגעלמעסיגער מיט-
אַרבייטער. יעדע וואָך האָט ער געשיקט זיינע אַר-
טיקלען און נאָטיצען פון דייטשלאַנד איבער דער
גרענעץ נאָך דער שווייץ, און פון דאָרט אַרויס
זיינען זיי ווידער אין אַ סך טויזענדער עקזעמפּלאַרען
אַריינגע'גנב'עט געוואָרען איבער דיא גרענעץ נאָך
דייטשלאַנד אַריין, וואו זיי האָבען פערשפּרייט בע-
לעהרונג און בענייסטערונג אומערדום, אין אַלע וויי-
קעלעך פון דייטשלאַנד, וואוהין זיי זיינען נור גע-
קומען.

עס פערשטייט זיך, אז דיא אויסנאַהם-געזעצ

ארבייטערס זאך פאר 45 יאָהר און וועלכע האָט אונז נאָך גאָר דיא לעצטע צייט פּעשאָפּען עטליכע וויכטיגע בראַשורען פון דיא סאָציאַליסטישע ליטע. ראַטור.

ליעבנקעכט איז דער מאָן, וועלכער שפּיעלט זיין ראָלע בעזאָנדערס ביי גרויסע און וויכטיגע פּאַסירונגען. זיין גאַנצע וויכטיגקייט ווייזט זיך אַרויס אין אַזעלכע צייטען, ווען עס דאכט זיך, אַז מען קען הערען דיא טריט פון דיא וועלט־געשיכטע, וואו זיא גייט פאַרווערטס, ווען דיא גאַנצע וועלט איז שטאַרק אינטערעסירט אין וויכטיגע טרעפּעניסען, ווען עטוואָס נייעס האַלט אין געבוירען ווערען. דיא צייט פון דעם דייטש־פּראַנציזישען קריגע, דיא צייט פון דיא פאַריווער קאָמונע־רעוואָלוציאָן, דיא צייט פון דעם רוסיש־טירקישען קריגע, ביי וועלכען עס האָט גיפּעהלט נאָך אַ האָר ליעבנקעכט זאָל זיין אין נופּאהר בעגליקט צו ווערען מיט אַן אָרדען פון דער טירקיי פיר זיין שטאַרקע קאמפּף געגען רוסלאַנד, אין דער צייט פון דיא אַטענטאַטען אויף דעם דייטשען קייזער אין יאָהר 1878 — ביי דיעזע אַלע פּאַסירונגען האָט ליעבנקעכטס טאַלאַנט פּער־זאָנדערס פיעל גיגאַלטען און דיא שטאַלצע ריכטיגע און קלוג־בערעכענעטע האַלטונג וואָס דיא דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט בעוויזען ביי דיעזע אַללע הויף־וויכטיגע און נופּעהרליכע פּאַסירונגען, האָט זיא גאָר ניט ווייניג צו פּערדאנקען דיא ענט־שיערענהייט און קלאָרהייט פון ווילהעלם ליעב־קעכט.

ווען מען רעדט פון ליעבנקעכטען, דאַרף מען ניט לאָזען ניט דערמאָנט זיין 25 יעהריגען קאמפּף געגען ביסמאַרק און זיין העררשאַפט. אויב עס איז דאָ ארגעץ איין איינצעלנער מענש וועלכער קען זיך ריהמען, אַז ער האָט צוגייהאַלפּען צו דיא מפּלה פון דעם אַ מאָל אַזוי מעכטיגען רייכס־קאַנצלער (ביסמאַרק), איז דאָס ווילהעלם ליעבנקעכט. קיינער האָט ניט אַזוי אָהן אויפהערליך און אַזוי קרעפּטיג בעקעמפּט דיא פלוט־און אייזען־פּאָליטיק פון דיעזען געוואלט־מענש; קיינער האָט זיך ניט אַזוי דיא מיהע גיגעפּען דיא וועלט אויפצוקלערען איבער דעם אמת'ן באַראַקטער פון דיעזען מענשען־שוחד — וואו ליעבנקעכט.

און זיין רייע האָט ער דערנאָך בעשריבען אין זיין בעוואוסטען בוך „אַ בליק אין דיא נייע וועלט“.

ווען דיא סאָציאַליסטישע־גיזעצע האָבען גימוזט אַבנישאַפט ווערען האָט זיך ליעבנקעכט וויעדער בעזעצט אין בערלין, וואו ער איז נאָך היינט דער רעדאקטאָר פון דעם צענטראַל־אַרגאַן פון דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטישע־פאַרטיי פון גאַנץ דייטש־לאַנד — פון דיא טעגליכע צייטונג „פאַרווערטס“.

ווער עס האָט גיהאַט דיא גילענעהייט צו צו־קוקען זיך צו דיא עפענטליכע טעהעטיגקייט פון דעם „סאָלדאַט פון דער רעוואָלוציאָן“, דער עראינערט זיך אָן איין וואָרט, וואָס דיעזער מאָן האָט אויס־גישפּראַכען אין נירנאָרק, ווען ער האָט זיך שוין גרייט גימאַכט צו דיא רייע צוריק צו זיין קאמפּף פּלאַץ אויף יענער זייט פון דעם אַקעאָן. מען האָט איהם דאמאָלס גיוואונשען גליק צו זיין 60סטען גיבורטס־טאָג און ער האָט גיענטפערט: „ניט 60, נאָר צוויי מאָל דרייסיג“. דאמיט האט ער גימיינט צו זאָגען, אַז דיא קראַפט, דער מוטא און דיא בעגייסטערונג פון זיינע יונגע יאָהרען האָבען איהם ביז יעצט נאָך ניט פערלאָזען און ער פיהלט זיך אַזוי פריש און פייעריג אין קאמפּף פיר פרייהייט און מענשען־רעכט. אַזוי וואו ער וואָלט צו זיינע 30 יאָהר אויפ'ס נייע גיבוירען גיוואָרען און וואָלט יעצט גיווען ערסט צום צווייטען מאָל אַ יונגערמאַן פון 30 יאָהר.

און אַזינד איז ער שוין נאָך 7 יאָהר עלטער, און זיין פרישקייט און זיין קראַפט און זיין פייער זיינען נאָך אַלץ געבליבען. דיעזעלביגע. ער רעדט נאָך יעצט אויף אָהן אַ שיעור פּערזאָמלונגען צום פּראָלעטאַריאַט, זיי בעלערענד־איבער זייערע אינטערעסען. דאָ איז ער אויף דיעזען, דאָ אויף יענעם קאָנגרעס אַנוועזענד, וואו דיא אַרבייטער בעראטהען זיך וועגען זייערע אַנגילעגענהייטען. נאָך מעהר, — מען קען זיך כמעט ניט פאַרשטעלען קיין אינטערנאַציאָנאַלען אַרבייטער־קאָנגרעס, וואו וויל־העלם ליעבנקעכט זאָל ניט געהמען דעם וויכטיג־סטען אַנטהייל אין דיא פּערהאַנדלונגען.

און אַזוי וואו מיט דעם וואָרט, „אַזוי איז ער אויך נאָך אַלץ טעהעטיג מיט דער פּעדער — מיט דיעזעלכע פּעדער, וועלכע האָט גיאַרבייט פיר דיא

טאקטיט; ער האָט זיינע סאמפּף-מיטלען אימער צוגיפּאסט צו דיא אומשטענדען; אָבער דאָס ציעל, וועלכעס ער האָט גיהאלטען אין אויג, איז אימער געבליבען דאָס זעלבע. פיר דיווען ציעל האָט ער גיקעמפּט שטאַלץ און אונערשראַקען, ניט אָפּקאָזענדיג אַ האַר פון זיינע פּרינציפּען.

דאָס קען מען אַם בעסטען זעהען פון פּאָלגענדע טהאטזאכע:

דער זאקסישער קעניג האָט אַלע מיטגלידער פון דעם זאכסישען לאַנד-טאַג איינגילאדען צו זיך אין שלאָם אַריין. דיא סאָציאליסטישע מיטגלידער פון לאַנד-טאַג זיינען נאטירליך ניט גיגאנגען. דער קעניג האָט דורך אַ צווישען-פּערזאָן גילאָזט ליעבקנעכטען מאַכען פּאַרווירפּע דאווענען און האָט איהם דאָביי אין איין וועגס גילאָזט בעטען, ביי דיא נעכסטע גילעגענהייט דיא איינלאדונג אָנצו-נעהמען. שטאַלץ האָט ליעבקנעכט גיענטפערט דעם קעניגס שליח: „ווען דער קעניג וויל עפעס פון מיר, מוז ער צו מיר קומען; איהם וואָלט דערביי פון זיין כבוד גאָר ניט אָבענקוממען; ווען איך זאָל אָבער גיין צום קעניג, וואָלט איך מיין עהרע פּערקוירען“. דער קעניג האָט ליעבקנעכטען שוין צו זיך מעהר ניט איינגילאדען.

מיר קענען דאָ ענדיגען ליעבקנעכטס ביאָגראַפּיע מיט דיא ווערטער, וועלכע ליעבקנעכט האָט פאַר עטליכע מאָנאט גיזאַגט צו פּריעדריך ענגעלס, ווען ער איז גיווען אין בערלין:

„50 יאָהר האָסט דו גיקעמפּט און גיקעמפּט אַהן אויפּהער — און אימער פיר דיעזעלבע זאכע!“

מיר ווינשען דעם „סאָלדאט פון דער רעוואָלוציאָן“ ער זאָל נאָך לאַנג טהעטיג זיין אין דיא אַרמעע פון דעם זאָקעמפּענדען פּראָלעטאַריאַט, וואָס צו זיין אָרגאַניזירונג האָט ער אזוי פיעל צור גיהאַלפּען און וואָס אין זיין פיהרערשאַפּט האָט ער געשפיעלט אזא הויכע ראָלע!

H. Schlüter.

ליעבקנעכט איז גיווען דער יענגער, וועלכער האָט צוערסט אויפּמערקזאַם גימאַכט דיא וועלט אויף ביסמאַרק'ס פעלשונג פון דיא בעוואוסטע „עמזער דעפּעשע“ — אַ פעלשונג, דורך וועלכע ביסמאַרק האָט אין יולי 1870 בכיון פערשפּרייט אַ פאַלשען סלּוך, אַז דער פּראַנציפּיעלער גיזאַנדעטער אין דיא שטאַט עמז האָט בעלידיגט דעם דייטשען קייזער, וואָס דערפון איז אַרויסגיקומען דיא גאַנצע דייטש-פּראַנציפּיעלע מלחמה. אין אמת'ן האָט אין עמז קיינער קיינעם ניט בעלידיגט, וויא דער דייטשער קייזער האָט דערנאָך אַליין מודה גיווען. ביסמאַרק האָט איבריגענס צוגיגעבען ליעב-קנעכטס ווירקונג אַלס זיין גענער, מיט דעם, דאָס ער האט איהם גליהענדיג גיהאַסט. יעדעס מאָל ווען דער פּרעזידענט פון דייטשען רייכסטאַגפּלעגט — ווען ביסמאַרק האָט נאָך געפיהרט דיא גרענדע — אויפּרופּען ווילהעלם ליעבקנעכט צום שפּערעכען, פלעגט דער מעכטיגער רייכזקאנצלער ביסמאַרק זיך נעהמען אונרוהיג רוקען מיט זיין שטול אַהין און אַהער; נערוועז האָבען זיינע הענד זיך גינומען שפּילען מיט דיא גרויסע בלייפּעדערען, וואָס זיינען גיקענען פאַר איהם, און האסטגי פלעגט ער דאָס גרויסע גלאָז, וואָס ער האָט אימער גיהאַט שטיין פאַר זיך, אָנגיסען מיט קאָניאַק, וועלכען ער פלעגט תמיד מיטנעהמען אין פאַרלאַמענט, ער פלעגט דערצו פון מראית עין ווענען כלומרש'ט צוגיסען עטליכע טראָפּען וואַסער און פלעגט דאָס וויא אין כעס אַריינבלאַשקען אין זיך מיט איין ציה.

דאָס וואָס ליעבקנעכט האָט אויסגישפּראָכען פאַר דעם גישוואוירענען-געריכט אין לייפּציג, אַז ער וועט אימער, אזוי לאַנג עס וועט נאָך זיין אַ דוך אין איהם, קעמפּען פיר דיא בעפרייאונג פון דיא אַרבייטער קלאַסע, אזוי וויא ער האָט ביז דא-מאָל גיקעמפּט, — דאָס האָט ער גיהאַלטען. דיא אידעאַלען פון זיינע יונגע יאָהרען זיינען נאָך היינט דיא אידעאַלען פון זיין עלטער געבליבען. ער האָט זיך אין דעם קאמפּף ניט גיהאַלטען ביי איין

דיא ענטוויקלונג פון מאָראַל.

מיר געפינען אויף סטאדעס מיט הויפטלינגע (ראשים) באַנדעס (חברות) גאַנצע, וואו איינער דערקענט און דיענט: דעם צווייטען על כן מוז שוין זיין אַ מאָראַליטעט וואָס האלט זיי צוזאַמען. מיר וועלען בריינגען נור אייניגע ביישפיעלען: עס טרעפט ביי פייגעל, אַז דיא עלטערען ווילען שיצען דיא יונגע פאַר קעלט און רענען, און בעדעקען זיי מיט אייגענע פליגעל; עס טרעפט זיך אויך, אַז זיי פאַרגעסען דערביי, אַז זיי זיינען אַליין הונגעריג, און זיצען אַזוי לאַנג מיט דיא פליגעל פערשפרייט איפער דיא קינדער, ביז זיי בלייבען טויט פאַר הונגער און דער נעסט.

פאַר אַ יאָהר צעהן זיינען פול גיוועזען דיא צייטן טונגען דערמיט, וואָס אַ יונגע מוטער האָט, טרייניקענדיג זיך אין טייך, צוזאַמען גינעמען דיא לעצטע כחות און אין דער לעצטער רגע אַרויסגיין אַרעפּען דאָס קינד, מיט וועלכען זיא איז אַריינגיפאלען אין טייך, אויף אַ ברעג אַרויף; עס איז ווירקליך אין איירעלע טהאט, וואָס פאַסט פאַר אַ באַרמהערציגער מורטער; נור דאָס אייגענע טרעפט איהר גאַנץ אָפּט און גיוועהנליך ביי אַפּפּען (מאלפּעס, אבעזיאני)!

הערט וואָס דער קאַפיטאַן האָל דערציילט: עס איז גישהען אין 1828 אויף דיא ברעגעס פון סור מאַטראַ. מיט'ן ערשטען שום — פערציילט ער — האָב איך צוהאַקט דער מוטער (אין אַפּפּע) דען גרויסען פינגער פון פוס. זיא האָט אַ שרעקליכען נישריי גיטאָן, גיחאָפּט און אויפגהויבען דאָס קינד אַזוי הויך, אַז עס זאָל זיך קענען אַרויפכאַפּען אויף דיא צווייגען פון בוים, וועלכע זיינען אַפּנים צו שוואַך גיוועזען, צו טראָגען זיא מיט'ן קינד צוזאַמען; זיא האָט אָן זיך אין גאַנצען פערגעסען און אין זיינען גיהאָט נור דאָס קינד: זיא האָט אַרויפגינקוט און מיט דער האַנד געוויזען איהם, אַלץ ווייטער און

I.

„מאָראַליטעט“ איז אַ געפיהל, וואָס הייסט אַ מאָל דעם מענטש אַוועק-בייגען זיין אייגענעם ווילען פאַר יענעם וועגען, אָדער לטובת הכלל.

וואו איהר געפינט אַ לעבען צוזאַמען, דאָרט מוז שוין זיין אַ געוויסע מאָראַליטעט. צווישען ברואים וואס האָבען נישט קיין געפיהל פון יענעם וועגען, וואָס יענער אַרט זיי נישט מכל-וכל, קענן נישט זיין קיין שום שייכות, קיין שום צוזאַמענהאַנג, קיין חברותה, קיין משפחה, קיין בעקאַנטשאַפט און אפילו קיין צוזאַמענלעבען פון מאַנן און ווייב.

צוזאַמענלעבען הייסט איינס דעם אַנדערען דיענען, העלפּען; איינער מוז פיהלען דען צווייטענס נחת און עגמת נפש און דערפון אויף נחת אָדער עגמת נפש האָבען.

וואו צוויי לעבען צוזאַמען, מוז שוין זיין אַ סאָלידאַריטעט (ערבות, ערבות-קבלנות) איין אָבגירעד-טער, אָדער שטיל-שווייגענד אָנגינענער בונד (ברית) אַ מין פרידערשאַפט. בכלל: וואו עס איז נישט דאָ קיין געפיהל, דאָ קענן נישט זיין קיין מאָראַליטאַט, און ווייטער, אים געענטהייל, וואו מיר געפינען געווען און געפיהל, דאָרט האָבען מיר דאָס רעכט צו זוכען סלידעס פון מאָראַליטעט. מיר דאָרפּען דעריבער דיא מאָראַליטעט שוין געפינען ביי טהירע (בעלי חיים) — און מיר טרעפען זיא דאָרט. מיר געפינען ביי טהירע דאָס צוזאַמענלעבען אין פערשידענע אַרטען; מיר געפינען פאַמיליען, אין וועלכע דער פאָטער האָט צו שאַפּפּען, דיא מוטער ערציהט, ביידע לערנען, דיא קינדער פאָלגען, אַלע האָבען איינס דאָס אַנדערע ליעב, און יעדעס גליעד פון דער משפחה איז גרייט עפעס צו טאָן, כדי גרינגער צו מאַכען דעם צווייטענס עגמת נפש, אָדער צו שאַפּפּען איהם אַ פערנאָניען.

פיערליכער מוטער-לעבע איהר גע'רצח'עט קינד; זיא האָט זיך אלץ נישט ניוואָלט גלויבען, אז עס לעבט שוין ניט. זיא האָט עס אונטערנישטופט עס זאָל זיך אויפהייבען, גילאָסעט עס און גילעקט, בעטענדיג עס זאָל זיך נאָך פערטיידיגען. נור פלוצ-לונג, אז זיא האָט זיך שוין איבערצייגט, אז דאָס קינד איז טויט, אז עס קען עס שוין נאָר ניט רא-טעווען, האָט זיא זיך אויפנישטעלט און גיוועהרט זיך מיט דאָפעלטען כעס!... דעמאָלט ערשט האָט זיא דאָס ערסטע מאָל אַ קלער ניטאָן וועגען אַנטלוי-פען: נור דאָמאָלס האָט זיא אויך ניקראָגען אַ קויל און חוט השדרה אריין, און איז אנדער ניפאלען טויט נעבען קינד."

נאָט אייך ווייטער אַ ביישפּיעל פון לעבע פון אַ קינד צו עלטערען: האַרריס פערציילט, אז אַ יונגער עלפאַנט איז אַ גאַנצע נאָכט אָבנישטאָנען ב'ים גוף פון דער טויטער מוטער. ער האָט נאָך אַ פנים גירעכענט, אז מען קען זיא ראטעווען, ווייל באַלד פריה מאָרגען איז ער אַקעגען ניאָלפּען דעם יעגער, ער האָט איהם אַרומנימוען מיט דער קליינער יונגער טראָמבע און ניצוועגן, און צוגעפיהרט צו דער מוטער, ער זאָל איהם העלפּען ראטעווען!

אז דיא קרוליקעס פאַשען זיך און עס מאַכט זיך אַ סכנה, טופּען דיא עלטערע מיט דיא הינ-טערשטע פיסלעך; דאָס איז אַ צייכען, אז מען דאַרף אַנטלויפּען און בעהאַלטען זיך אין דער נאָרע; נישט איין מאָל טרעפט זיך, אז דיא יונגע הערען נישט אזוי געשווינד; און דעמאָלט, וועלען דיא אַלמע נישט אויפהערען צו טופּען, און וועלען זיך אַליין נישט ראטעווען, ביז דיא יונגע וועלען דערהערען און אַנטלויפּען גלייך מיט זיי! אויף אַ יאָגד, אין אינדיען, זיינען צוויי געיאָגטע עלע-פאַנטען אַרייניפאַלען אין אַ גרוב; איינעם איז גיראַטהען זיך אַריינצוגראַבלען; נור ער איז דאָך נישט ווייטער גילאַפּען, כאָטש דיא יעגער זיינען גיוועזען נאָהענט; פריהער האָט ער דעראַנגט דעם חבר דיא טראָמבע, און האָט איהם פון גרוב אַריינציוועגן.

אין אַביסינען האָט פּרעהם, דער בעריהמ-טער נאַטוראַליסט, גיזעהען אַזא סצענע; אַ סטאַדע פאַוויאָנען (אַזא מין אַפּפּען) איז אַנטלאָפּען פאַר

ווייטער צו אַנטלויפּען; עס דאַכט זיך מיר, אז זיא האָט אפילו געוויזען מיט דער האַנד אין וועלכע זייט ער זאָל זיך רעטען, שפּרינגענדיג פון איין צווייג אויף דער צווייטער ביין טיעפסטען וואַלד. מיט'ן צווייטען שאָס האָב איך זיא טויט גלייגט! ליווינסטען פערציילט פון זאַמבעזי: דיא ווילדע קאַפּערן זיינען בעפאַלען איין עלעפאַנטען מיט אַ קליינעם עלעפאַנט און האָבען זיי גישטאַכען מיט דוירדען (פיקעס). ביז דער לעצטער מינוט האט דיא מוטער מיט איהר גוף פערשטעלט דאָס קינד; זיא האָט עס גיהאַלטען אונטער זיך און גילעט מיט דער טראָמבע ביז זיא איז גע-בליבע טויט!

דער רייזערנדר I. Hayes בעשרייבט אַ דראַמאַטישען טויט פון אַ מוטער, אַ ווייסע בערין; עס האָבען זיא געיאָגט אַ ספּאָרע עסקימאָסישע הינד און דריי ווייסע יעגער מיט ביקסען. דיא בערין האט אָן איהר אייגענער גיפאָהר גאָר פער-געסען און איז פערנומען גיוועזען נור דערמיט, צו ראטעווען איהר קינד, איהר יונג ווייס בעריל. זיך האט זי נישט גיראַטעוויט.

„נאָך איינמאל — פערציילט ער — האט זיא גיקענט פארשטעלען דיא קליינע מוטהינע (אַד-וואשונע) בריאה, וואָס איז שוין גיוועזען אָבנימא-טאַטערט און האָט שטאַרק געבלוטעט פון דיא בעקומענע ראַנעס. דערנאָך האָט זיא, דיא מו-טער, בעקומען פינף מוילען. דורך דיא וואונדען איז אַרויס אַ מאַססע בלוט, זיא האָט דעם גאַנצען כח פערלירען, און האָט דאָך אינ'ם קינד נישט פערגעסען; זיא האָט צוזאַמענגענימוען דיא לעצטע קרעפטען, אַ קעגען גישטעלט זיך, צום קעצטען מאָל אָבגעטריבען דיא יעגערס און צוגערוקט צו זיך דאָס יונגע בעריל, פאַר וועלכען זיא האט זיך מקריב גיוועזען... דאָס בעריל איז שוין גיוועזען דערוואָר-נע פון דיא הינד, עס האָט גי'גוסס'ט דער מוטער צו פיסענס... זיא האָט עס בעמערקט! זיא האָט עס גיזעהען ליגען אויסניצוועגן. אָהן בעוועגונג און האָט דיא רעשט אָן זיך פערגעסען; נישט קוקענ-דיג אויף איהרע וואונדען, אויף דער גיפאָהר, אויף דער סטאַדע הינד, וואָס האָבען אין אַלע זייטען גישאַרפעט, האָט זיא אָנהויבען צו לעקען מיט

ג האט און וואָס פאַר אַ חברותא האָט ער ניקענט האָבען?

שטעלט אייך פאַר דיא ערשטע מענשען! זייער ניוועהר, זייערע כלים, זיינען ניוועזען פון גע-לופטעטען, שפעטער פון געשליפענעם שטיין; אָדער נאָר שפעטער—פון קרעמען. מעהרסטענטהיילס האָט ער אַרומגעוואַנדערט, גילעבט פון יאָגד (פּאַלאַ-וואַניע, אַחאַטאַ) אין דיא וועלדער, וואָס זיינען דע-מילט פול גיווען מיט חיות; ער האָט אויף גילעבט פון ביש-פאַנג. קיינע פיינע כלים האָט ער דערצו נישט געהאַט. ער האָט גיוואַרט, מעהרסטענטהיילס, דאָס וואַסער זאָל איהם עפעס אַרויסוואַרפען, אָדער ער האָט זיך אָבגניזוכט אויף'ן ברעג, צווישען סקאַלעס, ווייכע שליםאַקעס (חלונות) און האָט זיי נישלונגען. וואו ער האָט זיך אויפגיהאַלטען אַ צייט, דאָרט האָט ער איבערגילאָזט אַ זכר! גאַנצע הויפּענס מושלעס (וואו זשאַפּע-שיסעלעך) פון דיא ווייכע ברואים, דיא „רעשטלאַך פון אדם הראשון" קינדערס קיך, געפינען זיך עד היום אויף פערשיד-דענע ערטער. — פון קיין בויגען האָט ער נאָך נישט געוואוסט. צו דער יאָגד, צו דער מלחמה מיט זיינס גלייכען, האָט ער איין כלי געהאַט, אַ דראָג, צו וועלכען ער האָט מיט דינע צווייגליך אָדער אַנדערע געוויקסען פּעסט צוגעבונדען אַ גראָב שטיק האַלץ, וואָס האָט דעם דראָג עהנליך גע-מאַכט צו אונזערן אַהמער, — אָדער אַ שטיק אָב-געשליפענע קרעמיען — שוין עהנליכער צו, אונזערס אַ האַק. שפעטער איז ער שוין געוואָהר געוואָרען צו האַלטען און צו ניצען פייער; נאָר ווייל עס זיי-נען נאָך קיין כלים נישט גיוועזען צום קאָכען, האָט עס נאָר געדיענט צום וואַרעמען, אָבצושרעקען חיות און אַ מאָל אויף צו בראָטען געוויקסען אָדער פלייש. פון וואָהנונגען איז נאָך קיין צייכען נישט.

מען פלעגט זיך בעהאַלטען וואו עס איז: אין שפאַלטען אונטער פעלזען, אין היילען... גאַנץ לאַנג-זאָם ענטוויקעלט זיך דער מענש, לאַנגזאַם הייבט ער אָן צו מאַכען פון קרעמיען נישט נאָר שאַרפען נאָר אויף זענען, קראַצערס, אָבצוורייניגען דיא ביי-נער פון פלייש, און אויסצואַרבייטען פעלל, (אויב דער קלימאַט האָט איהם גיצוואונגען צו שיצען זיך פאַר קעלט דורך קליידונג מיט — אָדער אַפילו

הינד, וועלכע האָבען זיי נאָך-געיאָגט, נור אַ יונגער פּאַוויאַן, אין עלטער פון אַ 6 חדשים, האָט נישט ניקענט מיט-לויפּען מיט דער סטאַדע. ער איז ניוועסען אופן פעלזען און גירופען הילף. איין אַלטער פּאַוויאַן האָט עס דערוועהן און רחמנות געקראָגען; ער איז אַראָבגיגאַנגען פון בערגיל אויף וועלכען ער איז שוין געוועזען געשיצט, צוגיגאַנגען צום יונגען פּאַוויאַן, האָט איהם בערוהיגט און אָבערפיהרט אויף'ן אָרט.

צווישען פייגעל און חיות טרעפט זיך אָפט, אַז זיי ערנעהרען פאַר רחמנות קאַליקעס און בלינדע... וויא ווייט דאָס פאַמיליען-לעבען איז ענט-וויקעלט ביי אַפּפּען, קענט איהר וויסען פון מנהג, וואָס איז נוהג ביי זיי ביי קינדבעטאַרענס; קוים קומט דאָס קינד אויף דער וועלט, קומען זיך צו-נויף דער קומפּעטאַרענס הבר'תעס, צו זעהן דאָס נייע „נחת". איינע נעהמט ביי דער אַנדערער דאָס קינד אויס דער האַנד אַרויס, אַלע בעטראַכטען עס, קוישען עס, גלעטען עס, לאַשצען, דערנאָך גייען זיי לאַנגזאַם און שטיל צו צו דער קינד-בעטאַרין און ווינשען איהר מול-טוב. נאָטירליך, אָהן לשון, אָבער אויף זייער לשון.

ווער עס האט בעטראַכט אָדער גילעזען אי-בערען לעבען פון ביענען און אַוואַדעס, דער ווייסט, צו וואָס פאַר העלרענטהום זיי דערגרייכען, בשעת מען דאַרף שיצען זייער רעפּובליק!...

איהר זעהט, על כן, אַז מאָראַליטעט, איז נישט קיין גראָד וואָס זאָל וואַקסען נור אויף'ן אַלימפּ אָדער באָרג סיני; עס איז אַ געפיהל, וואָס שטעקט אין לעבעדיגע ברואים און ענטוויקעלט זיך ביים לעבען צוזאַמען; מיר האָבען עס גיטראָפּען ביי חיות, מיר וועלען עס טרעפען ביי דיא ערשטע מענשען, און נאָך אין דיא צייטען, ווען עס איז קיין שפור פון רעליגיעזן נישט גיוועזען.

נור אויב מאָראַליטעט איז אַ געפיהל, וואָס ענטוויקעלט זיך ערשט ביים צוזאַמענדיגען לעבען פון חיות אָדער מענשען, דאַרפען מיר פאַראויס-זיכער זיין, אַז ביי נאָר דיא ערשטע מענשען ווע-לען מיר קוים געפינען אַ שוואַכען שאַטען פון מאָ-ראַליטעט, וואָרים וואָס פאַר אַ לעבען האָט ער

א סך זאכען שטייט ער נאך נידעריגער: ער האָט נישט קיין איינציגע איינריכטונג, ער האָט קיין רע-פּובליק וויא בינען אָדער דיא אַוואַדעס, ער האָט אפילו נישט קיין אייגענע ריכטעטע סטאַדעס וויא אפּפּען; איהר וועט ביי איהם קיין פאַמיליען לעבען נישט געפינען. און אָט דער מענטש איז שוין טאַקיי דער אָנפאַנגער פון אונזער מאַראַליטעט. נאָך כדי מיר זאָלען קענען בעטראַכטען, וויא אַזוי דיא מאַראַליטעט האָט זיך ענטוויקעלט, מוזען מיר איהר וועג טהיילען אויף חלקים און יעדעס חלק בע-טראַכטען בעזונדער.

דאָס ערשטע חלק איז:

(1) דער מענטש לעבט נאָך וויא אַ חיה רעה, מיר געפינען ביי דיזע בראַוים קיין שום זאַך, וואָס מיר זאָלען קענען דערויף זאָגען: אָט דאָס איז מענשליך. זיי לעבען איינס מיט'ן אנדערן כמעט וויא וועלף, וועלף לעבען נאָך אַ קורצע צייט צוזאַמען אין דער משפּחה. זיי געהמען זיך נאָך אַ מאָל צוזאַמען אויף אַ יאָגר, און לויפּען דורך דיא וועלדער; נאָך קוים דערקומשטעט זיי דער הונגער, פרעסען. זיי איינס דאָס אנדערע אויף! ווייל זיי האָבען נישט מעהר וויא צוויי בעדערפעניסען: עסען און מעהרען זיך. ביי דיא ערשטע מענשען טרעפט איהר עס נישט בעסער. קיינער האָט דעם צווייטען נישט אין זינען; אָהן רחמנות און אָהן סאָוועסט, אָהן געוויסענביסע, עסט דער "ער" אויף דיא "זיא" און ביידע — דיא אייגענע קליינע קינדער! און דאָך קומען מיר אַרויס פון אַזא "מענטש", און נאָך מיט דער צייט האָט זיך אַלס פּערענדערט.

דיא פּערענדערונגען וועלען מיר בעטראַכטען אין פּערשידענע הינזיכטען.

(2) ק א נ י ב א ל י ז מ (מענשענפּרעסעריי). דער קאַניבאַליזם, וואָס איז אַ מאָל אַ מאָדע גיוועזען ביי אַלע מענשליכע ראַסעס, איז עד היום נאָך נישט אין גאַנצען פּערשוואַנדען געוואָרען.

אין אויסטראַליען האָט דער עולם שטאַרק חשק צו מענשענפּרעסעריי, און הויפטזעכליך עסען זיי וויי-בערפלייש; דעריבער איז דאָרט זעלטען צו טרעפּען איין אַלס ווייב! דיא מענגער האַלטען דיא וויי-בער פאַר בהמות צו דער אַרבייט; זיי איז מותר

אָהן — גארטלען פון פייגענבלעטער... דערנאָך ווייזען זיך צווייערליי (אָדער דאָפּעלטע) שאַרפען (פיפּיות), שאַרפען מיט קאַרבען; שטיין און קרעמיען ווערן פּערטוישט אויף ביינער און הערנער.

קוים קריגט דער מענטש בעסערע כלים, קוים איז ער בעסער בעוואָפּענט געגען דיא חיות, פאַר וועלכע ער האָט מורא און פון וועלכע ער לעבט, הייבט איהם שוין אָן צו בלייבען אַ ביסעל צייט, אַ פרייע מינוט עפעס איבערצוקלערען, צו בעטראַכ-טען. דיא עטליכע מינוט זיינען נישט פּערלאָרען גינאָגען; קוים האָט דער מענטש געקראָגען צייט, איז ער געוואָרען אַין אַרטיסט (אַ קינסטלער) און האָט אָנגעהויבען צו שניצען און צו צייכענען (רי-סעווען).

פון דעמיט אָן הייבט זיך אָן דער מענטש צו ציערען; ער צורייכט אין קליינע אויסגעהוילטע בע-כערלאָך פּערשידענע מינעראַלישע פאַרבען; ער קראַצט אייזערנע רודע, קריגט אַ העררליכע רויטע פאַרב, און בענוצט זיא אַלס שמינקע. אויסער דעם מאַכט ער זיך רינגען צום נאָז און אויערען פון גילכערטע מושלען און ציין פון חיות, מיט וועלכע ער פּערציערט אויך זיין גארטעל.

דאָס געפיהל צום שיינעם שניצען האָט איהם אַזוי געטריבען, אז ער האָט טהייל מאָל בעשניצט דיא כלי, נאָך איידער ער האָט זיא גענדיגט, און האָט דערנאָך ביים ענדיגען גימוזט פּערדאָרבען דיא שניצעריי. פון קיין רעליגיאָן (גלויבען, אמונה) פון קיין צערעמאָניע איז נאָך נישט דאָ וואָס צו ריידען. דיא טוידטע האָט ער גילאָזט ליגען אומבעגראָ-בען; פון לעבען אין אַ שטענדיגע גיזעלשאַפט איז נישטאָ קיין זכר; עס האָבען זיך אַרומגעדרייט קליינע באַנדעס, אַזוי וויא דיא היינטיגע מענשען-עהנליכע אפּפּען.

אָט דאָס איז אַ בילד פון דיא ערשטע איי-ראַפּייער, — אַ בילד וואָס מיר שטעלען אויף גאַנץ ריכטיג, לויט דיא איבערבלייבעכטס פון זייער קיך, פון זייערע כלים און פון זייער שניצעריי, וואָס מיר גע-פינען נאָך היינט אין פּערשידענע ערטער.

עס איז לייכט צו ערקענען, אז דער מענטש, פון וועכען מיר ריידען, האָט נאָך ווייניג מענשליכ-קייט אין זיך; ער איז נישט ווייט פון חיות, און מיט

האָט אליין אונטערניצונדען, אזוי ווי ביי אונז קינדער בריינגען אליין דיא רוטט און לייגען זיך אליין ארי- בער מען זאל זיי שמיסען... דערנאָך האָט ער זיא צושניטען און אויפגיגעסען. און דאָס האָט ער גיטאָן אָהן כעס, אָהן שנאה, נור פאר כבוד וועגען, ער זאל ווייזען וואָס ער קען.

דאָרט איז פווי ומבוזה דער, וואָס האָט נאָך קיין איינציגען שונא נישט געהרג'עט און נישט אויפ- גיגעסען. איינער אזוינער האט נימוזט אלס שטראָף מיטען מיט'ן כלי זיין, וואָס ער האָט נישט גיקענט בענוצען, דיא בלאָטע אין מיטען וועג! און דאָס איז נור גיוועזען דיא קארע אויף דער וועלט. אויף יענער וועלט האָט איהם נאָך געוואַרט איין ער- גערער נורדיין פון די רוצחישע געטער, פאר וועלכע יעדער מוז אָפגיבען דין וחשבון פון זיינע מעגשליכע קרבנות!

אין ווייטמי, וויא אויף אין נייזעללאַנד, פון וועל- כען מיר וועלען באַרד ריידען, פלעגט מען באַרד אויף'ן פערלד נאָך דער מלחמה צורייסען און אויפ- פרעסען דיא פערוואַנדעטע אָדער גיפאָנגענע שונאים. דיא גיפאָנגענע, וואָס מען האָט באַרד נישט אויפגיגעסען, האָט מען איינפאָך בעהאַלטען אויף שפעטערע סעודות; מען האָט זיי איינפאָך גיטאָפּט, און מיט דער צייט, לויט דעם מנהג, געטייט און אויפגיגעסען. אין ווייטמי איז מעגשען-פלייש אַ מאַכל-מלכים, פיינשמעקקער האַלטען עס ביז עס ווערט מירביג (קרוכע). גירופען האָט מען עס "פלייש פון קאנגען חזיר" און אויף אלע סעודות האָט גימוזט זיין האַטש איין שפיין פון מעגשען-פלייש. אז מען האָט געלויבט איין עסענוואַרג, פלעגט מען זאָגען: עס איז דעליקאַט כמעט וויא מעגשען-פלייש. אין נייקאלעדאָניען איז צוליבע דעם ס'מינסט מלחמות. "מען האָט שוין לאַנג קיין מעגשען פלייש נישט גיג- טען — זאָגען דיא רעדעלפיהרער — מען דאַרף זוכען" און עס ווערט אַ מלחמה! פאַר דער מלחמה ווערט אַ קריגעס ליעד גיוונגען, אַ מייןשמעס צווישען דעם אַנ- פיהרער מיט'ן חיל: "מיר וועלען בעפאלען די שונאים?" — "יא" — "זיי זיינען שטאַרק?" — "ניין" — "אָפּשר גרויסע גבורים?" — "ניין" — "מיר וועלען זיי אויסשעכ- טען?" — "יא", און אויפגעסען! קיים זיינען געהרג'עט גיוואָרן עטליכע מעגשען, ווערט באַרד שטיל-שטאַנד.

ניט נאָר צו שלאָגען, ראַניען און דערהרג'ענען, נאָר אפילו אויפצועסען לעבעדיגערהייט!

נאָטמירליך וויל זעלטען איינער וואַרטען ביז דאָס ווייב וועט פון דער עלטער אויסגעדאַרט ווערען און דאָס פלייש איהרס ווערען האַרט און אָהן פעטס! ווער וויל עס אַרויסלאָזען אַ גיטמאָקען ביסען פון מויל?... עס איז נאָך אַ פראַגע, וועמען ער האַלט העכער, דאָס ווייב זיינס אָדער זיין הונד? און אויב ער האָט ביידע אויפגיגעסען, וועלכעס דערמאָנט ער אַ מאָל?

Cunningham האָט געפונען ביי זיינס אַ בעג- ליטער, איין אויסטראַליער, אין טאָרבע אלס צידה לדרך — אַ ווייבערישען האַלז!

אויב מעגנער עסען אויף דיא ווייבער, ווייל דיא לעצטע האָבען קענען זיי ווייניג כח, זיך נישט צו קאָזען אויפפרעסען, דאַרפט איהר פערשטיין וואָס פאַר אַ מזל עס האָבען דאָרט שוואַכע קליינע קי- נדער! טוידמען קינדער איז אין אויסטראַליען מעשים בכל יום, בפרט אין הונגעריצייט! דער מאַנן איז דער תליון. און דיא מוטער האָט נישט דאָס רעכט הויף צו וויינען, אז נישט קריגט זיא קעפ... שטי- לערהייט מעג זיא קרעכצען, און דאָך, אפילו דיא באַרמהערציגע קרעכצעדיגע מוטער בערוהיגט זיך גיך און באַרד, אזוי וויא זיא קריגעט איהר חלק פון קינד'ס קערפער, וועלכער קומט איהר לויט פראַווע. — דאָס הייסט דעם קינדס קעפעל; זיא הייבט עס אָן צו גרויזען נאָך אין מיטען געוויין! Stuart האָט אליין גיזעהען וויא איין אויסטראַליער האָט צוהאַקט זיין קינד דאָס קעפיל אָן אַ שטיין און האָט עס אויפגיגעסען. דיא אייגענע מנהגים און נאָך ברוטאַלער (גרעבער, רציחה'שער) האָבען געהעררשט, און זיינען נוהג אפּשר נאָך עד היום אויף דיא מעלאַניזעאישען אינזלען.

אין ווייטמי איז רציחה און קאניבאַליזם נישט נאָר אַ פשוט'ע זאַץ, נאָר נאָך אַ שטיקעל כבוד.

אַ געוויסער הייפּטנינג (פיהרער) האָט זיך גע- ריהמט, אז ער האָט אויפגיגעסען איינער אַרײַן 900 פערשוין און דערפון קיינעם קיין פיצעל גיגעבען. איינער לאָטסי, וואָס איז שפעטער אַ קריסט גיוואָרן, האָט אָפגיבראַטען זיין ווייב ביים פייער, צו וועלכען זיא האט אליין האָלץ גיבראַכט און וועלכען זיא

ביי אלע מענשען אין דער ערשטער צייט איידער זיי ביקדען זיך אויס.

אין אייניגע ערטער פון זידאמעריקא יאָגט מען אויף אַ מענש פונקט אזוי וויא אויף אַ ווילדע חיה. האַפט מען איהם לעבעדיג, שלעפט מען איהם אַ היים און מען האַלט איהם, וויא ביי אונז אַ גאַנצן אָדער אַ הוהן, כל זמן דיא שפייז אלמער איז פול. ביז מען קומט ניט צו איהם, ווערט ער געשטאָפּט מיט אלעס גוטען. ער סריגט אפילו אַ ווייב צו שטי לען דעם יצר הרע; מען וויל ער זאָל לעבען אַ גוטען טאָג, ער זאָל גוט אויסזעהען, געשמאַק און פעט זיין. פערפעהלט אָבער פלייש, איז ניקומען זיין צייט און מען קוילעט איהם מיט אַ גאַנצע צערעמאָניע. דיא קינדער הייסט מען אַריינשטעקען דיא פינגער אין'ס בלוט, כדי זיי זאָלען זיך געוויינען צו דער מאכאכא און האָבען אַ האַרץ צו איהר!

דיא קרבנות, וועלכע מען האָט אזוי ניקוילעט, פלענען זינגען פאַר'ן טויט טרויער-גיזאנגען, הוהן מאַכען אויס זייערע תליונים און אויסרעכנען וויא פיעל זיי האָבען אויפגיגעסען פון דעם תליון'ס פריינד און קרובים! ס'מול — ווייסט מען — דרייט זיך וויא אַ רעדעל — היינט מיר, מאָרגען דיר!

אַ סך ווילדע שבטים זיינען עד היום אויף דיעזער

מדרגה!

טאראוואַ דערצייכט, אַז געוויסע ווילדע האָבען אזא תאווה צו מענשען פלייש, אַז דיא מוטער איז ניט זיכער מיט'ן לעבען ביי דיא קינדער און דיא קינדער זיינען אין סכנה ביי דיא עלטערן. קוים פעהלט עפעס עסענווארג איז — כל דאליס נכר — ווער עס איז שטאַרק דער איז גובר און עסט דעם שוואַכערן אויף.

דיא קראַך און זייערע שכנים האלטען אפילו נור פון קריגס-קאניבאליזם, ד. ה. זיי עסען נור אויף די געראַניעטע און גיפאָנגענע שונאים, נור דערפאַר טוען זיי עס אויף אַן אמת ווילדען אופן. דער זיע-גער נעמט פאַלד אויף'ן פעלד דעם געווענטען, סקאַל פירט איהם (רייסט איהם אַראָב דעם שאַרבען) שנייט איין דיא ברוסט, רייסט אַרויס דאָס האַרץ און עסט עס נאָך צאפּעכדיגערהייט.

דער קאניבאליזם אין פאָלינעזיע איז אינטערע-סאַנט. צושפרייט אויף איין אונגהייערען פלאַץ אין

מען צושניידט דיא פגרים און מען מאַכט אַ סעודה. דערביי גייט אַ פרייליכע און אַ וויכטיגע צערעמאָניע: עס הייבט זיך אָן מיט אַ טענציל, איינער פון דיא טענצער האַלט אין איין האַנד אַ באַל און אין דער צווייטער אזא מין כלי צו צושניידען דיא הרוגים. נאָך'ן טאנצען גייט דיא חלוקה.

נור אויסער קריגס-קאניבאליזם איז גיווען דאָרט נאָך אַ פשוט'ער אַ היימישער מנהג: אַ בעל-בתי שער פיהרער פלעגט צייטענווייז שעהטען און איינזאָלענען איינעם פון זיינע פאָדראַנעם, ער זאָל האָבען אלע טאָג פלייש. ער האָט ניט גיואָגט „ב' היום יום ו'“ איינער אַ פיהרער, בויראַטע, וואָס פלעגט שטענ-דיג מיט דער גאַנצער משפּחה אויפּעסען זיינע אייגענע פאָדראַנעם, האָט איבערגילאָזט נאָך זיך דעם גרעסטען יש! נאָך זיין טויט האָט מען איהם לאָנג געדיינקט און געריהמט. איינער דערצייילט גאנץ רוחני, אַז דער „גרויסער פיהרער“ האָט איהם אַ קינד אויפגיגעסען!

מיט איין וואָרט, אין פידושי וויא אין נייקאָלע-דאניען האָט מען גיהאלטען אַ מענש פון אַן אנדערן שבט פאַר אַ חיה, אויף וועלכע מען האָט געיאָגט, און ווייבער און מענשען פון נידריגען שטאַנד — פאַר בהמות צום שטעכען.

אין „פיערדיגען לאַנד“, אין אויסטראַליען, וויא אויף אין אנדערע ערטער, איז דיא פרוי גיוועזען אַ ווייב און אין איין וועגס שפייז — צידה לדרך, אָדער „פת בסל“.

פיעראַי, דער ריזענדער, איז גיווען דערביי, בשעת מען האָט געהרג'עט איין אלט ווייב אין הונגער צייט! נעשיקט האָט מען זיא אויף יענער וועלט דורח חנק. מען האָט אָנגילייגט אַ פייער פון נאָס האַלץ און גיהאלטען זיא מיט'ן קאָפּ איבער'ן רויך, ביז זיא איז דערשטיקט גיוואָרן. אַז דער ענג-לישער גילעהרטער האט גיפרעגט, פאַר וואָס מען האָט נים ניקוילעט בעסער דיא הינד וואָס זיי האָ-בען גיהאט, האָט ער גיהערט אַ קלאָרע חשובה: „אַ הונט קומט צוניץ צו האַפּען ווידרעס, און איין אלט ווייב טויג שוין צו גאָר נישט!“ דאָס אייגענע טרעפּען מיר אין מעלאנעזיע, אין אַפריקא און אין אַמעריקא (ביי דיא ווילדע). דאָס איז ניט קיין פרט פאַר איין שבט אָדער איין ראַסע; דאָס איז אַ כלל

איז טאקי נור גיוועזען דיא תאוה צו מענשען-פלייש.
און דער עיקר פון עיקר איז גיווען צו קריגען דעם
דאָוואַדזש אַליין! איז דער דאָוואַדזש גיפאלען, ווען
אפילו ער איז געבליבען קינען צווישען זיינע מענשען.
איז גינגען גיווען אז דאָס צד שטנדרו זאָל אַ געשריי
טאָן „דער מענש איז אונזער!“ מען זאָל איהם מווען.
ארויסגעבען ער פֿי דין! דער אייגענער, דין האָט
גיהייסען צוגעבען נאָך אלס צונאָב דעם געפאללען
נעמס ווייב מיט אַלע זיינע קינדער! דאָס ווייב מיט
דיא קינדער האָט מען אויפגיגעסען אָהן כונה (ווי
פסקנען גיט „אשת חבר כחבר“), פאר דאָס עסט.
מען דעם אָנפיהרער אַליין מיט גרויס כונה און מיט
גרויס פאָמפ! אויך איז לאו כל אדם זוכה פון דעם.
פלייש צו עסען! דאָס סומט נור דיא אַרײַק ען
(איידעל געבוירענע) און אונטער דיא השגחה פון:
כהנים!..

ביי דיא סעודה איז אזוי דער סדר: דיא
כהנים פערזוכען פריהער מיט גרויס כונה צו קליינע
שטיקלעך. קליינע שטיקלעך זיינען זיי דערנאָך
מקריב פאר דיא געצען און פרעגען זיי אין איין וועגס
וועגען דעם סוף פון דער מלחמה, דערנאָך רייסט
מען אויס דאָס קינסע אויג און מען גיט עס אויפצור
עסען דעם דאָוואַדזש! און דאָס איז גישט קיין
פראָסטע זאָך! זיי האָבען בקבלה, אז פון לינקען
אויג פון אַ דאָוואַדזש ווערט נאָכ'ן טויט אַ שטערן.
אין הימעל, און וואָס מעהר אזוינע אויגען אַ דאָ-
וואַדזש עסט אויף, אַלץ גרעסער איז דער כוח זיי-
נער ביים לעבען און ליכטיגער זיין שטערען נאָכ'ן
טויט!

מיר ווייסען גיט אויב עס געפינען זיך דאָרט.
אויך אפיקורסים, וואָס זאָלען חזק מאכען אויס דער
פינסטערער קבלה; נור דאָס איז זיכער, אז אויב זיי
זיינען דאָ, האָט מען פון זיי גיט איין מאָל געמאכט
אויסגייענעם גיבראָטענס אָדער האלב-גיבראָטענס,
לויט וויא עס מאַכט זיך... אויסער קריגס קאָנפאָר
לויט פלעגט מען דאָרט שטאָפּען אויף שחיטה
דיא קינדער פון קנעכט, וויא אין ווייט. נור דאָס
איז שוין איין אויסבריינגעריי אין דער ווירטשאַפּט.
און צו דעם האָט מען זיך גענומען נור אויף אַ שטיקל
פראָדוקט, אָדער אויפצונעמען טהייערע נעסט, כבוד
אָנצוטאָן קרובים! עס פלעגט זיך דאָך טרעפּען:

גרויסען, שטילען וועלט'ים אויף פונאנדער אָנשייד-
טען אינזעלען. האָבען דיא פאָלינעווער איינע מיט דיא
אָנדערע קיין פערבינדונג גיט. זיי דרייען זיך ארום
אין בעזונדערע קליינע באַנדעס, וואָס לעבען גאָנץ
פערשידען, און ענטוויקלען זיך אויף פערשיעדענע
אופנים.

דער קאפיטאן Cook איז אָהן גיסומען אין דער
צייט ווען אין אייראָפּא איז אין דער מאָדע גיווען
דיא מיינונג, אז דער מענש איז בטבע אַ גרעך-
קינד, אַ גוטע פרומע בריאה, וואָס קען קיין פריג
אויף דער וואַנד גיט טייטען, און נור דיא בילדונג
האָט פערדאָבען דיא צאָצקע, און גימאכט כל-פּו
פון איהר. אז עס קען עקזיסטירען קאָנפאָלזש, האָט
מען גאָר גיט גיקענט גלויבען! דעריבער שטעלט
אייך פאָר, וואָס פאר אַ אויגען קוק און זיינע
שיפּס-לייט האָבען גימאכט, אז זיי האָבען ביי דיא
ווילדע דערזעהן הינדס-פלייש מיט מענשען-פלייש
אויסגעמישט! און „וואָס טיפּער איז וואָלר איז מעהר
בוימער“—אונזער קאפיטאן האָט זיך גיך און באַלד
איבערצייגט, אז דיא ערשטע מענשען איידער זיי
עסען פון עץ-הדעה, זיינען זיך מחיה מיט מענשען-
פלייש

אין גיוועלענדיג איז גיווען מענשען-פלייש עסען
אַ מין סעודת מצוה! אזוי וויא מיר לערנען אונ-
זערע קינדער דרך ארץ, וויא אזוי זיך אויפצופיהרען
ביים טיש צווישען מענשען, אזוי איז דאָרט דער
גאָנצער כמוד פון דרך ארץ—וויא אזוי מען זאָל
זיך אויפפיהרען ביי דער קאָנפאָלישער סעודה!
אמת, אז ס'רוב האָט מען דאָרט נור גיגעסען פלייש
פון געזעגטע שונאים, נור דערפאר האָט מען ס'רוב
זיי אויפגיגעסען אויף אַ אָרט און שטעל. מען האָט
זיך אפילו קיין צייט גיט גיפונען צו וואַרטען ביז דיא
נשמה וועט ארויס פון גוף, און קיין מיה גיגעבען
זיא פון דאָרט ארויסצוטרייבען!

נור אויב אַ פראָסטער בשר ודם האָט גיט
דיא זכיה גיהאָט, מען זאָל מיט איהם מאַכען איין
עסס און מען האָט איהם אויפגיגעסען ווי ער „שטייט
און גייט“, האָט מען מיט גרויסע לייט, מיט אַ
פיהרער, למשיח, גימאכט גאָנצע צערעמאָניען! צו דיא
צערעמאָניען האָט מען שטארק געבענגט, מען האָט
אויף זיי גיהאָפּט! דער עיקר אורזאכע צו אַ מלחמה

חור און אפילו ניט פון א גע'פנר'טען! נור אנדערע — זאגט ער — טוען עס נאך און עסען אויף זייערע שונאים, וואָס זיי האָבען מנצח ניווען... 30 יאָהר צוריק האָט נאָך אַ פראַנצויזישער ריווענדער גע-טראָפּען דאָרט קאניבאליזם, נור עס האָט זיך שוין זעלמען, געטראָפּען און נור בשעת חרם, נאָך אַ מלחמה, אָדער פאַר קרבנות צו דיא געטער! דאָס יונגע דור האָט עס שוין אין גאַנצען אוועקגיוואָרפּען, דיא אַלטע האָבען זיך גיהאָלטען דערינען שטאַק און איינען, אַלס אין אַ פרומען און געשמאַקען מנהג פון קדמונים! דאָך, בכלל האָבען דיא דאָרטיגע שבטים ניט גיוואָלט מודה זיין, אַז עס טרעפּען זיך נאָך ביי זיי אַזוינע חטאים, נור פאַר דאָס האָט איין שבט אויסגיאָגט אויף'ן צווייטען!

כל זמן עס איז דאָרט ניווען דער מנהג פון קאניבאליזם, האָט מען זיך נוהג גיווען מיט'ן מענ-שען, וויא מיט אנדערע חיות: דיא שחיטה איז גע-ווען בחנק, כדי מען זאָל דאָס בלוט ניט היזק האָ-בען. דיא אויגען זיינען גיווען אַ כבוד פאר'ן מנהיג, דאָס האַרץ האָט מען אויפגיגעסען רויהערהייט, דיא רעשט האָט מען אַרומגעוויקעלט מיט בלעטער און געבראכט אויף דערגרייחהע שטייגער.

בשעת שלום איז דער קאניבאליזם גיווען אַ פריווילעגיע פאַר אַריסטאָקראַטען, וואָס זיינען פון אויביג אָן אומעטום פרומע קאָנסערוואַטאָרען! נור כהנים, אַלטע לייט און מנהיגים (אָנפיהרער) האָבען נימענט לאַקאָמען זיך אויף מענשען-פלייש. דיא מנהגים האָבען אפילו אַ פראַווע געהאַט אויפצועסען איינעם און'ס צווייטען פון זייערע לייט און אפילו איינעם פון דיא אַריסטאָקראַטען! דיא דעמעלדיגע "היגענע" האָט געוואָגט, אַז אויב מען עסט אויף אַ גאַנצען מענשען, נעמט מען איבער זיין גאַנצן רעשטיל לעבען, מען קריגט זיין כח, זיין געזונד, זיין בלוט! נור בשעת שלום אויפצועסען אַ מענשען, אבי אינגער צו ווערען, אָדער צו גרעסערע כחות צו קו-מען, איז גיווען אַ שפילכעל נור פאַר גרויסע לייט! דער המון עס האָט נור דיא זכיה גיהאַט דערצו בשעת מלחמה. דאָמאָלס איז דער פראָסטער מיר קינא (המון עס) גיוואָרען געגען דיא בעזענעמע אַ מין אַריסטאָקראַט און האָט פאָלגע פראַווע גיהאַט צו עסען מענשען פלייש. דיא גופים האָט מען צו-

גלאַט, אַז דער בעל-הבית איז ביין גיוואָרען אויף'ן קנעכט, און פראָסט צוגינאנען און אַריינבייסענדיג אויפגיגעסען! ניט נור דיא פרעסער נור אפילו דיא גיפערעסענע האָבען גאָר קיין רעיון גיהאַט, אַז עס איז מעגליך אנדערש, אַז עס דארף, אַז עס קען אנדערש זיין. זיי זאָגען: פאַר וואָס זאָל מען עס ניט טהאָן? עס איז אַזוי על פי דרך הטבע! "פאַר וואָס עסען אויף איינס דאָס אנדערע דיא פלייש אין ים?" מענשען עסען הינט, הינט עסען מענשען, מיר עסען אונזערע שונאים וואָס מיר האָבען מנצח גע-ווען, פונקט וויא זיי וואָלטען אונז מיינס פסק גע-ווען, ווען זיי וואָלטען אונז מנצח גיווען! "און וויא אַזוי — פרענען זיי פערואונדערט — עסט מען עס ניט קיין מענשען פלייש? עס איז דאָך אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק וויא קיין פלייש אין דער וועלט. עס צו-נייט דאָך פאַרט אין מויל, אַזוי ווייך, אַזוי דעלי-קאַט וויא אַ פאַפיר!" און אַז מען פרופט ווייטער ריידען און זיי איבערצייגען, אַז מען וויל פאַרט זיי געבען צו פערשטיין, אַז עס וואָלט בעסער גיווען, ווען אַלע זאָלען אויפהערען איינס דאָס אנדערע צו פרעסען, אַז זיי וואָלטען אויפגיהערט אוממיסטע מלחמות צו האָבען, גלויבען זיי זיך גאָר ניט, אַז עס וואָלט מעגליך גיווען! זיי זאָגען, אַז עס פיהרט זיך אַזוי אויף דער גאַנצער וועלט (זיי מיינען אויף, אַז זיי זיינען דיא וועלט) און אַז זייערע על-טערן האָבען זיך אַזוי געפיהרט, איז מן הסתם אַזוי גוט, פון און קלוג...

איז דער זעהט, וויא זיי האָבען דיא אייגענע לאַך-ניק, וואָס אונזערע פרומע קאָנסערוואַטיווען! נור אויף דיא מאַרקזען (אינזלען) האָט מען שוין אָנגע-הויבען מסופק צו זיין, אויב דאָס הייסט טאָקיי גוט און פרום! דער שבט נויקא הייזט אנער האָבען נאָך בשעת פאַרטער און קרועשטיין זיינען דאָרט גיווען, גיגעסען מענשען-פלייש, נור גיהאָלטען עס שוין נישט פאַר אַ הייליגען מנהג, ניט אויסזע-טייטשט על פי קבלה! פערסעהרט, מען האָט עס שוין גיהאָלטען פאַר אַ שלעכטע תאוה! על טוב יזכר גאָט אַ גאָט אַז אַ דאָרטיגער אָנפיהרער, וואָס האָט זיך בעריהמט פאַר פאַרטערן, אַז ניט ער, ניט זיין משפחה האָבען, זייט ער גידינקט, ניט פערזוכט קיין מענשען-פלייש, ניט גיגעסען פון קיין גיגנב'עמען

ליינען זיי כאָמט צו און קושען דיא האַנט! ווען עס פאסט שוין ניט מקריב צו זיין א מענש צו גאָט, שניידט מען איהם כאָמט אָב א שטיקעל פלייש... ווען עס פאסט שוין ניט אַוועקצוגעבען דעם בכור צו גאָט, לייזט מען איהם כאָמט אויס מיט 5 שקלים... דיא וועלט האָט שטענדיג ליב א פשרה צו מאַכען!.....

פון דיא פאקסטען, וואָס מיר האָבען דאָ גע-
בראַכט, ווייזט זיך אַרויס דורך וואָס פאַר אַ מדרגות
דיא מאָראַליטעט דארף דורכגעהען אין איהר
ענטוויקלונג איידער זיא שאַפט אָב דעם
קאניבאליזם — נעמליך:

- 1) פריהער איז א'ן אלגעמיינער קאניבאליזם.
- 2) דערנאָך נור געגען מענשען פון איין אנדער שבט.
- 3) נור געגען א'ן אנדערן שבט בשעת מלחמה.
- 4) דער קאניבאליזם ווערט אָבגישאפט; מענשען-
פלייש הערט מען אויף צו עסען, נור קרבנות פון
מענשען בלייבען, — דיא אָבענטער זיינען פרימער
פאַר זייערע מאמינים... 5) ענדליך הערט עס אין
נאנצען אויף.

און פונקט אזוי גוט וויא אזוי ווייט האָט זיך
דיא מאָראַל נאָר ביסלעכווייז, מדרגות-ווייז, ענט-
וויקעלט אין דיא געפיהלען פון דיא מענשען,
דורך זייער לעבען צוזאממען, אזוי האָט זיך דיא מאָ-
ראַל אויף ווייטער ביז צו נאָך העכערע מדרגות
ענטוויקעלט, ניט דורך „געטריבע לערנונגען“,
נאָר דורך דיא נאטירליכע ענטוויקלונג פון דער
נעזעלשאַפט — וויא מיר וועלען ווייטער זעהען.

פלא"י.

(נאָך לעטורנאָ).

מיינט מיט א שאַרפע טראַקטינע, דיא קניען האָ-
בען גיהערט צו דיא כהנים, הענר, פיס, באָסעס (זי-
טען) צו דיא מנהיגים און דיא רעשיט צום פראַקסטען
עולם!

דיא אייגענע מנהגים טרעפן מיר אין פאָלי-
נעזיען. אויף דיא באווער אינזלען איז דער מנהג
פריהער אויפצוגעבען דיא געפאללענע שונאים, דער-
נאָך נעמט מען זיך צו אייגענע פגרים, און, אויב
מען האָט נאָך אפּעטיט, — צו אלע, וואָס זיינען
פולצלינג געשטאָרבען, און גאר צום סוף — צו לעבע-
דיגע גנבים און נזלנים! אין טאיט האָט היינט שוין
אויפגיהערט דער קאניבאליזם, נור ווען קעפטען קוק
איז דאָרטען גיווען, איז נאָך דיא רעפאָרם פריש
ניווען, און א הונגער-צייט האָט דעריבער נאָך גע-
הייסען „דיא צייט פון מענשען-פלייש!“ דערביי, פון
גאָטס וועגען קרבנות האָט מען נאָך גיברענגט פון
מענשען. קאניבאליזם איז שוין אַרויס פון מנהג,
מען האָט עס שוין גיהאלטען פאַר אַ זינד, נור מיט'ן
מזבח טרייבט מען קיין קאטאָועס! דיא לינקע אוי-
נען פון דיא קרבנות האָבען אַלץ נאָך געהערט צום
פירשט. פאָמאָרע, איידער ער איז געזאלבט גע-
וואָרען אויף מלך, האָט ער גיהייסען אימאטא, דאס
הייסט דער „אויגען פרעסער“....

שפעטער האָט מען שוין דאָס אויג ניט גיגעסען,
דער מנהג האָט עס נור גענומען פאַר אַ זכר און
צוריק געלייגט אויף'ן מזבח, אָדער ער האָט גענו-
מען עפעס אַ פרי און צוגעלייגט צום אויג; דאָס איז
האָט ער צוריקגעבען און דיא פרי אויפגעגעסען...
ביי אונז, להבדיל, זיינען אויף דאָ אזוינע, וואָס עס
פאסט זיי שוין ניט צו קושען דיא וואַנט פון שול,

הענריק איבסען און זיינע דראמען.

פון דעם משוגענעם פהלאָזאָף.

נאָט-איר-מיט-אייך! דאָס איז דאָך דער מטורף-די-
נער פֿילאָזאָף! — און דער עולם ענטפערט: אמן.
אַי איז דער עולם א נאָרר! וויא ניה מי פטר'ט
איהם אָב מיט א נאָמען. א משוגענער הא? נו
לאָז ער לינען אין בלאָמע. מענשען שטארבען פאר
הונגער. ווער זיינען זיי? אַרימע לייט. אַהא! אַרימע
לייט? ! נו, אויב אַרימע לייט איז דאָך שוין ווידער
רעכט. מי היינט היינט א מענשען. „א מענשען!
שרעקליך! ווער איז ער?“ — „א מערדער!“ — „אַה!
א מערדער? אזוי שיקט זיך.“ דער עולם פרעגט
ווייטער קיין קשיות ניט און גייט זיך זיין וועג. דעם
עולם פאלט ניט איין צו פרעגען צו איז ניט א סברה,
אז אויב מאָרדען איז טרייף פאר א יחיד איז עס
פיקייכט אויך ניט כשר פאר א כלל; צו זיינען
אַרימע לייט מסיני אָדער איז ניט אפשר מעגליך.
אז מסיני איז נור דער ענגליהוב פון איין זייט און
דער שטיינערנער, האַרט-האַרציגער ניוועץ פון דער
אַנדערער זייט; צו איז ניט א סברה, אז דער פיר
לאָזאָף איז קאָר נור זיין פעדער איז לא עליכם
פערדוללט אביסעל, — זיין פעדער, וועלכע לאָזט אויף
זיך רייטען און לאָזט זיך ניט קירעווען, פונקט וויא
דער איד אין גלות, וויא א מאָל דער סאָציאליזמוס
אונטער ביסמארק'ס מויל-קאַרב-ניוועץ, וויא . אט,
אט, אט! זיא וויל שוין ווידער פערקריכען אין אלע
שוואַרץ יאָהר.

וואָס, פרעגט איהר, וויל איך אויספיהרען? אָט
הערט:

מיר ווילט זיך בעקאנט מאַכען צווישען אחינו
בני ישראל... האַלט! ווייסט איהר פאר וואָס מי
זאָגט ניט אחינו בני יעקב? איך וועל אייך זאָגען:
יעקב איז ניווען א תם, א ישיבה-חור, א שטיקעלע
טרום און א ברעקעלע האַבער-לאַבערניק; א פער-

עס איז ניט נעניג צו האַבען א נומען פערד
אום צו רייטען: מי דאָרף זיין א געניטער רייטער,
דאָס הייסט מי דאָרף וויסען וויא צו קירעווען. ווען
ניט, דאָן ווערט דער רייטען אַלץ שווערער און שווע-
רער וואָס פלינקער און פייערדיגער דער פערד איז.
שווערער? נו, דאָס וואָלט א מאָל נאָך ניט אזוי
שטאַרק אויסמאַכען, ווייל סוף כל סוף קען מען
אַראָבקריכען און לאַנגזאַם דערגיין, וואָס מי קען ניט
האַסטיג דערפאַהרען. דיא צרה איז וואָס מי קען
אַראָבפאלען איידער מי קריכט אַראָב און בלייבען
א צוקלאַפּטער אויף'ן מיטען וועג.
און דיא צרה איז מיינ צרה.

איך ווייס געוויינליך נאָנץ גוט וואוהין איך גיין
און צו וואָס איך וויל קומען בעת איך נעהם אַריין
מיין פעדער אין האַנד. מיר פעהלט אָבער צום אונ-
גליק דיא פעהיגקייט פון קירעווען דיא פעדער, און
אזוי וויא זיא איז א פלינקע און פייערדיגע בריאה,
אַנטלויפט זיא געוויינליך מיט מיינע גידאַנקען און
קריכט צייטענווייז נאָר אין נאָנצען פון דיא האַלאַב-
לעס אַרויס און איך קום זעלטען ווען צום ציעל פון
מיין נסיעה. זעהר אָפט טרעפט מיר, אז איך בלייב
וויא יענער רייטער א ג'הרג עטער אויף'ן מיטען וועג,
ארויסניפאַהרען און ניט דערפאַהרען. דאָן פאַסירט
עס, אז עס גייען פאַרביי נאָרען, בעטראַכטען מיך
— דעם אַרימען פערבלאַנדזעטען — און זאָגען, צור-
קענדיג מיט דיא אַקסלען (וואָס דאָס איז מינסקער
טייטש פאר דעם אידישען „קוועטשען מיט דיא
פרייזעס“): דער טאָן מוז זיין שבוּר אָדער משוגע
אָדער חסודרעה. איז אָבער נאָך צו דיא צרות
דערביי דאָ מיינער א ראַנדסמאַן, דאָן בעווייזט זיך
גלייך א ביווער שמייכעל אויף זיינע ליפּען און מי
הערט איהם זאָגענדיג: „וואָס איהר ווייסט ניט?

וועל איך דאָס קענען? דערצו דארף מען זיין א מענש וואָס ווייס פון אָרדנונג און גינעצליכקייט, פון מאָס און מעסיגקייט, דערצו דארף מען האָבען א פערדער, וועלכע שטאַמט פון א נאַציאָנאַל-ליבע-ראַדע גאַנז, דערצו דארף מען קענען, דארף מען האָבען, דארף מען זיין אַלל דיא זעבען זאכען וואָס איך מען ניט, האָב ניט און בין ניט.

עס איז מישונע צו ווערן. אַלע קענען פיהרען זייער פערדער, איך איינער בין פערשאַלטען זיך איי-ביג נאָכצושלעפען נאָך מיינע, — זיך נאָכצושלעפען וויא דיא מגפה נאָך דיא מכחמה, וויא דער שלים-מול נאָך באַראַן הירש'עס געלט, וויא דיא אַרביי-טער נאָך'ן דלות... מחשבות'ן! ריידענדיג פון דלות און פון אַרבייטער... פאַר וואָס זאָל איך ניט קענען לערנען טאַקט און גינעצמקייט און מעסיגקייט און גילאסענהייט פון זיין? ווער זעהט מעהר וויא איך וויא שוין זיי שוויצען אין ביז-צייט און הונ-נערן אין סלעק-צייט; וויא סקלאַדנע זיי זאָגען דעם אַלטען מענה לשון אויף דיא קברים פון זייערע יונגע קינדער, וועלכע שטאַרבען פון אייגענע צרות און גייען אין דר'ערד אין פרעמדע תכריכים; וויא זיי זאָגען גינעצט און געלאַסען צו זייערע ווייבער, אַז מי וועט מוזען אַרויסגיין פון דירה, ווייל עס איז ניטאָ קיין „רענט"... ווארום, פרעג איך נאָך א מאָל, זאָל איך זיך ניט קענען לערנען ביי זיי? אָדער איז עפעס ערגעץ וואו דאָ אַ קללה, א ירושה פון שמעיב'גרה, אָדער פערוואלנערט אויף'ן באַרג עיבל, אָדער נאכגילאָזען פון דעם פאַכסט פיוס דעם גינעצט, אָדער אַריבערגיקומען פון ווילנער גלעזער-נאַס, אָדער אַרויסגעפליגען פון דער תוכחה, פון קאַפּיטעל ק"ט פון תהלים, פון אַ אידישען חרם, אָדער אַרויסנישטאָקעלט פון מיין צווייטען רבי'ס ווייב'ס אַלכען פאַרטוק. — אַ ביזע קללה אויף מיר און מיינע פריינד דיא אַרבייטער, אַז מיר זאָלען אייביג זיין צוזאַמען און פון דעסט-וועגען גאַר-ניט לערנען, ניט איך פון זיי און ניט זיי פון מיר?

ווער ווייס. נאָר דערוויילע מוז מען זיך אָנ-טאָן אַ כוח און פרובירען געבען אידען א שטיקעלע ידיעה פון דעם גרויסען מאָן איבסען, וועלכען איין האַלבע וועלט בעוואונדערט, דיא אַנדערע האַלבע

ליעבטער נאָרר, וועלכער האָט גיאַרבייט שווער און ביטער פאַר רחל'ען און האָט גיקראָגען לאַה דיא ברינדע; אַ נפש, וועלכער איז אַליין ניט ווערטה גיווען קיין זאָק ציבעלעס און האָט זיך גיהאַלטען אויף דעם יחוס פון ר' איצלען זיין טאַטען, וועלכער איז גינאַנגען אויף דיא עקירה, און ר' אברעמלין, זיין זיידען, וועלכער האָט גימאַכט קאַנטראַקטען מיט דעם אויבערשטען. בקיצור, יעקב איז ניט גיווען קיין העכר, און דאָס ערסטע וואָס ער האָט גיוועלט טאָן ווען איהם איז ענג גיוואָרן אין מוח בעת עשן האָט זיך בעוויזען, איז גיווען צו פרובירען איהם אונטערקויפען מיט לאַפּקע, אַ שטייגער וויא יענער וואָלט גיווען אַ רוסישער טשינאָוויק. זיך צו האַל-טען פאַר דיא קינדער פון אזא נפש פאַסט ניט פאַר אידען — אַ פאָלק וואָס האַלט אין איין ניט-לאָזען-ליענען און אין איין בונטעווען גענען פרנס-חדש מיט די נבאים. ישראל, זעהט איהר, איז אַנאַנדער מענש! דאָס איז איינער וואָס האָט זיך גיראַנגעלט מיט אַ מלאך און איז איהם בייגיקומען.... דעם רעסט פערשטייט איהר אַליין. נחזור לענינו.

מיר ווילט זיך בעקאַנט מאַכען צווישען אחינו בני ישראל אַ גרויסען מאָן פון דיא אומות העולם. דערצו, אָבער, מוז איך זיך אָנטאָן אַ כוח און ריידען סקלאַדנע. אָבער ריידען סקלאַדנע הייסט אַרויס-פאָהרען פון אַ געוויסען אָרט, פאָהרען גראד אויף'ן מיטען וועג, ניט פערקריבענדיג ניט אין אַ פראַנצ-וואַלד ניט אויף אַ זייטיגע געדאַנקען-לאַנקע, זיך ניט אַבשטעלענדיג פאַר אַ סטאַנציע און ניט האַ-בענדיג קיין עליית-נשמה בעת מי גייט אַראָפּ-פאַרג און ווען מי האָט אויסצומיידען אַ גרויסע לחוש; פאָהרען ביז מי קומט צו אַ ציעל, ביז מי קומט אויף אַין אָרט. וועל איך דאָס קענען? הייליגער, מע-טהאָדישער אַללענדאָרף וועסטו מיר העלפען? וועט דיין גייסט מיר פיישטיין? וועל איך שרייבען וויא מי דארף, מיט אַין אַנשטעל און מיט אַין אַבשטעל, מיט שכל און מיט אַ טאַלק, וויא מי שרייבט אין פרייסען לומהעראַנישע דרשות, וויא מי שרייבט אַן אין הימעל דיא גוטע יאָהרען, וויא מי שרייבט אין ליטא, פוילען און זאַמוט דיא כפרי-תורות מיט דיא וואַרעמודים, וויא מי שרייבט אין ענגלאַנד דיא שיטערע נעדיכטע פאַר דיא וואַסערדיגע זיסורנאלען.

שינעס), הייבען מיר אָן צו שלעפען משיח'ן פאַר'ן באָר אין דיא נאולה אַרײַן, און לויפּען אין דיא ארץ זבת חלב ודבש אונבעקומערט צו נײַט דער ערב רב פון דיא אומות העולם נאָך אונז נאָך צו נײַט, צו קענען מיר פאַר זיך שפּאַלטען אַ טרוקע-נעם זיכערען וועג דורף'ן ים־סוף, דעם רויטען ים, דעם רויטען בלוט־ים, אָדער צו גייען מיר דער-טרונקען ווערן. וואָס קימערט אונז דיא וועלט? מיר זיינען אידען און מיר ווייסען נאָר איין זאַך: וואָס מען נעהמט נײַט איבער נעוואַלט האָט מען נײַט.

זיך אָנטאָן אַ כוח — איך מוז, נאָטירליך מוז איך, אָבער ווער ווייס צו איך וועל קענען. איך האָב דאָס קיינמאָל נײַט גיקענט, חוץ דעם טאָג ווען איך האָב מיך צום ערשטען מאל איינגעהאַל-טען נײַט צו לייגען סײַן תּפּלין פורים אין דער פריה.

איך האָב אָקערשט אָבגעהאַלטען אַ קאָנסיליום (אין מינסק זאָגט מען קאָנסולעם, אָבער מיר ווילט זיך ווייזען, אז איך ווייס וויא מי דאַרף זאָ-נען. ר' זעצער, פערדאַרבט נײַט דעם עסק! אַלואַ איך האָב אָבגעהאַלטען אַ קאָנסיליום) מיט מיין אייניקעל און ביי אונז איז געבליבען, אז מיר זאָלען בעטען אַנאַנדערן שרייבען וועגען איבסען און אז איך זאָל מאַכען מיין פירוש אונטער דער ליניע. דער פּלאַן איז אַ גוטער און מיר וועלן איהם אין קורצען אויספיהרען. איך זאָג נײַט אים ירצה השם, ווייל אויב דאָס זאָל זיך ווענדען אָן הענט-ניט־געוואָשען, וועט דיא מעשה נאָר נײַט געשריע-בען ווערן, מחמת אין דיא אַרטיקלען וועט מווען זיין אפיקורסות. דער פּלאַן איז איך צו שרייבען צו ערשט אַן אַליגמיינען אַרטיקל וועגען דעם דיכטער איבסען און דאָן אַלע חודש אַ בעזונדערן אַרטיקל וועגען אַ בעזונדערע שטיק פון זיינע ווערק.

דאָס וועט זיין צוקער זיס פאַר אייך און טאַל-קאָווע פאַר מיר און חוץ דעם וועט מיין פּעדער האָבען איהר פרייהייט.

זייט געוואנד — אזו האָט אייערע.

לאַנדאָן, דעם 14טען פעברואר 1894.

בעשמוצט און... איך האָב גיוועלט זאָגען: דיא דריטע העלפט קען נײַט און ווייס נײַט, אָבער עס זיינען דאָכט זיך מעהר נײַט וויא צוויי האַלבע וועלטען, הנם עס זיינען דאָ דריי האַלבע תורות, געמליך, דיא תורה שבעל־פה, דיא תורה שבכתב און דיא תורה שבעל־ממון. וואָס, איהר גלויבט נײַט? פּרעגט־איינעם פון דיא היינטיגע אויס־און איינגעבילדעטע רבנים, איינעם פון דיא חברה וועלכע זיכענען ביי דיא אביונים און זיינען ביי דיא גבירים וועלכע שמעלען אויס אַ גלאַט־גיגאַלטע מאָרדעטשקע פאַר אַ אויסגעבליזטע דאָמאָטשקע אויף אַ שיין גיפוצטען, לוסטיגען פאַל, און דער-שמייכלען וואָס זיי דערריידען נײַט, — פּרעגט איי-נעם פון זיי, וועט איהר וויסען, אז דאָס איז אמת מכוח דיא דריי האַלבע תורות... נײַט ווייל זיי וועלן אייך זאָגען, אז איך בין גירעכט, נאָר ווייל זיי וועלן דאָס לייקענען, און אזוי וויא איהר ווייסט ווער זיי זיינען, וועט איהר פערשטיין, אז איך זאָג דעם אמת.

יא, איך מוז זיך אָנטאָן אַ כוח און ריידען מיט אַ טאַקל. דאָס איז איבערהויפט אַ אידישע גאָטור — דער אָנטאָן זיך אַ כוח, נאָטירליך, נײַט דער ריידען מיט אַ טאַקל. מיר אידען האָבען אַרויס-געפונען דעם סוד, אז „וואָס מי נעהמט נײַט איבער נעוואַלט האָט מען נײַט“. אויף דעם סמך פון דיזע ערפינדונג טוען מיר אָן אַ גילדערנע קייט ווען אונ-זערע ווייבער גייען אין שיף אָהן קנאַפּעל, אָדער אין קנאַפּעל אָהן שיף; אויף דעם זעלביגען פרינ-ציפּ שלעפען מיר אַרײַן דעם גירמעגאַלער דכות אין אַ ניר־אַרקער הויז אַרבייטענדיג 25 שעה אין מעת לעת און געבענדיג במסירת־הקולמוס דורך אַ קאָפּט־אַליסט־ישען באַכוח, אויף וועלכען מיר קע-גען זיך פּערלאָזען, אז ער וועט לעבען אונזער לע-בען בעסער און קריגער וויא מיר.

אַ, יא! וואָס מי נעהמט נײַט איבער נעוואַלט האָט מען נײַט. דאָס איז אונזער פּרינציפּ און דערפאַר ווען מיר ווערן סאָציאַליסטען און מיר זעהן אז אין אונזער זאָוואַולאָק זיינען שוין דיא מוחות אַזען און דיא הענט — אַלע פּויסטען (אין דיא קע-

פייער-שפייענדע פערנ.

(נאך באַמערלי).

פירכטערליך. באלד האָט זיך אויף דער ים אָנגי-
הויבען צו ריהרען. עס איז געוואָרען אַ שרעק-
ליכער שטורם און זעהר פיעל קליינע שיפ-
לעך זיינען אונטערגינגאנען. 2 אוהר ביי נאכט
איז אויף דיא שיף „ווערקיס“ אָנגיפאלען
כמעט אין אייל הויך אַש. אויף מאָרגען,
דעם 27 אויגוסט, איז אַ ביסעל ליכטיגער ניוואָ-
רען באלד איז אָבער ווידער ניוואָרען פינסטער
אויף גאנצע 18 שעה. עס האָט זיך אָנגיהויבען
דיא שרעקליכסטע צייט. עס האָט גינעבען אַ ניוואָל-
טיגען שאַס פון וואלקאן און ער איז כמעט אין
גאנצען פאנאנדער-גיפאלען. דיא כוואלעס זיינען
ניוואָרען 10 קלאפטער הויך און האָבען פערטרו-
קען פיעלע שיפען, דערפער, וועלדער, שטערט ווייט
ארום. דיא שטערט אָנזער, בענטאם און אַ אייזענ-
באָהן זיינען אונטערגינגאנען מיט אלע מענשען.
עס האָט זיך נאָך אלץ אָהן אַ אויפהער פון באָרג
ניהערט קולות וברקים און דער אַשרענען האָט
נאָך לאנג נידויערט. אויף מאָרגען, דעם 28טען,
איז שוין ניוואָרען אַ סך שטילער. דיא ברעגעס פון
דיא ווייטע אינזלען יאווא און סומאטרא האָט מען
נאָר ניט גיקענט דערקענען — אזוי אומגינדערט
זיינען זיי ניוואָרען. אלע גיביידעס און בוימער זיינען
אויף זיי פערשוואונדען און זיי האָבען פאָרגישימעלט
אַ מדבר פול מיט מתים, אַש און שטיינער. מען
רעכענט, אַז ביי דיא קאטאסטראָפּע זיינען גע-
הרג'עט ניוואָרען 40,000 מענשען. דער אינזעל,
אויף וועלכען דער וואלקאן איז גיווען, איז ניוואָל-
רען 3 מאָל אזוי קליין. דעם שטורם האָט מען גע-
פיהלט אין גאנצען גרויסען ים. חוץ דעם האָט
זיך צוליעב דיא גאנצע שיסעריי און האַסטיגע
לופט-בעוועגונג אָנגיהויבען אַ שרעקליכער ווינד, וועל-
כער האָט זיך גילאָט פיהלען אויף טויזענדער מייל.

איהר האָט אוראי גיהערט ווענען דיא בערג
וואָס האָבען אויף זייער שפיץ אַ גרויסע טיעפע רורע
וויא אַ קוימען, פון וועלכען עס לאָזט זיך אייביג אַ
גרויסער געדיכטער שוואַרצער רויך. איהר האָט
אויך געוויס גיהערט, אַז דיוע בערג בענגונען זיך
ניט מיט דעם אייביגען רויך, זאָנדערען ווייזען אַ
מאָל וואָס זיי קענען און טאָן מיט. איין מאָל אַ
שפיין אויף דיא וועלט מיט הייסע, קאָכניגע וואסער,
מיט אָנגענליהמע, ברענענדיגע שטיינער און זאמד
און פערשיטען דערפער אָדער שטינדט מיט מענ-
שען, און בריינגען, מיט איין וואָרט, דיא מפלה
פון סדום און עמורה אויף דעם אַרומיגען געגענד.

אָבער אום אייך בעסער צו בעווייזען, וואָס
אזעלכע זכשיטים, וועלכע מען רופט אָן
וואַלקאנען, קענען אויפטאָן, וועל איך
אייך קורץ דערציילען, וואָס עס האָט פאָסירט
מיט אַזא וואלקאן עטליכע יאָהר צוריק. דאָס איז
דער גרויסער און בערימהטער חורבן, אָדער, וויא
מען זאָגט, קאטאסטראָפּע, וועלכע עס האט אָנגי-
מאכט דער וואלקאן קאראקוטו אין 1883. דיוער
וואלקאן געפינט זיך אין זיד אַזיע. מיט אַ מאָל
האָט זיך אין מאי מאָנאט, 1883, אָנגיהויבען אַ
חתונה. דער באָרג האָט אָנגיהויבען שטארק צו
רויכערן און אַרויסצוואַרפען פון זיך אַש. אזוי האט
גידויערט ביז דעם 26 אויגוסט. דער טאָג איז
גיווען קאָר. אָבער ארום 2 אַ זייגער האָט מען שוין
בעמערקט, אַז מיט דעם וואלקאן איז עפעס צרות.
באלד האָט פון באָרג אָנגיהויבען צו בליצען און
צו דונערען. עס האָט זיך אָנגיהויבען אַ שרעקלי-
כער רעגען פון אַש. גרויסע זוּריגע שטיינער זיינען
גיפלינגען פון איהם און גיפאלען אויף דיא ווייטע
אינזעלן. עס איז ניוואָרען פינסטער. דער הימעל איז
גיווען שוואַרץ פון אַש. דער באָרג האָט גידויערט

מען „פערלאָשענע“. פיעלע וואולקאנען בילדען זיך נאָך אין אונזער צייט. דער וואולקאן זאָרלא למשל, אין מעקסיקא, איז אַרױסניקומען מיט אַ מאָל אין 1759. און דער וואולקאן פערדינאנדא, לעבען סיציליען, איז אַרױסנישפּרונגען פון ים אין 1831. פיעלע, פערקעהרט, געהן אונטער. וועדער טרעפט זיך, אז דיא וואולקאנען, וועלכע מען האָט שוין לאַנג ניהאלטען פיר פערלאָשענע, [הייבען מיט אַ מאָל אָן צו אַרבייטען. עס זיינען אָבער אויף דאָ אַנדערע, וועלכע וואַרפֿען פון זיך מעהר ניט אַרויס קיין גישמאַלצענע שטיינער און זאָמער, (לאווא), וויא דאָס הייסט), זאָנדרען ניסען פון זיך הייסע וואַסער און רויך.

אַ וואולקאן זעהט אויס וויא אַ איינפאַכער באַרג, זיין שפיץ אָבער קוקט אויס וויא אַ הוט-צוקער מיט דעם שפיץ אָבניהאָקט. אָדער, וויא אַ אָבניהאָקטער קאָנוס, וויא מען רופט דאָס אין געאָמעטריע. ווען איהר וועט זיך שטעלען אויף דעם שפיץ, וועט איהר זעהן, אז אויבען איז דאָ אַ גרוב, וועלכע ציהט זיך אַראָב וויא אַ רורע ביז אונטען טיעף אין דער ערד. דיא רורע האָט דיא פאָרמע פון אַ לייקע (טריכטער) ד. ה. אויבען איז זיא ברייט און אונטען ווערט זיא אַלץ שמעלער און שמעלער. ווען איהר וועט צוזאמען קוקען אויף דעם שפיץ וועלכער זעהט אויס וויא אַ אָבניהאָקטע הוט-צוקער, און דיא גרוב, וועט דאָס צוזאמען אייך אויסזעהן וויא אַ שקארמוין, ביי וועלכען דער שפיץ איז איינגעשערט אינעווייניג. דער שפיץ בילדעט זיך אייגענטליך פון דעם וואולקאן'ס לאָף, בשעת ער „אַרבייט“ און וועלכע פאָגען און קלייד בען זיך אָן אַרום דיא לאָף. דיא לאָף, אָדער דיא רורע, וועלכער, וויא מיר האָבען שוין געזאָגט, דער גרייכט טיעף אין דער ערד, רופט זיך קראַטער. וויא איך האָב שוין בעמערקט איז זיא אויבען ברייטער און דיווער ברייטער אָרט, איהר מויל, רופט זיך „באָקא“. אַנדערע וואולקאנען האָבען פיעלע קראַטערס, דער וואולקאן עטנא אין סיציליען, צום ביישפּיעל, האָט גאַנצע 200.

דער וואולקאן וועוואוויוס איז ביי 1500 איילען הויך נור אין פערשידענע צייטען איז זיין הויכקייט

דער אַשרענען איז נופאלען אויף אַ שטח, וועלכער פערנעהמט נאָך מעהר וויא גאַנץ דייטשלאַנד.

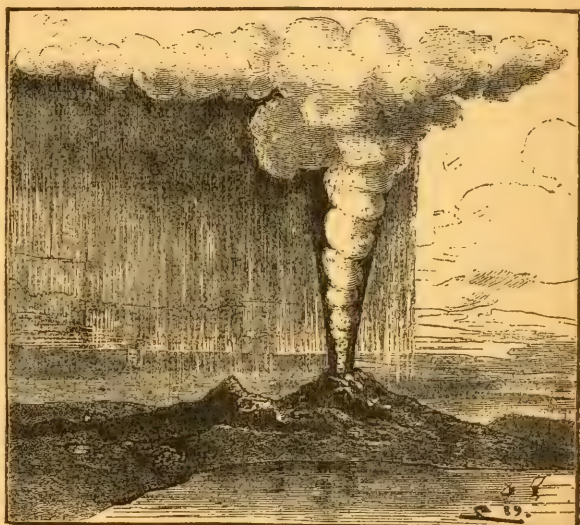
אָט אַזעלכע „מעשים“ קען „אָנגעבען“ אַ וואולקאן. אָט אַזעלכע קונצען קען בעווייזען אַ פיער שפיינדער באַרג. ער האָט אָנגעהויבען צו שפיינען און האָט אָנגימאַכט אין אַ פאָר טעג אַ חורבן, וועלכער האָט ניקאסט דאָס לעבען פון 40.000 מענשען. דער בעשריבענער וואולקאן איז אָבער קיין ברייחיד ניט. אונגיפעהר פאַר 2000 יאָהר צוריק האָט זיינער אַ חכר וועוואוויוס (אין איטאַליען) פער-שאַטען 2 שטעט מיט אַזעלכע הייסע אַש און גליהענדע שטיינער אַזוי הויך הויך, אז מען האָט לאַנג גאָר ניט דערקענט זייער פלאץ. ערסט איז-טער האלט מען זיי ביין אויסגראַבען.

וואָס איז דאָס אַזוינע? וועט איהר פרעגען. וויא זעהען אויס דיעזע שר'ים אין גישמאַלט פון בערג? פון וואַנעט שטאַמען זיי? וויא פיעל איז דאָ אַזעלכע חכשיטים אויף דער וועלט? אין וועלכע ערטער געפינען זיי זיך דאָס רוב? צו קען יעדער באַרג חלילה וחס ווערען אַזא מין בעשעפענעס?

איך וועל זעהען צו ענטפערן אויף דיא אַלע פראגען, אָבער אויף דיא אינטערעסאַנטעסטע פראגע, נעמליך: פון וואַנעט שטאַמען דיא וואולקאנען? וועל איך ענטפערן צום לעצטען. פריהער מוז מען וויסען וואָס דאָס איז אַ וואולקאן - מיט וועמען מיר האָ-בען דאָ צו טאן; נאָכהער וועלען מיר ענטפערן אויף דיא לעצטע פראגע. דיא גרעסטע פעהלערן זיינען אַרױסניקומען אין דער וויסענשאַפט איינפאַך דערפון, וואָס דער מענטש פלעגט זיך ניט סטאַרען פריהער גוט בעקאַנט צו ווערען מיט דיא זאך מיט וועלכע ער האָט צו טאן, זאָנדרען גלייך אָנהייבען צו פלידערען און כלומר'שט צו ערקלערען פאַר וואָס איז דאָס אַזוי, און פון וואַנעט שטאַמט דאָס. מען רעכענט, אז עס איז דאָ אויף דער וועלט עטליכע טויזענד וואולקאנען. פון זיי „אַרבייטען“ נאָך ביז איצט 300, און פון 2 מאָל אַזוי פיעל ווייס מען, אז זיי האָבען אַ מאָל זיך גירויכערט און איבערהויפט גיטאָן זייער מלאכירחבלה'דיגע אַרבייט. דיא וואולקאנען, וועלכע „אַרבייטען“ נאָך איצטער, רופט מען אָן טעהטיגע, און דיא, וועלכע זיינען שוין אַנשוויגען געוואָרען, רופט

דיא מענשען קענען איהם. אין דיווען וואלקאן, וויא אין פיעלע אנדערע, זיינען דא שפאלטען, און צו יעדער צייט קענט איהר בעמערקען אין דיא שפאלטען הייסע זוידע לאווא. וואס לענגער דער וואלקאן האט גירעהט, איז דיא קאטאסטראפע נאכדעם אלץ שטארקער, ווייך דיא גאזען און פארען (דאס פפען), וועלכע שפארען זיך ארויסצושטופען, דארפן ערסט ארויסצושטופען א גאנצען וואלד מיט בוימער מיט ערד וועכע זיינען אויפגעוואקסען אין קרא-טער אין דער גאנצער צייט.

דער בעריהמטער גילערענטער קרער-נער בעשרייבט וויא דיא קאטאסטראפע געהט צו, אזוי אונגיפעהר: פריהער פון אלץ הייבט אן דיא ערד צו ציטערען. פון אונטער ד'ערד הערט איהר א רוישעריי וויא פון פארעדיגע קארעטען. ברונימער און קוואלען ווערען אויסגעטריקענט. וואס ווייטער הייבט אלץ אן דיא ערד מעהר צו ציטערען און דער גירודער אונטער ד'ערד ווערט אלץ שטארקער. ענדליך הערט זיך א גוואלטיגער קראך, און פון קראטער ווערט הויך ארויסגיווארפען אלץ מיט וואס ער איז גיווען פערשטאטען און אפילו שטיקער פון זיינע אייגענע ווענט גופא. גלייך נאכדעם שפרינגט פון קראטער

ארויס א געדיכטער שווארצער וואלקען וויא א זייל. פון אויבען ווערט עס ברייטער און עס זעהט אויס וויא א קרוין. (וויא דיא צייכונג ווייזט). די זער זייל מיט דעם קרוין ווייזט ביי נאכט אויס רויט וויא א פלאם, ווייל עס לייכט זיך אין זיי אפ דיא צוגליהטע לאווע וועכע געפינט זיך נאך אין קראטער. דיווער וואלקען בעשטייט פון וואסער-פארע (דאמף), אנדערע גאזען און זאמדיגע לאווא. צוזאמען מיט דעם זייל זעהט איהר א דונקעל שטראהל, שוין פון אמת'ע לאווא. עס לויפען ארויס גרויסע צושטאנלעגענע שטיקער, וועלכע רופען זיך אן באמבען, קלענערע, — וועכע הייסען לאפילל, און נאך דינע זאמדיגע. וועלכע מען רופט אש. דאס אלעס שפרינגט ארויס פון קראטער, דרעהט זיך אויס אין דער לופטען און פאלט צוריק אראפ ענט-וועדער אין קראטער גופא אדער ארום איהם, און

גיווען אנדערס, ווייל עס טרעפט זיך, אז דער גאנצער שפיץ, אדער קעגנעל, פאלט איין. דער העכ-סטער וואלקאן איז קלוטשעווסקאיא סאפקא אין קאמיטשטאקא, וועלכער איז כמעט 5000 איילען הויך.

עס איז אבער אויך פאראנען אזעלכע וואול-קאנען, וועלכע זיינען אין וואסער און דערנריבען נאך ניט ביז אויבען. אזעלכע וואלקאנען רופען זיך אן סובמארישע.

דער קראטער פון וואוקאן וועזאוויס איז

3000 מעטער ארום (2 מייל) און ביי 200 מעטער טיעף. אזעלכע גיבידען וויא „ווארלד'ס בילדונג" אין גיריאק, וואלטען אין איהם אריינגיין גאנצע 3. דאס רוב וואלקאנען שטייהען אפ א לאנגע לאנגע צייט און מען הערט פון „זיי קיין פארע ניט". דער בארג ווערט בעוואקסען מיט גרויסע בוימער. אפילו אין קראטער גופא זעהט איהר אפט א גאנצן וואלד; אבער פלוצלינג הייבט דער קאטינקע אן צו ארבייטען מעשים.

דיא פארצייטיגע רוימער האבען נאך ניט גיוואוסט, אז וועזאוויס איז א וואלקאן. אבער אין יאהר 79 האט ער מיט א מאל זיי מכבד גי-זוען מיט פערשימען גאנצע 2 שטעט. אין 1631 איז ער ווידער גיווארען טהעטיג — נאך עטליכע הונדערט יאהר רוהע. איין וואלקאן בלויז, סטראמ-באלי, (אויך לעבען סיזיליען) ארבייט אלע מאל זייט

פון זיך ארויס זעהר און זעהר פיעל וואסער-פארע, דער עולם רופט דיא וואולקאנען אָבער „פייער-שפייענדע בערג“.

וואָס איז אָבער דיא לאַוואַ אליין? פון וואָס פיר זאָכען בעשטעהט דיא ברענענדיגע, צושמאַלצענע, צוגליהטע מאַסע, וואָס ווערט אַרויסגעשפיגען פון וואולקאן? דיא לאַוואַ בעשטעהט דאָס רוב פון אזעלכע שטאַפען, וועלכע עס געפינען זיך אין ד'רערד, אָדער, ריכטיגער, פון אזעלכע זאָכען, פון וועלכע עס זיינען אויפגעבויט דיא פערשידענע שיכטען (פאָכען, סלאָיען) אין דער ערד. דאָס זיינען: ליים, שטאַפען וועלכע זיינען פערבונדען מיט אייזען, קאלץ, מאַגנעזיע, און קיזעל-זויער, (דאָס איז דער מאַטעריאַל וועלכער געפינט זיך זעהר פיעל כמעט אין אללע שטיינער). ווען דיא לאַוואַ פאלט אַרויס פון קראַטער, איז זיא פון 700 ביז 1200 גראַד הייס (נאָך דיא אַמעריקאנער גראַד איז דאָס פון 1200 ביז 3000). דער אויבערסטער טהייל ווערט באלד פער-האַרטעוועט וויא אַ פלעקע אויף שמעטאָנע. אינעווייניג אָבער האַלט זיך אָפּט דיא הייז חרשים, און זאָנאר יאָהרען לאַנג. ווען איהר וועט דאָמאָלס אריינשטופען אַ שטיק האַלץ אינעווייניג, וועט דאָס האַלץ פערברענט ווערען. בכלל איז דיא לאַוואַ ציהענדיג אזוי וויא האַניג. ווען זיא פאלט אַראָב אויף דעם באַרג, הייבט זיא זיך אָן אַראָבצוגליצען. און וואָס קומער, משופעדיגער דער באַרג איז, גליצט זיא זיך גאָטירליך, ניכער. מען דערציילט פון שטראָמען לאַוואַ, וועלכע ריהרען זיך אזוי פאָר מעלעך, אז מען קען זיי גאָנץ זיכער איבערלויפען דיא וועג. מען דערציילט אָבער אויך פון אזעלכע, וועלכע בערעקען דעם באַרג מיט אַ מאָל וויא אַ הייז.

אזוי לאָזט זיך דאָס דיעזער שטראָם פון באַרג אַראָפּ און פערשיט אלץ, וואָס שמעהט איהם נור אין וועג. אין 1691, ווען דער וואולקאן עטנאַ איז גיווען טהעטיג, האָט זיך פון איהם אַראָפּגעלאָזען אַ שטראָם פון לאַוואַ $1\frac{1}{2}$ מייל פרייט און 12 מע-טער הויך; און אזוי האָט ער זיך געצויגען $1\frac{1}{2}$ מייל לאַנג. אזא שטראָם פון דעם וואולקאן זאָקול אויף דעם אינזעל אייסלאַנד, האָט אין 1783 אויף זיין וועג חרוב גימאַכט 20 דערפער מיט איבער 9000 טויענד איינוואָהנער.

מאַכט אויף אזא אופן העכער דעם שפיין אָדער דעם קענעל (וויא דאָס הייסט אין דייטש). אללע צוויילע זעהט איהר, וויא אַ בלייז רייסט זיך אַרויס פון דעם פייערדיגען זייל, ווערענד דער גאנצער באַרג דונערט און קלאַפט. דיא „אַש“ (דאָס מיינט מען דיא לאַוואַ וואָס איז דינן וויא זאָמד), הויבט זיך אָפּט אויף זעהר הויך, — אַ מאָל אַ וויערסט הויך, אַ מאָל ווערט עס אויבען געריכטער, טראָגט זיך אַרום ווייט, ווייט און פאַלט צום סוף אויף דער ערד וויא אַ אַשרעגען, וועלכער פערנעמט זיך אויף גאָנץ ווייטע ערטער. דיא אַש פון וועזאוויוס, כמשך, — פון דעם פייערשפייענדען באַרג אין איטאַליע, איז אין יאָהר 512 אַראָבגעפאלען וויא אַ רעגען אין קאָנסטאַנטינאָפאָל, מירקיי. דיא גרויסע מענגע וואַסער-פארע הויבט זיך אויך אויף אין דער הויך, וואו עס איז קעלטער, דאַרטען ווערט פון דעם וואַלקען, און פון וואַלקען ווערט אַ שלאַגס-רעגען, וועלכער פאַלט אַראָב אויף דעם וואולקאן, צומישט זיך דאן מיט דיא אַרויסגעוואַרפענע לאַוואַ און שווייגט איהר אַראָפּ.

אויסער דיא לאַוואַ לאָזט נאָך דער וואולקאן פון זיך אָהן אַין אויפהער אַרויס פערשיעדענע גאָזען, וויא שוועבעל-וואַסער שטאַף (דאָס איז דער שטייג-קעדיגער גאָז, וועלכער געהט אַרויס פון אַ פער-פוילטע איי און איבערהויפט פון יעדע פערפוילטע זאָך), אַנדערע שוועבעל-גאָזען, ווער-זאָלציען גאָז און אַנדערע.

ווען איך האָב גערעדט וועגען פייערדיגען וואַלקען, האָט איהר גיזעהען, אז דאָס איז אייגענט-ליך ניט קיין פלאַם, נור אז דאָס קייבט זיך אין איהם אָב דיא הייסע צושמאַלצענע לאַוואַ, וועלכע ליעגט נאָך אין קראַטער. ווען דאָס וואַלט געווען אַ פלאַם-פייער, וואַלט זיך דאָס דרעהען וואו דער ווינד בלאָזט. דער פייערדיגער זייל אָבער ריהרט זיך פון אַרט ניט; און דאָס איז אַ ריכטיגע ראיה, אז דאָס איז קיין פייער ניט. איבערהויפט האָט מען, בשעת דער וואולקאן אַרבייט, קיין פייער ניט גע-מערקט, און דעריבער איז דער גאָמען „פייער-שפייער-ענדיגע בערג“ אייגענטליך גאָנץ פאַלש. עס וואַלט שוין גיווען אַ סך ריכטיגער אָנצורופען דיא וואול-קאנען וואַסער-שפייענדיגע בערג, ווייל זיי וואַרפען

שטיינער, מיט זודינע וואסער און מיט דעמפפע, וועלכע שפארען דעם אויבערשטען צודעק פון דער ערד, און קענען איהם חס ושלום א מאָל דורכברעכען און מיט איין קלאפ אוועקשיקען אויף יענער וועלט טווענדער מענשען. אַלס „טרייער פאָטער“ האָט דער אויבערשטער געמאַכט וואולקאנען, דאָס הייסט קוימענס, אָדער, וויא זיי פלענען זיך אויס-דריקען, ווענטילאטאָרס, וועלכע ווארפען פון זיך אַרויס דיא לאַווא, און בעשיצען דאמיט דיא מענשען. היינט הערט-זשע אַ שכל: דיא ערד איז נור פיר דעם מענשען און דאָך האָט דער באַרעמהערציגער נאָט אָנגעפילט איהר מיט „שוועבעל און פעך“, וועלכע קענען צו יעדער צייט אַוועק-הרג'ענען טוי-זענדער פון זיינע ליבעע קינדער; נור איין מאָל טוט מען אַ נאַררישקייט מוז מען זעהן צו פערריכטען, און ער האָט טאַקי פערריכט מיט וואולקאנען, וועלכע שיקען אַוועק אויף יענער וועלט ניט ווייניגער וויא 40,000 לעבעדיגע קינדער אין אַ פאַר טעג. וואָס זאָגט איהר, לעזער? אַ שיינער פשט, פול מיט טיעפע חקירה! אָבער ליידג פון וויסענשאפט, אָהן פאַקטען, אָהן אַ בעגריפע ווענען דעם וואָס עס איז אַ וואולקאן, וואָס עס איז אַ לאַווע, פון וואָס פיר אַ יסודות בעשטעהט זיא און ז. וו.

איידער מען האָט אָבער געפונען אַ ריכטיגען וויסענשאפטליכען תרוץ אויף דיא פראַגע פון וואַנעט עס שטאַמען דיא וואולקאנען, איז אַוועק אַ היבשע ביסעל צייט.

אַלעקסאַנדער הומבאָלדט, לעאָפאָלד בוק און זייערע אנהיינגער האָבען געקוקט אויף דיא וואול-קאנען וויא אויף פענקירעס, וועלכע זיינען אויפגע-לאָפען אויף דער ערד פון דעם אינעווייניגסטען שיף פון הייסע דעמפפע, צושמאַלצענע שטיינער און מעטאַלען אזוי וויא עס גיסט זיך אַרויס מאַ-טעריע פון אַ מענשליכע וואונד, האָבען זיי גירעכענט, ווען דער פענכער פון וואונד צופלאַצט, אזוי אויך ווען עס ווערט צופלאַצט דער וואולקאן-פענכער ווען דער שטופ איז צו שטאַרק, גיסען זיך דאן אַרויס דיא אינעווייניגסטע לאַווא מיט דאמפפען. דעם גרויסען שפאַלט און גרוב וואָס ווערט דערביי האָבען זיי אָנגערופען ער העבונג סקראטער. דיעזער ערהעבונגס-קראטער האָט נאָך אויף זיך ניט קיין

איצטער קומען מיר צום אינטערעסאַנטעסטען און צום שווערסטען פונקט, נעמליך צו דיא פראַגע: פון וואַנען שטאַמען דיא וואולקאנען? און דעריבער בעט איה דעם לעזער אביסעל צולייגען קאָפּ, ווייל מיר וועלען דאָ מווען אביסעל אריינגעהן אין דיא הויכע דרכים פון וויסענשאפט און פון מחלקות צווישען גילעהרטע.

פון אויפגי אָן האָבען זיך דיא מענשען זעהר פיעל אינטערעסירט מיט דיא וואולקאנען. מיט אייזא און פחד האָבען זיי אויף זיי געקוקט, — וויא אויף אַ שרעקליכע מנפה, וועלכע איז געשיקט גע-וואָרען אויף זיי פון נאָט צו הרג'ענען מענשען און חרוב צו מאכען זייער אייגענטום. יעדעס פאָלק האָט אויף דעם גינעבען אַ בעזאָנדערע ערקלערונג. דיא אלטע געזענדענער, דיא גריכען, צום ביישפיעל, וועלכע האָבען זיך פאַרגישטעלט זייערע געטער אלס אַ קאָמפאניע ליידג-געהער און הולטייעס, וועלכע פערבריינגען זייער נאנצע צייט אין מאַלצייטען, שלע-נעריי און ליבעע-פיהרען, האָבען זיך פאַרגישטעלט, אז דער וואולקאן איז דעם נאָט העפעסט'ס קווישע, וואו ער שמידט געוועהר פיר זיינע חברים-געטער. דיא קריסטליכע אמונה האָט שפעטער גע'דרש'ענט, אז אַ וואולקאן איז איינפאַך דער קוימען פון גיהנם, וואו אונזער אל מאַל רחמים וחנן, דער באַרמ-הערציגער טאטע-פאָטער איז זיך מרחם אויף דיא גרויסע רשעים, בראָט זיי, קאָכט זיי און שייערט זיי מיט הייסע שטיינער.

נאכהער זיינען שוין געקומען דיא אמת'ע „חכמים“, דיא פארציטיגע „פילאָזאָפּען“, און זיי האָבען אָנגעהויבען צו דרש'ען אויף אנאנדער אופן. מיר מענשעלעך, האָבען זיי גיזאָגט, זיינען דאָך אלע אהה בחרתנויקעס, אַ קלייניגקייט עפעס! מיר זיינען דאָך גיבאַרען געוואָרען בצלם אלהים, און דעריבער האָט אונזער פאָטער אין הימעל אַלץ אָנגיגרייט פיר אונז, וויא פיר ליבעע קינדער. דיא זונג זאָל אונז שיינען ביי טאָג, דיא לבנה — ביי נאַכט, דעם רעגענבויגען וויעדער האָט ער אונז גענעבען אונז צו וואָרנען, מיר זאָלען ניט זינדיגען אָדער ניט עסען פון עץ הדעת, פון בוים, פון גויסענשאפט און ז. וו. — אָבער, האָבען זיי געזאָגט, דיא ערד איז אינעווייניג פול מיט צושמאַלצענע מעטאַלען און

נוואלדיגע מאַסען, וועלכע שיטען זיך אַרויס בשעת דיא קאטאסטראַפּע און פאַלען אָן אַרום דעם ער-העבונגס קראַטער.

פיעל שווערער איז דיא פראַגע, פון וואנעט נעמט זיך דיא לאווא אַליין און וואָס פיר אורזאכען טרייבען איהר אַרויס?

טויזענדער תירוצים האָט מען גיגעבען אויף דיזע פראַגען. בכלל האָט מען אָנגענומען, אז דיא אורזאכע פון דיא וואולקאַנען איז דיא מלחמה צווישען וואסער און היץ וועלכע איז טיעף אין דער ערד, — אז דיא, וואסער, וועלכע רינט אַריין טיעף אין דער ערד ווערט דאָרט פון דיא היץ צופאַרעט, און אז דאן שפאַרט זיך זיך צוזאַמען מיט דיא אַרומיגע הייסע און צושמאַלצענע ערד-טיילען אַרויסצוגיין, אזוי וויא דיא פאַרע שטופט זיך מיט גרויס כח, האָבען זיי געזאָגט, רייסט זיא דורך און צוברעכט צום סוף דעם צורעק פון דער ערד און אויף אזא אופן בילרעט זיך אַ ערהעבונגס-קראַטער.

אַלס אַ בעווייז אויף דעם פלעגט מען בריינגען דעם פאַקט, אז דאָס רוב וואולקאַנען ליגענען ענטווע-דער ניט ווייט פון ים אָדער אין ים גופא. וויא איהר זעהט, גייען דיא נאטורפאַרשער, וואָס זאָגען דאָס, אַרויס פון דעם שטאַנדטפונקט, אז דיא ערד איז אייגעווייניג צושמאַלצען, און אָן זיא איז איבער-הויפט אַ צושמאַלצענער קוגעל, בעדעקט מיט אַן אָבגעקילטע הויט. עס זיינען טאַקיי פערזאנען פיעלע טהאמאזאכען, וועלכע בעווייזען, אז דיא ערד איז אי-נעווייניג צושמאַלצען. עס איז בעקאַנט, אז וואָס טיעפער אין דער ערד, ווערט אַלץ דיא היץ גרעסער. מען האָט אויסגעמאַסטען, אז אויף יעדע 30 מעטער טיעפּקייט וואַקסט דיא היץ אויף 1 גראַד. ד. ה. אז אונגיפּעווער 8 מייל טיעף איז שוין 2000 גראַד הייס. דאָס איז אזא היץ, ביי וועלכע עס ווערן שוין צושמאַלצען כמעט אַלע מעטאַלען און שטיינער. דער געדאַנק, אז מיר לעבען אויף בלויו אזא דינינקען צורעק וויא אַכט מייל האַרטע ערד, איבער אזא פּחדים'דיגען גיהנם-פּייער איז נאָר טירליך ניט גיווען אזא גוטע נחמה פיר מענ-שען. דיא וויסענשאַפט האָט אונז אָבער ניט פער-לאָזען אין אזא פערלענעהייט און האָט נאכדער אַרויסגעפונען, אז דער האַרטער צורעק איבער דיא

קעגעל. דער קעגעל ווערט ערסט נאכדער, דורך דיא אַרויסגעשטאָמענע לאווא, וועלכע קלייבט זיך אָן אַרום קראַטער. דורך דיא שטאַרקע שטופענעם קענען ווערען גרויסע שפאַלטען אין באַרג, און אזוי האָבען זיי ערקלערט וויא אזוי עס זיינען גיוואָרען גרויסע שפאַלטען, וועלכע מען געפינט טאַקיי אין דיא וואול-קאַנען. מיט דיא זעלביגע, „פענכירעם אויפלויען“ האָבען זיי ערקלערט וויא אזוי עס זיינען געוואָרען דיא בערג אַליין אויך. פון דיא גאַנצע לעהרע ווענען דיא אויפגעלאָפּענע פענכערס האָט זיך אָבער אויסגעלאָזען אַן אויסגעבלאָזענע איי, ווען מען איז נוט בעקאַנט גיוואָרען מיט דיא וואולקאַנען אַליין, מיט זייער פאַרמע, לאווא און ז. וו. מען האָט אַרויסגעפונען, אז אַפילו דיא „ערהעבונגס-קראַטערס“ בעשטעהן בלויו פון דיא זאַכען, וועלכע עס ווערען אַרויסגעוואָרפּען בשעת דער קאטאסטראַפּע. נאָך דיא לעהרע אָבער פון הומבאָלד האָבען זיי בעדאַרפט בעשטעהן פון אזעלכע יסודות, פון וועלכע עס בע-שטעהט דיא ערד אַליין, ווייל זיי זיינען דאָך ניט מעהר וויא אויפגעהויבענע ערד, אזוי וויא אַ פענכער איז אויפגעהויבענע הויט. ווידער האָט מען אויס-געפונען, אז הומבאָלד'ס אַנדערע ראיה — מכח דיא שפאַלטען — איז אויך אַ בעווייז געגען איהם. מען האָט געפונען ערסטענס, אז פיעלע שפאַלטען זיינען גיוואָרען פון דיא וואסער, וועלכע עס האָבען אויס-גיגעסען דיא ערד; צווייטענס, ווען דיא שפאַלטען, וועלכע הייבן זיך אָן ניט ווייט אונטערן „קעגעל“, וואָלטען גיוואָרען צוליעב דעם שטופ פון אונטען, וואָלטען זיי זיך געצויגען פון אונטען אַרום. מיר זעהן אָבער פונקט דאָס פעקעהרטע דערפון, אז זיי ציהען זיא פון אויבען אַראָב. עס זיינען נאָך דאָ פיעלע אַנדערע פאַקטען, וועלכע בעווייזען, וויא פאַלש דיא לעהרע פון הומבאָלדט און בוק איז. אין אמת'ן איז דיא זאך אַ סך אַנדערס, און וויא מיר האָבען שוין פריהער גיזעהען, בעשטעהען דיא וואולקאַנען נור פון דיא אַרויסגעוואָרפּענע פראָדוקטען, פון לאווא, באַמבען, לאַפּילי, אש און ז. וו. מיר האָבען אויך גיזעהען וואָס פיר אַ גרויסע מאַסע פון דיזע פראָדוקטע ווערן אַרויסגעוואָרפּען פון וואולקאַן בשעת דיא קאטאסטראַפּע, און דאָס אַלעס זיינען ריכטיגע ראיות, אז דיא וואולקאַנען זיינען גיוואָרען פון דיא

צושמאלצענע מאסע איז א סך דיקער. צום סוף האט מען גאר דורך הויכע השבונות ווענען דיא שייכות צווישען דיא ערד און דיא לבנה ארויסגעד פונען, אז דער צודעק איז ניט ווייניגער וויא 200 מייל טיעף, ד. ה. אז מיר האבען שוין גאר ניט וואס מורא צו האבען טאמער וועט דיא ערד דעקע צופלאצען און מיר וועלען האבען קורח'ס מפלה. לאמיר אבער זעהען, צו עס איז איבערהויפט מעגליך, אז אפילו 200 מייל טיעף זאלען זיך געפינען צו-שמאלצענע מעטאלען און שטיינער. עס איז בעקאנט אין פיזיק, אז וואס גרעסער דער דרוק איז אויף א זאך, קען זיא זיך אלץ שווערער שמעלצען אדער צופארען. און פערקעהרט, וואס גרעסער דער דרוק איז, ווערט יעדער פאריגע אדער צושמאלצענע זאך אלץ גיכער הארט. ווען איהר וועט איינפאכע וואס סער אוועקשטעלען אונטער א גלאז, פון וועלכע איהר וועט ארויסציהען דיא לופט, וועט דאס וואסער גלייך צופארעט ווערען. ווידער איז בעקאנט, אז דער בעריהמטער גילעהרטער פיסטע האט דורך א גרויסען דרוק אזוי איינגעדריקט דעם גאז וואסער-שטאף, אז ער איז ניווארען אזוי הארט וויא קוועק-זיכער. גלייך אבער וויא ער האט דעם דרוק פערקלענערט, איז דאס וואסער ווייטער ניווארען גאז. עס איז לייכט צו פערשטיין, אז אין אזא טיעפקייט וויא 200 מייל, איז דער דרוק געוואלטניג גרויס; מען האט אויסגירעכענט, אז אויף יעדער שטיקעל פלאץ פון איין טויזענדע טייל פון א מע-טער לאנג און ברייט (אדער אויף יעדער קוואדראט צענטיםעטער) איז דער דרוק אזוי גרויס וויא 19000 קילאגראם (דאס איז 40,000 רוישישע פונטען אדער 1000 פונד). אונטער אזא גרויסען און מעכטיגען דרוק איז א גרויסער ספק אויב דיא מעטאלען קענען זיך צושמעלצען. נור לאמיר אפילו אננעמען, אז זיי קענען זיך יע שמעלצען, איז נאך א גרויסע קשיה אויב זיי קענען אזא גרויסע וועג ארויפקלעמערען און אין לאנגען וועג ביז אויבען ווידער ניט הארט ווערען פון גרויסען דרוק און ענגשאפט אין זייער וועג. מיר זעהען. אלזא, אז דיא לאווא מוז זיך נעה-מען פון ניט אזוי טיעף, און פון אזעלכע ערטער, וואו דיא מעטאלען און שטיינער זיינען נאך ניט צושמאלצען פון היץ. היינט וויא איז דאס מעגליך?

דיא זאך איז אבער איינפאך. דיא פיזיק לערנט אונז אויף, אז צושמאלצענע זאכען שלענגען אין זיך איין זעהר פיעל גאזען, און ווען דיזע זאכען ווערען ווידער הארט, לאזען זיי פון זיך דא גאזען ווידער ארויס. אזוי וויא אונזער ערד איז א מאך גיוועזען א פליעסיגע מאסע האבען איהרע יסודות אריינגעד-שלונגען אין זיך פיעל גאזען; אבער נאכהער, אז דיא ערד האט זיך אָבענקיהלט, האבען דיא אינעוויי-ניגסטע אָבענקיהלטע טהיילען שוין ניט געקענט ארויסלאזען פון זיך דיא גאזען, ווייל זיי זיינען געד-ווען צופיעל געדריקט און גיקוועטשט פון דיא אדר-מיגע הארטע ערד טהיילען. היינט שטעלט זיך אבער פאר, אז אין א געוויסען אָרט איז ניווארען א טיעפער שפאלט. טיעף אין דער ערד אויף דעם גרונד פון שפאלט איז דיא דריקונג, דיא קוועטשע-נעם ניווארען א סך קלענער, ווייל איבער דעם איז בלויז דא דיא לופט פון דעם שפאלט. דאָרטען וועט דעריבער דיא שמעלצונג גרינגער זיין, וויא מיר האבען שוין פריהער גיזעהען. דיא אַרומיגע ערד-טהיילען, דיא מעטאלען און שטיינער, וועלען אזוי צושמאלצען ווערען און ארויסלאזען פון זיך דיא גאזען און דאמפפן, וועלכע זיי האבען אמאל אריינגע-שטונגען. דיא צושמאלצענע זאכען וועלען זיך, וויא יעדע פליסיגע זאך, אנהויבען זיך דורכצושטופען דורך דיא מאסע ערד, וואס ליעגט אויף זיי און דריקט זיי. דיא גאזען און דאס וואסער, וועלכע רינען אריין אינעווייניג און ווערען צופארעט פון דיא דאָרטיגע היץ, העלפען נאך אונטער דיא צושמאל-צענע זאכען צו הייבען זיך. דאס הייבען זיך קומט פאר מיט אזא גרויסע כח, אז דיא ערד-הויט ווערט סוף כל סוף צובראכען, דיא צושמאלצענע זאכען מיט דיא צופארטע וואסער און דעמפפע-שליידערן זיך ארויס פון דער ערד און עס ווערט, מיט איין וואָרט, דאס וואס מיר רופען אָן וואול-קאנישע טעהטיגקייט.

איצט בלייבט אונז נאך איבער צו פערטאגט-ווארטען דיא לעצטע פראגע: וויא אזוי זיינען גאר-ניווארען אזעלכע טיעפע שפאלטען? וועגען דיזען ענין דערציילען אונז דיא נייעסטע גילעהרטע א זעהר-אינטערעסאנטע געשיכטע.

דיא וויסענשאפט בעווייזט אונז, אז דיא אינער-

קרום וויא פון דעם אנדערן, נור פערקעהרט פון איין זייט א סך פלאכער וויא פון דעם אנדערן. עס איז אזוי וויא איהר וואלט צונויפציהען א טישטוך פון זייט; עס וואלט זיך דאן בירדען קנייטשען און בינען, פון איין זייט קרימער, פון אנדערען פלאכער. אט דיזע קנייטשען אויף דער ערד-קארע רופען מיר אן בערג. אזוי אבער וויא דיא ערד-קארע איז זעהר שווער און הארט, הייבט זיא זיך אן אין עמליכע ערטער צו ברעכען, און עס ווערען שפאלטען, אין וועלכע עס רינט גלייך אריין וואסער, וועלכע ווערט טיעף אין דער ערד צופארעט, — און עס קומט פאר דאס אללעס וואס איז פריהער געווען בעשריעכען.

שכאול פעסקין.

ווייניגסטע טייל פון דער ערד, אדער וויא מען זאגט, דער ערד-קערן, ציהט זיך רק צונויף און ווערט אלץ קלענער. דער אויבערסטער טהייל, אדער, וויא מען רופט דאס אן, דיא ערד-קארע (רונדע) קען זיך שוין אזוי שטארק ניט צונויפציהען, און דעריבער ווערט זיא — און איז שוין איצטער אויך — צו ברייט (אזוי וויא א ראק ווערט צו ברייט אויף א מענשען נאך א לאנגע קריינק). פערשטעהט זיך, אז ווען אזא שווערער צודעק ווערט צו ברייט, קען ער ניט בלייבען גראט אזוי וויא פריהער, נור ער הויבט זיך אן צו קנייטשען און צו ברעכען. פון דיזע קנייטשענעס זיינען דאס ארויסגעקומען דאס רוב בערג אויף דער וועלט. איינע פון דיא בעסטע ראיות דערצו איז דאס, וואס דיא בערג זיינען ניט פון איין זייט אזוי

אידישע מלוכות אין רוסלאנד און אין אראביען.

וועגען דיא אבשטאמונג פון דיא היינטיגע אידען.

פין ב. פיינענבוים.

VIII.

דיא אידישע מלוכה אין רוסלאנד.

(דיא "כוזרים", כאזארען, און וויא אזוי זיי זיינען געווארען אידען)

"כאזארען" (*). דער קאספישער ים האט ביי זיי ניהייר סעו, דער ים פון דיא כאזארען. זייערע מלכים האבן בען זי ריח"ז מיט'ן טיטעל כאנאנען (אדער כאנאנען, ריחמא פון דעם ווארט כהנים). אונטער דיא אפניהרונג פון דיזע כאנאנען האבען דיא כא-

(*) אין דיא אידישע ספרים ווערען זיי אנגערופען "כוזרים" און דיא אידען לעזען דאס Kuzrim. דאס איז אבער פאלש. אין דעם אראפישען אריגינאל פון ספר הכוזרי ווערט דאס געשריבען: "האזארים", אין דיא אלטע רויסישע שריפטען — "קאזארי", און דאס העברעאישע: ווארט "כוזרים" דארף אויך אויסגשפראכען ווערען "קאזארים". דער "ר" וועלכער איז אין דעם ווארט: "הולם" (o), ווערט על פי טעות גילעזען אלס מלאופים (U), פונקט וויא דיא צוויי וואווען אין דעם ווארט "פילר-סוף", וועלכע זיינען אויך הולם'ס און דאס ווארט מאכט — ריכטיג וויא אין אלע שפראכען — "פילאסאף", און אידען לעזען דאס Pilusuf (אדער נאך דיא פויליש-אידישע אויס-שפראכע פון דעם מלופים Pilisif) האלטענדיג דיא ביידע וואווען פאר מלופים'ס און דיא "פ" פאר א "ב".

נאך דעם וויא דיא מלוכה פון דיא הונגען איז פונאנדערגיפאלען און דיא שטעממע (שבטים) פון דיא הונגישע ראסע זיינען, אין יענע צייטען פון דיא פעלקער-וואנדערונגען, זיך צוואנדערט איבער פערשיעדענע געגנטער פון דיא אלטע וועלט (וואו פון זיי זיינען ארויסגיקומען דיא היינטיגע אונגארן, בולגארען, פינענען), האבען זיך עטליכע שבטים פון זיי בעזעצט ביי דיא גרענעצן צוויי-שען אויען און אייראפא. אין דעם לאנד, וואו היינט זיינען דיא קאווקאזישע פראווינצען אין רוסלאנד, צווישען דעם קאספישען און דעם אפאז-ווישען ים, ביי דער וואלאגא, נאעהנט פון אסטראכאן, פון דיזע שבטים האט זיך שפעטער ענטוויקעלט א גרויסע (פיר יענע צייט) מעכטיגע מלוכה מיט'ן נאמען "דיא מלוכה פון דיא קאזארען", אדער

דיא באזארען האָבען זייערע באנאנעס גיהאָלטען
הייליג, וויא האַלבע געטער. ווען דער באנאן האָט
איינעם פון זיינע אונטערטהאנען גע'פּסק'ענט צום
טויט, האָט דער פערמשיפט'ער גאנץ אונטער-
טהעניג זיך אַליין דאָס לעבען גינומען. דער היי-
ליגער באנאן האָט זיך ניט אַראָבגילאָזט צו פיהר-
רען אַליין דיא רעגירונג, נור ער האָט גיהאט אַין
אונטערקעניג (א שני למלך), וועלכער האָט גע-
האַט ביי זיי דעם מיטעל פּעג, אָדער פּע ה,
און דיעזער האָט געפיהרט דיא גאנצע מלוכה.
ביסלעכווייז האָט עס זיך אַזוי ווייט ענטוויקעלט,
אַז דיא פּעג'ס זיינען גיווען דיא אייגענטליכע מלכים,
און דיא באנאנעס זיינען נור גילענען טאָג און
נאַכט אין האַרמס (ווייבער פאַלאַצען) און האָבען
גיהולטאַיעט.

נעדענעט האָבען דיא באזאָרען אַ נאָנץ נאָר-
רישע און גראָבע עבודה זרה, אַ רויחהַן געזען-
דיענסט, אזוי וויאַ זייערע שכנים דיא בול-אַרען
און קיעווער (רוסען). אין דיא הויפט-שטאָט פון
דיא באזאָרען מלוכה, אין באַלאַנגאָר, פלע-
גען אָפט קומען אַראַבישע און גריכישע קויפלייט,
אום דאָרט איינצובייטען דיא פראָדוקטען פון זיי-
ערע לענדער אויף טייערען פומער וואָס דיא בא-
זאָרען האָבען גיהאַט. — פון דיזע אַראַבישע און
גריכישע סוחרים האָבען דיא באזאָרען גיהערט דע-
ציילען פון דיא קריסטליכע און מוהאַמעדאָנישע
רעליגיאָנען.

אויף אירען פלענען קומען אין דיא באזארגען
מדינה, טייל פון זיי אלס סוהרים, א טייל וויעדער
זיינען דאָרט אהין אנמלאָפּען פון דיא רדיפות פון
דעם פרומען ביזאנטישען כריסטליכען קייזער לעא,
וועלכער האָט זיי דוסא געוואָלט ניימען צו דיא שמד
(אין יאהר 723 פון דיא כריסטליכע צייט).

דורך דיזע גריכישע און אראבישע אידען זיינען
דיא כאזארען אויף געוואהר געווארען פון דיא אירישע
רעליגיאן. אין דעם סעניגליכען הויף פון דיא כאזא-
רען זיינען אידען גיווען זעהר אָנגעהען. זיי האָבען
דאָרט געדיענט אַלס איבערזעצערס, דאָקטוירים און
עצהגעבערס. בעזאָגנערס זיינען זיי גיווען בעלעכט
ביי דעם כאַנאַן בול און וועלכער האָט גיהעררשט
אין כאַזארען־לאַנד אין דיא ערסטע העכסט פון דעם
8טען יאָרהונדערט.

זאָרען געפיהרט שטענדיגע מלחמות מיט דיא אנדערע איינוואָהנער פון יענע סטעפעס און האָ בען איינגנומען איין מלחמה נאָך דיא אנדערע, ביז זיי זיינען גיוואָרען אַ שטאַרקע מלוכה. דיא פּרסיים (פערזער) האָבען אזוי מורא גיהאַט פאַר דיא שטאַרקע כאַזאַרען, אז איינער פון זייערע מלכים, האָסרו, האָט גיפונען פאַר נייטיג צו פער-מויערען אַלע דורכגענגע צווישען דיא קאוּ-קאזישע בערג און דעם ים מיט אַ פעסטע מויער, כרי דיא כאַזאַרען זאָלען ניט קענען צו זיי דורכגיין דיוע מויער, וועלכע האָט ביי זיי גיהייסען, באַב אַל אבנוואב" (דער שלאָס פון דיא שלאָסער), איז אָבער אויף ניט גענוג שטאַרק גיווען געגען דיא טאָפּפערע קאזאַרען. נאָך דעם אונטערגאַנג פון דיא אַלטע פערזישע מלוכה זיינען דיא כאַזאַרען אַריבער איבער דיא קאָוקאַזישע בערג, זיינען אַריין אין אַרמע-ניען, האָבען איינגנומען דעם קריס'ישען האַלב-אינזל, וועלכער האָט דעריבער אַ לאַנגע צייט זיך גירופען „כאַזאַרען". וואוּף רוסיש „קאַזאַריאַ".

דיא ביזאנטינישע קייזערס האָבען געציטערט
פאַר דיא באַזארען. האָבען זיך צוגע'חנפ'עט צו
זיי און האָבען זיי גיצאָהלט פאַדאָטקעס, כּרי צו
שטילען זייער חשק איינצונעהמען קאָנסטאַנטין-
נאָפּעל. דיא בלוגאַרען און אַנדערע אומות זיי-
נען ניווען אונטערוואָרפען אונטער דיא העררשאַפט
פון דיא באַזארען. דיא קיעווער, וואָס פון
זיי זיינען אַרויסניקומען דיא היינטיגע רוסיע,
האָבען אַלע יאָהר געשיקט דיא באַזארען פאַר אַ
מתנה אַ שווערד מיט אַ פיינעם פעלקין, כּדי זיך
צו צו'חנפ'ענען צו זיי, זיי זאָלען זיך צו זיי ניט
טשעפען. מיט דיא אראבער האָבען דיא באַזארען
בסדר געפיהרט בלוטיגע מלחמות.

א הויז דיא קלאסע קריעגער זיינען ביי דיא
כאזארען אויך גיווען קלאסען וואָס האָבען זיך בע-
שעפטיגט מיט בעאַרבייטען דיא פעלדער און מיט
האַדעווען בהמות. זייער אַרט לעבען איז גיווען
איינפאַך. זיי האָבען זיך ערנעהרט מיט רייז און
פיש און האָבען גיוואוינט אין פּאָגאָטקעס. נור
דער כאַנגאָן — דער מכך — האָט גיהאַט אַ פּאַלאַץ
ביי דער וואַלגאַ. דיא העררשאַפט פון דעם כאַ-
נגאָן איבער זיין פּאָלק איז גיווען אָהן אַ גרענעץ.

מלך זאל אָננעהמען זיין רעליגיאָן, און יעדער פון זיי האָט געשיקט צו איהם טייערע מתנות און גרויסע גלחים פון זיין רעליגיאָן, איהם צו צו ריידען זיא אָן-צונעהמען...

און דער כאַנאַן בולאַן האָט זיי פיין צונענומען און האָט מיט זיי אָבנימאַכט, אז דער כריסטליכער גלח מיט דעם מוהאמעדאנישען גלח מיט אַ אידישען רב זאלען אלע דריי פאַר זיינע אויגען האָבען אַ ויכוח איבער זייערע רעליגיאָנען, און פון דעם ויכוח וועט ער זעהען, ווער פון זיי עס איז גירעכט.

לאַנג, לאַנג האָבען דיא דריי פאַרשטייער פון דיא דריי רעליגיאָנען זיך מפּלפּל גיווען און אַלץ זיינען זיי צו קיין טאַלק נישט. געקומען, און קיינער פון זיי האָט דעם כאַנאַן נישט גיסענט איבערצייגען. וויא דער כאַנאַן האָט גיזעהען, אז דאָס איז אַ מעשה אָהן אַין עק, האָט ער זיך אזוי מיטג גיווען: ער האָט אוועקגערופען דעם כריסטליכען גלח אונטער פיער אויגען און האָט איהם גיפרעגט: „וועלכע פון דיא אנדערע צוויי רעליגיאָנען איז דיר ליעבער, דיא אידישע אָדער דיא מוהאמעדאנישע?“, האָט ער גע-ענטפערט: איידער דיא מוהאמעדאנישע איז שוין גלייכער דיא אידישע. דערנאָך האָט ער אוועק-גערופען דעם מוהאמעדאנישען גלח און האָט איהם אויף גיפרעגט דיא זעלבע פראַגע, האָט ער אויך גענטפערט: „איידער דער כריסטליכער גלויבען איז שוין בעסער דער אידישער“. און אזוי וויא ער האָט נאָך דערצו גיזעהען אין דעם ויכוח, אז אי דער מוהאמעדאנישער אי דער כריסטליכער זיינען ביידע מודה, אז דער אידישער תנ"ך איז פון גאָט, נור זייער מחלוקה איז בלויז, צו האָט נאָט דערנאָך גיגעבען אַין אנדערען גלויבען דורך יעזוס אָדער דורך מוהאמעד, קומט דאָך אויס, אז אלע זיינען סיי וויא סיי מודה אָן דיא אידישע רעליגיאָן, דעריבער האָט ער גע פסק'ענט, אז ער נעהמט אָן דיא אידישע אמונה.

פון אנדערע קוועלען זעהט מען, אז דער כאַנאַן בולאַן האָט זיך דאָן מל גיווען און האָט דאָס זעל-ביגע געהייסען טאַן אלע זכרים פון זיין הויף. דער אידישער רב, וואָס איז גיווען ביי דעם ויכוח, זאל זיין גיווען אַ געוויסער ר' יצחק סנגרי, און ער זאל דאָס זיין דער „חבר“ פון ספר הכוזרים.

דיזע באַזאָרען מיט זייערע כאַנאַנעס זיינען דער-נאָך גיווענען אירען — אין דעם איז קיין צווייפּעל נישט דאָ. נור ווען און וויא אזוי זיי זיינען געקומען דערצו צו ווערען אירען, — ווענען דעם געפינט מען נישט קיין זיכערע בעשרייבונגען. אַ שפּעטערער באַזאָרשער כאַנאַן האָט דערציילט דיא געשיכטע פון דיא באַ-זאָרען ס מניין-זיידן אויף אַזא אופן:

דעם באַזאָרשען מלך בוכאַן איז שטאַרק פער-מיאוסט געוואָרען דיא נאָרטישע גראָבע עבודה-זרות און ער האָט זיין פאָלק שטרענג פערבאָטען נישט מעהר צו דינענען דיא געזען פון זייערע אבות. נור קיין אנדער רעליגיאָן האָט ער זיך נאָך נישט אויס-געקליבען. אזוי פיעל איז ער שוין זיכער גיווען, אז עס זיינען נישטאָ קיין סך געטער, נור איין גאָט אין היממעל, אָבער וועלכער גאָט דאָס איז, צו דער אידישער, צו דער כריסטליכער, צו דער מוהאמעד-דאנישער — (אלע דריי רעליגיאָנען זיינען איהם, וויא געזאָגט, גיווען בעקאנט) — דאָס האָט ער זיך נאָך נישט גיהאט בעשלאָסען.

מיט אַ מאָל איז אַ מלאַך געקומען צו חלום צום מלך בולאַן און האָט איהם צוגעזאָגט, אז ווי-באַלד ער וועט אָננעהמען דיא אמת'ע רעליגיאָן וועט ער האָבען הצלחה אין זיינע מלחמות מיט דיא אַראַבער און גאָט וועט איהם שיינקען עשירות און כבוד און גדולה. און דער זעלביגער חלום האָט זיך אויך דעם פענ, דעם שני למלך גע'חלומט. באַלד דערנאָך האָט דער מלך בולאַן געוואונען אַ גרויסע מלחמה מיט דיא אַראַבער און האָט איי-גענומען זייער פעסטונג אַר ד ע ב י ל (דאָס איז געווען אין יאָהר 731). ווען דער כאַנאַן בולאַן מיט זיין פּעג זיינען צוריקגעקומען פון דיא מלחמה, זיינען זיי גיווען זיכער, אז דער גאָט פון הומש האָט זיי גיהאָלפּען איינגעהמען דיא מלחמה, און זיי האָבען בעשלאָסען, עפענטליך אָנצונעהמען אַ ביבלישען גלויבען. (דער „מלאַך“ איז הפנים געווען אַ ביבלי-שער...)

וויא דער כריסטליכער קייזער פון ביזאנטישען רייך און דער מאַהאמעדאנישער כאַליף (מלך) פון דעם דאָמאָלס אַראַבישען שפּאַניען האָבען דאָס גע-הערט, האָט יעדער פון זיי גיוואָלט אויספיהרען, אז דער מעכטיגער מיט נצחון בעקרוינטער באַזאָרשער

אידישע, פיר דיא אידישע בעפעלקערונג, צוויי מאד האַמעדאנישע, און צוויי כריסטליכע, פיר זייערע גלייבענדיגענאָסען, און איין ריכטער אַ געזען־דיענע רישער, צו משפּט'ען דיא געזען־דיענערישע בולגאַרען און רוסען. יעדער איינוואָהנער פון לאַנד איז געד משפּט געוואָרען נאָך דיא דינים פון זיין אמונה.

מיט דיא הויפט אידישע בעפעלקערונג, וועלכע איז דאָמאַלס געווען אין שפּאַניען, האָבען דיא באַזאָרען קיין שום מעדזומשאַ ניט געהאַט, און ווער ווייס אויב זיי האָבען גאָר געוואוסט פון זיי.

IX.

וויא דיא אידען ווערען געוואָהר פון דיא מלכות כוזרים.

איבער 2 הונדערט יאָהר זיינען אוועקגעגאנגען און דיא פערזאָנלעכע, שפּיל'ע און פערפאָלגטע אידעלעך פון דעם ברייטען גרויכען גלוח האָבען נאָך אלץ קיין ברעמל יריעה ניט ניהאַט, אז עס געפינט זיך אַרנעץ אַ מעכטיגע אידישע מלוכה. ערסט ווען עס האָט זיך בעוויזען דער ריזיגנדרער אלדרד הרני (זעה צוקונפט נומער 9, זייטע 35, אין 6טען קאָפיטעל פון דיעזען אַרטיקעל), האָט ער דערציילט פון דיא אידישע מלכות כוזרים. ער האָט אָבער געדזאָגט, אז דיעזע מלוכה בעשטייט פון עכטע אידען, פון יעקב'ס קינדער, פון דיא עשרת הישבטים, און דאָס איז ניט אמת. דיא לעגענדע וועגען דעם האָט אזוי פערציילט:

„ווייט, ווייט, הינטער דיא „הרי חשף“ (דאָס האָט מען גימיינט, וויא שוין בעמערקט, דיא קאָז-קאָזישע בערג), וואוינען דיענער פון לעבעדיגען גאָט פון אברהם, הייליגע אידען, וואָס קוממע אַרויס פון אברהם אבינו, פון שבט שמעון און האַלבען שבט מנשה, וועלכע זיינען אזוי שטאַרק, אז 25 אומות זיינען צו זיי אונטערטעניג און צאָהלע זיי מס און מכס.“ (ספר אלדרד הרני.)

עס פערשטייט זיך, אז דיא אונגליקליכע אידען פון גלות האָבען מיט'ן גאַנצען האַרצען בענעהרט זיי זאָלען זוכה זיין זיך צו זעהען מיט זייערע גליקליכע שטאַרקע ברידער פון הינטער דיא הרי חשף, זיי זאָלען זיך־אויסוויינען זייער שווער ביטער האַרץ פאַר זיי, דערציילען זייערע צרות און זייער שפּלות, און אַז וויא וועלען זיי זיך דאָס פאַר זיי אָנעהמען וויא

באַלד האָבען 4 טויזענד גרויסע לייט פון באַזאָרען רען לאַנד אָנגענומען דיא אידישע אמונה, און נאָך דעם האָבען באַלד, וויא דער שטייגער איז, אנדערע אָנגעהויבען דיא גרויסע לייט נאָך צו טאנצען, און ביסלעך־ווייז האָט זיך דיא אידישע אמונה פערברייט אין גאַנצען באַזאָרישען פאָלק. דאָס רוב איינוואָהרער פון דיא שטעט זיינען גיווען אידען. דאָך, דיא סאָדאטען זיינען גיווען געדרונגענע מוהאמעדאנער. אויך עטליכע אנדערע מלכים פון קליינע אומות פון יענע געגענד, וועלכע זיינען גיווען אונטערטעניג אונטער דעם כאַנגאן פון דיא באַזאָרען, האָבען מסתם אָנגענומען דיא אמונה פון זייער אויבער־האַרר. פון איינעם פון דיעזע קעניגע, דער מלך פון „סעמענדער“, מערדערט דיא געשיכטע בפרוש, אז ער האָט אָנגענומען דעם אידישען גלויבען.

אין דיא ערשטע צייט האָט מסתמא קיין סך אידישקייט אין דיעזע נייע אידען ניט געשטעקט. זייער אידישקייט איז געווען בעשטאנען בלויז אין דעם, דאָס זיי האָבען געגלייבט אין עטליכע אידישע דומהייטען, אָבער דאָס האָט ניט איבערגעמאַכט זייערע פריהעריגע מידות און מנהגים. ערסט אין אַ לאַנגע צייט אַרום, ווען זיי האָבען שוין גאָר פערנעסען פון וואַנגען זייער ביסעל אידישקייט געהאט זיך, האָט זייער מלך עובדיא איינגעלאָרען גרויסע אידישע רבנים, האָט זיי גיגעבען רייכען געהאַלט און געבויט שולען און בתי מדרשים, און דיעזע רבנים האָבען דאָס באַזאָרישע פאָלק געלערנט דיא אידישע תורה און מנהגים. פון אַלטע אַראַבישע שריפטע ועהט מען, אז דיא אידישע אמונה האָט דערנאָך אין גאַנצען פערענדערט דיא זיטען פון דיא באַזאָרען. דיא געזען־דיענערשע באַזאָרען פלעגען, צום ביישפּיל, פערקויפּען זייערע קינדער פאַר שקלאַ פּען, דיא אידישע האָבען שוין דאָס ניט געמאָן.

נאָך דעם מלך עובדיא האָבען נאָך געקעניגט אין באַזאָרען־לאַנד נאָך אַ סך אידישע מלכים. נאָך אַ געזעץ פון דעם לאַנד האָט נור אַ איד געמעגט זיין אַ כאַנגאן. דיא אידישע באַגאַנען האָבען אָבער אנדערע רעליגיאָנען ניט פערפאָלגט. אַלע אמונות האָבען געהאַט גלייכע רעכטע אין דער מדינה. עס איז גיווען אין אָבערסטער בית דין, אָדער געריכטס־הויף, וועלכער איז בעשטאַנען פון 7 שופטים: צוויי

פון אלע מלכים און פירסטען, און זיין רוהם איז גי-
ווען זעהר גרויס.

א סך אינטערעסאנטע געשיכטען איז דא צו
דערציילען פון דעם מיניסטער ר' חסדאי און זיינע
מעשים, נור ווייל ניט דאס איז דאך אונזער ענין,
וועלען מיר גלייך איבערגיין צו דערציילען פון איהם
אין זאך, וואס איז שייך צו אונזער בעשרייבונג.

ר' חסדאי אבן שפרוט האט זיך דעם נירריגען
שטאנד פון זיינע ברודער, דיא אידען, זעהר צום
הארץ גענומען, און איהם אויך, אזוי גוט וויא
אלע אידען, האט זיך זעהר זעהר גיוואלט עפעס
גיוואהר ווערען פון דיא אידישע מלוכה אין כאוא-
רען-לאנד, וואס אלדער הדני האט פון זיי
דערציילט עטליכע צעהנער יאָהרען איידער ר'
חסדאי איז גיבוירען גיוואָרען. ער האט זיך דע-
ריבער אלץ אין איינעם נאָכגיפערענט ביי דיא
משולחים וואס פלעגען געשיקט ווערען פון אנדערע
מלוכות צו זיין כאליף, אויב זיי האבען ניט א מאָל
עפעס גיהערט פון דיא אידישע מלוכות כוורים.
אזוי לאנג האט ער זיך נאָכגיפערענט, ביז ענדליך
האט א ידועה וויא א העררליכער זאָננען-שטראל
דערקוויקט זיין הארץ. דער משולח, וואס איז גע-
שיקט גיוואָרען צום כאליף פון כאראזאן (דא-
מאָלס א קליינע מדינה ביים קאספישען ים), האט
אבן שפרוט'ן דערציילט פאר גאנץ זיכער, אז עס
איז טאקע דא א אידישע מלוכה כוורים, איבער
וועלכע עס רעגירט א אידישער קעניג. ר' חסדאי
אבן שפרוט איז שיר פון דיא הויט גישיפרונגען
פאר שמחה, און א גליהערדיגער וואונט האט זיך
אין איהם צופלאקערט, מיט דעם אידישען מלך
כוורים זיך ווייניגסטענס דורף צו שרייבען. נאָך
גליקליכער איז ער גיוואָרען, ווען דער משולח פון
בזאנטישען קייזער האט אויף ערות גיוואנט, אז
דיא ידועה פון דיא אידישע מלוכה איז אמת, אז
דער יעצטיגע מלך, אָדער כאנאן פון דיא אידישע
כאזארען, הייסט יוסף, אז זיין מלוכה איז זעהר
א מעכטיגע, אז זייער לאנד איז בכרך 15 טאָג
רייזע פון קאנסטאנטינאָפאל און אז זיי שטייען
אין האנדעלס-פערבינדונגען מיט דעם ביזאנטישען
קעניגרייך.

ר' חסדאי אבן שפרוט האט פון דאמאלס אן
אריינגעלייגט זיין גאנצען זין אין דעם פלאן אויס-
צוהוכען א שליח, וואס ער זאל איהם אוועקשיקען,
צום מלך יוסף פון דיא כאזארען מיט א בריעף און
ער זאל בריינגען פון איהם א תשובה.

(ש'לום פאלגט)

וועלען זי דאָס שיקען זייער אידישע חיל מלחמה האל-
טען מיט דיא שרעקליכע שונאי ישראל, וואס פיר-
ניגען זייערע ברודער אזוי אונדערבארמליך!

און וויא אונגעהייער גינגעריג זיינען דיא אידען
גיווען צו וויסען, וויא לעבען דיא דאָזיגע אידען פון
דער אידישער מלוכה פון הינטער דיא הרי חושף?
פיהרען זיי זיך טאקע וויא זיי? טראָגען זיי ציצית?
לייגען זיי תפילין? האָבען זיי דזעלביגע נמרא?
דאָונען זיי דאָס זעלביגע דאָונען? וועמען וועלען
זיי — זיי, דיא מעכטיגע, וועלכע ווייסען דאך מסתמא
נאָך דעם ריכטיגען אמת. וועמען וועלען זיי גע-
בען גירעכט אין דיא פיעריגע מחלוקת וועלכע איז
דאמאלס גיווען צווישען דיא נמרא-אידען און דיא
קאראאימער (קראים), וואס גלויבען ניט אין דיא
נמרא, נור בלויז אין דיא תורה שבכתב?

א, וויא האט ביי דיא אידען געליהט דער חשק
דאָס אלץ גיוואָהר צו ווערען!

און דיא צייט איז געקומען דערצו אויך.

אין דעם יאָהר 940 האט געקעניגט איבער קאר-
דאָווא, אין דיא בערבעריי, אין אפריקא, (וואו יעצט
איז טוניס, אלגיר, מאראקא, ביי גיבראלטאר) און א
טייל פון שפאניען דער מוהאמעדאנישער כאליף
(מלך) אבדול ראהמאן ועבד אל רחמן III. אין יענע
צייט איז גיווען אין שפאניען א רייכער איד, א דאָך-
טאָר, א גרויסער גילעהרטער און א מעפער-שפראך-
קעננער, מיט'ן נאָמען ר' חסדאי בר יצחק אבן
שפרוט. און דער כאליף אבדול ראהמאן דער
גרויסער האט גיהערט פון דעם פעריהטען נאָמען
פון ר' חסדאי אבן שפרוט און פון זיינע גרויסע
קענטיסע, און ער האט איהם שטארק מקרב גע-
ווען און איהם גימאכט פריהער פאר איבערזעצער,
דערנאָך פאר זיין משולח אין קייזערליכע און קע-
ניגליכע הויפען, און ענדליך, ווען ר' חסדאי האט
בעוויזען דעם כאליף גרויסע טיעפע געשיקטהייט
אין חכמת המדינה (דיפלאמאטיע) און האט מיט
זיין גרויסע חכמה זיין מלוכה גיבראכט גרויסע
טובות, האט ער איהם גימאכט פאר זיין גרעסטען
מיניסטער.

און דער נאָמען פון דזען גרויסען אידישען מי-
ניסטער איז גינאנגען גאנץ ווייט, אין דיא הויפען

דארוויניזמוס און סאציאליזמוס.

(נאך א'ן ארטיקל אין דעם דייטשען זשורנאל "נייע צייט".)

דעריבער מוז מען איהם אָהן רחמנות בעקעמפּפּען. דער אונזין פון דיזע פאָרווירפּע נעגען דעם סאציאליזמוס איז שוין אָפט פון דיא סאציאליסטען בעוויזען גיוואָרען, זיי, דיא סאציאליסטען, האָבען דאָרווינס ערקלערונג וועגען דיא ענטוויקלונג פון דיא

וואָס גרעסער און שטאַרקער דיא הייטלעך — אַלץ גרינגער איז אויף דעם זומפּ פאַר אַ פּיגעל צו לעבען, מעהר איז זיא צוגעפאַסט צום זומפּ. וואָס קירצער דער שנאָפּעל, וואָס קלענער דיא הייטלעך — אַלץ שווערער צו לעבען, אַלץ ווייניגער צוגעפאַסט צו דיא אומשטענדען. דעריבער זיינען וואָס ווייטער איבערגעבליבען פּיגעלעך, וואָס האָבען אַלץ אַ לינגערען שנאָפּעל מיט אַלץ גרעסערע הייטלעך. דיא איבעריגע זיינען אַלץ אויסגעפאַכט געווען. און אויף דיזען אַרט איז מיט דער צייט ענטוויקעלט גיוואָרען אַ פּיגעל מיט אַ גאַנצן לאַנגען שנאָפּעל און מיט גאַנץ גרויסע הייטלעך. דיא זאָגען, דיא פאַסענדסטע, און בלוז זיי, דיא יחסנים, גע- צו זאָגען, דיא פאַסענדסטע, און בלוז זיי, דיא יחסנים, גע- לאָזען לעבען און זיך מעהרען: דיא וואָס זיינען מיט פּי- היג, ווערען אָבערגעראַמט פון וועג. דיא וואָס האָבען מומס ווערען פּערניכטעט. און אויף דיזען אַרט ראַמט דיא נאָטור אויס אונפּיהיגקייטען און מומס און קלייבט אַפּ פּאַלקאָ- מענהייטען און פּיהיגקייטען. דעריבער הייסט דאָס דער דאָרוויניזמוס "ענטוויקלונגס טהעאָריע". אַט אין דעם, אין קורצען, בעשטייט דאָרווינס טהעאָריע. זיא איז אַלזאָ דיא טהעאָריע פון שטענדיגען קאמפּפּ פאַרן לעבען, פון קאָנ- קורענץ צווישען דיא טהירען און פּלאַנצונגען פאַר חיונה און פון דיא אָפּקלייבונג פון דיא פאַסענדסטע, פון זיא וועגן רייכע צווישען דיא קאָנקורענצען, זיא אויפצוהאַלטען און צו לאָזען קינדער נאָך זיך. אַזוי וויא דער סאציאליזמוס הייסט דיא אַפּשאַפונג פון קאָנקורענץ, פון קאמפּפּ צווישען מענשען און מענשען אום לעבען, זעהן פּיעלע דאָרוויניסטען אין איהם אַ ווידערשפּורן געגען דיא ענטוויקלונגס-טהע- אָריע אָדער נאטירליכע אָפּקלייבונגס טהעאָריע פון דאָרווינס. דאָס וואָס אין דער מענשליכע געזעלשאַפּט זיינען איינגע- אַרם און אַנדערע רייך, וואָס אייניגע זיינען גליקליך ווע- רעגן דיא אַנדערע פּאַלען, זאָגען זיי, איז בלוז דער פּועל יוצא פון דעם נאטירליכען קאמפּפּ, אין וועלכען דער פּאַ- סענדסטער ווערט אָפּגעקליבען אַלס יחסן, און דיא וואָס זיינען מיט פאַסענד צו דיא אומשטענדען, פּאַלען, וויא אין דער נאטור איז. דער סאציאליזמוס אָפּער פּער- ניכטען דעם קאמפּפּ, און מיט איהם אויך דיא אָפּקלייבונג אין דאָס הייסט, אַז ער וועט שטערען דיא ענטוויקלונג, וואָרם זיא קומט דאָך אין דער נאטור אַרם פון דעם קאמפּפּ אין דיא אָפּקלייבונג — אַזוי זאָגען דיא דאָרוויניסטען, וואָס זיינען געגנגער פון סאציאליזמוס, רעד.

ביז דאָ ניט לאַנג האָבען כמעט אַלע הויפט- פערטרעטער פון דאָרווינס ענטוויקלונגס לעהרע, אָהן אויסנאָהמע, געהערט צו דיא העפטיגסטע נעג- נער פון סאציאליזמוס. און דיא קללות און דיא חרמות וואָס זיינען גיטלייכערט גיוואָרען געגען דעם סאציאליזמוס פון דיא גייסטליכע און פון פּאַליטישע רעאקציאָנערען, זיינען ניט גרעסער ניט אין היציגקייט און ניט אין פיינדעליגקייט וויא דיא אַנגריפּע מיט וועלכע העקקעל, ספּענסער, שמירט און נאָך אַזעלכע גילעהרטע זיינען איהם בעפאַללען. דאָס רוב פון דיא רעאקציאָנערען זאָגען: דער סא- ציאליזמוס שטעלט אין נעפּאָהר דיא רעליגיאָן, דעם שטאַט, דיא אייגענטהום, און דיא אויטאָריטעט, דעריבער איז ער שעדליך. אָבער אפילו דיא יעניגע אָנהיינגער פון דאָרווינס טהעאָרי, וועלכע פּערהאַר- טען זיך גאַנצן פיינדליך געגען דער רעליגיאָן, — און פערשידענע אויך פון דיא וואָס זיינען געגען דעם שטאַט, — ערקלערען: דער סאציאליזמוס ווידערשפּריכט דיא גיזעצען פון דער נאטירליכער אָפּקלייבונג *) (וועלכע דאָרווינס האָט ענטדעקט) און

*) מיט דיא נאטירליכע אָפּקלייבונג מיינט מען, קורץ גערעכט, דאָס פּאַלענדיק: אום אַ טהיר אָדער אַ פּלאַנצונג זאָל קענען לעבען, מוז זיא זיין צוגעפאַסט צו דיא אַרומיגע אומשטענדען. אויב ניט, קען זיא ניט עקזיסטירען. דיא וואָס זיינען צוגעפאַסט, בלייבען לעבען און האָבען קינדער, וועלכע ירשען זייערע מעלות. דיא אַנדערע ווערען אומ- געבראַכט, און פון זיי בלייבט קיין שריד ופּליט און קיינע קינדער. דיא פּיגעל, צום ביישפּיעל, וואָס געפינט זיך אין אַ זומפּיגען אַרט, און האָט קיין אַנדערע שפּיז, וויא דיא שרצים ורמשים, וואָס לעבען אין זומפּ, מוז האָבען אַ לאַנגען שנאָפּעל, און אויך הייטלעך צווישען דיא פּיס- פינגער — אָהן אַזאָ שנאָפּעל קען זיא ניט אַרויסקריגען דיא רמשים; אָהן אַזעלכע הייטלעך קען זיא ניט גיין אויפּערן זומפּ. דיא פּיגעלעך, וועלכע האָבען אַזאָ שנאָפּעל מיט אַזעלכע פּיספינגער ניט געהאָט, האָבען ניט קענטע האָבען וואָס צו עסען און זיינען אויסגעשטאַרבען — גע- פּאַלען אין דעם קאמפּפּ פאַרן לעבען. דיא וואָס האָבען דאָס יע געהאָט, האָבען געקענט לעבען און האָבען געהאָט קינדער. דיא קינדער האָבען געירשט עט דיא לאַנגע שנאָפּ- לען מיט דיא הייטלעך צווישען דיא פינגער פון זייערע עלטערען, און אַזוי ווייטער. וואָס לינגער דער שנאָפּעל

האָט נאָך אזוי ווייניג טעם און ווייזט ניט אזוי דייטליך אויף אונזערענהייט, וויא דא וועלכע האָבן דעלט ווענען דעם דארוויניזמוס.

דיווער איינוואַנד איז געגרינדעט אויף אַ צווייט פאכע אונזערענהייט; דא יעניגע וועלכע מאכען איהם, ווייסען ניט, ניט וואָס דער סאציאליזמוס, און ניט וואָס דארווינס'ס גיזען פון נאטירליכע אָב-קלייבונג בעדייטעט.

אום דא זאך בעסער צו ערקלערען, איז פיר אונז זעהר וויכטיג צוערשט נעהענטער צו בע-טראכטען דא יעצטיגע קאפיטאליסטישע און לאַנד-מאָנאָפּאָליסטישע סיסטעם, און זיך צו פרענען דא פראגע: בעטריינקט און שטערט דא יעצטיגע סיסטעם ניט דעם ווירקען פון דער נאטירליכער אָבקלייבונג? און וועט דער מענש אונטער'ן סאצי-אליזמוס זיך ניט קענען פיעל בעסער ענטוויקלען?

אין אמת'ן אַרײַן, זעהען מיר דען ניט ביי דעם יעצטיגען צווייטאָנד אַ גיזעלשאפטליכע אָרד-נונג, וואָס האלט זיך אין נאָנצען אויף און איז בעגרינדעט אויף צופאַל אין רויבעריי, אויף קונסט-ליכע (נימאכטע, ניט נאטירליכע) שטיצע פֿין איין זייט און אונגאטירליכע שטערונגען פון דער אַנדער זייט — מיט אנדערע ווערטער גירעט — אויף אַ בעשטימטע סיסטעם פון גיקופטע פֿרי-ווילעניען און קינסטליך גישאפענע אונטערדר-קונגע, ביי וועלכע עס קומט פאַר, דאָס איינעם ליגען אין וועג אַלערליי שטרויכלונגען, וועהרענדיג דער אנדערער ווערט קינסטליך גירוקט פאַרווערטס? געוויס. און דער רעזולטאט איז, אז דאָס שטערט דעם ווירקען פון דעם נאטור-גיזען, דעם אי-בערלעכען פון דא נאטירליך פאסענדסטע — פון דא טיכטיגסטע. וועהרענדיג אין אַ סאציאליס-טישער גיזעלשאפטס אָרדנונג, וועלכע וועט בריי-גען דא גרעסטע גלייכהייט פון דא בעדינגונגען פיר אַלעמען, וועט ניט דיע שטערונג, דיווע אונגא-טירליכע הילפע און קינסטליכע פעהאטלונג אין נאנצען פערשווינדען?

דער קאפיטאליזמוס און דער היינטיגער לאַנד-מאָנאָפּאָליזמוס בריינגען מיט זיך נויטווענדיגער-ווייזע קינסטליכע שטערונגען פיר איין קלאס, און ווינאָדעס פיר דעם אַנדערען קלאס. דא קאפיטא-

אָרנאטישע בעשעפעניסען, זא ווייט זיא איז וויסענ-שאפטליך בעגרינדעט, גלייך אַנגינאמען; אָבער זיי האָבען ניט גיקענט צו נעבען, אז דער זעלבער נאטור-גיזען, וואָס בעהעררשט דא אונבעוואוסטע און פון דער נאטור אָבגעהינגע וועלט, זאָל אויך בע-העררשען דא מענשהייט, וועלכע ווייס איהר שטעלע אין דער נאטור און ווערעכע בעקעמפט דא נא-טור מיט איהר זעלבסט אַלץ מעהר און מעהר. ווייטער האָבען דא סאציאליסטען אויך בעשטרי-טען דא בעהויפטונגען ווענען דא גוטע רעזולטאטען פון אזא רויהען קאמפף אום לע-בען, ווען ער איז צוגיפאסט צווישען מענטשען. אָבער דא העלדען פון דארוויניזמוס לאָזען זיך ניט לערנען, און אימער ווידער ווערט געגען דעם סאציאליז-מוס אַרויסגישטעלט דא אַלטע אונגענטיכע טעהאָרע פון קאמפף פון אַלע געגען אַלע, און פון דאָס איבערלעבען אין זיען פון דא שטארק-סטע און טיכטיגסטע.

נון איז דאָ ניט לאנג געגען דיווע הערען אויפגיסטאנען אַ געגנער אין דער פערזאן פון איי-נעם פון דא טרייעסטע שיללער פון דארוויני-הער גרענטעלעך, אַ בעריהמטער ענגלישער נאטור-פאָרשער, אַ פערפאסער פון אַ נאנצע רייזע וויכטיגע ביאָלאָגישע אָפּהאנדלונג-גען — דיווער מאן, וועלכער איז אַ פריינד פון הער-בערט ספענסער, און וועלכער איז ביז ניט לאנג אויף ניווען זיינער אַין אַנהיינגער, האָט זיך דאָ ניט לאנג בעקעהרט צום סאציאליזמוס און זיין געווינגנס-וועקסעל האט ער ניט פערפעלט צו ער-קלערען עפענטליך. אויף אַ פערזאנלונג פון דער Fabian Society אין לאַנדאָן, וועלכע האָט שטאנדיפונען דעם 17טען אָקטאָבער יאָהר 1890, האָט ער ניהאלטען אַ פאָרטראַג, איבער דער טעהאָרע "שטייט דער סאציאליזמוס אין ווידער-שפּרוך צו דער וויסענשאפט".

זיינע אויספיהרונגען וועלען מיר דאָ איבערנע-בען אין דא פאָרגענדע צייכען.

עס זינען געגען דעם סאציאליזמוס גימאכט ניוואָרען פיעלע איינווענדונגען. וועלכע האָבען קיין טעם און וועלכע ווייזען אָן אויף דא אונזערע-הייט פון דא איינווענדער, אָבער קיינע פון זיי

וואָס אָנפֿעלאַנגט צו דעם ערשטען פונקט, דאָס הייסט צו דער נאַטירליכער אָפּקלייבונג, זאָ ווערען דיא אונפֿעהיגסטע עלעמענטען פון דער קאָפיטאַליסטישער און לענדלאַרדיסטישער קלאַסען דורך גוטע האַרדעוואַניע קינסטליך ערהאַלטען אַם לעבען, און דורך פּאַמליען איינפֿלוס און רעקאַ- מענדאַציעס פֿערנעמען זיי אַזעלכע פֿלעצער אין דער ניועלשאַפֿט, צו וועלכע זיי טוינען פון דער נאַטור אַבסאָלוט נישט. אין דער יעצטיגער ניועל- שאַפֿט, האָט אַזוהן, צום ביישפּיל פון אַ מיליאָן, ער מעג זיין וויא שוואַך און אַ איריאָט, בעסערע אויסזיכטיגען און שאַנסען אין קאַמפּף אַום'ס דא- זיין, אַלס דער יטאַרקערער און אינסערגיענטער זוהן פון איין אַרבייטער. דיא קינסטליכע בע- שרייבונג, פון נוצען דיא ערד, לופט, קאַהלען און איפֿלו דיא שיין פון דער זוהן, מאַכען ניוואַלטיגע שטערונגען פיר דיא קרעפֿטיגסטע און בעסטע עלע- מענטען פון דער פּעפֿלקערונג, אין זייער נאַטיר- ליכע אָפּקלייבונג.

וואָס בעלאַנגט צום צווייטען פונקט — דיא געשלעכטליכע אָפּקלייבונג — זאָ ווערט דיא היי- ראַטה און קינדער ערציהונג פון דיא אונפֿעהיגסטע עלעמענטען פון דער קאָפיטאַליסטישער קלאַסע אין יעצטיגער ניועלשאַפֿט אָרדנונג קינסטליך פֿער- נרינגערט, צום ביישפּיל דיא מענער קענען מיט זייער געלט אָדער יחוס אויסקלייבען דיא שעה- סטע און קרעפֿטיגסטע פרויען, און מאַכען זיי פיר מוטערס פון זייערע מיט פּאַסקורנע קראַנקהייטען נייבאַרענע קינדער : פֿערמעהרט דיא אונפֿעהיגע פרויען, ווען זיי זיינען יורשים פון גרויסע פֿערמע- גענס, קענען אריינכאַפֿען דיא ניצליכסטע און פֿע- הינסטע מענער. און אויף אַזא אופן רויבען זיי פון דיא ניועלשאַפֿט. דיא בעסטע מעלות, ענטזיעדער דורך דעם וואָס זיי זיינען עסרות, אָדער וויילע דיא מעלות פון דיא מענער קענען צולייב דיא פֿעהלערען פון דיא פרויען נישט איבערניטראַגען ווע-

ליסטען און לענדלאַרדס, מענען זיי זיין וויא שוואַך און אונפֿעהיג, געפינען זיך אָפֿער פון אָנהויב אָן אין דער בעסטער לאַגע. און פֿערמעהרט, דיא אַרביי- טער ווערען אימער פֿערשוואַרצט, נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס זיי זיינען קרעפֿטיג און פֿעהיג.

מיר זעהען טאָג טעגליך, וויא גאַנצע מאַסען טיכטיגע מענטשען און ניצליכע בירגער, וועלכע פֿאַ- סען זייער גוט צו העלפֿען און מיטצואוויקען אין דיא אינטערעסען פון כלל, און וועלכע זיינען גע- איינגעט צו ווערען עלטערען פון אַ גיוונטען דור, און נאָך דעם ריינעם עכטען פֿרינציפֿ פון נאַטיר- ליכע אָפּקלייבונג, וואַלטען זיי גידאַרפֿט בלייבען לעבען און זיך ענטוויקעלען — דאָך ווערט פון זיי גאָר נישט און זיי ווערען פֿערלוירען אין דעם קאַמפּף אַום לעבען; זיי ווערען פֿערוואַגילט און פֿערטריבען פון זייער היים, ווייל עס פֿעהלט זיי ווי- גאָרעס און נאהרונגס-מיטל, ערציהונג און רעכט צו בענוצען די נאַטור קרעפֿטע! און פון דער אַנדער זייט ווידער, זעהען מיר אַ גרויסע צאָהל מענטשען, וועלכע פּאַסען נישט סיי מיט'ן באַראַקטער, סיי מיט'ן פֿער- שטאַנד, צו דיא העכערע ראָלען און רעניערונג און זיינען נישט ניאַיינגעט אַרויס צו בריינגען אויף דער וועלט גיוונטע און ניצליכע קינדער, און דאָך זיינען דויע דורך קינצליכע וויגאָדעס מעהר געהויבען אַלס זייערע בעסערע מיט-מענטשען, און וועהרענד זייער גאַנצען לעבען, וואָס איז פול מיט עבירות גע- נען דער נאַטור, ווערען זיי נישטאָנעוועט, פּאַרצויר- גען און ערמוטהייגט, און ווערען אויפֿגיהאַלטען צו האַבען קינדער, צום שאַרען פון דער ניועלשאַפֿט.

דויע אונטערעכטיגקייט גילט מיט איהר ווירקען אין צוויי זייטען. זיא פריינגט דיא אויפֿען דער- מאַנטע קלאַסען אין אַ פּאַלשע אונגאַטירליכע לאַגע אין דער „נאַטירליכע אָפּקלייבונג“, און נאָך אין אַ פּאַלשערע אין זייער נישלעכטליכע אָפּקלייבונג. (*)

(*) אַ טייל פון דאָרוויס לעהרע איז, אַז דיא בע- שעפֿעניסען ענטוויקעלען זיך דורך דעם וואָס דיא נקבות און דיא זכרים געפֿעללען זיך איינע דיא אַנדערע בעסער ווען זיי האַבען געוויסע פֿיהיגקיי- טען, שיינע פֿאַרמעס, פֿאַרפֿען, אָדער נאַטירליכע ציוני- גען. דיא וואָס האַבען אַזעלכע מעלות האַבען גרעסערע שאַנסען חתונה צו האַבען. דעריבער איז זיכערער, אַז

ש ל ע כ ט ל י כ ע אָפּקלייבונג. (רעד.)

איין נקבה פון א קאד-פיש יעהרליך, וויפיל מיליאָד נען קאד-פישעלעך עס ווערען אויסגעברייט, און וויא פיל מיליאָנען עס ווערען פון זיי פערניכטעט, אין יעדער שטופע פון זייער ענטוויקלונג, ביז צום סוף ערהאלטען זיך דורכשניטליך ביים לעבען איין פאָר פון מיליאָנען. אין דעם פאל האָבען מיר דיא נאָד טירליכע אַבקלייבונג ריין און ניט געפּעלשט, ניט גישטערט אין איהר אַרבייט. און איהר ווירקען איז טאָקא אַבאָלאַט גרוואַס, בלינד און פּערשווענדערש. פּערקעהרט, ביי דיא העכערע בעשעפעניסען איז דיא נאָטירליכע אַבקלייבונג איינגעהאלטען אין איהר אַרבייט דורך פּערשיעדענע קינסטליכע מיטטלען, דורך דעם שוין פון דיא עלטערען איבער זייערע קינדער. דיא האַרטיקייט פון קאמפּף אום לעבען ווערט געמילדערט, דער צופאַל ווערט בעשריינקט, און אין דעם פאַמליקען קרייז ווערט ער אין גאַנצען פּערניכטעט. דאָ, וואו אַליין וואָלט דאָס קינד ניט געווען פּעהיג צו בלייבען לעבען, וואו דיא „אַבקליי-בונג“ וואָלט איהם פּערניכטעט, העלפּען איהם דיא ענטערען, וועלכע האַלטען איהם אויף עפּעס אזוי וויא אויף להכעיס דיא נאָטירליכע אַבקלייבונג.

א קורצער בליק אויף א פאָר פון דיא פּאָלגענדע, איינע נאָך דער אנדערע, שטופען אין דער ענטוויק-לונג, וועט דיא עהנליכקייט פון דעם מיט דעם סאָציאַל-ליזמוס פּערשטענדליך מאַכען. יעדער יונגער קאָד-פישעל, אזוי גיך וויא ער שייַלט זיך אויס, מוז פיר זיך אַליין זאָרגען און קעמפּפּען. קיינער גיט איהם ניט צו עסען, קיינעם אַרט ניט ווענען איהם, קיינער בעשיצט איהם ניט גענען זיין פיינד. קורץ, ער איז איבערגילאָזען צו זיינע אייגענע פּראַקטישע ערפּאָה-רונגען. ער מוז פון אָנפאַנג אָן אָנשטעלען זיינע ציין גענען יעדען אנדערען פיש, און זעהען דיא ציין פון אנדערע פיש געריכטעט גענען זיך. ביי דיא פויגלעך אָבער, איז פיר דיא יונגע עופּעלעך דער קאמפּף אום לעבען אין פּערשיעדענע ריכטונגען געמילדערט און בעשריינקט. דיא פויגלעך בויען אין א פּערבאַר-גענעם און בעשיצטען אַרט וואַרימע און ווייכע געסטען, אויסגעלייגט מיט מאָך, פּעדערען, אום צו זיכערען דיא נאָקערע קינדערלעך גענען דעם אָנגריף פון זייער שונא, און אום זיי זאָלען קענען שטענדיג האָבען דיא גייטיגע וואַרימקייט פון דער מוטערס

דען צו דיא קינדער, מיט איין וואָרט: רייכקייט, שטעלונג און טיטעל העלפּען אויס פילע מענשען, וועלכע זיינען גייסטיג און קערפּערליך קראַנק, און ציבען זיי בעסערע שאַנסען אין בעצוג אויף דער געשלעכטליכער אַבקלייבונג.

עס קומט אַלץ אויס, אַז דיא קאפיטאַליסטישע גינעלשאַפט איז אַ ווידערשפּרוך געגען דעם דאָר-וויניזמוס, געגען דיא נאָטור-גינעצען: דיא וואָס זיינען נאָטירליך דיא שוואַכערע, דיא פּערדאָר-בענע, דיא אונפאַסערנע, און וועלכע וואָלטען אין דער נאָטור גיפּאלען אין דעם לעבענס-קאמפּף און קיינע קינדער גיט גילאָזען. צוליבע זייער פּרי-הען טויט אָדער ווייך דיא פרויען וואָלטען זיי ניט גיוואָלט געמען. — ריזע זיינען אונטערן קאפיטאַל-ליזמוס גראָד דיא יחסנים, לעבען א גוטען טאָג און האָבען דיא בעסטע פרויען — און פאַרקערט.

נאָכדעם וויא מיר האָבען עס מיט אַ ביי-שפּיעל גינעבען צו פּערשטיין, אַז דער יעצטיגער גינעלשאַפט צושטאַנד פּערשטויסט אין פילע הינ-זיכטען דעם נאָטור-גינעץ פון דעם איבערלעבען, דעם נצחון פון דיא טיכטיגסטע, וועלען מיר איר בערגיין צו דער ספּעציעלע נאָטור וויסענשאַפט-ליכער זייט פון דער פּראַגע, און מיר וועלען פּערוואַכען צו ווייזען, דאָס דיא נאָטירליכע אַבקלייבונג ביי פּלאַנצונגען און חיות, גייט צו פונקט אויף אַזאַ אַרט, וויא עס וועט צו גיין אין אַ סאָציאַליסטישער גינעלשאַפט.

עס איז ניט אמת, דאָס דיא נאָטירליכע אַב-קלייבונג איז אַבסאָלוט אומבעשריינקט.

א'ן אַבסאָלוטע, אונבעשריינקטע נאָטירליכע אַבקלייבונג געפינען מיר נור ביי דיא נעריגסטע פּלאַנצונגען און חיות. ביי זיי קומט אַרויס פון יעדען מין א'ן אונגעהויערע מאַסע קליינע און גיט-בעשיצטע שפּראַצונגען — קערענדלעך, איקרא, אייעלעך אָדער אַטראַסטקעס, וועלכע ווערען מיט אַמאָל אַרויסגעשליידערט אין א'ן אונבאַרמעהעריגע וועלט, וואו זיי מוזען באַלד אזוי גוט וויא זיי קענען אָנהויבען איינע געגען דיא אנדערע אַ ביטערען קאמפּף, אום צו פּאָלענע דעם גרויסען גינעץ פון „פּרעס, אָדער דו וועסט אויפגיפּרעסען ווערען.“ מיר ווייסען וויפיל מיליאָנען אייעלעך עס לייגט

און וואָס העכער דיא שטופע, אַלץ מעהר ווערט זיא בעשריינקט. דערפאַר אָבער ווירקט זיא שטאַרקער און ענטוויקעלט מיט מעהרער קראפט דיא קלענערע צאָהל; דער פאַרטשריט, דיא ענטוויקלונג איז אַם ניכסטען דאָרט, וואו דיא צאָל פון דיא געבורטען איז קלענער.

ווייטער: ווען מיר וועלען נעמען דעם אָנהויב פון דעם מענשען-געשלעכט און דיא מענשליכע געזעלשאַפט, וועלען מיר בעמערקען, אז דיא נאָר טירליכע אָבקלייבונג ווערט נאָך שטאַרקער בע-קעמפּט און אז דיא פערניכטונג פון פיעלע צו גונסטען דיא ווייניג, וועלכע פאַסען זיך אַם בעס-טען צו דיא פערהעלטניסע ווערט נאָך מעהר פאַר-קלענערט.

אין דיא לאַנגע און הילפלאָזע קינד-צייט פון אַ מענשען, ווערט ער געהאָדעוועט פון דיא עלטערען מיט דיא גרעסטע זאָרג און סטאַראַניע, וועלכע שלאָגט גלייך אין געזיכט דער נאָטירליכער אָבקליי-בונג. ווייניג קינדער ווערן גיבאַרען, אָבער דערפאַר ווערט דיא גרעסטע העלפט ערהאַלטען ביים לעבען. ווען דיא נאָטור אָבער וואָלט ניקענט איבער זיך האָבען איהר פולע דעה, וואָלטען פילע פון זיי פער-ניכטעט גיוואָרן. דיא שטיצע פון דיא עלטערען לאָזען, דער נאָטירליכע אָבקלייבונג אויף להכעיס, זיי דאָך ניט שטאַרבען, און מאַכט פון זיי געזונטע און פעהיגע מענשען. פון דער אַנדערער זייט ווירקט דיא נאָטירליכע אָבקלייבונג אין דעם לעבענס-קאַמפּף צווישען די פערשידענע משפּחות אָדער שבטים און אַם לעבען ערהאַלטען זיך צום סוף אַם בעסטען דיא יעניגע משפּחה, שבט אָדער ראַסע, וועלכע טוט אויף מעהר פיר דיא אויס-בילדונג, האָדעוואַניע און פיטטע-רונג פון איהרע קינדער, זאָ דאָס דיא אָבקלייבונג ווירקט ניט אויף דיא אייגענעלע מענשען זאָנדערן אויף דיא גרופעס צו וועלכע זיי גיהערען, און דיא פאַסענדסטע גרופע זיענט אין לעבענס-קאַמפּף.

ווען מיר וועלען זיך ווענדען צו דיא זויג-טהירען, דאָס הייסט צו דיא חיות וואָס זויגען דיא מוטערס מילך ביז זיי קענען אליין פיר זיך זאָרגען, וועלען מיר זעהען נאָך אַ גרעסערען פאַרטשריט. דיא איי, ביז זיא איז ענטוויקעלט, איז בעהאַלטען און בעשיצט איגענווייניג פון דער מוטער, און נאָך דעם וויא זיא שייד זיך שוין פון קערפער, ווערט דיא יונגע חיה'לע איבערוואַכט, גיהאָדעוועט און געפיטערט מיט דיא מילך, וועלכע ווערט פראָדוצירט אויף דיא קאָסטען פון דער מוטערס קערפער. דיא צאָהל פון דיא פראָדוצירטע אייער ביי דיא פויגלען, און נאָך מעהר ביי דיא זויג-טהירען איז זעהר קליין. אָבער דערפאַר ווערען זעהר ווייניג פון זיי פערקאָרען אין דעם משך פון זייער ענטוויקלונג. אַנשטאָט אַ מיליאָן בריינגט אַ פאַר אַרויס יעדעס מאָל נור דריי, פיער, פינף, אָדער זעקס קינדערלעך, פון וועלכע עס בלייבען לעבען דורכשניטליך צוויי, ווערענד ביים קאָדפיש בלייבען לעבען צוויי פון מיליאָנען. דאָ איז דיא נאָ-טירליכע אָבקלייבונג אַלזאָ נאָך מעהר בעשריינקט.

לייב. דיא יונגע פויגלעך ווערען אין דיא גאַנצע צייט פון זייער קינדהייט גישיפיוזט פון זייערע עלטערן, און אויף שפעטער ווערען זיי געהיט פון דער מוטער, און וויבאַלד זיא דערהעט נור אַ פייגל, רופט זיא זיי אונטער איהרע פלינגען מיט אַ וואָרנענדען רוף, וויא מען קען דאָס לייכט זעהן ביי דער הוהן. ווייטער לערנען דיא עלטערען זיי שוויממען, וויא מיר געפיגען דאָס ביי דיא ענטלעך, אָדער פליהען, וויא מיר זעהן דאָס ביי דיא שטראַפּאַצען. דאָס אלעס איז אַ מין שטערונג אין דער נאָטירליכער אָבקלייבונג. אָבער שטייט דאָס ווירקליך אין ווידערשפּרוך מיט דער ענטוויקלונג? אַ האָר אויף ניט! דיא ענטוויקלונג גייט נאָך ווייטער. דיא נאָטירליכע אָבקלייבונג צייגט זיך דאָ אַרויס ביז אַ געוויסען גראַד, בלויז אין אַ העכערע און אַ איידעלערע פאַרמע, און נעמליך: צווישען משפּחה און משפּחה, אַנשטאָט וויא ביז אַהער צווישען דיא בעזונדערע חיות.

דיא אייגענעלע חיה'לע מעג אליין זיין אונפֿייהיג צום לעבען, אָבער אויב איהר משפּחה איז פיייהיג, ווערט זיא געהאַלפּען און לעבט אויך, און דיא פער-הינסטע משפּחה וועט האָבען דעם גרעסטען ערפאָלג אין לעבענס-קאַמפּף.

ווען מיר וועלען זיך ווענדען צו דיא זויג-טהירען, דאָס הייסט צו דיא חיות וואָס זויגען דיא מוטערס מילך ביז זיי קענען אליין פיר זיך זאָרגען, וועלען מיר זעהען נאָך אַ גרעסערען פאַרטשריט. דיא איי, ביז זיא איז ענטוויקעלט, איז בעהאַלטען און בעשיצט איגענווייניג פון דער מוטער, און נאָך דעם וויא זיא שייד זיך שוין פון קערפער, ווערט דיא יונגע חיה'לע איבערוואַכט, גיהאָדעוועט און געפיטערט מיט דיא מילך, וועלכע ווערט פראָדוצירט אויף דיא קאָסטען פון דער מוטערס קערפער. דיא צאָהל פון דיא פראָדוצירטע אייער ביי דיא פויגלען, און נאָך מעהר ביי דיא זויג-טהירען איז זעהר קליין. אָבער דערפאַר ווערען זעהר ווייניג פון זיי פערקאָרען אין דעם משך פון זייער ענטוויקלונג. אַנשטאָט אַ מיליאָן בריינגט אַ פאַר אַרויס יעדעס מאָל נור דריי, פיער, פינף, אָדער זעקס קינדערלעך, פון וועלכע עס בלייבען לעבען דורכשניטליך צוויי, ווערענד ביים קאָדפיש בלייבען לעבען צוויי פון מיליאָנען. דאָ איז דיא נאָ-טירליכע אָבקלייבונג אַלזאָ נאָך מעהר בעשריינקט.

ראססע אָדער דיא נאציאָן, דיא גרופפּע, אלס איין איינהייט אין קאמפף אום לעבען. נאך א ווייטערער פערגלייך וועט דאָס נאך קלערער מאכען: איך מיינ דעם פערגלייך מיט דיא פליגעלעך וואָס לעבען געזעלשאפטליך. אין בינשטאק איז דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג אזוי גוט וויא ניטא. יעדע איי ווערט מיט זאָרג גילייגט און אויסגעזעסען. יעדער ווערמעל ווערט אויפּמערקזאם ערווארטעט, גענעהרט, ערצויגען און גילערנט, אום ער זאָל קענען, ווען דיא צייט וועט קומען, ערפילען דיא בעד שטימטע פפליכטען פון גימנישאפטליכען לעבען. נון זיינען דיא בינען פון דעם גישטערט אין זייער לעבען און אין זייער ענטוויקלונג? גראדע אומגעקעהרט! טהאטעכליך ווירסט דאָ דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג, וויא דארוין האָט שוין לאנג אויסגערעכענט, צווישען בינשטאק און בינשטאק, אָבער ניט צווישען דיא בעזונדערע בענען, זאָ דאָס דיא בענע שטאק גרופפּע, וועלכע איז אין אַלעמען דיא פאדערסעטע, וועלכע האָדעוועט בעסער דיא קינדער, וועלכע האָט אַ בעסערע געזעלשאפט-אָרגאניזאציע, האָט מעהר אויסזיכטען צו לעבען. דעם זעגן אין קאמפף אום לעבען האָבען דיא בינשטאק-גרופפּע, וועלכע האָבען דיא פאָלקאָמענסטע געזעלשאפטס-אָרגאניזאציע און דיא ענטוויקעלטסטע איינריכטונגען. פון דעם אַלעס קענען מיר ציהען דעם שלום, דאָס וואָס מעהר דיא געזעלשאפט בעזייטיגט דיא קינסטליכע פרוויליגען און בעגונסטגיגונגען פון איהרע אייגענע לעבען מיטגלידער און קלאסען, וואָס מעהר זיא זאָרגט פיר דיא געזונדהייט, מיטגיטקייט און דעם אונטערריכט פון יעדען פון איהרע קינדער, וואָס מעהר זיא זעהט אז קיינעם זאָל נאָר ניט פעהלען, אז קיינער זאָל ניט צו שווער אַרבייטען, און קיינער זאָל ניט האָבען ניט-פערדיענטע ווינאָדעס, אז אַלעמען זאָל זיין ערלויבט דיא נייטיגע אַרבייטס-מיטעל און ווערקצייג, אַלץ מעהר און בעסער וועלען זיין גראָטען דיא מענשען, און אַלץ פעהיגער, מעכטער געדוועט זיין דיא גאנצע געזעלשאפט און לעבענס-קאמפף. דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג וועט דאָן אויך פערניכטען דיא נאָר אונפעהיגע, דיא

ווירקונג פון דער נאטירליכער אָפּטלייבונג וועלכע עס וואָלט אַרויסניקומען דורך קעלט, פייכטקייט, רענען, וועלכע קענען צוריהען שווינדוכט, אָדער אנדערע קראנקהייטען. און מיר זעהן טאקא, אז דיא בעסערע געקליידעטע ראססען, און ניט דיא ווייניגער באַקליידעטע, נעמען שליסליך דיא אויבער האַנד אין קאמפף אום לעבען. דיא קליידער, וועלכע בעשיצען דעם מענשען, בעקעמפפן אַלזאָ דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג. פילע, וועלכע וואָלטען נאטירליך געמוזט געטויט ווערען פון פראָסט, פלייבען לעבען דעם פראָסט אויף להכעיס, ווייל זיי טראָגען וואַרימע קליידער וואָס זיינען געמאכט פון מענשען. אויך ווערט דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג בעקעמפפט דורך דיא געזעלשאפטליכע אָרגאניזאציע און מאָראַל. אין דער הויילער ווידער נאטור שלאָגט דער שטאַרקער דעם שוואַכערען אנדער, ער רויבט וואו ער וויל, און נעמט פאר זיך דיא שענסטע און קרעפטניגסטע ווייבער. אונטער דער ציוויליזאציע ווערט דאָס ניט ציוויליזאציע; און דאָך זעהען מיר, אז דיא ווילדע זיינען ניט שטאַרקער און ניט שעהנער פאר דיא ציוויליזירטע.

פון דאָס אַלעס זעהען מיר, אז דער זעלבער איינזאנדרוועלכער איז גימאכט געגען דעם סאציאליזמוס, וואָלט איבערהויפט נישטענט, גענוי מיט דעם זעלבען רעכט. ערהויבען ווערן פון אָנפאנג אָן געגען דער יעצטיגער ציוויליזאציע. דיא יעניגע, וועלכע זאָגען, אז דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג איז אונזער שריינקט, האָבען דאָך גימזט שרייען געוואָלט, אז דער געזען, וועלכער איז יעצט ביי אַלע ציוויליזירטע מענשען אָנגענומען, נעמליך: "דו זאָלסט ניט טויטען" (לא תרצח) איז געגען דער נאטירליכער אָפּטלייבונג. דער פעהלער, וועלכען די דארווייניגסטע געגנער פון סאציאליזמוס מאכען, ליגט אין דעם, דאָס זיי נעהמען אָן דיא נאטירליכע אָפּטלייבונג אין א ריהען און אונטערגעשטאפטליכען זיין, און בעגרייפן ניט איהר אמת'ע בעדייטונג; זיי קלערען נאָר פון דיא אייגענעלעכע חיה, ניט פון דער גרופפּע אָדער מין, וועהרענר כען מוז בעטראכטען דיא

שמערצליכען ארט וויא ביז יעצט, קאליקעס וועלן אליין מסתמא זיך אפהאלטען פון בריינגען אויף דער וועלט קינדער אנשטאדט זיי זאלען יא מעהרען קאליקעס, וועלכע זאלען דורך א נימא-טערמען טוירט אויסגעבראכט ווערען פון דער וועלט. אויף יעדען פאל וועט דער סאציאליזמוס ניט נעבען, אזוי וויא היינטיגע סיסטעם, קיינע עקסטרא פרעמיעס, אום צו ערהאלטען דיא פער-זונקענע, אונגעזונדע, און אונניצליכע דורות. ווען ער וועט דיא קערפערליך און גייסטיג שוואכע שאד-נעווען, וועט ער דאך געוויס נישט אויסקלייבען און מאכען פאר יחזנים דיא פאמיליען, אין וועלכע משוגעה, פערברעכערישע נייגונגען, גייסטיגע אָדער קערפערליכע פעהלערען, שווינדוכט און סקרא-פול ווערט איבערגעגעבען בירושה, - אועלכע פאמיליען, וויא צום ביישפיעל, פון דיא שפאנישע גראנדען, דיא אינגלישע לאָרדען און דיא לאָנדאָ-נער פראָצענטניקעס.

ס. רים.

נאר קראנקע, צום ביישפיעל, אָבער עס וועט זיין פיעל ווייניגער אונפעהיגע און קראנקע וויא היינט. פונקט וויא עס ווערט צום ביישפיעל, פיעל ווייניגער אייעלעך פערניכטעט ביי דיא פייגעל וויא ביי דיא פיש. דער סאציאליזמוס וועט זעהען, אז אין יעדער גרופע זאלען זיך ערהויבען דיא פעה-גיגייטען און קרעפטע פון יעדען איינצעלנעם מיטגליעד, און דיא נאטירליכע אַבאָלייבונג, וועלכע וועט נאָר שטאטפירדען צווישען גרופען, וועט דייטליך גענוג אויסצייגען דיא פעהלער פון איין גרופע און דיא מעלות פון דער אנדערער, אום אונטערצוגעבען חשק דיא הינטער-שטעללינגע, זיי זאלען זיך ביסלעך-ווייז פערנלייכען מיט דיא הע-כערשטייענדע.

מיט איין וואָרט, דיא נאטירליכע אַפּאָלייבונג וועט האַבען אַ סך ווייניגער אונפאלקאמפּענהיי-טען, ווייניגער מומים צו בעווייטגען, און דיא וואָס וועלען פאָרט זיין, וועלען וואהרשיינליך בע-זייטיגט ווערען ניט אויף אזא גרויזאמען און

דיא פאריזער קאמינע.

פערזאנען אין פאריז, אז פייכט וועט מען דאָן אויסקומען אָהן אַ שוידערליכען בירגערקריגען; און פון דער אנדערער האַנד האָט ער איינגיהאלטען זיינע צו היציגע רעאקציאָנערע, אונטערשטיצער, וועלכע האָבען איהם אַלץ צוגעיאָגט צו אַ שנעלען אנגריף אויף פאריז. דער אלטער דורכגעריבענער פוקס האָט גיהאט זיין פעסטגישטעלטען מערדערישען פלאן, און ער האָט איהם דורכגעפיהרט מיט זעל-טענע געשיסטיקייט און ענערגיע.

צווישען דיא אַלע פערשיעדענע פשרה-מאכערס זיינען אויך גיווען דיא פריימויערערס (פריימייסנס) פון פאריז. אַס 21טען אפריל האָבען זיי געשיקט צו טיערן אַ דעפוטאציאָן צו פערלאנגען, אז מען זאָל אָפּשטעלען דעם בירגערקריגען און ניט דורכפיהרען דעם רעאקציאָנערען גיווען איבער שטאַטפערוואַל-טונגען, וועלכער איז פּעזאָנדערס גיווען פערפאַסט גענען פאריז און גענען דיא גרויסע שמעט אין אַל-געמיינען. אין פערלויף פון דעם גישפּרעך מיט דויער דעפוטאציאָן האָט טיער גאָנג קאָלטבלומיג גיאָגט: „עס וועלען (אין פאריז) אַ פאָר הייזער דורכגילע-כערט ווערן. אַ פאָר מענשען געטימטעט ווערן; אָבער דאָס גיווען וועט אין קראַפט בלייבען.“ דויער גרוי-

XIV

דאָס אַנשליסען-זיך פון דיא פריימויערער און קליינע ברוזשואַ צו דער קאמינע. — דיא שלאכטען אַרום דעם פאָרט איסי. — דיא אויסוואַהל פון אַ רעמונגס-קאמיטעט און פון אַ גייעס קאמאָנדיר. — דיא ווער-סאָלער בלייבען דיא זיגער און באַמבאָדיר-רען פאריז. —

— o —

מיר געהערען זיך יעצט מיט שנעלע מרים צום שרעקליכען פאל פון דער קאמינע. וויא עס איז שוין ערקלערט גיוואָרען אין דיא פאָריגע קאפיטלעך, האָט טיער זעהר גוט גיווען דיא פעהלער און שוואכקייט פון דיא קאמונע-פערוואַלטונג; אָבער ער האָט אויך געוואוסט, וויא געוואַלט זיינען דיא ענערגיע און הילפסמיטלען פון פאריז, און ער האָט בעסער פאָר אַלע אנדערע רעאקציאָנערען גיוואוסט, אז זיין אייגענע אַרמיע איז נאָך ניט גענוג שטאַרק איינצוגעהמען דיא גרויסע וועלט-שטאַט. ער האָט דאָרום צוגילאָזען צו זיך פריעדענס-דעפוטאציאָנען און אַלערליי פשרה-מאכערס: דערמיט האָט ער פון איין זייט געלאָזט האַפען פיעלע ניט-ווייטזעהענדע

מיט דיא ווערטער: „זאל זיך בעגלייטען אייערע. קיין האנד זאל פון יעצט אָן אונז צו קיין אנדער זאך נישט פיהרען וויא זיך אַרומצוגעהמען אלס בירדער!“

ווען דיא דעלעגאטען זיינען אַרויס פון דיא ראָ-טושע, האָט מען געלאָזט אין דער הויף אַ לופט-באָ-לאָן, וועלכער האָט פאַרנאָדערניוואָרפען אַ מאָ-ניפעסט פון דיא פריימויערער. דיא אונגעהויערע גרויסע פּראָצעסיאָן איז דורכגינגאנען דיא גאנצע מיטעל־שטאָט פון פאַרזי אונטער דעם בענייסטער־טען בייפאל פון דיא צוועהער, ביז זי איז אַרום 2 אהער נאָכמיטאָג צונוינקומען צו דיא עליזיישע פערלדער, וואו זי איז האָט זיך געמוט אָפּשטעללען צוליב דיא האַראַמאטען־קוילען, וואָס דיא ווערסאָ-ליער האָבען נישטאָסען פון פאַרזי וואַלערען. אַ גע-וויסער טהייל פון דיא פריימויערער איז דורך זייט-ווענען צוגעקומען ביז דעם גיפעהרליכסטען פונקט — דער בעריהמטער פּאָרט מאָיאָ — וואו עס האָט זי געלונגען אויפצושטעלען, אונטער דיא גרעסטע געפאָהר, זייער ווייסע פאָהנע. וויא נור דיא ווער-סאליער האָבען דאָס דערזעהן, האָבען זיי גלייך אויפגיהערט צו שיסען.

דעלעגאטען פון דיא פריימויערער און עטליכע מיטגלידער פון קאמונע־ראטה, וועלכע זיינען דורך אַ נורל אויסניוויילט ניוואָרען, זיינען דאָן אוועק מיט דער וויסער פאָהנע צום ווערסאָליער גענעראַל מאַנטאָדאָן, וועלכער איז אליין ניווען אַ פריימוי-ערער. זיי האָבען איהם פאַרגלייבט דעם צוועק פון זייער שליחות און האָבען געפלאַנט וואַפּען־שטייכ־שטאַנד. דער גענעראַל האָט זיי געראטעווען צו שיקען אַ דעפוטאָציע נאָך ווערסאָלי, און דריי דעלעגאטען פון דיא פריימויערער זיינען דערצו אויסניוויילט ניוואָרען. אין דיעזען אָבענד האָט גע-הערשט שטיקקייט אין פאַרזי — זייט 25 טעג האָט פאַרזי דעם ערשטען מאל איינגעשלאָפּען אָהנע צו הערען שיעורי פון האַראַמאטען.

אויף מאָרגען זיינען דיא דעלעגאטען געקומען צוריק נאָך פאַרזי. טיער האָט זיי עמפאָנגען מיט גרויס אומנידול און ערגער און האָט זיך ענטזאָגט דאָס מינדעסטע נאָכצוגעבען. דאָס האָט נישט נור בעפעסטיגט דעם בעשלוס פון דיא פריימויערער צו צוטרעטען צו דער קאמונע, נור עס האָט אויך צו-געצויגען דעם רעפובליקאנער פערבאַנד פון דיא פּראָווינצן; און וויא דיא פּראָווינציאלען האָבען מיטגעקעמפט אין דער קאמונע, קען מען זעהען פון דעם פאַקט, דאָס פון דיא 25 טויזענד געפאַנ-גענע, וואָס דיא וואַרסאָליער האָבען גענומען נאָך דעם פאַלל פון דער קאמונע, זיינען בלויז 9000 ניווען גיבאַרענע פאָרווער. יעדע גרופע פון יעדע פּראָווינץ האָט זיך בעמיהט אויפצוקלערען זייערע קאנדידאטען דורך צירקולאַרען, מאַניפעסטען און ספעציעלע דעלעגאטען איבער דיא שטרעבונג און

ליכע אַנטוואָרט האָבען דיא פריימויערער בעקאנט גימאכט דעם זעלבען אָבענד אין גאנץ פאַרזי, און אין עטליכע טעג נאָכדעם זיינען זיי אין גאנצען אי-בערגינגאנען צו דער קאמונע. דאָס האָט בעדייטעט, אז דיא קליינע בורזשואַזיע, וועלכע איז נאָך יעצט אויף צאָהלרייך אין פאַרזי, האָט זיך דיעס מאל פערבונדען מיט דעם קעמפּענדען רעוואָלוציאָנערען פּראָלעטאַריאט צו דיא פריימויערער ניהערן כמעט אויסשליסליך צו דיא מיטעלע קלאסען. זייט דיא ערשטע פּראָנציווישע רעוואָלוציאָן האָט נאָך אזא פּעראַייניגונג נישט שטאַמגעשינדען.

דעם 23טען אַפריל האָט דיעזע זעלבענע פער-אייניגונג אָפיציעל שטאַמגעפונען מיט אַ בענייסטער־דונג און אַ פאַראַד, וועלכע קיסאנאַרע שילדערט מיט פאָלגענדע ווערטער:

„פון פריה־מאָרגען, שרייבט ער, האָט איינע אונגעהויערע מאַסע בעזעצט אלע צוגעגענע צום קאָ-רוסעל־פלאַץ (דער פראכטפאָלער הויף פון דעם פּאָלאַץ לואוור), וועלכער איז בעשטימט ניוואָרען אלס דער פערזאָמלונגס־אָרט פיר אלע לאָדזשען. אָבגלייך אייניגע רעאקציאָנערע פריימויערער האָבען פּראָטעסטירט דאָנעען אין פלונבלעטער. האָבען זיך שוין אום 10 אהער אין דער פריה צוזאַמענגעטראָפּען ביז 10 טויזענד בירער, וועלכע האָבען פערטראָטען 55 לאָדזשען זעקס מיטגלידער פון קאמונע־ראטה האָבען זיי פון קארוסעל־פלאַץ געפיהרט דורך ריי-הען פון דיא נאַציאָנאַל־ניוואָרדיע און פון דער מענגע ביז צו דער ראטושע. אַ ערגסטע פייערליכע מוזיק האָט ערעפענט דעם צוג. נאָכהער האָבען געפאַלגט דיא גרויסמיסטערס און אנדערע פּעאַמטע פון דיא לאָדזשען נאָך זייערע גראַדען, מיט זייערע לענטעס פון פערשידענע פאַרבען, זיי האָבען זיך אויסגע-שטעלט אַרום 65 פאָהנען, וועלכע האָבען נאָך קיין מאל נישט גיזעהען דעם שוין פון טאָג. אַ פרויעך קאָדזשע איז מיט בעזאָנדערן בייפאל אויפגענומען ניוואָרען פון דיא מאַסען צוועהער.

„אַ צאָהלרייכע דעפוטאָציען מיט אלע פאָהנען זיינען אַריין אין שטאַטהויז, וואו דיא מיטגלידער פון ראטה האָבען זיי ערוואַרטעט אויף דעם באלקאן פון דיא עהרענטרעפּ. דיא פאָהנעס זיינען אויסגיי-שטעלט ניוואָרען אויף דיא טרעפּלעך. דער אָנפליק פון דיעזע פרידענס־פאָהנעס, וועלכע האָבען בעגריסט דיא רויטע פאָהנע — דיא קליינע בורזשואַזיע, וועלכע האָט גערייכט דיא האַנד דעם פּראָלעטאַריאט — דיעזער בירדעריכער צורוף האָט בענייסטערט און בעלעבט דיא מוטהלאָזינסטע. איין ברודער האָט גיפּעטען צו בעעהרען דיא פאָהנע פון זיין לאָדזש, וועלכע איז נאָך געגרינדעט ניוואָרען אין דער צייט פון דיא ערשטע פּראָנציווישע רעוואָלוציאָן, דערמיט וואָס מען זאָל איהר אויפהיינגען אויף דיא פאַר-פאַסטען פון פאַרזי. איין מיטגלידער פון קאמונע־ראטה האָט דאָן איבערגרייכט דיא רויטע פאָהנע

אויסצוויילען דעם פאלקאווניק ראָססעל אלס הויפטקאמאנדיר אנשטאָט דעם ענעראל קלויזערע, וועלכער האָט שוין פיר אלעמען בעוויזען זיין פולע אונפעהיגקייט און וועמען מען האָט אין דער הייד סער מינוט פשוט בעשולדיגט אין פערדאָט. לייך דער איז דער נייער קאָמאנדיר ניט פיעל פייהינער גיווען פון דעם ערסטען. ניט ער און ניט דיא קאָ מיסיאָן האָבען ניט אויסגיאַרייט אַ פלאַן, וויא אוי אַנצופיהרען דעם קאמפף נענען דיא ווער סאָלער, וועלכע האָבען זיך אלץ מעהר און מעהר צוזאמענגעצויגען אַרום דיא עטליכע פאָסטען, וואָס האָבען פערטהיידעט דעם אַרייננאָג אין פאָרוי און אַדעס איז ווידער געגאנגען וויא אַ שוין אָהן אַ רודער. דיא ווערסאָלער האָבען מיט גרויס ענערגיע אָנגיפאנגען צו בעשיסען פאָרוי. דיא קנאָקעריי פון באָמבען און גראַנאָטען האָט ניט אויפגעהערט אויף איין מינוט. און פון טאָג צו טאָג זיינען דיא אַנר גיפּע פון דיא ווערסאָלער אַלין שטארקער ניוואָרען. אין דער נאכט פון 3טען מאַי האָט דיא ווער סאָלער גילונגען צו איבערפאלען אַ פלאַץ, וואָס איז גיווען פערטהיידעט פון 500 קאָמונאָרען און זיי האָבען 50 פון זיי גלייך אויפ'ן פלאַץ ערמאָרדעט און 200 גיפאנגען גענומען. וויא אוי דיא ווערסאָלער האָבען געענט מאַכען דיווען שרעקליכען אַר בערפאל, ווען דיא וואָכען פון דיא קאָמונאָרען זיך נען גייסטאָנען אויף זייערע פלעצער, איז ביז יעצט געבליבען אונטערקלערט. מען בעהויפטעט, אַז איינער פון דיא אָפּזיערען האָט אויסגיאָנגט דיא ווערסאָלער לער דיא פאָראַלע (פאָסוואָרט). מיט דיא גיפאָנענע האָבען דיא ווערסאָלער זיך געגאנגען אויף דעם שרעקליכסטען אַרט. דיא אָפּזיערען האָבען איינגעדעט דיא סאָלאָטען, דאָס פאָרוי האָט זיי גיוועלט אַנטאָן אלע צרות און פערניפּטען, און דאָרום האָבען זיי גענומען נקמה אָן דיא קאָמונאָרען. — זייער הויפט קראַפט האָבען דיא ווערסאָלער לער אָנגענווענדעט אויף דעם פאָרט איס, וועלכער איז גיווען איינער פון דיא שטארקסטע פאָזיציען פון דיא קאָמונאָרען. זיי האָבען ניט אויפגעהערט צו שיכען פון דיא שטארקסטע האַראַ מאטען, און יעדע מינוט זיינען גיפאלען ביז 10 קוילען אויף דעם פאָרט. וועלכער איז שוין כמעט אין גאנצען חרוב גיווען. טראָץ דעם האָבען זיך דיא קאָמונאָרען גיהאלטען און זיך פערטהיידעט געגען מיר דאָ בריינגען אייניגע נאָטיצען פון אַ טאָגע בוך, וואָס אַ קאָמונאָר האָט איבערגעליאָזען:

„מאי דעם 5טען. דער פּייער פון פּינט הערט ניט אויף, און אונזערע האַרמאָטען קענען קום ענטפערען. ראָסעל איז געקומען. ער האָט לאַנג בערמאָכט דיא אַרבייט פון דיא ווערסאָלער, דיא בעשיצער פון 15טען באָס-טאָן פערלירען פיעלע לויט, אָבער זיי בלייבען דאָך אויף

צוועק פון דער קאָמונע. דעם 30טען אפריל האָבען זיך דיווע גרופען פערזאָמעלט אין הויף פון דעם פאָרט קאָץ לאוואַר, אום צו שיקען איין ערקלערונג אויף אלע פראָווינצען, און אין צאָהל פון 15 טויזענד מאַן זיינען זיי אוועק מיט דעם דעפוטאָט מיליטער און דער שפיצע צום שטאָטהויז, אום זייער צורטרעט צו דער קאָמונע עפענטליך אויסצורדיקען. גראַדע אין דער זעלכער מינוט האָט זיך פערברייטעט אין פאָרוי דיא שרעקליכע נייעס, דאָס דער פאָרט איס איז פערנומען גיוואָרען פון דיא ווערסאָלער. צוליב דיא שלעכטע מיליטער-פער-וואַלטונג, ווענען וועלכע מיר האָבען שוין געשריבען אין דיא פאָריגע קאפיטלען, האָט מען ניט צוגעשיקט צו דער רעכטער צייט דיא פערשטערקערונג, וועלכע דיא ווייניגע מוסהינע פערטהיידער פון דיווען וויכטיגען פאָרט האָבען ניט אויפגעהערט צו פערלאנגען און דאָרום האָט זיך דער גרעסטער טייל פון דיא פערטהיידער פון פאָרט צוריקגעצויגען, נור עטליכע זיינען פערבליבען אויף קאמפף-פלאַץ, אום, וויא זיי האָבען געזאָגט, „דיא עהרע צו רעטען“. דיווע עטליכע מוסהינע פערטהיידער האָבען זיך אויף לאַנג גיהאלטען אין פאָרט, ביז וואָנען דיא נענערפאלען קלויזערע און לאַסעסילי זיינען צוגעקומען אַחין מיט עטליכע קאָנפאָניעס, וועלכע זיי האָבען אין היילעניגס צוזאמען געקליבען. דיווע זיינען מיט גרויס אימפעט בעפאלען דיא ווערסאָלער און האָבען זיי נאָך אַ קורצען און הייסען געפּעכט פּעריאָנט. אונטער דעם אַרייננאָגסטויער פון פאָרט האָבען זיי געפּענען אַ אינגעל נאָמענט דיופּור, וועלכער איז זיך רוחיג גייסטאָנען לעבען אַ וואָנען אָנגעפילט מיט פולווער און קוילען, אום דערמיט אויפצורייסען דעם טויער, ווען די ווערסאָלער וואַלטען צוגעקומען. דער גרויסער שרעק, וואָס דער קלאַנג ווענען דעם פערלוסט פון פאָרט איס, האָט אַרויסגירופען אין גאנץ פאָרוי האָט גיגעבען דיא מעגליכקייט דיא אַלטימאָדישע רעוואָלוציאָנערען צו גינדען „אַ קאָמיטעט“ פון גיזעלשאַפטליכע רעטונג גענען דעם ווילען פון דיא עכט סאָציאליסטישע מינאָריטעט. דיא יאָקאָבינער האָבען אין גאנצען פערנעסען, אַז דיא צייט פון דיא ערסטע רעוואָלוציאָן, ווען אַזעלכע רעטונגס קאָמיטעטען האָבען געהאט אַ גרויסע ווירקונג, איז שוין לאַנג לאַנג פערבייגעגאנגען, און זיי האָבען גאָר ניט גיוואַלט געזען וואָס זייערע געגנער, דיא אינטערנאַציאָנאַליסטען, האָבען גיאָגט. דיא שפּאַלטונגען און צאָנקערדיקען אין קאָמונע ראַטה זיינען דורך דעם אלץ טיפּער און גרעסער גיוואָרען, און דאָס האָט אלץ מעהר און מעהר גידערנישלאָגען דעם גייסט פון דיא איינפאָכע קאָמונאָרען, וועלכע האָבען מיט זייער בלוט געקעמפּט פיר זער קאָמונע אין דיא פאָרפאָסטען פון פאָרוי. דער ערסטער אַקט פון דיווען גיינבאָקענעס רעטונגס-קאָמיטעט איז גיווען

אויף מאָרנען איז דער פּאַרט אײַס אין גאַנצן איינגענומען געוואָרען. און זעהר ווייניג פון זיינע פערטהיידער האָבען זיך גיקענט רעטען און קומען נאָך פאַרזי. אין דעם זעלבען 8טען מאַי האָבען דיא ווערסאָלער בעשאַסען דיא מעריב־זייט פון פאַרזי אויס 66 גרויסע שיפס־האַרמאַטען און האָבען אין עמליכע שטונדען חרוב גימאַכט פיעלע קוואַרטאַלען פון פאַרזי. אין איין אָרט האָבען זיי זיך בעזעצט 30 מעטער פון דיא וואַנט, וועלכע רינגעלט אַרום פאַרזי, און דורך דיווען פונקט זיינען זיי אין 16 טעג אַרום אַריינגעקומען אין דיא גרויסע וועלט־שטאָט. אַזוי דיא בלינדעסטע האָבען אויך איינגעזעהן, און ווערסאָל וועט פאַלד מווען זיינען; אָבער פאַרזי האָט פון דעסטוועגען געקעמפּפּט מיט אַ זעלטענעם העל־דעמוטה מיט דיא לעצטע כוחות, וויא מיר וועלען עס זעהען אין דיא נעכסטע קאפיטלען.

פ. קראַניץ.

זייערע פאַסען. אין דיא קעלערען ליגען יעצט טוישע ביי 2 מעטער הויך אַנגעליגט איינע אויף דיא אַנדערע. דיא ווערסאָלער רוקען זיך אַלץ געהענטער און געהענער טער צו. אַלע נויטווענדיגע מיטעל געגען איין פלעצליכען בעפאל פון דיא ווערסאָלער ביי נאַכט זיינען אַנגענומען. דיא האַרמאַטען זיינען אַנגעליגדען.

מאָי 6טען. דיא באַטאַרייע פון פּלויירי שיקט אונז רעגעלמעסיג אַלע פינה מינוט 6 האַרמאַטען־קוילען. מען בריינגט אַ פּערוואַנדעטע פרוי. — זייט עטליכע טעג זיינען 3 פרויען דאָ בעשעפטיגט אין צוואַמנקלייבען דיא פּערוואַנדעטע קאמונאַרען. זיא וועט געוויס שטאַרבן, און זיא האָט גיבעטען צו זאָגען פיר איהרע צוויי קליינע קינדער. קיינע רעכענס־מיטעל מעהר. מיר עסען בלויז פערדען־פלייש. דער פאַרט האַלט זיך קוים.

מאָי 7. מיר בעקומען 10 גראַנאַטען יעדע מינוט. דיא ווענט זיינען צושטעטערט. אויסער דריי האַרמאַטען זיינען אַלע פּערדאַרבען. דיא ווערסאָלער ריהרען אונז שוין אָן. מיר האָבען נאָך 30 טוישע. מיר וועלען באַלד אַרוםגרינגעלט ווערען.

דער מזל פון שרייעווקע.

(שלוס)

זאָנענער קארטעוויניק אָוקהוירסט, „לאַמיר איהם אַ נאָמען געבען „לאַק“ און זאָל ער זיין לעבען אָנהייבען אַרענטליך“. מען האָט בעשטימט אַ טאָג אויף דיא טויף צערעמאָניע. דער פיהרער פון דיווע צערעמאָניע איז גיווען אַ חברה מאַן, וועלכער איז גיווען בעקאנט אונטער דעם נאָמען „באַסאָן“ און וועלכער האָט אין שרייעווקע גיהאט אַ שש אַלס אַ מאדים אויף קאטאָועס טרייבען און אַ בריה דעם עולם פרייליך צו מאַכען. אַלץ איז גיווען צוגעפערטיגט נאָכצומאָר כען מיט אַלערליי שטיק אַ קאָמעדיע פון טויפּען. אַ כאָר האָט איינגעשטודירט געזאָנג און סענדי טיפ־טאָן'ען האָט מען מכבד גיווען מיט קוואַטערשאַפט. אָבער ווען דיא פּראָצעסיאָן האָט מיט מוזיק און מיט פּאָהנעס צומאַרשירט צו דיא וועלדעל, און דאָס קינד האָט מען שוין כלומר־שט אַוועקגעלייגט אויף אַ קירכע־אַלטאַר, און מען האָט זיך שוין גע־קליבען צו דיא רעכטע געדיכטע, פון דיא שטיפּעריי און שפּאַס, איז סטאַמפּי פּלוצלינג אַרויסגעטראָטע און. האָט זיך גישטעלט פאַר דעם עולם מיט דיאן פאַלגענדע ווערטער:

ווען דאָס קינד איז אַלט געווען אַ מאַנאַט, האָט מען גענומען קלערען וואָס פאַר אַ נאָמען איהם צו געבען און אָוקהוירסט האָט אַ מאָל גימאַכט דיא בעמערקונג, אז דער עוועלדע האָט גיבראַכט דאָס נליק אין שרייעווקע. און עס איז טאָקי גיווען אמת, אז אין דיא לעצטע פאַר וואַכען האָבען דיא שרייעווער קער טאָקי גיהאט מעהר מוזל צו אַלעס. קורץ. מען האָט דעם ניי גיבאַרענעם געקרוינט מיט דעם נאָמען „לאַק“ (גליעה) און אזוי וויא דאָס איז דאָך פאַרט ניט קיין גיווינליכער נאָמען, האָט מען צו דעם אויך צו געטשעפּעט דעם איינגעלשען נאָמען „סטאַמפּי“, עס זאָל זיין בעקוועמער איהם צו רופּען. קיין שום אַנצור הערעניס ווענען זיין מוטער האָט מען ניט גימאַכט; און ווענען דעם פאַטער איז דאָך סיי וויא סיי ניט גיווען וואָס צו ריידען, ווייל מען האָט דאָך ניט גע־וואוסט ווער ער איז. „עס איז בעסער איבער אַ נייס שפּיעל אַיבערצושטאַשען דיא קאָרטען און אַ נייס שפּיעל אַנצוהויבען“ האָט בעמערקט דער פּילאָאָפּיש גע־

דיא שרייעווקער בעל בתים פלעגן אָפט אַ

ניין צו סטאַמפֿען זעהן וואָס דאָס קינד מאַכט ביי איהם, און דיא ענדערונג אין דעם צימער האָט אויף זיי געוירקט אַלס אַ גוטער ביישפּיל. אזוי וויא דער עולם פלעגט זיך דאָ ליבען צוזאַמענצוקומען, איז "טאַטל" דער שיינקער ניצוואונגען ניווען אויסצורפּוצען זיין "שפיין קרעמעל" מיט דיוואַנעס און מיט שפּילען, כדי זיינע קונדען זאָלען ניט האָבען מעהר חשק צו ניין צו סטאַמפֿען אין צימער עפּטער וויא צו איהם אין קרעטשמע. דאָס, ווידער, האָט גורם ניווען, אז דיא שרייעווקער זאָלען זיך ביסלעך-ווייז נעמען צו ריינקייט און צו שעהנערע בנדים. אַ חוץ דעם: סטאַמפֿי האָט ניט אַבי וועמען גילאָט האַלטען דאָס קינד און דעם וואָס איז ניט ניווען ציכטיג גענוג און ניט ריין נעקליידעט, האָט ער דיא זכיה ניט ערלויבט. צוערשט האָט פון דעם מעהר פון אַלעמען געריטען, "קענטאַק": ער איז ניווען דער גרעסטער בעלן צו האַלטען דעם "גרוי" אויף דיא הענט; אָבער צום אונגליק איז ער ניווען דער אונ- ציכטיגסטער אין קערפּער און אין זיינע קליידער. ער האָט זיינע יאָהרען פאַרבראַכט אין אַ כוואַטסקען ס'אויף-דיין-ראנה לעבען ביי'ן גרענעץ, און זיין ברייטע נאָטור האָט קיין צייט ניט געהאַט זיך צו אינטערע- סירען מיט אַזעלכע נאָרישקייטען וויא וואַשען זיך און ניין וויא אַ מענטש. דעריבער פלעגט סטאַמפֿי איהם צום קינד ניט צולאָזען, און דאָס פלעגט איהם קרייג- קען. ענדליך האָט דויער קענטאַק אויף אָנגעהויבען יערען נאָכמיטאָג זיך צו בעווייזען אין אַ ווייסע העמד, און שיינענדיג פון אַרומוואַשען זיך און אַרומ- צוואַנען זיך. ווייטער: אזוי וויא "טאַממי" האָט גע- האַלטען אין איין שלאָפען, אָדער אין פרופּען אַנד- שלאָפען ווערען, איז דער שטענדיגער געשריי און געפילדער, וועלכען שרייעווקע האָט געהאַט צו פער- דאַנקען איהר נאָמן, שטריינג פערבאַטען גיוואָרען אַ שטיק וועג אַרום און אַרום סטאַמפֿי'ס הויז, און דיא גאָלד-גרעבער האָבען זיך גענומען געוויינען צו ריידען שושקענדיג זיך, אָדער צו זיצען שטיללעך- הייד וויא פאַרדוויקטעט, רויכערנדיג וייערע לולקעס. סטאַמפֿי'ס הייזעל און דער אָרט אַרום איהר איז ניוואָרען וויא אַ מקום קדוש, און גאָר ניט צונויף- גערעטער-הייד, — וויא פון זיך אַליין, — האָט מען

— איהר ווייסט, גוטע ברידער, אז איך האָב פיינט קאַלע צו מאַכען אַ שפּאַס. מיר דוכט זיך אָבער, אז ניט דאָ איז דער אָרט, גוטע ברידער. עס איז קיין יושר ניט, וויא איך בין אַ מענטש זאָג איך אייך, עס איז קיין יושר ניט אָבצולאָכען פון דעם דאָזיגען אינגעל, בשעת ער פאַרשטייט נאָך ניט וואָס מע טהוט דאָ. איבער איהם.

עס איז גיוואָרען שטיי; און עס איז מערקוויר- דיג, אז דער ערשטער, וואָס האָט אַנערקאַנט דיא גירעכטיגקייט פון סטאַמפֿי'ס ווערטער, איז ניווען דער אנפיהרער פון דיא קאָמעדיע אַליין, וועלכען זיי האָבען אָפּגעהאַקט אין דיא רעכטע גע- ריכטע פון זיין שפּאַס.

— מיר זיינען געקומען דאָס קינד טויפען, — האָט סטאַמפֿי ווייטער געזאָגט, זעהענדיג אז זיינע רייד ווירקען, — טאָ לאַמיר-זיכע טויפען וויא עס בעדאַרף צו זיין. און דאָן האָט ער אויפגערופען: — איך ערקלער דיר פאַר טאַמאַס (!) לאָס! — נאָך דיא גיווען נאָך פון דיא פּעראייניגטע שטאַטאָס, זאָ העלפּ מיר גאָט.

דאָס איז גיווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס מען האָט אין שרייעווקע דערמאָנט גאָט'ס נאָמען ניט אין אַ קללה אָדער שימפּפּעריי.

נאָכהער האָט מען טאַממי'ן געטויפט, וויא מען טויפט אַלע קריסטליכע קינדער.

פון יעמאַלט אַן האָט אויף שרייעווקע אזוי וויא אַ נייע הויט גענומען וואַקסען. אַ גוטע ענדערונג איז ביסלעך-ווייז געקומען אויף דעם גאַנצען עולם.

דיא הילצערנע הייזעל, וואו סטאַמפֿי האָט גע- האָדעוועט דאָס קינד, האָט מען געהאַלטען ריין וויא גאָד. מען האָט איהר אויסניקאַלט, און אָפט געשייערט און געוואַשען איהר פאָדלאָגע. נאָכהער האָט מען איהר זאָנאר אויסניקלעפט מיט אָביצעס, און בעזאָרנט מיט פיינע מעבעל. פאַר דעם קינד- האָט מען גיבראַכט אַ טהייערע ווינעלע, און צוליבע דיווע ווינעלע האָט שוין זיך ניט געפאַסט דיא פריהערדיגע פראָסטע זאָכען, וואָס זיינען דאָרטען גיטטאַנען — דעריבער האָט מען דאָס אַלין אַרויס- גיוואָרען און מען האָט דעם צימער צוגיפּוצט.

טאָממי איז אויף דיווען אַרט ניווען אַרומגע-
רינגעלט מיט אַזעלכע צאצקעס, וועלכע קיין קינד
פון אַ כּשור-לאַנד האָט קיין מאָל נישט געהאט, און
מען קען רעכענען, אז ער איז צופרידען ניווען מיט
זיין לעבען. און אין אמת'ן איז ער טאָמי שטענדיג
ניווען לוסטיג און לעבעדיג, הגם אויף זיין פנים האָט
אָרומגישוועבט עפעס אַ קינדערשע סעריאָזניקייט
און אין זיינע גרויע אויגעלעך האָט גילויכטען אַ בליק
פון פערטראַכטיקייט, וועלכע פלעגט סטאַמפּוין אונז-
רוהיג מאַכען. ער איז ניווען אַ שטילעם רוהיגעס
קינד. אַ מאָל האָט ער זיך אַריבערגיטיקעלט איבער
אַ גראָפּען; זיינע פיסלעך האָבען זיך פאַרצעפעט אין
דיא צוויינען פון בוימלעך און זיין קעפּעל איז איינ-
געזונקען אין דיא ווייכע ערד פון אונטען. אַ מינוט
פינף איז ער אַזוי געבליבען היינען מיט דעם פנים'ל
אין דיא פייכטע ערד, און דאָך האָט ער דיא גאַנצע
צייט אפילו קיין קול נישט אַרויסגילאָזען און ווען מען
האָט עס אַרויסגילאָזטערט האָט ער געשווינגען וויא
פריהער. נאָך פיעלע זאַכען פלענען דיא שרייעווקער
דערציילען ווענען זיין ברויטקייט און שכל. אָבער
איך האָב מורא, אז דיזע מעשיות זיינען ניווען פיעל
איבערטריבען פון זיינע פריינד, וועלכע האָבען אַזוי
געקוואַלען פון איהם. אייניגע פון דיזע מעשיות האָב
בען אין זיך זאָגאר גיהאט אַ שטיקעל סקיאָד פון
אַבערגלויבען. איין מאָל איז קענטאָק געקומען צו
לויפּען אַ פערסאָפּעטער און אַ צוקאָכטער און האָט
געזאָגט: „א נכפה זאָל אין מיר אַריין, אויב איך זאָג
אַ ליגען. איך האָב אָקערשט גיזעהען וויא טאָממי
האָט גיהאַלטען אַ פויגעל ביי זיך אין שוים און האָט
מיט איהר גירעט. אָט אַזוי זיינען זיי זיך גיזעסען און
געשמועסט וויא צוויי גוטע פריינד, וויא איך בין אַ
יאָלד“. וויא דיא מעשה איז, צו דאָס קינד פלעגט
אומקריבען איבער דער קאָלדערע, צו ער איז זיך גע-
לענען שטילערהייט מיט דעם פנים אַרום, פינטלענדיג
דיג מיט דיא אויגלעך צו דיא פלעטער פון אויבען, —
האָבען דיא פויגלען דערביי איהם געזונגען, דיא
וועווערקעס — געבאַלעמוטשעט, און דיא בלומען גע-
בליהט. דיא נאָטור איז ניווען זיין ניאנקע און זיין
שפיעל חבר. זיא פלעגט איהם אַרונטערלאָזען פון
צווישען דיא פלעטער פאַסען פון גאָלדענע וונד-שיין;
זיא פלעגט שיקען ווינטעלעך איהם צו בעזוכען און

דאָרטען אויפגיהערט צו ברויכען קללות, זירכעריי
און מאוס'ע רייד. זינגען האָט מען נישט פאַרווערט,
ווייל דאָס האָט מען גירעכענט, איז גוט פאַר'ן קינד,
— ווייל עס בערוהיגט איהם, — און א'ן ענגלישע
מאַטראָסען-ליעד פלעגט טאָממי'ן דיענען אַלס אַ
ווענדיגן. עס איז ניווען אַ מחיה צו זעהען, וויא
דזשעק. אַ פאַרנעפטער ניוועזענער מאַטראָס פון אַ
קריעג-שיף, פלעגט האַלטען דעם „גליק“ און איהם
ווינען אויף זיינע הענט, וויא עס ווייגט זיך אַ שיף,
און דערביי זינגען מיט פאַרצויגענע, פאַרדוויקעטע
טענער ווענען מלחמות, וואָס זיינען געפיהרט ניוואָרען
אויפ'ן ים. ווען דאָס איז ניווען אויף דרויסען, זומער
פאַר נאַכט פלענען דערביי דיא איבעריגע שרייעוור-
קער ליגען אויסגעצויגען אונטער בוימער און רייכערען
זייערע לוקקעס, זיך פאַרטיפּענדיג אין דזשעקס לאַנגע
לאַנגע געזאַנג, אונטער וועלכע דער עוף'עלע פלעגט
אַנשלאָפּען ווערען. אַ אונדייטליכער געפיהל האָט
גענומען הערשען אין שרייעווקע, אז דאָס אַלעס, —
אַזוי צו ליגען אין דער שטיל פאַרנאַכטלעך און צו
צוקוקען וויא דאָס קינד ווערט פאַרשלעפּערט פון
געזאַנג און ווינען אויף דיא הענט — איז אַ מין גן עדן
התחתון. „עס איז עפעס אַ מחיה, כ'לעבען“ האָט
דיווען געפיהל אויסגעדריקט אין עמינראַנט פון ענג-
לאַנד. וועלכער האָט זיך ביי דער סצענע דערמאָנט
אָן דעם שטילען ישוב לעכען פון זיין אמאָליגע, ווייטען
היים.

זומער, אין דיא לאַנגע הייסע טעג, פלעגט מען
דעם „גליק“ בריינגען צו טראָגען צו דיא גאָלד גראָ-
בענס און דאָרטען פלעגט ער ליגען אויף אַ קאָלדערע,
ווערענד דיא שרייעווקער האָבען גיאָרבייט שפעטער
אַ ביסעל האָט מען דעם קינד דאָרטען גימאַכט אַ
ביידעל און מען האָט דאָס געפוצט מיט העלע און
שמעקענדיגע בלומען, וועלכע דער אָדער יענער פון די
גאָלדגרעפער פלעגט בריינגען פאַר איהם. ביז אַהער
פלענען זיי אַזעלכע בלומען טרעטען אונטער דיא
פיס. יעצט אָבער האָבען זיי אין זיי עפעס גענומען
אַנערקענען שיינקייט און בעדייטונג. ווען גראָבענדיג,
פלעגט איינער געפינען אַ שיינעם בליסצענדיגען
שטיינדיגל, פלעגט ער דאָס איצט שוין נישט אַוועק-
שליידערען, וויא פריהער. זאָנדערען אָפלייגען אָן אַ
זייט, „פאַר טאָממי“.

מעקט דעם פּרעכטיגען טהאַל, איז ניווען אונגעגריך עפעס צו ראטעווען. ווען עס איז גיוואָרען מאָרגען, איז סטאַמפּ'ס הויז שוין ניט ניווען. העכער אַרויף אויפ'ן באַרג האָט מען סטאַמפּ'ן געפונען אַ טויטען; אָבער זיין האָדעוואַניק, — דיא פּרייד, דער שטאַלץ, דער נחת און האָפנונג פון שרייעווקע, איז פערשוואונדן דען ניווען. דיא וואָס האָבען זיך אוועקגילאָזען איהם זוכען זיינען שוין מיט טרויעריגע הערצער גינאנגען צוריק מיט ליידגען, ווען פלוצלינג האָבען זיי פון ווייטען דערהערט אַ שטימע, וואָס האָט צו זיי גע-רופען.

דיא שטימע איז גיקומען פון אַ שיפעלע, וואָס האָט געשוואומען פון אַראָב טייף צו זיי צו. דיא וואָס זיינען גיזעסען אין שיפעלע, האָבען דערציילט, אז אַ פאָר מייל אַראָפּ-טייף האָבען זיי אין וואסער געפונען אַ מענשען מיט אַ קינד אין דיא אַרעמס, און האָבען גיפרענט אויב דיא שרייעווקער ווייסען ווער דאָס איז.

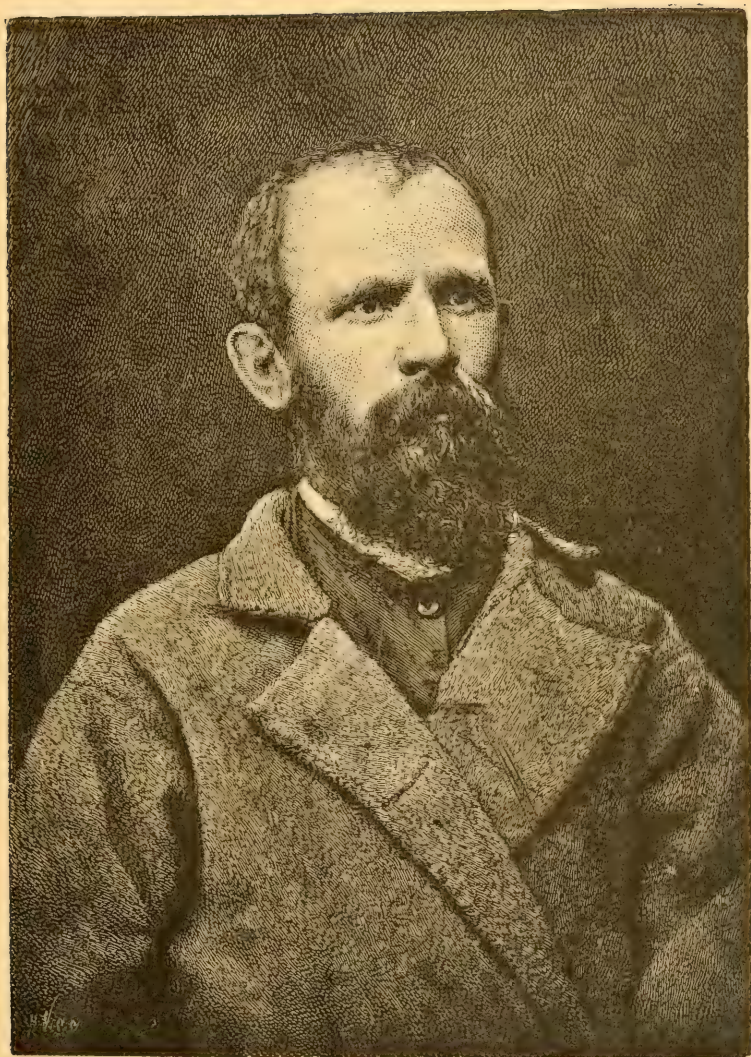
מען האָט אויפ'ן שטעלל דערקענט קענטאָק. ער איז גילענען אַ צוקוועטשטער, אַ צוקוואַשטער, אָבער אַלץ מיט "דעם גליק" אין זיינע הענט פעסט צונע-ריקט צום האַרצען. "דאָס קינד איז טויט!" האָט איינער אויסגעשריען. קענטאָק האָט אויפגעפונען דיא אויגען. "טויט?" האָט ער איבערגיפרענט מיט אַ שוואכע שטימע. "יא, גוטער ברודער, און דו שטאַרבסט אויף. אַ שמייכלעל האָט בעליכטען קע-טאָק'ס אויגען. "אויף שטאַרב!" האָט ער גיזאָנט. "ער נעמט דאָס מיר מיט מיט זיך — זאָג דיא גוטע ברידער, אז איצט האָב איך שוין טאָממי מיט זיך." און דער גיוועזענער גבור האָט זיך צוגעדרוקט צו דעם גוטלען קינד, וויא דער וואָס טרינקט זיך כאפט זיך פאַר אַ שמרין, און ביידע זיינען זיי אוועק-געשוואומען איבער יענעם פינסטערען טייך, וועלכער פאַלט אַריין אין דעם אונבעקאַנטען ים פון עוויגקייט. ענדל.

איהם צו בריינגען פאַר אַ מנהג דעם געזונטען און געשמאַקען ריח פון ים און פון סמאָלע; דיא הויכע בוימער פלענען צו איהם זיך גינען מיט אַ פריינד-ליכע מינע; דיא בינען האָבען צו איהם געהוישעט און דיא זאטקראַיעס האָבען דערביי צוגיקאַרקעט.

אזוי איז אוועק דער גילדערנער זומער פון שרייעווקע. עס איז ניווען אַ זומער פון מזל ברכה אין דיא גאָלד-גריבער. אַלץ איז גינאנגען אַס בעס-טען און עס האָט זיך געפיהלט אַן אָנהויב פון אַ נייעם לעבען. מען האָט גינומען קלערען וועגען בוינע אַ האַטעל אין שטעטל אַס ענדע ווינטער און אַהין איינצולאָדען אַ פאָר שיינע פאַמיליען אויף זומ-מער קוואַרטיר פון דאָס קינדס וועגען, דאָס הייסט בדי ער זאָל לעבען זיך האָבען דיא פריינדליכקייט פון פרויען. וויא מיר וועלען אָבער דאָ זעהן, איז דיווען פלאַן ליידער ניט בעשערט ניווען אויסגע-פּהירט צו ווערען.

דער ווינטער איז ניווען אַ שרעקליכער. דיא שניי איז צווישען דיא בערג גילענען אין גרויסע קופעס, און ווען דאָס איז צושמאַלצען גיוואָרען, איז פון יעדען טייכעלע גיוואָרען, אַ טייך און פון יעדען טייף — אַן אָווערע. דיא גאָלד גריבער זיינען פערפלייצט גיוואָרן מיט רוישענדע וואסער, וועלכע איז פערפליינען אַראָפּ באַרג, אויסרייסענדיג בוימער און צווייגענדיג בערג מיט חורבות אַרום און אַרום איבער דיא פלאַכע לאַנד. אַ דערפיל נאָהענט נעבען שרייעווקע איז שוין צוויי מאל גיווען פאַרפלייצט און שרייעווקע גופא האָט געציטערט פאַר דעם זעלבען אונגליק.

אין מאל, אין מיטען נאכט, האָט דער טייכעל פלוצלינג אַ שפרונג גיטאָן איבער זיינע ברעגעס און האָט זיך אַ לאָז געטאָן איבער דעם דרייקאַנטניגען טהאַל, אין וועלכען שרייעווקע איז גישטאַנען. דיא מישעניגע פון דיא צו בושעוועטע וואסער און פון דיא קנאַקעדיגע בוימער און אין דער פינסטערנעם, וועלכע עס האָט אויסגעוויזען, האָט מיטגעשוואומען מיט דיא וואסער, און האָט מיט איהר צוזאַמען אָבער-

HYPOLYTE MUISHKIN.

דאס לעבען און דער טויט פון א הערד.

(נאך דזשארדזש קענאן.)

בעפרייען ניקאלאי טשערנישעווסקי, דעם גרויסען רוסישען דיינקער און שרייבער, וועלכער איז דאן גיווען פערשיקט אין וואלוסק — א קליינע פארוואָר-פענע שטעטלע אין דיא ווייטע סיביר.

דער פלאן איז אריינגיפאלען מישקין'ען אין קאפ אויך. ער האט זיך מיישב גיווען זיך צו פארשטעלען פאר א זשאנדארס-בעאמטען און מיט פאלשע פארפירען צו קומען צו דעם וואלוסקער איספראוויק פאָדערן טשערנישעווסקי'ן, אום איהם כלומר'ישט צו בריינגען נאָך בלאגאָווייטש'ס, נאָך א בעפעהל פון דיא העכערע בעאמטע. אזעלכע זאכען — אי-בערצופיהרען א וויכטיגען פאליטישען ארעסטאנט פון איין פלאץ אויף א ווייטערען און אַבגיוונדערטערען — איז דאמאָלס קיין נאָווייטע ניט גיווען, און מישקין האט דעריבער גיהאָפט, אז זיין אונטערנעהמונג וועט זיך איהם איינגעבען.

מישקין האט ניט גיקענט רוהען ביז ער האט זיך גינומען צו דיא אויספיהרונג פון דיווען סמיעלען פלאן. אין 1875 יאהר איז ער אוועקגיפאָהרען קיין אירקוטסק, סיביר, אלס א פרוואט ריזענדער. דארטען האט ער אַבגיוואָהנט עטליכע מאָנאט און אין דיווער צייט האט ער אוספייטע בעקאנט צו ווערען מיט פערשיעדענע טשינגאָוויקעס און, ענדליך, צו קריגען א שטעללע אלס איינער פון דיא זשאַנ-דארס-אָפּיצירען. אויף דיווע שטעלע האט ער אין קורצען ניקראָגען א גוטען נאָמען און גיוואונען דעם צוטרוי און דיא לעבע פון דיא עלטסטע, זאָ דאָס

דיא רוסישע סאָציאליסטיש-רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג איז רייך אין העלרען; אָבער אזעלכע הער-דישע מענער וויא היפאָליט מ'שקין האט אפילו רוסלאַנד'ס וואונדערבארע פרייהייט-סאָרמיי ניהאט ניט פיעל. לאַמיר-זשע בעקאנט ווערען מיט דעם קאמפף-פולען זעכסט-אויפאָפערענדען לע-פען און מיט דעם הייליגען טויט פון דיווע טערקווייר דינע פערזאן.

היפאָליט מישקין איז מיט דיא רעוואָלוציאָנערע נידאנקען בעקאנט גיוואָרען ווען ער איז גיוואָרען סטודענט אין דעם בעריהמטען סט. פעטערסבורגער טעכנאָלאָגישען אינסטיטוט, וועלכער האט פון זיך ארויסגילאָזען אזוי פיעל פון דיא בעסטע רעוואָ-לוציאָנערען. מישקין האט זיך גלייך אַבגיגעבען צו דעם קאמפף-גענען דער רעניערונג, וועלכער האט דאן אָקערשט זיך צופלאַקערט, אַנצינדענדיג טויר זענדער פון דיא איידעלסטע הערצער צווישען דיא נעבילדעטע קלאסען. דאָס איז גיווען אין דעם אַנ-פאנג פון דיא זיעבציגער יאהרען. דיא הויפט-אר-בייט, אויף וועלכע דיא סטודענטען, אָפּפּיצירען און אלערליי אנדערע קינדער פון דיא העכערע קלאסען פלעגען זיך דאן אוועקלאָזען, איז גיווען דיא פראָ-פאנאנדא אונטער דיא בויערען אין דיא דערפער און אונטער דיא אַרבייטער אויף דיא פאבריקען. אָבער איינע פון דיא בעלעכטסטע פלענער, מיט וועלכע פיעלע פון דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון יענער צייט האָבען זיך אומגיטראָגען, איז גיווען, צו

הויפטזעכליך איז דאָס גיווען זאָנדרפאר מיט מיש-קין'ען, וועלכער איז דאָ גיטומען נעמען אזא ווייכ-טיגען פאָליטישען אַרעסטאַנט. אין אַ פאַר שטונדען נאָך דעם וויא ער איז גיקומען, איז דאָס דעם איספראַוויניק קשה גיוואָרען. ער האָט זיך גיטומען פרעגען: וויא איז דאָס מעגליך, אז מען זאָל דעם אָפּציער שיקען נעהמען אזא וויכטיגען פאַרשיקטען וויא טשערנישעווסקי און איהם גיט מיט-נעבען אַ פאַר זשאַנדאַרמען צו היטען דעם גיפעהרליכען אַרעסטאַנט אויף'ן וועג?

דיא קשיה האָט דעם איספראַוויניק גימאַטערט אַ גאַנצע נאַכט, און ער האָט זיך בעשלאָסען טשערנישעווסקי'ן דעם אָפּציער גיט איבערצוגעבען ביז ער וועט גיט אָנפרעגען ביי דעם גובערנאַטאָר פון יאַקוטסק. אויף מאַרענען ביי'ן פריהשטיק האָט דער איספראַוויניק ערקלערט מישקין'ען, אז גובערנאַטאָר טשערנאַיעוואַזיין (דעם איספראַוויניקס) עלטסטער, און אז אָהן זיין ערלייבניס אָבצוגעבען אזא וויכטיגען פאַרשיקטען וויא טשערנישעווסקי סמיעט ער גיט. ער האָט דאָן פאַרגלייגט צו שיקען אַ קוריער מיט מישקין'ס פאַפירען צו דעם גובערנאַטאָר און צו וואַרטען אויף אַן ענטפער.

„גאנץ גוט, האָט מישקין'ן רהיג גיענטפערט; — „איך האָב גאָר גיט גיקלערט, אז איהר וועט וועלען אָנפרעגען ביי דעם גובערנאַטאָר וועגען ערפילען אַ בעפעהל פון דיא קיזערליכע זשאַנדאַרמער. אָבער אויב דעם גובערנאַטאָרס ערלייבניס איז גיט טיג פאַר אייך, וועל איך אליין פאָהרען מיט דיא פאַפירען צו גובערנאַטאָר טשערנאַיעוואַזיין.“

מישקין האָט זיך דאָן אַוועק-גילאָזען צו יאָ-קוטסק צו. אָבער דער איספראַוויניק, ביי וועלכען דער חשד איז נאָך שטאַרקער גיוואָרען, האָט פאַר זיין אַוועקפאָהרען: „צו איהם גיזאָנט: „עס פאַסט גיט, אז אזא אָפּציער וויא איהר זאָל אַרומפאָהרען אָהן בענגלייטער, און אויב איהר וועט מיר ערלייבען, וועל איך אייך מיט פערנגיגען. מיטנעבען אַ פאַר קאָזאַקען. מישקין איז גיזוואונגען גיווען דיא קאָ-זאַקען מיט-צוגעמען און דעם איספראַוויניק צו בע-דאַנקען פאַר זיין גוטסקייט. דער איספראַוויניק האָט אָבער דיא קאָזאַקען בשתיקה פאַרזאָגט דעם אָפּ-

דיא זשאַנדאַרם קאַנצעלאַריע מיט אַלע פאַפירען זיינען פאַר איהם גיווען פריי. דאָן האָט ער זיך גיטומען עטליכע בלאַנקען, האָט זיי אויסגעפיללט מיט אַ בעפעהל איהם, דעם זשאַנדאַרם-אָפּציער, איבערצוגעבען טשערנישעווסקי, אום ער זאָל איהם פיהרען נאָך בלאַנאָוועסטשינסק. צו דיווע דאָקור מענטען האָט ער נאָכגימאַכט דיא גייטיגע אונטער-שריפטען, האָט אַרויפגלייגט דיא גיטהעריגע זיגלען, האָט זיך בעזאָרגט מיט דיא קליידער פון אַ זשאַנ-דאַרם-קאָפיטאַן און איז אַוועק פון אירקוטסק מיט אַ תירוץ, אז וויכטיגע פאַמיליען אַנגילענענהייטען צווינגען איהם צו פאָרען אַ היים.

אַרויספאָהרענדיג פון אירקוטסק, האָט ער זיך אָנגיטעלט אין אַן אַנדער שטעטל, וואו ער האָט אַ ביסעל אָנגיוואַרט, און, ווען ער האָט גירעכענט, אז עס איז אַ גינסטיגע צייט צו קומען נאָך וואַליסק מיט דעם דערמאָנטען צוועק איז ער אַהין אַוועק גיפאָהרען. ער איז גיווען מערקווירדיג פלינג אין פיה-רען אַ פאַרשטעלטע ראָלע, האָט גיהאַט אַ גרויסען כח הדבור און אַ פיינע, וואַזשנע פיגור, זאָ דאָס, ווען ער האָט זיך פאַרגיטעלט פאַר דעם וויליסקער איספראַוויניק אין דיא קריידער פון אַ זשאַנדאַרם-אָפּציער, איז יענעם פון אָנהייב גאָר אויף'ן זיינען גיט אַרופגיטומען חושד צו זיין, אז דאָס איז עפעס גיט גלאַט, און ער האָט איהם צוגיטומען מיט גרויס רעספעקט. מישקין האָט דעם איספראַוויניק ער-קלערט, אז ער איז געשיקט גיוואָרען צו נעהמען טשערנישעווסקי'ן און איהם צו פיהרען נאָך בלאַ-נאָוועסטשינסק און האָט איהם אויף דעם דערלאַנגט דעם בעפעהל, וואָס ער האָט פאַלש גאָכגימאַכט. אַלין איז צוערשט גיגאַנגען וויא גיטמירט.

מישקין'ס אונגליק איז אָבער גיווען, וואָס ער האָט גיט גיהאַט געלט גיטומען זיך מיט צו נעמען אַ פאַר אַנדערע רעוואָלוציאָנערען פאַרשטעלט פאַר זשאַנדאַרמען, אַלס זיינע בענגלייטער. אזא זשאַנ-דאַרם-אָפּציער זאָל וועגען אַ וויכטיגע אָפּציעלע זאַך ריזען איבער סיביר איינער אליין, אָהן בענגליי-טער, אָהן ווייניגסטענס איין זשאַנדאַרם אָדער קאָזאַק, וואָס זאָל איהם העלפען ביי'ן בייטען דיא פערד אויף דיא פאַסט-סטאַנציעס און אזוי איהם בעדיענען, — דאָס איז אַ גאַנץ אונגיוועהרליכע זאַך.

פאָרגיקומען פאר דעם געריכט אין דעם בעריהמ-טען פראָצעס איבער 193 רעוואָלוציאָנערען. אים ענדע פון דעם פראָצעס, ווען דער פאָרויצענדער ריכטער האָט, וויא עס פיהרט זיך, גיפערנט מיישקין'ען, וואָס ער האָט צו זאָגען אַלס זיין לעצטען וואָרט, האָט מיישקין גיהאלטען אַ פיי-ערייגע רעדע. ווען דער הויפט-ריכטער האָט דער הערט זיינע אנגריפע אויף דיא רעגירונג, האָט ער איהם גיהייסען אנשווינגען ווערען. מיישקין האָט גענטפערט, אז ער וועט ווייטער האַלטען זיין רעדע, און אז קיינער האָט נישט דאָס רעכט איהם צו שטערען. "דיווער געריכט" האָט ער דאן אויסגע-שריען "איז ערגער פאר אַ הויז פון שאַנדפרויען. דאָרטען האַנדעלט מען בלויז מיט'ן גוף; איהר אָבער האַנדעלט דאָ מיט עהרע, מיט יושר און מיט מענשליכקייט!" ביי דיווע ווערטער האָט מען איהם אַרויסגישלעפט פון דעם געריכטס-זאַל. דיא גאנצע רעדע איז גיווען אזא מייסטערהאפטער בע-פאל אויף דיא רוסישע טיראניי, אז ווען מען האָט איהר גיקראָגען איבערצודרוקען אין דיא רעוואָל-ציאָנערע דרוקעריי און מען האָט איהר פערשפרייט אונטער דיא געבילדעטע יונגע לייט פון גאנץ רוסלאַנד, האָבען איהר פיעלע אויסגילערענט אויף אויסווייניג, און פאר פיעלע, פיעלע איז זיא גיווען אַ מוואַל פון בענייטסערונג פאר דעם פרייהייטס-קאמפף.

פאר זיין וועלען בעפרייען טשערנישעווסקין און פאר דיא רעדע, וואָס ער האָט גיהאלטען ביי'ן געריכט, האָט מען מיישקין'ען אָבענמשפט אויף צעהן יאָהר קאטאָרגע. וויא שלעכט דיא קאטאָרגע איז אין סיביר, איז דאָס לעבען פון דעם אַרעסטאַנט אין דער צענטראַל גיפגענגיס פון כאַרקאָוו נאָך פיעל מאָל ערגער. און דעריבער פלעגט דיא רוסישע רעגירונג דיא פאָליטישע פערברע-כער צוערשט שיקען אין דיווע שרעקליכע גיפגענגיס און דערנאָך ערשט זיי שלעפען נאָך סיביר דיע-נען זייער טערמין. דיווען טיקוואל האָט אויף גיהאט מיישקין, וועלכען מען האָט אין דער צענטראַל-טורמ פארשפארט אין אַ קייניקען צימערלי אויף דעם אונטערסטען עטאזש.

מיישקין'ס וואונדערבארער מוטה או ענערגיע

ציער גוט צו היטען, דען מען ווייס נישט אויב אַלץ איז דאָ גלאַט מיט איהם.

גלייך וויא מיישקין מיט דיא קאָזאקען זיינען אָבניפאָהרען, האָט דער איספראָוויק אויפגעשרי-בען צו דעם גובערנאָטאָר אַ בריעף און האָט איהם געשיקט מיט אַן אנדער קאָזאק, וועלכען ער האָט גיהייסען פליהען וואָס שנעלער אום דיווען בריעף צו דערלאַנגען איידער מיישקין וועט קומען. דער דריטער קאָזאק האָט אויפ'ן וועג אָנגיאָגט מיישקין'ען, און פון אַ גישפּרעך צווישען דיא דריי קאָזאקען האָט דער רעוואָלוציאָנער זיך דערוואוסט וועגען דעם איספראָוויק'ס בריעף. מיישקין האָט גיזעהען, אז ער וועט דאָ זיין אַ פערפאלגענער, און, דערוואָר-וואַרטענדיג זיך אויף אַ גינסטיגע מינוט, האָט ער פּרוציילט אַ שפּרונג גיטאָן און האָט גינעמען לוי-פען אין וואַנד אַריין. דיא קאָזאקען האָבען זיך נאָך איהם גאָכעניאָגט. אָבער ער האָט אויף זיי גי-שאַסען, האָט איינעם גיוואונדעט, און איז ענדליך פארפאלען גיוואָרען צווישען דיא בוימער.

כמעט אַ גאנצע וואָך האָט ער אומגיפלאַנעט אין דעם גרויסען און געדיכטען וואַלד, אין וועלכען ביז איהם איז פילייכט קיין מוטער גיפ נישט אַריין, ביז צום סוף, אויסגימאטערט פון הונגער, קעלט און אַרומשלעפען-זיך, איז ער אַריינגיפאלען אין דיא הענט פון דער פאָליציי, וועלכע האָט איהם דיא גאנצע צייט גיזוכט און גיאַקערט. מען האָט איהם גיבראַכט נאָך אירקוטסק, וואו מען האָט איהם אָבגיהאלטען עטליכע מאָנאט אין געפיינגניס, און דאן האָט מען איהם איבערגעשיקט נאָך פער-טערסבורג, וואו מען האָט איהם פארשפארט אין דיא שרעקליכע פערטאָ-פאָלאָווסק פּעסטונג. באלד דריי יאָהר איז ער דאָ אָפגעזעסען אין אַ שטאַלען פינסטערען צימערלי, איידער מען האָט איהם גי-בראַכט פאר געריכט. אָפט איז ער דאָ קראַנק גיווען פון דיא שרעקליכע בעהאַנדלונג, און אָפט פלעגט מען פון זיין צימערלי הערען זיינע הערץ-שטיידענדע גישרייען, וועלכע פלעגען זיך רייסען פון זיין ברוסט, ווען פאר זיינע זינדלעריי אויף דיא גאטשאַלטמוואַ פלעגט מען איהם גינדען הענט און פיס:

ענדליך, אין אָקטאָבער יאָהר 1878, איז מיישקין

בעאמטער נימאכט א ליאָרם, מען האָט נינומען זוכען און אַקערען, ביז מען האָט גיפונען דיא מויל פון דעם טונעל און מען האָט דעם בעהאַלטענעם אַרויסגישלעפט.

מישקין'ען האָט מען דאָן אַריינגיזעצט אין אַנאָדער חדר'ל, פון וועלכען עס איז שוין גיווען אונמעגליך צו אַנטלויפּען. ווען ער איז דאָרטען אָנגעקומען אַ מאָנאַט דריי, האָט ער נינומען מורא האָבען, אַז ער וועט אַראָפּ פון זינען — אַזוי אונ-ערטערגליך איז דאָרטען גיווען דאָס לעבען. ער האָט זיך מיישט גיווען צו זוכען מיטלען פטור צו ווערען פון זיינע יסורים דורך'ן טויט, און ער האָט זיך בעשלאָסען צו טאָן עפעס אַזעלכעס, פאַר וועלכעס מען זאָל איהם שיסען.

אין מאָל זאָגטאָג האָט מישקין גיפועל'ט מען זאָל איהם פיהרען אין קירכע, כלומר'שט צו בעטען גאָט. דאָרטען איז ער צוגיקומען נאָהענט צו דעם סמאטריטעל פון דער טורמע און אין דער מינוט, ווען יענער האָט זיך אַ קעהר גיטאָן, נאָך דעם וויא ער האָט אַ קוש גיטאָן דעם בילד פון דיא „הייליגע“ מאַריא און פון דעם גלח, האָט ער איהם מיט'ן פויסט אַראָפּגילאָזען אַ זעץ אין פנים. אין אַ גיווינליכע צייט וואָלט מען מישקין'ען דערפאַר טאַקי גישאַסען; אָבער גראָד דאָן האָט דער מיניסטער זיך דערשראָקען פאַר דיא גרויסע צאָהל פאָליטישע גיפאנגענע וואָס שטאַרבען אויס אָדער וואָס גייען אַראָפּ פון זינען אין דער באַר-קאָווער צענטראַל טורמא, און ער האָט אַהין גע-שיקט אַ רעוויזאָר, זאָ דאָס מען האָט שוין ניט גיסמייט צו זיין אַזוי שטריינג; מען האָט גירע-בענט, אַז מישקין איז אויך משוגע און מען האָט איהם דעריבער פאַר דעם זעץ אין דעם סמאט-ריטעל'ס פנים אַפילו ניט אַיפּערגיגעבען צו געריכט. אַ קורצע צייט שפעטער האָט מען מישקין'ען צוזאַ-מען מיט אַנדערע פאָליטישע פּעדאָרטטיילטע פּערשיקט אויף קאטאָנאַ נאָך קאַרא, סיביר. ווען דיא אַרעס-טאַנטען-פאַרטיי האָט מען אָפּגישטעלט אין איר-פּוטסק, אויף'ן וועג צו קאַרא צו, איז איינער פון דיא רעוואָלוציאָנערען פון דער קאָמפּאַניע, אַ יונגער מאַן, נאָמענס דמאָקאָוסקי, גישטאַרבען. זיינע חברים איז ערלויבט גיווען ביי'צו וואָהנען זיין לויח.

האָט איהם באַלד גיפראַכט צום דיינקען ווענען אַ פלאַן צו אַנטלויפּען, און עס איז נאָך קוים פאַריבער אַ יאָהר, וויא ער האָט שוין אַלץ גיהאט פּערטיג צו דעם. גראַבלענדיג מיט דיא הוילע הענט און מיט אַ קליינע שטיקעל ברעטיל, האָט ער ביסלעך-ווייז אויסגיגראָבען אַ טונעל אונטער'ן וואנט. דיא אויסגיגראָבענע ערר פלעגט ער לייגען אין אַ אויסגיהוילטען אָרט אונטער דיא פאָדלאָגע, און אום, בשעת ער איז גילענען אין טונעל גראָבער דינ, זאָל דער וועכטער ניט בעמערקען. אַז ער איז גיטאָ אין זיין קעמעריל, פלעגט ער אַזוי צורעכט מאַכען דעם שלאָף-באַנק, אַז עס זאָל אויסזעהען, אַז ער ליגט צונויערסט און שלאָפט. ווען ער זאָל שוין אַנטלויפּען, וואָלט דאָך פאַר איהם גיווען גיפעהרליך צו טראָנען דיא אַרענסטאַנסקע קליי-דער; דעריבער האָט ער זיך גימאַכט אַראָק און הויזען פון לייווענד. פאַר איהם איז אין דעם זעל-בען צימעריל גיזעסען אַ געוויסער פאָקטישער פּער-ברעכער, פירסט צי צי אַ נאָו, וועלכער איז גיווען אַ גילעהרטער און וועלכען מען האָט אין זיי חדר'ל ערלויבט צו האַלטען גרויסע געאַראַפּישע קארטען פון פאַפּיער אַרויפגינקלעפט אויף לייווענד. ווען ציציאַנאוו איז אַרויס פון דיא באַרקאָווער טורמע, האָט ער דיווע קארטען דאָרטען איבערגי-לאָזען, און ווען מישקין איז אָנגיקומען אין זיין צי-מעריל, האָט ער זיי גיפונען וואָלנערענדיג זיך אויף'ן אויווען. אָט פון דיווע קארטען האָט דאָס מישקין מיט שווערע אַרפּייט, לאַנגזאַם וויינקענדיג זיי מיט שפיייעכין, אַראָפּגישוילט דיא לייווענד פון וועלכע ער האָט זיך צוזאַמענגיסטשאָבעט אַראָק און הויזען. ווען דאָס אלעס איז שוין גיווען פאַרטיג, איז מישקין איין טאָג גילענען אין דעם טונעל, וועלכער האָט זיך גיצינען ביז אַרויס אויף דער ווייסער וועלט, און האָט בלוז גיוואַרט אויף אַ פאַסענדען מאָמענט אַרויסצוקריכען אויף דרוי-סען און צו אַנטלויפּען. דאָס איז גיווען אַז שטונדע, ווען מען גייט גיווינליך צו קיין אַרעסטאַנט אין חדר'ל ניט אַריין. אָבער צום אונגליק האָט גראָד דאָן דער טיוויל אָנגינדיקט איינעם פון דיא בע-אַמטע אַריינצוקומען מיט איהם ריידען. ניט געפיר-נענדיג מישקין'ען אין דעם קעמעריל, האָט דער

1883 האָט מען איהם גיבראכט נאָך סט. פעטערס-בורג, וואו מען האָט איהם פאַרשפּאַרט אין דיא שליססעלבורגער פעסטונג, — אַ פעסטונג, אין וועלכע מען האָלט דיא וויכטיגסטע און גיפּעהרליכסטע רע-וואָלוציאָנערען.

אין הערבסט צייט פון יאָהר 1885 האָט מישקין ווידער גינעמען מורא האָבען, אז פון דיא לאַנגע און שרעקליכע פּערהאַפּטונג, איינער אליין אין אַ ברע-קעלע צימעריל, וועט ער אַראָפּ פון זינען, און ער האָט ווידער זיך בעשלאָסען צו זוכען אַ מיטטעל פּטור צו ווערען פון זיין לעבען. מיט דיעזען צוועק האָט ער דאָ אויך גינעבען אַ בעאַמטען אַ זעץ אין פנים, פונקט וויא ער האָט גיטאַן אין באַרקאוו.

דאָ אָבער האָט מישקין'ס טרויעריגער פלאַן זיך איינגינעבען. מען האָט איהם גלייך געמישפט, פּעראורטייכט צום מויט און גישאָסען.

אזוי האָט זיך גיענדיגט דאָס לעבען פון איינעם פון רוסלאַנד'ס בעסטע קינדער, פון איינעם פון דיא טרייעסטע פריינד פון דעם אונגליקליכען רוסישען פאָלק.

און צום שלום פון אַ קורצע צערעמאָניע האָט מישקין'ן אויפ'ן קבר גיהאַלטען אַ רעדע. „פון דיא אַש פון דיעזען העלדישען מאַן, און פון נאָך אַזעלכע מענער וויא ער“ — האָט מישקין גיזאָגט אין פּער-לויף פון דיעזע רעדע, „וועט אַרויסשפּראַצען דער בוים פון רוסלאַנד'ס פרייהייט“. דער אירוטסקער פאָליציי-מייסטער, וועלכער איז גיווען דערביי, האָט איהם אָבער ווייטער ניט גילאָזט ריידען, און מען האָט איהם גלייך צוריקנישעלעפט אין זיין קעמעריל. פאַר דיעזע רעדע האָט מען איהם צוגילייגט נאָך פופצעהן יאָהר קאָטאָרגאַ.

קומענדיג נאָך קאָרא האָט מישקין ווידער גינר מען קלערען וועגען אַנטלויפּען און אין אַפּריל 1882 איז ער טאַקי אַנטלאָפּען גיוואָרען מיט נאָך זיעבען פאָליטישע אַרעסטאַנטען. ער איז שוין ציניקומען אַזש ביז וואַדוויאָסטאַק, ביי'ן ברעג ים, וואו אַמע-ריקאַנער שיפּען שטעלען זיך אָפּ, און ער האָט זיך געקליבען צו זעצען אויף איינע פון אַזעלכע שיפּען און זיך צו לאָזען איבער דעם גרויסען ים נאָך אַמע-ריקאַ. מען האָט איהם אָבער גיכאַפט איידער ער האָט פאַספּייט אַרופּצוגיין אויפ'ן שיף און אין

דער מענש און זיין נשמה.

פלייש, וואָס געפינט זיך אויף דיא אויפערשטע העלפט פון דיא האַנט, און דיעזע פלייש צונויפקנייפּען, צונויפקאַרצען; פּרופּט דאָס אזוי טאָן און דאָך האַל-טען דיא האַנט גלייך אויסגעצויגען. עס וועט אָבער זיין אַן עבירה אייער אַרבייט: איהר וועט דיא האַנט דערביי גלייך ניט קענען האַלטען. דיא אונטערשטע העלפט וועט זיך גענען אייער ווילען צוציהען צו דיא אייבערשטע, — צו דיא פלייע. דיא אורזאכע דערפון איז, דאָס דיא שטיק פלייש, אָדער דער מוסקול, וועלכען איהר האָט דאָ צונויפקאַרצעט, איז צונויפּעסטיגט מיט איין ברעג צו דיא אויבערשטע טייל פון האַנט און מיט דעם אַנדערען ברעג צו דיא אונטערשטע. ווען איהר קנייפט דיעזען מוסקול צו-

דער נאַנצער אָרגאַניזם פון דעם מענשען האַלט זיך אויף אַ ראַמע (פרייס), וועלכע בעשטייט פון פיעלע קליינע און גרויסע ביינער, און וועלכע הייסט סקעלעט. דיעזע ביינער זיינען צוזאַמענגעבונדען מיט אַזעלכע שטאַרקע בענדער, וועלכע שטערען זיי ניט זיך צו בעוועגען איינער אָן דעם אַנדערען. ווען מיר הייבען אויף דיא האַנד, בעוועגען מיר אַרויף צו דעם ביין פון האַנט אָן דעם ביין פון דעם אויבערסטען טייל פון קערפּער. ווען מיר גייען, בעוועגען מיר דיא ביינער פון דיא פיס אָן דיא ביינער פון דעם אונטערשטען טייל פון קערפּער, און ז. וו. וויא אזוי אָבער, פון וואָס בעוועגען זיך דיא ביינער? מיר וועלען דאָס באַלד זעהן. פּרופּט אָננעמען דיא

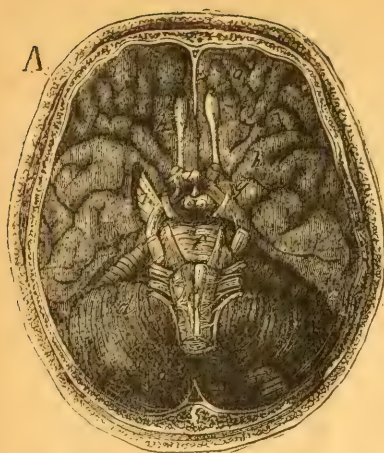
קומט מיר דאָ אנקענען, האָב איך שוין פריהער גיזעהן, — אז איך בין מיט איהם בעקאנט. נאָך דעם בעגריעף נאָך ווענען אנשמעדינקייט, וועלכער ווערט אין מאַרץ איינגעפלאַנצט דורך מיין ערצהונג, בעשליסט דיוער מאַרץ מיינער, אז מען דאַרף דעם בעקאנטען אָבערען עהרע, און ער גיט דאָן דעם מוסקול פון האַנט אַ בעפעהל זיך צוזאַמענצוקאַרצען, כדי מיין האַנט זאָל זיך צורייניגן צו מיין הוט. דיוער בעפעהל, וויעדער, ווערט איבערגעגעבן איבער דיא נערווען, וועלכע ציהען זיך פון מאַרץ איבער'ן גאנצען קערפער, דורך דיא מוסקולען, און וועלכע זיינען אזוי וויא טעלעגראַף דראַטען, איבער וועלכע דער מאַרץ שיקט צו דיוע מוסקולען זיינע דעפעשען.

מיר זעהען אַלזאָ, ערשטענס, אז דיוע מוסקולען קאַרצען זיך צונויף, צוליב דיא ווירקונג פון דיא נערווען, און אז דיא נערווען גיבען דאָ בלויז איבער דיא בעפעהלען פון מאַרץ, און צווייטענס — אז דער מאַרץ איז איממטאנד מקבל צו זיין, צו בענעהמען דיא איינדריקע, וואָס ער בעקומט פון דרויסען דורך געוויסע זינעס אָרגאנען, כלי החושים, (אויגען, אויערען, נאָז, צונג, א. ו. ו.) און דורך דיא ברע-געס פון געוויסע נערווען (אין אונזער ביישפיעל האָט דער מאַרץ בענומען דעם איינדרוק, וואָס ער האָט בעקומען, דורך דיא אויג און דורך דעם ברעג פו דעם נערו, וואָס ציהט זיך פון אויג צו איהם, צום מאַרץ). מיר זעהן אַלזאָ, אז אונזער נערווען סיס-טעמע האָט אַ צענטער, אַ מיטעלפונקט, דאָס הייסט דעם מאַרץ, און צוויי סאַרטען נערווען: אַזעלכע, וואָס גייען פון דיא מוסקולען צו דעם צענטער, און אַנדערע, וואָס גייען פון דעם צענטער צו דיא מוסקולען. דיא ערשטע ווערען אָנגערופען סענסיבלע (פיהלענ-דיגע): דיא אַנדערע — מאָטאָרישע (פעווע-גענדע). דער אויג-נערו, צום ביישפיעל, איז אַ סענסיבלער, ווייל זיין ראָגע איז צו מאַכען אונז פיהלען וואָס עס שפיגעלט זיך אָפּ אין אויג. דיא נערווען, וועלכע ווירקען אויף דיא מוסקולען פון האַנט און מאַכען זיי זאָלען זיך צוזאַמענצוקאַרצען, זיינען מאָטאָרישע (בעוועגענדע). לאָמיר-זשע בעקאנט ווערען מיט דעם צענטער פון אונזער נערווען סיסטעמע — מיט אונזער מאַרץ (נעהירן).

אונזער מאַרץ בעשטייט פון אַזא ווייכע, סאַרע זאָף, און האָט דיא פאָרמע פון צוויי האַלבע קוגלען, אָדער האַלבע עפיל. פון אויבען איז ער בעדעקט מיט בערגעלעך און מיט גראַבענדלעך, וועלכע ציהען זיך איבער איהם אין דיא פערשיעדענסטע זייטען. דער גאנצער מאַרץ בעשטייט פון פיער טייל: (זעה צייכונג נומער I 1) פון דעם גרויסען מאַרץ

נויף, ווען איהר ציהט איהם צונויף, גיט ער דער-בער דיא אונטערשטע טייל פון האַנט אַ שלעפּ. (עפענט אויף דעם קלינגעל פון אַ מעסעריל; דאָן בינט אַ בענדעל מיט איין ברעג צו צום קלינגעל און מיט דעם אַנדערען ברעג צום שטילכעל; דאָן קאַרצעט דעם בענדעל צונויף, וועט זיך דער קלינגעל צוריהען צום שטילכעל צו. פונקט דאָס זעלבע איז מיט דעם מוסקול און מיט דעם בייגן.) דאָס זעלבע איז אויך מיט אַלע פערשיעדענע בעוועגונגען פון דיא ביינער: פון סקעלעט — אַלע קומען זיי אַרויס פון דעם צוזאַמענציהען-זיך אָדער צונויפקאַרצען-זיך פון דיא מוסקולען, אָדער שטיקער פלייש, וועלכע בעדעקען דעם סקעלעט און בינדען צונויף יעדע געוויסע פאָר ביינער.

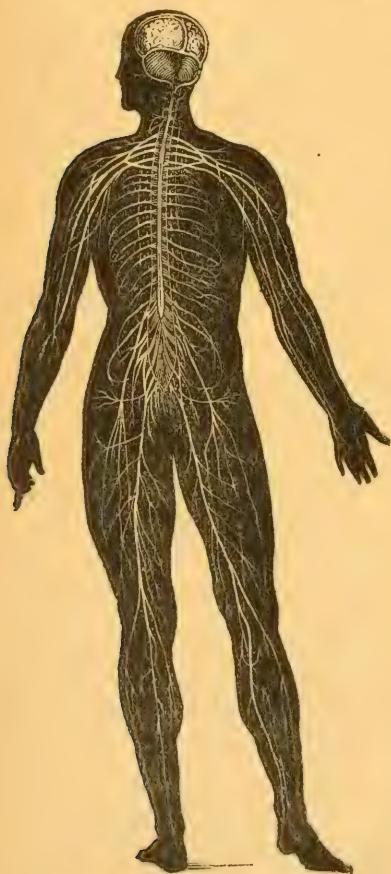
יעצט איז אָבער דיא פראַגע: פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אז דער מוסקול קאַרצעט זיך צונויף? איך גיי, צום ביישפיעל איבער'ן נאָם: מיר אַנקענען גייט אַ בעקאנטער; דערוועהנדיג איהם, גיט זיך מיין האַנט גלייך אַ כאַפּ און נעמט אַראָפּ מיין הוט פון קאָפּ. דאָס אַגן געדויערט אַפילו איין נעג; אָבער אין דיוע רגע אָספּייע איך אויפצומאָן עטליכע פער-שיעדענע זאָכען. לאָמיר דאָס בעטראַכטען. איך גיי איבער'ן נאָם און קלער גאָר ווענען קיין בעוועגונג גיט, — געוויס גיט. ווענען בעוועגען מיין האַנט. פלוצלונג, פון העלער הויט, מאַכט מיין האַנט אַ בעוועגונג, זיא גיט זיך אַ ריהר צו מיין קאָפּ צו. דיוע בעוועגונג קומט, נאָטירליך, אַרויס פון דעם, וואָס דער מוסקול פון האַנט האָט זיך צונויפגע-קאַרצעט, וויא מיר האָבען דאָס פריהער ערקלערט. פאַר וואָס-זשע אָבער האָט דיוער מוסקול זיך דאָ צוזאַמענצוקאַרצעט? עס האָט זיך פעוויזען מיין פער-קאנטער. גוט, אָבער וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס מיט דיא צונויפקאַרצונג פון דעם מוסקול? — מיין מוסקול קען דאָך גיט זעהן, אז מיינער אַ בע-קאנטער גייט דאָ. איך זעה דאָך איהם גאָר מיט מיינע אויגען. וואָס-זשע האָט מיין אויג צו טאָן מיט דעם מוסקול, מיט דיא פלייש פון מיין האַנט? וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס איינס צו דאָס אַנדערע? אָט וועלען מיר זעהן. ווען דער בעקאנ-טער קומט צו נאָעהענט גענוג צו מיין אויג, שפיגעלט ער זיך אין איהר אָפּ; דיוע אָפּשפיגלונג, דיעזער פאָרטערט, דיוער איינדרוק אויף'ן אויג, ווערט מיט-געטיילט איבער'ן אויג-נערו צום מאַרץ (מוח, נעהירן). אין מאַרץ געפינט זיך אַ מאַסעס עראינערונגס-ביל-דער, און צווישען זיי געפינט זיך דער מיטגעטיילטער פאָרטערט פון מיין בעקאנטען, אַ פאָרטערט, וואָס איז פונקט עהנליך צו איהם, און וואָס שטאַמט פון דעם, וואָס דער גיטשטאַלט פון דעם זעלבען מענשען האָט זיך שוין פריהער אָבעשפיגעלט אין מיין אויג, און וואָס דיוער גיטשטאַלט איז דאָן איבערגעגעבן, ניוואָרען צו מיין מאַרץ. דער מאַרץ קומט אויף דיוע אַרט צום בעשלוס, אז דעם מענשען, וואָס

No. 1

[דיווע פיגור שטעלט פאר דעם מענשליכען מארך (מוח)]

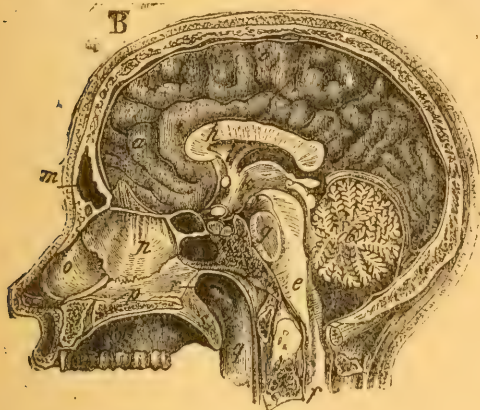
וויא ער קומט אויס, ווען מען זאל דיא אויבערשטע טייל פון קאפ אפזעגען ביז דעם אונטערן פון דעם שטערען און דאס האלטען מיט דיא אפגעזעגט זייט (וואו דער מארך איז) ארום.]

No. 2

(דיא נאנצז אויבערשטע צוקארצטע העלפט אויף דער צייכונג) (2) פון דעם קליינעם מארך (אויף דער צייכונג איז זיא אָננדייטעט מיט דעם בוכשטאב a), (3) פון דעם מארך־קניט (f) און (4) פון דעם פארליינגערטען מארך (e). פון דעם פערליינגערטען מארך ציהט זיך ווייטער אַרונטער־צו, דער רוקען־מארך, (וועלכער קען אויף צייכונג נומער 1 ניט זיין). דער גרויסער מארך, דער קליינער מארך, דער מארך־קניט און דער פערליינגערטער מארך ליגען אין דעם שאַרבען פון קאפ; און דער רוקען־מארך, וועלכער איז דיא פאַרמזעצונג פון דעם פערליינגערטען מארך, און וועלכער קומט אַרויס פון דיא לאַך אין דיא אונטערשטע טייל פון שאַרבען, פאַרנעמט דעם קאפ־נאַל, אָדער רורקע, וואָס ציהט זיך דורך דיא רוקען־ביינדלעך. יעדע פון דיווע ביינדלעך ווייזט אויס וויא אַ בייגעל מיט דריי שפיצען, זאָ דאָס ליגענדיג אלע צוזאַמען, איינער אויף דעם אַנדערען, בילדען זי אַ רורע, אָדער קאנאַל. (אזוי וויא ווען מען זאל אָנלייגען עטליכע בייגעל איינע אויף דיא אַנדערע, און דורך דיא רורקע, וואָס פון דיא צוזאַמענקור מענדע לעכער וועט ווערען, זאל מען דורכנעהמען אַ שטריקעל. דיא בייגעל — דאָס זיינען דיא רוקען־ביינדלעך; דיא שטריקעל — דאָס איז דער רוקען־מארך). דיווע רוקען־ביינדלעך הייסען ווירבעלען און אלע צוזאַמען — ווירבעל־זיי. דורך דיא ווענטעל פון דעם ווירבעל־זייל גייען פון ביידע זייטען רורקעלעך אין דער צווערך, נעמליך, צווישען יעדע צוויי ביינ־דעלעך ציהט זיך פון דעם קאנאַל אַ רורקעלע אין דער פרייט. דורך דיווע קליינע צווערכיגע רורקעלעך ציהען זיך פון דעם רוקען־מארך פון ביידע זייטען אַרויס נערווען־פּעדיס (אין אלעמען 31 פאַר) און דיווע צו־צווייגען זיך און פערברייטען זיך איבער'ן גאנצען קערפער, און איבער דיא הענט און דיא פיס. וואָס מיר האָבען דאָ געזאָגט קען דער לעזער זעהן אויף דער צייכונג נומער 2. דער שאַרבען איז אין דיא פיגורע אוממיטלעך אָנגעשיטען אום עס זאל זיך זעהן דער גרויסער מארך (פון אויבען) און דער קליינער מארך (פון אונטען). דער מארך־קניט און דער פערליינגערטער מארך קען זיך דאָ ניט זעהן. דער ווייטער פאַס, וואָס ציהט זיך פון האַלז אַרונטער צו, איז דער רוקען־מארך, וואָס ליגט אין

גאנצע מענגע געמער, וועלכע האָבען, נאָך איהר מיינונג נאָך, ניהערערשט איבער דיא פערשיעדענע ערשיינונגען, וואָס זיא האָט ניט ניקענט פערשטיין. דיא פארצייטיגע אונענטוויקעלטע מענשען פאר- שטייען ניט וואָס א ווינט איז, למשל, פון וואנען ער נעמט זיך, זיי קענען ניט מיט א שכל דאָס ערקלע- רען, נו, זאָנען זיי זיך, אז דאָס אַלץ מאַכט א בע- זונדערער גאָט, א גאָט פון ווינטען, — און מיט דעם זיינען זיי פטור פון קלערען, און אַלץ איז שוין

No. 3

רעכט. זיי קענען זיך ניט ענטפערן אויף דיא פראַגע, וואָס איז א דונער? — שטעלען זיי זיך פאַר, אז עס איז דאָ אזא גאָט, וואָס ער מאַכט דאָס אלע דונערען, און א סוף, — און אַלץ איז שוין גלאַט, — און אזוי ווייטער. דיוע געמער האָט דער מענש בעשאַפֿען בצלמו, נאָך זיין אייגענעם געשטאַלט נאָך, און זיי האָבען ביי איהם געליעבט, גיהאָסט, ראַכע גינומען און זיך נישלאָגען צווישען זיך — פונקט וויא דיא מענשען פון דער ערד. און צו דיוע געמער האָבען זיי געבראַכט קרבנות, אום זיי איבערצובעטען, אָדער נושא חן צו זיין ביי זיי, ווען זיי האָבען בעדארפט זייער לאַסקע — פונקט וויא מיט מענשען. ווען עס איז ניטאָ קיין רענען, בריינגט מען דעם רענעך גאָט, אַלס באַבאַר, א קרבן, — ער זאָל ווערען לאַס- קאווע און געבען רענען.

אויף דעם זעלבען אַרט האָט דער מענש אויף גיטאָן ווענען דער פראַגע: וואָס איז דאָס דער מענש- ליכער לעבען? פון וואנען נעמט זיך דאָס זיין ווילען, זיינע געפיהלען, זיין שכל? ניט זייענדיג אים שטאַנד אויף דעם צו ענטפערען, האָט ער זיך פאַרגישטעלט

דעם קאַנאַל פון דיא רוקען-ביינדלעך, פון ווירבעל- זייל. פון ביידע זייטען זעהען זיך פון דיוען רוקען מאַרד ווייסניקע שטריכעלעך — דאָס זיינען דיא גערוען-פּעדים, וועלכע, וויא דער לעזער זעהט אויף דער צייכנונג, צוצווייגען זיך און פאַרשפרייטען זיך איבער דעם גאנצען קערפער, און איבער דיא הענט און דיא פיס.

אין דעם שאַרבען ליגען דיא פיער טהיילען פון מאַרד אויף דעם פאָלגענדען אַרט (זעה צייכנונג נומער 3): אין דיא פאָדערסטע און אויבערסטע טהייל ליגען קוגלען פון דעם גרויסען מאַרד (a און b); אין דיא הינטערסטע טייל — דער קליינער מאַרד (d); צווישען דיוע צוויי, בעהעפטענדיג זיי, ליגעט דער מאַרד קניוט (דאָס קען מען אויף דער צייכנונג ניט זעהן, ווייל עס קומט אויס אינעווייניג), און פון איהם ציהט זיך אַרונטער דער פערליינגערטער מאַרד.

דער מאַרד האָט אויף זיך א ניט-דיקען פאָד אָדער קאָרע פון אזא גרויע זאָך וואָס הייסט הירן- גרוי אָדער הירן-מאַנטעל. דאָס איז דיא וויכטיג- סטע טהייל פון דעם מאַרד און אויף דיא וויכטיגסטע טהייל פון דעם גאנצען מענשליכען אָרגאַניזם. אָט אין דעם, אין דיוען מאַרד-מאַנטעל, ליגעט דאָס, וואָס מען רופט נשמה: דאָ איז דער צענטער, דיא רעניערונג פון אונזער גאנצען קערפערליכען און גייסטיגען לעבען.

דיא מענשליכע נשמה! וויא פיעל פלאַנטערען, וויא פיעל דומהיימען זיינען דאָס ווענען דעם דאָ אין דיא גידאַנקען פון פאַלק. דעם מענשען'ס גידאַנקען האָט פיינט אונבעשטימטקייט, ער קען ניט פאַר- טראַגען, ווען ער קען זיך א זאָך ניט פאַרשטעלען אויף קלאָר. און ווען ער קען ניט אזוי גיך דער- ניין אויף ריכטיג וואָס דיא זאָך איז, וואָרפט ער דאָס אַרויף אויף א העכערען, אויף א געטליכען וועזען, און רעדט זיך איין, אז גאָט האָט דאָס בע- שאַפֿען. מיט דעם איז דער אונענטוויקעלטער מענש יוצא: גאָט האָט דאָס בעשאַפֿען, און אַלץ איז שוין רעכט. ווען דיא מענשהייט איז נאָך גיווען אין איהרע קינדערשע יאָהרען, ווען דאָס רוב פון דיא גאָט-ערשיינונגען האָט זיא נאָך ניט ניקענט פער- שטיין, האָט זיא זיך אין גידאַנקען בעשאַפֿען א

מיט דער צייט ווערען דיא דומע בעגרענעצט פערשוואונדען. אזוי וויא דיא פינסטערניס אנט- לויפט, ווען עס בעווייזען זיך דיא שטראהלען פון דיא זונן, אזוי ווערט דיא נאריישקייט פערטריבען פון דיא ליכט פון דער וויסענשאפט. דיא וויסענ- שאפט האט פערניכטעט דיא צעהנדליגע געטער פון דיא פארצייטיגע מענשען, און זיא אליין איז גע- ווארען דער איינציגער, דער אלמעכטיגער גאט. זיא האט ערקלערט דיא אמת'ע אורזאכע פון דיא ווינטען, פון דעם דונער, פון טויענדער אנדערע נאטורערשיינגען; זיא האט אויך אָנגעוויזען אויף דעם וואהרען קוואל פון דעם מענשען'ס גייסטיגען לעבען.

אויב דיא וויסענשאפט האט נאך פארלייפן ניט אוספייט צו דערגיין אלץ וועגען דיזע וויכ- טיגסטע פון אלע פראגען, האט זיא דאך אונז שוין אזוי פיעל וועגען דעם אויף קלאר גיגעבען צו פער- שטיין, אז דאס וואס מענשען פלעגען פריהער זאגען וועגען דער נשמה, קומט אונז איצט אויס, וויא דיא נאריישע פלאפאלעריי פון מליינע קינדער. אונזער נשמה, ערקלערט אונז דיא וויסענ- שאפט — דאס איז בלויז דיא ארבייט פון אונזער מארף, פונקט וויא דיא שפיידערדיאונג איז דיא ארבייט פון אונזער מאגען, וויא דאס אטהעמען איז דיא ארבייט פון אונזערע לונגען, און זא ווייטער. זיא איז אלאז דיא ארבייט, דיא ראלע פון איינעם פון אונזערע ארגאנען און ניט קיין בע- זונדערע בעשעפעניס, ניט קיין זאך, וועלכע מען קען זיך פארשמעלען בעזונדער, אלס א זעלבסט- שטענדיגעס וועזען.

ניט צו דערגיין וויא אזוי דיזע ארבייט פון מארף קומט פאר, איז ניט אזוי גרינג; אָבער פיס- לעך-ווייז דערגייט מען דאס פארט, און וואס ווייטער און ווייטער, ווערט אלץ מעהערעס פערשמענדליך. מיר ווייסען שוין יעצט ניט בלויז, אז דער מארף איז דער מיטעל-פונקט פון אונזער גייסטיגע און שכל'דיגע טהעטיגקייט; מען ווייס שוין געוויסער- מאסען אויף, אין וועלכע טהיילען פון דעם מארף דיא פערשיעדענע טהעטיגקייטען פון אונזער גייסט און שכל ווערען רעגירט. מיר ווייסען, אז אללע צענטרען, אָדער מיטעלפונקטען פון אונזער גייס-

אזא הויכע בעשעפעניס, א נאנץ בעזונדערע בע- שעפעניס, וואס איז ניט פערבונדען מיט דעם מענש- ליכען ארגאניזם, און וואס קלייבט זיך אריין אין דעם מענשליכען קערפער בלויז אויף א געוויסע צייט איבער איהם צו קאמאנדעווען, און קלייבט זיך דער נאך פון איהם צוריק ארויס. און דיזע בעשע- פעניס האָבען זיי א נאָמען גיגעבען נשמה. ווען דיזע בעשעפעניס איז אין קערפער, האָבען דיא אונ- ענטוויקעלטע גיזאנט, לעבט דיזער קערפער; ווען זיא קלייבט זיך ארויס פון איהם, שטארבט ער. זיא, אָבער, דיא נשמה, שטארבט ניט, זאָנדערען זיא גייט דאן ארויף אויף'ן הימעל און שוועבט דארטען ארום. דער שלאָף אָדער היהנער-פלעט, אָדער אונמאכט, האט מען געמיינט, בעשטייט אין דעם, וואס דיא נשמה גייט אויף עטליכע מינוט אָדער אויף עטליכע שעה ארויס פון קערפער — עפעס אזוי וויא צו מאכען א קורצען ווייט אויף'ן הימעל. ניט אוממיט האלטען דיא אונענטוויקעלטע מענשען אזוי פיעל פון חלומות, וואָרים דער חלום ווערט ביי זיי בעטראכטעט אלס דאס לעבען פון דער נשמה אויסער דעם קערפער. דיא אונענטווי- קעלטע זאָרגען זיך דעריבער אויף וועגען דיא נשמה נאך דעם, וויא זיא איז שוין ארויס פון גוף. ביי אידען, צום ביישפיעל, גלויבט מען, אז דער נשמה איז „אויף יענער וועלט“ בעסער, ווען מען זאָנט קדיש נאך דעם טויטען. ווען עס שטארבט א'ן על- סטער ביי מאנכע ווילדע פעלקער, קיילען זיי ניט בלויז עטליכע פון זיינע קנעכט, זאָנדערען אויף זיין פרוי, אום זייערע נשמות זאָלען אויף יענער וועלט דינען זיין נשמה. דיזע ווילדע מאכען זאָנאר אין שטוב פון דעם גישטאָרבענעם אָדער אין זיין טרונע א לאָך, כדי דיא נשמה זאָל קענען גרינגער און גיכער ארויס- פליהען פון קערפער. אָבער וואס דארפן מיר ריידען פון דיא ווילדע — דיא געבילדעטע ספירי- טואליסטען, פון וועלכע עס זיינען דא אזוי פיעל אין אמעריקא, און הויפטזעכליך אין דיא געבילדעטסטע אמעריקאנער שטאָדט, אין באָסטאָן, שטייגען דיא ווילדע ווייט איבער אין זייער דומען אָבערגלויבען וועגען דער נשמה. דיזע ספיריטואליסטען גלויבען זאָנאר, אז דיא נשמה פון דעם טויטען מענשען קען מען מיט געוויסע מיטטלען רופען צו זיך און מיט איהר ריידען.

וואָס רעניערט איבער דיא בעוועגונגען פון דיא האנט, וועלען מיר דיא האנט ניט קענען א ריהר טאן.

אין אינטערעסאנטען ביישפיל אין דיווען ענין וועלען מיר זעהר וועגען אונזער שפראך. אום צו קענען ריידען זיינען נייטיג דריי זאכען: ערשטענס — גראנקען, וועלכע מיר ווילען איבערגעבען. (דעריבער קען קיין שפראך ניט עקזיסטירען ביי דעם מענשען, וואו ער דערגרייכט ניט א געוויסע מדרגה פון שכל'דיגע ענטוויסלונג. דיא חיה, וועלכע האָט א גאנץ ניערריגען שכל, האָט קיין שפראך ניט, ווייל זיא האָט כמעט קיינע גראנקען מיטצוטיילען איהרע מיט-בעשעפניסען). פון אָנהויב האָט דער מענש וואהרשיינליך אויך נאָך קיין שפראך ניט גיהאט. ער פלעגט זיינע גראנקען מסתמא איבערגעבען מיט געוויסע בעוועגונגען פון דיא הענט און דיא פיס. שפעטער א ביסעל האָט ער גינומען דיווע גראנקען איבערגעבען מיט בעשטימטע קלאנגען. וואָס ענט-וויקעלטער דער מענש איז, אַלץ ענטוויקעלטער זיינען דיא פאָרמען פון זיין שפראך. ווען מיר זאָגען "בוים" אָדער "ערד", דינען אונז דיווע צוזאמענגעצטע קלאנגען אַלס צייכענס וועגען דיא פאָרשטעלונג, וואָס געפינט זיך ביי אונז אין מוח וועגען א בוים אָדער וועגען דיא ערד, ווייל פון ערפאָהרונג זיינען דיווע זאכען ביי אונז שוין מיט דיווע קלאנגען, מיט דיווע קלאנג-צייכענס פערבונדען). צווייטענס — וואָרט געדעכעניס (דאָס הייסט מיר מווען געדיינקען, אז דער וואָרט "בוים", צום ביישפיל, איז דער צייכען פון דעם געדאנקענס-בילד פון אזא זאך וואָס וואַקסט הויך פון דער ערד און האָט צווייגען מיט בלעטער); דריטענס, דיא פעהיגקייט אויסצושפּרעכען דיא ווערטער. וויא ווייט דיעזע אַלע דריי בעדינגונגען און דיא פערבינדונג צווישען זיי זיינען נייטיג, וועלען מיר זעהן פון דעם פאָלגענד-דען: עס זיינען דאָ אזעלכע קראנקע, וואָס זייער קראַנקהייט בעשטייט אין דעם, דאָס זיי פאָרגעסען ווערטער, הגם דיא פאָרשטעלונג, דער בילד, וועלכען זיי ווילען אויסדריקען מיט דעם וואָרט, האָ-בען זיי אין געדאנקען יא. ווען זיי זעהן א פערד, צום ביישפיל, ווייסען זיי וואָס דאָס איז, זאָגען אָבער "פערד" קענען זיי דערביי ניט; און ווען מען

טיגען און שכל'דיגען לעבען, געפינען זיך אין דעם הירן-מאנטעל, און אז דיווע צענטערען זיינען איינער מיט דעם אנדערערען און מיט דיא גערווען פער-בונדען מיט באהענען (וועגען), און אז דער מאַרד, וועלכער איז אַרומגידעקט מיט דעם גראַיען הירן-מאנטעל, בעשטייט דאָס פון דיווע אונצוילבאָרע מאסע באהענען. נאָך מעהר: מיר ווייסען שוין, וואו עס געפינען זיך געוויסע פון דיווע צענטערען. דיא צענטערען, צום ביישפיל, וואָס הערשען איבער דיא בעוועגונג פון דיא הענט, פיס, געזיכט און צונג, געפינען זיך, ווייסען מיר, אין מיטען פון דעם הירן-מאנטעל, צווישען זיין פאָדערסטע און הינטערסטע טהייל, און דערביי האָט דער צענטער פון דיא בער-וועגונג פון דיא הענד זיין אָרט, דער צענטער פון דיא בעוועגונג פון דיא פיס זיין אָרט, און זאָ ווייטער. אין דיא הינטערסטע טייל פון דעם הירן-מאנטעל ליגט דער צענטער פון אונזער ראיא (דאָס זעהן); אָן א זייט — דער צענטער פון הערען, ווייטער א ביסעל פון דעם צענטער פון הערען, צום פאָרינט צו, געפינט זיך דער צענטער פון שפראך. דער צענטער, וועלכער רעניערט איבער דיא העכערע גע-דאנקען און געפיהלען, ליגט אין דיא טהייל פון דעם הירן-מאנטעל, וואָס געפינט זיך הינטערען שטערען. ווען אין מיין אויג שפייגעלט זיך אַפּ דער פאָר-טרעט פון מיין בעקאנטען, למשל, ניט דער אויג-נערוו דיווען פאָרטערט איבער צו דעם צענטער פון זעהן. איבער דעם באַהן, וואָס גייט פון דעם זעהע-צענטער צו דעם צענטער פון געדעכעניס, גיט מיין זעהע-צענטער דאָן א דעפּעשע; דער צענטער פון גידעכעניס גיט דאָן א דעפּעשע איבער דעם באַהן וואָס גייט פון איהם צו אנדערע צענטערען פון שכל און אזוי ווייטער, ביז עס קומט צו צום צענטער פון דיא בעוועגונג פון מיין האנט, און דיעזער צענטער גיט דעם נערוו פון מיין האנט-מוסקול א בעפעהד דיווען מוסקול צו מאַכען זיך צונויפקאַצען, זאָ דאָס מיין האנט זאָל זיך צווייגען צו. מיין הוט. ווען מען זאָל פאָראַליזירען (מאַכען עס זאָל אָבענמען, פאָר-גליווערט ווערען) דעם צענטער פון זעהען, וועט דיא אויג אויפהערען צו זעהן, הגם דיא זאך, וואָס שטייט פאָר איהר, וועט זיך אין איהר אָפּשפייגעלען וויא פריהער. ווען מען זאָל פאָראַליזירען דעם צענטער

ווערענד דיא איבעריגע קענען זיי ניט ארויסבריינגען. ווידער אנדערע שפרעכען אויס אלע ווערטער; אָבער אַנשטאָרט אַ "ג" למשל, קומט ביי זיי אויס אַ "פ" און זיי זאָגען, "געפֿט" אַנשטאָרט "געלֶט". עס זיינען אויף דאָ קראַנקע, ביי וועלכע עס איז גישטערט דער פערבאָנד צווישען זייערע גידאַנ-קענס-בילדער און דיא ווערטער, וועלכע גיבען דיוע בילדער איבער. אַזעלכע זאָגען איין וואָרט אַנשטאָרט אַין אנדערען: ווען אין גידאַנקען איז ביי זיי דאָ אַ בילד פֿון אַ מיט, למשל, זאָגען זיי גאָר "האַנט" אָדער, "שלאָפען". אַזעלכע קראַנקע קענען האַלטען לאַנגע גישפרעכען; אָבער וואָס זיי מיינען קען מען, נאַטירליך, ניט פאַרשטיין.

דער בעשריינקטער פלאץ ערלויבט מיר ניט מעהר וועגען דעם ענין צו ריידען; אָבער איך האָב, אַז פֿון דעם, וואָס איך האָב אין דיוען קורצען אַרטיקלע גיזאָנט, וועט דער לעזער קלאָר זעהן: (1) אַז אונזער נשמה, איז ניט קיין בעזונדערע זעלבסטשטענדיגע בעשעפעניס, אָהן אַ ממשות, וועלכע וואָהנט אין אונזער גוף בלויז אויף אַ געוויסע צייט, זאָנדערען אַז דאָס איז בלויז דיא טהע-טיגקייט, דיא אַרבייט, דיא ראָלע, פֿון אונזער מאַרק: (2) אַז דיא פערשיעדענע אַרטען פֿון אונזער גייסטונגען און שכל'דיגען לעבען שטאַמען פֿון פערשידענע מאַרק-צענטרען, וועלכע זיינען פערבונדען איינער מיט דעם אנדערען, וויא אויף מיט דיא נערווען, דורך באַהנען: (3) אַז דורך דיוע צענטרען און דורך דיא נערווען, וואָס זיינען מיט זיי פערבונדען, הערשט און רעגירט דער מאַרק איבער אונזער גאַנצען אָרגאַניזם.

ד.ר. ס. אינגערמאַן.

זאָנט זיי אונטער דעם וואָרט, זאָגען זיי איהם גלייך איבער. מען דערציילט וועגען דעם אַ גאַנצן אינטער-רעסאָנטען פאַקט. אַ מאַן איז גיקומען אויף פאַסט מיט אַ רעקאַמאַנדירטען (רעזשיסטרירטען) בריעף. דער פאַסט-בעאַמטער האָט איהם גיזאָנט, אַז ער זאָל אויף דעם בריעף אויפֿשרייבען זיין נאָמען און אַדרעס. דער מאַן נעמט דיא פערדער אין האַנט, און וויל טאָן וויא מען הייסט איהם, אָבער, וועה געשריען! — ער האָט פאַרנעסען זיין אייגענעם נאָמען! ער האָט אָנגעהויבען צו טאַפֿען אין זיינע אייגענע קעשעניס, טאָמער וועט ער דאָרטען געפינען זיינעם אַין אַדרעס: ער האָט אָבער ניט גיפֿונען און איז גיצוואונגען גיווען צו גיין אַ היים פֿרעגען ביי זיין ווייב וויא מען רופֿט איהם. דיוער פאַקט ווייזט אויף אַ חסרון אין דעם צענטער וואָס רעגירט איבער דיא וואָרט-געדיכניס. און ווען מען זאָל דיוען צענטער פאַראַליזירען ביי אירעגנד-וועלכען מענשען, וועט ער פאַרגעסען דיא ווערטער, וועלכע ער האָט פֿריהער גוט גיקענט.

עס זיינען ווידער פאַראַנען קראַנקע, ביי וועלכע עס האָט אָבינומען דעם צענטער, וואָס הערשט איבער דיא בעוועגונג פֿון דיא שפּראַך-אָרגאַנען. אַזעלכע מענשען גידיינקען דיא ווערטער, אָבער זיי קענען ניט בעוועגען דיא מוסקולען פֿון דיא שפּראַך-אָרגאַנען (פֿון צונג, אָדער דיא ליפֿען צום ביישפּיעל) אום זיי אויסצוריידען. אַזעלכע קראַנקע קענען אַ מאָל בעוועגען דעם צונג אויף אלערליי אַרטען, אָבער גראָד אַזוי איהם בעוועגען, אַז עס זאָל אויסשפּראַכען ווערען אַ "ל", צום ביישפּיעל, קענען זיי ניט. אנדערע אַזעלכע קראַנקע קענען אויסשפרעכען בלויז אייניגע ביכשטאַבען,

דיא ענטוויקלונג פון מאַראַל.

(נאָך לעטורנאָ.)

I.

דאָס מזל פון אַלטע לייט אויף דיא נידע-
ריגע שטופען פון דיא מאַראַלע ענטוויקלונג.

אויף אַלטע, שוואַכע און קאָליקעס דאַרף מען
רחמנות האָבען! היינט האָט דאָס רחמנות פאַר
זיי נישט שפּיטעלער, אַהאַרענעס און אַנדערע
צדקה-הייזער אין יענער צייט האָט זיי נור דאָס
רחמנות נישט גילאָזט שטאַרבן פאַר הונגער,
נישטאָכטען ווערען פון אַ שונא, פון אַ פרעמדען;
פיר דאָס האָט מען ערנסט מקיים גיוועזען „ברר
לו מיתה יפה“ — מען האָט זיך גיסטאַרעט זיי
זאָלען האָבען אַ גרינגען געשווינדען טויט!

איז ערשטייט נישט וויאָ אזוי עס איז מעג-
ליך? דערמאָנט אייך אין אונזער „צער בעלי
חיים“; קלערט אייך איבער גוט, וואָס אייער
רחמנות טהוט און קען טהוען פאַר אַלע לעבעדיגע
ברואים וואָס האָבען נישט (אָדער נאָך נישט) דיא
זכיה צו גיין אויף צוויי פיס; דערמאָנט אייך וואָס
איז ער טהוט מיט איין אַלט פערד, אַ לאָמען הונד,
אַ קראַנקען אָקס, און אַפּשר נאָך מיט איין אומ-
גליקליכע הוהן וואָס האָט דיא העזה גיהאט צו
קרייזען וויאָ אַ האָהן — פאַר גרויס רחמנות שיקט
איז ער נאָך אַ שוואַכע, אַ היצעל, אַ שינדער... איז ער
קענט דעם שנעל ביי דער הוהן און דאָס מומשען
זיך פון דיא קראַנקע בעלי-חיים נישט צוהעלן!
דערמאָנט אייך דאָס, וועט איז ער אייערע עלטער
זיידעס רחמנות גוט פערשטיין.

ביי דיא ווילדע אין ניי קאַלעדאָניען איז אַ
בשר'ער מנהג, אז ווען אַ מענטש קען 3 טאָג דורך
איינאַנד נישט עסען, שיקט מען, איהם
אַרויס „מחוץ למחנה“, און מען לאָזט איהם איבער
אויף גאָס רחמנות! נור דאָס טהוען פרעמדע!
קרובים און גוטע פריינד דערלאָזען נישט צו דער
רציחה; זיי טייען דעם קראַנקען בעסער אליין, כדי

ער זאָל זיך נישט דארפן נעבעך מומשען! דאָס
אייגענע טהוט מען מיט אַלטע לייט: מען לאָזט
זיי איבער און מען געהט ווייטער. דאָך, מעהרס-
טענטהיילס איז מען זיך אויף זיי מרחם, מען
וויל נישט זיי זאָלען ווערען אויפגעפּרעסען פון
ווילדע חיות אָדער, וואָס נאָך ערגער איז, פאלען
אין שונאים'ס הענד אַריין, וואָרים שרעקליכער, לעג-
נער איז דעמעלט דער טויט וויאָ פאַר הונגער...
שטעלט מען זיך דעראיבער אָב, מען נעמט דעם
אַלטען מאַן און מען בערגאָבט עס בעסער באַלד!...
אזא טויט איז זיכערער, געשווינדער און דערצו מיט
אַקבורה! עס טרעפט זיך אַפילו, אז מען האָט קיין
צייט נישט איהם צו דערשלאָגען און מען פער-
שיט איהם אַ האַלב לעבעדיגען; מען פערלאָזט
זיך אויף דער ערד, אז זיא וועט דיא רעשט
שוין אליין טהון בשלמות! און, אַ פנים, אז מען
טהוט זיי דערמיט קיין גרויסע עולה נישט, אָדער
דער „מנהג“ איז שוין אזוי הייליג! ווייל קיינער,
וואָס דאַרף אזא סוף האָבען, בעסלאָגט זיך נישט,
און פערשטייט גאָר נישט, אז עס קען אַנדערש
זיין! פערקעהרט, נישט איינמאָל טרעפט זיך, אז
דיא אַלטע בעטען זיך אליין, מען זאָל מיט זיי אַין
עק מאַכען! און זיי בעטען זיך עס ערנסט, נישט
וויאָ אונזערע „היימיש-גיבאָקענע“ פעסמיסמען
וואָס רופען דעם טויט מיט קלינגענדיגע גראַמען
און מליצות, אָבער שטעלען אַ תנאי, אז דער טויט
זאָל זיי מיטנעמען מיט דער גאַנצער וועלט צו-
זאַמען... דאָרט מיינט מען ערנסט און פאַר זיך
אליין, און דעראיבער פיהרט מען עס לייכט אויס:
עס גייט צו פראָסט; דער אַלטער בריינגט דיא בקשה
צו זיינע קינדער, אָדער קרובים; זיי פרופען איהם אַ
צייט אָבריידען, בעטען ער זאָל אַ ישוב האָבען, אז
עס איז צייט; איז אָבער דער אַלטער איינגישפאַרט
און האַלט זיך ביי זיינס, זיינען זיי מקיים אויף
זייער אופן „כבוד אב“ אָדער „דרך ארץ פאַר אַלטע

אזא צערעמאָניע. אומזיסט איז גיוועזען זיין בע-
מיהען זיך אָב צו בעמען דיא קינדער זיי זאָלען
דיא מוטער נישט טויטען.

„שיינע קינדער וואָלמען מיר עס גיוועזען —
האָבען זיי גיזאָנט, אָה! שיינע פרומע קינדער!“
„ווער דען — פרעגען זיי — זאָל טויטען אונזער
מאמען?“ און גירעכט זענען זיי גיוועזען! ווער דען
זאָל „טאטע-מאמע“ פערמאכען דיא אויגען און
ברענגען.... איך האָב מיך שיער נישט אַרויס
ניחאפט — צו קבר ישראל!.....

דיא באמאציער אין סומאטרא זיינען שוין אַב-
סעל געבילדעטער גיוועזען. זיי האָבען שוין גיהאט
אַ רעגיערונג, פראַוועס, איין אלף — בית, אַ ליטע-
ראַטור, און דאָך האָבען זיי פון דעסטוועגען נישט
אוועק-גילייגט דיעזען „מנהג פון קדמונים“....
ווייל וואָס איז ווערט אַ שכל פון אַ בשר ודם גע-
גען אַ מנהג פון אבות? און בפרט אז דער מנהג איז
אזוי נישמאק — מחמת זיי האָבען זייערע עלטערען
נישט נור גיטויטעט, נור אַפילו גאָר אויפ'ן פער-
צייטיגען אופן — אויפגיגעסען... און ווייל זיי זיי-
גען דערביי גיוועזען „אַרענטליכע בעלי בתים“ און
פערשטאנען דעם ענין פון אַ גוטע סעודת מצוה,
פלעגען זיי אַבלייגען דיא צערעמאָניע אויף דער צייט,
ווען דיא ציטראָנען, וואָס וואַקסען דאָרט זיינען גר-
ראָטען און עס איז אַכוועל גיוועזען זאָלן, ווייל
מיט זאָלן און ציטראָן האָט דאָס עסען גאָר איין אַנ-
דערען טעם!

צו דער בעשטעלטער צייט איז אלעס גיגאנגען
מיט אַ סדר, לויט אַ ריטואַל! צו דער ריכטיגער
מינוט האָט זיך דער אַלטער, וואָס מען האָט זיך
מיט איהם גיזעגענט, אַהויף גיראָפּעט אויף אַ
בויס, וועלכען אַלע האָבען שוין אַרום גערינגעלט.
דערנאָך האָט מען גיוונגען אַ טרויער-לידער, אַז
„דיא פריי איז פאַרטיג, אַז עס איז שוין
גיקומען איהר צייט“ און ביין גיזאָנט האָט מען
צוגיקלאָפּט אין בויס אַריין צום טאַקט... נאָך דיא
זמירות איז דער אַלטער צוריק אַראָבגיקראָכען פון
בויס, מען האָט איהם גיטייט און בשלום, אויפגע-
פרעסען.

דויער מנהג איז נוהג אָדער נוהג גיוועזען, ביי
אַלע ווילדע, אויף אַלע ערטער און, אַלע לענדער!...

לויט און טהוען זיין בקשה! עס ווערט אויס-
ניקאָפּעט אַ גרוב, דער אַלטער גייט אַליין אַריין,
קריגט מיט אַ שטעקען איבער'ן קאָפּ און ווערט
פערשאַטען, — טויט אָדער דריי פירטעל טויט, וויא
עס מאַכט זיך!

אויפ'ן אינזעל וויטי איז עס נישט נור אַ מנהג,
נור אַ דינ, איין אמונה-זאָך! זיי גלייבען אין
השאת הנפש און דער „עולם הבא“ איז גלייך וויא
אונזער אייגענער עולם הזה, נור ערגעץ אַנדערש
און אין אַ בעסערע אויסנאָבע. אין דעם גלייבען
אַלע ווילדע און אַ סך געבילדעטע פּעלקער. נור
אין וויטי גלייבט מען נאָך דערצו, אַז מען קומט
אויף יענער וועלט, און מען ברייבט דאָרט ביי דיא
אייגענע יאָהרען, מיט'ן אייגענעם שכל און מיט
דיא אייגענע כחות, מיט וועלכע מען ווערט נפטר
פון דער וועלט, און עלטער און נאָרישער ווערט
מען שוין ניט פערשטייט זיך, אַז יעדער האָט
שטאַרק חשק אַהין צו קומען האָטש אזוי פריש
און גיוונד, ער זאָל דאָרט כח האָבען ווייטער צו
לעבען און הנאה צו האָבען פון'ם לעבען. דער-
איבער איז קיין וואונדער נישט, אַז דאָרטען איז
אויף אַ הייליגער חוב פון סינדער צו שיקען זייערע
עלטערען אויף יענער וועלט צו דער רעכטער צייט.
דערביי איז אין וויטי דאָ זעהר ווייניג אַפיקורסים,
עס גייט אפילו דאָרטען קיין „צוקונפט“ נישט
אַרויס, און דעראיבער זיינען אַלע קינדער גוט און
פרום און זיינען מקיים „כבוד אָב ואם“ מיט'ן גאָנ-
צען האַרץ! און דעראיבער קוים ווערען „טאטע-
מאמע“ עפעס נישט אזוי וויא עס דאָרף צו זיין,
גייען זיך דיא קינדער צוזאמען און שטעללען אָב,
אַפט מיט עלטערנס ידיעה, דעם טערמין, ווען מען
זאָל מקיים זיין דיא מצוה. אין דעם טאָג איז אַ
סעודת מצוה, מען בעט צוזאמען גוטע פריינד און
קרובים; מען פיהרט צו נאָך דער צערמאָניע דען
„אַלמען“ צום גרוב, ביים ברעג געזעגענט מען זיך
מיט איהם, מען וויינט און מען קושט זיך גאָר
אויף אונזער אופן און וויינענדיג און קושענדיג
זיך דערווערגען דיא קינדער דען טאטען אָדער
דיא מאמען, מען האַפט זיי אין גרוב אַריין, און
מען פערשיט זיי מיט גרויס כונה.

אין ענגלישער מיסיאָנער האָט בייגיוואוינט

ווען דער כח איז דאס איינציגע רעכט? אין טאָם מאַניען פלעגט מען דערהרגענען ס'רוב קינדער אזוי וויא זיי זיינען אַרויס פון דער מוטערס לייב און מען האָט זיך נור איבערגילאָזט אזוי פיעל, וויא פיעל עס האָט געלוינט צו דער ווירטשאפט. בעזונדער האָט מען אויסגיהרג'עט דיא קינדער אין אַ הונגער צייט, אָדער בשעת מלחמה, און נאָך בעזונדער — יעדעס מאָל, ווען דער פאָטער איז ביין גיוואָרען — אויף דער מאַמען, אָדער אויף איין אַנדער ווייב, אויב ער האָט מעהר גיהאָט וויא איינע. מיט איין וואָרט, מען האָט זיך מיט זיי נוהג גיווען וויא מיר מיט אונזערע הינטלעך און סעצלעך. בייראָן האָט גיזעהן אין פייערדיגען לאַנד, וויא אַ ווילדער האָט גינומען אַ קינד, וואָס האָט איהם אַ שאַדען גיטאָן, און צובראָכען דעם קאָפּ אָן אַ פעלז. מעהר סטענטהייס ווערען דיא קינדער אויסגיהרג'עט אין טאָכמאָניען און מעלאַנעזיען, ווייל מען בערעכענט פאַראויס, אז דער עול פון גרוז פנים, די יאָדפון האַדע ווען, וועט זיין צו שווער, און מען וועט זיי סיי-וויא-סיי ניט קענען ערנעהרען ביז צו דער צייט, ווען זיי ווער- לען צו כחות קומען, זיי זאָלען זיך אליין קענען פער- זאָרגען.

אין דרום אויסטראַליען — פערצייילט E.yre, הרגענען דיא ווייבער צו דריי-פיער קינדער, זיי זאָ- לען זיי נישט דארפן טראָגען אויף דיא פלייצעס, בשעת זיי וואָנדערן מיט דעם מאַן. דאָרטען, וויא אויף אין ניי גווינעא, און וויא אויף איבעראַל ביי ווילדע, האָט מען געשווינדער זיך פטור גימאכט פון מייד- לעך, ווייל ווייבער האָבען ווייניגער גענוצט אַלס מענער... און עד היום ביי אונז מאַכט נישט אַ טאַטע אַ זויער פנים, אז דיא באָבע זאָגט איהם טוז טוב מיט אַ מיידלעך?

אויף איז אַ מנהג גיווען צו פערנאָבען לעבעדיגער הייט דיא קינדער מיט דער גישטאָרבענער מאַמען, ווייל אָהן אַ מאַמען איז שוין נאָך נישט מעגליך גיווען צו ערציהען אַ קינד! אַ צווילינג האָט מען נאָך אין גאַנצען באלד דערהרג'עט. אזא יאָד איז שוין נאָך נישט צו דערלירען!

דעם מענשענס יושר ציהט זיך, ב"ה, וויא אַ נוממע, איהר קענט איהם צורבייגען צו וואָס איהר ווילט! דאָס איז אַ לעדערנער דישעל, וועלכען דיא

דיא איטאמאנער אין אמעריקא האָבען גע- וואָרגעוואָייערע קראַנקע; דיא קאמטשאדאלען טור- טען דיא אַלטע עקטערען, נור זיי עסען זיי נישט אויף, זיי וואָרפן דאָס פלייש פאַר דיא הינט... ווייל לויט זייער גלויבען, האָבען דיא אַלע, וואָס הינד עסען זיי אויף אויף דער וועלט, דיא זכיה אויף יענער וועלט צו קריגען דיא הינט צום גישפא- נען (דאָרטען פאָהרט מען אין שליטענס מיט הינט). דיא יאָקוטען (אין סיביר) האָבען ערפונדען דיא ויטענשטיבלעך, וועלכע מיר נוצען היינט, צו האַלטען גישטאָרבענע פאַר דער קבורה; נור זיי האָבען עס בענוצט אויף זייער אופן: אַלטע און קראַנקע האָט מען געפיהרט אין טויטען-שטיבלע אריין, מען האָט זיי איבערגילאָזט דאָרט אביסעל עסען און פטור! מעהר האָט מען אָן זיי נישט גידיינקט... פלאטען ערצייילט, אז ביי אַ געוויסען שבט איז גיוועזען אַ מנהג צו דערהרגענען אַלטע מיט שטעקענס. אין באַקטרי דערצייילט סטראַפאָן האָט מען גיהאָדעוועט אַ מין קברניכ-הינט. זייער ספעציאליטעט אין גיוועזען אויפצועסען אַלטע און קראַנקע!

ביי דיא מאַססאָנעטען — דערצהקט דער- זעלבער סטראַפאָן, איז גיוועזען אַ חרפה און אַ בושה פאַר דער גאַנצער משפחה צו שטאָרבען אויף אַ גיווענהליכען טויט! עס איז ביי זיי ערגער וויא ביי אונז נישט שטאָרבען אויף אַ אייגענע פעט. — אַן אמת פרומער טויט האָט גייהיסען: „גיהרגעט צו ווערען, דאָס פלייש זאָל ווערען צור האַקט צו זאָמען מיט אַנדער פלייש און — אויפ- גיעסען דורך קרובים און גוטע פריינד!“ אַן אַפיקורס, וואָס איז פון אַ קריינען גישטאָרבען, האָט מען אַרויסגיוואָרפן פאַר ווילדע חיות. צו זיין טמא גוף האָט זיך קיין ארענטליכער מענש נישט צו געריהרט. לויט וויא סטראַפאָן דערצייילט, פלעגט מען אין מעריב אזיען אויף-עסען יעדען פאַר 70 יאָהר, ער האָט אַפילו גימעגט זיין גיוונד און פריש און האָבען אַ גאַנצע וועלט כח גברא... עד פה תבא! 70 יאָהר איז גינז פאַר אַ מענש!

דאָס מזל פון קינדער.

וואָס קען זיין שוואַכער פאַר אַ קינד? און וואָס פאַר אַ מוז קען אַ מינד האָבען אין דער ווילדער צייט,

דערפער און זייער גישעפט איז גיווען אומצובריינגען
אַט דיא ערשטגעבוירענע קינדער!

עס פערשטייט זיך, אז דער מנהג איז שוין א'ן
איבערנאנג אויף פעסערע צייטען! אויף האָט אור-
מעטום אין א געוויסע צייט גימוזט זיין אזא מנהג.
אויף א טהייל ערטער האָבען גיקענט זיין לויפער, אויף
טהייל ערטער דוקא לויפערקעס, עס האָט זיך אויף
גיקענט מאַכען א מנהג, אז דער לויפער אָדער דיא
לויפערקע האָבען ארויסניכאפט דיא קינדער אָהן
דער מוטערס וויסען, ד. ה. זיא האָט זיך נישט
גימאכט וויסענדיג, און האָט זיך עס גילאָזט צו
גנב'ענען און אויב זיא האָט גיוואָלט מען זאָל איהר
קינד נישט ריהרען, האָט זיא גיטאָן וויא מיר טוען
מיט אונזערע הינטעלעך צו בעפרייען פון היצעלס
האנט, דהיינו זיי האָבען גימאכט א סמן, עפעס
געלייגט אויף דער וויען, אָדער אלס צייכען עפעס
אויפגעהאנגען ביי דער טהיר, דער פערשטין זאָל
וויסען, אז דאָ וויל מען דאָס קינד זאָל בעהאַלטען
ווערען ביי'ם לעבען. מיר האָבען אומעטום נאָך
א'ן איבערבלויבעכטס דערפון — אומעטום זיינען דאָ
„שמירה"ס פאר קינדער. אומעטום איז דאָ א'ן
אנדינקען פון אזוינע לויפער, אָדער לויפערקעס...
מיט דער צייט ווערט פון זיי א „שד" אָדער „לילית"
אליין, דערנאָך „א קויעמעקעהרער", „א דזשיאד",
„א יוד"... אויף איז דיא שמירה פערשיעדען: א
מעסער, א ספר, הייליגע וואסער, שיר המעלות, א
נור סיי וויא סיי פיהלט מען ביי יעדער וויען
פחד פון אזוינס, וואָס לויפט ארום, מיט א
ספעציאלע גישעפט אומצוכאפן קינדער, לייגען
אין טאָרע אריין און מען דארף א שמירה, א הי-
טונג!...

אין טאָטי — פערציילט Ellis — איז ניט גיווען
קיין איינציגע פרוי וואָס האָט נישט גילאָזען אין
איהר לעבען כאָטש איין קינד דערווערען, אָדער
לעבעדיגעהייט בעגראָבען!

אויף דיא וויספעס סענדוויטש, האָט מען אויף
אזא אופן איינפאך רעגולירט דיא צאָהל פון דיא
מילער צום עסען. עס איז גיווען א'ן ארט, „חבל
אחד להחיות ושני חבלים להמית", מען האָט גיטייט
צוויי דריטעל קינדער! מעהר וויא צוויי, העכסטענס
דריי קינדער, האָט קיין משפחה נישט גיהאט. און

תאוו, דיא זינד, דער אבערגלויבען און בפרט דיא
עקאָנאָמישע לאַגע ציהען אין זייער זייט! דיא
אמעריקאנישע אינדיאנער האָבען זיך טאָקי דעריבער
פאר הומבאָלטען פארענטפערט מיט שכל, פאר
וואָס זיי דערהרג'ענען א צוויילינג! „עס איז א חרפה
פאר א מענשען — זאָגען זיי — צו האָבען מעהר וויא
איין קינד מיט איין מאָל! דאָס פאסט נור — זאָגען
זיי — פאר א חיה, א בהמה!" און מכומרשט צו
לעב אזא מין בושה, האָט מען אויסגיהרג'עט אלע
קינדער, וואָס זיינען גיבוירען אָדער יונגער הייט גע-
וואָרן קאליקעס!

דיא בושמאנען האָבען זיי גיוואָרען, בעגראָבען לע-
בעדיגעהייט, אָדער אזוי ערגיין ארויס גיוואָרען;
בשעת ווען מיט געזונטע קינדער האָט מען דאָס
אייגענע געטהון נור אין הונגער צייט...

דיא קאמטשאדאלען אין סיביר פערניכטען אלע
שוואַכע און שלעכט-גיבויטע קינדער; אין טאָסמא-
ניען האָבען דיא ווייבער, וואָס האָבען דערהרג'עט
אייגענע קינדער „נישטילט זיך דאָס האַרץ" מיט
הינטלעך; זיי האָבען זיי אויף'ן אָרט פון קינדער
אויסגיווייגט און אויפגעהאָדעוועט. א רעשטיל פון
דעם מנהג געפינט איהר עד היום ביי אלטע מיידען;
נור זיי אליין זויגען נישט.

אין טיקאָפיען אויף דער וויספע ראַראַק, איז
גיווען כמעט א פראַווע, יעדערער זאָל הרגען דאָס
דריטע, בפרט דאָס פירטע קינד. האַלטען מעהר
אלס פיער קינדער איז גיווען פשוט ניט מאַראַליש.

אויף אללע פאלינעזישע ארחיפערקאנען איז
קינדער-מאָרד גיווען מעשים בכל יום! נור דיא
קינדער האָט מען גימוזט פטר'ן באלד נאָך גיבורט.
קום אָבער האָט עס פאָרט גילעבט א געוויסע צייט,
אפילו נור א שעה, איז עס שוין גיוואָרען א פנים
אויס „נפּלע", געקריגען דאָס רעכט פון א מענש און
זיין לעבען האָט שוין גיהאט א ווערטה! דערפון
איז דאָרט גיוואָרען א זעהר אינטערעסאנטע איינ-
ריכטונג. ביי אונז, צום ביישפיעל, האַלט מען
עקסטראַ שוחדים צו קוילען בהמות אויף בשר,
קוילערס צו קוילען אויף טרפה, און להכביל, היצעלס
אויסצוכאפן הינט. און ביי זיי זיינען גיווען עקסטראַ
אזוינע „לויפער", וואָס פלעגען לויפן ארום אין דיא

זייער נקבה איז שוואכער און אפילו אין דער צייט, ווען זיא איז גאר שוואך, בעהאנדלען אויף זייערע ווייבער גאנץ מען... מיר האָבען זיי שיר בעלידיגט און גיזאגט „מענשליך“... ביי טהייל פייגעל טרעפט איהר אפילו זכרים וואָס גיבען זייערע דאָמען גאנץ אָרענטליך אָב דאָמען־רעכט און מאַכען זיי לעבע-קאָמפלימענטען: זיי זינגען, טאַנצען, פליהען פאַר זיי קונציג, כדי צו געפינען חן ביי דיא נקבות! א געוויסער פויגעל אין ניי גווינען איז אזוי ווייט גא-לאַנט, אזוי פּיין, אז פאַר „דברים שבצנעה“ וועגען, שטעלט ער צוזאַמען איין עקסטראַ דירה, א גאנץ גיבוי מיט א טראָוויק, אויסגיבויט מיט בלומען, אָדער מיט אַנדערע קאָלירטע זאַכען! כמעט ביי אלע פויגלען נעהרט דער זכר דיא נקבה, כל זמן זיא זיצט אויף דיא אייער; ער זעצט זיך א מאָל, אז מען דאַרף, אויף איהר אָרט, און פערזאָרגט גלייך מיט איהר דאָס קליינוואַרג.

מיר האָבען שוין גיזעהן וואָס פאַר א פנים „זיא“ האָט ביי ווילדע! מיר האָבען גיזעהן, אז נישט נור וואָס זיא לעבט זעכטען אויס איהרע יאָהרען, נור זיא דערלעבט זעלטען צו קריגען אַן איינגישרומ-פענעם שטערן, א גראָהע האָר, בכלל א ביסעל עכטער צו ווערן, אַלס עס שמעקט דעם מאַנס יצר הרע!... קוים דאָכט זיך, אז עס קומט דיא צייט, ווען דיא נקבה ווערט ווייניג ווערט אַלס ווייב, קריגט זיא דעם ווערט פון א נישמאַקען בראָטען (אָדער האַלב־גיי בראָטען). היינט וויא אזוי דערלעכט דאָס ווייב צו קומען אין מאַנס קישקע אַרײַן? וואָס ליידט זיא דאָס אויס ביז זיא האָט דיא זכיה זיא זאָל איהם אויף איין אַנדער אופן, אַלס ביז אַהער, שמעקען! מיר האָבען גיזעהן, אז מיידלעך שאַנעוועט מען

איהר דאַרפט נישט פּעראַיבעל האָפען! דאָרט איז נישט פאַרײ, נישט פראַנקרייך, אפילו נישט איי-ראָפּא, וואו געוויסע „שטימע קריינק“ רעגולירען אַליין דיא צאָהל פון דיא קינדער! זיי קענען נישט קיין אידען און נישט קיין קריסטען, עס איז דאָרט נישט פּערהאַן קיין חופּה וקדושיין, קיין גטין, וואו, אויסער וואָס מען האָט חתונה גאָנץ שפּעט, צו שפּעט כמעט, און א מאָל גאָר נאָך דער צייט, ווערן נור ערצויגען דיא קינדער, וואָס „הורחן ולרחן בקדושה“ און דיא „זייטיגע קינדער“ קוממען גאָר נישט אויף דער ליכטיגער שיין, אָדער שטאַרבען אויס אונטער פּלאָטען, אין דיא גאסען, נישט צוגע-שריבען צו קיין שום משפּחה... דאָרט, ביי א ווילדען שבט, וואָס האָט נאָך נישט דיא מעלות, ניט דיא חסרונות פון אונזער ציוויליזאַציע, און זיי לעבען אַרים און האָבען א מאַססע קינדער, גלייך מיט אונזערע אָרימסטע — דאָרט, דעריבער, אז איהר טרעפט דריי קינדער, זיינען שוין 6 נעלם גיוואָרען...

ווען ניט, וואָלטען אלע נישטאַרבען פון הונגער! מיר וועלען שוין מעהר קיין פאַקטען פון קינדער-מאָרד ניט בריינגען, נור, איידער מיר וועלען איבע-גיין צו אַן אַנדער זאַך, מוזען מיר דערמאָנען אונ-זערע לעזער, אז „קינדער-מאָרד“, פרייהער, בשעת מעשה און באלד דערנאָך, זיינען ביי אונז אויך נישט קיין זעלטענע זאַכען, על כל פנים גע-שעהען זיי א סך אָפטער פאַר אַנדערע רציחות!... ווער שמועסט „ער וואונט“ מלאכה, נור מיט מעהר „שכל“ און אום ניט צו פּערלירען דערביי א פונק יצה"ר... — דאָס דאַרפט איהר אוראיי ניט זוכען מיט ליכט ביי אונז ציוויליזירטע...

דיא לאַגע פון פרויען.

כאָטש דיא מנהגים פון בעלי חיים זיינען אונז נאָך ווייניג בעקאַנט, קענען מיר דאָך ווייניגסטענס ערות זאָגען, אז עכ"פּ דיא ווירבעל־טהירע, דאָס הייסט דיא בעלי חיים, וואָס האָבען א שדרה, א רוקען פון ביינער, בעהאנדלען א סך אָרענטליכער זייערע ווייבער, אַלס דער „נברא בעלם אלהים“, דאָס קריינדיל פון אלע ברואים — דער מענש!

און נישט נור דיא חיות (וואָס זיי זיינען אין מעהר־צאָהל) וואָס זייער נקבה איז פּעסטער, גרע-סער און שטאַרקער פאַר'ן זכר, נור אפילו דיא וואס

פון קנעכט אויף דענסטען, פון דענסטען אויף

איז קיין "עם הארץ" ניט און לאָזט ניט, וויא אַ מאָל מנחם און היינט דיא גאלאנטע מעננער, דאָס ווייב ניין פריהער! ארררר, זיא דאָרף זיך נאָך־האלטען אַ ביסעל פון דער ווייטענס הינטערשטעליג, פאר דרך ארץ, וויא אַ זעלנער אונטער'ן אָפּזיער... און דער־ביי מוז זיא טראָגען אויף זיך אַלץ וואָס מען פער־מאָנט!... זיא איז בעהאנגען פון אלע זייטען מיט קינדער און כלים... קינדער, אמת, נישט קיין סך, העכסטענס צוויי־דריי, דיא רעשט זיינען שוין אויף יענער וועלט, יא ניוואלט נישט נואַלט... נור דער פאַר קיין כלים פעהלט ניט! אַ זאפּאס פון שאַרפע שטיינער און מושעלן, פער פון קאָנורען, פעטס צו שמיערען דיא הויט, אָדערן פון קאָנורען אַלס שטריק צום בינדען, שטיקער קרייט, פערדערען פון פערשיעדענע עופות צו פערפוצען דעם מאַן'ס קאפּ, כלים פון אויסניבויענע קאָרע, און אַ גרויסע מאַטע (אַ מין קאָלרע) פון קאָרע, וואָס האָט געדיענט צו פערשטעלען זיך פאַר קעלט און רעגען, אויסער דיא מאַטע, זיינען דיא רעשט, "קלייניקייטען" גע־לעגען אין אַ זאק פון קאָנורעל, וואָס איז גע־האנגען ביי איהר אויף'ן האַלז. אויף דיא פלייצעס אין זעקעל איז גילעגען אַ קינד, דאָס צווייטע האָט גיריטען איהר אויף דיא פלייצעס... אין דער רעכ־טער האַנט האָט זיא גיהאלטען אַ גרויסען פער־שפיצטען שטעקען, און אין דער לינקער האַנט אַ ברענענדיג שטיק האַלץ (עס איז נאָך קיין שוועבע־לעך נישט גיווען) און וועה איהר, אויב זיא האָט עס גילאָזט דעם ווינט פערלעשטען!

היינט, ווען איהר לייגט דאָס אַלץ אַרויף אויף אַ פערד, וואָלט אייך דער ערשטער בעסטער חברה־מאן פון "זער בעלי חיים" איינגעבען צו דער פאַ־לייזי; נור דעמאָלט איז קיין פאַקזייז, קיין חברה־זער בעלי חיים נישט גיווען, און דאָס ווייב האָט נימוזט טראָגענדיג דיא מושא און אָפּט "טראָגענדיג" דערצו, נאָכניין דעם מאן טריט ביי טריט אין וואַלד, נאָך־ניין, נאָך־רויפן און ניט זעלטען נאָך־גאלאפירען, אויב דער מאן האָט געיאָגט אַ חיה!

נור נאָט האָט שוין גיהאַלפּען — דער מאן האָט ניכאפּט. עס וועט זיין אַ סעודה.

מען שטעלט זיך אָפּ, דער מאן זעצט זיך אוועק אָן אַ זייט אָפרוהען און דאָס ווייב איז מחויב תוד

צאצקעס־גאלקעס", אָדער "בער־הבית'טעם"; אין דער ראָמאַנטישער צייט זיינען שוין בקאָסע ווייבלעך און מיידלעך אויף אַ געוויסע לעבענס־צייט מלאכים גיוואָרען. נור דיא רעכטע, דיא פראַוועס פון מענשען, האָבען זיי נאָך אין ערגיץ ניט גיהאַט.

ער היום וויל מען בעסער אינגלעך איידער מייד־לעך. היינט, נאטירליך, נוצט מען דעראויף אנדערע רפואות! מען פרענט כשוף־מאכערס, זנאכאָרעס, אפילו דאָקטוירים, מען גיט פדיונות נוטע אידען און מען שיקט אַרויף הייסע תפלות צום רבונג של עולם, אז דיא ווייב זאָל האָבען אַ אינגעל!... דער מאָלסט איז דער מענש זעלבסט־שטענדיגער גיווען; ער האָט זיך אין דעם פאך אַליין עצות גינעבען, גיט פערלאָזט אויף קיינעם, נור אויף "גיט כפיו", אויף זיינע אייגענע 10 פינגער מיט אַ לאַפּאטע, אָדער העכסטענס אויף אַ לויפער... מיר האָבען שוין גיועהן, אז מיידלעך ווערן גימאָרדעט ביי'ם גע־בירדען־ווערען מעהר וויא אינגלעך; ביי אַ הונגער, אין קריגעס־צייט, זיינען ווי דאָס ערשטע קרבן; אונז בלייבט נור צו ועהן, וויא אַזוי עס לעבט דיא גליק־ליבע, וואָס איז שוין גיבירען גיוואָרן אין אַ שעה מוצלחה, ווען טאטע־מאמע האָבען נאָך גראָד קיין מיידל נישט גיהאַט און זיינען גראָד נישט ביי גע־ווען, אָדער דער "לויפער" איז גראָד נישט גיווען אין דאָרף, דערביי האָט איהר דאָס מול גישיינט אַזוי, אז אין איהרע יונגע יאָהרען איז גיווען אַ זעט, דער טאטע האָט נאָך גילעבט דיא מאַמען, געליטען דערביי דאָס קינד און זיא אַליין האָט שוין צו מזל גיקראָגען אַ מאן.

וויא אַזוי לעבט דעם ווילדען מענש'ס ווייב? דער מאן האָט צוויי עסקים: פאָלעווען און מלחמה האַלטען. דיא רעשט גיהערט צו דער נקבה. ערשטענס איז זיא מחויב נאָך־צוגעהן דעם מאַן וואו ער גייט. נור דאָס אייגענטליך שטייט אין אייער כתובה אויך, און זאָל פרופּען אַ ווייבעל גיט פאָל־גען דיא כתובה, איז דאָ דערויף אַ בית־דין מיט פאָליציי און וואָס נאָך ערגער איז, שאַרפע צינגלעך פון אלע פרומע ווייבער.

דאָך זייט איהר שוין אין אַ בעסערע לאַגע: איהר דארפט מיט־פאָהרען, און יענע "אידענע" עביר, מוז נאָך־גייין. איהר מאַן—פערשטייט זיך—

נור עס גלוסט זיך זעהר ועסטען זיך אָנצונעהמען פאַר ווייבער. נור סײַ וואָס סײַ דיא ווייבער אליין טאַרען זיך נישט אַ קענען שטעלען גענען אַ מאַנס-פערשויין.

נור דאָס. איז נאך נישט אין גאַנצען — נישט נור פאַר מענער דאַרף זיא מורא האָבען! — זיא מוז נאך מורא האָבען פאַר איהרע אייגענע חברת'טעס!... היינט, ביי אונז, למשל, איז דאָס נרעסמט פער געניגען ביי ווייבער (דער כלל האָט ליידער ווייניג אויסגאָהמען) צו בערעדען, צו משפּט'ן, צו בעשמוצען איינע דיא צווייטע... אין דער ווילדער גראַפער וועלט איז דאָס ווייניג! דאָרט איז גי-נוג, אַז דער מאַן, אויב ער וויל בעשטראָפּען דאָס ווייב, און וויל זיך אליין אָן איהר דיא האַנד נישט איינריכטען, זאָל ער זיא איבערנעבען אין איהרע חבר'טעס הענד אַרײַן! עס ווערט אויף זיי אַ שמחה, אַ גדולה! זיי וואַרפען זיא אַנידער אויף דער ערד, זעצען זיך אויף איהר און ראניען זיא מיט שאַרפע שטיינדלעך!...

אין ווייט, אויסטראַליען און טאסמאַניען עסען דיא ווייבער, נישט נור, וואָס אונזערע חסידישע ווייבער, בעזונדער, נור אפילו דערנאָך, כל זמן זיין קישקע איז נישט פול, האָט זיא קיין העזה נישט עפעס אין מויל אַרײַן צו לייגען, בפרט אַז זיא דאַרף צו-זינגען זמרות און זיין גרייט אויף יעדען מאַנס וואונק צו פאַלגען! פאַר דערפאַר האָבען דאָרט דיא ווייבער (אויך נישט דיא פראַסטע ווייבער, נור דיא אַריסטאָקראַטישע, דיא פיהרער'ס ווייבער) אַ גרויסע זכיה, היינט, אַז דער מאַן שטארבט, דאַרפען זיי זיך אַקײַן באותו הרגע וואַרען, כדי צו קומען מיט איהם צוזאַמען אויף יענער וועלט, (ווערענד אונזערע צנועות האָפּען צו זיין דעם מאַנס פוס-בייניקלע). אויב דאָס ווייב וויל האָבען אַ ישוב, אויב זיא האָט ניט אַזוי גיך דעם חשק אויף זיך אליין דיא האַנד צו לייגען, פועל'ען עס ביי איהר דיא קינדער פריהער מיט גוטען; מיט האַלצען און קושען און בעשווערען; וואָרעם ערשטענס, איז זיי אַ חרפה פאַר דער מוטער און פאַר זיך, אַז זיא איילט זיך ניט צו דער מצוה, צווייטענס איז זיי אַ שאַדען דער זכות, וואָס עס קומט ביי דער ירושה דיא קינדער פון דער פריהער דער-וואַרגענער מוטער; און אויב עס העלפט ניט קיין

כדי דבור צו-זאַמענצוקליבען האַלץ, צו מאַכען פייער און אָבערבאָרטען דיא „וועטשערע!“ קוים ווערט זיא פערטיג, רוקט זיך אָב דיא „צנועה“ אָן דער זייט, און קוקט צו פון דער ווייטענס, וואָס איהר נחת, דער מאַן, דיא קרוין איהרע, פערסט מיט דעם אפּעטיט פון אַ הונט אָדער נאָר פון הונדס זיידע — פון אַ וואָלף!

אַז דער צווייפּסיגער וואָלף איז אין גוטען הר-מאָר, אַז עס איז פון איהם אַ „עת רצון“, וואַרפט ער דעם ווייב (אָדער זיינע ווייבער) עטליכע אָב-גענויזטע ביינער. נור גלייך וואַרפען איז אויף שוין פאַר איהם אונטער'ן כבוד; ער וואַרפט איהר אי-בער דער פלייצע, ער דרייט זיך צו זיי מיט'ן פנים נישט איבער!... דאָס ווייב וואַרט אויף דעם גמילת חסד, אויף דער גדבה, איינגהויקערט און זיך גענדיג... וויל דאָרטען איז דיא מאַדע, אַז דער מאַן דאַרף נור עסען, און אפילו „זמירות זינגען“ גיהערט אויף צום ווייב. און מיינט נישט, אַז אויף איהם ליגט האַטש דיא גאַנצע פרנסה! דער מאַן דאַרף נור פאַליעווען, ער דאַרף געבען פלייש; אָבער פרות און פערשיעדענע קאָרזיענעס דאַרף געבען דאָס ווייב. דעראיבער מוז זיא טהייל מאַל אַרויפקלעטערען אויף דיא העכסטע בוימער, אָדער אויסקאַפּען דיא קאָרזיענעס פון דער ערד; איז עס ביי אַ וואַסער, איז איהר חוב אַריינצוגיין אין אַרויסצוהיבען מושעל'ן, סקאַרופאַקעס, פערשידענע וואַסער-גיוואַקסען, וואָס דיא ווילדע עסען. עס פערשטייט זיך אליין, אַז האַלץ און וואַסער טראָג-גען איז שטענדיג איהר זאך. און דערביי איז, אַז כל זמן דער מאַן איז נישט אין גאַנצען זאַט, טאָר זיא נישט אָבעטהמען. און וואָס „בכבוד“ מען האַלט זיא דערפאַר! איהר וועט נישט טרעפען קיין אויסטראַלעק, זיא זאָל ניט זיין בערעקט מיט צייכענס, מיט סינאַקעס פון קלעפּ. פאַר אַ ליאָדע קלייניגקייט שטעכט ער איהר אין לייב אַרײַן מיט דער פיקע, אָדער האַקט איהר איבער'ן קאָפּ מיט זיין ווילדע-מאָדישען האַמער!... און מיינט נישט, אַז נור דער מאַן אליין האָט אַ פראַווע אויפ'ן ווייב, אַל ל ע מענער פון דער באַנדע האָבען אַ פראַווע צו שאַנגען אַלע ווייבער! אמת איז, אַז איהר מאַן, אויב ער וויל, האָט דאָס רעכט זיך נוקם צו זיין,

פערשטייט זיך, פליניוס מיט'ן קב הישר זיינען ביידע, איין ירושה פון דיא אלטע גוטע צייטען, ווען אונז זענען אבות אבות זיינען. נאך גיווען אזעלכע פיינע בריות, וויא דיא ווילדע צלם אללהים ניקעס זיינע נאך געבליבען ביז היינט.

אין ניי זעלאנד האָט דער פאטער, ביים איבערגעבען דיא טאכטער, געמוזט זאָנען דעם מאַן אזא שפרוד: „פון היינט אָן איז זיא דיין, מענטש זיא פערקויפֿען, טויטען אָדער אויפֿעסען, דוא ביסט איהר אויפֿעהערר!“

ביי א סך ווילדע פעלקער זיינען א סך מאכלים, אונ פערשטייט זיך דיא, וואָס מען האָט געהאלטען פאַר דיא בעסטע, דיא ווייבער פֿערוועהרט! צב"ש: שוויינענפלייש, עופות, קאָקוס־ניס, „פאדאָ“ (אזא מין געוויקס). דיא מאכלים טובים האבען נור גיהערט דעם מאַן אליין. . . . א ביסעל דערמאָנט דעראינען — א יודישער ברית, וואו ווייבער זיינען יוצא מיט קאווע און מאַנספֿערזאָנען קומט פיש און פלייש, און דער מנהג, וואָס רייכערען און טרינקען משקה גיהערט נור צו זכרים. . .

מעהר קיין מערב זייט, טרעפט איהר דעם אַמע־ריקאנישען אינדיאַנער נישט אַנדערש נור פּאָליוען אדער ליגען זיך אַין ווינעלע און הוידען זיך אין דער לופט, און דאָס ווייב מוז איהם נאָך־טראָגען. דיא קינדער, עססענוואַרג, אונז, אז מען שטעלט זיך אָב, בריינגען האָלץ און וואַסער.

און אזוי איז כמעט אומעטום היינט ביי דיא ווילדע — און אזוי איז עס געווען אומעטום אַ מאָל ביי אַללע מענשען. דאָס זענענדרעט זיך בגווי מדרגות־זוויי, ניט דורך אמונות און תורות — וואָרים דעמילט, ווען דער מענש שטייט נאָך אויף אזעלכע רויהע מדרגות, זיינען דאָך אזעלכע מנהגים גראַד ביי איהם הייליג, מצות פון דער אמונה, וויא מיר האבען גיזעהען — נאָר דורך דיא אַלגע־מיינע ענטוויקלונג. עהנליכעס איז מיט צניעות און אויסגעלאָסענהייט

ביי דיא ערשטע מענשען זיינען דיזע בעגריפען געוועזען זעהר אין א שוואַכע מדרגה. דאָ, וואו דאָס ווייב איז אַ בהמה צו דער אַרבייט, דעם מאַנס אייגענטהום, זיין'ס אַ חפץ, וואס ער מעג ארויסוואַרפען און צוברעכען, פערשטייט זיך אליין —

ווינען, בעטען, האַלען און קושען, ווערגען זיא דיא קינדער אליין; נשים דעתן קלות — א שוואַכע נקבה געביך, מוז מען איהר־געביך צוהעלפען א שווערע מצוה צו טאָן!

אומעטום איז ביי דיא ווילדע טראָגען אויף זיך אַ פראָסטע מיט אַ חרפה פאַר אַ מאַנספֿערשוין. זיי האַלטען נור ביי זיך זייער כלי זיין, דיא מאַר טשוונע און דיא פיקע; דיא רעשט גיהערט שוין צום ווייב.

אין ניי קאלעדאָניען האָבען די אומגליקליכע ווייבער נאָך געוויסע צייטען, ווען זיי זענען איין אָפֿשיי, איין אַדראַזע פאַר אַ מענש. איהר שטויסט איין אודאי אָן וועלכע צייט איך מײן. עטליכע טעג אין חדש מוז דאָס ווייב וואָהנען בעזונדער, און — וואָס זיא ריהרט אָן אין דער צייט איז טמא; נאָך דער צייט מוז זיא זיך רייניגען, אָבצושווענקען דיא טומאה פון איהר לייב. איהר האָט אודאי גילעזען אין קב־הישר, אָדער, על כל פנים, גיהערט דערפון, אז אין געוויסע צייטען טאָר קיין ווייבעל ניט קוקען אין שפיגעל אַריין, ווייל עס ווערט דערפון אַ פלעק ניט אָפֿצו וואַשען, און נאָך אַנדערע וואַזשנע גוטע און קלוגע זאכען, און איהר האָט אודאי גימיינט, אז דער קב־הישר האָט זיך עס אויסגיטראַכט אָדער נאָך אַפֿשר גיקראָגען ברוח הקדש! חס ושלום! נאָך פליניוס, איין אלטער גריכישער פילאָזאָף, האָט צו־זאמענגעקליבען און אויסגירעכענט אַללע שאַרענס, וואָס איין אומגליקליכע ווייב טהוט אין דער געוויסער צייט: זיא מאַכט זייער (מיט'ן אָטהעם) אַללע גע־טראַנקען; אז זיא ריהרט זיך אָן אָן קערנער, וועט דערפון ניט וואַקסען; זיי (דיא ווייבער) ברענגען אויס (מיט'ן בליק) דיא געוויקסען אין גאָרטען — כלחוד השור — מיט'ן וואָרצל צוזאמען! דורך איהר קוק פאלען צו פריה אַראָב דיא פרות פון בוים; זיא פערפלעקט דיא שפיגלען, מאַכט שטומפֿיג דיא איי־זערנע שאַרפען; מאַכט שאַרסטקע דיא גלאַטיגע עלפֿענבײן; דורך איהר שטאַרבען אויס דיא ביענען אין ביענען־שטאָם; אַלע מעטאלען ווערען דורך איהר פערראָסטעט, און, דערעיקר — הינר, וואָס פער־זוכען דעמאָלט אַ שטיקעל פלייש פון איהר, ווערן מיטגען, — און נאָך, און נאָך... עס

פלאצן צו פאליוען און אויסער אייניגע מטלטלין, וואָס יעדער בעזונדער האָט זיין אייגענעם געהאט, האָט נאָך יעדע פאמיליע ניהאט איהר אייגענע אַ בעזונדער שטיקעל ערד, וואָס דאָס ווייב האָט בעארבייט. און פון מטלטלים וויעדער האָט דער ערשטער מענטש ניהאט זיינע צוויי דריי כלים, אָהן וועלכע ער האָט זיך נישט ניקענט בעניין, נור וועלכע ער האָט זיך אליין ניטאכט, און האָט מעהר וויא איין עקזעמפלאר נישט געדארפט, און נישט ניקענט נאָר דערטראָנען ביים שטענדיגען אַרומשלעפען-זיך פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען. עססענווארג, וואס איז בעשטאנען מעהרסטענהיילס פון פלייש, האָט מען נישט ניקענט זאמלען, ווייל עס איז באלד פערדאָרבען געוואָרען, און דעריבער אַ חוץ עסקים וועגען ווייבער, וואָס זיינען אמת'ע חפצים (מטלטלים), האָט "מיין און דיין" אַ קליינע ראָלע געשפילט. מיר טרעפפן אייניגע אינטערעסאנטע פאקטען וועגען דעם ביי דיא היינטיגע ווילדע, וועלכע שטייען נאָך היינט אויף דיא מדרגות. נאט אייך אַ ביסלעל גרענלאַנדישע דינים: אַז איינער באַרנט ביים צווייטען אַ כלי, אָדער אַ ניוועהר (כלי זיין) און פערליערט דאָס, אָדער מאַכט דאָס צו שאַנדען, איז ער נישט מחויב צו פערנר טיגען, וואָרים יעדער באַרנט נור אַוועק דאָס וואָס ער האָט איבריג. — עס איז נישט קיין חלום מיט וואָס פאַר אַ מיטלען מען האט געפאנגען אַ וואלפיש (ווינקאַריב, קיט, לויטן) אָדער אַ גרעססער רע חיה, — אללע מאָל געהערען זיי אלעמען בשותפות. וואָרים איינער אליין קען דאָס נישט פאנגען. אויסער אין זעלטענע פאללען (און מלתא דלא שביחא לא נזרו בה רבנן!). אלץ וואָס ווערט נישט גענוצט, וואָס האָט נישט קיין בעל הבית, איז הפקר, און יעדער קען דעראינען זוכה זיין. ווער עס האָט מעהר אלס דריי, "קיאקען" מוז איינעם אַוועקבאָרגען; אַ שטיק האָלץ וואָס דאָס וואַססער וואַרפט אַרויס אויפ'ן ברעג, ניהער צו דעם, וואָס האָט עס צום ערשטען דערזעהן, נור דעמעלט, אויב ער וועט האָבען גענוג כח, אַוועק-זרשלעפן דאָס ווייטער. (בראיה בעלמא לא קניא, משיכה.) פון יעדער פאָקע, וואָס מען כאַפט ווינטער, קומט יעדען פון דער באַנדע אַ גלייכער חלק; דיא חלקים

אז ער מעג זיין אויך אַוועקשענקע, אַוועקבאָרגען, טכבד זיין מיט איהר געסט. דעם בעגריף וואָס מען האָט היינט פון "אַרענטליכקייט" און "ניט אַרענטליכקייט", האבען נאָך יענע מענטשען נישט. דעראיבער איז דער נקבה, כל זמן זי איז נישט איבער אין מאַנס רשות אַריין, אַללעס מותר! איז זי ווייטער אין מאַנס רשות — ווענדט זיך אלץ אין זיין וויללען. אַללע עברות אין דעם פאך, אַלע חטאים פון דער פרוי, זיינען דאָרט נור געדעכענט אלס גנבה וגזלה געגען דעם מאַנס... אונז דיא אייגענע עברות ווערען פליכטען — אויב דער מאַנס הייסט. — דעראיבער קענען מיר באלד איבער-גיין צום בעגריף פון "מיין און דיין" (שלי שלך) צום אַייניגענטהום

פון וועלכען אייגענטליך מיר וועללען אויף ווייניג וואָס האָבען צו פערציילען: ערשטענס, האָט דער ערשטער מענטש נאָר נישט פערמאָנט; צווייטענס — וואָס ער האט שוין יא פערמאָנט אין דער רגע, למשל, בשעת ווען ער האט עפעס געדאָפט, גערויבט, אָדער געפאנגען, פון דעם האט דיא גאנצע באַנדע געלעבט אין חברותא (קאָמונע) און דאס האט געהערט צום שותפות. מיר זיינען ניוואָהנט צו טהיילען דאס פערמעגען אויף: קרקעות (אונבעווענליכע גיטער, גיערוחאָמאַשטש, גיעדווי-זשימאַסטי), דאָס הייבט אזא גוטס וואָס מען קען ניט איבערטראָגען, וויא פערלער, גערטנער, וועלדער, מינעס, — און מטלטלין (בעווענליכע, רוחאָ-מאַשטש, דוויזשימאַסט), גיטער וואָס מען קען זיי איבערטראָגען: וואָס איז שייך צו קרקעות, האָט אויף דיא ריהע מדרגה פון דער מענשהייט יעדע באַנדע געהיט און פערטהידיגט אלס אלעמענס שותפות-אייגענטהום, אַ זיטיק פלאַץ (אַ רשות), אויף וועלכען זי האָט גיפאליועט און גיכאפט פיש; זיי האָבען שוין שפּעטער געהאט אַ בעגריף פון גרענעצען, וואָרים אפילו דיא גאָרישע טאָס-מאַניער האָבען שוין ניהאט אָבערגעגעצט זייער רשות. ביי דיא אַמעריקאַנישע אינדיאַנער, וויא אויף איבעראַלל, איז דורך דיא גרענעצען געוועזען שטענדיגע מלחמות צווישען דיא באַנדעס, אָדער שבטים. עס איז דאָך צו בעמערקען, אז ביי דיא רויטהויטיגע אינדיאַנער, אויסער'ן שותפות אויפ'ן

נייט א מיטטעל צייט, א צייט פון „הכנסת אורחים און גמילת חסדים“, וואָס איז כמעט אזוי וויא א שותפות. דיא מיטטעל צייט געוועהרט לענגער, וואָס מעהר מלחמות דאָס שבט האָט מיט אנדערע, ערשטענס: מלחמה מוז מען האַלטען צוזאַממען, און צווייטענס איז דער רויב (שלל) שטענדיג בשותפות, ווייל אלע האָבען צוגעהאָלפֿען דערצו. און אויסער דעם — וואָס קאָנסערוואַטיווער דער שבט איז בטבע, אַלץ מעהר דרך ארץ האָט ער פאַר מנהגים פון עלטערן.

אין מעלאַגעווען איז שוין פריוואַט-אייגענטהום גיוועזען. עס איז אָבער נאָך גיוועזען א פרישע זאך, ווייל דיא טאָסמאַניער האָבען זיך נאָך גע-האַלטען אין דער אַלטער קאָמונע, און אין פאָל-געווען זיינען נאָך גיוועזען א סך מנהגים, א ירושה פון דער קאָמוניסטישער צייט. אויף דיא אינזלען האַוואַי זיינען דיא איינוואָהנער אזוי מילד, אָדער זיי ווייסען נאָך אזוי ווייניג וואָס מען מיינט בע-האַלטען אויף שפּעטער, אז האָטש עס איז שוין גיוועזען דער בעגריף פון פריוואַט-אייגענטהום, איז הכנסת אורחים, גמילת חסדים און העלפֿען דעם אנדערען אזוי פערשפּרייט גיוועזען, אז אַללע זיינען גיוועזען גלייך אַרים, ד. ה. קיינער האָט נישט גיהאַט אָנגעגרייט סײַן שום זאך אויף שפּעטער. אויפֿן אינזלע קיניגס-ווייל, נעבען סאַמאַוו, אז עס האָט איין פישער בעססער געקליקט און ער האָט זיך צוגעשיפּט מיט אַסך פיש, זיינען צו געקומען זיינע שכנים און האָבען זיך אַליין גענומען פון שיפּפֿעל, וואָס זייא האָבען גיראַפּט. דערביי האָט מען נישט גיבעטען, נישט געדאַנקט, קיין וואָרט נישט גירעדט; ווייל מאָרגען האָט זיך וויע-דער ניקענט טרעפֿען, אז דער מצליח איז נישט גליקליך גיוועזען און האָט ווייטער ביי אַן אַנ-דערן גענומען וואָס איהם האָט געפּעהלט. אויף דיא מאַרקזען אינזלען דאַרף נישט נעה זיין דער דין פון „פת בסלו“; אז איינער גייט אין וועג אריין געהמט ער מיט זיך כמעט גאָר נישט מיט, נור פאַר דער ערשטער מינוט ווענען; וואו ער קומט צו א הייזעל, שפּעט ער זיך אָן פון דער כלי א ביסעל פאַפּא, (א מין פאַוירלעל פון פירות פון ברויט-בוים) עסט צו דער זעט און גייט וויי-טער, אויך אומגערעדט, אומגעדאַנקט.

מווען ווערען אזוי געשימטען, אז אין יעדען חלק זאָל זיין אי פלייש, אי פעטס, כדי יעדער זאָלל האָבען פלייש צום עססען און פעטס אין לעמפֿעל אריין. ננכה איז ביי זיי אַן עברה, נור עס גייט נור דער עיקר אין דעם, וואָס דערמיט מאַכט מען יענעם ליידען פון דעם וואָס עס פעהלט איהם א חפץ, וואָס ער דאַרף עס; און דעראיבער, אויב ער בעמערקט נישט, אז דיא זאך פעהלט איהם, איז א סימן, אז דיא זאך איז איהם נישט נייטיג, אז ער האָט פון איהר קיין נוצען נישט געהאַט, אז זיא פעהלט איהם נישט — איז דיא ננכה נישט קיין זינד! נור ליידג גיין טאָר מען נישט; דער וואָס ווילל עססען פאָקע-פלייש, מוז מיט אַללע צו-זאַמען פאָליווען! ווער עס ווילל נישט, זיין אין שותפות, און ווילל לעבען פאַר זיך, דעם גייט מען ער זאָלל אַרייס פון דער חברה, אַוועק וואַנדערן אויף איין אנדער אָרט...

אין נאַפּאָלאָנס קאָדעקס זיינען דיא דינים שפּיצגיגער און בעסער אויפגעשריבען, נור ווער ווייסט אויב עהרליכער...

נור וואָס שטאַרקער דער מענטש איז גיוואָרען מיט זיין כלי זיין, אָדער וואָס לייכטער עס איז אויף דעם אָרט, וואו ער האָט גילעבט, דאָס עססען צו קריגען — וואָס ווייניגער מען האט גע-דאַרפט בחברותא צו פאָליווען און פיש האַפֿען, געשווינדער האָט זיך ענטוויקעלט דער ענאָאיזם (אייגענליעבע, אהבת עצמו), געשווינדער האָט מען בעמערקט דעם חלוק צווישען „מיין און דייך“, אפילו צווישען מענטשען פון איין שבט, פון איין באַנדע! דערנאָך, אז דער מענטש האָט זיך אויסגילערנט באַקען, טריקענען, קאָכען — ד. ה. ער האָט דיא מיטטעל געקראָנען דאָס מותרות ד. ה. דאָס איבער-גיליבענע נאָכץ זאָטס ווערען, פאַר זיך אַליין אויף שפּעטער צו בעהאַלטען, און בפרט, ווען ער האָט אָנגעהויבען צו קריגען אזוינע מטלטלים, ביי וועלכע מען האָט בעראַרפּט לאַנג ארבייטען, וויא, למשל, קליידער, און וועלכע וואָס מעהר מען האָט איז בעססער — האָט זיך דאָס אייגענטהום, דער „שלי שלך“, אַלץ מעהר געשטאַרקט. נור צווישען דער קאָמונע (דעם לעבען בשותפות) און פריוואַט אייגענטהום (שלי שלך צווישען איינציגע מענטשען)

סייא וויא סייא דארף מען פעטס, און כדי עס צו קריגען ווערען קליינע קינדער געקוילעט!

אין דער האָרדע (באָנדע) איז קיינער נישט זיכער מיט'ן לעבען; „כל דאלים נבר“ (ווער עס איז שטארקער פיהרט אויס) גייט אויף אלעם! דער שטארקער ווערט ביז און לייגט אַנידער דעם שוואַכען. דיא „חברה“ נעמט זיך פאַר קיינעם נישט אָן, נור יעדער איינציגער האָט אַ פראַווע זיך נוקם צו זיין און דיא נקמה גייט איבער צו קרובים און פריינד! און אז דאָס לעבען איז אזוי בעשיצט צוויי שטען היימישע מענשען פון איין שבת אין איין האָרדע, קענט איהר פערשטיין דאָס מול, וואָס דיא „פרעמדע“ געפאַנגענע האָבען געהאַט!

מלחמות זיינען כמעט שטענדיג! פריהער האָט מען זיין געפיהרט איינס דאָס אַנדערע אויפצושטעלן, איצט — איינער זאָלל דעם צווייטען אין וועג נישט שטיין! עס איז געגאנגען וועגען אַ שטיקעל פאַשע, אַ שטיקעל אָרט צו פאַליווען און אויך איז עס שוין געוועזען אַ געוואָנהייט! וועמע גלוסט זיך עס נישט עד היום צו זיין ביי דער וועלט אַ נבור, אַ נאָפּאָ-לעאָן, עכ"פּ אזוי אַ גענעראַל מיט שלפעס מיט איין אָרדער! און דאָן איז דאָס שוין היינט, בפרט דעמעלט באַלד נאָכ'ן קאָניבאַליזם, ווען דעם מענשענס לעבען איז נישט ווערטא געוועזען אַ דרייער, און בפרט, אז דיא געטצען זיינען אַליין ברוט-זיכטיג, און אויף יענער וועלט פרעגט מען „עסקת באַמונה“ האָסט עפעס אַ סך בלוט פערנאָסען? נישט איין מאָל גייט אַרום אַ ווילדער איראָקעז פערזאָרגט און פערביטערט, ווייל ער דערמאָנט זיך, אז פאַר זיין טהיר הענגען אזוי ווייניג מענשען-קעפּליך, אז דער מענש ווייסט נישט זיין מינוט און זיין שעה, און אז אין אַ מינוט אַרום, קען איהם אויסקומען אַב צוגעבען דין וחשבון און ער איז נאָך כמעט אַ נקי כפים, קיין טוין מענשען נישט גע'הרגעט!

און „אַללע ווענען פיהרען קיין רוים“, אַללע מיטלען זיינען גוט אויב דער צוועק איז הייליג! אויב בלוט פערניססען איז אַ מצוה, דאַרף מען נישט דוקא אַללע הכנות, צו האָבען אַ סבה אויף מלחמה, האָטש אַ תירוץ, וויא מען איז זיך נוהג היינט, וואָס מען מוז אויסזאָגען קריגע, שלאָגען זיך דוקא אויפ'ן פרייען פערלד... דאָס אַלץ איז היינט-

דיא מאַטעריע פון פרוואַט-אייגענטהום האָט זיך שווער אָנגינעמען אינעם אַרומוואַנדערענדען לעבען; נור קוים האָבען דיא שטאַרקערע פערשטאַ-נען זייער נוצען פון פרוואַט-אייגענטהום, ווייל זיי האָבען מעהר ניקענט זאַמלען, און גימאַכט דיא פראַווע פון „שלי שלי—ושלך שלך“, האָט זיך באַלד ביי דיא שוואַכע גימאַכט דער „על חטא“ געגען אייגענטהום; ווייל ערשטענס דיא שוואַכערע האָ-בען דעם וישר נישט ניקענט פערשטיין, דער קאָ-מוניזם איז נאָך צו פריש און צו הייליג אַלס סנהג פון אבות גיוועזען, און צווייטענס דיא „רייכע“ אַליין זיינען מעהר אַ בעלן גיווען אויף „שלי שלי ושלך שלי“ (מינס איז מיין און דיין'ס איז אויך מיין), אַלס צום אמת'ן מיין און דיין, עס האָט נישט ניהאַלפּען קיין שום בשטראָפּען! דיא אויסטראַליער האָבען פאַר גנבה געשיקט אויף יענער וועלט, און זעלטען ווען איינער פון זיי זאָר נישט האָטש איין מאָל אין דער וואָך עפעס צו גנבענען! ווער שמועסט גנב'נען ביי פרעמדע פון אַן אַנדער שבת, אפילו נור פון איין אַנדער באַנדע, דאָס איז נישט נור מותר נור — אַ מצוה!

הלכות מלחמה.

דער קאָניבאַליזם האָט שוין אויפגעהערט; קיין מענשען-פלייש עסט מען שוין ניט; דיא מדרגה פון מאָראַל איז שוין אַ העכערע; דאָך האָט דעם מענשענס לעבען נאָך אַלץ אַ קנאַפּע ווערדע. און דאָס איז ניט דוקא ביי אַלטע, שוואַכע, קאַליקעס, קינדער און פרייען. אזוי מענשען זיינען אויף ניט שטאַרק זיכער מיט'ן לעבען ווען מען קען שוין אפילו פון דעם געקוילעטען מענשען ניט האָבען קיין נויץ פון עסען זיין פלייש, קען נאָך אַלץ אַמאָל צו ניץ קומען אַ מענש אוועקצולייגען.

איינער האָט אַמאָל געזאָגט: „דיא גרעסטע רציחה וואָלט גיוועזען צו הרג'נען אַ מענשען נור דעראַיבער, מען זאָלל זיך מיט זיין חלב אויס-שמייערען דיא שטיוועל“. ער האָט געמיינט אז ער זאָגט אַ וויין, און צום סוף טרעפען מיר ביי דיא אויסטראַ-ליער ממש דאָס זעלבע: זיי שמייערען זיך ווען ניט דיא שטיוועל, איז דעם נאָקעטען גוף מיט מענשען-פעטס! טהייל זאָגען — פאַר שיינקייט ווענען, און טהייל האַלטען עס פאַר אַ סנולה צו פיש כאַפּען.

נעפאָנגענעם, איז אַ שמחה, אַ יו"ט! קינד און קייט, דער נאָנצער שבט ליינט אַוועק אַלע עסקים און קוממען זיך צו לויפֿען אויף דעם אָרט, וואו דער נעפאָנגענער וואָרט אויף זיין פּסק. יעדער האָט אַ פּראַווע אויסצורקלערען נייע מאָדע יסורים פאַר זייענט וועגען; מענער, ווייבער און קינדער האָבען דערביי אַ דעה און שאַרפען זיך שטאַרק דעם שכל, עפעס נייעס אויפצוגעבען, און גליקליך איז דער, וואָס האָט געקראַנען אַ „מקום להתנדר בו“, וואָס האָט געהאַט אַ קריגען גוטען איינפאַל. עס גייט אין קאָן אַלעס וואָס איז נור מעגליך: שטעכען מיט מעסערס, אויסרייסען דיא נעגל, צוברענגען מיט קוילען און נאָך און נאָך... נאטירליך האָבען זיי נישט דיא כלים, וואָס דיא אינקוויזיציע אין שפּאַניען האָט שפּעטער ערפונדען, נישט אפילו דיא, וואָס אונזערע פריהערדיגע אייראָפּעאישע דורות האָבען געהאַט צו גייטען אַ בעל דין זאָל עפעס מודה זיין; עס איז נאָך נישט דיא ציוויליזאציע, וואָס האָט אונזערע אַלטע סאַנדעס און דער שפּאַנישער אינקוויזיציע געדינט. — ווילדע מענטשען! וויא קומט צו זיי אַזעלכע זאַכען! — נור רחמנא ליבא בעי, דער עיקר איז דער גוטער ווילדען. און אונזער ווילדער האָט דעם בעסטען ווילדען געהאַט, ער האָט אַלעס געטהאָן, וואָס עס איז מעגליך גיוועזען צו טהון מיט זיינע אַרימע כלים פון שטיין, קרעמיען, האַלץ און פּיער, איינס פון דיא גיווענהליכע יסורים איז געוועזען אַרויף צו שיטטען קאכעדיגע אַש אויפֿן אַבֿגעשיילטען (סקאַלפּירטען) קאָפּף... טהייל מאָל, אַז דער עולם איז נאָר לוסטיג, מאַכט מען אַ שפּיעל פון „קאָץ-און-מוי“, מען בינד דעם נע־פּאָנגענעם אָב, מען לאָזט איהם אנטלויפֿען, דער נאָך יאָגט מען איהם וויא מען יאָגט אַ ווילדע חיה... אַזוי האָבען אויך גילעבט די אינדיאַנער אין בראַז־זילען און פּאַראַגוויי. „מלחמה האַלטען“ איז ביי זיי געווען דער איינציגער ציעל פון לעבען. Thevet דערציילט פון זיי, אַז ווען זיי ווילען בעפאַלען אַ דאָרף, בעהאַלטען זיי זיך אין שאַקעס, קריעכען וויא פּוסקען און ווארטען אָב דיא צייט צו בע־פאַלען. אַז זיי גייען דורך אַ דאָרף האָבען זיי זיך שוין פּערשיעדענע המצות ארויסצוקריגען דיא איינוואָהנער פון דיא הייזלעך. זיי מישען זיך אויס

מאָדישע „הדרור מצוה“! דעמעלט, אָדער נאָך היינט ביי ווילדע שבטים, איז מען יוצא מיט דער מצוה אַזיין, מען מאַכט אַזוי פּיעל הכנות, וויא פּיעל אונזער יענער דאָרף מאַכען גענען אַ חיה רעה אין וואַלד — ער נעמט זיא מיט כוח, מיט שכל, מיט אַ פּאַלאַפּקע; זיא פאַלט בייא טאָג און בייא נאַכט, וואַכענדיג און אין מיטען שלאָף! עס גייט נישט אין דעם, מען זאָר דאָ גבורה בעווייזען, עס גייט עס זאָל זיין אַ בער ווייניגער אויף דער וועלט! אַזא מין פּאַלאָואַניע איז גיוועזען אויף מענטשען: אַלע כלים, אַלע מיטלען זיינען גוט, כשר וישר; בעפאַלען ראַפּטום אַ דאָרף, פּערברענגען עס און אויסקוילען קינד און קייט, אַריין נאָרען צו זיך געסט, זיי מכבד זיין און דערנאָך קוילען, ס'ען, ראַפּטום אָנפאַללען פון אַ זייט — מיט איין וואָרט וואו דיא מצוה קומט אין דער האַנד אַריין — „אל תחמיצנה“ פּערליר נים דיא געלעגענהייט! — קומט זיא נישט אַזיין, דאָרף מען זיא זוכען!

דיא גאַנצע קונץ איז וויא אַמווענינסטען איי־גענע צו פּערלירען און פּרעמדע אַרויס צו שיקען אויף דעם עולם אמת! אין דעם זכות איז מען זוכה צו האָבען אויף יענער וועלט אַ גרויסען וואַלד פול מיט חיות, באַיוואַלעס מיט זייער איירעל געשמאַק פלייש, און נאָך מעהר נס וועט מען זוכה זיין צו האָבען דאָרט: דיא חיות רעות וועגען זיך לאָזען הרג'נען און דערביי נישט פּערלירען קיין טראַפּען פלוט! לאַכט נישט אויס דעם נס, וואָרים בלוט איז ביי דיא ווילדע גאָר אַ וויכטיגע זאַך, זיי ווייסען נישט פון קיין זאַלץ, און זיי טונקען דאָס פלייש אין בלוט עס זאל האָבען אַ געזאַלצענעם טעם.

נור אויב דיא „הדרור מצוה“ שטעקט נישט ביי זיי אין הכנות, איידער מען קריגט דאָס קרבן, איז פאַר דאָס אַ גרויס ענין דאָס טוירטען אַזיין; עס גייט נישט אַזוי פּראָסט צו. מען נעמט נישט אַ מענש, מען זאָלל איהם אָב קוילען „חאפּיצאפּ-לאַפּ“! ער דאָרף פיהלען, אַז מען קויעט איהם, און פיהלען האַנג, וויא האַנג עס איז נאָר מעגליך, און טיעף, און שטאַרק אויף, וויא ווייט עס איז מעגליך. מען דאָרף דעם נעפאָנגענעם צו טורטורין, מוטשען, מען דאָרף זיך אין איהם גוט נוקם זיין (איין גאָט ווייס פאַר וואָס)! אַז מען קריגט אַ

אז מיר וועלען מאכען א עהרליכען חשבון וועט אויסקומען נישט זייער ווייט.

דאך איז מען שוין עטליכע שטאפלען אָבער קראָכען אויף דעם לייטער פון מאָראַל. דיא ענט-וויקלונג פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען האָבען ביסלעכווייז נופיהרט דערצו, וויא עס פעוויזען נאָך פיענע טויזענדער אנדערע פאקטען, וועלכע לע-טורנאָ בריינגט אין זיין גרויסען בוך, (וועלכע דער פלאץ ערלויבט אונז שוין דאָ אָבער ניט צו בע-שרייבען). ניט דער מענש איז „פערקראַכען אין בלאָטע ארײַן“ ווייל ער איז אראָבגינאנגען „פון גאָטס וועג“. נור פערקעהרט דער מענש איז ביס-לעך ווייז ארויסניקראַכען פון דיא בלאָטע פון נא-טירליכע ווילדסייט, דורך א נאטירליכע ענטוויקלונג. איצט שטייען מיר שוין ניט ביז איבער'ן קאָפּ אין דיעזע בלאָטע, נור פון האלד... מיר וועלען אָבער ווייטער ארויסקריכען. דיא ענטוויקלונג האָט זיך נאָך ניט אָבגיטעלט.

פלאַי.

מיט זיי און פרוקלונג הייבט מען זיי אָן צו שלאָגען מיט מאַצונעס. מיט הילצערנע שווערדען, מען כאַפּט זיך אָן איינס דאָס אנדערע און מען בייסט און רייסט מיט דיא צייץ.... ער דערציילט, וויא איין אינדיאַנישער אָנפיהרער האָט זיך בעריהמט, אז ער האט גיהרג'עט איבער 5000 גיפאנגענע. „איך האב זיי אזוי פיעל ווייבער און קינדער אויסגיהרג'עט, אז מיר קומט דער גרעסטער כבוד“.

צווישען דיא שווארצע נעגער אין אפריקא גע-פינט איהר עס אויך ניט בעסער. אין נאָבא, פער-ציילט De Chailu, איז איינעם דערהרג'ענען אין שלאָף אדער אזוי אומגעריכט אָפּגארען און טויטען, אָבוארטען אויף א נקבה ווען זיא גייט נאך ווא-סער און אנדער קינען זיא טויט, איז נישט נור מעשים בכך יום. נור מעשים וואס מען ריהמט זיך מיט זיי, וואס מען פערלאנגט פאר זיי כבוד. דאָס איז דיא פארציטישע מלחמה, אָדער נאָך דיא היינטיגע ביי דיא מענשען וואס זיינען עד היום ווילד... וויא ווייט זיינען מיר אָבגינאנגען פון זיי?

פיער קשיות וועגען דער וויסענשאפט.

היימאן: זאג מיר, אַרברה, וואָס אזוינס האָסטו גיהערט, דאָס עס קומט אויס ביי דיר אזוי משוגע?

היימאן: מילא וואָס איך האָב גיהערט! איך האָב גיהערט פיעל זאכען. זאג, אַרברה, אליין, וויא זאָל איך דאָס ניט אָנרופען ווילד, אז איך לייען יענעם טאָג אין צייטונג, דאָס מען האָט באַרעכענט (און, וויא יענער זאָגט: אז דו גלויבסט ניט טאָג גיי רעכען איבער), דאָס א דעפעשע קומט אָן פון איי-ראַפּע נאָך אַמעריקא אין ניט מעהר וויא עס-ליכע סעקונדען מיט א הונדערט טויזענדסטע טהייל פון א סעקונדע. דו הערסט א עסק? א הונדערט טויזענדסטע טהייל פון א סעקונדע! נו, איך פרעג דיר, זאג דו אליין, קען דיין מוח בעגרייפן אזא צייט? — איך וועל שוין ניט זאָגען, א הונ-דערט טויזענדסטע טהייל, קען דיין מוח בעגרייפן האַצבע א הונדערטע, האַצבע א צעהנטע טהייל פון סעקונדע?

היימאן: זאג וואָס דוא ווילסט, היימאן, מענסט מיר רופען נאָך שומא, עס הארין — וואָס דו ווילסט נור אליין — איך זאָג און בלייב דערביי, דאָס אזוי וויא מען קען ניט גלויבען אלעס וואָס דיא גלויביגע זאָגען, אזוי קען מען אויך ניט גלויבען אלעס וואָס דיינע אפיקורסים — אָדער וויא דו רופסט זיי — דיא וויסענשאפטס-מענער זאָגען, היימאן: „וואָס האָט דער גיבראכט צו אזא בעשלוס?“

היימאן: וואָס האָט מיר גיבראכט צו אזא בעשלוס? גאנץ איינפאך! דו האלטסט אין איין שרייען, אז דאָס, וואָס דיא וויסענשאפט זאָגט, ליינט זיך אויפ'ן שכל און זיא בעווייזט עס מיט ראיות ברורות, און סוף כל סוף קומט אויס ביי מיר, דאָס מאַכט פון איהרע בהויפמונגען זיי-נען אזוי ווילד, אז מען דארף נור זיין משוגע דאָס צו גלויבען.

היימאן: איידער איך וועל דיר געבען איין תירוץ אויף יעדער קשיא בעזונדער, מוז איך דיר פריהער געבען דינע ערקלערונג:

דו וועסט צוגעפעהן, דאס מיט א געוויכט למשל פון א פונט, קען מען ניט ווענען א זאך וועלכע ווענט פיעל מעהר וויא א פונט.

וואס איך מיינ מיט דעם משל צו בעהויפטען איז דאס: אונזערע חושים און אונזער שכל זיינען בעגרענעצט: אזוי ווייט, און ווייטער ניט. אונזער חוש הראיה למשל, קען נור זעהן דיא גרויסהייט, דיא קליינהייט, און דיא ווייטקייט פון א זאך ביז א געוויסען גראד, אבער-ווייטער ניט. דאס זעלבע איז מיט אנדערע חושים. דער שכל ווידער, וועלכער איז געגרינדעט אויף ערפאהרונג און הענטצט דיא ערפאהרונג אלס זיין מאטעריאל, דער שכל, גייט שוין אביסעל ווייטער. דורך ערפאהרעהייט איז איהם שוין געלונגען אויסצובעסערן אונזערע חושים, צו פארגרעסערען זייער קראפט. מיט געד וויסע מיטלען, וועלכע דער שכל הייסט אונז ברויכען, און וועלכע ער האט גע'ירש'ט פון ער: פארהענהייט — קענען מיר זעהען, למשל, זאכען וואס דער חוש הראיה, אזוי וויא ער איז, קען ניט זעהן. מיט א פארגרעסערונגס גלאז קענען מיר זעהן זאכען, וועלכע דיא אויג קען קיין מאל ניט זעהן. עס זיינען דא פארגרעסערונגס גלעזער, וועלכע פארגרעסערן א זאך א טויזענד מאל, און אז מיר זעהן אונטער אזא גלאז א זאך אזוי גרויס וויא א מילב, איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דיא זאך איז אין אמת'ן גור א טויזענדסטע טהייל דיא גרייס פון א מילב. דאס זעלבע איז מיט דעם חוש פון הערען. דורך דעם וואס דער שכל מיט דיא הילפע פון ערפאהרעהייט האט אונז גיגעבען א טעלעפאן, קענען מיר הערען א שטימע הונדערטע מייל ווייט, אלזא עס זיינען דא זאכען, וואס מיט אונזערע חושים, וויא זיי זיינען פון דער נאטור, קענען מיר צו זיי ניט צוקומען, ווערענד מיט אונזער שכל קומען מיר צו זיי יא צו. עס זיינען אבער אין דער נאטור אויף פארהאנדען זאכען, גענען וועלכע דער שכל קען אויף גאר ניט מאכען. ווייל, וויא איך האב פריהער געזאגט, ענדיגט זיך דער שכל דא, וואו ערפאהרעהייט ענדיגט זיך. איך

דאס איז איינס אונזער. איצטער הער אויס ווייטער. געכטען לעז איך איין ארטיקעל פון איי-נעם, א שרייבער, וועלכער ווייזט איין: דאס אלעס אין דער וועלט איז צוזאמענגעשטעלט פון גאנצן קלייניקע טהיילכעלעך, וועלכע מען רופט אטאמען. און דאס דינע טיילכעלעך זיינען אזוי קליין, וויא לערך א טויזענדסטע טייל פון א מילב, — אפשר נאך קלער נער. נו איך פרעג דיר, איז עס מעגליך עס זאלען קען עקזיסטירען זאכען וואס זיינען אזוי קליין? און נאך זיין שרייבען קומט אויס, אז דאס איז א פאקט בלי ספק, אז יעדער איינער וואס האט נור עטוואס א בעגריפע פון וויסענשאפט וויס דאס. ווידער שרייבט ער דארטען, אז עס איז אגב נומען פון דער וויסענשאפט, דאס אט דיא אטא-מען עקזיסטירען פון אייביג אן. דאס עס האט נאך ניט גיקענט זיין א צייט ווען זיי האבען ניט עקזיסטירט. היינט פרעג איך דיר: אז איך זאל גלויבען אזוי וואס, — דאס עס איז מעגליך, אז א זאך זאל עקזיסטירען פון אייביג, און נאך אהן א אנפאנג, טא קען איך דאך שוין פאר איין גאנג גלויבען אין א גאט, וועלכער עקזיסטירט פון איי-ביג אן.

דאס זיינען דריי קשיות, נור אזוי וויא עס איז פוסח'ציט, וועל איך דיר שוין פרעגען א פערטע: ער שרייבט דארטען דאס פלאטין האט קיין גרענעץ ניט. ווען מען זאל פליהען מיט א לופט-באלאן מיליאנען יאהרען נאך אנאנד, וועט מען ניט קומען צו א'ן ארט וואו פלאטין זאך זיך ענדיגען. איך ווייס ניט וויא מען קען זיך פאר-שטעלען א פלאטין וואס זאך גאר קיין גרענעץ, נאך קיין ענדע ניט האבען! איך ווייס — איך קען מיר פארשטעלען א פלאטין א מיליאן מייל דיא ליינג און א מיליאן מייל דיא ברייט, איך קען מיר פארשטעלען נאך גרעסער, לאמיר אננעה-מען א מיליאן מאך אזוי גרויס, קורץ וויא גרויס נור דו ווילסט אלץ. אבער עס מוז דאך געהען א סוף, א גרענעץ, א ענדע מוז דאך דאס האבען. צום סוף קומט ער צוגיין און זאגט, דאס דער וועלט-פלאטין, דער שטח העולם, איז גרענעצאן. פרעג איך דיר, וויא איז דאס מעגליך א זאך אהן א סוף?.

טענס? אז א שטיקעל פאפיר זאל קענען איבערגעבען רייר, אהנע דאס דיא פאפיר אליין זאל צו דער זעלבער צייט ארויסגעבען א קול און ריידען? ווייל ער האט נישט ניהאט דיא ערפארהונג פון דאמפף, פון א ביקס, און פון שרייבען. לאמיר זיך יעצט אומקערען צו אונזער ענין.

עס זיינען אלזא פערזאנלעך זאכען, וואס מיט אונזערע חושים, וויא זיי זיינען, קענען מיר נישט בעגרייפן. אבער מיט'ן שכל יא. און עס זיינען אויך פערזאנלעך זאכען, וואס אפילו מיט'ן שכל קענען מיר זיין פארלויפן אויך נישט בעגרייפן. אונזערע חושים און שכל זיינען אלזא בעגרענעצט. און אזוי וויא עס זיינען דא זאכען אין דער נאטור נאר אהן א גרענעץ, שעמט זיך טאקע דיא וויסענער שאפט נישט און איז מודה, אז דאס זיינען זאכען, מיט וועלכע זיא קען נאך פארלויפן נישט האנדלען. זיא נישט זיך נור אפ מיט זאכען, וועלכע ענטוועד דער דיא חושים אדער דער שכל קען בעגרייפן. דיינע קשיות זיינען אזעלכע, וועלכע קענען בע-אנטווארטעט ווערען דורך לעבעדיגע בעווייזע און ראיות ביז א געוויסען גראד, ד"ה אזוי ווייט וויא דער שכל קען אונז פיהרען.

דיין ערסטע קשיא איז: וויא איז דאס מעגליך צו בעגרייפן א הונדערט-טויזענדסטע טהייל פון א סעקונדע? איך גלייב דיר, דאס עס איז אונמעגליך פאר אונזערע חושים און געפיהלע דאס צו בעגרייפן, אבער ערפארהענהייט און שכל נישט אונז דיא מעגליכקייט דאס צו בעגרייפן אויף א גאנצן איינפאכען אופן.

דוא ביסט דאך א מאשינער נאפערייטער, שטעפער, ווייסטו גאנצן נישט, דאס א זינגערס מאשין, ווען זיא ווערט געטריבען דורך עלעקטריציטעט, וועט מאכען אונזיפעהר 2 טויזענד שטעך אין א מינוט. איצטער פרעג זיך אט דיא איינפאכע פראגע: וויבאלד, אז אין איין מינוט וועט זיא מאכען כען צוויי טויזענד שטעך, טא וויא לאנג וועט עס איהר געהמען צו מאכען איין שטאך? בארעכענע, וועסטו זעהן, דאס זיא וועט מאכען איין שטאך אין א דרייא און דרייסיגסטע טהייל פון א סעקונדע. איצטער גיט א טריט ווייטער און פרעג זיך: וויבאלד עס איז מעגליך א דרייא און דרייסיגסטע

זעה דוא קוועטצסט אביסעל מיט דיא פרייזעס. וויא עס ווייזט אויס, גיפעלט דיר נישט מיין פירוש אויף שכל. ווייל דאס רוב מענשען שטעלען זיך פאר שכל אלס א גענענשטאנד, א מין געמליכער חפץ, אזוי וויא זיי שטעלען זיך פאר "נשמה" — א חלק אלוה, וויא דיא אידישע "פילאזאפיע" רופען דאס. דער פאקט איז אבער, אז שכל איז דאך נישט מעהר וויא דיא ארבייט פון אונזער מארך מיט דיא ערפארהענהייט אלס א מאטעריאל. א'ן עופ'עלע האט קיין שכל נישט, ווייל עס האט קיין מאטעריאל פאר דעם מארך — קיין ערפארהענהייט. וואס עלטער ער ווערט, אלץ מעהר ערפארהענהייט קריגט ער. דינע ערפארהענהייט לייגט ער אוועק ביים מארך אויפ'ן פאליצע. דער זכרון האלט דיא סחורה, דינע מאטעריאל פון שכל, אימער פריש. אנפאנגס איז פון דיא סחורה דא גאנץ ווייניג, און דער זכרון איז אונבעדייטענד. דיא איינדריקע אויפ'ן מארך האלטען זיך נאך נישט, צוליעב דעם דאמאלדיגען צושטאנד פון דעם קינד'ס מארך. און דארום האט דאס קינד קיין זכרון נישט. עס קומט אויס בייא דעם קינד דאס אנטאפען דעם פלאם פון ליכט און אריינלייגען אין מויל איז גראדע אזוי מעגליך, וויא אנטאפען דעם פינגער און איהם אריינגעהמען אין מויל. דיא ערשטע ערפארהונג, דאס דער פלאם איז קיין פאסענדרער ארטיקעל אויף צו שפילען זיך, איז נישט גענוג פאר איהם אלס א ווארגונג נאך אמאל דעם פלאם נישט צו טיטעפן, ווייל עס איז קיין זכרון נישט! אז ער ווערט אבער עלטער, און איינדריקע אויפ'ן מארך האלטען זיך שוין בעסער, דער זכרון ווערט שטארקער, און דעם נסיון מיט'ן פלאם האט ער שוין עמליכע מאל דורכגימאכט, ד.ה. ער האט ניהאט מעהר ערפארהונג, דאן לייגט זיך אוועק ביים קינד אין מארך א שטיקעל סחורה, א פאקט, געמליך: דאס ווען ער זאל כאפען דעם פלאם וועט וועה טאן. אזוי נייט דאס קינד פארווערטס, און וואס מעהר ערפארהונג אלץ מעהר שכל, וויכדע מעהר שעה האבען ווייניג ערפארהונג, דארום האבען זייא ווייניג שכל. ווארום קען זייער שכל נישט בעגרייפן דאס א וואנען זאל קענען פארהען אהן פערד? דאס מען קען טוירטען א חיה שטייענדיג פון דער וויי-

היימאן: זעהר פאלש ברודער! ניט דער-
פאר, ווייל עס האט אין דיא ערשטע פאָר טעג
נאָר ניט אָבעריבען, זעהט מען ניט דעם סארב.
טווענד מאָל ניין! ניט נור האָט עס אָבעריבען אין
דיא ערשטע פאָר טעג, זאָנדערן עס האָט שוין
אָבעריבען אַ פיצעלע אייזען מיט'ן ערשטען רייב.
יעדער איינציגער רייב האָט אָבעריבען אַ פיצעלע,
נור דיא פיצעלעך זיינען אזוי קליין, אז עס דארף
נעמען מירדע וויפיל אַזעכע פיצעלעך, אז מען
זאָל דאָס קענען אָנפאַנגען מערקען מיט'ן אויג, דא-
רום מערקט מען דאָס ערשט אין עטליכע וואָכען
שפעטער.

נייטען: זאָג וואָס דו ווילסט, — אז איך
זאָל דאָס גלויבען, טאָ וועל איך שוין גלויבען אַלעס
וואָס דיא ווילדעסטע אמונה האָט גיסענט אויס-
טראַכטען.

היימאן: זעהסט ברודער, ווען דיא אַללע
זאָכען, וואָס דיא אמונה לערנט, וואָלטען זיך אזוי
גיליגט אויפ'ן שכל, און וואָלטען אזוי גיסענט בע-
וויזען ווערען, וויא איך וועל דיר בעווייזען דאָס,
ווענען וואָס מיר ריידען, דאן וואָלט איך און אַללע
רעכטדינקענדע מענשען גילויבט.

נייטען: אדרבה, גיב אהער דייע בעווייזע
און לאָמיר טאָקי זעהן, וויא דער שכל קען זיך
איינשטימען מיט אזוי וואָס! וואָס-זשע לאַכסטו?
היימאן: איך לאָך פון דעם, וואָס דו ביסט
אזוי אין כעס. זעהסטו איך האָב דיר פאַראויס גע-
זאָגט, דאָס דיר וועט עס אויסקומען זייער ווילד.

קודם כל, האָב איך דאָך דיר שוין גיגעבען אַ
לעבעדיגען בעווייז ווענען דעם מיט'ן פאַרנעסערן
גלאַז, און דאָס אליין דארף שוין זיין גענוג פאַר דיר.
נייטען: לאָז מיר צוריה מיט דיין פאַרנער-
סערנלאָז! ווייס איך וואָס פאַר אַ מין פאַרבלענדע-
נעס דאָס איז. אפשר רוכט זיך דאָס נור אָפּ? מאַלע
וואָס דיא אויג קען זיך אַבדוכטען! איבעריגענס,
האָסטו דאָך מיר אליין אַמאָל גיזאָגט, דאָס מען
קען אַ מאָל דיא אויג ניט טרוען, א פשיטא דורך אַ
גלאַז. איבערציג מיר מיט'ן שכל, אז מיט איין
רייב קען זיך אָברייבען אַ פיצעלע אייזען.

היימאן: דו מאכסט זיך נאָרריש. דאָס
וואָס איך האָב דיר אַ מאָל גיזאָגט, דאָס דיא אויג

טהייל פון אַ סעקונדע, טאָ וואָרום זאָל ניט זיין
מעגליך אַ העלפט דערפון, א פערטיל, א אכטיל
א. ז. וו.

נייטען: דער חשבון איז צדק, אָבער אויף
אזא אופן איז דאָך ווייטער משוגע צו ווערען! נאָך
דעם חשבון קומט דאָך אויס, אז אין לבר סוף!
דוא קענסט דאָך אזוי צומהיילען ער עולם ועד,
אָהן אַ שיעור און אָהן אַין ערך.

היימאן: עס איז טאָקע אין לבר סוף: אי
וואָס אונז איז שווער צו בעגרייפן אַ זאך אָהן אַ
סוף? טאָ וואָס האַרט דאָס דיא וויסענשאַפט?
דאָס וואָס פאַר אונז איז עס אונבעגרייפליך, איז
דאָך קיין ראיה, אז דער שלום, צו וועלכען דער
שכל קומט, איז ניט ריכטיג.

אין דיין צווייטע קשיא פרענסטו, וויא עס איז
מעגליך, דאָס עס זאָלען עקזעסטירען זאָכען, נאָך
קלענער פון אַ טווענדטע טהייל פון אַ מילב?
ערשטענס האָב איך דיר שוין פריהער גיגעבען אַ
פאקט מיט'ן פאַרנעסער גלאַז, און צווייטענס איז
דאָס נאָגן לייכט מיט'ן שכל צו בעגרייפן. חאָצי
אין פלוג קומט דאס אויס אזוי ווילד און אונמעגליך.
ווען איך זאָל דיר למשל זאָגען, דאָס ווען מען
טהוט אַ רייב מיט אַ פאָדים איבער אַין אייזען, רייבט
זיך פון דעם איין רייב אָב אַ פיצעלע אייזען, —
וועסטו דאָס געוויס אָננעהמען פאַר דיא ווילדעסטע
נומא, וואָס אפילו דיא גמרא איז ניט איממטאָנדע
אזא נוז אַ צו זאָגען, און פון דעסטווענען איז עס
דאָך אזוי. איך וועל דיר ווייטער געבען אַ ביי-
שפיעל פון דיין אייגענע אַרבייט. וויא קומט עס,
דאָס נאָכהער וויא דוא אַרבייטסט אָפּ אויף אַ נייע
מאשין עטליכע וואָכען, וועסטו בעמערקען אַ טיפּע
קאָרב אין דיא לעבעל, דורך וואָנעט דער פאָדים
ציהט זיך. זאָג מיר, איך בעט דיר, פון וואָנעט
קומט דער קאָרב?

נייטען: נאָטירליך קומט דער קאָרב פון
דעם פאָדים, וועלכער רייבט דעם אייזען.

היימאן: וואָרום, דענקסטו זעהט מען ניט
דעם קאָרב דעם ערשטען אָדער צווייטען טאָג?
וואָרום זעהט מען ערסט אין עטליכע וואָכען אַרום?
נייטען: וואָס פיר אַ קשיא איז דאָס? ווייל
אין דיא ערשטע פאָר טעג האָט עס נאָר ניט
אָבעריבען.

עס זיך יא אַברייבען. אלץ פרעג איך דיר: וויא באַלד, אז איין רייב האָט אין זיך ניט דיא מעגליכקייט עטוואָס אַבצורייבען, טאָ וואָרום זאָלען אַ מיליאָן אַזעלכע רייבען יא האָבען דיא מעגליכקייט עטוואָס אַבצורייבען?

נייט ען: איך פאַרשטיי לחלוטין דיין קשיה ניט! אז מוין פרעגט מיר דאָס וויבאַלד אין איינ-צעלנער מעגש קען ניט שלעפּען אַ געוויסע לאַסט, טאָ וואָרום זאָלען עטריכע מעגשען יא קענען שלע-פען?

היימאן: דיין משל וואָלט, גוט גיווען, ווען ער זאָל זיך פאַסען צום נמשל. ליידער פאַסט ער ניט. איך וועל נעמען דיין אייגענעם משל, גור מיט אַ שטיקעלע ענדערונג, וועלכע וועט זיך יא פאַסען צום נמשל, דאָן וועסטו זעהן, דאָס איך בין גירעכט. ווען יעדער איינצעלנער פון דייע מעגשען זאָלען לחלוטין גאָר קיין כח ניט האָבען, וועט דען אַ נאָנצע קאָמפּאָניע פון אַזעלכע מעגשין יא כח האָבען? אָדער, צום ביישפּיעל, ווען דו וועסט נעהמען אַ געדזעלשאַפט, וואָס יעדער מיטגליעד איהרער איז שטום, וועט דען דיא געדזעלשאַפט זיין אַ רעדנערין? מען דארף, דאכט זיך, קיין גרויסער חכם ניט זיין צו פערשטיין, אז דאָרום קען אַ געוויסע צאָהל מעגשען ארויסגעבען אַ געוויסע קראַפט, ווייל יעדער איינ-צעלנער בעזיצט אַ טייל פון דיא קראַפט. ווען דער איינצעלנער מעגש וועט גאָר קיין קראַפט ניט בע-זיצען, וועלען אַ מיליאָן אַזעלכע מעגשען אויך קיין קראַפט ניט קענען ארויסגעבען.

שטעל זיך טאַקי פאַר, אז איין רייב קען אפילו אַ האָר אויף ניט אַברייבען. וויבאַלד אז איינער קען ניט אַברייבען, וועלען צוויי דאָך אויך דאָס ניט קענען — פון צוויי מאָל גאָר-נישט קומט דאָך אַרויס גאָר נישט. דאָס זעלבע וואָלט זיין מיט דריי, מיט פיער, מיט פינף, מיט הונדערט, מיט טויזענד, מיט אַ מיליאָן רייבען: וויבאַלד פון איין רייב קען טאַקי גאָר-ניט אַבגשריבען ווערען, טאָ וויא אזוי קען יע אַבגעריבען ווערען פון אַ מיליאָן רייבען? אַ מיליאָן מאָל גאָר-נישט איז דאָך פאַרט גאָר-נישט.

אַ חוץ דעם, לאָמיר אָננעמען, אז פון אַ סך, זעהר אַ סך רייבען מיט אַ פאָדיר רייבט זיך יע

קען אַ מאָל דעם מעגשען אָפּגאַרען, איז גאָנץ ריכ-טיג; אָבער דאָס טרעפט זיך אונטער אויסעראָר-דענטליכע צושטענדע. וואָס אָנבעלאַנגט דעם פאַר-גרעסער גלאָז, איז ניט יעצט דיא צייט איך זאָל זיך אַריינלאָזען מיט דיר אין אַ גענויע ערקלערונג צו בע-זייען, אז ויא נאָרט ניט אָפּ. איך זעל זיך דערוויי-בענגונען מיט אַ קליינעם ביישפּיעל און דאָס וועט דיר אַריינגעבען מעהר אַמונה אין גלאָז בכלל. זאָג מיר, איך בעט דיר, ווען איך זאָל גאָר דיין דעה גאָר אזוי גיך ווערען אין אפיקורס אין דיא ריכטיג-קייט פון פאַרגרעסער גלאָז, טאָ וואָרום זאָל איך שוין ניט אַפלייקענען דיא ריכטיגקייט פון אַ ספּעק-טיף אָדער בריללען? און וויא באַלד אז יאָ אזוי, טאָ וויא קומט עס, דאָס אַ מעגש וואָס זיין ר.י.ה איז שוואַך, און מיט דיא נאָקעטע אויג קען ער דעם „במה מדליקין“ אין סדר ניט זעהן, — וויא קומט עס, ווען ער טוהט אָן אַ פאַר ספּאָקולען זעהט ער איהם יא? אלץ פרעג איך דיר, איז דער „במה מדליקין“ דאָ אין סדר, אָדער איז קיין מאָל קיין במה מדליקין אין סדר אין אמת'ן ניט גיווען, אי דאָס וואָס דער מעגש זעהט איהם דורך דיא ברי-לען איז דאָס גור אַ פערפלענדעניס, אָן אַבדוכטע-ניס צוליעב דיא בריללען? אָדער ווען דורכ'ן ספּעק-טיף זעהסטו אויפ'ן ים אַ שיף, וועלכע איז אזוי ווייט דאָס מיט'ן אויג קענסטו איהר ניט זעהן — פרעג איך דיר, איז דיא שיף אַ ווירליכקייט, אָדער איז זיא בלויז אַ אַבדוכטעניס, אין אָפּגאַרונג פון שפיגעל? גיין, עס איז ניט קיין אַבדוכטעניס? היינט וויבאַלד אז מיר קענען טרויען דעם שפּאק-טיף און דיא בריללען, וואָרום זאָלען מיר ניט גלוי-בען דעם אָרימען פאַרגרעסער גלאָז? זעהסט, יעצט לאַכסטו שוין — און טאַקי פון דייע אייגענע נאָר-רישקייט! אלץ לאָמיר דאָס אלעס אוועקלייגען און קומען צום פונקט.

דו בעסטסט מיר איך זאָל דיר איבערצייען ער-דרך השכל, אז מיין בעהזופטונג, דאָס דורך איין רייב איז שוין מעגליך דאס עס זאָל זיך אַפּרייבען אַ שטיקעלע אייזען — איז ריכטיג. איך וועל דיר גלייך אָנווייזען, לייג גור צו קאפּ.

דאָס גיבסטו דאָך צו, דאָס, למשל, דורך אַ מיליאָן רייבען אין אַ צייט פון אַ פאַר וואָכען קען

דער תירוץ איז: דיא וויסענשאפט ניט טאקע צו, אז עס איז אונמעגליך פארן שכל צו בעגרייפן עקזיסטענץ און אָנפאַנג. אי פון וואָנעט דרינגט זיא, דאָס דיא אַטאָמען האָבען קיין אָנפאַנג ניט ניהאט? זיא דרינגט עס דערפון: מיר האָבען אַ פאַקט דאָס קיין זאך אין דער וועלט קען ניט אומקומען, — אז יעדע זאך קען נור בייטען איהר פאַרמע, למשל, פון האַלץ קען ווערען קוילען, פון קוילען אַש, פון אַש שטייב, אָבער אויפהערען צו עקזיסטירען נאָר אין גאַנצען קען עס ניט. איז דאָך פון דעם גידרונגען, אז וואָס? אז דיא אַטאָמען פון וואָס אַלעס איז צוזאַמענגעשטעלט זיינען אַימער עקזיסטירענד.

מיר זעהען אויך פאַרקעהרט, אז אַלץ וואָס עס ווערט, ווערט ניט פון העלער-הויט. פון זיך אַליין, זאָנדערען פון אַנדערע זאכען. דאָס קינד ווערט פון דיא מוטער'ס שפּייז: פון דיא שפּייז ווערט ביי איהר בלוט, און פון דיא בלוט ווערט דער קערפעריל פון דאָס קינד אין איהר בויך, — פונקט וויא פון אַ טייך פון דיא זעלבע שפּייזען ווערט דיא פלייש אין איהר אייגענעם קערפער. פון דיא שפּייזמאטעריאלען, וועלכע דיא זריעה געפינט אין דער ערד, ווערט דער בוים, וועלכער ווערט אַלץ גרעסער און גרעסער פון דעם וואָס אין איהם ווערען פערוואַנדעלט אויך אַזעלכע שפּייזמעטעריאלען, וואָס זיינע וואַרצלען ציהען אין זיך אַריין. פון אַ טויטען אָקס ווען ער ווערט צופוילט אין דער ערד, ווערט אַ טייל פון דער ערד; פון דעם ווערט גראַז, פון דיא גראַז ווערט פלייש אין אַנאָדער אָקס (וואָס עסט דיווע גראַז) פון דיא פלייש פון דעם אָקס ווערט פלייש אין אַ מענשען, וואָס עסט דעם אָקס; אין קבר ווערט פון דעם מענשען'ס פלייש פלייש פון ווערס א. ז. ו. א. ז. ו. ו. וואָס עס ווערט נור, צו עס ווערט נובאַרען צו עס שפּראַצט אַרויס, צו עס ווערט אויף אַנאָדער אַרט, קענען מיר זעהען אז עס ווערט ניט פון זיך גאָרניט, זאָנדערען פון אַנדערע זאכען, וואָס זיינען פריהער גיווען אין אַנדערע פאַרמען, אָדער צושטענדע.

קיין זאך קען אַלץ פון גאָרניט ניט ווערען, און קיין זאך קען אין אַמאָן ניט פערניכטעט ווע-

אָפּ אייזען. וויא פיעל אָבער איז דיעזער „זעהר אַ כּך“? — אַ מיליאָן מאָל, צעהן מיליאָן? גוט, לאָמיר, למשל, אָננעמען, אז בלויז צעהן מיליאָן רייז בען מיט אַ פּאָדים קענען אָפּרייבען אייזען, און אז ווייניגער קענען אפילו קיין פּיטצעלע אייזען אויף ניט אָפּרייבען. דאָס וועט הייסען, אז ניין מיליאָן מיט ניין הונדערט טויזענד מיט ניין הונדערט ניין און ניינציג (9,999,999) רייבען רייבען גאָרנישט אָפּ, און אז צעהן מיליאָן (דאָס הייסט מיט איין רייב מעהרער) רייבען שוין יע אָפּ. עס וועט אַלץ אויסקומען, אז נאָך דעם, וויא דער פּאָדים האָט געריבען 9,999,999 מאָל איז דער אייזען געבליבען וויא פריהער, פונקט וויא איידער מען האָט גינומען רייבען, אָבער אז מען האָט נאָך איין רייב נישט, האָט זיך אָפּגריבען. דאָס וואָלט אַלץ הייסען, אז איין רייב מיט אַ פּאָדים רייבט פאַרט אָב אייזען און נאָך וויא? אַ שטיק מיט אַ מאָל! דו זעהסט שוין וויא לעכערליך עס איז?

אַלץ ווען אַ מיליאָן אייגענעלע רייבען האָבען אָפּגעריבען אַ שטיקעלע אייזען, מוז אויך זאָגען, דאָס יעדער רייב האָט אָנגעריבען אַ מיליאָנעט טהייל פון דיא שטיקעלע אייזען (אָנגענומען דאָס יעדער אייגענעלער רייב האָט געריבען מיט דיא זעלבע קראַפט). יעצט סענסטו זיך פאַרשטעלען, וויא קליין דאָס פּיטצעלע אייזען האָט גימוזט זיין, וואָס דער ערשטער רייב האָט אָפּגעריבען. און, אז מיר האַלטען שוין אזוי ווייט, לאָמיר ניין אַ טריט ווייטער, און מיר וועלען זעהן, דאס עס קען נאָר קיין ענדע ניט זיין צו דיא קליינקייט פון אַ זאך, דען וויא קליין דיא פּיצעלע זאָל ניט זיין, קען זיא דאָך — ווייניגסטענס אין גיראנקען — צוטהיילט ווערען אויף האַלבע, פערטיל, אכטיל, א. ז. ו. — נאָר אָון אַן ענדע. איצטער וועלען מיר זיך נעמען צו דיא דריטטע קשיה: דו פרענסט, וויא איז דאָס מעגליך זיך פאַר-צושטעלען, אז אַ זאך זאָל עקזיסטירען פון אייביג אָן, נאָר אָון אָנפאַנג? און וויבאַלד עס איז אונז מעגליך פאַר דעם מענשענס שכל אזוי וואָס צו בעגרייפן, טאָ וויא קען דיא וויסענשאפט קומען צו אַזא בעשלוס? און פון וואָנעט דרינגט דאָס דיא וויסענשאפט? אפער האָט עס טאקי אַן אָנפאַנג?

איז נאך א ווירקליכקייט. אפשר איז דאס ניט מעהר וויא א חלום? עס דוכט זיך אונז אפשר נור דאס מיר עקזיסטירען, ווער ווייס צו אין אמת'ן איז נאך דא א היימאן און א נייטען?

היימאן: ווענען דעם וואָס איז שייך דיא אַברוכטענעס — וועלען מיר ריידען אנאנדער מאַל. איך בין דערווייל איבערצייגט, דאָס אלעס איז א ווירקליכקייט, וואָרים דער מאָנען מיצעלט מיר טאָקי אין דער ווירקליכקייט, און, אז איך וועל איהם ניט אָנשטאָפּען טאָקע מיט עפעס ווירקליכעס, וועט ער זיך נאָך מעהר צווישען. לכן וועלען מיר טאָקע גיין אהיים; נור איידער מיר שוידען זיך, וויל איך נאָך עטליכע ווערטער מיט דיר ריידען ווענען א פאָאָר בעמערקונגען וואָס דו האָסט גי- מאַכט.

דו האָסט גיזאָגט, דאָס וויבאלד דו וואלסט גלויבען אין דיא אונענדליכקייט פון דיא אלע זאכען, ווענען וועלכע מיר האָבען גירעט אז זיי קומען פאַר אזוי. אונבעגרייפליך, איז דאָך שוין מעגליך צו גלויבען אין גאָט אויך. דער פֿערנלייך, ליבער פריינד, איז זייער א קרומער. ווען מיר גלוי- בען ניט אין דיא עקזיסטענץ פון א גאָט, ד. ה. אין אונענדליכע בעשעפעניס, וועלכע עקזיסטירט ניט אלס א טהייל פון דער וועלט, זאָנדערען אַביגונדערט פון דער גאַנצער וועלט, דער בעשאפער גאָר פון דער וועלט, — ווען מיר צווייפלען אין דיא עקזיס- טענץ פון אזא בריאה, איז ניט דערפאַר ווייל מיר קענען ניט בעגרייפֿען זיין אונענדליכקייט. מיר וואלטען איהם שוין דאָס מוחל גיווען; ניט דאָס מיינט מען — אָבער ווענען דעם — איז ניט יעצט דיא צייט צו ריידען.

J. Finn, London.

דען. היינט וויא באלד איך זאָל זאָגען, אז דיא אַטאָמען (וועלכע בעשטייען שוין פון קיין אנדערע זאכען ניט) האָבען יא גיהאט א'ן אָנפאַנג, אזא מאָל זיינען זיי ניט גיווען, וועט דאָך דאָס הייסען, אז עס איז גיווען א צייט, ווען פון גאַרנישט איז גיוואָרען א'ן אַטאָם, און דאָס איז דאָך אונ- מעגליך.

יעצט ווענען דעם, וויא אזוי מען קען זיך פאַרשטעלען, אז פלאץ האָט קיין שיעור ניט. יעדע זאך, יעדער „עפעס“ פארנעמט פלאץ. ווען עס איז אין א'ן אָרט פוסט, פארנעמט דיא פוסטקייט, „דער גאַר-נישט“, פלאץ. אַלואַ עפעס פאַר- נעמט פלאץ און גאַר-נישט פארנעמט פלאץ. דער געגענוואָן פון עפעס איז גאַר-ניט; דער געגענוואָן פון גאַר-ניט איז עפעס. היינט אז מען זאָל זיך פאַרשטעלען א גרענעץ צו פלאץ, א גרענעץ נאָך וועלכען עס איז קיין פלאץ מעהר ניטא, וועט דאָך דאָרטען זיין, הייסט דאָס, דער געגענוואָן אי פון עפעס אי פון גאַר-נישט, — דאָס הייסט זיך פאַרצושטעלען אזא מין גאַר- נישט, וואו עס איז ניטאָ ניט קיין עפעס, ניט קיין גאַר-נישט.

אַלואַ זעהסטו, דאָס עס איז פיעל שווערער זיך פאַרצושטעלען פלאץ מיט א גרענעץ, אלס אָהן א שום גרענעץ.

נייטען: דאָס איז ריכטיג. אלעס וואָס דו האָסט ערקלערט גיב איך צו. אָבער אזוי פיעל מוז איך זאָגען, דאָס טאָקע נאָך דיא גאַנצע ער- קלערונג, קומט מיר יעצט. דיא גאַנצע וועלט פאַר אלס איין וואונדערבארער רעמעניס. דעם אמת זאָגענדיג, בין איך עפעס גאַר נישט זיכער מיט'ן לעבען. ווער ווייס צו דיא גאַנצע בריאה

פאָעייע און וויא מען שרייבט זיא

II.

ערסיפיקאַציאָן, אָדער דיא קונסט פון שרייבען געדיכטע (שירים).

אין אונזער ערסטען ארטיקעל ווענען פאָעייע

האָבען מיר גיזעהען, אז דיא פאָעייע איז אזוי וויא דיא יום-טוב'דיגע וואָרט-קליידער פון אונזערע ער- האבענע גיראנקען, — אז זיא איז א מין מאַל- קונסט, וואָס ברויכט דאָס וואָרט אַנשטאָרט

געדריכט בעשטייט, — דאָס איז דער צוועק פון דיווען ארטיקעל.

צושריט מווען מיר-אָבער בעקאנט ווערען מיט דיא צוזאמענעצונג פון אַ בעזונדערען וואָרט—

דיא זילבן.

ווען איהר וועט נעמען דעם וואָרט „אויס“ געצייכענט ער, צום ביישפּיעל, און איהם אזוי צוטהיילען אויף שטיקלעך, אז יעדע שטיקעל, יעדע פון דיא טהיילען, זאָל קענען איינע אליין אויסגעשפּראַכען ווערען, און אז קיינע פון דיווע טהיילען זאָל שוין אויף קענערע טהיילען אויף דיווען ארט צוטיילט ווערען ניט קענען, וועט איהר בעקומען פינף טהיילען, נעמליך: אויס-גע-ציי-כענט-ער. יעדע פון דיווע טהיילען: — דעם „אויס“, דעם „גע“, דעם „ציי“, דעם „כענט“ און דעם „טער“ — קענט איהר אויסשפּרעכען, און קיינער פון זיי קען שוין אויף קלענערע טהיילען צושניטען ניט ווערען. ווען איהר זאָלט וועלען דעם „אויס“, למשל צו-טהיילען אויף צווייען, וועט איהר האָבען „אוי“ און „ס“, אָבער דעם „ס“ אליין קען מען דאָך ניט אויסשפּרעכען.

ווען מען צוטהיילט אַ וואָרט אויף דיווען אַרט, דאָס הייסט, ווען מען צוהאַקט איהם אויף בע-זונדערע חלקים, זאָ דאָס יעדער חלק קען זיין אליין אויסגישפּראַכען און קען שוין מעהר ניט צוטהיילט ווערען, רופט מען יעדע פון דיווע וואָרט-טהיילען זילבן, הברה (אויף העברעאיש), סיללעבל, Syllable, (אויף ענגליש). דאָס וואָרט „אויסגע-צייכענטער“ איז אַלזאָ צוזאמענגעשטעלט פון פינף זילבען. דאָס וואָרט „צוזאמענגעפלאַנטערטערהייט“ פון 8 זילבען: צו-זא-מע-נע-פלאַנט-ער-טע-רהייט; דאָס וואָרט „בלומעלע“ האָט אין זיך דריי זילבען: בלו-מע-לע; דאָס וואָרט „שרייבען“ — צוויי זילבען: שריי-בען; דאָס וואָרט „ער“ — איין זילבען.

דער אַקצענט.

איצט קומען מיר צו אנאָנדער זאָך ווענע ווערטער. ווען דער לעזער וועט זיך גוט צוהערען, וויא אזוי ער רעדט אויס דעם וואָרט „געשמאַק“ (גע-שמאַק) און דעם וואָרט „ביטטער“ (ביט-טער) צום ביישפּיעל, וועט ער בעמערקען, אז אין ביידע

פאַרב, — אזא זאָרט מוזיק, וואָס שטעלט צוזאָ-מען איהרע נגונים פון ווערטער אנשטאָרט טענער. אויסגישפּראַכענע ווערטער בעשטייען אָבער טאַקי דאָך אין אַמח'ן פון קלאנגען. און דעריבער האָט פאָזיע אַם בעסטען ליעב, אז דיא ווערטער, וואָס דריקען איהר אויס, זאָלען זיין אזוי צוזאמענגעשטעלט, דאָס זייערע קלאנגען זאָלען זיך צוזאמענפאַסען אויף אַ מוזיקאלישען שטייגער, — אז מען זאָל דיווע ווערטער קענען לעזען אָדער זינגען מיט אַ מוזיקאלי-שען טאַקט. יעדער, וואָס איז אפילו ניט בעקאנט מיט דיא כללים פון שרייבען געדריכטע, ווייס, אז נים אַליין, וואָס איז געשריבען, קען מען זינגען וויא אַ לעד. יעדער ווייס אויף, אז דיא ווערטער פון אַ געדריכט, אָדער שיר, וואָס איז שוין ספּעציעל גע-שריבען ניוואָרען גיונגען צו ווערען מיט אַ נגון, קען מען ניט זינגען מיט אַבי וואָסער נגון, — אז מיט געוויסע נגונים קען מען זיי יאָ זינגען, ווערענד מיט אנדערע נגונים קען מען דאָס ניט טאָן. פרופט אויפשרייבען גלאַט עטליכע ווערטער, וויא מען שרייבט אַ בריעף, צום ביישפּיעל, און פּרד-בירט זיי זינגען מיט דעם נגון פון דיא מאָרסע-ליעזע, למשל; — וועט עס בשום אופן ניט גיין: שטיקלעך ווערטער, אָדער גאַנצע ווערטער וועלען זיך ביי אייך גאַכשלעפען און וועלען אייך שטערען דיא טענער פון דעם גיזאנג. דאָס זעלבע וועט אויף זיין, ווען איהר וועט דיא ווערטער פון דיא „מאָרסע-ליעזע“ פרופען זינגען מיט דעם נגון פון גאָלדפאַ-דענ'ס „פאַסטוביל“, צום ביישפּיעל.

שרייבען מיט אַ פּאָעטישע שפּראַך קען מען אַלזאָ אויף צוויי אַרטען: 1) איינפאַך, וויא אַ בע-גייסטערטער רעדנער רעדט, דאָס הייסט מיט אַן ערהאַבענע שיינע שפּראַך, מיט בילדער, אָבער ניט אַכטונג געבענדיג וויא דיא קלאנגען פון דיא ווערטער קומען זיך צונויף. 2) און אויף אַ מוזיקאלישן אופן, אזוי צונויף-שטעללענדיג דיא ווערטער, אז זיי זאָלען צוזאמען קלינגען נאָך אַ געוויסען טאַקט נאָך, זאָ דאָס זיי זאָלען קענען געזינגען ווערען, — זיי זאָלען זיך אזוי וויא בעסטען מען זאָל זיי זינגען.

דיא צווייטע איז דיא בעליעפטסטע שפּראַך-פאַרמע פון פּאָעזיע, און זיא הייסט געדיכט, פּערזען. צו ערקלערען, אין וואָס דער טאַקט אין אַ

שרייבען, אז מען זאל צו דער זעכער צייט אויף וויסען, וואו זיין אקצענט איז, וועלען מיר איהם שרייבען "צונויפ'נעבראכט". "צושלאָגן" דיא גר-דאנקען; "צו'שלאָגן א פאָליצע".

דער פערז.

יעצט קענען מיר שוין צוקומען צו דיא ערקלער-רונג, וויא אזוי דיא געדיכט ווערט צוזאמענגע-שטעלט פון ווערטער.

דיא ווערטער פון א געדיכט ווערען אזוי צוזא-מענגישטעלט אין שורות (נאָך א געוויסע מאָס נאָך, — נאָך דיא צאָהל פון דיא זיעלבען און נאָך דיא אקצענטען נאָך). אז זיי לעזען זיך אין טאקט. יעדע שורה פון א געדיכט הייסט פערז, און מיר ווער-לען דאָ צוערשט בעקאנט ווערען מיט דעם פלאן, אויף-וועלכען א פערז ווערט גיבויט. לאַמיר נעמען א ביישפּיעל:

איך דערמאן זיך אויף דיא צייטען
ווען איך פלעג דעם ערשטען זיסען
בעסטען כוס פון לעבען, פרייהייט,
פרייד און לוסטיגקייט געניסען.....

אין דיזע שטעלע פון ש. פרוג'ס געדיכט "דער הויפּען ערד" ("פאָלקס ביבליאָטעק" צווייטעס בוך) האָבען מיר פיער פערזען. ווען דער לעזער וועט זיך צוהערען, וויא דיא ווערטער פון דיזע פערזען לעזען זיך, וועט ער אין זיי נעמען פיהלען א טאקט — עס וועט זיך איהם לעזענדיג, וועלען צוקלאַפּען מיט'ן פוס, וויא א מוזיקאנט קלאַפּט צו צולייגענ-דיג דעם טאקט, ווען ער שפּיעלט.

דיא ווערטער לעזען זיך דאָ, וויא:

איינס-צוויי, איינס-צוויי, איינס-צוויי,
איינס-צוויי — ווען דיא "איינס"ען זאל מען אקצענטירען, דאָס הייסט, זיי אויסשפרעכען העכער וויא דיא "צוויי"ען.

לאַמיר נעמען דעם ערשטען פון דיא פיער פער-זען און איהם צוגליעדערן אויף זיינע בעזונדערע זילבען:

איך דער-מאן זיך אויף דיא צייטען... דער פערז בעשטייט אלץ פון אכט זילבען (צוויי צוויי-זילביגע ווערטער און פיער איין-זילביגע). ווען מיר וועלען דיזען פערז לעזען נאָך איין נאטירלי-כע טאקט נאָך (וויא איינס-צוויי, איינס-צוויי...).

ווערטער שפּריכט ער איין זילבע אױס העכער וויא דיא אנדערע. אין דעם וואָרט "געשמאַק" רעדט ער דיא זילבע "שמאַק" אױס העכער וויא דעם "גע", ווערענד אין דעם וואָרט "ביטטער" שפּריכט ער דיא זילבע "ביט" אױס העכער, וויא דעם "טער": — "גע-שמאַק", "ביט-טער". ווען איינער זאל אין דעם וואָרט "געשמאַק" אויס-ריידען דעם "גע" העכער פאַר דעם שמאַק אָדער אין דעם "ביטטער" — דעם "טער" העכער פאַר דעם "ביט", וועט דאָס אונז אויסקומען "וויא א גוי רעדט איריש".

אם בעסטען קען דער לעזער פאַרשטיין וואָס מיר מיינען דאָ אויף דעם וואָרט "צושלאָגן". דיזער וואָרט ווערט אויף איריש גילעזען אויף צוויי אַרטען און יעדער אַרט לעזען האָט נאָר אנאָדער בעדייטונג. ווען איהר לעזט דיא ערשטע זילבע העכער, "צו-שלאָגן", — האָט דאָס דעם זין וויא ווען מען זאָגט "צושלאָגן א פאָליצע צום וואַנט" ווען אָבער דיא צווייטע זילבע ווערט אויסגע-שפּראַכען העכער וויא דיא ערשטע און דריטע, — צו-שלאָגן, — האָט דאָס דיא בעדייטונג, וויא ווען מען זאָגט "ער האָט מיר צושלאָגן מיינע גע-דאנקען".

מיר זעהען אלץ, אז איין זילבע פון א וואָרט ווערט אויסגעשפּראַכען העכער וויא דיא אנדערע און אזוי איז מיט אלע ווערטער, וואָס האָבען אין זיך נור מעהר וויא איין זילבע: איינע פון זייערע זילבען ווערט אויסגעשפּראַכען העכער, מען דריקט איהר מעהר וויא דיא איבעריגע; און דיזעז הע-כערע אויסשפּראַכע, דיזער צוריקונג פון איין זילבע פון א וואָרט, הייסט א קצענט (נגינה). אין דעם וואָרט "געשמאַק" איז דער אקצענט אלץ אויף דער צווייטער זילבע; אין דעם וואָרט "ביטטער" — אויף דער ערשטער. אין דעם וואָרט אויסגעצייכענטער (אויס-גע-צייכענטער) — אויף דער דריטער זילבע.

אלס צייכען פון אקצענט, דאָס הייסט א צייכען, וואָס זאל ווייזען, וועלכע זילבע מען דאַרף אויס-ריידען העכער וויא דיא איבעריגע, וועלען מיר דאָ שטעלען דעם צייכען ('). ווען מיר וועלען דעם וואָרט "צונויפנעבראכט" למשל, אזוי

זען זיך וויא מען דארף זיי אויף אידיש לעזען, זאָ דאָס איהר לעזט דיא נאנצע שורה מיט דעם זעל- בען טאקט, און עס קומט אויס אי א ריכטיגע שפראך, אי א מוזיק-שפראך. און פונקט מיט דעם זעלבען טאקט לעזען זיך אויך דיא איבריגע דריי פערזען פון דיא פיער, וועלכע מיר האָבען דאָ גע- בראכט.

לאָמיר נעמען אנדערע ביישפיעלע פון מ. וויי- טשעווסקי'ס "יתומים כאָר" אין זיין "געשעעניס".

ווייפער זיך קוועלענדע
קינדערלעך עלענדע
לאָזט איהר באַשאַטענע
גרעכערס נאָך זיך....

יעדע פון דיעזע פיער פערזען בעשטייט פון זעקס זילבען; און ווען מען זאָל זיך צוהערען, וויא דיא ווערטער לעזען זיך דאָ צוזאמען, וועט מען בעמער- קען, אז זיי קלינגען מיט דעם זעלבען טאקט וויא "אינים-צוויי דריי, אינים-צוויי דריי".

אינים-צוויי דריי, אינים-צוויי דריי..."

דאָס הייסט, דיא זעקס זילבען פון יעדען פערז ווערען צוטיילט אויף צוויי גרופפען, צו דריי זילבען אין א גרופפע, און דער אַקצענט קומט אויף דיא ערשטע זילבע פון יעדער גרופפע:

וויי-בער-זיך קוועל-ענדע
קינדער-לעך על-ענדע....

אנדערע געדיכטען, ווידער, זיינען אזוי געשריע- בען, דאָס אלע זילבען פון יעדען פערז צוטיילען זיך אויף פאָרען און דער אַקצענט קומט אויס אויף דער צווייטער זילבע פון יעדע פאָר. און נאָך אַנ- דערע צוטיילט זיך דער פערז אויף גרופפען פון דריי זילבען און דער אַקצענט פאלט אויף דער צווייטער זילבע פון יעדער גרופפע; אין ווידער אנדערע בע- שטייט דיא גרופפע פון דריי זילבען מיט דעם אַק- צענט אויף דער דריטער.

פון דעם זעהען מיר: (1) אז דער פערז מוז האָ- בען אַ בעשטימטע צאָהל זילבען, און (2) אז דיא ווערטער מוזען זיין אין דעם פערז אזוי אויסגעשטעלט, אז זייערע אַלעמענס זילבען זאָלען זיך אזוי צוטיי- לען אויף גרופפען (יעדע גרופפע פון דיא זעלבע צאָהל זילבען וויא יעדע אנדערע), אז דיא אַק-

וועלען מיר אַלזא זעהען, אז אלע אַכט זילבען ווערען אין לעזען צוטיילט אויף פיער פאָר, און אז אין יעדע פאָר איז דער אַקצענט אויף דער ערשטער זילבע:

(איך-דער) (מאָן-זיך) (אויף-דיא) (צייט-טען)
לאָמיר איצט פרופען אנשטאָרט דעם וואָרט "צייטען" שרייבען "מינוטען", אָדער לאָמיר צו דער שורה צושרייבען א נייעם וואָרט — "אַפּט" צום ביישפיעל, אָדער — איבערהופען א וואָרט, — דעם "אויף", למשל; אָדער גלאַט איבערשטעלען. דיא ווערטער אויף אזא אַרט: "אויף דיא צייטען דער- מאָן איך זיך".

מיר וואָלטען דאָן ניהאט:

"איך דערמאָן זיך אַן דיא מינוטען".

אָדער:

"איך דערמאָן זיך אַפּט אַן דיא צייטען".

אָדער:

"איך דערמאָן זיך דיא צייטען".

אָדער:

"אויף דיא צייטען דערמאָן איך זיך".

פרופט דיעזע שורות לעזען אין טאקט, וועט עס ניט גיין. וואָרום? ווייל דיא אַקצענטען וועלען ניט אויסקומען אין קיין אָרדנונג. אין דיא שורה: "אויף דיא צייטען דערמאָן איך זיך", צום ביישפיעל! וועט אזוי אויסקומען; אין דיא צוויי פאָר זילבען "אויף-דיא צייטען" וועלען דיא אַקצענטען טאָקי זיין אויף דיא ערשטע זילבען פון יעדע פאָר; אין דעם "דערמאָן" איך-זיך" אָבער וועט דער אַק- צענט אין יעדער פאָר אויסקומען אויף דיא צווייטע זיל- בע, ווייל מען קען דאָך ניט זאָגען: דער-מאָן, צום ביישפיעל — אזוי רעט מען דאָך ניט אויף אידיש. עס וועט דעריבער אויסקומען ענטוועדער צו לעזען "וויא אַ נוי רעדט אידיש", אָדער צו לעזען וויא עס גייט אָהן אַ טאקט. דאָס זעלבע איז אויך מיט אַנ- דערע פאָרמען, אויף וועלכע מיר האָבען דאָ איבער- געשרייעבן דעם פערז — זיי וועלען זיך מיט אַ טאקט לעזען ניט לאָזען, ווייל דיא אַקצענטען קומען אין זיי אויס אָהן אַן אָרדנונג.

פרונ אָבער האָט אזוי צוזאמענגעשטעלט דיא שורה, אז אי דיא אַקצענטען קומען אויס אויף דיא ערשטע זילבען פון יעדע פאָר, אי דיא ווערטער לע-

צענטען זאלען אויסקומען אין א שטריינג בעשטימ-
טע אָרדנונג, דאָס הייסט אומעטום אויף דער
ערשטער זילבע אָדער אומעטום אויף דער צווייטער
אָדער אומעטום אויף דער דריטער זילבע פון דער
גרופּע.

דער פערזען-פוס אָדער מעטער.

יעדער פון דיא זילבען-גרופּע, אויף וועלכע א פערז
צומהיילט זיך, הייסט פערזען-מאָס, אָדער פערזען-
פוס. (דעם וואָרט „פוס“ אויף דעם האָבען דיא
ערשטע געברויכט דיא פאַרצייטליגע גריכען, און זיי
האָבען איהם טאָקי גענומען צו-לייב דעם, וואָס
מיט דיא פוס ציילט מען דעם טאָקט אין מוזיק).
דער פערזען-פוס קען זיין א צוויי-זילביגער
אָדער א דריי-זילביגער.

אין דעם אויסצוג, וועלכען מיר'האָבען גענומען
פון פרוג'ס געדיכט, האָבען מיר א ביישפּיעל פון
א צוויי-זילביגען פוס (מיט דעם אקצענט אויף
דעם ערשטען) און אין דעם אויסצוג פון מ. וויי-
טשעווסקיס געדיכט בעשטייט דער פערז פון דריי
זילביגע פערזען-פוס אָדער מעטערס (מיט דעם
אקצענט אויף דעם ערשטען).

דיא פערשיעדענע זאָרטען מעטערס, אָדער
פערזען-פוס, — האָבען פערשיעדענע נעמען: א
צוויי-זילביגער פוס מיט דעם אקצענט אויף
דער ערשטער זילבע הייסט טראַכעאוס
(Trochaeus); א צוויי-זילביגער מיט דעם אקצענט
אויף דער צווייטער, הייסט יאמבוס (Jambus);
א 3-זילביגער מיט דעם אקצענט אויף דער ערשטער —
דאקטילוס (Dactylus); א דריי-זילביגער מיט
דעם אקצענט אויף דער צווייטער — אמפיבראך
(Amphibrach); א דריי-זילביגער מיט דעם אק-
צענט אויף דער דריטער זילבע — אנאפּעסט
(Anapest).

דיא פינף פערשיעדענע מעטערס, אָדער פערזען-
פוס, קלינגען אלזאָ אויף דעם פאָלגנדען ארט:

טראַכעסט:

איינס-צוויי, איינס-צוויי, איינס-צוויי...

יאמבוס:

איינס-צוויי, איינס-צוויי, איינס-צוויי...

דאקטילוס:

איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-
דריי...

אמפיבראך:

איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-
דריי...

אנאפּעסט:

איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-דריי, איינס-צוויי-
דריי...

מיט דעם וואָס מיר האָבען דאָ געזעהען, זיינען
מיר אָבער נאָך ניט יוצא. דער פערז בעשטייט
ניט בלויז פון פערזען-פוס, וואָס יעדע פון זיי האָט
דיא זעלבע צאָהל זילבען מיט דעם אקצענט אויף
דעם זעלבען אָרט, — דיא צאָהל פון דיזע פערז-
זען-פוס אין דעם פערז מוז אויך זיין א בע-
שטימטע: ענטוועדער אלע פערזען מוזען האָבען
דיא זעלבע צאָהל זענען-פוס (יעדער פוס פון דיא
זעלבע צאָהל זילבען), אָדער דער ערשטער פערז זאָל
האָבען די זעלבע צאָהל פוס מיט דעם דריטען, און
דער צווייטער — מיט דעם פערטען; אָדער דער
ערשטער מיט דעם פערטען און מיט דעם זעבעטען —
(דאָס הייסט דיא ערשטע פערזען פון יעדע דריי
זאלען האָבען דיא זעלבע צאָל זילבען), און דיא
פאַרען צווישען זיי זאלען האָבען אַן אנדער צאָהל
זילבען, אָבער אויף יעדער פון זיי דיא זעלבע צאָהל.
וויא מיר וועלען דאָס פאַרשטענען אויף דעם פאָל-
גענדען ביישפּיעל-פאָל:

1 שטער פערז (אָדער שורה) — 3 פוס צו 2 זילבען
(אין אלעמען 6 זילבען)

2 שטער פערז — 4 פוס צו 2 זילבען

(אין אלעמען 8 זילבען)

3 שטער פערז — 3 פוס צו צוויי זילבען

(אין אלעמען 6 זילבען)

4 שטער פערז — 4 פוס צו 2 זילבען

(אין אלעמען 8 זילבען)

אָדער:

1 שטער פערז — 3 פוס צו 3 זילבען

(אין אלעמען 9 זילבען)

2 שטער פערז — 2 פוס צו 3 זילבען

(אין אלעמען 6 זילבען)

(*) מיט דעם וואָרט „מעטער“ מיינט מען אין אלגעמיין
דיא גאנצע אָרדנונג אויף וועלכע דיא זילבען זיינען
צוזאַמענגעשטעלט אין גרופּען. „פערזען-פוס“ הייסט
יעדע גרופּע פאר זיך.

— ניט. דער צווייטער פערז גראמט זיך, כמשל, מיט דעם פערטען, ווערענד דער ערשטער מיט דעם דריטען גראמטן זיך ניט: דער פינפטער מיט דעם זיבענטען — ניט; דער זעקסטער מיט דעם אכטען — וועדער יא, און אזוי ווייטער.

דיא סטאָנזע.

פון דעם זעהען מיר, אז פונקט וויא דיא בע-זונדערע פערזען ווערען צוטיילט אויף זילבען-גרופ-פען מיט א געוויסע צאָהל, און מיט א געוויסען אָרט פיר דיא אקצענטען, און אין א געוויסע בעשטימט-טע אָרדנונג, אזוי ווערען אלע פערזען פון א געדיכט אין סך הכל צוטיילט אויף פערזען-גרופען, מיט א געוויסע אָרדנונג אין די צאָהל פון זייערע „פּיס“, און אויך אין דיא גראמען.

אין געדיכט, צום ביישפּיעל, בעשטייט פון גרופען אויף דעם פאָלגנדען אופן: (1) יעדע גרופע פּע האָט פיער פערזען. (2) אין יעדע גרופע איז דיא צאָהל פון דיא פּיס אין דעם ערשטען פערז גלייך מיט דיא צאָהל פּיס פון דעם דריטען. ווע-רע: דער צווייטער איז גלייך מיט דעם פערטען פערז אין דיא צאָהל פון זייערע פּיס אָבער זיי זיינען אין דעם ניט גלייך מיט דעם ערשטען און מיט דעם דריטען (דער ערשטער למשל, האָט 5 פּיס און דער דריטער אויך 5; דער צווייטער — 4 און דער פערטער אויך 4. און (3) דער ערשטער פערז גראמט זיך מיט דעם דריטען און דער צוויי-טער — מיט דעם פערטען.

אנדערע געדיכטען ווידער בעשטייען פון גרופע-פען אויף דויען ארט, צום ביישפּיעל:

(1) יעדע גרופע בעשטייט פון זעקס פערזען; (2) אין יעדע גרופע איז אין דעם ערשטען פערז און אין צווייטען, און אין פערטען און פינפטען דיא צאָהל פּיס גלייך, ווערענד אין דעם דריטען און אין דעם זעקסטען איז דיא צאָהל פון פּיס אַנאָדערע אָבער ביי בירדע גלייך. (3) דער ערשטער פערז גראמט זיך מיט דעם צווייטען, דער דריטער מיט דעם זעקסטען און דער פערטער מיט דעם פינפטען.

דיא גרופען קענען זיין געבויט אויף פערשיע-דענע אנדערע פלענער, אָבער זיי מווען יעדענפאלס זיין געשריבען נאָך א בעשטימטע אָרדנונג אין

3טער פערז 2 פּיס צו 3 זילבען
(אין אלעמען 6 זילבען)

4טער פערז — 3 פּיס צו 3 זילבען
(אין אלעמען 9 זילבען)

מען קען דיא געדיכט אויך בויען אויף אנדערע פלענער, אבי אויף א בעשטימטען אָרדנונג, אבי דיא צאָהל פון פּיס אין דיא פערזען זאָלען זיך צו-זאמענפאָרען, צוזאמענקלינגען, אויף א געוויסען אָרט — אז ניט, איז דער טאקט צובראָכען, איז דאָס קיין געדיכט ניט.

דער גראם, אָדער רהיים.

א חוץ דיא מאָס פון דיא זילבען, א חוץ דעם מעטער, ווערען דיא פערזען דאָס רוב אויך אזוי גישריבען, אז דיא לעצטע זילבע אָדער פאָר זיעל-פען זאָלען זיין דיא זעלבע וויא דיא לעצטע זילבע אָדער פאָר זיכען פון א'ן אנדער פערז אָדער פון אנדערע פערזען — אין א געוויסע אָרדנונג, און אזוי, אז דער אקצענט זאָל אויסקומען אויף דער זעלבער זילבע, — מיט אנדערע ווערטער, אז עס זאָל זיך גראמען אָדער רהייםען. דיא לעצטע זיעל-בען פון איין פערז זיינען, למשל, „פאָרקומערט“, פון דעם דריטען פערז — „פאָראומערט“, פון דעם פערטען — „פאָרשגומערט“.

אין איין מין געדיכט גראמט זיך יעדער פערז מיט דעם נעכסטען; אין אנדערע — יעדער מיט'ן דריטען; אין וועדער אנדערע גראמט זיך דער ערשטער מיט דעם פערטען, און דער צווייטער מיט'ן דעם דריטען, און אזוי ווייטער.

וויא מיר האָבען געזאָגט, ווערען פערזען בלויז דאָס רוב געשריבען מיט גראמען. פיעלע גע-דיכטע זיינען געשריבען אָהן גראמען, — בלויז מיט דעם מעטער. אזעלכע פערזען הייסען — רהיימלא-זע פערזען, — Blank Verse אויף ענגליש. כמעט אלע שעקספיר'ס ווערען זיינען געשריבען אין רהיימ-לאָזע פערזען.

אין רהיימלאָזע פערזען גראמען זיך דיא לעצטע זילבען אלאז ניט, אָבער אזוי וויא דער מעטער איז אין זיי דאָ, לעזען זיי זיך דאָך מיט מוזיק-טאקט און מען קען זיי זינגען.

אָפט שרייבט מען פערזען געמישט, דאָס הייסט אייניגע פערזען גראמען זיך, ווערענד אנדערע

דריטען ניט : (קעפיל—היממעל) אָפּער דער צווייטער מיט דעם פערטען גראמען זיך יא ; (געניג—דיין וויעג ; אַ-שאַרף אַדאָרף —וויא דיא פוילישע אירען שפּרעכענען אויס דעם וואָרט „אַדורף“.) (4) יעדער פוס אין דעם פערז בעשטייט פון צוויי זילבען מיט דעם אַקצענט אויף דער ערשטער זילבע :

(שלאָף-מיינ) (תכ-שיט) (טיי-ער) (קע-פיל)

ער איז אַלואַ אַ טראַכע אַוּס.

אַ צווייטען ביישפּיעל :

איזער גייט ארום עקלאָגענדיג

דיא שלעכטע, שלעכטע צייט

און לייגט זיך שלאָפּען זאָגענדיג

גאָט ווייס וואָס דאָס בעדייט.

* *

איזער ליעגט און חלומט שלאָפענדיג

פון יענע, יענע וועלט,

אין ווייטאָג ליעגט איזער האָפענדיג

צו קריעגען וואָס אייך פעהלט.

(פון מ. ווינטשעווסקי'ס „צו דיא פאַרהלום'טע“.)

דיא סטאָנען זיינען דאָ אויף פיער-פערזיגע.

דער ערשטער פערז און דער דריטער האָבען

צו פיער פיס, און דער צווייטער, מיט דעם פער-

טען — צו דריי :

4—(איזער-גייט) (אַ-רום) (בע-קלאָ) (גענדיג)

3—(ריא-שלעכ) (טע-שלעכ) (טע-צייט)

4—(און-לייגט) (זיך-שלאָ) (פען-זאָ) (גענדיג)

3—(גאָט-ווייס) (וואָס-דאָס) (בע-דייט). —

דער ערשטער פערז גראמט זיך מיט דעם 3טען

און דער צווייטער מיט דעם פערטען (עקלאָגענדיג-)

דיג, — זאָגענדיג; טע-צייט — בעדייט).

יעדער פוס בעשטייט פון צוויי זילבען מיט דעם

אַקצענט אויף דער צווייטער זילבע:

איזער-גייט אַ-רום בע-קלאָ גענדיג — עס

איז אַלואַ אַ יא מ ב ו ס.

אַ דריטער ביישפּיעל — פון מ. ווינטשעווסקי'ס

געדריכט, פון וועלכע מיר האָבען שוין ציטירט:

ווייבער זיך קוועלענדיג

קינדערלעך עלענדע,

לאָזט איזער באַשאַטענע,

נרעפערס נאָך זיך.

דיא גראמען (סיידען זיי זיינען רהיימלאָז) און אין דיא צאָהל פיס פון דיא פערזען.

יעדע פון אַזעלכע פערזען גרופפּען, הייסט אַ

ס ט א נ ז ע. דיא סטאָנען זיינען אַלואַ פערשיע-

דען : זיי קענען זיין צוויי-פערזיגע, דריי-פערזיגע

פיער-פערזיגע, און זאָ ווייטער.... זיי קענען אויך

האָבען פערזען, וואָס גראמען זיך יעדער מיט דיא

נעכסטע ; אָדער אַזעלכע וואָס גראמען זיך יעדער

מיט דיא דריטע ; אָדער אַזעלכע וואו איין פערז

גראמט זיך מיט דעם פערטען און דיא פאַר צוויי-

שען זיי גראמען זיך פאַר זיך, — א. ז. וו. דאָס זעל-

בע איז אויך מיט דיא צאָהל פיס.

איצט וועלען מיר זעהן עטליכע ביישפּיעלען פון

אידישע געדיכטע.

שלאָף מיינ תכשום, טויער קעפיל !

וואָווע נישט ! געניג !

דיא לבנה שווימט אין היממעל

און בעטראַכט דיין וויעג !

הערסט — זיא זאָגט דיר — לערן זיך שוויממען

שמילל און אָהן אַ שאָרף !

קומט אַ פאַליע דיר אַנקעגען

גנבע דיר אַדורף !

אין דיען אויסצוג פון פלא"ים „וועגען ליעד“

האָבען מיר אַ ביישפּיעל פון אַ געדיכט, וועלכע איז

געבויט אויף דעם פאַלגענדען אַרט :

1. דיא סטאָנען זיינען פיער פערזיגע — יעדע

בעשטייט פון פיער פערזען. (2) דער ערשטער פערז

און דער דריטער אין יעדער סטאָנא האָבען צו

פיער פיס :

(שלאָף-מיינ) (תכ-שיט) (טיי-ער) (קע-פיל)

(ריא-לע) (וואָ-נע) (שווימט-אין) (הימ-מעל)

דער צווייטער פערז און דער פערטער פון יעדער

סטאָנע האָבען צו צוויי און אַ האַלב פוס (*)

(וואָ-ווע) (נישט-נע) (ניג-)

(און-בע) (טראכט-דיין) (וועג-)

(3) דער ערשטער פערז גראמט זיך מיט דעם

(*) צום ענדע פון פערז קען אין דעם פוס פעהלען

זילבען. אָבער פונקט אזוי פיעל זילבען מווען דאָן אויך

פעהלען אין דעם לעצטען פוס פון יעדען אַנדערען פערז,

וואָס פאַסט זיך צו צו דיעזען, און דער אַקצענט מוז ביי

דיעזע האַלבע אָדער שטיקלעך פיס זיין אויף דער זעלבער

זילבע ביי זיי אַלעמען.

נופא איז געשריעבען מיט אנאנדער מעטער און מיט אנאנדער סטאנזע. לאָמיר נעמען אַן אויס-צוג פון איהר :

„דו שלומערסט, דו מענטש האָט געדונערט זיין קול.

„דו זעהסט נישט עס גייט אויס דיין פויער !

„דו שלומערסט האָט ער מיך געפרעגט נאָך אַ מאָל.

„דיא קוילען, מענטש, קאָסטען מיר טויער !

דאָס איז אַ פיער-פערזיגע סטאנזע. דער ערשטער פערז פערז גראַמט זיך מיט דעם דריטען און דער צווייטער — מיט דעם פערטען — דער ערשטער שטימט אויף מיט דעם דריטען און דער צווייטער מיט דעם פערטען און דיא צאָהל פיס. דער פוס איז אַ דריי-זעלבנער מיט דעם אַקצענט אויף דער צווייטער, — דאָס איז אַלואַ אַן אַמפּיבּראַך: (דוא-שלום-מערסט) (דוא-מענטש-האָט) גע-דונ-נערט)...

פון אלע אידישע געדיכט-שרייבער איז מ. ווינטשעווסקי דער גרעסטער בריה אויף קינסטליכע מעטערס מיט קינסטליכע סטאנזעס. ביי איהם געפינען מיר דיא שווערסטע און שענסטע פערזען-פאָרמען, און ביי איהם קען דער לעזער זעהן ביי-שפיעלע וועגען אנדערע זאָרטען פערזען-אַרכיטעקטור.

* * *

דער לעזער זעהט אַלואַ, אַז צו שרייבען געדיכט איז נישט אזוי גרינג. אַ חוץ דעם וואָס דיא ווערטער דארפן פאָרשטעלען בילדער, וואָס זיי דארפן ריידען צו אונזער פאָרשטעלונגס-קראַפט אָדער צו אונזער האַרצען, — קורץ, — אַ חוץ וואָס זיי דארפן זיין פאָעטיש אין אינהאַלט, מוזען זיי אויך זיין צו-זאמענגעשטעלט אויף אַ בעשטימטען אַרט (נאָך דיא זילבען נאָך, און נאָך דיא אַקצענטען נאָך), אַז עס זאָל זיך לעזען מיט טאַקט, וויא מוזיק, — אַז זיי זאָלען זיך בעסטען מען זאָל זיי זינגען. פונקט וויא בשעת מיר הערען גייענדיג אין אַרקעסטער, הייבען דיא פיס ביי אונז פון זיך אַזוי אַז מירעטען אין טאַקט מיט דיא מוזיק, פונקט אזוי, — ווען מיר לעזען אַ געדיכט, ווילט זיך אונז איהר צו זינגען מיט אַ גנג — מיט אַ גנג וואָס האָט דעם זעלבען טאַקט, וועלכען דיא געדיכט האָט אין זיך. דיא געדיכט איז אַלואַ דיא מוזיק פון אונזער שפראַך. פונקט, וויא, ווען אַ מוזיק-אינסטרומענט

בילד-שיינע מיידעלעך לאָזט איהר אָהן סליידעלעך קנאָבען געראַטענע לאָזט איהר אָהן שיד.

קינדער פאַר-צרה'טע, שוואַכע פאַרמאַרעטע וועלען פאַרפאַרענע האָרעווען שווער — וועט זיך ערבאַרעמען, ווינטער ערוואַרעמען אונז, דיא נישטאַרענע שעפּסעלעך — ווער ?

דיא סטאנזע איז דאָ אַן אכט-פערזיגע. דער ערשטער און צווייטער פערז גראַמט זיך פאַר זיך, דער פינפטער און זעקסטער גראַמט זיך פאַר זיך; דער דריטער און דער זעבטער גראַמט זיך פאַר זיך, און דער פערטער מיט דעם אכטען גראַמט זיך פאַר זיך. *

* 1-קוועלענדע

* 2-עלענדע

† 3-שאַטענע

[4-נאָך זיך

a 5 מיידעלעך

a 6 קליידעלעך

† 7-דאַטענע

[8 אָהן שיד.

אין דעם זעלבען אָרדנונג זיינען דאָ אויסגע-שטעלט דיא פערזען אין בעצוג אויף דיא צאָהל פון זייערע פיס.

דיא פוס בעשטייט דאָ פון דריי זילבען מיט דעם אַקצענט אויף דער ערסטער זילבע, דאָס איז אַזאָ אַ דאקטמילוס:

(קינ'דער-פאַר) (צ'רה-טע)

(שוואַ-כע-פאַר) (מאָ-רע-טע)

דער אויסצוג, וועלכען מיר האָבען דאָ געבראַכט, איז גענומען פון דעם „יחומים כאָר“, וועלכע איז אַריינגעשטעלט אין מ ווינטשעווסקיס „דאָס גע-שענסט“. דיא געדיכט „דאָס געשענסט“ (* דאָס איז איינער פון דיא שווערסטע און קינסט-ליכסטע זאָרטען סטאנזע.

על ככ פנים, - אויף צו שרייבען א געדיכט, מוז מען צוערשט האָבען פאָעטישע געדאנקען, און דאָן זיי קענען איבערגעבען ערשטענס מיט פאָעטישע, - מיט ערהאבענע, שיינע, מאָלענדע, אויסדריקע, - און דאָס זיינען זאכען, וואָס מען קען זיי זיך ניט אויסלערנען, וואָס מען קען זיי ניט „נאָך-מאכען“ - דערצו מוז מען זיין געבוירען מיט אַזאַ פיינעם געפיהל - און צווייטענס - אין פערזען, נאָך דיא פאָדערונגען נאָך פון ווערסיפיקאציען פון דיא קונסט פון פערזען שרייבען.

אב. קאָהאַן.

שפיעלט מיט געפיהל, דוכט זיך אונז, אז ער רעדט צו אונז מיט ווערטער, אַזוי, ווען מען לעזט גוט א געדיכט נאָך איהר טאקט נאָך, דוכט זיך אונז, אז דיא ווערטער זינגען צו אונז א נגון. דיא געדיכט איז דיא מוזיק פון אונזער שפראך, פונקט וויא דיא פאָעזיע איז דיא מוזיק פון אונזערע געדאנקען. אַט דעריבער האָט דאָס דיא פאָעזיע ליעב דיא געדיכט און ביידע - דיא געזאנג. איז פערגעבען וואָכעדיגע געדאנקען אין א געדיכט איז דעריבער דאָס זעלבע, וואָס שפיעלען אויף א פידעל דעם נגון, מיט וועלכען א מאַרק-אידענע זידעלט זיך, צום ביישפיעל.

אידישע מלוכות אין רוסלאַנד און אין אראביען.

וועגען דיא אַבשטאַמינג פון דיא היינטיגע אידען.

פון ב. פייגענבוים.

(שלום)

ר' חסדאי האָט זיין פערדרוס, וואָס זיין פלאַן האָט זיך ניט אויסגעפיהרט, קוים געקענט איבער-טראָגען. דערנאָך האָבען זיך ווידער עטליכע מענשען געוואָלט אונטערנעמען אבן שפרוט'ס בריעף צום מלך יוסף צו בעזאָרגען; אָבער ווען ער האָט שוין געהאַלטען אין מאַכען זיי פערטיג צו דער ריווע, האָט ער ווידער געקראָגען א נייע וויי-טיגע ידיעה פון דעם לאַנד פון זיינע האָפנונגען. אין יאָר 952 זיינען אָנגעקומען אין דעם הויף פון דעם כאַליף צוויי משולחים פון דעם קעניג הונד פון סקלאַוואַניע, און דיא ביי-דע משולחים זיינען געווען אידען - מר שאול און מר יוסף. ריווע אידישע אַמבאַסאַדאָרס האָבען ר' חסדאי'ן אויף דערציילט וואונדערליכע מעשיות פון דער אידישער מלוכה פון דיא באַזאָרען, וועלכע איז געווען ניט ווייט פון זייער היים. זיי האָבען דערציילט, אז א איד מיט'ן נאָמען מר עמרם איז געקומען פון באַזאָרען לאַנד קיין סקלאַוואַניע און האָט דערציילט, אז ער איז געווען א גרויסער מיוחס ביי דעם מלך יוסף אין הויף און האָט ביי איהם א סך מאָל געעסען ביין טיש. ר' חסדאי האָט געשווינד געשיקט רופען דעם מר עמרם צו זיך,

צום ערסטען האָט ער געפונען א פריינד מיט'ן נאָמען יצחק בן נתן, וועלכער האָט זיך געוואָלט אונטערנעמען דיא ריווע צו מאַכען. דאָמאלס צו מאַכען אַזאַ ריווע איז געווען ניט קיין קליינעקייט. מען האָט געדאַרפט לאַנג לאַנג, אַרומשלעפען זיך איבער ימים, איבער גרויסע בערג און מדבריות. עס איז געווען פערבוגנדען מיט זעהר גרויסע סכנות, כמעט מיט אונגעגליכקייטען.

ר' חסדאי האָט דעם ר' יצחק בן נתן מיט געגעבען א מאַססע געלד, א סך בעדיענטע, קעמ-לען, שיפען און צדה לדרך און בריעף פון דעם כאַליף אַבדול רעהמאַן צום ביזאַנטישען קייזער קיין קאָנסטאַנטינאָפאָל, ער זאָל דעם שלוח בעזאָרגען סײַן באַזאָרען לאַנד. דער ביזאַנטישער קייזער האָט דעם אידישען שלוח גוט אויפגענומען, ער האָט איהם אויפגעהאַלטען א האַלב יאָר - מסתמא האָט ער געהאַט א פיינדליכען מיינ דאָכ - און ענדליך האָט ער איהם צוריקגעשיקט קיין שפאַניען מיט א בריעף צו ר' חסדאי, אז עס איז א סכנה דעם שלוח אַוועקצושיקען אויף אַזאַ שרעקליכע ריווע.

מלוכה דאָס איז. ער פערזיכערט, אז ניט פון זיין כבוד ווענען שרייבט ער איהם דעם בריעף, נור „ווייל ער וויל וויסען דעם אמת, אויב דיא פערזאָנעלע אידען האָבען ערגעץ וואו אויף דער וועלט א שטיק קעל פרייען בעשטאנד, אָהן פרעמדע אויבערהאַר רען“. „ווען איך וואָלט געוואוסט, אז דאָס איז אמת, שרייבט ער, וואָלט איך מוהל געווען מיין כבוד און מיין גדולה, איך וואָלט פערלעבט מיין פאטערלאנד און מיין משפחה און וואָלט געפלוירנען איבער שטאַק און איבער שטיין, איבער בערג און איבער טאָלען, איבער ימים און איבער יבשות, ביז איך וואָלט געקומען אויף דעם אָרט וואו אדוני המלך רוהט, צו זעהען זיין גדולה און דיא מנוחה פון אידען, און דאן וואָלט מיר ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען און איך וואָלט געדאַנקט גאָט, וואָס ער האָט ניט אין גאַנצען פערקאָנען זיינע אָרימע אידען.“

ווייטער פֿעט ער דעם מלך, „ער זאָל בע- פעהלען זיינע בעדינטע, דיא שרייבערס“, זיי זאָלען איהם שרייבען אַלץ וואָס מיט דיא כוורים איז— ווער זיינע זיי? פון וואָנען האָבען זיי זיך גענומען אָהין? וואָס פיר לאַנד זייער מדינה איז און איבער וויפֿעל מדינות ער געוועלטיגט א. ז. וו. אויך זאָל ער איהם שרייבען אויב זיי פיהרען מלחמות אים שבת, אויב מען רעדט ביי זיי לשון קודש און וואָס זיי דענקען ווענען משיח'ן און ווענען דיא גאולה, און וואָס דענקען זיי איז דיא האָפנונג פון דיא אונגליקליכע אידען, וועלכע ווערען געהאַלטען אזוי נידריג, אַלע שטעכען זיי מיט דיא ווערטער „יעדעס פאָלק האָט זיין מלוכה נור איהר אידען ניט“, „און דעריבער, ווען מיר האָבען געהערט פון אייער מעכ- טיגע מלוכה, האָבען מיר זיך גאָר דערקוויקט, ווייל מיר קענען יעצט אויך זאָנען, אז מיר האָבען אויף ערגעץ א מאַכט“ א. ז. וו. ווייטער פֿעט ער דעם מלך, „איבער, וואָס ער האָט שוין אזוי פֿיעל אָנגעשריבען און ענדיגט מיט א הערצליכע ברכה, דער מלך זאָל מאַריר ימים זיין אויף זיין כסא מלוכה פון מלכות ישראל.“

דער בריעף איז ווירקליך גליקליך אָנגעקומען צום מלך פון דיא כאַזאַרען מלוכה, דורך א גע- וויסען ר' יעקב בן אליעזר „פון לאַנד נמין“ (אזוי

אַבער מען האָט איהם שוין ניט געפונען. דער ווייל האָבען דיא צוויי אידישע אַמבאַסאַדאָרס פון סקלאַוואַניען זיך אונטערנומען צו בעזאָרגען ר' חסדאי'ס בריעף צום מלך יוסף פון מלכות כוורים; זיי האָבען בעשלאָסען צו שיקען דאָס צו דיא אידען קיין אונגאַרן, און זיי זאָלען דאָס בעזאָרגען איבער רוסלאַנד און בולגאַריען קיין כאַזאַרען לאַנד.

ר' חסדאי האָט געקאָמט פערפאַסען דעם בריעף אויף לשון קדש אין קונצליכע מליצה דורך א קינסטלער מיט'ן נאָמען מנחם בן סרוק, (וועלכער ווערט אַזש דערמאָנט אין רש"י), און האָט איהם געלאָזט אויפֿשרייבען מיט א פראַכט פאָלע שריפט אויף פאַרמעט. דער בריעף געפינט זיך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג. ער איז געדרוקט אין מאַנכע אויסגאַבען פון דעם ספר הכוזרי. ער הייבט זיך אָן מיט דיא ווערטער: „אפודת נור לשבט מושלים הממלכה הנהארה“. דער אינהאַלט פון דעם בריעף איז אין סורצען דיווער: נאָך א לאַנגע מנינה פון שבחים צום אונגעקאָנטען איד- שטען מלך, שטעלט זיך דער שרייבער, אבן שפרוט, פאַר מיט זיין גדולה, הגם מיט אונגעהויער גרויס עניות (דעמיטהיגייט). אין דעם גאַנצען בריעף זעהט מען, אז עס איז ר' חסדאי'ן גאָר ניט איי- געפאללען, אז דיא כוורים זאָלען זיין גרים. ער האָט געגרייבט באַמונה שלמה, אז זיי זיינען עכטע אידען פון דיא עשרת השבטים, און ער בעט דעם מלך. ער זאָל איהם שרייבען פון וועלכען שבט זיי זיינען. ער דריקט דאָרט אויס זיין זעהר גרויסע ערשטוי- גונג ווענען דיווע וואונדערבאַרע אידישע מלוכה, ער ערקלערט א סך וואונדערליכע באַבע מעשיות וואָס מען שמועסט ביי אידען ווענען דיא אַבשטאַממונג פון דיווע מלוכה און פרעגט ביי דעם מלך אויב וועלכע פון זיי איז אמת. ער שרייבט איהם, אז ער האָט געהערט, דאָס צוויי שפאַנישע אידען, ר' יהודה בר מאיר בר נתן און ר' יוסף הגרים זיינען שוין אָהין פערוואָרפען געוואָרען, און „וויא גליקליך זיינען זיי, דאָס זיי האָבען זוכה געווען צו זעהען דיא גדולה און דיא העררליכקייט פון אדוני המלך“ א. ז. וו. ער בעשרייבט דאָרט זעהר גענוי און מיט גרויס קענטניס דיא געאָגראַפֿישע לאַנע פון זיין מדינה (אַראַביש שפאַניען) און וואָס פיר

שרייבט דער מלך אין זיין אנטווארט. דאָס וואָרט „נמין“ מאַכט אָהן צווייפּער „ניעמעין“ און דאָס איז דייטשלאַנד, וויא דאָס הייסט נאָך היינט אין דיא סלאַווישע שפּראַכען.)

ארום דעם יאָהר 960 האָט ר' חסדאי דער האַלטען א'ן אַנטוואָרט פון דעם מלך הכוזרים, און פון דאמאלס אָן וואָלט זיך געווען אָנגעהויבען א פערבינדונג צווישען דיא פערוואָגעלטע אידען אין גלות און זייערע מעכטיגע טאַטאַרישע גלויבענס-גענאָסען, און ווער ווייס וואָס פון אידען וואָלט דאָן געוואָרען, וואָס פיר א מאַכט עס וואָלט זיך ביי זיי ענטוויקעלט, אָבער ליידער — — נור לאַמיר דאָס דערווייל לאָזען אויף שפּעטער און לאַמיר זעהען דערווייל וויא האָט כאַזאַרען-לאַנד דאמאלס אויסגעזעהען:

דער מלך פון דיא כוזרים האָט דאמאלס גע-הייסען יוסף פון אהרן. ער איז געווען דער 12טער אידישער קעניג זייט עובדיה, וועלכער האָט איינגעפיהרט דיא ריכטיגע אידישקייט אין זיין לאַנד. דיא 11 פריהעריגע כאַזאַנען האָבען אלע געהייסען אידישע נעמען: עובדיה, חזקיה, מנשה I, חנוכה, יצחק, זבולון, מנשה II, נסי, מנחם, בנימין און אהרן, יוסף'ס פאָטער. דיא כאַזאַרישע מלוכה האָט דאמאלס, אין מלך יוסף'ס צייטען, שוין געהאט פערלירען א טייל פון איהרע אונטערטעניגע שבטים; דאָך איז דאָס נאָך געווען א גרויסע און מעכטיגע מלוכה, ווען מען זאָל צו רעכענען אלע קליינע שבטים, וואָס זיינען נאָך געווען אונטערוואָרפּען אונטער איהר הערשאַפט. כאַזאַריען אַליין איז געווען גרויס 120 „פאַראַזאַנאַ“ אָדער 30 געאָגראַפישע מיילען. דיא הויפט שטאָט פון כאַזאַנאָן יוסף איז געווען אויף א'ן אינזל אין דער וואָלגאַ און דער כאַזאַנאָן האָט דאָרט געוואוינט אין א גאָלדענעם פאלאץ מיט א גאָלדענעם שלאָס. א'ן ערף פון א הונדערט יאָהר פאַר כאַזאַנאָן יוסף האָט א'ן אַנדערער כאַזאַנאָן אַראָפּגעבראַכט א בוי-מייסטער פון גריכען-לאַנד און האָט זיך פון איהם געלאָזט בויען א פעסטונג אויף דעם גרענעץ, אלס שוין געגען זייערע שונאים, דיא פעטשענענען (א טירקישער וואַנדער-שטאַם). דיזע פעסטונג (געבויעט אין יאָהר 854) האָט געהאַט ווייסע מויערען און האָט

דעריבער ביי זיי געהייסען סאַרקעל, דאָס הייסט ווייס-שטאָרט, אויף רוסיש בעלאַיאַ וועז. און ווען דיא פעטשענענען זיינען אין יאָהר 899 איבער-פאלען כאַזאַריען, זיינען זיי פון דיא כאַזאַרען גע-שלאָגען געוואָרען. אויך זיינען דיא רוססען, — וועלכע זיינען שוין דאמאלס געוואָרען אַלץ מער טיגער — געווען א גרויסע געפאָהר פאַר דיא כאַזאַרען, זייערע שכנים, און דעריבער האָבען דיא כאַזאַנען, פון דיא כאַזאַרען געמוזט שטענדיג אויפ-האלטען א שטאַרקע אַרמיע מיליטער. אין יענע צייט האָבען זיי געהאַט 12 טויזענד מאַן מיליטער, קאוואַלעריע מיט אייזערנע מיצען און פאַנצערס, און פיעכאָטע מיט שפּיווען. דיא סאַלדאַטען מיט זייערע בעאַמטע זיינען געווען געדונגענע מוהאַמע-דאָנער, דיא רעגירונגס-בעאַמטע אָבער זיינען געווען יודען. דאָס ביזאַנטישע קייזער-רייך, וועלכעס איז דאמאלס שוין געווען שוואַכלעך, האָט געציטערט פאַר דיא אידישע כאַזאַנען און האָט זיי, פון חניפּה ווענען, אָפּגעגעבען דעם טיטעל „אייירלע און דורכ-לויכטיגע כאַזאַנען“. אויף דיא ברעף, וואָס דיא ביזאַנטישע קיסרים פלעגען שיקען צו דיא כאַזאַ-רישע מלכים, פלעגען זיי אַרויף-לייגען א שווערען גאָלדענעם זיגעל, אלס א צייכען פון גרויס אַכטונג. דיא אידישע מלכים פון כאַזאַריען האָבען זיך זעהר אינטערעסירט וועגען דיא לאַגע פון זייערע אידישע גלויבענס-גענאָסען פון אַנדערע מדינות. א כאַזאַנאָן איז א מאָל געוואָהר געוואָרען, אז דיא מוהאַמעדאָנער האָבען צושטערט א אידישע שול אין באַבונג, האָט ער זיך נוסם געווען און האָט געלאָזט אַראָפּרייסען דיא האַלבע לבנה פון דיא מוהאַמעדאָנישע קירכע אין זיין שטאָט און דעם מוהאַמעדאָנישען גלח מייטען. (דאָס איז געווען אין יאָהר 921.) ער האָט ערקלערט, אז ער וואָלט געווען צושטערט אלע מוהאַמעדאָנישע תיבולות פון זיין לאַנד, ווען ער וואָלט ניט מורא געהאַט, אז דיא מוהאַמעדאָנער פון אַנדערע מדינות וועלען זיך נוקם זיין אָן דיא דאָרט-געאידען.

דער מלך יוסף האָט זיך דעריפער שטאַרק דערפרייט ווען ער האָט דערהאַלטען דעם ברעף פון ר' חסדאי אבן שפרוט. ער האָט איהם אָב-געשריבען א ברעף אויף לשון קדש. (דיא כאַזאַרע

ערסטען רוס, וואָס האָט געהערשט איבער דיא סלאָווען, דער רוסישער גראָפֿירשט סוויאָטי-סלאָו פון קיעוו, וועלכער איז פריהער געווען האלב אונטערטענהניג אונטער דיא אידישע כאַזאַרען, איז אין יאָהר 965 בעפֿאַללען מיט זיין היל דיא באַזאָרישע גרענעץ־פעסטונג סאַרקעל און האָט זי אַיינגענומען. און פון דאָמאלס אָן האָט דיא רוסישע מלוכה זיך אויסגעברייטעט אלץ ווייטער און ווייטער און אוועקגעריסען שטיקער־ווייזדאָס לאַנד פון דיא באַזאָרישע מלוכה. עטליכע יאָהר שפּעטער (969) האָט סוויאָטיסלאָו שוין אַיינגענומען דיא באַזאָרישע הויפטשטאָט אימיל און אויך דיא צווייטע גרויסע שטאָדט פון דיא באַזאָרען, סע־מענדער. דיא באַזאָרען זיינען פון דאָרט אַנטלאָפֿען, אַ טייל פון זיי אויפֿ'ן אינזעל אין קאָספּישען ים, אַ טייל נאָך דער קריים, וואו אַ טייל פון זייער מלוכה איז געווען, און וועלכע האָט דעריבער געהייסען באַזאַרען־לאַנד. דיא הויפט־שטאָדט פון דזען איבערגעבליבענעם באַזאַרען־לאַנד איז גיוואָרען דיא שטאָט קערטש.

x

דער סוף פון מלכות כוזרים.

אויף דעם קלייניקען איבערגעבליבענעם טהראָן פון דעם געוועזענעם גרויסען אידישען באַזאַרען־רייך, אויף דיא כסא מלוכה פון דיא שטאָדט קערטש, האָט דערנאָך נאָך געקעניגט איבער דעם קליינעם רייך אויף דער קריס־אינזעל אַ באַנאן מיט'ן נאָמען דוד. אָבער דער מלך דוד האָט שוין ביי דיא אַרומיגע מלכים ניט מעהר געהאַט דעם כבוד, וואָס זיינע מעכטיגע עקטערן האָבען ביי זיי געהאַט. דיא שטעללע פון דעם מעכטיגען אידישען באַזאַרען־רייך האָט שוין יעצט אָנגענומען דאָס רוסישע רייך, און דעם כבוד וואָס מען האָט פריהער אָנגעגעבען דיא דיא באַזאָרישע באַנאָנען, האָט מען יעצט שוין אָפֿ־געגעבען דיא רוסישע קניאזשען.

און דיעזעלביגע חניפה וואָס דיא כריסטליכע און מוהאָמעדאָנישע מלכים האָבען מיט 250 יאָהר פריהער בעוויזען דעם באַנאן בולאָן, שיקענדיג צו איהם שלוחים ער זאָל אָנגעהמען זייערע רעליגיאָזען, דאָס זעלביגע האָבען זיי יעצט בעוויזען דעם רוסישען

האָבען געשריבען מיט לשון־קודש־דיגע אותיות, אָבער אין זייער אַייגענע שפראַך, אַ מין טאַטאַריש. דיא געלערנטע האָבען פערשטאַנען צו שרייבען ריכטיג לשון קודש.

דיא ערסטע זאָך ערקלערט דער באַנאן יוסף אין זיין בריעף צו ר' חסדאי, אַז מיט ער זיין פאָלק שטאַממען ניט פון אירען, נור זיי קומען אַרויס פון דיא „תוגרמים“ און זיינען פון איין משפּחה מיט דיא בולגאַרען, אונגאַרן, טירקען, אוואַרען א. ז. וו. וויאָווי עס איז געקומען דאָס זיי האָבען אָנגע־נומען דיא אידישע אמונה, ווייס ער נור וואָס עס געפינט זיך אין אַלטע ביכער. (דאָ דערציילט ער דאָס דיא לעגענדע מיט דעם הלום פון מלך בולאָן, וואָס מיר האָבען שוין אויבען בעשרעכען.) ווייטער בעשרייבט ער דיא געאַגראַפּישע לאַגע פון זיין מלוכה און וויאָווייט זי איהם ציהט זיך פון אַללע זייטען, און וויפֿיעל אומות עס זיינען איהם אונטער־טעניג און בעצאָהלען איהם פאָדאָטקעס. מכוח משיח'ן. זאָגט ער, האָפען זיי אויך אויף זיין קומען, אָבער זיי ווייסען נאָר ניט ווען ער וועט קומען, זיי קוקען נור אויף דיא גרויסע אידישע לומדים פון ירושלים און בבל. ער שרייבט איהם אויך, אַז דער מלך בולאָן האָט געבויעט אַ בית המקדש מיט אַ מזבח מקריב צו זיין קרבנות א. ז. וו. מכוח זיין חשק צו קומען זעהען זיך מיט איהם, שרייבט דער באַנאן צו ר' חסדאי'ן, וואָלט דאָס איהם זעהר אָנגענעם געווען, צו קענען דעם גרויסען אידישען חכם פון שפּאַניען; הלואי קומט ער; ער וואָלט איהם באַלד געמאַכט פאַר הויפט־מיניסטער און וואָלט איהם געפאָלגט וויאָווי אַ קינג אַ טאַטען. וויאָווי געזאָגט, דורך דזע קאַרעספאָנדענץ וואָלט זיך געקענט עפענען אַ נייע וועלט זאַר דיא אירען אין גלות. ווער ווייס, אויב אויף דעם טראָהן פון אַלעקסאַנדער III וואָלט ניט געזעסען אַ חיים ברוך 12, וועלכער וואָלט יעדען 18 מערץ גענאָנען זאָגען קדיש נאָך זיין טאַטען, וואָס איז נפטר געוואָרען דורך אַ כשר'ע ניהיליסטישע באַמבע.

אָבער — — עטליכע יאָהר נאָך דעם וויאָווי דער מלך יוסף האָט געשריבען דזען בריעף צו ר' חסדאי אבן שפרוט האָט זיין זונען שוין אָנגעהויבען אונטער־צוגיין. איינער פון דיא אייניקליך פון רוריק, דעם

שפאלטענע יארמולקע אויך ניט, און עס איז געד-
בליבען, אז אַלדע רוסען מוזען זיין איבער-
צייגט, דאָס דיא גריכיש קאַטאָלישע אמונה איז
דיא ווארהייט, — און אזוי מוזען זיי דאָס זיין
„איבערצייגט“ ביזן היינטיגען טאָג.

און דיא ביזאנטישע פרינצעסין האָט וולאדימיר
טאַקיי געקראָנען פאַר אַ ווייב, נאָכדעם וויא ער
מיט זיין פאָלק זיינען געוואָרען „איבערזייטע“
פראַוואַסלאַונע. דאָס איז געווען דיא ערסטע הילף
וואָס זיין נייער גאָט האָט איהם געהאַלפּען.

אָבער דאָס איז אויך געווען דיא לעצטע מַפּלֶה פון דעם אידישען־כאַזאַרישען רייז! דורך דיא הילף פון גריכענלאַנד־האַט רוסלאַנד יעצט נאָך ווייטער אויסגעברייטעט זיינע לאַפּעס איבער אַלע לענדער אַרום, און אַזוי איז אויך דאָס לעצטע איבערבלייבעכטס פון דיא מלכות כּוּזרים אין זיינע גראַפּטשעס אַריינגעפאַלען. דער רוסישער קניאַזש מעטסילאַוו, איינער פון וולאַדיסלאַוו'ס זיהן, האָט געוואָרפען אַז אַזוי אויף דעם שטיקעל כאַזאַריען אין דער קרים און מיט דיא הילף פון'ם ביזאַנטישען קייזער באַזיליוס II האָט ער איינגענומען דאָס לאַנד פון מלך דוד, דער לעצטער כאַנאַן פון דעם אידישען כאַזאַרען רייז. דאָס איז געווען, וויא גרעץ בעהופטעט, אים יאָהר 1016.

דיוע נייע טאטארישע אידען האָבען זיך צו-
שפּרייט אין יענע געגענדען אין רוסלאַנד, און
זיי זיינען א טייל פון דיא אור-
עלטערן פון דיא היינטיגע רוס-
שע אידען. א טייל פון זיי זיינען אויף פער-
שפּרייט געוואָרען צווישען דיא אידען אין גריכענ-
לאַנד. איינקלעך פון דיא קעניגליכע משפּחה
פון מלכות כוריס זיינען דערנאָך געווען לומדים
אין טאַלערדאָ, שפּאַניען. א טהייל פון זיי זיינען
דערנאָך געווען אויף דיא גריכישע אינזל טוי-
רען און האָבען דאָרט געהאַט א בעזאָגנדרע
קהלה, מיט'ן נאָמען „קהל כור“, אַנטקעגען דיא
אַלטע גריכיש-אידישע קהלה, וועלכע האָט זיך
געהאַלטען בעזאָגנדרע און האָט זיך גערופען „קהל
גרינס“. א טייל פון דיא כוורים זיינען דערנאָך
געוואָרען קאראאימער. אין א טהייל פראַנצויזישע
פון יענע געגענד האָבען דיא גוים זאָגאר אַללע
אידען איבערהויפּט גערופען „גהיסאָררי“.

בין וולאדימיר (יאהר 1986) האָבען דיא רוסען זיך געבוקט צו אַללערליי ווילד־נאַרעישע עבודה־זרות. וויא אַלע אומות אין יענע יאָהר־הונדערטע, האָבען אויך דיא רוסען ענדליך אָנגעהויבען זיך צו שעמען מיט זייערע אָבענטטער און קניאַזש וולאדימיר האָט זיך ערקלערט בערייט אָנצונעהמען אַ רעליגיאָן פון דיא „ציוויליזירטע“ רעליגיאָנען, וואָס האָבען זייערע אָבענטטער „אין היממעל“, ניט אויף דער ערד. (דאָס איז געווען אַן אונגעהויערער פאַרשטריט צו פערנופנט.) עס זיינען ניקומען צו וולאדימירען שלוחים פון דיא גריכיש קאַטאָלישע אבטיילונג פון דיא כריסטליכע אמונה פון ביזאנטישען קייזער־רייך, פון דיא רוימיש־קאַטאָלישע אבטיילונג פון קריס־טענטהום פון בולגאַריען און מוהאמעדאָנער גלחים פון באַגדאַד, און יעדער האָט פאַר איהם פאַר־געלייגט זיין סחורה — זיין אמונה.

אויף דער אידישער מלך דוד פון קליין בא-
זארען האָט בענוצט דיא געלענענהייט, צו שיקען
אידישע רבנים קיין קיעוו צו וולאדימירען, אָנצוביסטען
איהם דיא אידישע אמונה. וולאדימיר האָט אָבער
גגען דיא אידישע אמונה געהאט א פאַראורטייל,
אָהן צווייפעל ווייל אידען האָבען שוין גאָר קיין
מאַכט ניט געהאַט, איז דאָך אַ סימן, אז דער
אידישער גאָט קען ניט העלפען זיינע דיענער. דיא
גריכיש-קאַטאָלישע אמונה איז פאַר איהם זעהר גוט
געווען, ווייל דיא גריכישע (ביזאַנטישע) מלוכה איז
נאָך געווען גאָנץ שטאַרק און ער האָט געדאַרפט
איהר הילף אין זיינע מלחמות, גיכער וויא דיא הילף
פון איהר גאָט. אויף האָט דער ביזאַנטישער קייזער
געהאַט אַ שיינע טאַכטער און וולאדימיר האָט צו
איהר חשק געהאַט. ער האָט אַלע אָנגענומען דיא
גריכישע אמונה. דאָך דיא רוסישע באַיאָרען (פריצים)
האָבען נאָך געוואָלט, מען זאָל פריהער שיקען
שלוחים אין דיא מדינות פון דיא אַלע רעליגיאָנען,
זעהען וואָס פיר אַ פנים יעדע רעליגיאָן האָט. דיא
שלוחים פון דיא ווילדע רוסען, אָדער קיעווער,
זיינע אַלע אַרויס אויף דיא וועלט זוכען א רעלי-
גיאָן פאַר דעם רוסישען רייף. דיא דאָזיגע שלוחים
זיינען אויף אין דער קרים ביי דיא אידישע בא-
זארען געווען. אָבער דער קונעל האָט זיי הפנים
גיט געשמעקט, און דיא האַלבע לבנה און דיא גע-
טעלע פון דיא קריסטלעכע רעליגיאָן האָט זיי גע-
טעלעט.

XI.

נאך אנדערע גרים. — שלום.

פון דיא פיעלע שטעממע און אומות וואָס האָבען נאָך אָנגענומען דיא אידישע אמונה אין יענע צייטען, איידער דיא נאַציאָנען און דיא רעליגיאָנען זיינען נאָך געווען פּעסט איינסטאַלירט, און האָבען זיך דערנאָך פערמישט מיט'ן אידישען פאָלק, וועלען מיר דאָ נאָך עראינגערן וואָס עס ווערט דער ציילט אין דעם ספר „סבוב ר' פתחיה“ אז לערך אין דיא יאָהרען 1180 ביז 185 זיינען צו ר' שמואל בן עלי (א גרויסער גאון) אין באַגדאַד געקומען שלוחים פון דיא טאַטאַרען אין אַרמעניע, אויך „פון הינטער דיא הרי חשך“ (דאָ מיינט מען ווידער דיא מאַסכישע בערג), און האָבען פערלאַנגט פון איהם, ער זאָל אהינשיקען צו זיי רבי'ס, זיי זאָלען מיט זיי לערנען דיא אידישע אמונה, ווייל 7 פירסטען פון זיי האָבען בעשלאָסען אָנצונעהמען דיא אידישע אמונה. ר' פתחיה (א בעגלויבטער ריזענדע), וועלכער דערציילט דאָס, האָט דיא שוחים אריין געזעהען. ר' שמואל בן עלי האָט זיי אהינגעשיקט אַרימער ישיבה-כחורים, וועלכע האָבען דיא דאָרטיגע טאַטאַרען געמאַכט פאַר אידען.

א סך, זעהר א סך געבען דיזע אלע היסטאָרישע פאַקטען צו דיינקען. ביי יעדען פערשטענדיגע לעזער וועט דאָס לעזען פון דיזען אַרטיקעל געוויס אַריישרופען א קוואַל פון פערשיעדענע געדאַנקען. איך וויל אַלזאָ אַריין גאָר ניט זאָגען ווע-

גען דעם, אום דעם לעזער ניט צו שטערען זיינע אייגענע געדאַנקען צו ענטוויקלען אין זיך.

דאָך, איין איינציגען געדאַנקען פון דיא פיעלע מוז איך דאָ אָנריהרען, ווייל איך האָב מיט דעם אָנגעהויבען. איך מוין געמליך, ווענען נאַציאָנאַליזמוס און פאַטריאָטיזמוס.

זאָל דער לעזער פון דעם וואָס דאָ איז בעשריבען זעהען, אז אפילו דיא אידען, וועלכע האָבען זיך דאָך, צולעב זייער רעליגיע, געהאַלטען מעהר אָב געזאָנדערט און ווייניגער זיך פערמישט וויא אַלע אנדערע אומות, אפילו זיי האָבען ניט קיין רעכט צו „שטאַלצירען“ מיט אַריינע נאַציאָנאַליטעט. און זאָל דער לעזער זעהען, אז אפילו אַנטקעגען אידען, אַנטקעגען דיזע פערוואָגעלטע און פער-וואָרפענע גלות'ניקעס, האָט קיינער קיין רעכט ניט צו זאָגען „דו האָסט דאָ קיין רעכט ניט, ווייל דו ביזט אַ פרעמדער“!

„געשיכטליכעס רעכט“, „נאַציאָנאַליטעט“, „פאַטריאָטיזם“ — דומהייטען! דאָס אַלץ ציהט זיך נור ביז צו אַ געוויסען בעסטעל פון דער געשיכטע. מיט צוריק נאָך אַ בעלעטעל, און אַלץ איז שוין אנדערס!

דיא צייט איז ניט ווייט, ווען אַלע מענשען וועלען אָנגעהמען דעם איינעם גאָלדענעם וואָהרען געזעץ-אַרטיקעל:

„דיא גאנצע מענשהייט איז איין פאַמיליע, און דיא וועלט איז איהר פאַטערלאַנד.“

ב. פייגענבוים.

דיא רויטע פאהנע.

אין דיא צייטען פון נויט, לעבע ברודער, אין דיא צייטען פון רויב און טיראנישע וואוטה.

אונזער פאהנע איז רויט, לעבע ברודער, ווייל מיר ווילען דעם פורפור וואָס האָט אזוי לאַנג דיא דעספאָטען געקליידעט, לעבע ברודער, איבערגעבען דעם פאָלק מיט אַ יובעל-געזאַנג. מ. וויגשעווסקי.

אונזער פאהנע איז רויט, לעבע ברודער, ווייל מיר ווילען אז קיינער זאָל מעהר ניט זיין בלאַס; אז דיא פארבע פון נויט, לעבע ברודער, זאָל ניט טראָגען דער פנים פון אַרבייטער-קלאַס.

אונזער פאהנע איז רויט, לעבע ברודער, ווייל מי האָט איהר בעפאָרבען מיט אַרבייטער-בלוט;

פיפפא און נעננא.

(א סקיצע געשריבען אין איטאליעניש פון) פאלמארינא.)

איבערזעצט פון איזראעל פֿעסקין.

נאכטן האָבען געוואָרפֿען לאַנגע שאַטענס און האָבען זיך אָבנישפּיגעלט אין דיא לוזשעס. דער ווינט האָט געיאָנט גרויסע וואַלקענס, אָפט אין גאנצען פֿערשטעלענדיג דיא לבנה פון דיא אויגען. דיא סינדער זיינען ביידע גיוועסען אויף דעם שוועל פון א פייע קראָם, צוגיריקט איינער צום אנדערע, און האָבען גיהאלטען זייערע קערבעלאַך אויף דיא קניע. פיפפא איז גיוועזען דאָר און קליין, און, וויא ביי אַללע קראַנקע קינדער, איז געווען שווער צו זאָגען וויא אַלט ער איז געווען. דיא קליינע אויגען האָבען זיך קוים גיועהען אויף זיין גראַבען שמוציגען פנים. דערפאַר אָבער זיינען דיא באַק-ביינער ביי איהם גיווען שטאַרק אַרויסגערוקט. זיין קיילעכדיגע צוריסענע היטעל האָט קוים בעדעקט זיין קאָפּ.

נענא איז אויף גיווען מאַגער און קליין. פון אונטער איהר דורכגלייכערטע פאַציילע האָבען געקוקט אויף דער וועלט א פאַר גוטע בלויע אויגען. דער קליינער גלייכער געזעל און דיא גרויסע מויל זיינען געווען בלוי פון קעלט, און א געדיכטע פאַר-נאָנדערניוואָרפֿענע בינטעל שוואַרצע האָר האָט גישטאַרצעט פון פאַציילע און האָט בעדעקט א האַלבען שטערען.

זיי האָבען ביידע געטוינען. זיצענדיג צוגעפרעסט איינער צום אנדערען האָבען זיי זיך זעהר גוט געפיהלט, בעזאָנדערס איז געווען גליקליך נענא. זיא האָט פֿערטראַכטערהייט געקוקט אויף דיא עלעק-טרישע ליכט, וועלכע האָט זיך גיועהען פון א קאפּע, און אין איהרע אויגען איז גילעגען א טרויעריגער שמייכל פונקט וויא איהר נשמה וואָלט גיווען פולל מיט זיסע האַפֿנונגען אויף עטוואָס בעסערעס.

א טאן איז פֿאַרביי געגאַנגען און האָט אוועק-ניוואָרפֿען א שטיקעל סיגאַר. פיפפא איז אויפגע-שטאַנען, האָט אויפגעהויבען דיא שטיקעל פון פלאַטע, האָט עס אַרומגעווישט מיט'ן אַרבעל און אַריינגעלייגט אין קעשענע.

— דוא רויכערסט? האָט איהם דיא קליינע מיידעלע געפרעגט מיט א געקעכטער, טולענדיג זיך אין איהר צולעכערטע פאַרציילע.

— געוויס רויכער איך, האָט געענטפערט פיפפא, וואונדערענדיג זיך איבער אזא נאָרישע פראַגע, — איך וועל דיא שטיקעל סיגאַר אַריי-שטעקען אין מיין ליולקע.

אין דיעזער צייט איז נאָך איינער אָנגעקומען. — 2. קעסטעלעך פאַר איין סאָלאַד (איין סענט) וועקסענע שוועבעלאַך, וועקסענע שוועבעלאַך. האָט אויסגעשריען פיפפא אַרויסשטעלענדיג דעם פֿערבייגעהענדען דיא גרויסע, טאַקטורענע קעסטעל אין וועלכע ער האָט געטראָגען זיין סחורה. דער פֿאַרבייגעהענדער האָט אפילו קיין סוק ניט געגעבען.

דער זיינער האָט געשלאָגען האַלב 12. דער שניי, וועלכער איז געגאַנגען דעם גאַנצען טאָג, האָט אויפגעהערט, און דיא נאָסע פלאַטע האָט אָנגעהויבען צו-צופרייען, דער ווינט איז שטאַרקער גיוואָרען, שטיל און רוהיג. זיינען גיווען דיא גאָסען, מעהר ניט וויא איינציגע אונגליקליכע טרעמפּס האָבען, ציטערענדיג פון קעלט, אַרומגעוואַנדערט אזוי וויא שאַטענס האַלטענדיג זיך וואָס נעהענ-טער צו דיא מויערן; און זעלטען, זעלטען פלעגט זיך וווינען א קאָראַט מיט צוויי לאַנטערנעס וויא צוויי פֿיערדיגע אויגען. דיא לאַנטערנעס פון דיא

אי, וויא גוט עס איז צו פיהרען א ליבער! פאר
זואס זאל זיא אויב נישט האָבען קיין געליבעטען?
א, וויא גוט עס וואָלט גיווען, ווען איינער וואָלט
איהר ליבע גיהאט! ...

זיא האָט א קוק גיגעבען אויף פיפאָ, און
עס איז איהר אַרױפֿניקומען אויפֿן זינען א גוטער
געדאַנקען.

— פיפאָ, האָט זיא זיך ניווענדט צו איהם,
האָסט שוין גיהאט א געליבעטע?

דער אינגעל האָט איהר אַנניקוט פֿערוואונ-
דערט און אונטער דיא ווירקונג פון דיא ליבעליכ-
קייט, וועלכע איז גילענען אין איהר פראַגע, האָט
ער א שמיכלעל גיגעבען.

— יא, האָט ער גענטפֿערט, אָבער איך האָב
איהר אוועקגעוואָרפֿען.

„פֿאַר וואָס?“

— „פֿאַר וואָס? ווייל זיא האָט מיר נישט ליבע-
געהאט; זיא פֿלעגט זיך שטענדיג אַרום שלעפֿ-
פֿען מיט אַן אנדערן.“

דיא אויגען זיינע האָבען אָנגעהויבען צו כליסצען
מיט א ווירדען האַס.

זיא האָט געשוויגען, ענדליך האָט זיא זיך אָב-
גערופֿען שטילערהייט:

„און וואָס וואָלט געווען, אז איך וואָלט דיר
ליבערען?“

„דא?“ — פיפאָ האָט זיך שנעל אומגעקעהרט
צו איהר און האָט איהר אָנגעהויבען אַרומצוקוקען
מיט א נייעם אינטערעס.

דער קליינער שוועבעלעך-הענדלער, וועלכער
האָט דעם גאַנצען לעבען פֿערפֿראכט אויף'ן גאַס
צווישען דיא נידעריגסטען חברים און דיא העס-
ליכסטע סצענען, איז געווען פֿערדאָרבען ביז דיא
מאָרד פון זיינע ביינער, און קיין שמוציגער געפֿיהל
און געדאַנקען איז איהם נישט געווען פֿרעמד. — ער
האָט זיך שוין געהאַלטען פֿאַר א מאַנספֿיל, און
דעריבער האָט ער גערעכענט, אז פֿאַר איהם איז שוין
צייט צו האָבען א געליבעטע. ער האָט שוין
געפֿרובֿירט אָנפֿיהרען א ליבע מיט א פֿערצעהן

(אין איטאַליען ווערען דיא קינדער זעהר פֿריה
ענטוויקעלט פיזיש, זאָ דאָס א מיידעל פון 12 ביז 13
יאָר איז שוין הייראַט'ס-פֿעהיג און פֿיהרט שוין „ראַ-
מאַנען“.

פיפאָ איז ניוועסען מיט דיא הענד אין דיא
קעשענעס און האָט מיט פֿערמאַטערטע אויגען
נאָכניקוט וויא דיא לבנה בעהאַלט זיך און ווייזט
זיך צוריק פֿון אונטער דיא וואָלקענס.

פיפאָ האָט זיך דער ערשטער א כאַפֿ געגע-
בען „עס ווילט זיך עססען“ האָט ער זיך דערמאָנט.
צערטליך האָט זיא זיך צו איהם אומגעקערט.
— איך בין אויך הונגריג, האָט זיא געזאָגט,
אָבער איך האָב ביי זיך ברויט.

זיא האָט אַרױסגענומען א שטיק ברויט, האָט
עס צובראָכען אויף צווייען און האָט איהם דער-
לאַנגט דיא גרעסערע. ער האָט עס א כאַפֿ גיטאַן,
און נישט געבענדיג אפֿילו קיין קוק אויף איהר, האָט
ער אָנגעהויבען געשמאַק צו עססען און האָט זיך
ווידער פֿערקוקט אויף דיא לבנה.

— וואָס זעהסט דוא דאָרטען? — האָט איהם
דיא קליינע געפֿרעגט אויפֿהויבענדיג דיא אויגען,
אזוי וויא ער.

— קוק זיך אַיין, וויא דיא לבנה בעהאַלט זיך
יעדער מינוט! וויא גיך זיא פֿליהט!
זיי האָבען זיך ווידער פֿערטראַכט.

זאָגערבאַרע געפֿיהלען און גיראַנקען האָבען
דוכנדרונגען דיא האַרץ און דיא קאַפֿ פון דיא
קליינע נענא. וויא ווייט און וויא הויך דער הימעל
איז דאָס! וויא פֿיעל וואָלקענס עס געפינען זיך
אויף איהם! פון היממעל קומט דער שניי, דער
פֿראַסט, דער רענען, דער האַגעל, און דערצו נאָך
איז אויף איהם דאָ אזוי פֿיעל שטערן. מען האָט
איהר דערציילט, אז יעדער שטערען איז א נעסט
פון א מלאך. דיא מלאכים דאַרפֿען דאָך געוויס
נישט ליידען קעלט און הונגער, און, ווען זיי קומען
אַהיים און האָבען נישט פֿערקויפֿט קיין פֿערציג
קעסטעלעך שוועבעלאך שגאַנט זיי דאָך קיינער
נישט. פֿאַר וואָס איז זיא אַליין נישט קיין מלאך? דיא
קינדער ווערען דאָך נאָך דעם טויט מלאכים...
פֿאַר וואָס איז זיא נישט געשטאַרבען? קיינעם, קיינעם
האָט זיא נישט אויף דער וועלט. איהר מוטער איז
געשטאַרבען, בשעת זיא איז געווען אַלט צוויי יאָר.
דיא מומע איהרע, גיניא, האָט איהר צוגינעמען צו
זיך; אָבער זינט זיא האָט גיזעהען, אז דיא קליינע
פֿערשטייט איהר ליבערע מיט דעם גרויסען קוטשער,
קען זיא איהר נישט ליידען.

לעבען האָט איהר יעצט אָנגעהויבן זיך פאַרצו-
שטעלען אלס אַ זיסע שיינע אָנגעהמע זאך.

„הער, האָט ער געזאָגט מיט לאַכענדיגע
אויגען, ווען מיר וועלען האָבען אייניגע סאַלד, ווע-
לען מיר אווענגיין אונטערן שטאַדמ, וויא אמת'ע
געליבטע. דאָרטען גייען פיעל מענטשן; מיר ווע-
לען גיך פאַרקויפּען אונזערע שוועבעלאך. עס קען
זיין, אז מען וועט אונז וואָס עס איז שענקען. אין
שיינק וועלען מיר עטוואָס קויפּען צום עססען און
נאָכדעם וועללען מיר זוכען אַ פערבאַרגענעם ער-
טלעלע.“

פּיפּפּאָ האָט אויך געפיהלט אַ נייעם, זעלטענעם
פערגינגען. צוריקענדיג איהר פעסט צו זיך, האָט
ער געפיהלט דיא וואַרימקייט פון איהר אַרימען
קערפער. ער האָט אויך פערגעסען אָן קעלט און
הונגער, און האָט נור געטרוימט וועגען דעם, וויא
ער וועט גיין מיט איהר אין אַ דונקעלען אָרט. ער
האָט אַרויסגענומען זיין לולקע פון קעשענע, האָט
אַריינגעשטאַפּט דעם שטיקעל סיגאַר און האָט
מיט פערגינגען איהם פעררויכערט. דער רויך האָט
בעדעקט דאָס קינד'ס געזיכט, און אַ טרוקענער
הוסט האָט זיך אַרויסגעריסען פון איהר קראַנקע
ברוסט. זיא האָט זיך גלייך פערשעמט איבער
איהר הוסט און איהם געבעטען אום ענטשולדיגונג.
„אויף האָב זיך עטוואָס צוגעקיהלט, האָט זיא
געזאָגט, אָבער אזוי מאַכט מיר ניט אויס דער
רויך.“

ער האָט איהר גאָר ניט געענטפערט און האָט
איהר פּרוּצלינג געפרעגט:

„ווען גייסט דו אַהיים?“

„איינס דעם זיינער. איך געה דאָמאַלס אין
שיינק. וואו איך געפין מיין מומען און איך געה
מיט איהר צוואַמען אַהיים. ווען מיר קומען אַהיים
צייגט זיא איבער דיא קעסטעלאך, און ווען איך
פערקויף ניט קיין פערציג שלאָגט זיא מיר. זיא
זידעלט מיר, פאַרוואָס איך וויל ניט אַרבייטען און
שפּיל זיך אַנשטאַט צו פערקויפּען. איך טהו דאָך
דאָס אָבער ניט. איך וואָלט דאָך דיר נוצאָמט,
ווען איך וואָלט זיין אַ פּוילערין.“

און איהרע אויגען זיינען פול געוואָרען מיט
טרערען.

„וואָס קען איך טהאָן, האָט זיא ווייטער גע-
זאָגט, ווען קיינער וויל ניט קויפּען.“

„וויא פיל האָסט דו היינט פערקויפּט?“

„היינט איז מיר געגאַנגען, — צוויי און פערציג.“

„אַ האַ!“

„חין דעם האָט נאָך אַ דאָמע מיר גישאַנקען
אַ האַלבען פראַנק.“

„האָסט דו אַלואַ איין און דרייסיג סאַלד?“
נעגא, שטאַלץ מיט דעם, וואָס זיא קען זיך
אַרומשוויען פאַר איהם פאַר אזא פלינקע און אזא
קלוגע, האָט אַרויסגענומען פון קעשענע דעם זע-
לעלעלע.“

יאָהריגע מיידעל; אָבער ניט ער האָט איהר
אוועקגעוואָרפּען, זאָגנדרן זיא האָט אפילו ניט
געוואָלט פון איהם הערען, דען זיא האָט שוין
געהאַט אַנאָדער געליבטען.

פּיפּפּאָ פלעגט אָפט זיין צוואַמען מיט נעגא;
אָבער עס איז איהם קיין מאָל ניט אַריינגעפאַ-
לען אין געדאַנקען, אז זיא קען זיין זיין געליבטע.
איהר פאַרשלאָג האָט איהם דעריבער איבער-
ראשט. ער האָט איהר לאַנג אַרומגעקוקט,
פונקט וויא ער וואָלט זיך געוואָלט איבערצייגען.
אויב זיא איז גענוג שוין פאַר איהם. און וויא
עס שיינט, איז זיא איהם געפעלען געוואָרען.
דען ער האָט מיט אַ געלעכטער געזאָגט:

— דו האָסט מיר אַלואַ ליעב?“

— דו זאָלסט נור מיר אזוי ליעבען...“

אָבער דו ביסט דאָך נאָך אזוי קליין.“

איך בין גאָרניט קליין. איך בין שוין
אלט צוועלף יאָהר און לאַרעטטא, וועלכע איז
עטוואָס אינגער פאַר מיר, האָט שוין אַ גע-
ליעבטען.

דיא זעלטענע ווייבקייט, מיט וועלכע דאָס
קינד האָט גערעדט, האָט אויפגעוועקט דיא שמור-
ציגע געפיהלען פון דעם גאָסעסן-אינגעל. נאָך
אַ מאָל האָט ער איהר אַרומגעקוקט פון קאָפּ ביז
דיא פיס, און האָט זיך בעזאָנדערס אָפגעשטעלט
מיט זיינע אויגען אויף איהר ברוסט, פונקט וויא דיא
ענטוויקלונג פון דיא ברוסט וואָלט געוועזען אַ סימן
פון איהר ליעבעס-פעהיגקייט. און ער האָט דער-
זעהען, וויא עס טרעפט זיך אָפט ביי שוואכע קי-
דער, אַ צארטע קיילעכדיגקייט אונטער איהר
פאַציילע, ער האָט אַרומגענומען איהר איידעלען
קערפער, און זיא — דורכגענומען פון אַ אונבעקאַנ-
טען, קיין מאָל ניט איבערגעלעבטען געפיהל — האָט
איהם אַ קוס געגעבען אין זיין שמוציגע באָק.

אין אזא פאָזע זיינען זיי געוועסען אַ געוויס-
סע צייט. איהר קעפּעל איז געקענען אויף זיין שול-
טער, און אַ' אונענדליכער גריק האָט געקוויקט
דאָס אַרימע קינד. זיא איז שוין מעהר ניט געפאַר-
רען; זיא האָט פאַרגעסען אָן דיא שוועבעלאך
און אָן איהר ביזע מומען. עס איז געווען אזוי ניי
און זיס צו ריעבען, נאָך דעם וויא קיין מענטש האָט
זיך וועגען איהר ניט געקומערט, דאָס דער גאַנצער

האנד אויסגעשטרעקט און געקוקט מיט אויסגע-
גלאצטע אויגען אהין, וואו פופפאז אין פער-
שוואונדען.

ענדליך איז זיא ווידער געקומען צו זיך. זיא
האט אבער נישט געטראכט ווענען זיא פערלארענע
געדל, נישט ווענען דעם, וואס זיא מומע וועט איהר
זידלען; זיא האט בעהאלטען איהר געזיכט אין ביי-
דע הענט און האט אָנגעהויבען שטיל און ביטער
צו וויינען.

„קיינער, קיינער ליעבט מיר נישט“, האט זיא
געטראכט.

קעלע מיט דיא סאלדריס, צווישען וועלכע עס האט
געבליסעט א האלבער פראנק. מיט פרייר האט
זיא איהם געווינען איהר אוצר.

פופפאז'ס אויגען האָבען אָנגעהויבען צו בליס-
צען, ער האט צוזאממען געקוועטשט דיא ליפפען
און האט מיט א מאָל א כאַפ געטהאָן דיא געדל,
האט עס אַרויסגעריסען פון דעם קינד'ס האנד
און איז פערשוואונדען געוואָרען אין דער פינס-
טערניס.

נענט האט נישט געקענט אָפציהען דעם אָטעם.
זיא האט נאָך א פאָר מינוטען געהאלטען איהר

דער ערשטער מאי.

צווייפרייט, פיהלט יעדער, אז ווען ער זאָגט קריש
נאָך זיין טאטען, זאָנען אנדערס-וואו עטליכע אַנ-
דערע מענשען אויך קריש, אויך נאָך דעם זעלבען.
דיא ווייהנאכטען דערמאָנען דעם קריסטען אָן
דעם פערבאָנד וועלכער פערזייניגט איהם מיט אלע
אנדערע קריסטען, אלס רעליגיאָנס-ברירער.
דער פערטער דזשוליי דערמאָנט דיא אַמערי-
קאָנער אָן זייער פערבאָנד אלס נאַציאָנס-
ברירער.

דער יאהר-צייט דערמאָנט דיא קינדער פון דעם
גישטאָרבענעם אָן זייער פערבאָנד אלס ברירער
פון איין פאָטער.

נו, און דערשטער מאי דערמאָנט דיא אַרביי-
טער פון דער גאנצער וועלט אָן זייער פערבאָנד
אלס קלאַסען-ברירער, אָן דעם פערבאָנד,
וועלכער נעמט זיי אלעמען אַרום און זונדערט זיי
אלעמען אָפּ פון דיא נישט-אַרבייטערע, פון דיא
קאָפיטאליסטישע, קלאַסע.

ווען דער אַרבייטער פון א געוויסע שטאָרט
מאַרשירט אין דיווען טאָג, הילכען זיינע טריט און
דיא טריט פון זיינע מיט-מאַרשירערענע אָפּ אין
זיינע אויערען מיט דיא טריט פון דיא מאַרשירערענע
אַרבייטער פון אלע אנדערע שטערט פון אלע אַנ-
דערע לענדער. ער פיהלט בעת מעשה, אז ער גייט
אין טאָקט צוזאמען מיט דיא לאָהן-שקלאַפען פון
דער גאנצער וועלט. ער שפיערט, אז דאָס איז דער
מאַרש בלויז פון אַרבייטער, און אז דיא בעל-הבתים
מאַרשירען נישט מיט מיט זיי, אז זיי האָבען מיט
דיווען יום טוב נישט וואָס צו טאָן; ער ווערט נישט-
ווילענדיג דורכגידרונגען מיט דעם בעוואוסט-זיין,
אז ער געהערט צו דעם קלאַס פון רייכטום-בעשע-
פער און אז צווישען דיווען קלאַס און דעם קלאַס
פון די רייכטום-האַבער ליגט א ברייטע מחיצה.

א יום טוב האט דיא בעדייטונג פון דערמאָנען
א געוויסע גרופע מענשען אָן א געוויסען פערבאָנד,
וועלכער נעמט זיי אלעמען אַרום, האַלט זיי אין
איינעם און טיילט זיי אָפּ פון אנדערע מענשען.
פסח, צום ביישפיעל, — א חוץ דעם, וואָס ער
ניסט אַרין אין דעם אידענס נשמה דעם געפיהל
פון בעפרייאונג, — דערמאָנט איהם, אז ער איז א
איד. זייענדיג ביי'ן סדר, אין קיטעל, אויך דער
היסב-בעט, פיהלט דער איד, אז אין פערשידענע
ווינקעלעך פון דער וועלט זיצען אין דעם זעלבען
אַבענד אנדערע מענשען אויך ביי'ן סדר, אויך אין
קיטלעך, אויך אָנגילעהנט אָן היסב-בעטען, און אז
אומשטום זיינען דיא סדר-אַרבייטער אַרוםגירינגעלט
מיט אַזעלכע, וואָס ריכטען קיין סדר נישט אָב, —
וואָס האָבען אנדערע מיני ימים טובים.

דער קריסט, ווידער, ווען ער פייערט דעם
ניבורט פון זיין יעזוס, צום ביישפיעל, פיהלט, אז
דעם זעלבען טאָג פייערען דיא זעלכע זאך אין אלע
טיילען פון דער וועלט מיליאָנען אנדערע מענשען—
געוויסע מיליאָנען מענשען, נישט אלע—אז
אנדערע מיליאָנען מענער און פרויען נעמען אין
דיווען יום-טוב קיין אַנטייל נישט.

אין עהנליכער געפיהל שפירט זיך אין האַרצען
פון יעדען אַמעריקאָנער, למשל, ווען ער פייערט
דעם 4-טען דזשוליי. ער פיהלט, אז דעם זעלבען
טאָג פייערען מיט איהם צוזאמען עטליכע און זעכ-
ציג מיליאָן אנדערע מענשען, און אז אויסער דיווע
פייערט דיווען טאָג קיינער נישט.

דאָס גלייכען איז מיט דעם פראַנצויזישען
14-טען יולי.

אזא מין געפיהל הערשט אויך אין דיא הערצער
פון ברודער, ווען זיי האָבען יאהר-צייט נאָך זייערע
עלטערן. וואו זיי זאָלען נישט זיין, וואו צווייט און

אינטערנאציאנאלע ארבייטער ארמיי ווייל זיי ווילן
סען, אז אנדערע ארבייטער — און קיינער אויסער
ארבייטער — פייערן יא דווען טאג, אלס זייער קלא-
סען יום טוב, אלס זייער קאמפף-דעוויו.
יא, דער ערשטער מאי איז דער יום טוב פון
דיא ארבייטער'ס אינטערנאציאנאלען קלאסען-דע-
וואוסט זיין.

דיזער קלאסען-דעוואוסט-זיין, דיזער קאמפף
פון דיא ארבייטער, וועלכע פיהרען איהם, וויסער
דיג, אז זיי זיינען א קלאס — דאס איז דער מאָר-
נען-שטערען, וואָס קומט אָנזאָגען, אז דיא פרוי-
הייטס-זונן איז שוין נאָהענט. דער מאָרנען-שטערען
שיינט שוין; דיא זונן הייבט שוין איהר בלאנקע-
דיגען קייקעל פון הינטער דיא בערג....

„ארבייטער אלער לענדער פעראייניגט אייף!
ארבייטער אייער בעפרייאונג ליגט אין אייערע איי-
גענע הענט!“ רופט א שטימע פון דעם גרויסען
פאָלקס-לעהרער'ס קבר.

„יא, מיר זיינען פעראייניגט, מיר קעמפפן
פיר אונזערע בעפרייאונג!“ היילכען אָפּ ביזן היר-
מעל אַן אַנטוואָרט דיא שטאַלצע טריט פון דיא
אין טאָטס מאָרשיערענדע ארבייטער פון דער גאנ-
צער וועלט.

דיא ארבייטער זיינען פעראייניגט; א גיל-
דערנער שנור ציהט זיך צו יעדען פון זיי פון דיא
זון פון פרייהייט; דיא זון פון פרייהייט איז דער
צענטער, דער פערבינדונגס-פונקט פון דיא פראָ-
לעטאריער'ס האַפנונגס שטראהלען....

וואָס ווייטער ווערען דיא לאָה-קנעכט אַלץ
מעהר אָנגעטרינקען מיט זייער קלאסען-דעוואוסט-
זיין וואָס ווייטער אַלץ סציילער קומט זיך צו-
נויף אויף זיי זייער קלאסען-גאָרעטע, וואָס ווייטער,
אַלץ ווייטער אָבערונדערט ווערען זיי פון דיא ניט
ארבייטער און בעפרייען זיך פון זייערע רעליגיאָנס-
רייפן און נאציאָנס-בענדער.

דער איינציגער פערבאנד וועלכער בלייבט אויף
זיי איז זייער פערבאנד אין א רעוואָלוציאָנערער
קלאסען-ארמיי.

„אלע ימים טובים וועלען בטל ווערען, און פורים
וועט בלייבען“, זאָגען אַבערגלייביגע אידען. — אלע
ימים טובים, וועלען בטל ווערען; בלויז דער ארבייטער
פערביידערונגס יום טוב בלייבט איבער. זאָגט דער
שכל, דיא וויסענשאַפט און דיא טהאָטאָכע.

אדיע, רעליגיעזע פייער-טעג, אדיע, נאציאָנאלע
שמחות — עס לעבע דער יום טוב פון דיא אל-
וועלטליכע ארבייטער ארמיי! לאָמיר הייבען דעם
כוס פאר דיא פרייהייט, גלייכהייט און גליק פון
א נאציאָן וואָס איהר פאָטער-לאנד איז דיא וועלט,
וואָס איהר רעליגיאָן איז דיא ברידערליכקייט,
וואָס איהר תורה איז דיא וויסענשאַפט!

אב. קאָהאָן.

ווען א קריסט קוקט זיך צו דיא צערעמאָניע
פון א אידישען יום-טוב, דערמאָנט ער זיך דערביי,
אז ער איז ניט קיין איד, אז ער איז א קריסט. ער
פיהלט, אז ער האָט מיט-דינע צערעמאָניע קיין
שייכות ניט, אז ער איז אָבניזונדערט, אָבניפרעמט
פון דיא, וואָס ריכטען איהר אָפּ.

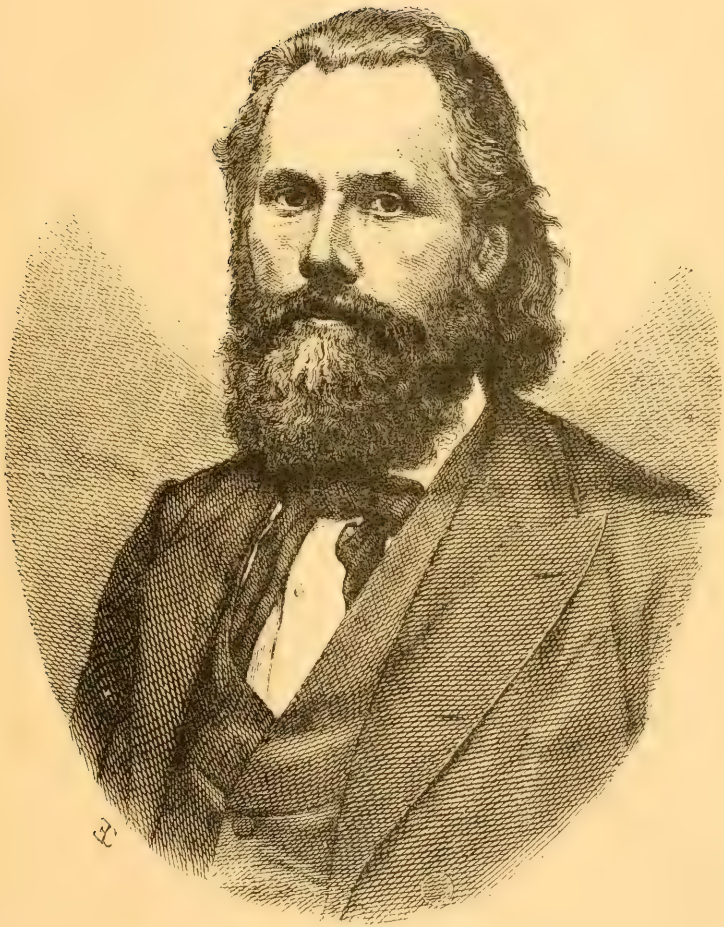
דאָס זעלבע איז מיט דעם קאפיטאליסט, ווען
ער בעגעגענט דעם ערשטען מאי א מאָרשיערענדע
מחנה פון ארבייטער. דער מאָרש דערמאָנט איהם,
אז ער בעלאַנגט צו אַנאָדער קלאס, אז צווישען
זיין קלאס און דעם קלאס פון דיא מאָרשיערענדע
ליענט א גרענעץ, וואו צווישען צוויי פיינדליכע
ארמיען, און דער מאָרש היילט אין זיינע אויערען
אלס א קאמפף-מאָרש געגען איהם מיט זיינע
מיט-דריקער.

דער מענטש האָט היינט דאָס רוב אויף זיך
פערשיערענע בענדער, וועלכע גאָרטלען איהם צו
צו פערשיעדענע מענטשען-גרופפן, און פערשיעדענע
ימים טובים מאַכען איהם דינע פערשיעדענע בענדער
פיהלען שטאַרקער וואו גיווייליך. דער כריסטלי-
כער יום טוב מאַכט דעם אַמעריקאנער קריסט,
צום ביישפּיעל, שטאַרקער פיהלען, אז ער איז צו-
נויפבינדען מיט דיא קריסטען פון ענגלאַנד,
פראַנקרייך, דייטשלאַנד א. ז. וו.

דער פערטער דזשוליי, וועדער, דערמאָנט
דעם זעלבען אַמעריקאנער קריסטען, אז ער איז
פעראייניגט מיט דיא אַמעריקאנער אידען, מיט
דיא אַמעריקאנער מוהאָמעדאנער, און אז ער איז
אָבניזונדערט אפילו פון קריסטען פון אנדערע לענדער.
און דעם ערשטען מאי פיהלט דער א-ר-
בייטער דייטליכער, אז ער איז א ברודער צו
דיא ארבייטער פון אלע לענדער, פון אנדערע רע-
ליגיאָנען, און פון אנדערע פאמיליען, און אז ער
איז א פרעמדער צו דיא ניט-ארבייטער, צו
דיא קאפיטאליסטען, אפילו פון זיין אייגענע פא-
טער לאַנד און פון זיין אייגענע רעליגיאָן, און פון
זיין אייגענע פאמיליע — א פרעמדער אפילו צו
דעם זעהן פון זיין אייגענעם טאטען און מאמען,
ווען דיזער איז אַן ארבייט-רויבער און ניט קיין
ארבייטער-טהווער.

עס מאַכט ניט אויס, צו דער אַמעריקאנער,
צ. ב.ש. היינט אַרויס דיא נאציאָנאלע פאָהן דען
פערטען דזשוליי, צו ניט. — אביער ווייס, אז די-
זען טאָג היינגען טויערונדער אנדערע אַמעריקאנער
אַרויס דיא „סטאַרס ענד סטריפּס“ אויף זייערע
היזער — און דאָס איז גענוג איהם צו דערמאָנען,
אז ער איז אַן אַמעריקאנער, א זעהן פון דיא פער-
אייניגטע שטאַטען.

דאָס גלייכען איז מיט דיא ארבייטער דעם
ערשטען מאי. אפילו דיא וואָס מאָרשירען ניט,
וואָס פייערען ניט, ווערען אויף דורכגענומען מיט
דעם בעוואוסטזיין, אז זיי זיינען זעכער אין דער

F. Domela-Nieuwenhuis.

פערדינאנד דאמעלא-ניעווענהויז.

רבי אלעזר בן חרסום מהויב עשירים.

(גמרא יומא ל"ה)

אָבער טאָקי גראָד ווייל מיר ווייסען, אז אווי וויא א טיגער קען ניט ווערען פריינדליך צום שעפ-סיל, אווי קען דיא קאפיטאליסטישע קלאסע אויף קיין פאל ניט זיין בעסער וויא זיא איז — טאָקי דערפאר זאָגט דער סאָציאליזמוס, אז נאָר א ניט איבערצובעטענדער ביטטערער קאמפף פון אַר-בייט גענען קאפיטאל, ביי וועלכען קאמפף דער קאפיטאליזמוס זאָל אין גאַנצען „עוקר מן השרש“ ווערען, וועט דיא מענשהייט קענען בעפרייט ווערען פון דיזע גיהנם'דיגע מלאכי חבלה אין מענשען-גע-שטאלט.

דאָך, ניט אימער איז דער מענש פיראָזאָף. ניט אימער קענען זיינע געפיהלען זיין בעהעררשט פון קאפ, פון דיא קאלטע איבערלייגונג. אַזשט פיהלט ער וויא א בשר ודם, און אין א רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג איז גראָד זעהר נויטווענדיג, אז דער פלאַקער פון האַס און ליעבע, פו פּעראַכטונג און פערנעטערונג זאָל א מאָל אונטערפרייערע דיא געד-פיהלע און דעם מענשען טרייבען צום קאמפף. און ווען דער מענש פיהלט, פיהלט ער ניט וויסענשאפטליך...

און דער גריממיגער „פערזענליכער“ האַס צו דיא קאפיטאליסטישע אונבאַרמהארציגע גולנים, כאָטש ער האָט פון וויסענשאפטליכעו שטאַנדפונקט קיין זין ניט, איז אָבער אויף א מאָל איינער פון דיא מעכטיגסטע טרייב-קערפטע אי דיא סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג. או דיווער ניט-פּיאָזאָ-

פאר דעם וויסענשאפטליכען סאָציאליזמוס איז אייגענטיק קיין שום נפקא מינה ניט פאר וואָס דיא קאפיטאליסטען זיינען אַזעלכע כלבים, — צו וואַלטען זיי ניקענט זיין ניט אַזעלכע אונדערבאַרמדיגע בלוטוויגערס, ווען זיי וואַלטען נור גיוואַלט, אָדער „וואַלט אויף זייער שטעללע קיינער ניט בעסער ניווען“, אדרבה, דער וויסענשאפטליכער סאָציאַל-ליזמוס זאָגט טאָקי אליין, אז אַלס א כלל וואָגט טאָקי קיינער אויף זייער פלאַץ ניט בעסער גע-ווען, אז דיא קאפיטאליסטען האַנדלען וויא זיי מוזען האַנדלען, נאָך זייערע אויטשטענדען נאָך. אָבער דאָס קיהלט אויף קיין פאל ניט אָב אונזער כעס גענען דיא אונדערבאַרמדיגע קאפיטאליסטישע רויבער-וועלט; פונקט פערקעהרט, ווען מיר וואַל-טען געגלויבט, אז דיא קאפיטאליסטען קענע זיין בעסערע מענשען, וואַלטען מיר גראָד ניקענט ווייניגער האַסען דעם קאפיטאליזמוס; מיר וואַלטען דאָן געגלויבט, וויא מאַנכע גלויבען, אז מען דארף נאָר ניט קיין קאמפף אויף טויט און אויף לעבען גענען קאפיטאליזמוס, נאָר מען דארף בעסער זעהן דיא קאפיטאליסטענס הערצער וויי-כער צו מאַכען, זיי זאָלען נור וועלען זיין בעסער. מיט א מענש, וואָס עס איז דא א מעגליכקייט צו קענען ווערען מיט איהם גוט-פריינד, דארף מען זיך דאָך ניט צו קריגען אויף טויט און אויף לעבען.

נילעהרטער רייכער האָללענדישער סאַציאַליסט, דער הויפט אָנפיהרער פון דעם „סאַציאַל-דעמאָקראַטישען בונד“ פון האָללאַנד —

פערדינאַנד דאָמעלאַ-ניעווענהויז.

„דאָמעלאַ ניעווענהויז. איז איינע פון דיא יעד-ניגע קרעפטיגע פערזענליכקייטען, וועלכע, אין צייטען ווען גרויסע וויכטיגע פראגען רודערן אויף אלע הערצער, טרעטען זיי ארויס אויפ'ן פאָ-דער-גרונד, אום דיא בעוועגונג, וועלכע איז זיך נאָך ניט בעוואוסט, ארויף צו פיהרען אויף א וועג פון סלאָרען בעוואוסט-זיין. דאָס האָט ער גיטאָן אין האָללאַנד. דעמילט ווען דער שטרייט צווישען קאפיטאַל און ארבייט האָט אָנגעהויבען צו בריינגען דיא קעפ און דיא הערצער פון דיא האָ-לענדישע ארבייטער אין בעוועגונג, איז ער דאָס גיווען דער יעניגער, וועלכער האָט זיך א וואָרף אריין גיטאָן אין קאמפף, בעוואפענט מיט אלע שטרייט-מיטלען, וועלכע אזא פאָרקעמפער דארף בעזיצען. אָנגעטריבען צו דעם קאמפף דורך ביידע זאכען: אי דורך לעבע צו דיא ליידענדע מענש-הייט, אי דורך א גרינדליכע קענטניס פון דיא סאַציאַלע פראגען, דורך וועלכע עס איז איהם קלאָר גיוואָרען, אז דיעזע ליידען מוזען ניט בעשטיין. ער האָט דאמיט בעוועזען, אז ער האָט א'ן עדעלע האַרץ, דען א לייף, פון אייגענע פראקטיק, האָט ער דיא ליידען ניט גיקענט.“

אזוי שרייבט וועגען איהם צ. קראָלל, דער בעוואוסטער האָלענדישער שרייבער, — כאַטש ער איז מיט איהם שטאַרק ברוגז געוואָרען, ווייל ער, קראָלל, איז גיוואָרען א שטיק אנאַרכיסט און א שונא פון ניווענהויז'ס סאַציאַל-דעמאָקראַטישע צושונפטס-אידעען. (יעצט איז דויער קראָל נאָר אין גאנצען א „פראַגנעסיסט“ געוואָרען.)

פערדינאַנד דאָמעלאַ-ניעווענהויז איז גיבוירען אין אמסטערדאַם אום 31סטען דעצעמבער 1846. זיין פאָטער איז גיווען א פראַפעסאָר, א רייכער מאַן, און פערדינאַנד איז ערצויגען גיוואָרען אלס א פראַ-טעסטאַנטישער פאסטאָר.

ער איז טאַקיי ווירקליך גיווען, — וויא יעד-דער גלח רופט זיך — א גוטער פאסטאָד פון זיינע שפעסעלעך. אָבער ווייל ער איז טאַקיי גיווען א

פישער, אנוויסענשאפטליכער געפיהל האָט גראָד א פערקעהרטע לאַגיק וויא דיא אויבען בעשריבענע לאַגיק פון וויסענשאפטליכען סאַציאַליזמוס; ביי דעם געפיהל קומט אויס, אז נאָר דעמילט שיקט זיך צו זיין אָנגעגליהט מיט האס און כעס צו דיא קיין-מאָל-ניט-זאָטע בלוטצאפערס און מאַרף-פרעסער, ווען מען זאָל זיך קענען פאָרשטעללן בעסערע קא-פיטאַליסטען, ווען מען זאָל זיך קענען איינריידען, אז דעם אונדערבארמדיגען קאפיטאַליסט'ס „פרייער וויללען“ איז עפעס וויא פעראַנטוואָרטליך פאר זיין הינטישע אויפפיהרונג, אז ער איז אזוי שלעכט, ווייל ער וויל ניט בעסער זיין. און דאָס פיהלט מען אס שטאַרקסטען, ווען מען זעהט א מאָל רייכע לייט וואס זיי זיינען יאָ גוטע מענשען, וואָס זיינען ניט צופריעדען מיט דיא בעשטייענדע רויב וועלט. וויא דיא גמרא זאָגט: „רבי אלעזר בן חרסום מחייב עשירים“, אז ווען א'ן עושר קומט אויף יענער וועלט און וויל זיך פערענטפערן, אז זיין עשירות האָט איהם גיבראַכט צו זיין זינדיג, שטעלט מען איהם אנטקעגען דעם רייכען תנא, דעם צדיק רבי אלעזר בן חרסום, און מען זאָגט צום זינדי-גען. הא, כלב שבכלבים! האָסט ניט גיקענט זיין גוט, זאָנסט דו? דיין עשירות האָט דיר ניט גילאָזט? — אָט האָסטו א גרעסערען עושר פאר דיר, און פון דעסוועגען האָט ער גיקענט זיין א צדיק!..

און אין דיא סאַציאַליסטישע בעוועגונג פון דער וועלט האָבען מיר אויך אזעלכע עטליכע „ר' אלעזר'ס, וועלכע זיינען אין די אויגען פון אונזער אנוויסענשאפטליכען געפיהל מחייב דיא אַנדערע קאפיטאַליסטען. מיר האָבען שיינע עטליכע גאָנץ רייכע און גרויסע לייט, וועלכע האָבען זיך מיט לייב און לעבען איבערגיגעבען צו דיא סאַציאַ-ליסטישע בעוועגונג און ארבייטען אליין מיט אלע כוחות, צו דערנעהנטערען דיא צייט, ווען זייער עשירות זאָל קיין שום ווערטא ניט האָבען. זיי זיינען אויך וויא לעבעדיגע בעשולדיגונגס-רעדענ-גע-גען דיא אַנדערע בלוטזיגערנישע קאפיטאַליסטען, פאר דיא ריכטער וואָס זיצען אין אונזער גע-היהל.

איינער פון דיעזעס „ר' אלעזר'ס איז — דער הויף-

פון דיא מענשען, דאן דארף זיין איהר הויפט אר-
בייט „זיך אריינצומישען אין דיא גיזעלשאפטליכע
אנגילענענהייטען, צו פיהרען קריגע געגען דיא
ניזעלשאפטליכע חטאים, ניט געגען דיא
חטאים פון דעם איינציגען מענשען... צו קעמפן
פען געגען דיא אונטערדריקקונג פון דיא קליינע
אונטער דיא מאכט פון געדר; פערזאנליכע
דיא אונגלייכהייט און דאס אומרעכט איבעראל
וואו זיי קומען נאך פאר, צו ערקלערען פאר שלעכט
דעם אונלעשליכען דורשט נאך געלר און דעם
אונבענרענעצטען וואילטאג, וואו זיי בעווייזען זיך
נאך“.

א קורצע צייט נאך האט ער אזעלכע רעדעס
געהאלטען אלס גלח אין דיא קירכע גופא: דאס
זיינען ניווען זיינע הייליגע זאגטאגס דרשות. אבער
באלד האט ער זיך איבערצייגט, אז עס איז אומ-
זיסט זיין מיה, אריינצוקומען אין דער רעליגיאן
אריין א גידאנק, א שטרעבונג, וועלכע פאסט
זיך צו איהר וויא א'ן ארבעט צום וואגה, און —
ער איז ארויס פון דיא קירכע און אויס דיא גאנצע
רעליגיאן.

אין איין שיינעם טאג האט ער נעמליך צו
דעם קירכע-ראטה פון זיין געמיינדע געשריבען א
בריעף, אז ער זאגט זיך אָב פון זיין שטעלע, ווייל
ער גלויבט ניט מעהר אין דעם, וואָס דיא קירכע
הייסט איהם פרעדיגען. (אין דעם אליין איז הפנים
ניט אזא שטארקע נפא מינה גיווען צווישען איהם
און אלע אנדערע גייסטליכע פון אלע רעליגיאנען;
ניכער אין דעם, וואָס זיי זאָגען זיך ניט אָב פון
זייערע שטעללעס צורליכע דעם.)

אין דיעזען בריעף שרייבט ניעווענהויז צו זיין
געמיינדע פאלגענדע וויכטיגע ווערטער:
„א לאנגע צייט האב איך מיך אלץ ארום-
געטראָגען מיט דיא איינרעדעניס, אז מען קען אָנ-
פילען דיא רעליגיאן מיט נייעם לעבען, אזוי אז זיא
— דיא רעליגיאן, — זאל וועדער קענען זיין דיא
נשמה פון דיא גיזעלשאפט. אבער ביסלעכווייז
האב איך מיך אלץ מעהר און מעהר ארומגעוועהן,
אז דיא רעליגיאן איז ניט אים שטאנד דאס צו טא,
אז זיא שטייט — און וועט וואָס ווייטער אלץ מעהר
שטיין — לעבען דער גיזעלשאפט, אלס א'ן אכטע-

נומער פאסטויך און האט עס טאקי גימיינט
ערנסט צו העלפען זיינע מענשליכע שעפסע-
לעך ארויפקומען אויף אריכטיגען וועג, — טאקי
דערפאר האט ער אין דיא קירכע ניט ניקענט
בלייבען. אלס גייסטליכער האט ער גיהאט דיא
ניקענענהייט צו זעהען וויא דאס פאלק ליידעט —
כאָטש ביי זיך, ביי זיין פאמיליע און ביי זיינע
אומשטענדען האט ער דאס ניט גיזעהען. ער
האט אויסגפרופט אלץ וואָס עס איז נאָר מעג-
ליך ניווען צו טאן מיט דיא חילף פון דיא קירכע
און דיא רעליגיאן, צו דערלייכטערען דיא נויט און
דיא צרות פון דיא אָרומע. אָבער ער האט זיך
איבערצייגט, אז דיא רעליגיאן קען נאָר ניט העל-
פען אין דעם, אז אלע שיינע פראָזען פון דער
רעליגיאן מכה דעם, דאָס אלע מענשען זיינען
נאָטם גלייכע קינדער, דאָס דער רייכער דארף זיין
גוט צום אָרימאן, און נאָך אזעלכעס, זיינען פוסטע
הבליים, וועלכע מאכען אין ווירקליכען לעבען קיין
שום איינדרוק ניט.

זאָגטאג, דען 25סטען נאוועמבער 1877 האט
ניעווענהויז, נאך אלס גלח, אין זיין עוואנגעליש-לר-
טהעראגישע קירכע האגא אין גיהאלטען א דרשה,
אין וועלכע ער האט שטארק גיטראָפּט דעם עולם
פאר וואָס „גאָט איז גיוואָרען געלד און געלד
איז גיוואָרען גאָט“ (אין דיא פאָרם וויא דיא
קריסטליכע רעליגיאן לערנט, אז „גאָט איז גיוואָ-
רען פלייש“). אין דיעזע דרשה האט ער דאָס ערסטע
מאָל גיזאָגט, אז דאָס וויכטיגסטע, דאָס עדעל-
סטע וואָס מוז יעצט גיטאָן ווערען צווישען מענ-
שען, איז — אריין צו בריינגען געדעכטיגקייט אין
דיא צוזאמען-לעבונג; צו מאכען א סוף צו דיא
שרעקליכע אונגלייכהייט וואָס בעשטייט צווישען
מענשען; ניט צו צולאָזען, אז עטליכע זאָלען האָ-
בען אזוי פיעל צו פיעל און אלע זאָלען זיך אזוי
מוזען דריקקען און שטיקען ניט האָבענדיג דאָס
גייטגסטע וואָס א מענטש ברויכט. אין דיעזע דרשה
האט ניעווענהויז אָפּען גיזאָגט, אז, אויב דיא
רעליגיאן זאל האָבען דיא הייליגקייט וואָס דיא
פרומע לייט זאָגען אז זיא האט, אויב זיא וויל
פערדיענען דעם שבה וואָס מען גיט איהר, אז
זיא איז דיא ערלייזערין, דיא גליקליך-מאכערין

דייטשע סאציאליסטען האָבען זי אַיבערזעצט אויף דייטש און פערקויפֿען זי אַ טויזענדער-ווייז נאָך היינט. אין דיעזע רעדען האָט ניעווענהויז שוין אויס- דריקליך ערקלערט, אז זיין הויפט אידעע איז, אז פֿיר יעדען וואָס טראָגט דעם נאָמען מענש, זאָל פֿערזיכערט זיין אַ לעבען וואָס פֿאַסט פֿיר אַ מענשען "מען פרעדיגט אלץ אין איינעם — זאָגט ניעווענהויז שוין אין איינע פֿון דיעזע רעדעס — אז מען מוז האָבען לעבען און זיין צו פֿריערען; אז אלץ ניצט אונז דער טאָטע אין הימעל און איהם מוז מען דאַנקען און לויבען דערפֿאַר; אז אַ טרונק וואַסער און אַ שטיק טרוד קען ברויט שמעקט דעם אַרימען אַסך בעסער, וויא דעם רייכען זיינע הערליכע מאכלים; אז אַ כאַלופֿע פֿון ליים און אַ בעט פֿון שטרוי איז פֿער סער, וויא דיא שטענעט פֿאַלאַצען און פֿאַכענע בעטגעוואַנד, ווייל ניט ביים תענוג געפינט מען דיא אינערליכע צופֿריעדענהייט. אָבער היינטיגע צייטען לאָזען זיך דיא מענשען שוין ניט דיא צייר נער פֿעררעדען מיט אַזעלכע דבורים. היינט וויל מען אַן אַנדער מין ברידערשאַפט, וויא דיא, וועלכע דיא רעליגיאָן פרעדיגט, — היינט וויל מען אַ ברידערשאַפט, וועלכע זאָל בריינגען אַ בע- סערע פֿערטיילונג פֿון דיא וועלטס רייכ- טהום, אז יעדער זאָל קענען האָבען דאָס נייטיגע וואָס ער דאַרף.

"דיא רעליגיאָן", האָט ניעווענהויז גענידעט זיין ערסטע רעדע אויסער דער קירכע, "דיא רע- ליגיאָן, וועלכע דריקט זיך אויס אין ברידערליכע און לעבעדיגע פֿאַלע אַרבייט פֿאַר דעם וואָהל פֿון אלע מענשען — דיא זאָל זיין אונזער רעליגיאָן! דאָס "מענש-זיין" און אַ גינעלשאַפטסאַרדנונג אויפֿ- גיבויט אויף דיא פֿונדאמענטען פֿון מענשליכקייט — דאָס זאל זיין אונזער העכסטעס ציעל!"

אַט אַזא "נייע רעליגיאָן" האָט ניעווענהויז פֿאַרגיטעלט פֿאַר זיינע פֿריהעריגע פרומע בעל- בתים פֿון דיא גלויביגע קהלה!

אָבער אין אָנהייב האָט ניט ער ניט זיינע בעל-בתים, וועלכע זיינען נאָך געווען ענטציקט פֿון דיא נייע זאָך, געפֿיהלט, אז צו אַזא גינעל- שאַפטס אַרדנונג צו קומען, פֿאַדערט זיך ניט

לעבטע איבערבלייבונג פֿון פֿאַרצייטענס, אָהן קראַפט און העררליכקייט, אָהן טעם און אָהן ריח, קוים אַרומשלעפענדיג זיך דורך דיא געוואָהנהייט פֿון מענשען צו פֿיהרען זיך אזוי וויא מען האָט זיך אלע מאָך געפֿיהרט, צו בלייבען ביים אלטען. זייט איך האָב דאָס איינגיזעהן, איז עס מיר אונמעגליך לעב- נער צו אַרבייטען ביי דיא רעליגיאָן, וואָרים קיין זאָך מייטעט ניט אזוי דיא בענייטערונג, פֿיהרט ניט אזוי איבער דיא מאָראַל, וויא דאָס אַרבייטען ביי אַ טויטען קערפֿער, וועלכער ווערט מיט קונצען נאָך אַ ביסעל זערהאַלטען ביים לעבען, אָבער קען אויף קיין פֿאַל ניט מעהר געוונד און סרעפֿטיג ווערען.

"דיא רעליגיאָנען שטייען וויא אַ שטרויכלונג, וויא אַ שטערונג אויף דעם וועג פֿון דיא מענשליכ- קייט, און דיא מענשליכקייט — דאָס איז נאָך מיינ הייליגסטע איבערצייגונג דאָס העכסטע. פֿאַר מיר איז ניט דיא הויפטזאָך אַ קריסט צו זיין, נאָר אַ מענש צו זיין..... דעריבער האָט דיא קירכע פֿיר מיר קיין ווערט ניט מעהר, און דער טאָג וועט פֿון מיר גיבענשט זיין, ווען מען וועט דיא קירכע בערגנאָכען, דאַנקענדיג איהר פֿיר דיא דיענסטע וואָס זיא האָט ביז אהער געלייטעט דער מענשהייט..... מיינ געוויסען פֿערביטעט מיר דעריבער, מיינ אַמט אין דיעזער געמיינדע נאָך לענגער אָנצוהאַלטען.

דיא בירגער, וועלכע פֿלעגען קומען צו ניעווענ- הויזס דרשות ווען ער איז גיווען אַ גלח, זיינען אזוי פֿערלעבט גיווען אין זיין בריליאַנטען רעדנער טאָג לאַנט, אין זיינע זיסע רייד. אז דערנאָך, ווען ער איז אַרויס פֿון דיא קירכע, פֿלעגען זיי אויף קומען צו זיינע פֿרייזינגע און סאָציאליסטישע דרשות, וואָס ער פֿלעגט האַלטען יעדען זאָגמאָג אין אַ פֿריוואַט לאַקאַל. זיינע ערשטע 2 רעדען זיינען גיווען אין אויספֿיהרליכע ערקערונג, פֿאַר וואָס ער איז אַרויס פֿון דיא קירכע, און דיעזע רעדען זיינען דערנאָך געררוקט גיוואָרען אין אַ בראַשורע אונטער דעם נאָמען "מיינ אָבשיעד פֿון דיא קירכע". דיעז בראַ- שורע ווערט נאָך ביזן היינטיגען טאָג (שוין 20 יאָהר) פֿערקויפט אין מאַסען דורך דיא סאָציאַל- דעמאָקראַטישע פֿארטיי אין האַלאַנד, און אויף

פען, פלעגט דיא צייטונג צוזאמענלייגען און אליין מאכען דיא עקספעדיציען. א'ן אוצר פון אַרבייט און געלד האָט ניעווענהויז אריינגעלייגט אין דער צייטונג! אָבער איהר צאָהל לעזערס איז אָהן אויפהער גיוואקסען. און אין 4—5 יאָהר אַרום, ווען דיא צייטונג האָט זיך שוין אליין בעצאָהלט איהרע קאָסטען, האָט דאָמעלאַניעווענהויז זיא אוועקגיגעבען צו דיא סאָציאל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי, און פון דעמילס אָן איז זיא ביז היינט דער אָפּציעלער אָרגאַן פון דיא סאָציאל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי פון האָלאַנד, פון וועלכע ער איז נאָך עד היום דער רעדאַקטאָר.

מיר זאָגען, „ער האָט דיא צייטונג אוועקגיגעבען צו דיא סאָציאל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי“, — דען אין דיא 5 יאָהר האָט זיך פון זיין גרופקערע ענטוויקעלט אַ גרויסע פאַרטיי איבער'ן גאַנצען לאַנד. ער אליין איז אַרומגיפאָהרען אין אַלע שטעט האַלטען רעדען און האָט איבעראַל געגרינדעט אבטיילונגען פון דער פאַרטיי. דערנאָך האָט ער אויף שוין געקראָגען פיעל מיכטיגע העלפערס. ער האָט אויף געשריעבען אַ גאַנצע סאָציאל־דעמאָקראַטישע ליטעראַטור — קען מען זאָגען, — אין דער האָלאַנדישער שפראַכע. זיין הויפט־ווערק איז „קאָפיטאַל און אַרבייט“, — אַ בוך, אין וועלכען ער ערקלערט דיא גאַנצע לעהרע פון קאַרל מאַרקס אויף „קליין געלד“, זאָ צו זאָגען, אזוי פראָסט, אז ווער עס קען נאָך לעזען, קען דאָס פערשטיין. דיעזעס בוך איז דער נאָך איבערגעזעצט גיוואָרען אין פיעל שפראַכען, און אויף אויף דייטש. ווען ער איז גיזעסען אין געפונגניס, האָט ער פערפאַסט א'ן אינטערעסאַנטעס בוך „דער נאָרמאַלער אַרבייטס־טאַג“, אין וועלכען ער ווייזט אויף מיט פיעל וויכטיגע פאַקטען און ציפערן, דיא נויטווענדיגקייט פון א'ן אַ שטונדען גיזען. ער איז אויף אַ בעריהמטער שרייבער אין דייטש און פראַנצויזיש, און זשורנאַלען אין ריזע צוויי שפראַכען האַלטען זיך גרויס, ווען זיי קענען אריינשמעללן זיין נאָמען אין דיא ליסטע פון זייערע מיט־אַרבייטער.

דאָמעלאַניעווענהויז איז זעהר אַ רייכער מאַן. ער האָט ערסטענס גע'רשה'ט זעהר פיעל געלד פון זיינע עלטערן און ערסט פאר עטליכע יאָהר האָט

זיסע רייד, נאָר אַ ביטערער קאַמפּף. דעריבער פלעגען דיא רייכערע בעל־בתים אויף זיין ענטציקט פון זיינע נייע אידעען און קומען רעגלמעסיג צו זיינע זאַנטאָרעדעס. אָבער וואָס דייטליכער ער האָט אָנגעהויבען צו פיהלען דיא נויטווענדיגקייט פון דעם קאַמפּף פון אַרים געגען רייד, וואָס מעהר ער האָט זיך אַרומגיזעהען, אז וואו עס וועט נאָר קומען צו עפעס, וועלען זיך דיא קאָפיטאַליסטען שטעלען דאַגענען, און אז עס איז דעריבער גייטיג, אז דיא אַרבייטער אליין זאָלען זעהען צו קריגען אַ מאַכט, אום בעסערע גיזעלשאַפּטליכע איינריכטונגען איינצופיהרען געגען דעם ווילען פון דיא קאָפיטאַליסטישע קלאַסע, און וואָס מעהר ניעווענהויז האָט דאָס גינומען אויסדריקען אין זיינע רעדעס, — אַלץ מעהר און מעהר זיינען זיך דיא רייכערע צוהערערס זיינע צוקראַכען וויא שניי אויפ'ן וואסער און ניעווענהויז איז געבליבען שטיין אריין, אין מיטען אַ קליינע צאָהל אַרבייטער.

דיעזע קליינע צאָהל אַרבייטער זיינען אָבער גיווען דער וואורצעל, פון וועלכען עס איז אַרויס־גיוואקסען דיא מעכטיגע סאָציאל־דעמאָקראַטישע פאַרטיי פון האָלאַנד!

און ביי דעם וואַקסען איז ניעווענהויז גיווען דער גערטנער. ער האָט דאָס יונגע ביימעלע בעשפריצט מיט ויינע פרוכט־בריינגענדע רעדעס און שריפטען, ער האָט עס גיפּלענט און בעאָר־בייט מיט זיינע גרויסע קענטניסע, מיט אַ שפריי־רעגען פון ענערגיע, מרייהייט, ערגעבענהייט, און אויף — פון געלד!

און מיט דיא הילף פון זיין פפלעגע איז דער סאָציאַליזמוס אין האָלאַנד גיוואקסען און גיוואָקסען, דורך דיא פרוכטבאַרקייט פון דעם קאָפיטאַ־ליסטישען באַדען. דען ערסטען מערץ 1879 האָט ניעווענהויז געגרינדעט דיא סאָציאל־דעמאָקראַטישע צייטונג „רעכט וואָאָר אַללען“. ער האָט אליין געגעבען דאָס געלד, ער איז אליין גיווען דער רעדאַקטאָר, אליין דער אַרויסגעבער, אליין דער פער־שפרייטער. ווען זיינע קינדער פלעגען האָבן וואַקאַציע, פלעגען זיי טווען אַרויסגיין פערלען מיט דיא צייטונג. יין פרוי, וועלכע פלעגט איהם אין אַלעס מיטהעל־

וויא ווייט דאָס איז נור גיווען אַ צוטישעפּעניס, בעווייזט דער פּאָקט, דאָס עמליכע חדשים שפּעטער האָט מען איינעם אַרעסטירט, וועלכער האָט גיזאַנט, אז דער קעניג איז „א שופּט, א גימיינער לומפּ, און דאָס גאַנצע קעניגליכע הויז איז אַ שמוציגע באַנדע“, האָט מען איהם דער-פאַר פערמשפּט בקווי צו 4 טאָג זיצען און 25 גולדען שטראָף.

אין געפּענגניס האָט דיא קאפיטאליסטישע רעגירונג זיך געקיהלט אָן דעם פּאָלקסקעמפּפּער איהר גאַנצע טייפּלישע נקמה. ער איז בעהאנדעלט גיוואָרען ערגער וויא דער גימיינסטער פערברעכער. מען האָט איהם אָכניגאַלט דעם קאַפּ און דיא באַרד. אַ גאַלדענע טרוירינג, וועלכע ער האָט גיטראָנען צום אַנזיינען פון זיין פערשטאַרבענע פרוי, האָט מען איהם מיט אַזא גיוואַלט אראָפּ-געריסען פון פינגער, אז דאָס פלייש איז מיט-געריסען גיוואָרען. אין גיפּענגניס האָט ער גימוזט קלעפּען פאַפּירענע בייטעלעך. און אום זיך זייער טהירישע נקמה נאָך מעהר צו קיהלען, פלענען דיא קאפיטאליסטישע פּאָליטיקער צוזאַמענגעהענען „שכורים, גימיינע גאַסען-יונגען, זיי אַנְשכורין און זיי הייסען זינגען אין אַלע גאַסען אַ לידעל, וואָס זיי האָבען ספּעציעל דאַצו פערפאַסט, פון וועל-כען יעדע סטראָפּע האָט זיך גיענדיגט מיט דעם רעפּרען:

„ניעווענהויז מוז בייטעלעך קלעבען.

הו, הא, הי!

אַראַניע (*) האָך! אַראַניע האָך!

עס לעבע ווילהעלם דריי!

דיעזע ליעדלעך פלעגט מען הערען זינגען אין אַלע גאַסען פון אַלע גרויסע שטעט פון האַלאַנד, אזוי וויא מען הערט דאָ, צום ביישפּיל, „עפּ-טער דהי באַל“. דער עיקר האָט מען גימיינט מיט דעם: „ניעווענהויז צו פער-מיאוסן ביים פּאָלק.

צו אונזער שאַנדע מוזען מיר זאָגען, אז צום מייסטען פלעגט מען דיזע שכורים-ליעדלעך הערען זינגען אין — דיא אידישע געגענד פון

(*) „אַראַניע“ איז דער נאָמען פון דיא קעניגליכע פאַמיליע פון האַלאַנד.

ער נאָך אָבגינומען אַ גרויסע ירושה פון אַ ווייטערען קרוב. ער האָט אָבער מיט זיין רייכטהום קיין מאָל ניט אונטערנומען קיין גישעפט, ביי וועכען מען זאָל דארפּען זיין אַ דירעקטער עקספּלאַטאַטאָר פון אַר-בייטער. ער לעבט פון דיא פּראָצענטער וואָס דיא באַנקען צאָהלען פאַר זיין געלד. אָבער כמעט אין יעדע פון זיינע רעדעס זאָגט ער, אז דאָס איז אויך עקספּלאַטאַציאָן, אז זיינע פּראָצענטער קומען סוף כל סוף אויך פון אַרבייטער, און ער טוט אַליין וואָס עס איז איהם נור מעגליך צו דערנעהנטערן דיא צייט, ווען אזעלכע סאַרטען אַרבייטסלאָזע איי-קינפטע זאלען אָבגישאַפט ווערען. זיין בייטל איז אַלע מאל אָפּען פאַר דיא סאַציאַליסטישע בעוועגונג כמעט פאַר זיין געלד איז אויפגיבויטע גיוואָרען אַ פּראַכטפּאָלער סאַציאַליסטישער „בית המקדש“ אין אמסטערדאַם, — דאָס לאָקאַל „קאָנסטאַנציאַ“, יועלכעס איז איינע פון דיא העררליכסטע „טעמפלען“ ב דיא אַרבייטער-בעוועגונג פון דער וועלט.

מיר האָבען אויבען דערמאָנט, אז ניעווענהויז אי גיעסע אין געפּענגניס. נאטירליך! עס וואַלט גיווט אַ גרויסער וואונדער, ווען אַזא מאַן זאָל ניט פערזוכען דעם טעם פון תּפּיכּה! דיא קאפיטאליס-טישע רעגירונג האָט גאַנץ נאטירליך געטשאַטער וועט אויף אַ גילענעהייט, דיזען גיפּעהרליכען שונא איהרען אונשעדליך צו מאַכען. און אַזא גילענעהייט האָט זיא גיפונען, ווען אין „רעכט וואָך אַללען“ איז אין יאָהר 1887 ערשינען אין אַרטיקעל „דער קעניג קומט“, אין וועלכען עס שטייט, אז אַללע מעכות וואָס דיא צייטונגען שרייבען אויף דעם קע-ניג ווילהעלם III, זיינען אויסגעראַכטע באַפּע מעשיות. דיא רעגירונג האָט זיך אָנגיטשעפּעט, אז דאָס איז אַ „מאַיעסטעטס בעלידיגונג“, און האָט געוואַלט אַרעסטירען דעם שרייבער פון דעם אַרטי-קעל. דאָמקע-ניעווענהויז האָט אליין דעם אַרטיקעל ניט געשריבען; נאָר אזוי וויא ער איז גיווען דער רעדאַקטאָר און דעם שרייבער פון דעם אַרטיקעל האָט ער ניט גיוואַלט אויפגעבען, האָט מען איהם גימאַכט פערזאנטוואָרטליך, ער איז אַרעסטירט גע-וואָרען און מען האָט איהם פערזאנטוואָרטליך צו אַ יאָהר געפּענגניס.

ניוויילט ניוואָרען אלס דעפוטאט צו דיא „שטאַט-אטען גענעראל“ (פאַרלאַמענט) פון האַללאַנד, וואו ער האָט אין פערלויף פון דיא דריי יאָהר, וואָס ער איז דאָרט גיוועסען, מיט זיינע גלענצענדע פאַרלאַמענטס רעדען דערלאנגט מעכטיגע קלעפּ אויף'ן קאָפּ פון דעם קאפיטאליסטישען גיפטיגען שלאַנג. אזוי וויא דיא רעדעס פון דיא פאַרלאַ-מענטס מיטגלידער מוז דיא רעגירונג אליין אָב דרוקען, האָט זיא אויף ניעווענהויז'ס סאציאליסטישע פאַרלאַמענטס רעדעס גימוזט אָברוקען און פערשפרייטען צווישען פאָלק אין טויזענדער עקזעמפלאַרען און אויף אזא אופן האָט דיא קאפיטאליסטישע רעגירונג געבויט אליין גימוזט פערשפרייטען סאציאליסטישע ליטעראַטור.

צו דיא צווייטע פאַרלאַמענטס וואַהלען איז ניעווענהויז ווידער גישטאנען אלס קאנדידאט. אָבער דאָס מאָל האָבען זיך אלע פערשידענע קא-פיטאליסטישע פאַרטייען פערטייגט און בשותפות גישטעלט איין קאנדידאט גענען ניעווענהויז, און דאָס איז זיי גילונגען — ניעווענהויז איז גיט מעהר ערוויילט ניוואָרען, כאָטש שטימען האָט ער גע-קראָגען פיעל מעהר וויא ביי דעם ערסטען מאָל.

דיא זונן אליין האָט אויף פלעקען אויף זיך און דאָס העררליכסטע בילד מוז האָבען שאַטען-זייטען. מיר האָבען געוויזען ביז אהער דיא ליכט זייטען פון דיווען ערלען פאָקס-קעמפפער, וועל-כער האָט זיך אָהן צווייפּעל כשר פערדיענט דיא הויכע אַכטונג און רעספעקט וואָס ער געניסט ביי אלע סאציאליסטען פון דער וועלט. יעצט זיינען מיר אָבער ליידער גיצוואונגען צו וויזען אויף א שאַטען-זייט פון דיווען העררליכען בילד.

דאָמעלאַניעווענהויז איז גיט קיין מלאך, נאָר אַ מענש, און וויא יעדער מענש האָט ער זיינע שוואַכקייטען. און זיין שוואַכקייט בעשטייט אין דעם, דאָס ווען ער פיהרט גיט אויס וואָס ער וויל, ווערט ער ברונג אויף'ן חזן, און ווען ער ווערט ברונג אויף'ן חזן, וויל ער קיין קדוש גיט שפרינגען. ניעווענהויז, וועלכער איז פון אייביג אָן און נאָך היינט אויף אַ שטארקער געגנער פון אַנאָר-כזימוס (וויא מיר האָבען שוין אויבען דערמאָנט)

אמסטערדאַם! ווען עס איז גיווען דער פאָגראָם גענען דיא סאציאליסטען אין אמסטערדאַם, אין יאָהר 1886, האָבען זיך אויף האַלענדישע אידעלעך אַם מעהרסטען אויסגייצכענט אין טוען מיט דיא סאציאליסטען דאָס, וואָס אין רוסלאַנד און אונגאַרן טוען דיא אויגהעצטע מווישקעס מיט דיא אידען!

דיווע נידערטערעכטיגע נקמה גענען דעם ערלען פאָלקספריינד איז אָבער דער העררשענדער קלאַסע גיט גוט בעקומען. דאצו איז ניעווענהויז שוין גי-ווען צו שטאַרק בעליעבט ביים פאָלק. זיין פער-געטערונג איז גינאָגען אזוי ווייט, דאָס מאַכע צו זעהר פאַנאטישע אַרבייטער פלעגען גאָר בע-האַלטען אַ שטיקעל זיף, מיט וועלכען ניעווענהויז האָט זיך גיוואָשען, אַ גלאָז, אין וועלכען ער האָט גיטרונקען אַ ד. גל. אלס אַן אבן טוב, אזוי וויא דיא חסידים טוען מיט זייער רבי'ס „לולקעיצי-בעד“. (דיא אַנאַרכיסטען קענען ניעווענהויז'ען דאָס גאָר גיט מוחל זיין!)

דעריבער, ווען ניעווענהויז איז איינגיוועזט גי-וואָרען, האָט דאָס פאָלק גינומען שטאַרק פראָ-טעסטירען. אָהן אויפהער האָט מען גימאַכט אין אלע שטעט און דערפער ריזען-האַפטע פערזאָמ-לונגען און דעמאָנסטראַציען, אין וועלכע מען האָט ענערגיש גיפאָדערט פון דער רעגירונג, גייע-ווענהויז'ן ארויסצוגעבען. אין דיווע דעמאָנסטראַ-ציען האָבען זיך בעמיייליגט אַפילו גיט קיין סא-ציאליסטען. אזוי לאַנג, ביז דיא רעגירונג האָט איהם גימוזט ארויסלאָזען נאָך דעם וויא ער איז אָבגיוועסען 7 מאָנאט.

אין אָנהייב סעפטעמבער 1887 איז ניעווענ-הויז ארויסגיוועזען פון גיפּענגניס. דאָס פאָלק האָט איהם אין אלע שטעט אויפגינומען, וויא מען איז מקבל פנים אַ קיווער. דיא פאַראדעס זיינען גיווען גיט צום בעשרייבען! דיוועס האָט דעם סאציא-ליזמוס גור נאָך שטאַרקער פערברייטעט, און דיא קאפיטאליסטישע אונטערדריקקער האָבען זיך דאָ ווידער אַ מאָל גיקענט איבערצייגען, אז מיט טיפלישע גיוואלטטהאַטען גענען דיא פרייהייטס בעוועגונג גיסט מען נאָר אַרויף אייל אויפ'ן פייער. אַ יאָהר שפעטער איז דאָמעלאַניעווענהויז אויס-

דריקט גענען איהם). און דאס האט איהם גימאכט ברוגז אויף דיא סאציאלדעמאקראטישע פארטייען פון אנדערע לענדער און ער האט זיך בעשלאסען צו גיין א'ן אנדערן וועג, — באַטש ער רופט זיך ווייטער סאציאלדעמאקראט, אזוי גוט וויא זיין פארטיי רופט זיך ווייטער סאציאלדעמאקראטישע, און איז אין אלע אנדערע פונקטען פאָלקאמען איינשטימיג מיט דיא סאציאלדעמאקראטיע.

אָבער ליידער האט דאָמלאַניעווענהויז זיין איינפלוס שטארק גישאדעט מיט דיזען איבעראיילטען בעשלוס. א'ן אונגוהייער גרויסער טייל פון דיא פארטיי, מיט דיא גרעסטע צאָהל רעדנער און שרייבער, זיינען מיט דעם בעשלוס גיט צופרידען. און דיזע זאָגנאנטע „פארלאמענטארישע“ ריכטונג אין דיא האַללענדישע פארטיי ווערט אלץ שטארק קער און שטארקער. דיזע ריכטונג האט אין איהר האַנד כמעט אלע אנדערע סאציאליסטישע צייטונגן גען פון האַללאַנד, אַ חוץ דעם „רעכט וואָג אלקען“, און מען קען שוין פאראויס זעהן, אז אָדער ניעווענדיג הייז וועט מווען איינזעהן זיין פעהלער, אָדער ער וועט זיין גרויסען איינפלוס אין גאנצען פערלירען. בעזאנדערס יעצט, ווען עס זעהט אויס, אז דאָס האַללענדישע פאָלק וועט קריגען אלגיימינעם שטימ-רעכט וועלען דיא מאַסען אָהן צווייפעל מיט בע-גייסטערונג נעהמען בענוצען זייער גייעס בירגער-רעכט, און דיא וואָס וועלען איהם ראטעהן צו בלייבען זיצען הינטער'ן אווועג און ווארטען אויף דיא סא-ציאלע רעוואָלוציאָן, וועלען בלייבען אַ קליינקע איינפלוס-קאָזע סעקטעלע, אזוי וויא דיא אנארכיסטען זיינען גיבליבען איבעראל.

אַ מענטש קען מאַכען אַ פעהלער און קען אָבער דורך דיא פראקטיק דערנאָך איינזעהן דעם פעהלער און איהם ווידער גוט מאַכען. מיר האַפען, אז דאָס וועט זיין דער, פאל מיט דיזען ערלען פאָלקסעמפ-פער, — וועלכער האט זיך יעדענפאלס אויפגישטעלט א'ן עהרען-מאָנמענט אין דער אַרביי-טער-בעוועגונג פון דער וועלט — מיט פערד-נאָד דאָמלאַניעווענהויז.

ב. פייגענבוים.

ניעווענהויז, וועלכער האט זיך אליין פערזענליך איבערצייגט וואָס פאר אַ גרויסען נוצען עס שטעקט אין דעם וואהלקאמפף פיר דעם סאציאליזמוס; ניעווענהויז, וועלכער איז דערנאָך, נאָכדעם וויא זיין פארלאמענטערמיין האט זיך גיענדיגט, נאָך אַ מאָל גישטאנען אלס קאנדידאט און האט זיך ביי דיזע וואהל-אָניטאציאָן אליין בערופען אויף דיא גרויסע נוצען וואָס זיי, זיצען אין פארלאמענט האט אויפגיטאָן פיר דעם סאציאליזמוס; ניעווענהויז, וועלכער איז אלע מאָל פון דיא האַללענדישע אנארכיסטען אויף זייער געוויינליכען אַרט בעליי-דיגט און בעשימפפט געוואָרען, אלס דער „קייזער“, דער „פאפסט“, דער „דעספאט“ פון דיא פארטיי—דיזער ניעווענהויז האט זיך דיא לעצטע עטליכע חדשים ערקלערט גענען דעם פאליטישען קאמפף או האט גיבראכט דיא סאציאלדעמאקראטישע פארטיי פון האַללאַנד—וועלכער רופט זיך נאָך יעצט מיט דעם נאָמען — צו בעשליסען אויף איהר לעצ-טע קאנגרעס, (אמת, נור מיט אַ קליינע מאַיאָרי-טעט), אז זיא זאָל, אין קיין וואהל-קאמפף גיט מעהר אַנטהייל נעהמען.

און פאר וואָס ?

ווייל ער איז ברוגז ניוואָרן אויף דיא אינטער-נאציאנאלע סאציאליסטישע קאנגרעסען, פאר וואָס זיי האָבען גיט אָנגינעמען זיין רעוואָלוציאָן, אז אין פאל פון מלחמה זאָל מען אויפפאָדערן דיא סאָר-דאטען פון ביידע לענדער, זיי זאָלען גיט פאָלגען דיא קאממאנדאָ פון זייערע אָפּפּיצירען און גענע-ראַלען.

אומזיסט האָבען זיך אלע בעמיהט צו בעווייזען, אז דערמיט וואָלט מען נור דיא הערשער פון דער וועלט גיגעבען דיא גילעגענהייט צו דערטרינקען דיא סאציאליסטישען אין בלוט; אומזיסט האט מען בע-ווייזען, אז גיט אלע לענדער זיינען האַללאַנד, און וואָס אין האַללאַנד קען אפשר זיין פראקטיש, טויג אָבער גיט אנדערס וואו — אומזיסט! דאָמלאַניע-ווענהויז האט, ביי דיא דעבאטען וועגען דיזע רע-וואָלוציאָן, זיך גיפונען בעליידיגט (געט). ליעפקעכט, וועלכער איז ווידערום אויף גיט קיין מלאך, האט זיך טאָק אַ ביסעל גיט גאנץ דעליקאט אויסגע-

הענריק איבסען און זיינע ווערקע.

געשריבען פון.....

רעדזשירט פון דעם משונגענעם פהילאָזאָף.

א י ב ס ע ן .

סקיען איז א קליינע שטעטל אין נאָרװעגן מיט א'ן ערף פון פינף טויזענד נפשות איינוואָהנער. מיט 66 יאָהר צוריק איז זי געווען נאָך פֿיעל קלער גער און איהר גאַנצע סקאַזקע האָט בעטראַפֿען ניט מעהר וויא דריי טויזענד קעפּ און דאָן — דעם 20 סטען מערץ 1828 — איז דאָרטען גיפֿאַרען גיוואָרען הענריק איבסען, דער מאַן, וועלכער האָט היינט אין דער גאַנצער וועלט מעהר פאַנאַטישע בעוואַונדער רער און מעהר פערביטערטע געגנער, וויא יעדער אנדערער פון דיא גרויסע שרייבער, וועלכע זיינען אין אונזער יאָהרהונדערט גיבאַרען גיוואָרן.

זיין מוטער, א טייטשקע פון געבורט, איז געווען אַ לעבענסווירדיגע פרוי, וועלכע האָט גילעבט פאַר איהר מאַן מיט איהרע קינדער און זעהר ווייניג פאַר זיך אליין. דיקקענס וואָלט איהר גינומען פאַר אַ מאָדעל פון אַ העלדין — ער האָט זיך ניט גיקענט פאַרשטעללען אַ גוטע פרוי אַנדערס וויא איינע, וועלכע לעבט איהרע קינדער און גיפֿאַרבט איהר מאַן און בעפרידיגט דיא עפענטליכע מיינונג. איהר אייגענער זוהן וואָלט פון איהר וואַהרשיינליך קיין גרויס וועזען ניט גימאַכט, וויא מיר וועלען זעהן, ווען מיר וועלען בעקאַנט ווערן מיט דיא העלדיגע פון זיינע דראמען, דאָס הייסט, מיט דיא פרויענ־צימער, וועלכע שפיעלען אין זיי דיא הויפטראָלען. זיא, דיא מוטער, שיינט פון דעסטוועגען צו האָבען אַ גרויסען חלק אין זיין כאַראַקטער און וואַהרשיינליך ליך האָבען מיר איהר צו פערדאַנקען אונזער ריכט מער'ס גוטע האַרץ און זיינע איידעקע געפיהלען. קנוד איבסען, זיין פאָטער, וועלכער האָט אויך גיהאט אַ סך טייטשע בלוט (מיט אַ צומיש פון שאַטמישע) אין זיינע אָדערן איז געווען אין אַריס־מאָקראַט, איינער פון דיא פני אין שטעטל, און

ביז הענריק איז אלט גיוואָרן 8 יאָהר איז זיין הויז געווען אַ בית ועד כחכמים, וואָס דאָס הייסט אויף טייטש, א'ן אָרט וואו עס קומען צונויף אלע איידעלע און געבילדעטע מענשען און ריידען וועגען תורה און חכמה און פאָליטיק, וועהרענד אנדערע, פראָס־מערע לייט ארבייטען שווער און ביטטער אויפצו־האַלטען זייער איידעלקייט און זייער בילדונג און זיי צו געבען צייט, געדולד און לוסט צום ריידען, אָנ־פיללענדיג, חוץ דעם, זייערע מאָגענס, קעשענעם און הייזער מיט שפּייו, מיט געדולד און מיט מעבעל. עס איז לייכט זיך פאַרצושטעלען, אַז אין אַזאַ הויז האָט הענריק'ס שאַרפֿע אויג גיהאט אַ גוטע גילעגענהייט צו בעטראַכטען דיא פערשידענע זאָר טען מורח וואַנד־מענשען, וועלכע פיהרען די גרענעז אין אונזער כאַפֿ־און־צאָפֿ געזעלשאַפֿט ער האָט אָבער דיא גילעגענהייט ניט לאָנג גיהאט. ווען ער איז גיוואָרן אלט אַ יאָהר אכט, האָט זיך אַ דריי גיטאָן זיין פאָטער'ס רעדיל אַהינטער, דער אַלטער האָט באַנקראַטירט און הענריק איז גיוואָרען א'ן אָרימער אינגעל.

איז קנוד איבסען'ס באַנקראַט געווען אַ רעה פאַר דער וועלט? זיין זוהן'ס בעוואַונדערער וועלען געוויס ענטפערן ניין, איבערהויפט ווען זיי וועלען ערפאָהרען, אַז דער יונגע האָט גיברענט צו ווערן אַ מאַהנער, צו פיהרען אַ פעניזל אין האַנד אַנשטאָט אַ פערדער. ער האָט אויך גיהאט דערצו, וויא עס ווייזט אויס, אַ שטיקעל טאַלענט (אַזוי וויא טהעק־קעריי, וויקטאָר הוגאָ און וויליאַם מאָרריס; דער דיכטער ראָזעטטי, מאָריסעס חבר, איז טאַק גע־וואָרען אַ מאַהנער אויך, אָבער זיין טאַלענט אין מאַהלעריי איז געווען גרעסער וויא אין דער פאָעזיע) און ווען דעם פאָטער'ס פערהעלטניסע וואָלטען זיך ניט פערשליסמערט, וואָלט הענריק אונז ניט גינע־

אינטעליגענטע אונטערהאלטונג איז דעם יונגען הענריס שטארק צווייגן גיקומען אין זיינע שפעטערע יאָהרען.

דיא אפטייקערדי האָט איהם יעדנפאלס ניט בעפרידיגט און ער האָט בעשלאָסען צו שטודירען און צו ווערען אַ דאָקטאָר. ער וואָלט געוויס דורכ-גיזעצט זיין בעשלוס, ווען עס וואָלט זיך דערווייל ניט אונטערגערוקט דער יאָהר 1848, וועלכער האָט דורכגעהערט גאנץ אייראָפּא וויא אַ העפּ-טיגער קדחת, רעוואָלוציאָנערע אידעען זיינען אַרייַ-גידרונגען זאָגאַר אין דעם קליינעם נעסטיל גרימ-סטאד און דער יונגער איבסען, זיך נאָך האַלטענ-דיג ביי דיא מעדיצינישע שטודיען, האָט צוגיבראכט נעכט פערפאַסערנדיג אַ דראַמאַ אונטער דעם נאָמען „קאַטילינאַ“. דאָס שטיק איז אין זיינע ניוואַמעלטע שריפטען ניט אַרייַנגיקומען, אָבער זאָ וויא דער כאַראַקטער פון קאַטילינאַ איז אַ היסטאָרישער, קען מען זיך פאַרשטעלען, אז דער דיכטער האָט אין זיין דראַמאַ געשילדערט דעם טיראנישען אַרעל-מאַן פון רוים אַלס געגנער פון פרייהייט, און האָט איהם גיגעבען דעם מיאוסען סוף, וועלכען ער האָט גיהאַט. דאָס שטיק איז אַ טרויער-שפּיעל, אַ טראַגעדיע.

מיט גרויסע מאַטערנים און מיט דיא הילף פון אייניגע פריינט איז דאָס שטיק גידרוקט גע-וואָרען. דער פלאַן איז גיווען דערפון צו „מאַכען“ גענוג געלד אום אז איבסען און זיינע חברים זאָלען קענען רייזען אין דער וועלט. צום אונגליק זיינען מעהר וויא 30 עקזעמפלאַרען ניט פערקויפּט געוואָרען און דער מחבר האָט זיך גימוזט בע-גוגענען מיט אַ רייזע. נאָך כריסטיאַניאַ, דיא הויפט שטאָט פון נאָרוועגין, אום דאָרטען צו ענדיגען זיין שטודיום.

אין כריסטיאַנאַ איז ער בעקאַנט גיוואָרען מיט ביאָרגנאָן און אנדערע, וועלכע זיינען נאכדער בע-ריהמט גיוואָרען אין דער וועלט-ליטעראַטור. דיזע בעקאַנטשאַפּט האָט איהם צוגיצויגען צום שריי-בען, אָבקהילענדיג דיא לעצטע ביסעלע לויסט פאַר דיא דאָקטעריי. הגם זיינע ליטעראַרישע פּראָבען אין כריסטיאַניאַ האָבען זיך ניט איינגעבען, וויי-גינסטענס איז דערפון קיין געלד ניט גיוואָרען, האָט

בען דיא דראַמען, וועלכע נור ער האָט אונז גיקענט געבען.

איידער מיר גייען ווייטער, לאָמיר פערציכנען עטליכע פאַקטען וועגען זיינע קינדערשע יאָהרען. הענריק איז גיווען, וואָס מי רופּט, אַ צוריקגע-צויגענער נפּש, אַן אָפּגיוונדערטער „תם יושב אהלים“. קינדערשע שפּיעלען האָבען פאַר איהם ניט גיהאַט קיין שום אינטערעס און איינע פון זיינע שוועסטערס ערציילט, אז זיא און דיא אנדערע קינדער פלעגען איהם רייצען אויף אַלערליי אופנים, אום איהם אַרויסצוקריגען אויפ'ן גאַס, אָבער דאָס איז ענט-וויידער גיווען גאָר אומזיסט, אָדער, ווען ער פלעגט יא אַ מאָל אַרויסקומען זיך שפּילען, פלעגט ער אויס-זעהן וויא אַ פינפטער ראָד צום וואָגען.

ער האָט פון קינדווייז אויף לעב גיהאַט צו זיין וואָס האַנט ברייטמאַן וואָלט אויף זיין אייגע-נעם זשאַרגאָן גירופען „מיד הימטעלף אלאן“, אפילו ווען ער פלעגט ניט לייענען קיין ביכער. פיעללייכט איז דאָס דער גרונד דערפון, וואָס ער איז קיין מאָל ניט גיווען קיין גרויסער ריידער, זאָ-גאַר ניט אין פּריוואַט-גישפּרעך. „ער רעט וויא אַן אָניזעהענער קרעמער“—האָט אימיצער וועגען איהם בעמערקט.

אינצווישען איז ער גיגאנגען אין שול לערנענדיג אזוי פיעל וויא אַן אָרימער בעל-בתישער אינגעל קען לערנען פאַר קופּפער-געלד, און ווען ער איז אַלט גיוואָרן 14 יאָהר האָט ער גיקענט גינג. לאַטיין צו קענען אָנקומען צו אַן אַפּטייקער. מי האָט איהם אוועקגעשיקט צו איינעם פון דיזע פּראָפּעסיאָן אין אַ קליין שטעטלע — אַ מיעסטעטשקא פון 800 איינוואָהנער — מיט'ן נאָמען גרימסטאד. וויא עס שיינט, האָט ער דאָרטען גילערנט ווייניגער מעדיצין וויא מענשענקענטנים, ווייל דיא מעהרסטע וועלכע פלעגען קומען אין אַפּטייק, זיינען גיווען גיוונדע ניט קראַנקע מענשען, און זייער קומען איז גיווען ניט צוליעב דיא גראָבע פּהאַרמאַקאַפּיע מיט דיא איי-דעלע קרייטיכער, נור צוליעב פּאָליטיק און גייעס, וואָס אין דעם איז דער אַפּטייקער גיווען אַ גאַנצער מעטער. דיא סכסוכים, דיא פּאָליטיק און דיא

א געוויסע זוואנה (שושנה) טהארעסען. אין דעם זעלביגען יאהר האָט מען איהם גימאכט פאר א דירעקטאר פון דעם נאָרוויגעשען טהעאטער פון קריסטיאניא.

אין דעם יאהר 1864 איז ער שוין גיווען א בעמיטלטער מאן און פון דאן אן האָט ער מיט-טענס גילעבט אין אויסלאנד, אין רוים אין דרער דען אָבער מעהר אין מינכען (באייערן). גינצעהן יאהר שפעטער, אין 1885, איז ער צוריק גיקומען אהיים און איז אָנגינומען געוואָרען מיט גרויס ענ-טהוואיזמוס. דיא לעזער דארפען נעמליך וויסען, אז אין פערלויף פון דיעזע גינצעהן יאהר האָט ער געשריבען זאכען, וועלכע האָבען געגען איהם אויפ-גיבראכט א סך פון זיינע לאַנדסלייט. דאָס זיינען גיווען זיינע סאָציאלע דראמען, פאר וועלכע האָלב אייראָפּא וואָלט איהם פערשטיינען און דיא אַנ-דערע האָלכע טראָגען אויף דיא הענט.

ארום דיעזע דראמען וועלען מיר ריידען אויס-פיהריך אין דיא קומענדיגע ארטיקלען. דערוויי-קענען מיר געבען א פערצייכנים פון זיי אין דיא אָרדנונג אין וועלכע זיי זיינען ערשינען. דיא ציפ-פערן זיינען דיא יאהרען.

1869 „דער יונגער פערראין“

1877 „דיא שטיצען פון דיא גינעלשאפט“

1879 „א לאַלקעס היים“

1881 „גישפענסטער“

1882 „דער פאָלקספיינד“

1884 „דיא ווילדע ענטעל“

1886 „ראָזמערסהאָלם“

1888 „דיא פרוי פון ים“.

1890 „העדרא נאבלער“

1892 „סאָלנעס, אַרכיטעקט“.

חין דיעזע האָט ער געשריבען אייניגע שטיקען וועלכע זיינען אייגענטליך דראמאטישע געדיכטע, וויא „בראנד“ און „פעער גינט“, דאן א דראמא-טישע שילדערונג פון צוויי טהיילען אונטער דעם נאָמען „קייזער און גאלילעער“, אין וועלכע ער בע-שרייבט דעם אפיקורוס, קייזער יוליאן, און דעם קאמפף געגען דיא נייע כריסטליכע אידעען אין דעם פיערטען יאהר-הונדערט.

אָבער דאָס גרעסטע פון אַלע זיינע ווערקע,

ער זיך דאָך בעשלאָסען (אין 1851) צו ווערען א שרייבער. צום גליק האָט איהם צוגיטולעט צו זיך דער פעריהמטער פירלער אַלע בולל, און האָט איהם גיגעבען א פלאץ אין זיין נאציאָנאַל-טהעאטער אינבערגען.

דאָס איז גיווען דער אָנפאַנג פון איבסען אַלס דראמאטיקער.

עס איז אמת, אז דיא עטליכע דראמען וועלכע ער האָט געשריבען צו יענער צייט, זיינען אַלס שריפטען ווייניג-וואָס ווערטע גיווען: איבסען האָט זיי קיין מאָל ניט גילאָזען דרוקען. אָבער אזוי וויא דער שטודענט פון וועלכען היינע דערציילט, אז ער האָט אין דער יונגער געשניטען קעזישע עקין און איז שפעטער גיוואָרען א גרויסער כירורג, אזוי האָט איבסען ביין „נאציאָנאַל-טהעאטער“ אי בערגען געפונען א באָרד אויף וועלכען זיך צו לערנען שערען. ער האָט דאָרטען ערוואָרבען דיא קונסט צו שרייבען דראמען, וועלכע מי קען ניט נאָר לעזען פאר זיך אין צימער, נור אויך שפיל-לען אויף א בינהען.

* * *

אין דעם 1855-טען יאהר, ווען ער איז גיווען 27 יאהר אַלט, האָט ער גיגעבען דיא וועלט זיין ערסטע שטיק „פּרוי אינגער עסטראַט“ א היס-טאָרישע פּראָזא-דראמא, וועלכע איז אונגעהייער שטארק אין געפיהל, קינסטליכע בעאָרבייטונג און אין דער שפראַכע. פרוי אינגער איז דיא ערסטע פון זיין מערקווירדיגע בילדער-גאלעריע פון ווייבס-גישטאלטען און זיא „זוטעלט פאָר א מוטער וואָס איז ענטשלאָסען צו זעהען איהר זוהן גרויס און איז פּערייט דערפאר צו אָפּפערען אַלעס אין דער וועלט.

ארום דיא שטיק וועט פיעלייכט נאָך גירעט ווערען אויספיהרליך אין דיא קומענדיגע ארטיקלען. דער אונגליק איז, מי ווייס ניט ביי אַיבסענען אַרום וואָס פריהער צו ריידען, און א אידישער זשורנאַל קען יעדען טאָג אויסגיין פון (געלד-) אויסצעהרונג. גידיינקט-זשע: פיעלייכט.

* * *

איבסען האָט איצט שוין גילעבט א רוהיגערען לעבען און אין 1858 האָט ער חתונה גיהאט מיט

מי קומט זיי קרוינען, — וויא דור'ל האָט ניטאָן.
ארויס מיט דיא נעמען! ניטאָ קיין סודות: דער
שרייבער פֿון דאָס וואָס איהר האָט גיכעזען איז...
איז מיין אייניקעל, זאָל לעבען

וואָרט איהר דאָס ענגליכע! דער וואָס האָט
ניזאָנט, אז סתם מקשן עס-הארץ, מעג אריינלייגען
זיין קאָפּ אין אַ קעסטל זאָמער. דער אינגעל האָט
אזוי לאנגניפרעגט קשיות, ביז ער איז געוואָרען אַ
מענש.

איך האָב אַ סך צו זאָגען וועגען דעם וואָס ער
האָט געשריבען, נאָר איך האָב קיין צייט ניט. איך
מוז ענטפערן אונזער ענגלישע קוויין, וועלכע שרייבט
מיר, אז זיא האָט זיך גיזעהן מיט דעם קעניג פֿון
איטאליען און ער זאָגט, אז קריספי וועט דערשטיקען
דיא סאָציאליסטען אין סיציליען און אויב קריספי
וועט דאָס ניט קענען, וועט ער זיך אַרומזעהען מכוח
אַ פּאַר באַמבעס, ערגעץ-וואו. — איהר אייניקעל
וועוועל פֿון'ס טייטשען בידעם האָט גיזאָנט הומאָ
בערטען (דעם מלך-אביון פֿון איטאליען), אז ער
קלייבט זיך צו פאָהרען קיין אמעריקא, אום צו שטר
דירען דעם שטימען-האַנדעל, דיא בודעל-פאָליטיק
און דיא יורען-פראַגע. פֿון אמעריקא מיינט ער
צו מאַכען אַ רייזע צו איינעם פֿון דיא גרויסע פּלאַט-
נעטען... זיא פרעגט וואָס איך האָלט דערפֿון.

איך וועל איהר ענטפערען, און ווען איך וועל
האָבען צייט, געדולד, פאפיער און אַ נייע פעדער,
וועל איך אייך זאָגען וואָס איך האָלט פֿון מיי
אייניקעלס אַרבייט.

נעפינט איהר ניט, אז איך זעה אויס בלאַס?

וועלכע האָבען ניט אַ סאָציאלען כאַראַקטער, איז
דאָס שטיק "דיא וויקינגס אין העלגאָלאַנד", וועלכע
וועט אין קורצען איבערגיגעבען ווערען אין דעם
קומעדיגען אַרטיקעל, אום צו געבען דעם לעזער אַ
בעגריף פֿון איבסען אַלס קינסטלער, "פיור ענד
סימפּעל".

ער כאַן לשונ. איצט אָבער ווילט איהר דאָך
נעוויס וויסען, ווער עס האָט דאָס געשריבען. נו,
דאָס איז אפילו אַ סוד, אָבער איך וועל אייף אויס-
זאָגען. איך האָלט, אז דיא עניוות פֿון טאָן אַ זאָך
און ניט אויסזאָגען, פאַסט פאַר אַרבייטער, אָבער
ניט פאַר שרייבער. זיי, דיא אַרבייטער, זיינען
דערצו געוואָהנט. זיי שטעלען אויף אַ מויער מיט
טויזענד וואונדער אינעווייניג, אָבער אנשטאָט און-
טערצושרייבען זייער נאָמען, אנשטאָט צו זאָגען:
אנחנו החתומים מטה יאָסעל, האַצקעל, ברוך און
טודרוס האָבען פערפאַסט אַט דיועס ווערק, וואַר-
פען זיי אַרויף דעם מויער וויא אַ פאַסקוויל אויף
דער וועלט און נאָך דעם קומט דער בער צדקה
קאַרנעניע, דער בעל-חטא גולד, דער בעל-נס אַס-
טאָר און זאָנט: דיא הויז איז מיינע. אזוי מאַכען
זיי — דיא נאַררישע אַרבייטער — מיט אַלץ וואָס
מי טראָגט אויף זיך, חוץ דעם הויקער; מיט אַלץ
וואָס מי ליענט דאָרויף, חוץ דיא גיהאקטע וואונ-
דען; מיט אַלץ וואָס מי קאייט, חוץ דיא בלאָטע;
מיט אַלץ וואָס מען האָט, חוץ דעם פינסטערען
דלות.

אָבער שרייבער זיינען ניט אַרבייטער און זיי
דאַרפען זיך ניט בעהאַלטען צווישען דיא כלים ווען

ערד ציטערניסען

— און —

קוואללען פון הייסע וואסער.

אונטער דער ערד, אזוי אז מיר בעמערקען דאָס אַ מאָל נאָר ניט.

דאָ, כאָטש דאָס איז אזא אָפּטע און געוויינ-ליכע זאך, ווייס פון דעסטוועגען דיא וויסענשאפט וועגען דעם פיעל ווייניגער, וויא מען האט שוין געדארפט וויסען. און שוודיג איז אין דעם דער אַבערגלויבען, דיא „יראת שמים“. וואָרס אזא ער-שיינונג קען דער פאָרשער אליין ניט איבערזעהען. דאָס נישעהעט אָפּט נאָר אַין אויגענבליק, און אויף אַ גרויסע שטיק פלאַץ אויף אַ מאָל; אומעטום בעווייזט זיך דאָביי עפעס אנדערס. און דער פאָרשער קען ניט זיין אין אַין רגע אומעטום. ווען דיא מענשהייט וואָלט אָבער ניט גיווען ערצויגען גיוואָרען אויף אַ שוים פון דיא אַלטע באַבע רעגיאָן, וועלכע מאכט איהרע גרויסע קינדער אָן אַ שרעקליכע מורא פאָר אזא ערשיינונג און בריינגט זיי, זיי זאָלען דערביי פערקירען דעם קאָפּ און ארומלויפּען וויא צומישט; ווען דיא מענשען וואָלטען גיהאט אַ וויסענשאפט-ליכע ערציהונג און זיי וואָלטען זיך ביי אזא פאָסירונג גיהאלטען גילאסען און פאָרשענד, וואָלט יעדער איינציגער מענש גיקענט זיין אַ העלפער פאָר דעם פאָרשער ביי אזא מעשה, און דיא וויסענשאפט וואָלט שוין היינט אַ סך מעהר גיוואוסט וועגען דיא ערדציטערניסען.

און גראָד דיא סקיינע אונשעדליכע ערד-ציטערניסען וואָלטען גיווען אַ סך ניצליכער פיר דיא וויסענשאפט, וויא דיא גרויסע, וועלכע מאַכען אָן שרעקליכע חורבנות, דען דיא הויפטזאך וואָס דיא וויסענשאפט דארף, איז, צו געפינען אַ

שמעלט זיך פאָר, אז דיא ערד, אויף וועלכע מיר טרעטען, און וועלכע מיר האַלטען פאָר אַ משל פון שטאַרקייט און פעסטקייט, הייבט אָן צו טאַנצען, צו שפּרינגען און זיך צו שאַקלען. וואָס פיר אַ אימה, וואָס פיר אַ שרעק דארף דאָס אַרױפֿ-בריינגען אויף דעם ניט־אויפגינקערטען מענשען! היינט וויא גרויס מוז זיין זיין פערצווייפלונג, ווען ער האָט ניט וואו צו לויפּען, וואו זיך צו ראַטעווען, ווייך דיא ערד אליין, פון וועלכע ער קען זיך ניט אַברייסען, זיא אליין שפּרינגט אונטער זיינע פיס.... אַט אַזעלכעס טרעפט זיך אָפּט. ווער האָט דען ניט גיהערט פון דיא ערדציטערניסען?

לאָמיר אָבער אַ ביסעל געהנטער בעקאנט ווערען מיט דיעזע ערדציטערניסען: וואָס זיינען זיי אַזעלכע? וויא און וואו, און וויא אָפּט קומען זיי פאָר? וואָס איז זייער אורזאכע, פון וואנעט שטאַמען זיי? דיא ערדציטערניסען זיינען זעהר אַין אַרטע און געוויינליכע זאך אויף דער וועלט. שוין דוד המלך דערמאנט וועגען זיי אין תהלים. זיי קומען אויף פאָר זעהר אָפּט. מען האָט אויסגירעכענט, אז אין פערקויף פון 1850—1857 זיינען פאָרגיסומען 4620 ערדציטערניסען. 1880 האָט מען אין שווייץ געפיהלט 59 ערדשטויסונגען און אין 1881 ניט ווייניגער וויא 166. דיא אויבערפלעכע פון דער ערד ריהרט זיך איינגעטליך יעדע מינוט — ניט דאָ, איז דאָר-טען — זאָ דאָס עס איז ניטאָ איין מאָמענט, ווען אַ געוויסער פונקט זאָל זיך ניט ארגען בעוועגען. ניט אַזע מאָל זיינען דיא ערדציטערניסען שרעקליך שטאַרקע. אָפּט פיהלט מען זעהר קליינע שטויסען, אָפּט נאָר מעהר ניט וויא שוואכע דונערן און ציטערן

זייערע קברים. אין זעלביגען אָרט און אויף אין שטאָט מיסורי (אמעריקא) איז אין 1811 גיווען אַ אונדולאָטאָרישע ערדציטערניס. דיא בוימער האָבען זיך דאָן געבויגען ביז צו דער ערד, און אזוי האָבען זיך גיבוקט גאנצע וועלדער. אין כינא האָט זיך אין 1870 דיא ערד אָנהויבען צו שאַקלען וויא אַ ים אין אַ שטורעם־ווינד. ביי דיעזען הייבען־זיך ווערן אין דער ערד זעהר אָפט שפּאלטען, וועלכע מאכען זיך באַלד צו, אָבער וועלכע שלינגען איין מענשען און וואַרפען זיי באַדער ווידער ארויס צו סוועטשטער הייט. טייל מאָל בלייבען זיי אויף בע־גראָבען לעבעדיגע־הייט. (דערמאָנט זיך דיא מעשה פון קרח.) אין ליסאבאָן האָט אזא שפּאַלט אריינגי־שלונגען אין זיך דעם גאנצען האַפען מיט דיא שיפען, און מיט אַלעס אַנדערעס וואָס עס איז אויף דעם האַפען גיווען; עטליכע טויזענד מענשען זיינען דערביי גיהרג'עט גיוואָרען.

דיא גרעסטע חורבנות קומען אָפט פאַר אין אַ פאַר מינוט. דיא ערדציטערניס אין קאראקאס האָט גידויערט אַ האַלבע מינוט און דערביי זיינען אונטער־גיאנגען ביי 20,000 מענשען. דיא בעריהמטע רייכע שטאָט ליסאבאָן איז אין אַ שיינעם פריה־מאָרגען אין אויגוסט 1755 דורך עטליכע גיוואַלדיגע שטור־סען, אין פערלויף פון 5 מינוט גיוואָרען אַ מדבר בעדעקט מיט טויענדער צו־שטערטע און איינגעפאַ־לענע געביידעס, קלויסטערס און פּאַלאַצען, וועלכע האָבען אונטער זיך דערשטיקט טויענדער מענשען. אַ פאַר שטויסען האָבען אין 5 מינוט גילאָזען נאָך זיך ניט ווייניגער וויא 40,000 מענשליכע קרבנות. ניט אַלע ערדציטערניסען געהן אָפּער אזוי גיך פארביי. אָפט הערט מען נאָך יאָהרען לאנג קליי־נינקע ערדציטערניסען און אַ קליינעם גערודער אונטער דער ערד. דיא ערדציטערניס פון פּאַקוס, למשל, וועלכע האָט אָנגיפאנגען אין 1770, האָט גידויערט מעהר וויא 3 יאָהר, ד. ה. אז מעהר וויא 3 יאָהר האָט מען געפיהלט שטויסונגען און דונגען אונטער ערד. מען נעהמט אָן, אז פיר דיא גאנצע צייט האָט מען געפיהלט ניט ווייניגער וויא אַ האַכע מיליאָן ערדשטויסונגען.

וויא איך האָב שוין גיאָגט, הערט זיך ביי יעדער ערדציטערנעס אונטער דר'ערד אַ גירודער.

סך מענשען, וועלכע זאָלען געבען בעריכטען וועגען דעם, וואו דיא ערדציטערניס איז פאָרגיקומען, וויא זיא האָט פאָסירט, וויא לאנג זיא האָט גידויערט און ז. ו. וואָס מעהר בעריכטען מען וואָלט האָבען, וואָלט דיא וויסענשאַפט אַלץ גיווען רייכער אין פאָקטען, און זיא וואָלט געקענט גיכער דערגעהען דיא אורזאכען פון דיעזע מגפות אויף דעם מענשען, וואָס אזוי זיינען זיי נאָך עד היום ניט גאָנג קלאָר.

אין שווייץ, וואו עס קומען זעהר אָפט פאַר ערדציטערניסען, האָט מען זיך טאָסי שוין אזוי אָרגאניזירט, אז אין יעדער דערפיל איז דאָ אַ מאָן, וועלכער שיקט אָב ידיעות וועגען דיא קלענסטע ערדציטערניסען אין דעם צענטראַל־ביוראָ, און דאָס האָט שוין גיבראכט זעהר פיעל נוצען. מען דאַרף דערצו קיין בעזונדערע קענטניס ניט. מען דאַרף בלויז ניט זיין שרעקעדיג, און אַלעס פערשרייבען וואָס עס קומט פאַר צו זעהן.

עס קען זיך טרעפען, אז מען זאָל אין מיטען נאכט פיהלען אַ שטויס, אָדער אַפילו דערוועהן וויא דער שפיגעל פאָלט אַראָב פון וואַנט, אָדער וויא דיא טיר מאכט זיך צו און עפענט זיך פון זיך אליין. דאָן איז ניטאָ וואָס צו שרייען „שמע ישראל“. מען דאַרף זיך מונטער זעצען און פערשרייבען אַלץ וואָס מען זעהט. מען דאַרף וויסען, אז איינע פון טויענד ערדציטערניסען זיינען גיפעהרליך.

נור ליידער ווייסען דאָס נאָך זעהר ווייניג מענשען און דיא וויסענשאַפט האָט פון עולם אַ קליינע הילף. נאָר פון דעסטוועגען איז דיא פאָרשונג שוין פאַרט אַ סך דערנאָנגען וועגען דעם, און דאָס וויל איך דאָ ערקלערען.

עס איז דאָ צוויי מינים ערדציטערניסען: סוקסוסאָרישע, אָדער שטויסעדיגע פון אונטען ארויף, און אונדולאָטאָרישע, ביי וועלכע דיא ערד בייגט זיך אויף אַ זייט אין כוואַלעס, אזוי וויא אַ קאָרנפּעלד בשעת אַ ווינט.

אין 1783 איז אין קאָלאַבריען (איטאליען), פאַר־גיקומען אַ סוקסוסאָרישע ערדציטערניס און דיא הייזער זיינען געשפרונגען אין דער לופטען, דיא שפיר־ציגע בערג האָבען זיך גיהויבען אַרוף און אַראָב און דיא מתים זיינען אַרויסגשליידערט גיוואָרען פון

קלאפ, נאך ניט ברעכענדיג זיך דיא קאפ איבער גרויסע חשבונות און פאָרשונגען. צו וואָס דאָר-פען זיי דיא נאנצע „פיוקע“! דיא כינעזער, למשל, זאָגען, עס איז דאָ אזעלכע געטער, וואָס שאַקלען דיא ערד. דיא אידישע אמונה און אַנ-דערע חכמים דערציילען אַ מעשה, אז ווען דיא זונן ברענט צו אַ ביסעל דעם עק פון לויח, ווערט ער אין כעס און טוט מיט דעם עק אזא פאטש אָן דיא ערד, אז זיא הייבט אָן צו ציטערען און עס ווערט אַ שרעקליכע טרייסלענעם, און דאָס איז דאָס דיא ערדציטערנעם.

עס זיינען דאָ נאָך אזעלכע ניט גישטוינען-דיא ניט גילענע ערקלערונגען. לאַמיר אָבער אַר-בער געהען צו דיא ערקלערונגען פון דיא גילערנעם. ווען אייניגע פון זיי זיינען אפילו ניט אין נאנצע ריכטיג, געפינט איהם דאָך אין זיי עפעס אַ שט-קעל ערקלערונג וואָס איז גיבויט אויף פאקטען און שכל.

פריהער האָט מען אָנגנומען, אז דיא ערד-ציטערנעסען זיינען נאָהנטע קרובים צו דיא וואל-קאנען, אז דיא פארעם און דאמפען, וועלכע גע-פינען זיך אין דיא צושמאלצענע גירערים פון דער ערד, שפארען זיך דאָס אַרויסצוגיין, און אויף אזא אופן שאַקלען זיי דאָס דיא ערד, פון וועלכע זיי קענען פאָרט ניט אַרויס. מען האָט גימינט, אז דיא ערדציטערנעסען זיינען בלויז דיא מישעניגעס פון אַ וואולקאן, וואָס קען פון זיך ניט אַרויסווארפען זיינע הייסע זאכען. אַלס ראיא פלעגט מען בריי-נען דיא באָבער-מעשה, אז מען האָט גיפּרובט אויס-רייניגען דעם קראטער פון אַ וואולקאן, אזוי וויא אַ קוימען, און דיא ערדציטערניסען האָבען אין דער נאכבאַרשאפט באַלד אויפגעהערט. אָבער ווען אזוי, האָט זיך דאָך ערגעץ וואו אַ מאָל בעדאַרפט טרעפען אַן אומגליק, און דיא לאַזע זאָל פאָרט דורכברעכען דעם צודעק פון דער ערד, בפרט נאָך, אז עס זיינען דאָ פיעלע ערטער, וויא דער רהיין-טהאַל, למשל, וואו זייט 40 יאָהרען האָט מען ניט ווייניגער וויא 559 מאָל געפיהלט שטוי-סונגען, און דאָך האָט זיך קיין איינציגעס מאָל ניט גיטראָפען, אז עס זאָל ווען עס איז דורכברעכען. דיא נייטעסע גילערנעסע אין דעם פאָך, וויא

אַפּט הערט מען אַ ניוואלטיגען שאָס, שרעקליכע דונערן, אָדער אזוי וויא טויזענדער האַראמאטען קאנאָנען) וואָלטען פאָהרען אונטער דרערד. דער אונטער-ערדישער גישריי און טומעל ווערט אָבער פערטויבט דורך דיא מישעניגע און בראד-נעריי פון כלים, שפיגעל גיבירעס, וועלכע פאללען און ווערען צובראָכען אויף דער ערד.

אייניגע ערדציטערניסען פערנעמען זיך אויף זעהר אַ קליינעם פלאץ, אַנדערע אָבער, וויא למשל, דיא וואָס האָט גיטראָפען אין דער שווייץ אין 1881, האָט פערנומען אַ פלאץ פון 260 קילאָמעטער לענג און 155 ברייט. אָפּט פער-ברייטעט זיך דיא ערדציטערניס זעהר גיך ביי 900 מעטער אַ סעקונדע, אין דורכשניט אָבער קען מען אָנגעהמען, אז זיי פערברייטערען זיך פון 350—500 מעטער אַ סעקונדע.

ביי יעדער מנפה, הונגער אָדער מלחמה האָ-בען דיא אנוויסענדע מענשען ליעב צו דערציילען וועגען זאכען, וועלכע האָבען נאָך פאָראויס געווי-זען, אז דיא צרה וועט קומען. אזוי איז אויף מיט דיא ערדציטערניס. מען דערציילט למשל, אז פאר דיא ערדציטערנעס פיהלט מען עפעס שווער אין דיא חופט, קוואלען ווערען אויסגעטריקענט, דיא זונן לייכט דונקעל, וויא דורך אַ לילעך, פויגלען הייבען אָן צו שרייען, דיא מייז פאָרלאָ-זען זייערע לעבער, דיא שלאָנגען קריכען אַרויס פון אונטער דער ערד א. ז. ו. וואָס דערפון איז ריכטיג, איז שווער צו זאָגען. פיעל פון דעם איז אפשר טאקי אמת, פיעל אָבער בעשטייט פון באָבער-מעשיות. עס איז טאקי מעגליך, אז דיא מייז זאָלען געהמען פיהלען. דיא קלענסטע ציטער-ניסען און ריהרונגען פון דער ערד און פערלאָזען אויף גיך זייערע לעבער. איידער דער מענטש הייבט עפעס אָן צו שפירען.

איצטער וועלען מיר זאָגען אַ פאָר ווערטער וועגען דער פראגע, פון וואנען שטאמען דיא ערד-ציטערנעסען. ליידער איז אָבער דיא פראגע נאָך ניט קלאָר אין דיא מיהות פון דיא גילערנעסע אַליין, זאָ דאָס יעדען טאָג ווערט אַ נייע ערקלערונג דערצו. וויא גליקליך אָבער זיינען דיא רעליגיאָנען דיא שווערסטע קשיות פערענטפערען זיי מיט איין

דער קראטער איז ריין, זא דאָס דיא ראמפפן קענען דורך.

(3) דיסלאָקאַציע־אַנס־ציטטערניסען. — דאָ בעט איך אייך, לעזער, זיך צו דערמאָנען וואָס איך האָב גיזאַנט אין אַרטיקלעך וועגען דיא פייער־שפייענדע בערג ("צוקונפט" נומ. 1). איבער דיא שפאַרטען, וואו איז איהר ווייסט שוין, ווערט דיא אינעווייניגסטע פון דער ערד אלץ קלענער און קלענער, דיא ערד־קאָרע (רונדע) אָבער קען זיך שוין ניט מעהר צוואַר מען ציהען. אויף אזא אופן, האָב איך גיזאַנט, מוז אויף דיא ערד־קאָרע פאַרקומען איינע פון צוויי זאַכען: ענטוועדער זיא קנייצט זיך וואו אַ טישטוף, וועלכע מען ציהט צונויף (אזוי זיינען גיוואָרען דער רוב בערג), אָדער ביים קנייצען זיך ווערט דיא ערד־קאָרע צובראָכען, און אזוי ווערן אין דער ערד שפאַרטען, וועלכע זיינען דיא אורזאכע פון דיא וואולקאַנען. נור חוץ דיא וואולקאַנען בריינגען מיט זיך דיא שפאַרטען נאָך אנדערע זאַכען. דיא ערד נעבען שפאַרט הייבט אָן צו זינקען אלץ טיעפער און טיעפער, דאָן ווערט דער איינציגקענער אָרט פול מיט וואסער, ווייל דאָס וואסער רינט אלע מאָל אריין דאָרטען, וואו עס איז ניעדריגער (צו־ליעב דינע אורזאכע האָט זיך אויך דאָס וואסער אָפגיטילט פון דער יבשה און עס זיינען דאָס גיוואָרען דיא גרויסע ימים).

מיר זעהען אלזאָ, אז צו־ליעב דעם וואָס דיא ערד קאָרע ווערט צו ברייט און צו גרויס, הייבט זיא אָן זיך צו ביינען, צו קנייטשען, זיך צו ברעכען און אין אייניגע ערטער צו זינקען; אז דערפון האָבען זיך געבילדעט דיא בערג און דיא טהאַלען, און דאָס וואסער האָט זיך אָפגיטהיילט פון דער יבשה; אז פון דעם זיינען גיוואָרען דיא גרויסע און טיעפע ערד־שפאַרטען און אויך דיא וואולקאַנען. נו, דורך דיעזען ברעכען־זיך, קנייטשען־זיך, שפאַרטען און זינקען, הייבט דיא ערד אין אייניגע ערטער אָן זיך צו הויבען און שאַקלען, און אזוי ווערען דאָס רוב ערדציטטערניסען.

עס פערשטייט זיך, אז אַזעלכע ערדציטטער־ניסען קומען אַם מייסטען פאַר אין דיא גענענדען, וואו עס איז ניט לאַנג (ה. ה. בלויז צעהנדליגע טויזענדער פון יאָהרען) גיוואָרען בערג, אָדער איבער־

קרענדער, ווייט און אנדערע, האָבען אויסגיפונען, אז עס זיינען דאָ 3 אורזאכען פון ערדציטערניסען, און לויט דעם האָבען זיי זיי צוטיילט אויף 3 מינים: (1) איינפאַל־ערדציטערניסען. — איהר ווייסט, אז אין וואסער צונעהן זעהר פיעל זאכען און זאגאַר אייניגע שטיינער, בפרט נאָך ווען זיי זאָלען זיך ווייקען אין וואסער יאָהרען לאַנג. דאָס זעלבע איז אויך אונטער דר'ערד, וואו דאָס וואַסער, וועלכעס רינט דאָרט דורך מאַסען־ווייז, עסט אויף אינעווייניג און צולאָזט גאַנצע שיכטען (פלאַס־טען) ערד, רייסט דיא צוגאַנגענע טיילען מיט אין שטראָם און מאַכט אָן גרויסע היילען.

בשעת דאָס וואסער רינט אזוי דורך טיעף אונטער דר'ערד דורך דינע היילען, טרעפט זיך אַפט, אז אויף אייניגע ערטער, אין דיא ווענד פון דיא היילען, בעגענענט עס אַזעלכע טיילען ערד, אָדער זאמד, וועלכע לאָזען זיך לייכטער פון וואַסער אויספרעסען און מיטרייסען וואו אנדערע טיילען. דיא „ווייכערע" טיילען ווערען דאָן מיט דער צייט מיט־געריסען פון וואסער און עס ווערען נייע, זייטיגע היילען; דיא הארטערע טיילע אָבער בלייבען שטיין צווישען דיא היילען, אזוי וויא אונגהייערע ריזענהאַפטע זיינען, וואָס שפאַרטען אונטער דעם באַקלען. מיט דער צייט אָבער פרעסט דאָס וואסער אונטער דינע זיילען אויך און ווען זיי ווערען שוין צו שוואַך, הייבען זיי זיך אָן צו שיטען און איינציפאלען. נו, ווען אַזעלכע ריזעניגע מאַסען זאמד און ליים אונטער דר'ערד שיטען זיך איין, גייט עס נאָטירליך ניט אָב אזוי שטיל. עס דונערט און עס קנאַקט אונטער דר'ערד. און דיא אויבערפֿלעכע פון דער ערד צי־טערט ערסטענס פון דיא קנאַקער־יי, צווייטענס פון דעם וואָס זיא פערלירט דיא „סלופעס" וואָס האָבען זיא גיהאַלטען אונטערנישפאַרט.

(2) וואולקאַנישע ערדציטערניסען: — דאָס זיינען דיא יעניגע, וועלכע שטאמען טאקע פון דיא לאווע (פון דיא צושמאָלצענע מאַסע, וועלכע לאָזט זיך פון פייער־שפייענדע בערג) און דאָמפּען, וועלכע שפאַרען זיך ארויסצונעהן זיי קומען פאַר אין דיא וואולקאַנישע גענענדען און הערען אויף ווען

הויפט וואו דיא פלאסטען פון דער ערד האבען זיך ניט לאנג (ד. ה. וועדער צעהנדליגע טייזענער דער יאהרען) געבויגען. אזעלכע ערטער זיינען גרייכענלאנד, איטאליע, שפאניע, שווייצערלאנד און דיא אלפען בערג, וואו עס זיינען פון 1850—1857 פארגניקומען 1086 ערדציטערניסען.

אין דיא לענדער אָבער, וואו דיא ערד-קאָרע האָט זיך ניט גיבויגען, ד. ה. וואו דיא פלאסטען ליגען גלייך, כמשל אין רוסלאנד, נאָרד אמעריקא און לעבען דיא גאנץ אלטע בערג, קומען כמעט קיין מאל קיין ערדציטערניסען ניט פאָר.

פיעל קען זיין אז נאך ווענען דיא ערדציטער-ניסען דונקעל; פיעל זאכען זיינען נאך ניט ערקלערט; דערפאר אָבער איז דאָס וואָס עס איז שוין דאָ, ניט גיפלידערט סתם אין דער וועלט אַרײַן. דיא ערדציטערניס איז אַנאָהענטע קרובה פון דיא וואולקאנען. זיי זיינען ביידע משיחיתים, האָבען ביידע גרויסע צאָהל מענישען אונגריקליך גימאכט, און האָבען ביידע נאך זיך גילאָזען טויזענדער אלמנות, יתומים און קאליקעס אויף דער וועלט. (דערמאָנט זיך נור אין דיא הורבנות וואָס דיא ערדציטערניסען האָבען ערסט פאַר 3—4 וואָכען אָנגימאכט אין גריכענלאנד, און אויף דאָ, אין ווענעזועללא! אין יאהר 1708 זיינען אין יעדראָ, יאפאָן, אומ-ניקומען 100,000 מענישען ביי אַן ערדציטער-ניס!) אָבער נאָר בלויז אין דעם זיינען זיי קרובים. ווייטער זיינען זיי דאָס רוב פרעמדע און שטאַ-מען ניט פון דיא זעלבע אורזאכען, וואָרים, וויא מיר האָבען גיזעהען, זיינען נור ווייניגע ערדציטער-נעסען וואולקאנישע, דיא איבריגע — איינפאל-צי-טערניסען און דיסלאָקאציאָנס ציטערניסען, זיי-נען מיט דיא וואולקאנען גאנץ ווייטע קרובים, און נור דיא בייגונג און ברעכונג פון דיא ערד-קאָרע איז דער זיידע אי פון ערדציטערניסען, אי פון וואולקאנען.

דיא וואולקאנען האָבען אָבער אַן אמת'ן ברודער, מיט וועלכען זיי מענען שטאַליצירען, דאָס זיינען דיא קוואלען פון הייסע וואסער, אָדער, וויא מען רופט זיי—דיא "גייזערס". דיא זיינען שוין טאקע, וויא מען זאָנט, בעשאַפען גיוואָרען בלויז צו טרייסטען דעם מענישען אין זיינע צרות. זיי

ארע פערשיעדענע ערקלערונגען, וועלכע פערשיעדענע גילערנטע האָבען אויף דעם גיגעבען, וועל איך אייך בריינגען נור דיא ערקלערונג פון פראָפּעסאָר בונזען. וויא איהר ווייסט, איז וואָס טיעפער אין דער ערד אלץ וואַרימער. דאָס וואָסער, זעלכעס פליעסט טיעף אין דער ערד, איז דעריבער זעהר הייס. מען האָט אויסגומאַסטען, אז אונטען אויף דעם גרונד פון גיזער איז 123 ביז 127 גראַד הייס. דאָס וואַסער דאָרף שוין אייגענטליך ביי אזא היץ קאָכען און צופאַרעט ווערען; אָבער וויא מיר האָבען שוין גיזעהן, ווערט יעדע זאך אלץ שווערער צופאַרעט, וואָס גרעסער און שווערער, דיא דריקונג אויף דיא זאך איז. פערשטעהט זיך, אז דער גאנצער קוואַל וואָסער, וועלכער איז ביי 23 מעטער הויך, דריקט זעהר שטאַרק אויף דיא אונטערסטע וואָסער, וועלכע קען דעריבער אזוי לייכט ניט צופאַרעט ווערען. עס מוז אָבער דאָך אָנקומען אַ צייט (אזוי וויא דאָס וואָסער ווערט ביסלעכווייז אלץ הייסער) ווען דאָס וואָסער מוז דאָך צופאַרעט ווערען. דאן הייבט זיך אָן דאָס וואָסער צו דרעהען און צו קאָכען און אַ ביסעל וואָסער גיסט זיך אַרויס. דורך דעם ווערט אָבער דיא גאנצע דריקונג אויף דיא אונטערסטע טייל פון קוואַל אַ סך קלענער און אַ סך הייסע וואָסער ווערט צוליעב דעם קלענערן זירוס מיט איין מאָל צופאַרעט און שטופט אַרויס אזוי פיעל מיט כח, אז עס טוט אַ שפּריץ אין דער הויף אַ גרויסער פאַנטאַז, און עס קומט פאַר וואָס איז אויבען בעשריבען.

שמואל פעסקין.

סוף טהוט זיך אַ הויב אַ שטאַנג וואָסער אזש 80 ביז 100 פוס הויך, אין פאַלט וויא אַ ווייסער שטויב באַלד ווידער צוריק. נור דיא פערעלעך און טראָ פערלעך וואָסער האָבען נאָך ניט דערגרייכט ביז אונטען וויא עס הויבט זיך אויף אַ נייער פאַנטאַז, אַרומגערינגעלט מיט אַ וואַלקען פון פאַרע. און אזוי הייבען זיך אויף שטראַהלען וואָסער איינע נאָך דיא אנדער פון אַלע זייטען, אזוי וויא גרויסע ראַ קעטען פון פייער ווערק, ביז עס הערט זיך צום סוף אַ קלאַפּ אונטער דר ערד און עס שפּרינגט אַרויס אַ פאַנטאַז נאָך העכער וויא אַלע פאַריגע. דיווער שטראַל פאַלט איין צוריק און ער איז דער לעצטער. אַ געדיכטער וואַלקען ליגט אַרום קוואַל; און ווען עס לייטערט זיך אויס, זעהט איהר, אז דאָס וואָסער אין קוואַל איז טיעף איינגיפאַלען. אַרום קוואַל ליגט נאָך מעהר זאמד און זאָלצען, וועלכע זיינען אָבנישטאַנען פון דיא וואָסער וואָס עס גיסט זיך אַרויס פון קוואַל אין דער צייט פון דער קאטאַסטראָפּע.

וועגען דיא גיזערס אין נירזעקלאַנד, בעזאָנדרעס אויף דעם אינזעל פואַיי, דערציילט מען פאַלגענדעס: אויף דעם גאנצען אינזעל הערט זיך בלויו קאָכען און וורען. אומעטום, וואו מען טהוט נור אַ גראָב אַ ביסעל אין דער ערד, געפינט מען שוין הייסע וואָסער. עס דוכט זיך אָב, אז מען איז אין אַ קראַטער, ווייך דיא ערד איז אומעטום וואָרעס.

נור לאַמיר זאָגען אַ פאַר ווערטער וועגען דיא אורזאָכען פון דיא גיזערס. אויב איהר גידיינקט נור וועגען דיא וואַלקאַנען, וועט אייך זיין לייכט צו פערשטיין פון וואָנעט נעמען זיך דיא גיזערס. פון

פון וואנען שטאמט דאס קאפיטאל?

(נאך קארל מארקס.)

I.

דינ א פאבריקאנט, האָט ער דיא מעגליכקייט צו קרייבען אלץ מעהר און מעהר קאפיטאל. דיא פראגע אויף וועלכע מיר זוכען דאָ אַן ענטפער, איז בכּוּז: וויא אזוי האָבען זיך אָנגעקליבען דיא ערשטע גרויסע קאפיטאלען, וועלכע זיינען נייטיג גיווען אָנצופאַנגען דיא יעצטיגע קאָפיטאליסטישע סיסטעם? וואָרים דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם בעשטייט דאָך, צווישען אנדערע זאכען, אין דעם, וואָס דיא וואַרען אָדער סחורות ווערן ניט געמאַכט בלויז פאַר אַ בעשטימטען קאָס-טימער, וועלכער קומט גלייך און געהט טאָב זיין סחורה און בעצאָהלט פיר איהר גלייך וויא זיא איז פערטיג, זאָנדרען אלץ ווערט גימאַכט פאַר דעם מארק, פיר דיא גאנצע וועלט, פיר דיא קאָסטי-מערס, וועלכע, וויא מען זאָגט, גאָט וועט צושיקען; און אָפּט מוז דיא וואַרען ליגען זעהר לאַנג איידער עס מאַכט זיך אַ סוחר. אויסער דעם איז דיא נאָ-טור פון דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציע צו פאַב-ריצירען זעהר פיעל מיט אַ מאָל — פיעל וואַרען פון פיעל מאַטעריאלען, מיט פיעל אַרבייטער און פיעל געצייג.

עס פאַרשטייט זיך, צו אַזא פיהרונג מוז מען האָבען גרויסע קאפיטאלען; אָהן זיי וואָלט דיא סיסטעם זיך ניט גיקענט אָנפאַנגען. ווען דיא סיס-טעם לעבט שוין, אז עס זיינען שוין דאָ גרויסע פאַב-ריקען מיט פיעל מאַטעריאלען, מיט פיעל געצייג, מאַשינען א. ז. וו., דאָן ווייסען מיר, אז דיא פאַבריק גופא מאַכט דעם קאפיטאל, וואָס אין איהר ליגט, אלץ גרעסער און גרעסער. — פון וואַנען אָבער האָבען געשטאַמט דיא ערשטע קאפיטאלען, אָהן וועלכע דיא קאפיטאליסטישע פאַבריקען וואָלטען נאָר ניט גיקענט אָנהייבען צו זיין? דיא שרייבער פון פאָלי-

ווען מען געברויכט דאָס וואָרט קאפיטאל אין זויסענשאפטליכען, פאָליטישע קאָנאָמישען זין, מיינט מען ניט מיט דעם געד, זאָנדרען דאָס וואָס דער פאַבריקאנט מוז זיך איינשאַפּען איידער ער קען אָנהייבען צו פאַבריצירען זיינע וואַרע. צום ביי שפיעל, ווען איינער וויל פאַבריצירען שיד, מוז ער צוערשט האָבען אָנגיגרייט לעדער, צוועקלעך, גומ-לאַסטיג, קנעפלעך, מיט איין וואָרט אלע מאַטע-ריאלען, פון וועלכע שיד ווערן גימאַכט; צווייטענס, מוז ער איינריכטען אַ פּעקטאָרי מיט טישען, מיט ביינק, וואַרסטאַמען, מאַשינען, געצייג; דריטענס, מוז ער מויפּען אַרבייטס-קראַפּט פון דעם אַרבייטער, וועלכער מאַכט פון דיא לעדער שיד. דאָס אלעס מוז ער האָבען פערטיג, אָנגיגרייט, ווארים ער קען דאָך ניט פריהער מאַכען שיד אָהן לעדער און אָהן געצייג; אויך וועט דער אַרבייטער ניט וועלען און ניט קענען וואַרטען מיט וויידושעס ביז זיין בעל הבית — דער פאַבריקאנט — וועט פאַרקויפּען דיא שיד. קאפיטאל, אַלואַ, הייסט דער גאַנצער סך-הכל פון דיא מאַטעריאלען, געצייג, מאַשינען און אַרבייטס-לאָהן, וועלכען דער פאַבריקאנט מוז האָ-בען אָנגיגרייט ווען ער נעמט זיך צו זיין גישעפט. ווען ער האָט אלעס, און ווען דיא פאַבריק גייט שוין אין גוטע אָרדנונג, דאָן בריינגט איהם יעדער סענט, וואָס ער האָט אַריינגלייגט אין זיין גישעפט, נאָך סענטען. וויא אזוי עס בריינגט איהם איין נייע סענטען, וועלכע ער האָט פריהער ניט גיהאַט, בעלאַנגט ניט יעצט צו אונזער ענין (וועגען דעם וועט נישפראָכען ווערן אַן אנדערס מאָל); אָבער אז דיא פאַבריק טראָגט איהם איין ריוח, דאָס ווייסען מיר דאָך; דעריבער איז קלאָר, דאָס ווערענ-

און הוכטיסטווע פון אנדערן. דאָס איז אָבער נאָכץ פאַלש. דיאָ אָנזאמלונג פון קאפיטאַל איז נאר ניט ניווען אויף אזא פרידליכען און שטילען אופן; אין דער ווירקליכקייט איז דיאָ געשיכטע פול מיט מכחמות, וועלכע האָבען זיך גיענדיגט מיט דיאָ פאַרקנעכטונג פון הונדערטע טויזענדע מענשען, מיט רויבעריי, מערדעריי; מיט איין וואָרט, דיאָ היסטאָריע צייגט אונז, אז קיין זאך איז ניט אויסגעפיהרט ניוואָרן, קיין וויכטיגע ענדערונג אין זיעלשאפטליכען לעבען איז ניט מקוים ניוואָרן אָהן געוואלטענע מיטלען; און אז מיר בעקלערן גוט דיאָ געשיכטע פון אייראָפּא אין דיאָ לעצטע עטליכע הונדערט יאָהר זעהן מיר דייטליך, וויא פיער טייכען בלוט, וויפיעל גיצוואונגענען געוואלטענען עלענדר עס האָט ניקאָסט, דיאָ יעצטיגע קאפיטאליסטישע סיסטעם זאָל קענען געבאָרען ווערן.

וויא אזוי דיאָ קאפיטאלען האָבען זיך אין דער ווירקליכקייט צוזאמענגעקליבען, וועלען מיר דייטליך און פאַקטיש זעהן ווייטער.

II.

גער אריין, האָבען מיר ערקלערט אין פאַריגען ארטיקל, איז ניט קיין קאפיטאַל אין פאָליטיש-עקאָנאָמישען זין. און יעצט מווען מיר צולייגען, אז אפילו דיאָ מאַטעריאלען מיט דיאָ ניצייג מיט דיאָ מאַשינען, וועלכע קענען בענוצט ווערן צו מאַכען געוויסע סחורות, זיינען פאַר זיך אליין נאָך אַלץ ניט קיין קאפיטאַל. דאָס אַלעס ווערט קאפיטאַל ערשט אין דער מינוט, ווען דער בעל-הבית פון דעם קומט צו-זאַמען מיט דעם אַרבייטער, און זיי בעהעפֿטן זיך זייערע ביידענס גוטס — דער פאַבריקאַנט זיינע מאַטעריאלען, מאַשינען און זאָ ווייטער, און דער אַרבייטער זיינע כוחות — אום אַרויסצופירינגען דיאָ בעשטימטע סחורה.

ווען, צום ביישפּיעל, דער וואָס האָט דיאָ מיטלען צו דער אַרבייט, דיאָ מאַטעריאלען, מאַשינען, געצייג און זאָ ווייטער, דינגט קיינע אַרבייטער, זאָנדרן ער אַרבייט אליין און מאַכט אַליין וואַרע פון זיינע אייגענע מאַטעריאלען, מיט זיינע אייגענע געדאָנקען און מיט זיינע אייגענע אַרבייטס-קראַפט — דאָן זיינען זיינע אַרבייטס-מיטלען אָדער פראָדוקט ציאָנס-מיטלען קיין קאפיטאַל ניט און זיין גישעפט

מיטשע עקאָנאָמיע, וואָס זיינען צופרידען מיט דיאָ יעצטיגע סיסטעם און האַלטען פיר דיאָ קאפיטאַל-ליסטען, ענטפערן אויף דיאָ פראָגע אויף אזא אַרט: אַ לאַנגע צייט צוריק, בשעת יעדער בעל מלאכה איז נאָך ניווען פאַר זיך אַ בעל הבית, זיינען ניווען אייניגע וואָס האָבען געאַרבייט זעהר שווער און גילעבט זעהר שפּאַרעוודיג און געקליבען זייער שווער פאַרהאַרעוועטען גראַשען ביז זיי זיינען ניוואָרן רייך. דיאָ איבעריגע אָבער, וואָס זיינען ניווען פּויל און ניט שפּאַרעוודיג, זיינען ניווען זעהר אַרים און האָבען מיט דער צייט אזוי פיעל געליטען גוטס, אז זיי זיינען גיצוואונגען ניווען צו קומען צו זייערע רייכע ברידער און זיך פאַרדיינען. אָט אזוי, זאָגען דיאָ קאפיטאליסטישע עקאָנאָמיסטען, זיינען אָנגיקומען עטליכע אַביונים-בערי-מלאכות דענען צו איין רייכען, וועכער האָט דורך זיי "כשר" פאַרדיענט פיעל געלט; דאָן האָט ער צוגינגומען נאָך מעהר אַביונים צו דער אַרבייט און האָט פאַרדיענט (אויף כשר) נאָך מעהר געלט, און זאָ ווייטער, ביז אויף אזא אַרט איז ביסלעך-ווייניג אויסגיוואָסען דיאָ יעצטיגע קאפיטאליסטישע סיסטעם, וואו דיאָ גאַנצע מענש-הייט איז צוטיילט אויף מיליאָנען אַביונים-אַרבייטער פון איין זייט און אויף רייכע פאַבריקאַנטען, וואָס פאַרדיינען כשר'ע מיליאָנען, פון דער אנדערער זייט. — אזוי שרייבען און דערציילען אַלע בור-זשואַלישע עקאָנאָמיסטען, דאָס הייסט דיאָ, וואָס זיינען געגען דעם סאָציאַליזמוס און האַלטען, אז דיאָ יעצטיגע פיהרונגען זיינען חלונג, גוט און על פּי יושר.

קאַרק מאַרקס אָבער רופט דאָס מיט רעכט אָן אַ באַפֿע-מעשה; ער זאָגט, אז דאָס קומט ביי איהם אויס וויא דיאָ ביבלישע ערקלערונג פון וואָ-נען עס שטאַמט אַרויס דיאָ זינד אויף דער וועלט. — פון וואָנען? עס איז אַ מאָל ניווען אַין אַדעם הראשון מיט אַן עפעל, און נאָט האָט איהם פאַר-זאָגט דעם עפעל ניט צו עסען און ער האָט יאָ געגעסען, אָט אזוי איז אַרויסגיקומען דיאָ ערשטע זינד. און אויף אזא אַרט, דערציילען אויך דיאָ בור-זשואַ-עקאָנאָמיסטען וויא דיאָ ערשטע קאפיטאלען זיינען אָנגעקליבען ניוואָרן — דורך שווערע פראָצעס

צווייטעס, מוזען דיא דאזיגע מענטשען, וואס האבען ארבייטס־קראפט צו פארקויפן און זיינען פריי דאס צו פארקויפן, אויף זיין פריי פון ברויט, פון לעבענס־מיטלען, דאס הייסט: זיי מוזען נישט האבען פון וואנען צו לעבען, אויב זיי וועלען נישט פארקויפן זייער איינציגע סחורה—דיא ארבייטס־קראפט, ווארום אז נישט וואלטען זיי דאך נישט גיווען נוצוואונגען דאס צו טאן. ווען מיר וועלען ברויכען דיא ווערטער „פרייע ארבייטער“ וועלען מיר אלואז מיט דעם מיינען א דאפֿעלטע פרייהייט, דאס הייסט: וואס זיי זיינען פריי פון כעפענס־מיטלען און פריי זייערע קרעפטען צו פער־קויפן. אין דזען זין ווערן דזע ווערטער גיברויכט ביי הארד מארקס אין זיין בעריהמען ווערק „דאס קאפיטאל“, פון וועלכע מיר נעהמען ארויס דעם מאטעריאל פאר אונזערע ארטיקלען.

דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם פארדערט אלואז, אז דער ארבייטער זאל קיין חלק נישט האבן בען אין דיא ארבייטס־מיטלען: אין דיא מאשיינען, מאטעריאלען א. ז. וו., ווארום אז נישט, וואלט ער דאך אליין גיסענט ארבייטען און זיין פיר זיך א בערהיבית. ווען דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם איז שוין דא, וויסען מיר, אז זיא לאזט נישט צו דער ארבייטער זאל ווערן רייך און אליין האבען דיא מיטלען צו ארבייטען פאר זיך. אוועלכע פלענען א מאָל טרעפען, יעצט איז דאס זעהר זעלמען. וואס גרעסער עס ווערט דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם, ווערט אלץ שווערער צו מאכען א גישעפט, און פערדיענען, ווייל דיא גישעפטען ווערען אלץ גרעסער און גרעסער, און מיט ווייניג געלט צו מאַכען א ביזנעס איז אונזגלייך אויסצוהאלטען געגען דיא גרויס פאבריקאנטען, וועלכע מאכען פיעל וואַרע מיט א מאָל און דעריבער קומט זיי אויס שפאָרע ודינער און ביליגער. צווייטענס לאזט נישט דער קאפיטאליזם אז דיא ארבייטער זאלען בע־קומען מעהר וויא פיעל זיי איז נייטיג איינצוהאלטן טען זייער נישטה און דיא נישמות פון זייערע פאר־מילעס.

אונז מוז דעריבער אינטערעסירען דיא פראגע, וויא אזוי דיא ארבייטער זיינען אָבניטיהילט געוואָרן פון דיא ארבייטס־מיטלען, וויא אזוי זיי זיינען גע־

ווערט נישט געפיהרט נאָך דער קאפיטאליסטישער סיסטעם נאָך; וואָרים קאפיטאליסטישע פראָדוקציען הייסט אזא איינפיהרונג אין דער ארבייט, וואו דיא מיטלען צו מאכען דיא וואַרע, גיהערט צו איינעם וואָס ארבייט נישט, און דיא ארבייטס־קראפט צו אַן אנדערן וואָס האָט קיין מאטעריאלען, געצייג, מאשינען א. ז. וו. נישט און מוז ארבייטען. דיא קליינע קאָסטימער בעל־מלאכות פון דיא קליינע שטערטלעך פון רוסלאַנד, צום ביישפּיעל, ארבייטען נישט אונטער דער קאפיטאליסטישער סיסטעם, ווייל זיי זיינען אליין דיא בעל־הבתים פון זייערע אייגענע גיציג און ארבייטען מיט זייער אייגענע ארבייטס־קראפט.

איצט וועט אונז זיין לייכט צו פערשטיין, וואָס עס איז נייטיג פאר דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם זיא זאל קענען לעבען; וואָס איהר פונדאמענט איז אויף וועלכען זיא האלט זיך. ערשטענס, מיר זען פון איין זייט זיין אַוועלכע מענטשען, וואָס האָבן בען פערטיג אָנגעגרייט דיא מיטלען צו מאכען וואַרע אָדער פראָדוקציע־מיטלען, דאָס הייסט מאטעריאלען, געצייג, מאשינען, וואַרשטאטען, געלד אויף רענט, געלד אויף ווידושעס. אויסער דעם מוזען דזע מענטשען זיין גערן פון דאָס אלעס צו מאכען קאפיטאל, דאָס הייסט צוצוקויפן צו דעם דיא ארבייטס־קראפט פון דעם ארבייטער, כדי דורך דעם צו פערנערעסערען זייער רייכקייט; מיט אַנ־דערע ווערטער, זיי דארפן זיין גערן דאס אלעס אריינצולייגען אין א פאבריק־גישעפט. פון דער אַנ־דערער זייט מוזען זיין אַוועלכע מענטשען, וואָס האָבן בען ארבייטס־קראפט, וועלכע זיי האָבען דאָס רעכט און דיא פרייהייט צו פערקויפן וועמען זיי ווילען (דיא רוישישע בויערן אָדער דיא אמעריקאנער גע־נערס פון דיא סויטה, צום ביישפּיעל, זיינען מיט א יאָהר דרייסיג צוריק, איידער עס איז אָבנישאפט געוואָרען דיא פאנסטשינא און דיא שקלאפעריי, נישט גיווענען פריי צו פערקויפן זייער ארבייטס־קראפט וועמען זיי האָט זיך געלוסט, ווייל זיי מיט זייער קראפט, מיט זייער גאנצען לעבען, מיט זייערע פאמיליען האָבען בעלאנגט צו זייערע פריצים, וועלכע האָבען מיט זיי געקענט טאן וואָס זיי האָבען גע־וואָלט).

מלאכה האָט געדאַרפט אויסגלייטן ווערען פון דיא אונטערדריקונג פון דיא בעשריבענע צעכען-פיהר רונג. פון דער אַנדערער זייט מוז דער אַרבייטער אויך ווערען „פריי“ פון לעבענס-מיטלען, ער מוז פריהער ווערען בערויבט פון דיא מיטלען צו אַר-בייטען פאַר זיך און פון דיא גענרייטע הוינה, וועלכע ער האָט געהאַט ביי זיין פריהערדיגען בעל-הבית, ביי וועמען ער האָט גדריענט אַלס שקלאָף. דיווע דאַפּעלטע בעפרייאונג פון דיא אַרבייט, דיא געשיכטע וויא אזוי דיא אַרבייטער זיינען פריי געוואָרען צו פאַרדינגען זיך צו וועמען זיי ווילען און וויא אזוי זיי זיינען „פריי“ געוואָרען פון ברויט, איז „אויפגעשריבען אין דיא דברי הימים פון דער מענש-הייט מיט אותיות פון בלויט! און פון פייער“. נאָר וועגען דעם. וועלען מיר ריידען ווייטער.

III.

דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם איז שוין איי-גענטליך גיווען נאָך מיט אַפּיער אָדער פינף הונ-דערט יאָהר צוריק אין די גרויסע שטעט [פון שפּאַניען און איטאַליען; אָבער דאָן האָט זיאַ גילעבט נור ציי-טענווייס און האָט קיין שטענדיגען קיום ניט גיהאַט. איינשיטטאַלירט פּעסט האָט זיא זיך ערשט אין 16טען יאָהר-הונדערט, דאָס הייסט [מיט אַ יאָהר דריי הונדערט צוריק. נור דאָס איז אַ כלל, אז וואו דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם האָט רענירט, זיינען שוין דאָרט דיא בויערען; פריי גיוואָרען פון פאַנשטשיגע, און דיא פיהרונגען, פון דיא שטעט מיט זייערע שטרענגע גילדעס, מיט זייערע גיזען וועגען בעלימלאכות, זיינען שוין צופאַלען גיווען. אָהן דעם וואָלט דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם ניט גיקענט זיין, ווייל, וויא מיר האָבען שוין דאָ פריהער ערקלערט, פאָדערט דיווע סיסטעם פרייע אַרבייטער, וועלכע זאָלען קענען און מוזען זיך פאַרדינגען צו וועמען זיי ווילען, און אויך ניט צו האָבען וואָס צו עסען, ווען זיי וועלען זיך ניט פאַרדינגען — און דיא בויערן, וועלכע קענען ניט אָפּטרעטען פון זייערע פריצים'ס ערד, זיינען דאָך ניט פריי און ניט אָהן ברויט, און דיא שטאַט בעלימלאכות זיינען אויך אזוי געדריקט פון דיא פערשידענע גיזען פון דיא גילדעס, אז זיי זיינען אויך ניט פריי, צו אַרבייטען ביי וועמען זיי ווילען.

בליבען ביי זייער אַרבייטס-קראַפט אליין, וואָרום וויא מיר האָבען שוין גיזעהען, וואָלט דאָך אָהן דעם ניט גיווען מענליך דיא גאנצע קאפיטאליסטישע סיסטעם. פון דער אַנדערער זייט מוזען מיר ווי-סען, וויא אזוי עס איז אויסגעקומען אז דיא אלע רייכקייטען, וועלכע זיינען פריהער ניט בענוצט גע-וועזען אַלס קאפיטאַל, זיינען געוואָרען קאפיטאַל, דאָס הייסט: וויא אזוי עס האָט גיטראָפּען, אז דיא אלע מאטעריאַלען, געצייג, לעבענסמיטלען זיי-נען געבליבען אין דיא הענד פון מענשען, וואָס האָבען דאָס אַלעס אריינגלייגט אין פאבריק גע-שעפטען, וואָס אליין האָבען זיי ניט געאַרבייט, נאָר זיי זיינען גיווען שטאַרק גערן [זייער רייכקייט צו פערגרעסערן דורך דעם, וואָס זיי וועלען צו דעם צוקויפּען דיא קראַפט פון דעם אַרבייטער, און דיא סחורה וואָס וועט פון דעם צוזאַמען ארויסקומען צו פאַרקויפּען צו וועמען עס וועט זיך מאַכען.

מיר ווייסען, אז איידער דיא יעצטיגע קאפי-טאליסטישע סיסטעם האָט גינומען רענירען אין דער געבילדעטער וועלט, זיינען דיא אַרבייטער גע-ווען ענטוועדער קנעכט ביי פריצים, אָדער, אויב זיי זיינען גיווען פרייע בעלימלאכות, זיינען זיי גע-וועזען אונטער דיא שטרענגע השגחה פון דיא גיר-דעם, אָדער אַרבייטער-צעכען, וועלכע האָבען זיי בעלעסטיגט מיט פילע שווערע גיזען. אזוי פיעל יאָהר, צום ביישפּיעל, האָט דער בעל-מלאכה גע-מוזט זיין אַ לערן-אינגעל (אפּפּרענטיס אויף ענג-ליש), אזוי פיעל יאָהר האָט ער גימוזט דיענען אַלס אונטערמיססער (דזשערנימען) א. ז. ו. אַ חוץ דעם זיינען גיווען פיעל שטרענגע גיזען און אונטערדריקונג מכת דיא צאָהל פון אַרבייטער, וואָס דער בעל-הבית האָט גימענט האַלטען, ביי וועמען דער אַרבייטער האָט גיהאַט רעכט צו אַר-בייטען און ביי וועמען ניט, וויא פיעל זיין משך אָדער טערמין זאָל זיין — און זאָ ווייטער.

דער אַרבייטער פון דיא קאפיטאליסטישע סיס-טעם האָט דעריבער געמוזט פריהער פטור ווערען פון דיא ערד-אַרבייט, צו וועלכע ער איז גיווען צו-געבונדען אַלס קנעכט און איבערהויפּט אין גאנ-צען זיך בעפרייען פון דיא שקלאָפּעריי אָדער פון פאַנסטישע, און דער פרייערער שטאַדטיגער בעל-

לאָרדען האָבען געהייסען פעאַדראַלען, און דיא לאַנד וואָס זיי האָבען בעקומען פֿיר דיא בויערן—פעאַדען. זעהר ווייניג בויערן האָבען געאַרבייט ביי פרעמדע אויף דיא פֿאַרמס, און דאָס האָבען זיי פון זיי בע-קומען אַ געוויסע שטיק ערד (4 אַקער) פֿאַר זיך אליין, אויסער אַ הויז צום וואָהנען און אַ חלק אין דיא לאַנקע, און אין וואַלד, וועלכע האָבען בעלאַנגט צו אלעמען גלייך, אויף צו פיטערין דיא בהמות און אויף האַלץ צו האַקען.

ביין ענדע פון 15 טען יאָרהונדערט און אין אָנהייב פון 16טען זיינען דיא קעניגען גיוואָרען זעהר שטאַרק גענען דיא לאָרדען, מיט וועלכע זיי האָבען ביז יענער צייט איממער גימוזט קעמפּפּען, און זיי האָבען פון זיי פֿיעלע פעאַדען (פֿיר דאָס אויף ענג-ליש) אוועקגינעמען, און דיא בויערן, וועלכע האָבען פריהער גיהאַלטען דיווע לענדער פון זייערע לאָרדען, זיינען אויף אזא אַרט געבליבען אָהן זייערע פֿאַרמס און זיינען גיצוואונגען גיווען צו גיין זיך פֿאַררינגען אויף פרעמדע אַרבייט. נור דאָס איז בלויז גיוועזען דער אָנהייב. שפעטער האָבען דיא פעאַדאל-לאָר-דען אליין, קעמפּענדיג גענען דיא קעניגען, אוועק-געטריבען זייערע בויערען פון דיא לענדער, אָבואַהל וויא מיר האָבען שוין גיוואָנט, דיא לאַנד האָט בע-לאַנגט צו ביידע גלייך. אויף האָבען דיא לאָרדען צוגענומען צו זיך דיא לאַנקע-לענדער און דיא וועל-דער, וועלכע האָבען גיהערט צו אַלעמען. אַט אויף אזא אַרט זיינען גרויסע מאַסען בויערען געבליבען אָהן לעבענס-מיטלען און זיינען גיצוואונגען גיווען זיך צו פּערקויפּען אויף אַרבייט צו אַנדערע.

צו יענער צייט זיינען אין פלאַנדערן גיוואָרען גרויסע וואַל-פֿאַבריקען, און דיא פרייזען אויף וואַל האָבען זעהר געשטיגען. דעריבער האָבען זיך דיא ענגלישע לאָרדען מייסב גיווען און האָבען פון פֿיעל גרויסע פֿאַרמס גימאַכט לאַנקעס אויף צו פיטערען שעפּסען. טויענדער הייזער פון פֿירדליכע בויערען זיינען אַרונטערגיוואָרפּען גיוואָרען אָדער זיינען צו-פויגט גיוואָרען פּוסטעווענדיג; דערפֿאַר אָבער איז דיא מול ברכה אריין אין שעפּסען.

אַט אַזוי איז דער דענסמאָליגער אַרבייטער-קלאַס פון ענגלאַנד פלוצלינג אַריינגיפאלען אין דיא ביטערע לאַגע, אין וועלכע ער מאַטטערט זיך. יעצט.

דיא צייטען, ווען פֿיעלע צעהנדליגע טויענדע מענשען ווערען פלוצלונג אָבגעריסען פון זייערע לע-בענס-מיטלען און אַרבייטס-מיטלען און ווערען ארויפ-געוואָרפּען אויף דעם אַרבייטער מאַרק אַלס אַביונים, וואָס מווען זיך פֿאַרקויפּען צו דעם וואָס צאָהלט אַ בעסערען פֿרייז—אַזעלכע צייטען זיינען דיא וויכ-טיגסטע און מערקווירדיגסטע טהיילען פון דער שרעקליכער געשיכטע וויא אַזוי פון דיא פריהערדיגע איינפֿיהרונג, וואו עס זיינען געוועזען פריצים וואָס האָבען געלעבט פון דיא מיה פון זייערע קנעכט-בויערן, איז געוואָרען דיא יעצטיגע קאַפיטאַליסטישע אַרדנונג וואו קאַפיטאַליסטען-פֿאַבריקאַנטען לע-בען פון דיא פֿראַצע פון אַרבייטער, וועלכע זיינען פֿריי צו אַרבייטען ביי וועמען זיי ווילען.

דער פונדאַמענט פון דעם איבערגאנג פון דיא אַלטע סיסטעם צו דיא היינטיגע איז דאס וואָס מען האָט ביי דיא בויערן אוועקגענומען זייער לאַנד. דאס איז פֿאַרגיקומען אין יעדער מדינה אויף אַנאַנדער אַרט. נאָר אַלס אַ ביישפּיעל רעדט קארל מאַרקס וועגען ענגלאַנד, ווייל דאָרטען איז דאס לייכטער צו זעהן.

אין ענגלאַנד איז דיא פאנשטישע, אָדער דיא צוגעבונדענהייט פון דיא בויערן צו דיא ערד פון זייערע פריצים, אַבגיטאַפט געוואָרען מיט אַ יאָהר פינף-הונדערט צוריק. דיא גרעסערע העלפט פון דיא איינוואָהנער האָבן זיך דאָן בעשעפּטיגט מיט ערד-אַרבייט. זיי זיינען דאָס רוב געוועזען בויערן-פֿאַר-מערס, וועלכע האָבען בעאָרבייט זייער אייגענע לאַנד. דיווע לאַנד האָבען זיי בעקומען פון אַ לאָרד, צו וועמען זיי זיינען געווען אונטערטעניג, אָבער קיינע קנעכט זיינען זיי ביי איהם ניט געווען, דען דיא לאַנד האט אייגענטליך בעלאַנגט צו זיי פונקט וויא צום לאָרד פון וועמען זיי האָבען. איהר בעקומען, וואָרום דער לאָרד אליין פלעגט אויף בעקומען לאַנד פון קעניג, אים דאָס צו צוטהיילען צווישען זיינע אונטערטעניגע בויערן. דיא בויערן פלעגען אויף דיווע אַרט בלויז דארפּען צאָהלען צינזען זייער קאָרד אָדער פֿרייז און איהם אויסהעלפּען מיט געלד אין צייט פון מלחמה, אָדער ווען ער האָט בעדאַרפט חתונה מאַכען אַ טאָכ-טער א. ז. ו. ; אָבער זאָנסט זיינען זיי זיך געוועזען פֿאַר זיך בעלי-הבתים אויף זייערע פֿאַרמס. אַזעלכע

פרעמער און מווען זיין אונטערטעניג און פאלגען אלץ וואָס מען הייסט זיי טאָן.

אָט אזוי זיינען פון זיי גיוואָרען גרויסע מחנות אָפגעריסענע און אָבגישליסענע טרעמפס, בעטלער און גנבים, וועלכע האָבען פערפלייצט גאנץ ענגלאַנד. אזוי איז אויך גיוועזען אין פראַנקרייך און אין אַני דערע דערבייאַינע לענדער.

דיא רעניערונגען האָבען אין יענער צייט, דאָס הייסט אַם ענדע פון 15טען און דורף דעם גאנצען 16טען יאָהרהונדערט, גימאכט פערשיעדענע שטרענגע גיווען יענען טרעמפס. מען האָט דיעזע אונגליקליכע מענשען בעשטראַפט מיט דיא שרעק ליכסטע מיטלען, פונקט וויא זיי וואָלטען שולדיג גיווען וואָס זיי האָבען ניט פון וואַנען צו לעבען, אזוי וויא זיי וואָלטען פון אייגענעם ווילען גיוואָרען בעטלער אָדער פערברעכער.

אין 1530 יאָהר, צום ביישפּיל, האָט מען אין ענגלאַנד גימאכט דיעזען גיווען: בעטלער, וועלכע זיינען אַלט און שוואַך און קענען ניט אַרבייטען, בעקומען פון דער רעניערונג אַ לייסענס אָדער אַזא פאַפּיער וואָס ערלויבט זיי אומצוגיין ליידן. דיא טרעמפס אָבער וואָס האָבען אַזעלכע לייסענס ניט גיהאט, האָט מען צוגעבונדען צו אַ וואַגען און גע-שלעפט איבערן גאס און מען האָט זיי גישמיסען ביז כּוּט האָט גישפּריצט פון זייערע לייבער. נאָכ-הער פלעגט מען זיי צווינגען צו שווערען, אַז זיי ווע-לען זיך אומקערען צו דעם אָרט וואו זיי זיינען גיבאָרען גיוואָרען, אָדער וואו זיי האָבען געוואָהנט דיא לעצטע דריי יאָהר. שפעטער האָט מען גימאכט נאָך אַ שטרענגערן געזעץ, אַז דער וואס וועט אזוי שווערען און מען וועט איהם אַ צווייטען מאָל כאַפּען אומגעהענדיג פּוסט און פּאס און טרעמפּעווענדיג, זאָל מען איהם ווידער שמיסען און אויסער דעם נאָך אָפּשניידען אַ האַלבען אויער. אָבער ווען מען פלעגט איהם אַ דריטען מאָל כאַפּען ביי דעם זעלבען פערברעהע (2), פלעגט מען איהם היינגען אלס אַ פערברעכער וואס קען שוין ניט אויסגעהיילט ווערען און אלס אַ שונא פון לאַנד.

אין דיא צייטען פון ערוואַרד דעם 4טען, קעניג פון ענגלאַנד, נעמליך אין 1547 יאָהר, איז אַזא גע-זעץ געמאכט געוואָרען: ווען אַ מאַן פּוילט זיך צו

נאָך שפּעטער, ווען עס האָבען זיך אָנגעהויבען דיא טריענע וועגען דיא רעליגיאָן, ווען פיעלע פון דיא איינוואָהנער האָבען אָנגענומען דיא ענדע-רונגען וועלכע זיינען גימאכט גיוואָרען אין דעם קאטאָלישען גלויבען (דער פּראָטעסטאַנטזמוס), האָט מען פון פיעלע טיטורטישעס אָדער קלויסטערס אַוועקגינעמען דיא לענדער, וואָס האָבען צו זיי גע-הערט, און אזוי זיינען זייערע אונטערטעניגע בויערן גיבליבען אָהן לאַנד און זיינען אויך גיוואָרען אביונים, פּראָטעסטאַנטז. וואָס ווייטער האָט מען אלץ מעהר לאַנד צוגינעמען ביי דעם אַרבייטענדען פּאָלס. און גימאכט אלץ מעהר פּראָטעסטאַנטער פון דיא בויערען.

דיזע אַריינכאַפונג פון דיא בויער-פאַרמס האָט גיבראַכט דאָזיג, דאָס ביי דיא לענד-לאָרדס זיינען גיוואָרען גאנץ-גרויסע גימער און דיא דאַרפס-לייטע זיינען געבליבען אָהן לאַנד און זיינען דעריבער גיווען פריי זיך צו פאַרדינען. פריהער פלענען דיא פאַרמס זיין קליין; יעצט אָבער, וואָס מעהר בויערן מען האָט בערויבט פון זייער לאַנד, זיינען דיא פאַרמס אלץ גיוואָרען גרעסער און מען האָט גינעמען בעאַרבייטען פיעל לאַנד מיט אַ מאָל און מיט בעסערע מיטלען. אין 18טען יאָהרהונדערט האָט מען דיא בויערען זאָגאַר פאַרווערט אַרויסצופאַהרען פון ענגלאַנד, ווייל מען האָט זיי גינאַרפט האָבען פיר לאָהן-אַרבייטער, פאַר וויידושעס שקלאַפּען אויף דיא גרויסע אַריינ-געכאַפטע פאַרמס פון דיא רויבער-לאָרדס.

IV

דיא בויערען, וועלכע מען האָט אַוועקגיטריבען פון זייערע פאַרמס, האָבען אזוי זיך ניט געקענט ווערען פאַרבירק-אַרבייטער, ערשטענס ווייל זיי זיינען אויף דיזע אָרט גימאכט גיוואָרען. פאַר בעטלער צעהנדליגע טויענדער-ווייז מיט אַ מאָל, און דיא פאַרבירקען זיינען אזוי גיך ניט גיוואַקסען אַז אללע זאָלען קענען קריגען אַרבייט. צווייטענס, זיינען זיי דעם גאנצען לעבען גיוואָהנט גיווען צו לעבען וויא בעלי-הבתים אין זייערע אייגענע פאַרמס; דעריבער אין זיי שווער גיוועזען מיט איין מאָל זיך צו צוגע-וויינען צו דיא קאנע פון אַרבייטער וואָס דיענען ביי

אַרבייט, אָדער וועט בעטען צדקה, זאָל דאָס ערשטע מאָל אַרעסטירט ווערען אויף 6 מאָנאַט, צום צווייטען מאָל אויף צוויי יאָהר. אין דיא צייט וואָס זיי זיצען אין פּריוואַט זאָל מען זיי שמויסען אזוי אַפּט וויא דיא דזשאָדזשעס וועט געקוסטען. דיא טרעמפּס וואָס דיא פּריוואַט העלפט זיי שוין אויף ניט, זאָל מען אויס-ברענגען דעם בוכשטאב „R“ אויף דעם לינקען שול-טער און האַלטען אין דיא שווערסטע אַרבייט, און אויב מען כאַפט זיי פאַרט בעטלענדיג, מוז מען זיי היינגען.

אזעלכע געזעץ געפינען מיר אויף אין פּראַנקרייף אין 17טען יאָהר-הונדערט, ווען דיא שטאָדט פאַרזי איז פאַרפלייצט געוואָרען מיט טויזענדער מענשען, וואָס האבען זייער לעבענס-מיטעל פאַרלאָרען דורך דיא רויבעריי פון דיא לענדלאָרדס און וואָס האבען אויף געמוזט בעטלען און טרעמפּעווען. דיא זעלכע זאָך געפינען מיר אין אַנדערע לענדער פון אייראָפּא.

אויף דיווען אַרט זעהען מיר, דאָס דיא שטילע רהיגע און צופרידענע דאַרפסלייטע, וועלכע האָבען זיך געמאַכט אַן עהרליכען לעבען אַרבייטענדיג אויף זייערע פאַרמס, זיינען צוערשט אוועקגעטריבען גע-וואָרען פון זייער אייגענע לאַנד, פון זייערע עהרליכע לעבענס-מיטלען, און נאָכדער, ווען זיי זיינען ניט-וועלענדיג געוואָרען בעטלער, טרעמפּס, האָט מען זיי מיט הייסע אייזענס, מיט ריטער, מיט קייטען און מיט תּליות געצוואונגען צו אַרבייטען ביי פרעמדע. אַט אזוי האָט מען זיי אויף געצוואונגען צו זיין פער-זאַמעלט צוזאַמען פיעלע טויזענדער אין איין פלאַץ—און דאָס דאַרף נייטיג האָבען דיא קאפיטאַליסטישע סיסטעם.

מיר האָבען אַלץ געזעהען וויא מיט דעם וואָס דיא פאַרמס זיינען אוועקגעטרייבט געוואָרען פון דיא בויערן, זיינען פון פיעלע קליינע פאַרמס געוואָרען אייניגע גרויסע פאַרמס אָדער קאָנקעס צו פיטערען שעפּסען, אויף וועלכער מען האָט געפאַרדערט פילע אַרבייטער מיט אַ מאָל; פון דער אַנדערער זייט איז ענטשטאַנען אַ נייער קלאַס מענשען: געמילד, עס האָבען זיך אָנגעקניבען גרויסע מחנות בעטלער, וועלכע האָבען קיין אַנדער מיטעל ניט געהאַט צום לעבען וויא זיך צו פערקויפּען אַלס—ווידזשעס-קנעכט אָדער כּווי-טעלאַפּען.

(שילום פּאַלגט.)

אב. קאַהאַן.

אַרבייטען, איז ער אַבערמאָשט צו דיענען אַלס אַ קנעכט ביי דיא פערזאָן, וועלכע האָט איהם ענט-זאָגט צוליב דעם וואָס ער איז אַ פּוילער. דיווער בעל-הבית זאָל איהם האַלטען אויף ברויט און ווא-סער, אויף שיטערע זופּע, און אויב דער בעל הבית איז גוט-הערציג, מען ער איהם געבען שטיק-לעך פלייש וואָס בלייבט איבער פון מיטמאן. ער האָט דאָס רעכט איהם צו צווינגען צו טאָן דיא שווער-סטע און דיא העסליכסטע אַרבייט, און אויב דער קנעכט פּאַלגט ניט, קען ער איהם שמויסען אָדער האַלטען אין קייטען. אויב דיווער קנעכט אַנטלויפט אויף צוויי וואָכען פון זיין בעל הבית און מען כאַפט איהם, מוז ער בלייבען אַ קנעכט דעם נאָנצען לע-בען, און אַ חוץ דעם ברענט מען אויס אויף זיין שטערען דעם בוכשטאב „S“. דער בעל הבית קען איהם פערקויפּען, איבערלאָזען פאַר זיינע יורשים, פאַרדינגען איהם אויף אַרבייט צו אַנאַנדערען, מיט איין וואָרט, ער קען מיט איהם טאָן וואָס ער וויל, פונקט וויא מיט אַ בהמה אָדער ניט קיין-לעבענדיגע זאָך. אויב ער אַנטלויפט אַ דריטען מאָל, זאָל מען איהם היינגען. אויב אַ טרעמפּ שלעפט זיך אַרום אָהן אַרבייט דריי יאָהר, זאָל מען איהם פריינגען אין שטאָט וואו ער איז געבאָרען געוואָרן און דאָ-טען זאָל מען איהם מיט אַ הייסען אייזען אויסברענגען דעם בוכשטאב „V“ אויף זיין ברוסט און שטעלען איהם צו דער אַרבייט אויף אַ סטריט, געשמידט אין קייטען. אויב ער ניט אָן אַ פאַלשע שטאָרט אַלס זיין געבורטס-פּלאַץ, זאָל מען איהם אויסברענגען דעם בוכשטאב „S“ און מאַכען פאַר אַן אייביגען קנעכט אין דיווער שטאָרט. יעדער אייגנזאָהנער האָט דאָס רעכט צו צונעמען דיא קינדער פון טרעמפּס און האַלטען ביי דער אַרבייט, אַ זכר ביז 24 יאָהר און אַ נקבה ביז 20 יאָהר אַלט. יעדער בעל הבית האָט דאָס רעכט אָנצוזאָגן אויף דיא האַלץ פון זיין קנעכט אַן אייזערנעם רינג, עס זאָל איהם זיין גרינגער צו דערקענען.

נאָך אזעלכע געזעץ זיינען געמאַכט געוואָרען און ערפילט געוואָרען ביז דעם ענדע פון 18טען יאָהר-הונדערט. אין דער צייט פון דעם קעניג דזשיימס איז געמאַכט געוואָרען דער פּאַלגענדער געזעץ: יעדע פערזאָן וואָס וועט זיך אַרומדרייען אָהן שום

וויא אזוי האָט זיך ביי דעם מענשען גענומען די שפראך?

(נאָך טאָילאָר, דאָרווין און מאַקס מיללער).

דיא שפראכען פון ריידעוודיגע מענשען. לאָמיר דעריבער צוערשט בעקאנט ווערען מיט דעם נאָנג פון שטום-לשון. דיא זאך, אָדער, דער גידאנקען ווערט איבערגעגעבען מיט צייכענס, און דיזע צייכענס זיינען צווייערליי: (1) דיא זאך גופא, וועגען וועלכע דער שטומער דיינקט און וועלכע איז דאָ דערביי, ווערט אליין טאָקי אָנגעוויזען. צום ביישפּיעל, ווען דער שטומער וויל איבערגעבען דעם גידאנקען וועגען אַ האַנט, רירט ער אָן זיין אייגענע האַנט, ווען ער וויל איבערגעבען דאָס וואָס מען מיינט מיט דעם וואָרט „איד“, רירט ער זיך אליין אָן; ווען ער וויל אויסדריקען דאָס וואָס מען מיינט מיט דעם וואָרט „בלאָה“, ווייזט ער אָן אויפ'ן היממעל; ווען ער וויל דערמאָנען דעם רויטען קאָליר, ווייזט ער אויף דיא אייגענווייניגסטע טייל פון זיין לופ, א. ז. וו. (2) דיא זאך גופא איז דערביי נישטאָ, אָבער זיא ווערט נאָכ-גימאכט אָדער פאָרגיטעלט מיט אַ צייכען. ווען דער שטומער וויל ווייזען, אז ער וויל אַ טרונק, לייגט ער צו דעם פויסט צום מויל און מאַכט נאָך וויא מען טרינקט פון אַ גלאָז. מיט דעם וואָס ער לייגט זיין באַק אַוועק אויפ'ן האַנט און מאַכט נאָך וויא מען שלאָפט, דריקט ער אויס דאָס זעלבע וואָס מיר דריקען אויס מיט'ן וואָרט „שלאָפּען“. נאָכמאָכענדיג מיט הוילע פינגער וויא מען רייבט אָן אַ שוועבעלע, גיט ער איבער זיין גידאנקען ווע-גען אַ שוועבעלע. אויף אַזא אופן קען ער אויף איבערגעבען אפילו דעם גידאנקען וועגען פערשיע-דענע געפיהלען. מיט אַ קרומע אַוואַיע דריקט ער אויס דאָס וואָס דער וואָרט „בייז“ בעדייט, וויא מיר האָבען שוין געזאָגט; מיט אַ פּרעהליכע אַוואַיע טהוט ער אויף דאָס זעלבע וואָס מיר טוען אויף מיט דעם וואָרט „צופרידען“, מיט טרייסלען זיך,

ווען מיר ווילען איבערגעבען אונזערע גידאנקען, מאַכען מיר געוויסע אַוואַיעס אָדער געוויסע אויס-גישרייען, אָדער מיר מאַלען אויף בילדער, אָדער מיר ריידען ווערטער, אָדער מיר שרייבען אותיות. ווען מיר ווילען איבערגעבען, אז אונז גיפעלט אַ זאך נישט, צב"ש, מאַכען מיר אַ קרומע אַוואַיע, אָדער מיר הייבען אויף אַ בייזען געשריי, אָדער מיר זאָגען: „עס געפעלט מיר נישט“, אָדער מיר שרייבען דאָס אויף. ווען מיר ווילען איבערגעבען דעם גידאנקען וועגען אַ וואָלף וואָס פאַרציקט אַ שעפּסעלע, דערציילען מיר דאָס מיט ווערטער פון מויל, אָדער מיר שריי-בען דאָס אויף, אָדער מיר מאַלען אויף אַ בילד, וואָס שטעלט פאַר וויא אַ וואָלף כאַפט און בייסט אַ שעפּסעלע א. ז. וו.

ווען צוויי מענשען ווילען נישט, אז מען זאָל הע-רען וועגען וואָס זיי ריידען, ריידען זיי אַ מאָל זיך צונויף מיט אַוואַיעס, מיט מאַכען מיט דיא הענט אויף פערשיעדענע אַרטען און ווייזען מיט זיי אויף פערשיעדענע זאכען. אויף דיזען שטום-לשון זיינען גרויסע בריות קינדער. ווען דער פאָטער שלאָפט, צום ביישפּיעל, און זיי ווילען אָפּריידען וועגען אַ שטיפּעריי, מאַכען זיי דאָס מיט ווינקען און מיט אַוואַיעס, אזוי גוט וויא מיט ווערטער. דער אָבער וואָס וויל זעהן, וויא ווייט אַוואַיעס קענען דינען אַנשטאָט אַ שפראַך, דאָרף זיך הויפּטזעכליך צו-קוקען צו אַ גישפּרעך צווישען צוויי שטומע. מאַכענדיג מיט דיא הענט, מיט דיא פינגער, מיט'ן פנים אויף פערשיעדענע אַרטען, דערציילען זיי זיך זעהר לייכט גאַנצע מעשות, שטעלען זיך פראַגען, גיבען זיך אַנט-וואָרטען, קריגען זיך, דינגען זיך א. ז. וו.

דיא אַוואַיע שפראַך (פון דיא שטומע, צום ביי-שפּיעל), גיט אונז אַ שליסעל צו דער געשיכטע פון

דער דייטש, למשל, וואס האט זיך ווייניג גער-
לערנט פראנצויזיש, דארף טראכטען וועגען יעדען
וואָרט און אָפּט וועגען יעדען אות פון דער
פראנצויזישער שפראך, אום איהם זיך צו דער-
מאָנען, — און לאַנגזאַם שטעלט ער צוזאַמען דיא
ווערטער. ביי דעם פראנצויז אָבער גייט דאָס
וויא געשמירט, נאָר אָהן טראכטענעס און אָהן דער-
מאָנען זיך.

דיא אוואַיע-שפראך איז דעם שטומען'ס מוט-
טער-שפראך זאָ צו זאָגען. ער האָט אזוי פיעל צייט
פערבראכט אין דער פראַקטיק פון איבערגעבען
געוויסע גידאנקען מיט געוויסע אוואַיעס און האַנטן
און פינגער-צייכענס, אַז דיווע אוואַיעס און ציי-
כענס גייען ביי איהם נאָטירליך און געשווינט, צו
זאַמען מיט זיינע גידאנקען גופא. פאַר דעם ריי-
דעוודיגען אָבער, וואָס פרוּפּט עפעס ערקלערען א
שטומען מיט אוואַיעס, זיינען דיא אוואַיעס אַ פּרעמדע
שפראך, אזוי וויא פראנצויזיש איז דעם דייטשען.
דאָס זעכע איז אויך פאַרקערט, ווען אַ דייטש וואָס
קען ווייניג פראנצויזיש הערט זיך צו וויא אַ פראנ-
צויז רעדט, ווערט ער פאַרטומעלט פון דיא ניקקייט
פון זיין ריידען און פערשטייט עס ניט: איידער ער
דערמאָנט זיך וואָס איין וואָרט מיינט, פליהען שוין
ארויס עטליכע אַנדערע ווערטער, וועלכע פאַר-
פאַרפויקען איהם דיא קאָפּ. דער פראנצויז אָבער,
וואָס הערט צו וויא אַנאַנדערער פראנצויז רעדט, איז
שוין אזוי צוגיוואָהנט צו פאַרען דיא ווערטער
מיט דיא גידאנקען, פיר וועלכע זיי ריענען אַלס ציי-
כענס, אַז דיא גידאנקען פליהען ביי איהם אין מוח
צוזאַמען מיט דיא ווערטער וואָס פליהען איהם אין
אוינער און וואָס דריקען דיווע גידאנקען אויס. פונקט
אזוי איז מיט דיא אוואַיע-שפראך. דער ריידעוודי-
גער, וואָס איז צו איהר ניט צוגעוואָהנט, דארף זיך
אָבשטעלען און פעטראַכטען וואָס דיא אַדער יענע
אוואַיע בעדייט. דער שטומער אָבער איז שוין אזוי
איינגעאָפּט, צוגיווינט און געניט אין דעם, אַז דיא
גידאנקען וואָס דיא אוואַיעס גיבען איבער, לויפּען
צו איהם אין קאָפּ אזוי שנעל וויא דיווע אוואַיעס
שפּילן זיך אָפּ אי. זיין אויג.

אַ מענש'ס טאַרפּט און שטריינגט שטענדיג
אָן אַ געוויס פעהיגקייט מעהר פון אַלע אַנדערע.

וויא פון קעלט, דריקט ער אויס דאָס וואָס מיר
מיינען מיט דעם וואָרט „קאַלט“, א. ז. וו.

אָפּט איז איין צייכען ניט גענוג, און דאָן ברויכט
דער שטומער צוויי אום צו מאַכען דייטליך. ווען
ער וויל צום ביישפּיעל אויסדריקען דעם גידאנקען
וועגען אַ שרייב-פּעדער, מאַכט ער נאָך וויא מען
שרייבט. דאָס איז אָבער דאָך ניט קלאָר, דען מען קען
מיינען, אַז ער מיינט ניט קיין פּעדער, נאָר אַ בריעף.
דעריבער ליינט ער צו דעם צו נאָך אַ צייכען, נעמ-
ליך ער מאַכט נאָך וויא מען שרייבט און דערנאָך
מאַכט ער זיך כלומר'שט, אַז ער ווישט אָפּ דיא פּע-
דער נאָך'ן שרייבען און האַלט איהר אין דער לופ-
טען, זאָ דאָס עס איז שוין דייטליך, אַז ער מיינט
דיא פּעדער און ניט דעם שרייבען.

ווען מען קוקט זיך צו וויא שטוממע ריידען,
ווערט מען פראַכט נשחומם פון דיא געשווינדקייט
מיט וועלכע זיי גיבען איבער זייערע גידאנקען מיט
פערשידענע אוואַיעס, און הויפטזעכליך פון דיא
לייכטקייט מיט וועלכע זיי פערשטייען דיווע אוואַיעס
אָדער סמנים. עס איז אויך צו בעוואונדערען דיא
קינסטליכקייט, מיט וועלכע דער שטומער גיט איבער
זיין גידאנקען וועגען אַ געוויסע זאך, — וויא פלינק
ער בעמערקט דיא טייל פון דיא זאך אָדער דיא
ראַלע איהרע, אָן וועלכע מען דערקענט איהר אין
נאַנצען, און וויא אזוי ער שטעלט דיווע טייל אָדער
ראַקע פאַר אזוי, אַז דער אַנדער שטומער זאָל גלייך
פערשטיין וואָס ער מיינט.

עס איז אָבער אייגענטליך קיין וואונדער ניט,
ווען מיר הערען זיך צו וויא איינער רעדט אויף אַ
שפראך, וועכע מיר קענען ניט, אָדער ניט גוט, וואונ-
דערען מיר זיך אויף וויא אזוי ער רעדט דאָס אזוי
שנעל. דיא שטעללייט קומט אָבער פון ערפאַהרונג,
פון דעם וואָס יענער מענש האָט לאַנגע יאָהרען
אָפּשיר פון קינדווייז אויף, געבוינען זיין גידאנקען צו
דיא ווערטער פון דער שפראך, וואָס ער רעדט, זאָ
דאָס מיט דער צייט זיינען דיא ווערטער עפעס
אזוי וויא צוזאַמענגעוואַקסען גיוואָרען מיט דיא גע-
דאנקען, וועלכע זיי דריקען אויס; און אזוי גיך וויא
אַ געוויסע זאך קומט איהם אַריין אין קאָפּ, קומט
מיט איהר צוזאַמען צו זיינע ליפּען צו דער וואָרטציי-
כען פון די זאך—דער „טיש“ אָדער דער „בוך“ צב"ש.

אן דיא עפפונג פון לודוויג און האָבען געמאכט דיעזען צייכען. דער צייכען איז איבערגעגאנגען פון דעם קלאס פון איין יאהר צו דעם קלאס פון דעם נעכסטען יאהר און אויף דיעזען ארט איז דאָס געבליבען, אז דער צייכען פון עפפונג זאל בעדייטען א פראנצויז.

אין איין אנאנדער שולע פון שטומע פלענען דיא קינדער בעצייכענען איינעם פון זייערע לעהרער מיט דעם וואס זיי פלענען ווייזען וויא מען שניידט אָפּ א האנט. דיא אורזאכע איז געווען דאָס פאלגענדע: דיעזער לעהרער איז געווען פון שפאניש; ווען איינער פון זיינע שטומע שיללער האָט בעזוכט שפאניש, האָט ער דארטין בעגענט א מאן מיט אַן אבגעשניטענע האנט. ווען דיעזער שיללער איז געקומען צוריק, האָט ער זיינע חברים אויף זייער שטום-לשון דאס דערציילט. דאָס האָט געמאכט דעם הויפט-איינדרוק וועגען דיא שטאָרט שפאניש און דער שפאנישער לעהרער האָט פון דעם געקראָ-נען דעם דערמאָנטען שטום-לשון-צייכען.

מיר זעהען אַלזאָ, אז שטומע קענען אין זייער צונויפריידען זיך ברויכען אזעלכע צייכענס, וועגען וועלכע מען קען אַ מאָל ניט פארשטיין פון וואנען זיי נעמען זיך, סיידען דער וואס ווייס, זאל ערקלערען זייער געשיכטע, — און דיעזער פונקט וועט אונז זעהר וויכטיג זיין ווען מיר וועלען ריידען וועגען וואָרט-שפראכען.

דיא אַוואַנצ-שפראך ווערט אויף געברויכט פון מענשען וואָס קענען ריידען, אָבער וואָס פארשטייען ניט איינער דעם אנדערען. מיט אזא מין שפראך פון אַוואַנצ רעדען זיך דאָס רוב צונויף דיא אמעריקא-נער יענער מיט דיא אינדיאַנער, וויא אויף דיא אינדיאַנער פון איין געגענער מיט דיא אינדיאַנער פון אַן אנדער געגענער.

דיא צייכענס, וועלכע דיא אינדיאַנער בענוצען ביי דעם, זיינען דאָס רוב אזעלכע, וואָס יעדער קען פערשטיין. דאָך זיינען דאָ אייניגע צייכענס, וועלכע שטאמען אַרויס פון געוויסע יעצט שוין ניט עקזיסטירענדע אורזאכען, און וועלכע מען קען דעריבער ניט פערשטיין, וואו מען ערקלערט זיי ניט. צום ביישפּיעל: ווען אַן אינדיאַנער פון נאָרד-אמעריקא מאכט מיט צוויי פינגער אזוי וויא ער וואָלט

ווערט דיעזע פעהיגקייט ביי איהם אויף ענטוויקעלט מעהר פון אנדערע. דער ברינדער, צום ביישפּיעל, מוז זיין חוש השמיעה (הער-קראפט) ברויכען עפּטער און אַנשטריינגען פיעל שטארקער וויא דער זעהענדיגער; דעריבער ווערט ביי איהם דאָס געהער בעססער ענט-וויקעלט און ער קען מיט'ן הערען דערקענען אזעלכע קלאנגען, וועלכע זעהענדיגע קענען ניט ניט דער-הערען ניט דערקענען, וועמעס דאָס איז. ביי דעם זעהענדיגען איז א טייל פון דיא אויפמערקזאמקייט אָבגינגעבען צו דאָס וואָס ער זעהט, און אנאנדער טייל צו דאָס וואָס ער הערט. ביי דעם בלינדען אָבער איז דיא אויפמערקזאמקייט פון געזעהענע זאכען בעפרייט און זיא קומט אָן צו דיא געהערטע זאכען, זאָ דאָס זיינע אויערען האָבען צוויי חלקים אויפמערקזאמקייט.

אויף דיעזען ארט ווערט אויף ביי דעם שטומענעם וויקעלט זיין אַוואַנצ-שפראך. זיין אויפמערקזאמקייט איז פריי פון קלאנגען, און זיא ניט זיך אין נאנצען אָפּ צו דיא אַוואַנצ-צייכענס, מיט וועלכע דיא זאכען קענען אויסגעדריקט ווערן.

דאָס רוב אַוואַנצ, וועלכע שטומע ברויכען אנשטאָרט אונזערע ווערטער, דריקען פאר זיך אויס דעם געדאנקען און מען קען זיי גלייך פערשטיין. ווען שטומע וואָהנען אָפּער אַ לאַנגע צייט צוזאמען, הייבען זיי אָן צו ברויכען אייניגע צייכענס, וועלכע אַ זייטיגער מענש קען בשום אופן ניט פערשטיין, סיידען מען וועט איהם זיי ערקלערען אין דעם בערלינער אינסטיטוט פֿיר טוב-שטומע בעדייטעט דער צייכען, וואָס שטעלט פֿאַר וויא מען האָט אַראָפּ ביי אַ מענשען דיא קאָפּ, אַ פראנצויז, זאָ דאָס, ווען דיא דאָרטיגע שטומע קינדער ווילען אויסדריקען דאָס וואָס מיר מיינען מיט דעם וואָרט „פראנצויז“, גיבען זיי זיך אַ האָק מיט דעם זייט פון האנט אין האַלז. דאס שטאמט פון דעם, וואס אין דיא געשיכטע פון פראנקרייך האבען דיא קינדער דארטין אַ מאָל געלעזען, וויא מען האָט דעם פראנצויזישען קעניג לודוויג דעם 16-טען אראבעגעהאקט דיא קאָפּ. דיעזער פאָקט האָט אויף זיי געמאכט דעם שטארקסטען איינדרוק אין פערבינדונג מיט דיא פראנצויזען, און ווען זיי האָבען געטראכט וועגען אַ פראנצויז, האָבען זיי ניט ווילענדיג זיך דערמאָנט

הכלל, יעדער בעזונדערער מוטה, אין וועלכען דער מענש געפינט זיך, דריקט זיך אויס אין געזיכט און דיזע פערשידענע מוטה-אויס-דריקע פון געזיכט רופען זיך אָפּ אויף דיא שטימע. דיא טענער פון דעם וואָס רעדט, זיינען אויף דיזען ארט דיא צייכענס פון זיינע געפיהלען, אדער פון דעם, וואס ער מאכט זיך אז ער פיהלט.

דיזער ארט אויסדריקען גידאנקען איז אייגענט-ליך א מוזיקאלישער, וואָרים ער איז איי גאנצען געבויט אויף דעם כאראקטער פון'ס טאָן פון דער שטימע. אַלס א בעווייז אויף דעם, אז דאָס האָט פיעל שייכות צו טאָן מיט מוזיק, קען דינען דער פאקט, דאָס מיט א פידעל קען מען דיזע מין שפראך נאָכמאכען, מיט דעם וואָס זיא בייט דעם כאראקטער פון איהר קלאנג, גייט זיא איבער פון פרייליכע טענער צו טרויעריגע, צום ביישפיעל. נאָר וואָס דארף מען א בעסערען ביישפיעל אויף דעם וויא דיא אָפּעראַ? ווען איטאליענער שפיעלען אַן אָפּעראַ אויף זייער שפראך, פערשטייען איהר אפילו דיא וואס פערשטייען ניט א וואָרט איטאליעניש, וואָרום? ווייל דיא מוזיק, דיא טענער געבען איבער דיא געפיהל מיט דיא געדאנקען גאנץ דייטליך.

מיר זעהען, אַלזאָ, אז געדאנקען און, היפטזעכ-ליך, געפיהלען קענען איבערגעגעבען ווערען מיט מו-זיק. מיט דיא פערשידענע כאראקטערע פון דיא טענער.

דיא נעכסטע זאך, וועלכע מיר מוזען בעטראכט-טען אום אים שטאנדע צו זיין צו בעקלערען וויא אזוי עס האט זיך גענומען דיא מענשליכע שפראך איז דאָס פאָלגענדע: מיר זעהען, אז אזוי וויא א שטומעס קינד דריקט אויס זיין געדאנק וועגען א קאץ מיט דעם וואָס ער מאכט נאָך וויא דיא קאץ וואַשט איהר געזיכט, אזוי דריקט א קינד, וואס הייבט יע אָן צו ריידען, זיין געדאנקען וועגען א קאץ אויס מיט דעם, וואָס עס זאָגט „מיטאָאוי“, וויא א קאץ מאכט, ווען א שטומע קינד דיינקט וועגען א זייגער, מאכט ער נאָך וויא דער פערפעניקעל ווייגט זיך הין און הער. א ריידעוודיג קינד וויעדער דריקט אויס „זייגער“ מיט דעם וואָס ער זאָגט „טיקטאק“, „טיק-טאק“. דאָס טיפ-שטומע קינד דריקט אויס זיינע געדאנקען מיט צייכענס צום זעהען; דאָס

געשלעפט צוויי שטעקענס, איבער דער ערד, פער-שטייען אנדערע אינדיאנער, פון אנדערע שבטים, אז דאָס בעדייט א הונט. פאַר דעם וואָס ווייס ניט, קען דאָס אויסקומען אָהן א טעם און אָהן א ריח, דען וואָס פאַר א שייכות האבען שטעקענס וואָס שטעפען זיך איבער דער ערד מיט א הונט ? דער דאָזיגער צייכען שטאַמט אָבער פון פאראיי-טען, ווען דיא אינדיאנער פלעגען האָבען גאנץ ווייניג פערד, און ווען זיי פלעגען איבערגיין פון איין פלאץ אויף דעם אנדערען, פלעגען זיי צובינדען דיא שטעקענס פון זייערע ביידעך צוא זייערע הינט און זיי פלעגען דאָס שלעפען. דאָס איז דאָן געווען דער צייכען אויף א הונט צווישען דיא פער-שיעדענע שבטים און דיזעזער צייכען איז נאָך געבליבען עד היום, הגם פיעלע פון דיא וואָס ברויכען איהם, ווייסען אליין ניט פון וואָנען ער שטאַמט.

פון אלעס וואָס מיר האבען דאָ געזאָגט קענען מיר זעהן, וויא לייכט דער מענש קען אויסלערנען איבערגעגעבען זיינע געדאנקען מיט צייכענס, וואָס זיינען צו זעהן, און יעצט וועלען מיר איבערגיין צואַן אנדער זאָרט צייכענס, מיט וועלכע דיא געדאָנ-קען קענען אויסגעדריקט ווערען:—צייכענס צו הערען, אָדער קלאנג-צייכענס.

מיט פערשידענע קלאנגען, אָדער קולות, דריקען מיר אויס אונזערע געפיהל און געדאנקען אויף דעם זעלבען ארט, אויף וועלכען מיר קענען זיי אויסדריקען מיט אַוואַיעס. ווען אונז טהוט וויי, קראכצען מיר. ווען מיר האָבען זעהר שטאַרקע פערגניגען, שרייען מיר אויס מיט א געוויסען קול. ווען מיר זיינען ביי, שרייען מיר מיט אַן אנדער קול. עס איז צו בעמערקען, אז דער טאָן, דער כאראק-טער פון אונזער שטימע, בייט זיך מיט דיא ענדערונג אין אונזערע געפיהלען. פרופט זיך מאכען פרייליך, מאכען א לאכענדיגען פנים, און דאן עפעס זאָגען, וועט איהר הערען, אז אייער שטימע וועט קלינגען מיט א פרייליכען טאָן. פרופט פארקרימען אייער געזיכט, מאכען איהר אומעריג, מיט-ליידענד, פול מיט פערדרוס, אָדער אונגעדולדיג, און דאן רעדט, וועט אייער קול ביי יעדער זאָרט מינע קלינגען מיט א טאָן, וואס וועט זיין ספעציעל צו איהר צו-געפאסט.

און דאָ קומען מיר צו א העכסט אינטערעסאנטע פונקט, נעמליך, דאָס דיא אַוואַיעס און קולות, מיט וועלכע חיות, בהמות, פויגלעך א. ז. וו. גיבען איבער זייערע געפיהלע, זיינען עהנליך צו דיזע נאַטירליכע שפראַך פון דעם מענשען. ווען א פערד הייבט אָן צו טאָפּען מיט זיין קאָפּיטע, צום ביי-שפּיעל, ווייסען מיר, אז ער איז אונגעדולדיג. אָדער פאַרדערט עפעס און קען זיך ניט דערוואַרטען; ווען א בהמה הייבט אָן טרויעריג צו וואַיען, ווייסען מיר, אז זיא ליידט שמערצען. ווען א הוהן הייבט אָן שטאַרק צו קוואַקשען, ווייסען מיר, אז זיא וויל לייגען אַן איי. אז א הונט הייבט אָן האַסטיג צו שפּרינגען, פאַרשטייען מיר, אז ער וויל עסען. דאָס טאָפּען, דאָס וואַיען, דאָס קוואַקשען און דאָס שפּרינגען דריקען אַלואַ אַוואַיעס געפיהלען. זיי זיינען אָבער ניט קיין סמנים אָדער צייכענס, וועלכע דיא חיה אָדער בהמה מאַכט אומישנע אום איהרע געפיהל איבערצוגעבען דער אַנדערע חיה אָדער בהמה, זאָנדרען זיי זיינען דיא נאַטירליכע סמנים וואָס קומען אַרויס פון זיך אליין, אָהן דעם ווילען פון דיא חיה, צוזאַמען מיט דיא געפיהלען אויף וועלכע זיי ווייזען. א בעווייז אויף דעם געפינען מיר אין דעם פאַקט, דאָס דער הונט שפּרינגט ווען ער וויל עסען, אפילו ווען ער ווייס ניט, אז אַנאָדער לעבעדיגע בעשעפעניס זעהט דאָס, אָדער דאָס א הוהן קוואַקשעט ווען זיא וויל לייגען אַן איי, אפילו בשעת זיא איז איינע אַריין אין א שטוב. מיט דעם מענשען איז אויף אַזוי: ווען ער איז איינער אליין אין א צימער, און ער טראַכט עפעס וועגען וואָס עס איז וואָס בריינגט איהם אַריין אין כעס, קוועטשט ער צונויף זיין פויסט, הגם קיינער זעהט דאָס ניט. ער טוהט דאָס אַלואַ גאָר ניט אום אויסצורדיקען זיין געפיהל, זיין כעס. עס טוהט זיך אליין, עס קומט צוזאַמען מיט דעם כעס.

עס זיינען אָבער ביי דיא חיות דאָ צייכענס, וועלכע זיי מאַכען טאַק אומישנע צו מעלדען איינע דיא אַנדערע וואָס זיי ווילען. ווען א פערד, צום ביישפּיעל, וויל בעטען ביי אַנדערע פערד ער זאָל איהם א רייב טאָן, גיט ער איהם א לייכטען ביס, און יענער פאַרשטייט שוין, וואָס ער מיינט. דיא זכרים און דיא נקבות פון פויגלעך און חיות רופען

דיידעוודיגע קינד מיט צייכענס צום הערען. איינער מאַכט נאָך דיא זאך וויא זיא ווייזט אַוואַיעס פאַר אַוואַיעס; דער אַנדערער וויא איהרע קלאנגען קלינגען אַפּ אין אַוואַיעס.

דיא קלאנגען, מיט וועלכע מען קען איבערגעבען אונזערע געדאַנקען און געפיהלע, זיינען אַלואַ צוויי-ערקיי: (1) דיא נאַטירליכע, וועלכע האבען פון זיך אליין דעם כאַראַקטער, וואָס פאַסט זיך צו צו אונזער מוטה, זאָ דאָס ווען אונזער פנים האט א פרייליכען אויסדרוק, האָט דערביי אונזער קול אויף א פרייליכען קלאנג, צו מיר ווילען דאָס צו ניט, און (2) דיא נאָכאָהמענדע קלאנגען, דאָס הייסט דיא, מיט וועלכע מען קען נאכמאכען געוויסע קלאנגען און מיט דעם פאַרשטעלען געוויסע זאַכען. „טיק-טאק“ צום ביישפּיעל שטעלט פאַר א זייגער, „מעדע-ע-ע-ע“ דערמאָנט אַן א ציעג, „קרקע-רע-קו“ אַן א האָהן.

ווען מען זאָל דיזע ביידע זאָרטען קלאנגען ברוי-כען צוזאַמען מיט דיא אויבען בעטראַכטעטע אַוואַיעס, יעס, וועלען מיר האָבען אַזא מין שפראַך, וועלכע אַלע מענשען, סיי געבידעטע סיי ווילדע, מענשען פון יעדער טהייל וועלט, וועלען פאַרשטיין, ווייל דיא אַוואַיעס שטעלען דאָך פאַר דיא זאך וויא זיא איז, און דיא קלאנגען גיבען דאָך ענטוועדער איבער געפיהלע מיט דעם כאַראַקטער פון דעם טאָן אָדער זיי שטעלען פאַר דיא זאך מיט דעם וואָס זיי מאַכען נאָך איהרע קלאנגען. ברויכענדיג ביי דערליי מיטלען, דיא אַוואַיעס מיט דיא קלאנגען (נאַטיר-ליכע און נאָכמאכענדע), וועלען מיר אין סך הכל, אַלואַ, קענען איבערגעבען אי געפיהלען אי גידאַנקען וועגען זאַכען, טהאַטען, מעלות, אָרט, זאָ דאָס אַלע מענשען זאָלען דאָס קענען פערשטיין גאָר ניט אָב-געמאַכטע-רייט. אַזא שפראַך מעג מען רופען נאַטירליכע שפראַך, ווייל זיא קומט נאַטירליך אַרויס פון דעם שכל און פון האַרצען, ווייל דערי-בער איז זיא ביי דיא פערשידענסטע מענשען דיא זעלבע, און ווייל איהר פערשטייען אַלע מענשען נא-טירליך, פון זיך אליין, גאָר ניט אָבמאַכענדיג אויף פריהער, אַז אַזא אַוואַיע זאָל זיין דער צייכען פון אַזא זאך אָדער אַזא מין קלאנג זאָל ווייזען אויף אַזא מין געפיהל.

נעם מענשען בלויז אין פאל ווען ער קען זיך ניט בע-
נוצען מיט א פאלקאמע וואָרט שפראך. צום ביי-
שפּיעל, ווען ער איז שטום אָדער ווען ער רעדט
מיט א טויב-שטומען, אָדער ווען ער רעדט מיט
איינעם וואָס פערשטייט זיין שפראך ניט, און וואָס
יענעם שפראך קען ער ניט ריידען.

ווען מיר בעטראכטען אָבער אונזער וואָרט-
שפראך גופא אין דעם אַרט אויף וועלכען מיר ריידען
איהר, זעהן מיר, אז אפילו ריידענדיג נוט פראנצויז-
זיש, צום ביישפּיעל, פרויבען מיר אויף דערביי פיקעס
פון דיא "נאטירליכע שפראך". ערשטענס מאכען
מיר ביין ריידען פערשידענע אוואַיעס, וועלכע העל-
פען אונז אויסדריקען אונזערע גידאנקען און גע-
פיהלען. בשעת מיר זאָגען מיט'ן מויל "לאַנג", צום
ביישפּיעל, נעמען מיר דיא הענט ווייט פארנאָדער;
בשעת מיר גיבען מיט'ן מויל א ביווען געשריי,
גיבען מיר א קוועטש-מיט'ן פויסט; ווען מיר זאָגען
"קום אַהער" מאכען מיר מיט'ן האַנט צו זיך צו,
א. ז. וו. צווייטענס זיינען פילע פון דיא ווערטער
גופא נישט מעהר וויא נאטירליכע געפיהל-קלאַנגען,
אָדער נאָכנימאכטע קלאַנגען פון זאכען. דאָס
וואָרט "אָי", צום ביישפּיעל, איז בלויז דאָס זעלבע
וואָס דער נאטירליכער געשריי, וועלכען מיר טוען
ניט ווילענדיג, ווען עס טוהט אונז וויי. דאָס וואָרט
"אַה!" איז בלויז דער נאטירליכער אויסגיסריי פון
פערוואונדערונג א. ז. וו.

אַזא וואָרט, ווידער, וויא "הירזשען" איז נישט
מעהר וויא דער נאָכנימאכטער פון א פערד—
"הרוזש"; דאָס וואָרט "ניסען" מאכט אויף דעם
זעלבען אַרט נאָך דעם קלאַנג "נסם!" וועלכען מיר
הערען ווען איינער ניסט. דער העברייאישער וואָרט
"בקבוק" (א ליאק—א ברייטע ליימענע כלי מיט א
שמאלינקע העלזעלע) מאכט נאָך דעם קלאַנג
"בוך-בוך-בוך-בוך", וועלכען מיר הערען ווען עס
ניסט זיך וואסער פון א לאך. דער ענגלישער וואָרט
"פאָף" (puff)—(בלאָזען) מאכט נאָך דעם קלאַנג,
וואָס מיר הערען וויא איינער בלאָזט מיט'ן מויל.
דער רוסישער וואָרט "פּיכטיעט", שווער אָטעמען,
קומט אַרויס פון דעם "פּיכ-פּיכ-פּיכ" וועלכען מיר
הערען ווען איינער אָטעמט, שווער. דיווע ווערטער:
"הירזשען", "ניסען", בקבוק, "פאָף", "פּיכטיעט"

זיך דייטליך איינע דיא אַנדערע, הויפטזעכנדיג אין
דיא צייט ווען זיי פאָרען זיך. קראַליקלעך רופען
איינע צו דיא אַנדערע מיט דעם וואָס זיי טארא-
פאָצען מיט דיא פיסלעך און ענטפערן אָפּ מיט
דעם זעלבען צייכען. וואָס קען זיין א דייטליכערע
שפראך וויא דיא קוואקטשעריי מיט וועלכע א הוהן
רופט איהרע הינדלעך, אָדער וויא דער ביווער
געשריי, מיט וועלכע אַן אָקס, ווארפענדיג מיט'ן
קאָפּ, זאָגט אָן דעם הונד וואָס קומט צו נאָהענט
צו איהם, אז ער זאָל בעסער אָבטרעטען.—אז ניט
וועט ער טרוקען ניט אָפּשניידען, אָדער וויא דיא
בילעריי, מיט וועלכע א הונט בעט זיך מען זאָל
איהם עפענען דיא טיר?

מיר זעהן אַלואָ, אז חיות בענוצען דיא נאטיר-
ליכע שפראך פון אוואַיעס און פון קולות. דיא
נפאק מינה צווישען דעם מענשען און דיא חיה
בעשטייט בלויז אין דער מדרגה: דיא חיה האָט
בלויז אַן התחלה, בלויז דעם קערען פון דער נאָ-
טירליכער שפראך, ווערענד ביי דעם מענשען איז
כמעט פון געבורט אָן דיווע נאטירליכע שפראך
פון אוואַיעס און קולות גאַנץ הויף ענטוויקעלט.
ווען א הונט, צום ביישפּיעל, הערט דעם רוף פון
זיין בעל הבית, פערשטייט ער עס. דאָס גלייכען
ווען ער הערט דעם קוויטש פון א קאָץ, צו ביישפּיעל,
פארשטייט ער גלייך, אז דאָס איז א קאָץ. היינט
פרופט פאַר א הונט נישט נאָכמאכען דעם קוויטש
פון א קאָץ, וועט ער גלייך זיך א קער טאָן און
וועט טאקי נעמען זוכען א קאָץ. אַלס א צייכען
פון א קאָץ גלאט אין דער וועלט אַרײַן, פון דעם
גידאנקען וועגען סתם א קאָץ, פארשטייט ער ניט
דעם "מיא-אראו" וואָס איהר מאכט. ווען א מוטער
מאכט אָבער צו א גאַנץ קליין קינד "מיא-אראו",
פארשטייט דאָס קינד, אז מען מיינט מיט דעם
גלאט א קאָץ, און אז דערביי מעג גאָר קיין שום
קאָץ ניט זיין. דאָס קליין קינד איז אַלואָ אימיטאַטאָר
צו פערשטיין א צייכען וועגען אַן אַלגימיינעם גע-
דאנקען, און אין דעם איז ער מעהר ענטוויקעלט פאַר
דאָס קליגסטען הונט אָדער אפילו אפּפּע (מאַנקי,
אַפּעריאַטע).

דיא נאטירליכע שפראך פון אוואַיעס מיט גע-
שרייען ווערט יעצט גיברויכט פון דעם ערוואַקסע-

דיא רעוואלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאַנד פאַר אלעקסאַנדער I און ניקאָלאָס צייטען.

(דיא דעקאַבריסטען.)

געגרינדעט שולען, אין וועלכע ער האָט איינגילאדען אויסלענדישע לעהרער. דאָס אלעס האָט בעשאַפען אין רוסלאַנד אַ בעזונדערע קלאַס מענשען, וועלכע זיינען נאָך זייערע גידאַנקען, גיפּהלען און שטרעבונגען ניווען אייראָפּייער. זיי האָבען זיך געפיהלט אין ענג-שאַפט אונטער דיא רוסישע פּערהעלטניסע, און אלע גידאַנקען זייערע. אַלכע זייערע אינטערעסען, זיינען גילעגען הינטער דעם גרענעץ, אין אויסלאַנד. דיזער אינטערעסירען זיך מיט אייראָפּאָ און נאָך גרעסער ניוואָרען, בשעת אויף דעם רוססישען טהראָן איז אַרױפּגיטראַטען עקאָמערניאַ דיא II. דאָמאָלס האָט זיך אָנגעהויבען אין פּראַנקרייך דיא מעכטיגע און גרויסע פּילאָזאָפּישע בעוועגונג, וועלכע האָט פאַר-בערייטעט דעם באַדען פאַר דיא פּראַנצויזישע רע-וואָלוציאָן, און דיא רוסישע קיזערניע האָט כלומרישט גישפּילט אַ ראָלע. אַז זיא איז העכסט פאַראינטערע-סירט מיט דיזע בעוועגונג, און אין דער זעלבער צייט, ווען זיא האָט פאַרנאָדער גישאַנקען טיזונדער בױערן צו איהרע הונדערטע לױפּאָוויניקעס, האָט זיא אין איהרע בריעף צו דיא גרעסטע פּראַנצויזישע פּילאָזאָפּען פון יענער צייט, וואָלטעיר און דידראָ, אַזוי פּיין גירעדט וועגען פּרייהייט, אַז יענע זיינען ניוועזען ענטזיקט פון איהר, און אַז עד היום זיינען נאָך דאָ פיעלע היסטאָריקער, וועלכע בעשרייבען דיא צייט פון איהר רעגירונג. אַלס אַ גאָלדענע צייט פון בילדונג.

וויא דיא מעשה איז — מיט דעם, וואָס זיא האָט געשפּיערט אַ ראָלע אַלס אַ לעבּהאַבערעקע פון פּריי-הייט, האָט זיא קורס נישט גיקענט שטערן, דיא רע-וואָלוציאָנערע אידעען פון די פּראַנצויזישע פּילאָזאָפּען זיך צו פּערשפּרייטען אין רוסלאַנד אין צו ערוועקען דאָרט דעם גרעסטען אינטערעס. דער קריטישער

ווער האָט נישט גיהערט און זיך נישט ניוואונדערט איבער דעם העלדישען קאַמפּף פון די רוססישע סאָ-ציאַליסטען געגען די רוסישע טיראַניי, — דעם קאַמפּף, אין וועלכען די גרויזאַמקייט פון דיא רעגירונג פון איין זייט און דיא אויפאַפּפּערונג פון דיא ניהיליסטען פון דער אַנדער זייט האָט עררייכט די העכסטע שטופּע? אָבער אונזער ערשטוינען איבער דעם ווערט נאָך פיעל גרעסער, ווען מיר דערוויסען זיך, אַז דער קאַמפּף דויערט שוין צעהנדליגע יאָהרען, און אַז, ווי נאָך דער קריטישער גידאַנקען האָט זיך אויפ-ניוועקט איז רוסלאַנד, וויא נור דיא רוסישע געזעל-שאַפט האָט אָנגעהויבען צו פיהרען אַ קולטורנעם לעבען, האָט זיך גרייף גילאָזט הערען אַ פּראָטעסט געגען דיא דעספּאָטישע, אַלעס אונטערדריקענדע טיראַניי. לאַמיר זיך צוקוקען צו רוסלאַנד נאָך אין דער צייט, ווען זיא איז נאָך ניווען אין דיא ווינדעלעך פון ציוויליזאַציאָן, ווען זיא האָט נאָך אַקערשט אָנ-גיפּאָנגען בעקאַנט צו ווערען מיט דיא אייראָפּיאישע בילדונג און אייראָפּיאישע לעבען. דאָס איז ניווען בײַם סוף 17טען און אָנפאַנג 18טען יאָהרהונ-דערט, בשעת אויף דעם רוססישען טהראָן איז גע-זעסען אַ מערקווירדיגער מענש, פּיאָטער דער גרויסער. ער האָט דער ערשטער פּערשטאַנען, וויא ווייט רוסלאַנד שטייט נירדיגער פון דיא איב-ניע אייראָפּיאישע לענדער אין אַלכע הינזיכטען און ער האָט נישט פיר דיא אויפנאָבע פון זיין לעבען „דורכצוברעכען אַ פענסטער אין אייראָפּאָ“, אויפצויוועקען רוסלאַנד פון איהר לאַנגיעהרדיגען שלאָף און צו פּערשפּרייטען אין איהר דיא אייראָפּעאישע בילדונג און קולטור. ער האָט געשיקט יונגע לייט אין אויסלאַנד בעקומען בילדונג און אין רוסלאַנד

צונוואָהנט צו גיהיימע פּערוואַלונגען, גיהיימע רע-וואָלוציאָנערע טהעטיגקייט און צו דיא אלע זאַכען, וועלכע האָבען שפּעטער געשפּילט אזא גרויסע ראָלע אין דעם קאָמפּף פון דיא רוסישע גיהיליסמען.

אַבער דאָס האָט נישט גיקענט לאַנג דויערען. דיא גרויסע פּראַנציוזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אויסגבראָכען אין יאָהר 1789 האָט אַרױפּגבראַכט אַ שרעק אויף אלע אויטאָריטעטע רעגירונגען און האָט אויפגעקראַכט גימאַכט דיא רוסישע רעגירונג אויף דיא „ניפּערהליכע“ טהעטיגקייט פון דיא מאַט-סאָנער לאַזשען. נאָוויקאָו און פּיעלע אַנדערע פיהרער זיינען אַרעסטירט גיוואָרען, און פּערשפּאַרט אין נײַפּעננסי, אָדער פּערשיקט, זייערע דרוקערייען פּערמאַכט און דיא גאַנצע מאַסאָנער בעוועגונג איז אונטערדריקט גיוואָרען. נאָך דעם איז אַוועקגיאַנג-גען אַ פּאַר יאָהר און אַלעס איז אין רוסלאַנד גיווען שטיל. עס האָט גיקענט שיינען, אַז מיט דיא אונטערדריקונג פון דיא מאַסאָנער קאָזשען איז יעדער רעוואָלוציאָנערער און פּרייער גידאַנקען דערשטיקט גיוואָרען און רוסלאַנד איז ווידער אַנשלאָפּען גע-וואָרען, אַזוי וויא זיא איז נישלאָפּען פאַר פּיאָטער דעם I. אַ פּינסטערע צייט האָט זיך דאַמאַלס אָנגי-הויבען אין רוסלאַנד. אויף דעם רוסישען טהראָן איז גיעסען יעקאָטערינע'ס זאָהן, פּאַוועל, אַ אמת'ער משוגענער. ער האָט מעהר נישט רעגירט. וויא 4½ יאָהר, אָבער אין דיא קורצע צייט האָט ער אויפ-גיטאָן אַזוי פּיעל שלעכטעס, וויא פּיעל אין אַנדער מענטש קען נישט אויפמאַן. אין אַ גאַנצען לעבען. ער האָט פּערמאַכט אלע דרוקערייען, פּערבאַטען אריי-צופיהרען וועלכע עס איז ביכער פון אויסלאַנד, און זיין האַס צו אַלעס וואָס קומט פון אויסלאַנד איז גיווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט פּערבאַטען צו טראָ-גען קיילעכדיגע הוטען, ווייל זיי זיינען „רעוואָלוציאָ-נערע“. ער האָט פּערשיקט און פּערשפּאַרט אין געפּעננסיס הונדערטע מענשען, און דאָס אַלעס אָהן אַ שום ערקלערונג, בלויז ווייל איהם איז אין בייזע מינוט דאָס געקומען אויף זיין משוגענעם זינען. עס איז דאָן גיוואָרען גיפּעהרליך צו לעבען אין רוסלאַנד. קיינער איז נישט גיווען זיכער, אַז ער וועט מאָרגען נאָך האָבען זיין קאָפּ אויף דיא פליי-צעס. אָדער אַז ער וועט נישט גיפּייניגט ווערען אין

גידאַנקען האָט אונטער דיא ווירקונג פון דיזע אידעען ערוואַכט, און דיא צאָהל פון מענשען, וועלכע האָבען זיך נישט אונטערעסירט מיט דיא אידעען פון פּרייהייט, זאָגנדיגן האָבען אויך אָנגיפּאַנגען צו קלע-רען וועגען דעם וויא מען קען דיזע אידעען איינפיה-רען אין לעבען, איז גיוואַקסען. — נור דאַמאַלס דאָט דיא רעגירונג פּערשטאַנען, וואָס פאַר אַ גיפּעהר-ליכען שפּיעל זיא האָט גישפּילט. בשעת מענשען האָבען אויפגיהערט זיך צו בענגינען מיט רייר, און האָבען גיוואַלט פון דיא רייר אַריבערגיין צום פּראַק-טישען לעבען, אויפצומאַן דאָס, וועגען וואָס זיי האָבען גירעט, האָט דיא רעגירונג אָנגינהויבען צו קוקען אויף זיי מיט אַ קרומע אויג. וואָס ווייטער איז דיא פּערפּאָלונג פון דיא פּרייהייטס קעמפּפּער גיוואָרען אַלץ גרעסער. און דער סוף איז גיווען, אַז דיא גע-בילדעטע און כלומ'ישט פּרייהייטס-ליבענדע עקא-טערינאַ האָט אָנגינהויבען צו אונטערדריקען יעדע פּרייע אידעע, יעדען פּרייען גידאַנקען. זיך צו אי-טערעסירען מיט דיא גרויסע רעוואָלוציאָנערע בע-גונג, וועלכע איז דאַמאַלס פאַרגיקומען אין אייראָפּאַ, איז גיוואָרען גיפּעהרליך.

אַבער מיט פּערפּאָלונגען קען מען דעם פּריי-הייט-גייסט נישט אונטערדריקען. די רוסישע פּריי-גיוואַנענע מענשען, דיא רוסישע אינטעליגענץ, האָבען אָנגינהויבען צו פּערבאַרגען זייערע גידאַנקען און האָ-בען זיך אַרױסגינגען נישט פאַר דאָס וואָס זיי זיינען גיווען. אין דיזער צייט האָבען זיך אין רוסלאַנד גינדינדעט זעהר פּיעל „מאַסאָנער לאַזזשען“ (אַבטיי-לונגען פון דעם פּריי-מיויערער אָרדען, אָדער „פּרי-מייסאָנס“), אין וועלכע עס האָבען זיך אונטער אַ דעליגיעזע פאַרמע פּערבאַרגען דיא רעוואָלוציאָנערע גידאַנקען. דער גרינדער פון דיא רוסישע מאַסאָנער לאַזשען איז גיווען נאָוויקאָו, וועלכער האָט אויפ-געפּענט אַ דרוקעריי און אַרױסגינגען אויסער מאַט-סאָנער ווערק, אויך דיא איבערזעצונגען פון דיא גרויסע פּראַנציוזישע פּיאָזאָפּען. אויף דיא געהיימע מאַסאָנישע פּערוואַלונגען פלעגט פּערהאנדעלט ווערען דיא פּראַנע וועגען בעפּרייאונג פון דיא בויערן פון פּאַנסטשינאַ, וועגען גרינדען שולען און וועגען נאָך פּיעלע אַנדערע וויכטיגע גיזעלשאַפּטליכע זאַכען. דאָס האָט דיא רוסישע גיבילדעטע קלאַסען

מענשען, און דער קאמפף גענען יעדער אונטערדרי-
קונג און נידערטרעכטיגקייט. פון אָנפאַנג אָבער
איז דיא אָרגאַניזאַציע נים גיווען רעוואָלוציאָנער.
דיא מיטגלידער זיינען גיווען זעהר בענייטערט און
פעסט איבערצייגט אין דיא ריכטיגקייט פון זייערע
אידעען, אָבער זיי האָבען גיהאָפּט, אז דיא רעניע-
רונג אַליין וועט סוף כל סוף איינזעהן, וויא גירעכט
זיי זיינען, און אז וואו וועט זיך ווענדען צו זיי, אום
מיט זיי צוזאַמען איינצופיהרען רעפּאַרמען. דיא צייט
אָבער האָט זיי אין גיכען גיוויזען, וויא קינדערש
עס זיינען גיווען זייערע האָפּנונגען. זיא האָט זיי גע-
וויזען, אז צו ערווארטען עטוואָס גוטעס פון דיא
פערדאָרבענע פערפויקטע און דעספּאָטישע רוסישע
רעגירונג איז א'ן אונזין. קייווער אלכסנדר I, וועלכער
האָט גיהאָט א צו שוואכען כאַראַקטער, אום נאָכ-
אנאנד און אונערמיטליך צו אַרבייטען דורכצופיהרען
זיינע אידעען אין לעבען, פלעגט יעדעס מאָל, ווען
זייער א פלאן פלעגט דורכפאלען, אין גאנצען
אַראַבפאלען ביי זיך און פערלירען דעם מוטה. דער
שוואַך גייסטיגער אַלעקסאַנדער האָט אין גיכען
אָוועקגלייגט אַן א זייט יעדע זאָרג וועגען דיא רע-
גירונגס אַנגלייגענהייטען, און דיא גאנצע מאכט איז
אריינגיפאלען אין דיא הענט פון איינעם אַראַק-
משעוועו. עס האָט זיך דאַמאָלס אָנגעהויבען אין
רוסלאנד דיא שרעקליכע צייט, וועלכע איז בעקאַנט
אין דער געשיכטע אונטער דעם נאָמען „אַראַק-
משעוועושישטינאַ“. אַראַקמשעוועו איז גיווען א סאָל-
דאַט פון קאָפּ ביז דיא פיס, און זיין אידעאַ איז
גיווען צו מאכען פון גאַנץ רוסלאנד איין גרויסע
קאזאַרמע מיט דיא שרעקליכסטע שטרענגסטע
דיסציפלין. יעדען גידאַנקען, יעדען פרייען וויללען
האָט ער גיזוכט צו דערשטיקען און זיינע פערפאַל-
גונגען זיינען גיווען אונענדליך. צו וועלכע איריאַט-
סטווע ער איז דערגאַנגען אין זיין דיסציפלינע, קען
מען זעהן פון דיא אָרגאַניזאַציע וואָס ער האָט איינגע-
פיהרט אין אייניגע דערפער, וועלכע זיינען איהם
גיגעבען גיוואָרען, אום ער זאָל דאָרט אויפמאַן זיינע
משוגענע פלענער. „ביי מיר, האָט ער גיאָגט,
ריידענדיג וועגען דיווע דערפער, מוז יעדע פרוי
אין מאָל אין יאָהר האָבען א קינד, און א אינגעל
איז בעסער וויא א מיידל. פאַר יעדע טאָכטער,

דיא „געהיימע קאַנצלעלאַרע“. דיא אונצופירדענ-
הייט אין רוסלאנד האָט דערגרייכט דיא גרעסטע
שטופע און אפילו אין קייווערליכען הויף אַליין האָט
מען שוין אָנגעהויבען צו ריידען, אז עס איז שוין צייט
פאַר צו ווערען פון אזא תבשית. דער אייגענער זוהן
זיינער, אלכסנדר דער 1טער, האָט אַנטהייב גינעמען
אין דיווע פערשווערונג, און ענדליך האָט מען דעם
משוגענעם טיראַן דערשטיקט אין זיין אייגענעם קאבי-
נעט, דעם 23טען מערץ 1801 יאָהר.

שמחה וששון איז גיווען אין רוסלאנד ווען מען
האָט זיך דערוואוסט פון פאַוועל'ס טויט. חוץ דעם
וואָס מען איז פאַר גיוואָרען פון א טיראַן, האָט
מען זיך גיפרייט, וואָס זיין נאָכפאלגער איז גיווען
אלכסנדר דער 1טער.

דען אלכסנדר דעם ערשטען האָט ערצויגען און
אונטערריכטעט א פראַנצויזישער רעוואָלוציאָנער פון
דאָדיקאַלסטען זאָרט, נאָמענס לאַנאַרפּ, וועלכער
האָט אין איהם איינגעפלאַנצט א ליבע און אינטער-
רעס צו דיא אידעען פון די פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן,
און ער איז אַרויפגיטראָטען אויפ'ן טהראָן מיט א
בעשלוס, אויסצופעסערן אַלע איינריכטונגען אין רוס-
לאַנד, צו בעפרייען דיא ביווערען, בעשריינקען דיא
קייווערליכע מאכט און געבען רוסלאנד פאָליטישע
פרייהייט דורך קאָנסטיטוציאָן. אונטער זיין רעניע-
רונג האָט זיך ווידער אָנגעהויבען צו פערשפרייטען
דיא פראַנצויזישע ליטעראַטור און דורך איהר דיא
רעוואָלוציאָנערע אידעען. ווידער האָבען זיך געגרינד-
דעט דיא מאַסאָנער לאָזשען, אָבער דער כאַראַקטער
פון דיא לאָזשען איז שוין גיווען א גאַנץ אנדערער.
זיי זיינען שוין גיווען ריין פאָליטישע אָרגאַניזאַציען,
אין וועלכע פון דיא פריהעריגע רעליגיעזע נאָרייט-
קייטען איז שוין קיין שפּור נים גיווען, און וועלכע
האָבען זיך גיטעלט גאנץ פראַקטישע גיזעלשאַפּט-
ליכע אויפגאַבען. דיא ערסטע גיהיימע פאָליטישע
אָרגאַניזאַציען האָט גיגרינדעט א געוויסער אַלעק-
סאַנדער מוראַוויאָו, אונטער דעם נאָמען „דער
פּעראַיין דער רעטונג“ (Созъ спасения). דיא
אויפגאַבען איהרע זיינען גיווען: דיא אָבשאַפונג
פון פאַנסטישנאַ, פערבעסערונג פון דיא רעניע-
רונגס איינריכטונגען, דיא בעזעצונג פון אַללע
פאָליטישע שטעלען מיט אַרענטליכע און גיבילדעטע

וועל איך נעהמען שטראף, פאר יעדען טוידטען קינד — א גרעסערע שטראף, און אויב וועלכע עס איז פרוי וועט האָבען דיא העז, איין יאָהר גאָר ניט צו האָבען קיין קינד, מוז זיא מירבריינגען שטראף 10 אַרשין לייזונד". יעדען יאָהר פלעגט מען איהם בריינגען א ליסטע מיט דיא נעמען פון דיא יונגע מענער און פרויען, און ער פלעגט בעשטימען, ווער מיט וועמען עס זאָר חתונה האָבען. יעדען פרייה מאַרגען פלעגט מען מיט אַ פויק רופען דיא בויערן אויף דער אַרבייט און פאַר נאכט פלעגען זיי ניט מאַרען אַזעקלייגען דיא אַרבייט, וואו דער פויק פלעגט ווידער ניט קלאַפען. ווער עס פלעגט ניט ערפילגען אַראַקטשעוויס קלענסטען קאַפּרוז, פלעגט ער בעשבראַפּט ווערען מיט "ראָזגעס" (ריטער), וועלכע פלעגען זיך ביי איהם ווייקען אין וואסער דעם גאנצען יאָהר. נאָך דעם ימייסען, פלעגט אַראַקטשעוויס אַזיין קומען איבערקוקען דען רוקען פון דעם נעשמיכענעם, אום צו זעהן אויב ער איז נענג רויט.

וויא מיר האָבען שוין געזאָגט, איז דיא ערשטע פאָליטישע אָרגאַניזאַציע געגרינדעט געוואָרען אין 1816 נאָך דעם געדאַנקען פון אלעקסאַנדער מוראַויעוו. דיא אָרגאַניזאַציע איז געוואָסען זעהר שנעל און אין איהר זיינען אַריינגעטראָטען פיעלע אָפּיצירען, דיא בעקאַנטסטע פון זיי זיינען געווען טרובעצקאָי, שיאַקושקין, דיא ברידער מוראַוויאָוו אַפּאַסטאָל. אין פעברואַר 1817 יאָהר איז אין דיא אָרגאַניזאַציע אַריינגעטראָטען פאָלקאָוויק פעס-טעל, וועלכער האָט אָנגעהויבען צו שפילען דאָרט דיא וויכטיגסטע ראָלע. גלייך נאָך זיין אַריינטרע-טען האָט ער אויפגעשריבען דיא קאָנסטיטוציע פון דיא אָרגאַניזאַציע, נאָך וועלכע ווא איז צוטיילט געוואָרען אויף 3 אַבטהיילונגען: ברידער, מענער און דיא העכערע, "באָיאָרעס". פון דיא דריטע אַבטהיילונג פלעגט מען יעדען מאָנאַט ערוויילען דעם פאַרויזענדען, פרעזידענט און סעקרעטער. דער איינטרעטען אין דיא אָרגאַניזאַציע איז געוועזען פערבונדען מיט פילע צערעמאָניעס (וויא אין אלע געהיימע לאַדזשען). יעדער האָט געמוזט ביי זיין איינטריט שווערען, אַז ער וועט קיינעם ניט דער-ציילען וועגען דיא בעשטיכע, וועלכע וועלען גע-פאַסט ווערען אויף דיא פערזאָנלונגען, אפילו ווען ער וועט ניט זיין איינפערשטאַנדען מיט זיי.

וויא מיר האָבען שוין אויפגעזאָגט, איז דיא פראָגראַם פון דיא אָרגאַניזאַציע, צו לייעב דיא אונטערדריקונג, וועלכע האָט דאַמאָלס גע-הערשט אין רוסלאַנד, געוואָרען אַלץ רעוואָלוציאָנע-רע. אין 1820 יאָהר, אויף דיא פערזאָנלונג פון דיא גרינדער פון דיא אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז דאַמאָלס געווען בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "סאָ-יו בלאגאָדענסטוויא" (Содъзъ благотвори́тели), האָט פעסטעל געהאַלטען אַ רעדע, אין וועלכע ער האָט פערגליכען דיא מאָנאַרכיסטישע רעגירונג מיט דיא רעפּובליקאַנישע, און האָט אויפגעוויזען, מיט וואָס דיא לעצטע איז בעסער. עס איז איינ-שטימיג בעשלאָסען געוואָרען צו שטרעבען צו רע-

וועל איך נעהמען שטראף, פאר יעדען טוידטען קינד — א גרעסערע שטראף, און אויב וועלכע עס איז פרוי וועט האָבען דיא העז, איין יאָהר גאָר ניט צו האָבען קיין קינד, מוז זיא מירבריינגען שטראף 10 אַרשין לייזונד". יעדען יאָהר פלעגט מען איהם בריינגען א ליסטע מיט דיא נעמען פון דיא יונגע מענער און פרויען, און ער פלעגט בעשטימען, ווער מיט וועמען עס זאָר חתונה האָבען. יעדען פרייה מאַרגען פלעגט מען מיט אַ פויק רופען דיא בויערן אויף דער אַרבייט און פאַר נאכט פלעגען זיי ניט מאַרען אַזעקלייגען דיא אַרבייט, וואו דער פויק פלעגט ווידער ניט קלאַפען. ווער עס פלעגט ניט ערפילגען אַראַקטשעוויס קלענסטען קאַפּרוז, פלעגט ער בעשבראַפּט ווערען מיט "ראָזגעס" (ריטער), וועלכע פלעגען זיך ביי איהם ווייקען אין וואסער דעם גאנצען יאָהר. נאָך דעם ימייסען, פלעגט אַראַקטשעוויס אַזיין קומען איבערקוקען דען רוקען פון דעם נעשמיכענעם, אום צו זעהן אויב ער איז נענג רויט.

וויא דיא רוקישיע אינטעליגענצין האָט גיקענט אין דער צייט האָפען, אַז דיא רעגירונג וועט מיט איהר גיין האַנד אין האַנד אין מאַכען רעפּאַרמען, קען שוין דער לעזער אַליין פערשטיין. דיא מיט גלידער פון דער אָרגאַניזאַציע, "דיא געזעלשאַפּט פון רעטונג", וועלכע האָט זיך געשטעלט אלס אויפ-גאַבע צו ענטדעקען יעדען פערברעכען, צו פער-פאָלגען יעדע גנבה און קאָרופּציע, צו העלפען יעדען שוואַכען געגען שטאַרקען, צו אונטערשטיצען דיא פויערן געגען דיא אַדעליגע א. ז. וו., דיא איי-דעקע זעלטענע מענשען, וועלכע האָבען ניט גע-זשאַלעוועט זייער לעבען פאַר זייערע אידעען, האָ-בען געמוזט קומען צו דעם בעשלוס, אַז אויסצובע-סערען דעם לעבען אונטער אַזא סיסטעם, וואו יעדער אויסוואַרף, וויא אַראַקטשעוויס, קען אונ-טערדריקען יעדע לעבעדיגע אידעע, וואו דער פויסט, דיא גראַבע קראַפט, העררשט און בעשטימט דעם גאנצען כאַראַקטער פון לעבען, איז אונמעגליך. דיא פערפאָלגונגען און דיא אונטערדריקונג האָט אַלץ קלערער געמאַכט זייערע קעפּ און אַלץ דייט-ליכער זיי געציילט דיא אמת'ע אורזאכען פון אלע צרות. זייער פראָגראַם איז געוואָרען אַלץ רעוואָ-

ביים סוף 1824 יאָהר האָט דער קיזער אלעס סאַנדער גידאַרפֿט קומען אין באַברויסק אויף אַ סמאַטער (רעוויז). מוראַוויאָו און בעסמאָווער-ריומען, צוויי מיטגלידער פון דיא אַרגאַניזאַציע, האָבען זיך בעשלאָסען דאָרטען צו אַרעסטירען דעם קיזער, אויפצוהייבען גענען איהם דיא באַברויסקער 9טע דיוויזיע פון דיא אַרמיע, אַוועקצוגיין מיט זיי נאָך מאַסקווי און אויף דעם וועג אויפצורוועקען גענען דיא רעגירונג דיא גאַנצע אַרמיע. זיי האָבען אָבער באַלד זיך אַרומניזעהן, אַז זיי אַרמיע איז נאָך ניט פֿערטיג דאַצו, און דער פלאַן איז ניט ערפֿילט געוואָרן.

אין דער זעלבער צייט איז דיא פראָפּאגאַנדאַ צווישען דיא רוסישע אינטעליגענץ גינגענען אָהן אויפהער. דיא צאָהל פון דיא מיטגלידער איז אין דיא אַרגאַניזאַציע געוואָקסען זעהר שנעל. אין 1824 יאָהר איז צו דיא אַרגאַניזאַציע צוגישטאַנען אַ נייע אַרגאַניזאַציע „דיא פֿעראייניגטע סלאַוויאַנער“. איי-הר זיינען זיי אַריינגעטרעטען אין פֿערבינד-ונג מיט דיא פאָלנישע רעוואָלוציאַנערען, און עס איז בעשלאָסען געוואָרן צו אַרבייטען צוזאַמען. אין דעם זעלבען יאָהר, בשעת דיא רוסישע חיל זיינען אַוועק אין קאַנגער אין דיא קליינע שטעטלעך לעשיצנע, זיינען זיך דאָרט צוזאַמענגעפֿאָהרען דיא פֿערטרע-טער פון דיא נאָרדליכע און זידליכע רעוואָלוציאַ-נערען, אום צוזאַמען אויסצואַרבייטען אַ פלאַן פון אַין אויפשטאַנד. עס איז בעשלאָסען געוואָרן דעם 1 יאנואַר 1826 יאָהר צו הרג'ענען דעם קיזער, אויפ-צוהייבען אַין אַלגעמינעם אויפשטאַנד און דאָן צו גייען דעם סענאַט, ער זאָל אונטערשרייבען דיא קאנסטיטוציע, וועלכע זאָל געבען רוסלאַנד פאָ-ליטישע פֿרייהייט. ביז דער צייט האָבען גידאַרפֿט אַרגאַניזירט ווערן דריי רעוואָלוציאַנערע אַרמעען: איינע לעבען קיעו, אונטער דיא פיהרונג פון פּעס-טעל, דיא אַנדערע אין מאַסקווי, אונטער דיא פיה-רונג פון בעסמאָווער-ריומען און דיא דריטע אין פּעטערסבורג, אין דיא גוואַרדיע, אונטער די לייטונג פון מוראַוויאָו-אַפּאָסטאָל.

נאָך דאָס איז נאָך פאַר אייניגע רעוואָלוציאַ-נערען אויף געווען צו לאַנגזאַם. אייניגע הייזע און אונגעדולדיגע מיטגלידער פון דער אַרגאַניזאַציע, וויא

פּובליק. דער בעשלוס איז געשיקט געוואָרען אין מולטשינא, אַ דאָרף אין קיעווער גובערניע, וואו דיא צווייטע אַבטיילונג (פון דרום רוסלאַנד) פון דיא אַרגאַניזאַציע האָט גיהאַט איהר הויפט קוואַרטיר. דיער בעשלוס האָט ערוועקט גרויסע דעבאַטען צווישען אַלע מיטגלידער און אום צו קומען צו אַ ניוויסע אייניגקייט. איז אין מאַסקוואַ איינגערופֿען געוואָרען אַ קאָנפֿערענץ פון דעלעגאַטען. אויף דיא קאָנפֿערענץ איז נאָך העפּטיגע דעבאַטען, וועלכע האָבען יעדאָך ניט גיקענט פיהרען צו קיין אייניג-קייט, בעשלאָסען געוואָרען אויפצולעזען דיא גאַנצע אַרגאַניזאַציע. ווען ווענען דיעזען בעשלוס האָט זיך דערוואוסט פּעסטעל, וועלכער איז געווען דע-פיה-דער פון דיא אלטשינער אָדער זידליכע אַבטיילונג, האָט ער מיט דעם צווייטען פיהרער יושנאָווסקי בע-שלאָסען ניט צו פאָלגען דעם בעשלוס פון דיא קאָנפֿערענץ. אויף דיא פּערזאָנלונג פון דיא זידליכע אַבטיילונג איז בעשלאָסען געוואָרען, אַז דיא דעלע-גאַטען האָבען ניט קיין רעכט צו שטימען פאַר דיא אויפֿלעזונג פון דיא גאַנצע אַרגאַניזאַציע, און דא-רום איז דער בעשלוס צוריקגעצויגען געוואָרען. דיא אַרגאַניזאַציע איז אויפֿגעהאַלטען געוואָרן אויף ווייטער און פּעסטעל און יושנאָווסקי זיינען ערוויילט געוואָרען אַלס פאָרווערטער. נאָך דעם בעשלוס זיינען אַריס-גיסטראָטען פיעלע, וועלכע האָבען ניט געוועלט גיין אַזוי ווייט אין זייער פראָגראַם און דיא אַרגאַניזאַ-ציע איז דאַרום געוואָרען נאָך מעהר רעוואָלוציאַנער. דיעלעכע ענדערונג איז אויך פאָרגעקומען אין דיא אַנדערע אַבטיילונג פון דיא אַרגאַניזאַציע, אין דיא נאָרדליכע. דאָרט איז אויך אַנגענומען געוואָרן אַ מעהר רעוואָלוציאַנערע פראָגראַם און מען האָט אין איהר ערוויילט נייע [בעזאַממע מיט] פּעסטערע באַראַקטערע. ניקיטאַ מוראַוויאָו, פירסט (קניאַז) סערנעי טרובעצקאָו און פירסט יעווענעוויאַבאַלענסקי. וויא ווייט דיא רעוואָלוציאַנערען זיינען גינגענען אין זייערע פלענער, צו-לעב דיא דומע צוואנגס-פאליטיק פון דער רעגירונג, קען מען זעהן פון דעם פאָקט, דאָס בשעת אין 1824 יאָהר איז פּערהאַנד-דעלט געוואָרען דיא פראַגע וועגען אַ קאנסטיטוציע, האָט דיא גרעסטע צאָהל פון דיא פיהרער זיך אויס-גישפראַכען דאָפֿיר, אַז מען זאָל אַדעם קיזער מיט דיא גאַנצע פאמיליע טויטען.

שערווארד האָבען אויסגיגעבען דעם קייווער דיא גאַנצע פערשווערונג און האָבען אָנגירופען דיא נעמען פון דיא פיהרער. אלעקסאנדער I האָט שוין דאמאָלס גיהאטען ביים שטאַרבען, האָט ער ניט גיוואָלט ענדיגען זיין לעבען מיט אַ גאַנצע רייהע פון גרויס-זאַמע טהאַטען און ער האָט דעריבער פערברענט דיא ליסטע מיט דיא נעמען פון רעוואָלוציאָנערען, אָבער פעסטעלען האָט ער גיהייסען אַררעסטירען. דעם 20 נאָוועמבער 1825 איז אלעקסאנדער גע-שטאַרבען. נאָך זיין טויט האָט דיא גאַנצע פער-שווערונג אָנגינומען אַ נייעם און ענטשלאָסענעם באַראַקטער. נור וועגען דעם דאָס נעכסטען מאָל.

(שלום פאָלגט).

B. Жукъ.

יאָקובאָוויטש און דער פאָעט רילפיוו האָבען גע-פאָדערט, מען זאָל דיא זאך ניט אָבלייגען, און מען זאָל ניט וואַרטענדיג הרגענען דעם קייווער און דערמיט גיבען דעם צייכען צו אַן אלגיימינעם אויפ-שטאַנד. נור מיט דיא גרעסטע מיה איז דיא מעהר רוחיגע מעמבערס גילונגען זיי איינצוהאלטען. אָבער דאָ האָט זיך גיטראָפּען דאָס, וואָס טרעפט זיך זעהר אָפט, אז אַ געהיימע אָרגאניזאַ-ציאָן וואַכסט זיך פאַרגאָנדער זעהר גרויס. צווישען דיא גיטרייע, עדעלע, אויף אַלע אָפּפער פערטיגע מיטגלידער פון דיא אָרגאניזאַציאָן, האָבען זיך אַריי-ניכאַפט עטליכע גינדיגע פערזאָנען, וועלכע האָבען אין גיכען איבערגעפיהרט דיא גאַנצע זאך. צוויי שמוציגע פעררעטער: קאפיטאַן מאיבאָרדאָ און

נאָך אַ פאַר ווערטער וועגען פאָעזיע.

אַ שטייגער וויא ווען מען זאָל פרעגען וואָס איז אַ מענש און מען זאָל ענטפערן, אז אַ מענש איז דאָס וואָס טראָגט קליידער מיט שיף. טאקי אַ מענש טראָגט קליידער מיט שיף, אָבער דיא קליידער מיט דיא שיף אליין זיינען דאָך קיין מענש ניט. דאָס זעלבע איז מיט פאָעזיע: אמת זיא ווערט דאָס רוב געשריבען אין גראַמען און אין טאַקט, אָבער דאָס אליין איז נאָך קיין פאָעזיע ניט.

דיא הויפט מעלה פון פאָעזיע ליגט אין דעם געדאַנקען, אין דיא זעעלע וואָס דער פאָעט גיט אַריין אין זיין שרייבען. זיין גייסט, זיין נשמה, זיין איך אָדער, וויא מען זאָפט דאָס, זיין סוביעקט, שפיענעלט זיך אין דעם געדיכט. אין פראָזא האָט דער אַ ב י ע ק ט, דער גענעשטאַנד, וועגען וועל-כען מען רעדט, דיא גאַנצע ווערדע, ווערענד דיא פאָרמע וויא מען רעדט וועגען איהם, שפיעלט אַ קליינע ראָלע. אין פאָעזיע אָבער, וועלכע איז איי-נע פון דיא פייערע קונסטען, (וויא מאַהלעריי, מוזיק), האָט דיא פאָרמע פיעל צו בעדייטען. אָבער דיא פאָרמע אליין קען דאָך אליין ניט מאַכען קיי-פאָעזיע (אזוי וויא פוי קליידער אליי ווערט פוי,

זאָגען אין איין זאך, וואָס פאָעזיע איז, איז אונמעג-ליך. כמעט אַלע גרויסע שרייבער האָבען געפרופט בעשטימען וואָס זיא איז, און דאָך איז נאָך עד היום גיטאָ קיין ערקלערונג אויף וועלכע אַלע זאָלען איינשטימען. און עס איז לייכט צו זעהן פאָר וואָס עס איז אזוי שווער אַן ערקלערונג צו גע-פינען. פאָעזיע איז דיא פרוכט פון דאָס העכסטע, פון דאָס מעכטיגסטע, פון דאָס געטליכע פון דעם מענשענס זעעלע; היינט קען מען דען דאָס אַריי-נעמען, פאַרצאָמען אין שוואַכע, געמעססיגטע ווער-טער? קען מען איהר פאַרטייטשען וויא מען פאַר-טייטשט אַ געוויינליכען וואָרט?

דער וואָסווייס גיט וועט אפּשר זאָגען, אז די פרא-גע איז גרינג צו ענטפערען. „ווער ווייס דאָס ניט“, וועט ער פרעגען „אז אין פראָזא שרייבט מען דיא ווערטער פון איין עק שורה ביז דעם אַנדערען און אז אין פאָעזיע זיינען דיא ווערטער געשטעלט צום מיטען צו פון בלאַט, און דיא שורות זיינען גיט גלייך, נאָר צובראַכען? ווייטער האָט פאָעזיע גרא-מען און מען קען עס זינגען אין טאַקט, ווערענד פראָזע איז גיט אזוי.“ דאָס איז אָבער דאָס זעלבע

מענטש ניט), ווערענד דעם פאעט'ס סוביעקט אליין זען יא מאכען פאעזיע.

דער הויפט זאך פון פאעזיע איז דאס וואס זיא דריקט אויס געדאנקען און געפיהלען. מיט בילדער.

דיזעז בילדער זיינען קאנקרעטע, דאס הייסט, זיי האבען אזוי וויא א ממשות, אזוי ווי מען וואלט זיי גיקענט אנטאפען מיט דיא פינגער. צו וואס? ווייל פאעזיע דארף ווירקען אויף דיא איינפילרונגס קראפט (כח הרמיון) און אויף דיא געפיהלען. פאעזיע, וויא מיר האבען געזאגט, איז א פייער קונסט. דער פאעט איז א קינסטלער, אן ארטיסט, א מאהלער, וואס מאלט מיט ווערטער אנשטאט צו מאהלען מיט פארב; דעריבער מוז ער האבען אזעלכע ווערטער וואס האבען א קאנקרעטע, מאטעריעלע, ממשות'דיגע בעדייטונג, אום ארויסצובריינגען זיין בילד שטארקער, לעבעדיגער, מעהר בולט, אנטאטאפען.

לאמיר נעמען א ביישפיעל: "דיא שטאט האט זיך גענומען עפעס טאן פאר דיא אפיניברענטע און האט גיטיילט געלט צו העלפען דיא ליידענדע". דאס איז פראזא. דאס זעלבע אין פאעזיע וואלט ניווען אויף אזא ארט צום ביישפיעל: "דיא שטאט'ס הארץ איז געריהרט פון דיא קרעכצען פון איהרע אונגליקליכע סיגדער. זיא שטרעקט אויס איהר האנט אפצורוישען דיא טרערען פון דעם יתום, צו דערקוקען דיא הארץ פון דיא אלמנה, צו ערהאלטען ביין מוטה איהרע גיפאלענע זיהן". דיא שטאט קומט דא פאר וויא א לעבעדיגער מענטש מיט א הארץ, וואס עס איז אויפגריהרט, מיט הענט וואס זיינען אויסגישטרעקט אפצורוישען טרערען, און זא ווייטער. איהר האט א לעבעדיגען, קאנקרעטען בילד פאר אייער אויגען פון א מענטש וואס האט מיטלייד, און וואס קומט דיא ליידענדע צו הילפע. בעמערקט, אז דיא טבע פון פאעזיע ליגט אויך אין דעם, דאס זיא לייעכט צו ברויכען ווערטער וואס בעדייטען א פרט, אנשטאט דעם כלל. דאס ווארט דיא "אפיניברענטע" דריקט אויס דעם כלל, עס גייט אויף אלע אין כלל, דאס הייסט עס האט אין א ב-ס טראקטע בעדייטונג, עס בעציהט זיך אויף א גאנצע מאססע, פון וועלכע איהר קענט זיך גענוי ניט פארשטעלען דיא אייגענשאפטען. דיא ווערטער "אלמנה", "יתום", "געפאלענער זעהן" שטעלען

צורלייב דיא זעלבער אורזאכע (אום צו מאכען א טיפען איינדרוק אויף דער פארשטעלונגס קראפט און דיא געפיהלען) געפינען מיר דאס דיא פאעטען גיברויכען זעהר אפט משלים, פארגלייכונגען, וויא צ"ב:

"זיא האט געעפענט איהר מויל צו ריידען, און אזוי וויא א גומער וויין איז עס גיגאנגען איבער אלע גליעדער".

אדר: "וואס זיינע ליידער האבען זיך אויסגיבראכען פון זיין הארצען, אזוי וויא א נוס רענען פון א זומד מער-וואקסען, אדער וויא טרערען פון דיא אויגען שטראמען" (לאנגפאלאן).

אדער, ווען קארלאיז זאגט, צום ב"ש,

"גאפאלעאן האט ווערטער, וואס זיינען וויא אויסטערליין מלחמות", בעשרייבט ער פיל קרעפן

מיגער דיא גרויסהייט פון גאפאלעאן'ס געוויכע ווערטער אידער וויא ווען ער וואלט זיך צורייסען

לויבענדיג, אהנע צו בענוצען אזא ניוואלדיגען משל

(פארגלייכען זיין יעדען ווארט צו דיא שרעקליכע מלחמה פון אייסטערליין). האמער (דער גרעסטער

פארצייטיגער גריכישער פאעט) האט זיך זעהר פיעל

בעדינט מיט דעם קונץ פון פערגלייכונג, זא דאס

אפט לעזען מיר ביי איהם א דרייסיג שורות, וועלכע

פאנגען זיך אן מיט "אזוי וויא" ווערענד דיא לעצטע

שורה איז: "גראד אזוי איז מיט איהר ניווען".

אפט, אום צו מאכען דעם איינדרוק נאך שטארק

קער, געברויכט דער פאעט זאגאר ניט דיא פער

גלייכונגס ווערטער "אזוי וויא", אדער "גראדע וויא",

זאגדערן ער ניט גלייך דיא ווערטער פון דעם משל,

צום ב"ש:

אבענד, ווען דער גלאק פון קירכע קלינגט לאנגזאם, וויא דיא כהמות גייען לאנגזאם איבער'ן פעלד, וויא דער אקער-מאן קריכט פארמאטערט-ערהייט אהיים נאך דער ארבייט. דער גאנצער בילד מאכט א'ן איינדרוק פון פארמאטערטקייט און לאנגזאם-קייט; אלץ איז לאנגזאם: דער קלונג פון גלאק, דער גאנג פון דיא בהימות, דער גאנג פון דעם אקער-מאן; אפילו דער אבענד גופא קומט דא פאר עפעס וויא דער טאג, וויא ער ווייזט אויס פארמאטערט-טערהייט, וואלט אויך לאנגזאם אוועקגיין. נו שרייבט דער פאָעט דאָס געדיכט, וואָס ענטהאַלט דיעזען בילד, אין לאנגע שורות און אין אזא טאקט, מיט אזא מעטער, אז עס לעזט זיך גאר פון זיך-אַליין לאנג זאם, עפעס אזוי וויא פארמאטערט-ערהייט, זאָ דאָס דאָס לעזען אליין גיט צו לעבעדיגקייט צו דעם בילד פון פארמאטערטקייט.

פארקערט, ווידער: א פאָעט בעשרייבט, צום ביישפּיעל, וויא א טייכעלע לויפט לעבעדיג און לוס-טיג און דרייט זיך פלינג דורך דורך גראָזען און דורך קוסטען און וויא ער שפּרינגט איבער שטיינער, א. ז. ו. — דאָס בעשרייבט דער פאָעט אין א געדיכט, וועלכע האָט קורצינקע שורה'לעך מיט א לייכטען, ניכען טאקט, זאָ דאָס עס בעט זיך מען זאָל לעזען גיך און דער קול גופא פון דעם לעזער שטעלט, דאכט זיך, פאָר, וויא דער טייכעלע קויפט און שפּרינגט און הושעט פרייכעך.

וואָס אנבעטריפט דיא גראַמען, קענען מיר ניט אויפוויזען מיט לאַגיק צו וואָס מען דארף זיי. מען קען נור זאָגען, אז זיי בעטען זיך. וויא נאָמיר-ליך דאָס איז, קענען מיר זעהן פון דעם, דאָס אונ-געבילדעטע אידישע ווייבער, ווען זיי ווילען עפעס שטארק אויסדריקען, בענוצען זיי אייניגע ווערטער וואָס גראַמען זיך. צום ביישפּיעל: „אויף דרויסען איז א שנייענעם און א דרייענעם“. „ער איז געביך גיבליכען אליין און ערענט וויא א שטיין“, „אָבער-ריסען און אָבגיליסען“. פיעלע פאָלקס-גלייכווערט-לעך פון אלע שפראכען האָבען גראַמען, וויא דער אידישער ווערטיל „אויף יעדען וואָרום איז א דאָרום“, וועלכער קומט ארויס פון דעם דייטשען ווערטעל „אויף יעדעם וואָרום גיבט איין דאָרום“.

איזאָאק ספּעקטאָרסקי.

„איך האָב גיהערט דיא מוזיק פון איהרע ווער-טער“ אַנשטאַט צו זאָגען: „איך האָב גיהערט איהרע ווערטער וואָס האָבען גיקלונגען אזוי וויא מוזיק“. אזא אויסדרוק, אזא וואָרט-פיגור, הייסט מעטא-פאָר. לאַמיר נעמען נאָך א ביישפּיעל: „א פערבאָרגענער טייכעלע זינגט זיך א רויגע מעלאָדיע“, אַנשטאַט דיא וואָסער פון טייכעלע האָט גיהושעט גראַדע וויא זיא וואָלט גיוונגען א מין רויגע מעלאָדיע.

אָדער:

„דער פייער פון זיין מויל האָט אָנגיצונדען און צופלאַקערט דעם עולם“, אַנשטאַט: „זיינע, רייד האָבען געוויקט אזוי וויא א פייער וואָס וואָלט צופלאַקערט דעם עולם“.

אָפּט באַשטייט דער פיגור אין אַרייננעבען לעבען, ד. ה. דעם צונעבען אייגענשאַפטען פון לעבעדיגע באַשעפעניסען צו אונלעבעדיגע זאכען (דאָס רופט מען פערזאָניפּיצירען). ישעיהו הנביא בעניצט זיך מיט דעם אָפּט, ווען ער זאָגט צב"ש: „שווייגט איהר אינולען“, אָדער „מיין האַרץ קלאָגט איבער דיר, מואב“. נאָך א ביישפּיעל (פאַראיינס שוין אויך אויף דעם וואָס מיר האָבען פריהער גע-זאָגט, דאָס פאָעטישע אויסדריקע אָדער פיגורען זיינען קאָנקרעט). געפינען מיר ביי ירמיהו אין דיא ערשטע פאָר פערזען פון „איכה“, וואו ער פערגלייכט דיא שטאָט צו א'ן אלמנה:

„זיא וויינט און וויינט ביי נאכט און איהר טרער איז אויף איהר באַק“.

„דיא וועגען פון ציון טרויערן“.

גינג האָבען מיר גיזאָגט אום אָנצו-ווייזען איי-גינג באַראַקטעריסטישע פונקטען אין דער פאָרמע פון פאָעזיע, דאָס הייסט וועגען דעם אַרט, אין וועלכע זיא דריקט אויס גידאנקען אָדער געפיהלען. איצט א וואָרט וועגען טאָקט, אָדער מעטער, *) דאָס הייסט וועגען דעם מוזיקאלישען אַרט אויף וועלכע דיא ווערטער זיינען אין א געדיכט צוזא-מענגישטעלט. דער טאָקט גיט אָפּט זעהר פיעל צו צו דעם בילד, וואָס דער פאָעט שטעלט פאָר. צום ביישפּיעל: א פאָעט שטעלט פאָר א זוממער

(*) זעה אַרטיקלעל וועגען דיעזען געגענשאַט אין און נומער 12 „צוקונפט“.

וואס מען אויף דיא מאשינען?

ז. וו. און זיי פאָדערען איצטער אויף איבערפיהרען יעדען פונט סחורה אונגהייער פיעל ווייניגער מענשליכע קראפט, וויא פריהער.

עס איז אונמעגליך אויסצורעכענען, וויא פיעל ארבייט דיא מאשינען האָבען פערשפארט אין דיא מיינס, אויף דיא דאקס א. ד. גל. און ביי וויא פיעל ארבייטער זיי האָבען צוגנומען דאָס ברויט. דיא דאָמפּ מאשינען, דיא עלעקטרישע בעלייכט-טונג, און דיא אנדערע מאשינען האָבען אונג-הייער פערקלענערט דיא צאָהל פון דיא בעשעפּ-טיגטע ארבייטער. און הגם דורך דיא אלע מאָ-שינען זיינען דיא אלע זאכען ביליגער ניוואָרען און מעהר מענשען גיברויכען זיי, אָבער זיי האָבען צוגנומען ביי אזוי פיעל ארבייטער דיא לעבענס-מיטלען, אז דיא גאנצע מאסען פון בעשאפענע פראָדוקטען קענען ניט פערברויכט ווערען.

פערעהעלטניסמעסיג ווייניגער פאָרטשריטע וויא אומעטום האָט דיא מאשינעריע גימאכט אין אָקער-בוי. אָבער אויף דאָ זיינען דיא פאָרטשריטע זעהר גרויס. אין דיא פערטייניגטע שטאטטען, אין קא-נאָדא, און אין אויסטראליע וואו מען גיברויכט מאשינען ביים בעאַרבייטען דיא ערד, קומט אויס, אז איין ארבייטער בריינגט ארויס אזוי פיעל תבואה וויא אין אייראָפּאַ 9 ארבייטער. בעזאָנדערס ווערט דיא מאשינעריי גיברויכט אויף דיא גרויסע פאָר-מען פון נאָרד און וועסט אַמעריקאַ, וואו מען האָט ניט גיקענט קריגען נעגונ ארבייטער און מען האָט אנשטאָרט מענשען גימזט בענוצען מאשינען. דער גיברויך פון מאשינען אויף לאַנד האָט פאָרשאַט פון דיא דערפער טויענדער ארבייטער, וועלכע זיינען אַוועקגיגאנגען אין דיא שטעט, און דאָרטען האָבען זיי קאָנקורירט מיט דיא פאָר-ריק ארבייטער. מיר קענען זיך נאָר ניט פאָר-שטעלען, וויא שרעקליך וואָלט ניוואָרען דיא לאַנע פון דיא ארבייטער, ווען מען וואָלט דיא מאשינען, וועלכע מען גיברויכט אין אַמעריקאַ ביים אָקערבוי, אָנהייבען צו גיברויכען אויף אין אייראָפּאַ. „ווען מיר שטעלען זיך פאָר דעם עלענד און דיא אונגליקען, וועלכע דאָס וואָלט אַרויסגיר-פען, זאָגט דיא קאפיטאַליסטישע „סאָן“, דאָנ-הויבען מיר אָן צו פערשטיין, פאָר וואָס איין כינעזשער דעספאָט האָט גיהייסען צורעכענען דיא אָקער-מאשינען און האָט אַרויסגילאָזען אַ ניווען, אז יעדער, ווער עס וועט זיי גיברויכען

אין דיא קאפיטאַליסטישע „ניוואָרק סאָן“ זעפינען מיר פאָלגענדעס:

אין דיא שפיטעריי פון בויס-וואָל קענן איצטער 1 מאָן מיט 2 קינדער מאַכען אזוי פיעל מאטעריע, וויא פיעל פריהער (אָהן מאשינען) האָבען גימאכט 1100 מענשען, און 1 וועבער — אזוי פיעל טוך, וויא פיעל 40 אָדער 50 וועבערס פלענען מאַכען ווען זיי האָבען גיארבייט מיט דיא האַנד-אינס-טרומעמען. מיט דיא אויסאַרבייטונג פון שפיצען (לייסעס) האָבען זיך אמאָל זעהר פיעל בעשעפּ-טיגט ביי זיך אין דער היים דיא בויערין און דיא אַרימע איינוואָהנער פון שטעט כמעט אין גאָנץ אייראָפּאַ. דיא ערפינדונג פון מאשינען האָט גי-מאכט מעגליך אויסצוארבייטען דיא שפיצען פיעל ביליגער אין גרויסע פאבריקען, און האָט אַוועק-גינעמען ביי מאסען מענשען זייער בעשעפּטיגונג. צוליב דיא פערביליגונג פון דיא שפיצען האָ-בען אפילו מעהר מענשען זיי אָנגיהויבען צו קויפּען, אָבער ווייט ניט אויף אזוי פיעל מעהר, אז אזוי פיעל מענשען וויא פריהער זאָלען האָבען ביי זיי ארבייט. דער שווייצאַרישער זיינערמאכער מאכט דורך שניטליך 40 'זיינערס דורך'ען יאָהר. אין דיא אַמעריקאַנער פאבריקען (וואו מען גיברויכט פיעל מאשינעריי) מאכט יעדער ארבייטער ווייניגסטענס פון 250 ביז 300 זיינערס אין אַ יאָהר. האָט זיך דער פערקויף פון די זיינערס אויף אזוי פיעל פערגרעסערט? אין דער אינדוסטרי פון פאַפירענע און כע-דערנע סחורות האָט זיך דיא פראָדוקטיווע קראַפט פערגרעסערט אויף 95 פראָצענט. אויף אין דיא פאַבריקאַציען פון שיף און שטיוועל איז פאָרגי-קומען דערזעלבער צוואַכס, אין דער זעלבע צייט וואָס דער געברויך פון שיף ביי דיא מאסע אַרימע לייט האָט זיך כמעט גאָר ניט פערגרעסערט.

דיא ערפינדונג פון טעלעפאָנען האָט אַוועק-גינעמען דיא ארבייט ביי זעהר פיעל מענשען, וועלכע האָבען זיך בעשעפּטיגט פריהער מיט דעם איבערהיינגען פון בריען, זאָ דאָס דער וואָס מאכט איצטער אַ טעלעפאָן, פערשפארט ארבייט פון זעהר פיעל ארבייטער. מיט דעם האָט זיך אָבער אויף פערקלענערט דיא צאָהל פון קויפער אויף פערשיידענע אנדערע סחורות.

דיא אייזענבאהנען האָבען צוגענומען ארבייט ביי טויענדער, וועלכע האָבען פריהער זיך בע-שעפּטיגט מיט אַריבערפיהרען בריען, סחורות א.

וואלט גיוועזן א טריט צוריק; דאס וואלט היי-
סען זיך אבזאגען פון אלע דיא זאכען, וועלכע
בריינגען טאקי אונז איצטער פיעל ליידען אָבער
וועלכע קענען אונז פערזיסען דעם לעבען.
ניין, צוריק-קעהרען צו אַמאָליגע צייטען איז
אונמעגליך, און דאָרום זעהען דיא ניט סאָציאַל-
ליסטען, אזוי וויא דיא קאפיטאליסטישע „סאָן“
אין דער צוקונפט דיא פערניכטונג פון אונזער
גאנצע ציוויליזאציע.

דיא פארטגעשריטענע ארבייטער האָבען שוין
לאנג אויסגעפונען אַ ריכטיגערען מיטעל וויא צו
מאכען פון דיעז צרה אַ בעגליכונג פיר דיא מענש-
הייט, און דאָס איז: דיא אויפבויוונג פון דיא
סאָציאַליסטישע גזעלשאַפט אין וועלכע אלע מא-
שינען, אלע מיטלען, וועלכע זיינען נייטיג פאר דיא
פראָדוקציע, וועלען גיהערען נימינשאַפטליך צום
גאנצען ארבייטענדען פאָלק און ניט צו אַ בער-
זונדערע קלאס פון קאפיטאליסטען! דאָן וועט
יעדע מאַשין בריינגען מיט זיך ניט צרות און ליי-
דען, נאָר פערגרינגערונג און מעהר רייכטימער
און פערגרינגען פיר דיא גאנצע מענשהייט.

איז. פעסקין.

זאָל בעשטראָפט ווערען מיט טויט, ווייל זיי נעה-
מען צו פון דיא בעפעלקערונג פון לאַנד אלע
לעבענס-מיטלען.”

יעדער, וועלכער האָט איבערגילעזען דיעז
פאקטען, מוז ווערען איבערראשט. מיר זעהען
דאָ, אז וואָס עס ווערט גרעסער דיא מעגליכ-
קייט צו בעשאַפען מעהר זאכען, מעהר רייכ-
טימער, ווערט דיא וועלט אַליין אומגליקליכער,
אַליין קלענער ווערט דאָרום דער גיברויף פון דיא
אלע זאכען; מיט אנדערע ווערטער, וואָס מעהר
זאכען עס ווערען בעשאַפען, אַליין ווייניגער
מענשען קענען זיי געניסען, אַליין מעהר זא-
כען מוז דאָרום פוילען אין דיא שפייכלערס, אין
דיא סטאַרען א. ז. ו. וואָס וועט פון דאָס אַרויס-
קומען? דיא מאַשינעריע ענטוויקעלט זיך דאָך
אַהן אַין אויפהער און יעדע נייע מאַשין בריינגט
אַליין מעהר צרות, מעהר ליידען פאר דיא מענש-
הייט. צו דען דארפן מיר נאָכמאָן דעם כינע-
זישען דעספאָט אָדער דיא ארבייטער פון דיא
צייט ווען דיא ערסטע מאַשינען זיינען אויפגיקור-
מען, און צוברעכען אלע מאַשינען, און זיך צו-
ריקעהרען צו דיא צייטען, ווען פון מאַשינען
האָט מען נאָך ניט גיהאט קיין בעגרייפ? דאָס

חרטה ווייזט זיך שוין אין דיא האַלענדישע פארטיי.

דיא סאָציאַליסטען, וואָס זעהען איין דעם
פהקער פון דעם בעשלוס, האָבען זיך אָרגאַני-
זירט און זיי געבען יעצט אַרויס אַ צייטונג „דע
סאָציאַל דעמאָקראַט“, פון וועלכען דער בעוואוס-
טער „צווייטער נייעווענהויז“, גענאָסע וואָן קאַל
איז דער רעדאַקטאָר, און ארבייטען טיכטיג פיר
אַלגימיניעס שטימערעכט. זיי האָבען אַראַנזשירט
אַ מעכטיגע דעמאָנסטראַציע צו פאָדערען דיעס
רעכט. דער אויפרוף צו דיעזע דעמאָנסטראַ-
ציען בעווייזט גאָנץ ריכטיג, אז דער פאָרשלאַג
פון דעם אָבגיאָרדענטען טאָק, צו פערבריי-
טען דאָס שטימערעכט, איז אין פארלאַמענט נור
דעריבער פערוואָרפען גיוואָרען, ווייל מען האָט
גיוועהן, אז דאָס פאָלק האָט אויפגיהערט דיעזעס
רעכט צו פאָדערען.

דיא „פארלאַמענטאָרע ריכטונג“ ווערט אַליין
שטאַרקער און עס איז כמעט זיכער, אז דער
איבער-אַיגאָרהייער קאָנגרעס וועט זיך אַמערס
מישב זיין.

מיר פרייען זיך דאָמיט, ווייכ מיר ווייסען,
אז ווען סאָציאַליסטען ווילען זיך גאָר ניט מישען
אין דיא היינטיגע פאָליטישע אַנגילענענהיי-
טען און קוקען נאָר איבער זיי אַריבער צו דיא צו-
סינפטיגע סאָציאַלע רעוואָלוציע צו, מוזען

אין אונזער לעבענס-בעשרייבונג פון פ. דאָ-
מלא-נייעווענהויז דריקען מיר אויס דיא האַפ-
נונג, אז נייעווענהויז מיט זיינע אָנהיינגער וועלען
באַלד איינזעהען, אז זיי האָבען גימאכט אַ פעהר-
לער מיט זייער בעשלוס, ניט צו בענוצען דעם
פאָליטישען קאמפף אַלס אַ מיטעל פון פראָ-
פאָאָנדע און אָרגאַניזאציע, און וועלען דעם פעהר-
לער צוריק פערבעסערען.

סמנים פון דיעזע חרטה ווייזען זיך שוין!
איינער פון דיא עלטסטע, בעסטע, טיכטיגסטע
און ערלעסטע אַגיטאַטאָרען פון דער פארטיי,
דער רעדאַקטאָר פון די סאָציאַל דעמאָקראַטישע
צייטונג „ווריייהיד“ פון ראָטטערדאַם, גענאָסע
העלדינגער, איז צוקיעב דעם אונפראַקטישען
בעשלוס אַרויסגינגען פון דער פארטיי. אין זיין
ערקלערונג זאָגט ער, אז דער דערמאָנטער בער-
שלוס האָט דאָס בלוט פון דער פארטיי פער-
ניפטעט, און ער קען ניט בלייבען, דאָמלא-ניע-
ווענהויז בעדויערט דאָס אין „רעכט וואָאָר אַלען“
זעהר און בעט דעם גענאָסען העלדינגער, ער
זאָל נאָך בלייבען אין דער פארטיי דערווייל ביז
דעם נעכסטען קאָנגרעס, אפשר וועט מען דעם
בעשלוס צוריקציהען.

טען ניוואונשען זיי זאלען מיט זיי מיטגע-
ריסען ווערען, נאָר מיט דעם שטראָם פון ווירק-
ליכען לעבען און ווער עס וויל ווירקליך קומען
ווייטער, ניט בלויז אין חלום, מוז זיך בענוצען
מיט דיעזען שטראָם, אום מיט זיין קראַפֿט
צו טרייבען זיין צוקונפֿטס שיף. ב. פ.

זיי דערטרונקען ווערען אין דעם שטראָם פון דיא-
רייסענדע ווירסליכע פאָליטישע כוואַלעס, וועלכע
זיינען פאַר הוילע צוקונפֿטס גידאַנקען וויא א
מעכטיגער שטורם פאַר אַ קליינע רודער שיפעלע.
עס איז פאַרפאַלען — דיא מענשהייט ווערט ניט
מיטגעריסען מיט דיא גידאַנקען, וואָס מיר וואָל-

אברם'קע*.)

צושלעפען עפֿים אין אַ געשעפט. ער האָט אָבער פֿון
דעם ניט געוועלט וויסען. שפּילען האָט ער זיך
אויסגעלערענט אלס אינגעל, ביי אַין אַלטען קלענ-
ער, וועלכער האָט געוואָהנט מיט זיי אין איין הויז.
דער לעהרער איז געווען וויא אַ סך אזוינע: אַ צו-
נויפגעוויקערטער אַריממאַן נעביך, וועלכען עס הא-
בען זיך אַ מאָל פאַרגעשטעלט גליקען. עס איז איהם
אָבער ניט געגאַנגען... ער איז אַראָפּגעפאַלען ביי
זיך, האָט אָנגעהויבען שבוֹר'ען און איז אזוי מיט זיינע
האַפֿענונגען געבליבען, כאָטש טאַלאַנט האָט
ער געהאַט און האָט זעהר געוואָלט זיך לערנען.
זיצענדיג מיט ברייט אָפּגעאָוינען פלעגט זיך אב-
ר'קע צוהערן צו יעדען וואָרט פון זיין לעהרער,
וועלכער האָט איהם אזוי גוט גיקענט איבערגיבען;
זיין ליבע צו דער קונסט.

אברם'קע האָט שטאַרק ליעב געמאַכען מוזיק; ער
האַט דערכאַפט ערגיין אַ פּיער-סטרונדערגען פּדעל
און האָט אָן דער גאַנצער וועלט פאַרנעמען. אַי האָט
ער אָבער געלימען דערפאַר! מען האָט איהם גע-
שאַלטען און אונטערגעקלאַפט אַ מאָר אויף. דער
טאַטע פלעגט הייסען זיך נעהמען צו דער נאָדעל, און
דער עלטערער ברודער — צו געשעפט, צו האַנדעל.
אברם'קע פלעגט ליידען, און פלעגט פאַלגען וואָס מען
האַט איהם געזאָגט. וויא ער האָט אָבער געהאַט
אַ פרייע מינוט, פלעגט ער לויפֿען צו זיין גוטען פריינד
דעם קלעזמער. צו געשעפט האט ער ניט גע-
וואוסט וויא זיך צו נעהמען; דיא נאָדיל האָט
ער פיינט געהאַט וויא דעם טויט. טאָמער האָט
איהם דער טאַטע ערגיין געשיקט מיט אַ פאַריכ-
טען אויבערראַק, אָדער מיט אַ קאַפּאַטע, איז ער
אזוי געלאָפֿען, אז עס האָט איהם דעם אָטהעם

אַבר'קע איז געווען אַ דאַר און אַ מוואר אידעל.
אהרן, זיין פאָטער, איז אַ מאָל געווען אַ שניידער.
אויף דער עלטער, אז ער איז בלינד געוואָרען, האָט
ער געמוזט לעבען פון זיין זוהן. געוואָהנט האָבען
זיי עפֿים אין אַ פינסטערע, שמוציגע לאָך צוואַמען
מיט משה הענדלערס משפּחה. דאָס שטיקעל
ווינקעל, וואָס זיי האָבען נעביך גיהאט, איז אויך
שטענדיג באַלאַנערט געווען מיט דעם הענדלער'ס
איינגעפאַטשעקעטע קינדערלעך. אזוי האָבען זיי זיך
געפירט זייער אומערגי, אַרים לעבען. „נעביך“ האָט
מען אָבער אין גאַנצן אויף זיי ניט געקענט זאָגען,
וויא אויף אַנדערע מענשען אין זייער לאַגע, וואָרים
זיי האָבען עפֿים אזוי וויא געהאַפּט אימער אויף
אַ בעסערע צוקונפֿט.

— אברם'קע פלעגט אַרבייטען און קלייבען געלט.
ער פלעגט גאַנצע טעג ניט זיין אין דער היים און,
אז ער פלעגט קומען אַהיים פאַרטאָג, פלעגט ער זיך
צוועצען צום פענסטער; פעלענט ער קומען פאַרנאכט
פלעגט ער אָנצינדען אַ חלבי'ען לעכטיל און זעצען זיך
שפּילען אויף דעם פידעל פון נאָטען. וואָרים אברם'קע
איז געווען אַ מוזיקאַנט. דער פידעל איז געווען זיין
לעבענס-מיטעל; מיט דעם פידעל האָט ער פאַר-
דענט דאָס שטיקל ברויט פאַר זיך און פאַר זיין
אַלטען פאָטער. אז אָך און וויי איז שוין געווען
וואָס פאַר אַ פערדיענסט דאָס איז געווען! ער האָט
אָבער פון קיין אַנדער זאַך ניט געוואָלט וויסען.
זיינע בעקאַנטע האָבען זיך געסטאַרעט איהם אַריי-
נ-

(*) דיעזע פראַכטפאַלע ערצלונג פון פּויליש-אידישען
לעבען איז אין יאָהר 1886 געווען געדרוקט אין קוריער
וואַרשאַווסקי. פון פּוילישען איז דאָס געווען איבערגע-
זעצט אויף רוסיש פיר דעם זשורנאַל „וואַסכאַד“, פון וועל-
כען דיעזע איבערזעצונג איז געמאַכט געוואָרען.

האָט ער אָבער קיין פלאַטין פאַר איהם; דער דריטער האָט איהם שוין טאַקי ניוואָלט צוגעהמען, אָבער... אָהן ניצאַלט.

אברם'קע איז זעהר טרויעריג ניוואָרען — וואָס טהוט מען? ער האָט זיך גיפונען צוויי חברים און האָט מיט זיי אָנגיהויבען ארומגיין, איבער דער שטאָרט און אויס דער שטאָרט.

איינער פון דיא צוויי האָט געשפּילט אויף אַ טרומייבער, דער אנדערער אויף אַ פלייטע.

פראַנקע, וואָס האָט געשפּילט אויף דעם טרר מיטער, איז גיווען אַ גיוונטער, שטאַרקער יונגמאַטש, און האָט ליעב געקריגען דעם טרומייבער, ווייל ער האָט זעהר זיך געפּוילט צו אַרבייטען. ער האָט גירעכענט אז עס איז בעסער צו שפּילען, איידער האַקען האַלץ, אָדער קעהרען דיא גאַסען. ער איז זיך עפעס אַמאָל צוזאַמענגיקומען מיט אַ שיינק קלענער מער און האָט זיך פון איהם אויסגילערנט בלאָזען; און בלאָזען איז איהם ניט שווער גיווען, וואָרים ער האָט גיהאט שטאַרק ענטוויקעלטע לונגען פון דיא פּוּסט-קלעפּ וואָס ער פלעגט געבען און קריגען נאָך אַלס קינד.

דער צווייטער — יוזיק — האָט נאָך, וויא ער פלעגט אַליין זאָגען, פון קינדווייז אויף זעהר ליעב געהאַט פייפּען. פריהער האָט ער געשפּילט אויף אַ דורקע, נאָך דעם האָט ער זיך צוגעכאַפט צו דער פלייטע. דאָס איז גיווען עפעס אַ דאַר, אַ מאַנער שטיקעל בעשעפעניס. „דער טאַטע מיי-נער“, פלעגט ער אַליין זאָגען, „איז געווען אזא שבור, אז עס איז אַ גוואָלט! און דיא מאַמע — אזא גאָר-נישט, אז גאָט זאָל אָפהיטען“, פון אַליין און פון אַלעם פלעגט יוזיק אָפּלאַכען: דיא וועלט האָט ער גירופּען „פּוּסטע זאָך“ דיא מענשען-„פלע-קער“ און אויף זיין פלייטע פלעגט ער זאָגען אַ גלייכווערטלי, אז „זיא פייפט אַלעמען אָן“ און פלעגט זיא דעריבער רופּען „אָנפייפּערקע“.

ערשט אַ צייט שפעטער, איז אַברעמקע גע-וואָהר געוואָרן, וואָס ער האָט דערמיט געמיינט. דיא וועלט איז גיווען אַ פּוּסטע, ווייל יוזיק האָט ניט גיקענט פאַרדיענען; דיא מענשען-פּלעקער, ווייל זיי האָבען איהם געצאָהלט פאַר זיין שפּילען און זיין פלייטע אַן אָנפייפּערקע, ווייל ער האָט זיא

פאַרכאַפט, כדי ער זאָל זיך קענען אַריינכאַפען אויף אַ מינוט צום קלעזמער און אַ שפּיל טהון אויף דעם פידעל.

אברם'קע האָט גימאַכט זייער גרויסע פאַרט-שריט. אין אַ קורצער צייט האָט ער זיך אויסגער-לערנט מאַכען פערשידענע קונצען אויף דעם פידעל, שפּילען טרויעריגע לידער, אַריינס פון אָפּערעס אין סטרויס'עס וואָלסען. פריהער פלעגט ער שפּילען אויף זיין לעהרער'ס פידעל, און נאָך זיין אַלטען לעהרערס טויט איז דער פידעל איהם געבליבען בירושה.

צו דער זעלבער צייט האָט זיך צושפּרייט דיא באַלערע איבער וואַרשא און אברם'קעס [מוטער, ברידער און שוועסטער זיינען קראַנק ניוואָרען און צושטאַרבן. נאָך ער מיט זיין טאַטען זיינען גע-זונד געבליבען. פּוּסט און עלענד איז ניוואָרען אין שטוב. דער אַלטער האָט זיך ווייטער גענומען צו דער נאָדעל, נייען און פאַרריכטען וויא אַ מאָל. אזוי זיינען זיך דיא יאָהרען גינאַנגען.

אברם'קע פלעגט אויף פאַרדיענען, פון שפּילען אויף דיא גאַסען און אויף הויפּען. מען האָט איהם גיהאַלטען פאַר אַ גוטען קלעזמער, וועלכער קען אַלעס שפּילען — פרייזעכדיג און טרויעריגס — וויא מען וויל, און ער איז פון הונגער ניט גע-שטאַרבן. דער אַלטער טאַטע האָט גיזעהען, אז ער פאַרדינט פון זיין פידעל, האָט ער אויפגיהערט איהם צו עסען וואָס ער איז קיין שניידער ניט גי-וואָרען. אזוי איז אוועק עמליכע יאָהר, ביז אהרן איז בלינד ניוואָרען און האָט אין גאַנצען אויפגע-הערט צו פאַרדיענען. יעמאַט איז נעביד אברם'קען זעהר שווער ניוואָרען: ער האָט קוים פאַרדיענט פאַר זיך אַליין; יעמאַט [נאָך פאַר צווייען — איז גאָר שווער גיווען. דאָן האָבען זיי זיך דאָס גימזט אַריינסלייבען צו משה דעם הענדלער און אזוי זיך מוטשען אין אַרימקייט און אין ענגשאַפט.

אַברעמקע האָט גירופּט זוכען אַ שטעלע אין אַן אַרקעסטער: האָט ער אָבער קיין מזל ניט גיהאַט: איין דירעקטאָר האָט איהם [אָפּגיזאָגט, ווייל ער איז אַ איד, ווערענד אַלע אין אַרקעסטער זיינען גיווען קריסטען; דער דירעקטאָר פון אַ צוויי-טען אַרקעסטער וואָלט איהם אַפילו צוגינגען,

דרייאונג פאַרציע, און יוזיק פלעגט בריינגען זיינע „פאנאס“ צוקערקעס און קארעללען.

דאָס איז אַ ביסעל גיווען אַ פּרייליכע צייט! יוזיק האָט גאָר פאַרנעמען אַז דיאָ וועלט איז פּוסט, אַז מענשען זיינען פּלעקער און אַז זיין פלייסט איז אַן אָנפֿיפּערקע; ער פלעגט שוין ניט אַזוי פיער אָפּלאַכען אויך, סיידען פון אברם'קע, וועלכען ער פלעגט האַלטען פאַר אַן אמת'ן גולם.

אברם'קע פלעגט גיין אַהיים אין זיין פינסטערן שטיבעל, יעדען טאָג אַלץ טרויעריגער און מיט אַ שווערערע האַרץ. אַ מאָל, אַ פאַרפּראָדענער אָדער אַ דורכניצעטער פון רענען, פלעגט ער זיך אַריינגיין אין אַ ביער שיינקעל ערגעץ ווייט פון מענשען און פלעגט זיך דאָרט אַוועקזעצן אין אַ ווינקעל און „שפילען בויז שפּעט אין, דער נאכט.

ער פלעגט אָפּט וועלען אַוועק פון זיינע שותפים, האָט ער אָבער אויף זיי רחמנות גיהאט; זיי פלע-נען, איהם בעטען, פלעגען זאָגען, אַז זיי וועלן שטאַר-בען פון הונגער אָהן איהם.

אברם'קע האָט גיהאט אַזאָ ווייך און גוט האַרץ, אַז ער האָט קיינעם קיין שלעכטס ניט גי-קענט טאָן, ניט זאָגן דיאָ צוויי פּוילענצער און גאַרנישטען, וועלכע האָבען גילעבט פון זיין מיהע און האָבען נאָך פון איהם חוץ נימאכט און אָפּט איהם גערופּען „זשיד“.

עס זיינען אַוועק עטליכע וואָבען און עס איז אָנגיקומען יעסען צייט מיט דיאָ שלעכטע וועטערן און קערטען. דיאָ אָבנערססענע אָפּגעשליססענע פראַנצק און יוזיק האָבען עס אָנגיהויבען גוט פיה-לען און האָבען דעם מוטה פאַרלאָרען. איין מאָל האָבען זיי בעשלאָסען דאָס יודעל צו לאָזען גיין און דאָס נעלט וואָס ער האָט פאַרדיענט זיך צו נעהמען.

נאָר אַז נעהמען, זאָל שוין זיין אַ ביסעל מעהר — זיי האָבען איהם דעריבער פאַרנאָרט אין אַ טראַקטיר, האָבען איהם גילאָזט „שפילען דאָרט בויז טאָג; דערנאָך האָבען זיי זיך גאָנץ פּוין מיט איהם ניווענענט און האָבען זיך ענטשולדיגט, אַז היינט קענען זיי איהם גאָר ניט גיבען.

אַ הונגערדיגער, שלעפּעריגער און פאַרמאָמער-טער האָט ער זיך גיבעטען זיי זאָלען איהם באַטיי-

אַוועקגינגעט ביי איין אַרטען מאָן, וואָס איז אַנ-שלאָפען געוואָרען אויף דער גאָס אונטער אַ לאַנ-טער, פון פראַנצקען, מיט וועלכען יוזיק האָט זיך ניקענט פון קינדווייז אויף און מיט וועלכען ער האָט אימער געשפּילט, פלעגט ער אויך אויסלאַכען, שוין איז גיווען צו זעהען, אַז זיי האָבען ביידע געשפּילט! גאָנץ שטיל, „פּיאַניססימאָ“, איז זעהר שעהן אויסניקומען ביי יוזיק'ן; אויף גאָנץ שטאַרק — „פּאַרטיססימאָ“ — איז פראַנצקע גיווען אַ בריה, אַ מאָל פלעגען זיי זיך פאַרפּלאָנטערן, פלעגט זיך עס אָנהייבען אַזאָ גישרי, אַזאָ טומיל אַז דיאָ „פּוסטע“ וועלט האָט עס נאָך ניט גיהאט. פון דעסטווענען האָט זיך אַזאָ זאָך גיטראָפּען זעלטען, בלווי, ווען „פאַן פראַנצישעק“ האָט אַן איבעריגען שנאָפּס גע-כאַפּט, און ווען „פאַן יוועף“ האָט זיך פלוצים פאַר-קוקט אויף אַ גויה, וועלכע האָט איהם זיס צוגעווינקט פון הינטער אַ גלעזל בראַנפּען.

אברם'קע האָט זיך מיט זיי אַ מאָל בעגענענט אויף דער גאָס, און, אַז זיי האָבען דערוועהן, אַז ער שפּיעלט עטליכע שטיק, וואָס זיי שפּילען, האָ-בען זיי איהם אָנגיהויבען בעטען ער זאָל צו זיי צו-שטיין. ביידע האָבען איהם צוגעזאָגט גינדערנע פערג און ער האָט זיך געלאָזט איינריידען. דעם ערשטען טאָג האָבען זיי טאָהי געמאַכט גאָנץ פּוין; דעם צווייטען נאָך בעסער. יוזיק האָט גע-לאַכט און פראַנצקע האָט געריבען דיאָ הענד פאַר פערנעניגען. זיי האָבען ביידע גיוואוסט וואו מען קען בעסער פאַרדיענען און פלעגען אַהינפיהרען זייער נייעם שותף.

זיי איז דיאָ שותפות, נאטירליך, גאָנץ גיפּעלען גיווען, וואָרים זיי האָבען גיוואוסט, אַז ער שפּיעלט בעסער פון זיי און, אַז מען קומט זיי הערען צוליעב איהם. זיי פלעגען אָפּט שווייגען און לאָזען איהם אַרויסווייזען זיינע קונצען, וואָס האָט זיי גיהאַרט? נעטהיילט האָבען זיי זיך דאָך מיט איהם עהרליך מיט דעם נעלד — גלייך אַזוי וויאָ זיי וואָלטען אויף געשפּיעלט; און מיט דער צייט האָט זיך אברם'קע שוין אַזוי ספּראַוועט, אַז ער פלעגט קומען אַהיים מיט עטליכע גראַשען, זיינע חברים אָבער פלעגען אַוועקטראָגען פולע קעשענעס אין שיינק אַריין. צוליב אברם'קען פלעגט פראַנצקע טרינקען אַ

אברם'קע האָט זיך נאָר וואָס, גילאָזט גיין וויא ער האָט דערפילט, וויא מען האָט איהם אַרומגע- כאַפט מיט שטאַרקע הענט. אַ גיזונטע אָדערנדיגע האַנד האָט זיך אַריינגילאָזען אין זיין קעשענע און האָט גישלעפט דאָס געלט אַ צווייטע, אַ שוואַכערע האַנט. האָט אָנגיהויבען רייסען ביי איהם דעם פי- דעל. אברם'קע האָט זיך גיבאָרעט וויא פיעל ער האָט גיקענט. ער האָט אָבער ניט גיהאָט זעהר פיעל כח און דיא צוויי האָבען אָן איהם ראכע גע- גענומען און האָבען ביי איהם אַרויסגעריסען זיין איינציגע טרייסט, האָבען זיך צולאָכט, אַ געשריי גיגעבען איהם אין אויער: „פאַרפּוילט זאָלסטו ווער רען!“ און זיינען פאַרשוואונדען גיוואָרען אין דער פינסטער איידער אברם'קע האָט צייט גיהאָט זיך אַרומצוקוקען. ער האָט גיוואוסט נעביד, אז ער וועט זיי ניט דעריאָנען. זיין פידעלע, זיין טהייער פידעלע, וועט ער שוין מעהר ניט זעהן! דיא נאכט איז ער שוין אַהיים ניט גיגאַנגען. ער האָט זיך אַרומגע- שלאיעט איבער דיא פינסטערע גאַסען. דער רענען האָט גיגאַסען, דער ווינט האָט געוויסטשעט, זיין פערצוויפלונג איז גיווען אָהן אַ שיעור. בעטלער זיינען זיי יעצט געבליבען מיט זיין אַטמען פאַטער. וואָס טוט מען? צו וואָס נעמט מען זיך? זיין גאַנץ לייב האָט געציטערט פון קעלט. פון דעם הימעל אַראָפּ האָט דער רענען גיקאַפּעט איבער דעם פנים און אין האַלז אַריין, דער קאָפּ האָט גיברענט. ערשט אין דער פריה איז ער אַ בלאסער אַריין אין שטוב.

עס האָבען זיך גיפונען מענשען, וואָס האָבען איהם געהאַלפּען, — גיהאַלפּען נאָך זייער פערשטאַנד נאָך. מען האָט איהם גיפונען אַ שטעלע אין אַ מלייט, און ער האָט זיך כלומר'שט ווייטער גינומען צום „האַנדעל“. ער האָט אָנגיהויבען מעסטען שפיצען (לייסעס), באַטיסט, פאַרקויפּען קאַמאַשען. ער האָט ניט פיעל בעקומען, נאָר דערפאַר איז דאָס אָבער גיווען אַ שטענדיגער פאַרדיענסט.

ער איז אָבער ניט בעשאַפּען געוואָרען צו זיין אַ סוחר. ער האָט זיך ניט גיקענט דינגען, האָט ניט גיוואוסט וויא אַזוי צו לויבען זיין סחורה און פלעגט איממער דערמיט זיין בעל-הבית בריינגען אין פאַרדרוס. וואָס איז ער גיווען שילדיג אז דורך

עפּעס גיבען; דערויף האָט זיך יוויק אויסגילאָכט און פראַנעק האָט אַ דריי גיטאָן מיט דיא פלייצעס און איז אַוועק.

אברם'קע איז געבליבען אויף דער גאַס, האַלב אין אָהנמאַכט.

אין דער היים האָט דער הונגריגער טאַטע גיוואָרט און דאָ האַלט ער אליין אַלע וויילע בייין חלש'ען. דאָס בלוט האָט אָנגיהויבען זידען אין דעם פאַרוואַגעלטען אידעל און ער האָט אָבנימאַכט ביי זיך אין האַרצען, אז מעהר האָט ער מיט דיא שווינדלערס ניט צו טאָן.

פראַנעק און יוויק אָבער האָבען נאָר ניט גירע- כענט, אז זיי זיינען דאָ שולדיג: דערויף איז ער דאָך אַ „זשיד“, ער וועט זיך אָנעסען מיט ציבעלע, דיא קעלט וועט איהם ניט שאַטען, עס וועט איהם נאָך וואויל באַקומען. און חוץ דעם, קיין שטאַר- קען באַראַקטער האָבען זיי פון אברם'קען געוויס ניט ערוואַרטעט. און אז ער האָט זיך נישט געיאָוועט אויף דעם בעשטיממען פלאַץ ניט מאַרגען און נישט איבערמאַרגען, איז זיי טאַקי נאָגן קאַלט געוואָרען.

זיי האָבען איהם אָנגיהויבען זוכען און האָבען איהם גיפונען איין מאָל אין אַ פינסטערער רענע- דיגער נאכט, ווען ער איז גיגאַנגען אַהיים. דער כעס האָט אין זיי גיברענט; זיי האָבען יענעם טאָג געשפּילט און געשפּילט און האָבען קיין גראַשען ניט געמאַכט, און דאָ האָבען זיך דער הונגער און דיא קעלט גילאָזט פילען. זיי זיינען צוגיקאַפּען צו אברם'קען.

— „הער נאָר, זשיד, וואָס ביזטו דאָס ניט גע- קומען אָהין וויא איממער? — זיינען זיי איהם אָנ- געפאַלען ביידע.

— ווייל איך וויל מיט אייך ניט גיין, האָט אברם'קע רוהיג גיענטפערט.

— דו ווילסט ניט?... דו מוזט! — האָט אַ גישריי גיגעבען פראַנעק, סטראַשענדיג מיט זיין גע- זונטער האַנט.

— איך וויל נישט! — האָט דער אידעל גע- ענטפערט און האָט זיך אָבנימאַנגען. פון דיעזע ענטשלאָסענהייט זיינען זיי נאָר געשמוגס גיוואָרען. אַ מינוט זיינען זיי גישטאַנען און געשוויגען.

בעטען אברם'קען ער וואָל מיטגעהען מיט איהר און בריינגען דאָס פעקעל צו איהר אַהיים.

אברם'קע האָט דאָס ניט פיינט גיהאָט. זיא האָט איהם אַוויינגעפיהרט צו זיך, גיהייסען אַוועק-ליינען דאָס פעקיל און וואַרטען אין פאַרצימער. אין דעם פאַרצימער איז גיהאנגען אַ גרויסער שפיגעל. אברם'קע האָט זיך אין איהם פאַרקוקט.

פלוצלונג איז ער אַ טויטער גיוואָרען: ער האָט דערוועהן אין שפיגעל אַ פידעל: ער האָט זיך אומניקערט און האָט אַ קוק גיטאָן אין צווייטען צימער. דאָס בלוט האָט זיך איהם אַ וואָרף גיטאָן אין קאָפּ און אין האַרצען, ער האָט זיך ניט גי-קענט אַיינהאַלטען, האָט פאַרגעסען וואו ער איז און איז אריבער דער שוועל און האָט אַראָפּגיי-כאַפט דעם שיינעם פידעל וואָס איז גיהאנגען אי-בער'ן פיאַנע. מיט אַ ציטערנדיגער האַנד האָט ער זיך גינומען פאר דעם סמיטשיק און האָט אָנגי-הויבען שפילען אַ טרויעריגע מעלאָדיע, וועלכע האָט גיקלונגען וויא אַ גיוויין פון אַ ליעבהאָבער וואָס האָט אויף עוויג פאַרלאָרען זיין געליעבטע. זיינע אויגען האָבען גיברענט: דיא ליפּען האָבען זיך גיצוקט און זיינע פיס האָבען געציטערט. דיא דאַמע איז אַריין און האָט זיך פּערוואונדערט ער-הייט אָפּגיטטעלט. אברם'קע האָט זיך זעהר פאַר-שעמט, האָט אַראָפּגילאָזען דיא האַנד מיט דעם פידעל און איז געבליבען שטיין אַזוי וויא מען וואָלט איהם גיכאַפט ביי אַ גנבה. דיא דאַמע האָט אָנגי-הויבען שמיכלען.

— אַזוי, דו סענסט שפילען, הייסט דאָס? —
יא, איך שפיל, — האָט ער גיענטפערט גאַנץ רויטה.

— וויא אַזוי הייסט דו? —

— אברם קע.

— האָסט זיך אַמאָל גילערענט שפילען? —

— יא, אָבער מען האָט ביי מיר אַוועקגינגעט מיין פידעל און עס איז שוין אַ האַלב יאָהר, אַז איך האָב ניט געשפילט.

— און דו האָסט ליעב מוזיקע!

— זינט איך האָב אויפגיהערט צו שפילען און

זיין אין קלייט, ווייזט זיך מיר אויס, אַז איך לעב גאָר ניט, — האָט ער שטיל גיענטפערט.

דיא שפיצען האָט איהם אימער אַרויסגעקוקט זיין ליעב פידעלע, זיין פראָסט קליין פידעלע, און זיינע אויגען האָט איהם גיבלענדט דער סמיטשיק. אַזא לאַנגער וויא דער אַרשין, מיט וועלכען ער האָט געמאַסטען, — אַז אין זיינע אויערן האָבען גיקלונג-גען מעלאָדיען, און אַז דיא האַנד איז געלאָפּען איבער דיא סטרונעס?

דאָך האָט זיך אברם'קע מיט זיין פאטער אַזוי זיך שוין ניט געפראַגט. משה איז צופרידען גיווען וואָס ער איז אויף דעם גלייכען וועג ארויף און פלעגט איהם אונטערהעלפּען מיט וואָס ער האָט גאָר גיקענט. דער בעל-הבית פון קלייט פלעגט איהם אפילו זידענען אַ מאָל, גאָר צאָהלען פלעגט ער איהם עהרליך.

אונצופרידען איז גיווען גאָר אברם'קע אַליין. ער איז אימער אַריינגינגאנגען אַ טרויעריגער און אַ פאַרטראַכטער און זיין קאָפּף איז איהם פול גיווען מיט דיא שיינע לידעלאך, אַריעס, וואַלסען און מאַזורקעס, וואָס זיין אַלטער כעהרער האָט איהם אויסגילערנט שפילען. ער פלעגט זיך דערמאָנען וויא אין דעם פינסטערען, שמוציגען שטיבלע פלעגט ער זיך זיצען און שפילען און אַלט קליינע, פאַר-שמירטע קינדערלעך פלענען זיך צונויפקלייבען און צוהערען גרויענדיג בולקע מיט קנאַבל אין מויל, אָדער שפיעלענדיג זיך מיט דער אַלטער, פאַר-שמירטער קאָפּ.

עס איז אַוועק גאָר אַ האַלב יאָהר. דער וויי-טער מיט דיא קעלט זיינען פאַריבער. עס איז געוואָרען וואַרעמער און פרייזכער אויף דעם האַר-צען. אברם'קע האָט גאָר לעבעדיגער אָנגיהויבען צו אַרבייטען און, וויא עס האָט אויסגעוויזען, גאָר אָן אַלע צרות פאַרגעסען. דיא צייט איז איהם געוואָרען בעסער. אַ חוץ זיין לוינ פלעגט ער גאָר מאַכען עפעס פון דער זייט אַ 15—20 קאָפּיקעס. ער איז פרייזכער געוואָרען, ער איז שוין גיווען גיט אַזוי בלאַס און האָט אויפגיהערט אַרומצוגיין אַזוי וויא אַ חם.

איין מאָל איז גיקומען אין קלייט אַריין אַ דאַמע, האָט גימאַכט אַ גרויסען איינקויף און האָט גע-

שוין געוואלט געהן אהיים. מען האט געמוזט אריי-
בער דעם טייף איבער א פראם (פער). אברם'קע
איז צוגעגאנגען צום ברענ. דער פראם איז פול
געווען מיט מענשען, אללע פריילעך און שבור.
זיי האבען זיך געהרגעט דערפרייט צו האבען דעם מור
זיגאנט ביי זיך, און האבען איהם צוגעזאגט שוין
צו באפרידיגען.

אברם'קע האט זיך אוועקגעזעצט אויף'ן פארעניג
פון שייף און האט אנגעהויבען צו שפילען; אבער
ניט אזוי וויא דאס חברה האט געוואלט. עס האט
זיך אויפגעהויבען א געשריי. מען האט אנגעהויבען
פארדערן ער זאל שפילען אנדערע זאכען; מען
האט געלאבט פון זיין ערנסט געזיכט, פון זיינע
ציטערנדע הענד און וויינענדיגע מעלאדיען. דא
שכורים האבען געוואלט א פרייליכען „לעבעדיגען“
נגון.

— זעה נאך וואס פאר א בעסטע דער זשיד'על
איז! — האט געשרינען א פאסאזשיר, א רויטער,
מיט א פארשיכערטען נאז. — ער שפילט אלץ עפס
אזוינע קלאנגען אזוי וויא ער וואלט באוויינט ירושלים.
שפילע וואס מען זאגט דיר, דאס הערסט!

אברם'קע האט זיך געשפילט ווייטער, אזוי וויא
ער האט נאך ניט געהערט. ער האט זיך פאר-
טראכט און פארטיפט און האט זיך, וויא עס האט
אויסגעוויזען, אליין צוגעהערט צו זיין שפילען.

— הער אויף, דאס זשיד, דאס הערסט צו ניין!
שפיל וואס מען הייסט דיר! — האט ווייטער א גע-
שריי געטאן דער שבור און האט זיך א קאז געטאן
צו אברם'קען און האט איהם אנגעכאפט ביי דער
האנד.

אברם'קע איז אזוי פארטיפט און פארקלערט
געווען אין שפילען, אז ער האט פון דעם פלעצלי-
כען געשריי אין אויער, און כאפ פאר דער האנד אז-
זיך א וואָרף געטאן, אז ער האט פארלאָרען דאס
געזיכט, האט זיך איבערגעקערט און מיט זיין פ-
דער, צוזאמען מיט דעם פלוצלינג אָנגעשטאַרבענעם
לעצטען טאָן פון דער סטרוגע איז ער אריין אין
וואַסער. א געשריי האט זיך ארויסגעריסען ביי
אללע פאסאזשירען. אברם'קע האט זיך געבאָרעט
מיט דעם טויט. ער האט ארויסגעשטרעקט איין
האנד מיט דעם סמיטשאק ארויף, דאס אנדערע
מיט דעם פידעל און... און איז פערשוואונדען.

א כוואליע איז אריבער איבער דעם אָרט און
דאס וואסער איז ווייטער שטיל געוואָרען.
מען האט זיך א וואָרף געטאן איהם העלפֿען.
מען האט איהם אָבער שוין ארויסגעבראַכט א טויר-
מען.

און צווישען דער פרייליכער, שבור'ער ניזעל-
שאפט איז גילענען דער קאלטער, נאסער קערפער
פון אברם'קען, מיט דעם סמיטשיק און פידעל אין
זיינע פערנליכערע הענד.

י. ש. ווארשאוסקי.

דיא דאמט האט ווייטער אָנגעהויבען שמיכלען.
— דו גיפֿעלסט מיר, אברם'קע, — האט זיא
ניזאגט. — דו שפילסט זעהר גוט. דו ווייסט, איך
בין בערייט. ווען איך זעה דאס טרערען אין דיינע
אויגען, צו שענקען דיר דיעזעס אנדענקען פון מיין
נאָטוועלינען מאָן. הא, אברם'קע, וועסט נעהמען
דיא מתנה?

אברם'קע האט אויפגעהויבען דיא אויגען אויף
איהר און האט ניט געוואוסט וואס צו זאָגען.
ער איז גיווען אויסער זיך: — ער וועט האָבען א
פידעל!

— דו שוויינסט? נא, אזוי בלייבט דאָס, איך
ווייל דיר דאָס פארניגען מאכען. נעהם דעם פידעל
און גיי גיוונדערהייט. אברם'קע האט זיך א וואָרף
גיטאן און האט אָנגעהויבען קושען איהרע הענד
און דאנקען. ער איז שיר ניט אַראָפּגיפֿאָלען פון דאס
טרעפֿ — אזוי איז ער גילאָפֿען אהיים. ער האט
געדריקט דעם פידעל צום הארצען, ער האט ניט
גיוואוסט וואס צו טאן און האט אָפּגעשפילט א
נאָנצע נאָכט. משה האט איהם פאָרגישלאָגען נייע
פלענער ווענען גישעפט; ער האט אָבער ניט גע-
וואלט וויסען פון קיין זאָך. אויף מאָרגען איז ער
אוועק גיט אין קלייט נאָר אין שטאָט. עס האט
זיך פאר איהם א וועלט געפֿענט; עס האט זיך
אָנגעהויבען אַן אנדער לעבען. א נייע גשמא האט
ער אריינגינגיט אין שפילען, און האט געשפילט
אזוי וויא נאָך קיין מאָל ניט. דאס טעג זיינען גיווען
שיין און וואָרם, און ער האט אָנגעהויבען שפילען
אין דיא גאסען און דאָס געלר האט זיך אָנגעהויבען
שיטען. מיט א פוקען בייטעל פֿענעט ער קומען אויף
דער נאָכט אהיים און באַריהמען זיך פאר דעם
טאָטען. דעם אלטער אהרן האט אפילו גירעכענט,
אז האַנדעל איז דאָך בעסער, נאָר ער האט ניט
גיוואלט פארשטערן זיין זוהן דאָס גליק און פלעגט
זיך מיט איהם אויף פרייען. אברם'קע איז קיין
מאָל נאָך אזוי פרייליך גיט גיווען און גיקליך. ער
האט נאָר אנדערש אויסגזעהן.

עס איז גיווען א הייסער טאָג. עס איז גיווען
זאָנטאָג, און אברם'קע איז ארויסגעפֿאָהרן פון דער
שטאָט, אויף א הוליאַנע. ער האט אָפּגעשפילט
פאר א חברה ביז עס איז געוואָרן נאָכט און ער האט

César De Paepe.

דאקטאר צעזאר דע-פאאפ.

דיא אומשטענדען, נאָר זיי ווערען פון דיא אומ-
שטענדען גימאכט און געטריבען ווייטער צו
בעאיינפלוסען דיא אומשטענדען — ער, — דאָס-
טאָר דע פאאפ, — איז גיווען דער „נביא“, וועלכען
דער אלמעכטיגער סאָציאלער ענטוויקלונגס-גאָנג
האָט זיך אין בעלגיען אויסגעקליבען, צו טוען דורך
איהם, דורך זיין נשמה, זיין ענטוויקלונגס אַרבייט.
„אונזער גוטער צעזאר איז ניט בלויז דער פער-
היגסטער, נאָר אויך דער יעניגער, וועלכער איז אַם
לענגסטען און אונערמירליכסטען געבליבען פוסט
אין דעם שווערען קאמפף. זיינע דיענסטע און אויפ-
אָפּפערונגען, וואָס ער האָט בעוויזען צו דעם סאָצי-
אלען קאמפף אין בעלגיען זייט קנאָפּע דרייסיג
יאָהר, זיינען אונגעהייער גרויס. זיין לעבענס-קאמפף
איז דער קאמפף פון אַ גרויסען מאַן, וואָס זיין
גרעסטער פערדיענסט איז בעשטאנען אין דעם,
וואָס זיינע אַלע פעהיגקייטען, זיין גרויסען טאלאַנט
האָט ער זיך גאָנץ אַליין אויסגארבייט, אונטער
אונגעהייער שווערע אומשטענדען, און דאָס האָט
ער אין גאָנצען אויפגאָפערט צו דער סאָציאַליס-
טישער בעוועגונג.“

אַזוי שרייבט ווענען איהם דער בעוואוסטער
בעלגישער פאָרקעמפּפער פון סאָציאַליזמוס, ע-ד-
מאָנדוואַן-בעווערען.

צעזאר דע פאאפ איז גיבוירען אין אָסטענדע,
בעלגיען, אין יאָהר 1841. זיין פאָטער איז גיווען
אין אַרימער טשינאָוויק, זיין מוטער האָט גישטאַמט

פון דיא מעכטיגע סאָציאַליסטישע פאַרטיי
פון בעלגיען ווייס יעדער. זיא האָט זיך ער-
וואָרבען אין עהרענהאַפטע וועלט-בעריהמטהייט
דורך איהר העלדישען קאמפף פיר דעם ערסטען
רעכט פון דיא אַרבייטער-קלאַסע — פיר דעם אַלגיי-
מיינען שטימערעכט — דעם קאמפף, ביי וועלכען
דיא קאפיטאַליסטישע רעגירונג איז צו איהר, צו
דיא בעלגישע סאָציאַליסטישע אַרבייטער-פאַרטיי,
אונטערלעגען.

נאָך דיא סאָציאַל דעמאָקראַטישע פאַרטיי פון
דייטשלאַנד, שטייט דיא סאָציאַליסטישע אַרביי-
טער פאַרטיי פון דעם קלייניקען לענדעלע בעל-
גיען אויבענדאָן אין דיא סאָציאַליסטישע אַרבייטער
בעוועגונג פון דער וועלט.

און אַזוי פיעל וויא דער סאָציאַלער שטרייט
„ווערט איבערזעצט אין פויבאָקאָגיע“ — וויא קארל
מאַרקס זאָגט — אַזוי פיעל וויא דויער שטרייט
דריקט זיך אויס דורך דעם וואָס ער שטעלט אַרויס
גרויסע ערלע מענטשען, אַלס זיינע פאָרקעמפּפער
און פאָהנען-טרעגער. אַלס זיינע „גרינדער“, וויא
מען דריקט זיך גיוויינליך אויס — איז אין בעלגיען
דאָס גישעהען מיט דאָקטאָר צעזאר דע
פאאפ. ער, קען מען זאָגען, איז גיווען דער
„גרינדער“ פון דויע מעכטיגע פאַרטיי און ער איז
גיווען איהר בעלעבענדער גייסט אין דעם גאָנצען
גאנג פון איהר געשיכטע; אָדער, ריכטיג זיך אויס-
געדריקט — נאָך דיא מאַטריאַליסטישע לעהרע,
וואָס לערנט אונז, אַז ניט דיא מענטשען „מאכען“

נאך דערצו אין זיינע לידיגע שטונדען זעהר פליי-
סיג שטודירט און איז דערנאך צוריק ארוין אין
אוינווערויטעט און האט בעזוכט דיא פאקולטע-
טען פון נאטור-וויסענשאפטען און פון מעדיצין.
דאך האט ער דערפון נאך גיהאט צו בעפרידיגען
זיין שטארקען דורשט צו קענעניס, אבער נישט זיין
הונגער. ער איז אָנגינומען גיוואָרען אלס אַרויס-
העלפער פון דיא דאָקטוירים אין עטליכע שפיטאָ-
לען. דאָביי האָט ער פריהער נאָך גימוזט צוראָר-
בייטען זעצער, דערנאָך איז ער גיוואָרען בלויז אַ
קאָררעקטאר (בעל מניח). פון דעם אלעם האָט ער
נאָך נישט פערדיענט גיטונג אויף פרנסה פיר זיין
פאמיליע — ער האָט אונטער דער צייט שוין גר-
האט עטליכע קינדער — און ער האָט נאָך חוץ
דעם געגעבען לעקציעס אין נאטור-וויסענשאפט
און כעמיע.

ער איז דאן שוין גיווען א טהעטיגער קעמפ-
פער פיר דעם פאָלקס רעכטע. ער איז גיווען מיט-
ארבייטער אין פילע פאָלקס פריינדליכע צייטונגען
און קאמפף-אָרגאנען און פלעגט האלטען פאָפּ-
לערע וויסענשאפטליכע פאָרטענע פאר אַרבייטער.
דע פאאפ מיט זיין פאמיליע האָבען ביי דעם
אלעם גילעבט זעהר אַרים און פערזוכט דעם ביי-
טערען טעם פון נויט. ער האָט נישט „אוועקגע-
ריסען“ (פון יענעם), און „וואָס מען רייסט נישט
אוועק האָט מען נישט“, זיין ווייב, וועלכע האָט גי-
האט דויעלעכע מיינונגען וואָס ער, האָט צוגיהאָל-
פען צו דיא פרנסה און איז גיווען אַ שניידערין.
אין יאָהר 1870 איז ער גיוואָרען מיליטער-רופא.
אין 1871 איז זיין פרוי גישטארבען און ער איז
געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער. דאָך, ביי דיא
אלע צרות און שווערע נויטען האָט ער אַלץ וויי-
טער גישטודירט, און אין דעם צולעצט דערמאָנ-
טען יאָהר האָט ער גיקראָנען דעם טיטעל דאָקטאָר
מיט גרויסע אויסצייכנונג.

און ביי דיא גאנצע שווערע מאטערניס, ביי
דעם איבערמענשליכען שטרייט מיט דער נויט און
שווערע אנשטריינגונג אין לערנען, וועלכע האָט
איהם גימאכט פאר אַ גרויסע גילעהרטען און אויס-
גיצייענטען מעדיצין-דאָקטאָר, האָט דע פאאפ אַ
מינוט נישט פערגעסען דעם קאמפף פון דיא אונט-

פון פרעמישען אדעל, אבער איהרע עלטערען זיינען
דורך אַרעמקייט גיווען אין גאנצען אַראָבניקומען פון
זייער גדולה.

זינע עלטערען זיינען גיווען אזוי אַרעם, אז זיי
האָבען איהם, צעזאָרען, נישט גיקענט אויפהאָדעווען,
און ער איז ערצויגען גיוואָרען ביי אַ באָבען. צו
12 יאָהר האָט מען איהם געשיקט לערנען אין אַ
ישיבה פון דיא קאטוילישע גיבראָטענע חסידים,
דיא יעזואיטען, אין בריסעל. ער האָט זיך
דאָרט זעהר אויסגיצייענט אין זיין לערנען. אבער
נישט לאנג איז ער דאָרט גיווען בעליעבט. מען האָט
איהם באַד אָנגיהויבען אָנצומאָן גרויסע צרות,
ווייל ער האָט גיהאט אַ נאטור פון אַ פאָרשער,
פון אַ זעלבסטשטענדיגען דענקער. ער האָט זיך נישט
גילאָזט פערפויקען דעם קאפּ מיט רעליגיעזע נאָר-
רישקייטען, נאָר האָט, נאָך אלס אינגעל, איבער
אַלץ נאָכגיטראַכט און אויף אלעם גיפרעגט קשיות.
צו 17 יאָהר איז דע פאאפ אַריינגיטראַטען אין
דעם אוינאווערויטעט פון בריסעל. דאָרט האָט ער
גישטודירט פילאָזאָפיע און האָט איבערגעראשט זיינע
פראָפּעסאָרען מיט זיין שאַרפען פילאָזאָפישען יונגען
קאָפּ. דיא גאנצע צייט האָט ער גילעבט זעהר
אַרים פון עטליכע פראָנען וואָס זיין אַרימער פאָ-
טער פלעגט איהם פון צייט צו צייט צושיקען. ווען
דע פאאפ האָט גיהאלטען אין רעכטען מיטען שטוד-
דירען איז אבער זיין פאָטער גישטארבען און צע-
זאָר איז געבליבען אָהן דעם אַרימען שטיקעל ברויט
וואָס ער האָט ביז אַהער גיהאט. צו 19 יאָהר האָט
ער אַלץ גימוזט פערלאָזען דיא אוינאווערויטעט און
ווערען אַ פראַסער בעל מלאכה. פון אונט-
ווערויטעט האָט ער אבער מיטגיקראָנען אַ דיפּ-
לאָם אלס קאנדידאט פון פיקאָזאָפיע און ליטעראַ-
טור און גיוואָרען איז ער אַ זעצער. נאָך דעם וויא
ער האָט גיאַרבייט אין פערשיעדענע דרוקערייען,
איז ער אָנגיקומען אין דיא דרוקעריי פון דעם פאָר-
צייטיגען סאָציאליסט בריזמע. דאָרט איז ער
שוין געבליבען אַרבייטען אַ לאַנגע צייט און דער-
נאָך האָט ער חתונה גיהאט מיט פריזמע'ס
טאָכטער.

שווער האָט זיך דער יונגער מאַן גימאטערט אַ
לעבען צו מאַכען פון זיין אַרבייט. דאָך, האָט ער

וועלכע זיי האבען נאכדער צוטראָגען איבער דיא
גאנצע וועלט.

אויף דעם קאָנגרעס פון דיא „אינטערנאציאָ-
נאלע“ אין בריסעל אין יאָהר 1868 האט דע פּאַאַפּ
געפיהרט אַ טיעף-וויסענשאפטליכען גרויסען ויכוח
געגען דיא דאָמאָליגע אַנאַרכיסטען, אָדער פּרוד-
האַניסטען. (פריהער איז ער אַליין גיווען איינער פון
זיי.) דיא „אינטערנאציאָנאלע“ האָט דאָן נאָך נישט
געהאט קלאָר בעשטימט איהר צוקונפטס אידעאַל,
און אַ טייל פון איהרע מיטגלידער, בעזאָנדערס
אין פראנקרייך, האבען גיוואָלט עס זאָל בלייבען
בעשטיין פּריוואַט-אייגענטום, נאָר דער שטאַט
און דיא קאָפיטאליסטישע פּריוועלעגיען זאָלען אָב-
גישאַפט ווערען. און דערנאָך זאָלען זיך דיא מענ-
שען גרינדען פּריוויליגע קאָאָפּעראַציאָנען (אונזי-
פעהר דאָס זעלבע וואָס בענדזשעמין טאָקער וויל
און וואָס פענטעקאָסט האָט גיוואָלט איידער ער
איז גיוואָרען אַ טאָמאני האָלניק). אויף דיווען קאָנ-
גרעס אָבער האָט דע פּאַאַפּ אין זיין וויכוח-גיהאַל-
טען אַ טיעף-וויסענשאפטליכען פאָרטראַג איבער
דיא אייגענטומס פראַגע, און דער רעזולטאַט איז
גיווען, אז דע פּאַאַפּ האָט דעם קאָנגרעס גלענ-
צענדר איבערצייגט און מיט 54 געגען 13 שטימען
איז אָנגינעמען גיוואָרען דיא אידעע פון גימינשאַפט-
ליכען פאָלקס-אייגענטום פון דיא פּראָדוקציאָנס-
מיטלען, פּערזאָנלעכע דורף אַ „פאָלקס-שטאַט“,
אָדער אַין אָרגאַניזירטע גיוועלשאַפט, אין וועלכע
דיא מאַיאָריטעט בעשטימט — אַלס דער גרונד-
פרינציפּ פון דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג פון
דער וועלט, און אזוי איז עס געבליבען ביזן היינ-
טיגען טאָג. דע פּאַאַפּ'ס דערמאָנטע רעדע איז גי-
דרוקט גיוואָרען און זיא איז ביזן היינטיגען טאָג
אַ וויכטיגער וויסענשאפטליכער דאָקומענט. פונקט
אזוי איז פּעריהמט זיין „בעריכט איבער דיא רע-
גירונג-דיענסטען“, וועלכער איז אויף גיווען אזא
רעדע וואָס ער האָט גיהאַלטען אויף דעם קאָנ-
גרעס פון דיא אינטערנאציאָנאלע אין בריסעל אין
יאָהר 1874. אין דיווען „בעריכט“ בעווייזט דע
פּאַאַפּ צום ערסטען מאל, אז פיעל שפורען פון
סאָציאליסטישע איינריכטונגען געפינען זיך שוין
היינט, וויא דיא פאָסטען, דיא קאָיאָנע אייזענבאָה-
נען, דיא בריקען א. ז. וו.

טערדריקטע. צו 17 יאָהר איז ער שוין גיווען איי-
נער פון דיא גרינדער פון דיא פּריוויליגע פּעראיי-
ניגונג „פלאַמע פאָרווערטס“ אין בריסעל. אין 1861
איז ער גיווען איינער פון דיא גרינדער פון דיא
פאָרטנעשטריטענע אָרגאַניזאציאָן „לע פויבל“, און
אין 1864 איז ער געשיקט גיוואָרען פון דיווע אָר-
גאַניזאציאָן אַלס דעלעגאַט צו דעם בעריהמטען
היסטאָרישען אינטערנאציאָנאלען קאָנגרעס אין
סענט מאַרטענס האָל, אין לאַנדאָן, וואו ער האָט
גיהאַלפּען גרינדען דיא בעריהמטע „אינטערנאצי-
אָנאלע ארבייטער פּעראייניגונג“ (בעקאנט אונטער
דעם קורצען נאָמען „אינטערנאציאָנאל“), וועלכע
האָט אָנגינעמען „דאָס קאָמוניסטישע מאַניפעסט“
פון קארל מאַרקס און פרידריך ענגעל אַלס איהר
פאָרגאָס און איז גיוואָרען דיא מוטער פון דיא היינ-
טיגע סאָציאליסטישע בעוועגונג פון דער וועלט.

ווען דע פּאַאַפּ איז צוריקגעקומען קיין בעלגיען
האָט ער גינעמען מיט אַלע כוחות פּערברייטען דיא
פרינציפּען פון דיא „אינטערנאציאָנאלע“. אָהן
אויפהער און אונערמירליך האָט דע פּאַאַפּ, —
דערנאָך נאָטירליך מיט דיא היכף פון נאָך עט-
ליכע טיכטיגע קעמפּפּער — טאָג און נאכט גי-
מאַכט פאָלקס-פּערזאָנלעכע און אַלע שטעט און
גיהאלטען רעדעס און פאָרטרענע, אין וועלכע ער
האָט מיט אייזערנע בעווייזען ערקלערט דיא וואָר-
הייט פון סאָציאליזמוס. אין 5 יאָהר — פון 1865 ביז
1870 — האָט דיווע אונערמירליכע פּראָפּאַגאַנדע
צוזאַמענגיבראַכט אונטער דיא רויטע פאָהן ביז
60 טויזענד בעלגישע ארבייטער און בריסעל איז
גיוואָרען דורף דע פּאַאַפּ און זיינע תלמידים דיא
הויפטשטאָרט פון דיא סאָציאליסטישע וויסענשאַפט
אין גאנצען אייראָפּעאישען קאָנטינענט.

דען דע פּאַאַפּ איז נישט נאָר גיווען אַין אַג-
טאָטאָר, — ער איז אויף גיווען אַ גרויסער טהע-
אָרעטיקער פון סאָציאליסטישע וויסענשאַפט, און
אויף דיא היסטאָריש-בעריהמטע קאָנגרעסען פון דיא
„אינטערנאציאָנאלע“ האָט מען אַלע מאל גיקענט
הערען דעם בעלגיער צעזאָר דע פּאַאַפּ האַלטען
וויסענשאַפטליכע וויכוחים איבער פּראָקטישע פּראַ-
גען וועגען סאָציאליזמוס און אריינגעבען דיא דע-
לעגאַטען פון אַלע לענדער טיעפּיוניגע גידאַנקען.

און דיזע גאנצע ריזען-ארבייט האָט ער אַלץ פערטיג געבראַכט אין זיינע עטליכע „רוהע“-שטונדען, וואָס זיינען איהם איבערגעבליבען אין טאָג פון זיין אַרומ-לויפֿען צו פֿיס אויף זיינע ווייטען, וועלכע האָבען איהם איינגעבראַכט אזוי פֿיעל, קוים קוים דיא נשמה צו דערהאַלטען. קיין קארעמע האָט ער נישט געהאַט — דערצו איז ער גיווען פֿיעל צו ווייניג שאַרלאַטאַן. קיין רייכע פּאַציענטען האָבען איהם נישט גירופֿען — דערצו איז ער גיווען אַ צו עהרליכער שונא פֿון געלד-זאַק און גאווה. ביי קיין אַרימע פּאַציענטען האָט ער קיין געלד נישט גינומען — דערצו איז ער גיווען אַ צו גרויסער מעגלעכקייט פֿריינד. קיין הויכע שטעללע, געפּאַסט צו זיינע גרויסע קענטניסען, האָט איהם די העררשענדע וועלט נישט גיגעבען — דערצו איז ער גיווען צו ווייניג בערייט צו פֿערקויפֿען זיין געוויסען און צו שרייבען און צו זאָגען וואָס זיי ווילען. און אזוי האָט זיך דיזער עדלער גרויסער מאַן גימאַטערט זיין גאנצען לעבען אין אַרימ-קייט און נויט! „איך וועל שוין מיין גאנצן לעבען בלייבען אַ פֿראַלעטאַריער“ האָט ער אַ מאָל געשרי-בען — און אזוי איז עס גיווען.

אַבער וואָס דאַרף ער עשירות? דיא פֿרייהייטס-בעוועגונג איז גיווען זיין גליק און זיין לעבען! עס איז נישט גיווען קיין איין וויכטיגע פֿערזאַמלונג פֿון אַרבייטער אין גאנצען לאַנד, וואו דעפּאַאַפּ זאָל נישט זיין און זאָל נישט געבען זיינע עצות: קיין איין אינטערנאַציאָנאַלער קאָנגרעס, פֿון וויסענשאַפֿט, פֿון פֿילאָזאָפֿיע אָדער פֿון סאָציאַלען קאַמפּף, וועל-כען דעפּאַאַפּ זאָל נישט בייזאָהנען און בעלעהרען: דיא פֿערזאַמלעטע מיט זיינע קלוגע וויסענשאַפֿט-ליכע רייד. און ער איז אימער גיווען צופֿירדען מיט דעם גאנצן פֿון דער בעוועגונג. ער האָט גאנצן נישט גיוואוסט אַז מענשען זיינען נאָר מענשען און האָט נישט גיהאַט קיין פֿריטענזיעס פֿאַר וואָס מען פֿיהרט זיך נישט וויא עס גיהערט צו זיין, פֿאַר וואָס מען קריגט זיך א-ז. וו. עס האָבען גימענט אויף אַ קאָנגרעס פֿאַרקומען ווער ווייס וואָסירע קריגערייען, האָט דאָס איהם נישט טרויעריג גימאַכט. „עס גייט פֿאַרט פֿאַרווערטס“ האָט ער גיזאָגט.

און דיזע אונערמידליכע אַרבייט, דיזע „הייליגע פרומקייט“ זיינע צו דיא וואַהרהייט און אמת'ע

נאָר בעריהמט האָט זיך דע פּאַאַפּ גימאַכט און דיא גאנצע וויסענשאַפֿטליכע וועלט דורך זיינע פּאַליטישע-קאָנאָמישע ווערקע, בעזאָנדערס דורך זיין „קורזוס פֿון פּאַליטישע עקאָנאָמיע“, וועלכעס איז גיווען אַ סעריע וויסענשאַפֿטליכע פּאַרטערנע וואָס ער האָט גיהאַלטען פֿאַר דיא בריסעלער אַרבייטער פֿעראייניגונגען און איז דערנאָך גידרוקט גיוואָרען אין זיין וויסענשאַפֿטליכען זשורנאַל „ליע-קאָנאָמיע סאָסיאַל“. דיא גרויסע אויטאָריטעטען פֿון פּאַליטישע עקאָנאָמיע פֿון אלע לענדער, — וויא דיא פּראָפּעסאָרען דע-לאָוועליע פֿון בעלגיע, סמאָלער, וואַנער, שעפֿלע און פּאַן שעעל פֿון דייטשלאַנד, לאַ סאָוויאַ און דע-גובערנאַטס פֿון איטאַליען — האָבען דיזעס ווערק שטאַרק געריהמט. דער וועלט בעריהמטער העקטאָר דעניס, דער פּראָפּעסאָר פֿון פּאַליטישע עקאָנאָמיע פֿון דעם בריסעלער אוניווערזיטעט, שרייבט וועגען דיזען ווערק דאָס פּאַלענדע:

„דיזער „קורזוס“ איז דיא ערסטע פּראָפּע וואָס איז אין בעלגיע גימאַכט גיוואָרען, אויפצובויען דיא גיזעל-שאַפֿטליכע וויסענשאַפֿט אויף גאנצן נייע פֿונדאַמענטען, געגרינדעט פֿון איין זייט אויף נאַטור-וויסענשאַפֿט און פֿון דיא אַנדערע זייט אויף היסטאָריע און עטהיק. דורך זיינע מיטעל קענטניסען פֿון דיא נאַטור-וויסענשאַפֿטען איז דעפּאַאַפּ גראַד גיווען דער גיפּאָסטעמער מאַן פֿיר דיזען אונטערנעהמונג. ער איז, אַ חוץ אַ פֿער-ברייטער פֿון וויסענשאַפֿטליכע פּאַקטען, אויך אַ פֿאַר-שער וועלכער ווייסט צו פֿריינגען דיא וויסענשאַפֿט אויף נייע וועגען און ווא צו בעגרינדען אויף נייע פּאַקטען.“

און דיזער גרויסער פּאַרשער, מיט וועלכען דער סאָציאַליזמוס מעג זיך גרויס האַלטען, האָט פֿער-שפּרייט דאָס ליכט פֿון זיין חכמה אין אלע לענדער. ער האָט געשריבען כמעט אין אלע דייטשע, פּראַנ-צייזשע, פֿלעמישע און האַלענדישע סאָציאַליסטישע צייטונגען.

אַ חוץ דעם האָט ער זיך בעריהמט גימאַכט מיט זיין איבערזעצען לאַסאַליס און טשערנישעווס-קייס וויסענשאַפֿטליכע סאָציאַלע-עקאָנאָמישע ווערקע אין פּראַנצייזש און האָט אויף אזא אופן בע-קאַנט גימאַכט דיא וועלט מיט דיא וויסענשאַפֿט פֿון דיזע צוויי פּאַלקסיקעמפּפּער.

דיא צוקונפט גיהערט צו אייך! דינע צוקונפט וועל איך שוין נישט זעהן... איך ווייס נישט אויב איך וועל נאך לעבען א יאהר... אדע!"

דיא שטילקייט פון א קבר האט גיהערשט אין זאלע, אז מען האט ניקענט הערען דעם שווערען אכניהאקטען אטהעם פון דעם בראווען דאקטאר, און ביי פילע האבען זיך גישטעלט טרערן אין דיא אויגען.

און ווען דיא סאציאליסטישע פארטיי פון בעל-ניען האט "איהר טייערען פריינד צעזאר" (אזוי פלעגט מען איהם אימער רופען) אָנגיבאַטען, אז זיא וויל איהם אויף איהרע קאסטען אוועקשיקען קיין ווידעראנקרייך, אום זיין געזונדהייט צו בער-סערן (דעמילט האט ער שוין גיהאלטען פאר'ן טויט), האט דעפאפא אָבינענטפערט מיט דעם פאלגענדען בריעף:

"איך ווייס, וואס פיר בראווע גוטע הערצער עס האבען גימאכט דינען פארשלאג און איך פיהל מיך גליק-ליך, אז אזא בעשלוס איז פון דיא פארטיי אָנגנומען גיווארן מיט אַלגומינע שטימען. אָבער איך קען אייער אָנבאָט נישט אָננעמען, צוליב צוויי טעמים. ערשטענס זיינען דא אין דיא פארטיי טויזענדער קראנקע, וועלכע האבען עס פונקט אזוי גוט נויטיג צו לעבען אין ווידעראנקרייך, וויא איך, און זייער טויט וועט פיר זייער פאמיליע זיין פונקט אזא אונגליק, וויא מיין טויט פיר מיין פאמיליע. איך קען דאס נישט פערטראגען, צו פער-לענגערן מיין לעבען אויף דער וועלט פאר א ווילדע אויף דיא קאסטען און דורך דיא אָפּפערונגסליכקייט פון דינען אונגליקליכע, וואס פיעלע פון זיי זיינען יונגער פון מיר און קענען נאך פערנעמען א וויכטיגען פלאץ אין דער וועלט, וועהרענד מיין ראלע איז דאך שוין סיי וויא סיי פאלד אויסגעשפיעלט. צווייטענס: ביז היינט האב איך און מיין פאמיליע אימער גילעבט פון מיין אוי-געבע ארבייט און עס וואלט מיר גיווען זעהר שווער צו ענדיגען מיין לעבען אויף דיא קאסטען פון דיא גוט-הארציגקייט פון מיינע פריינד, וועלכע זיינען אַרומע אר-בייטער, אזוי גוט וויא איך, און אַפּט נאך אַרומער פון מיר, במה נפשך, קען איך אָנפערש ווידער נאך לע-בען אין ווידעראנקרייך, מוז מען זעהען מיר דאָרט צו שאַפּען אַרבייט, פון וועלכע איך זאל מיך קענען ערנעהן רען; קען מען ווידער דאָרט פאַר מיר קיין אַרבייט נישט

מעגליכקייט, דינע אייביגע מאטערנים און נויט ביי אזא כמעט איבערנאטירליכע גייסטיגע אָנ-שטרענגונג, האָבען זיין געזונד שטארק אונטערגי-גראָבען. דאָך, טויט-קראנקערהייט האט ער ווייטער אָהן אויפהער געארבייט פיר דעם סא-ציאַליזמוס; טויט-קראנקערהייט איז ער ניקומען צו לויפען צום גרויסען סאציאליסטישען וועלט-קאָנ-גרעס אין פאַרזי אין יאהר 1889. ער האט שוין קוים כוח גיהאט צו ריידען - אָבער גירעדט האט ער פאַרט. זיין שטימע האט זיך גיהערט אויף דינען קאָנגרעס וויא פון א קבר. אין דעם זעלבען יאהר איז ער נאך גיווען אויף דעם וועלט-קאָנגרעס פון קאָפּעראטיווע פעראיינען אין פאַרזי.

וויא ריהרענד זיינען דיא פאלגענדע ווערטער, וואס אונזער פריינד פ. קראנץ שרייבט וועגען איהם אין דיא "ארב. צייט." פון פאר דריי יאהר, וועגען דעם וואס ער האט בעמערקט, ווען ער איז גיווען מיט איהם צוזאמען אויפ'ן קאָנגרעס אין פאַרזי, עטליכע וואָבען פאַר זיין טויט:

"איך וועל ניעמאלס פערגעסען דיא ריהרענדע סצענע פון זיין אָבשיעד נעמען. דיא שרעקליכע שווינדוכט האט איהם שוין כמעט אין גאנצען אויפגערעסען זיינע דונגען, וועלכע האָבען נאָר גע-אַטהעמט פיר דיא בעפרייאונג פון דיא אַרבייטער און פיר דעם גליק פון דיא גאנצע מענשהייט. ער האט קוים ניקענט אויסריידען עטליכע ווערטער, מיט א שטימע אזוי וויא פון א קבר. דער שרעק-ליכער הוסט, וואס האט איהם געשטיקט, און דיא טויטליכע בלאַסקייט פון זיין פיינעם געזיכט, וואס איז גיווען בעזירט מיט א העררליכע בלאַנדע באָרד און גלענצענדע קלוגע אויגען, האָבען אונז גיגעבען צו וויסען, אז זיינע טעג זיינען געציילט.

"גענאָסען און פריינדע", האט ער גיזאָגט, אָנ-שטרענגענדיג זיינע לעצטע קרעפטען, אז מען זאל איהם קענען הערען; "איך בין שוין מעהר נישט וויא א שאַטטען פון דעם וואס איך בין פריהער גיווען, איך האָב גיהאַלטען פיר מיין פפליכט צו קומען אהער און זאָגען מיין ברידערליכען אדע... אַרבייט מיט ענערגיע פיר דיא בעפרייאונג פון פראָלעטאַר-דיאַט, קעמפּפט אין דיא רייהען פון פראָלעטאַריאַט, פראָפאַגאַנדירט דיא אידעען פון סאציאַליזמוס.

דיא צוקונפט.

דען 19טען דעצעמבער 1890 האָט דיווער ער-
לער מאַן גיענדיגט זיין טהייערען לעבען, וועלכען ער
האָט פשוט מקריב געווען פיר דיא בעפרייאונג
און בעגליקונג פון דיא אָרימע פון דער וועלט!
„ער איז ניט גיווען קיין בעלגיער“ — ענדיגט
דאָמעלאַ-ניעווענהויז דיא בעשרייבונג פון זיינע
לעצטע יאָהרען — (פון וועלכע בעשרייבונג מיר האָ-
בען דאָ אַרויסנינומען אייניגע פאקטען). — „ער איז
ניט גיווען קיין בעלגיער, ער האָט גיהערט צו דיא
גאנצע מענשהייט. ער איז גיווען אַ מאַן, וועלכען
מען קען מקנא זיין, דען איהם גיהערט מיט'ן פול-
לעז מויל דאָס שענסטע וואָרט, וואָס מען קען
נאָר אויף עמיצען זאָגען: —

ער איז גיווען אַ מענש'!

* * *

דיא בעלגישע סאָציאליסטען האָבען זיין קער-
פער אַראָבגבראכט פון קאנעי קיין בריסעל און
דען 25סטען דעצעמבער 1890 האָט אַן אונגע-
הייערע מאסע מענשען אָנגיטאָן דעם ערלען דיינקער
און קעמפפער דעם לעצטען כבוד, בעגלייטענדיג
זיין קערפער מיט אַ גלענצענדע ריהרענדע פאַרארע
צום קבר.

דער גרעסטער טהייל פון דיא מאסע, וואָס
זיינען גיווען ביי דער לוייה, איז בעשטאנען פון אַר-
בייטער, וואָס דער פערשטאַרבנער האָט גע-
קעמפט פיר זיי; אָבער פילע הונדערטע זיי-
נען אויף גיווען צווישען זיי ניט קיין אַרבייטער,
נאָר סטודענטען, לעהרערס, פראָפּעסאָרען, שריי-
בער, פאַרשער און אלער-האַנד וויסענשאפטס-לייט,
וואָס דער טהייערער טויטער האָט ביי זיין לעבען
געדינט און געשריבען פיר זיי.

* * *

דיא סטודענטען און פראָפּעסאָרען פון דיא
בריסעלער אוניווערסיטעט האָבען זיך נאָך זיין טויט
גיווענדעט צו דיא בעלגישע רעגירונג מיט אַ פער-
לאַנג, אַז זיא, דיא רעגירונג, זאָך אויף איהרע קאָס-
טען אויפשטעלען אַ מאָנומענט פאַר צעזאָר דע-
פאאַפּ, פאַר זיינע וויכטיגע דיענסטע וואָס ער
האָט גילייסטעט פאַר דיא וויסענשאפט. אַז דיא
רעגירונג האָט דאָס ניט גיוואָלט טאָן, דאַרף מען
נאָטירליך ניט זאָגען. דע-פאאַפּ איז אפילו גיווען

געפינען, אָדער קען איך דאָרט דיא אַרבייט, וואָס מען
געפינט, ניט טוען, בעווייזט דאָס, אַז איך בין אונגלייך
געוואָרען און מוין צייט איז אויס. איך האָלט גאָר ניט
אזוי שטאַרק פון דיא עלענדיגע זאך וואָס מען רופט
„לעבען“; גיכער זאָג איך וויא ראַבליי זאָגט: „לאַז
דיא פאַרהאַנג פאַלען און דאָס שטיק איז אויס“. דיינקט
נאָך וועגען דעם, ווערטע פריינדע, שטעלט זיך פאַר
אַז איהר זייט איך, און איהר וועט אַליין זאָגען, אַז איך
קען ניט אַנדערס טאָן.

נאָר דיא ערעלסטע נשמה קען אזוי ריידען!
אין אמת'ן — וויא דאָמעלאַ נייעווענהויז בעמערקט
דערויף זעהר ריכטיג — וואָלט דיא בעלגישע פאַרטיי
מיט דעם דיווען ערלען מאַן נאָר בעצאָהלט אַ גאנצן
קרייניקען טהייל פון דעם חוב וואָס זיא איז איהם
שולדיג, פאַר דעם וואָס ער האָט פאַר איהר אויפ-
געאַפּפערט זיין גאנצען לעבען.

אין ווינטער פון יאָהר 1890 איז ער פאַרט
גיפּאָהרען קיין קאננעי, זידפראנקרייך. מען האָט
גיוואוסט, אַז דער „צום ווידערזעהען“ וואָס מען
האָט איהם גיוואָנט, דריקענדיג זיין האַנד צום אב-
שיעד, וועט שוין ניט מקוים ווערען. ער האָט שוין
קוים דערלעבט אַהינצוקומען. פון וועג האָט מען
גימערלעט אַז ער איז גישטאַרבען — אזוי ווייט האָט
ער שוין גיהאַלטען.

צו בענאָא מאַלאַן, דעם בעוואוסטען גילעהר-
טען פראנצויזישען סאָציאליסט (וועלכער איז דאָ
ערשט פאַר אַ יאָהרען גישטאַרבען), האָט דע פאאַפּ
דאָן גיוואָנט פאַלגענדע ווערטער:

„איך שטיי שוין מיט איין פוס אין קבר, אָבער
איך בעט אייך, אַז ביז מוין לעצטע מינוט זאָלט
איהר מיר דערציילען אַלץ וואָס עס גייט פאַר אין
דער סאָציאליסטישער בעוועגונג פון דער וועלט,
וואָרים איך ווינט נאָך-צוקוקען דעם פראָלעטאַט-
ריאָט אויף אַלע זיינע וועגען וואָס ער גייט אין זיין
קאמפּף פיר דיא ערנייערונג פון דיא מענשהייט —
דיא ערנייערונג, וועלכע וועט בריינגען גליק פאַר
אַללע“.

אויף אַ קורצע צייט האָט איהם אָנגעהויבען
בעסער צו גיין אין זיין געזונדהייט. באַלד דער-
נאָך איז איהם אָבער וויעדער ערגער געוואָרען,
און —

מאסען סאָציאליסטען זיינען זיך צוזאמען ניקומען צו דייער דעמאָנסטראציען פון אלע שטערט פון בעלגיען און אויך פון אויסלאנד. דאָס איז גיווען אַ מין הייליגע סאָציאליסטישע „עבורה“, זאָ צו זאָגען.

אויף דעם מאָנומענט האָט מען אויסגעקריצט נאָר דיא פיער ווערטער:
„דאָ ליגט אַ מענש“.

ב. פייגענבוים.

אין מיליטער, אָבער ער האָט דאָך דאָרט נאָר געהייסט מענשען, ניט גיטשען, וויאזשע קומט איהם אַ מאָנומענט? ...

אָבער דיא סאָציאליסטישע פארטיי האָט אליין צוזאמענגעקליבען אַ גרויסע סומע געלד, צו וועלכע פילע גרויסע לייט האָבען צושטייער גיגעבען, און מען האָט איהם אויפגישטעלט אַ גרויסארטיגען מאָנומענט אויף זיין קבר אין בריסעל.

ביי דיא ערשטע אויפדעקונג פון דעם מאָנומענט איז גיווען אַ גרויסע סאָציאליסטישע פארדע.

א וואנדערבארע מלוכה.

נישקש'דיג. איך האָב איהם צוגעלאפט עטליכע טויז נאָררישע שאכות, עטליכע שבל'דיגע און אַ פאָר קלאַטץ-קשיות. איך האָב פארענטפערט דיא האַרבע שאַלה פון „שלי-שלך“ און האָב איהם „אויפגעוויזען בפירוש, אַז דיא בינונים פון פרק וואָס זאָגען, אַז „מיינע איז מיינע און דיינע איז דיינע“, זיינען דאָס דיא סאָציאליסטען, און מיין פריינד האָט זיך גע-פיהלט זעהר בערוהיגט ווען איך האָב איהם פער-זיכערט, אַז דיא סאָציאליסטען זיינען חס ושלום ניט אויסען אוועקצוגעהמען ביי איהם זיין בינעל-אייזען מיט דיא שער, נור אדרבא, זיי ווילען איהם נאָך נאָר פארשפאָרען דיא רענט וואָס ער צאָהלט זיך גערס אנענט פאר דיא דריי מאַשינען וואָס ער האָט ביי זיך אין בייסמענט. קורץ, איך בין שוין גיווען מיט איהם נאָר אויף אַ שטייגער, און ניט-ווילענדיג האָט ער שוין גיהאט עטליכע מאָל צוגישאָקעלט מיט'ן קאָפּ, פונקט וויא ער וואָלט מסכים זיין, אַז קארל מאַרקס איז משמעות ניט אַזא נאָר, וויא ער, משה טראַסק, האָט לכתחילה געמיינט. פלוצלונג אָבער האָט ער אַ שפרונג ניטאָן פונקט וויא אַר-כימער, דער גריכישער ערפינדער, ווען ער איז פלוצלונג אַרויסגישפּרונגען פון וואָנע מיט דעם אויס-רוף „אייירעקא!“ (איך האָב געפונען) און האָט מיך אַנגיכאפט פאַר'ן לאַטין און האָט אַנגיהויבען צו טענה'ן מיט האַרץ:

ויהי היום — האָב איך גיהאט אַ ויכוח מיט מיין פריינד אונד לאַנדסמאַן משה טראַסק מכות סאָציאליזמוס.

ווער איך בין, ווייסט איהר מן הסתם, און אויב איהר ווייסט ניט, טאָ קוקט זיך איין, זייט מוחל, דיא אונטערשטע שורה; נאָר ווער משה טראַסק איז, דאָס מוז איך אייך זאָגען. ער איז אַ איד פון פראַפעסיע און אַ שניידער פון נאַציאָן, דאָס הייסט, אַז דיא שניידעריי איז אין דר'ערד מאַכט ער זיך אַ לעבען פון זיינע יורישקייט. ער איז אויך אַ שטיר קעל יודע ספר און פאַרנעהט אַפּטמאָל טיעף אין חקירה אריין. ווען ער איז זיך מיט אייך. מתוכה אין עפעס אַ הויכען ענין, האָט ער זיך אַ טבע, אַז ער נעהמט אייך אָן פאַר'ן לאַטין פון אויער קאפּאָטע, און טענה'ט אַזוי לאַנג, ביז ער קוועטשט אייך צו צום וואָנט, ניט מיט זיינע טענות, נור פשוט מיט דיא הענט, און ער לאָזט אייך ניט אָפּ, ביז איהר מוזט איהם זאָגען, אַז ער איז גירעכט.

אַזא מין מענשיל איז מיין לאַנדסמאַן משה טראַסק. און מיט איהם האָב איך דאָס גיהאט אַ ויכוח וועגען סאָציאליזמוס און דיא צוקינפטיגע גע-זעלשאַפט. עס פאַרשטעהט זיך, אַז איך בין גיווען דאָפּיר, און ער איז גיווען דאָגענען.

אין אַנפאַנג איז מיר מיט איהם גיגאנגען נאָר

דיא אויגען, פונקט וויא איינער זאגט: מיר וועסטו קיין קאץ אין בוץ נישט איינריידען!

איך האב אבער גאָר נישט גיכאכט בשעת מעשה און דאָס האָט מיין משה'ן גימאכט אַ ביסעל שטור ציג. ער האָט זיך אפילו גיהאלטען פאַר אַ שטיקעל יודע אין דער לאַנדקאַרטע, נור אַ קשיא אויף אַ מעשה, מען קען אַ מאָל פאַרזעהן, איך ווידער האָב מיט פולען ערנסט ווייטער גירעדט:

— איך וועל אייך ווייזען אַ מלוכה, וואו אַלע פאַמיליען לעבען זיך וויא ברודער צוזאַמען, קריגען זיך נישט און רייסען זיך נישט איבער חיונה; יעדערער טהוט זיך זיינע אַרבייט צו וועלכע ער איז פעהיג און וועלכע ווערט איהם צוגעטהיילט: אַ טהייל שאַ פֿען אויף איין אָרט, אַנדערע פֿאַהרען אַרום און טראָגען פאַרנאָנדער סחורה אין אַלע ווינקעלעך פון דער מלוכה. אַבער יעדערער פון זיי אַרבייט נישט פאַר זיך אליין, נאָר פאַר'ן כלל, ער איז אַין אַרבייט טער ביין כלל, און דערפאַר זאָרט פאַר איהם דעם כלל, אז עס זאָג איהם קיין זאך נישט פעהלען. און אזוי וויא יעדער איינציגער איז אויף אַ קליינער חלק פון כלל, קומט שוין ממילא אויס, אז יעדערער איז זיין אייגענער בעל הבית. און אזוי וויא אַלע בירגער פון יענער מלוכה געניסען אַלע גלייך נאָר פון זייער אַרבייט, דעריבער ווייסען זיי נישט פון נאווה, קנאה, שנאה, און פון אויסוויגען איינער דעם אַנדערן, און לעבען זיך גליקליך.

— און ווער איז זייער מלך? — האָט ר' משה גיפרעגט אַפּלאַזענדיג מייע לאַטצען און קוקענדיג אויף מיר זעהר אויפמערקזאם.

דיא מלוכה האָט אַ רעגירונג, אַבער נישט קיין מלך. דיא רעגירונג איז פון דיא בירגער גופא און זיא שטעהט אין שטענדיגער בעריהרונג מיט דיא בירגער און מיט יעדערן פון זיי. דיא רעגירונג רונג מאַכט נישט קיין זאַקאָנעס אויף אַלע מאָל, וויא אונזער רעגירונג, נאָר יעדען טאָג, יעדע שעה נישט זיא אַרויס איהרע בעפעהלע וויא עס פאַסט זיך פאַר דיא פּערהעלטניסע פון דיא בירגער, און דער-ריבער ווערען דיא בעפעהלע פּינקטליך אויסגעפיהרט. דיא רעגירונג ווערט אויסגעהאלטען נור דורך דיא בירגער און קען קיין אויגענבליק נישט בעשטעהן אָהן זיי. ווען דיא בירגער זאָלען זיך איין אויגענבליק

— אַבער דאָס איז דאָך גאָר נישט מעגליך אין דער וועלט! וואָס ווילט איהר מיר דאָ איינריידען? אז פיינוקע היענעס, וואָס איך געדיינק נאָך וויא זיין טאטע פלעגט זיך אַרומנאַרטלען מיט אַ שטריק ווען ער פלעגט זיך וועלען אויספוצען, און וואָס אַרבייט ביי מיר פון שטיק, זאָל זיין אַ גלייכער פריץ מיט מיר! נישט דערלעבען זאָל ער! קען ער לייענען אַ שטיקעל מפּטיר? קען ער מקבל שבת זיין? וואָס? ער וויל אויך עסען? ער האָט אַזא מאָד גען וויא איך? אַבער וואָס בין איך מחויב צו מאַכען שאַפּס פאַר איהם? און וואָס וואָלט ער גיטאָן אָהן מיין שאַפּ? אַט מאַך איך צו, געהט ער אַרום פּוסט-אונפאַס! דאָס איז דאָך גאָר אַנטקעגען דעם דרך הטבע, אז פיינוקע און איך, משה טראַס, זאָלען זיין גלייכע מיוחסים! אדרבא, אַט ווייזט מיר אין דער וועלט איין איינציגען ביישפּיעל, אז דאָס קען עקסיסטירען, אז דאָס האָט אַ מאָל עקסיסטירט? ווער וועט דאָס וועלען טהאָן אַ שטאָך אַרבייט, און ווער וועט זיך דאָס וועלען דרייען דעם קאַפּ, אויס-געפינען זאכען, מאַכען פאַבריקען, עפענען שאַפּס, און נאָך אַזעלכע זאכען? אדרבא, אַט ווייזט מיר אויב אזא מין וועלט וויא דיא סאָציאליסטען ווילען איז גאָר מעגליך אין דער טבע!

אַלס משה טראַס האָט גיענדיגט זיין טענה מיט אַ קדמא-זאלא-ננון, האָט ער שוין גיהאלטען מייע ביידע לאַטצען אין זיינע ביידע הענט און דער וואָס-איך-האָב-דיא-הענט-ניט-געוואשען ווייס וואָס פון מיר אליין וואָלט איצטער גיוועזען, ווען מיר וואָלט בשעת מעשה נישט איינגעפאַלען אזא גוטער תירוץ, דאָס ער האָט מיך אַבגילאָזען מעהר נישט פון גרויס חירות:

— און וואָס נישט איהר מיר, ר' משה, אז איך ווייז אייך אויף, דאָס פון ששת ימי בראשית אָן איז דאָ אין דער וועלט אזא מלוכה, וואו אַלץ פיהרט זיך אויף'ן סאָציאליסטישען אופן, און פון דעסטוועגען געהט דאָרטען אַלץ צו אין בעסטען אָרדנונג, און אַללע איינוואָהנער פון יענער מלוכה לעבען אין פריעדען און גליק?

— געהט, געהט, איהר לאַכט דאָס! — האָט ר' משה גיענטפערט און האָט צוגעפינטעלט מיט

ביי דעם אנדערן, אָט דרעהען זיי זיך אום מיט דיא שאַרפען אַרױף, וויא א צײלע מטבעות, שטייענדיג, איך זעה אויך צווישען זיי וויסינקע קייקעלעך, מיט א פינטעלעך אין מיטען, פונקט וויא א קערנדיל. וואָס זיינען דאָס פאַר אַ מין קייקעלעך?

— דאָס זיינען פירנער פון דער מלוכה, פון וועכער איך האָב אױך דערציילט.

— וואָס האָט זיך מיר געחלומט מיר און מיינע גוטע פריינד, היינטיגע נאכט, און אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר, זאָל אויסגעהן, רבונג של עולם, צו אייער קאָפּ, לייב און לעבען, און-האַר-און-גאָר! האָסטו גייערט אַ משל! וואָס פאַרגלייכט איהר דאָ דיא רויטינקע פינטעלעך וואָס מען קען ניט זעהן אפילו דורך שפאָקולען, מיט מענשען וואָס מוזען האָרעווען און מאַכען אַ לעבען.

— שאַ ר' משה, שעלט זיך ניט; דיא רויטינקע פינטעלעך מוזען אויך האָרעווען און מאַכען אַ לעבען, און ווען זיי וואָלטען ניט גימאכט זייער לעבען, וואָלט איהר אויך ניט גילעבט. דאָס זיינען דיא פּעדלער, דיא סוחרים פון דער מלוכה, און זיי טראָגען פאַרנאָנדער איבער דער גאַנצער מלוכה אַ נייטיגען אַרטיקלעך, וואָס אַלע איינוואוינער פון דער מלוכה מוזען דאָס האָבען צום לעבען. זיי זיינען זיך אַליין מתפרנס בכבוד פון דער לופט און האַלטען אויס אַלעמען מיט דעם אַרטיקלעך. דיא לופט בע-שטעהט, וויא מען ווייס, פון צוויי יסודות, פון זויער-שטאָף און פון שטיק-שטאָף. דיא מלוכה קען זיך גוט בענעהן אָהן שטיק-שטאָף, אָבער אָהן זויער-שטאָף קען זיא ניט לעבען ניט איין רגע, וויא אַ פיש אָהן וואַסער. אָט דיא רויטינקע קייקעלעך, וואָס איהר זעהט, האָבען אויך אַ טבע, דאָס זיי לאָזען פון זיך אַרױס דעם שטיק-שטאָף און ציהען אַריין זויער-שטאָף. זייער עובדא איז צו וואַנדערען איבער אַלע ווינקעלעך און געגנדען פון דער מלוכה, אום אַריינצונעהמען אין זיך דעם שטיק-שטאָף וואָס איז גאָר ניט נייטיג; מיט דער אונגלייכער משא קומען זיי אַריין אין דיא פיצעמאַנינקע רורקעלעך און קעמערלעך פון דיא לונגען אין דער צייט וואָס מיר אַטהעמען איין און דיא לונגען בלאָזען זיך אָן; אין דעם אויגענבליק כאַפען אָט דיא קייקעלעך און זיינען אַריין אין זיך דעם זויער-שטאָף פון דער

אָפּזאָגען צו אונטערהאַלטען דיא רעניערונג, מוז זיא אונטערנעהן, און דעריבער האַנדעלט דיא דאָזיגע רעניערונג פונקט אזוי וויא עס איז גוט פאַר דיא בירגער, און ניט אנדערס.

— איך האָב אויף מײן לעבען ניט גייערט פון אַזא מלוכה! וואו ליעגט זיא ערגיץ? קאָסט אַ סך א טיפּעט אַהין?

— איך ווייס ניט אויב איהר וועט קענען צו-קומען אַהין, אָבער אויב איהר האָט ניט מורא פאַר בישוף, קען איך פאַר אייך אַראַפּאכטען עטליכע איינוואָהנער פון יענער מלוכה און איך קען אייך זיי פאַרשטעלען.

— איך האָב פיינט אַזעלכע נאררישע המצאות!
— האָט מײן ר' משה אָנגיהויבען מיט א בעליידיג-טען טאָן.

— דאָס זיינען ניט קיין המצאות, ר' משה, איהר ווייסט, אז איך האָב אַ נאטור גלייך צו בעווייזען וואָס איך זאָג. האָט איהר אַ נאָדעך?
— אַ נאָדעל?

— יא, אַ נאָדעל וואָס נעהט.
— וועכער שניידער האָט דאָס ניט קיין נאָ-דעל, גאט אייך אַ נאָדעל.

— איז זיא ריין? אויב דער שפייץ איז פערראָסט קענט איהר בעקומען בלוט-פערגיפטונג, ווייל צום בישוף מוז איך אייך מיט איהר איינשמעכען אין קליינינקען פינגערל.
— שמע ישראל!

— האָט קיין מורא ניט, עס וועט ניט וועה טהאָן. בריינגט אויך צוויי שטיקלעך ריינע גלאָז. אזוי! איצטער ווייזט אייער פינגער.
אי, אי!

— שוין! לאָזט אַרױף דעם טראָפען בלוט וואָס איך האָב אַרויסגיקוועטשט אָט-דאָ אויפן גלאָז; איצט צומישט איך דאָס אין עטליכע טראָפען ווא-סער, און דעק דאָס צו מיט'ן צווייטען שטיקעל גלאָז. איצטער קוקט דורך מײן פאַרגרעסער גלאָז אויף דאָס בלוט, — וואָס זעהט איהר?

— אי, אי, וואָס דאָ טהוט זיך! איך זעה דאָ עפעס אַ גאַנצען תהום רויטינקע קייקעלעך, וויא פיציקע לינדעלעך, וויא זיי שווימען זיך אַרום אין דעם וואַסער. אָט לייגען זיי זיך צוזאַמען איינער

פרישער לופט, און לאזען ארויס פון זיך דעם אונ-
נוטציגען שטיק־שטאף. דאָס איז דיא פארדארבענע
לופט, וואָס מיר אָטהמען פון זיך ארויס.

— פלאי פלאים! וויא פיעל זיינען דאָ זייערע?
עס איז דאָך עפעס גאָר אָהן א צאָהל אין דעם
איין טראָפּען!

— גרויסע חכמים און פיזיאלאָגען האָבען אויס-
גיפונען, אז אַ קליינער טראָפּען מענער-בלוט (איין
קוביק־מילמעטר) האָט אין זיך 5 מיליאָן אזעלכע
קייקעלאָך, און אַ טראָפּען ווייבער-בלוט — $4\frac{1}{2}$ מיליאָן.
און אזוי וויא אַ מענשענס בלוט וועגט גע-
וויינליך איין 13-טעל פון זיין גאנצען קערפער-גע-
וויכט, קענען מיר אויסרעכענען, ווען מיר ווייסען
וויא פיעל אַ טראָפּען וועגט, דאָס אַ מיטעלער
מענש, וועלכער וועגט 160 פונט, האָט אין זיין
בלוט מעהר וויא 300.000 מיליאָן אזעלכע קייקעלאָך.
— אי, וואי מיר! עס שטעלט זיך דיא האָר
קאפּיר!

— זעהט איהר שוין אז דיא קליינע מלוכה
בעזיצט אַ סך איינוואָהנער. דיא דאָזיגע פּיעצמאָ-
נינגע קערנדלאָך, וואָס רהען ניט און ראסטען ניט,

און האַלטען אין איין טראָגען זיך, אין איין וואַנד-
רעווען דורך אלע אָדערן. אַרמערען און ווענען אין
מענשליכען קערפער, מאכען ערשט אויס איין איינ-
ציגע פאמיליע אין דער מלוכה, און דאָך זיינען זיי
200 מאָל מעהרער וויא אלע מענשען אין דער
וועלט, און אפשר 300 טויזענד מאָל מעהר וויא
אלע איינוואָהנער פון דיא יונייטעד סטייטס.

— עס האַפט פשוט פאַר'ן מוח! און וואָס
טוען דיא ווייסינקע?

— האַפט ניט, ר' משה! עס האָט דערוויילע
אויסגעטריקענט אייער טראָפּען בלוט און מיר וועלן
איבערלאָזען דיא ווייסינקע קייקעלאָך אויף אַ צוויי-
טען ויכט. אויף האָב אייך גאָר גיוואָלט וויזען, אז
אין דער טבע איז יא מעגליך דאָס אַ מלוכה זאָך
זיך פיהרען אויף'ן סאָציאַליסטישען אופן. אויב פייווקע
היענעס קען ניט זינגען מפּטיר אזוי שיין וויא איהר
מאכט ער דערפאַר אָבער אַ פאַר הויזען אַ סך בע-
סער וויא איהר, און איהר דאַרפט איהם דערפאַר
ניט אַרונטערוואַרפען.

האַט־זשע מיר אַ גוטען, ר' משה.

זקף גדול.

פון וואנען שטאמט דאס קאפיטאל.

(נאָך קארל מאַרקס).

V.

פיטאליסטישע סיסטעם. אויך איז פאר איהר ניין
טיג גיווען דאָס וואָס צו דער זעלבער צייט האבען
זיך צונויפגעקליבען גרויסע מאססען אָרימע, וואָס
האָבען קיין אנדערע לעבענס־מיטלען ניט גיהאט
וויא צו פערקויפּען זייער אַרבייטס־קראַפט און
וועלכע, וויא מיר האבען אין פאַריגען אַרטיקעל
גיזעהען, ווארען מיט שרעקליכע געוואלטיגע מיט-
לען געצוואונגען זייער אַרבייטס־קראַפט צו פער-
קויפּען.

נור דאָס איז נאָך ניט גענוג: דיא קאפיטאַל-
ריסטישע סיסטעם מוז האבען, אז דיא אַרבייטער
זאָלען זיין געבוירען, זאלען זיך אויסהאַדעווען און

מיר האָבען שוין גיזעהן, וויא אזוי דיא בויערן
זיינען מיט גוואלד אוועקגעטריבען גיוואָרן פון זייערע
פאַרמס; וויא אזוי דיזע פאַרמס האָבען אריינגיכאפט
דיא פריצים; וויא אזוי מען האָט דעריבער גינומען
בעארבייטען זעהר גרויסע פאַרמס מיט איין מאָל,
אנשטאָט דעם וואָס פריהער פלעגען דיזע זיין צו-
טיילט אויף הונדערטע קליינינקע, וועלכע זיינען
גיווען בעארבייט פון בעזונדערע קליינע בעלי־בתים.
דיזע אָנקלייבונג פון דיא פאַרמס אין איינצעלנע
הענט, אָדער דיזע אָנקלייבונג פון דעם פאַרמס־קא-
פיטאַל איז נייטיג פאר דעם וואוקס פון דיא קא-

ארבייטען אונטער א געוויסען פרייז, ווייס ער, און עס זיינען דא א סך ארבייטער, וואס וועלען זיך נאך פרייען צו ארבייטען פיר ווייניגער, נור א לעבען צו קענען מאכען. אין יענע צייטען אבער, ווען דער קאפיטאליזמוס האט. נאך ערשט גינעמען גע- בארען ווערן און עס איז נאך נישט גיווען אזא גרויסע און אזא שטענדיגע ארמיע ארבייטס לאזע, וואס זאל זיין פערטיג צו ארבייטען פיר ביליגער, וויא האט מען דאן גיקענט מאכען אז דער ארבייטער זאל אר- בייטען פאר א קליינעם פרייז?

דיא געשיכטע פון ענגלאנד, פראנקרייך און פון דיא איבעריגע געבילדעטע לענדער זאגט אונז, אז דיא מלוכה, דיא רעגירונג, האט זיך אריינגע- מיטט און האט גיצוואונגען דעם ארבייטער צו אר- בייטען פאר קליינע שכירות, כדי פאר זיין בעל- הבית זאל בלייבען אויפצוקלייבען קאפיטאל. דיא גיזעץ, וועלכע האבען געקריגט דיא געהאלטען, פער- לינגערט דיא ארבייטס-צייט און בעשטימט דעם ארבייטער'ס אונטערווארפענקייט אונטער דעם קאפיטאליסט — אט דאס איז נאך איינער פון דיא סודות וויא אזוי דיא ערשטע גרויסע קאפי- טאלען האבען זיך אָנגעקליבען; דאס איז נאך איינער פון דיא הויפט-פונדאמענטען, אויף וועלכע דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם איז געבויעט גע- ווארען.

אום דעם לעזער א בעגריף צו געבען, וויא ווייט דיא רעגירונג האט מיטגעהאלפען דיא ערשטע קא- פיטאליסטען, וועלן מיר בריינגען פון קארל מארקס א פאר ביישפילען: פאר דיא קעניגן עליזאבעטה פון ענגלאנד איז גיווען א גיזעץ, וויא פיעל א'ן ארבייטער זאל נעמען א טאג; און אויב דער בעל- הבית האט איהם גיגעבען מעהר, פלעגט מען איהם אליין נאך דיזע גיזעץ. ארעסטירען אויף צעהן טאג, און דעם ארבייטער פלעגט מען ארעסטירען אויף איין און צוואנציג טאג דערפאר וואס ער האט גינעמען מעהר וויא נאך דעם גיזעץ.

דיא ריכטערס פלעגען בעשטימען וויא פיעל שכירות מען זאל צאָהלען דיא ארבייטער און פלעגען ענדערן זייערע בעשטימונגען, וויא זיי פלעגט זיך געלויסטען.

פאר דוּשאַרדזש דעם 2טען פון ענגלאנד איז

צוגעוויינט זיין אלס א קלאס, וואס מוז אונטער- טהעניג זיין דעם קאפיטאליסט און וואס זאל קור קען אויף זיין עקענד וויא אויף א געזעץ פון דער נאטור; אויף א געזעץ, נאך וועלכען ער מוז אר- בייטען ביי א פרעמדען און זיינע שכירות מוזען זיין קוויט-קוים דיא נשמה איינצוהאלטען, כדי זיין בעל-הבית זאל קענען קלייבען אלץ מעהר און מעהר קאפיטאל.

בשעת דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם איז שוין אויסגיוואקסען און גוט פערברייט איבערן גאנצען לאנד, האלט זיא אליין דעם ארבייטער אין קייטען און דיא לויגען זיינען ממילא זעהר קליין, ווייל, וויא מיר וועלען עס זעהן אין אַנאָנדער אַרטקעל, בעשאפט דיא קאפיטאליסטישע פיהרונג א שטענ- דיגע ארמיע פון ארבייטער וואס קענען קיין אר- בייט נישט געפינען. דיזע ארבייטסלאזע קאנקורי- רען מיט דיא וואס ארבייטען, און פון דעם פאלען דיא לויגען, ווארום וואס מעהר עס בעמען א ארבייט ווייניגער צאָהלט דער קאפיטאליסט פאר דיזע ארבייט. אויף אזא ארט קען מען קלאָר בע- ווייזען, דאס דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם אליין האלט דעם לויין אויף דיא נידריגסטע שטופע, זא דאס פאר דעם קאפיטאליסט בלייבט איבער „פער- דיענסט“ און עס קלייבען זיך אין זיינע הענד ארס גרעסערע און גרעסערע קאפיטאלען, אָהן אזעלכע „פערדיענסטען“, דאס הייסט אָהן אזעלכע קליינע לויגען, אָהן אזא שטענדיגע, פעסטע און נא- טירליכע אונטערטהעניגקייט פון דיא ארבייטער, האט דיא קאפיטאליסטישע אָרדנונג קיין ממשות נישט.

איז דאך דיא פראגע: וויא אזוי האט מען גע- מאכט, אז דיא לויגען זאלען זיין אזוי נידעריג, איידער דיא קאפיטאליסטישע סיסטעם איז גיוואָרן אזוי שטארק וויא יעצט? מיט אַנדערע ווערטער: וויא אזוי האט מען דאס גימאכט, אז דיא גיינע- באַרענע קאפיטאליסטען זאלען קענען קלייבען קא- פיטאלען צאָהלענדיג קליינע לויגען, איידער דיא קאנקורענציע צווישען דיא ארבייטער איז גיווען אזוי גרויס און אזוי שטענדיג, אז דיא לויגען זיינען פון זיך אליין גיוועזען זעהר קליין? איצט, צום ביישפיעל, ווען א'ן ארבייטער זאל נישט וועלען

גיווען א גיזען ניט צו צאָהלען א שניידער'ס אונ-טער-מייסטער מעהר וויא 2 שילינג מיט 7½ פענס א טאָג. דאָס רוב פלעגט בעשטימט ווערן דער העכסטער פרייז וויא פיעל מען מעג צאָהלען דעם ארבייטער, און צו צאָהלען העכער פאר דעם איז גיווען א פערברעך. דיא נידריגסטע סומע איז אָבער ניט גיווען בעשטימט: פון דיא רעגירונגס וועגען האָט דער קאפיטאליסט גיקענט אפילו צאָהלען א פּעני א וואָך.

דיוע גיזען האָבען אין ענגלאַנד אָנגעהאלטען ביז 1813, וואָרום ביי יענער צייט האָט דער קאפיטאליסט זיי שוין ניט געדארפט. ער האָט שוין אליין גיקענט האלטען דיא לוינען אויף דיא קלענסטע מדרגה, — דיא סיסטעם אליין טוט דאָס אויף.

אויסער דעם האָט דיא רעניערונג שטריינג פערווערט צו מאַכען ארבייטער-יוניאָנס. אָבער דיא וואַקסענדע מאַכט פון דיא ארבייטער-מאסען; זייער גרוואַמער אונאויפהערליכער קאמפּף גענען קאפיטאַל האָט דיוע גיזען גענען טרייד-יוניאָנס צובראָכען, און דער קאפיטאליסטישער פאַר-לאַמענט איז ענדליך גיצוואונגען גיוואָרן דיוע אָר-גאַנצאציאָנען, דיוע מחנות קעמפּפער גענען דיא יעצטיגע פיהרונגען אַנצערקענען.

VI.

דורך דעם וואָס דיא בויערן זיינען אוועקגע-טריבען גיווען פון זייער לאַנד, האָבען זיך אין דיא שטעדט אָנגעקליבען פילע ארבייטער, וויא מיר האָבען שוין גיזעהען אין דיא פריהערדיגע אַרטיקל-קען. דאָך, אָבּוואָהל דיא צאָהל פון דיא ערד-אַר-בייטער איז געוואָרען קלענער, פון דעסטוועגען האָט דיא ערד גיבראַכט אזוי פיעל וויא פריהער, וואָרום צוליב דעם וואָס דיא פאַרמס זיינען פּעראייניגט געוואָרן אין דיא הענט פון דיא פריצים, וואָס האָ-בען זיי אריינגיכאַפט, דורך דעם וואָס פון עטליכע קליינע פאַרמס איז געוואָרען איינע א גרויסע, איז דאָך דיא ארבייט גיגאַנען פיעל מיט א מאָל, איז זיא דעריבער גיווען פיעל שפאַרעוורדיגער און מען האָט פיעל מעהר אויפגיטאָן מיט ווייניגער קרעפ-טען. צום ביישפּיעל, ווען איין פאַרם ווערט בע-ארבייט פון דריי מענשען, אז מען זאָל בעארבייטען

צוויי אַזעלכע פאַרמס צוזאַמען, מען זאָל מאַכען פון זיי ביידע איין פאַרם, וועט מען בלויז ברויכען פינף ארבייטער און ניט זעקס, וואָרום ערשטענס וועלען זיי אזוי צוטהיילען צווישען זיך דיא ארבייט, דאָס יעדער איינער וועט טאָן בלויז איין זאך און וועט דעריבער דיוע איין זאך מאַכען בעסער און פיעל געשווינטער וויא ווען ער מוז טאָן עטליכע זאַכען. צווייטענס, קען זיין, אז אין איין פאַרם איז דריי מענשען צו פיעל און צוויי צו ווייניג; דאָס הייסט, צום ביישפּיעל, איין פאַרם ברויכט צוויי מענשען מיט א האַלבען. אזוי וויא מען קען קיין מענשען ניט שניידען, מוזען ארבייטען דיא ארבייטען פיעל. ווען אָבער פון צוויי אַזעלכע פאַרמס איז איינעם, איז דיא שפאַרעוורדיגקייט, דיא געוואונענע ארבייט נאָך פיעל-פיעל מאָל גרעסער. אויסער דעם, ווען דיא גאַנצע פאַרמעריי איז אויף אַזא אופן אומגעביטען געוואָרען, האָבען זיך אויך אומגעביטען און פיעל פאַרבעסערט דיא מיט-לען פון ערד-אַרבייט. מען האָט גינומען ברויכען אַזעלכע מיטלען, מיט וועלכע עס איז גרינג צו בע-ארבייטען פיעל לאַנד מיט א מאָל. ביסלעך-ווייניג האָט מען גינומען נוצען נייע געצייג, וואָס פיר קליינע פאַרמס קען מען זיי ניט בענוצען, אָבער פאַר גרויסע איז דאָס זעהר וויגאַנדע, — און אזוי איז כסדר אויך איצט אין דיא פאַרמס און אויף דיא פאַבריקען. א קליינע פאַרם אָדער פאַבריק לוינט ניט צו הויפען א מאַשין וואָס קאָסט פיעל געלד און עקספּענסעס, ווייל אַזא מאַשין טוט אויף פיעל ארבייט און דיא קליינע פאַרם אָדער פאַבריק האָט אזוי פיעל ניט, דעריבער מוז דיא מאַשין שטיין ליידיג, פערלירט מען אַן איהר געלד; אָבער א גרויסע פאַבריק אָדער פאַרם קען דאָך דיא מאַ-שין בעשעפטיגען שטענדיג, געווינט זיא פון דאָס זעהר פיעל.

קורץ, דאָס אַלעס בעווייזט אונז, אז כאַטשע דיא צאָהל פון דיא ערד-אַרבייטער איז קלענער געוואָרען, איז דיא ארבייט אויפגיטאָן געוואָרען ניט

בעשעפטיגען בלויז מיט איין זאך, אזוי מוז ער שוין האבען מען זאל פאר איהם נייען קליידער און שיד, מאכען מעבעל א.ז.וו. און פון דעם ווערט ארבייטער פאר נייע קאפיטאליסטישע פאבריקען. — אויסער דעם וואס דאס אלעס טהיילט דיא פאבריק ארבייט נאך מעהר אָפּ פון דיא ערד-אר-בייט און טרייבט דעם לאָהן-ארבייטער נאָך טיפער אין דעם זומפּ פון פאבריק-שקלאַווועריי, וועהרענד דיא קאפיטאלען קלייבען זיך אלץ שנעלער און שנעלער.

VII.

פון דיא פאריגע ארטיקלען האָבען מיר גיזעהען וויא אזוי דיא יעצטיגע קאפיטאליסטישע סיסטעם איז פערטיג גיוואָרען; מיר האָבען גיזעהען, וויא מיט גוואַלד האָט מען פון פארמערס, וואָס זיינען זיך גי-ווען פאר זיך בעלי חבתיים, גימאכט בעטלער, וואָס האָבען קיין אנדער לעבענס מיטעל ניט גיהאט וויא זיך צו פארקויפּען פאר לוינ-סנעכט; מיר האָבען גיזעהען, וויא דיווע עלענדע בערויבטע האָט מען מיט דיא גוואלדיגסטע בעשטראָפּונגען, מיט הייסע אייזענס אין מיט'ן תליה גיזוואונגען לוינ-שקלאַפּען צו ווערען; מיר האָבען אויך גיזעהען, וויא פילע קליינע פארמס זיינען צוזאמענגיטאָלען גיוואָרען אין אייניגע גרויסע, וויא פון קליינע ווערקשטעלען זיי-נען גיוואָרען גרויסע פאבריקען. צום שלום-ברויכען מיר נאך אָבער זעהען, פון וואנען עס האָבען זיך גינעמען דיא גרויסע רייכקייטען אין דיא הענט פון דיא קא-פיטאליסטען, וועלכע בעשעפטיגען דיא טויזענדער טויזענדער פאבריק-קנעכט.

מילא מכה דיא פארמס איז קלאָר, אז מיט דעם אַלליין, וואָס מען האָט בערויבט דיא פיעלע פאר-מערס, זיינען דיא פריצים, דיא רויבער פון דיעזע פארמס, גיוואָרען גרויסע פארמס קאפיטאליסטען, וואָרום זיי האָבען דאָך בעשעפטיגט ארבייטער, וועלכע זיי האָבען גיזאָהלט גאנץ קליינע שכירות — וויא מיר האָבען שוין גיזעהען; מיט דער צייט זיי-נען נאך דערצו ארויסגיקומען דיא מאַשינען פיר ערד-ארבייט, האָט מען גיברויכט נאך ווייניגער אר-בייטער, און אויף אזא ארט איז דער פארמס-קא-פיטאליסט גיוואָרען רייכער און רייכער, וועהרענד דיא אַמאָליגע דאָרפס-לייט, דיא ערד-ארבייטער,

ווייניגער נאך פילייכט נאָך מעהר וויא פריהער, און פון דיא בויערן וואָס מען האָט פון זייערע לעג-דער אוועקגעטריבען, דארף מען ניט יעדערן האָ-בען צו בעאָרבייטען דיא פארמס; דעריבער מוזען זיי זיך פערדינען אויף אנדערע ארבייט אין דיא שטעט אום א לעבען צו מאַכען, דאָס הייסט זיי ווערן לאַה-שקלאַווען, שכירות-קנעכט, און זייער בעלי-חבית ווערט דער שטאָדט-מאָן, דער פאבריקאנט.

אפילו דיא מאַטעריאלען פון וועלכע דיא סחורות ווערן גימאכט, ווערען אויך אויסגעאָרבייט א גרויסע סך מיט א מאָל אין גרויסע פאבריקען, וואו עס ארבייטען פילע קאָהן-ארבייטער, אנשטאָדט דעם וואָס פריהער פלעגט דאָס פערפערטיגט ווערען אין דיא דערפער, יעדער בויער צו ביסעלעך. פריהער, צום ביישפּיעל, האָט יעדער בויער גיהאט א שפיג-דעל, מיט וועלכען ער האָט זיך אויסגעשפונען זיין ביסעלע פלאַקס. נאכהער, אז דיא בויערן ווערען פעריאַגט פון זייערע פארמס, קלייבט מען הונדערטע פון זיי אָדער פון זייערע אייניקלעך צוזאמען אין איין גרויסע פאבריק וואו הונדערטע שפיגדלעך שפיר-נען מיט איין מאָל. דאָס זעלבע איז אויך מיט דיא וועפעריי. פון דעם שפיגדעל אָדער פון וועפ-וואַרשטאט וואָס פריהער זיינען זיי גיווען א מיטעל צו מאַכען א פרייען, זעלבסט-שטענדיגען לעבען, ווערט אויף אזא ארט א גיציג דעם דאָרפס-מאָן'ס בלוט און מאָרד-אויסצווינגען און דעם קאפיטאל פאר א בעלי-חבית צו מאַכען.

דיא גרויסע פאבריקען זיינען אַלזאָ פילע-פילע קליינע אייגענעלע וואַרשטאטען, וואָס זיינען צוזאמען געשטאָלען געוואָרן אין איינעם.

ווען דער בויער ווערט א פאבריק-ארבייטער, איז ער בעשעפטיגט נאָר מיט איין ארבייט און מאַכט ניט פאר זיך אלעס וואָס ער דארף צום לעבען, וויא דיא דאָרפס-לייט פלעגען טוען. דיא דאָרפס-לייט פלעגען פריהער מאַכען אַלליין זייערע איי-גענע שפייז, שפינען און וועבען זייערע אייגענע קליידער, מאַכען זייערע אייגענע מעבעל, כלים, גע-ציג, קורן זיי פלעגען דארפן זעהר ווייניג אַנקומען צו אַנאָדערענס לאַסקע. וויא נאך דער דאָרפס-מאָן קומט אָן אויף דיא פאבריק און הייבט זיך אָן צו

ברויכט גרויסע פאבריק-קאפיטאלען מיט א מאָל, און מען האָט ניט גיקענט וואָרטען ביז דיא קליינע שאַפֿבעליהבתים ווערען אָנקלייבען גרויסען רייכ-טהום.

דיא צייט האָט ניפאָדערט גרויסע פאבריקען, און דיא אַלטע איינפיהרונגען פון דיא גילדעס, דיא צע-כען, וועלכע האָבען גיהאלטען יעדע מלוכה אונטער'ן פוס, האָט געמוזט פלאַצען. ביסלעך-ווייז זיינען דיא בעלי-הבתים-בעלי-מלאכות גיוואָרען פרייער. פון אָנפאנג האָט מען דיא גרויסע פאבריקען גינמען גרינדען אין דיא פאָרטאָוע שטערט, אָדער אין אנדערע ערטער, וואו דיא גילדעס האָבען ניט גע-הערשט; לאַנג האָט נאָך פון דעסמוועגען גידיערט דער קאמפף צווישען דיא ניי-גיבארענע פאבריקאנט-טען אין דיא שטעט מיט דיא גילדעס-איינפיהרונגען, ביז דיא גרויסע פראנצויזישע רעוואָלוציאָן און דיא קלענערע רעוואָלוציאָנען אין פראנקרייך, דייטשלאַנד, עסטרייך, איטאליען און ז. וו. האָבען אין גאנצען אראָבגיוואָרפען דעם יאָך פון דעם שאַפֿבעלי-הבית'ס קארק און האָט דעם פאבריקאנט גימאכט פריי צו האלטען וויא פיעל אַרבייטער ער וויל, רייסען זיי דיא הויט וויא פיעל ער קען און איבערהויפט פיהרען דיא גישעפטען וויא זיין הארץ געלוסט.

צו אַזעלכע גרויסע פאבריקען, וועלכע זיינען אַזוי שנעל, אַזוי פרוצולאנג אויסגיוואַקסען, מוז מען דאָך אָבער האָבען גרויסע קאפיטאלען — איז דאָך דיא פראַגע וואו האָבען זיי זיך גענומען? וויא אַזוי האָבען זיך דאָס אַזוי גיך אָנגעקליבען אַזעלכע גרויסע רייכטימער אין דיא הענד פון דיא ערסטע גרויסע פאבריקאנטען אין אַזא קורצע צייט?

פון דיא אַלטע צייטען האָבען זיך אָנגעקליבען צוויי זאָרטען קאפיטאל: (1) דיא קאפיטאלען פון דיא פראַ-צענטניקעס. ווען דיא אַלטע אָרדנונגען האָבען גע-הערשט, ווען מען האָט קיין רעכט ניט גיהאט צו מאכען גרויסע שאַפֿס און האלטען פיעלע אַרבייטער מיט אַ מאָל, האָט מען נאָך ניט גיקענט פון דיווע קאפיטאלען מאַכען פאבריק-קאפיטאלען. וויא אָבער דיא נייע צייט איז אָנגעקומען, זיינען פיעלע פון דיווע קאפיטאלען גלייך בענוצט גיוואָרען אויף דיא פאב-ריקען, וואו זיי האָבען גיוואַקסען וויא אויף הייווען.

איז אַלץ גיוואָרען שווערער און שווערער צו דיינ-קען ווענען אַין אייגענע פאַרם, ווייל ערשטענס קען קליינער פאַרמער ניט קאָנקורירען מיט דעם גרויסען, צווייטענס ווייל ער האָט ניט קיין געלט אויף דיא מאַשינען; און ווען אפילו ער וואָלט גיהאט דיא מאַשינען, לוינט ניט זיא צו בענוצען אויף קליינע שטיקער לאַנד. דיא זעלבע געשיכטע קומט היינטיגען טאָג פאַר אין אַמעריקא, וואו דיא פאַר-מערס זיינען פאַררעמט גיוואָרען צו קיעב דיווע אורזאכען, און זייערע פאַרמס זיינען דאָס רוב פאַר-מאָרטגעדזשט ביי דיא באַנקירען. פון דאָנען שטאמט דאָס יעצט דיא גרויסע בעוועגונג צווי-שען דיא אַמעריקאנער פאַרמערס געגען דיא הערר-שונג פון קאפיטאַל.

דיא געשיכטע פון דעם פאבריק-קאפיטאַליסט איז אַין אנדערע. געוויס זיינען אייניגע פון דיא פאַרצייטיגע בעלי מלאכות, וואָס האָבען גיהאט צוויי אָדער עטליכע מענשען ביי זיך, גיוואָרען רייך דורך דעם, וואָס זיי האָבען געריסען דיא הויט פון זייערע אַרבייטער; אָבער גיך רייך ווערען אָדער פיעל געלט אָנקלייבען, האָבען זיי ניט גיקענט; וואָרום דיא גילדעס, וויא מיר האָבען שוין גי-זעהען, האָבען זיי דאָך פיעל אַרבייטער ניט ער-קויבט צו האלטען. דיא צייט אָבער האָט גיפא-דערט דיא גרויסע קאפיטאלען גיכער וויא זיי האָבען גיקענט בעשאַפען ווערען דורך אַזעלכע מיטלען. בשעת מען האָט גיפונען אַמעריקא (1492) און אַ נייע וועג צו צוקומען צו דיא רייכע אינדיע (1498), בשעת מען האָט אויסגיקלערט דעם קאמפאס, מיט וועלכען עס איז גיוואָרען לייכט צו רייזען איבער'ן ים אין דיא ווייטסטע מקומות, בשעת מען האָט צו יענער צייט אויסגיקלערט בוך-דרוקעריי און פיעלע אנדערע זאכען, וועלכע האָבען אויפגיוועקט דיא גאנצע וועלט און צווא-מענגיבונדען אין איינעם מענשען פון דיא ווייטסטע לענדער, זיינען דאן דיא פאָדערונגען גיוואָרען אַזוי גרויס, מען האָט מיט דער צייט גיברויכט אַזוי פיעל פערשידענע וואָרען פאַר דיא נייע לענדער, כדי אויסצובייטען אויף דיא פראָדוקטען, וועלכע האָ-בען זיך דאָרטען גיפונען, מיט איין וואָרט דער האנד-דעל האָט אַזוי שנעל גיוואַקסען, דאָס מען האָט גי-

זמ. קצותאין.

און מכה זייערע אייגענע לענדער האָבען דיא
רעגירונגען דיא קאפיטאליסטען גיהאלפען בערא-
בעווען דיא ארבייטער מיט אנדערע שווינדלעך, א
חוץ דיא גוואלטיגע רויבעריי און מערדעריי, פון
וועלכע מיר האָבען שוין אין דיא באַרגיגע אַרטיקלען
געשפראָכען. עס איז אַרױס אַ נייע מאָדע פון
שטאַטס־שולדען; דאָס הייסט דיא רעגיר-
ונגען, ווען זיי האָבען גיארפּט געלט אויף מלחמות
צו פיהרען, מלחמות רייך צו מאכען דיא זעלבע
אויפגיקומענע קאפיטאליסטען, האָבען זיי גינומען

ווארימקייט און איהר קראפט.

דער טערמאמעטער און דער לאקאטאמיוו.

(א קאפיטעל פיזיקע).

זיך איהרע טיילכעלעך מיט אזא גיכקייט, אז מיר קענען דיווע בעוועגונג שוין זעהן מיט דיא אויגען, און מיר זאגען דאן, אז דיא זאך גלייבט. ווען א זאך האלט אין בעוועגען זיך, און דיווע בעוועגונג ווערט פעהאלטען, ווערט פון דיא בע-וועגונג ווארימקייט. ווען מיר בעוועגען א האמער האסטויג און מיר שטעלען איהם פלוצלינג אפ אויף א שטיקעל אייזען. (אדער וויא מען זאגט אויף א געוויינליכע שפראך, ווען מיר גיבען א שטיקעל איי-זען א זעין מיט א האמער), ווערט דיא שטיקעל אייזען ווארים. דאס הייסט, אז דיא בעוועגונג פון דעם גאנצען האמער ווערט אומניוואנדעט אין א בעוועגונג, אין א ציטערניס, פון דיא טיילכעלעך פון דיא שטיקעל אייזען. — רייבען איז ניט מעהר וויא פעהאלטענע בעוועגונג; דעריבער ווערט פון דעם ווארימקייט. איך נעם, צום ביישפיל, א שוועבעלע, און בעוועג איהר איבער'ן וואנט, דאס אגריהרען אן וואנט פארהאט דיא בעוועגונג, און פון דיווע בעוועגונג פון דיא גאנצע שוועבעלע ווערט א בעוועגונג פון דיא טיילכעלעך פון דיא סערקע, דאס הייסט עס ווערט אין איהר ווארימקייט, זיא צינדט זיך אן.

פון א בעשטימטע מאס בעוועגונגס-קראפט, ווען זיא ווערט אפנישטעלט, ווערט א בעשטימטע מאס ווארימקייט. צום ביישפיל: ווען מען וואלט אראפ-ווארפען א פונט-געוויכט פון 772 פוס אין דער הויך אין א פונט וואסער, און דיא ווארימ-קייט, וואס קומט פון דיווען קלאפ צו אין דיא וואסער, וואלט גיקענט בלייבען אין איהר, זא דאס מען זאל דאס קענען אבמעסטען מיט א טערמא-

וואס איז דאס אעלכעס ווארימקייט? — דיא וויסענשאפט גיט אויף דיווע פראגע דיא פאלגענדע ערקלערונג: אומעטום, וואו עס דוכט זיך, אז עס איז אין גאנצען פוסט (דאס הייסט וואו עס איז אפילו קיין לופט ניטא) געפינט זיך עטהער — אזא מין איידעלע לופטיגע זאך, וואס מען קען ניט זעהן, ווען דיווער עטהער בעוועגט זיך אין כוואלעלעך (וויא וואסער למשל, פון א ווינד) און דיא כוואלעלעך קוממען צו צו אונזערע נערווען, מיט וועלכע מיר פיהלען דאס, צו וואס אונזער קערפער ריהרט זיך אן, גיבען זיי אונז דעם געפיהל, וועלכען מיר דרי-קען אויס מיט דעם ווארט „ווארים“, אדער „הייס“ אדער „קאלט.“ *)

ווען א זאך ווערט אגעווארימט, הייסט דאס, אז דיא טיילכעלעך, פון וועלכע זיא בעשטייט, היי-בען זיך אן צו בעוועגען. אדער צו ציטטערן, זיך צו טרייסלען, אז פון דעם טרייסעלט זיך דער עטהער ארום זיי און אז דיווע ציטערדיגע עטהער קומט צו צו אונזער לייב און לאזט זיך פיהלען דורך דיא נערווען, וועלכע זיינען צוצווייגט איבער דעם גאנ-צען קערפער. וואס שנעלער דיא טיילכעלעך בע-וועגען זיך, איז דיווער געפיהל אכץ שטארקער, אדער וויא מיר רופען עס, איז אונז ווארימער. און, פאר-קעהרט, וואס אונז איז ווארימער פון א זאך (אדער, וויא מען זאגט, וואס דיא זאך איז ווארימער), איז א סמן, אז אכץ האסטויגער בעוועגען זיך איהרע טיילכעלעך. ווען א זאך איז זעהר הייס, בעוועגען

*) וועגען דיא נפאק מינא צווישען דאס וואס מיר רופען „ווארים“ און דאס וואס מיר רופען „קאלט“ — שפעטער.

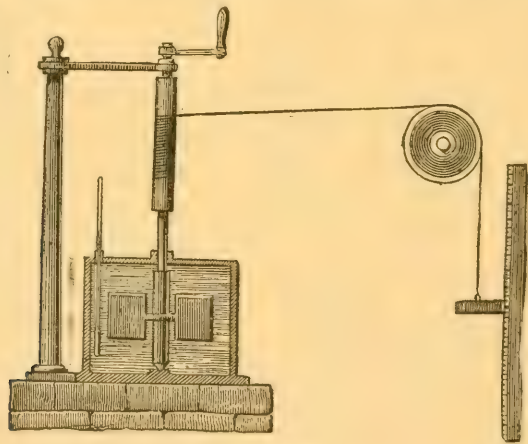
איידער דזשול האָט צוגיבונדען דיא געוויכט צו דעם ברעג שנידעל האָט ער אין דיא קעסטל אָנגיגאַסען וואסער און האָט גיזעהן אויף אַ טערמאָמעטער, וועלכער האָט גישטעקט איינעווייניג (אויף דער צייכענונג נומ. 1 שטעקט דער טערמאָמעטער אין דעם לינקען זייט פון דיא קעסטלע) וויא פיעל גראד ווארימקייט דיא וואסער האָט. ווען ער האָט דאן צוגישעפעט דיא געוויכט, און דיא לאָפעטקעס האָט פֿען זיך גינמען דרייען אין דיא וואסער, איז דיא וואסער פון דיזען דרייען זיך ווארימער גיוואָרען.

דיזע ווארימקייט איז אַרויסגיקומען פון אַ פֿער האַלטענע בעוועגונג — פון דעם וואָס דיא לאָפעטקעס האָבען זיך געריבען אָן דיא וואסער. (יעדע בעוועגונג פון דיא לאָפעטקע פֿאַרהאַלט זיך אָן דיא וואסער, און פון דעם קומט אַרויס ווארימ-

מעטער, וואָלט מען זעהען, אז דעם פונט וואסער איז פון דעם סלאָפּ צוגיקומען אין גראד ווארימ-קייט (אויף דעם פֿאַרענהייט טערמאָמעטער).

צו מאַכען אזא פראָבע, פונקט וויא מיר האָט בען דאָ געזאָגט, איז אייגענטליך אונמעגליך: דערצו מוז דאָך דיא וואסער זיין אָפֿען, און דאן וועט זיין דאָך פון דעם פאלל פון דיא געוויכט ערסטענס צושפּריצט ווערן און צווייטענס גלייך צו-ריק אָפֿגעקיהלט ווערן, זאָ דאָס עס וועט ניט בלייבען ניט דיא זעלבע מאָס וואסער ניט דיא ווארימקייט וועלכע זיין האָט פון דעם.

דער ענגלישער פיזיקער דזשיימס דזשול האָט זיך אָפֿער דאָ גיגעבען אזא עצה. ער האָט צוגעריכט אַ פֿאַרמאָכטע קעסטל, אין וועלכע עס האָבען זיך אומגעדרייט צוויי לאָפעטקעס אויף דעם פאלגנדעם

פיגור 1

קייט; דיא קראפט פון דיא געוויכט'ס פאלען שטארקט דיא וואסער איבער און דיא לאָפעטקעס מאַכען ווייטער אַ בעוועגונג, וועלכע ווערט ווייטער פֿער האַלטען: דיא פֿערהאַלטונג ווערט ווייטער בעוועגט, און אזוי ווייטער — און דאָס אלץ קומט פֿאַר אזוי שנעל, אז מיר פֿעמערקען ניט קיין צווישען צייט צווישען יעדען אָבּהאַלט און דיא ווייטערע בעוועגונג, און מיר זעהן בלויז וויא עס האַלט זיך אין. איין דרייען. דאָס דרייען זיך פון דיא לאָפעטקעס איז אַלזא אַרויסגיקומען. פון דעם, וואָס דיא געוויכט איז גיפֿאלען, זאָ דאָס עס איז דאָס זעלבע, וויא ווען זיין וואָלט גלייך גיפֿאלען אין דיא וואסער און

ארט (פֿיג. 1). דיא לאָפעטקעס זיינען גיווען צוגימאַכט צו אַ שטייננעל; אַרום שטייננעל איז גיווען אַרום געוויקעט אַ שנערעל. דער ליזער זייט פון שנערעל איז גיווען דורכגינמען דורך אַ קאָלואַראָדקע (אַ רעדיל מיט אַ גראָבענדיל אַרום אויף איהר זייט) און צו דעם ברעג פון דיזען זייט שנערעל איז גיווען צוגיטשע-פעט אַ געוויכט, לעבען וועלכען עס איז גישטאַנען אַ לאַנגע ברעטעל מיט פֿאַסקעלעך, צו וויזען דיא מאָס. דיא וואָג איז גיפֿאלען; פֿאַלענדיג האָט זיין גיצויגען דעם שנערעל און האָט איהם אָפֿגעוויקעלט, און פון דעם האָט זיך אין קעסטלע גידרייט דער שטייננעל מיט דיא לאָפעטקעס צוזאַמען. אָפֿער

א געוויסע מאָס וואַרימקייט, קען בעשאַפֿען ווערען פֿון פֿונקט אַזאַ מאָס וואַרימקייט. קיין קראַפט ווערט ניט פֿערפֿאלען, זיאַ בעיִ קומט בלויז אַנאָנדער פֿאַרמע. פֿון אַ געוויסע בעיִ וועגונג ווערט וואַרימקייט, וועלכע האָט אין זיך פֿונקט דיא זעלבע קראַפט וויא זיאַ, — ווהראַיה: מען קען דאָך מיט דיא זעלבע וואַרימקייט צוריק בעשאַפֿען פֿונקט דיא זעלבע בעוועגונג. פֿון הייַן ווערט דורך אַ לאַקאָמאָטיוו בעוועגונגס־קראַפט; דיווע קראַפט ווערט פֿאַרבראַכט אויף דיא רייבענעס פֿון דיא פֿערשידענע גליעדער פֿון דעם לאַקאָמאָטיוו, אויף דיא רייבענעס פֿון רעדער אָן דיא רעלסען, אויף דיא רייבענעס פֿון דעם גאַנצן צען צוג אָן דיא לופֿט; פֿון דיעזע רייבענעס, פֿון דיעזע פֿערהאַלטענע בעוועגונג, ווערט צוריק הייַן (דיא גליעדער פֿון דעם לאַקאָמאָטיוו, דיא רעדער, דיא רעלסען א.ו.וו. ווערן הייס).

איצט לאָמיר ווידער בעטראַכטען וואָס קומט פֿאַר אין דיא זאַך, ווען זיאַ ווערט אָנגיוואַרמט, — מיט אַנדערע ווערטער, וויא אַזוי ווערט דאָס פֿון בעוועגונג וואַרימקייט. איך נעם אַ שטיין און גיב אַ זעץ אָן נאָך אַ שטיין. זיי ווערען הייס, עס גייט אַרויס אַ פֿונק. וויא מיר האָבען ערקלערט, קומט דיא הייַן דאָ אַרויס פֿון דעם, וואָס דיא בעוועגונג פֿון דעם ערשטען שטיין ווערט פֿאַרהאַלטען אָן דעם אַנדערען, — פֿון דיעזע פֿאַרהאַלטענע בעוועגונג ווערט דאָס דיא הייַן. וויא אַזוי אָבער? גאַנץ פֿראַס: דער ערשטער שטיין האַלט זיך אין בעיִ וועגען; דער אימפּעט טרייבט איהם אַלץ ווייטער; דער צווייטער שטיין לאָזט איהם אָבער ווייטער ניט גיין; דער אימפּעט, דיא בעוועגונגס־קראַפט, הייבט דעריבער אָן צו ווירקען אויף דיא טיילכע־לעך (מאָלעקולען, וויא מע רופֿט דאָס). פֿון דעם צווייטען שטיין; דיא מאָלעקולען פֿון דעם צווייטען שטיין טרייסלען זיך, און דאָס — וויא מיר האָבען אויבען שוין גיזאָגט — דיווע בעוועגונג פֿון דיא טיילכעלעך — איז דאָס הייַן. ווען דיא מאָלעקולען צוטרייסלען זיך, רוקען זיי זיך דאָך אָבער ווייטער פֿאַרנאָדער איינע פֿון דיא אַנדערע. דעריבער האָט דער אָנגיוואַרמטער שטיין דאָך בעדאַרפט

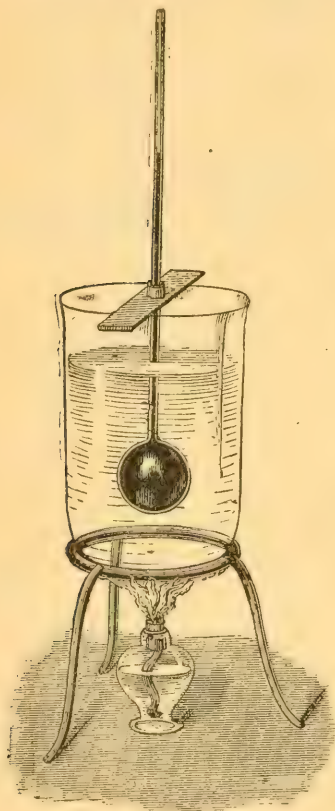
איהר וואַרים גימאַכט מיט איהר אייגענעם זעץ. פֿון וואָס אַ העכערען פֿונקט זיאַ וואַלט דאָן גיפֿאלען, אַלץ מעהר וואַרימקייט וואַלט זיאַ דיא וואַסער צו גיגעבען. און יעצט — וואָס מעהר זיאַ ציהט זיך פֿון אויבען אַראָפּ, אַלץ ליינגער דרייען זיך דיא לאַך פֿעטקעס און אַלץ מעהר וואַרימקייט קומט פֿון דעם צו דיא וואַסער. עס איז אַלואַ דאָס זעלבע. דיא וואָג פֿון דיא געוויכט האָט דזשול געוואוסט; דיא שטרעקע, וואָס זיאַ איז גיפֿאלען פֿון אויבען אַרונט־טער, האָט ער גיזעהן אויף דיא ברעטל מיט גע־מאַסטענע פֿאַסיקלעך; דיא וואַסער האָט ער אויך אָבגיוואָגען; און, ווען ער האָט אויף דעם טערמאָ־מעטער גיזעהן, וויא פֿיעל גראַד וואַרימקייט עס איז דיא וואַסער צוגיקומען, האָט ער פֿון דעם אַלעם אויסגירעכענט, אַז ווען איין פֿונט געוויכט פֿאַלט 772 פֿוס דיא הויף, שאַפט דאָס איין גראַד וואַרימקייט.

שטעלט אייך איצט פֿאַר, אַז דיא וואַרימקייט, וואָס דאָ איז בעשאַפֿען גיוואָרען אין דיא וואַסער, זאָל מען קענען אַריינגעמען אין אַ דאַמפֿ־מאַשין אויף צו הויבען משא (דער לעזער האָט געוויס גע־זעהן וויא מען הויבט מיט אַזאַ דאַמפֿ־מאַשין אַרויף דיא באַגאַזש אויף אַ שיף). שטעלט אייך פֿאַר, אַז מיט דיא דאַמפֿ־מאַשין זאָלען מיר הויבען דיא זעלבע געוויכט, מיט וועלכע דזשול האָט גימאַכט זיין פֿראַבע. ווען מען וואַלט דאָס אַזוי געטאָן, וואַלט דיא קראַפט פֿון דיא וואַרימקייט גיקלעקט אויפֿצוהויבען דיא געוויכט פֿונקט אויף אַזוי ווייט, וויא ווייט זיאַ איז פֿריהער גיפֿאלען אום אין דיא וואַסער פֿון דיא קעסטעלע דיעזע וואַרימקייט צו בע־שאַפֿען.

ווייטער וואַלט דיא מאַשין שוין ניט גיקענט ווירקען און זיאַ וואַלט זיך אָפֿגישטעקט, ווייל דיא וואַרימקייט, וועלכע עס האָט איהר ראָד גיגעבען בעוועגונג, איז שוין פֿאַרצערט גיוואָרען.

ווען איין פֿונט פֿאַלט 772 פֿוס דיא הויף, בע־שאַפט ער איין גראַד וואַרימקייט, און פֿאַרערט: איין גראַד וואַרימקייט הייבט (דורך אַ דאַמפֿ־מאַשין, צ״ש) אַ פֿונט אויף 772 פֿוס דיא הויף. הכלל: דיא זעלבע בעוועגונגס־קראַפט, וואָס שאַפט

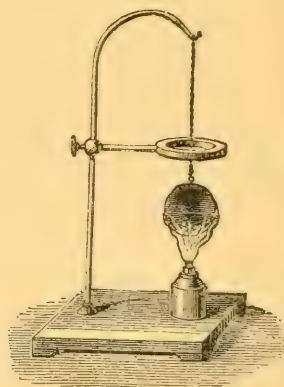
ווערען ברייטער, גרעסער? — ווערט ער טאקי גרעסער, און אזוי איז טאקי מיט יעדע זאך, ווען זיך ווערט אָנגעווארימט, וויא מען קען זיך ערקונדיגען פון דיא פאלגענדע פראָבעס:

פיגור 3

ביין ברעג (וויא פון א טערמאָמעטער — וויא פֿיגורע 3 ווייזט), אין דיא רורקע גיסט אַריין רויטע וויין אָדער גיפֿאַרבטע וואַסער — עס זאָל זיך בעסער זעהען, גיסט אָבער דיא רורקע אָן ניט פיעל וויי-טער וויא איבער דיא קולבע. דאן שטעלט צו אַ כעמפּעל צו דיא כלי און וואַרימט איהר אַ ביסעל אָן — וועט דיא גיקאַלירטע וואַסער אין דיא רורקע זיך אויפהייבען, דאָס הייסט, זיך וועט זיך פאַר-נאָדער רוקען און פאַרנעמען מעהר פלאַץ וויא פריהער.

פיגורע 4 שטעלט פאַר אַ פראָבע, וועלכע ווייזט, אַז לופט ציהט זיך אויך אויס פון וואַרימ-קייט. אַ פלעשיל איז מיט דיא העלול אזוי איי-נשרויפט, אַז זיא האַלט זיך אין דער לופטען, פון

פיגור 2

דורך אַ מעטאָרענעם רינג (פיגור 2) היינגט אַ קייטעלע, און צו דיא קייטעלע אין פון אונטען צונימאכט אַ מעטאָלענער קונעל. דער קונעל קען דורכגיין דורך דעם רינג אָהן שווריקייט, הגם זעהר קייכט אויף ניט. שטעלט אָבער אונטער אַ לעמפּעל און וואַרימט דעם קונעל אָן, וועט ער שוין דורך'ן רינג ניט דורכקריכען, און דאָס בע-ווייזט, אַז דיא וואַרימקייט האָט איהם פאַרנאָ-דערנעצויגען. (און וואָס אַנבעטריפט דיא וואַרימ-קייט פון דעם לעמפּעל, פון וועלכען דער קונעל האָט זיין וואַרימקייט בעקומען, שטאמט זיך אויך פון אַזא מיין בעוועגונג, אָבער וועגען דעם איז דאָ ניט דער פלאַץ צו ריידען.)

אַ גאָנץ פראָסטע און דייטליכע פראָבע ווע-גען דעם וויא פון וואַרימקייט צוציהט זיך אַ זאך, מאַכט אַייגענטליך יעדער, ווען ער טהוט אָן דיא שיף נאָך אַ וואַרימע באָד, דער שווד גייט ניט אזוי גרינג ארום אויף'ן פוס, וויא גיוויינליך, ווייל דיא פוס איז וואַרימער וויא גיוויינליך.

ווען אַ שמיד טהוט אָן דיא רייף אויף אַ ראָד, וואַרימט ער דיא רייף פריהער אָן. וואַרימער-הייט גייט זי לייכט ארום; ווען זי קיהלט זיך אָפּ, ציהט זיך זיך איין, און האַלט זיך פעסט.

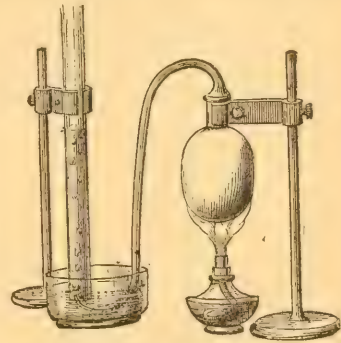
איצט וועיען מיר מאַכען אַ פראָבע, וועלכע וועט

העקויל גייט א'ן אויסגיבויגענע גלעזערנע רורקעלע, וועלכע קומט מיט איהר אויסגיבויגענעם אָפענעם פון אַבגירוקט איינע דיא אַנדערע; וואָס קעלטער— זיינען דיא מאַלעקולען אַלין נעהנטער צוויפנירוקט. אז אַ וואַרימערע זאָך ליגט אָנגערירט אָן אַ קאַלטערע, גייט דיא וואַרימקייט פון דיא ערשטע איבער צו דיא צווייטע ביז' ביידע ווערען גלייך וואַרים. דיא היץ פון אויווען צום ביישפיעל, גייט איבער אין דיא לופט פון שטוב, זאָ דאָס דיא לופט ווערט אַלין וואַרימער, דער אויוועלע — אַלין קעלטער — ביז זיי גלייכען זיך ביידע אויס. אָבער אי דער אויווען, אי דיא לופט פון שטוב טיילען זיך מיט' וויער וואַרימקייט אויף מיט דיא לופט פון גאָס. דעריבער, ווען מע זאָל דעם אוי- ווען אויפהערען צו הייצען, ווערט ער און דיא לופט פון שטוב אַלין קעלטער און קעלטער.

ווען איך שטעל דיא האַנט אַריין אין וואַסער, וואָס שטייט שוין לאַנג אין שטוב, פיהל איך גאָר ניט, ווייל מיין האַנט האָט דיא זעלבע וואַרימקייט וויא דיא וואַסער, און דאָ קומט קיין חלוקה ניט פאָר: ניט מיין האַנט ניט דיא וואַסער וואַרימ- קייט, ניט זיא נעמט ביי איהר. דעריבער שפיר איך קיין ענדערונג ניט. ווען איך נעם אָבער מיין האַנט אַרויס פון אייז און שטעל איהר אַריין אין דיא זעלבע וואַסער, פיהל איך, אז עס ווערט מיין האַנט וואַרימער, — זיא נעמט ביי דיא וואַסער צו אַ ביסעל וואַרימקייט. פארשערט — ווען איך שטעל מיין האַנט אַריין אין אייז-וואַסער, פיהל איך, אז עס ווערט איהר קעלטער, — זיא פארלירט וואַ- רימקייט צו דיא אייז-וואַסער. איבערהויפט פיהלען מיר, אַלזאָ, בקוין ווען מיר געווינען אָדער ווען מיר פארלירען וואַרימקייט, ווען מיר געווינען, דריקען מיר אויס אונזער געפיהל דעריי מיט דעם וואָרט „וואַרים“; ווען מיר פארלירען — מיט דעם וואָרט „קאַלט“.

ווען מיר זאָגען, אין אַ געוויינליכע שפראַך, אז דיא זאָך גיז „וואַרים“, הייסט דאָס אַלזאָ, אז זיא איז וואַרימער פאַר אונזער קערפער; און ווען מיר זאָגען: „דיא זאָך איז קאַלט“, הייסט דאָס ניט מעהר, אז זיא האָט ווייניגער וואַרימקייט פאַר אונ- זער קערפער, אז אַנדרענדיג זיך אָן איהר, פיהלען מיר, אז מיר פערלירען וואַרימקייט אָן איהר. „קעלט“ איז אַלזאָ ניט קיין בעזונדערע זאָך; עס איז בלויז

העקויל גייט א'ן אויסגיבויגענע גלעזערנע רורקעלע, וועלכע קומט מיט איהר אויסגיבויגענעם אָפענעם

פֿיגור 4

ברעג אַריין אין אַ שיסעל מיט וואַסער. אין דיא זעלבען שיסעל שטייט אין דיא וואַסער אַ לאַנגע שמאַלע גלאָז — מיט דעם דעק אַרוף און מיט דיא מויל אויף דעם ברעג פון דיא רורקע. וואַ- רימט אָן דיא פלעשיל מיט אַלעמפעלע, וועט דיא וואַסער פון שיסעל נעמען זיך הייבען אַרוף אין גלאָז און דעריי וועלען זיך הייבען פלעזעלעך. דאָס קומט פון פאַלגענדעם: פון אַנוואַרימען איז דיא לופט, וואָס געפינט זיך אין פלעשיל, פאַר- נאַנדערגעוועגן גיוואַרען, — זיא האָט זיך צושפרייט אויף מעהר פלאַך, צושפרייטענדיג זיך, האָט זיא זיך גיפאָרט דורך דיא רורקע און האָט פון איהר אַרויסגעיאָגט איהר לופט, און האָט אַרויפג- שפאָרט דיא וואַסער. דיא בלעזעלעך — דאָס איז דיא אַרויסגעיאָגטע און אַרויפ-צו געטריבענע לופט פון דיא רורקע.

דיא לעצטע פראָבע קענט איהר מאַכען ניט דוקא מיט לופט: איהר קענט אין דיא פלעשיל אַריינלאָזען אירגענד וועלכען גאָז, און עס וועט זיין דאָס זעלבע.

פון דיא אלע פראָבעס זעהען מיר אַלזאָ, אז יעדע זאָך, צו אַ האַרטע, צו אַ פלי- סיגע, צו אַ גאַזיגע, ווערט פון וואַרימקייט צו שפרייט. וואָס וואַרי- מער, אַלין מעהר צושפרייט ווערט דיא זאָך; וואָס קעלטער, זיא ווערט, — אַלין מעהר קאָרצעט זיא זיך איין. מיט אַנדערע ווערטער: וואָס דיא זאָך איז וואַרימער, זיינען איהרע מאַלעקולען, דיא טיילעכעך פון וועלכע זיא בעשטייט, אַלין מעהר

ווערען פון הארט פליסיג און פון פליסיג גאז. פיעלע זאכען קענען מיר ניט שמעקען (פליסיג מאכען) אדער ניט מאכען פון פליסיג גאז, ווייז זיי פאך דערן אויף דעם אזא הויכע טעמפעראטור, וועלכע מיר קענען ניט שאפען. פיעלע גאזען, וועדער, קען מיר ניט אפקיהלען אום זיי זאלען ווערן פליסיג, ווייז זיי פאדערן אזא נידעריגע טעמפעראטור, וועלכע מיר קענען ניט קריגען. דיא גיווינליכע טעמפעראטור, אין וועלכע מיר לעבען, איז פאר אייניגע זאכען גראד ניונג, זיי צו האלטען אין א גאנצען צושטאנד. פאר אנדערע וועדער איז זיא שוין צו נידעריג דערצו, און זיי זיינען דעריבער ביי אונז שטענדיג פליסיג. פאר נאך אנדערע, וועדער, איז אונזער טעמפעראטור אזוי נידעריג, אז זיי זיינען אימער הארט. אבער טיעף אונטער דער ערד, צב"ש, איז דיא טעמפעראטור אזוי הויך, אז פיעלע זאכען, וואס זיינען אויף דער ערד הארט (שטיינער, מעטאלען), זיינען דארטען צושמאלצען.

אויף דיא טבע וואס פליסיגע זאכען האבען זיך צו צושפרייטען פון ווארימקייט (וואס ווארימער — אלץ מעהר זיך צו צושפרייטען) איז געגרינדעט דער גיווינליכער טערמאטער, מיט וועלכען מען מעסט ווארימקייט (טערמאטער איז אויף גריכיש הייז און מעטראן — א מאס).

וויא מיר האבען פריהער גיזעהן אויף דער פראגע, וועלכע איז פארגיטשטעלט אויף פיגור 3, הייבט זיך דיא גיפארבטע וואסער ארויף צו אין דיא רורקע, ווען מען ווארעמט עס אן. וואס שטארקער עס וועט זיין אגיווארימט, וועט דיא וואסער זיך אלץ מעהר צו שפרייטען און אלץ העכער זיך הויבען. פארקערט, וואס שטארקער איהר וועט איהר אפ-קיהלען (מיט אייז), אלץ נידעריגער וועט זיא אראפ-פאלען אין דיא רורקע. דער גיווינליכער טערמאטער מעסט איז גיבויט גיווארען אויף דיא זעלבע טבע, און איז גימאכט גיווארען כמעט אויף דעם זעלבען ארט וויא דיא רורקע אין פיגור 3, בלויז אנשטאדט וואסער ניסט מען אין דיא גלעזערנע רורסעלע אן קוועק-זילבער.

מע טהוט אזוי: מען נעמט א גלעזערנע רור-קעלע, וואס האט א פוסטע קולבעלע פון אונטען, און וואס האט אין איהר גאנצע קיינג פונקט דיא

א נידעריגערע מדרגה ווארימקייט, וויא דיא. וועלכע אונזער לייב האט. וויא „קאלט“ דיא זאך זאל ניט זיין, האט זיא אלץ אין זיך ווארימקייט. אייז האט ווארימקייט — בלויז אין א גאנצן נידעריגע מאס. דיא וויסענשאפט ווייס ניט פון קעלט. זיא ווייס בלויז פון ווארימקייט — אין א העכערע אדער אין א נידעריגערע שטופע. אין א וויסענשאפטליכע שפראך ברויכט מען דעריבער דעם ווארט טעמפעראטור — „א הויכע טעמפעראטור“, א נידעריגערע טעמפעראטור. פארע האט א העכערע טעמפעראטור; וואסער — א נידעריגערע; אייז — א נאך נידעריגערע.

ווען מען ווארעמט בליי, צום ביישפיעל, שטארק אן, שמעלצט זיא זיך, זיא ווערט פליסיג. אין דיא פליסיגע בליי זיינען דיא מאלעקולען מעהר פאר-גאנצערנירוקט, וויא אין דיא הארטע. עס הייסט, אלזא, אז דיא ווארימקייט האט פארגאנצערנירוקט דיא מאלעקולען — אז שמעקען הייסט פארגאנצערנירוקען דיא מאלעקולען דורך הייז. ווען מען ווארימט שטארק אן וואסער, ווערט פון א טייל פון איהר פארע, עס ווערט וויא א גאז. אין דיא פארע זיינען דיא מאלעקולען מעהר פארגאנצערנירוקט וויא אין דיא וואסער, און דיעזען פארגאנצערנירוקען האט דאס אויפגיטאן דיא הייז.

א זאך קען זיין אין דריי צושטאנדען — הארט, פליסיג, אדער וויא א גאז — עס ווענדט זיך וויא הויך עס איז איהרע ווארימקייט (וויא ווייט די מאלעקולען זיינען פארגאנצערנירוקט) אדער טעמפעראטור. וואסער, צום ביישפיעל, איז הארט (אייז) ווען איהר טעמפעראטור איז זעהר נידעריג. ווען איהר טעמפעראטור איז העכער, איז זיא פליסיג; ווען נאך העכער — גאז (פארע). ווען מען ווארימט אייז, ווערט פון איהר וואסער, ווען מען ווארימט וואסער, ווערט פון איהר פארע. און פארקערט: ווען מען קיהלט אפ פארע, ווערט וואסער (האלט א סאלטע האנד איבער א קאכיגע טיי קאן, וועט דיא האנט ווערען נאס — דיא פארע ווערט אגיג-קיהלט אן האנט); ווען מען קיהלט אפ וואסער, ווערט אייז.

אזוי איז מיט יעדע זאך. בלויז פערשידענע זאכען פאדערן פערשידענע גראדען הייז אום צו

זיך אן דיא קראפט, מיט וועלכע דיא לופט דריקט, — וואָס קלענער איהר דרוק, אלץ ביי א נידערער גערעטעמפעראַטור וועט וואסער אָנהייבען צו קאָכען (אויף א הויכען באַרג איז דיא לופט שיטע-רער און זיא דריקט שוואכער, דעריבער מאַכט דאָרטען וואסער אויף ניכער וויא אונטערן באַרג.) ווען דער לופט-דרוק איז אָבער דער זעלבער, וועט זיא אומעטום געמען קאָכען ביי דיא זעלבער טעמ-פעראַטור, און דיא קוועקזילבער וועט אין סאָכיגע וואסער זיך שטענדיג-שטעלען אויף דעם זעלבען צייכען. דעם טערמאָמעטער מאַכט מען פאר א גע-וויינליכען לופט-דרוק.

דער אייז-פונקט איז, אַלואָ, אונטען; דער זיער-פונקט — אויבען. דיא שטרעקע צווישען דיזע צוויי פונקטען צוטיילט מען דאן מיט פאַר-סעקלעך אויף הונדערט גלייכע חלקים אָרער גראד-דען, מען בעצייכענט זיי מיט ציפער, זאָ דאָס ביי דעם אייז-פונקט קומט אויס 0 און ביי דעם זיער-פונקט — 100. פונקט אַזעלכע חלקים מעסט מען אָפּ ווייטער אי פון אויבען אי פון אונטען. פון אויבען שרייבט מען: 01, 102, 103 און זאָ וויי-טער, און אונטער דעם נול שרייבט מען ווידער: 1, 2, 3, 4 א. ז. וו. (דיא איינציגע היפט מען אייגענטליך איבער און מען צייכענט יעדען צעהנ-טען פאַסיקעל: 0, 10, 20, 30 א. ז. וו. 100, 110, 120, 130 א. ז. וו.)

דאן איז דער טערמאָמעטער פארטיג. וואָס ווארימער עס וועט זיין, אלץ העכער וועט דיא קוועקזילבער זיך אויפהייבען; וואָס „קעלטער“, אלץ נידעריגער וועט זיא זיך אַראָפּלאָזען. ווען מען היינט דער טערמאָמעטער אַרויס אויפ'ן גאס און דיא קוועקזילבער שטעלט זיך אָפּ ביי דעם 15 איבער דעם 0, צום ביישפּיעל, זאָגען מיר: „עס איז 15 גראד ווארימקייט“; ווען ער לאָזט זיך אַראָפּ ביז דעם 5, צום ביישפּיעל, אונטער דעם 0, זאָגען מיר געוויינליך: עס איז 5 גראד דיא קעלט (דאָס הייסט, אייגענטליך בלויז, אז עס איז מיט 5 גראד ווייניגער ווארימקייט, וויא וואסער האָט ביי'ן פריהרען). דיא ציפער איבער דעם 0 בעצייכענט מען מיט דעם צייכען + און דיא ציפער אונטער דעם 0 מיט דעם צייכען —. אנשטאָט דעם וואָרט

זעלבע ברייטקייט פון אינעווייניג. מען גיסט אין איהר אָן קוועקזילבער ביז דיא קולבעצקע איז כמעט פול. דאן ווארימט מען דיא קולבעצקע אַזוי לאנג אויף א שטאַרקען פלאַם פון א ספּירט-לעמפעלע, ביז דיא קוועקזילבער הייבט זיך אויף ביז'ן ברענ און שפאַרט אַרויס יעדען טראָפען לופט פון דיא רור-קעלע. (מען האלט אַזוי לאנג דיא רורקע איבער דעם לעמפעלע, ביז דיא קוועקזילבער זינדט און פון איהר ווערט פאַרע, זאָ דאָס דיא רורקעלע איז אייגענטליך פול מיט קוועקזילבער-פאַרע.) דאן שמעלצט מען מיט א פלאַם דיא ברענגעס פון דיא רורקעלע צונויף (גלאָז שמעלצט זיך דאָך, וויא מע-טאל) און דיא רורקעלע ווערט פאַרמאכט. ווען דאָס איז פאַרטיג, קיהלט מען דיא קולבעצקע אָפּ, און דיא קוועקזילבער ווערט ווידער פליסיג און לאָזט זיך אַראָפּ.

דאן שטעלט מען דיא רורקעלע מיט דיא קול-בעצקע אַראָפּצו, אַריין אין א כלי מיט אייז, וואָס האלט אין צווייגן. דיא קוועקזילבער וועט פון דיא אייז נאָך נידעריגער זיך אַראָפּלאָזען — דאָס הייסט, פון דיא נידעריגערע טעמפעראַטור וועט זיא זיך נאָך מעהר צונויפקאַרצען. ביי דעם פונקט, וואו דיא קוועקזילבער שטעלט זיך אָפּ אין דיא אייז, וואָס האלט אין שמעלצען זיך, מאַכט מען א צייכען — אויף דיא רורקעלע אָדער אויף א רעמעלע, אין וועלכען מען פאַסט איהר איין. דיזער פונקט הייסט אייז-פונקט, (און עס איז א כלל, אז דיא קוועקזילבער שטייט אין וואסער וואָס האלט אין פריהרען. אויף דעם זעלבען פונקט אין רורקעלע, וויא אין אייז וואָס האלט אין צווייגן).

דאן האלט מען דיא קולבעצקע אין וואסער וואָס האלט אין זידען. דיא קוועקזילבער גיט זיך א הייב אַרויף. ביי דעם פונקט, וואו זיא שטעלט זיך דאָ אָפּ, מאַכט מען נאָך א צייכען. דאָס איז דער זיער-פונקט.

ווען און וואו איהר זאָלט דיא קולבעצקע גיט אַריינשטעלען אין אייז, וואָס האלט אין שמעלצען, וועט דיא קוועקזילבער אימער זיך אָפּשטעלען ביי דעם אייז-פונקט צייכען. דאָס הייסט אייז צווייט שטענדיג און אומעטום ביי דיא זעלבע טעמ-פעראַטור. ביי'ן זידען פון וואסער אָבער ווענדט

אין דעם פארנהייט טערמאָמעטער, ווידער, וועלכען מען ברויכט אין ענגלאַנד און אין דיא פּעראייניגטע שטאַטען, איז דיא שטרעקע צווישען דיא צוויי פונקטען צוטהיילט אויף 180 גלייכע חלקים, און דער נול שטייט אויף 32 חלקים—לעך אונטער דעם אייזפונקט, (ווייל אויף דעם פונקט איז דער קוועק-זילבער נישטאָנען אין דעם קאלטסטען טאָג פון יאָהר 1709 אין דיא שטאַדט דאַנציג, ווען און וואו פאַרנהייט האָט זיין טערמאָמעטער גימאַכט). זאָ דאָס ביי דעם אייזפונקט קומט אויס 32 און ביי דעם זיער-פונקט—212 (32 מיט 180 איז דאָך 212), יעדער פאַרנהייט גראַד איז אַלואַ פיק קלענער, וויא אַ גראַד פון צעלזיוס און נאָך קלענער פאַר אַ גראַד פון רעומיר. איין צעלזיוס גראַד איז גלייך צו אַ גראַד מיט פיער פינפטלעך פון פאַרנהייט. איין רעומיר גראַד איז גלייך צו ניין פערט-לעך (אַדער צו צוויי מיט אַ פערטיל) פאַרנהייט גראַד. און פאַרמעהרט: איין פאַרנהייט גראַד איז גלייך צו פיער ניינטלעך רעומיר. ווען מען וויל פער-גלייכען דעם רוישישען טערמאָמעטער מיט דעם ענגלישען, דאַרף מען אָבער ניט פאַרגעסען, אז אויף דעם ערשטען שטייט ביי דעם אייזפונקט אַ נוק, וועהרענד אויף דעם צווייטען שטייט אויף דעם זעלבען אָרט 32. דעריבער מוז מען, ביין רעכענען, דיא 32 האַלטען אין זינען. לאָמיר נעה-מען אַ ביישפּיעל.

אויף דעם היגען (פאַרנהייט) טערמאָ-מעטער ווייזט דיא קוועק-זילבער $+95^{\circ}$. וויא פיעל וואָלט זיין אויף דעם רוישישען (רעומיר)? דיא גראַדען אויף דעם רעומיר ציילען זיך פון דעם אייזפונקט. לאָמיר דעריבער פריהער זעהן, וויא פיעל גראַדען איבער דעם אייזפונקט מיר האָבען דאָ. מיר האָבען אין גאַנצען 95, אָבער ביי דעם אייזפונקט קומט דאָך שוין אויס 32. דעריבער מוזען מיר דיעזע 32 פון דיא 95 אראָפּנעהמען. — בלייבט 63. דאָס הייסט אויף אונזער היגען טערמאָמעטער שטייט דיא קוועק-זילבער אויף 63 חלקים (גראַדען) איבער דעם אייזפונקט. אזוי ווי איין פאַרנהייט גראַד איז גלייך צו פיער ניינטלעך רעומיר, וועט דיא 63 פאַרנהייט זיין גלייך צו 63 מאָל פיער ניינטיג און דאָס בעטרעפט 28. ווען אויף דעם פאַרנהייט איז $+95^{\circ}$ איז אויף דעם רעומיר, אַלואַ, $+28^{\circ}$.

(ש'זיס פּאָלגט).

ג. ראַבינאָוויץ.

גראַד שרייבט מען: 40° + הייסט אַלואַ דרייסיג גראַד היץ; 12° — הייסט צוועלף גראַד „קעלט“. מען מאַכט דעם גיווינליכען טערמאָמעטער פון קוועק-זילבער און ניט פון קיין אַנדער פליסיגע זאָך, ערשטענס, ווייל קוועק-זילבער פיהלט ווארמע-קייט שטאַרקער, דאָס הייסט זיא ציהט זיך מעהר אויס ווען עס קומט איהר צו ווארעמקייט, און קאַרצעט זיך מעהרער איין, ווען עס קומט איהר אַפּ. נעהמט דיא קאָקעצעק פון טערמאָמעטער בלוין אַריין אין האַנט און פערמאַכט דעם פויסט אַ וויילע, אָדער הויכט אויף איהר, וועט דיא קוועק-זילבער זיך שוין אויפהייבען: דיא ווארעמקייט פון דעם פויסט אָדער פון הויף ציהט איהר אויף אַזוי פיעל אויס, אז זיא הייבט זיך אויף אויף אַ היבשע שטיקעל. קוועק-זילבער ווייזט אונז דעריבער אפילו אַ זעהר קליינע ענדערונג אין דיא טעמפּעראַטור. צווייטענס בלייבט קוועק-זילבער פליסיג אי ביי דיא העכסטע אי ביי דיא נידריגסטע טעמפּעראַטור, וועלכע מיר האָבען גיווינליך. וואָסער, צום ביי-שפּיעל, וואָלט ניט טויגען אויף אַ טערמאָמעטער: ערשטענס וואָלט זיא זיך אַ הייב גיטאָן בלוין ווען עס וואָלט צוגיקומען פיעל ווארעמקייט, און צווייטענס וואָלט זיא פאַרפאַרען געוואָרען (האַרט געוואָרען) ביי אַ גיווינליכען פראָסט, און וואָלט שוין ווייטער אַרונטער ניט גינאָנגען.

דער טערמאָמעטער, וועלכען מיר האָבען בע-שריבען, הייסט צענטִיגראַד (הונדערט־גראַד־גער) טערמאָמעטער. ער הייסט אויך צעלזיוס, ווייל איהם האָט אויסגיקלערט איינער מיט דיזען נאָמען. דיזער טערמאָמעטער ווערט גיווינליך גע-ברויכט אין פראַנקרייך, און אין דער וויסענשאַפט—אין דער גאַנצער וועלט.

עס זיינען אָבער דאָ צוויי אַנדערע טערמאָמע-טערס, וועלכע זיינען אַנדערס צוטהיילט: אין דעם רעומיר טערמאָמעטער, וועלכער ווערט גיברויכט אין רוסלאַנד, איז דיא שטרעקע צווישען דעם אייז פונקט און דעם זיער-פונקט צוטהיילט אויף 80 גלייכע חלקים. אַ רעומיר גראַד איז דעריבער גרעסער וויא אַ גראַד פון אַ צענטִי-גראַד טערמאָמעטער מיט צוויי אַכטלעך, זאָ דאָס ווען אויף דעם ערשטען וועט זיין 16° , צום ביי-שפּיעל, וועט אויף דעם צווייטען זיין 20° .

וואָס איז דיא ליעבע?

..... O brawling love! O loving hate!
 O anything of nothing first created!
 O heavy lightness, serious vanity!
 Misshapen chaos of well seeming forms!
 Feather of lead, bright smoke, cold fire, sick health!
 Still waking sleep, that is not what it is! *)

(Romeo and Juliet Shakspeare.)

Einstweilen bis den bau der Welt

Philosophie zusammenhält

Erhält sie das Getriebe

Durch Hunger und durch Liebe **)

(Schiller)

I

פערפינסטערט, פערביטערט, פערניפטעט דיא ליב-
 טינסטעט, דיא זיסעסטע, דיא גליקליכסטע מאַמענט-
 טען וועלכע ליעבע פערשאפט דעם מענשען
 אויף דיעזער אידעע איז אויפניבויט „אַטהעלאָס“.
 אַטהעלאָס סוף איז טראַגיש: דער שטן אייפערזוכט
 גנב'עט זיך אַרײַן אין דעם ליעבהאַבער'ס האַרץ.
 און אייפערזוכטיגט אויף דיא אונגענדליכע ליעבע,
 וואָס רענט דיעזעס האַרץ, הייבט ער דאָרטען אָן
 זיין צערשטערענדע אַרבייט. דעזדעמאָנא, פאַר
 דיא שיינע געטליכע, געליעפטע דעזדעמאָנא, פאַר
 וועלכע אַטהעלאָס שווערט:

זאל היממעל מאַכען נאָך אַ וועלט

פון איין בריליאַנט, און פעטען דערפאַר מיין

דעזדעמאָנא.

וועל איך איהר ניט אוועקגעבען.....

אויף דעזדעמאָנא פאַלט אַ חשד. אַטהעלאָס

האַרץ רייסט זיך אויף שטיקער אין דעם אונ-
 זיא וועט זיך ניט האַלטען בלויז אויף הילע פילאָזאָפיע),

וועט ליעבע און הונגער זיין דער פונדאַמענט פון יעדער
 לעבענס-טהעטיגקייט.

אונזערע לעזער האָבען געוויס גיהערט פון
 שעקספיר'ס „אַטהעלאָס“, אויב זיי האָבען
 איהם אַליין ניט גילעזען. אין אַ שפראַך פון בילדער,
 וואָס מאַכען שעקספיער פאַר שעקספיער, שילדערט
 ער און פעראייביגט אַ ליעבע, אַ ווילדע, אַ ליידענ-
 שאַפּטליכע, ראָזענדע ליעבע, וואָס ברעכט דורך
 אַלע גרענצען, בעזייטיגט אַלע ריקוויטען, און, ניט
 קימערנדיג זיך פאַר דער גאַנצער וועלט, שטרעבט
 צו איהר זעקסט-בעפרידיגונג. ליעבע אָבער האָט
 אַ שרעקליכען שטן — דיא אייפערזוכט דיעזער שטן

*) אַ צאָנקענדע ליעבע! אַ ליעבענדער האָס! אַ
 עפעס, וואָס איז בעשאַפען פון גאָר-ניט! אַ שווערע
 גרינגקייט, וויכטיגער העל העלום, פאַרמלאָזער טומעל פון
 שייַן-אויסדעהענדע פאַרמען! פערדער פון פליי, שייַנקענדער
 רויך, קאַלטער פייער, וואָכענדער שלאָף! קראַנקע געזונד-
 הייט! עפעס וואָס איז ניט דאָס וואָס עס איז! (שעקס-
 פירס ראָמעאָ דזשוליעט).

**) דער זינען פון דיעזע ווערטער פון שיללער
 איז: כל זמן דיא וועלט וועט זיין וואוּ זיא איז, (כל זמן

נלייכען קאמפף צווישען ליעבע און אויפערזוכט, וועלכע קומען פריעדליך צוזאמען, אָבער וועלכע בלייבען ניט פריעדליך צוזאמען. אַ קליינער אומד-שטאַנד, אַ טאַשענטוך, און דיא שאָל דער ליעבע איז אַריבערגיוואוינען. אָטהעלאַ ערמאָרדעט דער דעמאָנאַ; דאָ אָבער עפענען זיך איהם זיינע אויגען; ער דערוועהט זיין בלינדהייט און ער ערמאָרדעט זיך זעלבסט.

אזוי שילדערט שעקספיער אַ ליעבע און איהר סוף: אזא ליעבע, און אזא סוף איז אָבער ניט קיין אויסניטראַכטעטע מעשה, ניט קיין "פרייער שוואונג דער פאַנטאַזיע פון אַ פּאָעט"; זיא טרעפט זיך אין אזא אָדער אַנאָדער פאָרם אין ווירקליכען לעבען. ביי לעבעדיגע מענשען. זיא טרעפט זיך טעגליך. זיא פאַסירט איבעראַל; זיא האָט איהר סטאַטיסטיקע, און ווידערהאָלט זיך מיט דערוועל-בער רענעלמעסיגקייט, מיט וועלכע דיא מאָנאַטן אין יאָהר, דער הונגער אין אַ געזונטען מענשען. וואָס איז, אַלואָ, דיא ליעבע פאַר אַ נעפיהל, וועלכע עררייכענדיג איהר לעצטע שטופע, ערשטיקט אין מענשען דעם מענש, רייסט אַרויס פון זיין הארצען דעם אַפּשיו צו פערברעכען און זאָנאַר דעם אינסטינקט פון אייגענע זיכערהייט און עקזיסטענץ! עס איז זעלבסטפערשטענדיג דאָס ניט ביי אלע-מען און ניט איממער עררייכט דיא ליעבע אזא שטופע. צווישען דיא אונטערלדיגע און גאָנץ נאָ-איווע ליעבע פון אַ באַבעלע, פון דיא "פער-בלאָנדרושעטע נישמה", וועלכע "עס קיצעלט עפעס" און זיא ווייסט ניט וואָס, און דיא ווילדע פערזעהרענדע ליידענישאפט פון אָטהעלאַ, וועלכער, האַלב וואהנזינג פון ליעבע און אייפערזוכט, גרייפט צו מאָרד, — צווישען דיזע צוויי סאַרטען ליעבעס ליגענט אַ ים, אַ גאנצע וועלט פון נעפיהלען און ליידענישאפטען. ניט אַכטענדיג אויף זייער ווייטקייט, אויף זייער פערשידענהייט, זיינען זיי דאָך נאָהענטע קרובים. זיי זיינען גיבויט פון זעלבען מאטעריאַל, זיי זיינען צווישען זיך וויא גראַפּיט פון אַ בליישיפט און פון אַ רינג דיעמענט, וואָס נעהמען זיך פון דיא זעלבע שטאַף, וויא דער קויל, מיט וועלכען מען הייצט אַ איווען.

פיהל, וואָס איז פיעלען בעקאַנט און פון ניעמאַנדען פערשטאַנען, וואָס איז זיס און ביטער, וואָס גלעט און רייסט, וואָס דיענט אלס טיעפסטע קוועלע פון גרעסטען גליק, און פון גרעסטען אומגליק, פון דעם אונבערגרייפליכען נעפיהל, וואָס איז בעקאַנט אין דער שפראַכע אונטער דעם נאָמען פון ליעבע, איז שוין יאָהרטוויזנדע דער גענעשטאַנד, מיט וועלכען דער מענשליכער נייסט ראנגעלט זיך, שטרע-פערנדיג איהם דורכצורדינגען. ניט פאָעטען אַליין בעזינגען און בעוויינען דיא ליעבע; מיט איהר האָ-בען זיך בעשעפטיגט און בעשעפטיגען זיך דיא טיעפסטע פילאָזאָפּען. דיא גרעסטע מעננער דער נאַטורוויסענשאַפט. — וואָס איז זיא, אַלואָ, דיא ליעבע?

ליעבעס זיינען דאָ אָהן אַ צאָהל: אויסער דיא ליעבע פון אַ באַבעלע אָדער אין אָטהעלאַ ווענען וועלכע מיר האָבען פריהער גירעדט, גיעבט פיעלע אנדערע: עס איז, צב"ש, דאָ אַ מוטער-ליעבע, קינדער-ליעבע, ליעבע צום פאָטערקאנד; ליעבע צו אַ אידעאַל א. ז. וו., אין יעדען איינציגען פאַל, נאָך דעם גענעשטאַנד, ווערט דיא ליעבע אנדערס פערטייטשט. מיר וועלען זיך אָבער דאָ נור בע-שעפטיגען מיט דעם ערסטען סאַרט ליעבע, נעמליך מיט דיא ליעבע פון צוויי פערטרעטער פון ביידע גיטלעכטען, מאַן און פרויעניצממער, אָדער, געוויינ-ליך גענאַנט, געשרעכטליכע ליעבע. (

*) עס זיינען דאָ פיעלע, וואו עס פערליעכען זיך צוויי פערזאָנען פון דעם זעלבען גיטלעכט: אַ מאַן אין אַ מאַן; אַ פרוי און אַ פרוי; דיעזע ליעבע עררייכט אָפט דיא העכסטע שטופע, און גייט איבער אין אַ ווילדע ליידע-נישאפט, וואָס ענדיגט זיך זאָגאַר מאַנכעסמאַל מיט זעלבסט-מאָרד. זאָלכע מעננער און פרויען זיינען בעקאַנט אין דער וויסענשאַפט אונטער דעם נאָמען אורניגיס. אין אורנינג עקעלט צו פערקעהרען מיט פערזאָנען פון אנדערען גיטלעכט. אַזעלכע ליעבעס אָפער זיינען ניט קיין געוויינליכע ליעבעס; זיי זיינען אַ קראַנקהייט, און זאָלכע פערזאָנען זעלבסט, פעראַכטעט פון דער עפענטליכער מיינונג און געהעצט דורך דאָס גויען, וואָס בעשטראַפט אונבאַראמהערציג דיעזע סאַרט ליעבע; זיי זיינען מייסטען דיא אומגליקליכסטע בעשעפטיגטען אויף דער וועלט, וועמען דער אייגענער לעבען איז אַ לאַסט.

דיא געהיימניס פון דיעזען וואונדערבאַרען גע-

II.

אויף דער גאנצער וועלט. דאָך איז דיוט ערקלערונג פֿיר פערשטענדליכער און פיער אַלגימיינער וויא דיא ערקלערונג פון זשאָרזש זאנדר.

נאטירליך ווערט דאָ גירעט וועגען ליעבע, אלס וועגען אַ מעהר אָדער ווייניגער געדויערענדען געפיהל. שריפטשטעלער, און זאָגאר זעהר גרויסע, מישען אָפּט צוזאַמען דאָס געפיהל פון ליעבע, מיט דעם מענשענס נאטירליכע בעדירפניס פון געדעגנטליכע בעפריידיגונג. זאָ האָט דער בעדירפניס פראנצויזישער שריפטשטעלער, מישלע אָנגעשריבען אַ גאנצען בוך מיט דעם נאָמען *L'amour* — „דיא ליעבע“, וואו, וויא עס שיינט, איהם איז אַפילו אין קאָפּ ניט אַרײַן, דאָס עס גיבט אַן אונטערשייד צווישען דיוט צוויי זאכען. „דיא פאַמיליע“, זאָגט דויער אין אלע אנדערע הינזיכטען מערקווירדיגער פילאָזאָף, „שטאַמט פון ליעבע: דיא גיזעלשאפט שטאַמט פון דיא פאמיליע; דארום קען מען זאָגען, דאָס ליעבע איז דער פונדאמענט פון דיא גיזעלשאפט. דעם זעלבען פעהלער מאכט אויף שאַפּענהויזער, דער גרעסטער פילאָזאָף פון דייטשלאנד פיר דיא צווייטע העלפט פון ניינצעהנטען יאָהרהונדערט; אין זײַן בוך „דיא וועלט אלס אידעע און וויקלע“ זאָגט ער: „דיא ליעבע ענטשיידעט דעם באַראקטער (Composition) פון דעם קומענדען דור“. אַלזאָ איז מישלע, איז שאַפּענהויזער בעטראכט מען איינפאך אלס ליעבע דיא יעניגע ערשיינונג אין זאָלאָגאָנישען (טהירישען) לעבען פון מענשען, דורך וועלכע זיי פערמעהרען זיך און פלאנצען פאַרט זייער ראַסע. זעלבסטפערשטענדליך, איז דאָס פאליש. דיוט ערשיינונג זעהען מיר אויף ביי פלאנצונגען, וואו קיינער וועט ניט בעהויפטען דיא עקזיסטענץ פון ליעבע. אויך טאָלסטאָי איז ניט/ביינער קומען דיוט פראגע אין זײַן „קרייטצער סאָנאַטאָ“. דעפנירענדיג דיא ליעבע אַלס דעם פאַרצוג פון איינע צו איינעם, אָדער פון איינעם צו איינע, שטעלט ער גרייך זיך זעלבסט דיא פראגע: „פאַרצוג — אויף וויא לאָנג? — אַ יאָהר, אַ מאָנאַט, אַ טאָג, אַ האַלבע שטונדע?“ ליידער בלייבט ביי איהם דיוט פראגע אונגעאַנטוואָרטעט. לאָזענדיג דארום אָן אַ זײַט דיא פערשיעדענע

מיר גלויבען ניט, דאָס ביז היינט איז וועמען עס גילונגען אויסצודריקען, אָדער דעפנירען דעם וואָרט ליעבע. פילע האָבען אין מעהרער אָדער ווייניגער ווערטער פרובירט דיוט, וואָרט פערטייטשען. אייניגע האָבען דאָבוי גיהאט אַ פערטעלניסמעסיגען ערפאַנג; אַבער גאנץ ערפאַנג-רייך איז דאָבוי קיינער ניט גיווען, ווייל ביז היינט האָט נאָך קיינער פאַלשטענדיג ניט בעגריפּען דיא ליעבע. דיא פילאָזאָפיע האָט פיהל גיספּעקער לירט אויף. איהר מאַראַלע בעדייטונג און ווייניג זיך אָבגיגעבען מיט דיא איינצעלהייטען; דיא נאטור-וועלטשאפט האָט נאָך ניט עררייכט דיא שטופע, אויף וועלכע, בעטראכטענדיג דיא איינצעלע טהאטזאכען און פאַרמען, זאָל זיא בעגריפּען דיא אינעווייניגסטע נאטור און אינהאַלט פון דיוט וואונדערבארע ערשיינונג אין לעבען און געפיהלען פון דעם איינצעלעם מענשען. אלע בעשטימונגען, פערטייטשונגען אָדער דעפניציאָנען פון דיוט וואָרט מוזען דארום בעטראכט ווערען נור אלס פראָבעס אָדער פערזוכע צו קומען צו דער וואַרהייט.

מייסטען, נאטירליך, בעשעפטיגען זיך מיט אזעלכע דעפניציאָנען פאַעטען, ראַמאַניסטען, און דארום זיינען אויף דיוט דעפניציאָנען מייסטענס פאַעטישע. דיא בעריהמטע פראנצויזישע ראַמאַניסטן זשאָרזש זאנדר, צום ביישפיעל, דעפנירט דיא ליעבע אַלס „דיא בענייטערונג פון דיא אונגרייפסבאַרסטע טהיילען פון אונזער האַרץ פיר דאָס אונבעוואוסטע“. נאטירליך ערקלערט עס ווייניג וואָס הייסט ליעבע. מיט דויער ערקלערונג און אָהן דויער ערקלערונג איז דער לעזער גראַדע אַזוי קלוג וויא פריהער. טאָלסטאָי, אין זײַן „קרייטצער סאָנאַטאָ“ ערקלערט דיא ליעבע אַלס: „דער אויסנאָמהאפטער פאַרצוג (בילכער-האַלטען) פון איינעם צו איינע, אָדער פון איינע צו איינעם“. מיר וועלען שפּעטער זעהען וויא אויך דיוט דעפניציאָן איז ניט געניגענד, און וויא לאָגיש עס שטאַמט פון איהר דיא אונקאָגישע מאַראַל פון דעם „קרייטצער סאָנאַטאָ“, וועלכע האָט מיט דריי יאָהר צוריק אָנגימאַכט אַזא לאַרס

וואו עס ווערט געוואויגען און גימאסטען, ווערט גירעכענט; און וואו עס ווערט גירעכענט איז ניטאָ קיין לעבע; לעבע האָט מאַמעטעמאטיקע, מאַטעמאטיקע ווייז ניט קענען קיין לעבע. דאָרום איז שעקספיער מווענר מאָל גירעכט ווען ער צווייט-פעלט:

....Who ever loved

That loved not at first sight?

— „ווער האָט ווירקליך געליבט, ווען ער האָט זיך ניט פערלעבט פון ערשטען קוק?“ דאָרום, ריידענדיג וועגען דיא ליידענזשאַפּט פון ליבע, גע-ברויכט וואָלטער דעם וואָרט „בעפאלען“ (attaquer). דיא באַראַקטעריסטישע אייגענשאַפּט פון ווירקליכע לעבע ביישטייט נעמליך דאָרין וואָס זיא „אַטאַקירט“ „בעפאלט“ דעם מענשען פלוצלינג, איידער ער בעמערקט עס.

וויא מיר האָבען געזאָגט, איז דיא פראַגע אין וואָס מען מען זיך פערליבען, זעהר אַ פערפלאַנדיג טערטע. פערשידענע פערזאָנען אָדער איינדיג ווידעמען פערלעבען זיך אין פערשידענע זאכען. איינער האָט לעב אַ הויכע אַ שלאַנקע פיגור, ניט אכטענדיג אויף דיא געזיכט; אייניגע, פערקעהרט, אינטערעסירט דיא געזיכט מעהר וויא דיא פיגור; אייניגע קענען זיך פערליבען אין אַ פאָר אויגען; אייניגע אין אַ פאָר ליפען און אַ שיינע קאָפּ האָר. דער פראַנצויזישער ראָמאַניסט, אַלעקסאַנדער דיומאַ, האָט אָנגעשריבען אַ ראָמאַן, אין וועלכען דיא העלדין, פערליבט זיך ליידענשאַפּטליך אין אַ טענאַר, דאָס הייסט אין אַ טענאַר פון אַ טענאַר—אין דיא שטימע פון אַ זינגער. עס איז אַ געשיכטליכע טהאַט-זאכע, דאָס קעניג הענרייך דער דריטע האָט זיך פערליבט אין פרייליין מאַריאַ-דע-קלעווע. נאכדעם ער האָט צופעליג אָפגעווישט זיין געזיכט מיט אַ קלייד וואָס וואָר דורכגידרונגען מיט איהר שווייס. דאָס וועלכע האָט פאַסירט מיט קעניג הענרייך דעם פערטען טען, וועלכער האָט זיך פערליבט אין דיא שיינע גאַבריעללע, נאכדעם וויא ער האָט אָפגעווישט זיין געזיכט מיט איהרען אַ טאַשענטוך. פאַפּע-סאָר ראָסמאַק דערציילט, דאָס ער קען אַ בויגער אין אַ דאָרף, וועלכער פלעגט פערלעבען

שפיטצינקייטען, מיט וועלכע דיא פראַגע איז נויטהווענדיג פערבונדען, וועלען מיר דיא לעבע איינפאָך בעטראכטען אלס אַ מעהר אָדער ווייניגער דויערענדען צושטאַנד פון פערזאָן, ביי וועלכען נור איין בעשטימטער קאָנטראָל איבער דעם קערפער און זעעלע פון אַן אַנדער פערזאָן קען בעפרידיגען איהרע געוויסע געפיהלע און בע-דירפניסע. פיר דעם צוועק פון דיווען אַרמיר-קעל וועט דיווע דעפיניצאַן אונזערע פון לעבע, שיינט אונז, זיין געניגענד.

III.

אין וואָס ווערט מען פערלעבעט? — דאָס איז זעהר אַ פערפלאַנטערטע פראַגע. אייניגע שריפט-שטעלער גלויבען, דאָס לעבע איז דער רעזולטאַט אָדער דיא פאָלגע פון דאָס צוזאַמענ-וויקען פון פערשידענע אייגענשאַפּטען פון קערפער, גייסט און זעעלע פון צוויי פערזאָנען. מיט אַנדערע ווערטער: ניט נאָר דיא פאַרמען זאָנדערן אויך דער אינהאַלט; ניט נאָר דער קערפער, זאָנדערן אויך דער גייסט, דער באַראַקטער פון אַ פערזאָן מוז גיפּעללען אַרויסצורופען דאָס געפיהל פון ליבע. אַזוי שיינט עס, גלויבט, ביז אַ געוויסען גראַד, אויך דער גרויסער פראַנצויזישער דיינקער וואָל-טער: „דיא לעבע“, זאָגט דיווער שאַרפּזינגער שרייבער, „איז דיא מעכטיגסטע פון אַלע ליידענ-שאַפּטען, ווייל עס בעפאלט מיט אַ מאָל דיא קאָפּ דאָס הערין און דעם קערפער“. דאָס איז אָבער ניט אימער ריכטיג. מענשען פערליבען זיך אָפט, און זאָגאר מייסטענס, נאָר אין קערפער, אין שיינע פאַרמען, אין רייזענדע געשטאַלטען. דיא פראַגע וועגען אַ זעעלע, אָדער באַראַקטער אָדער אַנדערע מאָראַלע אייגענשאַפּטען אין דעם בעליבטען גענע-שטאַנד קומט פאַרפיר זעלטענער וויא דיא פראַגע ווע-גען דיא פאַרב, און גלאַנץ פון דיא אויגען, דיא האָר, דיא פאַרמע פון נאָז, פון מויל, דיא שלאַנקהייט פון קערפער, א. ז. וו. איבערהויפט ווייס לעבע זעלטען פון פראַגעס. דאָרטען וואו עס ווערט גערעכט, ווערט געדיינקט; דאָרטען וואו עס ווערט גידיינקט ווערט געוואויגען, גימאסטען; דאָרטען

נאטאט; אזוי, גלויבט ער, הייבט זיך אן און ענדירט זיך און צייט פון טאנצען פלעגט ער זיי אָבווישען דאָס געזיכט מיט זיין טאָשענמאָד, וועלכע ער פלעגט פריהער אייניגע צייט האלטען ביי זיך אונטער זיין פאכטע ("דער "קרייטצער סאָנאטא", "דאָס עוואַנגעליום פיר פּערהייראַטעטע לייטע", וואו א קריטיקער האָט איהר אָנגירופען, בעווייזט וואו מען קען זיך פערליעבען אין א דזשוריו און לאַקענס, דאָס הייסט אין א שיינע פיגור מיט אַן אויסנעם פּוצטע קאָפּ. דיא זעלבע, "קרייטצער סאָנאטא" אָבער בעווייזט אויך וואו טיעף דינע ליבע גייט: אויף דעם צווייטען טאָג נאָך דער הייראַטא האָט בען דיא ליבעהאבער ניט גיהאט וועגען וואָס צו ריידען צווישען זיך; און אויף דעם דריטען טאָג האָבען זיי זיך שוין אָנגעהויבען צו קריגען; אָבער דער פּערפאַסער פון דינען בוך פערזיכערט און צייגט, אז אזוי זיינען מייסטען אלע ליבעס. יעדער יונגער מאַן, דיינקט טאָלסטאָי, האָט א געוויסע בעדינגטן, וועלכע דיא גענעווערטניגע סיסטעם ער-לייבט איהם לייכט צו בעפרידיגען, ווען ער איז אויך ניט פּערהייראַטעט. דינע מעגליכקייט, אָדער, אָפּגענער גירעדט, דיא פּראָטיטוציאָן, איז וואו א מיין פּערזישער פּוילוער גענען וואַנצען, — זיא בע-שרענקט און שמערט דיא ענטוויקלונג פון ליבע. ערווייטערט אָבער א יונגען מאַן פון איהר גיפטיגע אטמאָספּערע, בריינגט איהם צוזאַמען מיט אַן "עלעגאַנטע דזשוריע" און "גענערייזלטע האָר", לאָזט זיי דאָכיי אליין אין א זומערנאכט אויף א טייך, און איהר האָט א פרישניקע שפּאַנגעל נייע ליבע נאָך אלע רעגעלען דער קונסט; קומט נאָך דאָצו אַרויס פון וואַקענס דיא לבנה, און עס הייבט אן צו זינגען אין וואלד א נאכמינאַל, קריגט איהר א ליבע פאר דעם בעסטען ראָמאַן, אזוי אונגיפּערה, דיינקט דער פּערפאַסער פון "קרייטצער סאָ-

דיא פּראַנציווען רופען ליבע L'amour; זיי האָבען אָבער אויך דאפּיר אַנאַנדער וואָרט: L'amourette — "ליעבעלע". — דינער וואָרט, גלויבען מיר, דריקט ריכטיגער און גענויער אויס דיא טיעפּקייט און דעם כאַראַקטער פון דיא געפיהלען פון דיא הויפט פיר גור פון דיא "קרייטצער סאָנאטע", און פון דיא מערהעצאָהל פון אלע אנדערע העלדען פון גידרוקטע און ניט-גידרוקטע ראָמאַנען.

עס טרעפּען זיך פעלע, וואו מען פערליעבט זיך ווען דיא פּאָדעשווע איז אונטערגעשלאָגען מיט געגעל, און דער אָבזאָן מיט א פּאָדקאָווע. דיא ליידענשאַפט ביי דינע לייטע צו פרויען שוין שטויגט מאַנכעמאָל אזוי הויך, דאָס אין מיטען טאָג אויף'ן גאָס קענען זיי זיך אַרויפּוואָרפען אויף א פרויענצימער, אַרונטעררייסען פון זיי דעם שוין און אָנהייבען איהם צו קוסען; דאָ אין ניר יאָרק, האָט מען אַ מאָל אַרעסטעט אַזאַ מאַן פאַר "שטראָפּענרויב". עס גיבט לייטע וואָס פערליעבען זיך אין פרויען-וועס; זיי קענען זיך עררעגען און בעפרידיגען געשלעכטליך נאָר ביים אַנקוקען א העמד, אָדער אַן אנדער שטיק וועס פון א פרויענצימער. דינע אלע פעלע זיינען בעקאַנט אונטער דעם נאָמען "paraen-thesia sexualis" און דיא פּערזאָנען זעלבסט אַלס פּע-ט'י-ס'ט'ען אָדער געטצענדינער, ווייל זיי פּערגע-טערען א געגענשטאַנד. דאָס זיינען נאָטירליך אויסגעהאָמט-פעללע, און טרעפּען זיך פּערהעלטניסמעסיג ניט אָפט; מען קען אַזעלכע געפיהלע זאָגאַר שווערליך רופען ליבע, ניט אַכטענדיג אויף דעם וואָס זיי זיינען עהנליך אין פאַרמע צו ליבע. מיט אַזעלכע אונגוויינליכע, אַ-ב-נאָר-מאָלע, פעללע דער ליבע בעשעפטיגט זיך ספּעציעל דיא פּסיכאָפּאַטאָלאָגיע, אָדער דיא וויסענשאַפט פון גייסט-קראַנקהייטען.

אין זיך און פּערהיירען דאָרפּס-מעדכען, דאָדורף וואָס אין צייט פון טאנצען פלעגט ער זיי אָבווישען דאָס געזיכט מיט זיין טאָשענמאָד, וועלכע ער פלעגט פריהער אייניגע צייט האלטען ביי זיך אונטער זיין פאכטע ("דער "קרייטצער סאָנאטא", "דאָס עוואַנגעליום פיר פּערהייראַטעטע לייטע", וואו א קריטיקער האָט איהר אָנגירופען, בעווייזט וואו מען קען זיך פערליעבען אין א דזשוריו און לאַקענס, דאָס הייסט אין א שיינע פיגור מיט אַן אויסנעם פּוצטע קאָפּ. דיא זעלבע, "קרייטצער סאָנאטא" אָבער בעווייזט אויך וואו טיעף דינע ליבע גייט: אויף דעם צווייטען טאָג נאָך דער הייראַטא האָט בען דיא ליבעהאבער ניט גיהאט וועגען וואָס צו ריידען צווישען זיך; און אויף דעם דריטען טאָג האָבען זיי זיך שוין אָנגעהויבען צו קריגען; אָבער דער פּערפאַסער פון דינען בוך פערזיכערט און צייגט, אז אזוי זיינען מייסטען אלע ליבעס. יעדער יונגער מאַן, דיינקט טאָלסטאָי, האָט א געוויסע בעדינגטן, וועלכע דיא גענעווערטניגע סיסטעם ער-לייבט איהם לייכט צו בעפרידיגען, ווען ער איז אויך ניט פּערהייראַטעט. דינע מעגליכקייט, אָדער, אָפּגענער גירעדט, דיא פּראָטיטוציאָן, איז וואו א מיין פּערזישער פּוילוער גענען וואַנצען, — זיא בע-שרענקט און שמערט דיא ענטוויקלונג פון ליבע. ערווייטערט אָבער א יונגען מאַן פון איהר גיפטיגע אטמאָספּערע, בריינגט איהם צוזאַמען מיט אַן "עלעגאַנטע דזשוריע" און "גענערייזלטע האָר", לאָזט זיי דאָכיי אליין אין א זומערנאכט אויף א טייך, און איהר האָט א פרישניקע שפּאַנגעל נייע ליבע נאָך אלע רעגעלען דער קונסט; קומט נאָך דאָצו אַרויס פון וואַקענס דיא לבנה, און עס הייבט אן צו זינגען אין וואלד א נאכמינאַל, קריגט איהר א ליבע פאר דעם בעסטען ראָמאַן, אזוי אונגיפּערה, דיינקט דער פּערפאַסער פון "קרייטצער סאָ-

(" דינע לעצטע פעללע נעהמען מיר פון Psycho-pathia Sexualis" און ווענער פּראָפּעסאָר קראַפּט עב'יג. אין זעלבען בוך בריינגט דער גילערענטער פּראָפּעסאָר נאָך פּיעל מעהר שטויבענדע ביישפּילע, אין וואָס איינער קען זיך פערלייבען: ער דערציילט וועגען פּערזאָנען, וועלכע פלעגען משוגע ווערן פון ליבע, ווען זיי פלעגען דערוועהן א פרויענצימער'ס שוין, ספּעציעל,

זיא זאל זיך אַפֿט קענען טרעפֿען. דאָרום שטאַמט דער פּעס־מיומ־פּון טאַלסמאַן, ווען ער פּרענט דיא צינישע פּראַנע מיט דעם מויל פּון זיין העגל, אין "קרייטצער סאַנאַטאַ": "ליבע? אויף וויא לאַנג אַ יאָהר, אַ מאָנאַט אָדער אַ שטונדע?"

דיא ליבע איז ניט אייביג; וויא דער מענש זעלבסט, האָט זיא איהר יוגענד, איהרע מיטעלע יאָהרען, איהר עלטער. ביי אייניגע ציהט זיך איין פּעריאָד מעהר, ביין אַנדערן ווייניגער. אייניגע מאַ-כען דורך אַלע דריי פּעריאָדען אין אַ קורצע צייט. אויך וויא מענשען, גיבט עס שטאַרקע, געזונדע ליידענשאפטליכע, קיהלע, שוואַכע, קרייניקליכע, פלעגמאַטישע און סאַנאָווינישע ליבעס; דאָס אַלעס היינט אָבער אַפֿ אַן דעם באַראַקטער און נאטור פון דיא ליבענדע, און מעהר פאַר אַלץ אַן דיא פּערהעלטניס פון איין באַראַקטען צום צווייטען, אַן דעם וויא זיי פאַסען זיך איינע צום צווייטען, וויא פּערשידען אָבער דיא דויער פון דיא ליבעס פון פּערשידענע פּערוואַנען מענען אויך זיין, וויא עס איז יעצט פּעסטמישטעלט, און דורך פילע בעאַב-אַכטונגען ענטשידען בעוויזען, דויערט דיא ליבע פון אַ פּרויענצימער אין אַלגעמיין און האַלט אַן פילע לענגער, און זיא איז אין זיך זעלבסט מיי-פער, און ווייניגער ענאָסטיש וויא דיא ליבע פון מאַן. (פּיעלע גוט פּעקאַנטע שריפטשטעלער

(*) מיר ריידען נאָטירליך ניט וועגען דיא "ליעבע" פון דעם יעניגען סאַרט פּרויענצימער, וואָס קאָקעטירען רעכטס און לינקס, און וויא זומער-פּליגלעך אױפּער בלד-מען טראָגען דיא האַניג פון איינעם צום צווייטען. רייד דענדיג וועגען אַזעלכע קאָקעטקעס פאַר איין גאַנצ וועט דעם לעזער געוויס ניט אונאַנטערעסאַנט זיין בעקאַנט צו ווערן וויא דער פּראַנציזישער שריפטשטעלער סאָליע באַראַקטערעזירט זיי: אַ קאַלטבלושיגע און נאָכדיינקענדע פּרויענצימער וועט אומער אויף אַ ליבעס-אַנטראַג אַנט-וואַרטען ניין; אַ ליידענשאפטליכע און לייכטזיניגע פּרויענצימער וועט, פּערקעהרט, אַנטוואַרטען יא; אַ קאַפּריוזע פּרויענצימער וועט אייך אַנטוואַרטען אי יא אי ניין; אַ קאָקעטע פּרויענצימער אָבער וועט אייך ניט זאָגען יא, און וועט אייך אויך ניט זאָגען ניין.

אין נייסט, אין באַראַקטער, אין דיא מאַראַלע קראַפט פון פּערוואַן, — דאָס שיינט אונז עפּטער זיך צו טרעפֿען ביי פּרויענצימער וויא ביי מענער, — דאָך פּערהעלטניסמעסיג טרעפֿט זיך דאָס זעל-טען. רעכטס און לינקס זעהן מיר פּערוואַנען וואָס ליבען ליידענשאפטליך און ווייסען אין דיא זעלבע צייט, אַז דער געגענשטאַנד פון זייער ליעבע איז נייסטיג און מאַראַליש ניט ווערט דיא אָפּפער וואָס ווערן איהם געבראַכט. עס איז, וואָהר, דאָס "דיא ליבע איז ברינד", זיא זעהט פיעלעס ניט, זיא לאָזט פילעס דורך; זיא איז אויך גוטערציג; זיא פּעריזיהט פילעס. עס טרעפֿט זיך אָבער אויף, דאָס אַ פּערליכטער אָדער פּערליכטע זעהט און בעגרייפט דיא פּעהלערן, דיא מיאוסע זייטען פון דיא פּערוואַן וואָס ווערט געליעבט; זאָנאַר מעהר: אַ פּערליכטער אָדער פּערליכטע האַסט, פּעראַכטעט דעם געגענשטאַנד פון דער ליבע. ניט אַכטענדיג אָפּער דערויף, ווערט דיא ליבע ניט שוואַכער, וויא צ. ב. ש., עס ווערט געזונגען אין אַן אַלטער ענג-לישער ליעד:

I ask not, I care not
If guilt's in thy heart;
I know that I love thee
What'ever thou art. *)

IV.

וועלכער יונגער מאַן, וואָס ערקלערט זיך אין ליבע, שווערט ניט זיין געליבטע, אַז ער מיינט עס אויף אייביג? וועלכע יונגע מעדכען, אָנגעהמענדיג דיא ליבע, צווייפּעלט אין איהר אייביגקייט? און וויא זעלטען, זעלטען טרעפֿט זיך אין דער ווירקליכקייט ווען ביידע זייטען זיינען ניט גענאַרט! אייביגע ליבע איז וויא אייביגע יונגהייט; פון איהר קענען נור טרויען מעטאָפיזיקער, פּאָעטען ראַמאַניסטען און יונגע לייט און יונגע מעדכען; אין אמת'ן לע-בען איז זיא דאָס זעלבע וויא אַ מיראַזש אין דער וויסע: זיא איז שייך; אָבער צופיעל עלעמענטען מוזען צוזאַמענווירקען, צו פיעל פּעדינגונגען און פּאָר-בעדינגונגען מוזען פּאָראַויס גיין און האַרמאָנירען,

(*) מיר אַרט ניט, אויב שולד געפינט זיך אין דיין האַרצען. איך ליעב דיר, און עס מאַכט מיר ניט אויס וואָס דו ביסט.

לעבע פון מאן און פרוי זיינען העכסט אינטערע-
סאנט, און אין נעכסטען ארטיקעל וועלען מיר בע-
קאנט מאכען דעם לעזער מיט דיא אנויכטען פון
פערשידענע פילאָזאָפֿען און דיינקער ווענען דיווען
גענענשטאנד; פריהער פאר אלץ אָבער וועלען מיר
בעקאנט מאכען דיא לעזער מיט דיא טהעאָריע פון
שפּענע הויער, וועלכע איז דיא וויכטיגסטע אין
דער ליטעראטור איבער דיווען גענענשטאנד, ווייל
ביי איהם איז זי אַ אויסגעארבייט אין אלע איינ-
זעלחייטען, און פערבונדען אין אַ גאנצע סיס-
טעמע.

ל. מיללער.

צווייפלען גאנץ ערנסט און גיבען אויף אַן צימליך
שטארקע גרינדע פיר זייער צווייפעל, אויב אַ
פרויענציעמער קען ליבען — דאָס הייסט ווירקליך
ליבען — צוויי מאל אין איהר לעבען, און דיווע טהאט-
זאכע ווערט מעכטיג אויסגעדריקט אין דיא עלע-
גאנטע פראזע פון דיא גרויסע פראנצויזישע שריפט-
שטעלערין, מאדאם סטאל: „דיא ליבע“, זאָגט
זי און איינעם פון איהרע געווערע, „אין לעבען פון
אַ מאן איז נור אַן עפֿיזאָדע, אַ צופאַל; אין לע-
בען פון אַ פרויענציעמער אָבער איז דאָס אַ גאנצע
געשיכטע“.

דיא אורזאכען פון דיווע פערשידענהייט אין דיא

דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאַנד פאר אלעקסאנדער I און ניקאָלאַי'ס צייטען.

(שלוס)

און ניקאָלאַי האָט גידארפט ווערען קייזער. אזוי
האָט גידארפט זיין און אזוי וואָלט טאָקי גיוועזען,
ווען ניקאָלאַי וואָלט גיהאט איז זיין מוח עטוואָס
מאָרד; אָבער אזוי וויא דער קינפטיגער רור
סישער הערשער האָט גיהאט ווייניג שכל, זיינען
אלע זיינע שפעטערע האַנדלונגען פונקט וויא אויס-
גירעכענט גיוועזען, אום זיי זאָלען קענען אַרויסריר-
פען וואָס גרעסערע אונרוהען.

אום אַרויסצורווייזען זיין עדעלקייט און אום צו
שפּילען אַ ראָלע פון אַ מענשען, וועלכער וויל ניט
אויסנוצען דיא גרויסהערציגקייט פון זיין ברודער,
האָט ניקאָלאַי גלייך נאָך דעם קייזערס טויט זיך
גימאכט וויא ער ווייס פון קיין זאָך ניט און
האָט גישוואָרען טרייהייט צו דעם קייזער קאָנס-
טאָנטיין. אזוי וויא ער, האָט גישוואָרען דיא גאנצע
גוואַרדיע. נאָכדעם איז ער אַוועק אין „קייזערליכען
ראַטאָה“ (государственный совет) וואו מען
האָט אין דער צייט גילייענט קאָנסטאָנטינ'ס
בריעף. נאָך דעם וויא מען האָט פאַרגלעזען דעם
בריעף איז אויפגיטשטאנען גראַף מילאָראַדאָוויטש
און האָט גיזאָגט, אז ניקאָלאַי האָט מיט זיין

אין זומער יאָהר 1819 האָט קייזער אלעקסאנדער
דער ערשטער מיטגעטייכט זיין ברודער ניקאָלאַי,
אז זיין נאָכפאָלגער (נאסליערדיג), קאָנסטאָנטיין,
ענטזאָגט זיך פון זיין טראָן און דאַרום בעקומט
ער, ניקאָלאַי, נאָך אלעקסאנדערס טויט דאָס רעכט
צו ווערען רוסישער קייזער. אין 1822 האָט קאָנס-
טאָנטיין טאָקע אויפגעשריבען דעם קייזער אַ אָפ-
פיציעלען בריעף, אין וועלכען ער האָט זיך אַבגיזאָגט
פון זיין רעכט אויף דעם רוסישען טראָן. דעם בריעף
האָט מען אַוועקגלייגט אין עטליכע קאָפּיעס אין
אוספּענסקי סאָפּאַר אין סענאַט און אין סינאָד,
און נור אייניגע מענשען האָבען ריכטיג גיוואוסט
דעם אינהאַלט פון דעם בריעף. מען האָט אָבער
פיער גירעט אומעטום ווענען דעם, אז עס איז
אנגיקומען אַ פאָקעט פון קייזער, אויף וועלכען עס
איז אויפגעשריבען גיווען מיט'ן קייזערס האַנד, אז
מען זאָל דיווע „פאָקעט עפענען נאָך זיין טויט.“

גלייך וויא עס איז בעקאנט גיוואָרען אין פּע-
טערבורג ווענען דעם קייזער'ס טויט, האָט גי-
דארפט אַבגידרוקט ווערען קאָנסטאָנטיין'ס בריעף

רען יאָד" פון דיא רעגירונג און דער 14 דעצעמ-
בער איז בעשטימט גיוואָרן, אַלס דער טאָג צו איהם
צו שווערען אין גאַנץ רוסלאַנד.

דאָס אַלעס איז פאַרגיקומען גלייך נאָך אַלעק-
סאַנדער'ס טויט. לאַמיר איצטער זעהן, וואָס איז
גיווען אין דער זעלבער צייט אין דעם לאַגער פֿון
דיא רעוואָלוציאַנערן און וויא האָבען אויף זיי גע-
וויקט דיא אַלע פּערוויקעלטע געשיכטען, וועלכע
מיר האָבען אויבען דערמאָנט. מיר זעהן אַלואָ, אַז
זיי האָבען גיהאַלטען ביי אַזא צייט, ווען דיא רע-
גירונג האָט ניט גיוואוסט אויף וואָסער וועלט
זיא איז. דיא רעוואָלוציאַנערען האָבען בע-
שלאָסען אויסצונוצען דיווע גונסטענע צייט פאַר
זייערע אייגענע פלאַנען. בשעת זיי זיינען בעגאַב-
ריכטיגט גיוואָרן, איז קאָנסטאַנטין ענטזאָנט זיך פון
טראָן, האָבען זיי בעשלאָסען אַרויסצולאָזען אַ קלאַנג,
אַז קאָנסטאַנטין טוט דאָס ניט מיט זיין אייגענעם
וויילען, נור אַז זיין ברודער ניקאָלאַי צווינגט איהם
דערצו, אום ער זאָל אַליין קענען ווערן קייזער. זיי
האָבען גירעכענט אויפצובוטעווען דיא אַרמעע און
צו מאַכען, אַז זיא זאָל גיין פערטיידיגען קאָנסטאַנ-
טינ'ען. דערמיט האָבען זיי געהאַפּט אויפצוהייבען
אַ גאַנצען אויפשטאַנד אין רוסלאַנד, אום דאָמאָס
דורכצופיהרען זייערע פּלענער.

דעם 8 דעצעמבער איז אויף דיא פּערזאָמקונג
פון דיא נאָרדליכע אַרגאַניזאַציען אויסגעאַרבייט
גיוואָרן פאַלגענדער פּלאַן:

- (1) אַנשטאָט דיא אונבעשרענקטע קייזערליכע
רעגירונג זאָל מען ערוויילען אין דער צייט פון אויפ-
שטאַנד אַ רעגירונג, וועלכע זאָל פאַרנעהמען אין יעדע
נובערניע וואהלען פון דעפוטאטען אין שטענדיגען
פאַרלאַמענט, אָדער אין דיא „גענעראַל שטאַטען“.
- (2) צו שטרעבען צו דעם, אַז עס זאָל געגרינדעט
ווערן צוויי פאַלאַטען און אין דיא העכערע זאָלען
דיא מיטגלידער זיין שטענדיגע.
- (3) נאָך דעם אויפשטאַנד זאָל יעדע פּראָווינץ
האָבען זיין זעלבסט-רעגירונג.

אויסער דעם זיינען גישטעלט גיוואָרן נאָך אַנ-
דערע ווייניגער וויכטיגע פאַרדערונגען.

דעם 13טען נאָוועמבער האָבען דיא רעוואָל-
ציאָנערען בעקומען פון דעם סעקרעטער פון סענאַט

שבועה ערקלערט, אַז ער נעהמט ניט אָן קאָנס-
טאַנטינ'ס ענטזאָנונג זיך פון טהראָן און אַז דא-
רום שלאָגט ער פאַר, אַז דער גאַנצער ראטה זאָל
שווערען טרייהייט קאָנסטאַנטינ'ען. אזוי
איז טאַקי גיווען, און קאָנסטאַנטינ' איז ערקלערט
גיוואָרען אַלס קייזער. נאָך דעם האָט מען צו
קאָנסטאַנטינען, וועכער איז דאָמאָס גיווען אין
וואַרשוי, געשיקט אַ קוריער, אום איהם צו געבען
צו וויסען וועגען דעם, וואָס איז פאַרגיקומען אין
פּעטערבורג. דאָס זעלבע איז אויף פאַרגיקומען אין
דיא צווייטע הויפט-שטאָרט פון רוסלאַנד, אין
מאָסקווי. דאָרטען האָט מאן אויף סוף-כל-סוף
גישוואָרען צו קאָנסטאַנטינען.

אין דער זעכטער צייט האָט ניקאָלאַי, הגם ער
האָט בלומרייט ניט גיוואָלט ווערען קייזער, אַריי-
גינמען דיא גאַנצע רעגירונג אין זיינע הענד און
האָט אָנגעהויבען צו זוכען מיטלען, וויא צו פער-
גלעטען דעם גאַנצען עסק. אָבער דיא אַלע מיט-
לען, וועלכע ער האָט גיברויכט, בעווייזען נור,
אַז ער האָט אין גאַנצען פערלירען דיא קאָפּ און
האָט אַליין ניט גיוואוסט פאַר וואָס זיך פרי-
הער צו כאַפּען. דאָ פלעגט ער זיצען אין דער
היים און זיך בעקלאָגען פאַר זיין מוטער, אַז ער
ווייס נאָך ניט וואָס איז שווערער, צו ענטזאָנען
זיך פון דעם טראָן אָדער צו ווערען אַ קייזער
און ווער טהוט אַ גרעסערע טובה רוסלאַנד, ער
אָדער קאָנסטאַנטינ' ; דאָ פלעגט ער שיקען אַ מר-
רער אין וואַרשוי צו קאָנסטאַנטינ'ען און גלייך שי-
קען אַ צווייטען קוריער אומצוקעהרען דעם ערסטען.

ענדליך איז גיקומען אַ קוריער פון קאָנסטאַנ-
טינ' מיט אַ בריעף, אין וועלכען ער האָט ווידער
ערקלערט, אַז ער ענטזאָנט זיך פון טראָן און וועט
בישום אופן ניט זיין קיין קייזער. ניקאָלאַי האָט אזוי
וויא אָבגילעבט. ער האָט געהייסען אַרויסלאָזען אַ
נייעם מאַניפעסט, אין וועלכען עס איז ערקלערט
גיווען, אַז ניקאָלאַי נעמט אָן אויף זיך „דעם שווער“

(*) נאָך אַנדערע מיינונגען נאָך האָט דיווער דעם-
פאָט גראַד גיהאַט גינג שכל און איז גיווען אַ פּעסטער
כאַרקטער און אַליין וואָס ער האָט גיטאָן איז גיווען
דוקא גוט פערעכענט צו זיינע דעפּאָטישע צוועקען.
דיא רעדאקציען.

לאזט זיך אויף זייער געוויסען. אויף דיא מאטרא-
זען האָבען, וויא דער לעזער וועט ווייטער זעהן, דיא
רעדעס פון דיא רעוואָלוציאָנערען געוויקט מעהר
וויא אויף אנדערע, און בשעת עס איז ניקומען דער
גענעראל שיפאָוו, אום צו בריינגען זיי צו דער
שבועה, האָבען זיי זיך ענטזאגט צו שווערען. דער
גענעראל האָט דאָן ארעסטירט זייערע קאָמאנדירען,
אָבער דיא מאטראָזען האָבען זיי בעפרייט. אין
דויער צייט האָבען זיי דערהערט אַ שיסעריי פון
ביקסען, און מיט דעם גישריי „ברידער, לאָמיר העל-
פען אונזערע!“ זיינען זיי ארויסגלאָפּען פון קא-
זארמע. אויף וועג האָבען זיי אָנגעגענט דעם
אָפּציער צעבריקאָוו מיט אַ ראָטע פון פּינלאַנדישען
פאָלק, וועלכער איז צו זיי צוגיטאָנען.

דער אויפשטאנד פון א'ן אנדער פאָלק, אין
מאָסקו, האָט זיך אָנהויבען נאָך פריהער. דאָרטען
האָט אויך דער פירסט סטעפאן ראסטאָווסקי און
מיכאיל בעסטוויטשוו זיי דערקערט, אז דיא גאנצע
מעשה ווענען קאנסטאנטינס ענטזאגען זיך איז אַ
ליגע, אַז ניקאָלאי האָט ארעסטירט קאנסטאנטיין'ען
און האַלט איהם געשמידט אין קייטען. ווען דער
גענעראל פּרעדעריק איז ניקומען און האָט אָנגע-
הויבען איבעררעדען דיא סאָלאַטע, אז זיי זאָלען
ניט גלויבען דיא בונטאָושיצקעס, איז אויף איהם
ארויפגאָלען פירסט שצעפין און האָט איהם פער-
וואנדעט אין קאָפּ; דערנאָך האָט ער פּערוואונ-
דעט מיט זיין שווערר דעם גענעראל שענשין און
דעם פאָלקאָוויק הוואָשיצניסקי, האָט גענומען דיא
פאָהן פון פאָק און אַוועקגיהרט דיא סאָלאַטען
אויפ'ן פלאץ פאַר דעם סענאט.

דאָס זעלבע איז פאָרגיקומען אויך אין אנדערע
קאזארמעס. צו דיא רעוואָלוציאָנערען זיינען צוגי-
שטאנען דיא נווארדיע און אונטער דיא פיהרונג פון
דעם אָפּציער סיסקאָוו זיינען זיי מיט אָפּגע-
פלאָנען אַוועק אויף דעם פלאץ ביי דעם סענאט.
ניקאָלאי האָט אפילו גיוואוסט פון דיא גאנצע
פערשווערונג און האָט נאָך פריהער גיחייסען ארעס-
טירען אַלע פיהרער, אָבער ער האָט ניט גירעכענט,
אז דער בונט זאָל זיך אויפהויבען אזוי גיך, דאָרום,
בשעת ער האָט זיך דערוואוסט, אז פיעלע פאָלקען
האָבען זיך פּערוואמעלט אונטער דיא פיהרונג פון

דיא מיטטהיילונג, אז אויף מאָרגען דעם 14 נאָ-
וועמבער דארפּען אַלע שווערען צו דעם נייעם קייזער,
ניקאָלאי. דויע מיטטהיילונג איז גיוועזען אַ סיגנאַל
צו שנעלע און ענטשלאָסענע שריטע. דעם 13 נאָ-
וועמבער אָבענדס איז אויפגירופען געוואָרען דיא
לעצטע פּערוואָלונג פון דיא נאָרדליכע אָרגאניזא-
ציאָן, אויף וועלכע עס איז בעשלאָסען געוואָרן ניט
צו פארלירען אומיסט קיין צייט און אויפצוהייבען
דעם אויפשטאנד אויף מאָרגען, דעם 14טען נאָ-
וועמבער.

דיא מיטגלידער פון דיא אָרגאניזאציאָן, מיט-
טענס אָפּציערען, זיינען אויפגיאָרדערט געוואָרען
אַוועקצוגיין אין דיא קאזארמעס, צו ערוועקען אין
דיא סאָלאַטען אַ צווייפל אין דעם, אז קאנסטאנ-
טין האָט זיך ווירקליך ענטזאגט פון זיין טראָן, און
מיט דעם זיי צוצופערטיגען צו דעם אויפשטאנד.
זיי האָבען גירעכענט אויפצוהייבען איין פאָלק (רע-
גימענט); מיט דעם פאָלק אַוועקצוגיין אין דיא
געהעסטע קאזארמע אויפהייבען דאָרטען דעם צוויי-
טען, דערנאָך אַוועקצוגיין אין דיא דריטע קאזארמע
א. ז. וו. און דערנאָך, אז דיא גאנצע ארמיי וועט
שוין שטיין אויף דיא זייט פון דיא רעוואָלוציאָנע-
רען, זיך צו פּערוואַלען פאַר דעם סענאט און צו
ווארטען אויף דעם, וואָס דיא רעגירונג וועט טאָן.
דיא רעוואָלוציאָנערען זיינען גיווען זיכער, אז
ניקאָלאי וועט ניט סמייען צו גיברויכען געוואלט
גענען זיי, אז ער וועט פרובירען אויף דעם פרידלי-
כען וועג צו שליכטען דעם אויפשטאנד און וועט
אריינטרעטען אין איבעררעדונגען מיט זיי; דאָ-
מאָלס, האָבען זיי גירעכענט, וועלען זיי איהם פאַר-
לייגען דיא אויפגען דערמאָנטע פאָרערדונגען.

אויף מאָרגען איז דער ערשטער אַוועקגיגאנגען
אין דיא קאזארמעס פון דיא מאטראָזען אָפּציער
ארבאָוו. ער, צוזאמען מיט דיא רעוואָלוציאָנערען
יאָקאָוויץ, בעסטוויטשוו, באָדיסקא און אנדערע,
האָבען לאנג גירעט מיט דיא מאטראָזען, און זיי
איבערצייגט, אז קאנסטאנטינען האָט מען מיט
געוואלט גענייטיגט זיך אָפּצוואָנען פון זיין טראָן.
צום ילוס האָט באָדיסקא בעמערקט, אז איצטער
קענען זיי אליין בעשליסען וויא צו טאָן, אז ער קען
זיי געוויס קיין זאך ניט בעפעחקען, נאָר אז ער פער-

נילעכטער, אז יענער האָט וואָס ניכער נאכאפט
דיא הענר אין דיא פיס און איז אנטלאָפֿען.

דאן איז ניקומען ניקאלאי אליין מיט זיין ברר-
דער מיכאיל און גענעראל מילאדאדאווטש און האָט
ניהייסען בריינגען קאוואלעריע און ארכילעריע.
ווען דער גענעראל מילעראדאווטש, האָט זיך
ניווענדעט צו דיא בונטאָושיצקעס מיט א רעדע,
איז ער ניוואָרן פֿערוואנדעט איז ער אראָבניפאלען פון
פערד.

דיזעלע אױפֿגאָהמע האָט ניהאט אױך מיכאיל
מיט א פּאָלק סאָלדאטען. ער איז אױך פֿערוואָרפֿען
ניוואָרען מיט שטיינער און ער האָט אַבניטראָטען.
אין דערזעלבע צייט האָט זיך אין פּאָלק זעהר
ניך פֿערשפּרייט דיא גאנצע געשיכטע, און גרויסע
מאסען האָבען זיך אָנהויבען צו פֿערוואַמלען אױף
דעם פּלאַץ. ניקאלאי האָט נאָך אַליין געציטערט
אין ניט ניוואוסט וואָס צו טאָן. ענדליך האָט ער
נאָך א ראטה פון פריינד פון ווירטעמבערג זיך גי-
ווענדט צום פּאָלק און האָט איהם ניכעטען ער זאָל
זיך פֿאַרנאָנדער גיין און נאכהער האָט ער זיך
ענטשלאָסען צו הייסען געבען דעם ערסטען שאָס אױף
דיא בונטאָושיצקעס. נאָך דיא ערסטע שיסעריי
זיינען דיא רייהען פון דיא בונטאָושיצקעס ניוואָ-
רען שיטערער און זיי זיינען ניקומען אין אונאַרד-
נונג. אָבער דער פיהרער זייערער, רייליעווע, האָט
זיי ווידער גיבראכט אין אָרדנונג און מיט א
בלויזע שפּאַנע האָט ער זיך א וואָרף גיגענעבען
אױף זיינע פיינד. דיא רעניערונגס סאָלדאטען האָ-
בען גיגעבען דעם צווייטען שאָס, נאָך וועלכען
זעהר פיעל פון דיא בונטאָושיצקעס זיינען פֿערלאָ-
רען און פֿערוואנדעט ניוואָרען און דיא גאנצע
מאסע האָט אָנהויבען זיך פֿערנאנדערצוויפֿען.

דאמיט האָט זיך גענדיגט דער אױפֿשטאנד
פון דיא נאָרדליכע „דעקאבריסטען“, און נאָך דעם
האָבען זיך אָנפֿיאנגען דיא אונציילבארע פֿער-
האפטונגען פון דיא וועלכע זיינען ניוועזען עטוואָס
פֿערבונדען מיט דיא דעקאבריסטען.

ווען דיא וידליכע אָרגאניזאציע האָט זיך
דערוואוסט וועגען דעם אױפֿשטאנד אין פֿעטערבורג,
האָבען זיי זיך ענטשלאָסען נאכצוצאָגן זייערע חברים

דיא רעוואָלוציאנערע, האָט ער זיך דערשראָקען.
א גאנצע שעה איז ער בלייבֿ וויא דיא וואנט ניועסען
און זיך אױף קיין זאך ניט ניקענט ענטשליסען. צו
האָט מורא ניהאט, אז דיא גאנצע ארמעע וועט
אריבערגעהן צו דיא רעוואָלוציאנערען און זיי וועלען
אָנפֿאלען אױף דעם קייזערליכען הויף, וועלכען עס
האָבען בעהיט א קריינע צאָהל סאָלדאטען.

אָבער דיא דעקאבריסטען (דאָס הייסט דיא
רעוואָלוציאנערען פון דעם אױפֿשטאנד פון מאָנאט
דעצעמבער, דעקאבר) אליין האָבען אזוי געפיהרט דעם
גאנצען אױפֿשטאנד, אז ער האָט ניט ניקענט האָ-
בען קיין ערפּאָל. דער פיהרער פון דעם גאנצען
אױפֿשטאנד, פירסט טרובעצקאָי, איז נאָר ניט גע-
קומען אױף'ן פּלאַץ און האָט ניט מיטגיבראכט
מיט זיך דיא פּאָלקען, צו וועלכע ער איז גישיקט
ניוואָרען; דארום איז ניווען אױף'ן פּלאַץ זעהר ווייניג
גענישען, און דיזע האָבען אױך ניט ניהאט קיין
פיהרער און האָבען ניט ניוואוסט וואָס צו טאָן,
און פון אָנהויב זיינען זיי רוהיג גיטאָנען אױפֿ'ן
אָרט, הנם דערנאָך האָבען יאקובאָוויץ און רייר
ליעווע אױפֿערניגומען דיא פיהרונג. אָבער דער וויכ-
טיגסטער מאָמענט, דער גאנצער עפעקט פון דעם
אױפֿשטאנד, איז פֿערלאָרען גיגאנגען דורך דיא אונ-
ענטשלאָסענהייט פון דיא רעוואָלוציאנערען. ווען
זיי וואָלטען, אַנשטאָט אומזיכט צו ווארטען,
אויסנינוצט דעם שרעק פון דיא רעניערונג, וואָל-
טען זיי פֿערנומען דעם קייזערליכען הויף און
גלייך ארעסטירט דעם קייזער מיט זיין גאנצע פא-
מילע, וואָלט דער אױפֿשטאנד, קען זיין, זיין גענדיגט
גאנץ אנדערס. דאמיט אָבער, וואָס זיי האָבען אומ-
זיסט פֿערלאָרען אזוי פיעל צייט, האָבען זיי גיגעבען
דיא רעניערונג צייט צו קומען צוריק, זיך צו איבער-
צייגען אין דיא שוואכהייט פון דיא רעוואָלוציאנערען
און פֿאַרצונעהמען גענען זיי געוויסע מיטטלען.

פון אָנהויב האָט ניקאלאי נאָך זיך ניט ענט-
שלאָסען צו געברויכען געוואלט. ער האָט צו זיי
פריהער פאר אלעס געשיקט דעם מיטראָפּאָליט
סעראפּים, ער זאָל ווירקען אױף דיא סאָלדאטען, אז
זיי זאָלען זיך פֿערנאנדער געהן. אָבער דיא סאָל-
דאטען האָבען געגענענט גאָט'ס שליה מיט אזא
האָנער פון שטיינער, מיט אזעלכע גישרייען און

רענירונג זוכט זיך נוקס צו זיין אן איהם, און עס הייבט זיך אן דער געריכט איבער דיא דעקאבר ריסטען.

זעלטען טרעפן מיר אין דער געשיכטע, אז דיא בעזיענטע זאלען האָבען אזא מאָראַלישען זיענ אי-בער זייערע זיענער, וויא מיר זעהן דאָס אין דעם פראָצעס פון דיא דעקאבריסטען. מיט דיא אַרעס-טירטע איז מען זיך בענאָנען שרעקליך. מען האָט זיי אָנגיטאָן אַזעלכע אונמענשליכע שמערצען, אז דיא האָר שטעלען זיך קאפּויר, וויא מען דערמאָנט זיך בלויז ווענען זיי. מען האָט זיי גילאָוען ליידען הונגערי, מען האָט אויף זיי אָנגעטאָן שרעק-ליך שווערע קייטען; מען פלעגט אויך צו זיי שיקען גייסטליכע, אום זיי איינצורידען, אז זיי זאלען אויס-זאָגען איינער אויף דעם אנדערן און מען פלעגט זיי צוזאָגען בעפרייאונג, אויב זיי וועלען וואָס עס איז אויסזאָגען ווענען זייערע מיטקעמפּפער. אָבער דיא אלע פייניגונגען האָבען ניט דערגרייכט זייער ציעל. דער האַלטען-זיך פון פילע דעקאבריסטען איבערראשט יעדען מענשען, און דיא העלדישקייט, דיא טרייהייט צו זייערע אידעע, וואָס האָבען זיך ביי אייניגע פון זיי אַרויסגעוויזען, איז וואונדערבאר. איינמאָל, אז ניקאָלאַי אליין האָט דורכגיפּרענט סערנעי מוראוויואָו'ען, האָט יענער מיט אזא ביט-טערקייט און ליידענשאַפט בעשריבען דיא לאַגע פון זיין לאַנד, אז ניקאָלאַי איז גיווען געריהרט, האָט איהם דערלאנגט דיא האַנד, און האָט צוגעזאָגט אלעס צו פערנעסען, אויב מוראוויואָו וועט קיין מאָל ניט זיין גענען איהם. מוראוויואָו אָבער האָט זיך שטאָלץ ענטזאָגט פון אזא בענאָדיגונג און האָט דאָביי בעמערקט, אז ער האָט אימער גיקעמפּפּט גענען יעדען דעספאָטיזמוס, און וויל אויך יעצט ניט אָננעמען קיין דעספאָטיס בענאָדיגונג.

ניט וועניגער העלדיש איז געווען דיא האַלטונג פון אַנאָדער דעקאבריסט—יאָקושין. ער האט אליין ערקלערט, אז ער האט געוואָלט הרגענען דעם קייזער. ניקאָלאַי האָט איהם געהייסען בריינגען צו זיך, און האָט פון איהם געפאָדערט, ער זאָל זיך אין אלעם מודה זיין. אז ער האט זיך ענטזאָגט דאס צו טהון, איז ניקאָלאַי אויף איהם אַרויפגעפאללען מיט אַ ווילדען כעס און האט אנגעהויבען צו שרייען

און אויפצוהייעבן א'ן אויפשטאנד אין זירליכען רוסלאַנד. אין דערוועלכע צייט זיינען פערהאָפטעט גיוואָרען זייערע פיהרער פעסטעל, סערנעי און מאטוויעי מוראוויואָו. אָבער זייערע גענאָסען זיי-נען בעפאלען דיא טורמע, וואו דיא ביידע מוראוו-יאָווס זיינען גיווען איינגישפארט און האָבען זיי בעפרייט, און דיא בעפרייטע זיינען נאָכדעם גיווען דיא פיהרער פון דעם אויפשטאנד.

סערנעי מוראוויואָו האָט גירעכענט פריהער אויפצוהייעבן דעם טשערניגאווער פאָלק, צו פער-אייניגען זיך נאָכדעם מיט דיא איבריגע און אַריינ-צוכאָפען מיט זיי דיא גרעסטע שטאָט אין זירליכען רוסלאַנד, קיעוו. ער האָט אויך גירעכענט צו שרייבען צו דיא פוילישע רעוואָלוציאָנערע אָרגאַני-זאציאָן, אז זיי זאלען אויך אין דער זעלבער צייט אויפהייעבן א'ן אויפשטאנד אין פוילען. דערמיט האָט ער גירעכענט וועלען דיא קרעפטען פון דיא רענירונג צומיילט ווערן און עס וועט זיין לייכטער איהר צו בעזיגען.

דעם 31 דעצעמבער האָבען זיך אלע אויפגע-שטאַנענע סאָלאַטען פערזאָמעלט אין דיא קליינע שטעטיק וואַסילקאָוו, אונטער דיא פיהרונג פון סערנעי מוראוויואָו-אָפּאָסטאָל און בעסטווישעוו ריומין. איידער זיי זיינען אַוועקגינגאנגען, האָט דער גייסטליכער אָפּהיאלטען אַ תפילה און האָט ער קלערט דיא סאָלאַטען, מיט וואָס אַ רעפּובליקאַ-נער רענירונג איז בעסער פאַר אַ קייזערליכע.

דעם 2 יאַנואַר זיינען דיא דעקאבריסטען אַוועק אין קיעוו. אָבער אויף דעם וועג האָבען זיי בענגע-נענט דיא רענירונגס סאָנאָרטען. דיא אויפגע-שטאַנענע האָבען זיך טאפּפער פערטיידיגט גענען זיי. אָבער סוף כל סוף זיינען זיי גיווען בעזיענט. מוראוויואָו איז פערוואונדעט גיוואָרן אין דער צייט פון שלאַכט און איז צוזאַמען מיט בעסטווישעוו אַריינגיפאלען אין דיא הענד פון דיא רענירונג. נאָכ-דעם זיינען אַרעסטירט גיוואָרן דיא אלע איבריגע מיטגלידער פון דיא זירליכע אָרגאַניזאציאָן.

מיט דעם ענדיגט זיך דיא ערסטע טהייל פון דעם קאמפּף פון דיא דעקאבריסטען מיט דיא רר-סישע רענירונג און עס הייבט זיך אָן דער צווייטער טרויעריגער אַקט פון דיזע דראַמאַ, אין וועלכען דיא

ס'ערגעיען, מוראוויאוו-אפאסטאל, בעסטוושעוו-ריומי און קאכאווסקי פער-אורטיילט געווארען מען זאל זיי צושניידען אויף פער טייל; איין און דרייסיג אנדערע — צום טויט דורך אפהאקען דיא קאפ און נאך 84 צו פערשידענע שטראפען פון אייביגע קאטארגע ביז אָבגעבען פיר א סאלראט. דער „בארמהערציגער" און „גרויסער טיגער" ניקאלאי האט אָבער דערנאך רחמנות גע-האט אויף דיא „פערברעכער" און האט זיין „בע" גנאדיגט. דיא שטראפ פון דיא ערשטע 5 האט ער פערביטען אויף אויפהענגען, און דיא 31 האט ער אוועקגעשיקט אויף אייביגע קאטארגע.

דעם 11טען יוני, 1826 איז דיא טויטשטראפע אויסגעפיהרט געווארען און דערמיט האט זיך גע-ענדיגט די בעוועגונג פון דיא דעקאבריסטען, איבער-לאזענדיג טיפפע וואַרצלען, פון וועלכע עס זיינען ארויסגיוואקסען דיא שפעטערע רעוואָלוציאָנערע בע-וועגונגען.

ו. זשוק.

אז ווען ער, דער קיזער, וואלט איהם אפילו בע-גנאדיגט, וועט איהם נאָט אויף יענער וועלט שטרא-פען; פאר וואָס ער רעדט אזוי מיט זיין קיזער. „איך גלויב אָבער אויך ניט אין נאָט ניט אין יענער וועלט" האט רוהיג געענטפערט יאקושקין און האט מיט דעם אריינגעבראכט דעם קיזער אין אזא כעס, אז ער האט איהם געהייסען גלייך אוועק-פיהרען אין געפענגניס, געבען איהם נור קוים דיא נשמה צו דערהאלטען און יעדען טאג זאל צו איהם קומען א גלח און איהם זאָנען מוסר. אזעלכע ביי-שפיעלען קען מען נאך ברענגען ניט וועניג.

עס איז לייכט צו פערשטיין, וויא ניקאלאי'ען האט גערייצט אזא האלטען זיך פון דיא דעקאבר-יסטען; און ער האט זיך טאקע נוקם געוועזען אָן זיי מיט דעם גאנצען פראצעס און מיט דיא שטראפ. נאך דעם פראצעס זיינען 5 פון דיא דעקאבריסטען: פערסטעל, רייליעווע,

וויא אזוי האט זיך גענומען דיא שפראך ביים מענשען.

(שרום).

אָנהייבען אויסצושפערעכען פערשידען, פילע וועלען זיי נאך אויפהערען צו געברויכען, ווערענד אנדערע וועלען ביי זיי בעקומען א'ן אנדער זין; זיי וועלען צוקריגען אייניגע נייע ווערטער, א. ז. ו. א שפראך שטייט ניט אויף א'ן אָרט: זיא האלט שטענדיג אין ענדערן זיך, וואָרים זיא איז דאָך נישט משהר וויא א סיסטעמע פון צייכענס אויף זאכען, טהאטען, גראַנקען, געפיהלען, קורץ פיר דעם אויסעריכטען און אינערליכען לעבען פון דעם מענשען, און דיווער לעבען שטייט דאָך ניט אויף א'ן אָרט. ווען מען פערגלייכט דייטש, למשל, פון היינט, מיט די דייטש פון פאר עטליכע הונדערט יאָהרען, זעהט מען אויף גרויסע ענדערונגען, און דאָס זעלבע איז מיט יעדע שפראך. היינט וויא באלד אז דיא זעלבע שפראך ווערט אין דיא זעלבע לאַנד פערענדערט מיט דער צייט, טאָ וואָס איז דער וואונדער, אז, ווען דיא וואָס ריידען איהר טיילען זיך אָפ, ווערט זיא ביי יעדע גרופפע פערשידען?

ווען מען פערטראכט דיא פערשידענע שפראכען, וואָס ווערן היינט גירעט פון דיא דייטשען, האָל-לענדער, שוועדען, נאָרוועגען און ענגלענדער, דער-קענט מען, אז זיי שטאמען אלע ארויס פון איין פארצייטיגע שפראך, אז גאָר פארצייטען האָבען דיא אור-אור זיידעס פון דיווע נאציאָנען גילעבט צוזאמען, זיינען גיווען איין פאָלק וואָס האט גירעט דיא זעלבע (גערמאנישע) שפראך. נאכהער האָבען זיי זיך אָבער אָבגעטייגט איינער פון דעם אנדערן, האָבען זיך צווייט און בעזעצט אין פערשידענע ערטער, און דאָרטען איז ביי יעדע גרופפע דיא שפראך אלץ פארענדערט און פארענדערט גיוואָרן, ביז אין פערלויף פון פילע יאָהרהונדערטע האָבען זיי אויפגיהערט צו פארשטיין איינע דיא אנדערע. ווען היינט זאָלען אידען למשה פון איין שטאָט זיך בעזעצען אויף בעוונדערע אינזלען, וועט מיט דער צייט דיא שפראך פון יעדע גרופפע אויף פארענד-ערט ווערן, פילע ווערטער וועלען זיי ביסלעך-ווייז

ניוען אזוי ווייניג ענטוויקעלט, זיי האָבען ניוואוסט פון אזוי ווייניג זאכען און האָבען ניהאט אזוי ווייניג גידאנקען, אז דיא צאל פון ווערטער איז ביי זיי ניווען זעהר אַ קליינע, וואָרים ווערטער זיינען דאָך בלויז דיא צייכענס, מיט וועלכע דער מענשטהייט דעם אנדערען מענשט מיט זיינע גידאנקען און גע- פיהרען. ווייטער, ווען מען בעטראכט פערשיעדענע ווערטער פון דיא ועלכע שפראך, זעהט מען, אז פיעלע פון זיי שטאמען פון איין וואָרצעל. דיא ווערטער, צב"ש, "שטיין", א "שטיין", "שטאהל", "שטענדיג" קומען אַרויס פון דעם ועלכען וואָרצעל "סט", וועלכער דריקט אויס דעם גידאנקען פון רוהע, פון בלייבען אויף אַן אָרט — שוין ניט ריר דענדיג ווענען אַזעלכע ווערטער וויא, צום ביישפּיעל: געבען, נאָך געבער.

ניט דאָ איז דער פלאץ אויף צו ווייזען וויא אזוי ווערטער, וואָס ווייזען אויס נאָר פערשיעדען און וואָס האָבען, דאכט זיך, נאָר קיין שייכות ניט איינער צו דעם אנדערען, שטאמען אייגענטליך פון איין וואָרצעל. אָבער דאָס וואָס מיר האָבען גע- זאגט, איז, גלויבען מיר, גינג פאַר דעם לעזער צו פערשטיין, אז ווען דער פאַרצייטיגער מענשט האָט אין אַ געוויסען פעריאָד ניהאט אַ פאַר הונדערט ווער- טער, למשל, האָט ער אייגענטליך דאָן ניהאט בלויז עטליכע ווערטער-וואָרצעלען, פון וועלכע דיעזע אַלע ווערטער זיינען אַרויסניוואקסען.

אויף וועלכען אָרט פון איין וואָרט-צייכען ווערן עטליכע וואָרט-צייכענס אויף פערשיעדענע גע- דאנקען, איז אויך דאָ ניט דער פלאץ צו בעשפרע- כען. בלויז איין פונקט איז אין דעם אונז אינטער- רעסאנט. מיר האָבען אין דיא פאַריגע העלפט פון דיעזען אַרטיקעל גיזעהן, וויא דער שטומער בעציי- כענט אַ זאך מיט דעם וואָס ער ניט איבער מיט אוואַיעס אַ געוויסע מעלה וואָס דיא זאך האָט. ווען דער שטומער וויל דערמאָנען אַ שלאָנג, צב"ש, ווייזט ער מיט'ן האַנד, וויא אַ זאך קריכט איבער דער ערד. ווען ער וויל איבערגעבען זיין גידאנקען ווענען אַ פויגעל, מאכט ער נאָך, וויא עס פליהט עפעס. "קריכען" דריקט ביי איהם אַלואַ אויס "שלאָנג", "פליהען" — "פויגעל". מיר האָבען אין דיא ערשטע טייל פון דיעזען אַרטיקעל אויף גיזעהן,

וואָס ווייטער ווערען דיעזע צוויינען פון איין שפראך-בויס אַלץ מעהר פאַרענדערט. אָבער דער פילאָלאָג, דער שפראך-פאַרשער, דערקענט נאָך זייערע פילע עהנליכקייטען, אז זיי זיינען קינדער פון איין מוטער, און דערנייט אָפט מיט דיא הילפע פון דער געשיכטע און פון פערשיעדענע אנדערע מיטלען, וויא אזוי דיא ענדערונגען זיינען פאַרניקומען.

דייטש, שוועדיש, האַללענדיש א. ז. וו. שטאַ- מען אַלואַ אַרויס פון איין פערצייטיגע גערמאַנישע שפראך; רוסיש, פויליש, בעהמיש, סערביש, און אנדערע קומען אויך אויף אַזא אַרט אַרויס פון איין פאַרצייטיגע סלאַווישע שפראך. פראַנצויזיש, איטאַליעניש, שפאַניש, רומעניש — פון דיא פאַר- צייטיגע ליטיינישע שפראך. (און דאָ דאַרף מען בעמערקען, אז אין דיא ענדערונגען, וואָס קומען פאַר אין אַ שפראך, שפּילט אַ גרויסע ראָלע דאָס, וואָס זיא מיינט זיך צונויף מיט אנאנדער שפראך. שפאַניש, צום ביי שפּיעל, איז אַרויסניקומען פון דעם, וואָס דיא נאָטישע שפראך האָט זיך צו- זאמענגעמישט מיט ליטיין, דורך דעם וואָס נאָמען האָבען זיך בעזעצט אין שפאַניש, וואו מען האָט פריהער גירעט ליטיין).

דאָס איז אָבער נאָך ווייניג. ווען מען פער- גלייכט דיא גערמאַנישע שפראכען, מיט דיא סלאַ- ווישע, מיט נאָך אַ פאַר לעבעדיגע שפראך-פאַ- מיליען, מיט ליטיין, מיט גריכיש, און מיט דיא פאַרצייטיגע שפראך פון אינדיען (אזיע), זעהט מען, אז זיי אַלע שטאמען פון איין נאָר פאַרציי- טיגע מוטער-שפראך, וועלכע איז פערענדערט גי- וואָרען אויף פערשיעדענע אַרטען פון דעם וואָס דאָס פאַלק, וואָס האָט גירעט אויף דיעזע אַרט- שפראך, איז צוטיילט ניוואָרען אויף גרופפּען, וואָס האָבען זיך בעזעצט אין פערשיעדענע ערטער.

עס איז זאָנאַר דאָ אַ מיינונג, אז אַלע מויר- זענדער שפראכען, אויף וועלכע דיא יעצטיגע ציוויר- ליזירטע און ווילדע פעקער ריידען, זיינען דיא צוויינען פון איין שפראך, אויף וועלכע דיא ערסטע מענשען, האָבען גירעט, ווען זיי האָבען געוואָהנט צוזאַמען.

דיא נאָר-פאַרצייטיגע מענשען זיינען אָבער

מירליכען מיטעל (רעדפליקאציען הייסט דאָס) איז בערצוואַגען דעם זעלבען וואָרט אַנשטאָדט צו זאָגען „זעהר“, אָדער „שטאַרק“ — צו רייב דאָס דין דין דין! אָדער „דיא פּוּנעל פּליהט הויף-הויף.“

דיא גידאנקען וואָס דער אורשפּרינגליכער מענש האָט גיהאט איבערצוגיבען, האָבען ניט אלע מיט אַ מאָל ביי איהם גיקראַנען וואָרט-צייכענס. פּערשירענע גילעהרטע רייזענדער דערציילען וועגען פּערשירענע ווילדע פעלקער, מיט וועלכע מען קען זיך אויף זייער שפּראַך צוגיפּריידען בלויז ווען עס איז ליכטיג: זיי פעהלען אזוי פיעל ווערטער צו זייערע גידאנקען, אז אין ריידען מוזען זיי זייער שפּראַך אויסהעלפען מיט אַוואַיעס, און, ווען עס איז פינסטער און מען קען דיא אַוואַיעס ניט זעהן, קען מען מיט דעם ווילדען זיך ניט פּערשטענדיג מאַכען. נאָך אַ ביישפּיעל וועגען דאָס זעלבע איז דער פּאַקט, אז דיא ווילדע קענען ציילען מיט ווערטער בלויז ביז דריי אָדער פיער, און אז ווייטער ציילען זיי שוין אויף דיא פינגער.

דיווער מאַנעל און נייטיגע ווערטער בלייבט אָבער ניט אויף אימער. מיט דער צייט מאַכט דער ווילדער זיך צו דיא פעהלענדע ווערטער פון דיא וואָס ער האָט שוין, אויף דעם אָרט, וויא דער וואָרט „שעפּער“ איז ביי אונז געמאַכט פון דעם וואָרט „שעפּען“, צום ביישפּיעל, און מיט דער צייט ענדערט זיך דער וואָרט אזוי פיעל, אז עס איז ניט לייכט, און אַזש נאָך אונז מעגליך צו דערקענען אין איהם אי פון וואַנען ער האט זיך גענומען, אי וואָס פאַר אַ טעם ער האָט — פאַר וואָס ער בעדייט גראַד דיא זאך. דער רודסישער וואָרט „איזבאַ“, כּמשל, הייסט אַ שטוב. ווען מען ווייסט ניט זיין געשיכטע, קומט ער אויס אָהן שום טעם: פאַר וואָס איז עפּעס אַ שטוב „איזבאַ“? דיא געשיכטע פון דעם וואָרט ווייזט אונז אָבער, אז אַ מאָל פלעגט מען זאָגען ניט „איזבאַ“ זאָנדערען „איסטבאַ“ אז דיווער וואָרט איז נאָך פריהער גיווען „איסטפּאַ“, אז דאָס איז פאַרקירצט גיוואָרען פון דעם וואָרט „איסטאַפּאַ“. „איסטאַפּאַ“ האָט אַ מאָל נאָך גיהייסען אַ הויז, און דיווער וואָרט קומט פון דעם וואָרטעל „טאַפּ“, וועלכער דריקט אויס דעם גידאנקען פון הייצען.

אז דיא אַוואַיע שפּראַך איז אַ נאַטירליכע שפּראַך, אז אַלע שטומע ברויכען דאָס רוב דיא זעלבע אַוואַיעס אויף דיא זעלבע גידאנקען, און אז מענשען פון בערזונדערע אונענטוויקעלטע פעלקער ריידען זיך אויף דער אַוואַיע-שפּראַך צונויף, ווייל בעשטימטע אַוואַיעס זיינען אזוי נאַטירליך צוגיפּאַסט צו בעשטימטען גידאנקען, אז דער שטומער אָדער דער ווילדער ברויכט זיי פון זיך אַריין, און דער אַנדערער שטומער אָדער ווילדער פאַרשטייט זיי גלייך. נו, ווען מען בעטראַכט דיא ווערטער פון דיא נאָר פאַרצייטיגע שפּראַך, פון וועלכע דיא דער-מאַנטע שפּראַכען זיינען אַרויסניקומען, זעהט מען, אז פיעלע ווערטער קומען אַרויס פון דיא וואָרצלען אויף דעם זעלבען אָרט וויא דיא צייכענס פון דיא אַוואַיע שפּראַך. דאָס הייסט אויף דעם זעלבען נאַטירליכען אופן, מיר האָבען שוין געזעהן, אז אַ שטיין, קומט אַרויס פון דעם „סט“, וועלכער דריקט אויס דעם גידאנקען: פון שטעהן, בלייבען אויף אַן אָרט. אַ שטיין הייסט אַלזאָ „אַן אויף אַן אָרט בלייבער“. אויף אַזא אָרט איז דער וואָרט וואָס האָט בעדייטעט שלאנג, אויף דיעזע אורשפּראַכע אַרויסניקומען פון דעם זעלבען וואָרצלע וויא קריכען, זאָ דאָס שלאנג האָט גיהייסען קריכער — פונקט וויא אויף דיא נאַטירליכע אַוואַיע-שפּראַך. דייטליכע ביישפּיעלע פון דעם זעהן מיר אין אונזער שפּראַך אין אַזעלכע ווערטער, וויא שעפּער (אַ כלי וואָס שעפּט), שניידער, וועקער (אַ זייגער וואָס וועקט), אַ גראַנער (אַ זאָך וואָס מאַכט גראַד-גראַד).

ווען אַ שטומער וויל ווויזען, אז דיא זאך איז צוריקגען, מאַכט ער אַן אַוואַיע, מיט וועלכע ער שטעלט פאַר וויא מען רייכט. ווען ער וויל ווויזען אז עס איז שטאַרק צוריקגען, רייכט ער כלומרשט מיט דיא הענד עטליכע מאָל נאָכאַנאַנד. דאָס זעלבע געפינען מיר אין דיא וואָרט-שפּראַכען, וויא מיר קענען דאָס זעהען אויף ביישפּיעלען פון לשון קדש. „דק“ איז דין, ווען מען זאָגט דעם זעלבען וואָרט צוויי מאָל — דקדק — הייסט דאָס גאַנץ דין אונטערשיידען. „חלק“ איז גלאט, וחלקלקות (דאָס הייסט דער „לק“ צוויי מאָל איבערגעזאָגט), הייסט גאַנץ גלאט. קינדער, בייא וועלכע דיא שפּראַך איז נאָך אַרויס, ברויכען אויף דיעזען נאַ-

בעקוועמער ניווען מיטצוטהיילען זיינע געדאנקען מיט'ן קול.

דיא צווייטע פראגע, — וויא אזוי א געוויסער קלאנג-האָט ביי דעם מענשען גינאמען? אויסדריקען א געוויסען גידאנקען, איז שוין פילעל שווערער צו פארענטפערן, און וועגען דעם זיינען דא פערשידענע דענע מיינונגען, אי דאָס איז קיינער פון דיא וואָס האַלטען דיזע מיינונגען ניט זיכער, אז אזוי איז דאָס טאקי געוויס גיווען. זאָנדרען יעדער בעווויזט אז מסתמא איז דאָס אזוי פאָרגיקומען, אז אזוי איז וואַהרשיינליך.

מיר האָבען שוין וועגען דיזע פראַגע אַייגענטליך גירעדט אין פאָריגען נומער "צוקונפט", און דאָרטען האָבען מיר אויף דעם לעזער' בעפאנט געמאכט מיט אַייניגע פון דיא קוועלע, פון וועלכע מען רעדט, דיא וואָרט-שפראַכע האָט זיך גענומען. דאָרטען האָבען מיר אָבער איבער דעם ענין גע-שפראַכען אין אלגעמיין, און איצט וועלען מיר דאָ בקיצור איבערגעבען, וויא אזוי אַיינער פון דיא גרעסטע פילאָלאָגען בעשפּרעכט דיזע העכסט אינ-טערעסאַנטע פראַגע, און וואָס ער איז ניט אַיינ-פערשטאַנען מיט אַנדערע גילעהרטע, און וויא אזוי מיר, פראַסטע מענישעלעך, קענען פון זייער מחלוקה זיך אַרויסנעהמען א בעגריף, אויף וועלכען אַרט, אין אַין ערף, דיא שפראַך איז פאָרט אַרויסגיקומען ביי דעם מענשען. מיר וועלען דאָ איבערגעבען דיא געדאנקען פון פראַפּעסאָר מאַקס מיללער, דער פערפאַסער פון פילע בעריהמטע ווערק איבער דיא שפראַכען פון דיא פערשידענסטע ציוויליזירטע און ווילדע פעלקער, און וועגען דיא ענטוויקלונג פון שפראַכען אין אַנגעמינעם. מיללער זאָגט אונזער פעהר אזוי:

וויא אזוי דאָס, וואָס דיא אויג זעהט, אָדער דאָס וואָס דיא פינגער טאַפען, קען איבערגעגעבען ווערן מיט קלאנגען, קען פיליכט פארשטיין יעדער משוגענער, וואָס האָט זיך גיסטאַרעט פון קאַלירען צו מאכען קלאנגען. אין אמת'ן, וואָס פאַר א שייכות האָט דער בוים, למשל, וואָס מיר זעהן, מיט דעם קול, וואָס מיר הערען? זאָלען מיר זאָגען, אז דיא ווערטער האָט דער מענש אויסגיקלערט אומיסנע און אָבנימאַכט, אז ווען ער וועט אַרויסלאָזען אַזא

איסטאָפּאָ הייסט א זאך אין וועלכע מען הייצט. דער וואָרט "איזבא" הייסט אלזא א גיהיצטע, א'ן אָרט וואו מען מאכט פייער. דער וואָרט-ציי-כען, וואָס בעדייט הייצען, איז אָבער אין איהם מיט דער צייט אזוי אומגינדערט גיוואָרען, אז וואו מען ווייס ניט, וויא אזוי דער וואָרט איז אַרויסגיקומען, פערשטייט מען אויף ניט, אז ער האָט זיך גינאמען פון דעם גידאנקען וועגען הייצען. עהנליכעס האָבען מיר גיועהען וועגען דיא שמוס-לשון פון דיא קינדער אין דער בערלינער שול.

ווערטער שטאַמען אלזא אויף א נאטירליכען אַרט אַיינער פון דעם אַנדערן, זאָ דאָס דיא צענד-ליגע טויזענדע ווערטער, וועלכע דיא היינטיגע גע-בילדעטע שפראַכען האָבען, זיינען אַרויסגיוואקסען פון א קריינע צאָהל וואָרט-צייכענס, אָדער וואָרצלען, מיט וועלכע דיא גאָר פאַרצייטיגע מענשען האָבען אַיינער דעם אַנדערן איבערגעגעבען זייער אַרים ביי סעכע גידאנקען.

אין בעטראַכטען פון וואַגען עס האָט זיך גע-נומען דיא שפראַך ביי'ן מענשען, ברויכען מיר אלזא האָבען אין זינען בלוז א גאַנץ קליינע צאָהל אור-שפּרינגליכע ווערטער. מיר קומען דאָ אלזא צו דיא פראַגע, וויא אזוי האָבען זיך גינאמען דיא עטליכע ווערטער פון דיא ערשטע מענשען—פאַר וואָס האָט דער מענש גינאמען איבערגעגעבען זיינע געדאנקען מיט קלאנגען, און וויא אזוי האָט ער דאָס א בעשטימ-טען קלאנג גינאמען ברויכען פאַר א בעשטימטען גע-דאנקען?

אויף דיא ערשטע פראַגע ענטפערט דאָרויין גאַנץ פראַסט. דער מענש האָט טאקי גיקענט זיינע גידאנקען איבערגעגעבען מיט אַוואַיעס, און ווען ער וואָלט דאָס ענטוויקעלט, וואָלטען מיר יעצט געהאַט פאַלשטענדיגע אַוואַיעס שפראַכען. דיא אַוואַיע-שפראַך איז טאקי א נאטירליכע שפראַך, וואו ראי: דיא שטומע און דיא ווילדע ברויכען איהר (דיא ערשטע בלוז איהר, און דיא אַנדערע טהייל-ווייז איהר) כמעט גאָר ניט געלערנטהייט, פון זיך אליין.

צו אַוואַיעס ברויכט מען אָבער דיא הענט, און דיא הענט זיינען דעם מענשען נייטיג צו דער אר-בייט. דעריבער איז פאַר איהם פון אָנפאַנג אָן

דער מענש האט, אז זיי פיהלען ליעבע, שראה, עקשנות, גאון, שאנדע, נקמה-דרושט; אז זיי האבען זכרון, אז זיי קענען דיינקען (ווען מען גיט א פאפוגי א נוס, זאגט מיללער, און ער פיהלט, אז ער איז צו גרינג, פארשטייט ער, אז דאס איז א פוסטער נוס, און ווארפט איהם אראפ. דא זעהען מיר א פאך פון וואהרען דיינקען. דער פאך פונעם נידרינקט פון ערפארונג, אז אלע פוסטער נוס זיינען גרינגער פאר גוטע. דער נוס וואס איהר האט איהם גיגעבען, איז צו גרינג, ציהט ער דעם שלום, אז דויער נוס איז פוסט. ער לערענט אייגענטליך א שטיקעל נמרא, — א בנין אב. אזוי, וויא אלע גרינגע נוס זיינען פוסט, איז דעריבער דער נוס פוסט. וואו ראיא: ער איז דאך גרינג.) שכל איבערצוגעבען גידאנקען האבען אויף חיות. צב"ש. ווען מען גיט איין וואלפיש א זעין, גיט ער א סיגנאל דיא איר בעריגע וואלפישען און יענע צולויפען זיך. ווען דער זשוק וואס הייסט „טויטען גרעפער“, געפינט א טויטען קראט און קען זיך מיט איהם נישט ספראווען, גייט ער אוועק און קומט צוריק מיט נאך עטליכע חברים זיינע, וועלכע, וויא עס איז דייטליך, ער טיילט מיט, וואס ער וויל פון זיי.

וואס זשע דען איז דיא נפקא מינה אין שכל צווישען דעם מענשען און דיא חיה? דויע נפקא מינה בעשטייט אין אפאלגענדעם, זאגט פראפער סאך מיללער: ווען א מענש בעמערקט דעם זעך בען קאליר ביי קרייט, ביי שניי און ביי מילך, נעמט ער ארום דויע בעזונדערע בעאבאכטונגען זיינע מיט איין אלגיימינעם גידאנקען וועגען ווייסי קייט. קיין ווייסקייט פאר זיך איז אויף דער וועלט ניטא: עס איז דא ווייסע מילך, ווייסע שניי, ווייסע קרייט. אבער פון ווייסקייט אלס א זעלבסטשטענדיגע זאך ווייס דיא נאטור נישט, און פון דעם ווייס אויף נישט דיא חיה. בלויז דער מענש האט אזעלכע אגיימינע בעגריפע וועגען אייגענשאפטען, וועלכע ער שטעלט זיך פאר אלס אפגיוונדערטע, פון דיא זאכען, וואס האבען זיי.

אזא בעגריפע וויא וועגען ווייסקייט, גוטקייט, הויכקייט, רופט זיך אן אבסטרעקציען — דאס הייסט, אפגעצויגענקייט, אפגיוונדערטקייט,

קלאנג, זאך דער אנדערער מענש וויסע, אז ער מיינט מיט דעם א בוים, אז ווען ער וועט ארויס-לאזען אנאנדער מין קלאנג, זאל מען וויסען, אז דאס גייט אויף א טייך? דאס, זאגט מיללער, איז אונמעגליך, ווייל אום אויסצוקלערען, צו ער-פינדען, מוז מען פריהער זיין מענש, און אהן א שפראך איז קיין מענש ניטא. „דער מענש איז נור מענש דורך זיין שפראך; אום אבער דיא שפראכע צו ערפינדען, מוז ער שוין מענש זיין.“ בריינגט מיל-לער דיא ווערטער פון הומבאלדט. אהן א שפראך קען מען נישט דיינקען, ווארים מיר דיינקען אייגענט-ליך מיט ווערטער, וועלכע מיר האבען אין זינען, אנטשטאט דיא זאכען, וואס דויע ווערטער דריקען אויס. אהן שפראך קען מען אלץ נישט דיינקען. אהן דיינקען קען מען נישט ערפינדען, אויסקלערען. היינט וויא אזוי האט דיא בעשעפעניס, וואס מיר רופען איצט „מענש“, גיקענט אויסקלערען א שפראך איידער זיא האט גיקענט קלערען?

ווען א קינד זאל געבארען ווערן פון דיא גע-בילדעטסטע עלטערן, און מען זאל עס האלטען אזוי, אז עס זאל קיין מאל קיין שפראך נישט הערען, וועט דאס קינד פון זיך אליין קיין ווערטער נישט אויסקלערען. ווען עס האדעוועט זיך צווישען ריי-דעוודיגע מענשען, נעהמט עס ביי זיי אויבער דיא פארטיגע שפראך — פון זיך אליין קיין לטון מאכען קען דער מענש נישט מעהר וויא א בהמה אדער א חיה.

פון דער אנדערער זייט זעהן מיר, אז דער מענש האט זיין ווארט-שפראך נאך נישט ווייל ער איז ספעציעל געבויט צו קענען ריידען. דער פא-פוגא פויגעל, למשל, קען זיך אויסלערנען יעדען בוכשטאב אין אלף בית און פון דעסטוועגען האט ער אליין קיין אייגענע שפראך נישט. דער פאקא, אז דער פאפוגי האט קיין אייגענע שפראך נישט, מוז דעריבער ערקלערט ווערן נישט מיט דיא נפקא מינה צווישען זיין קערפער און דעם מענשען'ס קערפער, זאגדערן מיט דיא נפקא מינה צווישען דעם שכל און דיא געפיהלען פון דעם מענשען און פון דיא חיה.

דא בעווייזט מיללער מיט אינטערעסאנטע פאקטען, אז חיות האבען אלע געפיהלען וואס

זאכען, אזוי וויא צום ביישפיעל דאס וואָרט קו-קאָווע, קאָקו (אויף ענגליש) קוקשקא (אויף רר סי'י) איז ניט מעהר וויא דיא נאָכמאַכונג פון דעם קלאַנג קורקו, וועלכען דיוער פויגעל מאַכט גיווייליך. (זעה צוקונפט נומער 13, זייטע 29, 30, 31 און 32) מיללער אַנערקענט דיווע טהעאָריע ניט. (ער רופט איהר „באַרוואו טהעאָריע“, ווייל מיט דעם „באַרוואו“, וועלכער מאַכט נאָך דעם ביללען פון אַ הונד, דריקען קליינע קינדער אויס דאָס וואָס מיר רופען „הונד“). ער ווייזט אויף, אז פילע ווערטער, וועגען וועלכע מען מיינט, אז זיי שטאַמען פון נאָכ-אָהמונגס-קלאַנגען, שטאַמען נאָר פון אַנדערע קוועלען. צום ביישפיעל: דער ענגלישער וואָרט „סקוואַרעל“ (א וועווערקע) מיינען אייניגע קומט פון דעם קלאַנג „סקוואַיר“, וועלכע דיא וועווערקע מאַכט. אין אַממען אָבער שטאַמט דאָס נאָר פון צוויי גריכישע ווערטער: א „שאַטען און אַן עק“, דאָס הייסט אַ חיה'לע מיט אַ געדיכטען עק, וואָס פאַרשטעלט, מאַכט אַ גרויסען שאַטען.

אַ צווייטע טהעאָריע בעשטייט אין יעס, דאָס דיא ערשטע ווערטער זיינען געווען נאטירליכע קלאַנגען, וועלכע דער מענטש און יעדע חיה מאַכען ניט ווילענדיג, ווען זיי האַבען געוויסע געפיהלען. ווען אונז טוהט עפעס וויי, צום ביישפיעל, שרייט זיך ביי אונז פון זיך אליין „איי“, „ווע!“ ווען מיט פרייען זיך שרייען מיר „אַ!“ אויף אַ געוויסען אַרט. דאָס זעלבע איז ווען אונז איז קאַלט, הייס, ווען מיר זיינען בייז, ווען אונז גיפּעלט אַ זאָך און ז. וו. אַט פון אַזעלכע נאטירליכע געפיהל-קלאַנגען (זעה צוקונפט נור. 13 זייטע 29 און 30, און 31) איז אַרויסגעקומען יעדער פון דיא עטליכע ערשטע ווערטער פון דער מענשיכער שפּראַך, און ווען מען קען זיי ניט אַלע יעצט אזוי ערקלערן, איז דאָס בלויז, ווייל זיי זיינען אזוי פאַרענדערט געוואָרן אז מען קען זיי ניט דערקענען.

מאָס מיללער רופט דיווע טהעאָרי אָן דיא „פּוה'פּוה“ טהעאָריע — פון אויסגעשריי פּוה'פּוה! וועלכען אַן ענגלענדער מאַכט, ווען אַ זאָך געפּעלט איהם ניט, ווען ער האַלט איהר פיר ניט וויכטיג. דיווע טהעאָרי גיפּעלט טאַקי מילדער'ן אויף ניט, און ער בעווייזט, אז פילע ווערטער, וואָס מען מיינט,

וויא דיא וויסקייט אין דעם מענשען'ס גידאַנקען איז אָבגיונדערט פון דיא קרייט, מיך, שניי און געפינט זיך דאָרט אליין, זעלבסטשטענדיג. עס הייסט אַלואַ, אז דיא נפּקא מינה צווישען דיא חיה און דעם מענ-שען בעשטייט אין דעם, דאָס דיא חיה האָט קיינע אַבסטראַקטע אָדער אַלגעמיינע בעגריפע, ווערענד דער מענטש האָט יע.

אַט דיווע אַבסטראַקטע בעגריפע, דיווע אַל-גימיינע אייגענשאפטען פון פערשיעדענע זאכען. אַט דאָס, זאָנט מיללער, איז דער פונדאַמענט פון דיא שפּראַך. אַהן זיי קען קיין שפּראַך ניט זיין. דיא בעשעפעניס, וואָס קען ניט האַבען קיין בעגריפע וועגען גיין אין אַגנימיי, גלאַט „גיין“ אין דער וועלט אַריין, דיא בעשעפעניס וואָס קען דיינקען בלויז פון דיא חיה וואָס האַלט אין גיין, קען קיין וואָרט „גיין“ ניט האַבען. דער מענטש אָבער קען האַבען אַן אַב-סטראַקטען בעגריפע וועגען „גיין“ — אַהן שום בע-שטימטע חיה דערביי — גלאַט דאָס גיין: דאָס גיין צו פון אַ הונט, צו פון אַ פליעג, צו פון אַ מענשען, אַ גיין, אַבי אַ גאַנג, — דעריבער קען דער מענטש האַבען אַ וואָרט, „גיין“, וועלכער בעציהט זיך ניט בלויז אויף אַ בעשטימטען גאַנג פון אַ בעשטימטע בעשעפעניס אין אַ בעשטימטע צייט, זאָנדרען אויף אַבסטראַקטע אידעע פון גיין.

דיא חיה האָט אַלואַ קיינע אַבסטראַקטע אידעע, און דעריבער האָט זיא אויף קיין שפּראַך ניט. דער מענטש, ווערער, האָט אַבסטראַקטע אידעע, און דעריבער האָט ער אַ שפּראַך. אין איהר אָנפאַנג איז דיא מענשליכע שפּראַך בעשטאַנען פון בלויז אַבסטראַקצאַן'ס ווערטער: „נא“—גלאַט דאָס גיין; „סט“—גלאַט דאָס שטיין; „סער“ — דאָס זיצען און ז. וו. בלויז שפּעטער זיינען דיווע ווערטער פערענדערט גיוואָרען אויסצורדיקען דיא זעלבע גידאַנקען אויף אַ בעשטימטערען אַרט: גייט, גיגאַנגען, גישטאַנען, צום ביישפיעל.

וויא אזוי אָבער האָט דאָס דיא אַבסטראַקטע אידעע פון גיין, למשל, זיך אָנפאַנגען אויסצורדיקען מיט דעם קלאַנג „נא“?

אייניגע גילעהרטע זאָגען, אז דיא ערשטע עט-ליכע אַבסטראַקצאַנס-קלאַנגען זיינען אַרויסניקומען פון נאָכמאַכען דיא פערשיעדענע קלאַנגען פון דיא

ווערטער זייער בעדייטונג, ווען מען בייט דעם טאָן. פאַר אונז וועט דאָ זיין גענוג א'ין אינטערעסאַנטער ביישפּיעל, וועלכען טיילאָר בריינגט פון דיא גאראנטירטשפראך פון זיד-אַמעריקא. דער וואָרט אומאַ בערייט אין דיוע שפראך "גיד". ווען מען זאָגט אָבער אר-מא, ציהענדיג דעם "או", בערייט דער זעלבער וואָרט שוין "לאנגזאַם" און ווען מען ציהט דעם "או" נאָך מעהר, הייסט דאָס "זעהר לאנגזאַם". נאָך אַ בעווייז ווענען דיא שייכות וואָס קלאנגען האָבען אין אונזער מוה מיט געפיהלען אָדער בענריפע, וואָס קענען, דאכט זיך, דורך קלאנגען ניט איבערגעגעבען ווערן, געפינען מיר אין דעם פאָלגענדעם. מיר זאָגען אויף אַ שטימע פון אַ זינגער, אָדער אויף דעם קלאנג פון א'ין אינסטרומענט, אַז זיי זיינען דיין, אָדער גראַב, גלאט אָדער שאַרפטקע, ווייף אָדער הארט, שאַרף אָדער טעמפע, געריכט אָדער שיטער, פייכט אָדער טרוקען. דאָס הייסט דיא פערשידענע שטימעס אָדער קלאנגען רופען אין אונזער געדאַנקען אַרויס דעם בענריפע ווענען דיוע אלע אבסטראקטע אייגענשאפטען פון גראַבקיט, אָדער דינקייט, אָדער ווייכקייט, א. ז. ווי. ווייטער:

טויבע שטעלען זיך אָפּט פאַר קלאנגען אלס קאָלירען, זאָ צום ביישפּיעל, אַ געוויסער גיבאָרע-נער שטום-טויבער נאמענס קרווע האָט געשריבען, אַז דעם קלאנג פון אַ פידעל שטעלט ער זיך פאַר וויא דעם בלויען קאָליר, דעם קלאנג פון אַ פויק — וויא דעם רויטען און פון א'ין אַרגאַן — וויא דעם גרינעם קאָליר. דאָס איז אָבער ניט אין גאַנצען בעשריינקט אויף טויבע. ווען הערענדיגע מענשען זעהן אַ זעהר רויטע זאָך, צום ביישפּיעל, זאָגען זיי "אי וויא רויט, עס שרייט אַזש!" און אויף ענגליש ברויכט מען טאקי דעם וואָרט loud (הויף ווענען קלאנגען) אויף צו העלע פארבען. דאָ זעהן מיר אַלואַ אַ ביישפּיעל פון דיא שייכות וואָס קאָליר האָט אין אונזער גידאַנקען מיט קלאנג.

דיא וויכטיגסטע בעווייזע ווענען דיוען ענין איז פיללייכט דער פאָרגענדער פאקט. דיא וואָס לערנען געבאָרענע טויב-שטומע, לערנען זיי אויס פארשטיין ווערטער און זיי נאָכ-וירדען נאָך דיא בעוועגונג פון דיא ליפּען און ציין

אַז זיי קומען אַרויס פון אַזעלכע נאַטירליכע געפיהל-קולות, שטאַמען גאָר אין אמת'ן פון וואָרצלען, וואָס האָבען מיט אַזעלכע קולות קיין שייכות ניט. צום ביישפּיעל: דער ענגלישער וואָרט פיי! (פע!) און דיא ווערטער פאול (העסליך, מיאוס), פילטה (שמוין), פיענד (אַ שונא, אַ טייוויל), זאָגען פילע גילעהרטע, שטאַמען פון דעם קלאנג פפפ! דיוער קלאנג קומט אַרויס פון זיך אליין; ווען לעבען אונז געפינט זיך אַ זאָך וואָס שמעקט אונז ניט, אום זיך צו בעשיר-צען פון דעם שלעכטען ריח, קארצעט זיך דער נאָז צונויף און דער אָטעם שפאַרט זיך דורך דורך דיא אויסגייטערטע פאַרמאַכטע ליפּען, פון דעם קומט אַרויס "פפפ!" און פון דיוען נאַטירליכען פפפ! זיינען דאָס גיוואָרן דיא געמען אויף אלע אונזאַ-גענעמע זאכען, וועלכע אויבען זיינען דערמאָנט. נו, ווייזט מיללער אויף, אַז דיוע ווערטער קוממען גאָר אַרויס פון אַ פאַרצייטניגן סאַנסקריטישען וואָרט, אין וועלכען עס איז גאָר ניטאָ קיין "פ", זאָגערן "פ", און אַז דיוער פ איז דאָס פאַרענדערט גיוואָרן אויף פ.

מאָס מיללער'ס אייגענע ערקלערונג ווענען דעם, וויא אזוי אַ געוויסער קלאנג האָט אָנגע-פאנגען ביי דעם מענשען אויסצורדיקען אַ געוויסע אבסטראקטע אירעע, בעשטייט אין דעם, דאָס עס ליגט אין דער נאַטור פון דעם מענשען זיך פאַרצווישטע-לען געוויסע געדאַנקען דורך געוויסע קלאנגען. און דאָס איז אויף ליכט צו פערשטיין. מוויק רעט צו אונז וויא מיט ווערטער, זאָ דאָס דיא מוויקער קענען מיט אַ קאָמבינאַציע, מיט אַ געוויסע צו-זאַמענמישונג פון פערשידענע טענער, פון פערשיע-דענע אינסטרומענטען, פאַרשטעלען גאַנצע סצע-נען פון דער נאַטור אָדער זאָגאַר פון דעם מענש-ליכען לעבען. ווייטער: דער זעלבער וואָרט האָט אַ מאָל פערשידענע בעדייטונגען, ווען מען רעדט איהם אויס מיט פערשידענע טונגים. דער וואָרט "אזוי" צום ביישפּיעל דריקט אויס ענטוועדער מרוצה ווערען, אָדער, פאַרקעהרט, אַ פראַטעסט, אָדער איראַציע (אַפלאַכונג), אָדער פערוואונדע-רונג, — עס ווענדט זיך מיט וואָס פאַר אַ גנום איהר וועט איהם זאָגען. אין דיא כינעזישע שפראך און אין שפראכען פון פילע ווילדע, בייטען פיעלע

ער ערקלערט דאָס אזוי: יעדער זאך קלינגט אָפּ. ווען מען קלאַפּט איהר, און דער קלונג ווענדעט זיך אי-אן דיא זאך אי-אן דעם זאָרט קלאַפּ. יוען ביי דעם ווילדען מענשען קומט אַרױן אַ געפיהל אָדער אַ געדאַנקען. קלינגט דאָס אָפּ אין זיין מוה אויף אַ געוויסען אָרט. יעדער געדאַנק אָדער אזוי וויא געפיהל האָט ביי איהם אַלואַ אַ מין ווידער-קול אין מוה.

בעאבאכטונגען — זיינען מסתמא ביי דעם דער-
מאָנטען שטומאק אַרויסניקומען פון דעם, וואָס ער
האַט נאָכנימאכט דיא בעוועגונגען פון דיא מויל,
ווען מע עסט, ווען מען טרינקט און ווען אַ הונט
בילט. ער האָט די קלאנגען „מאָמם“ „שיפּפּ“ אָדער
„בייער“ פון זיך אליין ניט גיהערט. זיי זיינען
אַרויסניקומען אָהן זיין וויסען יעדעס מאָל, ווען ער
פלעגט נאָכמאכען אויף זיין אייגענעם שטייגער,
וויא איחס האָט זיך גירוכט אַלס אַ ריכטיגע נאָכ-
אָהמונג פון דיא בעוועגונגען פון דיא מויל ביים
עסען. טרינקען אָדער בילען, וואָס אַנבעטרופט
אזעלכע ווערטער, וויא „פאַטטען“ אויף געלט
אָדער „טוטטאן“ אויף אַ קינד, האָבען דיא בעווע-
גונגען פון זיינע שפראַך אָרגאַנען ביי איחס גע-
וויס גיהאַט אַ געוויסע שייכות מיט זיינע גידאַנקען
וועגען געלט און וועגען אַ קינד, — אַ שייכות, וועלכע
זיין לעהרער האָט ניט גיקענט פאַרשטיין.

דער פאַקט פון דיא שטומע, וואָס ריידען
ווערטער ניט אַלס קלאנגען, זאָנדערען אַלס אַוואַ-
יעס, איז אַלואַ אַ בעווויז אויף דעם צוזאַמענהאַנג
וואָס ווערטער האָבען מיט דיא נאַטירליכע אַוואַיע
שפראַך.

מיר זעהען אַלואַ, אַז קלאנגען האָבען אַ נאַטיר-
ליכע שייכות צו פערשיעדענע געפיהלען, אַ חוץ דעם
געפיהל פון הערען, און אַז זיי האָבען אויף אַ צוואַ-
מענהאַנג מיט דיא אַוואַיע-שפראַך, וועלכע האָט
בלויז צו טאָן מיט'ן זעהען און ניט מיט'ן הערען.
וואָס איז אָבער גיווען דער אמת'ער קוואַל
פון דיא ערשטע עטליכע ווערטער פון דיא מענש-
ליכע שפראַך: בלויז דיא נאַטירליכע שייכות, וואָס
פערשיעדענע קלאנגען האָבען אין אונזער מוח מיט
גידאַנקען אָדער געפיהלען? אָדער בלויז דיא נא-
טירליכע געפיהל-קלאנגען (וויא פּע! אַד! וועה! אַי!)
וויא נאָך דיא זאָניגאַנטע „פּוה-פּוה טהעאָריע“?
אָדער בלויז דיא נאכאָהמונגס קלאנגען (וויא דער
„קוקו“ פון דעם וואָרט קוקאָוקע, „רוש“ פון דעם
וואָרט הירושען) וויא דיא אנהיינגער פון דער „באָר
וואו טהעאָרי“?

מאָס מיללער'ס ראיות גענען דיא לעצטע צוויי
טהעאָריען ווערען זעהר העפטיג בעשטירמען. וועגען
דעם p, צב"ש, וואָס גיפנט זיך אַנשטאָט אַין

הערען קענען זיי דיווע ווערטער ניט, און דאָך
לערנען זיי זיך אויס זיי צו פאַרשטיין און זיי אליין
אויסצושפּרעכען בלויז מיט'ן קוק, און זיי גיוויינען
זיך אַפּט צו דעם אַזוי צו, אַז מע רעט זיך מיט זיי
צונויף וויא מיט ריידעווידיגע, הגם זיי הערען ניט
ניט וואָס מען זאָגט צו זיי ניט וואָס זיי אליין זאָגען.
ווען אַ שטומער רעדט אויף אַזאַ אַרט, איז דיא
שפראַך ביי איחס ניט קיין שפראַך פון קלאנגען,
זאָנדערן אַ שפראַך פון אַוואַיעס, וואָרים דיא ווער-
טער גיבען איחס איבער געדאַנקען ניט מיט זייער
קלאנגען (ווייל ער הערט דאָך זיי ניט), זאָנדערן
מיט דיא בעוועגונגען פון דיא ליפּען און ציין, און
אויף מיט דיא געפיהלע וואָס ער בעסומט אין
האַלז, ווען זיין קול גייט דורך דורך זיין האַלז,
אָדער ווען זיין צונג רירט זיך אויף אַ געוויסען
אַרט אָן אַן זיין גומען.

טויב-שטומע מאַכען זיך אַ מאָל אייגענע ווער-
טער, וועלכע זיי שפּרעכען אויס אַלס צייכענס פון
בעשטימטע גידאַנקען, און הגם זיי אליין קענען דיווע
ווערטער ניט הערען, ריידען זיי זיי אויס שטענדיג ווע
גען דיא זעלבע זאָך. הייניקע, אַ גרויסער ספּעציאַל-
ליסט אויף צו לערנען טויב-שטומע, דערציילט ווע-
גען זיינעם אַ שילער, אַ ניינצעהר-יהריגען טויב-
שטומען, וועלכער האָט אויף דיווען אַרט זיך גימאַכט
עטליכע ווערטער. אויף עסטען פלעגט ער זאָגען
„מאָמם“ אויף טרינקען — „שיפּפּ“, אויף אַ קינד —
„טאַטטען“, אויף אַ הונט — „בייער“, אויף געלט —
„פאַטטען“, דעם שפיידיקערמער פון דעם נעכסטען
הויז פלעגט ער רופען „פאַטט“ (און וויא הייניקע
דיינקט, האָט דיווער וואָרט פאַטט ביי דעם שטומע
גייסטאַמט פון זיין אייגענעם וואָרט „פאַטטען“ —
געלט, דאָס הייסט „דער, וועמען מען צאָלט געלט“)
דעם קרעמער'ס אינגעל פלעגט דיווער גיפאַרענער
טויב-שטומער רופען „פאַטטטען“. איינס איז ביי
איחס גיווען „נאָ“, צוויי — „שואַטער“, „ריקע“
פלעגט ער זאָגען, ווען ער פלעגט מיינען „איך וועל
דאָס ניט טאָן“ און „העשעפּאָ“ האָט ביי איחס
גיהייסען „נאָט זאָל אויסהיטען!“

אזעלכע ווערטער, וויא „מאָמם“ אויף עסטען
„שיפּפּ“ אויף טרינקען און „בייער“ אויף אַ הונט —
בעמערקט טיילאַר, וועלכער בריינגט הייניקעס

דיא נאטירליכע געפיהל־קוחות, — פון ווייטאָג, פרייר, צאָרען, צופרידענהייט, און ז. וו. אנדערע האָבען אַרויסגישטאמט פון נאכאָהמען דיא גישריינען פון חיות, אָדער דיא קלאנגען, וואָס הערען זיך ווען מען שפּרינגט, ווען עס פאלט עפעס, ווען מען קראַצט עפעס און ז. וו. נאָך אנדערע ווערטער, וויעדער, זיינען אַרויסגיקומען פון דיא נאטירליכע שייכות וואָס קלאנגען האָבען אין אונזער נידאנקען מיט פערשיעדענע בעגריפע אָדער געפיהנען.

וואָס אנפערטריפט מאַקס מיללער'ס מיינונג, אַז דיא שפראַך אין איהר סאַמען אָנפאַנג איז דיא אייגענשאַפט בלויז פון דעם מענשען, ווייל בלויז דער מענש קען האָבען אַבסטראַקטע בעגריפע, ווייזט דאָרוין אויף, אַז חיות קענען אויך האָבען אַבסטראַקטע אָדער אַלגימינע בעגריפע. אַ הונט, צום ביישפּיעל, פאַרשטייט דעם וואָרט „שעפּס“ אָדער „קאַץ.“ () ווען מען לערענט איהם, אזוי גוט וויא אַ מענש!

און אין אַמט'ן: אַז טהירע קענען דיינקען, בעד־ ווייזט דאָך מאַקס מיללער אַליין מיט זיין ביישפּיל ווענען דעם פאַפּוגיי, און מיט דעם נוס, און עס איז אויך דייטליך, אַז דער פאַפּוגיי דיינקט דאָ מיט דיא הילפּע פון אַבסטראַקטע בעגריפע. ווען ער וואָלט נישט גיהאַט קיין אַבסטראַקטען בעגריף סתם ווענען נים, וואָלט ער נישט גיקענט האָבען אין זינען

() און דויע ווערטער דריקען דאָך אויס אַבסטראַקטע בעגריפע ווענען גלאַט אַ שעפּס אָדער אַ קאַץ, ווענען אַלע שעפּסען אָדער ווענען אַלע קעץ אין אַלגימינעס, אָהן בעשטימטע קאָלירען, אָהן בעשטימטע גרויס. ווען מען זאָגט „קאַץ“, מיינט מען דאָך נישט מיט דעם אַ גער וויסע קאַץ, זאָגערען אַלע אייגענשאַפטען, וואָס יעדע קאַץ האָט. דער וואָרט קאַץ דריקט אַלע אויס דויע אייגענשאַפטען פאַר זיך, אזוי וויא זיי וואָלטען זיין אַב־ געזונדערט (אַבסטראַהירט) פון דיא בעשעפעניסען, וואָס האָבען זיי, אזוי וויא דויע אייגענשאַפטען וואָלטען גווען זעלבסטשטענדג; ווען מיר זאָגען, צום ביישפּיעל, „אַ קאַץ איז גוטג איין אַ שטוב“ האָבען מיר דערביי אין זינען אַ פאַרשטעלונג פון אַלע אייגענשאַפטען פון אַלע קעץ, און דויע אייגענשאַפטען זיינען ביי אונז אין קאַפּ: זעלבסטשטענדג, אָהן אַ בעשטימטע בעשעפעניס.

דעם סאַנסקריטישען וואָרט, וועלכער בעדייט „פע!“ בעמערקען גילעהרטע, אַז דער אומגליק איז, וואָס דיא סאַנסקריטישע שפראַך פעלט אַ אַ, און דעריבער האָט דער „פע!“ אנדערש נישט גיקענט איבער געבען ווערען. איבערהויפט בעווייזט מען, אַז, ווען אַ וואָרט מאַכט אפילו יע נאָך אַ נאטירליכען געדעהל־קלאנג אָדער דעם קול פון אַ חיה אָדער דעם קלאנג וואָס קומט אַרויס ביי אַ געוויסע ערשיינונג פון דער נאַטור, ווערט דויער קלאנג אויף גיברויכט נישט פינקטליך, זאָגערען ער ווערט צוגיפאַסט צו דעם גיברויך פון דיא שפראַך, וועלכע נעמט איהם אַריין, זאָ דאָס אין פערשיעדענע שפראַכען קריענט דער זעלבער נאכאמונגס קלאנג אָדער געפיהלס־ קלאנג פערשיעדענע פאַרמען. דער פראנצויזישער וואָרט „הויע“ (שריינען) דריקט דייטליך אויס הוישער ריי, אַ געשריי. ווען דער זעלבער וואָרט קומט אָבער אַריין אין דער ענגלישער שפראַך, פאַדערט זי אַ נאָך איהר באַראַקטער נאָך, אַז ער זאָל אומגעדערט ווערען אויף „היו“, וועלכעס דריקט שוין קיין גישריי נישט אויס, הגם דויער וואָרט ווערט אין ענגליש גיברויכט אין דויען זין, אין דיא פראַזע „hue and cry“.

אַ חוץ דעם טאָר מען נישט פאַרנעמען, אַז נאָכ־ מאַכען דיא קלאנגען פון דער נאַטור קען אונזער שטימע בלויז וויא עס איז — בלויז עהנליך, נישט פינקטליך. און ווען מען זאָל דערביי נאָך האָבען אין זינען דיא גרויסע ענדערונגען, וועלכע אין דיא ערשטע ווערטער זיינען פאַרגיקומען ביז היינט, וועט זיין גאנץ לייכט זיך פאַרצושטעלען, אַז אין פיעלע ווערטער דערמענען מיר נישט דיא נאכאמונגס־ קלאנגען בלויז ווייל זיי זיינען פאַרבימטע גוואָרען, און מיר ווייסען פון דעם נישט. דיא ענגעל פון מאַקס מיללער ווייזען דערפאַר אָבער אַן וואָס ווייטער אויף אַלין מעהרער ווערטער, וואָס שטאַמען פון נאכאמונגס קלאנגען אָדער פון נאטירליכע געפיהל קלאנגען.

דיא ווארהייט מוז זיין נישט בלויז אויף דעם אָדער בלויז אויף יענעם פון די דריי צדדים, זאָגערען אויף אַלע דריי צוביסלעך. אייניגע פון דיא קליינע צאָל ווערטער, וואָס דער מענש האָט צום ערשטען גיהאַט, זיינען מסתמא אַרויסגיקומען פון נאכאָהמען

פילעם, וואָס מענטשן זאָנען צו זיי (ווען זיי ווערן צו זיי צוגעווינט), און אזוי וויא ווילדע אפּפּען גיבען זיך מיט בעשטימטע געשרייען איינע דיא אנדערע סיגנאלען ווענען א געפאָהר, טאָ פאַר וואָס איז ניט צו דיינקען, אז א געוויסע ביטער אפּפּע האָט א מאָל נאָכגעמאַכט דעם געשריי פון א לייב צב"ש און מיט דעם געוואָרענט זיינע בריר דער און שוועסטער אדער חברים ווענען דעם זאָרט געפאָהר, פון וועלכען זיי דארפּען זיך היטען? דאָס וואָרט גיווען דער ערשטער טריט אין דיא בילדונג פון א שפּראַך.

צום שלום וועלען מיר בעמערקען, אז דאָ ניט לאַנג, אַלואַ נאָך דאָרווייַס טויט, האָט מען טאָקי גינומען בעמערקען, אז אפּפּען האָבען טאָקי א התחלה שפּראַך פון עטליכע ווערטער אויף זייערע גייטונג זאכען. דער אמעריקאַנער פּראָפּעסאָר גארנער האָט דאָס פּיעל נאָכגעפּאָרשט (ער איז זאָגאַר צוליב דעם אומיסנע גיפּאָהרען נאָך אפּריקאַ, וואו ער האָט עטליכע מאָנאַט אָבענוואָהנט אין א אייזערנעם שטייג אין א וואַלד, וואו ער האָט גיקענט גוט בעאָבאַכטען פילע פון דיא ענטוויי קעלטסטע אפּפּען מינים) און דער רעזולטאַט זיינער איז גיווען, אז ער האָט פאַרצייכענט אייניגע ווערטער, וועלכע דיא אפּפּען ברויכען וויא מיר ברויכען אונזערע. דיא ווערטער איז אָבער זעהר שווער צו שרייבען, ווייל זייערע קלאַנגען לאָזען זיך ניט איבער-נעבען מיט דיא אַלף-בית'ס פון דיא מענשליכע שפּראַכען.

שואל עלענבויען.

אז אַלע גרינגע נים זיינען פּוסט און ער האָט דאָ אַין אַלגימיינעם בעגריף ניט בלוז ווענען נים, זאָנדערן אויך ווענען גרינגקייט און פּוסט-קייט. דאָס זעלבע איז אויף מיט דעם פאַקט ווענען דעם "טויטען-גרעבער". וויא אזוי וואָלט ער זיינע חברים גיקענט מיטטהיילען ווענען א טויטען קראָט, וואָס ער האָט גיפּונען, ווען ער זאָל ניט קענען דיינקען ווענען טויטע קראָטעס אין אַלגע-מיינעם (אַבסטראַקט) און איבערגעבען דיעזען גע-דאַנק ווענען דיעזען אבסטראַקטען בעגריף?

דאָרווייַס מיינען איז אַלואַ, אז טהאָרע קענען האָבען אבסטראַקטע בעגריפּע און אז זיי קענען דעריבער, ווען זיי ווערן הויך גענוג ענטוויקעלט אין שכל, האָבען דעם אָנפאַנג פון א קלאַנג שפּראַך. דאָרווייַס בריינגט פילע בעווייזע, אז פילע חיות ריידען זיך טאָקי צונויף מיט פּערשידענע געשרייען און שליסט דערפון, אז די ענטוויקלונג פון דעם מענטש'ס שפּראַך האָט זיך אָנגיפּאָנגען נאָך בשעת ער איז ניט גיווען מענש.

אונטער אנדערע בעווייזע דערמאָנט דאָרווייַס דעם פאַקט, דאָס אי אפּפּען אי ווילדע מענטשען האָבען א טבע נאָכצומאַכען יעדען קלאַנג וואָס זיי הערען, און ער גיט דערביי אַנצוהערעניס אויף דיא נאָכגעאָהמטע קלאַנגען, פון וועלכע פּיעלע ווערטער פון דיא מינשליכע שפּראַך שטאַמען. וויא אזוי נאָר דער ערשטער אָנפאַנג פון א וואָרט שפּראַך איז אַרויסניקומען, ערקלערט דיזער גרעסטער פון די נאָטור-פּאָרשער אין דיא פּאָלנענדע בעמערקונג זיינע: "אזוי וויא אפּפּען פאַרשטייען

דיא טייטע.

פון די דע מאפאסאנט. איבערזעצט פון סאָל. שוואַרץ.

פרוי האָט זיי איהר איינגעגעבן. איהרע הענד זיינען גיווען הייס, דער שטערן האָט גיפלאמט און איז גיווען בעדעקט מיט אַ פייכטע שווייס. דער קוק פון איהרע גרויסע שיינע אויגען האָט גיגלאנצט און איז גיווען טרויעריג. איך האָב צו איהר גירעט און זיא האָט מיר גיענטפערט. וואָס האָבען מיר גיזאגט איינער דעם אנדערן? איך ווייס עס ניט מעהר. איך האָב אלעס פארנעמען, אלעס, אלעס! זיא איז גישטאַרבען, און וואו גענוי גידיינק איך נאָך איהר לעצטען שטילען זיפין! דא ווארטס-פרוי האָט גיזאגט: „אה!“ און מיר איז אלעס קלאָר גיוואָרען.

ווייטער ווייס איך נאָר ניט. איך האָב גיזעהן אַ גלח, וועלכער האָט מיר גיזאגט דא ווערטער: „איינער גיזעכטע.“ מיר האָט זיך גידאכט, אז ער האָט מיר מיט דעם בעליידיגט. אזוי וואו זיא איז שוין גיווען טויט, האָט מען מעהר קיין רעכט ניט גיהאט דאָס צו וויסען. איך האָב איהם אוועקגע-שיקט. דאן איז גיקומען איין אנדערער, וועלכער איז גיווען זעהר גוט און ליבליך. איך האָב גיגאסען מיט טרערען, ווען ער האָט מיט מיר גירעט פון איהר.

מען האָט זיך גיפרעגט פון פיעלע זאכען וועגען דער לויז; דא איינצעלהייטען אָבער גידיינק איך ניט. איך גידיינק נור גוט דא טרונע, און דא קלעפ פון האמער, מיט וועלכען מען האָט גיקלאפּט דא צוועקעס אין דער טרונע. אַך, מיין גאָם! מען האָט זיא בעגראָבען! בעגראָבען! בעגראָ-בען! זיא! אין גרוב! אייניגע פערזאָנען, איהרע פריינדיגען, זיינען גיקומען, איך בין אנטלאָפּען. לאנג האָב איך גיבלאָנדעט אין דא גאסען; דאן בין

איך האָב זיא אונגעהייער גילעבט. צוילעב וואָס לייעבט מען? עס איז דאָך וואונדערליך, דאָס מען זעהט אויף דער גאנצער וויסער וועלט נור איין בעשעפעניס, דאָס מען איז פעהיג צו האָבען נאָר איין גיראנק, אין הארץ איין וואונש און אויף דא ליפען נאָר איין גאמען, וועלכער שטייגט אָהן אַין אויפהער, אזוי וואו וואסער פון אַ קוואַל, ארויף פון דער טיפעניס פון הארצען און רוקט זיך אויף דא ליפען, וועלכען מען רעדט אויס וואו מען זאָל זיך ניט געפינען. וועלכען מען ישעפצעט איממער וואו אַ גיבעט.

איך וועל אונזער געשיכטע ניט ערציילען. דא לייעבט האָט נור איין געשיכטע, און דא בייבט אימער דא זעלבע. איך האָב זיא בעגענענט, און האָב זיא געליעבט, דאָס איז אלעס. און אַ גאנץ יאָהר האָב איך מיר גיבאָרען אין איהר לייעבען מיט איהרע לאַסקעס, מיט איהרע בליקען און מיט איהרע ווערטער האָב איך גילעבט. איך בין גיווען גיפאנגען פון אלעס, וואָס איז פון איהר מויל ארויסגיגאנגען; איך האָב גישט מעהר גיוואוסט, ווען עס איז מאָג אָדער נאכט, אויב איך בין לעבעדיג אָדער טויט, אויב איך בין אויף דער, אָדער אויף יענער וועלט.

און יעצט איז זיא גישטאַרבען. וואו אזוי! איך ווייס עס ניט, איך ווייס עס מעהר ניט.

איין אבענד איז זיא גיקומען אהיים דורכגינעצט פון רעגען, אויף מאָרגען האָט זיא גיהוסט. אונזער פעהר אַ וואָך לאנג האָט זיא גיהוסט, און האָט זיך גימוזט אנדערליינען אין בעט אריין.

דאָקטוירים זיינען גיקומען, האָבען פארשריבען מעדיצינס, און זיינען ווידער אוועקגיגאנגען. מען האָט דא מעדיצינס גיבראכט פון אפטייק, און אַ ווארטס-

נור ווען זיי שפיגלען זיך אין איהם, און דערנאך פארנעמט ער אלעס, וואס עס איז גיווען אין איהם, אלעס, וואס איז גיווען איינגעוויקעלט אין זיין ליבע, איז זיינע לאסקעס!—א, וויא איך לייך!

איך בין אוועק פון הויז, און ניט ווילענדיג, ניט וויסענדיג, ניט דענקענדיג בין איך אוועק צו דעם בית עולם. איך האב אויסגיוכט איהר קבר. ער איז גיווען א גאנץ איינפאכער, און אויף איהם איז גישטאנען בלויז א מאַרמאָרע מצבה מיט דער אויפֿ-שריפט: „זיא האָט געליבט, איז גיווען געליבט און איז גישטאָרבען“.

דאָ, אונטער דעם בערגעלע רוהט זיא א צור פּוילטע! שרעקליך! — צוקוועטשענדיג דעם שטערען צו דער קאלטער ערד, האָב איך ביטער גיוויינט. לאַנג, זעהר לאַנג, בין איך אזוי גילעגען, ביז דיא זונן איז פּערנאנגען, אין יעצט האָט מיך אַנגעכאַפט אַ משוגענער פּערלאַנג, אַ פּערלאַנג פון אַ פּערצווייפּעלטען איינגעליבטען. איך האָב גיוואָלט פאַרבריינגען ביי איהר דיא נאכט, דיא לעצטע נאכט, אום צו וויינען אויף איהר קבר. דאָך, מען וועט מיך דאָ דערזעהן און אַרויסטרייבען. וואָס־זשע זאָל איך טאָן? איך בין גיפאלען אויף אַ פלאַך. איך בין אויפגעשטאנען און האָב אַנגעהויבען אַרומשפאַצירען איבער דיא שטאָרט פון טויטע. איך בין גיגאנגען אַלץ ווייטער און ווייטער. וויא קליין איז דינע שטאָרט אין פּערגלייך צו דער אַנדערער! און וויא פּיעל מאָל איז דיא צאָהל פון טויטע גרעסער פון דיא לעבעדיגע! מיר, לעבע־דיגע, מוזען האָבען גרויסע הייזער, ברייטע גאַסען און אזוי פּיעל פלאַץ פאַר ניט מעהר וויא פּיער דורות, וואָס לעבען אין איין צייט, און פאַר דיא אַלע דורות פון טוירט, דעם גאַנצען לייטער פון דער מענשהייט ביז אַראָפּ צו אונז, איז גענוג כמעט גאָר ניט, איין ענג אַרומגעצאַמטע שטיקעל פּעלד! דיא ערד נעהמט זיי ווידער אויף, פּער־געסענהייט זינקט אַראָפּ אויף זיי. א גוטען טאָג! אויפֿ'ן עק פון דעם בעוואָהנטען בית עולם בין איך אַנגיקומען צו דעם פאַרלאָזענעם שטיק פּעלד, וואו דיא פאַרצייטען בערגאַבענע מענשען האָבען זיך שוין צוזאַמען גישטאַלצען מיט דער מוטער־ערד, וואו זאָנאַר דיא הילצערנע מצבות אויף דיא קברים

איך אוועק אַהיים, און אויף מאָרגען בין איך אוועק־גיפאַהרען אויף אַ ווייטע רייזע.

געסטערען בין איך גלייך צוריקגיקומען קיין פאַרזי. ווען איך האָב דערזעהען מיין צימער, דאָס הייסט אונזער צימער, אונזער בעט, אונזער מעביל, דאָס גאַנצע הויז, אין וועלכע עס איז פּערבליבען אַלץ וואָס עס בלייבט גיוויינליך נאָך אַ טויטען, האָב איך ווידער דערפּיהלט אַזאַ קומער, אַז איך האָב גיוואָלט אויפֿרייסען דאָס פּענסטער און אַרויס־שפּרינגען. איך בין ניט גיווען אימשיטאָנר לענגער צו פּערבלייבען צווישען דיא אַלע זאַכען, צווישען דיא ווענט, וועלכע האָבען זיא גיזעהען, זיא בע־שיצט, דיא ווענר, פון וועלכע דיא קליינע שטיקע לעבעלאַך האָבען נאָך גיהאַט אין זיך טויענדיגער קליינע שטיקעלעך פון איהר אַליין, פון איהר באַ־שעפּניש, פון איהר אַטמעס; איך האָב גיכאַפט מיין הוט, אום אַרויסצולויפּען. דאָך, אויפֿ'ן וועג צו דער טהיר, בין איך פאַרבייגיאנגען דעם גרויסען שפיגעל, אין וועלכען זיא פלעגט יעדען טאָג פאַר'ן אוועקגאַנג זיך בעקוקען פון קאָפּ ביז דיא פּיס, אום צו זעהען, אויב איהר טואַלעט איז אין אָרדנונג פון דיא שייך ביז דיא פאַרקעמטע האָר.

ניט ווילענדיג בין איך געבליבען שטעהען פאַר דעם שפיגעל, אין וועלכען איהר בילד האָט זיך אזוי פּיעל מאָל אַבגישלאָגען, אַז אויך אין איהם האָט גימוזט פאַרבלייבען אַ קאָפּיע פון איהר בילד. ציטערענדיג מיט'ן גאַנצען גוף בין איך דאָ גישטאַנען, דיא אויגען ניט אַראָפּגעהענדיג פון דעם פלאַכען, טיפּען, ליירדיגען גלאַז, וועלכעס האָט זיא פּריהער אין גאַנצען אין זיך גיהאַט, גראַדע וויא איך האָב זיא גיהאַט איז גאַנצען אין זיך, וויא מיין ליידענשאַפטליכער, נאָך איהר בענג־רענדער פליס. מיר האָט זיך אויסגידאַכט, אַז איך ליעב דאָס גלאַז, — איך האָב עס אָנגעריהרט..... א, וויא קאלט עס איז גיווען, א, דיא ערינערונג! דיא ערינערונג! א, קאַלטער שפיגעל, לעבעדיגער, ברענענדיגער, גרויזאַמער שפיגעל, וויא פּיעל יסורים דו האָסט מיר גיבראַכט!

גליקליך איז דער מענש, אין וועמעס האַרץ, אזוי וויא אין אַ שפיגעל, שלאָגען זיך אַפּ מענשען,

זיינען שוין צופולט געווארען. דאָ זעהט מען גאָר
ניט, אויסער ווילדע רויזען, דונקלע, ווילדע, הויכע
בוימער, וועלכע גיראָטען זעהר גוט אויף דעם מיט-
מענטשען פלייט געמיסטיגטע באַדען. א טרויעריגער
און דערצו א פאַרב-פרעכטיגער גאָרטען!

איך בין גיווען אליין, איינער אליין. איך האָב
מיך אַריינגירוקט אין א פוסטען בוים, וואו איך
האָב מיך בעהאַלטען, וואַרטענדיג ביז עס זאָל
גוט פינסטער ווערן.

ווען עס האָט מיך אַרומגערינגערט א געדיכטע
אַנטאָפּענדיגע פינסטערניס, בין איך אַרויס פון
מיין בעהעלטעניש און האָב אַנגיפאַנגען לאַנגזאַם,
אַהן גערויש צו שפאַצירען איבער דעם מיט טויט
בעפעלקערטען פערד.

לאַנג, זעהר לאַנג האָב איך אַזוי אַרומגע-
בלאָזעט. איך האָב מיין טייטע ניט גיפונען. מיט
אויסנישטערקטע הענד און אויסגעלאָצטע אויגען
בין איך אַרומגינגען, מיט דיא הענט, מיט דיא
פיס, זאָנאַר מיט דיא קניע, מיט דעם ברוסט, מיט
דעם קאָפּף אַנשטויסענדיג זיך אָן קברים, — און
האָב זיא ניט גיקענט געפינען. אַזוי וויא א בלינד-
דער, גייענדיג ערגעץ, וואָב איך פעטאָפּט שטיין-
נערנע מצבות, אייזערנע טויערליך. מיט די פינגער
וועלכע איך האָב געפיהרט איבער דיא אותיות,
האָב איך גילעזען דיא נעמען פון מצבות. אַך, א
נאכט! אַך, א נאכט! איך האָב זיא מעהר ניט
גיפונען!

און קיין שוין פון דער לבנה! א מין נאכט!
גייענדיג איבער דיא שטאַלע סטעזען, צווישען צוויי
ריהען קברים, האָט מיך אַנגיכאַפּט איין אימה!
קברים! מיין שום זאך אויסער קברים! און אימער
ווייטער קברים! איך האָב מיך א וואָרף גיטאָן
אויף איינעם פון דיא קברים, ווייל איך האָב זיך
שוין ניט גיקענט ווייטער שלעפען מיט מיינע ציט-
טערנדיגע קניע. איך האָב גיהערט מיין האַרץ
קלאַפען! און נאָך עפעס אַנדערס האָב איך גע-
הערט! וואָס? א צומישטען גערויש, וועלכען איך
ווייס ניט וויא אַנצורופען! איז דער רויש אַרויס-
גינגענען פון מיין אויפגירענטען כח המדמה פון דער
שטאַקביליגער פינסטערניס, אָדער איז ער אַרויס-

גיקומען פון אונטער דער ערד, וואָס איז גיווען
פאַרווייט מיט מענטשעשע קערפערס? צוהערענדיג
זיך, האָב איך מיך אומגיקוקט אויף אַלע זייטען.
וויא לאַנג האָב איך מיך דאָ אויפגיהאַלטען?
איך ווייס עס ניט. איך בין גיווען פאַרטויבט פון
שרעק; דער פחד האָט מיך געשטיקט. איך האָב
גיוואָלט שרייען, איך האָב גיוואָלט שטאַרבען.
און פלוצלינג האָט זיך מיר אויסגעראַכט, אַז
דיא שטיינערנע מצבה, אויף וועלכער איך בין-
זעסען, האָט זיך אָנגיהויבען צו רודערען, אַזוי וויא
אימעצער וואָרט זיא גיוואָלט אויפגיהויבען. מיט איין
שפּרונג האָב איך דערלאָנגט דעם צווייטען קבר
און האָב גיזעהען, וויא דער שטיין, אויף וועלכען
איך בין גאָר וואָס גיזעסען, האָט זיך אַוועקגערוקט
אויף א זייט און עס איז אַרויס דער מת, א נא-
קעטער סקעלעט וועלכער האָט מיט זיין אייגענע-
בייגענעם רוקען אויפגיהויבען דעם שטיין. איך האָב
עס גיזעהען. איך האָב עס גיזעהען גאנץ דייטליך,
טראָצדעם וואָס דיא נאכט איז גיווען שוואַרץ און
דונקעל, און אויף דער מצבה האָב איך גיקענט
איבערלעזען דעם אַנשריפט:

„דאָ רוהט זשאַק אַליוואַן, גישטאַרבען אין
אַלטער פון איין און פופציג יאָהר. ער האָט גע-
רעכט זיינע מיט-מענטשען, איז גיווען ערעל, עהרליך
און גוט און איז גישטאַרבען אין פרידען מיט גאָט.“
יעצט האָט אויך דער טוידטער גילעזען דעם
אַנשריפט אויף דער מצבה. דאָן האָט ער אויפגי-
הויבען א שפיציגען שטיין פון דער ערד און האָט
אַנגיפאַנגען מיט איהם טיכטיג צו קראַצען איבער
דער מצבה. ער האָט לאַנגזאַם און גענצליך אויס-
געקראַצט איין אות נאָך דעם אַנדערען; אַנשטע-
לענדיג דיא הוילע אויגען-גריבלעך אויף דעם פלאַץ, וואו
דאָס געשריפענע איז גיווען, האָט ער מיט דעם שפיין
בייגדיל, וואָס איז פריהער גיווען זיין צייג-פינגער,
אַנגעשריבען אויף דעם זעלבען פלאַץ אין לייכ-
טענדע בוכשטאַבען, אַזוי וויא דער שטריך וואָס עס
ווערט פון דעם רייב מיט א שוועפעלע:

„דאָ רוהט זשאַק אַליוואַן, גישטאַרבען אין אַל-
טער פון איין און פופציג יאָהר. דורך זיינע גידער-
טערעכטיגקייטען האָט ער גיבראַכט זיין פאָטער אין
קבר פאַר דער צייט, ווייל ער האָט איהם גיוואָלט

פון זייער אייביגער וואָהנונג נעשריבען דיא גרוי-
זאמע, שרעקליכע און הייליגע וואָהרהייט, וועלכע
קיינער אין דער וועלט ווייס ניט אָדער מאכט זיך
ניט וויסענדיג.

איך האָב אַ טראַכט געמאָאָן, אז אויף זיא
האָט דאָסוועלכע אָנגעשריבען אויף איהר מצבה.
איך האָב פערנעסען אין גאַנצען מיין מורא, מיין
שרעק, און בין געלאָפּען, געשפרונגען איבער אָפּענע
טרונעס צווישען לייכען און סקעלעטען צו איהר
קבר, איבערצייגט, אז איך וועל איהם פאלד גע-
פינען.

שוין פון ווייטען האָב איך זיא דערקענט, ניט
זעהענדיג איהר מיט אַ שוויסטוד בעדעקטען פנים.

און אויף דער מאַרמאָרנער מצבה, אויף וועל-
כע עס זיינען פריהער געשטאַנען דיא ווערטער:
„זיא האָט געליבט, איז געווען געליבט און איז גע-
שטאַרבען“, האָב איך יעצט איבערגעלעזען: „אין
טאָג, ווען זיא איז אוועק פון הויז מיט דעם צוועק
צו בעטריגען איהר געליבטען, האָט זיא זיך פאר-
קיהט און איז געשטאַרבען.“

* * *

איך גלויב, אז מען האָט מיר פאר טאָג גע-
פונען ליגענדיג פּעוואוסטלאָז אויף אַ קבר.....
.....

ניכער ירש'ען. ער האָט גימוטשעט זיין ווייב, גע-
פייניגט זיינע קינדער, בעשווינדעלט זיינע מיט-
מענישען, גע'ננב'ט, וואו ער האָט נאָר גיקענט, און
איז גישטאַרבען וויא אַ לומפּ.“

ווען ער איז פארטיג געוואָרן מיט זיין שרייבען,
האָט דער מת, ניט ריהרענדיג זיך, בעטראכט זיין
ארבייט און אומדרייענדיג זיך, האָב איך דערזעהן,
וויא אַלע קברים זיינען גישטאַנען אָפּען, וויא דיא
מתים זיינען פון זיי ארויס, און האָבען דיא אַלע
לינגערשע אנשריפטען, וועלכע זייערע לעבעדיגע
קרובים האָבען גילאָזט אָנשרייבען אויף דיא מצבות,
אָבניקראַצט און האָבען אויף זייער אָרט אָנגעשרי-
בען דיא וואָהרהייט.

און יעצט האָב איך דערזעהען, אז דיא אַלע
נוטע פאָטערס, געטרייע ווייבער, איבערגעבענע זיהן
און צנועות'דיגע בתוקות, אַלע דיא „עהרליכע“ פיי-
נע סוחרים, פאָבריקאַנטען, אָט דיא פרומע עהר-
ליכע מענער און דיא געטרייע ווייבער, זיינען גע-
ווען דיא תליונים פון זייערע מיטמענישען, ראכע-
דוויטטיג, געוויסענלאָז, פאַרמאַסקירט, רכילות'דיג,
פול מיט קנאה, שנאה, האבען בעננב'ט, בעשווינ-
דעלט, ניט געשראָקען זיך צו טהון יעדע העסלי-
כע גידערטרעכטיגקייט.

אַלע אין דערועלכער צייט האָבען אויפּען שוועל

Giuseppe De Felice Giuffrida.

דע פעליטשע'ס רעדע פאר'ן געריכט.

אין דיא רעדע, וואָס ער האָט ניהאַלטען ביי דיא צבועצטע געריכטס צערעמאָניע, וועלכע דיא איטאַל-יענישע רעגירונג האָט אויסנישפּילט איידער זיא האָט איהם פאַרשפּאַרט אין זיין יעצטיגען קבר.

"איך ערקלער" — האָט ער גיזאָגט צו זיינע ריכטער, וועלכע זיינען צו דער זעלבער צייט אויך ניווען דיא אדוואָקאַטען פון זיינע אַנקלענער, פון דיא רעגירונג און פון קאַפיטאַל, — "איך ערקלער, אז אַלץ, וואָס איך האָב גיטאַן, מיין גאַנצע טהע-טינקייט אין סיזיליען, שטימט פאַלשטענדיג מיט מיט מיין פאַליטישען לעבען. אויב צו זיין אַ סאָצ-אַריסט איז אַ פאַרברעכען; אויב עס איז אַ פער-ברעכען צו זיין בענייטערט מיט אַ הויכען אידעאַל; אויב עס איז אַ שטראַפבאַרער פערברעכען אָבצור-נעבען אַלע קרעפטען און צו אַרבייטען דעם גאַנצען לעבען פאַר דיא אָבשאַפונג פון סאָציאַלע אונג-רעכטיגקייטען; אויב עס איז אַ פערברעכען זיך צו סטאַרען צו העלפּען פאַרגרינגערן עלענט, עגענט וואָס שרייט ביזן הימעל, אויב עס איז אַ פער-ברעכען אזוי צו טאָן דורך דיא אָרגאַניזירונג פון דיא אַרבייטער מאַסען, פון יענע סיזיליער שקלאַפּען; — אויב דאָס אַלץ איז אַ פערברעכען, דאָן בין איך זיך אָפען מורד; אַלס אַזעלכער פערברעכער און ערוואָרט אייער אורטייל! דאָס אַלעס בין איך; צו דאָס אַלעס האָב איך גיטערעכט; דאָס אַלעס האָב איך גיטאַן. — און איך האָב גיטאַן מיין פפליכט! אויב אַזא אױפֿפֿיהרונג פערדינט אייער פערדאַמונג און אייער יטראַפע, וועל איך זיך פיהקען גליקליך

דער נאָמען דע-פעליצע איז בעקאַנט און טהייער יעדען אמת'ן פריינד פון דיא אַרבייטענדע מענש-הייט, אַלס דער נאָמען פון איינעם פון דיא פאַר-סעמפּפער פון דעם איטאַליענישען פראָלעטאַריאַט, וועלכער, אַלס אַ קרבן פון דעם פיינר'ס ראכע, איז לעבעדיגערהייט בענראָבען ניוואָרען אכצעהן יאָהר זיך צו מאַטערן אין דיא שרעקליכע איינזאַמקייט פון אַ פינסטערן איינגען פעסטונג-צימערל. זיין העלדישער קאַמפּף גענען דיא רעגירונג און גענען דיא בורזשאַז, וועלכען ער האָט אונערמידליך גי-פיהרט אין פאַרלאַמענט אַלס סאָציאַליסטישער דעפּו-טאַט און פון דיא פאַלקסטריבונע אַלס סאָציאַ-ליסטישער אַנטיטאַטאָר; דיא פערניפטיגע און טרייע טאַקטיק און דיא זעלבסטאויפאָפּערונג, וועלכע האָט כאַראַקטעריזירט זיין אַרבייט אין סיזיליען, זיין גי-בורטס-אינוועל, אין דער צייט פון דעם אויפשטאַנד פון דיא דאָרטיגע אויסגיהונגערטע ברידער זיינע; זיין אַררעסט, דיא חצופ'ישע קאָמעדיע פון דעם משפּט און דער אורטייל איבער איהם; — דאָס אַלעס איז דיא יעניגע לעזער פון דער "צוקונפּט", וועלכע זיינען אויך לעזער פון דער "אַרבייטער-ציי-טונג" בעקאַנט. מיט פיעלע אייגענערהייטען. און געבענדיג אין דיווען נומער גענאָסע דע-פעליצע'ס קערפערליכען פאַרטרעט, בלייבט אונז בקוין צו דעם איבער צו צולייגען דעם לעבעדיגען בילד פון זיין העלדישען און איידעלען גייסט, וועלכען מיר גיפיען אויפגימאַלט אין דיא ווערטער. וואָס זיינען אַרויס-גיטומען פון דיא טיעפענעסען פון זיין אייגענעם הערין,

מיט דעם, וועל איך טהייער האלטען אייער אור-
טייל אלס א בלומען-פראגן פון עהרע צו מיין
נאמען, אַרם דיא איידעלסטע ירושה, וואָס איך
קען איבערלאָזען מייער קינדער. מייער מעכטער,
וועלכע איך זעה יעצט אין דיעזען זאָל, בעט
איך, אז זיי זאָלען דיא ערינערונג אָן דיעזע טריי-
הייט מייער צו מיין איידעל וויא אַין אונזר הי-
טען זייער נאָנען לעבען.

הלואי זאָל אזא טרייהייט בענייסטערען אלע
זייערע ברידער און שוועסטער — דיא קינדער פון
דעם איטאליענער פאָלק! (גרויסער גירודער און
אויפריהר אין געריכט זאָל).

„איך בין אַ סאָציאליסט, און בין אזוי פעסט
אין מיין גלויבען וויא דער פּרומסטער און ערענס-
טעסטער קאטהאָליק איז אין זיינעם. אָבער דיעזע
רעליגיאָן מייער, דיעזע איבערצייגונג פון מיין טעפּ-
סטע זעעלע איז צו מיר ניט גיקומען פון הימעלשע
געגענדען, וועלכע זיינען פון אונז פערבאָרגען.

איך האָב עס בעסומען פון דער ערד, פון
מיין בעטראכטען דיא ערד, וועלכע איז פאר
אונז קלאָר און דייטליך; איך האָב דיעזע רע-
ליגיאָן מייער בעקומען פון דיא אויסגעהונגערטע,
אויסגידאנהעטע געזיכטען פון דער מענשהייט.
גייט זיך דורך שפּאַצירען איבער דיא פעלדער,
מייער הערען, אויף דיא פּרעכטיגע לענדער פון
סיציליען, וועט איהר זעהן מענשען, וואָס שטאַר-
בען פון הונגער, פניםער וואָס זיינען פולל מיט
פערצווייפלונג, וועט איהר פיללייכט דאָן אויף אַנ-
געפיללט ווערען מיט דיא ליכטיגקייט, וועלכע
שיינט אין מיר. גייט אַרונטער אין דיא מינען
גריבער פון סיציליען, גיט אַ קוק אויף דיא טויטע
געזיכטען פון דיא אַרבייטער, און פיללייכט וועט
איהר אויף ווערען סאָציאליסטען.

„דיא נאנצע וועלט איז היינט אָנגעפיללט
מיט דיא אידעען פון סאָציאליזמוס; אפילו אונ-
זערע שונאים קענען ניט אַנטלויפען פון דיעזע
אידעען, וועלכע דריקען אויף זיי פון אלע זיי-
טען. דיא העכסטע דיינקער שטימען פאר דיעזע
גידאנקען טראָגן אלערליי פערפאָלגונגען און
יסורים. וויא אזוי קען איך פיהלען אַנדערס וויא
גליקליך פון דעם פאַקט, אז דיעזע גידאנקען וויי-
זען יעצט אזעלכע שטאַרקע בעווייזע פון זייער
לעבען און מאכט? וויא אזוי קען איך זיך איי-
האלטען פון אויסשרווען מיט דיא ווערטער פון
אונזער לאַנדס גרויסען וואַהרהייט'ס מערטיגער,
דזשיאָרדאָנאָ ברונאָ: „האָבענדיג אין זיך דיעזע אי-
דעאל ווערט אונזער נשמה ברייטער, גרייכט אונ-
זער שכל ווייטער. און טיפּפער!“

„צוזאַמען מיט מיין גענאָסע און מיטגליד-
גענעם באַסקאָ האָב איך טאַקיי געגרינדעט. אַרביי-
טער יוניאָנס אין סיציליען. דיעזע יוניאָנס, וועלכע
זיינען יעצט אונטערדריקט, וועלען אלע צוריק
אוישפּראַצען, בין איך איבערצייגט, מיט נאָך אַ
גרעסערען גלאַנץ און מאכט וויא פריהער. דיעזע
יוניאָנס זיינען דיא צופערטיגונגס שולען, דורך
וועלכע פון וויכר גימאכטע שקלאפען ווענען ווע-
רען מענשען. אָט אין דיא גרינדונג פון דיעזע שולען
איז בעשטאַנען דיא רעוואָלוציאָן, וואָס מיר האָבען
גימאכט. אָט אין דעם בעשטייט אונזער „האָכפער-
ראַטה“. פאר וועלכען איהר משפט דאָ אונז.

„יא, יא, דעם סאָציאליסט בענייסטערט אַ
מאכט, גענען וועלכע אלע מעכטע פון גיהנם
זעלבסט קענען לאַנג ניט בעשטיין.“ א. ז. וו.

און דיעזען מאַן האָט דער איטאליענישער
הויפטמיניסטער קריסטאָפּי גערופען אין פאַר-
לאַמענט געמיינער פערברעכער.

אידישע אינקוויזיציע, כדת רחמים בנירחמנים—

אין טהעאָרע און פראַקטיק.

מען ווייסט דאס וועלט האט עס ערפאָהרען.

אז דאס אמונה אין פרומער האַנד.

האט גיטאן מעהר שלעכטס אין 1800 יאָהרען

וויא אין 6000 דער פערשטאנד.

(פלומאנער).

פיינסטע ציוויליזאציע, דאס העכסטע מענשליכקייט
און ספעציעל דאס ריינסטע מענשען-ליעבע.

דאס אלץ געפינען זיי אין איהר אפילו נישט
מיט דאס פלוזע מענשישע אויגען; אָבער זיי טוען
זיך אָן אַ ברייט פון פשטיגלידיגע המצאות און קונ-
ציגע דריירליך, — פון דאס זעלבע ארט משוגענע
דרשות, וועלכע זיי — דאס משכילים — פערהאַסען אזוי
שטאַרק, ווען זיי זעהען זיי ביי דאס ישיבה בטלנים —
און דורך דיעזע בריילען זעהען זיי אין דער רעליגיע
אלעס גוטעס וואָס איהר ווילט נאָר אליין — דער
עיקר מענשען ליעבע. סטייט, שטייט, זען נישט
אין דאס תורה, "ואהבת לרעך כמוך"? (אז דאָס איז
שוין גישטאנען אין הונדערט אנדערע תורות פרי-
הער, און איבערהויפט אז דאָס שטייט אין דאס
נאָטירליכע תורה, וועלכע אפילו דאס געטליכע
תורה האָט נישט גיקענט אויפמעקען — דאָס מאַכען
זיי זיך נישט וויסענדיג).

דיעזע מאָדע — ארויסצופשטלען פון דאס אמונה
בעווייזען, אז זיא מיינט מעהר נישט וויא גוטסקייט,
קלוגהייט, מענשליכקייט און אלע זיעבען זאכען,
וואָס דער מענשליכער פערשטאנד האָלט
פיר גוט און פיין — דיזע מאָדע האָבען דאס אידישע
משכילים זיך איינגעטליך אָנגעקערענט פון דאס
נוי'ישע ראציאָנאליסטען, וועלכע האָבען דאָס
ערסט איינגעפיהרט אין דאס לעצטע יאָהרען.

איינלימונג:

רעליגיע און מענשען-ליעבע.

"ווען דאס מענשען זאָלען נישט האָבען קיין אמונה,
וואָלטען זיי דאָך איינער דעם אנדערן אויפגיפערעסען
לעבעדיגער הייט", אזוי טענה'ן געוויינליך אפילו
דאס, וואָס אליין גרױבען זיי אין נאָר נישט.

דאס אידישע משכילים, וועלכע פלענען זיך מיט
עטליכע צעהנדלינג יאָהרען צוריק גאָר צורייסען
פיהרענדיג אַ ביטערע מלחמה געגען דאס אמונה
און איהרע ווילדע דומהייטען, זיינען היינט נאָר
געוואָרען איהרע בעסטע פריינד און פעהאנדלען זיא
דעליקאַט, עפעס וויא מיט "דאָמערעכט". זיי
צורייסען זיך נאָר לויבענדיג איהרע שיינע מעלות,
און וועגען איהרע חסרונות מאַכען זיי זיך נישט ווי-
סענדיג, אָדער פערגלעטען און פערשיינערען זיי און
ליינען זיי נאָר אויס אזוי, אז זיי — דאס חסרונות —
געבען דאס אלטע דאָמער, וועדליג זיי זאָגען, נאָך
נאָר צו חן, און פאר וואָס איז דאָס פלוצלינג גע-
קומען אזא "פערבאָלפּעניס" אָנשטאָט דאס אלטע
ברענענדיגע שנאה? איינע פון דאס טעמים איז,
ווייל מען האָט זיך אַריינגעהאַקט אין קאָפּ א'ן
איינבילדונג, אז דאס רעליגיע איבערהויפט, און
ספעציעל דאס אידישע, איז זעהר נייטיג פאַר'ן
עולם, ווייל זיא בריינגט מענשען צו אלעס וואָס
איז גוט און שיין און אדעל, זיא בעשאפט דאס

נעדריקט, אז דער טעם פון איין מצוה איז רחמנות, און דאס טאָר מען ניט, דען „אין אמת'ן זיינען גאָטס מצות ניט נומאכט ניוואָרען פון רחמנות ווענען, נאָר זיי זיינען נזרות“, אומאָזען פון א שטרענגען הערשער; אזוי הייסט מען דיר טוען און פרעג קיין קשיות ניט וואָס פיר אַ טעם, דאָס האָט „דיא אמונה איז גוט, ניט ווייל מען זעהט איין מיט אַ שכל אז זיא איז שייך, גוט, ערעל, אז איהרע לעהרעס זיינען קלוג און שכל'דיג, נאָר ווייל זיא איז דיא אמת'ע אמונה פון לעבעדיגען גאָט“ — אַט אזוי האָט מען גידיינקט פאַרצייטענס, און דאָס איז דער אמת'ער כאַראַקטער פון אַללע אמונות. ניט וואָס גוט איז דאָס לערנט דיא אמונה, נאָר וואָס דיא אמונה לערנט איז מסתם גוט אזוי, און ווען דיא אמונה לערנט הרגענען און פייניגען מענשען, פערשטיינען דעם וואָס קלייבט שפענדלעך אום שבת, אָבשיידען אַ שטיק פלייש ביי אַ קינד, פון אַכט טאָג א. ז. ו. איז דאָס מסתמא גוט אזוי — מענען דער שכל און דיא מענש-ליכקייט זאָנען דערויף וואָס זיי ווילען.

„וואו שטייט דאָס געשריעבן אז מען דארף זיין אַ חכם?“ האָט מיך אַ חסיד אַ מאָל גי-פרעגט מיט מערקווירדיגע תמימות. אַ נאָנצע פראַ-גראַם ליגט אין דיעזע כאַראַקטעריסטישע פראַגע, — דער אמת ער פראַגראַם פון רעליגיאָן.

דעריבער זיינען דיא עכטע גלויביגע, דיא וואָס האַלטען זיך ביי דעם אמת'ן כאַראַקטער פון דיא אמונה, זעהר גירעכט, ווען זיי האַלטען דיא ספרים פון דיא נייע „פילוסופים“, וואָס ווייזען אויף חכמות און ציוויליזאַציאָן אין דיא תורה, פאַר אפיקורסישע. וואָס הייסט דאָס עפעס אויפווייזען מיט מיין קליינעם שכל דיא גוטסקייט פון גאָטס תורה? דאָס הייסט דאָך ניוואָנט, אז דער שכל איז דער ריכטער איבער דיא אמונה, קומט דאָך אויס, אז דיא אמונה איז נידריגער וויא דער שכל חכמה וחס!

אין דיעזע זין זיינען געשריבען ניוואָרען מאַסען ספרים פון דיא גרעסטע רבנים, בעזאָנדעס אין דער צייט ווען דיא פרומע האָבען געפיהרט דעם ביטערען קאמפף געגען דעם רמב"ם און זיינע אָנהיינגער, פאַר וואָס זיי האָבען ערקלערט דיא תורה מיט אַ מענשליכען שכל, לויט דיא גריכישע

פאַרצייטענס האָט מען ניט בעוויזען וויא גוט דיא אמונה איז, מיט דעם וואָס זיא לערנט אונז דאָס וואָס עס איז גוט לויט נאָך דעם מענש-ליכען פערשטאַנד נאָך. אדרבה, פאַר-צייטענס האָט מען ניוואָנט, וויא איינער פון דיא גרויסע קאטוילישע הייליגע האָט ניוואָנט: „איין גלויב, ווייל עס האָט קיין שום זין ניט“. אָדער וויא דיא אידישע הייליגע זאָנען: „חוקה חקתי גזרה גזרתי ואי אתה רשאי להרהר אחריהם“ „אזוי האָב איך ניהייסען, זאָנט נאָט, און עס איז ניט דיין עסק וואָס פיר אַ טעם דאָס האָט“. דיא טעמים פון דיא תורה האָט נאָט ניט אויסניואָנט. ער וויל נאָר ניט מען זאָל פערשטיין פאַר וואָס ער הייבט דאָס יאָ טאָן און יענעם ניט (אזוי זאָנט דיא גמרא בפרש). וויא קומט איבערהויפט דער דוממער מענשליכער פערשטאַנד צו זאָנען זיין גאררישע מיינונג אין גאָטס זאָכען? דיא תורה איז גוט, דיא מצות זיינען גוט, דיא עברות זיינען שלעכט, ווייך אזוי האָט נאָט ניוואָנט, אָבער ניט ווייל דער שכל איז דאָס מחייב! ניט דיא גוטסקייט פון דיא אמונה מעסט מען נאָכ'ן שכל נאָך, נאָר אדרבה, דיא ריכטיגקייט פון שכל מעסט מען נאָך דיא אמונה נאָך.

דער בעסטער בעווייז דערצו איז דאָס:

דיא תורה לערנט, אז ווען מען געפינט אַ פוי-געל'נעסט, וואו דיא מוטער זיצט אויף דיא יונגע פויגעלעך, זאָל מען ניט 'צונעהמען דיא מוטער און לאָזען דיא פויגעלעך אליין, נאָר מען מוז דיא מוטער לאָזען אוועקפליהען און דיא יונגע פויגעלעך צונעה-מען. וואָלט מען דאָך גיקענט מיינען, אז דיא דאָ-זיגע מצוה איז פאַר אַ גאָווינע טאקי נומאכט גע-וואָרען פון מענשליכען רחמנות ווענען, כרי צו ענטוויקלען אין מענשען אַ פיינעם גיפיהל פון גוט-האַרציגקייט — מומט אָבער דיא גמרא און היילט איין אויס פון דעם טעות! עס שטייט געמליך בפרוש אין דיא משנה אַ דין, אז מען טאָר ניט לויבען גאָט מיט דיא ווערטער „רו האָסט רחמנות גיהאט אויף דיא פויגעלעך אין נעסט“, — און דיא גמרא ערקלערט, אז דער טעם דערפון איז: מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזרות — ווייל מיט אַזאָ לויב צו גאָט וואָלט מען דאָך אויס-

איז זיא סיי וויא סיי. דער רמב"ם אין זיין ספר "מורה נבוכים" (ח"ב פרק כ"ג) הייסט בפרוש "חושד זיין דעם שכנע און אָננעהמען דאָס וואָס דיא נביאים זאָגען". זעהר פיעל מאָל זאָגט ער אין דעם ספר, מען זאָל ניט גלויבען אפילו דיא פעסטסטע בעווייזע פון דיא פילאָזאָפיע, וויבאלד זיא זאָגט אונז אזא זאָך, וואָס איז גענען דיא אמונה — כאָטש אויף אַן אַנדער אָרט זאָגט ער פון דעסטוועגען, אז ווען דיא פילאָזאָפיע וואָלט בעווייזען מיט לאָגיק, אז דיא וועלט איז ניט בע-שאַפֿען גיוואָרען, וואָלט מען גימוזט צוויי נען דיא פסוקים פון דיא תורה און זיי אזוי דרייען און פשט'לען, אז מען זאָל אין זיי אריינקועטשען אַ מיינונג, דאָס דיא וועלט איז ניט בעשאַפֿען גי-וואָרען! (מורה נבוכים ח"ב פרק כ"ה). נאָר יע-דענפאלס האָט ער קודם כל געגלויבט, אז דיא תורה איז פון גאָט אין הימעל. נו, ווען ער איז אָבער דערצו פאָרט גיווען אַ פילאָזאָף אויף, האָט ער זיך דאָך גימוזט נעביך קוועטשען מיט פוסטע דריידלעך אריינצולייגען דיא חקירה אין דער אמונה אַריין. דיא היינטיגע ראציאָנאליסטען אָבער גלוי-בען ניט אז דיא אמונה איז גינעבען גיוואָרען פון הימעל, און דאָך ווילען זיי דורכאויס אין איהר אריינקועטשען חקירה און ציוויליזאציען, און דאָך זינגען זיי איהר שבחים — דאָס איז ערסט נאָר וואָס גייעס.

און — אום צוריק צו גיין צו אונזער ענין — לויט דיעזע שבחים נאָך קומט ראָס אויס, אז דיא אמונה איז דער תמצית פון אמת'ע מענשליכקייט; איהרע לעהרעס נאָר אליין וועלען בריינגען אלע מענשען זיי זאָלען כאָטש זיך ארומכאָפֿען קושען מיט אזא הערצליכע ליבשאַפט, אז האָנג וועט אַזש רינגען פון דיא ליפּפען; און ווען חלילה זיא, דיא אמונה, זאָל אונטערגיין, וואָלטען דיא מענשען זיך איינע דיא אַנדערע צוריסען אויף שטיקער לעבעדיגעהייט. ליידער איז דיא נעשיכטליכע וואָהרהייט אָבער אויף דעם אויך אַ גרויסע אפיקורס'טע. זיא ווייזט, אז גראָד ווען דיא רעליגיאָן האָט שטאַרק גיהעררשט, גראָד דאמאלס האָבען זיך מענשען צוריסען איינע דיא אַנדערע אויף שטיקער לעבעדיגעהייט, און דוקא אים נא מען פון דיעזע שיינע צאָקעדיגע

פילאָזאָפיע. (זעה וואָס מיר בריינגען ווייטער פון ר' שלמה מאָנטפיליר).

נאָר אין דיא נעטע צייט, ווען דער אפיקור-סישער שכל האָט שוין אָנגיהויבען אזוי שטאַרק צו העררשען, אז אפילו דער פריינד פון רעליגיאָן האָט שוין געפיהלט, דאָס גלויבען אָהן אַ שום טעם האָט טאָקי קיין שום טעם ניט, האָבען דיא, וואָס קענען זיך ניט אָברייסען פון דער רעליגיאָן, גינעמען אריינ'רש'ענען פילאָזאָפיע און ציוויליזאציען אין דיא אמונה אַריין. מען האָט גינעמען דיא אלטע באַ-בעצע אמונה און איהר אָנגיהאָנגען אלערליי צירונג און צאָקעס פון דיא היינטיגע חכמות; מען האָט איהר אייגנערט אַ קינד אין בויף, אז דער עיקר מיינט זיא נור מענשליכקייט. זיא זעהט אויס אין דיזע פילאָזאָפישע ציוויליזאציען צירונג און צאָק-קעס וויא אַ מוזי אין אַ קאפּעלש; זיי קלעבען זיך אָן איהר וויא אין אַרבעס צום וואַנד; פרעגט זיא בחרם וואָס פיר אַ פנים דיא אלטע האָט אין דיזע מאָדע טואַלעטע! דאָך, דיא היינטמאָרישע העררען ציהען דיא היטע פאַר דיזע מאָדיש-אויסניפוצטע אלטע שטאַטע, מאַכען איהר ח'דעלעך און זאָגען איהר אויף ציוויליזאציען לשון "באָן זשור, מאָד-מאָזעלל" — און דאָס רופט מען "ראציאָנאליזמוס". אויסגיפונען האָבען דאָס, וויא גיזאָגט, דיא בריסטען, דיא הומאַניסטען, און זייט עטליכע צעהנדיג יאָהרען האָבען דיא אירישע משכילים אָנגיהויבען זיי נאָכצוטאָנען און מען זינגט זמירות צו "ישראל'קם צאָקע", צו דעם "אייביגען לעמ-פעלע" אויף וואָס דיא וועלט שטייט.

עס איז אמת, אז שוין פערצייטענס האָט רבנו סעדיה גאון, בעזאָנדערס דער רמב"ם און זיינע נאָכפאלגער (אין צייטען יאהר-הונדערט), זיך גימא-זערט אויסצולייגען דיא אירישע אמונה נאָך דער מענשליכער חקירה נאָך און אויסצו'פשט'לען, אז דיא רעליגיאָן מיינט פילאָזאָפיע און ציוויליזאציען. אָבער עס איז אַ גרויסער אונטערשיעד צווישען יענע און צווישען דיא היינטיגע ראציאָנאליסטישע מחקרים און רעפאָרמער. יענע פאַרצייטליכע מחקרים און משכילים האָבען פריהער פאַר אַלץ פּעסט געגלויבט, אז דיא אמונה איז פון גאָט, און אַז, צו זיי וועלען זיא פערשטיין צו גיט, אמת

אז א שקלאף (כנעני) זאל מען אייביג האלטען
פאר א שקלאף;

אז ווען בית דין ערמאָרדעט א בעל עברה זאל
מען איהם באַרד דעם אייגענעם טאָג בערנאַבען;
אז ווען מען האָט א חוב ביי ניט קיין איד
זאל מען איהם שטאַרק מאַנען (תנוש) אפילו אום
שמיטה;

אז ביי ניט א איד זאל מען נעהמען פראַצענט;
אז מען זאל זיך מאַכען א מלך;
אז א קליינעם בעל עברה זאל מען שטיימען
מלקות;

אז געוויסע בעל עברות זאָר מען טוימען מיט
שטיינער (סקילה);

אז א'ן אנדער'ן סאָרט זאל מען טוימען מיט
ארייניסען הייסען בליי אין האַרז (שרפה);
אז נאָך א'ן אנדערען סאָרט זאל מען שעכמען
מיט א שווערד (הרג);

און אז ווידער א'ן אנדערן סאָרט בעל חטאים
זאל מען דערוואַרענען מיט א טוף (חנם);

אז דעם גיטיימען זאל מען דערנאָך אויפהענגען
און לאַזען היינגען א גאנצען טאָג — און נאָך אַזעלכע.
ווען מען רעכענט צו אַזעלכע „מענשליכע“ מצות,
געפינען זיך אין דער תורה צווישען 248 מצות עשה
לערף 60 מענשליכע — דיא איבריגע זיינען וועגען
תפילין, ציצית, קרבנות, מצות, באָרד, פאות, און
נאָך אַזעלכע שיינע זאַכען.

און צווישען דיא שס"ה (365) מצות „לא תעשה“
געפינען זיך ביז 90 וועגען דיא האַנדלונג פון מענש
גענען מענש. איז אין דיא 90 שוין אריינגירעכענט
דיא פאַלגענדע פערבאַמע:

„מען זאל ניט לאַזען קעבען קיין איין איינציגע
נשמה פון דיא אומות וואָס זיינען געזעסען אין ארץ
ישראל: איידער אירען האָבען פון זיי דאָס לאַנד
אָועקגינעמען;

מען זאל ניט האָבען קיין רחמנות אויף זיי (לא
רחם);

מען זאל א גיטטיימען בעל עברה ניט לאַזען הייג-
נען איבער נאכט;

מען זאל אויס רחמנות ניט צופאַסקענען דעם
אַרימאָן ווען ער האָט א משפט מיט א רייכען;

מען זאל ניט האָבען קיין רחמנות אויף איינעם

אמונה, נאָר ווייך זיא האָט אזוי ניהיי-
סען טאָן.

דיא געשיכטליכע וואַהרהייט ווייזט, אז דיא מיי-
נונג, דאָס דיא אידישע רעליגיאָן מיינט נאָר דער
עיקר מענשליכקייט, איז איינע פון דיא פיעלע שקר
בלבולים וואָס מען האָט געבויג געמאַכט דיעז אַרימע
רעליגיאָן.

ווער עס וויל זיך איבריגענס ניט דורך-אויס
אליין אָבנאַרען, זעהט דאָס דאָך אייגענטליך גאנץ
אָפען אין דיא אידישע רעליגיע אליין. דיא גאנצע
תורה האָט אין זיך תרי"ג (613) מצות — רמ"ה
(248) מצות „עשה“ (דאָס הייסט בעפע ה'ע,
וואָס מען מוז טוען), און שס"ה (365) מצוות לא
תעשה“ (פערבאַטע, — וואָס מען טאָר ניט
טוען). נו, דיעזע תורה אדיין הייסט גיין נאָכן רוב
נאָך: לאַמיר-זשע זיא פאַלגען און זעהען, — האָט
זיא מעהר מצות וועגען מענשליכקייט, וועלען
מיר וויסען, אז דיא ראַציאָנאַליסטען, „רעפאָרמע-
ר“ און „משכילים“ זיינען גירעכט, ווען זיי זאָגען, אז
דער עיקר מיינט דיא אידישע אמונה מענשליכקייט;
וועט זיא אָבער האָבען מעהר מצות וועגען געטליכ-
קייט. מצוות אַזעלכע, וועלכע וואַלטען דעם ציווי-
ליזירטען שכל אליין קיין מאָל ניט איינגעפאַללען,
דאָן וועלען דיא ניי-מאָדישע מחקרים מווען מודה
זיין, אז זיי האָבען דער אַלטער געבויג געמאַכט א
שקר בלבול, מיט דעם וואָס זיי האָבען איהר חושד
גיווען, אז דער עיקר מיינט זיא מענשליכקייט, און
מיר וועלען מווען צוגעבען, אז דיא פרומע אירען זיינען
גירעכט, דאָס דיא אמונה איז דער עיקר א הימעל-
זאָך, וואָס מענשען קענען ניט פערשטיין, און מיט
מענשליכקייט איז זיא נאָר קיין מחותן ניט.

לאַמיר-זשע זעהען:

איך האָב זיך אומזינע גענומען דיא מיהע און
האָב אלע מצוות גאָכניציקט:

צווישען דיא רמ"ה (248) „מצוות עשה“ געפינען
זיך בסך הכל לערף 60 געבאַטען וועגען זאַכען,
וואָס מען קען רופען מענשליכע, וועגען דיא האַנד-
לונג פון איין מענש גענען דעם אנדערן [דברים
שבין אדם לחברו]. צווישען דיעז האָב איך שוין
אריינגירעכענט פאַלגענדע מצוות:

אין א סך מלאכים, וועלכע זיינען אויף א'ן ארט נעטער (ווי הייסען טאקי אין דער תורה „אלהים“).
דיא פארצייטיגע נעצעדירענער האָבען גע-
גלויבט אין גוטע נעטער און שלעכטע נעטער —
דיא ציוויליזירטע רעליגיאָנען האָבען אַ פעזונדערער
מלוכה פון גוטען גאָט מיט זיינע אונטער-נעטער,
דיא מלאכים, און אַ בעזונדערער מלוכה פון „יענע
לייט“, פון „סמאל“ מיט זיין מנהג מחבלים (דיא
קריסטען — דעם מיוויל מיט זיינע בעדינטע).

דיא נעצעדירענער האָבען ניט גלויבט אין איין
איינציגען אויבער-גאָט? נו, און דיא „ציוויליזירטע“
רעליגיאָנען האָבען דען יא איין איינציגען אויבער-
גאָט? דיא קריסטען האָבען דריי נעטער צוזאָם-
מענגישמאַלצען אין דעם „איינעם“ (דיא „דריי
איינגקייט“), און דיא אידען? — זיי האָבען מעהר
וויא דריי, ערסטענס איז דאָ אַ „קודשא בריך הוא
ושכינתה“ — גאָט און זיין שכינה, זיין ווייב (נאָר
ניט קיין פשט'לעך!), מיט וועלכער ער איז געביד
צושיידט, צייט אידען זיינען אין גלות, און ביי אלע
מצוות וואָס מען טוט, דארף מען דער עיקר נאָר
מכון זיין „לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתה“ —
אז דאָס זאָל פּעראייניגען גאָט מיט זיין „נקבחה“.
און אַ חוץ דעם איז גאָט אליין נאָר „עשר ספירות“
צעהן שטיי! אידען האָבען אלזאָ אַ „צעהן-
איינגקייט“!

דיא ווילדע נעצעדירענער זיינען מקריב מענשען
צו זייערע נעטער — נו, און דיא ציוויליזירטע רעגיר-
ניאָנען? — ביי אידען ווען מען פאסט אַ תענית,
זאָגט מען פארנאכט אַ „יהי רצון“ — „רבנו של עולם,
דאָס בלום און דאָס פעטס, וואָס איף האָב היינט
פערלירען דורך דעם תענית, זאָל זיין ביי דיר אָג-
גליינט, אזוי וויא איף וואָלט עס פאר דיר מקריב
ניווען אויפ'ן מזבח“... אין דיא אידישע אמונה
שפיעלט אַ הויפט-ראָלע דיא עקידה, אויף וועלכע
אברהם האָט גיוואָלט מקריב זיין זיין בן יחיד צו
גאָט. זייער זכית איז דערפאר ביי גאָט אזוי גרויס,
אז ביזן היינטיגען טאָג קען דער רבנו של עולם
אונז, זייערע קינדס קינדס-קינדס-קינדער, נאָר ניט
אַבעצוואַלען פאר דעם „מענטליק“ וואָס אברהם האָט
איהם מיט דעם גימאכט. — און ביי דיא קריסטען
איז דאָך דיא גאנצע רעליגיאָן נאָר געגרינדעט

וואָס טוט אַ שאָדען (כא תחוס עיניך);
מען זאָל אַ מכשפה ניט לאָזען לעבען;
מען זאָל ניט צוריק חתונה האָבען מיט זיין
גרושה, וואָס זיא האָט שוין אין מיטען גיהאָט א'ן
אנדערען מאַן — און נאָך אזעלכעס.

מיט אזעלכע מצוות שוין צוגירעכענט געפינען
זיך ביז 90 מצוות לא תעשה ווענען „מענטשליכ-
קייט“, דיא איבריגע פערביטען צו עסען פלייש מיט
מילך, צו גיין אין שעטנו א. ד. ג.

צוזאָמען האָט דיא תורה אין זיך אלזאָ 151
פארשריפטען ווענען „מענטשליכקייט“ און 462 אזעלכע
וואָס האָבען מיט מענטשליכקייט און ציוויליזאַציאָן
נאָר ניט צו טאן — סידען וואָס זיי קענען זיי
שטערען!

און דאָס איז ערשט אלץ גיואָגט בלויז פון דיא
ביסעלע „ריינע“ מצוות פון דיא הוילע תורת משה.
היינט ווידער אין דעם אונגהייערען בארג וואָס
איז דערנאָך אַנגיוואקסען אויף דער רעליגיאָן, אין
דיא משנה, גמרא, אנדחא, ספרי, ספרא, תוספתא,
פוסקים, ראשונים און אחרונים א. ז. וו. פון די אלע
גזרות, גזרות לגזרות, תקנות, חומרות, מנהגים און
דיא אלע מצות „מדרבנן“, — פון דיא אלע זיינען
דאָך געווען 99 פראָצענט „נעטליכע“ זאכען און
אפער איין פראָצענט „מענטשליכע“.

נו, איז דאָס ניט אַ שקר בלבול, אז דיא אי-
דישע רעליגיאָן מיינט דער עיקר מענטשליכ-
קייט!

יא, עס איז דערזעלבער שקר בלבול, וואָס
מען האָט גימאכט דער קריסטליכער רעליגיאָן,
דאָס זיא פערשפרייט ציוויליזאַציאָן און ברודער-
ליבע, דאָס זיא פערטרייבט ווילדהייט און נעצעדירע-
נעריי. (אין דיזער בעציהונג זיינען איבערהויפט דיא
קריסטליכע און דיא אידישע רעליגיאָן ביידע צו
בעטראכטען אלס איינע.)

וואָס אנבעטריפט ערשטענס דיא אלטע ווילדע
נעצעדירענעריי, האָבען דיזע רעליגיאָנען פון דער
זאָגענאָטער „ציוויליזאַציאָן“ נאָר איבערגימאכט
דיא זעלבע אלטע דומהייטען אויף נייע פארמעס.

דיא נעצעדירענער האָבען גלויבט אין אַ סך
נעטער — דיא ציוויליזירטע רעליגיאָנען גלויבען

האָט מען גינומען מענשען פייניגען, ברענגען, בראָך טען, שניידען שטיקער פלייש. דיא מענשען פון פערשיעדענע רעליגיאָנען, פון פערשיעדענע כתות (סעקטען) האָבען זיך גישטעלט איינע נעגען דיא אנדערע וויא ווילדע חיות; דיא וועלט איז פער-פלייצט גיוואָרען מיט מענשען-בלוט; דיא לופט איז אָנגעפילט גיוואָרען מיט דעם גערוך פון גיברענטע מענשען-פלייש און מיט הערשניידענדע קרעכצען פון גימאטערטע און גיפייניגע נפשות לשם שמים! אין אמעריקא האָבען פריהער גיוואוינט געצען דיענער — בעמערקט וואָל מער זעהר ריכטיג — געצען דיענער, וועלכע האָבען גישאכטען מענשען פאר קרבנות, פון דעסוועגען איז דאָס לאַנד גיווען אָניפאקט מיט מיליאָנען מענשען, וויא זאמר און ערד; וויא נאָר עס זיינען גיקומען אַהין דיא „ציווי-ליוורטע“ רעליגיאָנען, האָבען דיא איינוואוינער גינר מען פאָלען וויא דיא פליגען און אין עטליכע הונדערט יאָהר איז פון זיי שוין כמעט נישט גיבליבען קיין שריד ופליט!

וואָלט ער שרייבט אין זיין „געשיכטע דער קרייציגע“:

„ווען דיא קריסטען האָבען איינגינומען ירושלים אין יאָהר 1096, האָט מען יעדען איינציגען איינ-וואָהנער פון שטאָט. אַ חוץ קריסטען, גישאכטען, אין אַ הריגה, וואָס האָט גירוערט שיינע עטליכע טעג. מען האָט נישט גימאכט קיין אונטערשיעד צווישען גישלעכט און אלטער. און מאַכע קריסטען, וואָס דיא מוהאמעדאנער האָבען זיי פריהער ערלויבט צו וואוינען אין שטאָט. האָבען דערנאָך, וויא דיא קרייצפאָהרער האָבען זיא איינגינומען, אַרומגעפיהרט דיא זיענערס אין קעללערס און פערבאָרגענע ערטער, וואו דיא מוטטערס האָבען פערבאָרגען זיך און זייערע קינדער, — זיי זאָגען זיי אויסקוילענען, אזוי, אז עס איז נישט גיבליבען פון שטאָט קיין שריד ופליט.“

„דאָס האָבען גיטאָן דיא גלויביגע פון „ציווילי-זירטען“ קריסטענטהום. אַצינד לאָמיר זעהען, וויא דיא „ווילדע“ מוהאמעדאנער האָבען געהאנדעלט: „ווען סאַלאַדין איז אָניקומען ביי דיא טויערען פון ירושלים אין יאָהר 1187 ווען דיא שטאָט האָט זיך שוין נישט גיקענט וועהרען, האָט ער ערלויבט

אויף דעם וואָס מען האָט יעזוס'ן מקריב גיווען צו נאָט!

אלוץ אין דיא אלע זיעבען זאכען האָבען מיר זיך נאָר נישט וואָס איבערצורעהמען געגען דיא גער-צענדירערס.

דאָגענען אָבער איז אַ פאָקט, אז נאָך אין דיא זאך, מיט וועלכע דיא „ציוויליזירטע“ רעליגיאָנען ריהמען זיך מצהר וויא מיט אַהין, נעמליך אין ענין מענשליכקייט און פאַרמאָרצינקייט — נאָך אין דעם שטיינען דיא זאָניגאָטע „ווילדע געצענדירענער“ העכער וויא דיא קריסטליכע און אידישע „ציווילי-זירטע“ געצענדירענער. דיא פאַרציטיגע געצענדירענערס האָבען זיך איינע דיא אנדערע נישט גיפייניגט צוליעב זייער רעליגיעזע מיינונג; מען האָט קיינעם נישט גישטערט צו דיענען דעם נאָט וואָס עס גיפלט.

אין דיא נאָנצע אלטע געשיכטע זיינען נישט מעהר גימערדעט וויא פיער רעליגיאָנס מלחמות: (1) דיא טראַיער קריגע — ווייל דיא רעמער האָבען גיוואָלט שטערען דיא קארטאָנער מקריב צו זיין מענשען צו זייערע געטער; (2) דיא מלחמות אין מצרים צווישען דיא פערשיעדענע שטעט, צוליעב דיא פערשיעדענע חיות וואָס זיי האָבען גיהאלטען פיר געטער; (3) אַ מלחמה צווישען פערזיען און עגיפטען צוליעב דעם וואָס קאמביוס, דער קעניג פון פערזיען, האָט גיטייטעט דעם הייליגען אָס אַפּים פון דיא מצרים און צושטערט זייערע טעמפלען, און (4) דיא מלחמה פון דיא גריכען (יונים) געגען דיא אידען, אום זיי אָבצווישמדן (דיא לעצטע מלחמה איז נישט גיווען אַ פאַקטישע). *) וויא אָבער עס זיינען אויפגיקומען דיא „ציוויליזירטע“ רעליגיאָנען פון האָניג זיסע „מענשען-ליעבע“ (?), איז געבוירען גיוואָרען דער שד „אינקוויזיצאָן.“ *) לשם שמים

(*) זעה: „איבער דעם פרייען געברויך דער פערזונפט אין גלויבענס זאכען“ פון וועלאַנד.

(**) דאָס הייסט נעמליך, ווען מען זאָל אָנעמען דיא מיינונג פון דיא רעליגיאָנס-פריינד, אז וויא אַ רעליגיאָן זאָל פיהרונג צווישען מענשען. דיא ווארהייט איז אָבער, אז וויא אַ פיהרונג אין פראַקטישען לעבען זאָל רעליגיאָן בילדעט זיך אין דיא קעס. וועגען דעם וועט דיא „צוקונפט“ אַ מאל שרייבען.

ערסטענס איז דאָס נומע וואָס גיפנט זיך אין זיי נישט זייער אייגענס; נישט זיי, דיא רעליגיאָנען, האָבען דאָס בעשאַפֿען; דאָס ליגט אין דיא בעסערע נאָטור פון דעם מענשען, און יעדער דענקער פאָלט דערויף, בעסער אַ סך וויא דיא רעליגיאָנען;

„דאָס וואָס דיא ציוויליזאַציען שטייט ביי דיא כריסטליכע פעלקער צום העכסטען — זאָגט דער פילאָזאָף שאָפֿענהויער, — איז נישט דעריבער, ווייל דאָס כריסטענטהום איז אַ ציוויליזירטע רעליגיאָן, נאָר דעריבער, ווייל דאָס כריסטענטהום איז דאָרט שוין אזוי נישט וויא אַ בינשיט אַרבעט און האָט שוין היינט ווייניג איינפלוס. אזוי לאַנג עס האָט גיהאָט איינפלוס, איז דיא ציוויליזאַציען ביי דיא קריסטען נישטאָנען זעהר נידריג — אין מיטטעל אַלטער.“

צווייטענס איז דאָס ביסעלע נומע, מענשליכע, ביי דיא רעליגיאָנען קיין מאָל נישט ריכטיג אָבגעהיט און אויסגיפֿהרט גיוואָרען, ווייל עס איז בטל בשמים גיוואָרען אין דעם באַרג מיסט פון הימעל — און נאָכס-זאכען, וואָס דאָס איז ביי דיא רעליגיאָנען דער עיקר, דער איינציגער צוועק זייערער.

„אין אַלגעמיין, זאָגט שאָפֿענהויער, קען מען זאָגען, אַז וואָס עס ווערט צוגעלייגט צו דיא פֿאָליק-טען גענען נאָט, ווערט אַראָבגענומען פון דיא פֿאָליכטען גענען מענשען, ווייל עס איז זעהר בעקוועם, דיא פֿאָרווירפֿע פון געוויסען וועגען דעם שלעכטען פֿעהראַלטען זיך גענען מענשען, צו בע-רוהיגען מיט אַ פרומע אויפֿגעהוונע גענען נאָט.“ — און

דריטטענס — און דאָס איז דיא הויפטזאך — דאָס ביסעלע נומע, וואָס גיפנט זיך אין דיא רע-ליגיאָנען, וועגען דיא האַנדלונג פון איין מענטש געגען דעם אנדערען, רעדט נאָר וועגען דיא מענשען, וואָס גלויבען גאנץ גענוי אַלץ און הימען גאנץ גענוי אַב-אַלץ וואָס דיעזע רעליגיאָן זאָגט; און דאָס איז דאָך נאָטירליך, וואָס זיא הייסט זיי לעבען בשלום; דאָס דארף נאָר נישט זיין דוקא וועגען מענשליכקייט — וויא וואָלט דיא רעליגיאָן דען

לוינגאס קעניגן אזא איבערגעבען זיך, וועלכע איז ווייט איבערגעגאנגען איהרע האַפֿנונגען. ער האָט איהר ערלויבט צו גיין וואו זיא האָט גיוואָלט; ער האָט נישט אַרויסגערעסט קיין אויסלייזגעלד פון דיא גרעקען וואָס האָבען גיוואוינט אין שטאָט, און נאָר זעהר ווייניג האָט ער גינומען פון דיא לאַטאינער. ווען ער איז אַריינגיקומען אין ירושלים, זיינען אַ סך פֿרויען גיקומען און האָבען זיך אויסגיזעווען פֿאַר איהם, בעטענדיג איהם פֿאַר זייערע מענער, קינער אָדער פֿאָטערס, וואָס זיינען גיווען גיפֿאָנגען אין קייטען; און ער האָט רחמנות גיהאָט אויף זיי און האָט זיי אַלע בעפֿרייט, מיט אַ גוט האַרציגקייט, וועלכע געפינט קיין גלייכענס נישט צו זיך אין יענעם וועלט-טייל.“

וויא-זשע וואָלטען מיר גילעבט, ווען דיא וועלט וואָלט נישט גיווען בעגליקט מיט „ציוויליזירטע“ אַמונות?

ספענס האַרדי, אין זיין בוך „אויסטערן מאַנשיזם“, לויבט זעהר דיא אויסערנעוויינליכע טאַקעראַנץ (נישט האַסען דיא וואָס פֿיהרען זיך נישט אָדער גלויבען נישט אזוי וויא יענער) פון דיא בור-הויסטישע געצען-דיענערס.

„עס איז נישט צו בעשטרייטען, זאָגט שאָפֿענ-הויער, דאָס אין פֿערגלייך מיט דיא נאָכקומענ-דיגע כריסטליכע יאהרהונדערטע, זיינען דיא פֿאַר-צייטיגע מענשען גיווען ווייניגער גרוואָס, וויא דאָס מיטטעל אַלטער מיט זיינע טויט-מאָטערניסען און מזבחות פון מענשען-אָפֿפֿער אָהן אַ צאָהל. וויי-טער זיינען דיא פֿאַרצייטיגע געצען-דיענער גיווען זעהר טאַקעראַנט, האָבען בעזאָנדערס פֿיעל גי-האַלטען פון גירעכטיגקייט..... האָבען בעוויזען אַרעליי אַדעהאַרציגקייטען און אזא עכטע מענש-ליכקייט, אַז ביזן היינטיגען טאָג ווערט בעטראַכט-טעט, דאָס ווער עס ווערט בעקאָנט מיט זייערע אויפֿגעהוונען, דער לערנט זיך דאָמיט מענשליכ-קייט.“

מיט דעם אַלעם מיינט מען נישט צו זאָגען, אַז דיא „ציוויליזירטע“ אַמונות האָבען אין זיך נאָר נישט וועגען מענשליכע האַנדלונג פון איין מענטש געגען דעם אנדערען. גיוויס האָבען זיי אין זיך פֿיעל גוטעס; אָבער

רעם און פאָרשריפטען פון דיא אידישע אמונה, און
(3) פאסטען פון דיא אידישע געשיכטע.

דיא אידישע געשיכטע ווייזט נאָך עטוואָס בע-
סערעס — זיא ווייזט, אז — הערט און שטוינט! —
דיא אידען האָבען זיך בענוצט מיט דיא קריסטליכע
אינקוויזיצאָן צו פייניגען דיא אידישע פריידינקער!
דער גרויסער צדיק, דער נאון, דער פאפסט פון דיא
אידען אין 13טען יאָרהונדערט, ר' שלמה מאָנט-
פיליר, האָט גישריבען צו דיא דאָמיניקאנער און
פראַנציסקאנער גלחים דיעזע ווערטער:

„איהר פערברענט אויפ'ן פייער דיא אפיקורסים
וואָס גיפנען זיך צווישען אייך, פאַר וואָס-זשען זייט
איהר ניט רודף דיא אפיקורסים וואָס גיפנען זיך
צווישען אונז?“ און זיי האָבען איהם צוליעב גיטאַן
(אין דיא ווייטערע אַרטיקלען וועל איך מסתם אויס-
פיהרליכער שרייבען וועגען דעם).

דאָס איז דער זעלביגער ר' שלמה, וואָס איז
גיווען אויפ'ן ריכטיגען וועג וועגען דיא אמונה. דעם
רמב"ם האָט ער גיליינט אין חרם אריין אַלס
אפיקורס, ווייל ער האָט גיזאָגט, אז דער טעם פון
אלע מצוות פון דער אמונה איז חלילה נור (וויא
אונזערע ראציאָנאַליסטען זאָגען) כדי צו לערנען
מענשען גוטע מדות, כדי צו מאַכען זיי ציוויליזירט
און ד. גל, „ווען דיא אמונה האָט ער זעהר ריכ-
טיג גיטענה'עט, וואָנט ניט גיהאט קיין אנדערען
צוועק וויא נאָר דאָס, טאָ צו וואָס דאָרף מען זיא
וויעדער? האָבען מיר דען ניט גיטען פילאָזאָפישע
ביכער וואָס לערנען אונז גוטע מדות און וויא זיך
פיינ צו פיהרען? צו וואָס-זשע האָט מען גידארפט,
אז גאָט זאָל זיך מטריה זיין אַראַפצוקומען אויפ'ן
באָרג סיני, און מאַכען דערפיי זעלבע קוקות וברקים
מיט זעלבע שרעקליכע זאכען, אז דיא וועלט זאָל
ציטערן, אום אונז צונעבען אזא תורה, וואָס דעם
מענשען'ס שכל אַקליין איז מחייב?“

וויא איך בין אַ איד וויא דער מאַן איז אזוי
גירעכט!

געוויס, געוויס, ר' שלמה — ניט ציוויליזאַציאָן,
ניט גוטע מדות און מענשען-ליעבע איז דער צוועק
פון דער רעליגיאָן; חלילה! איהר זאָלט ניט דער-
ווענען צו זיין אזא אפיקורס דאָס צו גלויבען,

ניקענט אַ קיום האָבען, ווען איהרע גלויביגע זאָלען
זיך איינע דיא אנדערע דיא קעפּ אַברייסען? אָבער
וואָס אַנבעטרעפט אַנע איבריגע מענשען, איז ניט
נאָר וואָס דיעזע רעליגיאָנען שטערען ניט זייערע
גלויביגע צו זיין גענען. זיי ווילן, מערדערליך און
אונדערבאַרימליך, נור זיי הייסען זיי אזוי זיין.
קריסטליכע פריידינקער האָבען שוין וועגען דעם
אין בעצונ אויף זייער רעליגיאָן געשריבען און גע-
שריבען אָהן אַ שיעור און אָהן אַן ערף. ביי אידען
האָט מען שוין אויף פיער גישריבען וועגען דיא אינ-
טאַלערענץ און מערדערייען פון דיא קריסטליכע
אמונה און פון איהרע אינקוויזיצאַנען.

אָבער מכוח דיא אידישע אמונה האָט מען
ביי אידען ביז אַהער זיך וועגען דעם ניט וויסענדיג
גימאכט. אדרבה, מען האָט זיך אין דיא לעצטע
צייטען גיסטאַרעט אינצורייזען דעם אידישען עולם,
אז דיא אידישע רעליגיאָן איז ניט אזוי בלוטדור-
סטיג, אזוי אינטאַלעראַנט וויא דיא קריסטליכע;
אז דיא אידישע אמונה איז, פערקעהרט, שוין טאַקי
יא דיא וואָהרע לעהרע פון דיא ריינסטע און העכ-
סטע מענשען-ליעבע. מען בלאָזט מיט דעם אריין
אַ גייסט פון אתה בחרתנו'דיגע נאווה אין דעם
אידען; מען שיירט איהם אָב, אַלס איד, פון אלע
אומות; מען פערדרייט איהם אַ קאָפּ, אז ער זאָל
ניט וועקען וויסען פון קיין אנדערע זאך, נאָר פון זיין
פעקיל אידישקייט, און זאָל גלויבען, אז זיין אידישקייט
וועט בריינגען דיא גאולה פיר דיא גאַנצע מענשהייט,
אז דאָס איז נאָר דיא „געשיכטליכע אויפגאבע“ פון
יודענטהום. אזוי לערנען איהם ניט דיא אַלטע רבנים
און מלמדים, נאָר דיא ניי-מאָדישע משכילים און
מחקרים, און נאָך מעהר — דיא רעפאָרמע-
נאָר.

דאָס איז אָבער אַ שקר! דער פאָקט איז, אז
אין ענין מענשען-ליעבע האָט דיא אידישע אמונה
קיין שום מעלה ניט איבער דיא קריסטליכע! דער
פאָקט איז, אז ווען דיא אידישע אמונה האָט ניט
אזוי פיעל בלוט פערגאסען וויא דיא קריסטליכע,
איז דאָס נאָר גיווען, ווייל זיא האָט ניט
גיהאט אַזא מאַכט. איהר כונה אָבער איז
גיווען אזוי גוט וויא דיא כונה פון דיא קריסטליכע אינ-
קוויזיצאַן. דאָס ווייזען (1) דער שכל, (2) דיא לעהר-

צוזאמען — דאָס איז דיא גרויסע וואהרהייט, וואָס דיא סאָציאַליסטישע פאָרשונג האָט ענטדעקט.

און דיא אַרט וויא דיא מענשען לעבען צוזאמען, ווענדט זיך ווידער אָן דיא אינערעסען פון דיא העררשענדע, לויט נאָך דיא מדרגה, אויף וועלכע דיא עקאָנאָמישע ענטוויקלונג שטייט.

דיא נאולה מוז אַלזאָ היינט קומען ניט פון קיין רעליגיאָן, ניט פון קיין מוכר, נאָר פון דיא קלאַס מענשען, וועלכע קענען היינט, ביי דיא היינטיגע מדרגה פון דיא עקאָנאָמישע ענטוויקלונג, ניט מער אַרױס האַלטען דיא היינטיגע איינריכטונגען. דיא נױט וועט זיי צווינגען צו ווערען דיא העררשענדע קלאַסע און איינצופיהרען דאָס צוזאמען־לעבען פון דיא מענשען נאָך דיא לעהרע פון דיא נייע תורה, וועלכע איז גיגעבען גיוואָרען אויפֿן באַרג סיני פון דעם מענשליכען פערשטאַנד און איז געשריעבען אויף דיא לוחות פון מענשליכען האַרץ און איז אַרױסגיוואַקסען פון דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג. — דאָס וועט בריינגען פאַר דיא וועלט וואהרע ציוויליזאַציע, מענשליכקייט און גע־רעכטיגקייט צווישען אַלע מענשען.

אַט דאָס דאַרף מען מען זאָל וויסען, און דע־ריבער האַלט אייך דאָס פאַר מיין פפליכט, בעקאַנט צו מאַכען דאָס אירישע פאָלק מיט דיא דערמאָנטע דריי זאַכען, וועלכע ווייזען, אַז דיא אירישע „מחקרים“, „רעפאָרמער“ און נאַציאָנאַליסטען פערדרייען דיא וואהרהייט, ווען זיי ריידען אונז איין, אַז אין דיא אירישע אמונה ליגט דיא זריעה פון אמת'ע מענש־ליכקייט און ציוויליזאַציע.

(1) דער שכל.

ווענען דעם דאַרף מען ניט קיין סך מאַרץ צו זיין. דער שכל איז מחייב, אַז עס קען נאָר ניט זיין קיין אמונה וואָס זאָל זיין טאַלעראַנט און פריינדליך צו דיא וואָס היסען זיא ניט אָדער גלױב־בען אין איהר ניט.

„פון רעליגיעזען גלױבען, אָדער אַבערגלױב־בען מוזען אַרױסקומען רעליגיעזע רדיפות“ זאָגט דער גרויסער ענגלישער גילעהרטער באָקל „זײַט דיא וועלט שטייט איז נאָך ניט גיווען קיין רעליגיאָן, וואָס זאָל הױב קענען ליידען דיא מענשען. וואָס

ר' שלמה! וויא גיזאַנט — (1) דער שכל, (2) דיא תורה און (3) דיא פראקטיק בעווייזט דאָס.

אייך וועל אייך העלפען, הייליגער ר' שגמה, און וועל דאָס בעווייזען. אייך האָט גיהאַלטען פאַר א מצוה דאָס צו בעווייזען און אייך — אייער זכות זאָל מיר ביישטיין — האַלט דאָס אויף פיר מיין פפליכט.

אייך האַלט דאָס פאַר מיין פפליכט, כדי דיא אידען, וואָס קענען און ווילען פערשטיין אַין אמת, זאָלען איין מאָל פיר אַלע מאָל וויסען, אַז ניט אין זייער רעליגיאָן, ניט אין קיין רעליגיאָן ליגט דיא זריעה, פון וועלכע עס קען אַרױסוואַקסען אַ בעסער־רעם, ברידערליכערעם, מענשליכערעם לעבען צוויי־שען מענשען.

דען ערשטענס זיינען דיא רעליגיאָנען איבער־בלייבונגען פון אַלטע באַרישע צייטען; אין זייער צייט האָבען זיי גימענט זיין שיין, פיין וואויל. זיי זיינען ווירקליך גישיכטליכע מאָנומענטען פון דיא פאָרמשיטע, און צושטענדע וואָס דיא מענשהייט האָט אַ מאָל גיהאַט. אַלס אַזעלכע זיינען זיי פאַר אונז אויך היינטיג און מיר האָבען פאַר זיי גרויס דרך ארץ. אָבער נור ווען זיי וועלען זיך רוהיג אַוועקשטעלען אין אַ ווינקלעלע אין היסטאָריע שען אַלטערטהומס־מוזעאום. ווען זיי שמעקען אָבער נאָך היינט אריין זייערע נעזער אין לעבען, זיי נען זיי, דיא רעליגיאָנען, אַלס קינדער פון אַלטען באַרבאָרום, אַ שמערונג צום פאָרמשריט. אַלע שיינע גידאַנקען ווענען גוטסקייט און מענשליכקייט דאַרפען מיר ביי זיי ניט צו לערנען. ומיר פער־שטייען דאָס היינט בעסער און שענער און בריי־טער און אויפריכטיגער.

צווייטענס קען איבערהויפט קיין אידען, קיין גידאַנק, קיין נוסע לעהרע — צו רעליגיעזע צו אפילו פילאָזאָפישע — ניט בריינגען דיא מענשען, פון גוט־האַרציגקייט ווענען, איינצופיהרען בעסערע פער־העלטניסע אין דעם צוזאמען־לעבען פון דיא מענש־הייט.

ניט דיא מענשען לעבען צוזאמען לויט וויא זייערע לעהרעם לערנען זיי, נאָר זייערע לעהרעם בילדען זיך לויט וויא זיי לעבען

ראטעוועט פון כף הקלע, מוז עס דאך קומען אין קאפ אריין דער גידאנקען, אז מען מעג באדיי א גאנצען דור מיט מענשען אויסראטען, אבי אויסצוהווארצן לען דיא כפירה, אום צו ראטעווען דיא צוקונפטניגע דורות פון ניהנס. אדרבה, עס דארף נאך זיין א הייזיגע מצוה אזוי צו טאן.

וויא זאגט דער גרויסער פיקאזאף שאפענהויער: „ווען דיא רעליגאן ערקלערעט, אז ווען מען הרגעט א ניט-גלויביגע, אדער א'ן אפיקורס, העלפט דאס א סך צו, אז דיא נשמה זאל א מאל געניסען גליק אין געדן, מוז יעדער גלויביגער דאס מאכען פאר א הויפטצוועק פון זיין לעבען, און אין דיא לעצטע מינוט פאר'ן טויט, וועט ער שעפען טרייסט און שטארקונג אין דעם דערמאנען זיך, וויא וואויל אועלכע ארט מצוות זיינען איהם גע- ראטהען אין זיין לעבען. וויא יעדער שפאניער האט דאך טאקי א מאל ניהאלטען דעם „אויטא דא פע“ (דעם פלאץ וואו מען האט פערברענט ניט-גלויביגע און אידען) פאר דיא פרומסטע זאך, וואס ניפעלט גאט אים בעסטען.“

„אזוי שטארק איז אלוף דיא גיוואלט פון גלוי- בען, וואס ווערט פון קינדוויין אויף אייניקריצט אין הארץ, אז זיא איז אים שטאנד צו דערשטיקען דאס געוויסען (סאָוועסט) און דערנאָך אויך יעדעס מיטלייד און מענש- כיכקייט.“

„אין אמת'ן — זאגט שאפענהויער זעהר ריכטיג אויף א'ן אנדער ארט — אין אמת'ן איז אינטא- לעראנץ נאך א'ן אייגענשאפט פון דיא אמונה אין איין איינציגען גאט. איין אללייניגער גאט איז נאך זיין גאטור נאך א'ן אייפערזיכטיגער גאט, וואס פערגינט א'ן אנדער'ן גיט דאס לעבען. דיא פיעלע געטטער פון דיא געצען-דיענער זיינען שוין נאך זייער גאטור נאך טאלעראנט: זיי לעבען און לאָזען לעבען. פריהער לעבען זיי בשלום מיט זייערע חברים, דיא אנדערע געטטער פון זייער איי- גענע רעליגיאן, דערנאָך ווערען זיי ביסלעך-דוויין בעפריינדעט אויך מיט פרעמדע געטטער, וועלכע ווערען נאך מיט דער צייט בירגער איז זייער רע- ליגיאן. מהיכי תיתי, ברוך הבא, א גאסט! דעריי בער פלענען טאקי פארציטענס דיא פערשירענע

היטען זיא גיט פינקטליך אָב, אדער גלויבען גיט גענוי אין אלעם וואס זיא זאגט.“

ריכטיג שרייבט דער בעוואוסטער ענגלישער פריידענקער סאלאד'ן: „ווען מען רעדט פון דיא פרעניות וואס דיא פרומע האָבען אָנגעטאן דיא, וואס האָבען גיט גאנץ פינקטליך גילויבט און אָבגיהיט אלץ וואס זייער רעליגיע לערנט, דאן ענטפערן אועלכע גלויביגע, וואס זיינען שוין א ביסעל אָנגעטרונקען מיט דיא נייערע אידעען פון מענשליכקייט: יא, עס איז טאקי אמת, אז גלויביגע האָבען זעהר שטארק מענשען גיפייניגט, אָבער דאמיט זיינען זיי אָבגיטרעטען פון זייער גלוי- בען און זיי האָבען צוגלאָזען זייערע צוקאכטע גע- פיהלען, אלס „בשר ודם“, זיי זאלען אונטערדריקען דיא גיפאטען פון זייער אמונה, וועלכע פאָדערן דאך צו זיין פערטראגאנס און גוטשאַרציג (וויא אין פסוק שטייט דאך אליין „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום“ — דיא ווענען פון דער אמונה זיינען זאכטע, און אלע איהרע שטענען זיינען שלום). דאס איז אָבער פאלש. ניין, פונקט דאס גענענטהייל איז אמת: דער היינטמאָדישער ציוויליזירטער גלויביגער איז נאך אויף אזוי ווייט פריינדליך צו דיא וואס האלטען גיט פון זיין רעליגיע, וויא ווייט ער איז שוין גיט מעהר אזוי שטארק גלויביג און אין דער מאַס, וויא ער איז שוין אוועקגינגאנען פון דעם אלטען גלויבענס-שטאנדפונקט, אויף דעם וועג פון אויפאלערונג. ווען דו גלויבסט, אז דיין אמונה איז דיא העכסטע, פעסטעסטע, ענדליכע ווארהייט, וועלכע קומט פון אזא קעהרער, וואס קען אויף קיין פאל קיין טעות גיט האָבען, איז עס בשום אופן גיט מעגליך דו זאלסט קענען ליידען דעם וואס געהאט גיט אן דיעזע ווארהייט, וועלכע איז נאך דיין מיינונג א פאָלקאמענע זיכערהייט.“

„דער איינציגער פונדאמענט פון פערטראגאנען אנדערע מיינונגען — זאגט טשאַרלז דזשיימס פאָקס — איז א שטיקעלע ספק אין דער אמונה. אָהן א שטיקעלע ספק, איז אונמעגליך עס זאָל בעשטיין טאלעראנץ. דען, ווען א מענש איז אזוי זיכער, אז דיא נשמה וואס טרעט אָב פון לעבעדיגען גאט, ווערט פערלוירען אין גיהנם און אז וויפאלד מען וואָלט דיעזע נשמה צוריק גיבראכט, וואָלט מען זיא גע-

פּעקער אָנגעהמען איינע ביי דיא אנדערע דיא געטמער און צוזאמעןשמעלצען פערשידענע רע-ליגיאנען. (שטעלט זיך פאַר ווען אירען מיט קריס-מען מאכען זיך אַ שלום, און דיא אירען נעהמען אָן יאָסקע אויף פאַר אַ גאָט און היינען אָן אַ צלמיך אנשטאָט אַ מייטיל אויף דיא ספר תורה, און דיא קריסטען נעהמען אָן דעם אידישען גאָט אויף פאַר אַ שותף צו יאָסקען, און טוען אָן דעם ייזיילס בילד אַ מלית קטן. דאָ וואָלט אויפגיהערט דיא מחלוקה. אויף אזא שטייגער האָבען ניטאָן דיא פאַרצייטיגע געצען-דיענערס). ביי דיא רעליגיאנען אָבער, וואָס האָבען נאָר איין איינציגען גאָט, ביי דיא איז דער גאָט אַ מאָנאָפּאָליזאָט און שרייט מיט כּעס „דו זאָלסט ניט דערווענען צו דולדען קיין אנדערען גאָט אַ הויף מיר!“ דעריבער האָבען נאָר דיוע רעליגיאנען אָנגימאכט אזוי פיעל הריגות און פערנאָסען אזוי פיעל בלוט פון אנדערש-גלויביגע.

און ביי דיא אידישע רעליגיאן קומט נאָך צו אַ נייע זאך. „כל ישראל ערבים זה בזה“ אלע אירען זיינען ערב איינע פאַר דיא אנדערע; ווען איינער זינדיגט, שטראַפּט דער שרעקליך צאָרגיגער, ביי זער, גוטער, באַרמערציגער גאָט אַ ל ל ע; אין איינעם'ס חטאים קען אַ גאנצע שטאָט מיט אונ-שולדיגע מענשען און קליינע קינדערלעך אויסשטאָר-פען; משיח וואָלט שוין לאַנג געקומען, נאָר דיא זינדיגע מענשען, דיא פּושיעם, דיא כּופרים האַלטען איהם אויף. דעריבער הייסט אַ זינדיגער אַין „עובר ישראל“, איינער וואָס בריינגט אומגליק אויף כל ישראל. נו איז דאָס מעגליך אז מען זאָל אזא מאַ-סען-מערדער, אזא איבערפיהרער פון כל ישראל ניט ממית'ן?

נאָר דער עיקר איז דאָס: דיא רעליגיאן (וויא דער אמת איז) איז קיין אנדערע זאך ניט, וויא שויר-דערליכע חלומות ווענען דעם וואָס איז איבער דעם נאָטירליכען, ווענען דעם „וואָס מען זעהט ניט, וואָס מען ווייסט ניט און פערשטייט ניט“, ווענען דעם „דאָרטען“, וואָס איז פאַר דעם גלויביגען מענש אַ הייליגער שרעקליכער סעקרעט, און וואָס איז ביי איהם דיא אמת'דיגע וויכטיגקייט, ניט וויא דיוע גאנצע וועלט מיט דיוענען לעבען, וועלכעס איז הכל הכלים. דיא מצוות מיט דיא עברות רורערן מיט

יענע סעקרעטנע „הימלישע וועלטען“ (עולמות העלוינים). וויא אזוי? פערשטייען מיר מענשען ניט — וויא קענען מיר דאָס פערשטיין מיט אונזער חומר'דיגען שכל? נאָר דער שוידערליך-פירכטערליכער סעקרעטנער גאָט האָט אונז גיזאָנט, אַז ווען מיר טוען דאָ וואָס ער הייסט ניט, מאַכען מיר — עפעס וויא דורך אַ טעלעגראַף — „אויבען“ קאָליע ווער וואָס. עס איז אַ שוידער צו טראַכטען, וואָס מיר קענען דאָרטען, אין דעם פירכטערליכען אונ-בעוואוסטען, איבערפיהרען מיט אונזערע עברות. דאָנענען וויעדער, ווען מיר טוען מצוה, זיינען מיר „מתקן“ (פערריכטען מיר) ווער ווייס וואָס'רע מורא'דיגע זאכען אין דיא סעקרעטנע אונגענדליכע אונגענרייפליכע הימעל-וועלטען. דיא פאנטאזיע צוהיצט זיך פירכטערליך און אונגענדליך ביי אזעלכע גידאנקען. דער כח המדמה זעהט פאַר זיך אַ שויר-דערליכע אונגענרייפליכע הייליגע אונגענדליכקייט, און דיא גאנצע מענשליכע און נאטירליכע וועלט האָט דאָן אַ פנים גענען דעם, וויא פוסטקייטען. וויא הכל הכלים, און דער מענש — וויא אַ וואָרם אויף דער ערד. אָט דאָס איז רעליגיאן! נו, וואָס פיר אַ ווערדע קען ביי אזעלכע פאַ-נאטיקער האָבען דער מענשליכער וואָרם, ווענער ערלויבט זיך, צולעב זיין הכל-הכלים'דיגען חומר-אָדער צולעב זיין שטן'דיגען שכל, קאָליע צו מאַכען ווער ווייס וואָס דאָרט אויבען אין דיא שוידערליך גיהימניספולע אונגענדליכע הימעל-וועלטען? האָט דאָס עפעס אַ ווערדע מען זאָל אזא וואָרם צו-קוועטשען? קען דאָס הייסען אַין עברה?

ניט נאָר דאָס איז קיין עברה ניט; אדרבה, נאָך'ן שכל נאָך דאָרף דאָס נאָך זיין אַ מצוה — און עס איז טאָקיי ביי אירען אַ גרויסע מצוה. וויא עס ווייזען דיא אנדערע צוויי פונקטען:

(2) דיא לעהרעס און פאַרשריפטען פון דיא אידישע אמונה ווענען דעם (— דיא טהעאָריע). און (3) דיא פאקטען פון דיא אידישע געשיכטע. אין צווייטען אַרטיקל וועט דער לעזער האָפען דאָס פערענעניגען בעקאנט צו ווערען מיט דיא זיסע לעהרען פון דעם צאָרגיגען אידישען גאָט, וויא ער הייסט בעהאנדלען אזעלכע אַפיקורסים ימח שמו'. ניקעס וויא איהר זייט. און אין שפעטערע נומערן וועט איך אויך דערציילען העכסט אינטערעסאנטע געשיכטליכע ערציילונגען פון אידישע אינקוויזאָן. ב. פייגענבוים.

א וואונדערבארע מלוכה.

טראַסק דעם הונגער שוין פארטריבען, און ער איז זיכער אז לעבע ערווארטעט איהם און וועט פון איהם ניט אנטלויפען, וועט ער זיך שוין פארגינען עטליכע מינוטען צו שמועסן צווישן הונגער און לעבע.

כך הוה, אזוי איז גיוועזען. ער האָט גיענדיגט עסען, און שוין נאָך זיין בענשין האָב איך פארשטאַנען, אז ער האָט פאר מיר עפעס אַ קלאַמץ-קשיא. ער האָט אַבנימורמעלט פונקט וויא אַ מיהל, האָט אַבניחאפּט דיא "הרחמן" אין איין אַטהעם, ביי "מנדול" האָט ער זיך שוין גיהאט אומגידערהט מיט'ן פנים צו מיר, אזוי, דאָס זיצענדיג האָט ער אויסגיוועהן וויא אַ לעבעדיגער פראַגע-צייכען, און ער האָט אַרויסנישטאַסען אין איין אַטהעם אזוי:

"יהוה עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וואָס ווילט איהר מיר דאָ פארדייען דעם קאָפּ מיט אייער משל וואָס איז ניט גישטויגען און ניט גיפלוועגן, האָטש באמת איז דאָס פונקט פארקעהרט. וואָס מיר קייקעלאָף, שמייקעלאָף! בלוט איז בלוט, און איך בין ניט מחויב זיך אַרויסצונעהמען דיא אויגען און קוקען דורך אַ ספאַקטיוו. איהר אליין זאָגט דאָך אז דיא קייקעלאָף זיינען מעהר ניט וויא איין משפּחה פון אייער מלוכה וואָס איהר דערציילט מיר, איז דאָך ווידער קיין חידוש ניט, וואָס זיי זיינען צווישען זיך גלייך. נעהמט אָבער דיא גאנצע אברים פון מענשען, וואָס וועט איהר דאמאלס זאָגען?! היתכן אז איהר וועט פערגלייכען דעם קאָפּ, וואָס ער איז דער מלך פון אלע אברים, מיט... מיט... איך בעט אייך איבער אייער כבוד...? איך זאָג דאָס אנטקענען זיך מיט פייווקע חיענעס (וויא גיפעלט אייך אזא עניוהת?). אַ קאָפּ איז אַ קאָפּ, און אַ... וויא הייסט מען דאָס, בלייבט אַ וויא הייסט מען דאָס! דער קאָפּ איז בעל הבית,

II.

צייט מיין ערשטען ויכוח מיט מיין לאַנדסמאַן משה טראַסק, זיינען מיר ביידע גיוועזען אַ ביסעל כרעאדאבוהאדיג; איך האָב אויף איהם גיהאט איין אויג, און ער אויף מיר — אַ נאָז. איך האָב אימער גיהאט בדעה איהם צו דערטאָפען ערנייך וואו אין אַ ווינקעלע און איהם נאָך אַ מאָל אַראָפּ צושלאָגען דיא פליגנען; ער, ווידער, פלעגט קרימען דיא נאָז, אזוי שנעל וויא ער פלעגט מיך דערוועהן. איין מאָל, ווען איך האָב אַ פרוף גיטהאָן אריין צוגיין מיט איהם אין דבורים מכות דיא וואונדערבארע מלוכה, האָט ער מיר אפילו אַ זאָג גיטאַן אַ שטעך ווערטיל: משמעות אז דער מלאך האָט פארעסען אייך אַ שנעל צו טהאָן אין נאָז, וואָס איהר גידיינקט אזוי גוט וואָס עס טהוט זיך דאָרטען אינעווייניג.

עטליכע מאָל בין איך צו איהם אַריינגיגאנגען, און בין אוועק פול וויא איך בין גיקומען; משה האָט זיך גיט גילאָזט ריידען, האָטש טהו איהם אַ מעשה אָן. דאָ געהט ער זוכען אַרבייט, און דאָ בריינגט ער אַרבייט, דאָ איז איהם פאָרדרייט דער קאָפּ וואָס ער האָט ניט דיא שכירות פאר פייווקע חיענעס, און פאלט ווידער דאָרף מען צאָהלען גיטאָך געלד פאר דיא מאַשינען; קורץ, איך האָב אַלץ ניט גיפונען קיין שעת הכושר, מיין גינסטיגען אויגענפליק. ענדליך אָבער, בין איך אַריינגיגאנגען צו איהם פרייטאג-צורנאָכט אין מיטען עסען, און דאָ האָב איך איהם גיפאַקט. דער איינפאַל אויסצוקלייבען אזא צייט איז גיוועזען אַ שכלדיגער. איך האָב מיך דערמאָנהט וואָס אַ גרויסער דייטשער פאַטע האָט גיזאָגט:

אינסטטוויילען העלט זיך דאָס געטריבען

דורך הונגער אונד דורך לעבע.

און אזוי וויא פרייטאג-צורנאָכט האָט מיין משה

טונג זיינען פאר ניריאָרק, דאָס איז דאָס בלוט פארן קעפער, און איהר, ר' משה, דארפט עס אויף וויסען פון דער תורה, וואו עס שטייט בפירוש: כי הדם הוא הנפש, דאָס בלוט איז דיא זעלע, דאָס לעבען.

— איך בין א בעלן צו זעהען, וויא אזוי איהר מאכט פון מענשליכען גוף א מלוכה אויפן סאָ-ציאליסטישען שטייגער.

— דיא זאך איז גאנץ פשוט. איהר האָט דאָך גיהערט, מן הסתם, אז דער מענש ווערט גירופען אין עולם קטן, א קליין וועלטל, און אין דער וועלטל ארבייטען אלע חלקים אין שלום. און אחרות און צו איין צוועק, נעמליך, אז דאָס וועלטל אין גאנצען זאל זיין גיוונד און שטארק און אלע איינציגע חלקים זאָלען זיין זאט און צופריעדען. איך האָב אייך אָנגעהויבן צו דערקלערן פון דעם בלוט, לאָזט זשע מיר גיין ווייטער. דאָס בלוט ציהט זיך פון אלע רורקע-לאָך און אָדערקאָך פון קערפער צום האַרצען צו, און עס גייט אריין דורך א דיקליכע רורקע. אָדער ארטעריע אין דיא רעכטע העלפט פון האַרצען. איהר דארפט וויסען, אז דאָס האַרץ איז איבערגעצאָמט מיט א דינינקע ווענטעל צווישען אויף צוויי האַלבע. פון דער רעכטער זייט גייט עס ווידער ארויס פון אויבען דורך א צווייטע רורקע, וואָס איז פּעראַייניגט מיט דיא לונגען. דאָרטען צוניסט זיך דאָס איבער אלע שפּלעטעלאַך און רינקעלאַך פון דיא לונגען, צווישען וועלכע עס קומט אריין דיא פרישע לופט וואָס מיר אָטהעמען; דאָס בלוט ציהט אַרויס דעם זויערשטאָף פון לופט, גיט אַרויס צוריק דעם שטיק-שטאָף וואָס טויג ניט, און גיסט זיך אַריין דורך דיא פּיצעמאָנינקע אָדערלאַך פון דיא לונגען צוריק אין דיא לינקע זייט פון האַרצען, פון דאָרטען ווערט עס ווידער צוגאָסען איבערן גאנצען קערפער, און דיא זעכציגע זאך הייבט אָן פון דאָס נייע.

— וואו איז דיא רעניערונג פון וועלכע איהר האָט דערציילט?

— דאָס איז דיא האַרץ, וואָס זיצט אין מיטען קערפער. אלע מאַטעריאַל וואָס קומט אַריין אין דער מלוכה גייט דורך איהר דורך אין דער גישטאַלט פון בלוט, און זיא נעהמט ניט חס ושלום פאַר זיך מעהר פיל זיא דאָרף האָבען פאַר איהר אייגענעם

און וואָס ער זאָגט מווען אלע אברים פאָלגען! נו, היינט מיט וואָס איז אייער מלוכה אַנדערס וויא דיא גאנצע וועלט פיהרט זיך?

מיין משה איז אַנטשוויגען גיוואָרען מיט איין אַרויספאַרדערנדער מינע אויפן פנים, און איך האָב גיזעהען בעשיינפערליך, אז איהם איז לייכטער גיוואָרען אויפן האַרצען. דיא קלאַטץ-קשיא האָט ער משמעות גיהאַלטען אַנגיגרייט פאַר מיר. דיא גאנצע צייט.

— לאָזט זיך נאָך דיענען א וויילע, ר' משה, וועל איך אייך ווייזען, אז איהר האָט א מעות — האָב איך גיזאָגט. — איהר זאָגט אז דער קאָפּ איז בעל-הבית — מיטטיינס-גיזאָגט אַזעלכע באַלעכאָ-טעשקייט! וואָס פאַר א בעל הבית איז ער, אז ער קען ניט באַשטיין אָהן דעם „וויא הייסט מען דאָס“ נאָך ניט א כהרף עין! אָט פרופט נעהמט און צור שיידיט אין גאנצען דעם קאָפּ מיט דעם — „איך בעט-אייד-איבער-אייער-כבוד“, און לייגט זיי אַוועק בעזונדער, וועט איהר זעהען וואָס פאַר א חכמית עס וועט ווערן פון זיי ביידען! אויך האָט איהר א מעות ווען איהר מיינט, אז דער קאָפּ האָט נאָך צו בעפעהלען און דיא אַנדערע אברים פאָלגען. דער קאָפּ ארבייט פונקט וויא אלע אברים, אָדער בעסער גיזאָגט, עס ארבייט זיך אין זיי אלע גלייך, נאָך דער פועל יוצא פון דער ארבייט איז א ביסל פערשיעדען אין דיא פערשיעדענע טהיילען פון קער-פער, און דאָס איז פונקט וויא עס פיהרט זיך ביי אונז. דיא זעלביגע פאַר הענד מאַכען ביי איינעם א קאָפּ פאָטע, ביין צווייטען א זיגער, ביין דריטען א קונעל. אין א מלוכה קומט אלעס צוניטץ. און דעריבער האָב איך אייך אַנגעהויבען צו דערציילען פון דיא רייטינקע קייקעלאַך פון בלוט, ווייל זיי שטעלען צו אלע אברים דעם זויערשטאָף, דעם גייטהיגען מאַטעריאַל וואָס אַלע מווען האָבען, אָהן אויסנאָהמע. שטעלט זיך פאַר, איהר וואָלט גינומען אזא שטאַט וויא ניריאָרק און צושטערט אלע אייגענאָהנען און אלע טראַנספאָרט-מיטלען פון אינווייניג און פון דרויסען אז מען זאָל קיינע פרישע עסענוואַרג און קיינע מאַטעריאַלען ניט קענען אַריינפיהרען — וואָס וואָלט פון איהר גיוואָרען? אָט דאָס וואָס דיא וועגען, טראַנספאָרט-מיטעל, מאַטעריאַלען און וואַסערליי-

ליאנען אָדערלאָך, דאָן איז קאָפּט דיא רעניערונג מיט דער גאַנצער מלוכה.

אַבער דאָס האַרץ איז ניט אַ האָר אַ גרעסערער יחסן וויא איין אנדער אבר. זיא בעשטעהט פון דעם זעלביגען שטאַף וויא דיא אנדערע, און מוז אויף אַרבייטען אום צו לעבען פון דעם זעלביגען מאטע-ריאַל, וועלכען זיא פאַרטהיילט צו אנדערע. איהרע אייגענע מוסקעלן אַרבייטען אימער, זיא האַלט שטענדיג אין איין פאַרנאָנדערציהען זיך און צוזאַם-מענציהען זיך. ווען דאָס האַרץ קריענט אַרײַן דורך דיא פייניקע אָדערקאָף אַ ביסעלע ריינע בלוט צו איהר אייגענעם אונטערהאַלט, אין איהרע פיצע-מאַניקע רינקעלאָך, דאָן ווערט זיא פולער און דער חלל איהרער ווערט קלענער. דערמיט טרייבט זיא אַרויס פון זיך דאָס אונריינע בלוט און צווייגט עס צו געהן אין דיא לונגען אַרײַן. דיא לינקע העלפט וויעדער טרייבט דורך אַזאַ פראָצעס דאָס בלוט איבער'ן גאַנצען קערפער. אַלע אברים קענען דער-פון. דאָס בלוט, וויא איך האָב געזאָגט, בריינגט דעם קערפער וואָס ער דאַרף, און נעמט צו דעם אָפּפאַל און בריינגט עס אין דיא לונגען, כדי מיר זאָלען דאָס אויסהויכען מיט אונזער אָטהעם.

ווען דאָס האַרץ זעהט, אַז עפעס איין אבר איז ערגעץ-וואו אין דער מלוכה ניט גיזונד, שיקט זיא איהם גלייך צו 'מעהר' בלוט, מעהר זויער-שטאַף, ער זאָל האָבען 'מעהר' פפלענע און זאָל זיך ערהאַ-לען. פרופט, ניט זיך אַ קלאַפּ מיט עטוואָס איבער'ן האַנד, אַזוי זעהט איהר גלייך אַ רויטען צייכען. דאָס איז דערפאַר, וואָס דיא דיניקע פיצעמאַניקע פעדימלאָך פון לייב זיינען דורך דעם קלאַפּ אַ ביי-סעלע צוגעדריקט גיוואָרן, און גלייך איז צוגעשיקט גיוואָרען אויף דעם פלאַץ עטליכע הונדערט מיליאָן רויטיקע קייקעלעך מעהר וויא געוועהנליך, זיי זאָלען זעהן וואָס דאָרטען טהוט זיך, זאָלען צובריינגען מעהר כוח, מעהר קעבען, מעהר זויער-שטאַף, כדי דיא דיניקע פעדימלאָך זאָלען זיך שנעל פאַפראַווען. איז ערגעץ-וואו אַ וואונד אין קערפער, וואו עס פעהלט אַ שטיקעל לייב, דאָן ליענען אַרום טויזענדער מיל-ליאַנען יענע רויטע סוחרים-לאָך, וועלכע האַרטען אין איין געהן און קומען, אין איין בריינגען אַלץ פרישע סחורה, דעם טייערען זויער-שטאַף, קאַרמע-נען דיא פעדימלאָך אַרום וואונד שטאַרקער און

לעבען, און וואָס זיא פאַרדינט כשר מיט איהר אייגענער אַרבייט, נאָר זיא צושיקט עס גלייך איבער דער גאַנצער מלוכה, און צו יעדערן פונקט וויא פיל ער האָט נייטיג אום בכבוד צו לעבען. זיא שטייט אין דירעקטער אָדער אינדירעקטער פערבינדונג מיט דעם קלענסטען אבר'ל אין דער גאַנצער מלוכה. הערט זיך איין מיט קאָפּ וויא אַזוי דאָס גייט צו. דיא וואונדערבאַרע מלוכה קען ניט בעשטיין אָהן עסען. דאָס עסען קומט אַרײַן אין מאָגען — דאָס איז דער סקלאָד פון דער מלוכה פיר אַלע ריהע מאַטעריאַלען וואָס דיא איינוואָהנער מוזען האָבען. דאָרטען ווערט עס אויסגאַרבייטעט אויף בעפעהל פון דער רעניערונג, וועלכע האַלט אימער אין איין שיסען איהרע חילות בלוט-קייקעלעך אין דיא מוס-קעלען פון מאָגען, און דער מאָגען האָט דעראיבער אימער גענוג זויער-שטאַף, גענוג וואַרעמקייט און זיינע מוסקולען האָבען כוח דאָס פרישע מאַטעריאַל צו בעאַרבייטען, און אָבצוסאָרטירען דאָס גוטע פון דיא פסולת. דיא פסולת גייט אַרײַן אין גאַהרונגס קאַנאַל און קומט אַרויס פון קערפער, דאָס איז דער אָפּפאַל פון מאַטעריאַל, וואָס מען קען ניט מעהר געברויכען, וועהרענד דאָס גוטע ווערט פאַר-אַרבייטעט אין פליסינקייט און בלוט-קייקעלעך און צולאַזט זיך דורך אַלע אָדערקעך אין גאַנצען קער-פער, ביז עס קומט צו צו דער רעכטער העלפט פון האַרצען, און סטאַלירט זיא דורך. דיא לונגען, און קומט דערנאָך צוריק אין קערפער סטאַלירטער-הייט. איהר זעהט אַלזאַ, ר' משה, אַז דיא האַרץ זיצט אין רעכטען מיטען און איז פערבונדען מיט דיא ווייטעסטע מקומות פון דער מלוכה. פון איין זייט דיא דיקע אַרטעריע דורך וועלכע זיא נעהמט אַרײַן דאָס אונריינע בלוט פון דער גאַנצער מלוכה, און פון אנדערן זייט דיא פייניקע אָדערקאָף דורך וועלכע זיא צושיקט דאָס ריינע בלוט צום גאַנצען קערפער. דאָס גאַנצע סיסטעם מיט'ן האַרצען צוזאַמען זיינען גיגליכען צום ליהן וואָס רינגעלט אַרום דיא וועלט [און האַלט דעם עק אין מויל און ווען ער זאָל חס ושלום אַרויסלאָזען דעם עק אויף איין אויגענבליק, מוז דיא וועלט פאַרטרונקען ווערן. ווען אויף אַ רגע זאָל אויפהערען דיא פערבינדונג אין דעם סיסטעם פון האַרצען מיט אַלע דיא מי-

הארץ האט א פערבינדונג מיט אלע אברים צו וועלכע זיא שיקט צו נאהרונג, אָבער דער מ'ח האָט אויף א פערבינדונג מיט אלע אברים דורך א ניוועב פון נערווען, וועלכע פערטהיילען זיך אין מיריאנען צווייגעלאך, און רינגען ארום דעם קערפער וויא א פאנציר. עס איז ניטאָ קיין אבר אין קערפער וואָס זאָל ניט זיין פערבונדען מיט'ן מוח דורך א נערו, ענטוועדער דירעקט, אָדער דורך דעם מאַרד פון רוקען. וואָס נאָר עס זאָל פאָסירען דעם קערפער פון דרויסען, ווען ער זאָל נאָר קומען אין בעריהרונג מיט עטוואָס וואָס איז צו הייס, צו קאַלט, שטעכעדיג, ביסעדיג אד"ג, אזוי ווערט עס גלייך טעלעגראַפירט צום מוח איבערן נערו, פונקט וויא איבער א טעלעגראַפישען דראַט. און ווען אין מוח ווערט בעשאַפּען דער גי-דאנק, אז איהר ווילט פייוקע חיענעס א שנעכ טאָן אין נאָז, ווערט עס איבער זיא נערווען אריבער טעלעגראַפירט צו אייערע שפיטצען פינגער. ווען יענע נערווען זאָלען דורך א סיבה איבערגעריסען ווערען, מענט איהר וועלען ווער ווייס וויא שטאַרק, און שנעלען וועט איהר דאָך ניט קענען. ווייל דיא פינגער וועלען זיך ניט פעווענען. דיוע נערווען ליגען וויא א דורכניפלכטענע נעמץ ארום דעם נאָנצען קערפער, און היטען איהם בעסער וויא דיא גרעסטע ארמעע אין דער וועלט וואָלט עס קענען טהאָן.

דיא מלוכה האָט אויף א פעסטונג, און דאָס איז דיא הויט, וועלכע בעשטייט אויס דריי לאַגען, און איז דיק פון $\frac{1}{8}$ ביז $\frac{1}{4}$ אינטש. אויף דיא הויט איז דורכנינומען מיט אָדערלאַך און רורעקלאַך און רינקעלאַך, וואָס טרייבען דיא בלוט דורך איהר און נעהרען איהר.

דיא הויט האָט אויף א קאנאלאציאָן צום דרויסען אָב צו ציהען דעם שווייס. דאָס זיינען דיא פאָרען אָדער שפעלטעלאַך אין הויט. ווען מען זאָל אויסליגען אַרע פאָרען אין דער לייג, וואָלטען זיי פארנומען ביז 40 מייל.

נו, זעהט איהר, ר' משה, אַט האָב איך מיט אייך דורכניוואַנדערט כמעט דיא גאָנצע וואונדער-בארע מלוכה מיט קפיצת הדרך, (דען צו וואַנדערן גרינדליך דאָרף נעהמען יאָהרען), און מיר האָבען ניט גיפונען ניט קיין משה טראַסק און ניט קיין פייווקע חיענעס, ניט קיין פוואַטעי מאָנפעקטשורער

שנעלער וויא דיא אנדערע אברים, כדי זיי זאָלען שנעל וואַכסען און דיא וואונד זאָל זיך פארדעקען און ניוונד ווערען. דיא זעלביגע רויטינקע קיקעלאַך קומען אריין מיט דער פריססינקייט אין דיא דינינקע אָדערלאַך פון מאַרד אין קאָפּ, און עס ווערן דערפון בעשאַפּען דיא גיראנעס; דיא זעלביגע קיקעלאַך בריינגען דיא נייטיגע נאָהרונג אין דיא רינקעלאַך וואָס ציהען זיך צום אויג, און דאָס אויג האָט דערפון דעם כוח אויפצונעהמען אין זיך אלעס וואָס עס טהוט זיך ארום אונז; דאָס זעלכע בלוט פרישט אָפּ און בענייערט דיא מוסקעלען אין אונזערע הענד און פיס אין אלע אברים, וועלכע ווערן אָבניניצט פון דער ארבייט און אויף פון לעבען, פון דעם שטענדיגען פראָצעס וואָס ארבייט זיך אין זיי, און דורך דעם קריגען מיר נייע כחות ווייטער צו לעבען און ווייטער צו ארבייטען. דאָס האַרץ, ווידער, האַלט נאָר אין איין ארבייטען וויא א פומפּ מאַשינע, פון איין זייט. ציהט עס אריין דיא בלוט פון קערפער און שיקט עס אין דיא לונגען, און פון אנדערן זייט עמפאָאנט עס פון דיא לונגען און שיקט עס אין קערפער. דאָס האַרץ איז אין גאָנצען נור גרויס אונגיפעהר וויא אייער פויסט, און דאָך זעהט וואָס עס ארבייט אויס! עס שלאָגט אין ערד פון 70 מאל אין א מינוט, 4200 מאל אין א שטונדע, און 100,800 מאל אין א טאָג. מיט יעדען שלאָג וואַרפט עס ארויס פון זיך $\frac{2}{3}$ אונזעס בלוט, דאָס איז 175 אונזעס אין א מינוט, 656 פונט אין א שטונדע, און $7\frac{3}{4}$ טאָן אין א טאָג. דאָס גאָנצע בלוט פון קערפער נעהט דורך דורכ'ן האַרצן אין 3 מינוטען. ווען א פומפּ מאַשינקע זאָל ארבייטען מיט דער זעלביגער קראַפט און מיט דער זעלביגער שטענדיג-קייט וויא דאָס האַרץ, וואָלט זיא גיקענט ארויפ פומפען אין איין טאָג 122 טאָן וואַסער אויף א פוס הויך. דיא לונגען נעהמען אריין אין זיך כערד א גאלן לופט מיט א גיוועהנליכער איינאָטהעמונג. מיר ציהען אָב דעם אָטהעם 1200 מאל אין א שטונדע, מיר אָטהעמען אריין 1000 גאלן לופט אין א שטונדע, אָדער 24 טויזענד גאלן אין א טאָג. דיא מלוכה האָט אויף א גאָנצע ארמעע וואָס היט איהר פון פיינדע פון דרויסען. דאָס איז דאָס נערווען סיסטעם. מיר האָבען פריהער גיאָנט אז דאָס

דאן בלוט צו יענעם קראנקען אבר, איהם אויסצור-
היילען. איינעמס אונגליק איז אלעמענס, אָדער
קיינעמס, נור דאָ, אין אונזער מלוכה, אין וועלכער
מיר זיינען דיא אברים, איז מעגליך א משה טראסק
מיט א פייווקע היענעס, דיא זיפעטע דער ביי
איינעם, און א אונערטרעגליכע פווע ביי א'ן אנדערן,
פיעבערהאפטע אונמעגשליכע טהעטיגקייט איז איין
אָרט, און א הייליגע געטליכע רוהע ביי א'ן אנדערן,
שווינדזוכט פון צופיעל, און פאראלז פון צו ווייניג
ארבייטען.

וויא גיפעלט אייך דיא וואונדערבארע מלוכה,
ר' משה?

ר' משה האָט זיך פארטראכט און ניט גיענט-
פערט, נאָר ארויסענהענדיג האָב איך איהם גיהערט
מורמלענדיג:

— ננא! געשעדיגט זאָך ער ווערן! דאָס איז
א מויל, דאָס איז א מויל!.....

זקף גדול.

און ניט קיין אויסגידארטען אָפּערייטאָר. אין א מלוכה
וואו עס גיפנען זיך אַזעלכע תרת־דסתרא'ס (ווי-
דערשפרייכע) קען ניט זיין אקעס גיוונד. „דאָהער
איז סאָמטהינג ראָטען אין דענעמאָרק“ — וויא
שעקספיר האָט גיוואָנט. וואָס, למיטל, וואָלט איהר
זאָגען, ווען איהר זאָלט זעהן א מעגשליכען קערפער
וואָס האָט איין פוס דיק און פעט, און דיא אנדערע
אין דער זעבעטער דער? וויא וואָלט אייך אויס-
גיוויזען א מעגש מיט שווינדזוכט וואָס האָט א פאָר
שטאַרקע מוסקוליסטע הענד? אין דער וואונדער-
באַרער מלוכה וואָס פיהרט זיך אויף'ן סאָציאַליס-
טישען אופן, איז אזא זאָך ניט מעגליך. איינס פון
דיא ביידע: ענטוויידער איז דיא מלוכה אין גאַנצען
גיוונד, און דאן האָט זיך קיין אבר ניט צו בעקלאָגען,
אָדער איז דיא מלוכה ערגיץ-וואו קראַנק, דאן
ליידעט אַלעס. ניט זיך א גונק אין פוס, און דער
גאַנצער קערפער קריענט פיבער. אָט דאָס הייסט
אחדות. דער גאַנצער קערפער, אלע אברים שיקען

וואָס איז דיא ליעבע?

V.

הייב האָט נור עקזיסטירט פינסטערניס, וויסטענעס,
גאָט און מעהר גאָר ניט. אונזער בורא איז גיוואָרען
אומעמטיג איינעם אַליין צו רעגירען איבער פינסטער-
ניס און וויסטעניס, און איהם איז אַריינגיפאַנגען
א גידאַנק אָדער אידעע, דאָס ער זאָל מאַכען
א וועלט: אן ערד, א זונן, א לבנה, פערשיערנע
פלאַנצונגען, חיות און צום שלום דיא קרוין פון אַלע
געשעפפּע, דיא קאָפּע פון זיין צלם, דעם מעגש-
זאָ זעהען מיר, דאָס פריהער וואָר א געדאַנק
אָדער אידעע פון א'ן ערד, און דאן איז גיקומען
דיא ערד; פריהער איז גיווען א אידעע פון א זון,
און דאן איז שוין גיקומען דיא זון; פריהער איז גיווען
דיא אידעע פון א בוים און דאן איז שוין גיקומען
דער בוים, פריהער דיא אידעע פון מעגשען און
נור שפעטער דער מעגש זעלבסט; קורץ, פריהער
האָבען עקזיסטירט דיא אידעע פון אונזער וועלט

מיר קומען איצט צו דיא רעכטע גידיכטע פון
דיא אידעאליסטישע מעטאפיזיקע. מיר
וועלען דאָרום בעטען אונזערע לעזערניגען און לע-
זער, — און זאָגאָר אויף דיא פון זיי, וואָס האָבען
לאַנג געשליעפען זייער גידאַנק אויף טאַלמודיסטישע
חקירות, — איבערצולעזען מיט א קאָפּ דיא פאָל-
גענדע קליינע איינלייטונג צו דיא אידעאליסטישע
וועלט-אַנשיואונג. דייעזע איינלייטונג וועט פיעך ער-
לייכטערען דעם קעזער, וואָס איז ווייניג בעקאַנט מיט
דיא פערשידענע פילאָזאָפישע סיסטעמען, בעסער
צו פערשטיין דיא טהעאָריע דער ליעבע פון שאָפּענ-
הויער, וועלכע, וויא מיר האָבען בעמערקט אין
אונזער פאַריגען אַרטיקעל, איז דיא וויכטיגסטע אין
דער ליטעראַטור.

דיא תורה הייבט זיך אָן מיט דעם, אז פון אַנ-

טאָן, און פערטרעטען פון פיערע דיינקער צווישען וועלכע דער דייטשער פילאָזאָף העגל פארנעמט דעם וויכטיגסטען פלאטין. דיזע פילאָזאָפיע, אָדער דער אידיעאליזמוס, איז אויך דער פונדאמענט, אויף וועלכען שאַפענהויער האָט אויפגיבויט זיין פילאָזאָפישע סיסטעם, און דער לעזער, וועלכער איז איצט מיט איהר אַביסעל בעקאנט, וועט שוין לייכטער פערשטיין זיין טהעאָריע דער ליבע וועגן וועלכע מיר וועלען איצט ריידען.

נאָך דער טהעאָריע פון שאַפענהויער גיבט עס בעפאר דער מענטש ווערט גיבאָרען אַ אידעע פון מענשען, וועלכע שטרעבט זיך צו פערקערפערן אָדער רעאליזירען, וויא מיר האָבען עס פריהער ערקלערט. דיזע שטרעבונגען דער אידעע ארויס-צוטרעטען אין אַ פאָרמע פון אַקערפער, אָדער זיך צו רעאליזירען, איז דיא אורזאכע פון ליבע. ווען אַ יונגער מאן פערקיעבט זיך אין אַ יונגע מעדכען, בעדייטט עס נור דאָס אַ גיוויסע אידעע פון אַ גיוויסען (צומונפטיגען) מענשען וויל זיך פערקערפערן, און דאָס דיזע אידעע האָט אויסניקליכען דיזען יונגען מאן און דיזע יונגע מעדכען אלס מיטעל אָדער אַ מעדיאום, דורך וועלכע זיא וויל ארויסטרע-טען אין לעבען. אזוי דיינקט שאַפענהויער; און ווען אונזער לעזער וועט זיך ניט דערשרעקען פאר דיזע מעטאפיויקע, וועט זיך אָנגעמען מוטה און וועט ענדיגען אונזער ארטיקעל, וועט ער דערוועהן אַז דאָס איז אייגענטליך נאנץ פראָסט.

מיר האָבען ביז אהער גיברויכט דעם וואָרט „אידיע“; מיר האָבען עס גיטאָן, ווייל דיזער וואָרט ווערט גיברויכט פון אלע מעטאפיויקער. שאַפענהויער זעלבסט אָבער גיברויכט איהם זעלטען. ער האָט זיין אייגענעם וואָרט פיר זיין פילאָזאָפיע, נעמליך דעם וואָרט „ווילע“ („דאס וועלען“) מיר וועלען יעצט אויף געפרויכען דעם זעלביגען וואָרט.

ווען אַ יונגער טאָן, אלא, פערליעבט זיך אין אַ יונגע מעדכען, זאָ בעדייטט עס ניט מעהר און ניט ווייניגער וויא אַז ערגעץ גיבט עס אַ אידעע, אָדער אַ ווילען פון אַ מענטש, אָדער אינדר-ווידואם וועלכע וויל אָנהייבען צו לעבען. דיזע אידעע אָדער ווילען פון אינדרווידואם זוכט

און פון יעדע אייגענעלע זאך און בעשעפעניס וואָס גיפנט זיך אויף איהר, און נאכדעם שוין איז גיוואָ-רען דיא וועלט, און אלעס וואָס מיר זעהען אין און אויף איהר.

אזוי ערקלערט דיא תורה דעם אָנפאנג פון דער וועלט, און אזוי ערקלערט אויך דיזען אָנפאנג דיא אידעאליסטישע פירקאָזאָפיע. דער אונטער-שיער איז איהר, נאָך דער תורה נאָך גיעבט עס אויסער דיא אידעען אַ גאָטהייט, וואָס פאָבריצט דיא אידעען. ווערענד נאָך דער אידאליסטישער פילאָזאָפיע, אָדער מעטאפיויקע, גיבט עס נור אידעען, וועלכע זיינען ביי אייניגע מעטאפיויקער דיא גאָטהייט זעלבסט. ווייטער: אין דער תורה איז פריהער דאָ אַ גאָט; דאָן קומען אידעען פון פערשיעדענע זאכען און אַם ענדע קומען שוין דיא זאכען זעלבסט, וועלכע זיינען פערקערפערונגען, דיא גופים, פון דיא אידעען, אָדער, וויא אין דער פילאָזאָפיע איז בעקאנט, רעאליזירטע אידעען. ביי גיוויסע מעטאפיויקער אָבער, זיינען פריהער דאָ נור אידעען. דאָן קומען ווידער אידעען, און צום שלום אויך נור אידעען. דיא גאנצע וועלט איז ביי דעם מיטאפיויקער אַ וועלט פון אידעען: דיא וועלט איז נור אַ אידעע פון אַ וועלט, מיט אידעען פון זאכען און באשעפעניסען. אזוי, ווען איך זעה אימעצען זיצען אויף אַ שטול, חיים, צום ביישפיל, זיצט אויף אַ שטול, הייסט עס ניט ביי דעם מעטאפיויקער דאָס „חיים זיצט אויף אַ שטול“: עס הייסט ביי איהם, דאָס דיא אידעע פון חיים'ן און דיא אידעע פון אַ שטול גיפנען זיך אין אַזאַ פערהעלטניס (relation) איינע צו דיא אנדערע, דאָס צוזאמען גינעמען, רופען זיי ארויס אין מיין קאָפּ, אָדער ריכטיגער, אין דיא אידעע פון אַ קאָפּ, וואָס איז גיבונדען מיט דיא אידעע פון „איד“ — אין דיזער אידעע רופט עס ארויס — אַ גאנצע אויס 6 טייכען צוזאמענגיבונדענע אידעען, וואָס ווערט אויסגידריקט דורך דיא ווער-טער (דורך דיא אידעען פון ווערטער), „איד זעה דאָס חיים זיצט אויף אַ שטול“.

דאָס איז אין קורצען דיא אידעאליסטישע פילאָזאָפיע, דיא אידעאליסטישע וועלטאנטוואונג. אָדער דיא אידעאליסטישע מעטאפיויקע. זיא איז גיווען בעשאַפּען פון דעם אלטען גריכישען פילאָזאָף פלא-טאן.

יונגע מעדכען, זא בעווייזט עס דאָס זייערע קינדער וואָלטען גיווען ניט קיין גיראָטענע און אומד-גליקליכע באַשעפעניסען. ווירקליך ליידענשאַפטליכע לעבע איז דאָרום אזוי זעלטען, ווייל עס טרעפט זיך פּערהלטניסמעסיג ניט אָפט, אז מאַן און פרוי פאָסען זיך איינע צו דיא אנדערע אזוי גוט, דאָס זייערע קינדער זאָלען זיין פאָלקאָם.

אָננעמענדיג דעם שטאַנדפּונקט, דאָס לעבע ווערט פּעראַורזאכט דורך אימענעס, "ווילען" צו לעבען, און דאָס, וואָס בעסער עס וועט אַרויס דיזער צוקונפטיגער "אימיצער" אלץ שטאַרקער און ליידענשאַפטליכער איז דיא לעבע צוויי-שען דיא עלטערען פון דיזען "אימיצען", בויט וויי-טער שאַפענהויער אויף איהם זיין גאַנצע טהע-אָריע פון לעבע, ווערע — וואָס מען זאָל ניט זאָגען פון איהר פונדאמענט, — ענטהאַלט, אין איהרע איינזעלהייטען פיעלע וואַהרהייטען, אַבּוואָהל זיי זיינען מאַנכע מאָל אַביסעלע גרעבלעך.

דיא נאַטור, בעווייזט שאַפענהויער, שטרעבט צו פּערפּאָלקאָמען דיא מענשליכע ראַסע; דיא לעבע איז איהר מעכטיגסטע וואַפע אין קאָמפּף פיר דיזע פאָלקאָמענהייט. ווען אַ לעבענדרער גלויבט אז איהם גיפּעללט אַ בעשימטע מעדכען, איז דאָס נור אַ בעווייז, אז פון איהם און דיזעס מעדכען וועט אַרויס אַ נייער אינדיווידואם, וועלכער וועט זיין פאָלקאָמענער, אידעאלער, וואָס עס וואָלט גיווען פון איהם מיט אַ מעדכען וועלכע ער ליעבט ניט. ווען מיר וועלען זיך גיין צוקוקען צו דעם, וואָס אזוי מען פערלעבט זיך, וועלען מיר גלייך בעמערקען אז זעהר זעלטען פערלעבען זיך אַ מאַן אין אזא פרוי, איהרע פיזישע אייגענשאַפטען ווייזען אז עס וועלען פון איהר אַרויסקומען ניט קיין שיינע, גיונדע און גאַראַנטאָלע קינדער.

עס איז אַן אונזין ווען מען גלויבט דאָס דער צוועק דער לעבע איז גענען-לעבע, דאָס ביידע צדדים זאָלען זיך לעבען. דער ווירקליכער ציעל אין דער לעבע איז נור בעזיטן (possession), פיעלעס ווירד געאַפּפּערט צו בעזיטען אָדער האָבען דיא פּערזאָן וואָס ווערט גילעבט, אזוי דיינקט שאַפענהויער, און מיר גלויבען, אז ער איז גירעכט. ווען איהר, לעזער, לעבט אַ יונגע פרויענציעמער,

אויס דעם מאַן און דיא פרויענציעמער דורך וועלכע וואָס מען זיך בעסער, לייכטער, בעקוועמער, און הויפטזעכליך פאָלקאָמענער פּערקערפּערען אָדער רעד-אליזירען; און געפֿינענדיג אזא פאָר פאָלק הייבט ער, דער ווילען, פון דיזען גייהימניספאָלען, אינדי-ווידואם. וואָס עקזיסטירט יע און עקזיסטירט ניט אין דער זעלבער צייט, אָן צו ווירקען אויף דאָס פאָר פאָלק וואָס אַ מאַננעט וואָס ציהט זיי צוואַר מען אַט דיזער מאַננעטישער געפֿיהל פון מאַן און פרוי הייסט געמליך דיא לעבע.

אויף דיזען אופן נאטירליך האָבען די יונגע לייט אַ גרויסען טעות ווען זיי גלויבען אז זיי ליעבן זיך איין פיר זייער אייגענעם פּערענליכען, דער שלויער "ווילען" פון דעם אונגיבאַרענעם אינדיווידואם שפּילט איינ-פאָר מיט זיי אַ טריק. ער מאַכט זיי גלויבען, אז זיי ווילען זיך פּערביענדען, אז זיי ווילען לעבען, אין אמת'ן אָפּער איז דאָס גאָר דער "ווילען" וואָס וויל זיי פּערבינדען, דער "ווילען" וואָס וויל לעבען.

דער מענשט אָדער דיא "אידעע", אָדער דער "ווילען" פון מענשען, וועלכער שפּילט אַזעלכע מיני טריקס איפּער נאָנץ אונשולדיגע און אונזי-סענדע יונגע מעדכען און יונגע מענער, איז ניט נור כיטער, זאָנדערען אויף זעהר ענאָאיסטיש. ער קימערט זיך זעהר ווייניג וואָס עס ווערט פון דיא יונגע לייט וועלכע ער מאַננעטזירט מיט לעבע, און דיינקט נור, אז דיא יונגע לייט זאָלען זיך נור פאָסען איינע צו דיא אנדערע אויף אזוי פיעל וואָס פיעל עס איז נאָטהווענדיג פיר דעם צוקונפטיגען מענשען.

דער "ווילען" וויל ניט נור ווערען אַ מענשט, זאָנדערען נאָך אַ גיראָטענער מענשט. לאָמיר דאָ גיברויכען דיא שפּראַכע פון שאַפענהויער זעלבסט: "ווען אַ יונגער מאַן הייבט אָן צו פיהלען אַ געוויסע גיינזיג (מאַננעט) צו אַ יונגע דאַמע, זאָ בעווייזט עס דאָס ערגעץ איז דאָ אַ "ווילען" פון אַ מענשען וואָס וויל אָנהייבען צו לעבען." אין דעם גלאַנץ פון לעבענדרע אויגען פון אַ פּערלעכטע פאָר זעהען מיר וואָס אַ נייע בעשעפעניס רייסט זיך צום לעבען. פּערקעהרט, זאָנט שאַפענהויער, "ווען מיר זעהען דאָס אַ יונגער מאַן האָט פיינט אַ

וויא מיר האָבען בעמערקט, דיינקט שאַפענהויער, אז דיא לעבע איז ניט מעהר וויא א מין קאמפף פיר עקזיסטענץ פון א נייעם אינדיווידאום; וויא אין יעדען קאמפף פיר עקזיסטענץ נעהמען אויס דיא יעניגע אינדיווידען, וואָס זיינען אים בעסטען צוגע- פאסט פיר א בעסערער נאכקאמנשאפט.

וויא ווירקט אלזא דיעזער פרינציפ אויף דער ענטוויקלונג דער לעבע? אין דיווען טהייל פון זיין טהעאריע איז שוין שאַפענהויער ניט קיין מעטאפי- זיקער, זאגנדיק אַן מאַן מיט א שאַרפען בליק, א מער- קווירדיגען גיוונדען מענשטן פערשטאנד און ווייט- גיענדיק ערפארהונג.

דיא לעבע, זאגט שאַפענהויער, איז אונטערגליף ביי מענשטן, וואָס קענען ניט ערצייגען א נאכקא- מענשאפט. א פרויענציעמער, וועלכע האָט פערלוי- רען איהר פיזישע פעהיגקייט צו האָבען קינדער און א מאַן אין דעם זעלבען צווייטאנד, קענען זיך ניט פערלעבען און קענען ניט ארויסרופען קיין לעבע ביי אנדערע. — יונגהייט, זאגט אַהן שיינהייט, קען נאָך צוציהען צו זיך; אָבער שיינהייט אָהן יונגע קען דאָס ניט בעווייזען. אויף קען מען זיך ניט פער- לעבען אין א פערזאן, וואָס ליידעט מיט א בראַנישע קראַנקהייט, ווייל דיווע גיט זיך איבער דיא קינדער און דער „ווילע“ פון צוקינפטיגען מענשטן, וואָס זוכט זיך צו פערקערענערען, ווייל גיט זיין אַין אייבער- חולה. דאָרום פערלעבט מען זיך אויך גיט אין א הויקער, וויא שוין זיין פנים זאָל גיט זיין. פערקעהרט אָבער, קען מען זיך פערלעבען אין א שיינע שלאנקע פיגור, זאגט ווען דאָס געזיכט איז גיט אזוי שוין, ווייל דאָס שטערט גיט אזוי פיעל דעם צוקינפטיגען אינדיווידאום. מע פערלעבט זיך גיט אין אַצו דאָרע פרויענציעמער, ווייל דאָרקייט איז גיט גינסטיג פיר דיא ענטוויקלונג פון עמבריאָ בעפאָר עס ווערט גיבאָרען. און אויס דעם זעלבען גרונד פערלעבט מען זיך אויך גיט אין צו פעטע פרויענציעמער, ווייל דער מאַן פיהלט אינסטינקטיוו, דאָס מיט זאָלכע פרויענציעמער קען מען גיט האָבען קיין קינדער. א הויכער ברוסט ביי א פרויענציעמער איז בעזאָנדרעם רייצענד פיר דעם מאַן, ווייל עס איז דירעקט פער- בונדען מיט דיא פעהיגקייט דער פרוי צו ערנעהרען דעם צוקינפטיגען מענש.

אָדער איהר, לעזערין, לעבט א יונגען מאַן, וועט עס אייך ווייניג טרייסטען דאָס דאָס יונגע פרויענ- ציעמער אָדער דער יונגער מאַן וואָס איהר ליבט, ליבט אייך אויך, ווען איהר קענט איהם אָדער איהר גיט האָבען. אָפט מאַכט עס אַן נאָך מעהר האַרץ- ווייטאָג. אויף דעם זיינען גיבויט פיעלע ראָמאַנען. און געטהע'ס בעריהמטער ראָמאַן „דיא ליידען פון אַרימען ווערטשהר“ וועלכער לעבט ליידענשאפטליך א פרויענציעמער, וואָס לעבט איהם אויף, און וועלכער בענייט זעלבסטמאָרד ווייל זיין גיליבטע איז אומ- גליקליכער ווייזע פעהרייאַטעט פאַר א צווייטען, דיווע ראָמאַן איז איינער פון דיא שאַרפסטע כאַ- ראַקטעריסטישסטע בעווייזע פאַר שאַפענהויער'ס גיט גאנץ דעליקאטענע טהעאריע, אז דער הויפט-צוועק דער לעבע איז דער בעזיטן, אָדער פשוט גירעט, דער פיזישער פערקעהר מיט דער גיליבטער פערזאן.

VII.

שאַפענהויער אָבער שטעלט זיך גיט אָפּ אויף דיווע אלגיימינע אייגענשאפטען דער לעבע: ער גייט ווייטער אַריין אין דיא אייגענלעייטען, וועלכע זיינען דורך און דורך אַריינגעל.

דיא נאטור, זאגט ער אין דעם בוך „דיא וועלט אלס אידעע און ווילע“, האָט אזוי באשאפען דיא מענשטן, אז דער מאַן איז אים שטאַנדע צו בריינגען אויף דער וועלט אונגיפעהר הונדערט קינדער א יאָהר אין דיא צייט ווען א פרויענציעמער קען נור ער צייגען איינס אָדער מייסטען צוויי קינדער א יאָהר. פון דעם שטאַמט געמליך, דאָס דעם מאַן ווערט גיכער מיאוס דיא פרויא, וויא דער פרוי דער מאַן. דיא אלגיימינע אידעע אָדער „ווילע“ שטרעבט זיך אי- מער צו פערקערפערן, צו רעאליזירען, איינפאך גירעט: דיא נאטור שטרעבט צו פערגרעסערן און צו פער- מעהרען דיא מענשהייט און דיא מענשיכע ראסע. דאָרום זוכט דער מאַן צו פערקעהרען מיט אזוי פיל פרויענציעמער וויא מעגליך, און פערקערט דיא פרויענציעמער, וועלכע אין אינטערעס דער מענשליכער ראסע, דאָס הייסט פיר דיא גיוונדהייט פון דיא צוקונפטיגע אינדיווידען, מוז זיך האלטען ביי איין מאַן. איז אימער שטענדיגער אין איהר לעבע צו דיווע מאַן.

קאליע פארבינדט זיך מיט א זויערע, ווערען ביידע זעהר ווארים און אפט זאגאר הייבען זיי אָן צו זידען. ווען זיי זיינען אָבער שוין פערבונדען, קיהלען זיי זיך אָב — ריכטיגער, דער נייער-קערפער, וואָס איז פון זיי גיוואָרען, ווערט קאלט און שטייף און פער-לירט דיא ענערגיע, וועלכע דיא טיילען פון נייעם קערפער אָדער פערבינדונג האָבען גיהאט ווען זיי זיינען נאָך גיווען לויז.

דזע כעמישע נייטראזאציאָן, גלויבט שאַפּענ-הויער, איז אין איהר פאָרם פיעל עהנליך צו דיא ליעבע. וואָס מעהר אונטערשייד צווישען ליעבענדע פערזאָנען, וואָס ווייניגער עהנליכקייט צווישען זיי-ערע כאַראַקטערען און פאָרמען, אַלץ שטאַרקער וועט זיין דיא שטרעבונג זיך צו נייטראזירען דורך דיא אנדערע פערזאָן, אַלץ ליידענשאַפטליכער וועט זיין דיא ליעבע. יעדער ליעבט אין צווייטען דאָס, וואָס איהם פעהלט אַליין. א מאַן, וואָס מעהר ער איז מאַן, אַלץ שווערער וועט זיך איהם זיין צו פערליר-ען אין אַ פרויענציימער, וועלכע איז ניט פרויענציימער-נינג. „דאָס עוויג ווייבליכע“ וועט אימער ציהען „דאָס עוויג מענליכע“. א מאַנעט ציהט אַלץ שטאַרקער, וואָס נעהענטער ער איז צו דעם געגענ-שטאַנד וואָס ער ציהט. פערקעהרט איז אָבער מיט דעם מאַנעט דער ליעבע, וועלכער, ווערט אַלץ שטאַרקער און מעכטיגער, וואָס ווייטער איין ליע-בענדער שטייט צום צווייטען.

עס איז בעוויזען, זאָגט שאַפּענהויער, דאָס קליינע שוואַכע פרויענציימער האָבען מעהר ליעב-גרויסע און שטאַרקע מענער; דאָס קלייניקע דאָרע מענער פערלעבען זיך גערנער און הויכע דיקע-פרויענציימער; אַ בלאָנדע פרוי ליעבט דונקעלע מענער, אַבנאָהל עס איז זענטען דאָס דונקעלע מענער פערליבען זיך אין בלאָנדינקעס. דיא אורזאכע דער-פון מיינט שאַפּענהויער, איז, דאָס העלע האָר איז ניט דער אירעזאל פון דעם „וועלען“ אָדער „זשעניע“ דער מענשהייט. העלע האָראין דער מענ-שליכער ראַסע איז דאָס זעלבע וואָס ווייסע מיין, אָדער גראַע פערד, זיי זיינען אַבנאָרמאַל-טעטען. קורצע נעזער פערליבען זיך אין לאַנגע נעזער; גרויסע מיילער אין קליינע. עס טרעפט זיך זעהר זעלטען, דאָס איין העסליכער מאַן זאָל

נאָטירליך, ניט כלומרשט שאַפּענהויער צו, דער קערפער שפיעלט ניט דיא איינציגע ראָללע אין נייעבע. דיא טאָטעס און דיא מאַמעס גיבען אויס פיעל געלד, דאָס דיא טאָכטער זאָל קענען פראַג-צווייזש, שפיעלען פיאַנאָ, ריידען וועגען ליטעראַטור, קונסט א. ז. וו. אָבער דאָס טהוען זיי מיט דער זעלבער אויסזיכט, מיט ווערבע זיי פערקויפּלעכדיגען קינסטליך זייער פיגור, פערגרעסערען דעם ביוסט. דאָרטען וואו עס פאָסירט, אַז מען פערלעכט זיך אין אַ מעדעכעס „בילדונג“, איז דאָס שוין מעהר אַ ליעבע מיט אַ רעכנונג, עס איז. ניט קיין ליידענ-שאַפטליכע ליעבע, וואו דער ווילען פון צוקינפטיגען מענשען רייסט זיך צום לעבען. דיא פון אונזערע לעזער, וואָס האָבען גילעזען דיא „קרייטצער סאָ-נאָטאָ“ וועלען געוויס אַליין בעמערקען וויא עהנליך, כמעט אייניג זיינען דיא אבזיכטען פון טאָלסטאָי און שאַפּענהויער אין דיעזען פונקט.

VIII

כעמיקער דערציילען וועגען אַ געוויסע ערשיי-נונג וואָס זיי רופען נייטראַליזאַציאָן. זיא בעשטייט אין פאָלגענדעם: עס גיבט געוויסע עלע-מענטען, אָדער כעמישע שטאָפּען, וואָס מען רופט אַלסאַלען; עס זיינען דאָ כעמישע שטאָ-פען, וואָס מען רופט זויערען; זויערען האָבען דיא אייגענשאַפט צו פארבען פאפירעלעך בעדעקט מיט דיא בלויע פאָרב פון לאַקמוס אין רויטה און אַלסאַלען האָבען דיא אייגענשאַפט צוריקצוקעהרען צו אַ פאפירעל, וואָס איז אויף דיעזען אַרט רויט גיוואָרען, זיין פריהערדיגע בלויע פאָרב. ווען מען גיסט צוזאַמען אַזאַ אַלסאַלע מיט אַזאַ זויערע, לאָמיר זאָנען סאָדע מיט שוועפע-זויערע, אָדער אַליום, דאן פערלירען ביידע, — אי דיא סאָדע, אי דער אַליום, — זייערע ספעציעלע אייגענשאַפטען און זיי בילדען אַ נייעם נייטראַלען (מיט אַ פאָר-יאָהר צוריק וואָלטען מיר דאָ, אין דיא היגע אידישע אַרבייטער וועלט גיזאָנט „אונפאַרטייאַטען“) קער-פער אָדער כעמישע פערבינדונג, וואָס אונטערשיי-דעט זיך אין גאנצען און האָט אין זיך קיין איינציגע אייגענשאַפט ניט פון אַין אַקאָלע, ניט פון אַ זויערע. אַזעלכע פערבינדונגען פינדען גיוועהנליך שטאָטט אונטער זאָנדערבארע אומשטענדען. ווען אַין אַל-

איז א קאמפף צווישען דעם אונשטערליכען טהייל פון מענש, צווישען זיין בערירפנים איבערצולעבען זיך זעלבסט, פארטצוועצען זיין עקזיסטענץ דורך דיא צוקונפטיגע דורות, און דעם יעניגען טהייל פון מענש, וועלכער קימערט זיך ניט וועגען דיא צוקונפט, זאגנדרן נור וועגען זיך זעלבסט, וועגען זיין אייגענעם גליק און בעקוועמליכקייטען. דער גליק און בעקוועמ-ליכקייט פון מענש איז אבער ניט ליעבע וועלכע איז אייגענבליקליך, זאגנדרן רוחניקייט, פריינדשאפט גיטריהייט, וועלכע פארדערן שוין גאנץ אנדערע זאכען וויא ליעבע, אזוי דיינקט שאפענהויער, און ער שעמט זיך ניט דאס אויסצושפרעכען. אין איטאליען וואר א מאל א גרויסער פאקט וואס האט גיהייסען פ ע ט ר א ק ע. זיין גאנצען לעבען וואר ער פערליבט אין א פרויענציימער מיט דעם נאמען לאאורא, וועלכע ער האט בעזונגען אין זיינע לידער. דיא לידער, אדער ס ט א נ ז ע, וועלכע ער האט געשריבען אונטער דעם איינפלוס פון דיוער ליבע, ווערען נאך היינט בעטראכטעט אלס דיא שענסטע ווערק דער פאעזיע. "וואלט", זאגט שאפענהויער, דיוער "פערטראקע גיקראגען זיין לאאורא, וואלטען זיינע לידער פערשטומט, וויא עס פערשטומען דיא לידער פון א נאכטיגאל נאכדעם וויא זיא ליינט איהרע אייער". דאס איז גראב, נאטירליך עס איז זייער גראב זיך אויסצודריקען אויף אזא אויפן, אבער ווער וועט וואגען צו בעהופטען אז דאס איז גיט וואהר?

אין דעם בעשטייט שאפענהויער'ס טהעאריע. ריידענדיג וועגען הע נ ע ל'ס פילאזאפיע בעמערקט קארל מארקס אז זיא האט נור איין חסרון: זיא שטייט מיט דיא קאפ אראפ און מיט דיא פיס ארוף. דאס זעלבע קען מען אויך זאגען וועגען שאפענהויער'ס טהעאריע. ער האט איהר גאנץ אונגאטהווענדיג פארבונדען מיט א "אידעע", א "וילען" א "זשעניע" פון א צוקונפטיגען אינדיווידואם. זיין טהעאריע ווארט גאר ניט פעהלען, ווען ער וואלט דאס אלעס דורכזאגען, פיל לייכטער, איינפאכער און ריכטיגער וועט זיין, ווען אַנשטאָט צו בעווייזען, דאס עס גיבט ערגעץ עפעס, וואס ציהלט צו אונזערער הערצער צו פערזאגען, דורך וועלכע מיר וועלען פערפאלקאמען אונזער ראסע, איינפאך צו זאגן

זיך פערליבען אין א העסליכע פרויענציימער: דאס איז ווייל עס טרעפט זעהר זעלטען אז איין מיאוסקייט זאל בעגעגענען א צווייטע וואס זאל אקוראט האבען איבעריג דאס וואס דער אנדערער פעהלט, כדי זיא זאל זיך קענען גיטראליירען. טרעפען זיך אבער אזעלכע צוויי מיאוסקייטען, דאן ליעבען זיי זיך ליידענשאפטליכער וויא שיינהייטען.

דאס אלעס זיינען דיא טריקס און הינטער-פיסלעך פון דיא "אידעע" אדער דעם "וילען" אדער דעם "זשעניע" פון דער מענשהייט, וועלכע קיר מערט זיך ניט פאר דעם גליק פון דיא ליבענדע, זאגנדרען פאר דעם אינטערעס פון דער ראסע. ניט דיא ליבהאבער, וועלכע ליגענדיג איינע ביים צווייטען אין דיא ארמען גלויבען, אז זיי האבען עררייכט זייער צוועק, זאגנדרען דיוער זשעניע דער צוקינפטיגער מענשהייט האט עררייכט זיין ציעל. וואס אנפערטריפט דיא ליבהאבער זעכסט וועט זייער ליידענשאפט גיך פערגיין. זיי וועלע זיך שנעל אַבקיחלען. דיא נאטור אבער, וועלכע האט אין זיין דיא צוקונפט, און נור דיא צוקונפט, דיא פאלקאמענהייט דער צוקינפטיגער ראסע האט אלעס עררייכט וואס זיא האט גיוועלט. שאפענ-הויער שטעלט זיך דא ניט אָפּ. מיט א מוראזש וועלכע באראקטערזירט איהם אלס א פילאזאף, שפרעכט ער אויס א גידאנק, וועלכען ניט פיעלע וואלטען גיוואנט אָפּען אויסצושפרעכען. אין דער ליטעראטור. ער זאגט נעמליך, אז אזוי וויא ליעבע דיוערט נור א קורצע צייט, און זיא איז ניט לאנג א קוועלע פון גליק פיר דיא ליבענדע, וועלכע נאך דעם ערשטען אויגענבליק בעפרידיגען זיך און ווערען קיהל, אזוי וויא דער "זינג" פון דיא איצטיגע מענשען איז ניט פערבונדען מיט זייער אינטערעס, מיט דעם אויב זיי פאסען זיך איינע צום צווייטען, זאגנדרען נור מיט דעם אינטערעס פון צוקינפטיגען מענשען, דעריבער האבען מענשען וואס הייראטען ניט אויס ליבע, זאגנדרען מיט ארעכענונג (ער מיינט ניט דוקא נעלט) האבען אזעלכע מענשען פיר מעהר אויס-זיכ, צו לעבען גליקליך נאך דער האכצייט, וויא מענשען וואס הייראטען אויס ליטער ליבע. אין "שיקער'ס טראגעדיע" "קאבאלע און ליבע" זעהען מיר דעם קאמפף צווישען דיוע צוויי שטרעבונגען. עס

מען. דער ים איז ניט גיזאלצען ווייך דאָרט שווימען הערינג, זאָנדערן הערינג זיינען גיזאלצען, ווייל זיי שווימען אין ים. איבריגענס, ווען מען זאל אפילו איבעררייען שאַפענהויערס טהעאָריע און אוועק-שטעלען איהר אויף דיא פיס, בלייבט נאָך דאָרטען פיעל, וואָס איז ניט אימער און ניט פיר אלעמען ריכטיג. וועגען דעם אָבער אין נעכסטען נומער, וואו מיר וועלען ריידען וועגען אנדערע טהעאָריען.

ל. מיללער.

נען, אז אלעס וואָס אונז גיפעלט, שיינט אונז צו זיין פאָלקאם. מיר פערליבען זיך ניט אין פאָל-קאָמענחייטען, זאָנדערן מיר פערפאָלקאָמען אין וואָס מיר פערליבען זיך. ניט דאָרום גיפעלט אונז אַ שלאַנקע פיגור, שיינע אויגען, אַ קליינער מויל, רונדע שולטער, ענטוויקעלטער ביסט, א. ז. וו. ווייל דורך זיי און מיט זיי ווערט ערצייגט אַ פאָל-קאָמענע, אירעאלע נאכקאָמענשאפט, זאָנדערן אַ פאָלקאָמענע אירעאלע נאכקאָמענשאפט ווערט דורך זיי ערצייגט ווייל מען פערליבט זיך אין שיינע פאָר-

דיא אַבשטאַמונג פון אייניגע אידישע ווערטער.

בערגישטעלט דיא בוכשטאַבען (וויא דאָלאַן — פון *таблица*) און אין מאַנכע פערביטען דיא קלענגע (וויא פֿיצעלע פון *bitzeln* — פֿיב) א. ז. וו. דיא דריי ארטען ענדערונגען געפינט מען אין אלע בער-קאנטע שפראַכען. דיא פראַנצויזישע ווערטער *me* און *me me* זיינען געקירצט פון דיא לאטיינישע ווער-טער *anima* און *medissimo* אין דעם ענגלישען וואָרט *pot* קומען אויס איבערגישטעלט דיא בוכ-שטאַבען געגען זיין דייטשען קרוב — *Topf*; צווישען דעם ענגלישען וואָרט *dale* און דעם דייטשען *Thal* קומט פאָר דיא פערבייטונג פון *d* אויף *th* אָדער פערקעהרט

וועגען דיא פערבייטונג פון דיא בוכשטאַבען איז נויטהיג מאַרף צו זיין, דער לעזער, אָדער שטודענט, זאל האָבען דעם כלל, דאָס עס פער-בייטען זיך נאָר אזעלכע קלענגע איינע אויף דיא אנדערע, וועלכע ווערען הערויסגערעדט פון איין ווערק צייג, וויא צ. ב. ב, פ, פ, ו — ווייל זיי ווע-רען הערויסגערעדט פון דיא ליפען, אָדער ג, ק, ב, — ווייל זיי ווערען אלע הערויסגערעדט פון האל; אויסער דעם פערבייטען זיך אָפּס איינע אויף דיא אנדערע דיא בוכשטאַבען ל, מ, נ, ר, וועלכע האָבען אַ נאָטירליכע שייכות צווישען זיך

אין יודיש-דייטש זיינען דאָ פיעלע ווערטער, וואָס דאָס רוב אירען ווייסען ניט זייער שטאַם. ווען מען בעטראַכט דיא דאָזיגע ווערטער פילאָלאָ-גיש זעהט מען, דאָס מאַנכע פון זיי קומען פון אַלט-דייטש, מאַנכע פון פערשידענע אנדערע שפראַכען און מאַנכע זיינען ווערטער, וואָס האָבען זיך ביי אירען אליין איבערגעמאַכט פון דייטש, נאָך זייער געברויך און גישמאַק.

פיעלע פון אונז, וועלכע זיינען אויפגיוואַקסען גיוואָרען מיט יודיש, זיינען געוויס נייגעריג צו ווי-סען דעם שטאַם פון אזעלכע ווערטער; איך וויל בעפרידיגען דיא נייגעריקייט און איך גיב דאָ דעם עולם אַ פערצייכנים פון אייניגע פון דעם סאָרט וועטער מיט פילאָלאָגישע ערקלערונגען.

אום מען זאל ניט פערשטעהן מיינע ערקלע-רונגען, מוז איך דאָ געבען אַ קליינע פילאָלאָגישע הקדמה.

דיא מעהרסטע פון דיא ווערטער, פון וועלכע עס ווערט דאָ גישמעסט, האָבען אַ ביכעל אַ גי-ענדערטען פנים געגען דעם, וויא זיי דארפען זיין אין דיא שפראַכען, פון ווערביז זיי קומען; מאַנכע זיינען געקירצט אָדער צוזאַמענגעצויגען (וויא קינג-פעט — פון קינדבעט), אין מאַנכע זיינען אי-

בענדעט (א נאָמען) פון איטאליענישען bene-
detto (דער בעדייטונג דערפון איז: געבענטישט,
ברוך).

ג.

נאָר (א חנוכה-דריידעל) דאָס איז א וואָרט וואָס
יודען האָבען אליין נימאכט דורך איבערזעצונג. נאָר
איז דיא איבערזעצונג פון דעם לאטיינישען וואָרט
T-Totum, וואָס מיינט דריידעל-שפיעל, וועלכעס
האָט עקסיסטירט ביי דיא אייראָפּיאישע פעלקער
פריהער אלס ביי אידען. וויא ביוואוסט שטעהען
אויף דיא זייטען פון א חנוכה-דריידעל דיא פיער
בוכשטאבען ג, ה, ו, ז, וועלכע זיינען דיא ראשי-
תבות פון גישמ, גאָר, האַלכ, שטעכט-אין. אויף
דיא קריסטליכע דריידאָף שטעהען דיא לאטיינישע
ראשי-תבות A, D, N, T, וועלכע בעדייטען:
Anfer — נעהם צו; Depone — לייג אָוועק; Nihil
— נאָר נישט; Totum — גאָר, ד. ה. אין גאַנצען.
אזוי וויא Totum בעדייטעט דעם הויפט-זעווינס
און T איז דער אָנפאַנגס בוכשטאב פון וואָרט,
האָט מען דאָס דריידעל א נאָמען גיגענען T-Totum,
ד. ה. נאָר.

נומפראַך פון דעם דייטשען נאָמען Gump-
recht,
גרייז פון דעם רוסישען ווארצל-
гѣмъ — זינדיגען, מאכען א פעהלער). דער
א איז דאָ פערביטען גיוואָרען אויף יי וויא אין בריין
(xpъnъ).

גרענדע פון'ם פראנצויזישען וואָרט grandeur
(פראכט, העררליכקייט, א גרויסע ראָלע).

ד.

דאוונען פון דעם לאטיינישען וואָרט divinae
(פערהייליגען, פערנעטערן).
דאלאָן איבערגיטעלט פון רוסיש задохъ
(האנד-פלעכע).

דול פון דעם ענגלישען וואָרט dull (פערטוי-
בען).

דיך (דער טייטש פון דעם העברייאישען וואָרט
יך) פון ענגלישען ih ga

מיט דעם, וואָס זיי זיינען אלע פלייסנדיג אין דער
אויסשפראכע.

פאַרשענדיג דעם שטאַם פון א וואָרט, דאָרף
דער שפראך-פאַרשער זוכען זיין גלייכען אין אזא
שפראך, מיט וועלכער דאָס פאָלק איז אין זיין
לעבען ניקומען אין פעריהרונג, און גוט זעהען,
אויב דיא ענדערונג, וועלכע איז אין איהם גע-
מאכט, האלט אויס מיט דיא נאטירליכע ענדע-
רונגען פון קרינגע, וועלכע עקסיסטירען צווישען
שפראכען, און ענדליך, אויב זייערע בעדייטונגען
האָבען א גיוונטע שייכות צווישען זיך.

מיט פילאָלאָגישע חקירות פערקריכט מען א
מאָל צו ווייט און דעריבער וועל איך בעטען דעם
לעזער, ער זאָל מיינע ערקלערונגען אָננעהמען
בלויז פיר השערות, כאָטש איך גיב אלעס אין א
טאָן פון געוויס און בעשטימט.

ווערטער און ערקלערונגען.

א.

אימפעט פון דעם לאטיינישען וואָרט impetus
(האסט).

אינד פון דעם לאטיינישען וואָרט unda (א
בואלע).

אָט פון דעם רוסישען ווערטעלъ (ראָ).
אַלמער פון דעם פראנצויזישען armoir (א
שאפע).

אָן פון דעם רוסישען ווערטעלъ (אָן דאָר-
טען).

ב.

באָיסע פון דעם סלאווישען וואָרט боѣ (א
נאָר). באָיסע ווערט אימער גיברויכט אין פערבינ-
דונג מיט קלמן — קלמן-באָיסע (קלמן-נאָר).
בולבע פון דעם לאטיינישען וואָרט bulba (א
געוויס מיט א קיילעכדיגען וואָרצעל — וויא א
קארטאָפּעל).

בייבעראַך פון Biberach — דער נאָמען פון
א'ן אלטער דייטשער שטאָרט.

ביכע פון דעם גריכישען וואָרט Byma אָדער
ענגלישען bema (א פלאטפאָרם, א רעדנער-טיש).

קללות קומען נאך דעם וואָרט בלויז צו ווייזען.
אין וועלכער פון זיינע ביידע בעדייטונגען עס דארף
נימונען ווערען — אין דער בעדייטונג פון שבועה
אָדער אין דער בעדייטונג פון פלוג (מיט אייטע —
שבועות, מיט אייטע — קללות). אין יודיש זיינען
דאָ מעהרערע ווערטער צו וועלכע עס ווערען צו-
ניזעצט ווערטער זיי אָבצוטייטשען: פּוס-נאָהע
(פּוס און נאָהע) פּיפּער-נאָטער (Viper און Nater)
אַ שלאַנג. וויא אזוי אייטע האָט זיך פּערנירזיט
אין טייטע ערקלערט זיך מיט דעם, דאָס פאר
איהם קומט אימער אין דיא פראגען דאָס ווערטעל
„מיט“: דאָס פאָקס האָט דעם ענדרכשטאב פון
דווען ווערטעל — ט — העריבערניצונען צו אי טע
(מי טאייטע).

ג.

ניחל, ניחל (יעוּס'ס גיבורטס נאכט) פון
דעם לאטיינישען וואָרט Na a is נעכירטליך —
dies natalis גיבורטס טאָג.

ד.

ספּאַקולען פון דעם לאטיינישען וואָרט Spe-
culum — מעהר צאָהל Specula (שפּיגלען).
ספּרינצע (א נאָמען) פון דעם שפּאַנישען
וואָרט esperanza (האַפּנונג).
סקראַבען פון דעם דענישען Skrabbe אד.
ענגלישען Scrub (סקראַבען, קראצען).

ע.

עקדעש, עגדעס פון דעם מיטעליהויף דיי-
טשען וואָרט egedese — אין היינטיגע דייטש
Eidehse (אַ יאָשטשעריצע).

פאַלמעסן איבערגיטעלט פון דעם דייטשען
וואָרט balsamlren פּערבייטענדיג אויף פ. (באַל-
זאמען, באַלמעזען, פאַלמעסן).

פאַרעווע פון דעם אנגלאַ-זאַקסישען bar איי-
פאך, מאָנער, אָהן האַפּט (ניט מילכיג ניט פליי-
שיג). דאָ איז פּערביטען b (ב) אויף פ.

פאַשען פון דעם איטאליענישען pascere
און רוסישען пасты (פּיטערן).

פּיפּערנאָטער פון דיא צוויי דייטשע ווער-

ה.

היינען (לינען אויף איין אָרט, פּוילען) פון דעם
רוסישען гнать (פּוילען), (נניען, הניען, היניען) דער
r איז דאָ פּערביטען אזוי וויא אין הויל (голь).

הויל פון דעם רוסישען וואָרט голъ (נאָקעט).

ז.

זאַסלינקע פון דעם רוסישען וואָרט за-
слонка (אין אויווען-דעקעל).

זעלדע (אַ נאָמען) פון פּויליש אָדער רוסיש
желта (נעלע). אידען האָבען פּיעלע נעמען פון פּויל-
ליש און רוסיש, וועלכע ווייזען אויף אַרבען, וויא:
טשערנע פון черна — שוואַרצע, בייילע — פון
бѣла — ווייסע א. ז. וו.

ט.

טאָרען פון דעם דענישען וואָרט tore (מעגען),
וועלכעס איז עהנליך צום ענגלישען dare (זיך ער-
לויבען).

טשאַלענט איבערגיטעלט פון רוסישען
וואָרט словить (פּערמאכען, פּערווקען), פּערביי-
טענדיג e אויף טש. זאַסלינקע איז אויף פון דעם
זעלבען שטאם (словить, за-слон-ка).

כאַפּען פון פּוילישען чапад אָדער פון קא-
טיינישען capere (פאַנגען).

כ.

כראַקען איבערגיטעלט פון פּוילישען וואָרט
charkac אָדער פון דעם פראַנצויזישען cracher
(כראַקען, שפּייען).

ל.

לאַטכער פון דעם לאטיינישען וואָרט latro
(אַ נגב). r פּערביטען אויף כ. דיא פּערבייטונג איז
נאָגין נאטירליך, ווייל ווען מען שפּרעכט אויס r
מיט'ן האַל, קלינגט ער וויא כ.

מ.

מיט טייטע שבועות } דאָס וואָרט טייטע
מיט טייטע קללות } וואָס קומט אין דיא
צוויי פראַגען, איז פּערנירזיט פון דעם אַנט-דיי-
טשען וואָרט eite (אייטע). וועלכעס בעדייטעט
שבועה אָדער פלוג. דיא ווערטער שבועות נאָן

שען Capa'b'e. (פעהיג). (אין פוילען איז דאס נאָך שטארקער פערגרייזט — „געפאוועלט“).

קאַפּאַטע פון דעם פראַציווישען Capote.

קאַפּעל (א נאָמען) פון דעם פוילישען נאָמען Koba, דיא פערקלענערונג פון Jakob (יעקב). דאָ איז פערביטען b (ב) אויף פ.

קאַציל (א בעגריסונגס-וואָרט פיר א פרוי — „קאַציל קומט!“) צוזאמענגעצויגען פון דיא דייטשע ווערטער Gottes wille (= גאָטס וויללע — גאָטס וויל — גאָטס ווילען), ווייל זיא זאָגט אין ברכות-השחר: „שעשני כרצונו“ (אזוי האָב איך גיהערט פון אַלטע לייט).

קונע פון דעם פוילישען Kuna (א מין געשטעק איינצופאַסען דעם קערפער פון א פערברעכער ביז איבערן האַלז).

קינד און קייט פון דעם אנגלאַ-זאקסישען אויסדרוק Kin and Kith (פערוואַנדעטע און בע-קאנטע, ד. ה. אַלע).

ר.

רידעל פון דעם רוסישען וואָרט рыц (גראַבען).

T (ט) אויף ד.

ש.

שאַיע טאַיע פון דיא רוסישע ווערטלאַך ce u to (דאָס און יענס).

אלכסנדר האַרקאָווי

טער Viper (פופער) און Nater וועלכע בעדייטען „שלאַנג“.

פיצעלע (קליין שטיקעלע) פון דעם דייטשען וואָרט bigeln (צושניידען אויף קליינע שטיקעלעך). דאָ איז פערביטען b (ב) אויף פ.

פלויין (דיא איבערעזעצונג פון דעם העברעאישען וואָרט „כבר“) פון דעם ענגלישען plain אָדער פראַנציווישען plain (א גלייכער פלאַץ).

פלעט צוזאמענגעצויגען פון דעם דייטשען Billet, פערבייטענדיג b (ב) אויף פ.

פּען, פּענע פון דעם לאַטיינישען penna (אין ענגלישען pen) א פעדער.

פער (א מיוחס, א פיהרער, דער פער פון א קהלה) פון דעם ענגלישען peer (א פאָרנעהמער אדעלאַט).

פ.

פאַניע פון דעם רוסישען נאָמען Bana (וואַניא). דאָ איז פערביטען b (ו) אויף פ.

פּוריע (אַנשטעל, ביזע מינע) פון דעם ראַטיי-נישען וואָרט furia (צאַרן).

ק.

קאַטאַוועס פון דעם אנגלאַ-זאקסישען וואָרט gedof (מעהרצאָהל gedofes), וועלכעס בעדייטעט: גערויט, שטיבעריי, שפיעל. דאָ איז פערביטען g (ג) אויף ק.

קאַפּאַבעל, קאַפּאַוועל פון דעם פראַנציוז-

דער מקור פון פראָפּיט.

פערלאנג און אָנבאָט. ווילט איהר אזוי פריינדליך זיין און ערקלערען מיר וויא דיוע צוויי עקאָנאָמישע פאָקטאָרן ווירקען אום צו בעשטימען דעם פרייז? שטײנ האַרט: אָד! וואָרום דען ניט? מיט דעם גרעסטען פאַרנעניגען, אדרבה! איך וועל אייך ערקלערען דיא הלכות ביונעס, אָדער וויא איהר רופט עס, דיא גרונדלאגען און פונדאמענטאלע ניוועזע דער פאָליטישער עקאָנאָמיע, אום איהר זאָלט אייך טאקי מעהר ניט אָפגעבען צו דעם סאָציאַליסטישען הומבאָג. אלזא, ווען דער אָנבאָט איז גרעסער, דאָס הייסט ווען אין מארק איז דאָ מעהר וואָרע איידער מען פערלאנגט, דאן פאלט דער פרייז, און, מיט איהם צוזאמען, דער פראָפּיט; ווען אָבער מען פערלאנגט מעהר וויפיעל עס ווערט אָנגיבאָטען אָדער פאַרגעלייגט אין מארק — דאן הייבט זיך דער פרייז און מיט איהם צוזאמען דער פראָפּיט. פארשטייט איהר שוין?

נוט מאן: אָה יע! און ווען דער אָנבאָט איז גלייך מיט דעם פערלאנג?

שטײנ האַרט: דער רעזולטאט איז דאן דער נאטירליכער פרייז.

נוט מאן: טאָ ווער בעשטימט דאָך דעם נאטירליכען פרייז? אפנים דאָך ניט דער פערלאנג און אָנבאָט.

שטײנ האַרט: וואָרום דען ניט?

נוט מאן: קענען דען צוויי גענען-ניזעצטע קרעפטע עפעס אויפמאָן און ארויסבריינגען?

שטײנ האַרט: געוויס ניט.

נוט מאן: זיינען דען ניט פערלאנג און אָנבאָט צוויי עקאָנאָמישע פאָקטאָרען, וועלכע ווירקען אין געגענניזעצטע ריכטונגען? איינער ציהט דעם פרייז אַלץ אַראָפּ און דער אנדערער — אַלץ אַרוף

שטײנ האַרט קאפיטאליסט: מעג איך אייך, מיסטער גוטמאן, זאָגען מיין מיינונג ווענען אייער רעדע, וואָס איהר האָט ניהאלטען אין ליבערטי האַלל?

נוט מאן סאָציאַליסט: איך בין העכסט צו פריעדען זיא אויסצוהערען.

שטײנ האַרט: איהר, סאָציאַליסטען, בע-הויפטעט, אז דעם פראָפּיט ציהען די באַסעס פון דיא אַרבייטער; דיוע בעהויפטונג איז ניט ריכטיג. ניט ריידענדיג דערפון, אז מיר האָבען אַ היתר אויפן פראָפּיט פאַרן פיהרען דיא ביונעס, זאָג איך, אז אונזער פראָפּיט קומט גאָר פון אנאָנדע קוועלע. דער פראָפּיט איז גאָר אייגענטליך דער דיפערענץ צווישען דיא צוויי פרייזען: דער נאטירליכער אָדער קאָסט-פרייז און מאַרק-פרייז. ווען איין אַרטיקעל, למשל, קאָסט מיר פינף סענט און איך קריג פאַר איהם אַכט, דאן האָב איך פראָפּיט 3 סענט; ווען איך קריג 10, דאן פראָפּיטיר איך 5 סענט א. ז. וו. דער מאַרק-פרייז ווערט נאטירליך בעשטימט פון דעם פערלאנג און אָנבאָט, פון דעם ווייל פיעל עס איז דאָ צו פערקויפּען, און פון דעם וויא אויף וויא פיעל עס זיינען דאָ קויפער. — אלזאָ זעהט איהר שוין, אז פראָפּיט קומט אין קיין פאל ניט פון זיא אַרבייטער, און אַלע אייערע רעדעס אויפ-צו-צייגען, אז דיא „אַרימע מאַסען נעבעך“ ווערן עקס-פּלואַטירט און פערריבט, זיינען בלויז דברים בטלים און פערפיהרונג.

נוט מאן: אלזאָ פראָפּיט נעמט זיך פון דעם דיפערענץ, מיט וועלכע מאַרק פרייז שטייגט איבער דעם נאטירליכען קאָסט-פרייז? אָבער וואָס הייסט עס נאטירליכער פרייז? דורך וועמען און וואָס ווערט ער בעשטימט? איהר זאָגט, אז דורך

נוצליכקייט פון דער זאך: והא ראיא וואסער: עס איז זעהר נוצליך און דאך האָט עס ניט קיין טוישווערטה; גאָלד האָט גראַדע אַ גרויסען טויש-ווערטה, אַבוואָהל וואסער איז פיעל ניצליכער, (3) אויך ניט פון דיא פּיזישע אייגענשאַפטען פון דער זאך, וואָרים פיעלע פּערשידענע אַרטיקלען האָבען איינע און דיא זעלבע ווערטה טאָ פון וואָס זשע דען היינט אָפּ דיא ווערטה?

שטײַנהאַרט: אויב דיא ווערטה פון אַ זאך איז ניט אָבעהנגיג פון איהרע פּיזישע אייגענשאַפּט-טען, היינט עס פּילליכט אָפּ פון איהרע גייס-טיגע אייגענשאַפטען. (ער לאַכט זיך פונאַנדער.)

נוט מאַן: זיי לאַכען, מיסער שטײַנהאַרט? אָבער איך וואָלט זעהר גיוואָלט מיר זאָלען קומען צו וועלכען עס איז שלוסס. פּרובירען זיי זיך צו דערמאָנען וואָס ליגט אין יעדער וואַרע אויסער דעם מאַטריאַל.

שטײַנהאַרט: אַרבייט.

נוט מאַן: און דיא אַרבייט איז איהר ווערטה!

שטײַנהאַרט: אָבער.....

נוטמאַן: קיין אָבער: נאָר נוצליכע אַרבייט האָט אַ ווערטה. דער פונט גאָלד איז טהייערער וויא דער פונט ברויט, ווייז און איהם ליגט מעהר מענשיכע אַרבייט.

שטײַנהאַרט (אונגדולדיג): וועל, וועל, טאָ פון וואָנען ווערט דאָך פּראָפּיט גיצויגען?

נוטמאַן: פון דעם אַרבייטער, נאטירליך. ווילט איהר אַזוי ניט זיין און ערקלערען מיר וואָס הייסט וואַרע?

שטײַנהאַרט: וואַרע איז אַ גימאכטער אַר-טיקעל, וועלכען מי קען פאַרקויפּען.

נוטמאַן: און וואָס איז זיין ווערטה?

שטײַנהאַרט: נאָך אייער חקירה נאָך איז זיין ווערטה דיא ניצליכע אַרבייט וואָס ליגט אין אַרטיקעל.

נוטמאַן: גאנץ ריכטיג: ווערטה איז גי-שאַצט נאָך דיא ניצליכע אַרבייט וואָס ליגט אין דער וואַרע.

שטײַנהאַרט: איך וואָלט אָבער וועלען וויסען.

וואָס נרעסער דער אָנבאַט איז אַלץ ביליגער; וואָס נרעסער דער פערלאַנג — אַלץ טייערער.

שטײַנהאַרט: יעס.

נוט מאַן: אַלזאָ ווען דער פערלאַנג און אַנ-באַט זיינען גלייך, זיינען זיי דאָך קראַפטלאָז אום עטוואָס נייעס ממציא צו זיין. ווען צוויי ציהען אַ שטעקען איינער אַהער און דער אַנדערער אין דעם אַנדערען זייט און ביידע ציהען מיט פונקט דיא זעלבע קראַפט, בלייבט דער שטעקען אויף אַן אַרט, קומט קיין בעוועגונגס-קראַפט פאַר איהם ניט ארויס, וואָרים ביידע קרעפטע זיינען זיך איינע דיא אַנדערע מבטל. מוז דאָך אַלזאָ דיא „נאטירליכע פריין“ ניט זיין דער רעזולטאַט פון אָנבאַט און פערלאַנג. ווילט איהר אַזוי ניט זיין און מיר נאָך אַמאָל ער-קלערען דיא אורזאַכע פון דעם נאטירליכען פריין? שטײַנהאַרט: (קלערט אַ ביסעל און שרייט אויס): דיא ווערדע, דיא ווערדע, גיוויס!

נוט מאַן: וואָס פאַר אַ ווערטה?

שטײַנהאַרט: וואָס, שטײַן, איהר ווייסט נאָר ניט? ווען מיר זאָגען, למשל, אַף אַ זאך, אַזויא האָט אַ ווערטה, מיינען מיר דאָך דערביי אַז זיא איז ניצליך: אַלזאָ ווערטה איז נומין, און דער נאטירליכער פריין פון יעדער זאך ווערט בעשטימט פון איהר נוצליכקייט.

נוט מאַן: טאָ וויא זשע קומט עס אַז אַ שטײַגער וויא קופט, זאָגענשיין און פיעל אַנדערע נאטירליכע זאַכען און קרעפטע, וועלכע זיינען זעהר נוצבאַר האָבען דאָך ניט קיין שום מאַרק-ווערטה? וויא קומט עס, אַז אַ פונט ברויט אָדער פלייש, דיא נאטוהווענדיגסטע זאַכען, זיינען ביליגער פאַר גאָלד און זילבער? דערפון, (רוכט מיר, זעהט מען גאנץ דייטליך ארויס, אַז ווערטה האָט אַ צוויי-ערליי בעדייטונג: איין, זאך האָט אַ ווערטה ווייל זיא איז נוצליך און דיא צווייטע זאך האָט נאָך אַ נרעסערען ווערטה ניט צו ליעב איהר נוצליכקייט, זאָנדערען ווייל זיא קען אויסגעביטען ווערען אויף אַ ניצליכע זאך. אַזא ווערט הייסט טוישווערטה. איצטער איז דיא פּראַגע וואָס איז אַזעלכעס טויש-ווערטה און ווער בעשטימט איהר? (1) עס הענגט ניט אָפּ פון פערלאַנג און אָנבאַט, וויא מיר האָ-בען שוין דאָס גיזעהען; (2) אויך ניט פון דער

בעצאלטע ארבייט אָננירופען: מער ווערט ה. דאָס זיינען דיא פערהעלטניסע צווישען קאפיטאַל-ליסטען און ארבייטער: דיא ארבייטער קריגען וויי-ניגער וויא א דריטעל און דיא איבריגע (מעהר וויא צוויי דריטעל) גייט אין דיא קעשענעם פון דיא וואָס ארבייטען גאָר ניט.

שטיינ האַרט: אַלואַ נאָך אייערע רייד קומט אויס, אַז פראָפּיט איז אויף יעדען דאָללאַר מעהר וויא צוויי, דאָס איז דאָך אָבער ניט אמת. גוט מאַן: אָה, געוויס! אונזערע רעספּעקט-טאַבלע און גאָט'ס-פאַרברטיגע קריסטען און אידען קאפיטאַליסטען זיינען חס ושלום ניט אַזעלכע שינ-דער און רויבער. אָבער אין דער טהאַט נעמט דער קאפיטאַליסט מעהר וויא צוויי דאָללאַר קענען יעדען דאָללאַר וואָס דער ארבייטער נעמט, נאָר ער רע-כענט עס בזה האופן: ער זאָגט אזוי: „איהר, איר-בייטער קריגט 1000 דאָללאַר און איך מעהר וויא צוויי טויזענד; איך האָב אָבער אריינגעלייגט 34,000 דאָל. אין געביידעס, מאַשינעריי, מאַטעריאַל, ... און דערפון קריג איך איבער 2 טויזענד דאָללאַר א יאָהר. דאָס איז קוים 6 פראָצענט; דאָס דאַרף איך נאָך טהיילען מיט'ן לענדלאָר. עס איז ווירק-ליך זעהר אַ קליינער פראָצענט, עס בעצאָהלט זיך גאָר ניט. ערשט זעהט איהר שוין, מר. שטיינ-האַרט, אז דער ארבייטער אליין איז דער מקור פון פראָפּיט? אונז אורחא פון וואָנען נעמט זיך דאָס דיא 34 טויזענדער? אויף פון דעם ארבייטער! אויף פון אָנגעקליבענע פראָפּיטען! —

זיידעס.

וואָס, נאָך אייערע חקירות נאָך, איז דיא ווערטע פון ארבייט נופא?

גוטמאַן: אום צו ארבייטען מוז מען האָבען ארבייטס קראַפט. דיעזע ארבייטס-קראַפט ווערט פראָדוצירט אזוי גוט וויא יעדע אַנדערע וואַארע, און דרום ווערט איהר ווערטע בעשטימט. דורך דעם סכום פון ארבייט וואָס ווערט גיברויכט אום דיעזע ארבייטס-קראַפט צו פראָדוצירען. און וואָס עס ווערט גיברויכט אום צו פראָדוצירען ארבייטס-קראַפט ווייסט איהר גאָנץ גוט.....

שטיינ האַרט: אָה, געוויס, לעבענס-מיטלען! גוטמאַן: זעהר ריכטיג, אַלואַ וואָס איז דיא ווערדע פון א טאָג ארבייטס קראַפט?

שטיינ האַרט: פונקט אזוי פיער, וויפיעל דיא ווערדע פון דיא מיטלען וואָס דער ארבייטער פאַרברויכט אום צו קענען פראָדוצירען ארבייטער-קראַפט אויף אַ טאָג.

גוטמאַן: ערשט איז זעהר לייכט צו פאַר-שטיין פון וואָנען פראָפּיט נעמט זיך. מיר נע-מען אָן, אַז אַלץ, וואָס אַין ארבייטער פאַרברויכט אַ טאָג, קען אויפגימאַכט ווערען אין 3 שטונדען; דאָס בעשטימט איהם זיינע וויידושעס, וואָס ער קריגט פאַר ארבייטען 10 שטונדען אַ טאָג, אַלואַ 3 שטונדען ארבייט ער אום צו פאַרדינען אויף זיין גיברויך, דיא איבעריגע 7 אַנדערע שטונדען ארבייט נעמט אונזעך דער קאפיטאַליסט אָהן שום גיצאָלט. דער ארבייטער גיט אַלואַ מיט 7 שטונ-דען ארבייט מעהר, וויא מען בעצאָהלט איהם. אין עקאָנאָמישען לשון ווערט דיוע ניט-

וואַרימקייט און איהר קראַפט.

(טהערמאָמעטער און לאָקאָמאָטיוו).

רונגס פונקט. לאָמיר איהר אריינטראָגען אין אַ וואַרימע שטוב און אין איהר אריינשטעלען אַ טער-מאָמעטער — וועגען מיר זעהן דאָס פאָלגענדע: דיא שניי וועט ווערען וואַרימער, און דיא קוועקזילבער וועט זיך אַלץ הייבען. הייבען ארויף צו. זיא וועט

II

איצט וועגען אַין אַנדער אינטערעסאַנטען פונקט.

קאָמיר נעהמען שניי, וואָס האַלט אַ נידעריגערען גראַד, (דאָס הייסט זיא איז קעלטער), וויא דער פריה-

וועלכע פאָדערט זיך אלס אַרבייטסקראַפט אין שמער-
צען אָדער פאַרען, וועט דער לעזער קענען פאַר-
שטיין פילע גיוויינליכע ערשיינונגען, ווענען וועלכע
ער האָט זיך ביז אהער אוראייניוואַנדערט. צום
ביישפּיל: ווען מען נעמט איין דיא האנט אין
ספּירט, ווערט דיא האנט באלד קאַלט. דיא אור-
זאַכע איז, וואָס ספּירט גייט ניד איהער אין פאַרע
(עס פאַרעט זיך גיך אויס). דאָס אויספאַרען זיך
פאָדערט וואַרימקייט, וועלכע עס נעמט פון האנט.
דיא האנט פילט דעריבער קעלט (דאָס הייסט,
וויא מיר האָבען ערקלעהרט, עס קומט איהר אָפּ
וואַרימקייט).

ווען איהר וועט אין וואַסער אַריינלייגען זאַלץ,
וועט דיא וואַסער קאַלט ווערען. וואָרום? ווייל
דיא זאַלץ צוגייט (צושמעלצט זיך) און דיא אַרבייטס-
קראַפט וועלכע צונעמט דעריי איהרע טיילכעלעך—
דאָס איז וואַרימקייט, וועלכע דיא זאַלץ נעמט צו
פון דיא וואַסער. דיא וואַסער, מיט אַנדערע ווער-
טער, פערלירט וואַרימקייט, פון וועלכע עס ווערט
אַרבייטסקראַפט פאַר דיא שמעלצונג פון דיא זאַלץ.
ווען מען האלט וואַסער אין אַ ניט-גינלאַנצמע
ליימענע כלי איז דיא וואַסער קעלטער וויא אין אַ
גלעזערנע כלי צום ביישפּיל. דיא אורזאַכע איז דאָס
פאָלגענדע: דיא ליימענע כלי האָט אין זיך קליי-
ניגסע לעכעלעך (פאַרען), וועלכע מען זעהט ניט
מיט דיא גיוואָהנליכע אויג. דיא וואַסער קומט דורך
דיזע לעכעלעך דורך. אויף דעם אויסווייניגסמען
זייט איז אַלואַ דאָ וואַסער; אָבער אזוי וויא זיא
איז דאָרטען זעהר ריך, פאַרעט זיא זיך גיך אויס.
דאָס אויספאַרען-זיך פאָדערט אָבער וואַרימקייט און
דיזע וואַרימקייט נעמט זיך אויף פון דיא וואַסער,
זאָ דאָס דיא וואַסער אינווייניג פאַרלירט אַלץ וואַרימ-
קייט.

אין אינדיען האָבען זיי אַוועלכע ליימענע כליס
אין וועלכע דיזע אָפּהינגט איז אזוי שטאַרק, אז
פון דיא וואַסער ווערט אייז.

זומער מאַכט מען אייז מיט פערשידענע ניצייג
וועלכע זיינען גיגרינדעט אויף דעם זעלבען פרינציפּ.
צום ביישפּיל: מען נעמט אַ כלי, אין וועלכע דער
דעק און דיא ווענטלעך זיינען אויסגעלייגט מיט
רוקעלעך; איז דיזע רוקעלעך גיסט מען אָן פלי-

זיך אָבער צוערשט בלויז הייבען ביז דעם אייז-
פונקט (פריהונגס און שמעלץ-פונקט) און דאן וועט
זיא אויף דיזען פונקט שטיין דיא גאַנצע צייט ביז דיא
גאַנצע מאַסע שניי וועט אין גאַנצען צושמאַלצען
ווערען און פון איהר וועט ווערען וואַסער. דאן
ערשט וועט דיא קוועקזיכער וויעדער זיך נעמען
הייבען. דאָס קומט ארויס פון דעם פאָלגענדען:
בשעת דיא שניי איז גאָץ שניי, און זיא ווערט וואַ-
רימער בלייבענדיג שניי, ווירקט איהר וואַרימקייט
אויף דיא קוועקזיכער. ווען אָבער זיא דערגרייכט
דעם פונקט פון פריהרען (וועלכער, וויא מיר האָבען
שוין גיזאָגט אין דיא ערשטע העלפט פון דיזען
אַרטיקל, איז אויף דער שמעלץ-פונקט) און זיא
הייבט אָן צושמאַלצען צו ווערן אויף וואַסער, גייט
אָוועק דיא גאַנצע היץ, וואָס איהר קומט צו, אויף
דיא אַרבייטס-קראַפט פון שמעלצען. וויא עס איז
שוין פריהער ערקלערט גיוואָרען, בעשטייט דאָס
שמעלצען אין דעם וואָס דיא מאָלעקולען, דיא טייל-
כעלעך פון דיא זאַץ, ווערען ברייטער פאַרנאָנדער
גערוקט. דיא וואַרימקייט, וואָס קומט צו דיא אייז
אָדער דיא שניי, בשעת זיא האלט זיך אין שמער-
צען, גייט אַלואַ אָוועק, זיא ווערט פאַרצערט, אויף
קראַפט פאַרנאָנדערצושפאַרען דיא טיילכעלעך. דער
ריבער קען זיא ניט ווירקען ניט אויף דיא קוועק-
זיכער ניט אויף קיין אַנדער-זאַץ, וואָס זאָל זיך
נעפינען אין דיא שניי. וויא אָבער דיא שמעלצונג
איז שוין אין גאַנצען גיענדיג, און עס פאָדערט
זיך שוין ניט קיין וואַרימקייט פאַרנאָנדער צו
שפאַרען דיא מאָלעקולען, הייבט דיא וואַרימקייט,
וואָס קומט צו, שוין אָן צו ווירקען אויף דיא מוועק-
זיכער און דיא קוועקזיכער הייבט זיך.

דיא וואַרימקייט, וואָס דער טערמאָמעטער
ווייזט ניט, ווייל זיא ווערט פאַרטאָן אויף אַ
צושמעלצען, הייסט אין פיזיקע פאַרבאָרגענע
וואַרימקייט.

דאָס זעלבע איז מיט וואַסער וואָס האלט אין
קאָכען. דער טערמאָמעטער וועט דיא גאַנצע צייט,
וואָס זיא קאָכט, שטיין אויף אַן אָרט, ווייל דיא
וואַרימקייט וואָס קומט צו ווערט פאַרטאָן אויף
דיא קראַפט צו מאַכען פאַרע פון דיא וואַסער.
וויסענדיג ווענען דיא פערבאָרגענע וואַרימקייט,

שטאנד נעמט דיא אמאניא צו אזוי פיל ווארימקייט פון דיא וואסער, אז זיא ווערט פארפארען. ג. ראבינאוויטש.

סינע אמאניא הלשוה טראפענס פון וועלכע עס ווערט זעהר שנעל גאז. אין די כלי ניסט מע אן וואסער. איבערנייענדיג אין גאז פון איהר פליססיגע צור

דער לאקאמאטיף.

בעווענען. דער שכל וויא אזוי דער לאקאמאטיף קען זיך בעווענען, ליגט אין זיין מעכאניזם אין דיא דאמפף ליגט דיא קראפט דעם מעכאניזם מוס צו בעווענען. ווען דער לאקאמאטיף וואלט ניט גיווען געבויט אויף זא איין אופן, דאס ער זאל זיך קענען בעווענען, וואלט דיא דאמפף גאר ניט גיקענט אויפמאן. פונקט וויא דער ניימאשין. ווען ער וואלט ניט גיווען געבויט מיט א שכל, אז ער זאל קענען מאכען א שטאך, וואלט דאן דעם מאשינערס פיס גאר ניט גיקענט מאכען. אזא, א העלפט פון דעם אייזערנעם פערד איז אונז שוין ערקלערט. יעצט וועלען מיר זיך נעהמען צו דיא וויכטיגערע העלפט, ד. ה. צו דעם מעכאניזם מוס, וועלכען דיא דאמפף בריינגט אין בעווענונג. דיא וויכטיגסטע טהייל פון דעם מעכאניזם, איז דער צילינדער. אט דער צילינדער, דאס איז — זא צו זאגען — דיא נערווען סיסטעם פון אונזער אייזערנעם פערד. אט דער צילינדער, (נערווען סיסטעם) ווערט גיבראכט אין בעווענונג, דורך דיא דאמפף (מארף). אין ער — דער צילינדער — בריינגט אין בעווענונג דיא (אברים) ד. ה. דיא רעדער און דיא אקסען. אונז בייבט אלזא צו זעהן, וויא דער צילינדער איז געבויט, און אויף וואס פאר איין אופן דיא דאמפף בריינגט איהם אין בעווענונג.

אט דא פאנגט זיך אן דיא גרעסטע שוועריג-קייט פאר מיר. און דארום בעט איך דעם לעזער גוט דיא קאפ צוצולייגען. און ווען איך וועל איהם הייסען זיך פארשטעלען א געגענשטאנד, וואס איהר פארמע דארף איהם זיין בעקאנט, זאל ער זיך אויף א מינוט אבשטעלען. און זיך גוט פארשטעלען דיא זאך אין געדאנקען.

דער צילינדער געפינט זיך אין דעם אונטערסטען טהייל פון לאקאמאטיף. ד. ה. אונטערן סא-מאזאר, אין דעם געגענד פון דיא רעדער. איך מוז מודה זיין, אז איך בין גיצואונגען,

צו געבען א נעניע ערקלערונג ווענען לאקאמאטיף, ווענען יעדען רעדעלע, שטיינעלע, שרייפעלע, א. ד. ג. איז פאר דיא לעזער פון דער "צוקונפט", ניט גייטיג. עס וועט גענוג זיין, ווען איך וועל טרייען צו ערקלערען, דעם עיקר השכל.

דער עולם מיינט, דאס דער כל וכל פון לאקאמאטיף איז דיא דאמפף, דאס אן דיא דאמפף ווענדעט זיך אלעס, און דארום בעטראכטען זיי איבערהויפט דיא אויבערסטע טייל פון דעם אייזערנעם פערד, אט דעם גרויסען רונדען קערפער, פון וואנעט דער קוימען ציהט זיך. דארטען, דאן טען, — טראכטען זיי זיך, — ליגט דיא גבורה און דער שכל. דער גרעסטער קארנער וואלט אונז טערגינאמען דיא האנד פון הרצען, און וואלט גי-געבען א שיינע מטבעה, ווען מען זאל איהם לאזען אריינקוקען אט אין דיא אונגלייכערע בויך. וויא איבערראשט וואלט ער אבער גיווען, ווען אנט שטאדט דארט צו געפינען הונדערטע משונהדיגע רעדער, שרייפען, שפונדזיגעס, און ווייט איך וואס, וואלט ער דארט גאר נישטאפען ווייניג מעהר וויא א איינפאכען סאמאזאר.

זאל זיך דער לעזער פארשטעלען א סאמאזאר וואר אין א לינעדיגע פאזיציע, און ער וועט דאן האבען א בילד פון דיא אויבערסטע טהייל פון לאקאמאטיף, ד. ה. פון דעם לאנגען, רונדען קערפער, פון וועלכען מיר ריידען. אין מיטען (אדער אונטען) איז א רעהר, וואו עס ברענען זיך דיא קוילען, ארום און ארום איז דיא וואסער. דיא ארבייט פון דעם סא-מאזאר איז ניט מעהר וויא צו פאבריצירען דאמפף, דורך'ן שטענדיגען קאכען דיא וואסער.

דער לאקאמאטיף און דיא דאמפף, זיינען צוויי בעזונדערע זאכען. זייער שייכות איינע מיט דיא אנדערע איז דאס זעלבע, וויא דיא שייכות פון ניימאשין מיט דיא פיס פון דעם אפערירטאָר. דער שכל פון ניהען ליגט אין מאשין. אין דעם מאשינערס פיס ליגט דיא קראפט דעם מאשין צו

נעהם אָן, ליעבער לעזער, דעם שטעקען, אונד
רוק איהם אַרײַן און אַרויס, זעה אויב דער דעקל
אינעווייניג רוקט זיך אַרום נרינג, אויב ער פאַר
האקט זיך נײַט. (דער לעזער מוז זיך פאַרשטעלען
אונזער פוטער-פּעסעל ליגענדיג מיט'ן שטעקען צו
דער רעכטער האַנד.) דיא זייט וועלכע קומט
אויס צו דיר, לעזער, וועלען מיר רופען ד, דיא
אויבערשטע א. אין דיא זייט ד בויער אויס צוויי
לעכער דורך און דורך, אין טונעל אַרײַן, איינע
אין דער רעכטער האַנד, דיא אנדערע אין דער
לינקער האַנד. צווישען די צוויי לעכער בויער אויס א
דריטע. מיר וועלען איהר רופען די מיטעלסטע. אַט
דיא מיטעלסטע זאָלסטו שוין נײַט אויסבויערען דורך
און דורך דיא וואַנט, אין טונעל אַרײַן, בעהיט און
בעשירעמט זאָכסטו ווערן, אזוי וואָס צו מאַן! דאָס
וואָלט קיילע געמאַכט אונזער גאַנצע אַרבייט.

דו פאנג אָן צו בויערען אַ ערך 2 אָדער 3 צאָל
טיעף. אז דו וועסט שוין האַלטען אזוי ווייט, זאָל-
סטו — אנשטאַט צו בויערען טיעפער, אין טונעל
אַרײַן — זיך פארנעמען אויבען אַרויף. ביז דו וועסט
אַרויסקומען, אין דיא אויבערסטע זייט א ד. ה.
דיא לאָך וועט זײַן אזא מין רעהר, וועלכער וועט
זיך ציהען פון זייט ד ביז זייט א, אָבער דעם
אינעווייניגסטען טונעל וועט זיא נײַט בעריהרען.
מיר האָבען אַלזא אין זייט ד דריי לעכעלעך.
דיא רעכטע און דיא לינקע קומען אַרײַן אין טונעל.

ווען מיר נעהמען דעם לאנגען שטעקען און
שטופען איהם אַרײַן אינעווייניג, וועט דער אינעווייניג-
סטער דעקעלע זיך רוקען צו דיא לעכעלע אין דער
לינקער האַנד, און וועט מאַכען אינעווייניג, און דער
לינקער זייט, א קליין חדריק מיט דיא לינקע לע-
כעלע אַלס טירעלע, אָדער פּענסטעריל. און פאַר-
קערט: אז דו וועסט דעם שטעקען אַרויסרוקען,
וועט דער אינעווייניגסטער דעקעלע זיך רוקען צו
דער רעכטער זייט, און וועט מאַכען דאָרט א קליין
חדריל, מיט דיא רעכטע לעכעלע אַלס א פּענס-
טעריק.

איצטער וועלען מיר זיך געזען צו נאך א זאך.
מיר וועלען נעהמען א אָפּענע קעסטעלע מיט א
הענטל.

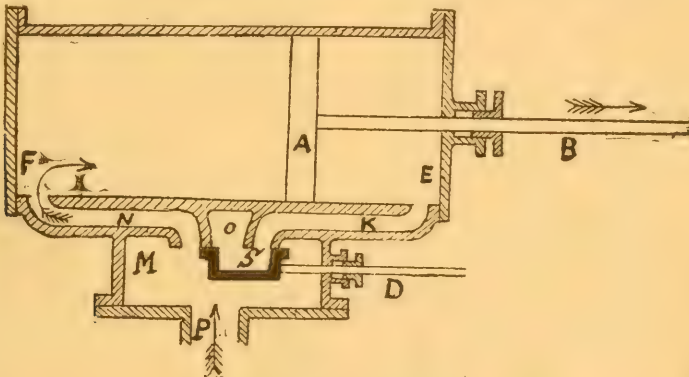
צו מאַכען א שטיקעל פּערענדערונג אין דעם גע-
בוי פון ציגלנדר, כדי דער לעזער זאָל עס זיך
נרינגער קענען פאַרשטעלען. דיא פּערענדערונג איז
אונבערייטענד, און דער מעכאניזם פון ציגלנדר
וועט אויף א האָר נײַט ליידען.

מיר וועלען נעהמען א סײַלעכדיגע קלאָטץ און
וועלען אָבזענען פון איהם א שטיק, א ערך 2 פוס
לאַנג. מיר וועלען אָנעהמען, דאָס דיא גרעב פון
קלעציל אַרום און אַרום איז דרייסיג צאָלל. דורך
דיא-גאַנצע ליינג פון קלעציל וועלען מיר דורכ-
בויערען א רונדען טונעל, אונגפּעהר 10 צאָלל
דיא ברייט. איצטער וועלען מיר נעהמען צוויי דעק-
לאָך און פאַרשלאָגען ביידע ברעגעס. אין דעם
דעקל צו אונזער רעכטער האַנד וועלען מיר אין
מיטען אויסבויערען א לעכיל, גרויס גענוג דורכצור-
רוקען א שטעקען רונד און גראָב וויא א וואַלגער-
האַקן. איידער מיר וועלען צושלאָגען דעם רעכטען
דעקל וועלען מיר טאָקי נעהמען א לאַנגען, רונדען
שטעקען און אויף איין ברעג פון דעם שטעקען
וועלען מיר אַרויפשוויפּען א רונדען דעקיל, אזוי
ברייט וויא דיא רונדע לאָך, אָדער טונעל, וועל-
כער ציהט זיך דורך דיא ליינג פון קלעציל, און
מיר וועלען דעם שטעקען מיט'ן דעקיל אַרײַנר-
קען אין טונעל. איצטער קענען מיר שוין דעם
רעכטען דעקיל אויף פאַרשלאָגען. אויב דער
לעזער האָט אויפּגערוקאָם בעטראַכט, וואָס מיר
האָבען דאָ אויפּגעבויט, וועט ער זעהען, אז מיר האָ-
בען פאַר זיך א מין היבשע פוטער-פּעסיל, מיט
דעם אונטערשייד, דאָס אין א געוויינליכע פוטער-
פּעסיל זיינען איהרע ווענטלאָך אַרום און אַרום נײַט
אזוי גראָב, וויא אין אונזער כלי. אין יענע איז דיא
פּוסטקייט אינעווייניג ברייט, אין אונזערע איז זיא
אינעווייניג שמאַל, הויפטזעכליך אונטערשיידעט זיך
דיא פוטער-פּעסיל פון אונזער כלי אין דעם: דער
אינעווייניגסטער דעקיל, וואָס זיצט אויפ'ן ברעג
שטעקען אין פוטער-זאַס, איז קליין אין פּערגלייך
צו דיא ברייטקייט פון דיא פוטער פאַס אינעווייניג,
וועהרענד אין אונזער כלי, איז דער אינעווייניגסטער
דעקיל אזוי ברייט וויא דיא ברייטקייט פון דיא
כלי אינעווייניג. ד. ה. וויא דיא ברייטקייט פון
טונעל.

מיט דיא מיטעלסטע. (דיווער פאל איז פאָרגע-
שטעלט אויף דער צייכענונג). גירינג, ליעבער לעזער,
דאָס וויא וועט זיך רוקען, לינקס אָדער רעכטס,
וועט זיא דיא מיטעלסטע לעבעלע אימער פאָר-
שטעלען. מיט אנדערע ווערטער הייסט דאָס: דאָס
דיא מיטעלסטע לעבעלע וועט אימער זיין גענעג-
איבער דיא פוסטיק פון דיא בעוועגענדע קעס-
טעלע *)

ווענען דעם וויא דיא בעוועגענדע קעסטעלע
איז בעפעסטיגט, אום זיא זאָל זיך האלטען אין דיא
ריכטיגע פאָזיציע, בעת זיא רוקט זיך אַרום הין

די קעסטעלע איז אַזוי לאַנג, וויא די שטרעקע
פון אלע דריי לעבעלעך, און מיט דיא אָפּענע זייט
פון דיא קעסטעלע, וועלען מיר קענען פאַרשטעלען
דיא דריי לעבעלעך. דיא אַרבייט פון דיא קעס-
טעלע וועט זיין: צו רוקען זיך. פון רעכטס צו לינקס,
הין און צוריק. דאַרום וועלען מיר איהר רופען: דיא
בעוועגענדע קעסטעלע. בעת דיא בע-
וועגענדע קעסטעלע וועט זיך רוקען לינקס, וועט
זיא פאַרשטעלען דיא לינקע לעבעלע, מיט דיא מי-
טעלסטע; דיא רעכטע, וועט זיא לאָזען אָפּען. פאָר-
קערט, ווידער, ווען זיא וועט זיך רוקען רעכטס,
וועט זיא פאַרשטעלען דיא רעכטע לעבעלע.

לאָקאָמאָטיוו צעלענדער.

E דער רעכטער דעקעל פון דעם צעלענדער. F—דער לינקער דעקעל. A—דער דעקעל, וואָס בעוועגט זיך אינע-
וועג אין צעלענדער. B—דער „שטעקען“. O—דיא „מיטעלסטע לעבעלע“. K—אין קאַנאַל. N—דער צווייטער
קאַנאַל. S—דיא „בעוועגענדע קעסטעלע“ (בעצייכענט מיט דיקע שטריכען). D—דער שטייגערל פון דיא קעסטעלע.
M—דיא דאַמפּף קעסטעלע. P—דער רעהר דורך וועלכען דיא דאַמפּף קומט אַריין אין דאַמפּף קעסטעלע.

נאלען קומט אַריין אין דעם צעלענדער פון איין ברעג
(ביי איין דעקל) און דער אנדערען ביי דעם אנדערען.
צווישען דיא צוויי קאַנאַלען האָט אַלעס דעוּ אוי-
געוויינגסטע „דעקל מיטן שטעקען“ פלאַץ זיך אומצו-
רוקען כמעט פון איין ברעג צעלענדער ביז דעם אנדער-
ען. וואו אין דעם אַרטיקלע ווערט גערעט וועגען דיא
רעכטע אָדער דיא לינקע לעבעלע. זאָל דער לעזער האָ-
פען אין זינען דעם רעכטען קאַנאַל און דעם לינקען.
אויף דיא פיגורע ווערט פאַרגיטעלט וויא דיא „קעס-
טעלע“ פאַרשטעלט דיא רעכטע מיט דיא „מיטעלסטע“
„לעבעלע“, דער לינקער קאַנאַל איז אַלעס אָפּען. האַלטענ-
דיג דיא אויגען אויף דער צייכענונג קען דער לעזער
לייכט זיך פאַרשטעלען אויך דעם פאל, ווען דיא בעוועגענדע
קעסטעלע פאַרשטעלט דיא „לינקע“ מיט דיא „מיטעלסטע“,
זאָ דאָס דער רעכטער קאַנאַל איז אָפּען.
דיא צייכענונג שטעלט פאַר וויא צו דעם צעלענ-
דער מיט דיא „קעסטעלע“ מיט אַלעמען איז צוזאָממ-
עט דיא דאַמפּף־קעסטלע. אין דיווע אַמפּף קעסטלע בעוועגט זיך

(*) דאָ מוזען מיר מאַכען אַ נייטיגע ערקלערונג.
דיא „רעכטע“ און דיא „לינקע“ לעבעלעך, גייען נישט גלייך
פון דרויסען פון דיא „קלאַפּף“ אין איהר טונעל אַריין.
יעדע פון דיווע צוויי לעבעלע גייט אַוועק אָן אַ זייט און
ציהט זיך וויא אַ קאַנאַל אין דער לוינג, דורך דיא וועג
טיל, און קומט אַרויס איבערווייניג אין טונעל לעבען
דעקל. ביידע לעבעלעך הייבען זיך אַלעס אָן פון דרוי-
סען אין מיטען פון דיא קלאַפּף. ביידע גייען וויא אַ
קאַנאַל אַוועק אָן אַ זייט: איינע רעכטס, דיא אנדערע
לינקס, און ביידע קומען אַרויס איבערווייניג אין טונעל
לעבען דיא דעקל; איינע ביי דעם רעכטען דעקל (E);
דיא אנדערע ביי דעם לינקען (F). דאָס קען דער לעזער
דייטליך זעהען אויף צייכענונג. דיא מיטעלסטע לעבעלע
איז אויף דיא פיגור בעצייכענט מיט דעם בוכשטאָ O.
לעבען דיווע געפינען זיך פון ביידע זייטען דיא „רעכטע“
און דיא „לינקע“ לעבעלעך. אַלס מוילעלעך פון דיא
צוויי קאַנאַלען (N און K). איינע פון דיווע צוויי קא-

און צוריק, ווענען דעם איז נישט נייטיג א'ן ערקלערונג צו געבען. אלעס וואס מען דארף דאָ דערמאָנען איז דאָס: צו דיא בעוועגענדע קעסטעלע אויפצומאכט אַנאָדער שטיינעל, אלס אַ הענטל (D), דער שטיינעל ציהט זיך פאַרלייגט, אזוי וויא דער שטעקען וואָס קומט אַריין אין מונעל.

דא בעט איך דעם לעזער, זיך פארצושטעלען אַ נייע מין זאך. יעדען איז בעקאנט דער טרעדיל פון אַ מאַשין (איך מיינ דאָס, אויף וואָס מען האלט דיא פיס). ווען מיט איין פוס דריקט מען איין זייט פון טרעדיל אַראָפּ, הויפט זיך דיא אנדערע זייט אַרויף, און ווען מען דריקט דיא צווייטע אַראָפּ, הויפט זיך דיא ערשטע אַרויף. אזא מין מאכעריי פער-אייניגט דעם שטעקן וועלכער רוקט זיך אַרום אין טונעל, און דעם שטיינעל, וועלכער ציהט זיך פון דיא בעוועגענדע קעסטעלע, (דעם B מיט דעם D).

ווען דער שטעקן קריכט אַרויס פון אינווייניג, רוקט עס דעם שטיינעל אַרויף. דער שטיינעל דעריבער רוקט דיא קעסטעלע לינקס, און זיא פארשטערקט דאמאלס דיא לינקע לעבעלע, מיט דיא מיטעלסטע, אבער דיא רעכטע לעבעלע ברייכט אָפּען. ווען אבער דער שטעקן קריכט אַריין אין פוטער פעסיל, ציהט ער דעם שטיינעל אין איינעם מיט דיא קעסטעלע אוועק פון לינקס צו רעכטס, און דיא לינקע לעבעלע בלייבט שוין אָפּען, וועהרענד דיא רעכטע מיט דיא מיטעלסטע ווערעל פארשטעלט. אַט אזוי גייט עס כסדר.

אויב דער לעזער בעגרייפט ריכטיג דיא געענעגעזעצטע בעוועגונגען פון שטעקען מיט'ן דאָס דיא "בעוועגענדע קעסטעלע". דורך אַ רעהר קומט אין דיעזע דאָמפּף קעסטל אַריין דיא דאָמפּף פון דעם "סא-מאָואַר" פון דיעזע דאָמפּף קעסטל לויפט דיא דאָמפּף אַריין אין דעם קאַנאַל וועלכען זיא געפונט אָפּען. אויף דער פיגורע פאַרשטעלט דיא "בעוועגענדע קעסטעלע" דיא רעכטע מיט דיא מיטעלסטע, און דער לינקער קאַנאַל בלייבט אָפּען. דיא דאָמפּף לויפט דעריבער אַריין אין דעם לינקען קאַנאַל און קומט אַרויס פון לינקען זייט פון דעם אייגענעגסטען דעקיל. וואָס רוקט זיך אַרום. (וואו דיא דאָמפּף לויפט איז אָנגעוויזען אויף צייכענונג מיט אַ וויי-זעריל. דער ווייזעריל ביי דעם שטעקען צייגט אַז ער רוקט זיך פון לינקס צו רעכטס, ווייל אזוי שטופט דיא דאָמפּף דעם אייגענעגסטען דעקיל. ווען דער לינקער קאַנאַל איז אָפּען.

דאָס דיא "בעוועגענדע קעסטעלע". דורך אַ רעהר קומט אין דיעזע דאָמפּף קעסטל אַריין דיא דאָמפּף פון דעם "סא-מאָואַר" פון דיעזע דאָמפּף קעסטל לויפט דיא דאָמפּף אַריין אין דעם קאַנאַל וועלכען זיא געפונט אָפּען. אויף דער פיגורע פאַרשטעלט דיא "בעוועגענדע קעסטעלע" דיא רעכטע מיט דיא מיטעלסטע, און דער לינקער קאַנאַל בלייבט אָפּען. דיא דאָמפּף לויפט דעריבער אַריין אין דעם לינקען קאַנאַל און קומט אַרויס פון לינקען זייט פון דעם אייגענעגסטען דעקיל. וואָס רוקט זיך אַרום. (וואו דיא דאָמפּף לויפט איז אָנגעוויזען אויף צייכענונג מיט אַ וויי-זעריל. דער ווייזעריל ביי דעם שטעקען צייגט אַז ער רוקט זיך פון לינקס צו רעכטס, ווייל אזוי שטופט דיא דאָמפּף דעם אייגענעגסטען דעקיל. ווען דער לינקער קאַנאַל איז אָפּען.

און קומען אָן אַלץ מעהר, „דבר אל העם ויסעו“, שרייט אויס דיא לעבעלע אין רעכטען חדריל, און מען דערלאנגט זיך טאקע אַ לאָז דורך דיא רעכטע לעבעלע, אין חדריל אריין,

דער אינווייניגסטער דעקיל אונזערער (A), דער-פיהלענדיג דעם דרוק פון אונזער מַחנה, און דעם בעפעהל „רוקט זיך ר' קרוב“. לאָזט זיך לאנג ניט בעטען, און פאנגט זיך טאקע אָן צו רוקען לינקס, צו דיא לינקע לעבעלע צו.

דער פלאטץ ווערט געראַמער, און אונזער העלדען ווערט גרינג אויפ'ן הארצען.

פרייט זיך נאך ניט ברידערלאך! ניט אַזו גרינג קומט עס אָן זיך צו בעפרייען. הערט, ליבע לעזער, וואָס דאָ קומט פאַר. אין דער צייט, וואָס אונזער דעקעלע מיט'ן שטעקען האבען זיך גענומען רוקען לינקס, האט זיך דאך דער שטייגל מיט דיא בעוועגענדע קעסטעלע אַרוק געטאָהן רעכטס, און האט פאַרשטעלט דיא רעכטע לעבעלע מיט דיא מיטעלסטע, וועהרענד דיא לינקע איז געווארען אפען (דאָס איז פאַרגעשטעלט אויף דער צייכענונג).

דיא פריש אַנקומענדע דאַמפּף, ניט קענענדיג אַרויס דורך דיא רעכטע לעבעלע, ווייל זיא איז דאך פאַרשטעלט, און זעהענדיג, דאָס דיא לינקע איז אָפּען, פאַנגט יעצט אָן צו גיין דורך דיא לינקע, אין לינקען חדריל, און פאַנגט אָן צו שטופען דעם דעקעלע צוויי. דאָ פאַנגט זיך אָן אַ עת צרה פאַר דיא חברה וועלכע זיינען אַריין דורך דיא רעכטע לעבעלע. „מען שטופט צוריק! שלעכט וואָס טוהט מען? וואָס קען מען אָבער טאָהן אין אַזאַ פאַרלעגענהייט? השיבנו! מען מוז לויפן צוריק. זיך אָבשטעלן סלען וואו צו לויפן, קען מען ניט בעת מען האלט אין יאָנען מען לויפט וואו עס לאָזט זיך, און דאַרום לויפט מען טאקע דורך דעם רעכטען קאַנאַל — דורך וואַנענט מען איז אַריין — אין דיא קליינע בעוועגענדע קעסטעלע אריין. (S) וויא נרויס איז אָבער אין נאַנענדער פלאץ אין דיא בעוועגענדע קעסטעלע? אונבעדייטענד!

„אַז דיא וואַסער איז שוין ביזן האל, דאן קומט דיא ישועה“ זאָגט איין אַלטער שפּריכוואָרט. דאָס זעלבע פאַסירט מיט דיא דאַמפּף: זייענדיג אין קעס-טעלע, דערפיהלט עס דיא מיטעלסטע לעבעלע (O).

איז צוזאַמענגעשטעלט, ווערן צוזאַמענגעפרעסט דורך קעלט, און פאַנאנדער געלאזען דורך היטץ. ווען זיי זיינען צוזאַמען געפרעסט, איז דיא זאך וועלכע זיי שטעלען צו זאַמען אַ האַרטע. (איז למשל) ווען אַ געוויסע גראַד היטץ שפּרייט זיא פאַנאנדער, ווערט דיא זאך שימער, פון דיא אייז ווערט וואַסער. ווען נאך אַ גרעסערע גראַד היטץ שפּרייט זיי נאך מעהר פאַנאנדער, ווערט פון דיא וואַסער דאַמפּף. אַזא. דער פראסטער שכל לערענט אונז, דאָס ווען זאכען זיינען צוזאַמען געדריקט, פארנעהמען זיי ווייניגער פלאטץ. ווען עס פאַנגט זיי אָן וואויל צו גיין, און זיי שפּרייטען זיך פאַנאנדער, פאדערן זיי שוין אַ גרעסערן פלאטץ. לכן, ווען דיא וואַסער אין אונזער סאַמאָוואַר האָט זיך פאַר-וואַנדעלט אין דאַמפּף, ד. ה. אַז דיא היטץ האט דיא טיילעלעך פון וועלכע דיא וואַסער איז געווען צוזאַמענגעשטעלט, פאַנאנדער געריסען, און צו-שפּרייט, איז שוין דיא דירה פאַר זיי געווארען צו איינג. *) „איינס פון דיא ביידע“, שרייען זיי, „ענטוועדער ניט אונז אַ גרעסערע דירה, אדער לאזט אונז אין גאַנצען אַרויס! „ווען ניט, צועט-צען מיר אויף פיטצלאך דעם גאַנצען סאַמאָוואַר, האצבי טר איז געמאַכט פון אייזען.“ אַט אַזוי רייענדיג, דערפיהלען זיי אין אַרויס גאַנג אַט דעם רעהר (P), וועלכער ציהט זיך אַריין אין דיא אויבערסטע קעסטיל, וואָס איז צו געשלאָגען צו אונזער פוטער פעסיל אדער צילענדער.

אַ געוואַקטיגער ענטהוואַזמוס גרייפט זיי אָן, שטייט ש. אַוועג צו בעפרייען זיך פון איינגשאפט, און דרוק איז דאָ! און אַ שרעקליכע שטופעריי פאַנגט זיך אָן אין רעהר אַריין. עס מאַכט ניט וואָס דיא וועג צו פרייהייט איז איינג; זיי זיינען דאָך קיין מענשען-ניט — פאַר שטייט איהר מיר — איבערצוקלערען „צו לוינט עס“, „צו איז עס מעגליך“ א. ד. ג.

אַט אַזוי לויפן זיי דורך דעם רעהר, און קומען אַריין אין אונזער קעסטעלע. עס ווערט אבער גלייך איינג! ווארום חברה שטופען זיך דאָך.

*) ווען פון א טראפען וואסער ווערט דאמפּף, פאַר-נעמט דויע דאמפּף טויזענד זייענענד הונדערט (1700) מאל אזוי פיעל פלאץ. דיא רעד:

דער שטעקען, אויף וועלכען דער דעקעלע זיצט, גייט אריין אין טונעל און גייט ארויס, איינס נאך דאס אנדערע. און אין די בעוועגונג פון שטעקען — אריין און ארויס — ליגט דער גאנצער שכל, די גאנצע גבורה פון לאקאמאטיוו.

דער שטעקען, רוקענדיג זיך אריין און ארויס, בריינגט אין בעוועגונג געוויסע אקסען, און דיא אקסען בריינגען אין בעוועגונג דיא רעדער. דעם אופן, אויף וועלכען דאס גייט צו, געפין איך ניט פאר גייט צו בעשרייבען, ווייל פיעלע קענען זיך ווענען דעם אליין א בעגרייפ מאכען, ווען זיי וועלען נעמען דיא נייה-מאשין אלס מוסטער.

דורך דעם וואס דער טרעדיק בייגט זיך מיט איין זייט ארונטער און מיט דיא אנדערע זייט ארויף, און פארקערט, בעוועגט זיך דער שטעקעל — וועלכער פערלייגט דעם טרעדיקל מיטן ראד — ארויף און אראפ; דאס ווידער מאכט דעם ראד זיך דרייען. אונזיפעהר אויף אזא אופן קען מען זיך פאר שטעלען, וויא דיא רעדער אין לאקאמאטיוו קומען אין בעוועגונג דורך דעם וואס דער אייזערנער שטעקען פון צילינדער רוקט זיך אריין און ארויס. יעדער לאקאמאטיוו האט צוויי צילינדערס, אויף ביידע זייטען פון דיא רעדער. יעדער צילינדער טרייבט דיא רעדער אויף זיין זייט. דאס דער צילינדער איז פון שטאהל, פארשטייט געוויס דער לעזער אליין, און דאס וואס איך האב איהם געבויט פון האלץ איז דארום, ווייל עס איז מיר לייכטער אויף אזא ארט דיא זאך צו ערקלערען.

י. פין.

אריין אין איהר, ארויס דורך דיא לעכעלע אין זייט „א“ און עס לעכע דיא פרייהייט! (אין דיא לעכעלע אין דיא זייט „א“ שטעקט א רעהר, וועלכער ציהט זיך אריין אין קוימען פון סאמאוואר. דיא דאמפף לויפט דורך דעם רעהר, און דורכן קוימען לויפט זיא ארויס פרייא.)

מיר האבען גיכאזען אונזער דעקעלע גייענדיג צוריק פון לינקס צו רעכטס, דארוף וואס דיא דאמפף וועלכע איז אריין דורך'ן לינקען פענסטעריל אין לינקעל חדריל, האט איהם גינומען שטופען. אלץ גייענדיג צוריק רעכטס, שטופט דאך דער דעקעלע דעם שטעקעל ארויס; דאדורך שטופט זיך ווידער דער שטיינגעל לינקס, אונד רוקט דיא בעוועגענדע קעסטעלע אוועק פון דיא רעכטע לע-כעלע מיט דיא מיטעלסטע. דיא לינקע איז שוין יעצט פארשטעקט. און דיא רעכטע ווידער אפען. דיא אַנקומענדע דאמפף פאנגט שוין ווידער אן אריינצוגיין דורך דיא רעכטע לעכעלע אין רעכטען חדר'ל אריין, און פאנגט אן צו שטופען דעם דעקעל צוריק לינקס. דא מוז שוין דיא דאמפף פון לינקען חדר'ל מאכען דעם זעלבען ויברח, וויא דאס האט פריהער געטאן דיא דאמפף פון רעכטען חדריל, ד. ה. זיא לויפט צוריק דורך דיא לינקע לעכערע. אין דיא בעוועגענדע קעסטעלע אריין, און פון קעסטעלע דורך דיא מיטעלסטע לעכעלע ארויס.

וואס איז אלץ דער פועל יוצא דערפון, וואס דיא דאמפף גייט אריין רעכטס און שטופט דעם דעקעלע לינקס, און נאכהער גייט זיא אריין לינקס און שטופט דעם דעקעלע רעכטס? דער פועל יוצא דערפון איז דאס:

וואס האבען דיא מאשינען אויפגעטאן פאר דעם מענשליכען פארטשריט?

(נאך פאול לאפארט.)

I.

דיא ארגאניזאציע פון דער פראדוקציע. אייניגע פיכאזאפען, וואס האבען געלעבט אין דער ערשטער העלפט פון אונזער יאהרהונדערט,

האבען גערעכענט אויסצוקלערען אזא ארבייט-ארגאניזאציע, וועלכע זאל אנהייבען צו העררשען אין דער וועלט, וויא עס זאל זיך נור פערברייטערן צווישן שיען אלע מענשען פרייהייט און ברידערשאפט.

אבער אין אמת'ן איז געוואָרען ביי אונז נאָנץ אַ-
דערס וויא דיעזע פּילאָזאָפּען האָבען געקלערט. אין
אונזער צייט איז דיא אַרבייט אויך אָרגאַניזירט ;
אבער ניט ווייל דיא אויפגעקלערטע מענשען האָבען
דאס געוואלט און אויך. ניט וויא זיי האָבען געוואלט ;
דיא עקאָנאָמישע האט אליין דאצו געבראכט. דיא
עקאָנאָמישע קרעפטען, וואס זיינען שמאָרקער פאר
דיא מענשליכע און וואס אַרבייטען אזוי בלינד וויא
דיא נאטור קרעפטען, האָבען נאר ניט געקוקט אויף
דיא פאַנטאַזיעס פון דיא אומפּאַסיסטען, אויף אלע
אויפקלערונגען פון דיא פּילאָזאָפּען ; זיי האָבען אפילו
ניט געקוקט אויף דיא פיזיאָלאָגישע בעדערפניסען
פון דעם מענשען. זיי האָבען אונטער זיך מענער,
פרייען און קינדער, ווען זיי דארפן דאס נור. דער
ווילדער מענש איז א שפּילכעל אין דיא הענד פון
דער נאטור, ווייל ער ווייס ניט וויא זיך צו בענעהן
מיט איהר. דער ציוויליזירטער מענש האט איינגע-
נומען אייניגע קרעפטען פון דער נאטור און אנדערע
בריינגען איהם זאגאר גרויסע נוצען (פּאַרע, עלעקטרי-
און נאך פיעל אנדערע). אבער דער זעלביגער ציוו-
יליזירטער מענש איז נאך ער היום א שפּילכעל ביי
דיא עקאָנאָמישע קרעפטען, וועלכע ער האט אליין
געשאפן, אָקוראט וויא דער אבערגלויביגער, פאַ-
נאַטישער מענש איז א קנעכט ביי זיינע אייגענע
פאַנטאַזיעס. דיא עקאָנאָמישע געשיכטע ווייזט אונז
אַז דער פּראָלעטאַריע, וואס געשאפט א סך מעהר
רייכטום וויא ער פאַרדערט אליין, ליידט ארעמ-
קייט און נויטה. ער קען אפילו ניט האָבען דיא
פערגעניגענס וואס דער ווילדער מענש האט, ער
קען אפילו ניט דערנייכען דיא נייסטיגע פערגעני-
גענס אויף וועלכע עס האט רעכט יעדער ציוויליזיר-
טער מענש. אבער דיעזע ארגאניזאציע פון דער
אַרבייט, וועלכע דיא עקאָנאָמישע קרעפטען האָבען
געשאפן, איז א סך פיעל-פאַכער פאַר אלע סיס-
טעמעס, וועלכע דיא אמאליגע פּילאָזאָפּען האָבען
געוואלט אויסקלערען.

דיא היינטיגע קאפיטאַליסטישע פּראָדוקציע
רייכט פון איין זייט פערנאנדער, זונדערט אָב ; און
פון אנדער זייט פעראייניגט זיא, בינט צוזאַמען.
אין דער האנדווערקישער פּראָדוקציע, וואס
האט געהערשט פאר אונזער קאפיטאַליסט,

איז יעדער בעל-מלאכה געווען אי דער טעכניקער
אי דער אַרבייטער. ער איז אבער אַבהייניג געווען
פון דיא געזעצע פון צעך. און אזוי וויא דיעזע גע-
זעצע זיינען געווען אין יעדען אָרט פערשידענע, האט
זיך אין יעדען אָרט דעריבער נאָנץ אנדערס ענטווי-
קעלט דיא פּראָדוקציע און דיא געצייג. און דא-
ריבער איז אויך דער נאנצער פאליטישער לעבען
פון דיא מיטעלע יאהרהונדערטען אויך געווען נאָנץ
אנדערס וויא דער איינציגער ; יעדער פּראָווינציע,
יעדער שטאַט, אפילו יעדער דארף, פלעגט אויס-
אַרבייטען אלץ וואָס ער דארף האָבען ; פערקויפן
פלעגט מען מעהר ניט, דאס וואס מעהר דארף מען
שוין אליין ניט האָבען. אין יעדען אָרט פלעגט מען
אליין זיען, מאַהלען, באַקען און עסען דעם ברויט ;
אין דעם זעלביגען אָרט פלעגט מען שערען דעם
וואהל, זיען, שפּיגען, וועבען דיא פלאַקס, נייען פון
זיי קליידער. און טראָגען זיי. אין נארמאַנדיע (א)
פּראָווינץ אין פראנקרייך) געפינען זיך זעהר פעטע
פערלדער און לאַנקעס ; אבער דיא דארטיגע ערד
טויג ניט אויף וויינגערטנער. איצט גיט נארמאַנדיע
ניט ארויס קיין פעסעל וויין, אבער אין 16טען
יאהרהונדערט איז געווען אנדערס : דיא דארטיגע
איינוואוינער האָבען געוואלט טרינקען וויין, הא-
בען זיי אליין געמוזט פלאַנצען וויינגערטנער,
האט זיי פלענען שטענדיג בעקומען זויערע און
שלעכטע וויינטרויבען. בשעת אבער נארמאַנדיע
האט זיך פּעראייניגט דורך אייגענבאהנען מיט
טורען און מיט דאמפּף-שיפען מיט באָרדאָ, האָבען
דיא נארמאַנדישע איינוואוינער פערווארפן זייערע
וויינגערטנער, און האָבען אנגעהויבען צו טרינקען
פרעמדע וויינען.

אלע פּראָווינצען, און שטעט פון דער אמאלי-
גער פראנקרייך, אזוי אויך וויא פון נאָנץ אייראפּאַ,
אויסער אייניגע שטעט וואס זיינען געלעגען לעבען
ים, פלענען קיינע פון זייערע פּראָדוקטען עקספּאר-
טירען. זיי זיינען געווען עקאנאמיש אונאבהענגיג
און דעריבער האָבען זיי געקענט לעבען אבגעזונדערט.
יעדער שטעטעל, יעדער דערפעל פלעגט לעבען
פאר זיך ; און זיי פלענען זיך שטענדיג קריגען איינע
מיט דיא אנדערע. דיא דאמאלסדיגע עקאנאמיסטען
און אנדערע געלעהרטע פלענען נאך מעהר פער-

זיין אמאל. רואן ארבייט יעצט אויס באוועלנע סחורה פאר גאנץ פראנקרייך; דערפאר בעקומט זיא בהמות פון נאָרדישען דעפארטאמענט, קוילען פון לוארא, פוטער פון מארסייל א. ז. וו. א קאפיטאַל ליסטישע נאציאָן איז איין גרויסער שאפ, וואו לעראליי ארבייטען האבען זיך צענטראליזירט אין אלערליי ערטער, וועלכע לייענען איינע פון דיא אנדערע זעהר ווייט, אבער וועלכע זיינען עסט פערבונדען דורך האנדעל. פאליטישע אבונדערונגען פון פערשיעדענע שטעט קענען שוין איצט ניט זיין אזוי וויא פריהער. דאס גאנצע פאָלק, דיא גאנצע לעלאנד, איז איצטער פעסט פעראייניגט אין זיינע עקאָנאָמישע אינטערעסען. פריהער האט יעדער געענד פאר זיך געמאכט אלץ וואָס ער געברויכט און האט דעריבער געקענט אויסקומען אָהן דיא איבעריגע. איצט אבער מאכט יעדער געענד בלויז איין זאך און קען אָהן דיא איבעריגע געענדען ניט לעבען.

אבער דער זעלבער קאפיטאליזמוס, וואס האט פערניכטעט דיא אבונדערונג פון יעדער געענד, געהט אויך גענען דיא נאציאנאלע אבונדערונג און שטרעבט צו דיא פעראייניגונגען פון דיא גאנצע וועלט.

ענגלאנד איז געווען דיא ערשטע לאנד, וואס האט אנגעהויבען איינצופיהרען מאַשינעס און מיט דעם האט זיא גענויט אנדערע לענדער צו בעשעפטיגען זיך מיט פעלד-ארבייט, ווייל אין פאבריק-סחורות האבען זיי מיט ענגלאנד ניט געקענט קאָנ-קודירען. לאַנקאַשייר, א פראַווינץ אין ענגלאנד, האט בעארבייט כמעט דיא גאנצע באוועל וואס וואקסט אין אינדיאַ און אמעריקא. אבער איצט ארבייט שוין אמעריקא אליין אויס מעהר באוועלנע סחורה, וויא פיעל זיא דאָרף האבען פאר זיך אליין. אין אינדיאַ, וואו ריא פאבריקען האבען א לאנגע צייט ניט געקענט קאָנקורירען מיט דיא ענגלישע, איז שוין אויך דא א סך פאבריקען, וואו עס ארבייט זיך דיא אינדישע באוועל. פאר 20 יאהר צוריק האבן דיא אינדישע פאבריקען אויסגעארבייט 87 טויזענד פּעק באוועל, און עס האבען דארט געארבייט ביז 388 טויזענד שפינדלאך. אין 1885 יאהר איז שוין אין אינדיאַ געווען 1,700,000 שפינדלעך, וועלכע

שטארקען דיא אבונדערונג און אונאבהיינגיקייט פון יעדער ארט. זיי פלענען ראטהען אלע ערד-בעלי-בתים צו זעהן אויסצוארבייטען אלע זאכען ביי זיך, כדי מען זאל ניט דארפן קויפען קיין זאך פון אנדערע. דיא פעאדאלישע בעלי-בתים פלענען הא-פען אייגענע ווערקשטאטען, וואו עס פלעגט גע-מאכט ווערען אלץ וואס מען דארף צום לעבען — אפילו געוועהר אויך. בשעת אין 16טן יאהרהונדערט האט זיך אין איטאליען און אין פראנקרייך אנגע-הויבען צו פערברייטערן זיידענס-שפינעריי, האבען זיי ניט געווען דיעזע פראָדוקציאן צוזאמען צוקליי-בען אין אייניגע ערטער, נור זיי האבען געווען צו פערשפרייטען זיי איבערן גאנצער לאנד.

דער קאפיטאליזמוס האט פערניכטעט דיא צוזאמענבונדונג פון דער ארבייט; ער האט פערנאנ-דערגעבונדען אזעלכע מלאכות וועלכע פריהער, אין דיא צעחען, זיינען געווען פעראייניגט. דער קאפיטאליזמוס האט זיי (דיא מלאכות) געקאנצע-טירט אין אייניגע בעשטימטע ערטער. יעדער שטארט, יעדער פראווינץ, האט שוין מעהר ניט געדארפט מאכען אלע סחורות ביי זיך אויפ'ן ארט, יעדער אָרט מאכט מעהר ניט אייניגע זאכען און אלע איבעריגע בעקומט ער פון אנדערע ערטער. דיא זיידענס-שפינעריי, וועלכע מען האט זיך אומזיסט געסטארעוועט צו פערשפרייטען אין גאנץ פראנק-רייך, האט זיך צוזאמען געקליבען נור אין ליאָן און דיא ארומיגע געענדען. אין אנדערע ערטער האט זיך צוזאמען געקליבען וואהל-שפינעריי, באוועל-שפ-נעריי, פלאַקס-שפינעריי. אין אנדערע ערטער ווידער ארבייט מען אויס איינע, צוקער א. ז. וו.

א קאפיטאליסטישע מלוכה, וויא פראנקרייך צום ביישפיעל, טהיילט זיך אויף פראַווינצען אדער דעפארטאמענטען. דיעזע צוטהיילונג מאכט דיא רעניערונג. דיא לאנד ווערט אבער אויך צוטהיילט אויף עקאָנאָמישע געגענדען, ד. ה. נאך דיא פער-שיעדענע פראָדוקטען וואס דיעזע געענדען ארביי-טען אויס. דיעזע צוטהיילונג מאכט דיא עקאָנאָמיע אליין. דיעזע אלע געענדען זיינען צווישען זיך פעסט פעראייניגט עקאָנאָמיש. זיי מוזען שטענדיג איינע צו דיא אנדערע אנקומען און קענען איינע אָהן דיא אנדערע א חודש ניט לעבען, — ניט וויא עס פלעגט

דער גאנצער מענשהייט, וועלכע וועט בעזיענען דיא יעצטיגע צוטיילטקייט פון דיא פעלקער.

דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציע האט פער- ניכטעט דיא זאָנדרבאַרהייטען פון יעדער נענער און פערבינדט אלץ מעהר דיא פעלקער. דיא מא- נופאַקטורע האט צוזאמען געקליבען א סך ארבייטער אין איין שאַפ. זיא האט מעהר צוטיילט דיא ארבייט צווישען דיא ארבייטער און מעהר פערבונדען דיא לעצטע מיט דיא מאַשינע. האנדווערקעריי פאָדערט לייכטע פראָסטע געצייג, דיא מאָנופאַקטורע פאָדערט א סך און קונציגע מאַשינעס. וואס דער ארבייטער ספעציאַליזירט זיך אלץ מעהר אין זיין ארבייט, ווערען אלץ זיינע אינסטרומענטען פראָסטער און טוינען נור צו איין ארבייט. א סך מאָנופאַקטורעס צ. ב. פאָדערען אלערליי האמערס פון פערשידענע גרויס און וואָג. פון אנדער זייט האט דיא קאפיטאַל- ליסטישע פראָדוקציע אוועקגענומען ביי דעם ארביי- טער זיינע אינסטרומענטען און האט איהם ארומגע- רינגעלט מיט א גאנצען סקלאד פון שטאָהל און אייזען פון וועלכע עס בעשטעהען דיא נייע גרויסע מאַשינעס. דיא מאַשינע איז א פערבינדונג פון א סך פראָסטע אינסטרומענטען.

דיא פאַבריק-פראָדוקציען האט נאך אנדערס פעראייניגט דיא ארבייטער.

פריהער פאַרצייטען פלעגט דער גאנצער רויער מאטעריאל צ. ב. וואָהל, פלאַקס, פענקע א. ז. וו. אויסגעארבייט ווערען פון איין פאמיליע. דיעזע עקאָנאָמישע פעראייניגונג איז פערניכטעט געווארען: שוין נאנץ לאנג זעהען מיר אייניגע מענ- שען וואס האבען זיך ספעציאַליזירט אין איין ארבייט צ. ב. שמידען, שניידער, שוסטער א. ז. וו. איין פאַמיליע איז כמעט קיין מאל נישט געווען עקאָנאָמיש אונאבהייניג. איין משפחה איז געווען אבהייניג פון דיא אַנדערע. אונאבהייניג איז געווען דער שבט אין אלעמען. וואס מעהר עס האט זיך פערגרעסערט דיא שייכות צווישען דיא שבטים און עס האבען זיך פערבעסערט דיא ווערקצייג, האט זיך דיא ארבייט צוטיילט אויף אלץ מעהר בעזונדערע טהיילען (ספע- ציאליטעטען). וועלכע האבען זיך ארגאניזירט אין בעזונדערע צעכען. פון דיעזער צוטיילונג דער ארבייט

האבען אויסגעארבייט 585 טויזענד פּעק באוועל. אינדיא איז א מקום פון באוועל-שפינעריי. קאַל- קוטין האט מען דעם ערשטען מאל ארויסגעפיהרט פון קאלקוטע (אין אינדיא), מוססעלין פון דער שטאדט מאסול. פריהער אדער שפעטער וועט זיך דער גאנצער אינדישער באוועל אויסארבייטען אויפ'ן אָרט גופא; ער וועט פערשווימען אלע אייראָפּיאישע מערק און וועט אונטערקלאפען מאנטשעסטער און ריא איבעריגע אייראָפּיעשע שטעט. נישט מאנט- שעסטער און נישט רואן וועלען מיט דער צייט צו- שטעלען דער גאנצער וועלט באוועלענע סחורה, זאָנדרען אינדיא און אמעריקא, ווייל דארטען וואקסט ריא באוועל. א קלוגער אמעריקאנישער פאַבריק- קאנט האט געראטהען אלע ענגלישע פאַבריקאנטען איבערצוטראגען זייערע פאַבריקען אין אמעריקא, כדי זיי זאלען נישט דארפען פיהרען אין ענגלאנד דיא באוועל, וואס וואקסט אין אמעריקא. מיר זעהן מיט אונזערע אויגען וויא פאַבריקען טראגען זיך איבער פון איין ארט אויף דעם אנדערן, וויא זיי געהען צו אלץ געהענטער צו דיא ערטער, וואו עס וואקסען דיא מאטעריאלען (רוי-ווארג). אייראָפּא איז געווא- רען אבהענגיג פון אמעריקא און פון אינדיא נאך איידער דיא לעצטע זיינען געווארען פאַבריק פונק- טען. בשעת, נאך דער אמעריקאנישער מלחמה פון 61 ביז צום 65 יאהר, האבען אויפגעהערט צו זיין אין אמעריקא שווארצע קנעכט, וואס זיינען פריהער געצוואונגען געווען צו ארבייטען אויף דיא באוועל- פעלדער, האבען אין אייראָפּא א סך וועבער אויפ- געהערט צו ארבייטען.

אפילו דיא ערדאַרבייט צענטראַליזירט זיך אויך אלץ מעהר אין אייניגע ערטער. אין 18טען יאהר- הונדערט האט ענגלאנד נישט נור זיך אליין געקארמעט מיט אייגענע ברויט נור זיא פלעגט נאך ארויספיהרען תבואה. איצט אבער בעקומט ענגלאנד א העלפט תבואה פון אמעריקא, אויסטראַליען און אינדיען. דיא אייראָפּיאישע פעלקער הענגען איצטער אָב עקאָנאָמיש פון דיא אונגעבילדעטע לענדער. פון דיעזער זיך אלץ פערשטאַרקענדע און פערברייטענדע עקאָנאָמישע אבהייניגונג פון איין נאַציאָן אָן דיא אנדערע וואקסט ארויס אויך דיא פאָליטישע אייניגונג

אויף אזא אופן שטעלט דיא קאפיטאליסטישע פראָדוקציע צוריק אויף דיא אמאליגע פּעראייניגונג פון דיא פאמיליען פראָדוקציען. דיא אמאליגע בור-ערשע געזינד פלעגט אויסארבייטען אלץ אלליין; אין א קאפיטאליסטישע אָרגאניזאציע ווערט איצט אויך אלץ געמאכט. דער קאפיטאליזמוס האט צו שטערט דיא פּעראייניגונג פון דער ארבייט; ווייטער אבער פּעראייניגט דער קאפיטאליזמוס ווידער דיא ארבייט; איצטער אבער ליגט די פּעראייניגונג ניט אין לעבעדיגען ארבייטער, ניט אין דעם מייסטער נור אין די אייזערנע ארבייטער — אין דיא מאַשינעס. בעזונדערע ווערקשטאטען קענען זיך ליגען נאנט ווייט איינע פון דיא אנדערע, קענען זאגאר ליגען אין אנדערע מלוכות, אין אנדערע טהילען וועלט; און דיעזע ווערקשטאטען פרעסען אויף אן אונגעהייערע מאסע ליכט, ווארעמקייט, עלעקטריציטעט און נאך אנדערע נאטור קרעפטען צוזאמען מיט א סך מענשליכע כחות.

דאס איז דיא עקאָנאָמישע אָרגאניזאציע פון 19טען יאהרהונדערט.

II.

דיא אַרבייט.

ביי דיא נייע קאפיטאליסטישע ארבייט־אָרגאַניזאציען קלייבען זיך צוזאמען נאנט פערשיעדענע ארבייטער. דיא אייזענבאהנען, צום ביישפּיעל, אום צו קענען פיהרען מענשען און סחורה, מוזען האבען א סך פערשיעדענע ארבייטער. זיי מוזען האבען פור-מאנעס צו צופיהרען דיא סחורה, בוכהאלטערס, טעלעגראפיסטען, וועכטער אויפ'ן וועג, מאַשיניסטען, טרענער, אינזשינירען, שמידען א. ז. וו. דיעזע אללע ארבייטער זיינען פעסט פערבונדען איינע מיט דיא אנדערע, זא דאס ווען איין סארט ארבייטער הערען אויף צו טהאן, צושטערט זיך דער גאנצער ארדנונג אויפ'ן גאנצען וועג. יעדע איצטיגע ארבייטס ארגאניזאציע איז א פערבינדונג פון גאנץ פערשיעדענע ארבייטער ווערענד דער אמאליגער צעך איז געווען נור א פערבינדונג פון איין סאָרט ארבייטער: שניידער אדער שוסטער, אדער שמידען, אדער סליעסארעס. (אין אייניגע לענדער האט דיא ברוזשואויע גענומען צוברעכען דיא אלטע צעכען, ווייל זיי האבען געשטערט דער ענטוויקלונג פון קאפיטאליזמוס, אין

איז ארויסגעוואקסען דיא איצטיגע קאפיטאליסטישע פראָדוקציען. דיא לעצטע האט זיך אָנגעהויבען פון ווערקשטאטען צו וועבען, פארבען דעם מאטעריאל און נאך אזעלכע ארבייט; אבער פון אָנפאנג האבען זיך דיעזע ווערקשטאטען געטהאן נור איין בע-שטימטע ארבייט: אין שפינערייען פלעגט מען שפינען; אין דיא וועבערייען—וועבען. שפעטער האבען זיך דיעזע ווערקשטאטען פערבונדען אין פאבריקען, און דער מאטעריאל ווערט שוין אין גאנצען אויסגעארבייט אין דער זעלבער פאבריק. נאך מעהר: אין דיא היינטיגע קאפיטאליסטישע אָרגאניזאציעס פּעראייניגען זיך אפילו אזעלכע ארבייט וואס זיינען גאר ניט עהנליך איינע צו דיא אנדערע, וואס ליגען אין גאנץ ווייט אָנעזונדערטע ערטער. דיא גאנצאנאלע באנקען צום ביישפּיעל אין ענגלאנד און פראנקרייך האבען אייגענע פאפיר פאבריקען, גראווער אנשטאלטען, אייגענע דרוקען, פאָטאָגראפיעס א. ז. וו. זיי האבען טויזענדער אב-טיילונגען אין אלע האנדעל און פאבריק שטערט, זיינען פערבונדען מיט אלע פאנקירען פון דער גאנ-צער וועלט, מיט אללע רעגירונגעס באנקען פון אללע מלוכות.

דיא לאַנדאָנער צייטונג "טיימס" איז אויך אן אונגעהייערע פאבריק־אָרגאניזאציע. זיא האט גאנצע פולקען פון קאַרעספּאָנדענטען אין אלע טיילען וועלט; זיא ארבייט פאר זיך אליין אויס פאפיער, ניסט אלליין אויס בוכשטאבען, האט הונדערטע מאשי-ניסטען און דרוקט יעדען טאָג 16 גרויסע זייטען פאפיר; האט אייגענע טעלעגראפיע דראַטען וואס פּעראייניגען דיא רעדאקציע מיט אלע הויפט־שטעדט פון אייראָפּאַ; האט פערד מיט עקספּראַסען פער-גאנצער צו פיהרען דיא צייטונגען; און באלד וועט זיא שוין געוויס האבען אייגענע פלאַנטאציעס פון פאפיר.

אין ניכען וועלען געוויס אללע גרויסע פאבריק-קאנטען פון באוועלכע סחורות האבען אייגענע פלאַנטאציעס (פעלדער) פון באוועל און אייגענע שניידער אנשטאלטען צו נייען דיא קליידער. דיא שאַטלענדישע פאבריקאנטען האבען אייגענע קראַמען צו פערקויפּען דיא קליידער, וועלכע מאכען זיך פון יאָרגע אייגענע סחורות.

דעם, צי ביי יענעם, אבי דיא ארבייט ווערט געטהאן פון דיא ארבייטער.

אמאל אז דיא באראקען, דיא גראפען זיצענדיג ביי זיך אין שלאס, פלענען משפטן זייערע אונטער-טעניגע, האבען זיי געדארפט זיין יעדע וויילע פערטיג אנצורטאן דעם פאנציר און ארויס צו געהען מיט חיל צובעשימטען דיא לאנד. דאן האט מען זיי געמוזט האבען. זיי זיינען געווען א נומערליכער קלאס. בשעת אבער אין אללע מלוכות האט זיך פערשטארקט דער שלום, און מלחמות זיינען געווארען זעלטען, האבען דיא פריצים פערלארען זייער מאכט. זיי זיינען שוין געווארען נומערלאז און האבען שוין געמוזט פריער אדער שפעטער פאלען. אין פראנקרייך האט זיי דיא בורזשואזיע אין 1789 מען יאהר אין גאנצען פערניכט מעט. אין אנדערע לענדער האט דיא בורזשואזיע ביסלאך ווייט אנגעהויבען אוועקצוגען נעמען ביי זיי זייערע פרייווילעגיעס. אבער וואס עס איז אמאל געווען מיט דיא פאדאלען, מוז אויך זיין מיט דער בורזשואזיע. איהר שיקואל וועט זיין גלייך מיט זייער שיקואל.

III.

דיא פערברייטערונג פון דיא מאשינעס. דיא מאשינעס פערשפארען איצטער מענשליכע הענד אפילו אין אזעלכע זאכען וואס האבען א מאל געפאדערט גרויסע קענטניס, וואס מען האט זיך גאר ניט געקענט פארשטעלען אז דאס קען מאכען א מאשין. אין פאריז, לאנדאן, לייפציג זיינען דא ווערק-שטאטען וואו א סך מענשען מאכען איין בילד; אייניגע פון זיי צום ביישפיל מאלען בלויז מענשליכע פיגורען, דיא אנדערע—געביידעס, דיא דריטע—חיות, לאנדשאפטען... דיא ברעט אויף וועלכע מען שניצט אויס דעם בילד צוטיילט זיך אויף עטליכע טיילען און אלע מאלען צוזאמען: איינער דיא קעפ, דער אנדערער דיא קליידער, דיא הענד א. ז. ו. אונד יעדער קען נור ספעציעלע זיין ארבייט. דיא אללע טיילען ווערען צוזאמען געקליבען, און איין קינסטלער בריינגט זיי צוזאמען אין אַרדנונג און פערנלעכט עס מיט אללערליי פארבען. עס זיינען איצטער דא מאַשינעס וואס מאכען חשבונות.

דיא צוקונפט געהערט צו דיא מאשינעס. דער מענש וועט בלויז דארפן אכטונג געבען אויף

אנדערע מלוכות זיינען דיא צעכען פון זיך אלליין פערניכטעט געווארען, ווייל מען האט זיי שוין מעהר ניט געדארפט האבען. דער איצטיגע לאזן פון אר-בייטער היינט נור גאנץ וועניג אָפּ פון דעם ארביי-טערס קענטניס, און פון דעסטוועגען איז דיא איצטיגע ארבייט אַרנאניזאציע א סך פיעלפאכער וויא דיא אמאליגע. דיא האַליקזענעריי וואס שמעהט אין מיטען גרויסען וואלד דארף האבען בוימען האקער און האליקזענער. דיא איצטיגע זענערייען דארפן האבען מאשיניסטען, פייערלייט, שרייבער און פיעלע אנדערע געדונגענע.

דום און גארעש זיינען דיא מענשען וואס פער-לאנגען וועדער איינצופיהרען אמאליגע צעכען. דיא לעצטע קענען מעהר שוין קיין קיום האבען. דאצו וואלט מען דארפן פערניכטען דיא היינטיגע פאב-ריקעס און מאשינעס. דער קאפיטאליזמוס פעראיי-ניגט גאנץ פערשיעדענע ארבייטער, וועלכע קענען ניט ארבייטען איינער און דעם אנדערן, וועלכע זיינען אזוי פערט פערבונדען וויא דיא טהיילען פון דעם מענשליכען קערפער: וויא דיא לונגען, מיטן מאגען, וויא דיא הענד מיטן קאפ.

אין דיא האנדווערקעריי און קליינע ווערקשטא-טען האט נאך דער בעלהיבת געשפיעלט א ראלע. ער איז דער פיהרער פון דעם ווערקשטאט, דער אויפזעהער פון דיא ארבייט. דער פערדינסט היינט אפ א סך פון איהם, פון זיינע קענטעניס, פער-שטאנד, בעקאנטשאפט, ער ארבייט נאך אלליין אין דעם שאַפּ. אבער אין דיא איצטיגע גרויסע פאבריק-קען דארף מען שוין מעהר ניט האבען קיין בעל הבית; יעדער ווייט און איהם וואס און וויא צו טהאן. דער בעל הבית קען שוין מעהר אפילו ניט וויסען און ווייט טאקי גאנץ אפט ניט, זאגאר וואו עס גע-פינען זיך זיינע פאבריקען. דיא מאשינעס האבען אוועקגענומען ביי דעם ארבייטער זיינע געניט קייט זיינע קענטעניס, אבער זיי האבען געמאכט דעם בעל הבית פאר א פינפטע ראָד צום וואנען, און דיא פראָדוקציע פון דיא אַקציעס (שערס) פון דיא פאב-ריקעס קענען אלע, ווייל זיי געהען אויףן בירזע פון איין האנד אין דיא אנדערע. דיא בעלהיבת קענען אללע וויילע זיך בייטען און קיינעם ארט עס נאר ניט צו דיא אקציען פון דעם געשעפט זיינען ביי

ער פלעגט זיך אליין שפּייען. ביי דיא ציוויליזירטע פעלקער איז ניט אזוי. עס איז פאראן זעהר וועניג שטאָדטיקע ארבייטער וואס קענען געהן אַרום א קוה, אָדער זעצן קארטאָפּעל. פון דער אנדערער זייט קען א בויער ניט פיהרען א דאמפּף־שיף אָדער קלאַפּען א דעפּעשע. דיא ציוויליזאַציען האט צער־שטערט דיא אונאַבהענגיקייט פון יעדער מענשען. צעזאָר־דערזעהלט פון א ווילדען פּאָלק אז בשעת אין מלחמה פלעגט איין טהייל געהן שטרייטען, וועהרענד דיא אנדערע פלעגן בעארבייטען דיא פעלדער. בשעת דיא טהייל פלעגט קומען פון דער מלחמה פלעגט זיך געהמען אַקערען דיא ערד און דיא אנדערע פלעגן געהן שטרייטען. אויף אזא אופן איז דער גאנצער שבט געווען אי אן ערדאָרבייטער אי א קריגע־פיהרער. וויא דער ווילדער מענש האט זיך בעזעצט אויף אין אַרט און האט אנגע־הייבען צו בעארבייטען דיא ערד, איז ער געוואָרען אַבהיינגיג פון אנדערע מענשען. דער בויער צום ביי־שפּיעל הערט שוין אויף צו געהן אויף דער מלחמה. אין שבט בילדעט זיך אויס א טהייל מענשען, וואס געהען מעהר ניט וויא אויף מלחמה.

דער געדונגענער סאלדאט איז געווען דער ער־שטער טאָג ארבייטער — אן ארבייטער פאַר גע־האַלט. דער וואָרט „סאַלדאַט“ קומט ארויס פון „סאַלדוס“ וואס הייסט אייף לאטיין אַ מטפּעה, מיט וועלכע מען פלעגט אין רוים צאהלען דיא חיל. נאך דעם אפילו, אז דער פויער האט אויפגעהערט צו געהן אויף דער מלחמה, פלעגט ער נאך אליין מאַכען כמעט אַליין וואָס ער האָט בעדאַרפט; ער פלעגט האבען מילך און פלייש פון דיא בהמות; פון דיא פּעהל פלעגט ער מאַכען פאַר זיך פּערשידענע זאַכען; און פון דיא פעלדער און וועלדער פלעגט ער בעקומען דיא איבעריגע זאַכען. נור באַלד האט מען שוין געדאַרפט האבען בעלי־מלאכות, וואָס זאָלען קענען אַ ספּעציאַלע ארבייט, וואָס זאָלען קענען מאַכען וואַפען און ווערקציגן. אין אינדיע קען מען בעגענענען אַזעלכע בעלי־מלאכות, וואס וואוינען אין עק דאָרף און האבען ניט קיין שייכות מיט דיא אי־בעריגע איינוואוינער. זיי האבען ניט קיין ערד, און דיא גאַנצע געמיינדע צאָהלט זיי פאַר זייער ארבייט. וואָס מעהר עס פּערברייטערט זיך דיא אינדוסטריע,

דיא מאַשינע, אָבער ער וועט ניט דאַרפּען האָרעווען; מיט דעם וואָס דיא מאַשינע האָט פּראָסטער גע־מאַכט יעדע ארבייט האט זיך פּערענדערט דיא לאַגע פון לעהרענ־דיינלעך און פּאַדמאַסטערעס ביי זייערע מייסטערס. אַ מאָל פלעגט אַוועקגעהן אַ סך צייט זיך אויסצולערנען שוסטעריי. איצטער מאַכט אַליין דיא מאַשינע; זיא שניידט צו דיא פּאַדעשוועס, האַלאַוועס, נייט זיי צוזאַמען, ניט זיי צו אַ פּאַרמע, פּאָלירט דיא אַבשאַצען; און יעדער מענש קען זיך דאָריבער אין א קורצע צייט אויסלערנען דיא ארבייט וואָס אַ שוסטער דאַרף קענען ביי דיא מאַשינעס.

דיא קאַפיטאַליסטען האבען געוואוסט וויא צו פאַלזעווען זיך מיט דעם. אַ מאָל אז דער ארבייטער האט געדאַרפט גוט קענען זיין מלאכה, פלעגט דער קאַפיטאַליסט מווען זעהן צו האַלטען דעם ארבייטער, נאכגעבען איהם, בעסער „איהם צאהלען, ווייל עס איז געווען שווער צו קריגען גלייך אן אנדערן אויף זיין אַרט. נאָך איצטער צאָלען אנדערע גרויסע פיר־מעס אייניגע ארבייטער זייער לאָהן אפילו בשעת מען דאַרף זיי ניט האבען. אָבער אַללע היינטיגע ארבייטער וואָס מען דאַרף זיי האבען נור צו דיא מאַשינעס, קען מען דערוויילע אַפּאָגען. דער פאַב־ריקאַנט ווייס אז ער וועט גרינג קריגען אנדערע וויפּעל ער וויל אליין.

פון איין זייט האט דיא מאַשינע פּערקלענערט דעם ארבייטערס קענטניס, אָבער זיא האט איהם געגעבען דיא מעגליכקייט אַ מאָל צו ווערען אַ גאַנצער זעלבסטשטענדיגער מענש. דער ווילדער מענש איז געווען אַ זעלבסטשטענדיגער מענש. זיין שטיי־נערנער אינסטרומענט פלעגט איהם טוינען אויף אַליין: צו זענען, שניידען, בויערען א. ז. וו. אין דיווען שטיין איז בעשטאַנען דיא גאַנצע טעכנישע רייכטהום פון יענער צייט. דער ווילדער מענש איז געווען אַ קריגע־פיהרער, און א יענער. ער האט אליין געקענט בענוצען זיין אינסטרומענט און מאַכען מיט איהם וואָס ער אַליין פלעגט וועלען. דער ווילדער מענש האט געוואוסט אלע ארבייט, וועלכע פלעגן איהם געבען לעבענס־מיטלען. ער האט געקענט בעארבייטען דיא ערד, זייען אללערליי גרינסען, פאהרען אויפ־וואסער, בויען הייזער, וועבען פאַר זיך גראָבע, פּראָס־טע קליידער, מאַכען פון ליים טעפּ, א. ז. וו. און

אויסלערנען פיעלע פערשיעדענע ארבייט. דער מענטש דארף מעהר ניט קענען אופראוואלען מיט דיא מאשינע, אבער דיא ארבייט אליין דארף ער נאר ניט קענען. און וואס בעסער דער מענטש פערשטעהט דעם מעכאניזמוס פון דער מאשינע וואָס ער האָט געלערענט. איז ער אַלץ אַ בעסערער ארבייטער, קען ער מיט דער מאָשינע ארבייטען ביי אַלץ מעהר זאָכען, קען ער אַלץ אָפּטער בייטען זיין ארבייט.

אין דער געזעלשאפט, אין וועלכער עס וועלען גע- הערען אלעמען בשותפות דיא ווערקצייג. וועלען אלע זאָכען צוטיילט ווערען צווישען אלעמען און אלע וועלען זיין פערנומען מיט ארבייט פון קינדווייז און ביז דער עלטער. יעדערער דארף זעהר ווייניג ארבייטען; דריי פיער שעה אין מעת-לעת איז נאנץ גענוג. מיט דער צייט וועט דיא צייט געוויס נאך וועניגער קירצער ווערען. דיא ארבייטער, וואס וועלען ניט דארפן ניט לערנען א לאנגע צייט דיא מלאכה און וועלען ניט דארפן דעם נאנצען טאָג פערבריינגען איבער דער ארבייט, וועלען קענען טראכטען ווענען גייסטיגע בילדונג. דער צוקונפטיגער ארבייטער, וואס וועט קענען וויסען דיא אויסטרויסטות פון אללע מאשינען, וועט זיך קענען בעשעפטיגען מיט פערשיעדענע ארבייט.

דיא בילדונג פון מענטשען וועט זיך דאמאלס ניט בענגונגען מיט עטליכע יאהר לעהרונג און א נימר נאָווס. דער מענטש וועט זיך דאמאלסט לערנען דעם נאנצען לעבען. דיא צוטיילונג פון דיא ארבייט אויף פיזישע און גייסטיגע איז שעדליך פאר ביידע סאָרטען ארבייטער. דער מענטש וואס ארבייט שטענדיג מיט דיא הענד ווערט טעמפער; און וואס דיא ארבייט איז איינפאכער, ד. ה. וואָס ער ארבייט מעהר מיט מאשינעס. איז אַלץ ערגער; דער מענטש ווידער וואס ארבייט נור מיט'ן קאָפּ, ווערט שוואַך, קראַנק, בלוט- נערווען און בעשאפט אויף דער וועלט א קראנקען דור. אַרם, דאָרום איז נויטהיג אזי יעדער מענטש זאָל טהאָן ביידערליי ארבייט: פיזישע און גייסטיגע. מיר זעהן איצטער אין דער היינטיגער ארבייט אַראַנזאָיאַציע א פערבינדונג פון נאנץ פערשיעדענע ארבייטער און וואָס ווייטער ווערט אַלץ דיא פערבינדונג שטאַרקער און ברייטער.

דאָס טהוט זיך אַלץ אָהן דעם מענטשענס

פערמעהרען זיך דיא בעלי מלאכות. דיא דערפער געהען אַלץ איבער מעהר אין שטערט און דיא בעלי מלאכות בילדען שוין אַ בעזונדערען קלאַסס. דער בעל-מלאכה האט דעם נאנצען לעבען צו טהאָן מעהר ניט וויא איין ארבייט; דער שוסטער איז דעם גאנץ צען לעבען געווען אַ שוסטער, און זיין מלאכה פלעגט איבערגעהן פון פאטער צום קינד. אויסלערנען זיך אַ מלאכה האט אזוי פיעל געדויערט, אז עס איז כמעט געווען אונמעגליך צו קענען גוט צוויי מלאכות. דיא מאָנאָפאָקטוריע מיט איהר צוטיילונג פון דיא ארבייט אין דיא שעפער האט נאך מעהר פער- שטאַרקט דיא ספעציאַליזאציע פון דיא מענטשען. דער ארבייטער מאַכט דעם נאנצען לעבען מעהר ניט וויא אַ געוויסע שטיקעל ארבייט אויף דער פאַבריק. אייגענמליך מאַכט דער ארבייטער אליין גאָר ניט; זיין יעדער טריט, זיין יעדע בעוועגונג היינט אָב פון דער מאשינע. ניט דער ארבייטער אופראוואלעט מיט דיא מאשינע, זאָגנדרן דיא מאשינע אופראו- לאַעט מיט דעם ארבייטער; זיא הייסט אויפהייבען דיא פוס, דיא האַנד, זיך איינבייגען, זיך אויסנליי- כען, און דער ארבייטער מוז פאָלגען. אין דער האַנד- ווערקעריי איז דער ארבייטער פערבונדען מיט זיין ווערקצייג. וויא ער פערלאָזט זיין שאַפּ, האָט ער ניט פון וואָס צו לעבען און דער בעל-מלאכה ליכט זיין אינסטרומענט און נעמט זיך זעהר ניט גערען צו אן אנדערען. דעם היינטיגען פאַבריק פראָלעטאַריער ווידער איז קיין אונטערשייד וואָס ער טהוט, אויף וועלכע פאַבריק ער ארבייט; וואו ער קומט געפינט ער דיא זעלביגע מאשינעס. אייניגע וואָכען, אַם העכ- סטען אייניגע חדשים, איז גאנץ גענוג אויסצולערנען זיך און צו ארבייטען אויף דער מאשינע. גלאַט אויס- צומאכען אַ הילצערנע, פילקע צום ביישפיעל, מיט אַ פראָסטען מעסער איז אַ מאָל געווען זעהר שווער; מיט דיא איצטיגע טאָקאַרנע מאשינע איז דאָס זעהר לייכט. אויסצאקערען אַ פעלד האט מען זיך אַ מאל אַ סך געדארפט לערנען; מיט דיא איצטיגע דאָמפּף מאשינקע קען דאָס טהאָן יעדער מענטש, וואָס ווייס נור וויא צו געהן אַרום דיא מאשינע. דערזעלביגער מענטש וואָס אַקערט היינט דיא פעלד, גייט מאָרגען אַ העמד. בעסער פאר דעם בעל-מלאכה וואס ארבייט מיט דיא הענד. אין אַ קורצע צייט קען מען זיך

נעמאכט דעם ארבייטער, וואס האט איהם אליין
נעמאכט פאר א מאשינע פון פלייש און ביינער, דיא
זעלביגע מאשינע ניט דעם מענשען דיא מעגליכקייט
צו זיין פריי און אונאבהענגיג. זיא גיט איהם דיא
מעגליכקייט אי צו האבען אלץ וואָס ער דארף אי
צו בילדען זיך נייסטיג, הענעל וועלכען ענעלס רופט
אָן" דער לעצטער פילאָזאָף", זאָגט אז נעבילדעטער
איז דער וועלכער קען מאכען אלץ וואָס אנדערע
קענען מאכען. ער פלעגט זעהר אָפט איבערזאָגען
דעם אלטען שפּריכוואָרט: "א חכם קען אלץ —
אפילו אויסקאכען יוד". דער קינפטיגער מענש וועט
טאקע קענען אלץ; ער וועט אויך קענען אליין גוט
קאכען און טאקע אויך עסען, און וועט וויסען
וויא צו פאָלזעווען זיך דערביי מיט דער כעמיע.

נעמאָ.

ווילנא, מאי 1894

ידיעה. אין דער צוקונפטיגער געזעלשאַפט,
אז דיא ווערקציג וועלען געהערען צו אלעמען,
וועט יעדער מענש אָפט בייטען זיין ארבייט.
האבענדיג בעארבייט עטליכע מאנאטען אויפ'ן איי-
זענבאָהן וועט ער זיך געהענען צו ערדארבייטעריי.
דערנאך וועט ער איבערגעהן צו כימישע ארבייט א.
ו. אזוי וויא איצטער בייטען דיא ארבייטער צום
ביישפיעל אָפט זייערע פאבריקעס, אזוי וועט דער
צוקונפטיגער מענש בייטען זיינע ארבייט. ער וועט
גיט זיין צוגעבונדען צו איין ספעציאליטעט, צו איין
שטיקעל ערד, אויף וועלכע ער איז געבאָרען געוואָרען,
זאָנדערן ער וועט קענען היינט ארבייטען ביי דעם,
מאָרנען ביי דעם, היינט דאָ, מאָרנען אנדערס-
וואו. גור דאָן וועט דער מענש זיין פריי, גור דאָן
וועט ער זיין א מלך פון דער נאטור.
דיא זעלבע מאשינע, וואס האט אזוי נידעריג

צוקונפטיג.

(אויס דעם פראנצויזישען) איבערגעזעט פון ס. שוואַרץ.

יוד. וואָלטען זיי נאָר געהאט גענוג געוועהר און
לעבענסמיטעל, וואָלט נאָך דעם הויפּען מענשען גיט
געווען אזוי לייכט בייצוקומען. אבער אָהן קאנאנען—
דיא לעצטע קאנאנען-שיסער זיינען שוין געווען טויט—
איז דיא פערצווייפּעלטע קאמונארען נאָר איין זאָך
געבליבען—מקריב צו זיין זייער לעבען פאר דיא היי-
ניגע זאכע, און דיזען אָרט, וואו זייערע עלטערען האָ-
בען גערוהט, צו פעהייליגען מיט זייער בלוט.

עס איז געווען 6 אוהר אין א רוינען פריה מאָר-
גען. א פארשטיקטע קלאפּעריי פון פויקען האָט זיך
צושאַטען איבער דעם קאגער פון דיזער העלדעך-
מחנה. דער קאָמאנדיר, וועלכער איז געגאנגען אלס
א שליח צו דיא ווערסאָלער, איז צוריק געקומען מיט
א טרויעריגער אנטוואָרט: "אויף גאדע אָדער אונז-
גאדע—און דאָס אין דער צייט פון איין האַלבע
שטונדע" האָט ער געזאָגט צו דיא אַרום איהם
שטעהענדיגע. נאָכדעם וויא ער איז אַראָפּ פון דעם
פערד און האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף איינע פון דיא

צוריקגעטריבען פון דיא סאָלדאטען פון דיא
הערישענדע קלאססען, האָבען דיא פאָריווער קאָריר-
גאָרדען געקעמפּט—אָנפאַנגס איינער געגען צעהן—
דאָן איינער געגען הונדערט.

דיא לעצטע פאָלקסעמפּפּער, וועלכע האָבען
גיט געוואָלט איבערלעבען זייערע אידעאָלען, האָבען
זיך בעזעצט אויף דעם בית הקברות לאַ שַׁי יו. דער
קאמפּף האָט דיא גאנצע נאכט געדויערט, אָהן קיין
שום אויסזיכט אויף זיען. דיא רעגירונגס-סאָלדא-
טען האָבען שוין טהיילווייז בעזעצט דיא מויערין פון
דעם בית הקברות. דיא פאָלקסעמפּפּער האָבען זיך
צוריקגעצויגען צום העכסטען פלאַטץ, און האָבען אויף
א הויכער מצבה בעפעסטיגט דיא דורכגעשאַסענע
רויטע פאָהן פון דער שטאָרט פאָרזי.

דער לעצטער טוידט-קאמפּף איז אָנגעקומען.
דיא פאָזיציע פון דיא רעוואָלוציאָנערען איז גיט גע-
ווען קיין אונגינסטיגע. דיא מאַססע קברים, מצבות
און טויטען-געוועלכען האָבען געדינט צום בעשיצען

אייניגע טראגען דיא אוניפארם פון אינפאר-
טערי — לאנגע גרויסע מאנטלען מיט קאפישאנען;
אנדערע דיא אוניפארם פון פיעכאטע; נאך אַז
דערע די אוניפארם פון דער פאלקס-מיליץ; און פילע
נאך אַהן אַ אוניפארם; אָבער אלע זיינען גיווען, פון
דער אַכטאָניגער שלאַכט אין פאַריו, בעדעקט מיט
שמין און בלוט. אַ צוגאָב דערצו איז נאָך גיווען
דער רענין פון דער לעצטער נאָכט.

טראַץ דעם, וואָס דיא קליידער פון דיא בראַווע
האַבען מעהר אויסגיוועהן וויא שטאַטעס און
טראַטעס, זיינען דאָך דיא קאמונארען ביז יעצט
גיווען פאַר דיא ווערסאלער גיפעהרליכע גענגער.

דיא יעניגע קעמפפער, וועלכע זיינען גיווען
אזוי שווער פאַרוואונדעט, אַז זיי האָבען ניט גי-
קענט אַנטהייל נעמען אין דעם לעצטען קאַמפּף,
האָט מען אריינגיטראָגען אין דיא גיוועלכען, דאָ
אויף דעם בית הקברות. דיא לייכט פערואונדעטע,
וועלכע האָבען נאָך גיקענט אויסשיסען פון אַ ביקס,
האָט מען אַרױפֿגישטעלט הויף אויפֿן באַרג, הינט-
טער דיא מצבות.

דיא גאנץ גיוונדע, דיא קאַמפּף-פעהיגע — און
זיי זיינען גיווען סוף הכל דריי און ניינציג — האָ-
בען זיך אַנידער גישטעלט לעבען דעם קאָמאַנדע
און האָבען רוהיג ערוואַרטעט דיא סאָלדאַטען פון
דיא מאַכט האָבער.

אַנגישפאַרט אויף דיא גיוועהר, האָבען דיא
פראַגעטאַרער, וואָס האָבען גיקעמפפט פאַר דיא
רעכטע פון דיא אונטערדריקטע, ערוואַרטעט זיי-
ערע פיינד, נעמליך דיא יעניגע פראַלעטאַריע,
וועלכע האָבען גיקעמפפט געגען דאָס פראַלעטאַ-
ריאַט.

„האַלט! — ווער איז דאָס?“

דיווער אויסרוף פון דיא פאָדערסטע אין דיא
רייהען פון דיא פאלקס-קעמפפער, און באַלד נאָך
דעם דער טרעוואַגע סיגנאַל, האָט געצוואונגען
דעם פיהרער צוצוגיין צום טויער. אַנטקעגען איהם
איז גישטאַנען אַ יונגע פרוי, וועלכע צוויי וועכטער
האַבען געהיט. „דו ביסט דאָ?“ האָט ער אויסגע-
רופען דערקענענדיג זיא — „דו ביסט דאָ?“

האַלב נאָקעט (איינגעוויקעלט אין טראַנטעס,
ציטערנדיג פון פראַסט און הונגער, איהר געזיכט

קאָנאָנען, וועלכע זיינען דאָ נוצלאָז געשטאַנען — יע
דער האָט געהערט דיא טרויעריגע ווערטער: „אויף
גאָדע אָדער אונגאָדע“.

יעדער האָט געפיהלט דיא בעדייטונג פון דיא
ווערטער: „וועה צו דיא בעזיגטע!“ דאָס שרעקליכע
וואָרט, וועלכער איז ביי רעליגיאָנס-קריגען און ביר-
גער-קריגען נאָך שרעקליכער. יעדער האָט געפיהלט,
אז דער מאָמענט איז געקומען, ווען מען דאַרף דיא
איבערצייגונג פאַרחתמען מיט דעם אייגענעם בלוט.
„עס לעבע דיא קאָמונע!“ — דאָס איז געווען דער
געמיינזאַמער רוף, וועלכער האָט זיך צוגאָססען פון
דעם בית הקברות לאַשעיו. איבער דיא טויט-שטילע
שטאַט פאַריו.

„קומט צוזאַמען, קאָמעראַדען, מיר וועלען איבער-
ציילען דיא קעמפפער און דיא מוניציאַל!“ דער אַז
פיהרער האט פאַרלייגט אַ האַנד אויף אַ האַנד און
האָט בעקוקט דיא צובראַכענע שטיקער פון דער
מאַכט פון דער קאָמונע — זיינע קאַמפּף ברידער, וויא
ער אליין, נאָהענט צום טויט. דאָס איז געוועזען
אַ הויכער, שיינער מאַן פון עטליכע און פערציג
יאָהר, מיט אַ שטאַרקען קערפער און מיט אַרבייטס-
געוואָהנטע הענט. זיינע לייכטענדע אויגען אונטער
דעם ברייטען שטערין, איבער וועלכען עס זיינען גע-
ווען צוואַרפֿען דיא שוואַרצע האָר, האָבען מוטחיג
געקוקט אויף דעם הייפּעל מענשען.

ער האָט געטראָגען אַ יוניפארם פון אַ מאַיאָר
פון דער קאָמונע — זעקס גאָלדשטרייפֿען אויפֿן אַר-
בעל; דער קאָפּ פערבונדען מיט אַ בלוטיגען טאַשענ-
טיכעל.

אַ שטימע האָט אויסגעשריען:

„דריי הונדערט מאַן, — דער פון אָבער צוויי
הונדערט פערואונדעטע — און אַ טויזענד קיילען.“
„דריי און ניינציג קעמפפער און פאַר יעדען צעהן
קיילען“, האָט פאַר זיך געזאָגט דער קאָמאַנדיר, און
אַ קוק טהונדיג אויף זיין זייגער, האָט ער אַ זאָג גע-
טון הויף: „האַלט זיך בערייט, מיינע פריינדע,
לאָמיר שטאַרבען, וויא מענען פון איבערצייגונג. אין
אַ פערטעל שטונדע וועלען קומען דיא סאָלדאַטען
פון דער בורזשואַזישע ציוויליזאַציאָן. לאָמיר פאַרסו-
פּען אונזער לעבען אזוי טייער, וויא נור מעגליך.
אַ זאָנדערבאַרען אויסזעהען האָבען דיא העלדען
דער קאָמונע.

געבען דער זאכע פון דיא אָרימע. ער האט געשטאמט פון דעם רעוואלוציאָנערן פראָלעטאריאט פון פאריז. ער איז געווען אָנגעפילט מיט דעם געדאנק וועגען דעם בעניגען פון אַ נייער צייט.

איין מאל אין דער פריה, איז ער געוועזן אויפ'ן מאַשין פאָהרענדיג פון דער גארנע (א טייך אין זיד פראַנקרייך) צו דער סיין (דער טייך אין פאריז). ער האט זיך פארביינקט נאך זיין פאטערשטאדט פאריז, צו וועלכער דער בליטיק צוג האט איהם געטראגען וויא א שטורם וויד. זיין שאַרפע אויג האט דערוועהן אין דער ווייטענס א מענשליכע בעשעפעניש ליגען אויף דער שינע.

דער בלייז-צוג האט געיאָגט מיט משונענער שנעלקייט. וועגען איינהאקטען דעם צוג ביז צו יעדעם פלאטין איז גאָר ניט גיווען צו דיינקען. וואָס זאל מען דאָ טהון? „האלט איין און גיב דיא קאָדוקטאָרען דעם סיגנאַל צום אָבשטעלען“, האָט ער אַ גישריט גיטהאָן צום לאַקאָמאָטיוו-הייצער, „דאָן האַלט מיך פעסט“.

אויף אַ שטריק, וועלכע ער האָט פארבונדען אַרום זיינע הענד און וועלכע דער אַנדערער האָט פעסט געהאקטען, האָט זיך קארדאָ אַראָפּ גילאָזט איבערען פראָנט פון מאַשין. אזוי האָר-טענדיג זיך מיט דיא פיס פון אויבען האָט ער מיט דיא הענד גיטענט אָנטאָפּען פון אונטען. אויף אַזאָ ווייזע איז איהם גילונגען אָנצוטאָפּען דיא זעלבסט-מערדערין און אַרופּציהען זיא אין דער הויך, איידער דיא רעדער האָפּען זיא אריינגיכאַפט. גירעטעט און געוונד האָט ער זיא אַריין גיבראַכט אין לאַקאָמאָטיוו אַריין. — זיא האָט זיך אָנגירופּען לעאָנע. און איהר ליידענס-געשיכטע? אָף, דאָס איז גיווען דיזעלבע, וויא פילע אַנדערע.

איהרען איין אָנקעל, אַ קעמפּפער פאר דיא אַר-בייטער זאכע אין דיא בלוטיגע טעג פון יולי 1848, האָט מען פּעדאורטהיילט אויף דיא טרוקענע גר-לאַטינע, נעמליך אין דיא זומפּען פון דער שטראָף קאָלאָניע קיינע, וואו ער איז גישטאַרבען פון פיבער, איין יאָהר נאָך דעם בלוטיגען זיעג פון דער בורזשאַזי איבער דיא אַרבייטער-קלאַסע.

בלייך וויא וואָס, מיט פלאַמענדיגע אויגען און צופאַטעלטע האָר, וועלכע זיינען אַריבערגיפּאַלען אויף איהר פלייצע און ברום, איז זיא גישטאַנען פאַר איהם.

וואָס אָבער האָט זיא דאָ גיטראָגען אויף דיא הענד, פאַרוויקעלט אין אַ וואָלענעם זאָס? „יא, דאָס בין איך, קארדאָ. איך קום, אום מיט דיר צו שטאַרבען“.

קארדאָ, דער אָנפיהרער פון דיא בראַווע קעמפּ-פער, האָט ניט אַ ריהר גיטאָן מיט דיא ברעמען, אָבער זיינע ציטערנדיגע ליפּען האָבען גיצייגט דיא אויפּרענונג, וועלכע האָט איהם אָנגעפילט. שטיל-קעהייט, מיט אויסגישטרעקטע הענט, האָט ער אַרומגענומען זיין געליבטע ווייב. ביידע האָבען אין דער מינוט דורכגילעכט דעם גאַנצען צוואַמען גע-נאָסענעם גליח.

דריי מאָנאַט פאַר דעם קריגע האָט ער געאַר-בייט אלס לאַקאָמאָטיוו-פיהרער צווישען פאריז און באַרדאָ. זיינע געדאַנקען זיינען אימער געוועזען פול מיט דעם חלום פון אַבשאַפּען דיא שקלאַפּעריי, דיא לאַהנשקלאַפּעריי פון דעם, גיינצעהנטען יאָהר-הונדערט.

שווער און געפעהרליך ברויט איז דאָס ברויט פון דעם לאַקאָמאָטיוו-פיהרער. קיין שום אַנדערע אַרבייט איז ניט פארבונדען מיט אַזא פּעראַנטוואָרטליכקייט. ביי דער גאַנצער פאַרזיכטיג-קייט און דער העכסטער פינקטליכקייט אין דינסט, וואָס פאַר אַ געפאָהר! און וואָס פאַר אַ קימערליכען לויז פאַר אַזא אַרבייט, וואָס מאַכט אלס פאַר דער צייט!

שטענדיג האָט ער נאָכגעדאַכט דעריבער: וואָרום איז דאָס, אַז אַ הייפּעלע מענשען לעבען אזוי גוט און אזוי רייך נור צוליב דעם, ווייך זיי קומען אַרויס פון אַזוינע עלטערן, וואָס שטעהען כלומר שט אויף אַ העכערע שטופּע פון דעם סאָציאַלען לייטער. ווערענד ניט אַכטענדיג אויף טאלאַנט, פּעהיגקייט און בראַוויסייט, ליידען דיא אָרימע אַלע צרות און שטעק אין דער וועלט, אום צו מאַכען דיא ווייניגע זיס דאָס לעבען? קארדאָ, דער לאַקאָמאָטיוו-פיהרער, איז אימער געווען מיט זיין גאַנצען האַרצען איבער-

פארזער איינוואהנער, האָבען דיא פרייסען איינגע-
נומען פארזי.

עס האָט אָנגעפאנגען דער קאמפף פון דיא אָנ-
הענגער פון דער פאָלקספארטיי געגען דיא פערזענ-
ליכע רעגירונג.

אויף איין זייט נאפאלעאָן דעם דריטען קייזער-
ליכע בודלערס, אויף דער אנדערער זייט דאָס פאָלק
פון פאריז. דער זיבעטעניגער קאמפף פון דעם
פאָלק איז געגאנגען פארלאָרען. דיא לעצטע העלדען
זיינען צוריקגעטרעטען ביז צו לאשעיו, וואו לעאָנע
האָט זיי אויפגעזוכט—לעאָנע, וועכע איז שוין פון
קארדאָן בעוויינט געוואָרען אַלס אַ טויטע.

„יאָ“, האָט זיא אָנגעפאנגען, אונטערברעכענדיג
דיא הייסע קוסען פון ווידערזעהען, „צו בעאנטוואָרטען
דיין פרענעדיגען מוק, קען איך דיר בריינגען דיא
בשורה, דאָס אַלע אונזערע פריינדע האבען געהאַל-
טען דיא שבועה צו דער הייליגער זאכע. אַלע האָבען
געקעמפט ביז צום לעצטען טראָפען בלוט, און אַלע,
אַלע זיינען געפאלען.“

„אזוי וויא אַלע איבעריגע, האָט אויך דיין ברר
דער אַפּערט געפונען זיין טויט. איך האָב איהם
אַ טויטען געזעהען אויף דעם יולי מאָנמענט אויפ'ן
פלאץ דע לאַ באַסטילל, זיין בלוט האָט פארשפריצט
דיא טאפּע, אויף וועלכער צווישען דיא נעמען פון
דיא געפאלענע פרייהייטס העלדען פון 1830 גלענצט
אויף אייער פאָטער'ס נאָמען.“

אַ פעטען ביסען האָט געהאַט דער טויט אויף
דעם פלאץ דע לאַ באַסטילל; יעדען האָט ער איינגע-
שלונגען: מענער, פרויען און קינדער פון אונזער פער-
האסטער מענשען-קלאַססע, וועלכע האָבען געקעמפט
פאר אַלעמענס פרייהייט, סיי מיט וואָפען, סיי אָהן
וואָפען—זיי האָבען גאָר נישט אויסגעגראָזט, דיא
ווערסאָליער.

וויא דיא בלוט-הינט, צו וועלכער דער בער-
הבית שרייט: טויטעט! אזוי האָבען זיי אַלעס גע-
טויטעט.

„דיין שוועסטער מיט איהר מאַן האָט מען
אריינגעפראכט אַלס געפאנגענע. ביידען האָט מען
אויפ'ן שטעל דערשאָסען.“

(שלוס פאָלגט.)

אין אַ יונגען מאַן פון דעם געבילדעטען שטאַנד
וועלכער האָט זיא פארפיהרט און באַלד נאָך דעם
אוועקגיוואָרפען.

לעאָנע, דאָס קינד פון דיזע לעבע, אויפגע-
וואקסען אין עלענד און נויטה און פריהצייטיג ענט-
וויקעלט, האָט פאר זיך געזעהען נור דאָס עלענד,
דיא שטאַף אָדער דעם כויט. זיא האָט זיך בע-
שלאָסען אויף דעם לעצטען.

בערייט צום שטאַרבען איז זיא איין פריהמאָר-
גען ארויס פון פאריז און האָט זיך אנדערנייגט
אויף דיא שינעס, וואו דורף קארדאָס ענטשלאָ-
סענהייט און מוטיגקייט איז זיא גירעטעט גיוואָרען.
אַכט טאָג שפעטער, און דיא ביידע פון דער זעלבער
קלאַסע און דיא זעלבע גידאנקען, גאָר צוזאַמענגע-
בראכט פון דעם שיקזאַל, האָבען איינס דעם אַנ-
דערען ערקלערט זייער לעבע.

אין דיא גידאנקען האָט זיא אימער גע-
זעהען דעם מאַן פון ריעזען געשטאַלט, וועלכער,
אַראָפהיינגענדיג פון דעם לאַקאָמאָטיף, האָט זיא
ווידער צום לעבען אַרויפגעצויגען. זיא האָט ניט
געוואָלט לעבען, וויא גאָר מיט דעם, וועלכער האָט
איהר דאָס לעבען צוריק גיגעבען. איין מאָל אַבערס
זיינען זיי ביידע אַרויפגינגאנגען אויף דעם פארק
ביטט-שאַמאָן (א פאָלקס פארק אין גאָרד פאריז,
וועלכער ליגט אויף בערג איינער העכער פון דעם
אַנדערן). אַליין — אין דער געגענווארט פון דיא
הויכע בוימער און דעם רושענדיגען וואַסער — האָ-
בען זיי געהייראַטהעט, פריי פון אַלע פארמאָלי-
טעטען און צערעמאָניעס. זיי האָבען גיטעלט דיא
נאטור פאר דעם עדות פון זייער אייביגער פער-
בינדונג, און דיא עראינערונג אָן דיא אונפערגעס-
ליכע האָכצייט האָט שפעטער בעלייכטעט דעם וועג
פון דיזע צוויי לעבענס-חברים.

דאָס גליק איז אַ חלום, און דער חלום דויערט
קיידער ביי דיא אָרימע ניט לאַנג. זייענדיג אַ צו
נוטער פאָטריאָט, אום ניט צו געהען קיין אַנ-
טהייל אין דעם קאמפף פון דער נאַציאָן, איז קארדאָ
דעם 4טען סעפטעמבער אריינגיטרעטען אין דיא
פאָלקס מיליץ, אום צו פערטיידיגען פאריז.

טראָץ דיא העלדישע אויסהאַלטונג פון דיא

דיא צוקונפט

א מאנאטליכער זשורנאל פון פאפולערע

וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמוס.

— ארויסגינגעבן פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אבאנעמענטס פרייזען:

\$1.00	-	-	-	פיר איין יאָהר
50 ¢	-	-	-	" 6 מאנאט
10 ¢	-	-	-	איין נומער

אדרעסע פון רעדאקציאָן און עקספעדיציאָן:

Zukunft, 91 Delancey Street, New York.

אינהאלטס פערצייכנים:

- 1 וויליאם מאָרריס, אָדער קונסט און סאָציאליזמוס (פּיאָנראַפּיע און ארטיקלעל) ב. פיינענבוים
- (2) דיא היסטאָרישע פּילאָזאָפּיע פון קארל מאַרקס — שמואל פּעסקין.
- (3) דאָס דאַמפּף שיף און דער קופּט באַלאַן — — — י. פּין.
- (4) אידישע אינקוויזיציע, כּדת רחמנים בני רחמנים, אין טהעאָריע און פּראַקטיק (2 דיא טהעאָריע). ב. פיינענבוים.
- (5) דער יונגער פּערברעכער, געריכט, — — — ב. בוימסאָן.
- (6) וויא אזוי מענשען זיינען געקומען צום שרייבען? (נאָך טיילאָר) אב. קאהאַן.
- (7) „צוקונפּט“, אַן ערצייכונג פון דיא לעצטע טעג פון דיא פאַרזינער קאַמונע. נאָך דעם פּראַנצויזישען, (שלוס) — — — סאַל. שוואַרץ.
- (8) א פּיקניק, סקיצע פון אַמעריקאַנער אידישען אַרבייטער לעבען ז. ליבין.

אַרם ביילאַגע צו דיעזען נומער — אַ פאַרטרעט פון וויליאַם מאָרריס.

קאַרעספּאָנדענצען און געלדזענדונגען צו אַרעסירען:

“Zukunft”, 91 Delancey Street, New York.

WILLIAM MORRIS.

וויליאם מאָרריס, אָדער קונסט און סאָציאליזמוס.

I

וואָס מאָרריס איז פיר דעם סאָציאליזמוס.

„וויליאם מאָרריס איז אַ סאָציאליסט!“

ווייסט איהר וואָס דאָס בעדייט פיר דעם סאָ-

ציאליזמוס?

נעוויס! — וועט איהר זאָנען — ווער ווייס דאָס

ניט? וויליאם מאָרריס, דער גרעסטער פאָעט פון

ענגלאַנד, דער איינציגער מענטש, וועלכען דיא ענג-

לישע מלכה האָט אויסגערופען פון צווישען אללע

איהרע 150 מיליאָן אונטערטאָנען (דאָס הייסט

וועלכען איהרע עצה-געבערס, דיא גרעסטע קעני-

גערס פון דיוע 150 מיליאָן מענטשען, האָבען אויס-

געקליבען) איהם אָנצובייטען דעם טיטעל פון „פאָעט

לאָריעט“ און וועלכער האָט דיוען קעניגליכען

„כבוד“ ניט גיוואָלט אָננעהמען — דיוער מאַן איז

אַ טהעטיגער, הייסער סאָציאליסט — אַ קלייניגקייט

וואָס פיר אַ כבוד דאָס איז פיר דעם סאָציא-

ליזמוס?

אָבער איהר האָט אַ טעות, לעזער, ווען איהר

מיינט, אַז נאָר אין דעם אליין בעשטייט דיא

נאָנצע וויכטיגקייט פון דעם וואָס וויליאם מאָרריס

איז אַ סאָציאליסט.

נעוויס לויפט דורך אַ זיסער וואַרימער געפיהל

אין האַרץ פון יעדען סאָציאליסט, ווען מען דער-

מאָנט זיך, אַז מען האָט וויליאם מאָרריס פאַר אַ

חבר; נעוויס איז זיין נאָמען אַ העררליכע בלום,

אַ גלענצענדע צירונג אויף דיא ברוסט פון יעדען

סאָציאליסט; נעוויס פיהלט מען זיך שטאַקן, אַ

יחסן, צו האָפען אַזאַ מאַן אין דער „מישפחה“;

נעוויס איז עס ניט קיין קלייניגקייט, ווען אַזאַ מאַן,

וואָס זיין נאָמען שפיעלט אַזאַ שטייגער ראָללע וויא

דער נאָמען פון אַ וויקטאָר הוגאָ, אַ זאָלאַ, אַ טור-

געניעו, — דאָס אַזאַ מאַן געפינט מען אין דיא

נאָסען עקען פון לאַנדאָן שטיין אויף אַ קעסטעל, אַ

פאַס, אָדער אַ שטיין און ריידען סאָציאליזמוס צו

אַ מאַסע אָבגעריסענע, פערשמירטע אַרבייטער,

וואָס גייען נאָר וואָס אַרויס פון פאַבריק.

אָבער דאָך — דאָס איז ניט אַלעס וואָס דער

סאָציאליזמוס האָט פון איהם.

וויליאם מאָרריס האָט בעהאנדעלט דעם סאָ-

ציאליזמוס אין זיין שייכות צו דיא קונסט

און עסטעטיק — וואָס דאָס בעדייט, וועט

דער לעזער ווייטער זעהן. — וויליאם מאָרריס/עס

שריפטען וועגען דעם זינען גאנץ אַריינגע; זי ווי-

נען דיא נאָטירליכע פרוכט פון זיין נשמה, און

האָבען נאָר פון זיין נשמה גיקענט אַרויסוואַקסען

און דאָמיט איז ער זעלבסט גיווען אַ לעבעדיגער

בעווייז געגען דיא לינגערשישע בעשולדיגונג, אַז דער

סאָציאליזמוס וועט דיא קונסט אָבשאַפען. זיין

פערזאָן אליין איז דער בעסטער בעווייז, וויא נור

דער סאָציאליזמוס וועט רעטען אַלע צווייגען פון

קולטור, — וויא דיא היינטיגע „ציוויליזירטע“ קא-

פיטאליסטישע גיזעלשאַפט פערטראַגט זיך ניט מיט

קיין בעגרייפ פון וואַהרע ציוויליזאַצאַן, — אַט

דאָס איז וויליאם מאָרריס פיר דעם סאָציאליזמוס!

און דעריבער, ווען מיר וועלען שרייבען דיא

לעבענס-בעשרייבונג פון דיוען גרויסען מאַן — דאָס

הייסט דיא בעשרייבונג פון דעם לעבען פון וויליאם

מאָרריס דעם סאַציאַליסט — וועט ארויס-
קומען אין אינטערעסאַנטער אַרטיקל וועגען דעם
טהעמאַ "קונסט און סאַציאַליזמוס" —
אין אַרטיקל, וועלכער דאַרף פיר אונז נאָך מער
אינטערעסאַנט זיין צוליב דעם, ווייל וועגען
דיווען גענעשטאַנד איז ביי אונז נאָך זעהר ווייניג
נירעט און געשריבען גיוואָרען.

II

ווער ער איז.

וויילאָס מאָרריס איז גיבוירען גיוואָרען לעבען
לאַנדאָן אין יאָהר 1834 — ער איז אַלואַ היינט
פונסט 60 יאָהר אַלט. — ער איז דער עקסטער
זוהן פון אַרייכען סוחר, וועלכער איז גישטאַרבען
אין יאָהר 1844 און האָט איהם איבערגילאָזט זעהר
אַ רייכע ירושה. מאָרריס האָט גישטודירט אין
פאַרעסט סקול, אין וואָלטהעסטאָ, אין מאַרל-
באָרראָ און אין עקסטער קאָללעדזש אין אַקספּאָרד.
ער האָט גישטודירט מאַלער קונסט, אָבער
כאָטש ער ציכענט זיך ניט ווייניג אויס אין דיווע
קונסט, איז אָבער זיין זשעניע ניט צו דעם
בעשאַפּען גיוואָרען.

"אַ פּאַעט זאָקסט דו זיין!" האָט 40 טעג
פאַר זיין גיבוירען-ווערען דער מלאַך אויסגירוען,
און דאָס איז ער, און אַלס אַזעלכער איז זיין נאָמען
גרויס צווישען אַלע אומות, און איינגעקריצט מיט
גאָלדענע אותיות אין דיא ווענד פון דעם טעמפּל
פון ליטעראַטור אויף דור דורות אַרויס.

זיין ערסטער אַרויסטריט אין דיא ליטעראַטור
איז גיווען אין יאָהר 1858. ער האָט דעמילט אַרויס-
גיגעבען אַ ביכעל מיט'ן נאָמען "דיא פערטיידיגונג
פון גענווערע און אנדערע פּאַעמען". דאָס האָט
איהם באלד פערשאַפּט אין עהרען-פלאַץ אויבען אָן
ביים טיש פון דיא פּאַעמען.

אין יאָהר 1863 האָט ער מיט עטליכע שותפים
געגרינדעט אין לאַנדאָן אַ פאַבריק פון קונסט-
צייכנונגען און פון פערשידענע אַרטיקלען פון דעם
סאַרט, בעזאָגנערס וואַנד-פאַפּיר, גלאַז מיט גע-
מאַקטע בילדער דערויף, אויווען-ציגעלעך (קאַכלעס)
מיט בילדער, און אנדערע פערשידענע גימעכעכסטער
פיר הויזדאָלאַטונג.

אין דיווען גישעפט האָט מאָרריס אימער גע-

אין זיינע ליידגע שטונדען האָט ער געשריבען
פאַעזיע. אין יאָהר 1867 האָט ער אַרויסגיגעבען
אַ בוך "דאָס לעבען און טויט פון דזשיימסאָן", אין
ערצייכונג אין געדיכטע, און פון יאָהר 1868 ביז
1870 האָט ער איינציגווייז אַרויסגיגעבען דריי טיי-
לען פון זיין גרעסטען און וויכטיגסטען בוך, וועלכעס
האָט איהם גימאַכט זיין גרויסען נאָמען אויף דער
וועלט, דאָס איז דאָס בוך "דער גן-עדן התחתון"
(Earthly Paradise).

דיוועס בוך איז אויך געשריבען אין געדיכטע,
און עס בעשטייט פון 24 רייזענדע לעגענאַרישע
און ראָמאַנטישע מעשה'לעך, וועלכע ווערען דאַרט
דערציילט פון אַ קאָמפּאַניע נאָרוועגישע רייזענדער,
וואָס האָבען זיך אוועקגילאָזט אויפ'ן ים, צו מורח
זייט פון דער וועלט צו, אויסצוגעפינען דעם גן-עדן
התחתון. דיא גאנצע זאך איז געגרינדעט אויף
אַלטע נאָרוועגישע פּאָלקס-באָיקעס, וועלכע ער האָט
אויסגיאַרבייט מיט אַ קונסט, וואָס האָט איהם גע-
מאַכט פאַר — וויליאָס מאָרריס דעם פּאַעט.
נאָר אזוי וויא מיר ווילען דאָ בעשרייבען וויל-
יאָס מאָרריס דעם סאַציאַליסט, וועלען מיר
זיך ביי דעם ניט אָפּשטעלען, אויך ניט ביי דיא
פיעלע אנדערע פּאַעטישע און פּראָזאישע ביכער
וואָס זיין מייסטערהאַפטע דיכטער-פּעדער האָט
בעשאַפּען, און מיר וועלען איבערגיין צו דעם טייל
פון זיין שאַפּען, וועלכע האָט גיבראַכט דיא הערר-
שענדע קלאַסע פון דער וועלט זיי זאָלען שטאַרק
חרטה האָבען אויף דיא קרוין פון רוהם און עהרע
וואָס זיי האָבען איהם אָנגיטאַן.

III.

פון הימעל אַראָפּגעפאלען.

זיינע אַלע שריפטען, וועלכע האָבען איהם איי-
גיבראַכט דיווע קרוין, שווימען אַרום אין אַ וועלט, וואָס
איז גאַנץ ווייט, גאַנץ אויסגיטאַן פון דיווע ווירקליכע
וועלט, פון איהרע האַרטע פיטערע מאַטעריעסען;

דיא קאפיטאליסטישע שרייב-קענט מאכען פארווירפע דעם סאָציאליזמוס, אז ער וויל אַבשאַ- פּען דיא שיינע קונסטען און דעם פיינעם גישמאַק פון מענשען צו בענרייפּען דיא עדלע זיסקייט פון קוקען אויף אַ קונצליכען בילד, אויף שיינע פאַרמען. אויף האַרמאָנישע גישמאַלטען.

דיווע אונשיינע גישמאַלטען — דיא קאפיטאליסטישע שרייב-קענט, האָבען אַ פשוט'ע טענה: ווער אייגענטליך ווייסט וואָס שיינקייט, וואָס פיינקייט, וואָס עדעלקייט הייסט? ווער איז אַ פיינער מבין אויף פיינע קונסט און פיהלט איהר גישמאַק? — דיא רייכע, דיא גרויסע לייט, דיא פריצים, ניט אמת? — ווען זיי וואָלטען ניט גיווען קיין נגידים, קיין פריצים, וואָלטען זיי דעם גישמאַק ניט גיקענט האָבען, אזוי וויא אַנדערע מענשען האָבען דאָס ניט. היינט ווען דער סאָציאליזמוס וויל אַבשאַפּען דיא נגידים און דיא פריצים און מאכען עס זאָל זיין בלויז „פּראָסטע מענשען“, וויל ער דאָך אין גאנצען אַבשאַפּען דעם הויף-פיינעם גישמאַק פיר עדלע שיינהייט און קונסט פון צווישען דיא מענשען.

פיר וועמעס ווענען, זאָנען זיי, האָט מען גע- מאַכט וואונדערליכע קונסט-בילדער, הערריכע סטאַטוען, שיינע קונסט-רייכע פאַלאַצען, וועלכע האָבען אויסגייפּיגערט דעם מענשענס גייסט? פיר וועמען? פיר דיא מלכים, פיר דיא גרויסע פריצים. ווען עס וואָלט קיין מאָל ניט גיווען קיין גרויסע פריצים, וואָלט דיא וועלט קיין מאָל ניט גע- וואוסט פון אזעלכע זאכען, וואָלטען מיר היינט ניט גיהאָט דיא אלע זאכען. היינט ווען דער סאָ- ציאליזמוס וועט דיא פריצים אַבשאַפּען, וועט דאָך פון אַ פיינערען שיינהייטס גישמאַק אויף דער וועלט אפילו קיין זכר ניט זיין.

אזוי, אונגיפּעהר, טענה'ן קאפיטאַלס שרייב- לאַקאיען.

אַנדערע סאָציאליסטישע שרייבער האָבען אויף- דיווע טענות אויף גענטפערט: וויליאם מאָרריס האָט אויף דעם ספּעציעל גענטפערט: ניין, נאָך בעסער, ער האָט גאָר ניט אויף דעם גע- ענטפערט, ער האָט גאָר ניט גיוואָרט מען זאָל איהם פרעגען; ער האָט אליין גיפרעגט אַ קשיא אויף דיא היינטיגע אָרדנונג, — אַ קשיא, וועלכע

פאר ברויט, פון איהר גאַנצען שאַרסטקען האַנדעל און וואַנדעל. דער גיפּיהקפאַרער לעזער, וואָס פער- טיפּט זיך אין דיווע שריפטען זיינע, ווערט אויפ- גיהויבען ווייט, ווייט, אין אַ העררליכען זיסען גן עדן פון בלוז שיינהייט. זיין נשמה שוועבט אַרום אין אומבעקאַנטע וועלט, אין אַ ים פון זיסע בלוז- מעלעך, בליהענדע רויזען, בלישטשענדע בריגיאנטען און פינקעלנדע דיאַמאַנטען. ניט בעלע הרען וויל דער פּאָעט זיינע לעזער אין דיווע שריפטען, נאָר דער קוויקען. ניט ווייזען אַ וועג, ניט קריטי- קירען שלעכטע צושטענדע, שלעכטע זיטען איז דאָרט זיין צוועק, נאָר מחיה צו זיין דעם געפיהל. דעריבער האַנדלען דיווע אלע ביכער גאָר ניט ווענע, סײַן מענשען פון אונזער ווירקליכע וועלט, נאָר וועגען „מאָדלעך“ פון דיא אַלטע פערזיימיגע מעשהלעך פון דיא גריכען אין גאָרמאַנען. ער רופט זיך אליין „דער ליידגיינענדיגער זינגער פון אַ שבת-דיגען טאָג“.

אַבער — דאָס איז דאָס וואונדערבארע, דאָס מערקווירדיגע אין מאָרריס'ען — וועהרענד זיין עדלער גייסט איז אַרומגישוואומען אזוי הויף אין דיא מאַלערישע פעלדער פון שיינהייט און העררליכקייט, האָט ער פון דאָרט אויבע, אַראָב — אין גענען-זאָץ פון אלע זיינס-גלייכען — ניט אַרויס- גילאָזט פון אויג דיא שוידערהאַפּטע, עקענהאַפּטע, חלשות-דיגע ווירקליכע וועלט, וויא דיא מענ- שען האָבען פון איהר גימאַכט, — און דער שרעקליכער שאַרסטקער גענען-זאָץ צווישען דיא צוויי וועלטען — צווישען דיא פאַנטאַסטישע דיכטערישע וועלט פון צערטליכע שיינהייט און צווישען דיא ווירסליכע רויַהע וועלט פון גראָבע מיאוסקייט, — האָט איהם אזוי גיריסען ביי דער נשמה, אז זיא, זיין נשמה, איז אַרויסגפליגען פון דעם שיינהייטס-גן-עדן, האָט דאָרט אויף אַ וויילע פערמאַכט דיא טויערן און איז אַראָנגיקומען אַהער קעמפּפּען גענען דיא מלאכי חבקה פון דעם גיהנם פון מיאוסקייט, אום אַרויס- צוראַטעווען פון דאָרט דיא נשמות, אז זיי זאָלען גילייטערט ווערן און קענען אלע אריין אין דעם העררליכען גן-עדן, וואָס ער האָפט, אז דאן וועט ער הערשט צוריק אויפגישלאָסען ווערן לאַמיר זיך אויף אויף אַ וויילע אַראָפּלאָזען פון דיא בילדער-שפּראַך.

ליסט, אין איהר אויסגעשונען א צרה'דיגע זייט פון זיין שטאנד פונקט און איז בעזאנדערס דערפון גיקומען דערצו, איהר צו ווערען א שונא

און וויליאם מאָרריס'ען דעם עסטעהעטיקער, וויליאם מאָרריס דעם פריינד פון שיינהייט פון קונסט, פון פיינהייט, איז טאום גיוואָרען דיא היינטיגע גיזעלשאפט פשוט ווייל זיא איז א'ן עקער-האפטע מיאוסקייט. ווייל זיא ראמט אויס פון דער וועלט אַלץ וואָס איז עכט שיין, דעם גאנצען גיטמאק פון שיינהייט, דיא גאנצע קונסט, און פיהרט איין איבעראל מיאוסקייט, מיאוסקייט און מיאוסקייט. איהם איז זיך פשוט אָנגיגאנגען חלשות פאר דיא מיאוסע קאפיטאליסטישע גיזעלשאפט.

„מיט ווייניגער וויא 40 יאָהר צוריק“ — שרייבט ער אין זיין ביכעל „דיא שטרעבונג פון קונסט“ (The Aims of Art) „מיט ווייניגער וויא 40 יאָהר צוריק — לערך 30 — האָב איך דאָס ערסטע מאל גיזעהן דיא שפאָט רואַן (אין פראַנקרייך, וואָס איז דעמילט נאָך גיווען, אין איהר אויסעריכען אויס-זעהען, א קונסט-שטיק פון די מיטעל-אַלטערליכע צייטען; מיט קיינע ווערטער איז ניט מעגליך צו דערציילען, וואָס פיר א טיפּען איינדרוק עס האָט אויף מיר גימאכט דיא צוזאמען-מישונג פון איהרע שיינהייטען, איהר געשיכטע (וועלכע דיא וועלט פון איהרע אַלטע גיביידעס און איהרע מאָנומענטען האָבען וויא מיט ווערטער דערציילט) און איהר ראָמאַנטיק. איך קען נאָר זאָגען דאָס איינע, אז קוקענדיג צוריק אויף דיא פערנאנגענהייט פון מיין לעבע, געפין איך, אז דאָס איז גיווען דאָס גרעסטע פערגעניגען וואָס איך האָב א מאל גיהאַט. און יעצט איז עס א פערגעניגען וואָס קיינער קען ניט מעהר האָבען — עס איז פערלירען פאר דיא וועלט אויף אייביג.“ און צוליבענדיג נאָך אזא ביישפיעל פון דיא שטאַט אַקספּאַרד זאָגט ער: „דיזע צוויי שטעט האָב איך נאָר דערמאָנט אַלס ביישפיעל, פון דעם וואָס עס גייט פאַר אומערס, אין דיא גאנצע ציוויליזירטע וועלט: דיא וועלט ווערט אַלץ מיאוסער, אַלץ גימיינער און פראַסער, טראָץ דעם וואָס א קיינע צאָהל סענשען, ליעבהאָבער פון קונסט, ארבייטען מיט אזא בעוואוסט-זיין און אזוי ערנסט צו מאַכען דיא

בעדייטע פונקט דאָס געגענטהייל פון דיזע טענה, און וועלכע איז ממילא פיר דיא וואָס טענה'ן אזוי א פערעכטליכער שפיי אין פנים.

דיזע ארבייט זיינע איז פון איהם זעהר אָריגינעל; ער האָט זיינע גידאנקען וועגען דיזע פראַגע ניט „אויסניטראַכט“, כדי צו צופיקסען א טהע-אָריע וואָס זאָל פאסען צו זיין פארטיימיגונג, וואָס ער האָט שוין פון פריהער גיהאַט, — פונקט פער-קעהרט — ער האָט גיקראַגען א פארטיימיגונג צו לייעב דיזע גידאנקען, וועלכע זיינען ארויס-רונגען פון דעם ריינעם קוואל פון זיין עסטעטישע נשמה. פראַסט גירעט — ער איז גראַד גיוואָרען א סאָציאליסט, ווייל ער האָט גיפונען, אז דיא העכסטע קונסט, דער דעלעסטער פיינסטער גע-שמאק פיר שיינהייט און פיינהייט, וועט גאָר מווען שטאַרבען ווען דיא היינטיגע גיזעלשאפט וועט בלייבען בעשטיין, און דאָס זוכען א רעמונג פיר דיא קונסט, האָט איהם געפיהרט צום סאָציא-ליזם.

IV

קאפיטאליזמוס און קונסט.

וויליאם מאָרריס איז קונסט און קונסט איז וויליאם מאָרריס. זיין נשמה איז ארויסגינגען פון אונטער'ן סאמע כסא הכבוד פון דעם גאָט פון שיינהייט און האַרמאָניע.

ניט אלע דערוועהן דיא שלעכטקייט פון דיא היינטיגע אָרדנונג פון איינע און דיזעלכע זייט. דער מענש פון געפיהל קומט דערצו זיא צו פערהאסען צוליעב איהר אונבאַרמעהאַרציגקייט; דער מאָראליסט קריגט א מיינונג אז דיא היינטיגע אָרדנונג טויג אויף כפרות צוליעב איהר צולאָוענטיג; דער ווי-סענשאַפּטסמאַן שטויסט זיך אָן אָן דעם וואָס זיא האַלט אויף דיא אונטענהייט; דער עהרליכער פאָליטישער עקאָנאָם געהמט פשוט א בלייפערדע און מאַכט א חשבון און געפינט ארויס, אז עס קומט אונז ארויס רעשטע „מעהר-ווערט“ ביי דיא היינטיגע גיזעלשאפט; דעם רעכטס-פיקאָאָף שטערט דיא אונגערעכטיגקייט פון איהר און ער קומט צום בעשלוס, אז זיא איז „שולדיג“. און אזוי וויא דיא היינטיגע אָרדנונג איז א שטיק צרה פון אלע זייטען, האָט יעדער, וואָס איז היינט א סאָציא-

קען ניט אראָפּנעהמען דיא לאסט ניט פון דער געדויער פון דיא רייבע און ניט פון דעם רוקען פון דיא אָרימע". דיא קונסט ווערט אלזאָ היינט בעטראכט אלס אַ קוסוס זאך פאַר עטליכע; אָבער אלס אַזעלכע קען זי אַ ניט לעבען. "ווען עס וועט אייביג מוזען בלייבען איין קלאס מענשען זעהר אויסגיינערטע און דיא אַנדערע זעהר פערגרעכט, וועט דיא קונסט מוזען אויסשטארבען".

"מיר זיינען דאָ (אין לאַנדאָן) אין דיא רייכסטע שטאָט פון דעם רייכסטען לאַנד פון דיא רייכסטע צייט פון דער וועלט" — שרייבט ער אויף אַן אַנדערע אַרט אין דעם זעלבען בוך. — "סײַן וואוילטאָג פון דיא אַמאָליגע צייטען קען זיך ניט פערגלייכען מיט דעם וואוילטאָג וואָס מען האָט היינט; און דאָך, ווען מען רייניגט אויס דיא אויגען פון געדויער וואוינהייטס־בלינדקייט, מוז מען מודה זיין, אַז עס איז ניטאָ קיין פערברעכען גענען דיא קונסט, קיין מיאוסקייט, קיין פראָסקייט, וואָס מען זאָל היינט ניט געפינען אויף אַלע מינים הייזער, סײַ אויף דיא היינט־מאָדישע באַלופעס אין בעטהאל גרין (אין אָרימען געגענד פון לאַנדאָן) און סײַ אויף דיא היינט־מאָדישע פאַלאַצען אין דיא וועסט־ענד" (דיא רייכע געגענד). אין דעם ענין פון מיאוסע אַרכיטעקטור צוטיילען זיך יא דיא אָרימע און דיא רייכע הייזער פונקט גלייך אויף גלייך. דאָס, זאָגט מאָרריס, איז גאָר ניט צו בעדויערען, אדרבה, ער פרייט זיך, דאָס פאַרבייגייענדיג פאַר איינעם פון דיא נירמאַל־דישע רייכע פאַלאַצען, וועלכער איז אַ מוסטער פון מיאוסקייט, פון גישמאַקלאָזיגקייט, קען מען אויס־רופען "אַט אַזוי, דאָס איז עס וואָס געלד קען טאָן פיר דיא אויסגיינערונג".

וויליאם מאָרריס גייט אין דיעז גיראנקען נאָך זיין פריינד, דעם גרויסען ענגלישען דיינקער, דזשאָן ראסקין.

שוין ראסקין איז גיקומען צו דער מיינונג, אַז אונזער היינטיגע סיסטעם פון האַנדעלס־פאַליטישע ציוויליזאַציען טויטעט דיא קונסט, דעם פיינעם געדויער פיר שיינהייט. רוסלאַנד, צום ביישפּיעל, וואָס איז נאָך ניט ווייט ענטוויקעלט אין דיעז ציוויליזאַציע, האָט פראַכטפאַרע פּעלדער, הערר־ליכע וועלדער מיט בלומען און רויזען, — אַ לעבע

קונסט ווידער אויפלעבען, — וואָס זיי זיינען אָבער אזוי אויגענשיינליך ארויס פון פערבינדונג מיט דעם, צו וואָס אונזער היינטיגע צייט ציהט, אַז וועהרענדיג דער פראַסטער אונגעבילדעטער עולם האָט קיין מאַך פון זיי ניט גיהערט, קוקען דיא געבילדעטע און אויסגיינערטע קלאסען אויף זיי אלס אַ שפּאַס, און זיי הייבען זיי זאָגאַר אָן צו ווערען לעסטיג".

און פון וואָנען קומט דאָס וואָס דיא וועלט ווערט אזוי מיאוס, וואָס דער פיינער ערלער געדויער פיר שיינהייט און פיינע קונסט שטארבט אָב?

אין זיין בוך "וואָס דיא קונסט האָט צו האָפען און פאַר וואָס זי האָט מורא, צו האָפען" (Hopes and Fears for Art), וועלכעס ער האָט ארויסגיגען בען נאָך אין יאָהר 1882, זעהט מען שוין וואוהין זיין לעבע צו שיינהייט און קונסט פיהרט איהם, וואָס פיר אַנטוואָרט ער געפינט אויף דיא אויבען גישמעלטע פראַגע:

"דיא היינטיגע ציוויליזירטע מענשען — שרייבט ער דאָרט — זאָרענען זיך ניט פיר קונסט, פשוט ווייל זיי ווייסען ניט וואָס דאָס איז אַזעלכעס אָדער וואָס זיי פערלירען ווען זיי האָבען דאָס ניט. דיא היינטיגע סיסטעם פון קאָנקורענץ גישעפטען פערנעהמט ביי זיי דעם גאַנצען מוח — דאָס סיסטעם, וועלכעס האַלט שוין אין שנעללען צולויפן צו איהר פאַלקאָמענע ענטוויקלונג און דעריבער צו איהר טויט און פער־ענדערונג. דיא מיליאָנען פון היינטיגע ציוויליזירטע וועלט, ביי דעם צושטאַנד, וויא דיא ארבייט גייט היינט צו, קענען שווערליך דיינקען ערנסט פון עפעס, אויסער פון דיא מיטלען וויא צו געווינען זייער טעג־ליכעם ברויט; זיי ווייסען גאָר ניט פון קונסט און דאָס ריהרט גאָר ניט אָן זייער לעבען". און אפילו דער גליקליכער טייל פון דער מענשהייט קען אויף ניט אין זינען האָבען קיין קונסט און שיינהייט. ווייל "צוקוקענדיג דעם טראַבעל וואָס מוטשעט אויס דיא וואָס מאַטטערן זיך אום צו קעבען, כדי צו קענען לעבען אום צו מאַטערן זיך", דריקט דאָס זיי אויף און עס קען זיי אין זינען ניט ליגען דיא קונסט. אַלע האַלטען דיא קונסט היינט פאַר אַ שפּעלכעל, ניט פאַר אַן ערנסטען העלפער אין לעבען — "ווייל זי

בלויער הימער איז פערשמירט מיט א דיקע סמאָ-
ראַווירלע פון שוואַרצען גיפטיגען רויף.

ראסקין און זיינע נאָכפאלגער האבען איינגי-
זעהען, אז דיא ליעבע שיינע נאטור-וועלט און דיא
קונסט ווערען ביסלעכווייז אוועקעטריבען פון דיווען
ים פון מאוסקייט, און אלץ דורך דיא היינטיגע
פאליטישע עקאָנאָמיע, וועלכע בעטראכט אלס
דעם איינציגען צוועק פון דעם מענטשן אַנצוקליי-
פּען וואָס מעהר רייכטום. „פיר שעקספיר איז דער
מענטש אַ וואונדערליכער קונסט-שטיק, נאָבעל אין
פערזנלעכע, אונענדליך אין פעהיגקייט, הויף וויא אַ
נאָט, — פאר דיא קאפיטאליסטישע פאליטישע
עקאָנאָמען איז דער מענטש אַ רייכטהום-בעשאַפּענדע
חיה; און זיין גאנצער גייסט מוז נור אויסנינוצט
ווערען, צו בעשאַפּען וואָס מעהר טעפּ און סקאָ-
וועראָדעס, ניט פיר זיין אייגענעם געברויך, נאָר אז
אין אנדערער זאך קענען מאַכען זיין רייכטהום“.

דיווע גידאנקען האָט שוין ראסקין אויסגישפראָ-
כען. אָבער ראכקין קומט דאדורך צו רעאקציע-
נערע גידאנקען; ער וויל מען זאָל צוריק דרייען
דעם ראָד פון דער וועלט און מענטשען זאָלען צוריק
אַנהייבען צו אַרבייטען פאר זיך אויף אַלטען שטיי-
נער און אוועקווארפען דאָס צוזאמען-אַרבייטען אין
פאבריקען מיט מאשינען. זיין פריינד און נאָכ-
פאלגער וויליאַם מאָרריס פערשטייט אָבער, אז
דאָס קען ניט זיין און אז דאָס דארף מען ניט,
און זיין האָט צו דיא מאוסקייט פון דיא היינטיגע
ניזעלשאַפט. האָט אויף איהם גיהאט פונקט אַ פער-
סעהרטע ווירקונג — עס האָט איהם גימאכט פאר
אַ רעוואָלוציאָנערען סאָציאַליסט.

מאָרריס האַלט דעם פיינעם גישמאק פיר שיינ-
הייט, דיא עסטעטיק און דיא קונסט, פאר אונ-
בעדינגט נויטווענדיג צום גליק פון דעם מענטשען.
„דען — שרייבט ער אין דעם דערמאנטען בוך
Hopes and Fears for Art. — דיא שיינהייט,
וואָס דאָס איז דאָס זעכע וואָס מען מיינט מיט
דעם וואָרט קונסט, אין דעם ברייטסטען זין פון דעם
וואָרט, איז ניט בלויז אַ צופעלליגע גיוואוניהייט
פון דעם מענשליכען לעבען, וואָס מענטשען קענען
דאָס איינהאָלטען און אוועקלאָזען, וויא זיי גע-
פעלט, נאָר דאָס איז אַ פאָזיטיווע נויט-

שיינע גרינע נאטור; וועהרענד ענגלאַנד, וואָס איז
ווייט ענטוויקעלט אין דיווע ציוויליזאציען, האָט פער-
שטונקענעם הויף אַנשטאָט פיינע לופט; שוואַרצע
קוימענעס, אַנשטאָט הויכע גרינע ביימער; ענגע
שוואַרצע ברוריגע גאסען, אַנשטאָט פרייטע שיינע
גרינע פעלדער; עקערהאפטע, שוואַרצע, פערשטריכע
מאוס-גיבויטע הייזער, אַנשטאָט דיא פארצייטיגע
קונסט-געביידעס און פאלאצען. „די הייליגע נאטור
שיינהייט פון קריסטאָלענע הערליכע שטראָמען ווערט
בעפלעקט פון אַבפאַר פון פאבריקען; גרינע פעלדער
ווערען פערדאָרבען; פון שיינע בערגעלעך ווערען אָב-
געהאַלטן זייערע בלומען און בייטעלעך, אַלטע און עהרע-
פאלע געגענטשטענדע ווערען אַרונטערגעריסען, און
אַלץ פאר וואָס? אום צו פאבריצירען זאכען וואָס
זיינען ניט שוין און ניט ווינשענע ווערטה פאר דעם
מענטש, ניט ווייל מען דארף זיי נייטיג האָבען, נאָר
אום מען זאָל קענען מאַכען אַ גוט גישעפט
ווען מען וועט זיי פאדקויפען.

דאָס זעלבע זעהט מען אין דיא הייזער, שולען,
עפענטליכע געביידען און אויף יעדען שריט און
טריט — אַנשטאָט דיא פארצייטיגע מאַסיווע קונסט-
אַרטיקלען, אויף וועלכע עס איז גיווען אַ מחיה צו
קוקען, זעהט מען היינט ניט מעהר וויא שווינדלע-
דיש אויפגעפושטע טאנדייט-זאכען, וואָס האָבען
גוט קיין טעם און קיין רוח, וואָס האָבען אַ קיום
„פון אסתר תענית בין פורים“ און שטעכען דאָס
אויג פון דעם, וואָס פערשטייט זיך אויף אמת'ע
שיינהייט און וואהרע קונסט.

„מען דארף ניט קיין זאך וואָס זאָל שרעקלי-
כער קענען אָבלאָכען זון דעם פנים פון דיא היי-
מיגע ציוויליזאציען, וויא דיא סצענע וואָס וויקעלט
זיך פאַר אויף אויף, ווען איהר שפאַצירט זיך דורך
דורך איינע פון דיא פאבריק-געגענדען פון ענגלאַנד.
דאָרט איז דיא נאטור גאָר אין גאנצען אַראָב פון
איהר מרגה און איבערגעפיהרט. גרינע בערגעלעך
זיינען פערפאַטשקעט און פערשוואַרצט, ענג-מלך-
העבש'דיגע קופות מיט פערברענטע קוילען און אַש
און שמאַטעס, און שאַרפענעם פערנעהמען דעם
פלאַץ פון שיינע בלומען וואָס דיא נאטור האָט
גיגעבען; שרעקליך העסליכע שוואַרצע גריבער געה-
בעצען פון פאָרענט און פון הינטען, און אפילו דער

רען. גלייכהייט מוז זיין דיא אנט-
וואָרט אויף טיראַניי; ווען דאָס וועט
ניט אויסגעפיהרט ווערען, וועט דיא קונסט
שטאַרבן.

אַט אזוי איז מאָרריס גיקומען צום סאָציאַל-
ליזמוס. אין סאציאליזמוס האָט ער גיפונען דיא
רפואה צו דיא קראנקע קונסט און שיינהייטס-
גישמאק. ער האָט אויפגישטעלט אַ גאנצע סהעאָריע
וועגן דעם.

נאָך זיין מיינונג בעשטייט דער גענוס פון קונסט
ניט בלויז אין קוקען אויף איהר, נאָר דער עיקר אין
מאַכען זיא. דער מענש האָט אַ מאָל ענערגיע
און חשק צו אַרבייטען און אַ מאָל ליידן אַרום-
צוגיין. ווען ער וויל אַרבייטען, וויל ער ניט סתם
האַרעווען, נאָר טאָן אזא אַרבייט, ביי וועלכע ער
זאָל יעדען אויגענבליק פערוורקליכען מיט זיינע
הענד אַ טייל פון דעם, וואָס זיין קאָפּ דיינקט, און
פון דיא אַרבייט זאָל אַרויסקומען אזא זאך, וואָס
זאָל בלייבען און זאָל איהם קוויקען דערנאָך, ווען
ער וועט וועלען זיך אַברוהען און ליידן אַרומגיין.
דען ווען דער מענש וויל ליידן אַרומגיין, וויל ער
ווידער ניט סתם זיצען און גלאָצען מיט דיא אוי-
גען, נאָר „לאָזען דעם גידאַנק וואַנדערען איבער
פערשיעדענע בילדער פון געדעכטניס". דאָס גליק
פון דעם מענש בעשטייט אין דעם, ווען ער קען
זיך גוט בעפרידיגען דיעז צוויי „לוינעס" (צופעריגער
געפיהל, אויפגעלעגטהייט), אין דער צייט ווען זיי
קומען איהם אָן. דער פערנגיגען פון אַרבייט איז
האַפפנונג — אויף דעם פערנגיגען וואָס ער וועט
האַבען ווען ער וועט דעם גידאַנק, וואס ער האָט
אין קאָפּ, אויספיהרען מיט זיינע הענד; דער פער-
געניגען פון ליידן גיין איז עראינגערונג. ווען דיא
היינטיגע קאפיטאַליסטישע פאַבריק-אַרבייט האָט
אַבער אָפגיטשאַפט דיא קונסט, דעם שכל ביי דיא
אַרבייט, און גימאַכט פון דעם אַרבייטער אַ שטיק
מאַשין, ווערט מײַט דעם גיטיימעט דאָס פער-
געניגען, דיא קונסט פון דיא אַרבייט און צוגלייך
אויף דער גישמאַק פון מונסט. דערדורך ווערט
אויף איבערגעפיהרט דאָס פערגעניגען ביי דעם
ליידן-גיין, ווייל עס איז גיטאָ פון וואָס צו האָ-
בען פערגעניגען, ווייל עס איז קיין שיינהייט, קיין

לענדניסייט פון לעבען, וויבאלד נעמליך
מיר זאָלען וועלען לעבען אזוי וויא דיא נאַטור
האַט אונז בעשטימט צו לעבען, דאָס הייסט, סיי-
דען מיר זאָלען זיין צופרידען צו זיין ווייניגער וויא
מענשען.

„ווען דיא קונסט, זאָגט ער, אין „עימס אָף
אַרט", זאָל פערניכטעט ווערען, מוז דיא אַרבייט
ווערען פיר דעם מענשען אונגליקליך און דיא רוהע
אונפרוכטבאַר."

ווען דיא קולטור-מענשען — זאָגט ער אין „האַפּס
ענד פיערס פאָר אַרט" — וואָלטען ערנסט גאָכני-
דענקט וועגען דיא קינסטע, וואָלטען זיי אַריינגי-
וואָרפען גיוואָרען אין אַן אונצופרידענהייט דורף
דעם גידאַנק, אז דיא ציוויליזאַציע, וויא זיא איז
אַצונד, קען נאָר ניט אנדערס וויא בריינגען מיאוס-
קייט מיט זיך... זיי וואָלטען דאָן גיקושען צו דער
איבערצייגונג, אז דאָס קען ניט זיין נאטירליך און
גיט רעכט, אז ניט צו דעם האָט דיא ציוויליזאַציע
גיוואָלט קומען אין דיא טעג פון איהר קאַמפּף.

דאָרטען זאָגט ער שוין, אז מען דאַרף מאַכען
דעם עולם אונצופרידען און אויפצוהיצען דיא מנט-
שען צו אַ קאַמפּף פיר פערבעסערונג. אין דיעזען
בוך, וועלכער איז געשריבען, וויא גיזאָנט, אין
יאָהר 1882, דריקט ער שוין אויס, אז זיין גאנצע
האַפפנונג, וועגען דעם ווידער-אויפלעבען פון קונסט,
איז אויף דעם פאָרטשריט פון דיא אַרבייטער
קלאַסע. „עס מוז זיך געפינען עפעס אַ רפואה —
זאָגט ער דאָרט, — און ווען אפיקו ניט, איז וויי-
גיסטענס בעסער צו שטאַרבען זוכענדיג אַ רפואה,
איידער צו לאָזען אַקעס וויא עס איז און נאָר ניט
טאָן."

V.

דיא רפואה פיר דיא קונסט.

און דיא פאָלגענדע ווערטער פון יענעם בוך
זיינען שוין דער שליסעל צו זיינע שפעטערע גע-
דאַנקען וועגען דיא רפואה:

„ווען דיא קונסט, וועלכע איז יעצט קראנק,
זאָל בלייבען לעבען, מוז זיא אין דער צוקונפט זיין
דעם פאָלקס, פיר דעם פאָלק און
גימאַכט פון פאָלק. דיא קונסט מוז אַלע-
מען פערשטיין און פון אַדעמען פערשטאַנען ווע-

פאלגענדע ווערטער, וועלכע מיר זענען איבער פון זיין בוך „עיסם אָף אַרט“ און מיט וועלכע מיר וועלען ענדיגען זיין טהעאָריע:

„איך רעכען, אז דאָס פאָלגענדע וועט וואַהר־שיינליך פאַסירען: דיא מאַשינעריע וועט זיך ווייטער ענטוויקלען, מיט דעם צוועק איינצושפּאַרען אַר־בייט, ביז דיא מענשהייט וועט קענען האָבען ריכ־טיגע ליידיגע צייט גינז, אום צו קענען שעצען דיא פערענעניגענס פון לעבען; ביז זיי וועלען ווירקליך האָבען גיקראַנען אַזא העררשאַפט איבער דער נאַטור, אז זיי וועלען שוין מעהר ניט ברויכען מורא צו האָבען צו ליידען נויט אַלס אַ שטראָף פאַר ניט אַרבייטען מעהר וויא ענזג. ווען דיא מענשען וועלען קומען אַזוי ווייט, וועלען זיי זיך אונצווייפּערהאַפּט איבערלייגען און אָנהייבען צו זוכען, וואָס זיי דאַרפּען ווירקליך טאָן. זיי וועלען דאָן לייכט אױסגעפינען, אַז וואָס ווייניגער אַרבייט זיי וועלען טוען (איך מײן אַרבייט אָהן קונסט), וועט דיא וועלט אַלץ זיין אַז אַנגינהמערע דירה פירן מענשען. דעריבער וועלען זיי טוען אַלץ ווייניגער און ווייניגער אַרבייט, ביז דיא „לוינע“ פון ענערגיע, פון פלייסיגקייט, פון וועלען עפעס טאָן, וועט זיך און זיי אויפּוועקען פון דאָס נייע. אָבער אין יענער צייט וועט דיא נאַטור, דורך דיא אָבשוואַכונג פון דיא מענשליכע אַרבייט, צוריק אָבדעקען איהר אַלטע שיינהייט און וועט לערנען דיא מענשען דיא אַלטע געשיכטע פון קונסט, און אַזוי וויא דאַמאָלס וועט שוין לאַנג זיין פערשוואַנדען דער קונסט־הונגער, וועלכער קומט פון דעם וואָס מענשען אַרבייטען פאַר דעם פּראָפּיט פון אַ מייסטער, וועלען דיא מענשען זיין פריי צו טוען וואָס זיי וועלען האָבען חשק דערצו, און זיי וועלען אַוועקשטעלען אַן אַ זייט זייערע מאַשינען אין דיא אַלע פאַכען, וואו עס איז מעהר פערנער־גיגען אָדער מעהר ווינשענסווערטע צו מאַכען האַנד־אַרבייט; אין אַלע האַנדווערקע, וואו מען דאַרף אױסאַרבייטען שיינהייט און קונסט, וועט מען זוכען דיא דירעקטסטע פערבינדונג צווישען אַ מענשענס הענד און זיין שכל.“ יעדער מענש וועט דאָן ווערען אַ קינסטלער; דער פיינער בעגריף פון שיינהייט און קונסט־גישמאַק וועט זיך ביי אַלע אױסאַרבייטען, און דאָס וועט זיין אַ נייע גיבורט פיר דיא קונסט־

גישמאַק ניטאָ. אַלץ וואָס מען מאַכט היינט איז פּוּשעריי, אַבי געלד צו מאַכען.

פערגלייכענדיג דעם היינטיגען אַרבייטער, מיטן האַנדווערקס־מאַן פון דיא מיטטעל־אַלטערליכע צייט־טען שרייבט מאָרריס אין זיין בוך „עיסם אָף אַרט“ זעהר וויציג: „לאָמיר דאָס אױסדריקען אויף אַזא אופן, אַז עס זאָל זיין אַזוי ווייניג וויא מעגליך אַ קאָפּלימענט פיר דעם מיטטעל־אַלטערליכען האַנד־ווערקער און אַזוי פיעל וויא מעגליך העפליך פיר דיא היינטיג „האַנד“: דיא אַרבייט פון דעם אָריר מען טייוויל נעכיד פון דעם 14טען יאָהרהונדערט האָט גיהאט אַזא קליינעם ווערט, אַז מען האָט ניט גיקוקט דערויף ווען ער האָט באַלעמוטשעט זיין צייט אַרבייטענדיג אַזוי וויא עס איז איהם גיפּעלען, אױסצאַצקענדיג אַ שטיקעל אַרבייט „פּוּי“ געל אין דיא קופּטען“ וואָס דערמיט האָט ער גיר מאַכט פערענעניגען זיך און — אַנדערע; אָבער אונזער הויך־וויכטיגער מעכאַניקער פון דיא היינטיגע צייט איז גאָר עפעס אַנדערס — זיינע מינוטען זיינען צו שטאַרק אָנגילאָדעוועט מיט אַ משא פון אייביגען פּראָפּיט, אום מען זאָל איהם קענען ערלויבען צו פערלירען איינע פון דיזע טייערע מיר נוטען, אויף צו צאַצקען זיך מיט קינסטליכע אַר־בייט. דאָס היינטיגע סיסטעם וועט איהם ניט ערלויבען — קען איהם ניט ערוויבען — ארויסצור־בריינגען קינסטליכע שטיקער אַרבייט.“

„וואַהרע קונסט, זאָגט מאָרריס, בעשטייט גאָר ניט דוקא אין גאַנץ בעזאָנדערס גרויסאַרטיגע זעל־טענע קונסט־שטיקער, וואָס פלייבען טייער אויף דור דורות אַרויס און מאַכען זייערע מייסטערס אין אייביגען נאָמען. אין יעדע אַרבייט קען זיין קונסט, דאָרף זיין קונסט; יעדער מענש קען זיין אַ קינסטלער אין זיין פאַך. דער פרייער אױסגער־לערנטער אַרבייטער פון פערצייטענס איז גיווען אַ קינסטלער; דער פערדונגענער קוין־שקלאָפּ פון היינט קען דאָס ניט זיין, ווייל ער איז אַ טויטע שרייפּעל פון אַ מאַשין, ווייטער גאָר ניט. אַט דאָס איז דיא אורזאַכע פאַר וואָס דער גישמאַק פון קונסט און פון שיינהייט שטאַרבט היינט אױס, און צוליעב דעם ווייזען זיך אויך זעלטען גאַנץ גרויסע ענעגיען.

און דיא רפואה דערצו איז פאָרגישטעלט אין

פריי, אונשולדיג וויא א יונג קינד. ער שאַנעוועט ניט קיינעם ווער עס פערדיענט עס ניט, קימערט זיך ניט וועגען עטיקעט און „באָן טאָן“. און אזוי וויא ער וויל פון דיא וועלט ניט זיין אונטערדריקט, אזוי וויל ער אויף קיינער זאָל ניט זיין גישטערט דורך איהם. ער איז מערקווירדיג פראַסט ביי זיך, א וואַהרער עניו וויא משה רבנו. דער פראַסט-סטער אַרבייטער, וואָס איז מיט איהם צוזאמען א מיטגליד אין איין סאָציאַליסטישען פּעראַיין, איז מיט איהם פאַן פראַסט, א וואַהרער אינטימער חבר. ער וויל קיין מאָל קיין שום פיהרער-ראָלע ניט שפּיעלען. אין פּעראַיין האָט ער איין שטימע, אזוי גוט וויא יעדער מעמבער, און ער דריקט קיין מאָל ניט אויס זיין מיינונג מיט זיכערהייט, אַז אזוי מוז עס בלייבן. ער אונטערוואַרפט זיך אונטער דיא בעשטימט-מונג פון דיא מאַיאָריטעט.

פון דעם שותפות-גישעפט, פון וועלכען מיר האָבען דאָ אויבען גירעט, איז ער דער הויפט. דאָס גישעפט האָט א פאבריק אין סוררעי, א סקלאַד אין לאַנדאָן, א צווייג-גישעפט אין ניריאָרק און קונד-שאַפטען איבער דעם גאנצען ערד-קוגעל. מאָרריס פערשטייט אַלזאָ זעהר גוט דיא קאפיטאַליסטישע גישעפטען. ער איז גינזי בעקאַנט מיט יעדען פיצעלע פון זיין גישעפט און האָט יאָהרען-לאַנג גיאַרבייט מיט זיינע אייגענע הענד. ער איז בעזאָנדערס אַ קינסטלער אין צייכענען. ווען ער זיצט אַ מאָל נאָך אַ רעדע און הערט אויס זיינע פראַגע-שטעלערס, האַלט ער אַ שטיקעל בלייפּעדער אין האַנד און שפּיעלענדיג זיך, אזוי וויא נאָר ניט איהם מיינט מען דאָס, צייכענט ער זיך אזוי אויס אַקערליי בלו-מעלך און צאָקעלעך אויף אַ שטיקעל פאַפיר. אַזעלכע צייכנונגען זיינען מאַנכע מאָל אַ גלענצענדער מוסטער פון שיינהייט און גישמאַק.

זיינע אַרבייטער, וואָס אַרבייטען ביי איהם, האַלטען איהם וויא אַ חבר. אין זיינע פאַבריקען איז איינגעפיהרט אַ 8-שטונדיגער אַרבייטס-טאַג און לוינען בעזאַהלט מען דאָרט דיא העכסטע. ער האָט אין זיין גישעפט אויסגעפיהרט — אזוי ווייט וויא דאָס איז מעגליך היינט — אַז יעדער לערן-יונג אין זיין פאַבריק זאָל זיך לערנען טאַקי אַ קינסטלער זיין, אזוי וויא דער האַנדווערקער פון מיטעלאַטער.

וואָס נאָר זיא אַרין קען געפּען אמת'ען גליק און זיס-קייט אין לעבען — ווען מען בעגרייפט זיא און מען האָט זיא.

„איך האָב אייך דאָ געגעבן דיא סאָציאַליסטישע אָדער אָפטימיסטישע אנוויכט פון דער זאַך“ — זאָגט מאָרריס אויף דעם.

VI

אין ערלע זעלע.

מיר האָבען ענדליך דערגרייכט דעם סוף פון דעם ענין פון וויליאם מאָרריס'עם טהעאָריען און דעם וועג, וויא אזוי ער איז גיקומען צום סאָציאַליזמוס. אַצינד צוריק צו זיין פּערזאָן:

אזוי וויא איהר זעהט פון דעם אַלעם, איז מאָרריס ג'ט קיין מענש פון דיעזער וועלט. און ער איז טאַקי אין אַלעם פּרעמד פון דיעזער וועלט. זיין גאנצע נשמה איז געגען איינפאַסען זיך אין אַ ראַמקעלע פון דעם עולם'ס מיינונג און דעם עולם'ס פיהרונגען. פרייהייט פיר יעדען מענש זיך צו לעבען אויף זיין אייגענעם שטייגער, צו ענטוויקלען זיינע אייגענע ספּעציעלע אייגענשאַפטען, איז זיין בעליבטסטע אידעע. און אזוי פיהרט ער זיך אויף — געגען איבער זיך זעלבסט אזוי גוט וויא גער-גען אַנדערע. ער איז דיא עהרליכקייט אליין — וויא זיין מיינונג איז, אזוי פיהרט ער זיך גאנץ גענוי.

וואָס אנבעטריפט זיך זעלבסט, קוקט ער ניט אויף קיין פאַסאָן. דיא מאַדע-„שיינהייט“ איז פיר איהם נאָטירליך דאָס וואָס זיא איז: אַ קרענקליכער, אַ פערפעלשטער בעגריף פון שיינהייט. ער איז אימער גיקליידעט אין דעם זעלבען פאַסאָן; אַ שוואַרצען ווייכען גיערעריגען הוט מיט אַ ברייטע ראַנד, אַ שוואַרצען אָדער בלויזען זשאַקעט (סעק קאוט) און זעהר אַ שיינעם בלויזעם העמד מיט אַ בלויזען קראַגען — ניט זעהר שטייף גיפּרעסט. אַ מאָל מיט עטליכע יאָהר צוריק, האָט ער אָנגיטאַן אַ הויכען זיידענעם צילינדער. ער האָט זיך אָבער צופעליג אַנדערגעזעצט אויף איהם און צופאַרבען. זייט דעמילס האָט ער קיין צילינדער הוט קיין מאָל ניט אָנגיטאַן. „פון דעמילס אָן איז זיין קאַריערע בע-שטאַנען אין צוקוועטשען זיידענע צעלינדער הימע“ — בעמערקט קלאַרק וועגען איהם שאַרפּוינגי, מאָרריס פיהרט זיך אין זיין לעבען אָפּען און

דאָרט שטעלט ער פאַר אין ראָמאָן-פּאַרם אַ חלום פון אַ סאָציאַליסטישע גיוועלשאַפט און וויא עס פיהרט זיך דאָרט אין יעדען פּיצעלע. דיא „סאָשיאַליסט ליג“ איז אַ צייט לאַנג גיווען ציעמליך גרויס און שטאַרק, האָט אָבער אין פּאַלקסלעכען גאָר קיין קאָלע נישט געשפּיעלט, וויא יעדע סעקטע, וואָס האָלט זיך ווייט פון פּאַליטישען לעבען. קיין אַנאָר-כיסט איז מאָרריס קיין מאַך נישט גיווען. אדרבה, ער איז אימער גיווען אַ געגנער פון אַנאָרכיע, וויא דער שרייבער פון דיזע ציילען האָט פון איהם אליין גיהערט. אָבער אין זיין „סאָשיאַליסט ליג“ זיינען גיווען אַ רעכטע ביסעל אַנאָרכיסטען, מיט וועלכע מאָרריס האָט סוף כל סוף נישט גיקענט הווען. זיי האָבען איהם דערעסען, ביז דיא אַנאָרכיסטען האָבען איהם אין יאָהר 1891 ארויסגעביסען פון דיא „ליג“, און זיא מיט דעם „קאָממאָנווייל“ איז גיבליכען ביי דיא אַנאָרכיסטען. דיא ליג איז באַלד צוקלאַפט גיוואָרען און דער „קאָממאָנווייל“ האָט זיך נאָך וויא עס איז גישלעפט, שווינדזיך מינערהייט, איז צייטענווייז נישט ערשינען, און האָט דערנאָך אָנגיהויבען ארויסצוגיין אללע מאָנאַט. שפעטער איז ער שוין גיווען אין גאַנצען אונטער-גינאָנען אויף.

וויא דער טייל פון אונזערע לעזער, וואָס לעזען אויף דיא „אַרבייטער צייטונג“, ווייסען, איז מאָרריס היינט צוריק אַן ענטשידענער סאָציאַלדעמאָקראַט און אנהייגער פון פּאַליטישע אַקציען. פאַר עטליכע מאָנאַט האָט ער צוזאַמען מיט בעלפור באַקס גישריבען אַ גרויסען בוך איבער דיא גישיכטע פון סאָציאַליזמוס. דאָרט שרייבט ער ענטשידען געגען אַנאַרכיזמוס און פיר דעם פּאַליטישען קאָמפּף.

דיא „דזשאַסטיס“ דרוקט זייט עטליכע מאָנאַט ערקלערונגען פון בעוואוסטע סאָציאַליסטען, וויא אזוי זיי זיינען גיקומען צום סאָציאַליזמוס. אויף אויפ-פאָדערונג פון דיזע צייטונג האָט מאָרריס דאָרט אויף גישריבען אַן אַרטיקל „וויא אזוי איך בין גיוואָרען אַ סאָציאַליסט“. דאָרט זאָגט ער, אז דער ערסטער האָט איהם גיבראַכט צו סאָציאַליסטישע גידאַנקען דזשאָן ראָסקין (וויא מיר האָבען שוין גי-שריבען) און דאָס איבריגע האָט איהם צוגיהאַלפּען קומען צום קלאָרען סאָציאַליזמוס — דיא אַנאַרכיע,

עס איז זיין מיינונג, אז אַ שטיקעל קונסט-אַרבייט איז גאָר נישט ווערט, וויבאַלד דער אַרבייטער, וואָס פיהרט אויס דעם פלאַן פון דעם צייכנער, פער-שטייט נישט אליין גרינדליך דיא אידעע און פיהלט זיא נישט.

וויא מיר האָבען גיהערט פון זיינע פערזענליכע בעקאַנטע: האָט מאָרריס צוליעב זיין סאָציאַליזמוס אַ סך פערלירען פון זיין רייכטהום און ער איז איצט גור אַ וואָהל-האַבענדער בעל הבית.

VII

אַ גוטער מענש — אַ שלעכטער מוזיקאַנט. אלס אַ מענש נישט פון דער וועלט, וואָס איז גיקומען צום סאָציאַליזמוס נישט פון דעם שטאַנד-פונקט פון פּאַליטישען לעבען, נור, — אום זאָ צו זאָ-גען — „פון הימעל“ אין איהם אריינגיפאלען, פער-שטייט מאָרריס, וויא ער זאָגט אליין, זעהר ווייניג פון טאַקטיק, פון קריגס-קלוגהייט פון סאָציאַליזמוס. דעריבער איז ער אויף אַ צייט פערקראַכען, אין בעצוג פון דיא טאַקטיק, אויף אזא וועג, אויף וועל-בען ער האָט יעצט חרטה.

אין אָנהייב, וויא ער איז נור גיוואָרען אַ סאָ-ציאַליסט, איז ער גיוואָרען אַ מעמבער פון דיא סאָציאַלדעמאָקראַטישע פערדעראַציען פון ענגלאַנד, אין יאָהר 1879. דאמאָלס האָט ער שוין געשריבען פיעלע זעהר וויכטיגע סאָציאַליסטישע געריכטען און פאָעזיע און פלעגט שרייבען אַרטיקלען אין דיא לאַנדאָנער סאָציאַלדעמאָקראַטישע צייטונג „דזשאַס-טיס“. שפעטער אָבער, אונגיפעהר אין דעם יאָהר 1884 (אויב מיר האָבען קיין טעות נישט), איז ער ארויס פון דיא סאָציאַלדעמאָקראַטישע פאַרטיי און האָט געגרינדעט דיא „סאָשיאַליסט ליג“. זיין כאַ-ראַקטער האָט געמליך פריהער נישט גיקענט פער-טראָגען דעם פּאַליטישען קאָמפּף און ער האָט גע-וואָלט גיין „גלייך צו דער רעוואָלוציען“. דאָס איז גיווען דער פרינציפ פון דיא „ליג“ און פון איהר וועכענטליכע 8-זייטיגען אָרגאַן „קאָממאָנווייל“ פון וועלכען ער איז גיווען דער רעדאַקטאָר און האָט אין איהם אריינגילייגט אַן אוצר מיט געלד און אַרבייט. אין דיזע צייטונג האָט ער דאָס געשריבען דאָס ווערק „ניוס פראָם נאָוועהר“ (נייעס פון ערגעץ-זיט), וועלכעס איז דערנאָך ארויס אין אַ בוך.

רעמעלע פון גראַהע פיין פערקעמטע האָר און לאַנד
נען גראַהען באָרד; וויא פריינדליך ער דריקט יעדען
גענאָסען דא האַנד; וויא ער פיפקט זיך זיין פראָסטע
קלייניקע ליולקענע, וויא אַ סטאַלער ביי דער אַר-
בייט. ווען מען זעהט איהם שטיין אויף דא פלאַט-
פאַרמע און רעדען, דאַרף מען איהם נאָר ניט
פאַרשטיין אום בענייטערט צו ווערן, אַ רעדנער
איז ער ניט קיין גלענצענדער. ער דוכט אַלץ ביים
רעדען און פערהאַקט זיך. פאַרטענע לייענט ער
אַפט פאַר פון אַ פאַפיר, וואָס ער האָט זיך פרי-
ער אויפנישריבען. דער אינהאַלט פון זיינע רעדעס
איז אָבער אימער גלענצענד און איבערצייגענד, אַ
גלענצענדע שפּראַך — נאטירליך — און בענייטער-
רענד, אַפט דורכניפלאַכטען מיט שאַרפּווינגען
סאַרקאַסמוס (פּריטיקירענדע וויציגקייט).

דיא אידישע אַרבייטערפּעווענונג אין לאַנדאָן
האַט ער זעהר פיל אונטערשטיצט, מיט געלד און
אויף מיט רעדעס און פאַרטענע.

ב. פייגענבוים.

דען איינזעהענדיג דעם אונזין פון אַנאַרכיזמוס, האָט
ער ערשט רעכט פּענרופּען דיא נויטווענדיגקייט
פון סאַציאַליזמוס. ער שרייבט היינט ווירער מאַנכע
מאָר אין דיא „דוּשאַסטיס“ פון צייט צו צייט. אַ
מעמבער איז ער נאָר פון זיין אייגענע „העממער-
סמיטה סאַטיאַליסט סאַסייטי“. דאָס איז אַ מין
„דעם רבינ'ס קלייזער“ — אַ פּעראיין פון מאָר-
דיס'עס פריינד און שכנים, — אַלע „פרומע“ סאַ-
ציאַליסטען — וואָס וואוינען מיט איהם צוזאַמען
אין דיא גענענד פון לאַנדאָן וואָס הייסט העמ-
מערסמיטה. דאָס לאַקאַל פון דיזען פּעראיין
איז אין מאָרדיס'עס שיינעם פּריוואַט הויז אין אַ
גרויסען זאַל. דאָרט קומט מען זיך צוזאַמען אַלע
זונטאָג אָבענד און מען האַלט עפּענטליכע פאַר-
טרענע איבער סאַציאַליזמוס. אַפט רעדט מאָרדיס
אַליין. זאָנטאָג פאַר מיטאָג האַלט דיזער פּעראיין
פּערזאָנלונגען אין מיטען גאָס און אַפט רעדט מאָר-
דיס אויף דאָרט.

קיין מאָל וועל איך ניט פּערגעסען זיין פריינדליך
געזיכט, וואָס שיינט אַרויס פון דעם עהרפּורכטיגען

דיא היסטאָרישע פילאָזאָפיע פון קאַרל מאַרקס.

I.

געוואָרן אַ האַרטער קערפּער, מיליאָנען יאָהרען
זיינען אוועק ביז דער מענש האָט פאַרלאָרען דעם
זלם פון אַ אַפּע און האָט בעקומען זיין איצטיגען
פנים פון אַ דוּשענטעלמען. ווען מיר וועלן זיך אָבער
צוקוקען צו אונזער אייגענע גיזעלשאַפט, וועלען מיר
זעהן, אז אין פערלויף פון 600, 700 יאָהרען האָט
זיא זיך אין גאַנצען, פון „קאַפּאָ ביז פיס“, אומ-
געביטען און ניט איין מאָל.

לאַמיר אַריבערשפּרינגען מיט אונזערע געדאַנ-
קען מיט אַ וואָס'ערע 6 הונדערט יאָהר צוריק, צו
דיא צייט, איידער קאָלומבוס האָט נאָך גיפּונען
אַמעריקאַ. וואָס זעהען מיר כמעט אין גאַנץ איי-
ראָפּאַ? ניטאָ קיין שטאַרקע מלכים, ניטאָ קיין
גרויסע שטערט; ניטאָ קיין שטענדיגע חיל, ניטאָ
קיין פּראָלעטאַריאַט: דורכאויס זעהען מיר פּריציפּים,

„אַלעס פליסט אין דער נאַטור“ האָט נאָך פאַר-
טווענדער יאָהרען צוריק געשריבען דער גריכישער
פילאָזאָף העראַקליט. ד. ה. קיין זאָף אין דער
נאַטור שטייט ניט אויף איין אַרט, נאָר אַלעס
בייט זיך און ענדערט זיך. דער מענשיכער קער-
פּער ענדערט זיך, ענטוויקעלט זיך וואַקסט און
שטאַרפט נאָר אַפּ. דיא גאַנצע ערד בייט זיך אין
פּעריודענע צייטען, זאָ דאָס פון בערג ווערן טהאַר-
לען, דיזע טהאַלען ווערען אָנגעפיללט מיט וואַסער
און עס ווערען ימים. דאָס זעלבע זעהען מיר אויף
אין דיא מענשליכע גיזעלשאַפט. דער פנים פון
דיא מענשליכע גיזעלשאַפט בייט זיך אָבער אַ סך
גיכער וויא אַנדערע זאכען אין דער נאַטור. מיל-
יאָנען יאָהרען זיינען אוועק ביז אונזער ערד איז

I, דעם סאָלדאט, וועלכער האָט איינגענומען דיא גאַנצע וועלט, וועלכער האָט מיט דעם קלאנג פון דיא שווערדען, מיט דעם גערודער פון דיא קאנאנען פעהליכט און פערטויבט אלע אידעאלע שטרע- בונגען פון דיא העלדישע קעמפפער.

קאָמיר גיין א ביסעל ווייטער. דיא קאפיטא- ליסטען זיינען, זינט דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן, ארויף אויפ'ן פערד, זיי האָבען אריינגעכאפט אין זייערע הענד דיא גאַנצע רעגירונג, זיי זיינען דיא רעגירער און, אזוי וויא מאַרקס זאָגט, „דיא איי- ציג טיגע מאכט פון דער רעגירונג איז בלויז א קאָמיטע, וועלכע פיהרט דיא נישעפטען פון דיא בורזשוזיע (קאפיטאליסטען)“ אין איינע הונדערט יאָהר האָט דיא קאפיטאליסטישע ממשלה איבערגעביטען דיא גאַנצע וועלט; אומעטום ציהען זיך באהענען, טעלעג- ראפּען, טעלעפאָנען; נאָך ניט אַ ווינקעלע אויף דער וועלט, וואו דיא קאפיטאליסטען זאָלען ניט אריינשטעקען זייערע לאפּעס. אין אזא קורצע צייט האָט מען אויסגעבויט אזעלכע גרויסע מאַשינען, דורך דיא גרעסטע בערג דורכגעבויערט טונעלען, דורך דיא ימים דורכגעצויגען טעלעגראפּען; אין איין הונדערט יאָהר האָבען דיא קאפיטאליסטען אומגעביטען דיא וועלט דורך און דורך, אזוי, אז פון דיא פריהערדיגע פריזישע וועלט איז אפילו קיין סריאד כמעט ניט געבליבען. וויא שטארק, וויא זיכער דיא קאפיטאליסטישע קלאסעס דאַרף זיך, דאכט זיך, פיהלען נאָך אזעלכע גלענצענדע און געוואלטניגע זיענען! און דאך זעהן מיר, אז נאָך איצטער, ווען קאפיטאלס גדולה איז אזוי גרויס, האָר בען זיך די ארבייטער אזוי גוט אָרגאַניזירט געגען דיא קאפיטאליסטען, וויא נאָך קיין מאָל ניט, און דורך דיא גרויסע און שטאַרקע מחנות פון דיא רעוואָ- לוציאָנערע סאָציאַלדעמאָקראטיע אליין זעהן מיר שוין דייטליך, אז א נייע עפאָכע האלט ביי'ן קומען, וועלכע וועט ארונטער ברעכען דיא מאכט פון קא- פיטאל און וועט ווידער אומקערען דיא געזעלשאַפּט קאפּויר.

פילע פראגען וועלען ארויפקומען אויף דעם גי- דאַנקען פון דעם דיינקענדיגן לעזער, ווען ער וועט א ביסעל טיפער א קלער טאן וועגען דעם בייד, וועלכען איף האָב דאָ נישטאָ אויפגאָלען. דיא ערשטע און וויכטיגסטע פראגע איז:

וועלכע האָבען פערכאפט אין זייערע הענד דיא גאַנצע לאַנד, בעהעררשען און אונטערדריקען זייערע בויערן, וועלכע ארבייטען שווער פאַנשיצונג; האַל- טען ביי זיך גידונגענע בויאנעס פיר סאָלדאטען, מיט זיי בעפאלען זיי (דיא פריצים) אויף דיא ווע- גען און אין דיא וועלדער איבער דיא קליינע סוהרים און בעל מלאכות, וועלכע וואָהנען אין קלייניקע שטעטעלעך און פאָהרען אַרום איבער דיא ירדען. ניט אייביג אָבער גייט אזעק אזוי, עס ענדערט זיך דער פנים פון דיא געזעלשאַפּט. נאָך אַ פאָר הונ- דערט יאָהר שפעטער זעהען מיר שוין א גרויסע און וואונדערבאַרע ענדערונג: דיא קלייניקע סוהרים לעך, דיא קלייניקע בעל מלאכות, דיא אַרימע אונטערדריקטע, געראכעוועטע ווערען אלץ רייכער און מעכטיגער, הייבען אלץ אויף העכער דעם נאָז און רייסען ביסלעך-וויין אַרויס דיא ממשלה פון דיא פריזישע הענד; עס ווערן גרויסע שטעט, גרויסע פאַבריקען, דער קעניג בעקומט א גרויסע מאכט, מיט וועלכע ער הייבט אָן צו אונ- טערדריקען דיא פריצים, ביז זיי ווערן אפהענגיג פון איהם, — מיט איין וואָרט דיא געזעלשאַפּט האָט זיך אין גאַנצען אומגעביטען. אָבער ניט אלע מאָל גייט דאָס צו אזוי בשלום. מיר זעהן אויף וויא אַ מאָל הייבט אָן דיא געזעלשאַפּט צו קאָכען און צו זידען און צו לויפּען. אזא מין וואונדערליכע בילד זעהען מיר אין דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט מיט איין קלאַפּ אָבגינגען דיא גאַנצע מאַכט פון דיא פריצים און זייערע מיט-חברים, דיא גלחים; אַ הויף פון בעפרייאונג, פון ענטוויאָמוס איז מיט איין מאָל דורכגינגען איבער גאַנץ פראנקרייך; דער שוואַכער ווערט שטאַרק, דער קראנקער גע- זונד; אלע גייען אַרויס קעמפּפּען וויא איין מאן פיר פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט; נידער מיט דיא טיראַניי! האָך לעבע דיא פרייהייט! אונ- טער דיעזע אויפרופען האָבען זיך אלע אנדערע- שטעלט און גיקעמפּפט און גיקעמפּפט, געליטען הונגער, קעלט, דורסט; און אַט איז שוין, דוכט זיך, עררייכט דער ציעל, אַט, אַט איז שוין דער גן עדן התחתון..... אָבער אַז איבערראשונג איז נישען. אנשטאָט דעם גן עדן האָט זיך דיא גאַנצע זאך גענדיגט מיט דיא העררשאַפּט פון גאפאָלעאָן דען

מענשען עפעס וויא א לופטיגע בעשעפעניס, וועלכע האָט גאָר קיין שייכות ניט מיט דיא מאטעריעלע אינטערעסען און וואָס דיא אורזאכע פון איהרע האנדלונגען איז, ענטוועדער דיא געטער, אָדער אנדערע איבערנאטירליכע זאכען.

איך וועל זעהען דייטליכער צו ערקלערען דיווע ווערטער. ווען מיר ריידען וועגען א איינצעלנע פער-זאך, ווייסען מיר גאנץ גוט, אז דיא מאטעריעלע לאַגע זיינע האָט א גרויסע ווירקונג אויף זיין שכל, ביל-דונג, מיינונגען, גישמאק, איידעלקייט, א. ז. וו. א האַלצזענער, למשל, וואָס איז ניבאָרען פון א טאטען א האַלצזענער, און איז ביי איהם ערצויגען גיוואָר און פארבראכט דעם לעבען, קען ניט זיין קיין גי-בידעטער, קען ניט האָבען קיינע איידעלע מאַנע-רען, קיין גוטען גישמאק צו קליידען זיך, א. ז. וו. דאָס שטאַמט פון דיא מאטעריעלע פעהעלטניסע פון דעם האַלצזענער. דאָס קינד פון א רייכען סוחר, ווידער, האָט גיווינהייטען, מאַנערען און א גישמאק, נאָך זיינע פעהעלטניסע נאָך. ווייטער: דער האַלצזענער וועט קעמפפן פאר זיינע אינטע-רעסען און דער סוחר פאר זיינע. ווען דער האַלצזענער וואָלט קריגען מאכט, וואָלט ער למשל, זעהען צו מאכען, אז עס זאָל זיין לאַ יזכר ולא יפקד שטיין-קאהלען אַלס הייץ-מאטעריאַל, ווייל עס שעדיגט איהם זיין פרנסה. דער סוחר פון אויס-לענדישע וואַרע, ווידער, וואָלט גיקעמפפט געגען הויכע אבזאָהלונגען אויף אימפאָרטירטע סחורות, א. ז. וו.

דאָס זעלבע וואָס מיר האָבען דאָ גיוואָנט ווע-גען דעם בעזונדערען מענשען, גייט אויף אויף גאנצע קלאסען פון מענשען. דיא גיזעלשאפט איז צוטיילט אויף פערשירענע קלאסען: אויף אַרביי-טער, סוחרים, פריצים א. ז. וו. און יעדער קלאַס האָט זיינע בעזונדערע מאטעריעלע אינטערעסען, אָן וועלכע עס ווענדט זיך זיין אַרט דיינקען, זיינע גיוואָנהייטען, מאַנערען, גישמאק א. ז. וו. און פונקט וויא יעדער מענטש קעמפפט פאר זיינע פער-זענליכע אינטערעסען, אזוי קעמפפט יעדער קלאַס צוזאַמען פאר דיא מאטעריעלע אינטערעסען פון דיווען גאנצען קלאַס, און זעהט, אז דיווע אינטערע-סען זאָלען זיענען איבער דיא אינטערעסען פון דיא

וועלכע אורזאכען האָבען א מאָל גימאַכט שטאַרק דיא פריצים, און וועלכע אורזאכען האָבען זייער מאכט צובראַכען און אַנשטאַט זיי אויפניהויבען דיא קלייניקע, שוואַכיקע קרעמערלעך און בעל-מלאכות און פון זיי גימאַכט וויכטיגע קאפיטאַל-ליסטען? וועלכע אורזאכען האָבען אַרויסגירופען דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, צום ביישפיל, און וועלכע אורזאכען האָבען גיבראַכט דערצו, אז דאָס זעלבע פאַלק, וועלכעס איז פריהער אַרויס מיט אַזא בעגייסטערונג פיר דיא בעפרייאונג פון דיא מענש-הייט, האָט זיך נאכהער אַזוי מייאוס נאָכינגעבען און זיך גילאָזט דערשטימען דורך דיא אייזערנע הענר פון סאָלדאַט נאָפאָליאָן? וועלכע אורזאכען גראָבען אונטער דיא הערשאַפט פון די קאפיטאַל-ליסטען און וואָס פיר א מאכט וועט זיין זייער יורש? מיט דיא אַלע פראַגען, ד. ה. מיט דיא פראַגען: וועלכע אורזאכען האָבען אַרויסגירופען דיא אָדער יענע רעוואָלוציאָן, וועלכע אורזאכען האָבען איהר אַבניישוואַכט, וואָס האָט גיבראַכט צו דיא און דיא מלחמה, פאַר וואָס איז א געוויסע קלאַסע גיוואָרן שטאַרק אָדער שוואַך, און אויף מיט אַזעלכע פרא-גען, וויא „וואָס האָט אַרויסגירופען דיא פילאָזאָפיע אָדער יענע, דיא רעליגיאָן, אָדער יענע?“ אַט מיט אַזעלכע פראַגען האָבען זיך שוין כאַנגט בעשעפטיגט דיא פילאָזאָפיען און היסטאָריקער.

עס זיינען אַבער יאָהרען לאַנג אַוועק איידער מען האָט ריכטיג אָנגעהויבען צו ערקלערען וואָס עס זיינען דיא הויפט-קרעפטען, וואָס טרייבען דעם גאַנג פון דיא מענשליכע היסטאָריע. „דיא צרה, צוליעב וועלכע דיא היסטאָריקער און פילאָזאָפיען האָבען זיך אַרויסגיוויזען אונפעהיג צו ערקלערען דיא ענטוויקלונג פון דיא מענשליכע גיזעלשאפט, איז דיא, אָננט לאַפאָרג, וואָס זיי פלעגען אַריינשטעקען זייערע קעפּ אין פערשירענע אין דער לופטען גיבויטע פאַנטאַזיעס. זיי פלעגען האַלטען פיר נאָרריש און פיר איבריג, צו שטודירען דיא גיזעלשאפט גופא, דיא מאטעריעלע אינטערעסען פון פערשירענע קלא-סען פון דער גיזעלשאפט. זיי פלעגען ניט זעהען זיך צו ערקוגנדיגען וועגען דיא בערעפרניסע און גע-פילען פון מענשען גופא, וועלכע רופען אַרויס א גייוויסע בעוועגונג, ניין, זיי פלעגען בעטראכטען דעם

שען מאטעריאליזמוס, וועל איך בריינגען עטליכע ערלערונגען פון אנדערע היסטאריקער, וועלכע זיינען ניט קיין מאטעריאליסטען און וועלכע מיר קענען אָנרופען אידעאליסטען, ווייל זיי בויען אלץ אויף אידעען און ניט אויף דיא מאטעריעלע אינטערעסען פון דער מענשהייט.

פריהער וועל איך ווייזען א ביישפיעל, וויא מען ערקלערט דיא גאנצע מענשליכע היסטאריע דורך גאט'ס אריינמישען זיך אין דיא מענשליכע אָנגע- לעגענהייטען. אזעלכע ערקלערונגען הערט מען נאָך אפילו היינט אויך. עס איז א בעמאנטער פאקט, אז דער שכל פון דיא היסטאריקער איז כמעט אללע מאָך ניווען ווייניגער ענטוויקעלט וויא דער שכל פון דיא נאטורוויסענשאפטליכע גילערנטע. ווען דער גאט פון הימעל איז שוין לאנג ניווען פארטריבען פון נאטורוויסענשאפט, האָט ער נאָך גיהאט א טהראָן אין היסטאריע, און עד היום זעהען מיר פיעלע פראָפעסאָרען, וועלכע זעהן אין דיא גאנצע גע- שיכטע, אין אלע רעוואָלוציאָנען און מלחמות, אין אלע וויכטיגע ניועלשאפטליכע פאסירונגען אן אצבע אלהים, גאט'ס פינגער. אזוי וויא ישעיה, וועל- כער שרייט אויס וועגען דיא מלחמות צווישען אידען און אשור, אז אשור איז א שטעקען אין גאט'ס האַנד צו שטראָפּען דיא אידען. אָט איז וויא איינער פון דיא גרעסטע היסטאריקער פון דיווען סאָרט ערקלערט דיא מענשליכע געשיכטע. דער גיהאט פאָסיעט שרייבט, אז גאט האָט זיך בענוצט מיט בבל און אשור אום דיא אידען צו שטראָפּען, און מיט מלכות פרס אום דיא אידען צו בעפרייען. אלעקסאנדער מקדון האָט ער גימאכט שטארק אום דיא אידען צו בע- שיצען, ווען דיא אידען האָבען זיך פערזינדיגט און גיהאנגען יאָסקע פאָנדער, האָט ער געגען זיי אָנגע- רייצט דיא רוימער, וועלכע האָבען זיי פערטריבען אין גלות. אום צו פערברייטען פאָנדער'ס תורה האָט ער גימאכט דיא רוימער שטארק, זאָ דאָס זיי האָבען איינגינאמען א סך פעלקער, און אויף אזא אופן האָט זיך דאָס קריסטוס'עס תורה בעסער פער- ברייטעט. צום סוף, זאָגט ער, אז אום צו ווייזען דיא גרויסקייט און הערליכקייט פון לודוויג דעם 14טען, האָט גאט חרוב גימאכט גאנץ אייראָפּא א. ו. וו.

אנדערע קלאסען. פון דעם קומט ארויס א קלאַסע סעקסאָפּ, וועלכער, וויא מיר וועלען זעהען, איז דיא אורזאכע פון דיא גרויסע רעוואָלוציאָנען און גיזעל-שאפטליכע אומענדערונגען. דיא געשיכטע פון אלע ניועלשאפטען, וואס האָבען ביז אהער עקסעסטרירט, זאָגט קארל מאַרקס, „איז א געשיכטע פון קלאסען-קעמפּען“. דער פרייער און דער קנעכט, דער פאָטריצער און דער פלעבער, דער צעך-מייסטער און דער פאָדמאסטערע — זיינען ניווען אין אן אייביגען שטרייט איינער געגען דעם אנדערען, פלעגען אָהן אויפהער פיהרען מלחמה, דאָ אָפּען, דאָ פערשטעלט, און דער סוף דערפון פלעגט זיין, אז דיא איינריכטונג פון דער גיזעל-שאפט פלעגט איבערגינקערט ווערען דורך א רעוואָ- לוציאָן..... דיא קאָפיטאליסטישע ניועלשאפט. וועלכע איז ארויסניוואקסען פון דיא פריצישע אָדער פעאָדאלע, האָט ניט פערניכטעט דעם קלאסען קאמפּ: זיא האָט בלויז ארויסנירווען אנדערע קלאסען, אַנשטאָט דיא אַלטע, און גיפונען אויך א אנדער מין קאמפּ“ (קאָמוניסטישער מאַניפעסט).

אָט דיווען קלאסען-קאמפּ פלעגען דיא גי- לערנטע נאָך ניט אונטערווען. אַנשטאָט צו פאָר- שען און ארויסגעפינען וואָס פיר א מינים קלאסען עס זיינען ניווען אין פראַנקרייך בשעת דיא פראַנ- צויזישע רעוואָלוציאָן, און וואָס זיינען ניווען זייערע אינטערעסען פיר וועלכע זיי האָבען גיקעמפּפּט, פלעגען דיא היסטאריקער זעהען דיא אורזאכען פון דער רעוואָלוציאָן אָדער אין גאָט'ס ניסים, אין דעם ווי- קען און העלד'שקייט פון דעם און דעם בשר ודם גיח, אָדער אין געוויסע אידעען, וועלכע פאלען פון זיך אַלזין אַרײַן אין דיא קעפ פון מענשען, און, וועלכע וויא זיי האָבען גימיינט, היינגען ניט אָב פון דעם מענטש, זאָנדערען האָבען א מאַכט איבער דעם מענטשען.

איינער איך וועל איבערגעהן צו א גרינדליכערע ערקלערונג, וואָס איז קארל מאַרקס'ס היסטארישע לעהרע פון קלאסען-קאמפּ, פון דעם קאמפּ איבער דיא מאטעריעלע אינטערעסען, אָדער, וויא מען רופט דאָס אָן, דיא לעהרע איבער דעם היסטארי-

אויף וועמען עס רוהט נאָט'ס שכינה. קענען אומקעהרן רען דיא גאנצע וועלט. איבערהויפט איז דער גלויבען. אז אלץ טהוט אויף דיא מענשליכע העלדישקייט. דער גלויבען, אז איינציגע פערזאָנען האָבען גיהאט אַ גרויסע ווירקונג אויף דעם גאנצן פון דיא מענשן-ליכע געשיכטע און אז ווען ניט זיי וואָלט זיא (דיא מענשליכע געשיכטע) גיגאנצען אין גאנצן אנדערע וועגען, — דיווער גלויבען איז נאָך עד היום זעהר שטארק. דיא היסטאָריע, וועלכע מען לערנט יעצט אין דיא שולען, איז בלויז אַ געשיכטע פון דיא גרויסע קעניגע, מיניסטאָרען, גענעראַלען, וועלכע האָבען געפיהרט דיא גיזעלשאפט וויא זיי ווילען. „דיא געשיכטע דער מענשהייט איז דיא געשיכטע פון העלדען“, זאָגט קארלייל. נאָך היינט מיינט מען, אז ווען ניט קאָלומבוס, וואָלט נאָך איצטער אַמעריקא גיווען פיר אונז אונבעקאנט; אז ווען ניט האַרגריווס טאלאנט וואָלט נאָך איצטער ניט גע-ווען דיא באַנדמיל, וועלכע האָט גימאכט אזא רעוואָלוציאָן אין דער מענשליכער גיזעלשאפט; אז ווען ניט אלעסאנדער דעם זעט'ס גוטער ווילען, וואָלטען נאָך היינט דיא רוסישע פויערען גיווען אין פאַנטאָזיע.

אַבער איין לויפגער קוק אין די געשיכטע וועט אונז קלאָר בעווייזען, אז ניט די איינצעלנע פערזאָנען האָבען געפיהרט דיא געשיכטע אין זייערע וועגען. אז ניט זייערע אידעען און טאלאנטען האָבען גע-ווירקט אויף דיא מענשען, זאָנדרען גראַדע אומגער-קעהרט, אז דיא גיזעלשאפט אַליין, דיא עקאָנאָ-מישע אומשטענדען, דיא מאַטעריעלע אינטערעסען פון אַ געוויסען קלאַס אין דער גיזעלשאפט האָט גימאכט מעגליך, אז דער טאלאנט פון דיא גרויסע פערזאָן זאָל ניט פערפאלען ווערן און זאָר בריינגען גוטע פריכטע. לאַמיר נעמען קאָלומבוס'ען. שוין לאַנג, לאַנג פריהער האָבען דיא נאָרוועגער דורך אַ צופאַל גיפונען אַמעריקא און בעזוכט איהר ניט איין מאָל; אָבער דיא ערפינדונג פון אַמעריקא האָט זיך נאָך דאָמאָלסדיגע אומשטענדען נאָך ניט גיפאָדערט, און מען האָט וועגען אַמעריקא כמעט וויא פאַרגעסען. ווען אָבער דיא קאפיטאַליסטישע קלאַסע האָט זיך אָנגיהויבען צו ענטוויקעלען, און האָט אָנגיהויבען צו שנאָרען נאָך מאַרקען, וואו זיא

עס איז, נאָטירליך, איבערגע-צו בעווייזען, וויא פאַלש און דום אזעכע מינים ערקלערונגען זיינען. אויף דעם זעלבניגען שטייגער קען מען בעווייזען, זאָגט לאַפאָרטי מיט גילעכטער, אז נאָט האָט גע-מאכט דיא גרעסטע רעוואָלוציאָנען און אומענדע-רונגען, בלויז אום צו בעווייזען זיין ליעבע צו דיא שענדליכסטע פאָרם פון פראָסטיטוציאָן, נעמליך דאָס לעבען אויף דעם רעכנונג פון אַ פרויענציימער, וואָס האַנדעלט מיט איהר קערפער. און אַז זיינען ראיות: וועמען האָט דער איבערשטער גימאכט פיר דעם טאָטען פין זיינע אהה בחרתנו'קעס? אברהם אבינו. און ער איז גיווען אַ צוהאַלמער (א צוהאַל-מער איז אַ תכשיט, וועלכער לעבט און שכוּר'ט אויף דיא קאָסטען פון אַן עפענטליכע פרוי. אין דער תורה שטייט, אז ווען אברהם איז אריבערגיפאָרען קיין מצרים, האָט ער גיזאָגט צו שרע'ן: זאָג, אז דו בינסט מיינע אַ שוועסטער, כדי עס זאָל מיר זיין גוט פון דיינעמוועגען. און אז דיא פירשטען האָבען דערוועהן, אז אברהם האָט אזא שיינע שווע-סטער, האָבען זיי איהר גיבראכט צו פרעה'ן, און אברהם האָט גיקראָנען זעהר פיעל מתנות פיר אזא „שוועסטער“. דאָס איז איהם נאָך ניט גיוון גינג און ער האָט דאָס נאָך אַ מאָל גיטאָן, בשעת ער איז גיקומען צו אבימלך. צו זיין אנדער געליבטעם פאָלק, צו דיא רוימער, האָט נאָט געשיקט אַ מוז ברכה, ווען זיי זיינען בעפאלען דיא פרידליכע סאביר-ניאנער און האָבען צוגערויבט זי ערע ווייבער. נאָכ-הער האָט ער געוויזען זיין גרעסטען חן צו דיא פרי-צים: און דיווע פריצים האָבען גיהאט דאָס זאָגע-נאָמע רעכט אויף דיא ערסטע נאכט איבער דיא טעכטער פון זייערע פויערים, ווען דיווע פלעגען חתונה האָבען, און דאָמיט האָט דער רבונז של עולם דייטליך בעווייזען, אז ער איז זעהר צופרידען מיט פראָסטיטוציאָן און איהרע אַלערליי פאַרמען. פערשטייט זיך, אז יעדער לעזער וועט זיך אויסלאָבען פון אזא מין דרש'נען דיא היסטאָריע פון דער מענשהייט. אָבער מיט וואָס איז דיא ערקלערונג ערגער וויא באַסיוועטס?

דער גלויבען, אז נאָט פיהרט דיא גאנצע היסטאָריע פאַר'ן נאָז. בריינגט אויף די איינערדעניג, אז דיא בישר ורס'ניקעס, וועלכע זיינען געשיקט פון נאָט,

פיטאליזמוס איז שוין גיווען גוט ענטוויקעלט, ווען מיט האנד-ארבייט האָט מען שוין ניט גיקענט אויסארבייטען אזוי פיעל סחורות, וויא פיל מען האָט גיקענט פערסויפן אין דיא ווייטע מארקען, און אזוי בלייב וויא דיא קאנקורענציע האָט גיפאָדערט, דאן איז הערגרייזוס מאַשין שוין גיווען אַ מזל ברכה פיר דיא קאפיטאליסטען און מען האָט איהר שוין ניט פערברענט. דאָס זעלבע איז אויך מיט דיא ערפינדונג פון דיא בוך דרוקעריי, שיס-פול-ווער א. ז. וו.

צו יעדער צייט זיינען גיווען נענט טאלאנטפאָלע מענשען, אָבער נור דאן טוען זייערע טאַ-כאנטען עפּעס אויף, ווען זייערע ער-פינדונגען פאָדערען זיך פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען און מאַטעריעלע אינטערסען פון אנדערע סען מעכטיגען קלאַס.

איך וועל בריינגען נאָך אַ פאָר היסטאָרישע ערקלערונגען, אָדער טהעאָריען, איידער איך וועל אריבער געהען ספעציעל צו דיא טהעאָריע פון היסטאָרישען מאטעריאליזמוס. איך מיינ אַז דורך דיא קריטיק פון דיא גענעט-טהעאָריען וועט קלערער ווערען דיא מאטעריאליסטישע.

איך וועל דאָ ווייזען אנדערע פילאָזאָפּען, וועלכע זאָגען, אַז אידעען פיהרען דיא געשיכטע פון דער מענשהייט, אַז אידעען פון גלייכהייט, פרייהייט רעכט און שכל, למשל, רעגירען אַ מאָל איבער דיא מענשליכע גיזעלשאַפט און פיהרען איהר אהער אָדער אַהין. איינער פון דיא גרעסטע פילאָזאָפּען פון דער וועלט, העגעל, ערקלערט אזוי דיא אורזאכען פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן: „דער גידאנקען, דער בעגריף ווענען רעכט, איז מיט איין מאָל מקוים גיוואָרען, און דיא אַלטע גיפידע פון אונרעכט האָט איהם ניט גיקענט בייקומען. דער גידאנקען פון רעכט איז אַלואַ איצטער גיוואָרען איינגעקער-פערט, פערוויקריכט, און פון איצטער אָן וועט שוין אַלעס גיין על פֿיר רעכט“ איהר זעהט דאָ דייטליך, אַז אום צו דערגעהן, וועכע אורזאכען עס האָבען אַרויסגבראכט דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, אונטערזוכט ער ניט דיא דאמאָליגע מאטעריעלע אומ-שטענדען, אונטערזוכט ער ניט וואָס פיר אַ קלאַ-

זאָל קענען פיהרען און פערקויפּען איהרע סחורות, און וואו זיא זאָל קענען קריגען גאָלד, שקראַווען און אנדערע אוצרות, צו יענער צייט האָט מען זיך גינאמען זוכען נייע לענדער, אום צו געפינען נייע ווענען; קאָלומבוס איז גיווען אַ פעהיגער מאטראָס, און ער האָט זיך גינאמען פאַר אַ זאָך, וועלכע איז דאמאָלס גיווען גייטיג, ווען מען וואָרט זיך דאמאָלס ניט גייטיגען אין נייע אונטערזאכטע לענדער, וואָלט מען איהם גאָר ניט גיגעבען סײן שיפּען. מען דארף אויך ניט פאַרגעסען, אַז קאָלומבוס האָט גיזוכט גוט אַמעריקא זאָנדערן אַ קירצערע און אַ בייגערע וועג קיין אינדיען, דיא לאַנד, וואו דער יונגער קלאַס קאפיטאליסטען פלעגט דאן קריגען אוצרות, רייכ-טימער. מען דארף אויך ניט מיינען, אַז קאָלומבוס איז בלויז גיווען פערטיפּט אין זיינע וויסענשאַפט-ליכע רעזונות, און האָט גאָר ניט געפיהלט, אַז זיין ערפינדונג איז גייטיג און וויכטיג ניט בלויז פיר די וויסענשאַפט, זאָנדערן אויך, און הויפטזעכליך, פיר דיא פאבריקאנטען און סוחרים. דעם זעלביגען טאָג, ווען ער האָט גאָר גיפונען דעם ערשטען אינזעל, שרייבט ער שוין אין זיין טאָגע בוך ווענען דיא אינ-דיאַנער: „דיא גוטהערציגע לייט וועלען קענען גע-בען גוטע שקלאַפּען“ און אין זיין תפילה בעט ער: „זאָל מיר דער אל מלא רחמים געבען דיא מעג-ליכקייט צו געפינען גאָלד מינען“. נאָך קאָלומבוס'ן איז שוין אַמעריקא ניט פאַרגעסען גיוואָרן! דיא מאטעריעלע אומשטענדען פון דעם קלאַס, וואָס האָט זיך גינאמען ענטוויקלען און האָבען דיא מאכט, האָט איהר בעדארפט האָבען וויא דעם געבען!

דאָס זעלבע זעהט איהר אויך מיט דיא באַנד-מיל. אין 1529 יאָהר האָט שוין אַ געוויסער מילער אין דאנציג גיפונען אַזא וועבשטול, וועלכער מאכט מיט איין מאָל 5—6 גיוועבען. אזוי אָבער וויא דער שטאטראַט האָט מורא גיהאַט, אַז דיוע מאַשין וועט טויזענדער אַרבייטער מאכען פאַר בעטלער, האָט מען דיא מאַשין פערברענט. און דעם ערפינדער אין גיהיים דערשטיקט. דיועלביגע מאַשינע האָט מען נאָכהער גיפונען אין ליידען, האמבורג, און אויך אין אנדערע ערטער, און אומעטום האָט זיא גיהאַט דעמזעלבען פסק. ביז 1764, ווען דער קא-

ניסען דיא שינע ווערטער: פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט, אום צו בעווייזען, אז אין דער פריער וועלט האָבען זיי פונקט אזוי פיעל פרייהייט וויא אין דיא געפנגניסען.

צום שלום וועל איך בריינגען דיא בעקאנטע ראסען און קלימאט-טהעאָריע. דיא וואָס האלטען פון דיא טהעאָריע, זאָגען, אז ראסע און קלימאט זיינען דיא אורזאכען פון יעדע געשיכטליכע פאָסירונג.

דיא רוסישע ראסע, צום ביישפיעל, איז אין איהר כאַראַקטער אונטערטענהעניג און דעריבער האָבען זיי אַ צאָר; דיא פראַנצויזישע ראסע איז הייס-בלוטיג און פרייהייטס-ליבערער, און דאָס איז דיא אור-זאכע פון אלע זייערע רעוואָלוציאָנען. דיא און דיא ראסע איז פון דער נאָטור דיא פעהיגסטע און זיא וועט אַרויסשטופען אלע אַנדערע ראסען פון דער וועלט א. ז. וו. דאָן זאָגען זיי, אז דער קלימאט איז דיא אורזאכע פון דער מענשליכער געשיכטע.

יא, מען קען ניט אַבלייקענען, אז דער קלימאט און עטוואָס די ראסע האָבען אַ ווירקונג אויף דאָס פאָלק. געוויס אַרבייט אויס דער קלימאט אין איטאליע אַ גרעסערן פאָעטישען געפיהל ווי ביי אַנדערע פעלקער.

מיר דארפן אָבער ניט פארגעסען דאָס פאָלגענדע: דיא נייעסטע גילערענטע האָבען אַרויסגיפונען, אז דיא ראסען זיינען אזוי צומישט, אז מען קען איבער-הויפט ניט זאָגען פון וועלכע ראסע עס בעשטעהען

דיא דייטשען, פון וועלכע דיא רוסען. צווייטענס דארפן מיר וויסען, אז זייט דער מענט איז אַרויס פון דיא לאַגע פון חיה, זייט ער האָט אָנגעהויבען צו לעבען אין דער מענשליכער גיזעלשאַפט, איז ער

גיוואָרען, וויא אַריסטאָטעלעס זאָגט, אַ פאָליטישע חיה. ער האָט אַ סך מעהר צו טהוען מיט דיא גיזעלשאַפט וויא מיט דיא נאָטור און דעריבער האָט

אויף איהם דיא גיזעלשאַפט אַ סך אַ גרעסערע וויר-קונג וויא דיא נאָטור, דער קלימאט, דיא ראסע א. ז. וו. אום צו נעמען פון דיא נאָטור לעבענס-מיטלען, גייט ניט דער מענט גלייך צו דיא נאָטור;

ער גייט ניט אַליין זיען, פיש פאנגען א. ז. וו. ניין, ער גייט גיזעלשאַפטליך, דורך דיא גיזעלשאַפט. דער היינטיגער מענטש קריגט זיינע לעבענסמיטלען ניט דירעקט פון דיא נאָטור, נור דורך דיא סאָפיאַ-ליסטישע גיזעלשאַפט, אָדער ער קריגט זיין ברויט

סען קאמפף דאָס איז גיווען און צווישען וועלכע קלאַסען איז דאָס גיווען דער שטרייט. ניין, דאָס דארף ער ניט. ער ווייס שוין פריהער, אז דער פערשטאַנד, דיא אידעע, וועלכע קומען ווער ווייסט פון וואָנען, רעגירען און בעהעררשען דיא וועלט, און אַ מאָל טרעפט זיך, אז אַ געוויסע אידעע ווערט אזוי שטאַרק, דאָס זיא מוז סוף כל סוף דורכגעפיהרט ווערען.

איך האָב אייך דאָ געבראַכט דיא מיינונג פון דעם גרעסטען פון דעם סאָרט פילאָזאָפּען, וועלכע ווערן אָנגערופען מיט דעם נאָמען אידעאליסטען. ער איז אָבער אויף גיווענען איינער פון דיא עהרליכסטע. חוץ איהם איז נאָך פאַראַנען אַ גאַנצע מאַסע אַנדערע היסטאָריקער און עקאָנאָמיסטען, וועלכע, אום צו פערבלענדען דאָס פאָלק דיא אויגען, שרייבען, אז דיא אידעען פון גלייכהייט, ברידערליכקייט און פראַגרעס רעגירען אין דער וועלט, און אז דיעז ליבע אידעען זיינען גיקומען צו אונז אויף דער וועלט זייט דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, און זייט דער געליבטער קאפיטאַליזמוס איז אַרויף אויף'ן פערד. אַ פאָר סטאטיסטישע ציפערן וועלען אונז קלאָר בעווייזען, וואָס פיר אַ פראַגרעס דיא וועלט האָט געמאַכט מיט דעם קאפיטאַליזמוס. אין פערקויף

פון אַ יאָהר זיינען נאָך דיא סטאטיסטיק פון 1862 פון 1000 יונגע לייט, וועלכע האָבען בעדארפט גיין אין מיליטער דיענסט אין פרייסען, גאַנצע 717 גיווען אונטערהיג, פון זיי 318 ווענען קליינעם וואוסס, 399 ווענען קערפערליכע קראַנקהייטען, וויא שוין און עהרליך איז דאָס מקוים גיוואָרן דיא אידעע פון פרייהייט, ווען דאָס רוב פון פאָלק דארף פון 10—12 שטונדען טעגליך זיין צוגיבונדען וויא אָקסען אין אָקער צו דיא מאַשינען! פאַר דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, איידער די קאפיטאַליסטישע גלייכהייט האָט אונז מצליח גיווען מיט איהר קומען, האָבען דיא אַרבייטער געהאַט 90 טעג פרייע אין יאָהר; אָבער ווען דיא „פרייהייט“ איז גיקומען, האָבען דאָס רוב פאַבריקאַנטען אָבגישאַפט דיא ימים טובים און פון דיא זאָנטאג-רוהע האָט מען אויף ווייניג. זעהר ווייניג בעמערקט לאַפאַרג, אז דיא פראַנצויזישע רע-גירונג שרייבט דערפאַר אויף אלע קאזיאָנע געביי-דעם, און אפילו אויף דיא טויערן פון דיא געפענג-

וואָס אַנדערס. איצט וואוינען זיי אין היילערנע הייזער און בעשעפטיגען זיך מיט פיש פאַנגען א. ז. ו. זיי האנדלען מיט דיא רוסישע בויערען סוחרים, און מיט אמעריקאנער פיש-פאַנגער. און עס איז מערקווירדיג, אז זייער גאַנצער כאראקטער האָט זיך געביטען. פון רוהיגע גוטתעריציגע שטימע מענשען זיינען זיי גיוואָרען בייזע, וועלכע זיינען פיינדליך צו יעדען איינציגען און סטאַרען זיך יעדען אָפצונאַרען. און דאָך געפינען זיי זיך אין דעם זעלביגען קלימאַט און זיינען פון דיא זעלביגע ראסע וויא זייערע וואַנדערנדע מיטברידער! אָט האָבען מיר אַ קלאָרען ביישפּיעל וויא דיא עקאָנאָמישע אומשטענען דען האָבען אַ סך אַ גרעסערע ווירקונג אַלס דיא קליר-מאַטישע און ראַסען אומשטענדען אפיקו אויף אַזאַ פּאָלק, וועלכעס איז נאָך זעהר נאָהנט צו דיא נאַטור, און ביי וועלכען דער גיזעלשאפטליכער לעבען איז נאָך, דאַכט זיך, ניט אזוי שטאַרק ענטוויקעלט.

איך האָב אייך דאָ געוויזען גינג פערשידענע טהעאָריען, און פון אונזער קריטיק איבער זיי איז אייך מעהר אָדער ווייניגער אויף קלאָר גיוואָרען דער הויפט-פרינציפ פון דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס, פון מאַרקס און ענגעלס. איהר האָט גיזעהען, אז דער הויפט פרינציפ פון מאַטעריאַליזמוס בעשטייט אין דעם, דאָס דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען, און דער קלאַסען-קאַמפּף איבער דיא אינטערעסען איז דיא הויפט אור-זאַכע פון דיא גאַנצע בעוועגונג פון דיא מעשליכע געשיכטע. אין נעכטען ארטיקעל וועל איך גרינדליכער ערפלערען וואָס איז דער מאַטעריאַליזמוס און וועל זעהען צו ענטפערן אויף דיא פראגען, וועלכע איך האָב אוועק-גישטעלט פון אָנהייב ארטיקעל. אויך וועל איך זעהן צו בעווייזען, וואָס פיר אַ וויכטיגקייט דיזע מאַטעריאַליזמוס-געהרע האָט פיר דעם קאַמפּף פון דיא אַרבייטער קאַסע.

שמואל פעסקין.

אַלס אַרבייטער, אָדער אַלס קאַפיטאַליסט. איך וועל אָבער בעסער בריינגען אַ ביישפּיל וועלכע מעהרינג עהמט פון קענאַניס בעשרייבונג פון סיביריען. אין דיא נאָרדליכע טייל פון קאַמטשאטקאַ גיפנט יך אַ ווילדעם פּאָלק די קאַריאַקען. דיזעס פּאָלק לעבט פון פּיטערן הירשען, וועלכע זיינען זייער איינ-ציגע לעבענסמיטעל; דיא הירשען גיבען זיי פלייש און שמאַלץ צום עסען און פּעל זיך אָנצוטאָן. דיא הירשען קריגען אַרויס פון אונטער דיא שניי דיא גראַז און ווען זיי עסען אָב איין פּלאַץ מוז דער גאַנצער שטאַם מיט דיא סטאַדעס וואַנדערן וויי-טער, דאָן ווידער ווייטער און אזוי ווייטער. אויף אַזאַ אופן קענען זיי אויף איין פּלאַץ ניט בלייבען זיצען. דער שטייגער וויא זיי מאַכען זייער לעבען, אָדער וויא מען זאָגט, זייער פּראָדוקציענס-ווייזע, האָט אַ גרויסע ווירקונג אויף זייער רעליגיע און זיטטען. זייער רעליגיע פּעשטייט אין פורבט און עהרע צו דיא בייזע גייסטער, און דאָס איז קיין וואונדער ניט. ווער ליידעט מעהר וויא זיי פון מגפות, ווינטען, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וועלכע זיי קענען ניט ער-קלערען און פערשטיין? וויא דיא מיסיאָנערען סטאַרען זיך ניט זיי צו שמדן, געלינגט דאָס זיי ניט. זיי זיינען זעהר גוטתעריציג, בעגייען זיך גוט מיט זייערע פרויען און קינדער, און דאָך האָבען זיי איינע פון דיא שרעקליכסטע זיטטען: זיי הרגענען צו דיא קראַנקע אַלטע און שוואַכע מענשען פון זייער שטאַם. וויא אזוי איז צו זיי ניקומען אַזאַ אונמעגליכע גיוואוינהייט? וועט דער לעזער פרעגען. דיא אור-זאַכע דערפון איז דער עיקר ניט קיין מזל אין הימער, ניט קיין גאָט-זאָך, ניט קיין אידעע, ניט דאָס בלוט פון זייער ראַסע, ניט דיא לופט פון זייער לאַנד, נאָר אַלץ אויף זייער פּראָדוקציענס-ווייזע: פיר אַ וואַנדער-פּאָלק זיינען דיא קראַנקע און שוואַכע זעהר לעסטויג; און ביסלעכווייז האָט זיך אויסגע-אַרבייט דיא גיוואוינהייט צו טויטען דיא שוואַכע און קראַנקע. אַ מאָל האָט זיך גיטראָפּען, אז 3, 4 הונדערט קאריאַקען האָבען דורף אַ פעסט פערלירען זייערע הירשען, און האָבען זיך גימוזט נעמען צו

דיא שיף און דער לופט-באלאן.

אז מען וויל אז אייזען זאל שווימען אויפ'ן וואסער, ווייל דאס גיזען וואסער, דארף מען מאכען, דאס דיא אייזען זאל זיין גרינגער פון דיא וואסער.

„דאס פארשטייט מען דאך אהן אייף ר' קרוב“ טראכטען זיך דיא לעזער.

„וויא קען מען אבער מאכען, דאס אייזען זאל ווערען גרינגער פון וואסער?“ פרעגט מיר וויעדער דער לעזער; און מיין אנטווארט איז, דאס מען קען יא מאכען דאס אייזען זאל ווערען גרינגער פון וואסער, און אום דאס צו בעווייזען שרייב איך דעם ארטיקעל. עס איז פארהאנדען אין דער נאטור אזא געזעץ: ווען א זאך קומט אריין אין וואסער, פארלירט זיך פון איהר געוויכט אויף אזוי פיעל, וויפיעל עס וועגט דיא וואסער, וואס דיא זאך האט פאנאנדער-געטריבען. דאס פארשטייט דאך דער לעזער, דאס ווען א זאך קומט אריין אין וואסער — א שטיק איי-זען כמשל — קען אויף דעם ארט וואו דיא זאך איז קיין וואסער ניט זיין, דיא זאך פארנעמט דעם ארט פון דיא וואסער. דיא וואסער וואס איז פריהער גיווען אויף דעם ארט, ווערט פארטריבען פון דיא שטיק אייזען. אלזא נאך אמאל: אזוי פיעל, וויפיעל דיא אנטלאפענע וואסער וועגט, אויף אזוי פיעל פארלירט דיא זאך פון איהר געוויכט. איינס אוועק.

אז מיר וועלען נעהמען א שטיק אייזען וואס וועגט א פונט און אריינלאזען אין וואסער דיא גרעסטע טהייל פון איהר, וועט זיך צוטרייבען וואסער אויף אזוי פיעל, וויא גרויס דיא שטיק אייזען איז, וועלכע יוצט אין וואסער. מיר וועלען אָננעהמען, דאס דיא ביסעל וואסער וועגט עטליכע לויט — וועט אַזאָ הייסען: דאס דיא שטיק אייזען איז גע-וואָרען מיט עטליכע לויט גרינגער. דיא שטיק אייזען איז אבער נאך אלץ צו שווער, זי קען נאך

אלץ ניט שווימען אויפ'ן וואסער, ווייל דאס גיזען זאגט: דאס נור דאן וועט זיך קענען שווימען אויפ'ן וואסער, ווען זיך וועט צוטרייבען אזוי פיעל וואסער, אז דאס צוטריבענע וואסער זאל ווענען אזוי פיעל, וויפיעל דיא זאך אליין וועגט, ד. ה. אז אונזער פונטיגע שטיק אייזען וועט נור דאן קענען שווימען אויפ'ן וואסער, ווען זיך וועט צוטרייבען א פונט וואסער. דאס קען זיך דאך אבער ניט; זיך קען דאך נור צוטרייבען אזא גרויסע מאס וואסער, וויא גרויס זיך אליין איז, און אזא מאס וואסער וואס זיך קען צוטרייבען, וועגט בלויז עטליכע לויט. וואס דארף מען אלזא טאן? מען דארף זוכען א פלאץ צו פארגרעסערען דיא פארמע פון אונזער פונטיגע שטיק אייזען, אהן צו פארגרעסערען איהר געוויכט. וויא טהוט מען עס? מיר וועלען עס מאכען גאנץ איינפאך.

מיר וועלען נעמען דיא פונטיגע שטיק אייזען, און אויסקלאפען פון איהר א מין מולטעריל, אָדער שיפעלע. מיר קענען איהר אזוי דין אויסקלאפען, דאס זיך זאך ווערען צעהן מאָל אזוי גרויס וויא זיך איז גיווען, ד. ה. דער פארמאט פון דיא מולטעריל וועט זיין צעהן מאָל אזוי גרויס וויא דער פארמאט פון דיא שטיק אייזען, אין איהר פריהערדיגען צור-שטאנד. וואס וועט אלזא זיין דער פועל יוצא דער-פון? דאס ווען מיר וועלען נעהמען דיא מולטעריל און אריינלאזען אין וואסער, וועט זיך צוליעב איהר יעצטיגען גרויסען פארמאט, צוטרייבען צעהן מאָל אזוי פיעל וואסער; און דאן וועט דיא צוטריבענע וואסער שוין ווענען א פונט למשל.

יעצט וועט אונז שוין קיין וואונדער ניט זיין, וואס אזא שווערע שיף שווימט אויפ'ן וואסער. דיא גרעסטע טייל פון שיף איז פוסט, דיא אונגהייערע גרויס פון איהר צוטרייבט אויף אזוי פיעל וואסער,

אויף דיא אנדערע, קען ניט געטריבען ווערען פון רעדער, ווייל עס קומט אָפּט אויס, דאָס אזא שוף לייגט זיך אַוועק אין גאַנצען אויף אַ זייט. אזוי אַרום וואָלט דער ראָד פון דיא איינבויגענע זייט אויס-גיכומען אין אַ ליגענדיגע פּאַזיציע, און וואָלט ניט גיקענט ריכטיג דייסטעווען, וועהרענד דער ראָד אויף דער אויפגהויבענע זייט וואָלט אין גאַנצען אויסגיכומען אויפ'ן וואסער. דאָרום ווערט אזא שוף געטריבען אויף אַין אַנדער פּרינציפּ.

נאָר אונטען, ביין שאַרף פון שוף, ציהט זיך אַ לאַנגער, דיקער, שטאַלענער שטאַנג. דער שטאַנג ציהט זיך פון דעם אַרט וואו דיא דאמפּף מאַשי-נען שטייען, ביז דעם הינטערסטען ברעג פון שוף. אויף דעם שטאַנג איז אַרויף געשרויפט אזא מין באַשעפעניס, וואָס הייסט אין ענגליש „פּראָפּעלער“ (דער טייטש דערפון איז שטופער, שטויסער) וועלכער דרייט זיך אין וואסער. גירדייט ווערט ער דורך דעם, וואָס דער שטאַנג, אויף וועלכען ער זיטצט, ווערט גירדייט פון צילענדר. מען קען דעם פּראָפּעלער זעהן, בעת דיא שוף זיטצט ניט טייער אין וואסער. אויב דו ווילסט, ליבער לעזער, וויסען, וויא דער פּראָפּעלער זעהט אויס, מוה וויא איך וועל דיר הייסען.

נעהם אַ שטיקעל וואָס אָדער טייג, וועגער דאָס אויס אין דיא פּאַרמע פון אַ רונדען קלעציק, מאַך דיא ברענעס פלאַטשיג, מיט איין האַנט נעהם אָן איין ברעג צווישען דיא פינגער. אויף אזא אַרט וויא דו נעהמסט אָן יענעמס אויער צו דרייען, און מיט דיא אַנדער האַנט נעהם אָן דעם צוויי-טען ברעג. האַלט עס אזוי פאַר דיר. איצטער דער-לאַנג דעם רעכטען ברעג אַ דריי אַוועק פון זיך, און דעם לינקען צו זיך. דאָן וועט אויסקומען וויא אַ שטיקעל פּראָפּענציהער. בויער אויס אַ לעביל אין מיטען (ניט דורך דיא ברענעס) און זעמזט דאָס אַרויף אויף אַ בלייפּעדער. יעמזט האַסטו אַ בילד פון דעם פּראָפּעלער, מיט'ן שטאַנג אויף וועל-כען ער זיצט. *)

(*) אזא פּראָפּעלער הייסט אויף ענגליש סקריי פּראָפּעלער („סקריי“ הייסט אַ שרויף, קאָרסקריי—א פּראָפּענציהער).

אום צו פערשטיין, וויא אזוי אַ פּראָפּעלער ווירקט,

דאָס דיא צוטריפענע וואסער וועגט מעהר וויא דיא שוף אין גאַנצען. כאַטש זיא וועגט אַ צוואַנציג טוי-זענד פוד, און עס איז נייטיג איהר אַנצולאדען מיט משה, כדי זיא זאָל זיצען טייער גינג.

ווען איינער פון דיא וואוילע יונגען זאָג הערען אָט דיא ערקלערונג, וועט ער געוויס מאַכען אַ גע-לעכטער, און זאָגען: „צו וואָס האָט ער מיר דאָ אַנגירייט אַ קאָפּ מיט זיין נאטיר-גיזען פון וואסער—און ווייס איך דאָרט וואָס?“ — „ווייס דען ניט יעדע אלטע אידענע, דאָס אַ פוסטע זאָך שווימט אויף'ן וואסער?“ „דיא שוף שווימט, ווייל זיא איז פוסט!“ זייער גוט. מיין הערר! איהר זייט אַ קלוגער יונג. ווען אָבער עס וואָלט ניט עקזיסטירט אזא גיזען, וועגען וועלכע מיר האָבען גירעט, וואָלט דאָך דיא שוף — אַבוואָהל זיא איז פוסט — דאָך גיוואויגען צוואַנציג טויזענד פוד. און אלס אזעלכע, וואָלט זיא דאָך גימוט וינקען. איהר זעהט אַמאָ, דאָס צו-ליעב דעם געזען האָט דיא שוף פערלירען אין גאַנצען איהר געוויכט און דאָרום שווימט זיא פון אויבען.

יעצט וועלען מיר ריידען אַ פאַר ווערטער ווע-גען דיא קראפט וואָס טרייבט דיא דאמפּף שוף. אום דאָס צו פאַרשטיין, וועלען מיר פריהער בע טראַכטען וויא אַ היצערנע קליינע שיפעל אָדער טשייקע ווערט גיטריבען.

דאָס ווייס דאָך כמעט יעדער איינציגער, אז ווען מען טרייבט מיט דיא לאַפּיטעס אָדער וויעס-לעס דיא וואסער אהינמער, גייט דיא שיפעל פאַר-ווערטס. אַ טשייקע קען געטריבען ווערען דורך צוויי לאַפּיטעס אָדער איינע.

דיא שיפען, וועלכע גייען פון ניויאָרק נאָך באַסטאָן, אָדער פערעיס, דיא ווערען געטריבען אויף דעם פּרינציפּ, וויא אַ קליינע שיפעלע מיט צוויי לאַפּיטעס. דיא צוויי גרויסע רעדער פון דיא זייטען, דאָס זיינען צירקלען פון ברעטלאַך וואָס, אריינס-מענדיג אין וואסער, גיט יעדע פון זיי אַ שטופּ דיא וואסער אויף הינטען. דאָס גיט דיא שוף אַ שטופּ פאַרווערטס. דיא רעדער ווערען גירדייט פונקט פון אזא צילינדער, וויא דיא רעדער פון לאַקאמאָטיף. דיא שוף וועלכע גייט איבער'ן ים, און וואָס ווערט גיוואָרפען פון דיא כוואַלעס פון איין זייט

דיא לייווענט מיט דיא געז אין איינעם. דער באלאן שווימט אין דיא לופט פונקט וויא דער אייזערנער מוטעריל שווימט אין וואסער. פארמאכט דעם מולטעריק סצינע מיט א דעקעל, און לייגט עס אריין טיף אין וואסער, און נעמט צו אייער האנט, וועט עס גלייך ארויפשווימען פון אויבען. דאָס זעלבע איז מיט דעם באלאן. דאָרום פליהט ער אלץ העכער. וואָס העכער, ווערט דיא לופט שיטע-רער, אַלזאָ דיא זעלבע מאָס לופט וואָס דער באלאן צוטרייבט אַ מייל הייך וועגט ווייניגער, ווייל דאָרט איז דיא לופט שיטערער. בלייבען שטיין בלייבט ער אויף אַזא הייכקייט, וואו דיא מאָס צוטריבענע לופט וועגט גלייך מיט זיין אייגענע געוויכט. ווען דער מענטש וואָס זיצט אין קאָרב, וועלכע איז צוגע-טשעפעט צו דעם באַקאָן, וויל זיך אַרונטערלאָזען, לאָזט ער אַרויס געז. דאָרויף ווערט דאָך דער באלאן קענער, ווייל דיא לייווענט איז שוין ניט אַזוי פאַנאָדערניבלאָזען. אַז דער פאַרמאָט ווערט קלענער, צוטרייבט עס דאָך שוין אַ קלענערע מאָס כופט: לכן ווערט שוין דער באלאן פּערהעלטניס-מעסיג צו דיא לופט שווערער. וואָס ווייניגער גאָז, דעסטאָ שווערער.

אַבוואָהל מיט דעם וואָס מען וועט אַרויסלאָזען למשל פּופציג טעפּ גאָז, וועט דער באלאן טאַקי גריי-גער ווערען מיט אַ געוויסען פּראָצענט, דערפאַר אָבער וועט דיא אַרויסגילאָזענע פּופציג טעפּ גאָז מיט אַזוי פיער קענער מאַכען דעם פאַרמאָט, דעם קערפער פון באלאן — אַז ער וועט שוין יעצט ניט קענען צוטרייבען אַזוי פיעל לופט, און דיא מאָס ניט-צוטריבענע לופט — וועלכע וואָלט דאָך יאָ צוטריבען ניוואָרען, ווען דיא גאָז וואָלט ניט אַרויס און דער באלאן וואָלט ניט קלענער ניוואָרען אין פאַרמאָט. — אָט דיא ניט-צוטריבענע לופט וועגט פיעל מעהר, וויא דיא פּופציג טעפּ אַרויס-גילאָזענע גאָז. אַלזאָ דער שאַדען אין געוויכט פון דיא צוגיקומענע לופט, איז גרעסער וויא אין דיא אָבגיקומענע געז.

דאָס העכסטע וואָס אַ באלאן איז שוין אַ מאָל נילפּליגען וואָר 6 מייל.

לופט-באלאן.

דער פּרינציפּ, אויף וועלכען דער לופט-באלאן פליהט אין דער לופטען, איז דער זעלבער, וואָס מאַכט דיא שיק'און שווימען אויף'ן וואַסער. דער זעל-בער נאַטור-גזעץ, וואָס מיר האָבען גיזעהן ביי דיא וואַסער, איז אויך מיט דיא לופט.

דיא לייווענט אָדער זייד ווערט אָנגעפיקט מיט אַ גאָז, וועלכע איז פיעל גרינגער וויא דיא לופט. ווערענדיג אָנגיבאָזען פון דיא גאָז — וועלכע וועגט אַליין ועהר ווייניג — צוטרייבט דער באלאן אַזא מאָס לופט, וויא גרויס זיין קערפער איז. אָט דיא מאָס פאַנאָדערניטריבענע לופט, וועגט מעהר וויא

זאָל דער לעזער נעהמען אַ פּראָפענציהער, וועלכער שטעקט אין אַ פּראָפקע, און מיט איין האַנד שטאַרק צוהאַלטען דיא פּראָפקע, וועהרענד מיט דיא אַנדערע האַנט זאָל ער דרייען דעם פּראָפענציהער. דער פּראָ-פענציהער וועט זיך דאָן רוקען אין דיא פּראָפקע — ענטוועדער אַרויס פון איהר אָדער אַריין, עס וועגט זיך אין וועלכען זייט איהר וועט איהם דרייען. אוצט האַלט דעם פּראָפענציהער שטאַרק צו, זאָ דאָס ער זאָל זיך ניט קענען רוקען ניט פאַרויס, ניט צוריק, און דרייט איהם אום אויף אַ'ן אָרט, דיא פּראָפקע ווידער לאָזט יאָ זיך בעוועגען, דאָס הייסט האַלט איהר מיט'ן פינגער פּעסע גענוג אַז זיא זאָל זיך ניט דרייען מיט דעם פּראָ-פענציהער צוזאמען, אָבער דאָך גיט אַזוי שטאַרק, אַז זיא זאָל זיך ניט קענען בעוועגען פאַראויס אָדער צו-ריק, אויף דעם פּראָפענציהער. ווען איהר וועט דאָן דרייען דעם פּראָפענציהער אַזוי, אַז, ווען ער וואָלט זיך גיקענט רוקען, וואָלט ער זיך אַרויסגורוקט צו איהר, וועט זיך יעצט גאָר דיא פּראָפקע רוקען און דאָס — פון אייך. אוצט מאַכט אַזוי, אַז ביידע זאָלען זיך קענען רוקען פאַראויס און צוריק און דרייט דעם פּראָפענציהער, — וועט אַזוי זיין: ביידע וועלען זיך רוקען אָבער אין פאַרקערטע זייטען: ווען דער פּראָפענציהער וועט גיין צו אייך, וועט דיא פּראָפקע גיין פון אייך און ווען דער פּראָפענציהער וועט זיך בעוועגען פון אייך, וועט דיא פּראָפקע זיך רוקען צו אייך.

דער לעצטער פאל ווירקט ביי דעם פּראָפעלער פון אַ דאַמפּ-שיק'און דער פּראָפעלער איז דער פּראָפענציהער. דיא וואַסער איז דיא פּראָפקע. ביידע קענען זיך בע-וועגען אי פאַראויס אי צוריק. דער פּראָפעלער דרייט זיך. פון דעם רוקט ער זיך פאַראויס (אָרויס פון דיא וואַסערען "פּראָפקע"). דיא וואַסער בעוועגט זיך דער-ביי צוריק. בעוועגענדיג זיך שלעפט דער פּראָפעלער מיט זיך מיט דיא שיק' צו וועלכע ער איז צוגימאַכט, פונקט וויא אַ פּראָפענציהער שלעפט מיט זיך מיט זיין הענטל. (דיא רעד.)

אידישע אינקוויזיציע, כדת רחמים בני רחמים —

אין טהעאָריע און פראַקטיק.

מען ווייס דיא וועלט האָט עס ערפֿאָהרען,
אַז דיא אמונה אין פרומער האַנד
האָט ג'מאָן מעהר שלעכטס אין 1800 יאָהרען
וויא אין 6000 דער פּעשטאָנד.

(בלומפֿאַנער).

(2) דיא טהעאָריע.

אמרת אפאיהם,

אשכּיחה מאנוש זכרם.

(האזינו.)

בען זיך צונויף א סך אַזעלכע „גאָטס“ נעבאָטע,
פיעל פון זיי אויפגעשריבען, און עס קומט איינער
אַזאַרַבַּח המרמה/ניק און שטעלט זיי צוזאַמען, און
שרייבט נאָך צו זיינע וואַכעדיגע חלומות, זיינע
פאָעטישע ראָמאַנען, וועגען דיא געשיכטע וויא
אַזוי דיא אללע מצות זיינען „גיגעבען גיוואָרען“,
ווערט דערפון א גאַנצע הייליגע תורה, א גאַנצע
גיאָרדענטע רעליגיאָן.

וועגען דיא אידישע תורה זאָגט דיא גמרא אליין,
אַז מגילות מגילות נתנה, זיא האָט זיה צונויפגיקליבען
שטיקלעך-ווייז. עזרא הסופר, שוין אַ טויענד יאָהר
נאָך משה (דאָס הייסט לויט וויא דיא לעגענדע
ערציילט אליין), האָט הערשט צוזאַמענגעשטיקעוועט
דיא אלע שטיקלעך, פיצלעך אלטע שריפטען, וואָס
פלעגען זיך אַרנען אַרומוואַלגענען ביי אלטע לייט,
וואָס האָבען אליין גיט גיוואוסט פון וואַנגען זיי
נעהמען זיך — דיזע אלע שטיקלעך האָט עזרא
הסופר צוזאַמענגעשטיקעוועט, האָט פון זיי גימאַכט
אַ „סבאָרניק“. פון פערשיעדענע אַרטיקלען (ער איז
אַבער גיווען אַ שלעכטער רעדאַקטאָר, וואָרים עס
איז ביי איהם אויסגיקומען איין זאַך צוויי מאָל [וויא
בראשית], איין זאַך וואָס איז זיך סותר מיט דיא
אַנדערע, און וואָס פריהער — שפּעטער, און וואָס
שפּעטער — פריהער [דעריבער איז דאָך „אין מוקדם
ומאוחר בתורה“], און דאָס איז אונזער ספר
תורה.

אַ גרויסער טייל פון דיזע מצות און עברות וויער
דער שטאַמט פון מנהגים, וועלכע קומען אויף

מיט דעם כאַראַקטער פון דעם גאָט פון אונ-
זערע הייליגע אבות האָב איך אייך שוין אַ ביסעל
פּעקאַנט גימאַכט, אין מיין אַרטיקל „דער וואַהרער
כאַראַקטער פון דעם אַלמען אידישען גאָט“, אין
צוקונפֿט נומער 10.

פערשטייט — נאָך אַ מאָך — גוט וואָס מען
מיינט מיט דעם:

דער גאָט פון אַ פאָלק איז דער בעגריף, וואָס
ביי דעם פאָלק האָט זיך אויסגיפילדעט, וועגען
ריינע גירעכטיגקייט, וועגען יושר, מיט איין וואָרט
— דער בעגריף פון „אַליין-דינג וויא דאָס דאַרף צו
זיין“. דאָס איז „גאָט“. דיא גיבאַטע פון דעם
„גאָט“ זיינען ווידער דיא גידאַנקען וועגען דיא איי-
צעלהייטען, וויא מען דאַרף זיך פיהרען, אַז עס זאָל
אויסקומען אללעס גוט און ריכטיג. דיזע גידאַנקען
ווערען גיבוירען אין דיא קעפּ, אין דיא פאַנטאַזיעס
פון דיא זעלטענע מענשען פון אַזאַ פאָלק, וואָס
האָבען זעהר אַ שטאַרקען כוח הדמיון. ווען אַזאַ
גידאַנס קומט אַזעלכען אין קאָפּ אַריין בשעת ער
איז שטאַרק פערטעפט מיט זיין רייכע פאַנטאַזיע
אין „עולמות“, הייסט דאָס ביי איהם, אַז גאָט האָט
איהם אַריינגעבען דעם גידאַנק אין קאָפּ אַריין
בנבואה. אַ מאָל שרייבט ער דאָס אויף, און ווען
עס גייען אַוועק הונדערטער יאָהרען און עס קליי-

פלאקערט זיך בעזאנדערס פון זיין אייפערזוכט, דעמילט ווען זיין כלה, דיא כנסת ישראל, האָט אפילו נאָר אַ מחשבה פון אנדערע גידאנקען אַ חוץ איהם.

דיזע געפיהלע זיינע ווערען בדרך מקיצה פאָר- גישטעלט מיט אזא פֿיגורביכר: אין זיין נאָז ליגט אימער בעהאלטען אַ גרויליכער שוידערהאַפּטער פייער (כי אש קדחה באפי), וואָס ברענט ביז אין שאול תחתית אַריין (ותיקד שאול תחתית). דער פייער איז זיין צוגליהטער גריס-צאָרן און ער דריקט זיך אַלץ אַרויסצופלאַצען פון נאָז. אָט! אָט! אָט! אָט! פלאַצט ער אַרויס — און דאָן — זאָל נאָט דעם אויבערשטען אָבטיטען! ווען ער „גיסט אויס זיין גרים-צאָרן“ איבער דיא וועלט, — נו, נו, נו! מעהר דאַרף מען ניט!

אונזער טרפּה'ר גליס איז, וואָס זיין גוטסקייט בעשטייט אין דעם, דאָס ער איז אַ „מאריד אף“, דאָס הייסט ווערט ער ליך — ער האלט איין דעם נאָז מיט אַלע כוחות, אז דאָס פייער זאָל ניט אַרויסגיין.

ווען אָבער מיר בריינגען איהם אין כעס אַריין, לאָזט ער אָב דעם איינציגזענעם אָטהעם, וואָס ער האלט איין מיט זיין גוטסקייט, און — בענטס! אַרויס פלאַצט דער פייער פון נאָז און אַ קלאַנג איז צו אונזערע יאָהר! ער נעהמט שרעקליך סאָפען, און וויא ער סאָפעט אזוי שפּריצען פונקען, אזוי פול- ווערן פייערען פון אַלע זייטען (אזוי שטייט בפרוש אין פסוק) און דער צוגליהטער גרים-צאָרן צוגיסט זיך איבער דיא וועלט.

און זיין כעס ווערט, וויא גיזאנט, מעהר פון אַלץ גירייצט ווען מען מאַכט איהם אייפערזוכטיג מיט דעם וואָס מען קריגט גידאנקען וועגען אנדערע נעטער, צו אנדערער גידאנקען איבערהויפט וועגען נאָטהייט — מיט דעם מאַכט מען איהם אָבלאָזען דעם איינציגזענעם אָטהעם!

„היט זיך“, וואָרענט דיא תורה דיא אידען טויענד מאָל — היט זיך, — דער פייער הענגט אויף אַ האָר אויפ'ן שפיץ נאָז, נאָר אַרויסצופלאַ- צען — זעהט, היט זיך דיא ביינער, טשעפעט ניט דעם איינציגזענעם אָטהעם, אָט, אָט, אָט, אָט — עס פלאַצט! עס פלאַצט!

ביי יעדען פאָלק פון זיך זעלבסט, דורך פערשידענע אורזאכען. ווען עס גייען אוועק הונדערטער יאָהרען און מען פערנעסט שוין לאַנג דעם טעם פון דעם מנהג, שטעלט מען זיך פאָר, אז דאָס האָט נאָט אזוי גיבאָטען דיא אבות. און דיא וואָס בריינגען דיא אַלע נאָטירליכע גרונד מאַטריאלען פון אַרע- ליגינאָן אין אַרדנונג, שטעלען אַזעכע מנהגים אַריין צווישען „נאָטס גיבאָט“.

נאָר ניט דאָס בין איך דאָ אויסען. דיא ער- קלערונג וועגען דעם, וויא אזוי אַרעליגינאָן ווערט, פון זיך, פאָדערט גרויסע אַרטיקלען מיט אייזערנע בעווייזע, וואָס דיא וויסענשאַפּט גיט וועגען דעם. (אין אנדערס מאָל וועלען מיר דאָס מסתם שרייבען אין דער „צוקונפט“). דאָ מין איך נאָר אויסצופיה- רען דאָס איינע: אז אזוי וויא אין דעם ניעדריגען צושטאַנד פון דיא מענשהייט איז דאָך דער כאַראַק- טער, דער בעגריף, דער אַרט דענקען פון יעדען פאָלק נאָך שטאַרקער פערשיעדען פון דעם כאַראַק- טער פון אַן אנדער פאָלק, וויא היינט, דרום ביקרעט זיך ביי יעדען פאָלק אויס אַ גידאנק פון אַ נאָט מיט אַ כאַראַקטער, לויט נאָך דעם ספעציעלען כאַראַקטער און דיא מדרגה פון דיעזען פאָלק, — און אַללערליי מצות — פון דיא ביידע מינים וואָס מיר האָבען אוי- בען דערמאָנט, — וועלכע ענטוויקלען זיך פון זיך אַרויס פון דעם אַרט דיינקען און פיהלען פון דיעזען פאָלק, האָבען אויך פונקט אזא אַרט כאַראַקטער וויא זייער נאָט, ווייל אַלץ וואָס עס קומט פון איין פאָרם, פון איין מאַטריאל, האָט דאָך איין גישטאַלט. אָט דאָס מיינט מען דאָס ווען מען רעדט וועגען דעם „כאַראַקטער פון אַ נאָט“ און ווען מען זאָגט אז „וויא אַ נאָט אזוי זיין גיבאָט“, רעדענדיג דאָס זעכע מיט אַ משל, אין מליצה-שפּראַך, שטעלט מען פאָר כלומר'שט אזוי וויא דער נאָט וואָלט טאָק גיווען אַ פערזאָן און אזוי וויא דיא גיבאָטע האָט ער טאָק גינעבען.

נאָך דיעזע קדמה'לע קענען מיר שוין גיין וויי- טער. יעדער וועט אונז שוין פערשטיין.

אלא, מיט דעם כאַראַקטער פון דעם נאָט פון אונזערע אבות, האָבען מיר אין אָנהייב גיזאנט, זיינען מיר שוין אַ ביסעל בעקאָנט. ער איז אַ שוי דערליכער בעל כעס, און זיין גרויזאמער כעס צו

ליעבע פון דעם גאָט פון דיא רחמנים בני רחמים!
 „דו זאָלסט איהם ניט שאַנעווען, דו זאָלסט אויף
 איהם קיין רחמנות ניט האָבען!“ — אָט האָט איהר
 אין עטליכע ווערטער דאָס פראַגראַם פון דיא אי-
 דישע אינקוויזיציע, כדת רחמנים בני רחמים!

און וואָס האָט דער מאַן אָדער דיא פרוי
 חוטא גיווען, פאַר וואָס עס קומט, אַז זיין אָדער
 איהר אייגענער ברודער, פאָטער, מאַן, פריינד
 זאָל אזוי שוידערהאַפט דערשטיקען אין זיך יעדען
 מענשליכען געפיהל נענען איהם און אזוי אונפאַרמ-
 האַרציג איהם נאָך מיט אייגענע האַנד
 ערמאָרדען? ער האָט קיינעם קיין ביזן ניט גיטאָן,
 ער האָט קיינעם ניט גיצוואונגען צו דיענען
 אַנדערע געטער; ער האָט אפילו נאָך גאָר אליין
 ניט געדענט קיין עבודה זרה, און דערווייל נאָך
 קיינעם ניט גיבראַכט דערצו (אזוי פסק'ענט דיא
 נמרא בפרוש אף על פי שלא עבר המסית ולא המוסת —
 כאָטש ניט דער אַנרעדער און ניט דער אָנרעד-
 טער האָבען דיא „עברה“ שוין גיטאָן!) ער האָט
 בלויז אוועקגינעמען זיין פערטריעסטען פריינד,
 זיין אייגענעם פאָטער, איהר אייגענעם מאַן אָן אַ
 זייט און האָט איהם צוגירעדט — איהר
 הערט? בלויז אָנרעדט! — צו דיענען אַנדערע
 געטער!

פאַר וואָס האָט ער דאָס גיקענט טוען, למשל?
 אפשר ווייל ביי אַנדערע געטער האָט ער גיקענט
 פרייער לעבען? עס הייבט זיך גאָר ניט אָן! די-
 נענדיג דיא אַנדערע געטער האָט מען זיך גאָר
 אָפט גימוזט מקריב זיין, אָפט פון זיך שניידען שטיי-

שאַנעווען, און דו זאָלסט אויף איהם קיין רחמנות ניט
 האָבען, און דו זאָלסט דעם סוד ניט בעהאַלטען. גאָר
 הרגיענען זאָלסט דו איהם! דיין האַנד זאָל אויף איהם
 צום ערשטען אַרויסגילוגט ווערען, איהם צו טייטען, און
 דיא האַנד פון גאַנצען פאָלק דערנאָך-דעם. און דו זאָלסט
 איהם פערשטיינען מיט שטיינער ביז ער וועט שטאַרבען.
 דען ער האָט דיך גיוואָלט אַראַכפיהרען פון יהודה דיין
 גאָט, וואָס האָט דיך אַרויסגעפיהרט פון לאַנד מצרים,
 פון דעם שקלאַפּען-הויז, און גאַנץ ישראל זאָל הערען
 און מורא האָבען און זאָלען ניט מעהר טוען אזא שלעכטע
 זאַך צווישען אויך“. — גאָר ווען איינער קריגט עפעס
 אַ גידאַנק, וואָס איז ניט גלויך מיט אַלעמענס, זאָל ער
 זיין אַ ליגנער דאָס גאַנצע לעבען, און זאָל זיך מאַכען
 פרום און דערשטיקען דעם פרייען גידאַנק אין זיך — אזוי
 וויל דער אמת דינער גאָט.

איז אָבער עמיצער אוועקגינאנגען פון דיענען
 לעבעדיגען גאָט, און דיא סכנה איז נאָהענט, אַז
 גאָט'ס צוגלייטער גרימצאָרן וועט אויספלאַצען אי-
 בער אונז אַלע, דאָרף מען זעהען אויף זיין
 אָרט אליין אין כעס צו ווערען אויף דעם פושע עוכר
 ישראל, זיך אַנצונעהמען „קנאת יהוה צבאות“ —
 דעם קריגערישען גאָט'ס קריוודע; דאָרף מען אליין
 אויסקאָצען „כל חמתו“ צו דעם רשע מרושע, דאָן
 קען מען אפשר פאַרט דעם אַכטען אָבהאַלטען פון
 אַבצולאָזען. זיין אייגנציוויגעס אַטמהעם און זיך
 און דיא גאַנצע וועלט רעטטען פון אזא שרעקליכע
 סכנה פון אַ מבוי פון צוגאַסענעם גרים-צאָרן.

דאָ זיינען מיר גיקומען צו דיא טהעאָריע
 פון דיא אידישע טאָרעראַנגן...

„לא תחוס עינך עליו, לא תחמול ולא תכסה עליו“ —
 „דו זאָלסט איהם ניט שאַנעווען, דו זאָלסט אויף
 איהם קיין רחמנות ניט האָבען, דו
 זאָלסט איהם ניט בעשיצען“ — אָט אזוי לערנט
 אונז אונזער דערבאַרמדיגער גאָט צו טוען אפילו
 מיט „אונזער לייבליכען ברודער, מיט אונזער זוהן,
 מיט אונזער טאָכטער, מיט אונזער ווייב, מיט
 אונזער חבר וועטכער איז אונז ליעב און טייער
 וויא אונזער אייגענע זעלע“, — וויבאַלד זיי וועלען
 אונז בעהאַלטענערהייט אָנרעדען צו דיענען אין
 אַנדערען גאָט! „הרג'ענען זאָלסט דו איהם“,
 שרייט צו אונז דער דערבאַרמדיגער טאַטע-פאָ-
 טער, קריצענדיג מיט דיא ציינער — „הרג'ענען
 זאָלסט דו איהם, דיין אייגענע האַנד
 זאָל איהם דיא ערסטע טייטען, און דערנאָך זאָל
 איהם דאָס גאַנצע פאָלק פערשטיינען“. קוקט נאָך
 אין סדרה ראה (דברים י"ג ט) וועט איהר געפינען
 דיעזע ווערטער (*). אָט דאָס איז דיא מענשטען-

(*) ווערטער לויך איבערזעצט, שטייט אין דיעזען
 פסק אָט אזוי: „ווען דיין לייבליכער ברודער פון איין
 מוטער, אָדער דיין זוהן, אָדער דיין טאָכטער, אָדער דיא
 פרוי פון דיין שוים, אָדער דיין פריינד וואָס איז דיר טייער
 און ליעב וויא דיין לעבען, וועט דיך אַנדערען בעהאַל-
 טענערהייט, זאָגענדיג: „קום, לאָמיר דינען אַנדערע גע-
 טער“ — אַזעלכע, וואָס דו און דייןע עלטערען האָט זיי
 ניט גיקענט. פון דיא געטער פון דיא פעלקער וואָס
 זיינען גאָהענט צו דיר, אָדער ווייט פון דיר, פון איין עק
 וועלט ביז צום אַנדערען. זאָלסט דו איהם ניט פאָלגען
 און איהם ניט אויסהערען, און דיין אויג זאָל איהם ניט

האָבען דעם זעלבען איינדרוק גימאכט דיא וואונדערליכע מופתים וואָס מען הערט זיך אָן מכוה דעם ליבאוויטשער רבי'ן. און אז דער ליבאוויטשער גולם הערט אבער מיט אַ מאָל אזא פחדים'דיגען נס ווענען דעם ראכמיסטרעווקער רבי, אז דאָס כאַפט איהם באַלד, קעהרט ער זיך איבער. דאָס הייסט ביי אַזעלכע ברואים נעביד „איבערצייגונג“.

וואָס קומט זיי דערפאר?

דאָס זעלבע איז גיוען פאַרצייטענס מיט דיא געמער.

ווען אזא אונגליקליכער איד פון יענע ווילדע צייט רעדט זיך פאַרט איין, אז ער האָט זיך איבערצייגט, דאָס דיא וואָס דינען יענעם און יענעם גאָט ווערען בעסער גיהאָלפּען? עס מעג זיין, זאָגט דיא נמרא בפרוש, אז ער איז גיקומען צו דעם גיר דאָנק אויס אמת'ע לייעבע צו דעם פרעמדען גאָט, אָדער אויס מורא פאַר איהם (העובד עבוים מאהבה ומיראה, אפי אמר חיוב) — וואָס דאָס הייסט, לויט יענעם ווילדען צושטאַנד, דאָס זעלבע וואָס ביי אונז איבערצייגונג. ווען ער וואָלט גיווען אַ גימיינער צבוע'אק, אַ הייבלערישע נשמה. וואָלט ער זיך ניט וויסענדיג גימאכט און וואָלט גיווען אַן אייביגער לינגער און זיך גימאכט פרום. ער איז אָבער גראַד אַ מענש וואָס האָט שרעסליך קיעב דעם אמת, וואָס קען ניט פערטראָגען קיין פאַלשקייט, כאָטש צורייסט איהם! ער זעהט אַרום זיך וויא אַלע זיינען, נאָך זיין „מיינונג“, פערנאַרט און מיינען, אז יעהאָוואַה איז דער שטאַרקסטער גאָט, און ער זעהט נאָר „בחוש“, אז זיין שכן בלק, וואָס דינעט צום גאָט כּמוש, איז גיווען אין אזא גויט, און ווען ער האָט גיבעט טען צו זיין גאָט. איז ער יא „גיהאָלפּען גיוואָרען“, וועהרענד ער, וואָס האָט זיין גאַנצען לעבען ניט אויפגיהערט צו בעטען צו יעהאָוואַה, דעם גאָט פון אברהם, איז ניט גיהאָלפּען גיוואָרען! — איהר ווייסט דאָך אז דאָס טרעפט! — ער זעהט דאָס, און זיין גאַנצע וואהרהייטס-ליעבע צופלאַקערט זיך אין איהם. ער ווערט בעגייסטערט מיט אַ פלאַמענדיגן געפיהל, וואָס עס פיהלט גיוויינליך איין „פרייער דיינקער“ צווישען אַ גאַנצע וועלט מיט פערנאַרטע אַרום. אַן ערקער געפיהל ציהט איהם אויסצואַ-

קער פרייט, — וואָס ביי דעם אירישען גאָט האָט מען דאָס ניט גיראַרפט; — נאָר פאַר וואָס דען האָט איהם דאָס גיקענט איינפאַלען צו וועלען גיין דינען אַן אנדערען גאָט? פשוט ווייל ער האָט גיקענט מיינען, אז ער איז עהרליך „איבערצייגט“, דאָס יענער גאָט איז בעסער! אין דעם האָט צו יענער צייט גיקענט בעשטיין דיא גאַנצע פילאָזאָפיע, דאָס גאַנצע פרייע דיינ-קען פון אזא אונגליקליכען. לאַגישע פילאָזאָפישע ראיות האָט מען דאָך ניט גיהאָט ווענען דעם, וועלכער גאָט עס איז שטאַרקער. וואָס זיינען דען גיווען דיא גאַנצע בעווייזע פון דיא אירישע נביאים, אז זייער גאָט יעהאָוואַה איז דער ריכטיגער? עפעס טיעפע חקירה חלילה? עס הייבט זיך דאָך נאָר ניט אָן! זייערע גאַנצע ראיות (לייענט דורך דיא גאַנצע תורה, נביאים וכתובים וועט איהר זעהען) זיינען דאָך נאָר גיווען דיא קונץ-שטיקען, דיא גבורות, דיא שוואַרץ-קינצלעריי וואָס דויער יעהאָוואַה האָט זיי בעוויזען. אויף יעדען שריט און טריט געפינט איהר דאָך נאָר „אידן בין יעהאָוואַה דיין גאָט, וואָס האָט דיר גישפאַלטען דעם ים, וואָס האָט דיר מיט קונצען אַרויסגעפיהרט פון מצרים“. היינט ווען דאָס ווידער איז דיא גאַנצע ראיה, אז יעהאָוואַה איז דער גרעסטער כּוואַט פון אַלע געמער, טאָ וואָס זאָל אזא מין „פילאָזאָף“ פון יענער דונקעלער צייט דאָך טוען, ווען ער „געפינט“ פאַרט, אז דער גאָט כּמוש, אז דער גאָט בעל, אז דער גאָט פּעוור האָט בעד וויווען גרעסערע שוואַרץ-קינצלעריי? וויא אזוי קעהרט זיך אַ ליבאוויטשער חסיד איבער אויף אַ ראכמיסטרעווקער? ווען ער „דערנייט“, אז דער ראכמיסטרעווקער רבי האָט בעוויזען גרעסערע מופתים וויא דער ליבאוויטשער. קיין איבערצייגען זיך איז דאָך דאָ ניט פעהאָנגען. מען הערט פון אַנס, אמונת, און עס ווענדט זיך וויא שטאַרק דיא באַבע-מעשה מאַכט אַן איינדרוק אויף איינעם. אויף דעם ראכמיסטרעווקער חסיד האָט מעהר איינדרוק גימאכט דיא נסים וואָס מען דערציילט פון ראכמיסטרעווקער, איז ער זייער אזא פערברענטער חסיד, אז ער וועט זיך לאָזען פאַר איהם מסריב זיין. אויף דעם ליבאוויטשער חסיד ווידער

מיט איהם — צו ער איז יא איינשטימיג מיט איהם צו נים. מיט טרערען אין דיא אויגען ערווארטעט ער יענעםס לעבעס-אויסדרוק.

קומט גאָר דער „אל רחום“ און הייסט אזא מענטש דאָביי אזוי צוקאָכט ווערען מיט בלוטדורש-טיגע אונפערטראַגזאמקייט. מיט אונדערבארמלי-כען אינקוויזיציאָן-געפיהל. אז אין אויגענבליק זאָל ביי דעם פריינד, פאָטער, מאן אויסגילאָשען ווערען אלע זייערע מענטשליכע געפיהלע, זייער נאנצע לעבע; זיי זאָלען ווערען נידערטרעכטיגע לומפניגע פער-רעטהער פון זייער געליעכטעסטען, גאָר אין נאנצען מיסברויכען יענעס'ס אונשולדיגען פערטרויען, און זיי זאָלען מיט זייערע אייגענע הענד ער-מאָרדען דיווען אונשולדיגען, גאָר וואָס געליכטען זוהן, טאָכטער, ווייב אָדער בעסטען פריינד! זיי טאָרען קיין שום רחמנות נים האָבען; זיי טאָרען איהם נים שאַנעווען; — און נים גענוג וואָס זיי האָבען איהם ערמאָרדעט — טאָמער זשיפיעט ער נאָך, זאָלען זיי איהם איבערגעבען צו כל הקהל רחמנים בני רחמנים, און קהל זאָל איהם הערשט בעוואָרפען מיט שטיינער ביז זיין נשמה וועט פון איהם אַרויס-גיין! (וויא שוידערליך אזא מיתה דאַרף צוגיין, וועלען מיר ווייטער זעהען).

אה, וואָס פיר אַ זיסע, טייערע „מענטשליכ-קייט!“ —

„דיווען פסוק קען מען בעטראַכטען אַלס דעם פאָטענט (דיא לייסענס) פון דיא אינקוויזיטאָרס“ — זאָגט דער גרויסער פראַנצויזישער פילאָזאָף וואָלף טעיר. זעהר ריכטיג.

גאָר דאָס איז נאָך גאָלד. דאָ הייסט דער באַרמהארציגער גאָט דאָך גאָר ערמאָרדען דעם אָנ-רעדער אליין. באַלד נאָך דעם קומט אָבער נאָך עפעס בעסערס — לערנט, גוים, אַ פרשה חומש:

זאָגט דער פסוק —

כי תשמע — ווען דו וועסט דערגיין, אז אין איינע פון דיא שמעט, וואָס יעהאָוואַה דיין גאָט שיינקט דיר (מיט דעם כוח פון דייע שווערדען און פיללען — דאָס איז חבור), זיינען אַרויסגינגאנען שלעכטע מענטשען פון צווישען דיר און האָבען אָנגירעדט דיא איינוואָהנער פון זייער שטאָט, זאָגענדיג: „קומט לאָמיר דיענען אַנדערע געטער“ וואָס איהר קענט

נען דעם אמת. פאַר אַלע אויסצוזאָגען האָט ער פאַרט מורא, — ער ווייס מיט וועמען ער האָט צו טאָן; — מיט „רחמנים בני רחמנים“! — וויל ער נעביף באַטש זיך אָברעדען פון האַרץ פאַר זיינע געליבטעסטע, פאַר זיין פאָטער, פאַר איהר מאן (ווען דאָס איז אַ פרוי), פאַר זיין בעסטען אינטימ-סטען פריינד. לאָזען זיי באַטש נים זיין אזוי אומגיליקליך, זיך צו פערלאָזען אויף אַ גאָט וואָס קען, נאָך זיין „מיינונג“, נים העלפען! און פאַר זיי, רעכענט דער גוטער אונשולדיגער מענטש, האָט ער דאָך על כל פנים קיין מורא נים. זיי וועלען איהם דאָך נים גיין פערמאָסערען. ער נעהמט דאן אוועק זיין פאָטער, זיין בעסטען פריינד, איהר אייגענעם מאן אַ זייט, קוקט זיך פריהער פאַר-זיכטיג אַרום, צו קיינער הערט דאָ נים, לייגט אַרויף דעם פינגער אויף דיא ליפּען, און זאָגט צו זיין פערטרויעטסטען: „ששש, רעד נישט הויף — דו ווייסט“.....

ער ציטערט אַרויסצוזאָגען אַלעס מיט אַ מאָל. ער הייבט אָן זעהר פאַרזיכטיג, פיהרט אַריין זיין פריינד ביסלעכווייז אי דעם שרעקליכען גיראָנק, דערציילט איהם פון דיא וואונדער וואָס מען הערט פון כמוש, זאָגט פריהער, אז ער פערשטייט עפעס גאָר נים, וואָס פון אונזער גאָט יעהאָוואַה זעהט מען גאָר נים אַזעלכע וואונדער א. ז. וו., א. ז. וו. — ענדליך, ענדליך גייען איהם אַרויס שווער און דערשראָקען פון מויל דיא שוידערליכע ווערטער — ער אַדוואַזשעט זיך; ער ווייס דאָך מיט וועמען ער האָט צו טוען; ער וועט איהם דאָך נים גיין פערשיטען: „הבלל, מיינ ליבער-זאָגט ער ענדליך-איף מוז דיר זאָגען דעם אמת, איך רעכען, אז עס וואָלט חלעפען גאָר אפשר גלייכער ניווען, מיר זאָלען בעסער דיענען כמוש איידער יעהאָוואַה!“

דער אַרימער עהרליכער וויכדער נעביף האָט דעם פולען צוטרויען צו זיין פאָטער, מאן, אָדער אינטימסטען פריינד; ער איז זיכער, אז ער וועט איהם געוויס קיין ביז נים טאָן.

עס ווערט איהם גרינגער; ער האָט זיך ענדליך אָבגירעדט פון האַרץ! ער שטייט מיט אָפּענע מויל און אויערען; עס דאָכט זיך איהם אז אָט גייט זיין לעבסטער אויסדריקען. זיין הערצליכען מיט-געפיהל

ר ען, און דו זאלסט אויסראמען דאָס שרעכטע פון
ישראל".

וויא ש'דען וואָס דער רב האָט געבן היינט
ניט דיא מאכט אין האַנד, צו קענען מקיים
זיין דינע הייליגע מצוה פון דער תורה! אה, ווען
ער וואָלט דיא מאכט גיהאט, — אָהא! אויף מיר
וואָלט שוין לאנג גראָן גיוואקסען און דער רב וואָלט
זיינע הענד פון מיין בלוט קיין מאָל ניט אָבגיוואָ-
שען; ער וואָלט דיא פערבלומיגטע הענד מיטגע-
נומען אויף יענער וועלט, אלס אַן אָנווייזונג, אָבצור-
מאָהנען זיך ביי דעם בעל רחמים אַ פעטען חלק
עולם הבא פאַר דינע גרויסע מצוה.....

אָבער, מערקוויידיג! דינע מצוה האָבען דיא
אידען קיין מאָל ניט ריכטיג אויסגעפיהרט. פושעים!
עס קשה עורף! זיי האָבען זיך גילאָזט אַראָבפיהר-
רען פון וועג דורך דעם יצירהרע „מענשליכקייט“...
אַ גליק אויף דיא אַפיקורסים און אויף זייער טרפה-
נעם פאַרמשריט, וואָס דיא רעליגיאָן האָט אַ מכה
אויסגעפיהרט צו אונטערדריסען גאָר אין גאנצען
דעם געפיהל פון מענשליכקייט און פרייהייט!

גאָר אמת — ווען עס האָט זיך אַ מאָל גיטראָ-
פען, אז דיא מענשליכקייט איז גיווען שטארקער
וויא דיא פרומקייט און שאול המלך און דאָס פאָלק
ישראל האָבען רחמנות גיהאט אויף דיא עמלקים,
און האָבען זיי ניט אויסגיקוילעט ביז איינעם, אזוי
וויא דער בארמהארציגער פאָטער האָט גיפאָטען,
איז טאקי דערפון דער איינגיצויגענער אָטעהעם אָב-
גיכאָזען גיוואָרען, און דער צוגליהטער גרימצאָרן
פון גאָז האָט זיך טאקי אויפ'ן פאָלק ישראל אויס-
גאָסען, און ביז'ן היינטיגען טאָג האלט אונז דער
גרימצאָרן אין גלות פאַר דעם שרעקליכען חטא,
וואָס שאול המלך האָט זיך גיכאָזט דורך'ן טרפה-
נעם מענשליכקייטס-געפיהל אַראָבפיהרען פון גאָטס
בארמהארציגען גיבאָט, וועלכער האָט איהם גיחיי-
סען ער זאָל קיין נפש ניט לאָזען לעבען!

גאָר לאַמיר שוין צומאכען דעם חנ"ך אין
גאנצען. אונזער טרפהנ'ע מענשליכקייט קען גאָר
צו שטארק צוקאכט ווערען, קוקענדיג אויף דיא
טייכען בלוט וואָס גיסען זיך דאָרט אויף יעדען
בלעמיל.

לאַמיר איצט קערנען אַ ביסעל גמראדינים

זיי ניט. און דו וועסט גוט גאָכזוכען, גאָכפאָרשען
און גאָכפרעגען, און וועסט דערגיין אַן עס איז טאקי
אזוי אמת און ריכטיג — עס איז טאקי אזא פערברעכען
גיטאָן גיוואָרען צווישען איידן. — אויסקוילען זאָלסט
דו דאָן אַללע איינוואוינער פון דינע שטאָט מיט
דעם שאַרצען שווערר, אויסראַטמען זאָלסט דו זיא
(די שטאָט) מיט אלעם וואָס אין איהר איז מיט איהרע
בהמות אפילו, מיט'ן שאַרפען שווערר. און זאָס
גאנצע אייגענטום פון דינע שטאָט זאָלסט דו צו-
זאמען געהמען אין מיטען איהר גאס אריין, און דו
זאָלסט פערברענען אין פייער דיא שטאָט, מיט
איהר גוטס, אין גאנצען זאָלסט דו דאָס פער-
ברענען צו יהוה דיין גאָט, און זיא זאָל בלייבען אַן
אייביגער באַרג, זיא זאָל קיין מאָר ניט מעהר אויפ-
גיבויט ווערען.

וויא גיפעלט איידן אזא רחמנות? וואָס זאָנט
איהר אַ ביסעל צו דיא „מענשליכקייט“ פון דיא אי-
דישע רעליגיאָן?

„ווען מיר זעהען גאָטס זאכע אויפגיהאלטען
מיט אונטערדריקונג און פערברעכען — זאָנט וואָר-
טעיר זעהר ריכטיג — דארפען מיר שוין קיין אוי-
גענבליק ניט צווייפלען אָן דעם, וואָס פאַרראַ מין
„זאכע“ דאָס איז. דיא וואַהרהייט מוז ניט מיט גי-
וואלט אריינגעדריקט ווערען אין מענשען. דיא
וואַהרהייט געפינט זיך איהר וועג אין דעם מענ-
שענס האַרץ אריין דורך זיינע אייגענע געפיהלע,
וועהרענד גאָר פאָלשקייט און אַבערגלויבען פאָר-
דערט דיא אונטערשטיצונג פון פייער און שווערר.
ווער זעהט ניט איין, אז דינע פרשה איז דער קוואַל,
פון וואָנען עס איז ארויסגירונען דיא אונזיילבאַרע
טייפלישע פייגונגען, וועלכע האָבען אזוי אָפט בע-
פלעקט דיא געשיכטע פון דיא רעליגיאָנען?“

וויילט איהר גאָר אַ בעסער שטיק אירישע אינ-
קוויזיציאָן/ס-טהעאָריע? — ניט בלויז מיט דעם וואָס
גייט שוין אזוי ווייט, אז ער געהמט זיך גאָר אַן
אנדערען גאָט, הייסט מען אזוי טוען. הערט אַ
בעסערע זאך:

„און דער מענש וואָס וועט מוטשוויליג גיט
וועלען פאָרגען דעם פריסטער, וועלכער
דינעם דאָרטען יעהאָוואַ דיין גאָט, אָדער דעם
ריכטער (דאָיאָן, רב) דער זאָ גיט ייטעט ווע-

„ווען מען זעהט איינעם פון דיא וואָס דיענען עבודה זרה אומקומען, טאָר מען איהם ניט ראָ טעווען. אָבער איהם מיט אייגענע הענד טייטען, איהם אריינשטויסען אין אַ גרוב, און נאָך אַזעלכעס טאָר מען ניט, סײַדען אין מלחמה־צייט. נאָר ווענען וועמען איז דאָס אַלץ גיזאַנט גיוואָרען? ווענען אַ כופר פון דיא גוים; אָבער אידישע משומדים, מוסרים און אפיקורסים איז אַ מצוה צו טויטען מיט אייגענע הענד און זיי אריינצושטופען אין שאול תחתית ארײן.“ (בפרושע ווערטער אין רמב"ם הלכות ע"ז פ' ט.).

און ווען מען איז צו פיער טרום, אָדער מען האָט קיין מאכט ניט, אָדער עס מאכט זיך ניט קיין גע־לענעהייט זיי צו טויטען — זאָל מען זיי דערווייך אזוי בעהאַנדלען:

„מען טאָר מיט זיי קיין שום מעג וּמִשָּׂא ניט האָבען. דעם וויין וואָס זיי האָבען גיהאַלטען אין האַנד, טאָר מען ניט טרינקען. אויף זייערען אַ מאַלצייט טאָר מען ניט עסען. אַ אידישע טאָכטער טאָר זייערס אַ קינד ניט אָנזייגען, ווייל דערמיט דערצייהט זי דאָך אַ קינד צו דיא כפירה. אַ היי־באַם זיין ביי אַזעלכע לייט מעג זי אַ יאָ, נאָר פאַר געלט; אומזיסט טאָר זי ניט. היילען זייערע קראַנקע טאָר מען ניט אַפֿילו פאַר געלט“ (רמב"ם על פי ר' אביהו, ע"ז כ"ו) נור וויבאַלד מען האָט מורא פאַר זיי, אָדער עס איז דאָ מורא צו האָבען, אַז עס וועט דערפון ארויסקומען שלעכטס פאַר אידען, מעג מען זיי הייכען פאַר געלט — אָבער אומזיסט אַלץ ניט“.....

„מען טאָר צו זיי ניט פערקויפֿען קיין הויז, קיין פערל.... פערדינגען אַ הויז מעג מען זיי, נאָר בתנאי זיי זאָלען זיך ניט מאַכען קיין גאנצע נאכבאַרשאפט פון 3 הייזער אפֿילו נאָר. מען טאָר ווענען זיי קיין שום גוטס ניט ריידען. מען טאָר אפֿילו ניט זאָגען „וואָס פאַר אַ שיינער פאַרשויף דאָס איז אין גע־שטאַלט.“ אַ פשיטה שוין לויבען זיין כאַראַקטער טאָר מען אַ וראי און אַ ודאי ניט (אפֿילו ווען עס איז אמת, נאטירליך). מען טאָר ניט נאָכזאָגען זייערען אַ גוטען וואָרט. מען טאָר זיי קיין זאך ניט שענקען.“

לויט וויא דער רמב"ם האָט זיי צוזאַמענגע־קליבען פון גאַנץ ש"ס און פֿיין סיסטעמאַטיש צוזאַמען־גישטעלט: לערנט מיט כונה —

שלחן ערוך הלכות אינקוויזיציע.

„.....נאָט האָט אונז גיהייסען, אַז אין דיעז ספרים (פון דיא גוים) זאָלען מיר נאָר ניט אַריי־קוקען, מיר זאָלען ווענען אַזעלכע גידאַנקען אפֿילו ניט טראַכטען.....

„און ניט נאָר אַליין ווענען דיא עבודה זרה טאָר מען אפֿילו אין האַרצען ניט טראַכטען, נאָר יעדערען געדאַנק, וואָס קען פיהרען דעם מענשען, ער זאָל אָבלייקענען איינעם פון דיא גרונד־גלוי־בענס אַרטיקלען פון דיא אמונה, טאָרען מיר ניט צולאָזען אויפקומען אין אונזער האַרץ, און אונזער פערשטאַנד ניט לאָזען נאָכגיין נאָך אַזאַ מחשבה.... עס טאָר ניט יעדער מענש בעזונדער נאָכגיין זיין אייגענעם קורצען שכל און זיך איינרעדען, אַז זיין פערשטאַנד דערגייט דעם אמת“....

דו טאָרסט ניט דענקען!....

און וואָס עס קומט ווען מען פאַלגט דאָס ניט, און מען דענקט יאָ פֿריי, וועלען־מיר באַלד זעהען. „אַ איד וואָס דיענט דיא עבודה זרה, ווערט בעטראַכט וויא אַ גוי אין יעדער בעציהונג, און ניט וויא אַ איד וואָס האָט געווינדגט. און אזוי איז אויך אַ איד־שער אפיקורס נאָר קיין איד ניט אין קיין בעציהונג. און מען געהמט זיי שוין קיין מאָל ניט אָן, אפֿילו ווען זיי בעטען זיך, אַז זיי ווילען שוין תשובה טאָן. (מיר זיינען פערפאַ־לענע, ברודער!)

און וואָס הייסט אַין אפיקורס? „יעדער וואָס לאָזט זיך אַריין אין נאָכדיינקען און גלויבט אין דעם וואָס זיין שכל דערגייט, און לאָזט זיך פון דיעזען נאָכדיינקען פערפיהרען אזוי ווייט, אַז ער איז עובר אויף הויפט מצות. פון דיא תורה און זאָגט, אַז דאָס איז נאָר קיין זינד ניט. אַזעלכער הייסט אַין אפיקורס און ווערט גירעכטנט פונקט וויא איינער וואָס דיענט עבודה זרה. מען טאָר מיט איהם ניט טענהן און איהם נאָר ניט אָב־ענטפערן אויף זיינע מענות“ (טרעפט פאַר וואָס!...) און וויא זאָל מען אַזעלכע בעהאַנדלען?

פארטיכעל, אויב א פרוי, טוט מען איהר אן א העמר (מאָראַל!). דער פערשטיינונגס־פלאַץ (אי־דישער „אויטא דא פּע“) איז הויך אזוי וויא צוויי מענטשן. דעם פער־משפּט'ן פיהרט מען אַרױף אַהין מיט גיפונדענע הענד. איינער פון דיא עדות, וואָס האָבען עדות גיזאָגט געגען איהם, טוט איהם א שטויס פון הינטען ביי זיינע קניען. ער פאלט אַראָב מיט'ן האַרץ אויף דער ערד. שטאַרבט ער פון דעם פאַל, איז מען שוין יוצא דיא מצוה (א גוטסקייט!)..... בלייבט ער אָבער נאָך זישיפען, נאָך דעם שטויס אַראָפּ, קומט דער צווייטער עדות און הייבט אויף א גרויסען שטיין, וואָס איז דאָרט גילעגען אָנגיגרייט, שווער אזוי וויא צוויי מענטשן, און דער אנדערער עדות וואַרפט דעם שטיין אַרויס פון זיין האַנד, ער זאָל אַרױף פאַלען דעם פער־משפּט'ן גלייך אויפ'ן האַרץ אַרױף. שטאַרבט ער שוין פון דעם, איז מען שוין יוצא דיא מצוה, און וויא באַלד נאָך אַלץ ניט, זאָלען אלע וואָס שטייען דאָביי נעהמען וואַרפען שטיינער אויף איהם, ביז זיין נשמה גייט אויס.

מצות שרפה.

„וויא אזוי גייט צו דיא מצוה פון דיא וואָס דאַרפען פערברענט ווערען? מען זעצט דעם פער־משפּט'ן אַרױן אין א באַרג מיסט ביז צו זיינע קניען, און מען נעהמט א האַרטען שטיק צייג און מען וויקעלט דאָס איין אין א ווייכען שטיק (פון רחמנות וועגען, עס זאָל ניט אזוי קוועטשען — בני רחמים!) און מען וויקעלט דאָס אַרום זיין האַלז. דיא ביידע עדות נעהמען אָן ביידע עקען פון דעם צייג, דער ציהט אַהין און דער אַהער, ביז דער פער־משפּט'ער עפענט אויף זיין מויל. דאן גיסט מען איהם אַרױן צוגאָסענעם מעטאַל אין האַלז אַרױן, און דאָס לאָזט זיך אַראָפּ אין זיינע געדע־רעם און פערברענט איהם דיא קישקעס, ביז ער שטאַרבט.“

מצות הרג.

„וויא אזוי גייט צו דיא מצוה פון הרג? מען האַקט אָב דעם פער־משפּט'ן דעם קאָפּ, אזוי וויא דיא קעניגע טוען.“

מצות הנכ.

„וויא אזוי גייט צו דיא מצוה פון הנכ (דער־

עטריכע זאכען מעג מען זיי יא טאן, פון שלום וועגען, אָבער ווען?

„נאָר ווען אידען זיינען אין גלות, אָדער ווען יענע לייט זיינען שטאַרקער פאַר אידען (דאָס איז נעביד א צרה!) ווען אָבער אידען זיינען שטאַרקער פאַר זיי (בעהיט זאָל מען ווערען!) טאָר מען אַזעל־כען ניט לאָזען לעבען צווישען אידען, אפילו ניט אויף א וויילע, אפילו ניט ווען ער פאָהרט דורך וועגען זיינע גישעפטען.“ (אַלץ בפרוש'ע ווערטער אין רמב"ם.)

א גליק פאַר דיא מענשהייט איז גיווען דיא לע־כערליכע פייגהייט, דאָס ציטערדיגע האָזען־האַרץ פון דיא אידישע גאָטס־קאָזאָקען! דיא פייגהייט — דיווער אייגענטימליכער באַראַקטער־צוג פון דעם טיפּישען אידעל, האָט איהם נעביד גימאכט זיך וואַרגען מיט זיין פרום־הייקליגע בלוט־דורסט וויא מיט א ביינ אין האַלז, און זאָגען „פאַני־לעבען“ צו דעם וואָס ער וואָלט איהם גיגערען דערשטאַבען! אָבער וויא אלע עכטע רעכטע עקעלהאפטע טרוסקען, האָבען זיי זייער גאנצע באַראַרישע מאָרד־לוסט, וואָס זיי האָבען גימוזט דערשטיקען אין זיך, ווען זיי זיינען גישטאנען פאַר א שטאַרקערען, אויסגילאָזט אויף דעם אונגליכען, וואָס איז אַריינגיפאַלען אין זייערע הענד!

„אלע מצות פון דיא תורה זיינען גיטיג אויף אייביג, אייביג, אייביג (לעד וועלמי עולם), זיי קע־נען קיין מאָל ניט גיענדערט ווערען און עס טאָר קיין מאָל פון זיי ניט אַראָבגינעמען ווערען דאָס מינדעסטע. ווען עס קומט איינער און זאָגט..... אז איין זאך פון אידישקייט איז נאָר גיווען גיטיג אין יענע צייט, אָבער היינט פאַסען זיי שוין ניט, קומט איהם צו דער וואַרען.“

(רמב"ם יסודי המדע פרק ט').

איצט הערט א ביסעל הייליגע מצות וועגען עכטע, רעכטע אידישע אינקוויזיציע:

מצות סקילה.

„וויא אזוי איז דיא מצוה פון טייטען מיט סקילה (אזא „אָנערדער“ למשל)? — פיער איילען ווייט פון דעם טייטונגס־פלאַץ טוט מען אויס דעם פער־משפּט'ן נאָקעט. אויב דאָס איז א מאן, פער־שטעלט מען איהם דיא שאַנדע מיט א קליינע

מען געפינט ניט אזא כשר'ן קונצליכען ראפניק אין א מוזעאום! ווען משיח וועט קומען וועט מען זיך נעביף מווען מטריח זיין מאכען נייע! און דער חזן הייבט אויף דעם ראפניק מיט ביידע הענד (מיט גרויס כונה) מיט'ן גאנצען כוח און קלאפט 49 קלעפ (פינקטליכקייט 1), א דריטעל פון פאָרענט, אויף דיא ברוסט, און 2 דריטעל פון הינטען — איין דריטעל אויף איין אקסעל און איין דריטעל אויפ'ן אנדערן אקסעל. דער בעשטראָפּטער טאָר דערביי ניט שטיין און ניט זיצען, נאר זיך האַלטען איינגעבויגען. דער גרעסטער דיין (לעז „דאיאן“) שטייט דיא גאנצע צייט און לייענט דיא פרשה פון דער תורה „ווען דו וועסט ניט ריכטיג אָב היטען וואָס מען הייסט דיך, וועט דיך גאָט שלאָגען מיט שווערע קלעפּ“ — דווען פסוק קייענט ער — דער גרעסטער דיין, דער גראַס-אינקוויזיטאָר) מיט גרויס כונה, און מוז זיך סטאַרען, אז דאָס לעצטע וואָרט זאָל ער פונקט אויסקאָצען מיט'ן לעצטען קלאַפּ. דער צווייטער פון דיא דיינים שטייט און צייכט, און דער דריטער ווידער שטייט און שרייט צום חזן „קלאַפּ, קלאַפּ, קלאַפּ!“ — ביז ער ענדיגט. ווען דער געשלאָגענער איז געשטאַרבען אונטער זיינע הענד, קומט דעם חזן מיט דיא דיינים גאָר ניט דערפאַר. (אַלץ רמב"ם הלכות סנהדרין).

צווישען דיא עבירות, פאַר וועלכע עס קומט אזא שטראָף, איז: ווען איינער עסט ברויט פון תבואה וואָס מען האָט פון איהר נאָך ניט אוועק-גיגעבען דעם פריסטער זיין חלק. ווען איינער עסט פון טייג, איידער מען האָט דערפון אַראָפּגינגומען חלה פיר דעם גייסטליכען. ווען מען שניידט זיך אָב דיא פאות, שערט זיך אָב דעם באָרד, קאָכט פלייש מיט מיקד (אפילו ווען ער עסט דאָס גאָר ניט) און נאָך אזעלכע שרעקליכע פערברעכען.

דאָס אַלץ איז אייגענטליך גאָר גיזאָנט, ווען עס איז פאַרמאָלעט בעוויזען ניוואָרען פאַר געריכט, מיט עדות, אז איינער האָט אזא עברה גיטאָן, און דער רב האָט גע'פּס'קענט, פונקט לויט דיא גיזעץ-רענעלען, אז איהם קומט אזא טויט, אָדער אזעלכע מלקות. דאָך, „שטייט דעם בית-דין (לעז „בעזען“), דאָס הייסט דיא הייליגע סינאָד, דאָס

וואָרענען? מען זעצט אַריין דעם פער'משפּט'ן אין מיטט ביז צו דיא קניען, און מען לייגט אַריין אַ האַרטע שטיק צייג אין אַ ווייכע אַריין, און מען וויקעלט דאָס אַרום דעם פער'משפּט'ען אַרום האַלץ, און דיא ביידע עדות נעהמען אָן ביי ביידע עקען פון דעם טוך, איינער ציהט אַהין און דער אנדערער אַהער, ביז ער ווערט דערוואָרגען.“

(רמב"ם הלכות סנהדרין פ' ט"ו)
אזא מיתה קומט דעם, וואָס זאָגט, אז איינע אָדער דיא אנדערע מצוה פון דיא תורה דאַרף שוין אויפהערען צו גילטען, וויא אויבען איז שוין גיווען דערמאָנט.

דיא אלע מיתות קומט אָבער גאָר דעם, וואָס האָט גיטאָן געוויסע עברות וואָס הייסען שווערע, (למשל ווען ער האָט גיאָרבייט אום שבת) אָדער אַפיקורסים, וואָס ערלויבען זיך פריי צו דיינקען. ווען אַ פרומער איד האָט אָבער גיטאָן פראָס-טערע עברות, קומט איהם צו שמייסען מלקות. מצות מלקות.

„וויא שמייסט מען מקות? מען בינדט איהם צו ביידע הענד צו אַ סלופ, איינע אַהין און דיא אנדערע אַהער. דער חזן פון שול נעהמט אָן ביי זיינע קליידער און טוט זיי אַ ריס. האָבען זיי זיך צוריסען, איז גוט; האָבען זיי זיך בלוין אויפגע-מאַכט, איז מען אויף יוצא, אבי זיין האַרץ זאָל אויפגעדעקט ווערן. הינטער דעם בעשטראָפּטען ליגט אַ שטיין, אויף וועלכען דער חזן שטייט און האַלט אין האַנד אַ קעלבערנעם רעמעט (רציעה), וועלכער איז איינגערייגט טאָפּעלט, און צוויי אין פיערען, און צוויי רעמעטער פון אייזעל-פעלל זיינען דורך זיי דורכגעפלאָכטען. (ווען דער ראפניק איז ניט כשר געמאַכט, איז מען ניט יוצא, און מען מוז אָנהייבען פון דאָס נייע. און עס איז ניט אזוי לייכט צו וויסען וויא צו מאַכען אַ גלאַט-כשר'ען ראפניק. וואָס דען, וויא דיא גוי'אישע אינקוויזיטאָרס, אבי אַ ראפניק? אידען זיינען פרומע לייט; ביי זיי מוז איטליכעס פיצעל זיין ריכטיג לויט דעם דין.) דער ראפניק מוז זיין ניט ברייטער און ניט שמעלער וויא אַ פויסט, און לאַנג — ער זאָל דערגרייכען ביז צום בויף (פונקט 1), דער הענטיל פון דעם ראפניק מוז זיין לאַנג פונקט וויא אַ פויסט. (א שאַד וואָס

„ווען איינער איז ניט מודה, אז דיא גמרא איז אזוי גוט פון גאט וויא דיא תורה יבבכתב, איז ער גירעכענט פאר א'ן אפיקורס אין יעדער בעציהונג. ווען עס ווערט נאך פאר אלעמען בעקאנט, אז ער לייקענט אין דיא גמרא, דארף מען איהם שוין גאָר ניט משפט'ן אפילו. ניט בלויז ווען מען זעהט איהם שטארבען טאָר מען איהם ניט ראטעווען, נאָר יעדער איד איז מחויב איהם אריינצושטופען אין קבר, וואו עס מאכט זיך איהם נאָר דיא גילענע-הייט. אזעלכער איז קיין איד ניט מעהר. מען דארף איהם ניט פריהער וואָרענען, מען דארף זיין שולד ניט בעווייזען מיט עדות, מען דארף איהם ניט משפט'ן, נאָר ווער עס דער'הרגיעט אזעלכען האָט געטאָן א גרויסע מצוה“.

(רמב"ם הלכות ממרים פ"ג).

דאָס אַלץ איז געשריבען געוואָרען ביי אירען הונדערטער יאָהרען איידער עס איז נאָך גיווען א מחשבה פון א שפּאַנישע קריסטליכע אינקוויזיציע. יאָ, יאָ — אלעס האָבען דיא גוים גינאשט פון אונז אירען! דיא גנבים דיא שפּאַנישע אינקוויזיטאָרען בעריהמען זיך, אז זיי האָבען דיא אינקוויזיציע אויסטראַכט! א מכה! ביי אונז האָבען זיי דאָס גענאשט! אַלץ קומט פון אונזער הייליגע תורה. נאָר אזוי לאַנג זאָלען זיי וואַרטען, דיא גנבים, וויא לאַנג זיי האָבען דאָס נאָר ניט גיקענט אזוי נאָכמאָכען..... וואָלטען מיר נאָר ניט גיווען אין גלות נעביך, וואו מען לאָזט אונז ניט דיא אַלע מצות ריכטיג אָבטהיטען, וואָלטען מיר זיי שוין גע-וויזען וויא מען היט אָב אזעלכע מצות, בעסער וויא זיי!

אין נעכסטען נומער „צוקונפט“ איידער איך וועל אייך גיין דערציילען פאקטען, וויא פרום מען האָט דיא אַלע מצות אויסגעפיהרט, וועל איך אייך נאָך בעקאנט מאַכען מיט הלכות חרם. דערווייל, בעט גאָט, אז באלד און גיך זאָל משיח קומען און מיר זאָלען ווייטער קענען מקיים זיין דיזע אַלע הייליגע מצות בשלמות, אמן.

ב. פייגענבוים.

הייליגע אינקוויזיציעס-געריכט, וועלכע זיינען ביי אירען גיווען דיא איינציגע העררשער און רע-גירער פון לאַנד, ניט וויא ביי גוים, וואָס א חוץ זיי איז גיווען א ציווילע רעגירונג — דיזען געריכט שטויט) פריי, צו שלאָגען מלקות אפילו דעם וואָס האָט עס על פי דין ניט פערדיענט, און אפילו צו טויטען דעם וואָס האָט עס על פי דין ניט פערדיענט, וויבאלד בית-דין זעהט נאָר איין, אז דאָס איז נייטיג, אום צו פערשטאַרקען דיא מאכט פון רעליגיאָן און אויסצור-וואַרצלען יעדען קערנדל פון פרייע גידאנקען.

„און אזוי איז בית דין אויף מחויב אויף יעדען אָרט און צו יעדע צייט צו שלאָגען מלקות אזעלכען וואָס מען רעדט אויף איהם, אז ער פיהרט זיך ניט אזוי פרום..... און אויף מוז מען עפענטליך מבייש זיין אזעלכען וואָס מען רעדט אויף איהם. אויף איז דער דיין מחויב א מאָל אוועקצונעהמען פון א בער עברה זיין פער-מעגענס, אָדער דאָס צו מאַכען. הפקר, אז ווער עס וויל זאָל עס נעהמען. אויף מוז בית-דין א מאָל לייגען אין חרם אריין אפילו אזעלכען וואָס האָט דאָס ניט פערדיענט לויט נאָך דעם דין נאָך, אָדער איינעם שילטען, שלאָגען, פאטשען, דעם באָרד און פאות אויסרייסען, איהם צווינגען צו שווערען און אויסצוזאָגען אויף אנדערע, איהם צו בינדען הענד און פיס, איהם איינצוצענען אין גי-פענגניס, צו שלעפען איהם אויף דר'ער — וויא באלד דאָס פאָדערט דיא אינטערעסע פון דיא אמונה“.

(דאָס אַלץ שטייט בפרוש, וואָרט ביי וואָרט, אין רמב"ם הלכות ממרים, פ"ה, לויט די דינים פון די גמרא) „יעדער פאָלקס-בעזאמטער איז זיך מחויב צו האַלטען אין דיא מעלה, אז יעדער זאָל האָבען פאר איהם דרך ארץ. ער טאָר ניט טאָן קיין שום ארבייט ווען 3 מענשען זעהען דאָס, ווייל דאָס קען איהם שאַמען צום כבוד. ווער עס פאָלגט איהם ניט דעם שלאָנט מען מלקות“.

(רמב"ם הלכות סנהדרין פ"ב"ה).

דער יונגער פערברעכער.

נאָר אַט וואָס! נאָך איידער עס האָט איהם געגליקט
אַט מאַקי דיא וועלט צו פערזאָרגען.
נאָר האָט מען, פערשטייט זיך, איהם פרוצלינג
פערשיקט
אין איינעם אַ שיינעם פרייה-מאָרגען.

מען האָט איהם פערשיקט אַזש אין סאַמע עק וועלט,
אויפ'ן שרעקליכען צפון דעם קאַלטען;
און ערגעץ געהיים אויף אַ קייט דאָ גישטעלט,
אין פינסטערען טהורעם בעהאַלטען.

ער שטייט דאָ אויפ'ן קייט וויא אַ משוגענער הונד
און יאָהרען, דיא בליהענדע יאָהרען,
זיי קריכען אונענדליך. — ער איז שוין אַצינד
נאָך גרוי און פערעכטערט גיוואָרען...

און בלייב גייט פאַראיבער דער קריינקליכער טאַג,
עס טונקלען דיא בליינע הימלען,
אַ חמאַרע אַ סומנע פערציגט דעם אַסטראָג,
און אַלעס פערזינקט דאָרט אין דרימלען.

ערהאַבען און גרויזאַם! אין שניי-פולען פעלד
פערדרעמעלט דער פינסטערער טהורעם,
ער דרעמילט זיך שטאַלן, דער פערצויבערטער העלד,
און לאַכט פון דעם ווינד און דעם שטורעם.

און ביז, און מיט אינפּעט פאַלט אונטער די נאַכט,
אַ חושף, נאָר פלוצלינג אַ וואונדער!
און ווילד, מיט אַ שטריינג אומגעלומפערטע מאַכט
דער שטורעם, ער יאָגט זיך פאַנאַנדער;

דער שטורעם, ער יאָגט זיך, דער שטורעם, ער
טראָגט

אַ העליש אַ גרויס זאָואַרובע;

עס סווישצעט, און קרעכצעט, און יאָמערט, און
קלאָגט

און פיהרט אַזש אַריבער אַ סקובע;

דיא פעסטונג ערהויבט זיך—אַ ריעז! אַ טיטאַן! —
אויפ'ן דונקעלען צפון דעם קאַלטען,
אין שניי-פולען מדבר, אין גרויען טומאַן,
אין אייביגע וועלדער בעהאַלטען.

אַ שרעקליכער ווינקעל! דאָ איז דיא נאַטור
אין גאַנצען כמעט אָפּגישטאַרבען;
פון שטעדט, און קולטור איז ניטאָ דאָ קיין שפור,
דער מענש איז דאָ גראָב און פערדאָרבען;

דאָ איז צעהן מאָנאַטען דיא ערד איינגיפרעסט
אין ים'ען אונענדליכע שנייען;
דאָ טרעשצעט דיא לופט אונטער פופציג גראַד
פּרעסט
און העלישע ווילדע זאָווייען.

דער טהורם — ער שטייגט אַזש אין דיא הימלען
אריין,

דורך פינסטערע וואַלקענס און העכער,
און טיעף אין איהם איז, וויא אַ לעבענדער מת,
בערגאָבען אַ יונגער פערברעכער.

דער יונגער פערברעכער! מען האָט איהם אַהער
פערשטויסען פון וואַרעמע קאַנטען;
געקליימט, און געגאַלט, און געשמיט זעהר שווער
אין ווילדען עטאַפּ אַרעסטאַנטען.

אַזוי האָט מען איהם ביז אַהער אַזש גישלעפט,
אַזש טויזענדער מיילען געטריבען,
פון דאָרטען, וואו אַלעס — עס בלייט און עס לעבט,
פול מענשען וואָס פיהלען און ליעבען.

אַ זעלטענער אינגעל! איהם האָט זיך געדוכט
נאָר נעבאַף: משונה'נע זאַכען;
ער האָט פיר דער וועלט עפעס מיטלען געזוכט
ניט אַנדערס איהר גליקליך צו מאַכען.

איהם הערט זיך א סוויסט'ש פון אלמעכטיגען קנות,
פון עכטע תליונים, קייסאָרים,
איהם הערט זיך א שטראָם פון אומשולדיגע פרוט,
אין יונגיקע, פרייניקע קברים...

דיא יונגיקע קברים! דאָס זינען אלץ פריינד,
אלץ נאָהענט, אלץ ליעב און אלץ טייער,
וואָס האָבען וויא ליכטיגע שטערען גישיינט,
גיטראָנען דעם הייליגען פייער;

דורך נאכט און דורך פראָסט, איהם סמעלע אין
סטעפ,

צום זינדיגען מעגשען גיטראָנען,
געוואָרעמט דיא הערצער, גילויכטען דיא קעפ,
דעם איין און דעם חושף צושלאָגען;

גערופען מיט כח צום הויך-אידעאל
דיא שלאָפענדע 'וועלט צו ערוואכען,
גירופען צום שטרייט פיר דעם אָרעמען כלל
פאר'ן ליידענדען ברודער דעם שוואכען.

דיא יונגיקע קברים! דיא האַרץ אָ, עס רייסט!
דאָס זינען אַלץ פריינד און חברים
פון ליכטיגען זינען און הייזיגען גייסט,
אַלץ איינע אין איינע גבורים;

צושאָסען, צורחאָנען, צופויקט אין אַסטראָג,
צוקאָרטשעט, צומורסט און צוריעבן.....
אָ, שרעקליך! וויא לאנג איז דער מאַרטיראָלאָג! *)
קיין שריר און פליט געבליבען....

ב. בוימסאָן.

עס שוידערט עס פידערט דער אלט'בייזער וואָלד;
ער צאָרענט: מען לאָזט איהם ניט שיקאָפען!
עס האָט זיך צוהוועט מיט ווילדען גיוואלד
דער גרויזאָמער גיהנם פון צפון.....

דיא לבנה ארנע גייט אויף און פערגייט.
וויא ווער וואָלט אויף איהר אָנגעשריען;
דיא ערד און דיא הימלען זיי שפרינגען פון הויט,
דיא וואַקענס, ערשטאָקענע, פליהען.

זיי פליהען שנעל האַסטיג, און קוועטשען זיך אויף
אין זעלטענע פארמעס און בילדער,
אזוי וויא עס וואָלט אויף זיך קלייבען א גוף
א שרעקליכער רוח א ווילדער.

דער שטורעם ער רייסט זיך, דער שטורעם, ער קלאָגט
און קייקעלט זיך דושיק אויף דיא דעכער.
אין שרעקליכען ביינקען, פעראומערט, פערצאָגט
הערט צו איהם דער יונגער פערברעכער.

ער הערט: און עס וואָרפט איהם אין שוידער, עס
גרוילט!

און עפעס אזוי וויא מיט ווערטער—
איהם דוכט זיך—דאָ ווערט איהם א מעשה דערציילט,
דורך ציין-קריצעריי און גילעכטער...

א טרויעריגע מעשה! פון זוריעג בלוט,
און גרויסע און ברייטע פערלאָנגען,
פון שרעקליכע קרעפטען און העלדישען מוטה
וואָס זינען אויפן טייזעל גיגאָנגען.

וואָס זינען גיגאָנגען אויף פֿיטקעס און פלאָג
און אַלערליי מיני יסורים;
אין וויסטען סיביר, און פערפלוכטען אַסטראָג,
אין יעדערען קאָאָרושנעם טהורעם,

וואָס צאָפלען זיך שוואַך אונטער'ן חלף אין האַנד
שוין גוסס אין איינע טויט-שמערצען.
פון אלע פיער זייטען פון אומגליקליכען לאַנד,
איהם הערט זיך אַלץ זיפצען און קרעכצען.

*) א ליסט פון מאַרטירער גימאָטערט פיר אַ הייליגע

זאָר.

וויא אזוי זיינען מענשען געקומען צום שרייבען?

(פאפולער ערמלערט נאך עדוארד ב. טיילאָר).

געדענקט דער-הייט גערעט. הקצור, דער ווילדער האָט אַ לאַנגע צייט נאָך דעם אומגעטראָגען דעם שפּאַן אויפ'ן האַלד און האָט איהם געוויזען אלס אַ וואונדערבארע זאָך פאַר יעדען לאַנדסמאַן זיינעם. וואָס ער האָט בעגעגענט.

אין זייד-אפּריקא האָט אַ ווילדער נעגער אַ מאָל געטראָגען אַ בריעף פון איין ציוויליזירטען צו דעם אנדערען. אויפ'ן וועג האָט ער זיך אָנגעשטעלט אויף אייניגע צייט און דערביי האָט ער דעם בריעף בעהאַלטען אונטער אַ שטיין, כדי דיא שטיקעל פאַפּיער זאָל נישט זעהן, וואָס ער טהוט און נישט אויסזאָגען זיין בעל-הבית.

פון דעסמווענען גיבטן זיך אפילו ווילדע אָדער האַלב-ווילדע פעלקער שוין אויף אַין עצה איבער-צוגעבען זייערע געדאַנקען אָהן ווערטער פון מויל, מיט מאַהלען אָדער קריצען צייכענס אויף האַלץ אָדער אויף שטיין. ווען דער מיסיאָנער וואָלט אויפ'ן שפּאַן נישט אויפגעשריבען וואָס ער וויל, מיטבוכשטאַבען, זאָנדערען אויפגעמאַלט אַ ווינקעל, אזוי צום ביישפּיעל: L, וואָלט דער ווילדער שליח זיינער גלייך פאַרשטאַנען וואָס דאָ איז, איהם וואָלט קלאָר געווען וויא אזוי מיסעס וויליאַמס פאַרשטייט, אז איהר מאַן וויל אַ ווינקעל.

אזא מין ציוויליזירטען זיך דורך אַ געמעלעכץ פון דיא זאך, וועלכע מיר האָבען אין זינען, איז דער סאַמע אָנהייב אין דיא געשיכטע פון ענטוויק-לונג פון דיא סונסט פון שרייבען. פון דיעזען אָנהייב ביז אונזער יעצטיגען אַרט שרייבען איז דער מענש צוגעקומען לאַנגזאַם, גייענדיג פון טרע-פּיך אויף טרעפּיל.

לאָמיר זשע זעהן, וויא דיעזער גאַנג פון שטאַפעל צו יטאַפעל איז פאַרגעקומען.

מיר זיינען אזוי צוגעוואָהנט צום שרייבען, אַלס אַ מיטעל איבערצוגעבען געדאַנקען, אז מיר זיינען נישט אין שטאַנד אָבצושאַצען דעם שכל, וואָס אין דעם פלאַן שטעקט און קענען זיך נאָר נישט פאַר-שטעלען, דאָס צו דיעזען פלאַן איז מען צוגיקומען דורך טויענדער יאָהרען פון מדרגות-ווייזע קאָפּ-אַרבייט. מיר שאַצען דאָס אָבער יע אָפּ און שמע-לען זיך דאָס יע פאַר, ווען מיר זעהן, וויא דער ווילדער מענש קוקט אויף דיעזע קונסט אונזערע, וויא שווער איהם איז אפילו צו פערשטיין אין וואָס זיא בעשטייט. וויא הייסט? — וועט ער אייך פרע-גען — ריידען מיט פאַסיקלעך, נאָר אָהן ווערטער, נאָר אָהן אַ קול, נאָר נישט זייענדיג אפילו דערביי? וויא קען דאָס זיין?

וואָס פאַר אַן איינדרוק אונזער שרייבען מאַכט אויף דעם ווילדען, ווייזען אַם בעסטען דיא פאַל-גענדע פאַקטען. דזשאָהן וויליאַמס, אַ מיסיאָנער צווישען דיא ווילדע איינוואָהנער פון דעם זייד-אינזעל, איז אַ מאָל געשטאַנען ביי דער אַרבייט, בויענדיג עפעס. ער האָט פאַרגעסען זיין ווינקעל אין שטוב, און האָט געשיקט אַ ווילדען צו זיין (דעם מיסיאָנערס) ווייב נאָך דעם. ער האָט אויפגעשריבען וואָס ער דאַרף מיט אַ קויך אויף אַ שפּאַן, און האָט דאָס, דעם ווילדען גיגעבען אַוועקטראָגען צו מיסעס וויליאַמס. דער ווילדער איז גיקומען צו דעם מיסיאָנערס פרוי און האָט איהר דערלאַנגט דעם שפּאַן. דיא פרוי האָט אויפ'ן שפּאַן אַ קוק גיטאַן און האָט איהם גלייך דערלאַנגט דעם ווינקעל. נשתומם איז דער ווילדער שליח דע-ביי ניוואָרן! שטייטש, ער האָט דאָך איהר נאָר נישט גיזאַנט; זיא האָט פון שפּאַן זיך דערוואוסט, אז מיסטער וויליאַמס בעט אַ וויי-קעל! דער שפּאַן האָט אַלזאָ צו איהר שוויי-

אויף דער זעלבער צייכונג זיינען אָבער אויף דאָ פיגורען, וועלכע ווייזען ניט אויף דיא זאָך גופא, וועלכע זיי שטעלען פאַר, זאָנדערען גאָר אויף אַנאַנ-דער זאָך. מיט דיא טשערעפאַכע, צום ביישפּיעל, מיינט מען גאָר ניט קיין טשערעפאַכע, זאָנדערען ערר, לאַנד, יבשה; מיט דיא פּויגעל מיינט מען גאָר ניט קיין פּויגעל זאָנדערען דעם נאָמען פון דעם פיהרער; דיא דריי זונען בעדייטען גאָר דריי טעג. דיא זאָך ווערט אַלזאָ שוין פאַרגישטעלט ניט מיט אַ בילד פון איהר גופא, זאָנדערען מיט אַ בילד פון אַנאַדער זאָך, וועלכער דיענט אַלס אַ סמן, אַ צייכען, וואָס דערמאָנט, דורך אַ געוויסע עהנ-ליכקייט, אין דיא זאָך וואָס מען מיינט פאַרצור-שטעלען. דאָס ווייזט שוין אויף אַ טיפּערען שכל. לאָמיר זעהן, וואָס פאַר אַ שכל דאָ שטעקט. צוערשט לאָמיר נעמען דעם בילד פון דיא זון, וואָס ווייזט אויף אַ טאָג (דריי זונען — אויף דריי טעג). דיא זון איז דאָ אַלזאָ אַ צייכען פון אַ טאָג. אויפמאָלען אַ בילד פון אַ טאָג גופא איז אונ-זענליך. וויא זשע טוהט מען? וויא דריקט מען פאַרט אויס דעם געדאַנקען פון „טאָג“? ניט זיך דעם ווילדען שכל אַן עצה: ביי טאָג שיינט דיא זון. אַלזא, ווען איך וועל אויפמאָלען אַ זון, וועט מען שוין נאָך'ן שכל נאָך פאַרשטיין, אז איך מיינ מיט דעם „טאָג“.

אז אויף אַזאַ אַרט אַרבייט דעם ווילדען שכל, זעהן מיר אויף פון אַנאַדער זאָך. ווען צוויי ווילדע, וואָס ריידען פאַרשידענע שפּראַכען, קומען זיך צור-נויף, ריידען זיי זיך צוזאַמען מיט אַוואַיעס. ווען דער ווילדער האָט אין זינען „טאָג“, ווייזט ער אויף דיא זון. ווען ער האָט אין זינען „פּויגעל“, מאַכט ער מיט דיא הענט וויא אַ פּויגעל פליהט, און אַזוי ווייטער. ער מאַכט אַלזאָ נאָך „פליהען“ און מיינט מיט דעם פּויגעל, „זון“ — און מיינט מיט דעם טאָג — דאָס הייסט ער שטעלט פאַר ניט דיא זאָך גופא, זאָנדערען אַנאַדער זאָך, אָדער טהאַט, וועלכע דיענט אַלס אַ סמן אויף איהר.

אפילו אַ טייל פון די ווערטער-שפּראַך שטאַמט אויף אַרויס אויף אַזאַ אַרט: ווען מיר זאָגען „קור-קאָוקע“, שטעלען מיר מיט'ן קול פאַר ניט דיא פּויגעל גופא נאָטירליך, זאָנדערען איהר אַרט שרייען

דיא נעמעלעכטס וואָס שטייט דאָ, איז אַראָבגענו-מען געוואָרען פון אַ גרויסען פעל, אויף דיא ברעג פון דיא לייק סופיריאָר. דיא פיגורען זיינען

אין דעם שטיין אויסגעקריצט און זיי דריקען אויס אַ געדאַנק. זיי דערציילען אַ פאַקט. ווען מען זאָל דיעזען פאַקט אויפֿשרייבען אויף אונזער אידישע שפּראַך, וואָלט אויסגעקומען דאָס פאָלגענדע:

„אַ אינדיאַנער פיהרער מיט דעם נאָמען קישקאמאַנו, איז אַריבער איבער דיא אָזערע (לייק) מיט חי. אין אַלעמען איז געווען 51 מאָן, וועלכע זיינען אַריבער אין פינף שיפלעך. דער אַריבער-שווימען האָט געדויערט דריי טאָג.“

„פיהרער“ איז דאָ אויסגעדריקט מיט דיא פיגור פון אַ מענשען אויף אַ פערד מיט אַ פויק-שטעקעל אין האַנט. זיין נאָמען איז איבערגעגעבן מיט דיא פיגור פון אַ פּויגעל („קישקעמאַנו“ הייסט אויף דיא אידישע שפּראַך אַזאַ מין פּויגעל). דיא שיפלעך און דיא מענשען זיינען פאַרגישטעלט מיט פיגורען פון שיפלעך, מיט פאַסקילעך (אַנשטאָרט מענשען-פיגורען) אין זיי. אַז דיא ריזע האָט גי-דויערט דריי טעג ווייזען דיא דריי קייקלען — דריי זונען אונטער דעם גיוועלב, וועלכער שטעלט פאַר דעם הימעל. אַז זיי זיינען צוגיקומען צו לאַנד צייגט דיא פיגור פון אַ טשערעפאַכע, (אַ חי'לע, וואָס קריכט אום לינגערדיג פלאַטשיג אויף דער ערד).

אויף אַזאַ אופן פלעגען דיא ווילדע אינדיאַ-נער פון נאָרד-אַמעריקא איבערגיבען אַנדערע גידאַנ-קען אויף.

ווען מיר בעטראַכטען אונזער צייכונג, זעהען מיר, אַז דער הויפט מיטעל, מיט וועלכע דיא געדאַנקען ווערען אין איהר אויסגעדריקט, בעשטייט אין מאָלען אַ בילד פון דיא זאָך, וועלכע מען האָט אין זינען. אַ בייד פון אַ שיפעל ווייזט אויף אַ שי-פעל: אַ בילד פון אַ פיהרער ווייזט אויף אַ פיהרער און זאָ ווייטער. דאָס איז גאַנץ איינפאַך.

אויף דער צייכונג שפיעלט דער בילד פון דיא פויגעל. דויער בילד שטייט אויף ניט אַנצורווייזן טאקי אויף א פויגעל. ער שטייט גאָר צו ווייזן אויף א נאָמען פון א פיהרער וועלכער הייסט פויגעל. דאָ לענט שוין גאָר אַנאָדער מין שכל. מיט דעם בילד פון דיא פויגעל שטעלט מען דאָ אַדאָ גיט פאָר קיין פויגעל; מען מיינט דאָ גאָר עפעס אַנאָדער זאָך, און דויער בילד ווייזט אפילו אויף דיע אנדערע זאָך אויף גיט. ער ווייזט גאָר אויף א וואָרט, אויף געוויסע עטליכע קלאנגען — אויף „חולם פ“ מיט „סגל ג“ מיט „כ“ (פויגעל), און ערשט דיע עטליכע קלאנגען ווייזן אויף דיא זאָך, וואָס מען מיינט — אויף דעם בעשטימטען פיהרער, וועלכער האָט דעם נאָמען „פויגעל“.

לאָמיר נעהמען אַן אייגענעם ביישפּיעל, וועגן כער פאסט זיך צו אונזער אידישע שפראך. ווען איך וויל ווייזן, אַז איך מיינעם א בעקאנטען, אַ מאַן מיט דעם נאָמען שטיינבערג, קען איך אויפמאַלען אַ שטיין מיט צוויי בערג. אויסשפּרעכענדיג דיא נעמען פון דיא זאכען, וואָס זיינען אויפגימאַלט, וועט איהר דאן מוזען זאָגען: „שטיין בערג“. דיא צייכונג וועט דאן זיין אַ סמן גיט טאקי פון קיין שטיין מיט צוויי בערג, און אויך קיין בילד פון מין בעקאנטען; אויך גיט קיין זאכען אויף איהם; זאָנדרן אַ צייכען פון דיא קלאנגען, מיט וועלכע איך רופ איהם.

אזא מין אַרט אויסדריקען גידאנקען דורך בילד דער איז נאטירליך נאָך שכלדיגער וויא אין דעם פאל פון דיא דריי זונען, ווייל דיא דריי זונען זיי נען גלייך אַ סמן אויף דריי טעג, וועהרענד דיא פויגעל איז אַ סמן אויף אַ סמן — אַ סמן אויף קלאנגען, וואָס זיינען אַ סמן אויף אַ געוויסען מענשען.

לאָמיר איצט נאָך אַ מאָל בקוצר־איבערזאָגען וואָס מיר זעהען אויף דיא צייכענונג:

- (1) בידער וואָס זיינען סמנים אויף דיא זאכען גופא, וועלכע זיי שטעלען פאָר — אַ שיפעל ווייזט טאקי אויף אַ שיפעל.
- (2) בילדער וואָס דיענען אַלס סמנים גאָר אויף אנדערע זאכען — גיט אויף דיא וואָס זיי שטעלען פאָר — אַ טשערפאכע איז אַ סמן פון לאַנד; דיא זון — אַ סמן פון טאָג.

(קוקו), מיט אנדערע ווערטער, מיר שטעלען פאָר אַ געשריי, וועלכער דיענט אַלס אַ סמן אויף אַ געוויסע פויגעל.

עס איז מערקווירדיג, וויא גאנץ פרעמדע ווירדע פון דיא ווייטסט-אַבגעזונדערטע געגענדען ריידען זיך צונויף דורך אַוואַיעס. דאָס ווייזט, אַז דער געדאנקען אַרבייט ביי אַלע ווילדע כמעט אויף דעם זעלבען שטייגער. דעם זעלבען סמן, וועלכען אין איין געגענד נעמט מען אָן, נעמט מען אויך אָן אין אַלע אנדערע. דיא זאכען, וואָס דינען אַלס סמנים, האָבען אַ געוויסע שייכות מיט דיא זאכען, וועלכע זיי שטעלען פאָר; און אויף דיא זעלכע שייכות בויען פערשידענע ווילדע דעם זעלבען סמן. „טאָג“ און זון האָבען דיא שייכות, דאס דער שייך פון דיא זון מאכט טאג, דעריבער נעמט מען דיא זון אָן פאָר אַ סמן אויף אַ „טאָג“, און דעם זעלבען סמן בענוצען דאָס רוב ווילדע, אפילו וואס וואָהר נען גאנץ ווייט איינע פון דיא אנדערע, און דעריבער ריידען זיי זיך דאָס אַזוי גרינג צונויף דורך אַוואַיעס. וויא אַזוי גראָד דער זעלכער סמן פאלט אריין פיעלע אַבגעזונדערטע ווילדע, איז גאנץ נאטירליך. דאָס רוב ווייזן דיעזע סמנים אויף אַזא מעלה פון דיא זאך, וועלכע איז אַן אַלגעמיינע ביי אַלע אַזעלכע זאכען, און וועלכע מאכט אויף דעם מענשען דעם טיעפסטען איינדרוק וועגען דיעזע זאכען. וועלכע מעלה איז אַלגעמין ביי פויגעלעך און מאכט אויף אונז דעם טיעפסטען איינדרוק וועגען זיי? דאָס וואָס זיי פליהען. ווען אַ ווילדער האָט אין זינען אַ פויגעל, דיינקט ער דעריבער הויפטזעכליך וועגען איהר פליהען, און דעריבער מאכט ער דיעזען פליהען פאָר דעם סמן פון פויגעלעך. דאָס זעלכע איז אויך מיט דעם ווילדען פון אַנאָדער געגענד, און דעריבער פארשטייען זיי זיך גרינג.

און פונקט דאָס זעלכע וואָס מיר האָבען דאָ געזעהן וועגען דיא אַוואַיע סמנים, גיט אויך אויף דיא בילדער סמנים. און עס איז דעריבער גאנץ נאטירליך, דאָס דיא אַמעריקאנער אינדיאנער, ווערן כע זיינען גרויסע בריות אויף דיא אַוואַיע שפראך, זיינען אויך גרויסע בריות אויף דיא בידער־שרייבעריי.

לאָמיר איצט בעטראכטען דיא ראָלע וואָס

אויף דיא בילדער און וואָלט אויסגערעט דאָס וואָס זיי שטעלען פאַר. ער וואָלט דאָן געזאָגט: „קריענ“, „אַ פּלאַץ“, „פערד אין געכט“, און עס וואָלט אויס-ניקומען: „קריענ אַ פּלאַץ און פערדיען געלט“.

דאָ האָט איהר אַ אידישען רעבוס. אום אויפ־צושרייבען דעם וואָרט „קומער“ מיט אַ רעבוס, קען מען אויפמאַלען אַ קוה, צום ביישפּיעל, און לעבען איהר אַ מער (פון וואָס מען מאַכט צימעס); אַ בילד פון אַ מענשען'ס אָרם (פון האַנט) און אַ בילד פון אַ סייט־וואָלטמאַכען „אָרם-קייט“ דאָס הייסט אָרימקייט; א. ז. וו.

דער רעבוס איז געבויט אויף דעם זעלבען שכל וויא דאָס וואָס דיא פּויגעל ווייזט אויף דעם מענ-שען וואָס הייסט פּויגעל — ער בעשטייט פון פאַר-נעטישע בילדער. דער נעכסטער שטאַפּעל אין דיא ענטוויקלונג פון שרייבען בעשטייט אַלואַ אין שריי-בען מיט רעבוסעס.

דיא מעקסיקאַנער זיינען, נאָך איידער קאָלומבוס האָט ענדעקט אמעריקא, שוין גיווען היבשע ענטוויקעלט, און זיי פלעגען שרייבען מיט רעבוסעס. ווען שפּעטער זיינען צו זיי ניקומען אייראָפּעער און האָבען איינגעפון זיי גימאַכט פאַר קריסטען, האָר-בען זיי מיט אַזעלכע רעבוס-בילדער זיך פאַרשרי-בען לאַטיינישע ווערטער פון דיא קאטאלישע תּפּלות. צום ביי שפּיעל דיא ווערטער „פאַטער נאָסטער“ (פאַטער אונזערער) האָבען זיי פאַרצייענט מיט אַ בילד פון אַ פּאַהן, אַ שטיין, אַ בערנע, און ווידער אַ שטיין. קיין „ר“ האָבען זיי נישט געהאַט אין זייער שפּראַך, זיי האָבען דעריבער „פאַטער נאָסטער“ אויס-גישפּראַכען „פאַטע נאָכטע“. נו, אַ פּאַהן האָט ביי זיי געהייסען „פאַ“, אַ שטיין — „טע“ און אַ בערנע — „נאָך“. פּאַהן, שטיין, בערנע, שטיין, אויף זייער שפּראַך איז אַלואַ: „פאַ-טע נאָך-טע“. אויף דעם זעלבען אַרט האָבען זיי דעם וואָרט אמן (אמען) בעצייכענט מיט אַ בילד פון אַ וואַסער און פון אַן אַלפּעפּלאַנצונג, ווייל וואַסער האָט ביי זיי געהייסען „אַ“ און דינע פּלאַנצונג — „מען“.

דיא בילדער מאַכט מען נישט זעהר גענוי. מען מאַכט עטליכע שטריכלעך וועלכע ווייזען אויס צוזאַמען וויא עס איז וויא אַ פּויגעל, צום ביישפּיעל. וואָס ווייטער מאַכט מען דאָס אַלץ פּראָסטער, עס

3) אַ בילד, וואָס איז אַ סמן אויף אַ קלאַנג-סמן פון אַ זאך. אַ פּויגעל איז אַ סמן אויף דעם וואָרט פּויגעל, וועלכער איז אַ סמן, דער נאָמען, פון אַ געוויסען פיהרער. (וויא אַ שטיין מיט צוויי בערג איז אַ סמן אויף דעם נאָמען פון מיין פריינד).

אונטער נומער איינס האָבען מיר אַלואַ סמנים אין דער ערשטער מדרגה; אונטער נומער 2 — סמנים אין דיא צווייטע מדרגה; אונטער נומער 3 — סמנים אין דיא דריטע מדרגה. (דיא אינדיאנער פלעגען זייערע גיראנקען איבערגעבען מיט בילדער פון דיא ערשטע צוויי זאָרטען — זעלטען מיט אַ בילד פון דעם דריטען זאָרט).

„פאַן הייסט אויף גריכיש אַ קלאַנג, אַ טאָן.“ „פאַנעטיש“ איז דעריבער דאָס וואָס האָט שייכות צו קלאַנגען. אזוי וויא דער דריטער קלאַס בילדער אָדער סמנים האָט ביי אונז צו טאָן מיט קלאַנגען, קענען מיר זיי דעריבער רופּען פאַנע-טישע סמנים. דאָס בילד פון דיא פּויגעל איז אַ פאַנעטישער צייכען, ווייז ער ווייזט אויף קלאַנגען — אויף „חולם פ“, „סג ג“ און „ל“ (פּויגעל).

וואָס מעהר דער ווילדער ווערט ענטוויקעלט, אַלץ מעהר פאַנעטישע בילדער ברויכט ער אַלס סמנים, — אַלץ מעהר פאַרטראַגט איהם זיין שכל אויף דינע שכל־דינע אַרבייט.

אין דיא ציוויליזירטע לענדער האָבען קינדער אַזאַ שפּיעל, וואָס הייסט „רעבוס“. ביי אידישע קינדער האָב איה אַזאַ מין זאך נישט גיזעהן. איה וועל אָבער פרופּען געבען אַ אידישען ביישפּיעל, אום דאָ צו ערקלערען אין וואָס דיא שפּיעל בע-שטייט.

מאָלט אויף דיא פאַנגענדע זאכען: (1) צוויי קריענ (פון וואַסער צום ביישפּיעל) (2) אַ טאָפּ, אויף וועלכען עס זאָל זיך זעהן אַז ער איז איינגעפלאַצט און (3) אַ פערד, וואָס ליגט אין אַ באַרג מיט מטבעות. „היינט טרעפט וואָס מען מיינט מיט דעם!“ — אזוי וואָלט אַ אידישער אינגעל גיפרעגט ביי זיין חבר, איהם ווייזענדיג דיא אַקע בילדער, וועלכע מווען שטיין אין צייל אין דער אָרדנונג, וויא מיר האָבען זיי גיגעבען. ווען דער אַנדערער אינגעל וואָלט זיין בעקאַנט מיט דינען שפּיעל, וואָלט ער געקוקט

וואָרט וואָלט דיא זילבע „זון“ אין דיווען וואָרט ביי זיי געשריבען געוואָרן מיט דיא זעלבע קעסטעלע און פאַסקעל, און דער „בע“ און דער „דער“ וואָלט גיווען אויסגעשריבען מיט אַנדערע פּעראַיינפאַכמע בילדער.

אין וואָרט האָט אָבער ביי דיא כינעזער זעהר אָפט עטליכע פּערשידענע בעדייטונגען. היינט ווען מען זאָל מאַלען אַ פּאַנעטישען בייד, קען מען דאָך אָפט ניט וויסען וועלכע פון דיא עטליכע בעדייטונגען דיוועזיג פּיגור האָט. צום ביישפּיעל: דאָס וואָרט „טשאַן“ בעדייט: „אַ שיף“, „אַ פּעדער“ (אַ פּוּ) „פּלאַקערען“, „אַ בעקען“ (אַ שיסעל) און „באַלעמוסטמוע“. האָבען דיא כינעזער זיך אַזא עצה גיגעבען: זיי שטעלען צוויי פּיגורען צוזאַמען. איינע איז אַ פּאַנעטישער צייכען, דאָס הייסט זיא ווייזט וויא אויסצורידען דעם וואָרט, און דיא צווייטע פּיגור ווייזט דעם זינען. אָט איז עס:

פאַרמוסטמוע, קענען, פּלאַקער, פּעדער, שיף.

舟 翻 煖 海 誨

אויף דיעזע פינף פּיגורען איז דיא ערשטע צו דער לינסער האַנד אַ פּערקירצטע, פּערדאָרפּער נע פּיגור פון אַ שיף מיט אַ זענעל. דאָס מאַכט „טשאַן“ — און דאָס מיינט טאקי אַ שיף. דיא צווייטע פּיגור נאָך דיוועזיג האָט אויך דיא זעלבע פּיגור, אָבער צו איהר. זיינען פון דער רעכטער האַנט צוגעמאַכט צוויי פּעדערען. דאָס לעזט זיך אַלזאָ אויך טשאַן, אָבער הייסען הייסט שוין דאָס „פּעדער“. דיא דריטע פּיגור האָט דיא זעלבע שיף (דיא זעלבע טשאַן) אָבער צו איהר איז פון דער לינקער זייט צוגעמאַכט אַ פּאַרקירצטער, געשווינדער צייכען פון אַ פּלאַקער, וויא דער פייער צור שפּרינגט אויף אַלע זייטען. עס מיינט אַלזאָ „פּלאַקער“. אין דיא פּערטע פּיגור איז צו דיא ט ש אָ צוגעמאַכט אַ פּערקירצטער צייכען פון אַ וואַסער, וויא ער פליסט, און זיא הייסט דעריבער אַ „וואַסער בעקען“; אין דיא פינפטע איז צו זיא שיף צוגעמאַכט, דער כינעזישער צייכען אויף „ריידען“ און זיא הייסט דעריבער „באַלעמוסטמוע“.

דיא גאַנצע כינעזישע געשריבענע שפּראַך בעשטייט פון אַזעלכע מיני פּיגורען, וועלכע זיינען

זאָג ווייניגער צייט געדויערען, און מען געוויינט זיך שוין צו אַז דאָס איז בלומרשט אַ בילד פון אַ פּויגעל. מיט דער צייט ווערט דיא פּיגור אַזוי פאַר קירצט און פּערענדערט, אַז אפילו דער וואָס מאַכט איהר אַליין דערקענט אין איהר אויף ניט דעם בילד פון דיא זאך, וואָס זיא שטעלט פאַר. צום ביישפּיעל דיא פאַרצייטיגע כינעזער פּלענען וועגע דיא זון מאַכען אַ קייקעלע מיט אַ פינטעלע אין מיטען. זיי שרייבען אָבער מיט פּענזעלעך, מיט וועכע עס איז אַ סך גרינגער צו מאַכען פאַסקעס וויא קייקעלעך מיט פינטעלעך — האָבען זיי מיט דער צייט אַנשטאָרט דעם קייקעלע מיט דעם פינטעלע דיא זון גינמוען בעצייכענען מיט אַ קעס-טעלע און מיט אַ פאַסיקעל אין מיטען. און נאָך גרעסערע ענדערונגען איז ביי זיי מיט דער צייט פון בעקוועמליכקייט וועגען גיוואָרען אין אַנדערע פּיגורען, וויא דער לעזער קען זעהען אויף דיא דאָ גיגעבענע צוויי ציילען.

הונט	בוים	פארג	לבנה	זון
				
犬	木	山	月	日
יעצטיגע כינעזיש	יעצטיגע כינעזיש	יעצטיגע כינעזיש	יעצטיגע כינעזיש	יעצטיגע כינעזיש

און אַנב אורחא אַ פאַר ווערטער ווענען דעם כינעזישען אָרט שרייבען, — ווייל דאָס וועט אונז העלפּען צו דיא אַלגימיינע ערקלערונג. ווען מיר קומען אויף זייער געשריפט, אויף דיא קופּעס מיט פאַסיקעלעך, קענען מיר זיך נאָך ניט פאַרשטעלען, אַז דאָס זאָגען זיין בילדער פון זאכען. אין אמת'ן אָבער זיינען דיא כינעזישע פּיגורען אַרויסגיקומען פון בילדער, וועלכע זיינען מיט דער צייט פאַר-קירצט און אומגינגערט געוואָרן אויף דעם אויבען ערקלערטען אופן. דיא כינעזער שרייבען אַלזאָ נאָך עד היום מיט אַזעלכע פאַרקירצטע פּאַנעטישע בילדער; בלויז דיא ביידער זיינען שוין אַזוי פאַר-קירצט און גינגערט, אַז זיי זיינען שוין ניט צו דערקענען. דיא קעסטעלע מיט דעם פאַסיקעל איז היינט אַלזאָ אַ בילד פון דיא זון ביי זיי. אָבער דאָס ווייזט ניט בלויז אויף דיא זון, זאָגנדרן אויף דיא זילבע „זון“, און וואו מען דאָרף נאָך דיוועזיכע שרייבט מען דעם צייכען. ווען דער וואָרט „פּענזעלער“, (בע-זונ-דער), למשל, וואָלט גיווען אַ כינעזישער

שטריכעלעך פון איין זייט דיק און פון אנדערען דין, אזוי: ז —, אויסגעשטעלט אין פערשידענע פאר- מעס. דאס רופט מען אויף דייטש „קילי-שריפט“. אין דעם בריטיש מוזעאום (אין לאנדאן) זיינען דא פלאכע ציגעל, וועלכע זיינען בעדעקט מיט אזעלכע צייכענס. יעדער ציגעל איז א בלאט, און דינע אלע ציגעל האבען אמאל בעלאנגט צו סתחב'ען. דאס איז געווען א טייל פון זיין ביבליאטעק, אנדערס וויא אזוי שרייבען, אויף ציגעל, האבען זיי דאן ניט גע- קענט. בלויז שפעטער, ווען זיי האבען זיך אויס- געלערענט דעם אלף בית פון דיא אנשי צור (פעני- ציער), וועלכען דיא אידען האבען אויף איבערגע- נומען, האבען זיי דינע קליין-שרייבעריי אוועקגע- ווארפען.

ווען מען קוקט אויף דיא ציילען און קופעלעך פון דיא קלינעס, זעהט מען גאר ניט, אז דאס זיי נען בילדער. עס זיינען אבער דא בעווייזע, אז דאס זיינען בלויז פארקירצטע, פערצינדפאכטע, פארדאך- בענע בילדער. צום ביישפיל, דיא זון איז א מאל ביי יענע פעלקער בעצייכענט געווען דורך פיער קרינעס, וועלכע זיינען גיווען אויסגעליינט אזוי וויא א קייקעל. מיט דער צייט אבער איז דאס אזוי פאר- ענדערט גיווארן, אז פון דעם בילד איז שוין קיין שפור ניט געבליבען.

אייניגע פון דינע קליין-פיגורען פלענען טאקי בעדייטען דיא זאך גופא: א פיגור פון א שטוב הייסט טאקי שטוב, א בוים הייסט טאקי בוים א. ז. וו. אנדערע ווידער פלענען אנווייזען בלויז אויף א ווארט, דאס הייסט זיי זיינען גיווען פא- נעטישט צייכענס — אזוי וויא אין א רעבוס. (וויא א בילד פון א קוה, למשל, מיט א בילד פון א מער וואלט, אויף אידיש, הייסען „קומער“ און ניט טאקי קיין קוה מיט קיין מער).

דיא ערשטע, וועלכע האבען געשריבען אויף דעם רעבוס-שטייגער, און האבען דינע קונסט זעהר הויך ענטוויקעלט, זיינען אבער גיווען (וויא ווייט מען ווייס פארלויפניג) דיא עניפטער (מצריים). דיא אונגעהויערע געביידעס, וועלכע זיינען פון זיי איבער- געבליבען, זיינען בעדעקט מיט פיגורען פון פויגלעך חיות, מענשען, כלים, געצייג, צוזאמגענועמישט מיט פערשידענע קייקעלעך און פאסיקלעך. דינער

געבויט אויף אזעלכע און אויף אנדערע דריידלעך. וויא דער לעזער קען זעהן, געדויערט זיך אויס צו לערנען שרייבען און לעזען כינעזיש זעהר לאנג, ווייל מען האט אויסצולערנען ניט קיין אלף בית פון 20 אדער דרייסיג אותיות, זאגנערן פיעלע הונדערטע פיגורען מיט א פארפלאגטערטע סיסטעמע, וויא זיי צו ברויכען. דיא כינעזער זיינען אבער אזא קאנסערוואטיווע פאק, אז זיי ווילען זיך ניט זענע נען מיט דיא סיסטעמע פון זייערע זיידעס, און אונגעמען דיא פיעל לייכטערע און פעקועמערע סיסטעמע פון דיא אייראפעאישע שפראכען. פון דער אנדערער זייט קען דיא אייראפעאישע סיסטעם צו זייער שפראך לייכט ניט צוגעפאסט ווערען, ווארים דיא כינעזישע ווערטער זיינען איין-וולביגע און דעריבער קומט זעהר אפט אויף איין ווארט אויס עטליכע בעדייטונגען, זא דאס, ווען זיי וואלטען שרייבען וויא מיר שרייבען, וואלט מען אלע וויילע בעגעגענט א ווארט, וואס מען וואלט ניט וויסען, צו ער בעדייטעט דא דאס אדער יענעס. (אין רע- דען דערקענט מען דעם אונטערשייד אין דעם גנוג).

דער גרונד-פרינציפ, אויף וועלכען דאס כינע- זישע שרייבען איז געבויט, בעשטייט אלץ אין דעם, דאס אייניגע בילדער רענען אלס פאנעטישע צייכענס און אנדערע אלס צייכענס טאקי אויף זאכען. ווען דאס ווארט „שלאס“ צום ביישפיל, וואלט געווען א כינעזישער און ער וואלט אויך געהאט דיא צוויי בעדייטונגען, פון א שלאס, מיט וועלכע מען פערשריט, און פון א שלאס, אין וועלכען פארציטיגע פריצים פלענען וואנהען, וואל- טען זיי אפשר אזוי געטאן: דיא פיגור פון א שלאס (הויז) וואלט זיי שטענען צו ווייזען אז דאס מיינט מען טאקי שלאס — א הויז; ווען דערביי וואלט אבער געווען א פיגור פון א שליסעל, וואלט דאס ווייזען, אז מען מיינט א שלאס צו פארשליסען, — דאס הייסט, אז איין פיגורע וואלט געוויזען, אז מען דארף זאגען „שלאס“ און דיא אנדערע וואלט וויי- זען, אז מען דארף מיינען א שלאס, וואס פאר- שליסט זיך.

דיא גאנצן פארציטיגע איינוואנהער פון אשור, בכל פרס און גנוה פלענען שרייבען מיט פיגורען, וועלכע זיינען בעשטאנען פון קלינעס, דאס הייסט

דיא פיגורע, וואָס דאָ געפינט זיך, איז אַ בייַ שפּיער פון היעראָגליפישען שרייבען. דאָס מאַכט: „איך בין זונגןאַט אַרויסקומענדיג פון דעם ברעג- הימעל געגען זיינע פיינדע“.

פון דיא עניפטער האָבען זיך אויסגילערענט שרייבען דיא איבעריגע פעלקער; בלויז זיי האָבען דיא פיגורע גימאַכט פיעל פראָסטער. אפילו דיא עניפטער זעלבסט האָבען אויך נאָר וויא אין דיא גיבראַכטע שורה געשריבען בלויז אין זייערע הייזגע שריפטען, וואו זיי האָבען זיך ניט ערלויבט צו מאַכען ענדערונגען. אין איינפאַכען לעבען אָבער האָבען זיי שפּעטער דיא פיגורען אויך גימאַכט פראָסטער און קירצער: (אייניגע פאַסקלעך אַראָפּ- גיוואָרפּען, אַנדערע גיענדערט, עס זאָל גרינגער זיין צו שרייבען).

דיא פעניצער, וועלכע זיינען גיווען גרויסע סוחרים און האָבען פיעל גירויזט זיינען אין עניפטען בע- קאַנט געוואָרן מיט דיא היעראָגליפּען, און פון דעם זיינען זיי גיפאַלען אויפ'ן שכל צו מאַכען אַן אלף בית פון אַ פאָר צעהנדליג פאַנעטישע פיגורען, מיט וועלכע מען זאָל קענען איבערגעבען אלע ווערטער פון דער שפראַך בלויז אויפ'ן פאַנעטישען אַרט.

דאָס איז גיווען דער ערשטער אמת'ער אלף בית, דיא ערשטע ערפינדונג פון דיא שרייב-סיסטעם, וועלכע ווערט עד היום גיברויכט אין דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט.

לאָמיר זעהן וויא אַזוי דיא פעניצער האָבען פון דיא היעראָגליפּען זיך אויסגילערנט מאַכען זייער אלף בית און דאָס וועט אונז צו דער זעלבער צייט אויך ווייזען, אין וואָס דער שכל פון דיווען אלף בית בעשטייט.

דיא פיגורע פון אַ מויך, האָבען מיר גיזעהען, ווערט אין דיא היעראָגליפּען בענוצט וואו מען דאַרף נאָר אַ „ר“, ווייל אַ מויך איז אויף עניפטיש „ראָ“, דאָס הייסט ווייל דיווער וואָרט הייבט זיך אָן מיט אַ „ר“. אויף אַ „ט“ שמעקט מען אַ האַנט, ווייל דער עניפטישער וואָרט אויף אַ האַנט (ט) הייבט זיך אָן מיט אַ „ט“, א. ז. וו.

דאָס איז דער הויפט פרינציפ אין דיא היע-

עניפטישער זאָרט שרייבען הייסט היעראָגלי- פען.

מיר וועלען געבען אַ קורצע ערקלערונג אין וואָס דיווער שרייבען בעשטייט. אַ פויגעל האָט אויף אלט עניפטיש געהייסען „עם“. „עם“ בעדייט אָבער אויך אויף דיווע שפראַך „פון“. דעריבער, ווען דער עניפטער האָט געדאַרפט אויפשרייבען „פון“ האָט ער געמאַכט דיא פיגור פון אַ פויגעל. דאָס איז אָבער נאָך אַ צו פראָסטער ביישפיעל. זיי זיינען געגאַנגען נאָך ווייטער. אַ מויל איז אויף עניפטיש „ראָ“. האָבען דיא עניפטער דעם צייכען פון אַ מויל—זיי פלעגען דיווען צייכען מאַכען אַזוי: — געברויכט ניט בלויז דאָ וואו עס פאָדערט זיך דיא זילבע „ראָ“, זאָגנדרען אויך אומעטום, וואו מען דאַרף אַ „ר“.

אַ קניע איז אויף עניפטיש „בו“, און דיא פיר גור פון אַ קניע איז דעריבער אין דיא היעראָגליפּען געברויכט דאָ, וואו מען דאַרף דיא זילבע „בו“ אָדער גלאַט אַ „ב“. אַ האַנט איז „טי“ און דיא פיגורע פון אַ האַנט הייסט אַלואַ „טי“ אָדער „ט“. אַ וואַזע איז „נו“ און דיא פיגורע פון אַ וואַזע גייט אויף „נו“ און אויך גלאַט אויף „נ“. אַ פיגור פון אַ קניע מיט אַ מויל מיט אַ האַנט און מיט אַ וואַזע צום ביישפיעל, וואָלט מען קענען לעזען „ברטן“. אָדער „בראַטען“.

זיי האָבען אייגענטליך אויף אַזאָ אַרט גיסענט אַלץ אויסשרייבען. דאָך פלעגען זיי אָפט ברויכען דעם בילד פון דיא זאכען גופא אויך, וואָרים נאָר פאַרצייטען, איידער זיי זיינען צוגיקומען צו דיא רעכונג-סיסטעם, פלעגען זיי אויף אַ לץ מאַכען דעם בילד פון דיא זאך גופא (אזוי וויא דיא אינדיאַנער) און דיווע סיסטעם איז נאָך ביי זיי געברייבען אין פילע פעללע. אום צו ערקלערן דייטליכער דיא פיר גור פלעגען זיי אַ מאָל צו איהר צושטעלען נאָך אַ פיגור (וויא דיא כינעזער טוען דאָס). צום ביישפיל: אַ בילד פון אַ מענשען מיט אַ פייך-און-בויגען הייסט „שונאַ“, „שונאים“ ווערט אויסגעדרוקט מיט דיא זעלבע פיגור און מיט דריי פאַסקלעך דערביי צו ווייזען, אַז מען מיינט אַ סך. (זעה אויף דיא פאַלגענדע פיגור ביי דעם רעכטען ברעג).

מיט א'ן עפענונג פאר א טיר. למל איז דער טייטש קעמיל און דער בוכשטאב ג שטעלט פאר דיא אויסניצונגען הויכע האל צוזאמען מיט דיא קאפ פון א קעמיל א. ז. וו. דיא פיגורען פון אַקס ברויכט מען אומעטום וואו מען דארף א קלאנג "א", דיא פיגורע פון דיא שטוב וואו מען דארף דעם קלאנג "ב", דיא פיגורע פון דעם קעמיל — וואו דארף דעם קלאנג "ג".

ווען דער גאנץ פארצייטיגער איד האט דער זעהן א צייכונג פון א קעמיל, האט ער דאס גערופען "גמל" און אין א געשריפט האט ער שוין גיוואוסט, אז מיט דעם מיינט מען בלויז דעם ערשטען קלאנג, דעם "ג", און כסדר אזוי. דאס איז דער זעלבער פרינציפ וויא שטעלען א פיגור פון א מויל אומעטום וואו מען דארף א "ר", ווייל א מויל הייסט רא.

דער גאנצער אידישער אקף בית איז אזוי: יעדער אות איז א בילד פון א זאך; דער נאָמען פון דיא זאך איז אויך דער נאָמען פון דעם אות און דער ערשטער קלאנג פון דעם נאָמען איז דער קלאנג פון דעם אות. דער אות "ב" צום ביישפיעל איז א פערקירצטער בילד פון א האנט, ווען מען ביינט אויס דיא פינגער האלב-קייילעכדיג, אזוי וויא עפעס אָנצונעמען. (נעמט אן א שטאנג אין האנט און קוקט אויף דיא האנט פון א זייט, וועט איהר זעהן דיא פיגורע ב אונגעפעהר). דער נאָמען פון דיא האנט, "כף" אויף העברעאיש, איז אויך דער נאָמען פון אות "כ". דער ערשטער קלאנג פון דעם וואָרט כף (א האנט) איז דער קלאנג פון דעם אות "כ".

פארצייטען פלענען דיא אלף-בית'ען פון אלע שפראכען בעשטיין פון ווערטער אויף דעם זעלבען אַרט, וויא דער אידישער. דער אלט רוסישער אָדער סלאוויאנישער "אזבוקי" איז, אַז, בוקי, וויעדי, גלאָנאַל א. ז. וו. Алф Букв Бѣди Глаголь.... דאָס זעלבע איז גיווען מיט דעם אלט-ענגלישען, אלט-דייטשען "אָבעצע". בלויז מיט דער צייט האָט מען דיא ווערטער אַראָבגיוואָרפען, און מען האָט גינומען רופען דיא אותיות, וויא ווייט עס לאָזט זיך אויסריידען, בלויז מיט זייערע קלאנגען נאָך.

דאָגליפען. וויא מיר האָבען געזעהן, האָבען זיי אָבער אין זיך אויך פיגורען, וואָס ווייזען טאקי אויף דיא זאכען גופא, וועלכע זיי שטעלען פאר. א חוץ דעם: אין דיא הערעאָגליפען ווערען בענוצט פערשיעדענע פיגורען פיר דעם זעלבען קלאנג. צום ביישפיעל: א שפינדעל איז אויף עניפטיש "טא", האָבען דיא עניפטער דיא פיגור פון א שפינדעל אויך געברויכט פאר א "ט". א האנט איז אלוא א "ט" און א שפינדעל אויף א "ט". אויף דיווען אַרט האָבען אייניגע קלאנגען צו עטליכע פערשיעדענע פיגורען מיט אַמאָל, זא דאָס מען קען ברויכען יעדע פון זיי פאר איינעם און דעם זעלבען קלאנג.

נח, האָבען דיא פיניציער אזוי געטאָן: (1) פון דיא הערעאָגליפען האָבען זיי בלויז גענומען דיא פיגורען, וועלכע ווייזען אויף קלאנגען (דאָס הייסט בלויז פאָנעטישע פיגורען); דיא אָבער וואָס ווייזען אויף דיא זאך גופא, וועלכע זיי שטעלען פאר, האָבען זיי גיט גענומען, און (2) אויף יעדען קלאנג האָבען זיי גענומען בלויז צו איין פיגור. אויף דיווען אַרט האָבען זיי צוזאמענגעשטעלט א ליסט פון א פאר צעהנדליג פיגורען, וואָס יעדע פון זיי האָט געוויזען אויף א בעזונדערען קלאנג. אייניגע פון דיווען פיגורען האָבען זיי טאקי נאָכגעמאכט וויא דיא עניפטער פלענען זיי ברויכען. אַנדערע וויעדער האָבען זיי געמאכט אייגענע, אָבער אויף דעם זעלבען פרינציפ.

דיא פעניציער און דיא אידען האָבען בעלאַנגט צו דיא זעלבע פאלקער-גרופע (סעמיטען) און זייערע שפראכען שטאמען פון איין מקור, און זיינען זעהר עהנליך. דיא אידען זיינען געווען דיא ערשטע וואָס האָבען ביי דיא פעניציער איבערגענומען זייער אלף-בית. אין דעם אידישען אקף בית האָבען מיר דעריבער דעם פעניציער אלף-בית אי מיט דיא פיגורען אי מיט זייערע נעמען כמעט אונגענדערט.

לאָמיר זשע בעטראכטען דעם אידישען אקף בית. אלף הייסט א'ן אַקס. און דיא פיגורע פון דעם אות א איז א פארקירצטער פערצינדעכטער בילד פון דיא קאפ פון א'ן אַקס מיט זיינע צוויי הער-נער און צוויי אויערען. בית איז א שטוב, און דער בוכשטאב ב איז א פארקירצטע פיגורע פון א הויז

רעכענענדיג פון היינט. איינער פון יא בעסטע בעווויזע, אז דיא פיניציער זיינען גיווען יא ערשטע וואס האבען געמאכט דעם יעצטיגען זאָרט אלף בית און אז אלע איבריגע פעלקער האבען זיך ביי זיי אָפּגיקערענט, איז דער פאָקט, דאָס דער וואָרט „אַלפֿאַבעט“ („אַלפֿאַ־בעט“) אויף אלע בוכ־שטאָבען אין אָרדנונג, ווערט געברויכט אין יעדע ציוויליזירטע שפּראַך. און דויער וואָרט אַלפֿאַ־בעט איז דער פעניצישער וואָרט, וועלכער בעשטייט פון דיא נעמען פון זייערע ערשטע צוויי בוכשטאָבען (אלף בית).

אין נעכסטען ארטיקל-וועלען מיר פון דעם אלעם מאכען אַ סך הכל און דאָס פאָרשטעלען מיט אינטערעסאַנטע ביישפּיעלען אויף אונזער אי־דישע שפּראַך. דער לעזער וועט דאָן זעהן דייטליך וויא דיא שריפט האָט זיך ענטוויקעלט.

אב. קאהאן.

פון דעם A8 איז געוואָרן A פון דעם B—Byz. א. ז. וו.

אז דיא נעמען פון דיא בוכשטאָבען זיינען כמעט דיא זעלבע ביי דיא אידען וויא ביי דיא פעניצער, איז, וויא מיר האָבען גיואָנט, נאַטירליך, ווייל אזוי וויא זיי זיינען קרובים שפּראַכען, בעדייטען ביי זיי דיא זעלבע ווערטער זעהר אָפט דיא זעלבע זאָכען: אַלף (אַלֶּפֶס) בית (א שטוב), גמל (אקעמיל) א. ז. וו. אָבער דיא אַלטע גריכען, וועלכע האָבען גיהאַט אַ גאַנצע פרעמדע שפּראַך, האָבען אויף אי־בערגיגומען דיא פעניציער נעמען פון דעם אלף בית, וועלכען זיי האָבען ביי זיי זיך אָפּגילערענט. דיא גריכישע בוכשטאָבען הייסען: אַלפּאַ, בעטאַ, גאַממאַ, דעלטאַ א. ז. וו. הגם דיוע ווערטער האָבען אין זייער שפּראַך גאָר ניט קיין בעדייטונג.

דיא פעניציער האָבען דעם אלף בית אויסגי קלערט ארום טויענד יאָהר פאר דעם געבורט פון יעזוס, דאָס הייסט אין ערך פון 2900 יאָהר צוריק,

צ ו ק ו נ פ ט.

*(אויס דעם פראנצויזישען) איבערזעצט פון ס. שוואַרץ.

גראָבען אונטער דעם אַש פון דער פערוויסטער שטאָדט.

דער סיין טייך איז וואָרם און רויט מיט דעם בלוט פון אונזערע העלדען און דאָס שטראַסען־פאָס־טער שווימט אין בלוט.

דאָ שלאָפֿט דאָס פאָלק אונטער אַ פּורפּורמאַנטעל. עס וועט אָבער קומען דער טאָג, ווען דאָס פאָלק וועט טהון אַ שטיי אויף, דאָן —

דיא בויערען — מיט לייב און לעבען איבער גי־געבען צו זייערע פערקנעכטער — היינט צו דיא געלדבאַנדיטען, וויא אַ מאָל צו דיא אַדעל־בו־יאַנעס — האָבען פאַרזי. חרוב גימאַכט. פאַרזי, וועלכע האָט ביז יעצט גישטאַלצירט מיט דעם, וואָס זיא האָט ניט אַנערקענט קיין גאָט, קיין גע־

(שלוס)

הער נור! נעכטין אום האַלבע נאכט בין איך אוועק פון הויז, איך האָב דורכגישפּאַצירט דיא שטאָדט אונטער באַמבען און קוילען, איבער בלוט און פייער. — פאַרזי ברענט — עס איז שוין טהיי־ווייס אָבגיפּרענט — באַרד וועט דער פייער און מיט איהם דיא רעוואָלוציאָן אָבגיכאַשען ווערען. אונזערע פריינד האָבען זייער וואָרט גיהאַלטען, דיא בויערען ווילען אַ קעניג — אָבער זיי האָבען שוין מעהר ניט קיין קעניג פאַלאַץ — דאָס פאַליי ראַיאַל און דיא טוליערען ליגען אין אַש.

דיא פאַרזייער אַרבייטער האָבען גיהאַלטען דיא שבועה: „אין פרייהייט לעבען אָדער שטאַרבן.“ דאָס פאָלק פון פאַרזי ליגט מיט פוקער עהרע בע־

נומען דאָס קינד אין זיינע פון פולווער פערשווארצטע הענט.

דער שטיינהארטער קרינער האָט זיך שטאַרק צוניקוקט צום קינד'ס פנים, וועלכער האָט איהם דערמאָנט אָן זיין זיידען, וואָס האָט גילאָזען זיין לעבען אונטער דעם גיליאַמינע אויף דעם גרעווע פלאַטין, ווייל ער, אלס איבערצייגטער מאַן, האָט אויף פראַטעסטירט געגען דעם פראַנצויזישע קע-ניגטהום.

„דערקענסטו דיין קינד?“

„ער האָט מיין זיידען'ס אָנבליק.“

פלוצלינג איז צוגינגאנען איין אַלטער ווייסהאַ-רינער קרינער אין קליידער פון דיא אַלטע שוויצער. „בירגער קאָמאָנדיר“, האָט ער גיזאָנט מיט אַ ערנסטער שטימע, „וויא רופט מען דיין אינגער?“

„ער האָט נאָך ניט קיין נאָמען!“ האָט טרוי-עריג גיענטפערט דיא פרוי, וועלכע האָט געפיהלט, אַז מיט איין שטונדע שפּעטער וועט זיא זיין איין אלמנה.

„ווען זיינע עלטערען ערלויבען, בירגערין, קען מען איהם דאָ געבען אַ נאָמען“

„ווער וויל זיין איין עדות!“

„מיר אַלע!“

„נוט, אזוי זאָל עס זיין!“

אין פייערליכען שטיקקייט זיינען גישטאַנען דיא העלדען; דער גרויער פרייהייטס קעמפּפּער, וועלכער האָט צום ערסטען אויסגישפּראַכען דעם גיראַנק, האָט ניקוקט אויף דיא איבריגע, וועלכע זיינען גי-שטאַנען אין צירקעל.

„גענאָסען“, האָט ער גיזאָנט, „מיר האָבען זיך איבערגעגעבען צום טויט פאַר דיא רעכטע פון דעם אונטעריאָכטען פּאָלק. אַבּוואָהל פאַלענדיג אונטער דיא קוילין פון דיא געדונגענע משרתים פון אונזערע אונטערדריקער, וועלען מיר דאָך ניט פאַרגיסען אונזער בלוט אומזיסט. צו אונזערע זאַכע גיהערט דיא צוקונפּט.“

„איין קינד וועט אונז איבער לעבען; און דאָס קינד, אונזער פיהרער'ס זוהן, וועט בלייבען אַלע-בעדינער מאָנומענט פון אונזער שיקאַא פאַר דעם קומענדיגען דור.“

קרוינטען קאָפּ, קיין פריסטער, קיין אדעל — פאַרזי-שטעהט יעצט אין פלאַמען, חרוב גימאַכט אין גאָט'ס נאָמען. פּרענט מיך ניט, וויא איך האָב זיי אָבגינאַרט, וויא איך בין פון זייערע הענט ענט-רונען גיוואָרען. אין פּערצווייפלונג און צאָרן האָב איך גיווכט מיין וועג, מען האָט מיך אַריינגישלעפּט אין אַ הויף אַרײַן, זיי האָבען מיך צוגישטעלט צו אַ וואַנט — דיא חלונים. ציטערענדיג בין איך אַראָפּ-גיוונקען אין דער קופּה פון אַנדערע מענשען-אַפּפּערס. איך האָב אָבער גילעבט און בין צו אייך גיקומען. דיך ווידערזעהען — ווידערזעהען נור איין אויגענ-בליק — דאָס איז אַלעס, וואָס איך האָב גיוואָלט. מען מען מיך יעצט ווידער כאַפּען, בין איך בערייט. „אָבער, געליבטער, — איך בין גיקומען ניט איינע אַליין!“

אונערשראָקען, וויא זיינע אורעלטערען פון יאָהר 1789, איז גישטאַנען דער פיהרער פון דיא פריי-הייטס קעמפּפּער, צוהערענדיג זיין ווייב'ס ערצייה-לונג.

פלוצלינג אָבער ביי דיא לעצטע ווערטער איז אַ ציטער דורכגינגאנען איבער זיין שטאַלצען גע-שטאַלט.

„וואָס, אום אַלעס אין דער וועלט, געליבטע ווייב, איז דאָס מעגליך — איז דאָס וואָהר?“

„יא“, האָט זיא גיענטפּערט, „אויף ער האָט אויסגימייט דיא בלוט באַד — ער לעבט — זעה, אַט איז ער!“ — קאַרדאָ, וועלכער איז גישטאַנען וויא אַ בראָנזענע סטאַטוע געגען דעם רענען פון קולען און באַמפּעס, דער קאַרדאָ האָט געכלופּעט, דערוועהנדיג דאָס צאָרטע קינד, פון וועלכען דיא מוטער האָט אַראָפּגינגומען דעם וואָלענעם יאָק.

דערוועהנדיג וויא זייער פיהרער איז בלייך גיוואָ-רען, האָבען זיך דיא קאָמונאַרען צוגירוקט געהענ-טער און האָבען אָנגיקוקט דאָס אינגעלע, וועלכער האָט אויסגישיטערקט זיינע רויטע הענטלאַך.

אין טיפּען האַרצען געריהרט פון דעם אַנבליק, וועלכער האָט יעדען פון זיי דערמאָנט אָן דיא אייך גענע קינדער, שוועסטער און בירדער און אַנדערע קרובים, זיינען דיא קעמפּפּער גישטאַנען אין שטור-מער פּעטראַכטונג.

דער פאָטער האָט געוּפּצט אַלס ער האָט גע-

פאר דאָס פּאַלץ; עס וועט ערלעבען דעם זיענ פון
אונזערע אידעען!"

עס הערט זיך ביקסען שיסען, קאנאָנען קלאַ-
פּען. — „צו דיא וואַפּפּען — דיא בויערען קומען —
דיא מאָרד דורשטיגע ווערסאַליער.“

„זיי האָבען זיך פערשפּעטיגט אין צעהן מינוטען
דיא פּריצים“, האָט ניואַנט קארדאָ, גריסענדיג
זיין פרוי און קינד צום לעצטען מאָל: — „אדיע,
געליבטע ווייב, אדיע געליבטעם קינד, פאַרווערטס,
גענען דעם טויט — בירגער, פאַרווערטס, אונזערע
פאַרווייטע קערנער נייען אויף, זיי וועלען וואַקסען.
פאר דיא מענשהייט איז גאָר נישט פערלאָרען. אונז
גיהערט דיא צוקונפט!“

„לאָמיר זיך צואייילען, פריינדע, דיא צייט קומט
אַן.“

מען האָט דאָס קינד ווידער איינגעוויקעלט
אין דעם וואַלענעם יאָק, און עס אַנידערגילעגט
אויף צעהן צוזאַמענגילייגטע ביקסען, וועלכע דיא
קאמעראַדען האָבען גיהאלטען פון ביידע זייטען.
מען האָט עס צוגידעקט מיט דעם מאַנטעל פון
אַ גיפּאַלענעם פּאַלקס-קריגער.

דיא קעמפּפּער האָבען איהם אַ נאָמען גיגעבען
„צוקונפט“ — דיזער אויסרוף איז אַרויס פון אַלע
הערצער.

„ער וועט ווערען אַ מאַן-דער זוהן פון דער פריי-
הייטס משפּחה, וועמענס פאָטער, זיידע און על-
טער-זיידע האָבען גילאָזען זייער לעבען אין קאמפּף

א פיקניק.

— עט! וואָס איז דיא וואַנעס!.....
— נו, וואָס דען? אַ ביסעל איין-וואַסער צו סאַ-
פּער ווילסטו דערקאָזען?
— אויך ניט.
— אַ סיפּאָן נעמען?
שמואל האָט גישאַקעלט מיט'ן קאָפּ ניין.
— וואָס דען-זשע, האָט שרה גיפּרעגט האַלב
פּערוואַנדערט — אַ פּיינטע ביער אפּשר בריינגען?
— וואָס איז דיא ביער?
— אויף'ן רוף שלאָפּען?
— ניט דאָס.

— נאָך אַ מאָל נעמען אַ קאַרבאַלקע או אַס
שפּריצען דיא וואַנעס?
— דאָס וואָלט גיווען ניט איבעריג — ענטפּערט
שמואל — אָבער ניט דאָס מיין איך.
— נו, וואָס דען, אַ טעלעריק פון הימעל, פיי-

פּרופּט אויף אַ שפּאַס איינלאָדען שמואל דעם
קאפּפּער-מאַכער אויף אַ פיקניק, וועט ער? פון אייך
אַפּשפּרינגען גלייך וויא איהר וואָלט איהם געשיקט
צו דער תּלית... גיקומען איז דאָס איהם, ניט פאר
אייך-גידאַכט, פון זיין ווייבעל: זיין שרה האָט איהם
ליינגער גיגעבען אַזאַ „פיקניק“, אז ער וועט דאָס
ניט פּערנעסען זיין גאַנצען לעבען.

דאָס איז גיווען אַ שבת אין דיא לעצטע טעג
פון אויגוסט. שמואל איז גיקומען אַהיים פון דער
אַרבייט און האָט גיזאַגט צו זיין ווייב:
— שרה לעבען.

— וואָס מיין מאַן? האָט שרה גיפּרעגט.
— איך וואָלט זיך וועלען עפעס פּערשאַפּען אַ
פּערגינגען — האָט שמואל גיענטפּערט עפעס וויא
האַלב דערשראָקען.
— וואָס איז? דו ווילסט מאָרגען אין אַ וואַנע
געהן? — האָט שרה ווידער גיפּרעגט.

סענט צוריק — האבען מיר פופציג סענט. ווייטער רעכען איך, אז ביי 30 סענט דארף קאסטען אויף צו נעמען מיט זיך צו קוויקען זיך: א פיין עפעל, א צוויגענענע קען מען קרינען פאר פינף סענט, עטליכע באנאנעס, א שטיקעל וואטער-מעלאן, א ברטעלע מיך פאר דיא סינדערלעד, א פאר זעמעלעך... אין ערף פון אכציג סענט דארף אונז קאסטען דער פערנעניגען.

— אכציג סענט! — האט שרה א פאטש גע-טאן מיט דיא הענט — אכציג סענט! פאר אכציג סענט קען מען דאך צוויי טאג לעבען, אויף אכציג סענט דארפסטו כמעט א טאג הארעווען, אכציג סענט! פאר אכציג סענט קען מען קויפען א צוגער, ניצטען איי-באקס, פאר אכציג סענט קענסטו זיך קויפען א פאר נייע הויזען, אכציג סענט!.....

— גענוג דיר שוין משוגעת — האט איהר שמואל איבערגישלאגען — מיט אכציג סענט וועלען מיר דעם דלות ניט פערשטאפען — וויא מיט זיי, אזוי אהן זיי. אבער מען מוז האטש איין טאג אין יאהר לעבען וויא א מענש. שרה, לאמיר פאָהרען: מיר וועלען זיך דארטען זעהן מיט מענשען, מיר וועלען זעהן א וועלט, מיר וועלען זעהן וויא לייט פערבריינגען..... וועסט זיך א ביסעל דורך-פאָהרען, וועסט זעהן א וועלט; נו זאג שרה, האבען דייע אונגען געווען ווען עס איז א רעכטע זאך דא אין אמעריקא? צו ווייסטו פון א ברוסלין-ברידזש, פון א סענטראל פארק, פון א באראק הירש'ס באד?..... — פון וואנען זאג איך וויסען? — שלאגט איהם איבער שרה — איך האב דען צייט ארומצוגיין! מעהר אז פון דאנען אין חויר-מארק ווייס איך טאקי דיא וועג ניט.

— און וואס מיינסטו — רופט זיך אפ שמואל — איך וואלט אויך גיווען אזא גרינהארן וויא דו, ווען איך וואלט ניט גידארפט טרייען ווענען ארבייט. איצט ב"ה ווייס איך שוין, אז אמעריקא איז א גרויסע מדינה, דיא סלעקטיים, ניט היינט גידאכט, האט מיר בעוויזען וואו עס געפינט זיך אין אכטע סטריט, א הונדערטע און דרייסיגטע סטריט מיט א בלעך פעקטאריע, א פיער און אכציגטע סטריט מיט א מעטש פעקטאריע. איך ווייס שוין יעדע געסעלע ארום דיא „וואלדס בילדונג“. איך ווייס,

געלמיג? האט שוין שרה ביז גיזאגט — וואס האט שוין דיא קאפ אויסגראכט? — זאג! און שמואל זאגט:

— שרה, דו ווייסט דאך אז מיר בעלאנגען צו א לאדזש.

— פאר וואס זאל איך ניט וויסען — קוקט איהם אן שרה האב פערואוונדערט און האלב דערשראק קען. איך ווייס שוין גוט, אז דו האסט פאר אכט-טאגען אָנגעריסען זיך אין אבר און אוועק גישלעפט אהין א טאָלער — נו וואס, מען דארף שוין ווידער געלט נעבען?

— נאך עפעס!

— טא וואס דען-זשע?

— איך... וואלט וועלען, שרה — זאגט שמואל

— אז מיר זאלען פאָהרען אויפן פיקניק!

— מעהר וויא פיקניקעס שמואל'קע — שרייט

שרה — פעהלט דיר שוין ניט?

— מיר ארבייטען, פראצעווען — רעדט שמואל

— א גאנצען יאהר. מעהר וויא גישמאלצענע צרות זעהט מען אין דיא אויגען ניט... ווייסען מיר דען פון א לעבען, וואס פאר א פערנעניגען האבען מיר? — נו וואס זאל מען טאן? — זאגט שוין שרה שטילער א ביסעל.

— דער זוממער וועט באלד אריבער און מיר האבען אפילו א גרינע גרעזיק אין דיא אויגען ניט גיזעהן: מיר זיצען דא טאג אזוי וויא נאכט און שווי-צען אין דעם חושך.

— אָד, אָד, אָד — זיפצעט שרה... און שמואל רעדט מיט א העכערען קול:

— לאמיר פאָהרען, שרה, לאמיר עפעס הנאה האבען פון לעבען; זאלען אונזערע קינדער פערזוכען א ביסעל פרישע לופט; לאמיר כאטש איין מינוט אויסלופטערן דיא אויגען!

— וואס דארף דאס קאסטען? — פרענט פרוי-קונג שרה, און שמואל גיט באלד א ריכטיגען רע-בענונג:

— א פאמיליע טיקעט קאסט בלויז 30 סענט; פאר יאסעלען, פאר ריוועלען, פאר חנה'צקען, פאר בערעלען, פאר ריוועלען און פאר דאלעצקען דארף מען דאך קיין קאר געלט ניט צאָהלען. וואס דען, פאר מיר און פאר דיר זעהן סענט אהין און זעהן

אפ-טאן". דאָ האָט זיך שרה פלוצלינג אויפגע-
כאַפט.

— מיר איז עפעס אזוי ניט גוט... דיא קאָפּ
שווינדעלט — האָט זיא גיזאָנט צו שמואל'ן.

— איך פיהל זיך אויף ניט אין גאנצען — האָט
שמואל אונרוהיג גיענטפערט. הפנים וויא דער פריי-
שער לופט האָט אונז פערשאט.

— הפנים — האָט שרה גיזאָנט — איך האָב
מורא פאַר דיא קינדער.

אזוי וויא דיא האַרץ האָט איהר גיזאָנט: דיא
דאלעצקע האָט זיך אויפניכאַפט און האָט אָנגע-
פאנען צו שרייען און צו ברעכען. יאָסעלע האָט
זיך אויף איהר קוקענדיג אויף צו וויינט. דער טאטע
האָט זיך אויף איהם צובייזערט, — האָבען דיא
איבעריגע קינדער גיגומען וויינען. דער קאָנדוקטאָר
האָט אויף שמואל'ען אויסגישטעקט אַ פאַר טאָ-
טערשע אויגען; ביי דעם אָרימען שמואל'ן איז
ארויסגיפאלען פון דיא הענט דיא האַנד-בייטער מיט
דיא עסען-וואָרג. שמואל האָט גיוואוסט, אז דאָרטען
האָט גימוזט טרעפּען אַ גרויסער חורבן און האָט
זיך אין גאנצען פערלאָרען. שרה האָט גיגומען איינ-
נעמען דיא קינדער. שמואל'ן האָט זיא גאָר נישט
גיזאָנט, אָבער איהר פנים האָט גיפלאקערט פון
כעס, און שמואל האָט שוין גוט גיוואוסט, אז קוים
גייען זיי אראָפּ פון קאר, וועט ער שוין לייזען אַ
חלק; און אזוי איז טאָקי גיווען: וויא שמואל מיט
זיין געזינטעל זיינען אראָפּ פון קאר, האָט שרה גלייך
אויסגישטעקט:

— פיקניקעס האָט זיך פערוואָלט דעם שררה!
אַ פיקניק איהם אין האַרצען!.. ביסט א'ן אַרבייטער,
דאַרפסטו ליגען אויף א'ן אָרט!.....

שמואל'ן האָט שוין טאָקי אין גאנצען פערדראָ-
סען אויף דער גאנצער מעשה און ער האָט גע-
שוויגען.... נור דיא האַרץ האָט איהם גיקלעמט...
אויף איין האַנט האָט ער גיגומען יאָסעלען,
אויף דער צווייטער ריוועלען, און דאָבני האָט ער
גיטראָנען דיא האַנד-בייטער מיט'ן חורבן.

— שטיל, מיינע קינדערלעך. שטיק מיינע בע-
פעלעך, שטיל! דיא מאַמע וועט באלד געבען צו-
קער מיט ברויט — שטיל — האָט שמואל ניט אויפ-

וואו דיא קייבל קאר סטאַפּט... אָבער דו, מיינ ווייב,
ווייסט דאָך פון גאָר נישט — ביסט דאָך וויא אַט
ערסט פון שיף אראָפּ.... לאָמיר פאָהרען, שרה —
דיך וועט אסור פערדריסען.

— אויף ווייס — זאָנט שרה שוין מיט אַ שמייעל
— זאָל מען פאָהרען.....

און אזוי האָט שמואל מיט זיין ווייבעל בעשלאָ-
סען מאָרנען צו פאָהרען צום פיקניק פון לאָדזש.
אויף מאָרנען פריה איז מען ביי שמואל'ן אויפ-
גישטאַנען פעל פריהער וויא אין יעדען גיוויינליכען
זאָנטאָג. שוין גאָנץ פריה איז דאָרטען גיווען אַ
מהומה: שרה מיט איהר מאַן האָבען אָהן רחמנות
גירייניגט זייערע קינדער. שרה האָט גימאַכט אַ
וואַנע דער דאלעצקען, און דיא דאלע האָט געשריען
אויף וואָס דיא וועלט שטייט. שמואל האָט גיגומען
יאָסעלען אויסוואַשען דיא פיסלעך, אָבער מחמת
יאָסעלע פלעגט אימער אַרומלויפּען אַ באָרוועסער
איז גיווען אונמעגליך צו דערגיין אַ גרונד און שמואל
האָט גיגומען יאָסעל'ס פיסלעך און אריינגישטעלט
אין אַ בעק מיט וואַרימע וואַסער ווייטען זיך... און
יאָסעל האָט געשריען..... ערשט אַ זייגער צוועלף
זיינען שוין גיווען דיא קינדערלעך פיקס און פערמיג
צום פאָהרען, און שרה האָט זיך גיגומען פאַר איהר
מאָן: פערריכט דיא הויזען, אויסגעריבען דיא פלע-
קען פון דעם רעקיל מיט סעראַסי, איינגינייט
קנעפלעך אין וועסט. נאכדער האָט זיא זיך אליין
צוגעקליבען: אָנטיטאָן דיא היימישע אטלעסענע
חופה קלייד..... אַ זייגער צוויי האָט זיך שמואל'ס
געזינטעל מיט שלום אין וועג געריהרט. מען האָט
זיך גיזעצט אין קאר.

— גאָר נישט פערגעסען? — האָט שרה גיפרעגט.
שמואל האָט איבערגיציילט זיין ביסער בלוט
און האָט באלד גיזאָנט:
— גאָר נישט, שרה!

דיא דאלעצקע איז אַנטשלאָפּען גיוואָרען. דיא
קינדערלעך זיינען גיזעסען גאנץ רוהיג. שרה האָט
אויף ניכאַפט אַ לייכטען דרעמעל — אזא דרעמיק
וויא מען כאַפט בשעת מען הערט אַ רעדנער, און
עס ווילט זיך שלאָפּען. זיא איז גיווען זעהר מיד
פון צוגרייטען זיך צום וועג. אַלץ איז גיגאנגען רר-
היג און שטיל ביז מען איז אריינגיפאָהרען „טיעף

קלעמען קוסענדיג אויף שמואל'ן — זיא האָט איהם
אָוועקגלייגט דיא הענט אויף דיא קניע.

שמואל איז אויף געבליבען זיצען פערטראכט...
ער האָט עפעס ניטראכט ווענען דיא בוימער, ווע-
נען דיא גראָז, ווענען דער פידעלע וואָס האָט
געשפיעלט..... איהם איז עפעס אויף גיוואָרען
שווער אויף'ן האַרצען...

— אָה, באַפעלע מיינער! האָט ער אַ זיפּן
גיטאַן... ער האָט עפעס גיוואָלט זאָגען צו שרה'ען...
נור דאָ האָט אָנניפאָנגען 'צו טריפען אַ רענען.
שמואל האָט ניט קיין צייט גיהאָט פון אַרט זיך
אויפצוהייבען וויא עס האָט אַ גאָס גיגעבען אַ שלאָנס
רענען.... עס איז גיוואָרען אַ סומאַטאַכע אין
פאַרק.... שמואל איז געבליבען שטיין וויא אַ
צוטומעלטער...

— שלויס'מול, נעם דיא קינדער! — האָט שרה
אַ קאמאנדעווע גיטאַן. — שמואל האָט גיבאַפט אַ
פאַר קינדערלעך — שרה אַ פאַר, און מען איז אַנט-
לאָפען אין אַ הויז. דיא דאַלעצקע האָט זיך ווידער צו-
שריען...

— מאמע עסען האָט אָנניפאָנגען צו שרייען
בערעלע...

— עסען, עסען — האָט גיוויינט יאָסיל — איך
וויי עסען.

שמואל האָט זיך גיבאַפט פאַר'ן האַנט בייטיל,
אַבער דאָ האָט ער דערוועהן דעם חורבן... דיא
פלאַש האָט זיך צובראַכען און דיא מילך האָט
זיך אויסגיגאַסען אין בייטיל, דיא באַגאַנעס מיט
דיא ועמעל זיינען צוקראַכען אין דיא מילך... דיא
פיין עפעל האָט גיקראַגען אַ פנים פון אַן אָפּע-
נעם געשוויר... שרה האָט עס בעמערקט... פון
כעס האָט זיא אַליין ניט גיוואוסט וואָס צו טאָן
מיט איהר מאַן, שרייען, שילטען האָט זיא
זיך גישעמט פאַר לייטען. זיא איז צוגיגאַנגען נאָ-
הענט צו איהם און האָט איהם אויף'ן אויער אַ
סור גיזאַנט:

— אַזא חורבן זאָל דיר זיין אין דיא קישקעס,
מיין מאַן!

— דיא קינדער האָבען ניט אויפגיהערט בע-
טען עסען.

גיהערט צו לאסצען דיא קינדער, וועלכע האָבען
נאָך אַלץ גיוויינט.....

שרה האָט גיטראַגען אויף דיא הענט דיא דאָ-
לעצקע און איהר געווינט. און פון איהרע בירע
זייטען זיינען גיגאַנגען בערעלע און חנה'לע.

— דיא יאָהרען האָט ער מיר אָפּגעריסען, האָט
שרה גיזאַנט — אָפּגעריסענע יאָהרען זאָל איהם זיין...
און שמואל'ס געזינטעל איז גלייך אין פאַרק
אריין.

— לאָמיר אויסזוכען אַ בויס און זעצען זיך —
האָט שמואל גיזאַנט צו זיין ווייב — קום שרה.

— איך האָב ניט קיין כוח צו שלעפען זיך, גולן —
האָט שרה גיענטפערט — און האָט זיך וויא אַ שטיין
אָוועק גיעצט ביים רעכטען אַריינגאַנג. שמואל האָט
עפעס גיוואָלט זאָגען — נור אַ בליק געבענדיג אויף
שרה'ס פנים, האָט ער דערוועהן, אַז זיא איז פער-
מאַטערט..... אַליין איז ער אויף גיווען מיר, און
ער האָט זיך שווייגענדיג גיעצט לעבען זיין ווייב.
שרה האָט גיגעבען זיינען ריזעלען. דיא קינדער-
לעך האָבען זיך גינומען קייקלען און גראַב שפיר-
לען און לאכען, און שמואל האָט גינומען אַטחמען
אַ בויסעל גרינגער.

איבערען פאַרק האָבען אַרומגישפאַצירט יום-
טוב-דיג צוגיפוצטע מיידלעך און בחורים. אַנדערע
האָבען גיבאַכט. אַנדערע האָבען גיוונגען און אַנ-
דערע גירעדט. ערטער-וויין אונטער בוימער איז מען
גיוועסען גאַנצע קאָמפאַניעס ווייס. אַרום אַ שיינע
מיידעל פלענען זיך אַ סך בחורים צוזאַמענקלייבען
און אַרום אַ שיינעם בחור פלענען אַרום טאַנצען יונגע
מיידלעך.

ווייט ערנען פון אונטער אַ בויס האָט זיך
איבער'ן פאַרק גיטראַגען אַ טרויעריגער געזאַנג פון
אַן אַרבייטער ברוסט. ניט ווייט האָט איינער גע-
שפיעלט אויף אַ פידעל. שרה האָט דאָס אַלעס בע-
קוט און בעטראַכט. איהר כעס איז אָפּגיגאַנגען...
דיא האַרץ האָט אפילו איהר עפעס אָנניפאָנגען
וועה צו טאָן... אַבער דאָס איז גיווען אַ ווייטאַג
ניט פון כעס. זיא האָט עפעס אָנגיהויבען פער
נאַנדער צוקלייבען איהר לעבען..... און איהר איז
גיוואָרען ביטער..... איהר האָט אָנניפאָנגען צו

עסען... אָבער וואָס זאָל מען טאָן? — האָט גי-
פרענט דער פערלערענער שמואל.

— ווי'הייסט וואָס? — האָט שוין געשריען
שרה — אַ היים! דיא מינוט אַ היים.

שמואל האָט גלייך גינמען דיא וויינענדיגע
קינדער אויף דיא הענט..... און מען איז אַרויס

פון פאַרק. . . פאַהרענדיג צוריק האָט שרה דעם מאָן
ניט גישאַלטען; זיא האָט איהם אָבער גיזאָגט. אז

קומענדיג אַ היים וועט זיא זיך מיט איהם אָברעכענען.
— איך וועל דיר בעצאָהלען — האט זיא גע-

זאָגט — פאַר דער אטלעסענער קלייד, פאַר דעם
האַנד בייטיל, פאַר דעם פיין עפּעל, פאַר דיא באַנאַ-

נעס, פאַר דיא מילך, פאַר דעם גאַנצען פּיקניק,
פאַר דעם גאַנצען ביטערען לעבען. . .

— שריי, שריי, מיין ווייב! — האָט שמואל גי-
ענטפּערט — דו ביסט גירעכט? שרים ווייסען

וואס מיר האט זיך פערוואָלט. . . אַ פּיקניק! . . .
פרעג, וואס ווען? . . . איך בין אַ פינסטערער אַ ביה

טערער ארבייטער. . . דאַרף איך מעהר אז וועגען
דעם שאַפ ניט טראַכטען.....

קומענדיג אַ היים, האט שרה מקיים גיווען
איהרע ווערטער. שמואל'ן האָט זיך גיוואָלט עסען

אַקוראט וויא אין סלעק צייט, נור איהם איז
שוין ניט גיווען צום עסען. ער האָט זיך אוועקגילייגט

אין בעט אַ הונגעריגער און אַ גאַנצע נאַכט האָט ער
פון שלאָף גירעדט:

„אי אַ פּיקניק, אי אַ פּיקניק! . . .“

ז. ליבין

— איך וועל געהען צום בופעט קויפּען אַ גלאָז
מילך מיט אַ פאַר זעמיל האָט שמואל גיזאָגט צו
זיין ווייב.

— געלט האָסטו דען? — האָט שרה גיפרענט —
דאַכט זיך אויסגעבייטעלט זיך אין גאַנצען איבער דיין

פּיקניק.
— פראַגען ביי מיר אַקוראט פינף סענט אי-

בעריגע.
— נו טאָ גיי שנעל — האָט שרה גיזאָגט. זעהסט

דאָך אז די קינדערלעך שטייען געפּעך פערשטאַכטע.
שמואל איז צוגיגאַנגען צום בופעט און האָט אַ

פרעג גיטאָן וויפּעל עס קאָסט אַ גלאָז מילך מיט
אַ פאַר זעמיל.

— צוואַנציג סענט, מיסטער. האָט דער בור-
פּעטיטיק גיענטפּערט.

שמואל איז אָפּגישרונגען וויא אַן אָפּגעכריה-
טער. ער איז צוגיגאַנגען צו שרה'ן מיט אַן אַראַפּ-

גילאָזענע קאַפּ.
— נו וואָס, שליםמול, וואו איז דיא מילך? —

האָט שרה גיפרענט?
— ער בעט צוואַנציג סענט.....

— צוואַנציג סענט פאַר אַ גלאָז מילך מיט אַ
זעמיל. . . וואָס ביסטו עפּעס מאַנטויפּאַר — האָט

שוין שרה ניט אַייגנשאַלטען זיך — מען וועט דאָך
אונז ברייך דל שטעלען! פאַהר נאָך אַ מאַק אויף אַ

פּיקניק, וועקען מיר כּווען דיא איבעריגע בעפּעכעס
פערקויפּען.

דיא קינדער האָבען ניט אויפגיהערט בעטען

Alexander Jonas.

מיין ערשטער טריט צום סאציאליזמוס.

שאכער-מאכער, און אלע אנדערע ברייטע געלט-זעק, — לואיס פילליפ, דער צווייגנ-ברודער פון אונזער הויך-רעספעקטאבלען טראסט-פרעזידענט, קליוולענד, איז אנטלאפען נאך לאנדאן, וואו ער האט זיינע געבעך שווער פארהארגעוועטע מיליאנען אוועקגעלייגט אין דיא בענק און ענגלאנד. דיא פריהערדיגע פארזיכער רעוואלוציאנען האבען מיט זייער ווירקונג קום אריבערגעגרייכט דעם פראג-צווישען גרענעץ. גאנץ אנדערס איז עס אבער ניווען מיט דיא פעברואר רעוואלוציאן פון יאָהר 1848: זיא האט גיפונען אַ הויכען אַבקלאנג אין גאנץ אייראָפּא אומעטום האט גידונערט און גע-קראכט — אין שפּאַניע, אין איטאַליע, אין וועסט-דייטשלאנד, און זייד-דייטשלאנד, אין עסטרייך, — וואו דיא בלוטיגע מערץ טעג האבען געדינעט אלס אַ הקדמה צו אַ גרויסע רעוואלוציאנערע דראַמאַ, — און, ענדליך, אין מיין גיבורטסשטאָרט. בערלין, וואו דען 18-טען און 19-טען מערץ האט אויסגעבראָ-כען איינער פון דיא בלוטיגסטע אויפשטאנדען, וועלכער איז ווען עס-איז גיקרוינט ניווען מיט דעם זיעג פון פּאַלק. דאָ ווא אומעטום, זיינען דאָס ניווען וויא דער פּאָעט זאָגט,

„...פּראָלעטאַריע-הערצער,

וועלכע האבען פול מיט האפנונג ערוואכט
„אין יאָהר אכצעה-הונדערט-פערציג און אכט.“
דער צוועלף-יעהריגער קנאבע, וועלכער איז ניווען גיבארען און ערצויגען אין דעם שוים פון אַ פאַמיליע, וואָס איז ניווען אָנגעפיקט מיט דעם בעוואוסטזיין פון דעם בורזשואַ-שטאַנד, און וועל-

דאָס איז ניוועזען דער וואונדערבארער פריה-לינג פון יאָהר 1848. זיין הייסער הויך האט זיך אריבערגעטראָגען איבער אייראָפּא, און אומעטום האט ער דעם אייז צושטאַלצען. איבער נאכט זיינע, דיא טייכעלעך איבערגעפילט ניוואָרען און מיט אַ צישעריי און גערויש האבען זיי זיך גינאָסען אין דעם שטראָם אריין. דער שטראָם איז מיט געפילדער און רעש גישטוינען און גישטוינען, ביז וויא אַ אי-בערקוועלענדער ים, האט ער צומטראָגען אלע שטע-רונגען און זיך ווייט אויסערן לאנד צופלייצט. דאן האבען גינומען ציטערען טהראָנען; דאן האבען אָנגיהויבען פון שרעק צו קלאפען דיא מיט זינד איבערגילאָדענע הערצער פון דיא גרויסע און גרויס-ארטיגע פון דער וועלט — אזש פון ליסאבאָן ביז צו דעם אין אייז געשמירטען כט. פעטערסבורג, — וואָריס „אפילו אין רוסלאנד קומט דער פריהלינג; זאָגאר אויף דעם געוואַ טייף צוגייט דער אייז“, — וויא פריילינגאטה זינגט אין זיין פרעכטיגע ליעד „דער אייז-פאַרצייג“.

פאַרזי, וועלכע איז דאן ניווען דאָס הארץ פון דער רעוואלוציאנערער מענשהייט, איז צו יענער צייט נאך אַ מאָל אין שלאכט גינאָנגען, און דאָס אַרבייטענדע פאַלק האט ווידער זיין בלוט גע-שפּריצט, — בלוז אום נאכהער זאָל דיא מעכטיג ניוואָרענע בורזשואַזיי ביי איהם זיא פרוכט פון דעם זיעג אוועקרויבען. דען 24-טען פעברואר האט מען אין פאַרזי ערקלערט דיא רעפּובליק, און לואיס פילליפ, אין נאָמען דער קעניג פון אלע פראנצויז-זען, אָבער, אין אמת'ן, דער קעניג פון דיא בערוע-

„דיא פירשטען האָבען זייער צוואַג ניט גיהאלטען!“ — האָט ער אויסגעשריען, צו דיא איבערראשונג און ענטציקונג פון זיינע מיט גישפאנטע אויפמערקזאמ-קייט האָרענדע שיללער — „דיא פעלקער האָבען זייער בלוט אומזיסט פארשפריצט. אין גאנץ איי-ראַפּא האָרט דיא רוסישע קונטע. ביז דער רוסי-שער צאר וועט ניט פערניכטעט ווערען, וועט דיא פרייהייט ניט אַנקומען. דער קאמפף גענען דער צאר-טיראניי מוז און וועט זיך אָנגיפאנגען, און דאָס ערשט וועט זיין דער אמת'ער פרייהייטס קאמפף.“

נאָך דעם זיענ פון דיא רעאקצאָן, פון דיא געגנער פון דעם רעוואָלוציאָנערען פאָלק, איז לאַ דענבורג פערפלאַנטערט גיוואָרען אין אַ הויף-פער-ראַטה-פראָצעס, אין וועלכען עס זיינען אויף פאָר-גיכומען, אין דיא ראָללע פון עדות, עטליכע פולווער-באַמבעס, און ער איז גיווען אָבענמשפט אויף עטליכע יאָהר גיפּענגניס. ווען זיין טערמין האָט זיך גיענ-דינט און מען האָט איהם אַרויסגילאָזען, איז ער אַוועק נאָך דער שווייץ, וואו ער האָט רעדאקטירט אַ סאַציאַל-דעמאָקראַטישע צייטונג מיט דעם נאָמען „דער פּעק-איינען“. שפעכער, ווען ער איז שוין זעהר אַלט גיוואָרען, האָט ער זיך אומגינקערט נאָך בערלין, וואו, — פון היינט מיט אַ יאָהר צעהן צוריק איז ער גישטאַרבן.

דער צווייטער פון דיא דריי לעהרער, איז גיווען גערקע. ער האָט גיגעפּען אונטערריכט אין מאַטעמאַטיק, און, הגם זיין געגענשטאַנד איז גיווען אַ טרוקענער און ער האָט ניט צו טאָן מיט גיזעלשאפטליכע פראָגען, האָבען זיינע שיללער פון איהם דאָך אָפט גיהערט רייד פון אַ העכסט רע-וואָלוציאָנערען באַראַקטער. ער איז גיווען פאָרווי-קעלט אין דעם זעלבנען פראָצעס מיט לאדענבורג'ען און איז אויף פּעראורטיילט גיווען אויף גיפּענגניס. אַרויסקומענדיג פון פּערהאפטונג, האָט ער עמיגרירט נאָך אַמעריקא. איך האָב איהם גיטראָפּען אין ניו-יאָרק אין יאָהר 1869, אַלס דירעקטאָר פון זיין

כער איז דאָן אַקערשט אַרויס פון אָנפאַנגס-שולע און האָט אַריינגיטראָטען אין דעם פערטען קלאַס פון דיא גימנאַזיום „צום גרויען קלויסטער“ — דיזער קנאַבע האָט וואָס אין בערלין איז דאָן פאָרגע-קומען קלאָר פערשטיין ניט גיקענט. דאָך ניט אין זיין פאַמיליע, ניט צווישען דיא אַנדערע מענשען, וועלכע האָבען איהם דאָן אַרומגערינגעלט, האָט נאָך גיהערשט דיא פערזונקענהייט, אין וועלכע דיא בורזשואז איז אַריינגיפאַלען שפּעטער, אונטער ביסמאַרק'ס פערדארבענדען איינפלוס. אין געגענ-טייל; דיא פאַמיליע האָט הויך גיהאלטען דיא בורזשואזישע פרייהייטס-אידעען, וויא זיי זיינען אין יענער צייט אויסגעדריקט גיווען אין דיא ווערק פון דיא יונגע פאָעטען און דיינקער, וויא היינע, בערנע און גוטסקאָו, און וויא זיי זיינען גיווען אָבענשפיר געלט אין דעם פאָליטישען לעבען פון ענגלאַנד אין פון דיא פּעראייניגטע שטאַטען. און אַ הויך דעם, האָט דער קנאַבע גיהאַט דריי לעהרער, וועלכע האָבען אין זיין האַרצען טועף איינגיפלאַנצט אַ ליעבע צו פרייהייט אין אַ גיהענדען האַס צו אַלע טיראַנען. דיזע דריי מענער, וועלכע דיא קאלטע ערר בעדעקט שוין לאַנג, זיינען ווערט איך זאָל דאָ וועגען זיי עטליכע ווערטער זאָגען.

לאַדענבורג איז איינער פון זיי. ער איז גיווען לעהרער אין דיא גימנאַזיום „צו דעם גרויען קלויסטער“, און זיין פּפליכט איז גיווען צו ער-קלערען דיא פאַסירונגען פון דער וועלט-געשיכטע. דיזע פּפליכט האָט ער ערפילט אויף אַזא אופן, דאָס היינט וואָלט מען איהם דערפאַר אָהן צווייפעל פון זיין שטעלע ענטזאָגט. ביז היינט — נאָך זעקס און פערציג יאָהרען — קלינגען מיר אין דיא אויערען דיא ווערטער, מיט וועלכע נאָך עטליכע וואָכען פאַר דער רעוואָלוציאָן האָט ער גישלאָסען אין ערקלערונג איבער דיא זאָגענאַנטע „פרייהייטס מלחמות.“*)

*) נאָפּעלאָן דער ערשטער האָט פאַרנומען פיעלע לענדער, דיא קעניגע און פרינצען פון דיזע לענדער האָ-בען זייערע פעלקער גירופּען צו קעמפּען פאַר דיא „בעפרייאונג“ פון זייערע פאָטער-לענדער פון דעם פּרעמד-דען טיראַן, און האָבען זיי דערביי צוגיזאָגט נאָכהער צו געבען פיעלע רעכטע און פּערגרינגערונגען. דיזע מלחמות געגען נאָפּאָלעאָן'ס הערשונג ווערען פון דיא קאנסערוואַ-טיווע היסטאָריקער גירופּען „פרייהייטס-מלחמות“. אין

אמת'ן אָפּער הייסט דאָס: מלחמות פאַר פרייהייט פון אַ פּרעמדען טיראַן אום ווידער אַריינצוקומען אין דיא שטיר-קענדע לאַפּעס פון דיא אייגענע דעספאָטען, וואָרים דיא קעניגע מיט דיא פרינצען האָבען אַפילו זייערע אייגענע פּערישפּריכונגען דערנאָך גיט מקיים גיווען. רעדאקצאָן.

ליטעכניסום און אין דעם שאַטען פון דעם קעניג-
ליכען שלאָס. דאָרטען, אין דיא בוך-קראָם, פלענען
יעדען טאָג נאָך מיטאַג זיך פערזאָמלען דיא שכנים
אין פלענען רײדען ווענען פאָליטיק. און ערגעץ אי
א ווינקענע פלעגט דערביי, שטיל אָבער צוהערענ-
דיג יעדעס וואָרט, זיצען דער קנאַפּע. יעצט קומען
דיזע פערזאָמלונגען מיר אויס וויא א קינדער-שפּיעג
אין פאָליטיק. דאָמאָלס אָבער האָבען דיזע נע-
שפּרעכען דעם קנאַפּע געקלונגען וויא א נייע
תורה, — דאָפעלט הייליג וויא דיא תורה, ווייל
עס איז גיווען געריכטעט גענען דיא הויכע און
מעכטיגע הערשער פון דער וועלט. שפּעטער האָ-
בען פון אייניגע פון דיא, וואָס פלענען קומען צו
דיזע פריוואַט-פערזאָמלונגען, זיך אפשר ענטווי-
קעלט קעניג-טרייע און איבערגעבענע העררען דינענער;
דאָמאָלס אָבער, ווען דיזע פאַרזער פערזאָר רע-
וואָלוציאָן האָט אין גאנץ דייטשלאַנד אויפגיוועקט
דעם רעבעלישען נייט, — דאן זיינען דיזע אלע גי-
ווען גוטע דעמאָקראַטען) און פאַר דאָס וואָס זיי
האָבען אונטער דעם וואָרט דעמאָקראַטי (פאָלקס-
הערשאַפט) פערשטאַנען, זיינען זיי גיווען בערייט צו
קעמפּען.

אזוי זיינען זיך דיזע קלונע און ווירדיגע לייט
איין מאָל געזעסען און געוואוינען דעם שיקאָל פון
דער וועלט. זיי זיינען געווען אין א הויכען, יום-
טובֿ-דיגען מוטה, וואָרים דאָס איז געוועזען דער
נאָכמיטאָג פון דעם גרויסען 18-טען מערץ פון
יאָהר 1848. קעניג פרידריך ווילהעלם דער פערטער
האָט זיך אזוי דערשראָקען פאַר דעם רעוואָלוציאָ-
נערען קראַף, וועלכער האָט צוטרייסעלט גאנץ
אייראָפּא, דאָס. פון אימה האָט ער דעם פאָלק
נאָכגעגעבען אַליין, וואָס ער האָט פערלאָנגט:
פרעססע-פרייהייט, פערזאָמלונגס פרייהייט, א פאַר-
לאַמענט און אנדערע שפּיעלצייגע, מיט וועלכע
דיא פעלקער פלענען דאן זיך אַמזירען. דיא
פריינדע, וועלכע פלענען זיך צוזאַמענקומען אין

אייגענע שולע פאַר דייטש-אַמעריקאַנישע קינדער.
פאַר עטליכע יאָהרען איז ער אויף צוריק-גיפּאָהרען
נאָך בערלין, וואו ער איז קורץ-נאָך דעם גישטאַרבען.
דער דריטער איז מיר גיווען דער לעבנסטער.
דאָס איז גיווען מיין פיאנאַל-לעהרער, א קליין גיוואָק-
סענער, עטוואָס קאָריקער — מיט א פרומע פליי-
צע, — אַידי מיט דעם נאָמען פילליפּ. זיין געזיכט
האָט גיטראָגען איינעם פון דיא אויסדריקע פון
ליידען, וועלכע מען זעהט אויף דיא פנים'ער פו-
פיעלע פון זיינע נאַציאָנס-ברידער. צוזאַמען מיט א
איידעלע, גוטע האַרץ האָט ער גיהאט א פרענע-
דיגען דורשט נאָך פרייהייט, וועלכער פלעגט זיך
אַפּט ארויסרייסען אין איבערקוועלענדע ווערטער.
צו יענער צייט האָבען דיא אידען אין פרייסען נאָך
ניט גיהאט קיין גלייכע רעכט מיט דיא קריסטליכע
בעזעלמערונג, און דיא פראגע ווענען דיא עמאַנ-
ציפּאַציאָן פון דיא אידען, ווענען געבען זיי דיא
רעכטע וואָס דיא קריסטען האָבען גיהאט, איז
דאן גיווען איינע פון דיא ברענענדע טאַגעס-פראַגען.
דיא אידען 'פון פויען האָבען אָבער פון דיזע
עמאַנציפּאַציאָן אַליין ניט גיוועלט הערען און
האָבען אין בערלין צוגעשיקט מאַסען פעטיציאָנען,
אין וועלכע זיי האָבען פראָטעסטירט גענען דיא
פּעוועגונג ווענען דעם. א, הייליגע, אָדער ריכטיג-
נער, אנהיייליגע פראָטעסטן פון דיא אונטער-
דריקטע פון אלע דורות! זיי האָבען זיך שוין אזוי
צוגעוואָהנט צו זייערע קייטען, אז זיי איז שווער
גיווען מיט זיי זיך צו זענענען!.....

דאָס ער איז ניט גיווען אנערקאַנט פאַר דעם
זעלבען מענטשען וויא אנדערע, — דאָס האָט פיליפּען
געדריקט דאָס האַרץ. „אלעקסאַנדער! אלעקסאַנ-
דער!“ — פלעגט ער אָפּט צו מיר זאָגען, — עס
קען אונטער מענטשען קיין פרייהייט ניט זיין, וואו
אלע קלאַסען זאָגען אין איהר א טייל ניט האָבען.
דו וועסט נאָך דערלעבען צו זעהען, דאָס איף האָב
רעכט.

אָבער אויסער זיינע דריי לעהרער האָט דער
קנאַפּע גיהאט נאָך א קוואַל פון פאָליטישע בע-
לעהרונג: זיין פאָטער'ס בוך-האַנדלונג. דיא קלייט,
און, איבער איהר, דיא פאמיליעס וואָהנונג, זיינען
יווען אויף ווערדע שטראַסע, אַנקענען דעם פאָ-

(*) דער וואָרט „דעמאָקראַטי“ הייסט אייגענטליך
אזעלכער וואָס גלויבט און דיא הערשאַפט פון פאָלק
און איז געגען מאַנאַרכישע טיראַניי. דיא אַמעריקאַנער
פאַרטיי, וועלכע רופט זיך „דעמאָקראַטי“ פאַרמאָקט
אַלץ איהרע שמוציגען פנים מיט א פאלישען נאָמען.

וויקעלט א ריהרענדע דראמא, פון וועלכע ביי דעם קנאבע איז דאס הארץ שטיל געבליבען. — א דראמא וואס דיא עראינגערונגען פון איהר וועט ער אין זיך טראגען כל זמן ער וועט לעבען. פון דעם בריק אויף דיא ווערדע-שטראסע, פארביי דעם אינגעל, האט גישטראמט א געוואלטענע מאסע מענשען. אזוי וויא גיהנם משחיתים וואלטען זיי שמייסען, זיינען זיי געלוינען — יונג און אלט, כעננער און פרויען — פון אלערליי קלאסען. זיינען דיזע געזיכטען, — פארזעהרעטע פון שרעק און פון אננכט און אין דיזע פארזעהרונג פארשטיינערטע, — זיינען דאס גיווען געזיכטען פון מענשען אדער פון גייס-טער, וואס ווערען אומגעטריבען אין גיהנם? א טרויעריגעס בילד איז דאס גיוועזען, הויפטזעכליך, ווייל דיא ערשטע מאסען זיינען פון שרעק גילאפען אהן שום געשריי, אהן א קול, — וויא דיא שטומע. דערנאך אבער, ווען דיא לויפערדע קופעס זיינען געדיכטער געווארען, האט זיך אויפגיהויבען א פירכטעליכער געשריי: „פערראטה, פערראטה! מען שיסט אויף אונז! מיר זיינען פערראטהען! ראכע! ראכע! ראכע!“ און וויא טיפלען האבען זיי גימאכט מיט דיא הענט אין דער לופטען, דאס אלעס האט גידויערט בלויז עטליכע מינוטען, דאן איז שטיל געווארען, מיידט שטיל. אין א רגע איז פארשלאסען געווארען טיר און טויער, אין יעדע הויז און אין יעדע קלייט. וויא אזוי איך בין צוריק אהיים גיקומען, ווייס איך ניט. איך דערמאן זיך בלויז, וויא איך בין מיט מיינע שוועסטער גישטא-נען ביין פענסטער פון אונזער וואנהינג און מיר הא-בען ארונטער גיקוקט אויף'ן גאס. מיר האבען דערהערט טריט פון פערד, און גאלד איז פאר-בייגאנגען א עסקאדראן דראגונען, רייטענדיג צום שלאס צו. זיי האבען גיפרופט בעפאלען אויף א באריקאדע, וועלכע דיא בירגער האבען אויף'ניד אויפגישטעלט, און זיינען גיווען צוריק-גישלאגען. פון הינטען, נאך דעם עסקאדראן, האט מען גע-פיהרט צוויי פערד מיט ליידענע זאטלען. דיא צוויי דראגונען, וואס זיינען פריהער אין דיזע זאטלען גיזעסען, זיינען גיפאלען ביי דער באריקאדע. „אראפ פון פענסטער!“ האבען דיא פארביירייטענדע דרא-גונען גינומען שרייען צו מיר מיט מיינע שוועסטער,

מיין פאטער'ס קלייט, — דיא בראווע גוטע בערלי-נער בורזשואס — האבען געמיינט, אז אלץ וועט שוין זיין רעכט און שיין און האבען זיך געפרייט הויפטזעכליך ווייל פרייסען איז געווען דיא איינ-ציגע לאנד, וועלכע האט דאס אלץ בעקומען גאר אהן שום בלוט-פערניסונג; — דאס איז ביי זיי געווען וויכטיגער פון אלץ, וויא איך עראינגער זיך דייטליך. היינט שטעלט איך פאר וויא שרעק-ליך זיי איז געווען, ווען מען האט זיי פון דיזען חלום פלוצלינג אויפגעריסען.

אזוי וויא היינט געדיינט איך דאס. מיין לעהרער פילליפ איז אריין אין קראם און האט מיך גערופען אויף דעם צווייטען עטאזש, אין אונזער וואנהונג, מיין פיאנא לעקציאן מיר צו געבען. איך בין געווען זעהר אונצופרידען. מוזיק איז מיר אין זינען ניט געלעגען. איך האב געוואלט בלייבען אין קלייט און צוהערען דעם געשפרעך. און וויא גרויס איז געווען מיין פרייד, ווען מיין פאטער האט דעם לעהרער פריינדליך איינגעלאד-דען א פערטעל שטונדע מיט דער געזעשאפט צו פערוויילען און א'ן אנטהאלט צו נעמען אין דיא דיכוסיאן! איך האב ערווארטעט דיא אינטערע-סאנטסטע פאליטישע רייד צו הערען. עס איז אבער אויסגעקומען גאנץ אנדערס, וויא מיר האבען זיך געריכט. פלוצלינג איז אריינגעקומען איינער פון דיא שטענדיגע אנטהאלט-נעמער אין דיזע געשפרעכען און האט מיטגעטיילט א שרעק-ליכע בשורה. ער האט דערציילט, אז ער האט זיך געהיילט צום שלאס-פלאץ, וואו עס האט זיך פערזאמעלט א'ן אונגעהייערע מענגע פון מענשען „פון דיא בעסטע קלאסען“, אום דעם קעניג צו בעדאנקען פאר זיין מתנה. אין מיטען דערינען האט ער דערהערט א שיסעריי, און האט געזעהן, וויא קאוואלעריע לאזט זיך אויף דיא פרידליכע בירגער. ער האט קום אוספייטעט זיך ארויסצודרייען און צו קומען אין קלייט אריין. ער האט אבער מורא, אז עס וועט זיך אפטאן עפעס געפעהרליכעס.

זיינע ווערטער זיינען דא פארטויבט געווארען פון א שרעקליכען געלארם, וועלכער האט זיך דער-הערט פון גאס. מיר זיינען אלע ארויסגילאפען פון קראם, און פאר אונזערע אויגען האט זיך אויפגע-

ווענען וועלכען דיזע שירות דערציילען, זיך געשייגט.
רען אין דיא דענסט פיר פרייהייט. אין דעם קאמפף
גענען טיראנען זיין לעבען אפצוגעבען. „פרייהייט!
— טיראנען!“ דער, וואס וואנדערט יעצט אין דיא
שטעטע נאכמיטאגשטונדען פון לעבען, געפינט
אין דיזע ווערטער א גאנץ אנדערע בעדייטונג, וויא
דער ענטוואסטישער קנאבע פון 1848. אבער אפ-
וואהל דיא ציעלע פון דעם גאנג פון דער געשיכט-
ליכער ענטוויקלונג זיינען ביי איהם, דורך דיא בע-
לייכטונג פון וויסנשאפט, גאנץ אנדערש גיווארן.
— זיינען זיינע שטענדיגען דאך דיזעלבע געבליבען;
און יעדער, וואס האט זיין נרר אוי געהאלטען וויא
ער, מעג אין דעם א קוואל פון צופרידענהייט גע-
פינען.

דער פרייהלינג און דער זומער פון דעם יאָהר
1848 האָבען פאר דעם קנאבע, וויא פאר הונ-
דערטע טויזענדע זיין גלייכען, געהאט דיא בעדיי-
טונג פון א פארשולע צו דעם בעגריף פון דעם,
וואס מען רופט פאָרמיטשעס לעבען. דאָס אויסז-
האָב דיא אייגענע גרענעצען פון דער פאמיליע און
פריינדע זיינען אויף דאָ זאכען, וועלכע פאָרערען,
אז מען זאָג אין זיי אנטײל נעמען. — ניין, זאכען,
וואס אונטער געוויסען אומשטענדען ווערן געהאל-
טען בילכער פאר אלע אנדערע אינטערעסען. —
דאָס האָבען דיא פאצירונגען פון יענע רעוואָל-
וציאָנערע צייטען גילערענט פיעל איינדרונגיכער
וויא דאָס איז מעגליך פאר רוהיגע טעג. דיא פיעלע
פערזאנלונגען, וועלכע זיינען דאן אָבגעהאלטען גיווען
אויף דיא אָפגעע פלעצער פון בערקין, דיא פארא-
דען פון פאָלק און פין דיא פאָלקס-מיליין, דיא
עפענטליכע פראָצעסיאָנען פון דיא פאָליטישע קל-
בען און פון ארבייטער פערבאנדען, דיא אָפגע-
הליינע צוואמענשטויסען מיט דער פאָליציי, און,
ענדליך, דאָס, וואס דיא נאסען זיינען גיווען פולל
מיט פלאקאטען — רעוואָלוציאָנערע און בערוה-
גענדע — דאָס אללעס האָט צוואמענשטעלט א
בילד. וועלכער האָט גיקאָוען א טעפען איינדרוק
און וועלכער האָט געהאט א גרויסע בעדייטונג אַלס
אין ערציהונגס-מיטעל.

אין זאך איז דעם קנאבע גיווען קעה. פאר
איהם זיינען גיווען בלויו צוויי פארטייען: דאָס פאָלק,

מאכענדיג אויף אונז מיט זייערע קורצע ביסקלעך.
דיזע סצענע פון דעם וועלטס-היסטאָרישען מאָמענט
איז ביי מיר אין הארצען געבליבען. דאָס איז גע-
ווען דער אָנפאנג פון דיא מערדירעוואָלוציאָן.

אום ניט צו פיעל פלאצן צו פארנעהמען, וועל
איך דיא פאלגענדע פאצירונגען בעשרייבען אין
קורצען. דער קאמפף מיט דעם קעניג'ס חי-האָט
געדייערט פון דעם 18טען מערץ, שבת, דיא גאנצע
נאכט, ביז זאנטאג. דאן איז אויף א קורצע צייט
אָנגיקומען וואפען-רוהע. נאכהער האָט זיך דיא
שאַכט ווידער צופלאקערט. ביז ענדליך, מאָנטאג,
ארום עלף. אוהר נאכמיטאג, האָט דער קעניג דעם
קאמפף אויפגיגעבען, און האָט דיא סאָלדאטען
ארויסגעשיקט פון שטאָדט. דאָס פאָלק איז מיט
פרייד-גישרייען אראָפּ פון דיא באַריקאדען, און
האָט אָנגעפיללט אלע גאסען פרייענדיג זיך מיט
דעם דורך בלוט ערוואָרבענעם נצחון.

ביי אונז אין שטוב איז מען דיא גאנצע נאכט
פון קאמפף גיווען אויף. דיא הויז האָט זיך גיפונען
אין רעכטען מיטען שטאָט, נאָהענט לעבען דעם
קעניג'ס שטאָט, אויף א פלאצן, וועלכען דיא סאָל-
דאטען האָבען פערנומען. דאָ איז דעריבער גיווען
א פונקט, פון וועלכען עס איז גיווען זיכער און
לייכט צו בעאבאכטען דיא רעוואָלוציאָן-שאַכט.
דער בעל-הבית פון דיא הויז מיט זיין פאמיליע (אונז-
זערע אייגנציע מיטוואָהנער) און אונזער פאמיליע
האָבען דיא גאנצע נאכט פארבראכט אויפ'ן דאָך,
פון וועלכען מיר האָבען גיגענט אלץ הערען און
זעהן. דיא געדיכטע, מיט א מאָל קנאקענדע שר-
סעריי פון דיא סאָלדאטען, דיא אָבגיוונדערטע, אָהן
אָרדנונג הילכענדרע סלעפ פון די רעוואָלוציאָנערע'ס
ביסקען און פיסטאָלעטען, און דיא טעפע דונער-
שטימע פון דיא קאנאָנע — דאָס אלעס האָבען מיר
גיפונט דייטליך אונטערשיידען.

אין מיטען נאכט איז דער צפון-זייט פון הימעל
בעדעקט גיוואָרן מיט א פלאמענדע רויטקייט. דאָס
איז גיווען דיא ווידער-שיון פון דעם פייער פון דיא
מיליטער הייזער, וועלכע דאָס פאָלק האָט אונטער-
געצונדען. און וועהרענד דיווער פלאקער האָט ביידע
בורזשוא פאמיליען אָנגעזילט מיט שרעק — מיט
מעהר שרעק וויא דיא שיסעריי — האָט דער קנאבע,

דיא ארבייטער נאָך מעהר זיין? דעם ראדיקאלס-טען אויסדרוק פון זיין איבערצייגונג האָט דער קנאָבע גיגעבען אין דיא ערשטע געדיכט, וואָס ער האָט מיט זיין קינדערשע פעדער געשריבען. טראָץ געטהען, וועלכער זאָגט דאָס „א פאָרטישע ליעד איז א העסליכע ליעד“, האָט דער קנאָבע זיין ליעד גע-האַלטען פאַר אַ גאַנץ שיינע. דיזע ליעד האָט זיך גיערניגט מיט דיא ווערטער: „גידער מיט דעם קעניג! וויואַט, האָך דיא רעפּובליק!“ זיין פאָטער איז נאָך דאַמאָלס אין האַרצען, ווייניגסטענס, גיווען אַ רעפּובליקאַנער, און פון דעסטוועגען האָט ער אויף איהם פאַר דיזע ליעד ביז אָנגעשריען. אויף דיא קשיא אָבער וואָרום דיא ציוויל-געקליידעטע נופא זיינען אויך צוטיילט אויף צוויי פיינדליכע פאַרטייען? — אויף דיזע קשיא האָט דער אָנשריייען ניט געהאַלפּען דעם קנאָבע ענטפערן.

ענדליך אין אָקטאָבער איז דער אַנטוואָרט אויף דיזע פראַגע פאַר איהם גיקומען. אין פערלויף פון דעם זומער זיינען דיא צוואַנענשטויסען צווישען דיא בורזשואַזי און דיא ארבייטער געוואָרען מעה-רער און שטאַרקער. ווען הערסט אַז אָנגיקומען, האָט אַ גרויסע צאָהל גאַס-ארבייטער, וועלכע זיי-נען גיווען בעשעפטיגט פון שטאָדט אויסצולייגען נייע שטראָסען אויף דעם זאָגנאַנטען קעפּעניקער פעלד, ביי דיא שטאָדט גיפאָרדערט אַ העכערונג אין זייער קוין. דיא „הויף געוויפטע“ שטאָדט-רע-גירונג האָט זיי גלייף אין דיזען פערלאַנג ענטזאָגט. דיא ארבייטער האָבען זיך פערזאַמעלט צו בע-שפּרעכען, וואָס ווייטער צו טאָן. דאָס האָט דיא בורזשואַזישע שטאָדט-רעגירונג שוין, נאטירליך, ניט גיקענט ליידען, — עס מאכט ניט אויס וואָס פאַר דיא פרייהייט, וועלכע דיא בורזשואַזי האָט גיקראָגען פון דעם קאַמפּף פון דעם 18טען און 19טען מערץ, האָבען דיא ארבייטער זייער בלוט גיגאָסען. דיא פאָליציי, וועלכע איז בעפאַלען אויף דיא פערזאַמעלטע ארבייטער, האָט זיך גלייף אומ-גיקעהרט מיט צובלוטיגטע קעפּ. צאָהלרייכע מויע-רער, צימער-לייט, און שראָסערס זיינען צוגישטאַנען צו דיא שטראָסען-ארבייטער, און עס האָט גינאמען שמעקען מיט אַן אויפשטאַנד. יעצט, נאטירליך, האָט דיא „אַרדנונג“ גימוזט וואָס גיכער בעזאָרגט.

פון איין זייט, און דיא רעגירונג מיט איהרע פאָר-שטייהער — דיא בעאַמטע, דיא מיליטער און דיא פאָליציי — פון דער אַנדערער זייט; און נאָך זיין קינדערשען בעגרייפן נאָך איז גיווען אַ גאַנץ איי-פאַכער אונטערשיידונגס-צייכען, וועלכער האָט גע-וויזען ווער עס גיהערט צו דעם פאָלק און ווער צו דער רעאַקציאָן — נעמליך: דיא אוניפאָרם, דיא סאַוואַנע קליידער, ביי איהם איז יעדער, וואָס האָט אַזעלכע קליידער גיטראָגען — צו אַ סאָלדאַט, צו אַ פאָליציסט, צו אַ בעאַמטער אין אַ אוניפאָרם — גיווען אַ ווערקצייג פון דעם טראָגן. יעדער מאַן, דאַנענען, וועלכער האָט גיטראָגען אַ ציוויל-ראָק, אָדער אַן אַרבייטס-בלוזה, איז ביי איהם גיווען פאַררעכענט פאַר אַ דעמאָקראַט און רעוואָלוציאָנער. וויא קומט עס אָבער, אַז וואָס ווייטער דער זומער האָט זיך גערוקט, האָבען גיטראָפּען אַלץ מעהר אַזעלכע פאַסירונגען, וועלכע האָבען מיט דיזען אויבענגיגעבענעם אונטערשייד צווישען דיא צוויי פאַרטייען זיך גאָר ניט געשטימט? וואָרים שוין אין דיא ערשטע וואָכען פון דיא רעוואָלוציאָן האָ-בען דיא ארבייטער אַ געוויסע זעלבסטשטענדיגע ראַלע געשפּיעלט. דאָ האָט זיך גיהערט, אַז צוואַנ-ציג טויזענד ארבייטער מאַרשירען צום שלאָס-פּלאַץ צו ערקלערען אַ רעפּובליק; דאָ האָבען דיא אַר-בייטער פון באָרסיניס לאָקאַמאַטיוו פאַבריק גע-מאַכט אַ בעזונדערע דעמאָנסטראַציאָן פאַר זיך; דאָ האָט דיא גרעכע טייל פון דיא בירגער-מיליץ בעוואַכט דעם שלאָס-פּלאַץ, ווייל זיי האָבען זיך „דערוואוסט“, דאָס דיא ארבייטער קלייבען זיך צו בעפאַלען אויף דיא מיטגלידער פון דיא קאָנסטי-טוציאָנעלע פערזאַמלונג, וועלכע האָט דאָן גיהאַט איהרע זיצונגען אין דעם קעניג'ס פאַלאַץ, און זיי צו שלאָגען דערפאַר וואָס אַנשטאָדט אַנגעמיינע, גלייכע, דירעקטע און סעקרעטע שטייגערעכט, געה-מען זיי אָן אַ וואַהליסיסטעם, וועלכער גיט שטימען נאָך דעם פערמעגען נאָך און וועלכע מאכט דיא שטייגערעכטע עפענטליך. — אַלואַ, הייסט עס, אַז עס זיינען דאָ צווייערליי רעוואָלוציאָנערען: דיא וואָס טראָגען בירגער קליידער און דיא וואָס טראָ-גען ארבייטער בלוזעס? דיא בירגערליכע דעמאָק-ראַטען זיינען דאָך רעפּובליקאַנער. וואָס-זשע קענען

בירגער האָבען זיך דאָס געגען דיעזען פערקאננ פון
דיא ארבייטער געשטעלט. ווארום? ווארום? צו
קריגען א'ן אנטווארט אויף דיעזע פראגע — דאָס
האָט דעם נאכדיינקענדען קנאבע לאַנג בעשעפֿ-
טיגט. מסתמא האָבען דיא בירגער דאָך א אינ-
טערעס פון דיא ארבייטער דיא ברויט צוריק צו
האַלטען... און וויעדער דריינגט זיך דיא גרויזאמע
פראגע: „ווארום?“ — ענדליך האָט דער קנאבע דעם
אנטווארט אויף דיעזע פראגע גענומען שפירען. ער
האָט אנגעהויבען צו בעגריפען, דאָס אומעטום
זיינען דאָ צוויי קלאסען, וועלכע זיינען אין זייערע
אינטערעסען אָבענטיילט אויף צוויי פינדליכע
לאַגערען — דער לאַגער פון דיא אויסבייטער און
דער לאַגער פון דיא אויסגעבייטעטע. דאָס איז
געווען דער ערשטער טריט וואָס ער האָט געשטעט
צו דעם סאציאליזמוס, עס איז אפילו געווען נאָך
אין אומזיכערער טריט, — דער קנאבע האָט מעהר
געשפירט וויא קלאָר פערשטאנען, — אָבער דויער
טריט האָט איהם געפיהרט ווייטער, ביז ער האָט
פאַרשטענדיג בעגריפען דיא נאנעז בערייטונג
פון דיא לעצטע שורות אין הערענעה'ס ארבייטער-
בונדליעד, אין וועלכע דער פאָעט רופט צו דעם
לוי־שקלאָף:

„ברעך דאָס דאָפּעל־יאָך אין צוויי,

„ברעך דיא נויט דער שטלאַפּעריי,

„ברעך דיא שטלאַפּעריי דער נויט,

„פרויט אין פרייהייט, פרייהייט אין ברויט!“

אלעקסאנדער יאָנאָס.

~~~~~

אין שפּעצערע ארטיקלען וועט גענאָסע יאָנאָס
פון זיין אייגענע ערפאָהרונג, געבען געשיכטליכעס
וועגען דיא סאציאליסטישע ענטוויקלונג פון דייטש-
לאַנד און פון אַמעריקא — גענאָסע יאָנאָס איז
נאָך אַמעריקא גיקומען אין דעם יאָהר 1869. צו
יענער צייט האָט אינזער גיטאָרבענער גענאָסע
דווי אין ניריאָרק רעדאקטירט דאָס ערשטע
דייטשע סאציאליסטישע טאגעבלאט אין אַמע-
ריקא — „דיא ארבייטער אוניאָן“. גענאָסע
יאָנאָס האָט גלייך נאָך זיין קומען אריינגיטראָטען
אין דער בעוועגונג, פון וועלכע דיא בלאט איז

ווערען. אין אלע בערלינער נאסען האָט מען גע-
קלאפּט טרעוואַגע, און דיא בורזשואס האָבען זיך
מיט זייערע ביקסען גילאָזט צו דעם פערזאמלונגס-
פלאץ. מיליין־פאטאליאנען נאָך מיליין־פאטאליא-
נען זיינען געשיקט גיווען צו דעם פלאץ פון „אויפֿ-
רוהר“. אויף דרעזדענער שטראסע האָבען דיא
ארבייטער אויפנישטעקט א גרויסע באַרריקאדע,
אום דער מיליין דעם צוגאנג צו דעם קעפּעניקער
פערל אָפּצושניידען. דאָ איז גיקומען צום קאמפּף.
דיא מיליין האָט גינומען שיסען. דיא שלעכט אָרער
גאָרניט בעוואַפענטע ארבייטער זיינען גיווען גע-
צוואונגען דיא באַרריקאדע צו פארלאָזען, און דער
„אויפֿשטאנד“ איז אין ווייניגע שטונדען אונטער-
דריקט גיווען.

דיווען טאָג, וויא אין דעם נאָכמיטאג פון 18טען
מעריי, בין איך מיט א גרופּע שכנים גישטאנען לע-
בען מיינ פאָטער'ס קראָם און האָב גיקוקט אויף
דיא מיליין, וואָס איז פאַרבייגאנגען. דאָ איז
פון דעם בריק אַנגיקומען א רעיונער מאַן מיט
א געדיכטע באָרד, מיט א הוילע קאָפּ און מיט
איינ האנט פארבונדען אין א ווייסע טוך. דאָס
איז גיווען א'ן ארבייטער, וועלכער איז פערוואונ-
דעט געוואָרען אין דעם קאמפּף ביי דער באַררי-
קאדע. דערווענדיג אונז, איז ער צוגינגאנען נעהר-
טער און, אַנווייזענדיג מיט דיא געוונטע האנט אויף
דיא פאַרביימאָרשירענדע פאטאליאנען, האָט ער
אויסגעשריען: „שיינע פרייהייטס־העלדען! כוואסטקע
בירגער, בילעבען! אויף אונבעוואַפענטע ארבייטער
צו שיסען דערפאַר, וואָס זיי ווילען מעהר ברויט!
אָבער געבסטען מאָל וועט שוין אנדערס זיין. געכס-
טען מאָל וועלען מיר אויף האָבען ביקסען“, און
סטראשענדיג מיט'ן האנט, איז ער אוועק ווייטער.
קיינער האָט איהם ניט גיצעפּעט.

אלוא האָבען דאָ בירגער געשאָסען אויף בירגער —
אויף ארבייטער, וועלכע זיינען דאָך אויף בירגער!
בירגער־בלוט איז געפלאָסען, און דאָך האָט דיא
אויפֿאַרמירטע רעאקציאָן קיין טייל אין דעם ניט
געהאַט. דיא ארבייטער האָבען אלוא אנדערע
אינטערעסען וויא דיא בירגער. זיי זיינען מיט
דיא פראָקלאַמירונג פון דיא רעפובליק ניט צו-
פרידען! זיי ווילען פריהער פון אלעס ברויט, און

גענינדעט דיא וועכענטליכע „ארבייטער שטימע“ אלס פארטיי-ארגאן מיט גענ. יאָנאָס אלס רעד-דאקטאָר, און פון דיוע פאָזיציאָן האָט גענ. יאָנאָס פיעל מיטגעווינקט צו דיא גרינדונג פון דיא „פאָלקס-צייטונג“, וועלכע האָט ערשינען דען 28טען יאנואר 1878 און פון וועלכע ער איז גיווען שעה-רעדאקטאָר פון יענעם טאָג ביז דעם יאָהר 1890. דיא ווייטערע טהעטיגקייט פון דיווען הויך-גיאכטעטען און אלגעמיינדעליכטען גענאָסע אונזערען איז דיא לעזער פון דיא „צוקונפסט“ גוט בעקאנט.

דיא רעדאקציע.

גיווען דער אָרגאן און האָט אַרומגרייזט, האַלטענדיג רעדעס, אַנימירענדיג פאַר דיא צייטונג און שרייבענדיג אין איהר. דיא דייטשע ארבייטער פון אמעריקא זיינען נאָך אָבער דאָן ניט גיווען פער-טיג צו אַ ריין סאָציאליסטישע בלאט, און אין 1871 האָט זיא גימוזט אויפהערען צו ערשיינען. דיא סאָציאליסטישע אַרבייטער פאַרטיי איז גענינדעט גיווען אין 1874, און יאָנאָס האָט אין איהר אַריינגיטראָטען אונטער איהרע ערשטע מיטגלידער. אין 1877 האָט דער נאציאנאל-עקווקוטיוו קאמיטעט פון דער פארטיי

א פאַר ווערטער איבער דיא ענטוויקלונג פון בעללעטעריסטיק*).

א פלאץ; וואָרים אונז פאַרשטעלענדיג דאָס לעבען אויף אַ מיניאטור-בייד, אויף אַ בילד אין אַ פיעל פאַרקלערטע מאַס, גיט זיא אונז דיא מעגליכקייט צו זעהן און צו בענעהמען דיא שייכות צווישען מענשען און זאכען. — דיא שייכות, וועלכע אויף דיא שנעל פאַרבילדיגע דע גרויסע בילדער פון דער פאַנאָראַמא פון דער ווירקליכקייט איז אונז אַפט שווער צו בעמערקען. דיא בעללעטעריסטיק איז אין גאנצען קונסט, אָבער צו דער זעלבער צייט איז זיא אויך אויף האַלב וויסענשאַפט. אין אמת'ן אָהן דיא בעקאנטשאַפט מיט שייכות'ען, מיט פערד העלטניסען, וועלכע מיר קריגען פון דיא בעסטע זאָרטען בעללעטעריסטיק, זיינען פיעל וויסענשאַפט-ליכע ווארהייטע בלויז האַלבע ווארהייטען, וואָרים ווארהייט איז קיין מאָל ניט אַבסאָלוט, זאָנדרען אימער פערהעלטניסמעסיג; זיא איז „וואהר“ אין געוויסע בעזיהונגען, אין אַ געוויסע שייכות צו אַנ-דערע זאכען.

איבער דעם טויער פון דעם פֿעריסטיל אויף דער שיקאגאָער אויסשטעלונג איז גיווען אויפגע-שריבען: „לערענט דיא ווארהייט, און דיא וואר-הייט וועט אויף פריי מאכען“. נו, בעללעטעריסטיק

אייניגע קענען זיך קלערען, אז אין דיא היינ-טיגע פאַרהאָוועטע און פאַרהאַרעוועטע וועלט איז נאָר קיין פלאץ ניטאָ פאַר בעללעטעריסטיק. „ווען איינער וויל עפעס שרייבען“, וועלען אַזעלכע מענ-שען אפּשר זאָגען, „טאָ זאָך ער שרייבען עפעס אַזעלכעס, וואָס וועט צוגעבען צו אונזער וויסען, צו אונזער קענטעניס; און ניט פאַרבריינגען דיא צייט אין שטעלען אויף פאַפּיער ענטוועדער דאָס, וואָס טרעפט נאָר קיין מאָל ניט, אָדער וואָס טרעפט אזוי אָפט, אז עס איז נאָר ניט כדאי צו שיינקען אונזער אויפמערקזאמקייט צו דעם“. דער וואָס זאָגט דאָס, דאַרף זיך אָבער שטעלען דיא פראַגע: צוגעבען צו אונזער וויסען וועגען וואָס? פּילייכט מיינט מען מיט דעם אויף אונ-זער וויסען, אונזער קענען זיך אליין, דיא מענטשליכע וועלט, דיא גיזעלשאַפט, אין וועלכע מיר לעבען? אויב אזוי, דאָן איז פאַר דיא בעללעטעריסטיק יע דאָ

(*) דאָס איז אַ פראַנצויזישער וואָרט, וועלכער ווער-טערליך פערזיט: שוין-געשריבענע ווערק. מיינען מיינט מען אָבער מיט דעם וואָרט בעללעטעריסטיק מיינט מענס דיא ליטעראַטור פון ראַמאַנען, ערצילונגען, דראַ-מאַטישע ווערק, געדיכטע א. ד. ג.

אינטריגען, צום ביישפיעל, וועלכע דיא פערשידענע געטער פיהרען צווישען זיך אין דיוע באַבע מעשיות, זיינען שפיגלען פון מלחמות, ראַמאָנען און אינטריגען, וועלכע דיא מענשען, וואָס האָבען נילעכט אַ דער צייט, ווען דיוע מעשיות זיינען בעשאַפֿען גיוואָרען, האָבען געפיהרט צווישען זיך. דיוע פאַר-צייטיגע באַבע מעשיות זיינען אַלאָ אַויף פאַר אונז אַ קוואַל פון וויסען — פון וויסען וועגען דיא שייכות צווישען דיא פאַרצייטיגע מענשען צווישען זיך, וויא אַויף צווישען זיי און דיא אומשטענדען, וועלכע האָבען זיי אַרומגערינגעלט.

שפעטער האָט מען גינומען פלעכטען פאַעטישע בילדער פון מעשיות פון דער געשיכטע. היסטאָרישע פערזאָנען זיינען געווען דיא העלדען און היסטאָרישע פאַקטען — דיא אָסאָווע, אַויף וועלכע דעם פאַעט'ס כח הרמיון האָט געוועבט זיינע אויסגע-קלערטע פאַססירונגען און סצענעס. און דיוע מעשיות גיבען אַויף צו צו אונזער וויסען. זיי העלפֿען אונז פאַרשטיין און דייטליך זיך פאַרשטעל-לען דיא טרוקענע פאַקטען פון דער געשיכטע אין דיא צייט, אין וועלכע זיי זיינען פאַרגעקומען.

צו ערשט האָבען זיך אַועלכע היסטאָרישע ערציי-לונגען בעשעפטיגט בלויז מיט דעם לעבען פון קעניגע; אָבער ביסלעך-ווייז האָבען זיי גענומען פאַרשטעלען אלע קלאַסען פון דער געזעלשאַפֿט, וועגען וועלכע זיי האָבען דערציילט, ביז היינט האָבען מיר שוין ראַמאָנען און ערציילונגען פון דעם לעבען פון דיא אַרבייטענדע, — פון דיא געזעלשאַפֿט'ס קנעכט.

אַיך האָב אַ מאָל געהערט וויא אַ דייטשער פראָפּעסאָר, וועלכער איז ניט קיין סאָציאליסט, און אַויף ניט זאָגן קיין גלויבער אין פאָלקס-זערשאַפֿט, האָט געזאָגט: „דער באַראַקטיריסטישער צייכע פון אונזער דור בעשטייט אין דעם, דאָס מענשען האָבען אַ נייגונג צו פאַרשען דיא נידעריגסטע בעדינגונגען פון דעם מענטליכען לעבען“, און דאָס שפיגעלט זיך אָפּ אין דיא קונסט, אין וועלכע דיא בעלעטריסטיק איז בלויז איינע פון עטליכע אַב-טיילונגען.

דיא מאַהלעריי פלעגט אַ מאָל זיך בעשעפטיגען בלויז מיט געטליכע סצענעס. דערנאָך האָט זיא

איז איינער פון דיא בעסטע העלפער אין אונזער לערנען דיא וואַרהייט וועגען דיא וויכטיגסטע זאַכען אין לעבען — וועגען דיא פערהעלטניסען פון איין מענשען צו דעם אַנדערן, וועגען דיא ווירקונג פון איין באַראַקטער אַויף דעם אַנדערן, פון דיא אומ-שטענדען אַויף דעם מענשען, א. ז. וו.

„אַבער“, וועט מען מיר אַפּשר פרעגען, „פיל-לייכט מיינט איהר דיא בעלעטריסטיק אין איהר נייעסטע פאַרמע, אַויף דער ענטוויקלונגס-שטופע אַויף וועלכע זיא געפינט זיך היינט? האָט דען דיא בעלעטריסטיק אָבער אימער געדרינגט אַלס אַ וואָ-גען, וואָס בריינגט וויסען, קענטעניס?“ אַיך גלויב אַז אימער. עס איז טאַק אמת, אַז דיא בעלעטריס-טיק האָט ניט פון אייביג אָן זיך בעשעפטיגט, אַזוי וויא זיא טהוט עס היינט, מיט דיא בעדינגונגען פון דעם מענטליכען לעבען, וויא זיי עקזיסטירען אין דער ווירקליכע וועלט. טאַק נאָגן פאַרצייטען פלעגט זיא זיין פאַרנומען מיט דיא קרעפטען און ערשיינונגען פון דער נאַטור, — מיט דונערען, בלי-צען, ווינטען, שוין, פינסטערניס, ימים, בערג א. ז. וו. טאַק דיוע ערשיינונגען פלעגען דיא ערשטע פאַעטען פאַרשטעלען אין דיא געשטאַלטען פון לע-בעדיגע זאַכען, און פלעגען זיי בעציערען מיט קינ-דערשע באַבע מעשיות.

שפיענעלט זיך אָבער אין דיוע באַבע מעשיות דען ניט אָפּ דער באַראַקטער פון דאָס, וואָס דיוע פאַרצייטיגע מענשען האָבען אַרום זיך גיזעהען, אַויף דעם אַרט אַויף וועלכע זיי האָבען דאָס גי-זעהען פערשטאַנען? מיט דעם, וואָס זיי האָבען זייערע אייגענע אייגענשאַפטען צוגיעפּעט צו דיא צעהענדליגע געטער — געטער פון ווינטען, געטער פון דונער, געטער פון דיא זון, לבנה, שטערען, ים א. ד. ג. — האָבען דיא פאַרצייטיגע פאַעטען אין זייערע מעשיות וועגען דיוע געטער אונז איבערגי-לאָזען ווערק, וועלכע האָבען אַ דאָפּעלטע בעדיי-טונג פאַר אונז: ערשטענס זעהען מיר פון דיוע מעשיות, וויא דיא פאַרצייטיגע מענשען האָבען זיך פאַרגיטעלט דיא נאַטור, וואָס זיי האָט אַרומ-גערינגעלט; צווייטענס געפינען מיר אין זיי באַ-ראַקטער-בילדער פון דיוע פאַרצייטיגע מענשען גופא, — דיא מלחמות, דיא ראַמאָנען און דיא

ווערען דורך א צוזאמענגיסונג פון דיא פערשיע-
דענע טענער פון פערשיעדענע איסטרומענטען אין
אין אלגעמינע הארמאניע. און דיא זעלבע נייגונג-
גען צו דעם דעמאָקראַטיזמוס זעהן מיר אין דער
בעללעטעריסטיק.

ביז דיא ערשטע יאהרען פון דיזען יאהר-הונד-
דערט האָט מען זיך ניהאלטען ביי דעם "קלאַ-
סישען" אַרט שרייבען; דיא ווערק זיינען אין
זייער אינהאַלט, און, הויפטזעכליך, אין זייער שפראך,
גיווען וואַזשנע, פאָמפּעוואַטע, — עפעס אזוי וויא
דער שטאַלצער פנים פון אַ נייגעוואָרענעם אַריס-
טאָקראַט, וואָס קען זיך קוים אַ ריהר טאָן פון
גדלות. דיא גאַנצע אַרבייט פון דעם שרייבער איז
אויף דעם גיווען פערבראַכט. קיין איינבילדונגס-
קראַפט האָט ער כמעט נישט געברויכט, זיין פאַר-
טאָזיע האָט ער נישט בעדאַרפט אָנווענדען; דיא
הויפטזאַץ איז גיווען דיא פאָרמע — דיא הויכע,
סאַלטע און שווערע שפראך. דאָס איז גיווען דער
כאַראַקטער פון דיא פאָעזיע אין דער צייט פון דער
פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן און פון דיא הערשונג
פון נאַפאָלעאָן דעם ערשטען.

דערנאָך איז מען געגען דיזען אַרט שרייבען
אויפנישטאַנען, און אין דער מאָדע איז אַריין אַ
נייער זאָרט ליטעראַטור. אָבער אויב דיא פריהער-
דיגע שרייבער, דיא קלאַסיקער, האָבען צו ווייניג
איינבילדונגס-קראַפט, צו ווייניג פאַנטאַזיע גע-
ברויכט, איז דער נייער דור פאַרקראַכען צו ווייט
אין דעם. מען האָט גינעמען שרייבען מיט אַן איי-
פאַכערע, מיט אַ מעהר מענשליכע שפראך, אָבער
דער אינהאַלט איז גיווען צו פאַנטאַסטיש, צו פיעל
האָט מען זיך בעשעפטיגט מיט דעם, וואָס איז
וואונדערבאַר, אונגעוויינליך, ווייט פֿון דעם טעגלי-
כען לעבען. מען האָט פאַרגישטעלט ליעבע, נישט
וויא זיא איז אין דער ווירקליכער וועלט, זאָנדערן
וויא זיא האָט בעדאַרפט זיין, נאָך דעם שרייבער'ס
געדאַנקען נאָך; מען האָט געמאַלט פערזאָנען נישט
מיט זייערע חסרונות און מעלות, וויא פערזאָנען
זיינען אין אמת'ן, זאָנדערן ענטוועדער הויך, ערהאַ-
בען, אָהן אַ שום פלעק, וויא אַ מלאך, אָדער הויכע
פערדאָרבענהייט, איין שוואַרצען פלעק, אָהן אַ שום
וויסען פינטעלע. אזא זאָרט שרייבען הייסט ראַ-

גענומען נעמען איהרע טהעמאַס פון דיא מענשליכע
וועלט. אָבער אפילו דאָן האָט זיא לאַנג נישט
געוואָלט וויסען פון קיין נידעריגערע קלאַסען וויא
קעניגע און פירסטען. היינט אָבער האָבען מיר
שוין פיעלע גרויסע מאַהער, וועלכע מאַהלען
אונז דאָס לעבען פון דעם בויער, פון דעם אַרביי-
טער, פון דיא וואָס ליגען אויף דיא נידעריגסטע
שטאַפלען פון דעם געזעלשאַפטליכען לייטער. דער
פאָטער פון דיזע שולע פון מאַהל-קונסט איז גע-
ווען דער פראַנצויזישער קינסטלער באַרביזאָן.
און וויא ער, אזוי דיא אַנדערע פון זיין שולע,
שטעלען נישט פאַר דעם בויער אַ צוגעפיינטען, אַלס
אַן אויסדרוק פון דעם גליק פון דאָרף-לעבען, אָדער
אַלס אַ טייל פון אַ פאָעטישעם בילד, — וויא
אַנדערע מאַהלער טהוען, ווען זיי טהוען שוין דעם
בויער יע דיא טובה און נעמען איהם ארויף אויף
זייער ליינווענט. דיא שיקער פון באַרביזאָן ווייזען
אונז דעם דאָרפס-מאָן אין זיין מאַטערנעם, אין
דיא גאַנצע וואָכעדיגע פאַרגרעכטקייט, וועלכע
זיין שווערער לעבען לייגט אויף איהם ארויף.

אין דיא מוזיק אבטיילונג פון דער קונסט
האָט ריטשארד וואַגנער געוויזען דיא
וועג אין דיא זעלבע ריכטונג, און מעהר אָדער
ווייניגער, בעוואוסט אָדער אונבעוואוסט, גייען
איהם יעצט דיא אַנדערע קאָמפאָזיטאָרען נאָך.
אין דיא פאָרמע גופא פון וואַגנער'ס מוזיק-דראַמע
זעהען מיר דיא שטרעבונג צו דעם דעמאָקראַטי-
מוס. צו אַרייננעהמען אלעמען, אלע עלעמענטען.
ווערענד אין דיא פריהערדיגע אָפּעראס איז דיא
גאַנצע אויפמערקזאַמקייט פון דיא צוהערער גע-
ווען געצויגען צו איין זינגער, וועלכען דער אַרקעס-
טער האָט כמעט בלויז פּעגלייט, קומט אין וואַגנער'ס
אָפּעראס דער עפעקט אַרויס פון דיא געמיינשאַפט-
ליכע אַרבייט פון דיא זינגער צוזאַמען מיט דיא
אינסטרומענטען, זאָ דאָס קיין יחסנים זיינען נישט.
דאָס וואָס ביי וואַגנערען און ביי זיינע שילער
שפיעלט דער אַרקעסטער אַ פיעל גרעסערע ראָלע
וויא אַ מאָל, — דאָס אַליין ווייזט אייגענטליך אויף
דיא דעמאָקראַטישע נייגונגען פון דער היינטיגער
מוזיק, וואָרים דיא פיעל-פאַכע געפיהלען פון דיא
מענשליכע מאַסען קענען אַם בעסטען אויסגעדריקט

ראַמאַניסט באַלזאַק איז לאַנג גיווען פאַר-
רעכענט פאַר דעם פאַרשטעהער פון דיזע שול.
ער האָט זיך גישטעלט אַלס זיין אויפגאַבע פאַר-
צושטעלען דעם גאַנצען מענשליכען לעבען, אין זיינע
פערשידענעסטע ווינקעלעך, אין פערשידענע ראַ-
מאַנען, וועלכע ער האָט גיגעבען דעם אַלגימיינעם
נאָמען „דיא מענשליכע קאָמעדיע“. דיזע וואונדער-
באַרע ראַמאַנען זיינע זיינען טאַקי פון פיעלע בע-
ציהונגען רעאַליסטיש; אָבער זיי זיינען אויך פוק
מיט פאַרבען, וועלכע זיינען ניט גינומען פון דער
וויקליכקייט, זאָנדערען פון דעם פערפאַסערס מוח;—
זיי זיינען אין פיעלע זאַכען ניט וויא דער אמת איז,
זאָנדערען וויא באַלזאַק האָט זיך פאַרגישטעלט;
און דעריבער ווערט ער יעצט ניט אנערקענט פאַר
קיין רעאַליסט.

ווען דער ראַמאַנטיזם איז דערעסען גיוואָרען,
ווען עס איז נמאס גיוואָרען צו לעזען וועגען זאַכען,
וואָס האָבען קיין עהנליכקייט ניט צו דעם וואָס
קומט פאַר אויף דער אמת'ער וועלט, האָט מען
גינומען פאַדערען ווערק, וואָס זאָלען אָבשפּיגלען
אין זיך דעם לעבען, מיט אלע אמת'ע מענשליכע
אינטערעסען: און אַלס דיא אידעען פון פאָליטישע
גלייכהייט זיינען פערשפּרייט גיוואָרען, און מען
האָט זיך גינומען אינטערעסירען מיט דער נאָנצער
ניזעלשאפט, און ניט בלויז מיט דיא הויכע קלא-
סען, האָבען זיך גינומען בעווייזען זאָגנאנטע
טענדענציעזע ראַמאַנען, — דאָס הייסט,
אזעלכע, מיט וועלכע דער שרייבער מיינט אויס-
צופיהרען אַ געוויסע אידעע, אַ געוויסען מוסר, אָנ-
צווייזען אויף געוויסע פעהלערען אָדער עולות אין
דער גיזעלשאפט.

דיא ערשטע טענדענציעזע ראַמאַנען אין ענג-
לאַנד זיינען געשריבען געוואָרען פון דעם נאָווישען
טשאַרלז די קענס, וועלכער איז אויף דער
גרעסטער פאַרשטייער פון דיזע ריכטונג אין דער
וועלט-ליטעראַטור. זיין ראַמאַן „ניקאָלאַס ניקעלבי“
איז פיללייכט דער בעסטער ביישפּיעל פון דיזע
שול. „אָנקעל טאָם'ס קעבין“, אין וועלכען דיא
אַמעריקאַנער שרייבער, מיסס'ס ביט'סער
סטאָו, האָט פאַרגישטעלט דיא שרעקליכע עולות,

מאַנטיזם, און דיא שרייבער פון דיזע ריכטונג —
ראַמאַנטיקער.

דער גרעסטער פון דיא ראַמאַנטיקער איז גיווען
דער ענגלישער פּאָעט בייראָן, גאָך וועלכען אין
פראַנקרייך איז נאָכגינגען דע-מוססע, אין
רוסלאַנד — פּושקין און אין דייטשלאַנד אַ
גאַנצע מחנה פון יונגע שרייבער. אין דיא
פערל פון ראַמאַנען האָבען צו יענער צייט
דיא גרעסטע ראָלע געשפּיעלט דיא ווערק פון
דעם ענגלישען שרייבער וואָלטער סקאָט.
אין פראַנקרייך האָט דיא בעריהטע ראַמאַנען-שריי-
בערין זשאַרזש זאַנד און דער גרויסער
פּאָעט און ראַמאַניסט וויקטאָר הונאָ דיא
ראַמאַנישע ריכטונג פערטראָטען כמעט ביז אונז
זערע יאָהרען. דיא נפּקא מינא איז אָבער, וואָס
דיא אנדערע ראַמאַנטיקער פלעגען שרייבען פון
דעם לעבען פון פאַר עטליכע הונדערט יאָהרען,
וועהרענד זשאַרזש זאַנד און וויקטאָר הונאָ האָבען
זייערע טעמאַס גינומען פון זייער אייגענע צייט.
זשאַרזש זאַנד האָט אַפילו גיפרופט שרייבען פון
דעם לעבען פון בויערען. אָבער דיא בויערען אין
איהרע קורצע ערציילונגען ווייזען אזוי אויס וויא
וויקליכע, וויא דיא לאָרדען וואָס פלעגען זיך פאַר-
מאַסקירען פאַר בויערען אויף דיא בעלער פון לורוויג
דעם 16-טען. וואָס אַנבעטריפט וויקטאָר הונאָ,
וועלכער איז הויפטזעכליך גיווען אַ פּאָעט, און איז
גיווען בעשאַנקען מיט אַ וואונדערבאַרע איינביל-
דונגס-קראַפט, האָט ער אויף דעם היינטיגען לעבען
ניקוט דורך דיא ברילען פון דיזען נאָווישען כח
הדמיון זיינעם, וועלכער פלעגט איהם פאַרטראָגען
צו ווייט פון דער וויקליכקייט, זאָ דאָס זיינע ראַ-
מאַנען זיינען אייגענטליך אויף מעהר פּאָעמען אַלס
ראַמאַנען.

דער געגענזאץ פון ראַמאַנטיזם איז רע-
אַליזם. דאָס הייסט וויקליכקייט — אַן אַרט
שרייבען, וועלכער סטאַרעט זיך ניט צו פאַרקריי-
כען וואו דיא פאַנטאַזיע שלעפט. זאָנדערען צו האַל-
טען זיך ביי דעם אמת'ן לעבען, און אַלין פאַרצו-
שטעלען, וויא עס איז און ניט וויא עס האָט בע-
דאַרפט זיין, אָדער וויא דעם שרייבער וואָלט זיך
וועלען עס זאָך זיין. דער גרויסער פראַנצויזישער

פראנצויזישע שריפט־שטעלער; אָבער זייערע שיל־
דערונגען זיינען ליידער ניט אלע מאָל ריכטיג.

א גרויסע און מעכטיגע שולע פון ראָמאַנען־
שרייבער, וועלכע האָבען אַלס זייער צוועק צו שטור־
דירען און איבערצוגעבען דיא ווירקליכקייט, וויא
זיא שטייט און גייט, איז אין דיא לעצטע פּאָר
צעהנדליג יאָהר אַויסגיוואַקסען אין פאַרזי; און
דער פיהרער פון דיוע רעאַליסטישע שולע איז
ע מ י ל ז אָ ל אַ, וועלכער בעווייזט אין זיינע פון
דער נאַטור־קאַפּירטע ראָמאַנען אַויף אַ וואונדער־
באַרע פּאָעטישע קראַפט. זאָלא און זיינע שילער
האַלטען, אַז מען מוז נעהמען פון לעבען אַלעס וואָס
איז אינטערעסאַנט און וויכטיג, וואָס האָט אין
דער מענשליכער וועלט אַ גרויסע בעדייטונג, און
דעריבער שעמען זיי זיך ניט צו בעשרייבען סצע־
נעס פון דיא שייכות צווישען מעננער און פרויען,
צום ביישפּיעל, וועלכע פריהערדיגע שרייבער, און
זאָנאַר פילע פון דיא יעצטיגע, האַלטען פאַר אונז־
אַנשטענדיג, פאַר אַ סקאַנדאַל, צו שילדערן. דיא
זאָלאַאיסטען טענה'ען אָבער, אַז אַזעלכע מאָמענט־
טען זיינען אָפט אַבסאָלוט גייטיג אין אַ שילדערונג
פון אַ מענשליכען כאַראַקטער, ווייל אין זיי שפּילט־
לען זיך אָפּ אייניגע וויכטיגע זייטען פון דיוען כאַ־
ראַקטער, וועלכע זיינען אָהן זיי פאַרבאָרגען. ניט
דאָ איז דער פּלאַץ פאַר מיר צו בעשפּרעכען וויא
ווייט זיי האָבען רעכט; אָבער זייער פעהלער איז
יעדענפאַלס, וואָס זיי מיינען, אַז בכּוון זיי שרייבען
דיא וואַהרהייט. אַזוי וויא זיי שטעלען פאַר ווינק־
נען פון לעבען, וועלכע אַנדערע שרייבער ריהרען
ניט אָן, מיינען זיי שוין, אַז אַלץ וואָס זיי האָבען
ניט ענטדעקט, וואָס אַנדערע שילדערן, איז ניט
נאַטור־טריי. אַ חוץ דעם: זיי אַליין גיבען בלוז
אַ טהייל פון דער וואַהרהייט, און זייערע ווערק זיי־
נען אַינזייטיג. דערצו נאָך דאַרף מען בעמערקען,
אַז האַלטענדיג זיך שטאַרק ביי דער וואַהרהייט,
מאַכען זיי אָפט קיין אונטערשייד ניט צווישען
וויכטיגע פאַקטען און אונוויכטיגע און גיבען זיי אָפּ
אַ גלייכען פּלאַץ, און פון דעם קומט זייער שרייבען
אָפט אַויס צו האַרט, צו טרוקען, אָהן סימפּאַטיו־
רענדע פאַרשונגען, וועלכע זאָלען ערקלערען דיא
פאַקטען.

וואָס דיא שוואַרצע שקלאַפּין האָבען געליטען, איז
נאָך אַ ביישפּיעל פון דער זעלבער שולע.

דיקענס האָט געשריבען פון דעם לעבען פון
דיא אָרימע און פון דיא מיטעלע קלאַסען. זיין ראיא
איז אָבער שטאַרק פאַרבלענדט גיווען פון זיין
אייגיבאַרענע נייגונג צו דיא לעבערליכע זייט פון
דעם מענשען, זאָ דאָס אין זיינע הומאָריסטישע
שילדערונגען איבערטרייבט ער אָפט צו פיעל און
אַנשטאַרט לעבען־טרייע בילדער קומען ביי איהם
זעהר אָפט אַויס קאַריקאַטורען. דערפאַר אָבער
גייט ער אונז דיא דעסאַראַציאָן, דיא ססינערי
(Scenery), זאָ צו זאָגען, פון דיא מענשליכע דראַמאַ,
מיט אַזעלכע איינצערהייטען וועגען דיא זאכען אַרום
דיא מענשען און אַזוי וואונדערבאַר פאַרגייטעלט,
דאָס אין דיוער בעציהונג קענען זיך צו איהם גליי־
בען זעהר ווייניגע שרייבער. דער רוסישער שריי־
בער נ י ק אָ ל אַ י ג אָ ג אָ ל בעווייזט אייניגע פון
דיא בעסטע מעלות פון דיקענס און צו דער זעלבער
צייט אַ פיעל טיעפערען פערשטאַנד פון דער מענש־
ליכען נאַטור, וויא דיקענס האָט גיהאַט. נאָך די־
קענסען איז דיא צאָהל פון שרייבער, וואָס האָבען
זיך בעשעפּטיגט מיט דעם לעבען און מיט דיא
אינטערעסען פון דיא אַרבייטענדע קלאַסען, געוואָרן
אַזוי גרויס, אַז דאָ איז מעגליך צו דערמאָנען בלוז
אַ פּאָר פון דיא גרעסטע פון זיי. פון דעם בויע־
רען לעבען האָט געשריבען א י ו ו אַן ט ו ר ג ע־
נ ע ו ו און בער ט ה אָ ל ד א ו י ע ר ב א ד —
דער ערשטער אין רוסיש און דער לעצטער אין
דייטש צוויי שרייבער, וועלכע זיינען אַם
בעסטען בעקאַנט מיט דעם לעבען פון דעם דאָרפ־
מאַן, און וועלכע בעלאַנגען צו דיוע טעג, גיהערען
צו צוויי געגענווייטיגע ברעגעס פון אייראָפּאָ—צו דעם
ווייטסטען צפון און צו דעם ווייטסטען דרום. אַיף
מיין דאָ דעם נאָרוועגישען שרייבער, ביאָרנסטערנע
ביאָרנסאָן און דער סיציילאַנער דזשיאָוואַני ווערגאַ.
דער ענגלישער פאַרמער האָט גיפונען אַ פרייגד
אין ט ה אָ מ אַ ס ה אָ ר ד י און דיא בעריהמטע
ווערק פון דיוען גרויסען ראָמאַניסט איו Toss of
the D'uberilles".

פון דעם לעבען פון דיא וואָס האָרעווען איז
דיא גרויסע שטעלט, שרייבען הויפטזעכליך געוויסע

סטאָי, גייד עימאָפּאָסס און דער ענגלישער ראָמאַניסט דזשאָרדזש מערעדיט, פון וועלכע יעדער האָט זיך זיין אייגענע מעטהאָדע. אין אמעריקא איז דער פּסיכאָלאָגישער ראָמאַן בעליבט און זיינע פאָרשטייער אין אונזער אייגענע ליטעראַטור זיינען וויליאַם האַוועלס און הענרי דזשיימס. *) דער פאָקט, דאָס מענשען מיט אַזעלכע ווייט פערשידענע נאַטורען, וויא דיוע צוויי מענער, בעלאנגען צו דער זעלבער גרופּע שרייבער, ווייזט, וויא אַלגעמיין אין היינטיגער ליטעראַטור איז דיא נייגונג צו פּסיכאָלאָגישע פאָרשונגען.

J. K. Paulding.

*) דיא נעמען, וועלכע איך האָב אין דיווען אַרטיקל דערמאָנט, האָב איך גוגעבען בלויז ווייל איך האָב געדענקט, אז זיי פארטרעטען אַם בעסטען דיא פערשידענע ריכטונגען, וואָס איך האָב דאָ בעשריבען, און נישט ווייל זיי זיינען דיא סאַמע גרעסטע נעמען אין דער געשיכטע פון היינטיגער ליטעראַטור.

ניט צום אָפּשאַצען גרעסער פאַר יעדען שרייבער פון דיוע שולע איז דער רוסישער פערפאַססער דאָסטאָיעווסקי, וועלכער ניט אייך איבער דאָס לעבען שטריינג ריכטיג, אָבער וועלכער האָט אַ דורכדרינגענדע אויג טיעף אַריינצוקוקען אין דיא אורזאַכען, וועלכע בעשאַפען דיא פערשידענע ערשיינונגען. דיוע שטרעבונג צו פאַרשען די אורזאַכען פון פאָקטען אין מענשליכען לעבען, פון דעם לעבען פון יעדער בעזונדערן כאַראַקטער, האָט געפיהרט צו אַ שטודירונג פון אַלע ווינקעלעך פון דעם מענשען'ס נשמה, צו אַ פּסיכאָלאָגישע פאָרשונג פון דיא ספּעציעלע נייטטיגע לאַגע, אין וועלכע דער אָדער יענער מענש געפינט זיך, און ראָמאַנען מיט אַזעלכע פּסיכאָלאָגישע פערנאָנדער גלידערונגען שפילען היינט דיא גרעסטע ראָלע, — הנם אַ מאָל נייען זיי אין דיוע פאַרנאָנדערנלידערונג שוין צו ווייט.

גרויסע קינסטלער אין פּסיכאָלאָגישע פאָרשונג נען זיינען, אַ הויך דיא דערמאָנטע, גראַפ טאַל-

וויא לעבען דיא פלאנצונגען?

פיעלע וואָרצלען פון אונטען, וועלכע ציהען זיך אָפּט אונגעהייער ווייט, און אַ גאַנצע קרוין פון צווייגען און בלעטער פון אויבען? פון וואנען נעהמען זיך דיא צווייגען, דיא וואָרצלען, דיא בלעטער? דיא פלאנצונג מוז דאָך פון וואנעט עס איז בעקומען דעם שטאָף אום צו ווערען גרעכער און העכער, זיא מוז דאָך דארום האָבען דיא אייגענע שאַפט אריינצונעהמען אין זיך פון דרויסען מאטעריאל, פון וועלכע זיא זאָל קענען וואַקסען, — מיט איין וואָרט, ביי איהר מוז דאָך עקזיסטירען דער פראָצעס פון עסען און טרינקען, אזוי וויא ביי דיא חיות?

מיר וועלען פריהער ערקלערען דעם פראָצעס פון נאָהרונג, דען אכילה ושחיה איז דער וויכטיג-

וועלכער דיינקענדער מענש האָט זיך ניט פאַראינטערעסירט מיט דעם לעבען פון דיא פלאנצונגען? ווער האָט זיך ניט אָנגישטעלט אויף דיא פראגע, צו דיא פלאנצונגען לעבען? אויב זיי לעבען יע, מוז דאָך דאָס זיין עפעס אַ זאָנדערבארער אַרט לעבען. מיר זיינען גיוואָהנט, אז אַ לעבעדיגע זאך זאָל זיך ריהרען, זאָל עסען, טרינקען, זאָל פיהלען און דיינקען; אין דיא פלאנצונגען בעמערקען מיר קיין זאך פון דאָס אַלעס; אין וואָס זשע בעשטעהט פאָרט-זייער לעבען? וויא אזוי הייבט זיך אָן דער לעבען אין אַ קלייניקען קערענדיג, וועלכער איז אָפּגיגענען אַ גאַנצען ווינטער אונטער דעם שניי, וויא אזוי ווערט פון איהם מיט דער צייט אַ גרויסער, הויכער, גרויסארטיגער בוים מיט

אללע טיילען פון איהר קערפער, מיט דעם וואָר-
צל, וויא אויף מיט דיא בלעטטער.

מיר וועלען פריהער ערקלערען, וויא זיא עסט
מיט דעם וואָרצל, אָבואַהל דער וואָרצל איז אַ
וועניגער וויכטיגער נאָהרונגס־אָרגאַן וויא דיא
בלעטטער.

אום צו ערלעדיגע דיא פראגע ווענען נאָהרונג
פון דיא פלאַנצונג דורך דעם וואָרצל, דאַרפֿען
מיר אויסגעפינען, וואָס דיא פלאַנצונג עסט און
טרינקט דורך איהם און צווייטענס וויא, אויף
וועלכען אָרט זיא נעהמט אַריין אין זיך דיא שפייז.

דער וואָרצל געפינט זיך אין דער ערד, דאַרום
קען דורך איהם אַריינקומען אין דיא פלאַנצונג
נור דאָס, וואָס דיא ערד ענטהאַלט אין זיך. עס
קען זיך דאַרום דוכטען, אַז אום אויסצוגעפינען,
וואָס דיא פלאַנצונגען בעקומען פון דיא ערד, דאַרף
מען נור זיך דערוויסען, פון וואָס פאַר אַ שטאָף
בעשטייט דיא ערד, און פון וואָס בעשטייט דיא
פלאַנצונג. דאָס וואָס געפינט זיך ביי זיי בידען,
דאָס האָט וואָהרשיינליך דיא פלאַנצונג בעקומען
פון דער ערד. אזוי אָבער וויא דיא פלאַנצונג קען
דורך אַ קראַנקהייט אָדער דורך אַנאַנדער צופאַר
ענטהאַלטען אין זיך אַ איבריגען אָדער זאָגאַר אַ
שערדיכען סאָרט שטאָף, וויא זשע דערגייט מען,
וועלכע שטאַפֿען אַ פלאַנצונג בעקומט יע פון דער
ערד, אַלס אַ נייטיגע זאַך, און וועלכע ניט? האָט
בען דיא געלעהרטע אויסגיפונען אַ זעהר לייכטען
און שאַרפֿזיניגען מיטעל, אום דיא זאַך קלאָר
צו מאַכען. אום אויסצוגעפינען, צום ביישפּיעל,
אויב אַ געוויסער זאָרט שטאָף איז נייטיג פיר
דיא פלאַנצונג, אָדער ער איז איבעריג און פרעמד,
מאכט מען פּאָלגענדע פּראָבע: מען זייעט איין איין
פלאַנצונג אין אַ גיוועהנליכע ערד, וואָס ענטהאַלט
אין זיך אללע גיוועהנליכע סאָרטען פון ערד-שטאָף,
און אַנאַנדער פלאַנצונג פון דיא זעלבע אָרט — אין
אַ ערד, וואָס ענטהאַלט אין זיך אללע סאָרטען שטאָף
היין דעם סאָרט, וואָס זיינע נוצען און נויטווענדי-
גיקייט פיר דיא פלאַנצונג מען וויל אויסגעפינען.
אויב דיא צווייטע פלאַנצונג וואַקסט ניט אויס,
אָדער אויב זיא וואַקסט אויס אַ קראַנקע, שליס-
סען מיר פון דעם, אַז דיזער זאָרט שטאָף בעקומט

סטער פּראָצעס אין לעבען פון יעדע לעבעדיגע
זאַך, און אָהן זיי קענען מיר זיך ניט פאַרשטע-
לען קיין איינציגען לעבען. מיר וועלען אָנהויבען
זיך צו צו קוקען צו דעם פּראָצעס, נאָך אין דער צייט,
בשעת דיא פלאַנצונג איז נאָך זעהר יונג, בשעת
זיא ליגט נאָך טיעף בערגאַפֿען אין דער ערד און
זעהט נאָך ניט דיא ליכטיגע זון.

אין דיזע צייט פון איהר קינדהייט, ווען דיא
פלאַנצונג האָט נאָך קיין שום פאַרמע פון אַ פלאַנ-
צונג און איז נאָך מעהר ניט וויא אַ קליינער קע-
רענדיל, נעהמט זיא ניט קיין נאָהרונגס־פון אויסען.
זיא לעבט דאמאָלס פון דיא ירושה, וועלכע זיא
האָט בעקומען פון איהרע עלטערען. און אזוי וויא
דיא ירושה איז זעהר קליין, און בעשטייט נאָך
פון דיא ביסעל שטאָף, וואָס געפינט זיך אין קע-
רענדיל, און דער קערענדיל איז זייער אַ שפאַר-
זאמער און אַ אויסגירעכענטער יורש, בענוצט ער
דיא ביסעל שטאָף אזוי קלוג, אַז נאָכדעם וויא
דיא ירושה גייט אויס, איז ער שוין אַ פּאָלקאָ-
מענע פלאַנצונג, וועלכע קען שוין אליין „מאכען
אַ לעבען“. גלייך וויא ער בעקומט עטוואָס וואסער
און לופט, הייבט זיך אָן ביי איהם אַ פּיבערהאפטע
טהעטיגקייט; אייניגע טיילען פערמלענערן זיך, דיא
אַנדערע פערגרעסערן זיך; אללע זיינע קליינע
כחות געהען אוועק אויף דיא אויסאַרבייטונג פון
דיא טייכען אָדער אָרגאַנען, וועלכע וועלען איהם
זיין שפעטער נויטיג צום לעבען, און ענדליך געהט
ער אַרויס פון דיא פינסטערע ערד אויף דיא ליכ-
טיגע וועלט אין דיא פאַרמע פון אַ פלאַנצונג מיט
אַ וואָרצלעך פון אונטען און אַ צווייגעלעך מיט
קלייניקע בלעטלעך פון אויבען. דאמאָלס האָט
ער שוין קיין ירושה און דאַרום מוז ער שוין בע-
קומען נאָהרונג פון דיא אויסווערטיגע וועלט. און
אזוי וויא פריהער איז דאָס קערענדיק געוועזען
קלוג און ענערגיש אין דער ערד, אזוי איז דיא
יעצטיגע פלאַנצונג ענערגיש אין איהר. זוכען נאָהר-
רונג. זיא זוכט און נעהמט אין זיך אַריין דיא
נאָהרונג מיט אַזאַ ענערגיע, אַז זיא בענגיגט זיך
ניט, אזוי וויא דיא חיות, נור מיט איין מויל —
זיא איז אַזאַ זולד וסובה, אַז זיא ווערט אין גאַנצען
מויל, און נעהמט אַריין אין זיך עססען מיט איהר

ניט אַרײַן אין זײַ אין זײַער רײַנע פּאַרמע. דיא גרעסטע טײל פון דיא פערשיעדענע מעטאלען, זאַלצען, וועלכע געפֿינען זיך אין דער ערד, צורגייען פריהער אין וואַסער, און אַרײַנציהענדיג אין זיך דיא וואַסער, ציהען דיא פלאַנצונגען אַרײַן צוזאַמען מיט דיא וואַסער אויף דיא אַלע זאַכען, וועלכע געפֿינען זיך צוגאַנגענערהייט אין זײַ. גאָר ווייניג סאַרטען שטאָף, וועלכע קענען ניט צורגיין אין וואַסער, געהן אַרײַן האַרטע אין זײַ.

וויא זשע טרינקען דיא פלאַנצונגען דיא ציגאַנגענע און וויא עסען זײַ דיא האַרטע סאַרטען שטאָף? אום צו ענטפערען אויף דיא פראַגע, דאַרפֿען מיר אויף אַ וויילע אוועקגיין פון דיא וויסענשאַפט וועלכע בעשעפטיגט זיך מיט פלאַנצונגען, פון דיא באַטאַניק, און זיך ווענדען צו דיא וויסענשאַפט וועלכע בעשעפטיגט זיך מיט דיא אַלגעמײַנע ערשיינונגען אין דער נאַטור, ד. ה. פיזיק.

קײן זאַך אויף דער וועלט שפייט ניט אויף אַין אָרט; אַלעס וואָס מיר זעהען אַרום זיך, אַלעס וואָס עקזיסטירט נאָר, געפֿינט זיך אין שמענדיגע בעוועגונג; און אזוי וויא דער מענטש זוכט און שטרעבט צו דיא ערטער, וואו ער קען לעבען בעקוועמער, אזוי האָט יעדע זאַך פליסיג אָדער לופטיגע, דיא אייגענשאַפט צו פערשפרייטען זיך איבעראַל, וואו איהר איז בעסער און וואו זיא איז פריהער ניט געווען.

ווען מיר טראָגען אַרײַן אַ שמעקעדיגע זאַך אין צימער, דערפיהלט מען דעם גרוד אויף דעם אַנדערן עס פון צימער, דען דיא גאַנצע, וואָס געהען אַרויס פון איהם, פערשפרייטען זיך איבער דעם גאַנצען צימער. ווען ברענענדיגע קוילען פערשפרייטען פו זיך אין אַ צימער שטעלליכע גאַנצען, אָדער, וויא מאן זאָגט געוויינליך, ווען עס ווערט פון זײַ אַ טשאַד אָדער ווען זײַ פיללען אָן דעם צימער מיט רויך, עפענען מיר דעם פענסטער, און עס ווערט פרישער אין שטוב, ווייל דיא גאַנצע און דער רויך געהען אַרויס אויף דיא פרישע לופט און פערשפרייטען זיך איבער דער גאַנצער וועלט, ווערענדיג דיא פרישע לופט קומט אַרײַן אין שטוב. דיעזע אייגענשאַפט זיך צו פערשפרייטען אויף גרויסע שטרעקען, האָבען ניט נור לופטיגע זאַכען, נאָר

דיא פלאַנצונג פון דער ערד. אום אויסצוגעפֿינען. צום ביישפּיעל, אויב קאָלך, וועלכע געפֿינט זיך אימער אין דער ערד, איז נײַטיג פיר דיא פלאַנצונג, האָט מען אויסגיווייטעט אײַן פלאַנצונג אין אַ גיוויינליכע ערד, און אַ אַנדערע זעלבע פלאַנצונג אין ערד פון וועלכע מען האָט אוועקגינעמען דיא קאָלך; און מען האָט בעמערקט, אז דיא צווייטע פלאַנצונג איז אויסגיוואַקסען מיט שמאַלע, בלייכע בלעטער, און אז זעהר גיף ווערט זיא פערוואַנעט. פון דעם האָט מען גישלאָסען, אז גיוויינליך בעקומט דיא פלאַנצונג פון דער ערד קאָלך. אויף אזא אַרט האָט מען אויסגיוואַקסען, אז דיא פלאַנצונגען בעקומען פון דער ערד דורך דעם וואָרצל פאַספּאָר, שוועבעל, אַזאַט, קאַליע, קאָלך, אײַזען און אַנדערע ווייניגער וויכטיגע זאַכען.

דורך אַזעלכע פראָבעס האָט מען אויך אויסגיוואַקסען, וואָס פאַר אַ ווירקונג יעדער סאַרט שטאָף האָט אויף דיא פלאַנצונגען. אָהן אײַזען, צום ביישפּיעל, וואַקסט אײַס דיא פלאַנצונג מיט געלע בלעטער, וועלכע האָבען ניט דעם פרישען גרינעם פאַרב פון גיוויינליכע בלעטער. אין רײַזער הינזיכט זײַנען דיא פלאַנצונגען זעהר עהנליך צו לעבעדיגע בעשעפניסען. עס טרעפט זיך אָפּט בײַ פרויען, אז זײַ הייבען אָן זיך צו פילען ניט גוט, בײַ זײַ הייבט זיך אָן קאַפּ-ווייטאַג און זײַ ווערען שרעקליך בלייך. דער דאָקטאָר ערקלערט, אז זײַ האָבען צו ווייניג בלוט, און אום זײַ צו ערהאַנגען, פערשרייבט ער זײַ אזא רפואה, וואָס ענטהאַלט אין זיך אײַזען. דאָס אײַזען גײט אַרײַן אין דיא בלוט, און דיא קראַנקע בעקומט ווידער אַ גיוונדע פאַרב. פון דאָס זעהען מיר, אז דער רויטער פאַרב פון דעם מענטשען און דער גרינער פון דיא בלעטער היינט אָפּ פון אײַר זען. און פונקט וויא מיר קענען היילען דעם מענטשען מיט אײַזען, אזוי קען מען דעם גרינעם פאַרב פֿין דיא בלעטער אויף צוריקקעהרען דורך אײַזען. יעצט, אז מיר ווייסען, וואָס דיא פלאַנצונגען בעקומען פון דער ערד, קענען מיר איבערגיין צו דיא פראַגע, וויא אַזוי זײַ נעהמען אַרײַן אין זיך דיא אַלע פערשידענע סאַרטען שטאָף.

דיא פערשיעדענע זאַרטען שטאָף, וועלכע דיא פלאַנצונגען בעקומען פון דער ערד, געהען

איז נייטיג, אז דיא פלאנצונג זאל וואקסען, לע-
בען און בליהען.

גלייך וויא דיא שפיין נעהט אריין אין קערפער
פון פלאנצונג, ווערט זיא איבערניארבייט אין דיא
שטאף פון פלאנצונג, אין האלץ, אין זאפט, אין
בלעטער א. ז. ו. דיא פליסיגקייט ווערט אזוי וויא
פערשוואונדען און דארום קען קיין מאָל ניט אָנקר-
מען אזא מאַמענט, אז אין דיא פלאנצונג זאל
זיך געפינען אזוי פיעל פליסיגקייט, וויא אין דער
ערד, און דער איבערנאנג פון דיא פליסיגקייטען
אין פלאנצונג, אָדער וויא מען רופט, דיא
דפוזיאן פון דיא פליסיגקייט, זאל אויפהערען. אזוי
וויא אין פלאנצונג געפינט זיך קיין מאָל ניט דיא
פליסיגקייטען אין דיא פאָרמע, אין וועלכע זיי זיי-
נען גיווען אין דער ערד, ציהט זיא (דיא פלאנ-
צונג) ארויס פון דער ערד דעם לעצטען טראָפען
פון יעדער פליסיגקייט און דיא עסען און טרינקען,
דיא נאָהונג פון דיא פלאנצונג הערט ניט אויף
אויף איין מינוט.

וויא נעהמט אָבער דיא פלאנצונג אריין אין
זיך דיא מינים פון שטאף, וועלכע צוגייען ניט אין
וואַסער? דיא פלאנצונג, צום ביישפיעל, נעהמט
איין קאלץ, וועלכע איז איהר נייטיג צום לעבען,
און וועלכע עס קען ניט צוגיין אין וואַסער. קיינע
שפאלטען אָדער קליינע לעכעלאך, דורך וועלכע
דיא קאלץ זאל קענען אריינגיין, האָט מען קיין
מאָל ניט גיפונען אין וואַרצלעל. לאנג איז דיוע
פראַגע געווען א רעטעניש פאר דיא געלעהרטע.
נור דאָ ניט לאנג האָט מען אויסגעפונען, אז
דער וואַרצלעל איז בעדעקט מיט אזא מין זויערס,
אין וועלכע עס קענען צוגיין דיא זאכען, וועלכע
צוגיין ניט אין וואַסער. קאלץ אָדער אנדערע
זעלבע זאכען, וועלכע צוגייען ניט אין וואַסער,
ווען זיי ריהרען זיך אָן דיעזעם זויערס אָן צוגייען
זיי ביסלעכווייז אין איהם און ווערען איינגעשלוג-
נען פון דיא פלאנצונג. אז דאָס איז ריכטיג, קען
מען זיך איבערצייגען מיט דיא פאָלגענדע פראָבע:
מען נעמט א פלאנצונג מיט לאנגע וואַרצלען און
מען זייעט איין אין א קאלכענעם טאָפּ אזוי, אז
דער וואַרצלעל זאל אָנריהרען דעם דעק פון טאָפּ.
נאָכדעם וויא מען נעמט ארויס דיא פלאנצונג,

אויף פיעלע פליסיגקייטען, וואַסערדיגע זאכען. פיערע
פליסיגקייטען שטרעבען צו פערנעהמען אזעלכע
ערטער, וואו זיי זיינען פריהער ניט געווען, אפילו
ווען דאָרטען געפינט זיך שוין א אנדער פליסיגקייט.
ווען מיר וועלען אריינגיסען א האלבע גלאָז רויטע
וויין און אויף דיא וויין פאמעלאך ארויפניסען
וואַסער, אזוי אז זיי זאָגען זיך גלייך ניט צושישען,
וועט א געוויסע צייט איין פליסיגקייט ליגען אויף
דיא אנדערע ניט צומישענדיג זיך; דער נאָך וועט
דיא וואַסער אָנהויבען צו ווערען אלץ רויטער און
רויטער און ענדליך וועלען ביידע פליסיגקייטען
זיך צומישען און פון זיי ביידען וועט ווערען
איין רויטליכע פליסיגקייט. דיעזע אייגענשאַפט
פון פליסיגקייטען זיך צו צומישען און זיך צו
פערשפרייטען אין דיא ערטער, וואו זיי זיינען
פריהער ניט געווען, ווייזט זיך ארויס אפילו אין
דעם פאל, ווען איין פליסיגקייט איז אָבעטטילט
פון דיא אנדערע מיט אַפּענכער.

ווען מיר וועלען אַ פענכער, אָנגעפילט מיט
וואַסער, אריינשטעלען אין א געפעס מיט וויין,
וועט דיא וויין ביסלעכווייז אריינגעהן אין פענכער
און דיא וואַסער אין גיפּעס, אָבואַהל דער פענ-
כער וועט בלייבען גאנץ, און דיא צומישונג פון
ביידע פליסיגקייטען וועט דויערן ביז דער מינוט,
ווען אין פענכער און אין געפעס וועט זיין איין
צונויפגעמישטע פליסיגקייט. דיעזע שטרעבונג זיך
צו צומישען איינע מיט דיא אנדערע האָבען זעהר
פיעל פליסיגקייטען, אָבער זיא איז ניט גלייך ביי
אללע פליסיגקייטען, ביי איינע איז זיא שטארקער,
ביי דיא אנדערע שוואַכער, און ביי מאַנכע עק-
זיסטירט זיא גאָר ניט.

נאָך דעם אללעם, וואָס איך האָב דאָ גיזאָגט
וועגען דיעזע אייגענשאַפט פון דיא פליסיגקייטען,
קען מען שוין לייכט פערשטיין, וויא אזוי דיא
פלאנצונג נעהמט אריין אין זיך פערשיעדענע שפיי-
זען. דיא פערשיעדענע פליסיגקייטען, וועלכע גע-
פינען זיך אין דער ערד און וועלכע ענטהאלטען
אללע שפייזען וואָס זיינען נייטיג פאר דיא פלאנ-
צונגען, גייען ביסלעכווייז און שטענדיג אריין דורך
דיא קאָרקע, וואָס בעדעקט דיא וואַרצלען, אין דיא
פלאנצונגען און בריינגען מיט זיך אללעם, וואָס

צונג. ווען מיר זאללען צום ביישפיעל נעהמען 2 זאלצען, איין גיווינליכע, וועלכע מיר ניברויכען ביים עססען, און נאך א זאלץ, וואס רופט זיך אן סעליטרא, און פארנאנדערלאזען זיי אין וואססער, אין וועלכע עס איז אריינגישטעלט א פלאנצונג, וועללען מיר אין א געוויסע צייט ארום קענען אויסגיפנען, אז דיא פלאנצונג האט אריינגיצויגען דיא סעליטרא וואס איהר איז נייטיג און אפילו ניט אָנגיריהרט. דיא גיווינליכע זאלץ, כאַטש דיעזע ביידע זאלצען האָבען דיא אייגענשאַפט צו דיפּ פונדירען, דיעזע פאקטען האָבען א לאנגע צייט ניט גיקענט ערקלערט ווערען. קען דען זיין, אז דיא פלאנצונגען זאללען האָבען א מין שכל, זיי זאללען קענען דענקען און פערשטעהן, וואס פיר זיי איז נוצליך, און וואס ניט, און דאס ערסטע זאללען זיי בענוצען אלס שפייז, און דאס אנדערע אפילו ניט אָנרירען? אָדער אפשר זעהען מיר דאָ נאָטס פינער, וועלכער זאָרגט פאר אללע בע-שעפעניסען און ניט זיי צום עססען נור דאס, וואס פאר זיי איז נוצליך? אָבער ווען מיר וועללען מעהר און טיעפער בעטראכטען דעם פראָצעס פון נאה-רונג, וועללען מיר זיך לייכט איבערצייגען, אז נאָט'ס שכל זעהען מיר ניט דאָ, וויא נאָך אין פיעלע אנדערע זאכען און אז דאס אללעס ערקלערט זיך לייכט מיט דיא איינפאכע נאטורניזעצ, ווע-גען וועלכע מיר האָבען שוין אויבען גירעדט.

מיר האָבען אויפגען ערקלערט, אז דיפּוויאָן, אָדער דיא אייגענשאַפט פון דיא לופטיגע און פּליסטיגע קערפער זיך צו פערשפרייטען, בעשטייט אין דעם, אז זיי שטרעבען צו פערנעהמען וואס מעהר אָרט און דאָרום ניסען זיי זיך פארנאנדער פון איין אָרט איבער דעם אנדערן. מיר האָבען אויך ערקלערט, דאס דיעזער איבערניסען זיך דויערט ביז דעם מאָמענט, ווען זיי געפינען זיך איבעראַר גלייך פערשפרייט. נור דאָן שטעלט זיך אָב דיא דיפּוויאָן. מיר האָבען אויך ערקלערט, אז פון דיא נויטיגע פליסיגקייטען וועלכע קומען אַרײַן אין פלאנצונג, ווערט דער מאַטעריאַל, פון וועלכע דער בוים בעשטייט; דאס פון זיי ווערט האַלץ, זאַפּט, בלעטער א. ז. ו. ד. ה. זיי ווערען גלייך פערשוואונדען, פערוואנדעלט. און מאַכע

געפינט מען, אז דער וואַרצעל האָט אויסגיגעססען א נאנצע פיגורע אין דעם. מען קען אויף מאַכען פאַלגענדע פראָבע, אום צו בעווייזען, אז דיא פלאנצונג קען עססען הארטע זאכען. א פלאנצונג מיט 2 וואַרצעלן זייעט מען איין אַזוי, אז איין וואַרצעל ווערט אריינגישטעלט אין וואססער און דער אנדערער — אין ערד, וועלכע מען בעניסט קיין מאָל ניט. דיא פלאנצונג וואקסט און לעבט, טרינקענדיג מיט איין וואַרצעל דיא וואססער און מיט דעם אנדערען פערשלינגענדיג הארטע שפיי-זען פון דער ערד.

אום דער וואַרצעל זאל זיך וואָס מעהר בע-רירען מיט דער ערד און זאל קענען איינגעהמען וואָס מעהר שפייז פון דער ערד, איז ער אָפט אונגע-הייער לאנג. ער האָט טויזענדער פאַנטערס און איז צונויפגירייט אין טויזענדער קניפלען, חוץ דעם איז ער בעדעקט מיט קלייניקע הערעלאַך, וועלכע זיינען אַרומגירינגעלט מיט ערד און ציהען פון איהר שפייז. מען האָט אויסגירעכענט, אז ווען מען זאל פאַרנאנדערנעמען אלע קלייניקע פלאַנטערלעך און אללע הערעלאַך און צונויפקלעפען איינע צו דיא אנדערע, וואָלט מען בעקומען א שנירעל פון 20 וויערסט לאנג.

מיר האָבען אויכען בעשריעפען וואָס, און וויא אַזוי דיא פלאנצונג נעמט איין אלס שפייזען און מיר האָבען גיזעהן, אז דאָס אלעס ערקלערט זיך זעהר לייכט, אז דאָס הענטט ניט אָב פון קיין וואונדער, אז דאָס אללעס קומט פאַר נאָך דיא גרויסע אָבער איינפאכע נאטורניזעצ, וועלכע ווייזען זיך אַרויס אין אללע גרויסע און קליינע ערשיינונגען פון דער נאטור. איין זאך אָבער קען אונז בלייבען איינגערמאכסען אונפערשטענדליך אין דעם גאנצען פראָצעס פון נאהרונג. אין ערד געפינען זיך הונדערטע פערשידענע גאָזען, פליס-סינקייטען, מעטאללען, זאָלצען און נאָך אנדערע סאָרטען שטאָף אונטער זיי האָבען פיעלע דיע-זעלבע אייגענשאַפט זיך צו פערשפרייטען וואָס מעהר אָדער צו דיפּונדירען; אָבער ווייל זיי זיינען אין גאנצען אונגיציג פיר דיא פלאנצונג, ווערען זיי ניט אריינגעצויגען פון דעם וואַרצעל און האָבען קיין ווירקונג ניט אויף דעם לעבען פון דיא פלאנ-

קין פאל ניט איינשלינגען אין גאנצען דיא פליס-
סיגנייטען וואָס זיינען איהר ניט נייטיג און דאָס
זי ענטהאַלט אין זיך איממער מעהר ניט אַקליינע
ביסעל פון זי. קין שום שכל און קין נאָט דאָרף
דיא פלאַנצונג דערצו ניט. מיט דאָס וועל
איך ענדיגען מיין ערקלערונג וועגען דיא נוצען
פון וואָרצעל, פון דעם זעלטענעם אָרגאַן, וועכער
ציהט זיך אָפט אויף גאנצע מיילען לאַנג, וועלכער
זויגט, שרינגט אויף דיא גאנצע וועג זיינע און
זופט מיט זיינע מיליאָנען הערעלעך דיא סאָרטען
שטאָף, וועלכע זיינען פיר איהם נויטיג צום לעבען.
אים נעכסטען אַרטיקעל וועל איך אויפווייזען, וואָס
עס טהוט אויף פיר דיא נאהרונג פון פלאַנצונג
דער צווייטער נאָך וויכטיגערער אָרגאַן—דיא בלעטער.
אויך וועל איך בערייען דיא אנדערע זייטען פון
דעם לעבען פון דיא פלאַנצונג.

איוראַעל פעסקין.

פראַץ פאַר אנדערע. דאָרום שלינגט דיא פלאַנצונג
אין אַלץ מעהר פליססיגקייט און דיא דיפּוזיצאָן
פון אזעלכע פליססיגקייטען הערט קין מאָל ניט
אויף, ווען אָבער אין דיא פלאַנצונג גייט אַרין
אזא פליססיגקייט, וועלכע איז ניט נויטיג פאַר
איהר, דאָן ווערט זי ניט איבערגעאַרבייט אין דיא
שטאָף פון בוים, זי קלייבט זיך אָן אַלץ מעהר
און מעהר אין פלאַנצונג און ענדליך וועט קומען
אזא מאַמענט, ווען דיא פלאַנצונג וועט נאָך
דיא פראַפּאַרציע נאָך, פעהעלטניס מעססיג ענט-
האַלטען אין זיך אזוי פיעל פליססיגקייט וויא דיא
ערד אַרום איהר, און דאָמאָלס וועט דיא דיפּוזי-
צאָן אויפהערען. פערקערט, אויב דיא ערד וועט
דורך וועלכע עס איז אורזאָכע ענטהאַלטען אין
זיך וועניגער פון דיא פליססיגקייט, וויא דיא פלאַנ-
צונגען, דאָן וועט דיא פליססיגקייט אַרויסגעהען
אָדער דיפּונדירען פון דיא פלאַנצונג אין ערד.
פון דאָס זעהען מיר, אז דיא פלאַנצונג קען אויף

אונד דאָן?

ביסלעכווייז האָב איך אָנגעהויבען זיי צו פאַרשטיין,
אָבוואָהל פיעלע פונקטען זיינען מיר נאָך איצט
אויף ניט קלאָר. אין דעם דאָטום צ. ב. בין איך
אָבסאָלוט ניט זיכער, אין פיעלע אנדערע זאכען
האָב איך זיך גימוזט אין גאנצען פערקלאָרען אויף
מיין פאַרשטענונגס קראַפט. דעריבער האָב איך
זיי אַם מייסטענס גאָר אַרויסגיוואָרפען פון דיא
בריעף. דערפאַר זיינען אָבער אנדערע פונקטען
אזוי קלאָר, אזוי דייטליך, אז ביי מיר איז גאָר קין
צווייפּעל ניטאָ אין זייער ריכטיגקייט. אזא פונקט
צ. ב. איז סאָפיע שטרעבעניס ליידען און שמער-
צען און קראַנקהייט, וואָס איז אַלץ בעשריבען פו
איהר אַליין. ווידער געפינען מיר אין דיוע בריעף
פשוט פאָקטען פון'ס טעגליכען לעבען, וויא צ. ב.
איהר גישפּרעך מיט'ן דאָקטאָר, דיא פאַלשקייט

(ווערט הער נעאָסע רעדאָקטאָר:

איך שיק אייך דאָ צו צוויי בריעף. איינער
איז פון א געוויסער סאָפיע שטרעבען אויס ניר-
יאָר; און דער אנדערער איז אייגענטליך אין
אנטוואָרט אויף'ן ערסטען בריעף, און קומט פון איהר
פריינד, א. צוקונפּטמאָן, אויס לאַנדאָן. דיא ביידע
בריעף זיינען געשריבען, וויא עס שיינט, א 150
יאָר נאָך דער סאַציאַלער רעוואָלוציאָן. גיפונען
האָב איך זיי דורך א צופאַל. לעזענדיג דיא ווערקע
פון אזוינע דענקער וויא קאַרל מאַרקס און טשאַרלז
דאַרוויין, האָב איך מיך אַמאָל שטאַרק איינגיקוקט
צווישען דיא שורות פון זייערע ביכער און האָב
פלוצלינג דערזעהן דיא צוויי בריעף. אַם אָנפאַנג
איז מיר גיווען זעהר שווער זיי צו לעזען: ס'איז
דאָך אזוי פיעל יאָהר פאַר דער צייט אָבער

רוהיג, — אויף אזוי פיעל זאָגאַר, אז איך קען זיך שוין ווידער נעמען צו דער פערדער דיר צו שרייבן. רוהיג און קאלטבליטיג, וויא ס'איז מיר נור מעגליך, וועל איך דיר אלעס בעשרייבען.

שוין מיט אַ מאַנאַט זעכס צוריק האָב איך בעמערקט, אז מיין געזונד איז ניט וויא עס בער דארפט צו זיין. עפעס האָב איך זיך ניט געפיהלט מיט אלעמען. עפעס האָב איך פערלאָרען דעם אינטערעס אין אזוינע זאַכען, וואָס פלענען מיר גע-ווינליך יא אינטערעסירען. זאָגאַר דיא כימיע, מיין כימיע, וויא דו — נידרינקסט? — פלענעסט מיר רייצען מיט איהר אזוי וויא איך דיר מיט דיא בורזשוזיע — זאָגאַר זיא, — מיין געליבטע וויסענ-שאפט, — האָט בלויז ניקענט האלטען מיין נידאַנ-קען וויא דורך אַ מיין קאַפ-געוואָהנהייט. אָפט קומענדיג פון דער אַרבייט, פלעג איך שוין ניט לויפן גלייך אין דער לאַבאָראַטאָריע; אַבּוואָהל, נאַטירליך, פון דער כימיע, און ספּעציעל, פון מיין ענדליכען ציעל אין איהר, האָט מיין קאַפ נאָך אימער גיהאַלטען אין איין דיינקען און דיינקען. ענדליך בין איך עפעס געוואָרען שוואַך, גערווען; איך האָב פאַרלאָרען דעם אָפּעטיט; ס'איז מיר געוואָרען אַלץ שווערער און שווערער איינצושלאָ-פּען ביי נאַכט, און אז איך פלעג שוין יא איינשלאָ-פּען, איז מיין שלאָף גיווען ניט רוהיג; אַלץ אזוינע ניט-גישטויגענע, ניט-געפלויענע חלומות פלענען רייצען מיין פערמאַטערטען געדאַנק. אָט האָבען זיך מינע כעמישע ביכער אויסגישטעלט אלע אין איין שרעקליכער רייע, און מיט אַ געוואלטיגען צאָרן זיינען זיי גינאַנען אויף מיר; געהענטער, געהענטער; זיי דריקען מיין האַרץ; זיי ווילען מיר דערשטיקען, זיי דערשטיקען מיר. אָט, ווידער, קומט מיר פאַר, אז איך האָב ענדליך גיפונען דיא פאַר-מולע וויא צו פאַרדוצירען ברויט גלייך אין פאַב-ריק; מיין האַרץ קלאַפט פון פריידען; דאָס גליק וואָס אַ מענש קען נאָר פיהלען ווען ער עררייכט דעם ציעל פון זיין לעבען, דערקוויקט מיין נשמה; ענדליך, ענדליך! נאָך פיערצעהן יאָהר פון ענער-גישער בעשטענדיגער פאַרשונג אין דער כימיע איז מיין אַרבייט געקרוינט מיט פאַלקאַמענעם ער-פאַלג; אַף, שנעלער!... לאָזט מיר פערשרייבען

פּוֹלִיס פאַרמאַן, איהר פריינד'ס אַניטאַציע א. ז. וו. אָט נור אזוינע קלאָרע פונקטען און זיכערע פאַק-טען האָב איך מיר ערלויבט איבער צו לאָזען אין דיא ברעף. אויף וויא פיעל עס איז מיר גילונגע צו מאַכען אַ נוטען אויסוואַהל, בלייבט נאַטירליך פיר דיא לעזער דער „צוקונפט“ צו ענטשיידען.

איין זאַך אָבער, גענאָסע רעדאקטאָר, בעט איך ביי אייך: אויב איהר וועט דיא ברעף געבען אַ פּלאַץ אין דער „צוקונפט“, טאָ זאָלען זיי ערשיי-נען אונטער דעם נאָמען — „און דאָן?“

מ. זאַמעטקיין.

אונד דאָן?

Chazir Mark, New York May 12, 2094

ניעבער פריינד:

ענטשולדיג מיר, וואָס איך האָב דיר אזוי לאַנג ניט געשריבען. דערפאַר וועל איך דיר איצט אָבער אַבשרייבען אזא ברעף, וואָס וועט בעשטע-הען פיר אַנדערע דריי. דו מוזט מיר אָבער צו-זאָגען ניט צו זיין שטאַרק ברוגו אויף דיין ליידענ-דער סאַפּיע, דען ס'איז ווירקליך, ניט מיין שולד. איך האָב זיך דיא גאַנצע צייט ניט איבעריג נומ געפיהלט. און דער קאַפ איז מיר ניט גיווען ביים שרייבען. ווער שמועסט, אז דו זאָלסט וויסען, וואָס מיט מיר האָט זיך דאָ פאַסירט דיא לעצטע צוויי — דריי וואָכען, וואָלסטו זיכער גיהאַט מיט לייד מיט מיר און, אַנשטאָדט מיר צו בעשול-דיגען, וואָלסטו גישטעלט אַ גרויסען פראַגע-צייכען אויף דער היינטיגער סאָציאַליסטישער גי-זעלשאַפט, פון וועלכער מען האָט אזוי פיעל ער-וואַרטעט.

נור וואָס האָבען מיר דאָ צו ריידען פון וועלט-זאַכען, ערלויב מיר בעסער צו זיין אַ וועניג ענאָ-איסטיש און רעדען פון מינע אייגענע שמערצען און יסורים, — יסורים און שמערצען, מיין פריינד, וואָס וואָלטען זיך, גלויב מיר, זיכער גיפאַסט אפילו פיר דער אינקוויזיציע אָדער דער בורזשוזיע.

דו ברויכסט זיך אָבער ניט צו שרעקען. איך בין נאָך אזוי יונג, אז איך קען נאָך פיעל זאכען אויסשטיין. און דער פאַקט איז, ס'איז מיר שוין לייכטער, פיעל לייכטער; איך בין שוין גאַנץ

דאך דענסמאל גיווען פיר מיר א זיסער אויפרוה ווייטער צו גיין אויף דעם זעלבען וועג. און איך בין גינאנגען. נאך מיט גרעסערע ענערגיע און ליכטיגערע האפנונגען האב איך פארטייגט מיין שטודיום, אין דער פאללער זיכערהייט, אז איך וועל ענדליך עררייכען דעם ציעל פון מיין לאנגיעהריגע ארבייט. קיים זיינען צוויי יאָהר פאַראיבער, וויא איך האב שוין ווידער גימאכט א נייע ענטדע-קונג. איך מוין דאָ מיין גאָל קאַלף. ווידער אין ער-פאלג; ווידער א מאָל איז דורך מיין טהעטיגקייט פערלייכטערט גיוואָרן דיא ארבייט פון טויענדער מענשען. דאָס מאָל זיינען עס שוין גיווען דיא מאה-קער און הויזבעפוצטער, וועלכע האָבען גיהאט דיר רעקטע נוצען פון מיין ערפינדונג. איצט דארפן זיי שוין גיט זיין צו זעסן שטונדען יעדע וואָך אונ-טער דער שעדליכער ווירקונג פון קופט וואס איז פערפעסמט פון אלערליי סמים פון פרישער פארב. ווידער א מאָל האב איך געפיהלט דעם נאטיר-ליכען פערגינגען פון'ם בעוואוסטזיין, אז גיט אומ-זיסט האב איך גילעבט אויף דער וועלט, אז איך האב אויפגיטאן עטוואָס גוטעס פיר מיינע מיט-מענשען. אָבער, לעבער פריינד, פון עטוואָס גוטעס איז נאָך גאנץ ווייט צו דעם גוטעס, פאר וועל-כען דו ארבייטסט, און שטרעבסט און האָפסט. א קאָלף-פארב פאר דעם אללומיניום (*) פון דיא ווענט האב איך אויסגיפונען; אָבער ברויט פיר מענשען, א פייערע, איידעלערע, בעסערע ברויט, וואָס זאָל שאַפען א פייערע איידעלערע און גייסט-רייכערע זעלע—דאָס, מיין פריינד, איז נאָך פאַר מיר א סעקרעט. ביז היינטיגען טאָג, פונקט אזוי וויא איך וואָלט מיינע בעסטע יאָהרען פערבראכט אין טאנצען און שטיפען, און גיט אין הארטער, שווערער ארבייט. צו וואָס-זשע איז מיין גאנצער שטרעבען, מיין גאנצער פאַרשען? דער פערגינגען, וועלכען איך האב געפיהלט בשעת איך האב גע-מאכט דיעזע און נאָך אייניגע אנדערע מעהר אָדער ווייניגער גיט-וויכטיגע ענטדעקונגען, האָט אפילו

דיא ערפינדונג, צורבינדען דיא פאַרמולע צום פאַפיר, פערשמידען דעם אידעאל אין א מאטעריעלער פאַרמע, אז דיא מענשהייט זאָל איהם שוין גיט, גיט פאַרגעסען; — שנעלער, שנעלער לאָזט זיך מיר אויפהייבען... אָבער וויא פערשטיינערט זיינען אלע מיינע גלדער; איך וואָרף זיך, איך רייס זיך, אָבער איך קען גיט ריהרען מיט אין אבר. ענדליך גילינגט מיר שוין, איך ווייס אליין גיט וויא אזוי, זיך אויפצוהייבען, צו געהען דיא פערדער אין דיא האנט. און, פלוצלינג, דאָרטען וואו איך האָב ערשט גור וואָס גייעהען מיין גרויסע ערפינדונג אין קלאָרע, איינפאַכע מענשליכע ווערטער, שטייט גאָר פאַר מיר א ווילדע. אונגאטירליכע מאוסע בריה מיט שאַרפע, געלע ציינער, און לאכט און לאכט און ווערט ענדליך פערשוואונדען מיט איהר גיפטיגען, טייועלשען געלעכטער פון'ם גיהנם...

אָ, ליבער פריינד! וויא אָפט פערשילט איך יעצט דעם טאָג, ווען איך האָב אויסגעוויילט דיא כימיע פאַר מיין לעבענס-ארבייט!

דענקט גיט, אז איך בין אין גאנצען אומגירעכט. איך ווייס גאנץ גוט און אפילו אויף א מינוט פער-געס איך גיט דיא גליקליכע מאָמענטען, וואָס דיא כימיע האָט מיר שוין גינעבען. אזוי לאנג וויא איך וועל לעבען, דאכט זיך, וועל איך גיט אויפהערען צו פיהלען דעם זיסען טעם פון פרייר, וואָס האָט וויא א קוויקענדער באַלזאם דורך און דורך גי-נומען מיינע אלע אברים אין דעם מאָמענט, ווען מיין געדאַנק האָט צום ערשטען מאָל בעגריפען די מעגליכקייט דורך א חעמישען פראָצעס צו פער-לייכטערן דיא מיהע פון טויענדער און טויענדער מעטאל-ארבייטער. דיא ברענענדע שטראַהלען פון'ם העליש-הייסען פייער, וואָס זיי זיינען גיווען גיצוואונ-גען צו מאַכען אום צו גיסען דאָס מעטאל, ווערן איצט דורך מיין ערפינדונג, ליבער פריינד, אָב-גישטויכען אָן א זייט אזוי, אז דיא, וואָס שטייען דאָביי, פיהלען קיין שום היץ גיט. און דאָן דאָס פערגינגען צו לעזען דיא פערביכטע אויס אלע עקען דער וועלט פון דעם מערקווירדיגען ערפאלג וואָס מיין ערפינדונג האָט גיהאט איבעראַל, וואו מען האָט זיא גור גישטעלט אויף דער פראָבע. יעדע אייגענעלע צייל פון דיא קאָרעספּאָנדענצען איז

(*) אין טשערנישעווסקיס ראַטאָן "וואָס טוהט מען?" ווערט פאַרגיטשטעלט, וויא אין דער סאַציאַליסטישער גע-זעלשאַפט זיינען דיא הייזער געבויט פון דעם הערליכען מעטאל אללומיניום.

זיך בעשלעסען צו ווענדען זיך צום פסיכאלאגישע
ביראָ.

דו קענסט דיר פארשטעלען וואָס איך האָב
דאָביי געפיהלט. מיין האַרץ האָט אין מיר גיקלאָפֿט
גלייך וויא איך וואָלט טאָק אין אַמט'ן ניווען אין
אַ גרויסען גיפּאהר. אַז איך בין גאָר נאָך קיין
מאָל קראַנק נישט ניווען! דער דאָקטאָר האָט מיך
אַבער באַלד בערוהיגט, גאָטליך. גידינקסטו,
ליעבער פֿריינד, דעם אויף־דער־נאָכט, ווען דו,
וויקטאָריאַ, און נאָך אימיצער זייט ניווען ביי מיר
אויף טהיי, און איינער פון אונז האָט צופֿעליג בע־
מערקט, אַז דיא פראַקטיצירענדע דאָקטוירים נעמען
אַ ספּעציעלען קורס וויא צו רעדען מיט דיא קראַנק־
קע? דערמאָנסטו זיך, וויא מיר האָבען זיך אַללע
גיהאלטען ביי דיא זייטען פון גיכעכטער? זאָג איך
דיר גאנץ ערנסט, אַז ערשט איצט פארשטעה
איך דאָס אָבצושטאָלען. דו האָסט גידארפֿט זעהן
וויא ער האָט מיך אויפֿגינגען: גאָר נישט קיין
דאָקטאָר; סתם אַ גוטער בעקאָנטער, מיין בעס־
טער פֿריינד. פֿריהער פֿאַר אַללעמען, גאָטליך,
דיא גיוועהנליכע פראַגען:

- וויא אַלט זייט איהר?
- דריי־אָרפֿערציג יאָהר.
- אייער בעשעפֿטיגונג?
- אַססיסטענט פראָווינץ בוכהאַלטער.
- לאַנג שוין אַז איהר טהוט דיא אַרבייט?
- צוויי יאָהר.
- וואָס איז ניווען אייער בעשעפֿטיגונג פֿאַר
דעם?

כ'האָב גיארבייט ביי מענער־רעק; אָנגינייט
קראַנענס.

— וויא לאַנג?

- אַ דריי יאָהר מיט אייניגע מאָנאטען.
- וואָרום האָט איהר גיביטען אייער אַרבייט
- איינפאַך, ווייל זיא איז מיר מיאוס גיוואָ־
רען, דאָקטאָר.

דאָ האָט ער אויף מיר עפעס אַזא מיין זאָג
געטאָהן.

- וויא אַלט זייט איהר עס דען דאן ניווען —
האָט ער גיוואָנט. — סך הכל 41 יאָהר. אפילו פֿאַר
אָוונע יונגע יאָהרען הייסט דאָס אויף צו שנעל

דערקוויקט מיין האַרץ, און אויפֿגעפֿרישט מיין ענער־
ניע; דאָס איז אָבער ניווען אַ דערקוויקעניש נור
אויף אַ מאָמענט, אַין אויפֿמינטערונג, וואָס איז
שנעל פֿאַרבייגאנגען. און דאן האָב איך זיך גע־
פֿיהלט נאָך מעהר מוסהלאָן און מיט נאָך ווייניג־
נער קוראזש. וויא אַ ריזענדער, וואָס וואַנדערט
אין דער וויסטע, ווערט אויף אַ וויילע דערקוויקט
מיט אַ קלייניקען פֿרייליכען צופֿאל, וואָס טרעפט
זיך אַ מאָל אין וועג, און באַלד נאָך דעם ווערט
איהם נאָך טויענד מאָל קעכטער און טרויעריגער
אויף'ן האַרצען אַז ער זעהט, אַז ער איז דאָך איי־
נער אליין אין דעם גרויסען, גרענצלאָזען מדבר —
פונקט אזוי קאַלט און טרויעריג ווערט מיר ווען
איך דערמאָן זיך אַן אַלעס, וואָס איך האָב שוין אויפ־
גיטאָן אין דער חִימיע: איך האָב גיווכט איינס,
און האָב גיפונען גאָר עפעס אַנדערס; איך האָב
גיווכט אַ וועג וויא צו מאַכען דיא מענשהייט פֿע־
היגער, שטאַרקער, גיוונטער, — און האָב גיפונען אַ
וועג צום דאָקטאָר פֿיר זיך אליין...

עס איז מיר נישט פֿרייליך, מיין פֿריינד!

יעצט איז מיר שוין אַ סך לייכטער. (דער גרוי־
סער טינט־פֿלעק, וועלכען דו זעהסט דאָ אויף'ן
פֿאַפֿיר, אָדער דאָס וואָס דיא לעצטע צייכען קימען
אויס וויא געשריבען מיט אַ ציטערנדע האַנט, איז
נור דערפון, וואָס איך בין נישט גינג פֿאַרויכטיג
און שרייב צו האַסטיג, אָבער ווייטער גאָר נישט.)
וויא געוואָנט, איז מיר שוין איצט אַ סך לייכטער.
איך דארף אָבער דאַנקען פֿאַר דעם נור דעם דאָך־
טאָר.

ביז איך האָב נאָך נישט פֿערקוירען דעם אָפֿע־
טיט, האָב איך נאָך אַליין זיך ווייניג־וואָס גימאכט
פון מיין נישט קענען רוהיג שלאָפֿען, איך האָב אַליין
געדרינקט, אַז עס וועט מיר פון זיך אליין בעסער
ווערן. איך וועל אויפהערען צו זיין אזוי בעשטענדיג
אין מיין לאַבאָראַטאָריע; אויפֿגעבען לעזען אזוי פֿעל;
דיינקען ווייניגער, און בעסער מעהר שפּאַצירען,
טאַנצען, שטיפען, מאַכען גימנאַסטיק, — וועט מיר
לייכטער ווערן. עס האָט אָבער נישט גיהאַלפֿען.
דער גידאַנק צו מאַכען ברויט גלייך אויף'ן פֿאַבריק
האָט נישט אויפֿגעהערט צו מאַטערן מיין קאָפּ, און
ס'איז מיר גיוואָרן אַלץ ערנער. ענדליך האָב איך

אנאנדער זאך. איהר דארפט זיין בעשעפטיגט ביי אזא מין ארבייט, אז מען זאל קענען דאביי ריידען, לאכען, שטיפען, זינגען, און דאס ערלויבט דיא בוכהאלטעריע ניט. איך דינק, מיין פריינד, אז דיא בעסטע ארבייט פיר אייך וואלט זיין — און ער האט זיך אביסעלע פערטראכט — איהר האט אמאל נאָר ארבייט ביי מענער־רעק, זאגט איהר ?

— יעס, דאָקטאָר.

— נון, וואלט איך אייך ראטען געהען יעצט צו העמדער. דאס איז א פרייליכע, לעבעהאפטע, ניוונטע ארבייט. דיא פראגע איז נור וואס פיר א טהייל זאל איך אייך פערשרייבען. ענטשולדיגט מיר אויף איין מינוט, האט ער צו מיר גיזאגט, און איז אוועק צום טעלעפאן און האט זיך געהיי— סען דערלאנגען א געוויססען טאם פון „דיא פס— חאלאָגנישע ווירקונג“.

— פון דיא פערשיעדענע ארבייטען אויפ'ן מענש— ליכען גייסט“ האט ער גיענדיגט, אומקעהרענדיג זיך צו מיר, — דא וועללען מיר שוין אללעס אויס— גיפנען, אָדער פיעלייכט דענקט איהר, אז איך זאל בעססער רופען א קאנסיליום ?

— וואָצו, דאָקטאָר, אומזאנסט בעמיהען מענ— שען? איך בין דאך ניט קיין גיפעהרליכער קראנקער איך וועל זיך שוין פערקאָנען אויף אייך.

— אָ, ניין. איהר ווייסט נאך גאר ניט וואס פאר א מין שווינדעל איך קען אייך דא אָפטהין. און ער האט דאביי גיטהאן אזא שמיבעל, אז איך וואלט גימענט דיינקען, אז ער וויל מיר טאקי פער— שווינדלען. אָבער דיא גוטסטייט, וואס האט גישיינט אויף זיין געזיכט, האט מיר בערהויגט.

— אויב איהר זייט אזא שווינדלער, וויא א מיראן, דאָקטאָר, האב איך צו אייך דעם בעס— טען צוטרוען.

— אַה, איהר קענט נאך קיין דאָקטוירים ניט, מיין פריינד. האט ער בעמערקט, זוכענדיג אין דעם צוגישיקטען טאם פון „דיא פסחאלאָגנישע ווירקונג“.

וועלל, מיין פריינד, האט ער גיענדיגט, דער— קאנגענדיג מיר דעם רעצעפט — איך פערשרייב אייך דא 6 מאָנאט העמדען־ארבייט, אבטהיילונג

ניוועקסעלט א בעשעפטיגונג. און ער האט א שאַקיל געטהאן מיט'ן קאפ. — זייט איהר אימער אזא היט— ציגער מענטש? האט ער מיך ווייטער גיפרעגט.

איך האב איהם אייגענטליך ניוואַקט זאָנען, אז ניט. נור איך האב זיך דערמאָנט, אז איהר פלעגט מיך אלעס רופען היט'ן־קאפ, האב איך איהם דאס דערייזילט. ער האט א שמייכעל געטהאן און מיך ווייטער גיפרעגט:

— און ביי אייער יעצטיגער ארבייט פערבלייבט איהר פרייוויליג ?

— פריי־וויליג? ! וואס מיינט איהר, דאָק— טאָר, פרייוויליג ?

— אַה, איך זעה. כ'איז דאס ערסטע מאל אז איהר קומט צו א דאָקטאָר, ניט וואהר ? ווייסט איהר נאך ניט, אַלואָ, אז מיר זיינען דיא איינצעלנע טיראנען אין דער וועלט, און וואס מיר הייסען, מוז גיטהאן ווערען ?

— און איהר האט גידענקט, דאָקטאָר, אז מען האט מיך פארשרייעבען צו זיין אססיסטענט— פראָווינץ בוכהאלטער ? ניין, דאָקטאָר, איך בין עס פרייוויליג. אָבער וואס אָנבעלאנגט אייער טיראניי איז עס אויך ניט אזוי שרעקליך. געדיינקט אייער אַנטי טאבאק אַנטיאציאן און —

— און אונזער מיאוסע גיעדערלאַגע ? לאָמיר בעססער רעדען פון אנדערע זאכען. וואס איז אייער ליעבענס־ארבייט ?

— דיא חימיע.

— און בעפאָר דעם ?

— קיינע, דאָקטאָר. גלייך פונ'ם אוניווערסי—

טעט האב איך זיך גינמען צו דער חימיע.

— האט איהר גיהאט א'ן ערפאָלג אין אייער שטודיום ? דאָ האב איך איהם אללעס דערייזילט.

— אומזיסט בעשולדיגט איהר דיא חימיע, האט ער צו מיר גיזאגט נאָכדעם וויא ער האט רוהיג אויסגיהערט אללעס, וואס איך האב איהם גיהאט צו דערייזען. — שולדיג איז דאָ נור אייער יעצטיגע בעשעפטיגונג, שוין ניט רעדענדיג דערפון, אז בוכ— האלטעריע פאָדערט א געוויסע אויפמערקזאמקייט, טאָר מען דערביי ניט ריידען הויך, אָדער לאכען, אום ניט צו שטערען אנדערע צו מאכען זייערע רעכנונגען. אייער כאַראַקטער אָבער פאָדערט נאָר

ניין, מיין פריינד. אייך קען עס נעהמע
פילייכט א וואך אָדער צוויי; און איהר מוזט
איבערבייטען אייער בעשעפטיגונג וויא אס שנעל-
סטען: מאָרנען אָדער איבערמאָרנען.

מיט דיעזע ווערטער, האָבען מיר זיך גיווענענט.

(פאַרמיטעטצונג פאַלגט)

נומ. 16. דאָס הייסט, זוימען דיא העמדער, צו
צוויי שטונדען אַ טאָג, פיער מאָל אַ וואָך.

— איך קען דאָך ניט דיא ארבייט.

— אַ געוויס, געוויס! איך האָב אייך פער-

שריעבען דיא איינפאַכסטע ארבייט. יעצט נעהט

צו הויז, מיין פריינד, און זייט רוהיג; איך וועל

אייך שוין בעזאָרגען מיט א פלאן.

— אַה, בעמיהט אייך ניט, דאָקטאָר, איך קען

דאָך אלליין גיפיען דיא ארבייט.

אידישע אינקוויזיציע כדת רחמנים בני רהמים.

אין טהעאָריע און פראַקטיק.

מען ווייזט, דיא וועלט האָט עס ערפֿאָהרען,

אַז דיא אמונה אין פרומער האַנד

האָט ג'טאָן מעהר שלעכט אין 1800 יאהרען

וויא אין 6000 דער פערשטאָנד.

(בלומאַנער).

א גרויסע סכנה רחמנא לַצֵּל. אַ שיינער תכלית
האָט חכילה גיקענט ווערען פון אונזער הייליגע
אמונה, ווען מען זאָל צולאָזען יעדען איד פריי
נאָכצוטראַכטען און נאָכצופאַרשען נאָך דעם אמת
און צו גלויבען נאָר אין דעם וואָס דער שכל בע-
ווייזט אַז עס איז אמת, און זיך צו פיהרען וויא
ער פארשטייט אַז עס איז ריכטיג!

אַבער אונזער דערבארמדיגער גאָט פערלאָזט
אונז ניט אין אַ נויט. „ווען דיא נויט איז צום
העכסטען, איז זיין הילף צום נעכסטען.“ איז
אין אַלטער כלל. ער האָט איין מאָל געשוואָ-
רען, אַז זיין הייליגע תורה זאָל סײַן מאָל ניט
אונטערגיין, — און אַ שבועה איז ניט גלאַט אַ צוואַנג
זיינער, וואָס ער זאָל ניט מקיים זיין. אָדער ער
זאָל דערויף חרטה האָבען. — ווען אונזערע שונאים
האָבען ביי אונזערע רבנים אַוועקגינאָמען דיא גיוועהר
פון סקילה, ישרפה, הרג וחנק, האָט זיי דער

(2) דיא טהעאָריע(שלוס).

הלכות חרם.

בעזונותינו הרבים, דורך אונזערע
רויסע זינד איז חרוב געוואָרען אונזער בית המקדש
אומניוואָרפען געוואָרען אונזער רעגירונג, פערוויסט
געוואָרען דיא מאַכט פון אונזערע הייליגע צדיקים
און רבנים, און זיי האָבען געפֿיך ניט מעהר קיין
כוח גיהאָט צו בעשטראָפען דיא פושעים, וואָס
אונטערשטייען זיך צו בענוצען זייער מוח צום טראַכ-
טען און זייערע אויגען צו זעהען; עוקר מן השרש
צו זיין דיא, וואָס ווילען זיך צו זייערע שטרענגע
אוקאזען ניט אונטערוואָרפען. — דיא אומות העולם
האָבען פון זיי אַוועקגינאָמען דיא מאַכט מקיים צו
זיין אין דעם דיא מצוות פינקטליך אַזוי וויא אונ-
זער הייליגע תורה פאָרדערט — צו פערשטייען, צו
פארברענען, אַפצוהאָקען דעם קאַפּ און צו דער-
וואָרנען. אויף אונזער הייליגע אמונה איז גיקומען

וועט ער מאכען דאָס לאַנד „חרם“ — דאָס הייסט ווייסט, אָהן מענשען. פון אַ שטאָט, וואָס אין איהר געפינען זיך מענשען, וואָס האָבען אָנגירעט צו דינען דיא עבודה זרה, הייסט נאָט מאַכען „חרם“. דאָס הייסט, וויא עס שטייט דאָרט אויסדרוקליך, מען זאָל אין איהר אויסהאַרגענען אלע מענשען, און דיא שטאָט זאָל בלייבען אָהן מענשען; זיא זאָל מיט מענשען קיין שום שייכות ניט האָבען; זיא זאָל איבערגענעמען ווערן צו נאָט אין האַנד.

אַלואַ אַרױפֿלייגען אַ „חרם“ אויף איינעם, הייסט אויך, מאַכען, אַז דער איינער זאָל זיין דערווייטערט פון מענשען; אַז ער זאָל מיט מענשען קיין שום שייכות ניט האָבען.

אַנדערע זאָגען, אַז דאָס וואָרט „חרם“, אין דעם זין וויא עס איז שפּעטער בענוצט געוואָרען (לייגען אין חרם אַרױן), שטאַמט פון דעם נאָמען פון'ס אָבנאָט הערמעס (בעל חרמון), וואָס ווענען איהם האָבען דיא נאָנץ פאַרצייטיגע פעל-קער גיגלייבט, אַז ער מאַכט אַ באַרג אש פון יעדען וואָס טרעט אַפֿילו נאָך אויף אַ האָר איבער זיין גיבאָט. עס איז מעגליך, אַז אידען האָבען דעם בעגריף פון דעם גוי'אישען „חרמון“ צוזאַמענגע-שמאַלצען מיט זייער עהנליכען וואָרט „חרם“ (אַזוי וויא כמֶשל מען מאַכט דאָ איינס פון דעם ענדי-לישען וואָרט „באָס“ מיט דעם אידישען „באַלהאָ-באָס“ (בעל-הבית)). וויא דיא מעשה איז, דיא אויפֿטאונג פון דעם אידישען חרם איז געוויסדאָס זעלבע, וויא דיא אויפֿטאונג פון דעם שוידערהאַפֿטען נאָט „הערמעס“.

דיא פרומאַקעס אונזערע האָבען זיך כלומר'שט געמאַכט אונז איינרעדען, אַז דיא שוידערהאַפֿטיג-קייט פון דעם חרם בעשטייט אייגענטליך ניט מעהר וויא אין דעם, וואָס דער, וואָס מען לייגט איהם אַרױן אין חרם אַרױן, איז פֿערשאַלטען פון נאָט און עס רוהט אויף איהם דיא טומאה, דיא קליפה רחמנא לַצֶלֶן זיי, דיא קאָזאַקען פון דעם רבּונו של עולם, — האָבען זיי זיך כלומר'שט געמאַכט — טוען איהם אליין אייגענטליך קיין שום ביזו ניט. ניט מעהר, זיי געבען איהם איבער

באַרמהאַרציגער נאָט דערפֿאַר צוגעשיקט נאָך אַ שאַרפֿערען, גיפֿעהרליכערערען שווער, אויסצוראָד-טען מיט איהם זיינע שונאים, דיא פּושעים, דיא פרייע דינקערס, וואָס טרעמען אַפּ פון זיין ליבען נאָמען, — דער שווער איז — דער חרם

דער חרם, האָבען מיר געזאָגט, איז האַרבער פון אלע ארבע מיתות. אַזוי זאָגט דיא גמרא אַליין. איין אַרט פון חרם ווערט אָנגירופֿען „שמתא“, זאָגט דיא גמרא אַ גלייך-ווערטליך, פֿאַר וואָס הייסט עס שמתא? ווייל דאָס מאַכט „שם מיתה“, דאָרט איז טויט... (מסכתא מועד קטן דף י"ז). אויף אַן אַנדער אַרט זאָגט דיא גמרא, אַז חרם איז „הכאה בסילוא דכאמבעדמא“ — קלעפּ מיט דערנער, וואָס עס גייט דערפון קיין בלוט ניט. (כבא בתרא דף קנ"א)... דאָס איז פונקט וויא מען רופֿט היינט דיא פערשיקונג אין דעם וויסמען אינזעל גייסאכעדאָנען — „דיא טרוקענע גיר-לאָמינע“.

„דער שטראַהל פון חרם“ — שרייבט פראַפֿע-סאַר גרעץ אין זיין „געשיכטע דער יודען“ — „דער שטראַהל פון חרם, דיזע אונזיכטבאַרע וואַפֿע פון דיא צייטען פון מיטמעל-אַלמער. האָט אויך ביי דיא אידען גענוג שוידערליך גע-העררשט“.

אַז דאָס איז טאַקא אַ פערבאַרגענע וואַפֿע, וואָס שעכט און קיין בלוט גייט ניט, וועט דער לעזער זעהען פון דיא ערקלערונג, וואָס דער חרם איז אייגענטליך.

דאָס וואָרט „חרם“ געפינט זיך אין דיא תורה אַליין. דאָרטען איז דער טייטש דערפון — אַ זאך וואָס איז אָבעגעשיידט פון מענשען, וואָס איז איר בערגיגעבען צו נאָט אין האַנד אַרױן, אַזוי וויא מען וואָלט גיזאָגט צו איהם: נאָ, טו דיר דאָמיט וואָס דו ווילסט; מיר ווילען דערפון ניט וויסען.

פֿילקלאָגיש בעטייט אויך דאָס וואָרט „חרם“ — אָפֿשיידען, דערווייטערן פון מענשען, פונקט וויא דאָס וואָרט „קדש“. אַזא וואָרט געפינט זיך אויך אין אַראַביש, און עס בעטייט דאָרט אויך דאָס זעלביגע.

ווען נאָט וואָרענט דיא אידען אין דיא תורה, זאָגט ער צו זיי, אַז ווען זיי וועלען ניט פאַלגען,

מיר זיינען אין גלות און קענען ניט טון דין הייליגען רצון, איהם גוט צו בעשטראפען — טאָ נאָ, מו דו דיר מיט איהם אליין וואָס דוא ווילסט". אָבער אין איין וועגס — אז ער איז שוין ווידער פערשקלטען און דיא קליפה רוחט שוין אויף איהם, איז עס דאָך זעלבסטפערשטענדליך, אז קיין איר טאָר שוין מיט איהם ניט רעדען; אפילו ניט שטיין אין זיינע ד' אמות, אפילו זיינע קרובים, זיינע נאָהענטסטע פריינד טאָרען מיט איהם קיין מען ומשא ניט האָבען — וואָרעם וויא קען מען דען ניט אויסווייכען אזא שוידערליכען פער-שאַלטענעם, אזא טמא מטמא/דיגען קדיפה/ניק?

אלאָ, אליין טוט מען איהם נאָר ניט — נאָר מען צווינגט אלע צו ווייכען פון איהם, דאָס איז "אלעס". מען מאַכט, אז אין דער וועלט, צווישען אלע מענשען, זאָל ער זיין וויא אין אַ וויסמען וואָלד. היינער רעדט ניט צו איהם, קיינער פער-קופט איהם ניט קיין זאָך; זיינע טרייעסטע פריינד מווען אַנטלויפען פון איהם, אזוי וויא זיי וואָלטען איהם נאָר ניט ניקענט, אז ניט פאלען זיי אריין אין דעם זעלבען חרם; זיינע קינדער פערטרייבט מען פון חדר; זיין ווייב טאָר ניט קומען איז שול אריין. ווען עס שטאַרבט ביי איהם עמעצער, איז מען איהם ניט מקבר, נאָר מען לאָזט זיין מת ביי איהם ליגען. ווערט ביי איהם גיבוירען אַ אינגעל, איז מען איהם ניט מל. יעדער סימן פון אַ איר ווערט פון איהם אוועקגינאמען. ער גייט אַרום וויא נע ונד. אויף דיא טיר פון דעם הויז פון בית-דין (נעריבט) קלעבט מען אָן דיא בעקאנטמאַכונג, אז דער און דער איז אין חרם אַריינגלייגט ניוואָרען און שמישים גייען אַרום אין שטאָט און רופען דאָס אויס.

(דאָס אלץ איז גענוי לויט וויא דער חרם ווערט פערשייבען פון ר' פלמאי גאון (אין 9טען יאָהר הונד דערט) אין דעם ספר חשוכת הגאונים, שארי צדק, דף ע"ז סימן י"ד.)

אַט איז נאָך גינזער הלכות חרם:

ווען איינער טוט אַ'ן עברה (פון דיא עברות וואָס וועלען ווייטער אויסנירעכענט ווערען) לייגט מען איהם באלד אין חרם אַריין, מען דאַרף איהם ניט פריהער מתרה זיין. וועגען געלר-זאכען אָבער

צו נאָט אין האַנד — קאָז ער מאַכען מיט איהם וואָס ער וויל.

אָבער דאָ ליגט טאָקי דיא נאָנצע שוידער-האַפטע גיפטיגקייט, דיא נאָנצע פערביסענע שלאָנען-נאָטור פון דיא צבוע/אַצסקע נאָטס-סטראַפ-טשעריי! "זיי האָבען איהם מיט אייגענע הענד נאָר ניט געטאָן"; זייערע הענטעלעך זיינען מיט זיין ברות ניט פערפלעקט געוואָרען — און דאָך איז ער געווען געשאַכטען דורך זיי, ניט דורך נאָטס, קללה! ער איז געווען געשלאָנען מיט אַ דאָרן, וואָס מאַכט קיין בלוט ניט גיין; ער איז געווען געקוילעט מיט "אַין אונ-זיכטבארען שווערט"; מען האָט איהם אַראָב-געהאַקט דעם קאָפּ מיט אַ "טרוקענע גילאָטינע"!

קוקט זיי אָן, דיא נאָטס גנבים וויא זיי שטייען זיך אזוי מיט פערצוויגענע אַקסלען, מיט אויס-געשפרייטע הענד, מיט אַין אונשולדיגע מינע: "ווער? מיר? מיר האָבען איהם עפעס געטאָן? חלילה! מיר האָבען איהם דאָך נאָר ניט אָנגערירט אפילו!" און דאָך האָבען זיי איהם נאָך ערגער וויא ערמאָרעט! אַט הערט וואָס דער חרם איז געווען:

צוויי-ערליי חרם זיינען דאָ (און טייל זאָגען דריי-ערליי). דער ערסטען מין חרם ווערט אָנגערופען "נדוי" אָדער דער פראָסטער חרם. מיט איהם בעשטראַפט מען איינעם, ווען ער וויל ניט פאלגען וואָס דער רב, הייסט, אָדער וואָס דיא ראשי הקהל הייסען. אזא חרם איז נאָך ניט אזוי האַרב. פון דעם "מנודה" (דעם וואָס ליגט אין "נדוי") ברויכט מען זיך ניט צו דערווייטערען, און פון זיינע קרובים אַ וראי ניט. אזא קליינער חרם איז נאָר ניקטיג אויף 30 טעג. אין פערלויף פון דיא דרייסיג טעג מוז דער "מנודה" קומען צום רב און זאָגען, אז ער האָט חרטה, און בעטען, אז מען זאָל פון איהם אַראָבעהמען דעם חרם. גייען אָבער פאַרביי דיא דרייסיג טעג און ער האָט דאָס ניט געטאָן, לייגט מען איהם אַריין אין רעכטען שווערען חרם

איצט איז ער פערשאַלטען און איבערגעגעבען צו נאָט אין דיא האַנד — "רבנו של עו

„ווער עס האָט זיך פאַרדיענט אין חרם אַרײַן
נלייגט צו ווערן, איז אפילו ווען ער טוט תשובה
לייגט מען איהם אויך אין חרם אַרײַן“ — פסקענט
דער רמב"ם (סוף הלכות סנהדרין).

וועמען אָבער לייגט מען אין חרם אַרײַן?
דאָס ווענדט זיך אין דעם רב, אין דעם דיין, אין
דעם תלמוד חכם — וועמען ער רעכענט פאַר נײַ-
טיג, מעג ער ליינען אין חרם אַרײַן. נאָר 24 עברות
ווערן אויסגערעכענט, וואָס פיר זיי מוז מען לײ-
נען אין חרם אַרײַן.

צווישען דיא 24 עברות, געפינען זיך אַט אַזעלכע
שרעקליכע פערברעכען: ווען מען גיט נישט אָפּ כבוד
דעם בית-דין שמש; ווען מען היט נישט שטאַרק
אָפּ אַ דין, וואָס איז אפילו נאָר נישטאכט פון דיא
רבנים (נישט פון דיא תורה); ווען בית-דין שיקט
איינעם רופען און ער קומט נישט; ווען איינער
רערט אָדער פיהרט עפעס אַ מסחר אָדער מישא
ומתן מיט זיין געטע פרוי, און נאָך אַזעלכעס.

וויכטיגער פון אַלץ איז דער ערשטער פונקט —
ווען מען האָט נישט קיין דרך ארץ
פאַר דעם רב, אָדער פאַר דעם למדן.
דער תלמוד-חכם, דער למדן (דער אידישער „פיר-
שאַף“), מוז איבערהויפט זיין נרוצאם און אומדער-
באַרמדיג; ער מוז מאַכען, אַז דער עולם זאָל ציטערן
פאַר איהם און זאָל נישט טאַרען דעם קאַפּ אויפהייבען.
דיא גמרא זאָגט אויסדרוקליך: „אַ תלמיד חכם
וואָס איז זיך נישט נוקם און טראָגט נישט נאָך קיין
שנאה וויא אַ נישטיגער שלאָנג, איז קיין תלמיד חכם
נישט“.

דער נידוי, דער חרם, קען זיין ביים תלמיד
חכם אין האַנד, וויא דער דינאַמיט ביים אַנאַרכיסט
אין האַנד (לויט וויא דיא רעאַקציאָנערען שטעלען
זיך איהם פאַר) — ער דאַרף נאָר נישט מאַכען קיין
שאלות ומעלות, נאָר קען שלידערען מיט'ן חרם לינקס
און רעכטס, ביי דיא מינדסטע גילענענהייט. דער
ריבער זאָגט דיא גמרא אויסדרוקליך:
„אומערדום וואו אַ תלמיד חכם וואַרפט נאָר אַהי
זיין אויג, קומט דאָרט אַהין אַרײַן אָדער אַרײַמקײט
אָדער טויט“.

מוז מען פריהער, דריי מאָל מתרה זיין, אין אַ מאָג-
טאג, אַ דאָנערסטאָג און אַ מאָנטאָג.

„מען דאַרף נישט קיין מורא האַבען, טאַמער
וועט מען איהם מיט דעם חרם טרייבען, ער זאָל
נאָר-אַרויסגיין „לתרבות רעה“ (דאָס הייסט נאָר
פון זיך אַראָבואַרפען דעם אידישען עולם) — דיין
כפרה איז ער! אזוי וויא דער פסוק זאָגט, שטאַפּ
אַן דעם רשע, זאָל ער פגורן“.

„ווען מען לייגט איינעם אַרײַן סתם אין „נידוי“,
איז דאָס אויף 30 טאָג. האָט ער אין דיא 30 טאָג
קיין תשובה נישט גיטאָן, לייגט מען איהם נאָך אַ
מאַל אַרײַן אין „נידוי“: האָט ער ווידער אין 30
טעג נישט גיבעטען מען זאָל איהם מוחל זיין, לייגט
מען איהם שוין אין חרם אַרײַן“.

4. איילען פון אַלע זייטען פון דעם וואָס ליגט
אין חרם טאָר, קיינער נישט זיצען. (טייל זיינען
מיסק און זאָגען, אז זיין בני בית מעגען יא.)
וויא באַלד דער חרם איז וועגען אַין עברה, טאָר
מען איהם נישט מצרף זיין צו מנין און נישט בענ-
שען מיט איהם מוזמן אפילו אין נדוי צייט. אין
חרם צייט טאָר ער זיך נישט אַבואַשען, נישט אָב-
שערען דיא האָר; ער מוז גיין אין דיא זאַקען.
אַלץ וויא אַין אבלי. ער טאָר נישט אַריינקוקען אין
קיין ספר, קיינער טאָר איהם נאָר נישט פאַרלער-
נען; מען טאָר נאָר נישט ביי איהם דינגען און
איהם נישט פערדינגען. ער טאָר נישט קיין הנאה
האַבען מעהר וויא דאָס וואָס ער דאַרף נישטווענ-
דיג צום לעבען. אין זיין הויז טאָר מען נישט
אַריינגיין; עסען און טרינקען מיט איהם צוזאַמען
טאָר מען א ודאי נישט. ווען ער היט נישט אָב דאָס
אַלץ, מוז ער זיין אזוי פיעל טעג מעהר אין חרם,
וויפיעל ער האָט פערפעהלט דאָס אַלץ אָבצוהיטען;
און פריהער טאָר מען פון איהם דעם חרם נישט
אַראָבנעהמען, אפילו ווען ער טוט שוין תשובה.
„ווען ער שטאַרבט אין זיין חרם, שיקט בית-
דין פערשטיינען זיין ארון, דאָס הייסט מען
לייגט ארויף אַ שטיין אויף זיין ארון; און מען
טאָר נישט וויינען איבער איהם. — בית דין קען אַ-
בערהויפט מאַכען דעם חרם אויף איהם אזוי
האַרב, וויא זיי ווילען“.

(אזוי, אינגיפעהער, שטייט בפרוש אין יו"ד סי' של"ד)

פערלאזען, וויא א שטיין אין דער וויסטעניס; ניטא
אפילו צו קיינעם א וואָרט ארויסצורעדן! ...
וואָס בלייבט אזעלכען מעהר וויא זיך דאָס
לעבען צו נעהמען?

נעוויס — חרם איז מאָרד — און עס איז דער
ריבער קיין וואונדער ניט, וואָס ביי דעם לייגען
אייגעס אין חרם אַרײַן, איז נימאכט ניוואָרען א
פאַראַרנע צערעמאָניע, אזוי וויא אין שפּאַניען ביים
אזעקפיהרען אייגעס אויף'ן „אויטא דא פּע“ צום
פערברענען.

ווען מען איז גינאנען לייגען איינעם אין חרם
אַרײַן איז זיך קהל צוזאַמענניקומען אין שול; מען
האַט זיך אָנניטאָן דיא מליחים מיט קיטלען; מען
האַט אָנניצונדען שוואַרצע ליכט; אין מאַנכע
קהלות האָט מען נאָך אזעקנישטעלט אויפ'ן פלעמער
דיא מטה וואָס מען טראָגט דיא מתים אויף איהר.
דיא רבנים און דיינים האָבען אַרויסגינומען דיא
ספרי תורות און דער אויבער-אינקוויזיטאָר האָט
געבלאָזען מיט'ן שופר א שברים און דאן האָט ער
פאַרגעלייענט דיא תוכחה און האָט געזאָגט „דער
און דער, בן דעם און דעם זאָל זיין אין חרם און
עס זאָל אויף איהם מקוים ווערן אלע קללות וואָס
שטייען אין דיא תוכחה“ — און נאָך קהל האָט
בדחילא ורחימא, מיט פחד און ציטערניס גיענט
פערט אין איין קול זעהר הויך: „אמן!“ און דאן
— אז אָך און וויי איז ניווען צו דעם חרם'ניקס
יאָהרען!

וויא לייכט איז זיך אצינר פאַרצושטעלען, וואָס
ר' שלמה רובין האָט געפיהלט, ווען ער האָט גע-
שריבען פאַגענדעס געדיכט:

הוי קנאת אש דת, נקמת אמונה!

איה עט סופר מונה מספר חלליך?

איפה נאום שפה חשב מפקיד הרגוך?

מספר ישרי לבב, מפקד תמימי תבונה!

שונים ממותי תחלואיך מימי קדומים,

שונים בבני ישראל מכל גוי ולאומים!

חלליך לא חללי קרב, מתי מלחמה,

מסחי כלי תותח, במרומי שדי חיל

מלך תורדום, נביא מחמד, כהן אורח;

כי אם חללי רוח, מתי הלך נשמה,

בתקע שופר איל, בנרות משחר ליל,

בתקע קרן יובל, בנרות מסמרי דרבן.

נאמירליך, מען דאַרף נאָר עס זאָל אהין אַרײַן
קומען חרם, קומען שוין ביידע זאכען.

יא, נעוויס אַרימקייט, טויט, ניהם קומט אויף
דעם בעל חרם — אָבער ניט ווייל נאָט ס קללה קומט
אויף איהם, אזוי וויא מען האָט איהם פערשאַלטען;
נאָר טאַקי ווייל די האַנד פון דיא רבנים מיט זייערע
געטרייע לינט אויף איהם.

ווען דיא רבנים קענען שוין זייערען א גענער
נאָר ניט טאָן, זאָגען זיי, קען זיי דאָך אָבער קיינער
ניט פערזעהרען, איהם ניט צו וועלען האָבען אין
זייער ניועלשאפט — און דאָס איז זיין מאָרד! דיא
גמרא זאָגט שוין אַליין או חבורתא או מתותא,
„אָדער ניועלשאפט אָדער טויט“. אויסשטויסען
פון דער ניועלשאפט, האָט אלע מאָל געהייסען א
שטאַרקערע שטראָף וויא דער טויט, און וואו קען
דער איד, אין דיא ווילדע צייטען פון דיקקע פינג-
טערע מויערען צווישען דיא פערשירענע ראסען
און רעליגיאָנען, האָבען אַן אנדער ניועלשאפט וויא
ביי אידען?

שטעלט זיך פאַר א פערזאָנעלעכער, אַרומוואָר-
קענדער איינזאַמער מענטש, מיט לאנג-בעוואקסענע
האַר, פערשמירט, ניט אַרומגעוואָשען, פאַרוועס,
אָבגעריסען. ווער עס בעגענענט איהם ציטערט
פאַר זיין הויך און אנטלויפט פון איהם. מען קוקט
אויף איהם וויא אויף א רוח, א שד, א פערשאַל-
טענעם. דיא גאסען-יונגען וואַרפען אויף איהם
שטיינער, בלאָטע, מען שלאָגט איהם, קיינער נעהמט
זיך ניט אָן פאַר איהם; קיינער לאָזט איהם ניט
איבער'ן שוועל, קיינער פערקויפט איהם ניט עפעס,
קיינער רעדט צו איהם קיין וואָרט ניט. ער בעגע-
נענט זיין בעסטען פריינד, און דאָס פערביטערטע
האַרץ גייט איהם איבער. פון זיינע טריבע אויגען
שיסט אַרויס א קוואַל טרערען און מיט א הערצי-
רייסענדע שוואַכע שטימע, מיט צושפרייטע אַרימס,
מוט ער א געשריי: „מיין פריינד! מיין טייערער
פריינד! זעה וויא איה זעה אויס! לאָז מיך אַרײַן
צו דיר, לאָז מיך אָבזאָשען, ניב מיר עפעס צו
עסען, רעד צו מיר ווייניגסטענס א מענשליך וואָרט!“
— און דער בעסטער פריינד דערשרעקט זיך און
אנטלויפט, און דער אונגליקליכער בלייבט ווייטער
אַליין, פערזאָנעלעכט און פערוויסט, פערלייקענט און

א צוג פון דער נשמה, דורך א פלאץ פון א שופר, דורך פינסטערע שווארצע לייכט.

„דיינע הרוגים זיינען ניט דורך הונגער אומ-געקומענע, ניט פון דורסט פערברענט, ניט אוערקע, וואָס זייערע געדערס זיינען איינגעשרומפען געוואָרע, וואָס זיינען אין אַהנמאכט געפאלען אין דיא נאסען אין צייטען פון רעוואָלוציאָנען, אין א דרייסיגדיגערניגע קריגע; נאָר זיי זיינען געפאלען דורך דיא פיילען פון ציון'ס קאָזאקען, דיא נאכטוועכטערס, — פון דעם צאָרן פון פערשטעלטע פרומאקעס, פון דעם כעס פון פערמאסקירטע „הייליגע“ לייט, אין נאָטס הייליגען הויז, וואו דער אלמעכטיגער רוהט.

„דיינע ערמאָרעטע זיינען ניט צוריסען דורך דיא ציינער פון א מיראנישען העררשער, ניט דיא אָפּפער פון א שפאָנישען קעניג פיליפ, פון דעם שווערד פון א רוימישען נערא, א נריכישען אַנטי-אַכוס, א פירסט אלבא; נאָר זיי זיינען גישאַכטענע דורך „הייליגע“ וואָס געהמען זיך אַן פאַר'ן אלמעכטיגען נאָט, דערשטאכענע פון דעם שווערד פון אין חרם-לייגערס, וואָס טייטען דעם גוף מיט דער נשמה, דורך אויסקלעבען בעקאנטמאכונגען פול מיט האַס און פערליימדונג, דורך אויסשיקען פערפאלגונגס בריעף.

„דיין מענשען-שיח, אַ אירישע אמונה, איז ניט אַ קרינס העלד אין פאַנצער און העלם (מע-שענע היטעל), ניט אַ קינצליכער געשיקטער שיסער, אַ בריה אַ קעמפפער, וואָס זיינע הענד זיינען מיט בלוט פערשמירט — נאָר אין אלטער דאָיאָן (דיין) אַ גורם, אַ פערשטאָפּטער קאָפּ, וואָס בלאָזט אין האָרן אַריין, טרומיטערט מיט דעם קרומען שופר אין נאָטס הייליגען הויז, אין שול.

„פערפלוכט זיי, דו רענליאָנסדיייעריגער איי-פער, פערשאלטען דו ראכע-זוכט פון רעליגיאָן! אַזוי וויא דיא שטערען אין הימעל אַזוי פיעל איז דיא צאָהל פון דיינע הרוגים, אַזוי וויא זאמר ביים ברעג פון ים, אַזוי פיעל איז דיא צאָהל פון דיא עהרליכע וואהרהאפטיגדיינקענדע לייט, וואָס זיי-נען דורך דיין האַנד גישאַכטען גיוואָרען! וויא אַ פערציקענדער לייב איז דיין שווערד שוין פון אלטע יאָהרען — ביי אידען אַזוי גוט וויא ביי אלע אומות!“

הרוגיד לא מוזי רעב, לחומי צמאון רשף, חמרמרו מעיהם, בראש חוצות מתעלפים, בימי מרדו מלחמת השלשים שנה; כי אם מטועני שומרי ציון שוקרי נשף, עברת חסירי חונף, זעם קדושים מתעטפים, בפית משכן יהוה, מקום אל אלהים חנה!

חללך לא פגרי שון אכזר, חבת עריצים, מרף פיליפוס ספרה, מאכולת נירון רומא, שלל היוני אנטיוכוס, בז השר אלבא; כי אם זבוחי קדושים, אל שדי מעריצים, דקורי חנית המגדים, מכים עד חרמה, בכחבי עמל ושטנה, באגרות און ורבה.

שר מבחיד לא גבור שריון ומגבעת, רובה קשת חלוק, מחצין זיקי אסון, בשדמות המערכה ידו בדם מתבוססת; כי אם דין זקן וכסיל נבער מדעת, נופח בקרן, תוקע בשופר עקלתון, בהיכל מקדש אלהים, בבית הכנסת!

ארורה קנאת אש דת, זעומה נקסת האמונה! ככובי השמים רבו מספר הללך! כחול על שפת הים עצמו מספר הרוגיד! מספר ישרי לבב, מספר תמימי תבונה, כארי משחית חרבך מימי קדומים, בבני ישראל כמו בכל גווי הלאומים!

(אין פראָזע איבערזעצט:)

„אַ, רעליגיאָנס-פיייעריגער אייזער, ראכע-שווערד פון דער אמונה! וואו איז דיא פערדער פון דעם שרייבער, דיא שפראַך פון דעם רעדנער, וואָס זאָל קענען איבערציילען דיא צאָהל פון דיא עהרליכע וואהרהאפטיגדייקענדע לייט וואָס זיינען דורך דיין האַנד געפאלען הרוגים? פון אייביג אַן איז דער טויט דורך דיין האַנד אנדערס וויא יעדער אנדערער טויט; און ביי יודען איז דיין טויט אליין נאָך אנדערס וויא ביי אַלע אנדערע אומות.

„דיינע הרוגים זיינען (ביי אידען) ניט דיא געפאלענע פון אַ מלחמה; ניט דורך קאָנאָנען-שיסע אויפ'ן שלאכטפּעלד פון אַ קעניג העראָדאָט, אַ נביא מאָהאמעד, אַ פריסטער אורבאָן — נאָר זיי זיינען דיא הרוגים פון דעם גייכט, דיא מתים דורך

דער שטרענגער תנא, איינער פון דיא פאָטערס פון דיא נמרא-רעליגיאָן, דער אידישער „פאָפסט“ (נשיא) רבן נמליאל הנשיא פון יבנא — און ער איז גיווען אין דיא זעלבע צייט וואָס יעזוס קריסטוס.

אדרבא, דעם טעם פון חרם האָבען דיא ערסטע פערזענלעכע דיא קריסטען ביי דיא אידען. אין דיא ערסטע יאָהרען פון קריסטענטום, ווען דיא קריסט-ליכע רעליגיאָן האָט נאָך ניט געהאט קיין אנדערע אָנהיינגער וויא נאָר פרומע אידען, — וועלכע זיי-נען גיווען אזא ארט חסידים, און יעזוס איז גיווען זייער הייליגער רבי — אין יענע צייט שוין, פלע-גען דיא אידען דיוע קריסטוס-חסידים זייערע ליינע אין חרם אריין. (אזוי וויא דיא מתנגדישע רבנים דיא היינטיגע חסידים.) אין דעם „נייעם טעם-טאמענט“ (דיא קריסטליכע תורה) געפינט מען שוין דאס בעשריבען. אין לוקאס (22:71) שטייט, אז יעזוס אליין האָט גיזאגט צו זיינע חסידים: „וואויל אייך, ווען זיי וועלען אייך לייגען אין חרם אריין צוליבע מיר“. אין יאָהאן (22:1X) שטייט, אז דיא אידישע גייסטליכע האָ-פען בעשלאָסען צו לייגען אין חרם אריין יעדען וואָס וועט גלויבען, אז יעזוס איז דער משיח. און אין דעם זעלבען בוך (2: XVI) שטייט, וויא יעזוס האָט גיזאגט צו זיינע חסידים: „זיי (דיא אידישע גייסטליכע) וועלען אייך לייגען אין חרם אריין“.

קיין פעסטערע בעווייזע דארף מען שוין ניט! וויא אונזיג דאָס איז צו גלויבען, אז דיא אידען האָבען זיך אָבגילערנט דעם מערערשישען חרם פון דיא קריסטען!

קיינער האָט זיך פון קיינעם ניט אָבגילערנט. עס איז דיא איינציגסטע אייגענשאפט, דיא נויט-ווענדיגע נאטור פון יעדע רעליגיאָן, וואָס איז געגרינדעט אויף הימלישען גלויבען, — וויא מיר האָבען שוין בעוויזען. מיר בעווייזען דאָס אויף דיא אידישע רעליגיאָן, ניט אום צו איבערצייגען, אז דיא אידישע רעליגיאָן איז מער-דערישער וויא אנדערע רעליגיאָנען. נאָר — וויא מיר האָבען שוין אָנגידייטעט — אום צו בעווייזען, אז זי איז ניט אַ האָר בעסער וויא אנדערע

אויף אין בעזונ אויף דעם חרם וויללען דיא משיכלים אָראָפּנהמען דעם פלעק פון דיא אידישע אמונה, און איינריידען, אז זי איז האָט זיך דאָס אָב-גילערנט פון דיא קריסטען, פון זייער „עקסאָמוני-קאָציאָן“. דיוער זעלבער שלמה רובין שעמט זיך ניט באַלד נאָך דעם געדיכט צוויק צו דרייען דאָס רעדעל און זאָגען, אז „דיוער אויסזאָץ (דער חרם) איז ניט אין אייער הויט אויסגעוואַקסען (צו די אידען רעדט ער דאָס), נאָר איהר האָט זיך דאָס זא-ראַזשעט פון אנדערע אומות“. אזוי איז עס שוין מיט דיא פערבענדעטע נאָרישע „פאָטריאָטען“ אלע מאָל: אַלין וואָס עס איז דאָ ביי אנדערע גוטעס, איז זייערס און מען האָט דאָס ביי זיי גע-גנב'עט; אַלין וואָס עס איז דאָ ביי זיי שלעכטעס, איז אנדערע'ס און עס האָט זיך אין זיי אָנגע-קלעפט פון אנדערע.

אפילו דער גרויסער דיינקער משה מענדעל-זאָהן, אין זיין פאָרערדע צו זיין איבערזעצונג פון מנשה בן ישראל'ס „תשובות ישראל“, וואו ער רעדט מיט אזא היץ געגען דעם וואונש, וואָס איינער פון זיין צייט האָט אויסגעדרוקט, דאָס מען זאָל געבען דיא אידען גינעצליכע מאַכט, צו פיה-רען זייער חרם — אפילו ער שרייבט דאָס דיוע ווערטער:

„אָ, מיינע ברודער (רבנים)! איהר אַליין האָט דאָך יאָ גענוג האַרט געפיהלט דעם דריקסענדען יאָך פון אינטאָלעראַנץ (האַס צו דעם וואָס האָט אנדערע מיינונגען). אַלע פעלקער פון דער ערד האָבען זיך געלאָזט פערפיהרען צו גלויבען, אז דיא רעליגיאָן קען נאָר דורך דיא אייזערנע מאַכט אויפ-גיהאלטען ווערן, און איהר האָט זיך דאָס אויף פון זיי אָבגילערנט. אָ, מיינע ברודער! לערנט זיך בעסער אָב אַ ביישפיעל פון יענעם וואָס אנדערע געבען אייך, אזוי וויא איהר האָט ביז אהער גאָכענטאָן דעם ביישפיעל פון האָס“.

אלאז דעם ביישפיעל וואָס קריסטען האָבען גיגעבען, האָבען זיך אידען אָבגילערנט, און דאָס איז דער חרם! וואָס פיר אַין אונזין! וואָס פיר אַ פאַלשקייט!

דער חרם האָט דער ערשטער איינגעפיהרט

דיא צוקונפנט.

ליבען בישאף און ער זאל איהם בעשטראפן. (ד. ז. 161).

דער חרם איז אלץ ניווען דיא איינצע וואפע אין האנד פון דיא אידישע רעליגיאָנס היטערס, און זיי האָבען זיך געמוזט מיט איהם בענוצען. א ראיא, אז היינט, אין דיוע אפיקורסישע צייטען, ווען דער חרם איז בענוותיגן הרבים שוין אויך פער-באָטען, און מען קען שוין דיא אפיקורסים אויף קיין ארט ניט שטערען פריי צו דיינקען און צו זי-כען דעם אמת — שטייט שוין דיא אמונה טאָקי אויף היהנערשע פיסלעך רחמנא לעלן און ווא האָט שוין א פנים וויא חוק!

קורץ, א'ן אמונה קען נאָר בעשטיין מיט נע-וואַלט, מיט אונבאַרמאהאַרציגקייט — צו א אידישע צו א מאָטערשע — און דעריבער איז טאָקי זעהר נייטווענדיג ניווען, דיא אידישע אמונה זאל דיא אללע בעשריבענע אינקוויזיציאָנס-העאַרען מקיים זיין אין פראַקטיק — וויא מיר וועלען בע-שרייבען אין קינפטיגען ארטיקל, וואו מיר וועלען קומען צום 3טען פונקט — דיא פראַקטיק.

דאָרט וועט דער קעזער האָבען העכסט אינ-טערעסאַנטע געשיכטליכע ערצייגונגען פון דיא צרות וואָס אונזערע הייליגע עלטערן האָבען אויס-געטיילט זייערע פרייע דיינקער, און וויא אין אלע צייטען האָבען זיך ביי אידען אויך — צו זייער עהרע — געפונען עדלע דיינקער, וואָס האָבען זיך מוסר נפש ניווען פאַר דעם פרייען געדאַנק.

ב. פייגענבוים.

רעליגיאָנען, א רעליגיאָן מוז פערפאָנגען דיא וואָס דיינקען אנדערס, און ווען זיא האָט קיין מאַכט ניט דערצו, זוכט זיא זיך א מאַכט. ווען אידען האָבען שוין ניט גיטאַרט מאָרדען, האָבען זיי זיך גימוזט אויסגעפינען א חרם. אין חרם אריין ליגע האט מען זיי ניט גישטערט. דאָס איז נאָר היינט פערבאָטען. א מאָל איז נאָר, פערקעהרט דער אידישער חרם גיווען גיוועליך אונטער-שטיצט פון דער רעגירונג. עס פלעגט זיך א מאָל טרעפן, אז דיא לאַנדס-רעגירונג האָט א איד, וואָס האָט איבערטרען איהרע גיוועזע, ארויסגיגעבען א פסק, ער זאל געלייגט ווערן אין חרם אריין פון דעם רב. (זעה „דיא יודען אין דייטשלאַנד“ פון אָטמאַ שטאַבע, זייטע 160). דיא קעניגע פלעגען ארויסגעבען דיא אידען „פאַר טענטען“ (לייסענס), אז זיי זאלען מענען ליגען אין חרם אריין. דער פרייסישער קעניג זיגמונד האָט, צום ביישפיעל, א געוויסען יוד פריערעל, פון ערפורט, (אין יאָהר 1420) פערמשפט צום אידישען חרם. דיא רעגירונגס בעאמטע פלעגען קריגען פון דיא מלכים שטרענגע בעפעהלע, אז זיי זאָלען דיא אידישע רבנים אונטערשטיצען, אז ווען זיי ליגען איינעם אין חרם אריין, זאָלען זיי, דיא רעגירונגס בעאמטע, איהם ארויסטרייבען פון שטאָט. אין וויצבורג, צום ביישפיעל, איז בעשטימט גיוואָרן, אז וויבאלד איינער ווערט אריינגעלייגט אין קליינעם חרם („נידוי“) און ער קומט ניט אין פערלויף פון 30 טעג דעם רב איבערבעטען און זיך ליגען צו זיינע פיס, זאל מען איהם איבערגעבען צום טריסט.

דיא היסטאָרישע פילאָזאָפיע פון קארל מאַרקס.

II.

מקום ווערן; מיר האָבען געזעהן גראַדע דעם היפּף דערפון: אז דיא גרויסע העלדען און דיא אידען ווערן ארויסגעבראַכט פון דיא עקאָנאָמישען אומשטענדע, פון דיא מאַטעריעלע אינטערעסען אין דער מענשליכע געזעלשאַפט, און אז ווען אפילו זיי ווערן יע אַמאָל ארויסגעבראַכט דורך אנדערע

אין פאָריגען ארטיקל האָבען מיר געזעהן, אז דער גאַנג פון דיא מענשליכע געשיכטע ווערט געטריבען ניט דורך העלדען, ניט דורך גאָט'ס נסים, ניט דורך אידען, וועלכע זאָלען זיין איינ-געבאָרען אין מענשען און זאָלען מוזען סוף כל סוף

א פאָר, וועלכע זאָלען רייניגען און פּוּצען דעם קאַנאַן; פון איינעם, וועלכער דאַרף אָנצינדען דעם קניוּט, פון נאָך איינעם, וועלכער דאַרף אָנשטעלען דיא קאַנאַנע א. ז. וו. מיט איין וואָרט, דער רעגיר- מענט מוז פאָלקאָמען אומגענדערט ווערן. עס בייט זיך אפילו דיא אונפאָרם, דיא דיסציפלין, דיא צאָל פון אָפיצירען, דיא מיטלען, וויא אָנצופאַלען אויף דעם שונא, אַלעס, — אַלעס ווערט אומגע- ענדערט און צוגעפאַסט צו דיא נייע אינסטרומענט- טען, אָדער געוועהר. מיט איין וואָרט דיא אומגע- דערוונט פון דיא אינסטרומענטען האָט אַרױסגערופען אַ גאַנצע רעוואָלוציאָן אין דיא אָרגאַניזאַציאָן פון דיא חיל. ביי דיזער אומגענדערנוט וואָלטען זיך אויך נאַטירליך געבילדעט פערשידענע קלאַסען. דיא יעניגע אַלטע אָפיצירען, וועלכע זיינען צוגעוואָהנט צו דיא אַלטע שטרייט-מיטלען, וואָלטען זיין געפעהרליך קאָנסערוואַטיווע; דיא אַנדערע, וועמען עס זיינען ווינגאַרנע דיא נייע בעדינגונגען, וואָלטען געוואָרען דיא פראַגרעסיסען. עס וואָלט ווערן אַ קאַמפּף צווישען ביידע קלאַסען. פון ביידע זייטען וואָלטען זיך בילדען העלדען, וועלכע וואָלטען קעמפּפּען פיר זייערע אירען גאַנץ ערנסט.

דיזער משל איז נאַטירליך ניט גענומען פון דיא ווירקליכקייט, ער מאַכט אָבער לייכטער צו פערשטיין אונזער ענין, דען זעהר עהנליך דערצו איז דאָס, וואָס קומט פאַר אין דער מענשליכע געזעל- שאַפט. וויא מיר האָבען שוין אין פאַריגען אַרטי- קעל אויפגעוויזען, בייט זיך דיא מענשליכע געזעל- שאַפט זעהר אָפט; ווען מיר וועלן זיך צוקוקען צו יעדער פערזאָן פון דער געשיכטע, וועלן מיר זעהן, אַז ביי יעדער שטופע שטייען דיא מענשען אין פערשידענע פעהעלטניסע איינער צו דעם אַנדערן. אזוי וויא אין אַ חיל איז דער הויפט פונקט פון איהר עקזיסטענץ דער שטרייט מיט דעם שונא, אזוי איז דער הויפט-פונקט פון דיא מענשליכע געזעלשאַפט דער קאַמפּף פיר לעבענס-מיטעל. און אין דעם קאַמפּף זעהן מיר, אַז דיא געזעלשאַפט איז אין פערשידענע צייטען געווען פערשידענע איינגעריכטעט. מיר ווייסען, אַז עס האָבען אַ מאָל עקזיסטירט און עקזיס- טירען נאָך ביז איצטער שקלאַווישע געזעלשאַפטען

אורזאכען, בריינגען זיי קיינע פרוכט ניט, ווערן זיי פערנעסען. מיר האָבען געזאָגט, אַז אין דער מענש- ליכער געזעלשאַפט זיינען דאָ פערשידענע קלאַסען, אַז דיא קלאַסען האָבען אימער געקעמפּט צווישען זיך און אַז דערפון פלעגען אַרױסקומען דיא גרעסטע אומגענדערנוגען און אומוועלצונגען אין דער מענשליכע געשיכטע. לאָמיר יעצט זיך געהנטער צוקוקען צו דיזען קלאַסען-קאַמפּף. לאָמיר זעהן פון וואָנעט שטאַמט ער און צו האָט ער געקענט פער- מידען ווערן. אַז דער קלאַסען קאַמפּף האָט פיער טיפּערע אורזאכען, וויא עס דוכט זיך, זעהען מיר שוין דערפון, אַז ניט אַלע מאָל איז דיזער קאַמפּף אזוי הייס; קורץ נאָך דער פראַנצויזישע רעוואָלוצ- יאָן, צום ביישפּיעל, איז דער קלאַסען קאַמפּף נאָך שטיל געוואָרען; מיר זעהן, אַז איצטער ווערט דער קאַמפּף צווישען דיא אַרבייטער קלאַסע און פּורזשאַזע אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. לאָמיר אַלדאָ זוכען צו דערגיין דיא ריכטיגע אורזאכע דערפון. און איך מוז אויפמערקזאַם מאַכען, אַז דאָ קומען מיר צו צום וויכטיגסטען פונקט פון היסטארישען מאַטעריאַליזמוס.

ווען מיר וועלען אַ בליק טהון אויף דיא מיליטער אין פערשידענע צייטען, וועלען מיר גלייך זעהן, אַז זיא האָט זיך זעהר אָפט געביטען און אַנדערס אָרגאַניזירט. און עס איז לייכט צו פערשטיין, אַז נאָכרעם וויא עס בייטען זיך דיא מיליטערישע אינסטרומענטען. אָדער, וויא מען רופט דאָס, דיא געוועהר פון דיא חיל, בייט זיך אויך דיא גאַנצע אויסזעהן פון חיל פון קאַפּף ביז דיא פיס. שטעלט זיך פאַר אַ רעגלמענט פון דיא אַלטע צייטען, וועלכע פלעגט נאָך שטרייטען מיט שווערערן בלוז, אָדער וועלכע פלעגט נאָך וואַרפען שטיינער אויף דעם שונא, וויא דאָס איז געווען אין פּרס; שטעלט זיך פאַר, אַז אין אַזא מין חיל פיהרט מען איין קאַנאַנען. פערשטייט זיך, אַז דער רעגיר- מענט וועט אין גאַנצען איבערגענדערט ווערן. אַנשטאַט וואָס פריהר פלעגט יעדער סאָלדאַט טהון דיא זעלביגע זאַך, וואָס יעדער אַנדערער סאָלדאַט, מווען יעצט דיא סאָלדאַטען איינגעטיילט ווערן אין גרופען, פיר יעדע קאַנאַנע אַ בעזאָנדערע גרופע, דיא גרופע דאַרף בעשטיין פון אַ מאָן אָדער

טעג. דיא הינדעלע ווערט אלץ מעהר ענטוויקעלט. איהר פריהערדיגע בעשיצערין הויפט איהר שוין אן צו שטערען. דיא הינדעלע דארף שוין מעהר לופט; זיא קען זיך שוין ניט נעהרען בלויז מיט דיא ווייסעל, און זיא הויבט אן א קאמפף מיט דעם שאלעכץ. דער קאמפף ווערט אלץ שטארקער און שטארקער, ביז דיא הינדעלע ווערט שוין אזוי ענטוויקעלט, אז זיא איז שוין אין גאנצען פערמיג פיר א פרייען לעבען. און דאן צוברעכט זיא דעם שאלעכץ, און געהט איבער אין א צווייטע שטופע פון ענטוויקלונג. פונקט דאס זעלבע איז מיט דיא ניועלשאפט. דיא פראדוקציענס מיטלען ענטוויקלען לען זיך אלץ ווייטער און ווייטער און אויף א געוויסע שטופע פון ענטוויקלונג ווערן שוין דיא אלטע פאָר-מען פון לעבען, ד. ה. דיא אלטע פאָליטישע איינ-ריכטונגען, דיא אלטע גיזעצע, דיא אלטע פאָרמען פון אייגענטהום, דיא אלטע וויסענשאפט, פילאָזאָפיע א. ז. וו. — דיא שאלאכץ פון דיא ניועלשאפט — ווערן שוין צו ענג, הויבען שוין אן צו פיעל צו דריקען. צו שפארען דיא נייע פראָדוקציענס פלאנען, וועלכע האָבען זיך ענטוויקעלט אין דיא גרענצען פון דעם שאלאכץ פון דיא אלטע לעבענס פאָרמען. און דאן הויבט זיך אן א קאמפף, וועלכער ווערט אלץ ענערגישער און שטארקער, וואָס דיא נייע פראָדוקציענס איינריכטונגען סומען אלץ מעהר אין ווידער-שפּרוך מיט דיא אלטע פאָרמען פון לעבען.

אין וואָס אָבער בעשטייט דער קאמפף? ער הויבט זיך אן דערמיט, וואָס דיא ענטוויקלונג פון דיא פראָדוקציענס מיטלען ווערן אלע וויילע אָב-געהאלטען, גישטערט, דאָ פון דיא פאָליטישע איינ-ריכטונגען, — דאָ פון דיא גיזעצע, דאָ פון דיא אייגענטהום-פאָרמען, דאָ גאָר פון א פילאָזאָפישע סיסטעם. דיא ענטוויקלונג קען אָבער ניט אָבער-האלטען ווערן; זיא ווערט בלויז געדריקט און געשפּארט, דערפאר אָבער ברעכט זיא און שטעכט דיא אלטע פאָרמען אויף יעדען טריט און שריט. אזוי אָבער וויא דויער קאמפף פון דיא נייע פראָדוקציענס-מיטלען, וועלכע האלטען זיך ביים ענט-וויקלען, גענען דיא אלטע פאָליטישע און אנדערע פאָרמען קומט פאָר אין דיא מענשליכע גע-וועלשאפט, וואו דיא מענשען זיינען ביי דער פראָ-

דאָס הייסט דיא ניועלשאפט אין איהר קאמפף פיר לעבענסמיטלען איז גיווען איינטיילט אין שקלאווען און שקלאווען-האלטער; דאָן זעהן מיר א פראָדאלע ניועלשאפט, וואו דיא ניועלשאפט איז צוטיילט אין פריצים און בויערען וואָס זיינען צור-גיפונדען צו דער ערד. איצטער האָבען מיר דיא קאפיטאליסטישע ניועלשאפט, וואו דיא ניועלשאפט איז איינטיילט אין איהר פראָדוקציענס-ווייזע (ד. ה. ביים שאַפען און צוטיילען דיא פראָדוקטען) אין פרייע ארבייטער און קאפיטאליסטען. יעדע שטופע האָט זיך איהרע בעזונדערע גיזעצע, רעכטע, פאָ-ליטישע איינריכטונגען און זאָגאר איהר בעזונדערע וויסענשאפט, וועלכע זיינען אלע אויף צוגיפאסט צו דיא אינסטרומענטען אָדער פראָדוקציענס-מיטלען. (אונטער דיא פראָדוקציענס מיטלען פערשטייט מען ניט בלויז דיא אינסטרומענטען, נור אויך דיא בהמות, דיא ערד און אויך דיא מיטלען און ז. כען מיט וואָס מען פיסערט דיא בהמות און מיט וועלכע מען בעסערט אויס דיא ערד, וויא אויך דיא קא-נאלען, שיפען, וועגען, — מיט איין וואָרט, אללעס, וואָס דינט צום פראָדוקציען און צור פערטיילען פון לעבענסמיטלען). היינטיגע פראָדוקציענס מיטלען זיינען: מאַשינען, אייזענבאהנען, טעלעגראַפיען, דאמפף-שיפען א. ז. וו. פאָר אונזער פעריאָדע אָבער האָט גיחערשט דיא מאָנאָפאָסטור, ד. ה. האַנד-ארבייט; בלויז דיא ארבייט איז גיווען צוטיילט אויף פיעלע טיילען. און אויף יעדע שטופע זעהען מיר, אז דיא גיזעצע, דיא פאָליטישע איינריכטונג, דיא פאָרמען פון אייגענטהום זיינען גאנץ גוט צו געפאסט צו דיא פראָדוקציענס מיטלען.

מיט דער צייט אָבער ענטוויקעלט זיך דיא פראָדוקציען אזוי, אז דיא פאָליטישע איינריכטונגען הערען איהר שוין אויף צו פאסטען.

מען קען זיך דאָס גוט פאָרשטעלען, ווען מען זאָל דיא ניועלשאפט צו גלייכען צו א הינדעלע. פון אָנהויב איז זיך דיא איי, דיא שאלעכץ, אקוראט צוגעפאסט צו דיא ענטוויקלונג-שטופע פון דיא הינדעלע. דער שאלאכץ בעשיצט דיא הינדעלע פון קעלט פון ווינר, און לאָזט אין זיך אריין א ביסעלע לופט, וועלכע איז גאָטווענדיג פיר דיא הינדעלע'ס ענטוויקלונג. עס גייען אבער אוועק

אָט דיזע פאָר ווערטער, וועלכע זיינען אפשר אַ ביסעל שווער צו פערשטיין אָהן ביישפילע, זיינען דער עיקר פון דעם היסטאָרישען מאטעריאליזמוס. קורצער אויסגעדרוקט, איז דאס דאָס פאָלגענדע: דיא פראָדוקציע־מיטלען זיינען דער פונדאמענט פון דיא געזעלשאפט; אויף דעם זיינען אויסגעבויט אלע פאָליטישע רעכטע, געזעצע, אייגענטהום'ס פאָרמען און זאָגאר פילאָזאָפיע. פונקט אָבער וויא דיא פראָדוקציע־מיטלען ענטוויקלען זיך שטענדיג און אימער. אזוי מוזען אויך דיא געזעצע, רעכטע, פילאָזאָפיען און רעליגיעזען גענדרערט ווערן, און זיך צופאסען צו דיא נייע פראָדוקציע־מיטלען. דאָס הייסט אייגענטליך, אַז ווען מיר ווילען נוט פערשטיין אַ געוויסע בעוועגונג, אַ געוויסע רעוואָ-לוציע, אַ געוויסע אומגעדרונג, דארפן מיר ניט פרייהער פון אלעס אונטערווכען דיא ענדערונג אין דיא רעכטע, אין דיא פאָרמע פון רעגירונג אָדער אין דיא וויסענשאפט, ליטעראטור א. ז. וו. דאָס וואָלט געווען אַקוראט דער זעלבער פעהלער, זאָגט מאַרקס, וויא, ווען, אום צו פערשטיין אַ מענשען, זאָלען מיר אורטיילען נאָך דעם, וויא ער מיינט ווענען זיך אליין, וואָרים דיא ליטעראטור, דיא פילאָזאָפיע איז אויך אייגענטליך דיא מיינונג, וועלכע דיא געזעלשאפט דריקט אויס ווענען זיך, ווענען איהר לאַנג א. ז. וו. ניין, אום ריכטיג צו פער-שטיין אַ היסטאָרישע פראַגע, מוזען מיר זיך איינ-קוקען וואָס איז פאָרגעקומען אין דעם פונדאמענט, אין דיא פראָדוקציע־מיטלען, און דאן וועלען מיר שוין פערשטיין פיר וואָס און וויא אזוי עס האָט זיך געענדערט אלעס, וואָס עס איז אויף דעם פונדאמענט געבויט: ד. ה. פאָליטישע פאָרמען רעכטע, געזעצע, פילאָזאָפיע א. ז. וו.

דער היסטאָרישער מאטעריאליזמוס איז אַ נייעס, אַ נייע שיטה אין דער פילאָזאָפיע. מאַרקס האָט אָבער אויף דעם היסטאָרישען מאטעריאליז-מוס בלויז אויפגעוויזען. ער האָט ניט געהאט קיין צייט זיך דערמיט לאַנג צו בעשעפטיגען. מעהר האָבען זיך דערמיט בעשעפטיגט: ענגעלס און קויצקי. אזוי אָבער וויא בעווייזען דיא פאָלקאָמענע ריכטיגקייט פון דעם היסטאָרישען מאטעריאליזמוס הייסט אייגענטליך פון דיזען שטאַנדפונקט ערקלער

דוקציען איינטיהיילט אין פערשידענע קלאסען, קומט אויס, אַז פיר אייניגע קלאסען זיינען וויגאָדנע דיא אלטע פאָרמע. וועהרענד אנדערע קלאסען ליידען אַלין מעהר און מעהר פון זיי; און דערפון קומט אַרויס אַ קלאסען־קאמפף, וועלכער ווערט אַלין שטאַרקער, וואָס מעהר דער ווידערשפרוך ווערט גרעסער. און אזוי וויא מענשען האָבען אויף אַ פערשטאַנד, טראָגט זיך אַריבער דער קאמפף אויף אין וויסענשאפט און פילאָזאָפיע, און דיא פילאָזאָפיע, געלערנטע, ווערן וואָס ווייטער אַלין מעהר אויף צוטהיילט אין 2 קלאסען: איינע וועלכע פערטהיידנט דיא אלטע פאָרמען, דיא אנדערע, וועלכע איז פיר דיא ענטוויקלונג, און וועלכע איז שוין מיט דעם שכל דערנאָנגען און געפונען דיא נייע פאָרמען, וועלכע וואַקטען זיך פאסען פיר דיא נייע ענטוויקעלטע פראָדוקציע־מיטלען.

דיא טהעאָריען ווערן אַריבערגיטראָגען אין דיא מאַסען, אין פאָלק, און אזוי ניט דאָס ווייטער און ווייטער. נאטירליך רוקען זיך דערביי אַרויס גרויסע מענשען, וועלכע וועקען אויף אין פאָלק דאָס פער-שטענדיג פון דעם וואָס עס קומט פאָר און ער-געהטערן דערמיט דעם סוף — דיא רעוואָלוציען. דיזעלביגע מענשען וואָלטען אין אנדערע צייטען גאָר ניט געקענט אויפפאָן; מען וואָלט זיי גיהאַל-טען פיר פאַנטאַזיע־אַרען, משוגעים, און מען וואָלט זיי פערברענט און פערשטיינערט. יעצט אָבער, ווען דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען זיינען גענוג צייטיג און גינסטיג פאַר אַזעלכע מענשען, ווערן זיי שוין פאָלקס־העלדען, און זיי ווערן פעראַכטעט בלויז פון דיא אלטע, האלב טויטע פלאסען, פיר וועלכע דיא רעוואָלוציען איז שערליך.

ווען דיא פראָדוקציע־מיטלען זיינען שוין אזוי שטאַרק ענטוויקעלט, אַז זיי קענען זיך שוין מעהר בשום אופן ניט איינהאַלטען אין דיא אלטע פאָר-מען, ווען זיי זיינען שוין אין גאַנצען פערטיג פיר דיא נייע פאָרמען, קומט פאָר אַ קראַף, אַ רע-וואָלוציען. דיא אלטע פאָליטישע איינריכטונג, דיא אלטע אייגענטום'ס פאָרמען און דיא אַלטע פילאָ-זאָפיע ווערט צובראָכען און אנשטאַט דעם וואַקסען אַרויס נייע, וועלכע זיינען צוגעפאַסט צו דיא ענט-וויקעלטע און נייע פראָדוקציע־מיטלען.

מיטגלידער פון דער גימנידע, אויף אזא אופן, אז דיא פאמירעס, וועלכע זיינען געווארען גרעסער, בער קומען מעהר ערד; דיא, וועלכע זיינען אָבניקומען, בעקומען ווייניגער. דיא לאַנסעס און דיא וועלדער גיהערען נאָך אָבער צו דעם גאַנצען קהל. אין אינדיען געפינט מען ענטוויקעלטע גימנידעס, וואו עס איז דאָ בעזונדערע לעהרער, גחים, ריכטער, וועשער און אפילו טענצערינען, און דיוע אלע בער קומען זייער לעבענס-מיטעל דירעקט פון קהל. אין דיא קאמוניסטישע גימנידען ווערן דיא פראָדוקטען פראָדוצירט און גלייך פארנאָדערנטיילט, און ניט אויסגעביטען, וויא דאָס פיהרט זיך אין אונזער גיוועלשע פאסט. קאמיר זיך פאָרשטעלען, זאָגט קויצקי, אז אזא גימנידע געפינט אויס בעסערע מיטלען צו בעארבייטען דיא ערד, בעסערע אינסטרומענטען צו אַקערן א. ז. וו. פארשטייט זיך, אז דאן וועט מען דארפן האָבען ווייניגער מענשען, וועלכע זאָלען זיך בעשעפטיגען מיט פעלד-ארבייט. א טייל פון זיי וועט זיך אָנהויבען, לאָמיר זאָגען, צו בעשעפטיגען מיט פראָדוצירען. גיוועהר, זאָ דאָס דיא קאמונע וועט קענען מאַכען מעהר גיוועהר וויא מען דארף זיי האָבען. שטעלט זיך אויף פאָר, אז פארביי זייער דאָרף וואַנדערט פארביי א אנדערע קאמונע, וועלכע פיסערט פיה און בהמות, און וועלכע האָט אויך א איבערפלוס פון וואָלל, ווייל זייערע פראָדוקציאָנס-מיטלען האָבען זיך אזוי ענטוויקעלט, אז זיי קענען בעסער פיסערן פיה, עקאָנאָמישער בעארבייטען דיא וואָלל א. ז. וו. וואָס וועט זיין דער רעזולטאט דערפון? וויא מיר זעהן, זיינען שוין דיא אלטע גיוועזע, דיא אלטע קאמוניסטישע פאָרמע, וואו מען ווייס ניט פון קיין בייטען זיך, צו ענג פיר דיא נייע פראָדוקציאָנס-מיטלען. מען קען שוין האָבען מעהר גיוועהר, מעהר וואָלל. וואָס זאָל מען אָבער טאָן דערמיט, אויב ניט זיך בייטען. איינע מיט דיא אנדערע? פארשטייט זיך, אז דער אלטער קאמיר ניסטישער שאַלעכץ, וועלכער האָט א מאַך זיך גיפאסט צו יענסמאָ'דיגע פראָדוקציאָנס-מיטלען, וועט ניט קענען אונטערדריקען און אָבהאַלטען דיא נייע-ענטוויקעלטע פראָדוקציאָנס-מיטלען. גערעדט אומגינעקערט. דיא ענטוויקעלטע פראָדוקציאָנס-מיטלען וועלן באַלד צושטערן דיא קאמוניסטישע

אלע גרויסע עפאָכען, דיא גרויסע אומענדערונגען אין היסטאָריע, דארף, נאטירליך, נעהמען פיעל צייט איידער דער מאטעריאליזמוס וועט אויפגיטעלט ווערן אלס א ריכטיגע, נייע טהעאָריע אין דיא געשיכטע, אזוי וויא דארוויס טהעאָריע איז אין ביאָלאָגיע. מען דארף אויך ניט פערנעסען, אז אזוי וויא דער היסטאָרישער מאטעריאליזמוס איז איי-געטליך דיא פילאָזאָפיע פון דיא ארבייטער קלאסע, האָבען זיך דיא קאפיטאליסטישע געלערנטע און פראָפעסאָרען דערמיט ניט בעשעפטיגט, און נאָך געזעהן דאָס צו פערשווייגען, דיא אויפגאבע פון אומקעהרען קאפויר דיא געשיכטע און בעלייכטען אללעס וואָס האָט פאסירט, מיט דיא ליכט פון מאטעריאליזמוס, איז געבליבען פיר דיא סאָציאַל-ליסען, וועלכע זיינען אָבער בעשעפטיגט מיט פראקטישע אַנטאָציאָן און האָבען קיין מעגליכקייט ניט זיך צו נעהמען דערצו מיט דיא רוהיגקייט, וועלכע דיוע ריווע ארבייט פאָדערט.

מיין אויפגאבע וואָלט שוין אייגענטליך זיין געענדיגט. אום אָבער דייטליכער צו מאַכען וואָס איך האָב דאָ געזאָגט, וועל איך זעהן צו ערקלערן פון דעם מאטעריאליסטישען שטאַנדפונקט א פאָר גרויסע היסטאָרישע פעריאָדען און אומענדערונגען. אום צו ערקלערען דעם מאטעריאליזמוס אלס א גאַנצע וויסענשאפטליכע טהעאָריע, מוז מען וועניגסטענס בריינגען א היבשע ביסעל היסטאָרישע פאקטען. לאָמיר האָבען. אז מיין ארטיקל וועט בלויז זיין איינער פון דיא ערסטע אין דיא „צוקונפמ“, און אז נאָך דעם וועלען ערשיינען א רייע פון היסטאָרישע ארטיקלען, וואו פערשירענע עפאָכען, וויא דיא אָבשטאַמונג, פון קריסטענטהום, דיא ענטדעקונג פון אמעריקא, דיא קרייצציגע, דיא הערשאפט פון פאפסט, וועלען ערקלערט ווערן פון מאטאריאליסטישען שטאַנדפונקט.

אלאז א פאָר ביישפילע: דער שטענדיגער לע-זער פון דיא „צוקונפמ“ ווייס, אז עס האָבען א מאַך עקזיסטירט קאמוניסטישע גיוועלשע פאקטען. האַלב קאמוניסטישע געמיינדען געפינען מיר נאָך איינער אין אינדיען (אזיע) און אין רוסלאַנד. אין דיא מייסטען פון זיי ווערט דאָס קאנד יעדע עט-ליכע יאָהר פון דאָס נייע צוטהיילט צווישען דיא

גרעסער, און דיא קאמונען, אָדער אָבשיצניעס, פער-
שווינדען טאָק. צוזאמען מיט דיא צערפאלונג און
צערשטערונג פון דיא אָבשיצניעס בייטען זיך אויף
דיא רעכטע און דיא מנהגים. דיא ארבייט, זאָגט
פרוי יעפיגענקא, איז דער הויפט פרינציפ פון דיא
בויערן. דיא פאמיליע איז ניט א פערבאָנד פון
קרובים, נאָר א שותפות'ער גישעפט. ווען דער
עקסטער פון דיא פאמיליע שטארבט, בלייבט דיא
ירושה ביי דיא, וועלכע האָבען צוזאמען גיארבייט.
דיא שטיף-קינדער און אויפגיאָדעוועטע פרעמדע,
זיינען אַזעלכע יורשים וויא אייגענע קינדער; דער-
פאר אָבער זיינען דיא קינדער, וועלכע האָבען זיך
אָפניטהיילט פון דיא פאמיליע און שיקען ניט צו
זייער פארדיענסט אַהיים, נאָר ניט בערעכטיגט צו
דיא ירושה.

ווען דיא אָבשיצניע ווערט צופאלען, בייטען זיך
דיזע אַלע מנהגים. דיא גיזעצע, וועלכע העררשען
ביי אנדערע קלאסען פון דער גיזעלשאפט, וואו
פריוואַט-אייגענטום עקזיסטירט שוין לאנג, ברעכען
זיך אַזיך מעהר און מעהר אַריין אין בויערשען
לעבען, און אַזוי וויא דיא בויערן זיינען נאָך צו זיי
ניט צוגיוויינט, מאַכט דאָס אַז אַ גאַנצען מיטמאַש.
ניט איין ארטיקלע נעפינט מען אין דיא רוסישע
זשורנאַלען, וואו מען בעקלאגט זיך, אַז דער בויער
ליידט דערפון, וואָס ער קען זיך אַזוי גיך ניט-צור-
פאָסען צו דיא נייע גיזעצע. (שלום פאָלגט).
שמואל פּעס קין.

פאַרמע. דער בייער, וועלכער האט בעסערע אינ-
סטרומענטען, אָדער קען זיי בעסער אָנווענדען און
זיין שטיקעל לאנד מאַכען אַ סך פרוכטבאַרער, וועט
געוויס זיין דאָנענען, אַז מען זאָל ווידער צוטיילען
דאָס גאַנצע לאַנד, און ער זאָל ווייטער בעקומען
אַ וויסענעס. דער אַנדערער, וועלכער איז פליג-
קער און ווייס בעסערע מיטלען צו שפינען, וועט
זיך ארומזעהן, אַז ער קען דאָס אַליין אויסבייטען
און האָבען אַליין דיא פרוכט פון זיין געשיקטקייט,
און דאָרף דאָס נאָר ניט איבערגעבען צו דער
קאָמונע. דיא אַלטע קאָמוניסטישע פאַרמע שטערט
שוין אַלזאָ און דריקט שוין דיא נייע פראָדוקציע-אָנס-
מיטלען צו שטאַרק. עס וועט זיך אָנהויבען אין
גימינדע אַ קאָמפּף. איינע וועלען זעהן דיא אַלטע
קאָמוניסטישע פיהרונג זאָל בלייבען; דיא אַנדערע
ווידער וועלן אַרבייטען מען זאָל דעם קאָמוניזמוס
אָבשאַפען און מען זאָל איינפיהרען פריוואַט-איי-
גענטהום אין לאַנד און אויף אַלעס אַנדערע.
דיא אַלטע קאָמוניסטישע פאַרמע קען נאָטירליך
דעם קאָמפּף ניט אויסהאַלטען, און ביסלעכווייז
וועט זיא פארביטען ווערן אויף פריוואַט-אייגענטום.
אַזא קאָמפּף זעהן מיר טאָק אין דיא רוסישע
אָבשיצניעס (גימינדעס), וואו דיא אַהאַל בויערע,
וואָס פאַרדערן ענטוועדער צו פארכייניגערען דיא
צייט, אין וועלכע דער בויער גיברויכט זיין שטיק
לאַנד, אָדער אויפצוהערען און נאָנצען איבערצוטיי-
לען דאָס לאַנד צווישען דיא בויערען, ווערט אין

א מעשה מיט א צולאָזענעם אינגעל. *

פ'ן מאַך טוויין. פריי איבערזעצט פון א. ק. (דיא איבערזעצונג איז געווינדעט צו דיא דעמאָקראַטישע און רעפּובליקאַנישע פאַרטייען).

צוקוקען. וועט איהר זעהען, אַז אין אַ סאַנדריי-סקול
בוך הייסט אַ צולאָזענער אינגעל כמעט אַלע מאָל

דיא קינדער צו מוסרין, און זיי שטעלען אימער פאַר וויא
דעם "צדיק" בעלוינט גאָט און וויא דעם "רשע" בע-
שטראָפּט ער אויף שרומ און טרומ. יעדער "סאַנדריי-סקול
רודער" ענטהאַלט מעשה'לעך וועגען גוטע קינדער און
וועגען שלעכטע, צולאָזענע. דער גוטער אינגעל האָט
אין אַלין הצלחה און ווערט שפּעטער אַ גרויסער גבור —
זיין בעליהבות נעמט איהם צו פאַר אַ שותף; אַזוי גייט
דאָס רוב דיא מעשה. דער שלעכטער אינגעל האָט צרות
אויף'ן פּוד. דער יצר טוב זאָגט איהם אַלע וויילע מוסר

א מאָל איז גיווען אַ צולאָזענער אינגעל. זיין נאָ-
מען איז גיווען דושים, הגם אויב איהר וועט זיך

(*) דיא פאָלגענדע קורצע ערקלערונג איז נייטיג.
פאַר איינעם לעזער, וועגנבטענעס, אום "דיא מעשה מיט
דעם צולאָזענעם אינגעל" זאָל זיין לויכטער צו פערשטיין.
וועהרענד דער וועלט-פּערזאָנלעכער אַמעריקאַנער הומאַריסט
שטעלט דאָ פאַר אַ לעכענס-טרויען בולל, לאַכט ער דאָ
פאַר איין גאַנצ אַ פון דיא "סאַנדריי-סקול-רודערס" —
פון דיא לעזער-פּיכלעך, וועלכע ווערען גיברויכט אין דיא
פרומע אַמעריקאַנער זאָגטאָ פאַר קינדער. דיא
מעשה'לעך אין דיזע פּיכלעך זיינען געשריבען גיוואָרען

א מאָל האָט דושיים צוגע'גנב'עט דעם שליסלעל פון קעמערלי, האָט זיך מכבד געווען מיט עפער-פוטער און האָט אָנגעלייגט אין פלאש דושענעכין. — דיא מאמע זאָל זיך ניט כאַפּען, אז עס פעהלט. אָבער קיין שרעקליכער געפיהל איז פלוצלינג אויף איהם ניט בעפאלען, און עס האָט זיך איהם ניט געדוכט, אז עפעס שושקעט איהם אין אויער: „איז דאָס גוט אזוי אַפצונארען א מאמען? איז דאָס ניט א שרעקליכע עברה אזוי צו טאָן? ווייסטו, אז אינגלעך, וואָס גנבענען ביי זייערע גוטע מאמעס עפעל-פוטער, שמייסט מען אויף יענער וועלט מיט אייזערנע ריטער?“ ניין! אזוי איז מיט אלע צעלאָזענע אינגלעך אין דיא סאָנדיי-סקול ביכלעך: מיט דושיים'ען איז אָבער געווען גאנץ אנדערס. דושיים האָט געעסען דיא עפעל-פוטער און האָט זיך בעסטאקעוועט און האָט געזאָגט, אז עס איז א מחיה, און האָט נאָך צו-געלאכט און בעמערקט, אז ווען „דיא אלטע וועט זיך כאַפּען צו דיא עפעל-פוטער, וועט זיא קוויקען“ און, אז די אלטע האָט זיך טאקע געכאפט, האָט דושיים זיך געשוואָרען, אז ער ווייס ניט פון וואָס צו זאָגען, און זיא האָט איהם געשונדען דיא הויט, און געקוויקעט האָט ער. טשיקאווע זאכען האָבען מיט דיווען אינגעל פאסירט און אַרץ איז געווען עפעס גאָר ניט וויא מיט דיא שלעכטע דושיימסעס פון דיא סאָנדיי-סקול ביכער.

א מאָל איז ער אַרייפגעקראָכען אויף פאַרמער עקאָר'ס א בויס גנב'נען עפיל, און דער צווייג האָט זיך ניט אָנגעבראָכען, און ער איז ניט אַראָפּגעפאלען, און האָט זיך ניט אויסגעבראָ-כען א האַנד, און דעם פאַרמער'ס גרויסער הונט האָט איהם ניט צוריסען, און ער איז ניט אָב-געלעגען עטליכע וואָכען קראַנק. חס וחלילה! ער האָט אָנגעשטאָפּט פוגע קעשענעס מיט עפער, און האָט אַראָפּגעקלעמערט געוונד און פריש, און, ווען דער הונט איז צוגעקומען נאָהענט אום איהם צו צווייטען, האָט ער איהם פון א זייט דערלאנגט מיט א ציגער, און דער הונט האָט סקאוואלעט אויף וואָס דיא וועלט שטייט און דושיים איז זיך אוועק אזוי וויא ניט איהם מיינט מען. דאָס. א מאָל האָט דושיים אין סקול גע'גנב'עט זיין

דושיימס!“ עס איז זאָנערבאַר, עס איז אָבער פאַרט אמת, אז דיווען אינגעל האָט מען גערופען דושיים און ניט דושיימס. ער האָט ניט געהאט קיין קראַנקע מוטער, וואָס זאָל זיין פרום און גוט און האָבען א ברוסט-פעהלער, און וואָס וואָלט געוועלט זיך לייגען אין קבר פטור צו ווערען פון איהר קריינק, ווען ניט איהר שטאַרקע ליעבע צו איהר אינגעל און איהר שרעק טאָמער וועט דיא וועלט צו איהם זיין שלעכט, ווען זיא וועט ניט זיין איהם צו בעשיצען. דאָס רוב צולאָזענע אינג-לעך אין דיא סאָנדיי-סקול-ביכלעך רופט מען דושיימס און זיי האָבען קראַנקע מוטערס, וואָס זאָגען מיט זיי גאָטעס-גיבעט און פאַרשלעפערען זיי מיט זיסע אומעדיגע נגונים'לעך, און גיבען זיי דאָן פאַמעלעך א קוש, און בוקען זיך לעבען זייערע בעטלעך און וויינען. מיט דיווען חברה-מאָן איז אָבער אַרץ געווען אנדערס. מען האָט איהם גע-רופען דושיים און זיין מוטער האָט ניט געהאט ניט קיין ברוסט-פעהלער, ניט קיין אנדער קראַנק-הייט. אַדרבא, זיא איז נאָך געווען א ביסעל צו די-און פרום איז זיא אויף גיט גיווען. נאָך מעהר: זיא האָט ווענען דושיים'ען גאנץ ווייניג זיך גענר-מען דעם לעבען. זיא האָט גיזאָגט, אז ווען ער וואָלט געבראָכען דיא עניק, וואָלט אויף א קנא-פער שטאָדען געוועזען. פאַרשלעפערען פלעגט זיא איהם מיט שמיץ און קיין קוש אויף געזעגעניס, ביין בעט, האָט זיא איהם קיין מאָל ניט גענטעפן. ניין: ווען זיא פלעגט שוין מיט איהם פאַרטיג ווערען און ער פלעגט שוין האלטען ביין איינשלאָפּען, פלעגט זיא איהם איבערלאָזען א פאַר פעטש'ען אַטייעדנע און אוועקגיין פון איהם.

אין אויער; ער הערט איהם אָבער ניט און איז ווייטער צולאָזען. און האָט ווייטער כפלה נאָך כפלה און סוף כל סוף ענדיגט ער דעם לעבען אויפ'ן הליו, אַדער אין גיפגענגיס.

(*) דושיים איז דיא פאַרקיצמער פאַרמע פון דעם נאָמען דושיימס. דושיימס און דושיים איז אזוי וויא אויף אַריש „יאָסעל“ און „יאָסקע“, אין דיא פרומע „סאָנדיי סקול ביכלעך“ רופט מען אפילו דעם צולאָזענעם קלוי-געס אינגעל מיט דעם ווירדיגען נאָמען דושיימס — עפעס אזוי וויא „רי יאָסל“ — מיט פרומע ערנסקייט.

לעהרער'ס פען-מעסעריל, און ווען ער האָט זיך דערשראָקען, אז ווען מען וועט דעם מעסעריל ביי איהם דערוועהן וועט מען איהם שמיסען, האָט ער דיא גנבה אריינגעלייגט צו אנאָנדער אינגעל אין היטעל. דער אָנדערער אינגעל — דזשאָרדזש האָט ער געהייסען — איז געווען איינער פון דיא גוטע אינגלעך פון דיא סאָנדיי-סקול ביכלעך. ער האָט קיין מאָל קיין ריגען ניט געזאָגט, געפאָלגט דיא מאַמען, גוט אויסגעקרינט דיא לעססאָנס, און איז געווען פראָסט פערלעכט אין זיין סאָנדיי-סקול-רידער. און ווען דער מעסעריל איז ארויסגעפאלען פון דזשאָרדזש'ס היטעל, און דזשאָרדזש האָט אַראָבגעלאָזען דיא קאַפּ און איז רויט געוואָרען, אזוי וויא ער וואָלט זיך געפיהלט שולדיג, אליין ניט וויסענדיג וויא אזוי, און דער לעהרער האָט מיט שברת לב דזשאָרדזש'ען בעשולדיגט אין דיא גנבה און האָט שוין זיך פארמאָסטען מיט'ן שטעקען אויף זיינע ציטערענדע פלייצעס, — האָט זיך פלוצ'לונג דער גרייזער ריכטער פון שטעטעל ניט בעוויזען און ער האָט ניט אויסגערופען: „בעשטראַפּט ניט דויען אינגעל! ער איז ניט שולדיג. — אָט איז דער שולדיגער! איך בין פארבייגעגאנגען פארביי דיא פענסטער פון קייל אין דיא רוהע-שטונדע און האָב געזעהן, וויא דער מעסעריל איז גע'גנב'עט געוואָרן!“, און דזשיי'ען האָט מען נ'ט געשמיסען, און דזשאָרדזשען האָט דער געאכטעטער אַלטער ריכטער ניט גענומען פאר'ן האַנט און איהם ניט גע'לויבט מיט אַדרשה, און דיא איבעריגע קינדער האָבען פון דיא דרשה זיך ניט צו וויינט. ניין! אזוי פאָסירט אין דיא סאָנדיי-סקול-ביכלעך. אזוי האָט אָבער ניט פאָסירט מיט דזשיי'ען, און מיט דזשאָרדזשען. דזשאָרדזשען האָט מען טאָקי גוט אָנגעבראָכען דיא ביינער און דזשיי'ען האָט געקוואַלען מוקענדיג אויף דעם, וואָרים דזשיי'ען, דארפט איהר וויסען, האָט גוטע שטיללעך און פרומע אינגלעך זעהר פיינט געהאַט, ער פלעגט אַזעלכע אינגלעך רופען „ספּאָנדיעס“ און פלעגט זאָגען, אז ספּאָנדיעס האָט ער קיעב וויא געפאָרמע קען, — אזוי גראָב פלעגט ער דאָס ריידען, דיעזער שלעכטער, צילאָ-זענער אינגעל.

דיא זאָנדערבארסטע זאך, וואָס מיט דזשיי'ען האָט געטראָפען, האָט פאָסירט, איין מאָל, ווען ער האָט זיך געשפּילט אום זאָנטאָג אין אַ לאַדזשע, און איז ניט דערטרונקען גיוואָרן, און נאָך אַ מאָל, ווען ער האָט געפאָנגען פיש, אויף אום זאָנ-טאָג, און קיין דונער האָט איהם ניט דער-שקאָנען. איך זאָג אייך, איהר קענט זוכען און זיפּען אין יעדען סאָנדיי-סקול בוך פון היינט ביז דעם נעקסטען קריסטמאס (יווינאָבט) און איהר וועט אַזעלכעם בשום אופן ניט געפינען. אָה, ניין! איהר וועט איז דויען ביכלעך זעהן, אז יעדער צור-לאָזענער אינגעל, וואָס שיפּט זיך אום זאָנטאָג, ווערט דערטרונקען, און אז אַללע צולאָזענע אינג-לעך, וואָס כאַפען פיש אום זאָנטאָג, ווערען ניט אנדערס וויא גע'הרג'עט פון אַ דונער. שיפּעך מיט צולאָזענע אינגלעך אינעווייניג קעהרען זיך איבער, און ווען אַזעלכע שלעכטע אינגלעך כאַפען פיש אין דעם הייליגן טאָג, טרעפּט איממער אַ רעגען מיט שרעקליכע דונערן. וויא אזוי דזשיי'ען איז פון דעם אַלעם ניצל גיוואָרן, איז פאר מיר אַ וואונדער. ער איז מסתמא גיווען אַ פאָרכשוף-טער-אָנדערס קען איך ניט פארשטיין.

סיין זאך האָט איהם ניט געשארט און האָט איהם ניט גיקענט שאַדען — אזוי האָט דאָס אויסגעוויזען. אַ מאָל האָט ער אין אַ טהיר-גארטען אין עלעפאנט גינעכען אַ שטיקל קיי-לאַבאַק פאר אַ שטיקל לעקאך, און דער עלעפאנט האָט מיט זיין גרויסען שנאָפּעל איהם דיא קאַפּ ניט אַראָפּ געזעצט. אַן אנדערס מאַך האָט דזשיי'ען אין שאַפּע געזוכט צוקערקעס און האָט דערביי דורף אַ טעות קיין סם ניט אַראָפּגישלונגען. ער האָט געגנב'עט זיין פאָטער'ס ביקס און איז גינגאנגען אויף געיעג אום זאָנטאָג, און האָט זיך קיין דריי פינגער ניט אָבגישאַסען. ער האָט זיין שוועסטעריל גינעכען אַ געזונטען זעץ אין קאַפּ, אין זיא איז ניט אָבגילענען אַ גאנצן זומער קראַנק, און איז ניט געשטאָרבען מיט זיסע ווערטער מוחל זייענדיג דזשיי'ען, און דזשיי'ען האָרץ האָט ניט געקלעמט לאנג נאָך דעם. ניין, ביי דיא שוועסטעריל איז דער קלאַפּ גאָר באַרד איבערגינגאנגען.

ענדליך איז דזשיי'ען אנטקאפּען פון דער היים און איז גיוואָרן אַ מאַטראַס, און ווען ער איז גע-

לעהרער'ס פען-מעסעריל, און ווען ער האָט זיך דערשראָקען, אז ווען מען וועט דעם מעסעריל ביי איהם דערוועהן וועט מען איהם שמיסען, האָט ער דיא גנבה אריינגעלייגט צו אנאָנדער אינגעל אין היטעל. דער אָנדערער אינגעל — דזשאָרדזש האָט ער געהייסען — איז געווען איינער פון דיא גוטע אינגלעך פון דיא סאָנדיי-סקול ביכלעך. ער האָט קיין מאָל קיין ריגען ניט געזאָגט, געפאָלגט דיא מאַמען, גוט אויסגעקרינט דיא לעססאָנס, און איז געווען פראָסט פערלעכט אין זיין סאָנדיי-סקול-רידער. און ווען דער מעסעריל איז ארויסגעפאלען פון דזשאָרדזש'ס היטעל, און דזשאָרדזש האָט אַראָבגעלאָזען דיא קאַפּ און איז רויט געוואָרען, אזוי וויא ער וואָלט זיך געפיהלט שולדיג, אליין ניט וויסענדיג וויא אזוי, און דער לעהרער האָט מיט שברת לב דזשאָרדזש'ען בעשולדיגט אין דיא גנבה און האָט שוין זיך פארמאָסטען מיט'ן שטעקען אויף זיינע ציטערענדע פלייצעס, — האָט זיך פלוצ'לונג דער גרייזער ריכטער פון שטעטעל ניט בעוויזען און ער האָט ניט אויסגערופען: „בעשטראַפּט ניט דויען אינגעל! ער איז ניט שולדיג. — אָט איז דער שולדיגער! איך בין פארבייגעגאנגען פארביי דיא פענסטער פון קייל אין דיא רוהע-שטונדע און האָב געזעהן, וויא דער מעסעריל איז גע'גנב'עט געוואָרן!“, און דזשיי'ען האָט מען נ'ט געשמיסען, און דזשאָרדזשען האָט דער געאכטעטער אַלטער ריכטער ניט גענומען פאר'ן האַנט און איהם ניט גע'לויבט מיט אַדרשה, און דיא איבעריגע קינדער האָבען פון דיא דרשה זיך ניט צו וויינט. ניין! אזוי פאָסירט אין דיא סאָנדיי-סקול-ביכלעך. אזוי האָט אָבער ניט פאָסירט מיט דזשיי'ען, און מיט דזשאָרדזשען. דזשאָרדזשען האָט מען טאָקי גוט אָנגעבראָכען דיא ביינער און דזשיי'ען האָט געקוואַלען מוקענדיג אויף דעם, וואָרים דזשיי'ען, דארפט איהר וויסען, האָט גוטע שטיללעך און פרומע אינגלעך זעהר פיינט געהאַט, ער פלעגט אַזעלכע אינגלעך רופען „ספּאָנדיעס“ און פלעגט זאָגען, אז ספּאָנדיעס האָט ער קיעב וויא געפאָרמע קען, — אזוי גראָב פלעגט ער דאָס ריידען, דיעזער שלעכטער, צילאָ-זענער אינגעל.

דיא זאָנדערבארסטע זאך, וואָס מיט דזשיי'ען

דיא קעפ מיט א האק, און איז גיוואָרן רייך פון אלערליי שווינדלען און גנבות, און יעצט איז ער דער פערפלוכטסטער שורקע אין זיין געבורטס-שטעטל, און יעדער רעספעקטירט איהם, און יעדען יאָהר ווערט ער אויסגעווייגט אלס מיטגלידער פון דיא לעדזשיסלייטשור פון זיין שטאַט.

איהר זעהט, אלואָ, אז אין דיא סאָנדייטסכול ביכלעך איז קיין מאָל נישט גיווען קיין צולאָזענער דזשיימס וואָס זאָל האָבען אזא מול וויא דיוער זינדיגער פאַרשפּאַרשטער דזשיימס.

קומען צוריק, האָט ער זיך נישט געפיהלט עלענט וויא א שטיין. אָה, ניין! ער איז גיקומען שכור וויא א לאָטרע און דיא ערשטע סבה, וואָס איהם האָט פאַסירט, איז גיווען דאָס וואָס מען האָט איהם אוועקגישלעפט אין דער פּאָליציי-קווארטיר און מען האָט איהם פאַרשפּאַרט אויף איבער נאכט.

און ער איז אויסגעוואקסען און האָט חתונה גע-האַט, און האָט אויסגעהאָדעוועט א גרויסע געזינט און האָט זיי אלעמען אין איין נאכט צוקוואשעט

דיא שייכות צווישען דיא אַמעריקאַנער רעגירונג און דיא אַמעריקאַנער קאפיטאַליסטען.

כען אַרט? וויא אזוי, אויף וועלכע קאָנדיציאָנען, דורך וואָסערע פּערהאַנדלונגען צווישען דיא פּאַר-שטייער פון דיא גיווען-געבענדע און פון דיא גיווען-דורכפיהרענדע מאכט, פון איין זייט, און דיא קא-פיטאַליסטען, פון דער אנדערער זייט, דיענען דיא ערשטע דיא צווייטע?

דיא „פאַנאַמאַ סקאַנדאַלען“ אין זייערע פער-שיעדענע פאַרמען ענטהאַלטען אין זיך אייגענטליך א קלאָרען אנטוואָרט אויף דיעזע פראַגע. זיי זיינען אַבער בלויז „סבות“, וואָס נעמען נישט אַרום דעם גאַנצען טעגליכען לעבען פון דיא גאַלד-קלאַסעס, און ערקלערען ווייניג דעם שטענדיגען גיווענהליכען גאַנג פון קאפיטאַליס הערשונג דורך זיין „קאָמיטע“, דיא רעגערעלמענטס פער-העלטניסע, וועלכע דיא צוויי האָבען צווישען זיך. א צימליך גענויע ערקלערונג איבער דיווען גענע-שטאַנד, אין בעצוג אויף דיא פּעראייניגטע שטאַט-טען, געפינען מיר אין דעם אויבען גע-אַנמען אַרטיקעל.

אום דעם לעזער צוצופערטיגען צו דיא אינ-טערעסאַנטע אויסצוגע, וועלכע מיר וועלען דאָ אונ-טען געבען פון דיווען אַרטיקעל, וועלען מיר ציהען זיין אויפמערקזאַמקייט צו דעם פאַסט. דאָס דאָ, אין דיא פּעראייניגטע שטאַטען, זיינען דיא פּאָלי-טיקער, אָדער „פּאָליטישענס“, דאָס רוב אַרין נישט קיין טייל פון דיא קאפיטאַליסטישע קלאַסע, זאָג-דערען זיי בילדען א בעזאָנדערען גיוועלשאפטליכען

אין דיא „סענטיורי מענעזין“ — איינער פון דיא צוויי גרעסטע מאָנאטליכע זשורנאַלען פון דיא אַמע-ריקאַנער גאַלד-אַריסטאָקראַטיע — געפינען מיר אַן אַרטיקעל אונטער דעם נאָמען „דער פרייוו פון פרידען“, וועלכער בעלייכט מיט העכסט אינטערע-סאַנטע פאַקטען א זעהר וויכטיגע געזעלשאפטליכע פראַגע, — דיא פראַגע, נעמליך, אין וועלכע שייכות געפינט זיך דיא היינטיגע אַמעריקאַנער רעגירונג צו דיא קאפיטאַליסטישע קלאַסעס פון דיווען לאַנד? דיא רעגירונגען אין קאפיטאַליסטישע לענדער, זאָגט, אונגיפעהר, קאַרל מאַרקס, זיינען נישט מעהר און נישט ווייניגער וויא קאמיטעס פון דיא קאפי-טאַליסטישע קלאַסעס, — קאמיטעס, וועלכע גיבען אַכטונג אויף דיא אינטערעסען פון זייערע בעל-הבית. אז דיעזע מיינונג איז ריכטיג, ווייזען אונז דיא טעגליכע עראייגניסע אין דעם לעבען פון יעדען פאָלק; און דיא „פאַנאַמאַ“ געשיכטע פון פראַנק-רייך, דיא איטאַליענישע קאָפיטע פון איהר, אָדער איהר אַמעריקאַנישע איבערעצונג — דיא לעצטע צוקער-טראַסט סענסאַציאָן, זיינען ברויז עקספּלאָזיאָנען פון א צרה, וועלכע האלט אין שטענדיגען ברענען אין דיא געזעלשאפט'ס האַרץ, הגם מיט א פייער, וועלכען דיא קורן זיכטיגע אויג קען נישט בעמערקען, סיידען, ווען דורך א סבה צושפריצט זיך אויף א וויילע זיין פלאם מיט א פערטויבענדע קנאַקעריי. דיא יעצ-טיגע רעגירונגען שטייען אלואָ אין דיא דיענסט פון קאפיטאַל. דיא פראַגע איז אָבער: אויף וועל-

קלאס פאר זיך — א קלאס מיט ספעציעלע אינטערעסען און מיט ספעציעלע קאמפאזיטלעך אין דער מלחמה פאר'ן לעבען; און דיא אינטערעסען פון דיווען פאליטישע-סלאס, זיינען געגען-געזעצט, וויא מיר וועלען ווייטער זעהן, געגען דיא אינטערעסען אפילו פון דיא קאפיטאליסטישע קלאסע. אין א געוויסען גראד איז דאס אייגענט-ליך אויך דער פאך אין אנדערע קאנסטיטוציאנעלע לענדער; אבער אין ערגעץ איז דיווע ערשיינונג ניט אזא דייטליכע, אין ערגעץ איז דער פאליטישע-קלאס ניט אזא אבניזונדערטער עלעמענט, מיט אזעלכע שארפע גרענעצען צווישען איהם און דיא אנדערע קלאסען, וויא אין דיא היגע רעפובליק. אין דיא קאפיטאליסטישע לענדער פון אייראפא ווערן דיא פערשידענע אינטערעסען פון דיא געלט-זעק אפט פערטראסטען אין דיא פארלאמענטען דורך מיטגלידער פון דיא קאפיטאליסטישע קלאסע גופא. אדער אז ניט, האט יעדע אבטיילונג פון דיא קאפיטאליסטישע וועלט דאס רוב איהרע דירעקטע שלוחים, וועלכע זיא עלעקטע צו פער-טיידיגען בלויז איהרע ספעציעלע אינטערעסען. דא, אין דיא פערדייניגטע שטאטען, איז דער פאליטישען, מיט ווייניגע אויסנאמהמע, א פראפעסיא-נעלער פאליטישען, און א שכיח איז ער, עלעקטע ווערט ער, געוויינליך ניט דורך דיא אקטיווע אונטערנעמונג פון פאבריקאנטען, באגמירען אדער איינזע-באהאקעניגע, זאגנערן דורך דיא „מאשין" פון זיין אייגענעם קלאס — פון זיין פאליטישע פאר-טיי, וועלכע איז אייגענטליך א זעלבסטשטענדיגע בעשעפעניס, און „פאר-זיך א בעל הבית'מע". אין דייטשלאנד, צום ביישפיעל, בעטייליגען זיך דיא קאפיטאליסטען אליין אין דער פאליטיק — זיי אליין זיינען, אייגענטליך, דיא פיהרער פון דיא פערשידענע קאפיטאליסטישע פארטייען, וועלכע דיענען דיא פערשידענע קאפיטאליסטישע אינטערעסען. דא, אין געגענטליך, מיט זיך דער גישעפטס-מאן זעל-טען אין דער פאליטיק. דיא פאליטיק איז דא פאר זיך א גישעפט, א בעזונדערע ביזנעס, וועלכער גע-פינט זיך אין די הענט פון א בעזונדערן מין ביזנעס-סלאס — דיא פאליטישענס. אט דעריבער איז דאס דא אזוי זעלטען צו געפינען א געבילדעטען

מענשען אונטער דיא היגע פאליטישענס. אין אזא לאנד וויא דיא היגע געפינט זיך דיא ביקדונג, וויא ווייט זיי עקזיסטירט דא, דאס רוב אין דער מיטע פון דיא עלטערע דאלאר-אריסטאקראטישע פא-מיליען, און אזוי וויא דיווע בעשעפטענען זיך מיט דער פאליטיק ניט און לאזען איהר איבער צו דיא פראפעסיאנעלע „היללערס", קומט אויס, אז דיא וויכטיגסטע רעגירונגס-שטעלען אזש ביז דעם פער-זידענטס אמת זיינען מיטשענס בעזעצט פון גראבע יונגען מיט געשליפענע צינגער, און מיט „משומד'סקע" שאכער-מאכער קעפ. אזא ווילדער עם הארץ, אזא פארגרעכטער לויפער וויא א ריטשארד קראקער קען בלויז אין אמעריקא זיין דער פאקטישער פא-ליטישער העררשער פון דיא גרעסטע שטאדט פון לאנד, הנם קיין אפציעלען אמת האט ער אין דיא צייט פון זיין העכסטע מאכט ניט פער-טראכטען.

דיא פאליטישענס בילדען דא, אלוא, א ספע-ציעלען קלאס און זיי פיהרען דיא פאליטישע „ביז-נעס" פאר-זיך. דאס איז זייער ספעציאליטעט. וואס אבער אנבעטריפט דיא פראגע, וויא אזוי דיא קאפיטאליסטען פיהרען אויס, אז דיא רעגירונג דיענט זיי דא אזוי טריי? איז דער אנטווארט, אז דיא פאליטישענס פארקויפען זיי דיא ספעציעלע סחורה, מיט וועלכע זיי האנדלען, וויא יעדער פרייער סוחר פארקויפט זיין סחורה צו זיינע קאס-מיכער. אין דיא פאליטיק מישט זיך דער געלט זאק אליין זעלטען, וויא מיר האבען שוין געזאגט. איהם ארט ניט ווער עס ווערט עלעקטע און וויא אזוי ער ווערט עלעקטע — אבי ער איז זיכער, אז דער, וואס איז עלעקטע, איז „צום האפען" פאר א העכערען אדער פאר א נידעריגערען פרייז. דעם „ווער" מיט דיא „וויא אזוי" לאזט ער איבער צו דיא פאליטישענס, פונקט וויא דיא פראגע ביי וועמען צו קויפען און וויא אזוי צו קויפען דיא סחורה אנוכע לאזט דער ריטייל קאסטימער איבער צו זיין סטאר קיפער. דושיי גור, דער גרעסטער קאס-טימער אויף דיא פאליטישע סחורות, האט דאס א מאל ערקלערט מיט א פאר קורצע ווערטער. „וואס דארף איך זיך מישען אין דער פאליטיק", האט ער געזאגט, „אז דעם פארטיגען טעקטעטעל

שטענדיג אָפּען אויף דעם קאַלענדאַר פון דער לעדושיסלייטשור, און ווען זיי פלעגן דערוועהן, אז עס קומט אַרײַן אַ בילל, וואָס לױנט נײַט פאַר זייערע בעל-בתים, פלעגן זיי שוין דורך דיא לאַבבֿי-מעקלערס ביי דיא פערלערס קויפּען גענוג שטימען, אז דער בילל זאָל גיין לעזל, און, פאַרקעהרט, ווען פון דיא בעלי הבתים פלעגט קומען אַ דעפּעשע, אז מען וויל אז אַ ביל זאָל אַרײַנגעבען ווערען און אָנגענומען ווערען, פלעגן זיי דורך דיא לאַבבֿי-איסטס שוין דאָס פועלען ביי דיא „גיועץ-געבער“ און בודענעמער.

אָפּט פלעגט אַ גיועץ-געבער אומישנע אַרײַנגעבריינגען אַ ביל, וואָס איז גיווען שעדליך פאַר אַ געוויסען קאָמפּאַניע (אַ בילל, וואָס איז אַ טובה פאַר זייערע אַרבייטער צום ביישפּיל), כדי דיא קאָמפּאַניע זאָל געבען געלט פאַר'ן וואוטען גענען דיווען בילל. אזא מין ביונעס ספּעקולאַציען פון דער זייט פון דיא גיועץ-געבער איז אין דיוע טייל פון דער ביונעס-וועלט בעקאַנט מיט דעם נאָמען „סטרייק“.

אויף דיווען אַרט, זעהט איהר, איז דער אַססעמבלימאָן אָדער סענאַטאָר גיווען אַ זעלבסטשטענדיגער סוחר. ער פלעגט אַליין האַנדלען מיט'ן קאָסטי-מער אויף זיין אייגענעם חשבון, און פלעגט פון דיווען קאָסטימער אַליין, אָדער דורך'ן מעקלער, בער-קומען דאָס געלט פאַר זיין וואוט.

דיוע סיסטעם פון איינצעלנע קליינע פּאָליטישע סוחרים ווערט אָבער זעהר שנעל אָנגעשאַפט אין אַמעריקא. און אין דעם שטאַט ניו-יאָרק, איז זיא, ווי דער פערפאַסער פון דעם „סענטיוור“ אַרטיקל דערציילט, אין גאַנצען אויסגעקאַסירט גע-וואָרען. היינט האָבען מיר אַ וועלט פון קאָנ-צענטראַליזאָן, פאַרשטייט איהר מיך. פון פילע קליינע פאַבריקען ווערט איין גרויסע, פון פילע קליינע סטאָרס — איינע, וויא עוג מקד הבשן. נח, דער זעלבער קאָנצענטראַליזאָן פאַר-צענטראַליזאָן זיך אויף אַרײַנגעכאַפּט אין דיא פּאָליטישע טייל פון דיא ביזנעס-וועלט.

היינט, גייט שוין דער מיליאָנער נײַט קויפּען קיין וואוטס ביי דעם איינצעלנעם גיועץ-געבער. אַלע גיועץ-געבער, וויא אויף אלע גיועץ-ברעכער, דיא נובערנאַ-טאָרען, מערס, מיליטער, פּאָליציי, אלץ איז אַרנאָ-ניוירט און קאָנצענטרירט אין דיא הענט פון איין פּאָליטישען באָס, און וועגן אלץ מוז זיך יעצט דער קאָפּיטאַליסט ווענדען צו דיווען באָס פון דיא גרויסע פּאָליטישע האַרטייט סטאָר, אין וועלכע

פּאָליטישען קריגע אויף ביליגער און מיט ווייניגער טראָביל“.

פאַרצייטען פלעגן זיין אַרנאָניזירטע באַנדעס סאָלדאַטען, וועלכע פלעגן זיך פאַרדינגען צו גיין אויף מלחמה צו דעם, וואָס פלעגט זיי געבען אַ העכערען פּרייז. דער ספּעציאַליטעט פון דיוע באַנדעס איז געווען זיך צו שטאַנען. דאָס איז געווען דיא סחורה, וואָס זיי האָבען געהאַלטען צו פאַר-קויפּען. אַזעלכע מיני באַנדעס זיינען אויף דיא אַמערי-קאַנער בודענפאַרטייען. דיא פּאָליטיק, די געזעץ-געבונג, דיא רעגירונג, דיא טורמעס, דיא קלאָבס פון דיא פּאָליסלייט, דיא ביקסען פון דיא סאָלדאַ-טען — דאָס איז זייער סחורה; מיט דעם פערלען זיי. קויפּען קויפט קאָפּיטאַל דיוע סחורה ביי זיי אַפּאַרטיגע.

וואו איז אָבער דער מאַרק, דער „חזיר-מאַרק“, וואו דיא פּאָליטישע פערלער שטייען מיט זייערע בעסקעטס?

ביז דאָ נײַט לאַנג איז דיוער מאַרק געווען דיא „לאַבבֿי“, דאָס הייסט דער פאַרצימער פון דיא לעדושיסלייטשור אָדער פון קאָנגרעס. אין דיוע פאַרצימערען פלעגן זיך דאָס צוזאַמענקומען דיא פערלערס מיט זייערע קאָסטימער. דיא קאָמפּאַניע וואָס האָט געוואָלט, אז אַ געוויסער געזעץ, וואָס פאַר איהר לױנט, זאָל דורכגיין, אָדער, אז אזא געזעץ וואָס לױנט פאַר איהר נײַט (ווייל עס לױנט פאַר איהרע אַרבייטער אָדער גלאַט פאַר'ן פאַלק) זאָל דורכפאלען, פלעגט שיקען איהרע אַגענטען אין אַלבאַני, למשל, און דיוע פלעגן אין דיא לאַבבֿי פון דיא לעדושיסלייטשור זיך שוין זעהן מיט דיא אַססעמבלימען און מיט דיא סענאַטאָרס און מע פלעגט שוין „דורכקומען“. דיא אַגענטען פון דיא קאָפּיטאַליסטען פלעגן אייגענטליך מיט דיא אַססעמבלימען און סענאַטאָרס האַנדלען דורך פּראָפּע-עסיאָנעלע מעקלערס, וועלכע האָבען דעם נאָמען „לאַבבֿיאַיסטען“. דיא גרויסע קאָמפּאַניעס פלע-גען האַלטען אַ ספּעציעלען קאַרפּוס פון לאַבבֿי-אַגענטען אָדער „לעדושיסלייטשור-אידזשענטס“ — מייסטענס אַדוואָקאַטען. דיעזע פלעגן זיך שטענ-דיג געפינען אין דיא הויפּט-שטאָרט, און זייער פפליכט איז בעשטאַנען אין האַלטען דיא אויגען

דאס הייסט ביללס, וואָס זיינען געמאכט צו פאַר-
קלענערען דיא איינקיפּטע פון געוויסע קאמפא-
ניעס — איז געוואָרען וועניגער וויא פריהער. דאָס
איז געווען אין 1891. אין 1892 איז דיא צאָהל פון
„סטרייקס“ געוואָרען נאָך קלענער, און אין 1893
זיינען זיי נאָר פערשוואונדען. קיין איינציגען „סטרייק“
האָב איך נישט בעמערקט צווישען דיא אַלע ביללס
פון יענעם יאָהר. ווען דיא „סטרייקס“ האָבען אַנ-
געהויבען וועניגער צו ווערען, האָט דיא „לאַבבי“
הויך זיך בעקלאָנט ווענען דעם, און ווען זיי זיינען
אין גאַנצען אונטערגעגאַנגען, זיינען דיא „לאַבביאיס-
טען“ פערשוואונדען געוואָרען פון אַלפאני.
לאַבבי-מקלערס. וועלכע האָבען זיך מיט זייער פראַ-
פעסיאָן בעשעפטיגט פיעלע יאָהרען לאַנג, האָבען
הויך געשריען מיט כעס, אז „זינט דיא פאָליטישע
באַסעס האָבען אַלץ אריינגענומען אין זייערע הענט,
איז דער לאַבבי-ביונעס געוואָרען טויט“. — פונקט
אויף אזא אַרט בעקלאָנט זיך דער קליינער סוחר.
ווען ער ווערט איינגעשולונגען פון דעם גרויסען. נאָ-
טירליך, דיא „סטרייקס“ זיינען פערשוואונדען גע-
וואָרען כּוונט פון אַלפאני. זיי זיינען אָבער איבערגעגאַנגען
נען צו דיא באַסעס.

„איך האָב זיך געווענדעט ווענען אויסקונפּט
איבער דינע זאָך — שרייבט ווייטער מיסטער ביי-
שאַפ — צו אַין אַדוואָקאַט פון אַ מעכטיגע קאמ-
פאניע, וועלכער פרעגט אין פערלוף פון פיעלע
יאָהרען פערבריינגען אין אַלפאני דעם ווינטער,
דאָס הייסט, דיא צייט, ווען וויא לעדזשיסלייטשור
איז אין סעססיאָן. זיין אַנטוואָרט איז געווען, אז
ער קען מיר בלויז זאָגען, דאָס צום ערשטען מאָל
זינט ער איז פערבונדען מיט דאָס קאמפאניע טרעפט
דאָס איהם, אז זיא זאָל איהם נישט שיקען נאָך אַל-
באני ווענען ביללס. אַנאָדער אַדוואָקאַט, וועלכער
האָט אַ גענויע בעקאַנטשאַפט מיט דיא גיטעפטען
פון פערשיעדענע גרויסע קאמפאניעס, האָט מיר
געזאָגט, אז ער גלויבט, דאָס דיא קאמפאניעס „קו-
פּען זיך יעצט זייער פירדען“ אין דיא שטאַדט ניו-
יאָרק. דאָס הייסט ביי דעם „באַס“.

ווען דיא דעמאָקראַטען האָבען געקראָגען אַ
מאַיאָריטעט אין דיא אַלפאנער לעדזשיסלייטשור,
האָט טאמאַני האָל געלאָזט וויסען דיא קאמפא-
ליסטען, אז יעדער פון זיי, וואָס וועט געבען צו-
שטייער צו איהר עלעקשאָן פאָר, וועט האָבען בעד-
שיצונג נישט בלויז אין שטאַדט, אָנערען אויך אין
סטייט, — דורך דיא אַלפאנער לעדזשיסלייטשור..
דאָס דיא סוממען, וואָס דיא קאפיטאַליסטען גע-
בען „צושטייער“, זיינען זעהר גרויסע, — בעמערקט
דער זעלבער שרייבער — האָבען פאַרשטייער פון
פערשיעדענע קאמפאניעס אַדער סאַרפאַראַציאָנען
אָפּען מודה געווען אין פרוואַט געשפּרעכען. אין
1893 איז דיא נייע סיסטעם (פון „פירדען-קויפּען“)
געווען אין איהר פולע מאכט, און אין שטאַדט

ער געפינט „פון וואָס אַ מויל קען ריידען“ — פון
אַ גאָווערנאָר, וואָס זאָל שיקען מיליטער גענען
סטרייקערס, געזעץגעבער וואָס זאָלען געבען גע-
זעצט, וועלכע זענען אַרויס דיא נשמה ביי דעם
אַרבייטענדען פאָלק. דזשאַדזשעס, וואָס זאָלען
אַרויסלאָזען אינדזשאַנקשאַנס גענען סטרייק-פיה-
רערס, ביי אַ פאָליסמאַן, וואָס זאָל „אַכטונג געבען“,
אז קיינער זאָל דיא קאמפאניע נישט שטערען צו
עקספּלאָדירען פעלזען גענען דיא גיזען און הרג'ענען
דורך דעם מענטשען.

ווען צוואַנציג שמידען אַרבייטען בעזונדער, ביי
זיך אין דער היים, מיט צוואַנציג האַמען, איז יע-
דער פון זיי פריי, — פאר זיך אַ בעל-הבית. ער האָט
זיך זיינע קאָסטימער און מאכט זיך פאר זיך שבת.
ווען אָבער דינע צוואַנציג האַמערען ווערען קאַנ-
צענטרירט אין דיא פאַרמע פון אַ מאַשיין, וואָס
האָט אין זיך דיא פּעראַייניגטע מאכט פון
צוואַנציג — דאן ווערט פון יעדען שמיד אַ לאָך-
שקלאָף. ער פאַרלירט זיינע קאָסטימער און זיין
זעלבסטשטענדיגקייט און ווערט אַ פערקויפטער ביי
דעם באַס פון דיא מאַשיין. דאָס זעלבע איז פאַר-
גיקומען מיט דיא גיזען-געבער געבער. זינט דיא
בורד-ביונעס איז קאַנצענטרירט געוואָרן אין דיא
הענט פון דעם „כאַס“ פון דיא פאָליטישע
„מאַשיין“ (אזוי רופט מען דאָס טאַקי אין דיא
בורדעל וועלט), האָבען זיי געבען פאַרלאָרען זייערע
קאָסטימער און זייער זעלבסטשטענדיגקייט. זיי
זיינען געבען יעצט „לאַה-ש-קלאַ פּען“. זיי
דינגען זיך שוין נישט פאַר זייערע וואוטס און זעהן
קיין קאָסטימער און קיין לאַבביאיס שוין נישט אָן
אין דיא אויגען. דער „באַס“ שיקט אַ דעפּעשע:
„וואוט פאַר אזא בילל“, אָדער „וואוט גענען אזא
און אזא בילל“ און מען מוז פאָלגען אָהן שאלות
און אָהן מעלות. אויב מען פאָלגט, בעקומט מען
„וויידזשעס“. אויב נישט, פאַרלירט מען דעם דזשאַב-
נאַמינירט דיא מאַשיין געכסטען מאָל נישט און מען
איז אַ פאַריטישער פּער. דיא אָרדערס נישט דער
באַס וויא איז יעדער פאַבריק, — דורך דעם פאַר-
מען, דאָס הייסט דורך דעם „לדער אָף דיא
אַסעמבלי“ אָדער אָף דיא סענאַט.

נור באַס פון דעם רעפּובליקאַנער שאַפ איז
אין דע-יאָרק סטייט פלאַטט, און פון דעם דעמא-
קראטישען — מוירפּי, שיהען, הילל, גילראַף ענד
קאמפּ.

„אין פערלוף פון פיעלע יאָהרען — זאָגט מיס-
טער ביישאַפ, דער שרייבער פון דעם דערמאנטען
אַרטיקלעל — איז עס געווען אַ טייל פון מיין פראַ-
פעסיאָנעלע פּפליכט גוט אַכטונג צו געבען אויף
דיא געזעץגעבונג אין אַלפאני, און איבער צו קוקען
יעדען ביל וואָס ווערט אריינגעבראַכט אין ביינע
הייער פון דיא לעדזשיסלייטשור. פיער יאָהר צוריק
האָב איך גינעמען בעמערקען, אז געוויסע „סטרייקס“ —

צו יארק, דער צענטער פון קארפאראצאנאס-רייכ טימער, איז כמעט קיין איין קאמפאני נישט ניווען, וואס זאל זיך נישט געפינען אונטער איהר קראפט. ווייטער בריינגט מיסטער בישאפ אלס א בעווייז ארעדע פון דעם גרויסען ארוואקאט און פאליטישען, ווהיללער ה. פעקעס, (וועלכען קלויז לאנד האט געוואלט מאכען פאר איינעם פון דיא הייפט ריכטער פון דיא יונייטעד סטייטס). דיזער פעקעס האט אין זיין רעדע געשילדערט דיא נייע סיסטעם, און האט בעמערקט, אז איצט „זאגט בלויז דער באס אויב א געוויסער ביכל זאל דורכ-גיין אדער נישט“, און דערביי האט ער צוגעלייגט, אז ער ווייס פון א פאך קאמפאניעס, וועלכע צאלען פופציג טויזענד דאלער יעהרליך צו דעם באס פאר געזעצ-געבונג צו גונסטען פון זייער ביזנעס. דאס סאפיטאל פון דיזע קאמפאניעס איז דריי און א האלב מיליאן, און דיא אנדערע קאמפאניעס צאלען פראפארציאנעל — נאך זייערע קאפיטאלען נאך. מיסטער בישאפ האט מיט גרויס מיהע, פיעל שטודיעניג דיא פערזעלמנים, צוזאמגענועשטעלט א ליסט פון דיא ניריאקער קארפאראצאנען, וועלכע, נאך זיין מיינונג, צעהלען „פירדע-געלט“ צו דעם באס:

דיא צאהל פון קאמפאניעס, וואס יעדער האט אין געשעפט ווייניגער וויא א מיליאן איז 1864. דיא צאל פון דיא, וואס האבען פון איין מיליאן ביז פינף, איז 192. פון פינף ביז פינף-און-צוואנציג מיליאן — 55. פון 25 ביז 100 מיליאן — 15. דער סך-הכל איז 2126 קאמפאניעס, וואס צעהלען, — וואס זיינען קאסטימער אין דעם פאליטישען האל-סייל-האנדעל. אבער הערר בישאפ איז מודה, אז אין זיין ליסט האט ער איבערגעהיפט פיעלע קאמפאניעס, וואס צעהלען אויך.

נאטירליך, דיא קאסטימער ווילען דיא סחורה האבען וואס ביליגער, וועהרענד דיא סחורים סטארען זיך ביי זיי צו רייסען וואס א העכערען פרייז. אט אין דעם ליגט דאס דער גענענזאין צווישען דיא אינטערעסען פון דיא קאפיטאליסטען און דיא אינטערעסען פון דעם פאליטישען-קלאס, וועגען וועלכען מיר האבען אויבען דערמאנט. דאס איז דער נאטירליכער גענענזאין צווישען דיא אינטער-רעסען פון יעדען מוכר און קונה. אפט קומען פאר אינטערעסאנטע צוזאמענשטויסען צווישען דיזע צוויי-ערקיי אינטערעסען. אין אמאנאטען ביישפיעל געפ-נען מיר אין דיא צוויי פאלגענדע פאקטען, וועלכע הערר בישאפ בריינגט אין זיין ארטיקל: אין 1893, פאר דיא וואהלען, האט דער פערזידענט פון א רייכע קאמפאניע גערופען א מיטינג פון דיא דירעקטארס, און האט זיי ערקלערט, אז דער דעמאקראטישער באס בעט פופצעהן טויזענד דאלאר אויף עלעקשאן „הוצאות“. דיא דירעקטא-רען האבען גלייך בעויליגט, און מען האט אויס-

געמאכט א טישעק. שבת איז דעם באס'ס א שליח געקומען נאך דיא געלט. דורך א צופאל האט מען צו דעם טישעק נישט געקענט צו קומען; ער איז געווען פארשלאסען אין סיף, און דער קאסירער — בלויז ער האט דאס רעכט צו גיין צום סיף — איז נאך געווען אוועק-געפארען. דיזער קאסירער האט זיך פארזאמט אין וועג ביז מיטוואך. דיענסטאג זיינען געווען דיא וואהלען, און דיא דעמאקראטישע פארטיי האט פארלארען דעם מאיאריטעט, וואס זיא האט פריהער געהאט אין דיא אלבאנער לעדזשיסלאטישור. ווען דער „באס“ האט מיטוואך געשיקט נאך דעם טישעק, האט דיא קאמפאניע איהם געענטפערט, אז זיא וועט איהם דאס שוין נישט געבען, ווייל דיא דעמאקראטען קענען דאך שוין נישט „ליפערען דיא סחורה“. — דער צווייטער פאקט איז וועגען א שפיצל, וואס אנאנדער קאמפאניע האט אומישענע געמאכט מיט דעם באס. עס איז אין א עהנליכע געשיכטע; בלויז דעם טישעק האט מען מיט א כיון כנומר'שט געהאט פארשלא-סען, זא דאס מען האט צו איהם נישט געקענט צוקומען ביז נאך דיא וואהלען. ווען דיא דעמאקרא-טען וואלטען געקראגען א מאיאריטעט, וואלט מען זיי דעם טישעק געגעבען. זיי האבען עס אבער נישט געקראגען, דיא סחורה איז זיי נישט אנגעקומען, און דער טישעק אז געבליבען ביי דער קאמפאניע — פאר דיא נייע סחורים, דיא רעפובליקאנער.

ווען א אינדוסטריע ווערט קאנצענטרירט, ווען אנשטאט פיעלע בעזונדערע בעל-מלאכות ארבייטען עטליכע אין איינעם, ביי א מאשין, ווערט דיא סחורה ביליגער. דאס זעלבע איז אויך מיט דיא בודעל סחורה. זינט דיזער ביזנעס איז קאנצענטרירט גע-ווארען, קאסט דעם קאפיטאליסט דיא פאליטישע סחורה פיער ווייניגער. אזוי פלעגט ער דארפן שמירען פיעלע פאליטישענס בעזונדער. היינט מאכט ער דאס אנולע און פאר א העלפט פרייז, וויא מיסטער בישאפ בעווייזט מיט פאקטען. „דער געלד-זאק איז שוין אבער אזא אונזאמבארער עקספלאז-טאטאָר, אז אפילו דיא פיעל פערקלענערטע פרייען וואס ער צעהלט יעצט דיא פאליטישענס, פארגינט ער זיי אויך נישט. און דאס ענטפערט אונז אויך דיא פראגע: וויא קומט אזא ארטיקל, וויא מיס-טער בישאפ'ס, אין דעם פינפטע-וועג וועגנאל? דער ארטיקל בעקלאנט זיך אויף דיא סוממען, וואס קאפיטאל האט געבען צו צעהלען פאר זיין פרידען, דאס הייסט מען זאג איהם לאזען צורח און בעשיצען זיינע אינטערעסען. קאפיטאל וואלט וועלען דיא בודערס זאלען דיזע ארבייט טאן אהן געלט. מיט דיא פערקלענערטע פרייען איז ער נאך נישט צופרידען.

דיא פאליטישענס זיינען אבער גוטע ביזנעס לייט אין זייער געשעפט, און פיעלע פון זיי, וועלכע זיינען אריין אין דעם ביזנעס קבצנים, האבען

פאר זיי; און, דיוע וואוטס קויפען דיא פאָרמישענס, וויא געשייטע ביזנעס לייט, איין זעהר בילליג. זיי גיבען דעם ארבייטער צוויי דאללאר, און נעהמען ביי דיא קאמפאניעס צעהנדליגע דאללארס. פאר דיוען וואָט. דער ארבייטער פארקויפט אלזאָ צו דעם קאפיטאל זיין מאכט — דיא מעגליכקייט איהם, דעם ארבייטס-פאָלק, צו שינדען דיא הויט. ער פערקויפט אָבער דיוע בלוטיגע סחורה, דיוען לייב און לעבען ווינעם, דורך דיא פאָליטישענס, וועלכע בעקומען דעם גאנצען פרייז, און וועלכע גיבען איהם בלויז א צייד-דאללארדיגע.

דיא ארבייטער מוזען אָבשאפען דעם פאָליטי-שען-קלאס מיט דיא „צום האבען“ סיסטעם. זיי מוזען פערטייגן דיא פאָליטיק מיט זייערע עקא-נאָמישע אינטערעסען — אלליין גיין אין דער פאָל-טיק. דאן וועט דיא רעגירונג זיין זייער ע, וואָרעם זיי האָבען דיא וואָטס, און ווען דיא רע-גירונג וועט זיין (און אָהן „פרידען געלט“) דעם אַר-בייטערס, וועט אויך זיין אַרע צו דעם קאפיטא-ליסטישען קלאסס מיט זיין שינדעריי.

דיא ארבייטער, וואָס פארשטייען דאָס און שטרעבען צו דעם, בעלאנגען צו דיא סאָציאליסטישע ארבייטער פארטיי.

אב. קאהאן.

שוין שיינע מיליאָנען. מען דארף אָבער דיוע פאָל-טישענס-מיליאָנערען דאָך ניט אין גאנצען צוזאמענ-מישען מיט דעם קאפיטאליסטישען קלאס. זיי האָ-בען דאָ זייערע בעזונדערע אינטערעסען, הנם אויף אזוי פיעל, וויא פיעל, זייערע מיליאנען ליגען אין שטערס, זיינען זיי צו דער זעלבער צייט שוין אויך מיטגליעדער פון דעם קאפיטאליסטישען קלאס. דיא שייכות צווישען דיא אַמעריקאנער רעני-רונג און דיא אַמעריקאנער קאפיטאליסמען איז אלזאָ דיא זעלבע, וויא צווישען אַ פרייען קרעמער און אַ פרייען קאסטימער אין אַ ביזנעס, וועל-כער ווערט שנעלל קאנצענטרירט (וואָרעם דיא באַסס-סיסטעם שפאָרט אַרויס דיא לאַבבי סיסטעם אויך אין אנדערע שטאַטען, אויסער ניויאָרק). דיא רעגירונג נעהערט לכתחלה אייגענטליך ניט צו דעם קאפיטאליסטישען קלאס, זאָנדרערען זיא איז „צום האבען“ פאר יעדען וואָס קען זיין אַ קאָסטימער. וויא דיא מעשה איז אָבער, אזוי וויא דיא ארבייטער האָבען ניט מיט וואָס צו זיין קאָס-טימער, און דיא קאפיטאליסמען — יע, קומט אין דיא אונטערשטע שורה פאָרט אויס, אז דיא היגע רעגירונג איז אַ קאָמיטע פון דעם געלד-קלאסס. וואו נעמען אָבער דיא פאָליטישענס אלליין זייער סחורה? ביי דיא ארבייטער, וועלכע וואוטען

א באַגעגעניס.

פון גיידע-מאָפאָסאָן,

איבערזעצט פון פראנצויזישען פון דוד בערנשטיין.

קאנטיגע שטיק פון אַ קקאָרע אָזערע, וואָס זעהט זיך דורך אַ הויכען פענסטער. דער שפיגעל איז פון דיא זייטען און פון אויבען גיווען. פארהאנגען מיט דונקעלע טוך. עס האָט זיך געדוכט, אז דער שפיגעל האָט גיקוקט אויף דיא בעט, זיין מיט-עדות פון דיא פאָרגאנעסעס פערנאנענהייט, — עפעס אזוי וויא ער וואָלט איהר דערציילען, אז ער האָט אין זיך עראינערונגען און טרויער, און אז פונקט וויא אין אַ פארלאָזענע הויז, וואָס מען מיינט, אז אין איהר גייען אום דיא שאָטענס פון גישטאָרבענע מענשען, געפינען זיך אין איהם דיא שאָטענס פון דיא שיינע נאָקעטע קערפערס פון פרויען, און פון הענט פון מענער, וואָס נעמען זיי אַרום — סצענען, וועלכע פלענען אַ מאָל אין איהם אָפשיינען. דער באַראָן האָט זיך ניט ווילענדיג אָפגיטעלט, האַלכ-שמיכלענדיג און אַ ביסעל אויפגעריהרט.

אָבער פלוצלינג האָט זיך אין שפיגעל עפעס

עס האָט געטראָפּען בלויז דורך אַ סיבה. בא-דאן דעטראַיט איז פראָסט פארמאָסטערט ניוואָרן שטייענדיג אין דיא פרינצעסין'ס באַל-רזאַל, וואו דיא געסט האָבען אַ גאנצע נאכט געטאַנצט, און איז דורך עטליכע פאָקאָיעס אַריין אין דעם שלאָף-צימער, זיך אָפרוהען. אזוי וויא ער האָט געוואוסט, אז דיא באַראָנעסכע, זיין פרוי, וועט וועלען ניט אַוועקגיין פון באַל, איידער עס וועט טאָג ווערן, האָט ער געזוכט אַ שטוהל, זיך אָנצושפאָרען און אנדרעמילט צו ווערן. שטייענדיג ביין טיר, האָט ער דערזעהן דיא גרויסע בלאָהע בעט בעצירט מיט גילדערנע פלומען, אונטער אַ חופּה, פון וועלכע זיא האָט אויסגעוויזען וויא אַ טרונע, וואו עס ליגט דיא גישטאָרבענע ליעבע, — וואָרעם דיא פרינצעסין איז שוין גיווען ניט קיין יונגע, און איהרע דאָמאָנען זיינען שוין אלע גיווען אויף אימער טויט. הינטער דיא בעט איז גישטאַנען אַ גרויסער שפי-געל, וועלכער האָט איהם אויסגעזעהן, וויא אַ פיער

בעוויזען — אזוי וויא דיא שפּאַטענס, וואָס זיינען אין דיא גלאַז בעגראָבען, וואָלטען גינמען פליהען פאַר זיינע אויגען. עס האָט זיך אָפּגעשפיגעלט אַ הערר מיט אַ דאַמע, וויא זיי הייבן זיך אויף פון אַ קאַ- נאַפע, וועלכע איז גיווען טיעף פערבאָרגען אין פינסטערניס, אין אַ ווינקעל. די פאָלירטע קריסטאַל האָט דערנאָך אַבגישקאָגען זייערע פנים'ער אין האָט איהם געוויזען וויא זיי שטייען און קושען זיך פאַר'ן שיידען זיך.

דער באַראָן האָט אין דיא פאָר דערקענט זיין פרוי און דעם מאַרסיו סערוויין. ער האָט זיך גלייך אומגינקעהרט און איז צוריק אַריין אין טאַגן-זאַלל. ער האָט ניהאַט גענוג זעלבסט-הערשונג און האָט זיך געמאַכט ניט וויסענדיג און געוואַרט ביז עס וועט ווערן טאָג און ער וועט זיין פרוי נעמען אַ היים. זיך צושפאַרען שלאָפען איז איהם שוין אָבער אין זינען ניט גילעגען.

ווען ער איז געבליבען מיט דיא פרוי אויג אויף אויג, האָט ער צו איהר געזאָגט:

— מאַדאַם, איך האָב אייך פריהער גיועהען אין פרינצעסין רייז'ס שלאָף-צימער. מעהר דאַרף איך אייך ניט דערציילען. זידען זיך, קריגען זיך און לייטישע גילעכטער אָנמאַכען האָב איך פיינט. לאָמיר דאָס אַרץ פערמירען און לאָמיר זיך שיידען אָהן ליזאַרם. מיינע גישעפטס-פיהרער וועלען שוין אַלץ איינבאָרגען, וויא איך וועל הייסען. איהר וועט זיך זיין פריי צו לעבען נאָך אייער גוסט נאָך, אָבער ניט אונטער מיין דאָך. איך מוז אייך בלויז זאָגען אויף-פריהער, אז, וויא נאָר מיט אייך וועט טרעפען אַ סקאַנדאַל, וועל איך צוליעב דיא עהרע פון מיין נאָמען, וועלכען איהר טראָגט, גיצוואונגען זיין מיט אייך צו האַנדלען שטריינג.

זיא האָט גיוועלט ענטפערן. ער האָט אָבער איהר ניט גילאָזען און האָט זיך אַ ניג גיטאָן און איז אַריין צו זיך אין צימער.

ער האָט זיך געפיהלט מעהר פערוואונדערט און אומערדיג וויא אונגליקליך. דיא ערשטע צייט נאָך דער חתונה האָט ער איהר שטאַרק געליבט. דיוע ליעבע איז אָבער ביסלעכווייז אָבענקיהלט גע- וואָרען און אָפּט, אין טהעאַטער אָדער אין דער פרעמד, צוגאַסט, פלעגט ער זיך פאַרקאַפּרעזענטע

אויף איהר, הנם פאַר מענשען האָט ער דאָס קיין מאָל ניט אַרויסגעוויזען.

זיא איז נאָך גיווען זעהר יונג — קוים פיער און אין צוואנציג יאָהר — און זיא איז גיווען קליין גע- וואַקסען, בלאַנד און דאַר, — צו דאַר. דאָס איז גיווען אַ וואַהרע פאַרזייער לאלקע, — אַן עלעגאַנטע, אַ קאָקעטקע, נישטש'ה'דיג קלוג און לעבעדיג און מיט מעהר חן וויא שיינדייט. רייענדיג מיט זיין ברורער, פלעגט דער באַראָן זאָגען: „מיין פרוי איז צויערליך, אָבער עס איז נישט וואָס אָנצוקוקען, צו דאַר, צו קליין“.

ער איז אומגינגאנגען איבער דיא קיינא און דיא ברייט פין דעם צימער, אַ צוטראַכטענער, און האָט גיטראכט וועגען טויענער פערשיידענע זאַכען. מיט נוסען-ווייז פלעגט ער ווערן אַ צוקאָכטער און פלעגט פיהלען אַ חישק צו גיין דעם מאַרק צו אַנכרעכען דיא ביינער. גלייך אָפּער פלעגט ער זיך אַרומזעהן, אז זיין כעס שטאַמט ניט פון דעם וואָס זיין האַרץ לייט. זאָנדערן בלויז פון זיין בעליידיגטען שטאַלין, און אז צו מאַכען אַ סקאַנדאַל וועט זיין מאַוס פאַר איהם, — אז מען וועט לאַכען פון איהם און ניט פון זיין געגנער.

אַלץ איז זיך אַוועק שטיל, און אין פאַרזי האָט מען בלויז גירערט, אז דער באַראָן דעטראַיל איז זיך צוגאַנגען מיט דער פרוי אויף'ן פריעדליכסטען אַרט און בלויז ווייל זיי שטימען ניט מיט זייערע באַראַקטערען.

דער באַראָן האָט גערייזט, גיזוכט פערנעניגען. עס איז איהם אָבער גיווען אומערדיג, הנם אָן זיין פרוי האָט ער אפילו ניט גיטראכט און האָט איהר קיין מאָל ניט גיועהן. זעקס יאָהר זיינען פאַראַ- בער. ער איז שוין אַלט גיווען פֿינף און פערציג יאָהר. ער האָט שוין ניהאַט אַ היבשע ביסעל גראַיע האַר אין קאָפּ, אַ נישטש'ה'דיגע בייכל, און יענע אומערדיגע מינע אויף'ן פנים, וועלכע מענער, וואָס זיינען גיווען שיין און עלעגאַנט, און געליעבט, בע- קומען, ווען זיי פיהלען, אז וואָס אַ טאָג ווייזען זיי אויס אַלץ עלטער און פאַרלירען שנעל זייער גלאַנץ. אַ מאָנאַט נאָך דעם, וויא ער האָט זיך אימ- געקעהרט פון זיינע ריזעס נאָך פאַרזי, האָט דער באַראָן זיך פאַרקיהלט און האָט געקראָגען אַ הוסט.

אויפגעהויבען פון איהר ווינקעל, וואו זיא איז גיווען
אָנגעשפּאַרט, און האָט זיך גיוועצט.

דער באַראָן איז וויא אַ פּערשטיינערטער גע-
וואָרען. ער האָט ניט גיוואוסט צו זאָל ער גלויבען
זיינע אויגען, צו ניט. דאָכט זיך... ער קען שווערען,
אַז דאָס איז... אַז דאָס איז זיין פּרוי; אָבער אויב
יע, איז זיא אַזוי מערקווירדיג פּערענדערט! ...
צום גוטען פּאַרענדערט... דיקער, אָה! זיא איז אַזוי
פיעל דיקער געוואָרען זיא ער, אָבער איהר מאַכט
דאָס פיעל שענער...

זיא האָט אויף איהם געקוקט גאַנץ רוהיג, האָט
זיך געמאַכט אַז זיא דערקענט איהם ניט, און האָט
זיך גאַנץ געלאָסען גענומען זיך בעפרייען פון
איהרע פאַטשייטעס. זיא האָט גיהאַט אַ פּעסמע
רוהיגע מינע פון אַ פּרויא, וואָס איז זיכער אין
איהר שינייהייט, אין איהר מאַכט, — וואָס האָט ניט
קיין מורא זיך צו בעווייזען פאַר מענער גלייך גאַנץ
אויפּשטיין פון שלאָף, ווייל זיא ווייס, אַז זיא קוקט
אויס געזונד, פריש, מונטער און שעהן.

דער באַראָן איז גיוועסען אַזוי וויא אָהן אַ קאָפּ.
איז דאָס ווירקליך זיין פּרוי, אָדער אפשר נאָר אַ
פּרעמדע, וואָס איז שטאַרק עהנליך צו איהר? ער
האָט איהר שוין זעקס יאָהר ניט געזעהן, און עס
איז מעגליך, אַז ער האָט דאָ אַ טעות.

זיא האָט אַ גענעץ געטאָן. ער האָט דערקענט
איהר אַוואַיע דערביי. אָבער זיא האָט איהם בע-
קומט מיט אַ רוהיגען בליק, אַזוי וויא זיא איז
טערעסירט זיך מיט איהם ניט, און האָט גענומען
קוקען דורכ'ן פּענסטעריל.

ער איז געבליבען אָהן אותיות. ער האָט פון
איהר דיא אויגען ניט אַראָבגליאָזען, און האָט גע-
קומט אויף איהר פנים פון אַ זייט. ענדליך — יא,
עס איז דאָך זיין פּרויא! וואָס פאַר אַ צווייפּעל?
עס קענען ניט זיין קיין צוויי פרויען אויף דער וועלט
מיט דיווען זאָנערפאַרען נאָז! טויענדער עראניע-
רונגען האָבען אָבגילעבט אין זיין געראַנקען —
עראניערונגען וועגען זיינע אַמאָניגע לאַסקעס
צו איהר, וועגען אַלע אייגענעלייטען פון איהר
געזיכט, פון איהר קערפּער, אַ געבורטס־צייכען
אויפ'ן פוס, אַ געבורטס־צייכען אויפ'ן פלייצע.
וויא הייס ער פלעגט דאָס אַלעס אַ מאָל

זיין דאָקטאָר האָט איהם געראטען צו פאַרבריינגען
דעם ווינטער אין נייץ, און ער איז אהין אַוועקגע-
פאָהרען מיט אַ שטער־צוג, וועלכער איז אָבענגאַנג-
גען אין מאָנטאַג אַבענד. ער האָט שיר ניט פאַר-
שפּעטיגט דעם באַהן, און האָט געפונען בלוז אין
לעהרען פּלאַץ אין אַ ווינקעל, וואו ער האָט זיך
געזעצט. לעבען איהם איז גילענען אָנעשפּאַרט אַ
פּערזאָן, וועלכע איז געווען אַזוי איינגעוויקעלט און
איינגעטוטעט, אַז עס איז געווען שווער צו זאָגען,
צו דאָס איז אַ מאַן צו אַ פּרוי. דער באַראָן
האָט זיך אויך איינגעטולעט און איז באַלד אַנדער-
מילט געוואָרען.

ער האָט זיך אויפגעכאַפט ערשט, ווען עס
האָט שוין אָנגעהויבען צו מאַנען. דער נעכסטער
פאַססאָזשירער איז נאָך אַלץ געלענען און געשלאָ-
פּען. דער באַראָן האָט זיך גענומען צורעכט מאַ-
כען זיין טואלעט: האָט אויסגעבאַרשטען זיינע
האַר, זיין באָרד, און צוגעפוצט זיין פאַרשלאָפּענעם
פנים. ווען מען איז יונג, שטייט מען אויף פון
שלאָף פריש, מיט אַ שיינענדיגע געזיכט און מיט
בליסצענדע אויגען. אין דיא עלטערע יאָהרען צו-
קאַרצעט דער שלאָף דעם פנים און פאַרערגערט
פיעל דעם גאַנצען אויסזעהען; דיא אויגען זיינען
דונקעל, דיא באַקען האָבען אַן אונאַנגענעמע
רויטקייט און ווייזען אויס וויא אָנגעבלאָזען, דיא
ליפּען זעהען אויס געשוואָלען און אין אַלעמען ווייזט
מען אויס פאַרמאַטעט. און עלטער ווי אין אמתען.

דער צוג האָט גיגעבען אַ פיף און האָט זיך
אָנגעשטעלט. דעם באַראָן'ס שכן האָט זיך גע-
געבען אַ ריהר. מען האָט גיקענט זעהן, אַז ער איז
אויף. באַלד האָט דער צוג וויעדער זיך אַוועקגע-
לאָזען. אַ זונד־שטראַהל האָט אין דער קוים אריינגע-
געשיינט אין וואַנגאָן אריין און איז אַרופגעפאלען
אויף דעם איינגעוויקעלטען פאַססאָזשירער. ער
האָט זיך ווידער גענומען בעוועגען, האָט אַ פאַר-
מאָל אַ טרייסעל געטאָן מיט'ן קאָפּ, און, וויא אַ
היהנדעלע קריכט אַרויס פון איהר שאַלעכין, האָט
ער אַרויסגעשטעלט דעם פנים פון דיא פאַטשיילע.
דאָס איז געווען ניט קיין הערר. עס איז גע-
ווען אַ יונגע דאמע, אַ בלאַנדע, מיט אַ פרישען
פנים, זעהר אַ שיינע און אַ דיקע. זיא האָט זיך

ער איז אַראָפּ פון וואַנאַן און האָט גינעמען שפּאַצירען איבערן פּלאַטפאָרמע אָם צוואַמען צו נעהמען זיינע גיראַנקען, וועלכע זיינען צווייט געוואָרן פון דיאָ מפּלה, וואָס ער האָט דאָ גיהאַט. וואָס זאָל ער יעצט טאָן? אַריין אין אַנאַנדער וואַנאַן? וועט דאָס אויסוועהן, אזוי וויאָ ער איז אַנטלאָפּען וויאָ אַ טרום. זאָל ער זיין אויפּמערקזאַם, גאללאַנט צו איהר? וועט דאָס אויסווייזען, אז ער בעט זיך ביי איהר אום פּערציהונג. ריידען מיט איהר שטריינג וויאָ איהרער אַ בעל הבית? וועט דאָס זיין מעשה גראָבער יונג, — און, אַ חוץ דעם, וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער איבער איהר?

ער איז אַרויף צוריק און האָט זיך גיזעצט אויף זיין פריהערדיגען פּלאַץ. וועהרענד ער איז גיווען אויף דער פּלאַטפאָרמע, האָט זיאָ אויף גיך צו געקליבען איהר טואַלעט און יעצט איז זיאָ גיזעסען אַנטישפּאַרט, אזוי וויאָ ס'איז איהר דאָנה, און האָט געשיינט.

ער האָט אומניקעהרט צו איהר דעם פנים און האָט גיזאַנט: לייעבע בערטע! אַ זאָנדערבאַר רער צופאַל האָט אונז דאָ צוואַמענגיבראַכט נאָך זעקס יאָהר פון שיידונג, קאָמיר זיך בעטראַכטען אַלס שונאים צווישען וועלכע עס קען קיין מאָל קיין שלום ניט ווערן. מיר זיינען אָבער גיצוואונגען צו זיצען דאָ אין ווינקעל ביידע אַליין. איך, פון מיין זייט, וועל פון דאָנען ניט אוועקגיין. איז דען ניט בעסער, אז מיר זאָלען ריידען, וויאָ... וויאָ... וויאָ... פריינד, ביז מיר וועלען זיך צוגיין פון וואָ גאָן? — זיאָ האָט גיענטפערט גילאָסען: „וויאָ איהר ווילט“.

דיאָ ערשטע מינוטען האָט ער ניט גע-וואוסט, וואָס צו ריידען. דערנאָך האָט ער געקראָגען קוראַזש, האָט זיך צוגערוקט און גע-זאָגט מיט אַ שטימע פון אַ גאלאַנטען קאוואַלער: „איך זעה, אז איך מוז צו אייך זיין אויפּמערק-זאם און אייך בעדינען. זאָל זיין אזוי. איבעריגענס, איז עס מיר אַ פּערזענליכע, וואָרעם איהר זייט בע-צויבערענד. איהר ווייסט פיליכט אַליין ניט, וויאָ פיעל שענער איהר זייט אין דיאָ זעקס יאָהר געוואָרען. קיין פרוי האָט מיר ניט בעצויבערט

קושען! ער האָט זיך געפיהלט בעזויפּען מיט זיין אַלמע תּאווה צו איהר, האָט זיך דערמאָנט אָן דעם ריח פון איהר לייב, אָן זיין פרייליכען געלעכטער, בשעת זיאָ פלעגט איהם אַרומכאַפּען אַרום האַלן פון הינטען, אָן דיאָ זיסע טענער פון איהר שטימע, אָן אַלע זיינע לייעבליכע שטיפּעריי סצענען מיט איהר.

אָבער וויאָ איבערגעפיטען זיאָ האָט זיך! וויאָ שיין זיאָ איז געוואָרען! דאָס איז אַי זיאָ איינע זיאָ — פעטער, דיאָ באַקען האַרטער, מעהר פרוי, מעהר רייצענד, מעהר צוציהענד, צויבערליך צוצי-הענד. אַ מאָל האָט זיאָ גישלאָפּען אין זיינע אַרומ-נעהמענדע הענט, אַ מאָל האָט זיאָ גילעכט אין זיין לייעבע... דאָס זיינען צוויי פרויען אין איינע: צו דיאָ פאַרגאַנגענע איז צוגעמישט פיעל נייעס, וואָס איהם איז פּרעמד. אָן אונבעקאַנטער געפיהל האָט איהם בעזויפּען, אַ זאָנדערבאַרער, אָן אונגיוויינלי-כער מין ליבעס-געפיהל... דאָס איז זיין פרוי אין אַ נייעם קערפּער, וועלכען זיינע לייענע האָבען נאָך ניט אָנגעריהרט. און ער האָט זיך גיטראַכט, וואָס פאַר אַ גרויסע ענדערונג זעקס יאָהר מאַכען דאָס אין דעם מענשען.

ער איז גיזעסען פּערטראַכט און עס האָט איהם געדריקט ביי'ן האַרצען. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דיאָ סצענע, וועלכע ער האָט גיועהען צווישען זיין פרוי און איהר ליובאַווניק אין פרינצעס'ן ריי'עס שלאָף צימער. קיין כעס האָט דאָס שוין יעצט אין איהם ניט אויפּגיוועקט. פאַר זיינע אויגען איז גאָר ניט דיאָ זעלבע פרוי, גאָר ניט דיאָ מאָנערע לאַל-סעלע.

וואָס זאָל ער דאָ טאָן? וויאָ זאָל ער אָנהיי-בען מיט איהר צו ריידען? האָט זיאָ איהם דערקענט?

דער צוג האָט זיך ווידער אָנגעשטעלט. דער באַראָן איז אויפּגישטאַנען, האָט איהר בעגריסט, און האָט גיזאַנט: „בערטאַ, פיליכט פּערלאַנגט איהר עפעס? איך וועל אייך בריינגען“.

זיאָ האָט איהם בעקוקט פון קאָפּ ביז דיאָ פיס און האָט איהם גיענטפערט אָהן פּערוואַנדערונג, אָהן פאַרשעמטקייט, אָהן כעס: „ניין, איך דארף גאָר ניט — איך דאַנק“.

האָט זי אַ געזאָגט — איך בין ניט אין כּעס. איהר זייט מיר אַ גאנצן פרעמדער מענש. איך, סטאַרעווע זיך בלויז לעבעדיג צו מאכען אונזער געשפרעך. וועלכער גייט אזוי שווער און אזוי אונאַנגענעם.

הגם ער האָט געפרעגט מיט צאָרן, האָט ער פון איהר אַלץ. דיא אױגען ניט אַראָפּגעלאָזען. א דורשט איהר צו האָכען האָט איהם בעהערשט, — א דורשט, גענען וועלכען ער האָט אומױסט זיך געסטאַרעט זיך צו ראַנגלען.

זיך האָט גוט געפּהילט, אז זי האָט איהם געוואונדעט זיין האַרץ, און, ווערענדיג נאָך מעהר אין כּעס, האָט זי געזאָגט: „וויא אַלט זייט איהר דאָס יעצט? איך האָב געמיינט איהר זייט פיעל אינגער וויא איהר ווייזט איצט אויס“, ער איז בלאָס געוואָרען. „איך בין פינף און פערציג יאָהר“, דער נאָך האָט ער צוגעלייגט: „איך האָב נאָר פאַרגעסען ביי אױף צו פרעגען וועגען דיא פרינצעססין ריין. איהר זעהט זיך דאָך מיט איהר אָפּט“ זי האָט אױף איהם א וואָרף געטאָן א בליק פון האַס אלס זי האָט גיענטפערט „יא זעהר אָפּט. זי! איז געוונט — א דאַנק“.

און אזוי זיינען זיי געבליבען זיצען איינער לעבען; אנדערען, פירע מיט אויפגערידעטע הערצער, מיט ערענטע זעלען. פלוצלינג האָט ער ערקלערט: מיין ליבע פערטא, איך בייט מיין פערלאנג. איהר זייט מיין פרוי, און איך פאָדער, אז איהר זאָלט גלייך מיט מיר זיך אומקעהרען אין מיין הויז אריין. איך זעה, אז איהר האָט זיך פיעל פאַרבעסערט אין שיינהייט, און אין באַראַקטער, און איך נעם אױף צוריק. איך בין אייער מאן, און איך האָב דאָס רעכט אױף דעם“.

זי איז נשתומם געוואָרן און האָט גענומען סוקען איהם אין דיא אױגען אום איבערצולעזען אין זיי דעם געדאַנקען פון זיינע ווערטער. זיין געזיכט האָט געהאַט א רוחיגע פעכטע מינע, וועלכע עס איז געווען שווער דורכצודרינגען.

„איך בין ביי“, — האָט זי געזאָגט, — אָבער קיין סקאַנדאַלען וועל איך מיט אױף ניט מאַכען, איך בלייב ביי אונזער אָבמאַך.“ — „אום זאָ שלימער פאַר אױך“ האָט ער געענטפערט מיט א שמייכל.

אזוי וויא איהר, ווען איהר האָט דאָ פריהער זיך ארויסגעוויקעלט פון אייער צודעק... ווירקליך, איך וואָלט זיך נאָר ניט געגלייבט, אז מען קען זיך אזוי ענדערען.....“ זי האָט גיענטפערט, ניט בער ווענענדיג דיא קאָפּ און ניט קוקענדיג אױף איהם: „איך קען דאָס זעלבע ניט זאָגען וועגען אױף. איהר זייט פיעל אַראָפּגעפאַלען אין געזיכט אין דער צייט“.

ער איז רויט גיוואָרען; עס האָט איהם א שטאָך געטאָן וויא מיט א שפּילקע אין האַרצען. דערנאָך האָט ער זיך אָבערופען מיט א שמייעל פון איינעם, וואָס גיט זיך אונטער: „איהר זייט זעהר האַרט-הערציג“. זי האָט אומניקערט דיא קאָפּ צו איהם. „וואָרום? — האָט זי געזאָגט — איהר האָט דאָך ניט געמיינט מיר פאַרצולייגען אייער לעבע? מאַכט דאָך אױך ניט אויס, צו אױך האַלט אױף פאַר א שיינעם אָדער ניט? איך זעה אָבער, אז דיזער געגענשטאַנד איז אױך אונאַנגע- נעם. לאָמיר ריידען וועגען אַן אנדער זאַך. וויא האָט איהר פערבראַכט דיא צייט זינט מיר האָבען זיך ניט גיזעהען?“

ער איז זעהר אַראָפּגעפאַלען ביי זיך. „איך? — האָט ער קיים געזאָגט — איך האָב גערייזט, בין געגאַנגען אױף געיעג, אַלט געוואָרען, וויא איהר זעהט — און איהר?“

„איך? — האָט זי געזאָגט מיט א געלאָסענע שטימע — האָב גיזעהען, אז אַלץ זאָל אויסוויזען אַנשטענדיג, וויא איהר האָט מיר געפּוילען.“ — א פייזער, שלעכטער וואָרט איז איהם געקענען אױף דיא ליפּען. ער האָט איהם אָבער ניט אויסגירעט און איהר נעמענדיג פאַר'ן האַנט, וועלכע ער האָט א קויש געטאָן, האָט ער געזאָגט: „און איך בין אױך זעהר דאַנקבאַר דערפאַר“. זי איז געווען איבערראשט. ער האָט געהאַט א שטאַרקען ווילען און האָט איינגעהאַלטען זיין כּעס און זיין צוטראָ- געהייט. זי האָט דאָס פערשטאַנען. „אזוי וויא איהר האָט נאָכגיגעכען מיין ערשטע ביטע, מיט מיר צו שפּרעכען, האָט ער געזאָגט. וויכט איהר איצט אױף אז מיר זאָלען ריידען אָהן כּעס?“ זי האָט גימאַכט א מינע פון פערוואונדערונג. „כּעס? —

און איך מיר זיי אויס, מיין פריינד... וואָרים איך
האָב מורא... איך האָב מורא...

דער צוג האָט זיך אָפּגישטעלט. דיא באַראָ-
נעסע האָט דערוועגן, וויא עס עפענט זיך אויף דיא
מיר פון איהר קופע, און וויא א קאָמפאניע פון
איהרע פריינד שטייען און בעגריסען איהר. זיא
האָט גיענדיגט איהרע ווערטער: „איך האָב מורא
שוואַנגער צו ווערן...“

דיא פרינצעסין האָט אויסגעשטעלט דיא
הענט איהר אַרומצונעמען. דיא באַראָנעסע האָט
איהר אָנגעוויזען אויף דעם באַראָן, וועלכער איז
געשטאנען וויא אַהן אותיות, און זיא האָט צו איהר
געזאָגט: „דערקענסטו דען גיט ריימאָנדרע? ער
האָט זיך ווירקליך שטאַרק גיענדרעט. ער איז גע-
ווען אזוי גוט און האָט מיר בעגלייט אויף מיין
רייזע, אום איך זאָל גיט פאַהרען איינע אליין. ביי
אונז מרעפען א מאָל אַוועלכע זאכען — וויא ביי
גוטע פריינד וואָס קענען גיט הויזען. איבעריגענס
זענענען מיר זיך דאָ. איך בין איהם שוין מיאום
ניוואָרען — א גאנצע וועג צוזאַמען...“

זיא האָט איהם אויסגישטרעקט איהר האַנט,
וועלכע ער האָט גענומען גענען זיין וויללען. זיא
האָט איהם געזאָגט אַרע און איז אַראָפּגעשפּונ-
גען אויף דער פלאַטפאָרמע און איז אַוועק מיט
איהר קאָמפאניע.

דער באַראָן האָט גלייך פארמאכט זיין קופע.
ער איז גיווען צו צוטראָגען, אום צו ריידען אַדער
צו בעקלערען וואָס צו טאָן. פון ווייטען האָט ער
געהערט דיא שטימען און דעם גילעכטער פון זיין
פרווא און פון איהרע פריינד, — וואָס ווייטער אַליין
שוואַכער.

מעהר האָט ער מיט איהר זיך קיין מאָל גיט
בעגעגענט.

איז דאָס געווען א ליגען, וואָס זיא האָט גע-
זאָגט? איז דאָס טאַקא אמת? — ער האָט קיין מאָל
גיט געקענט דערגיין.

דער געזעץ גיט מיר מאַכט, און איך וועל דינע
מאַכט בענוצען.

זיי ווינען אָנגעקומען אין מאַרסייל. דער צוג
האָט גענומען פייפען און איז געגאנגען אַליין
לאנגזאַמער. דיא באַראָנעסע האָט זיך אויפגע-
הויבען, האָט מיט א שטאַלצע רוהיגע מינע צו-
זאַמענגעוויקעלט איהרע פאַטשיילעס און דאָן וועג-
דענדיג זיך צו איהר מאָן, האָט זיא געזאָגט: „מיין
ליבער ריימאָנדר, דאָס וואָס מיר ווינען ביידע
געזעסען דיא גאנצע צייט צוזאַמען איז געווען פאָר-
אויס אָנגעגרייט פון מיר אליין. מאַכט זשע גיט
פאָר זיך קיין נויץ פון דעם. איך האָב געוואָלט
זיך בעוואָרענען אי גענען אייך אי גענען דיא וועלט, —
איהר פאָרט אין גיין, גיט אמת?“

„איך פאָהר, וואוהין איהר וועט פאָהרין.“

„א האָר אויף גיט. הערט נור צו, און איך בין
זיכער, אז איהר וועט מיר לאָזען צורוח. באַלד
וועט איהר אויף דער פלאַטפאָרמע פון וואָקזאַל
זעהען דיא פרינצעסין רייך, און דיא גרעפין הענריאַ,
וועלכע וועלען אויף מיר וואַרטען מיט זייערע מע-
נער. איך האָב געוועלט, אז זיי זאָלען אונז זעהן
צוזאַמען — מיר מיט אייך — אז מען זאָל גלייך זעהן,
אז מיר האָבען ביידע פאַרבאָכט דיא נאכט אין
וואַנאָן-קופע. שרעקט זיך גיט. דינע דאַמען וועלען
שוין אומעטום דאָס דערציילען — עס איז אזא אינ-
טערעסאַנטע זאַך צו דערציילען!.. אָט דאָס האָב
איך געמיינט. אָט דעריבער האָב איך גינומען דינען
צוג, ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אז איהר פאָהרט
מיט איהם. איך קען אייך אויף זאָגען, אז איך היט
איינער בעפעעהל. פאָר ליטען ווייניגסענס פיהר
איך זיך אויף אַנשטענדיג. ווייטער מאַכט דאָך
גיט אויס — גיט אמת? אַלוא, אום ווייטער צו
קענען לעבען וויא איך לעב יעצט, האָב איך דאָס
צוגעריכט דינען צוזאַמענטרעפּען-זיך. יעצט האָב
איך שוין קיין מורא גיט, גיט פאָר אייך גיט פאָר קיי-
טען. איך בין איינער פרוי, מיר ווינען אָבער געשיידט.
איהר האָט מיר געהייסען אויסמיידען קאָאנדאַלען,

דיא צוקונפט

א מאָנאַטליכער זשורנאַל פון פאָפולערע

וויסענשאַפט, ליטעראַטור און סאָציאַליזמוס.

— ארויסגינגעכען פון דיא —

אידיש שפרעכענדע סעקציאָנען, ס. א. פ. פון אמעריקא

אַבאָנעמענטס פרייזען:

\$1.00	-	-	-	פיר איין יאָהר
50	-	-	-	" 6 מאָנאַט
10	-	-	-	" איין נומער

אדרעסע פון רעדאַקציאָן און עקספּעדיציאָן:

Zukunft, 91 Delancey Street, New York.

אינהאלטס פערצייכנים:

- (1) פאול זינגער, (א ביאגראפיע)..... II. Shluetter.
- (2) בלוטס־טראפענס, (א נעדיכט)..... מ. ווינטשעווסקי.
- (3) א ביישפיעל וועגען דעם גאנג פון דער וויסענשאפט (נאך דושאָרדזש הענרי ליועס)..... דוד בערענשטיין.
- (4) מעשה בראשית נאך פערשידענע גלויבענס (נאך עדוואַרד קלאַד) מאָרריס אייכמאַן.
- (5) קארל מאַרקס' היסטאָרישע פילאָזאָפיע (שלום)..... ש. פעסקין.
- (6) און דאָן? (פאָרמזעצונג)..... מ. זאַמעטקין.
- (7) אידישע אינקוויזיציע כדת רחמנים בני רחמנים (אין פראַקטיק), ב. פייגענבוים.
- (8) וויא אזוי זיינען מענשען געקומען צום שרייבען? (א ביישפיעל וועגען דעם גאנג פון דיא מענשליכע ענטוויקלונג), אב. קאהאַן.
- (9) זעע קראַנקהייט (צושלאָגענע געדאַנקען פון א משונענעם פילאָזאָף).
- (10) א קאָפּטעל פון דיא געהיימניסע פון דיא באַסטיליע, איבערזעצט פון סאַציוס.

אַלס ביילאָגע צו דיעזען נומער — אַ פאָרטרעט פון פאול זינגער

קאַרעספּאָנדענצען און נעלדזשנדונגען צו אַדרעסירען:
 "Zukunft", 91 Delancey Street, New York.

PAUL SINGER.

פאול זינגער.

פון דיא דייטשע הויפט־שטאָרט. דיעזע אויסווייזונג האט איהם געוואונען פון דער פירמא אין גאנצען ארויסצוטרעטען.

זיינע ערשטע בעטיילונגען אין דעם פאָליטישען לעבען איז געווען אין פערבינדונג מיט דיא בורזשאַז־זישע דעמאָקראַטישע אָפּפּאָזיציאָן, — דאס הייסט מיט דיא בעוועגונג פון דיא פאָרטנעשריטענע דייטשע בורזשאַס, וועלכע האבען געקעמפט געגען דיא רעגירונג — אונטער דיא לייטונג פון דעם בעריהמטען קעניגסבערגער אידישען דאָקטאָר און פילאָזאָף יאָהאַן יאָקאָבי. אין דעם אָנפאַנג פון דיא 60־סטע יאָהרען האט דייטשלאַנד געקאכט מיט דעם צוזאמענשטויס צווישען דיא רעגירונג און דיא ראַדיקאלע טייל פון פאָלק איבער דיא קאָנסערוואַטיוו־זשאַן, — מיט דעם צוזאמענשטויס, וועלכער איז ארויסגעקומען פון דעם, דאס דער מיניסטעריום האט געפאָדערט א פערנעסערונג און איבעראַר גאנצירונג פון דער ארמיי. דיא פאָלקספערטרעטער האבען זיך דויער פאָדערונג געשטעלט דאנענען. דער קעניג פון פרייסען האט ביסמארקען, דעם ראַדיקאלסדיגען גראַף, גערופען אן דער שפיצע פון דעם מיניסטער־קאבינעט. דויער האט דעם קאמפף געגען דיא פאָלקספאָרשטעהער אויפגענומען מיט אלע מיטלען, און, ברעכענדיג דיא קאנסערוואַטיוו־זשאַן, האט ער דיא רעאָרגאניזירונג פון דער מיליטער דורכגעפיהרט. זייענדיג געטריי זיין בעקאנטען ווערטיל־"בלוט און אייזען", האט ביסמארק אין 1866 פריי־סען געבראכט צו א ברודער־מערדערישע מלחמה מיט עסטרייך. דיא מלחמה האט זיך געענדיגט מיט דעם זיגע פון דיא ערשטע, און דיעזער ערפאלג פון דיא פרייסישע קרוין האט צובראכען דיא קראפט

אונטער דיא מענער, וועלכע זיינען טהעטיג אין דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פארטיי פון דייטש־לאַנד און וועלכע גיבען צו דיא ענטוויקלונג און בע־פעסטיגונג פון דיעזע פארטיי אפ זייער גאנצע צייט, געפינט זיך, אלס איינער פון דיא ערשטע ריזע, פאָול זינגער. זינגער געהערט ניט צו דיא, וועלכע האבען זייער נאמען אין דער געשיכטע פון דעם דייטשען סאָציאַליזמוס זיך פערדיענט אויף דיא פֿעלד פון טהעאָריע. ער איז הויפטזעכליך א מאן פון פראַקטישע ארבייט. זיין קלאַהרער געשעפטס־זין און שאַרפער בליק אין פראַקטישע זאכען האבען געהאט א גרויסען איינפלוס אויף דיא געשטאלטונג פון דיא פארטיי־ס ארגאניזאציאָן; און דער געזונטער פינאנצ־יעלער פונדאמענט, אויף וועלכען דיא פארטיי האט זיך געשטעלט און וועלכער איז אין דיא צייטען פון הויך־גייענדען קאמפף איהר זעהר צונויף געקומען, איז אין פיעלע בעציהונגען, דיא פרוכט פון זיין טהע־טיגקייט.

פאול זינגער איז געפארען געווארען אין בערלין, דען 16טען יאנואר, יאהר 1844, אלס זון פון א אידישען קויפמאן. פון 1851 ביז 1858 האט ער שטודירט אין א רעאלי־שולע, זיינע עלטערן האבען איהם בעשטימט פיר דיא האנדעל־סוועלט און נאך דעם, וויא ער האט געענדיגט זיין שטודיום, איז ער אנגעקומען צו זיין אנקעל אין געשעפט, אלס געהילפע. אין 1869 האט ער צוזאמען מיט זיין ברודער אין בערלין געגרינדעט א פאבריק פון דאמעדמאנטלען. אלס פערטרעטער פון דער פירמא האט ער פיעל גערייזט, הויפטזעכליך אין פראנקרייך און אין ענגלאַנד, און איז אין דעם געשעפט געווען טהעטיג ביז דעם יאהר 1886, ווען ער איז אויסגעוויזען געוואָרען

און פיהרונג פון דעם זעלבן האט איהם פערשאפט דעם רעספעקט און דיא לעבע פון דיא נאנצע שטאדט. דיווער רעספעקט האט זיך, אונטער איר דערע זאכען, אויסגעדריקט אין דעם, דאס דיא בער לינער קויפלייט האבען איהם ערוויילט צו פערשייט דענע עהרען צאמטען, וויא, צום ביישפיעל, אלס פאָר זיצענדער פון דעם קויפמאָן פערראיין פון דייטשלאַנד'ס הויפט־שטאָדט. ביז דאן האט זיך זינגער'ס טהע־טיגיקייט בעוועגט בלויז אויף דיא פעלד פון בירגער־ליכע רעפארמען, און, אָבואהאל ער האט מיט דיא ארבייטער בעוועגונג שטארק סימפאטיזירט און האט מיט זיין געלט פיעל בייגעהאָלפּען דיא ארבייטער, וועלכע דיא רעגירונג האט ארעסטירט, און אויף אנדערע ארטען פערפאָלגט, איז ער נאך צו דעם סאָציאליזמוס ביז דאן אלץ געבליבען פרעמד.

דיא קליינע צאהל פון דיא אידעאליסטישע בירגער־דעמאָקראטען איז געווארען אלץ קלענער און קלענער. דיא גרעסטע טייל פון זיי האבען מיט דער רעגירונג פריעדן געמאכט. זעהר ווייניגע זיינען געבליבען ביי זייערע פריהערדיגע פרינציפען, אבער אין דיעזע איבערגעבליבענע הייפּעלע פון דעם צור שלאנענעם רעגירונג איז געווארען א ענדערונג צום בעסערען. דיא ארבייטער־בעוועגונג, וועלכע לאַססאל האט אויפגעבאָזען און וועלכע קארל מאַרקס און פריעדריך ענגעלס האבען בעפעסטיגט מיט זייערע לעהרען, האט זיך אלץ שטארקער און שטארקער ענטוויקעלט, און אלע אמת'ע דעמאָקראטישע עלע־מענטען האבען זיך אנגעשלאסען אן דיא נייע־געגרינדעטע ארבייטער פארטיי. אויך דיא רעסטיל פון דיא יאָקאָבישע דעמאָקראטיע האט זיך אויסגע־שפּראַכען פאר דיא פרינציפען פון דיעזע פארטיי. דעם 20טען יאנואר 1870 האט יאָקאָבי אין בערלין געהאלטען זיין בעריהמטע רעדע איבער „דיא ציעלען פון דער ארבייטער־בעוועגונג“, אין וועלכע ער האט עפענטליך זיך ערקלעהרט פאר דיא אבשאפונג פון דיא לאָהן סיסטעם און פאר דיא איינפיהרונג פון דעם סאָציאליזמוס. אין דיעזע רעדע זיינע האט ער דאס געמאכט דיא בעקאנטע בעמערקונג, דאס דיא גרינדונג פון דעם קלענסטען ארבייטער־פערראיין וועט פאר דעם צוקונפטיגען היסטאָריקער זיין פיעל וויכ־טיגער, וויא דער גרויסער שלאכט ביי סאָדאָווא. אין

פון דיא איינגעליכע אָפּפּאָזיציאָן געגען איהר. ביס־מאָרקען, וועלכער האט אויף זיין שטערען געטראָ גען דעם נאמען פון קאָנסטיטוציאָן־ברעכער, האט דער פריישיסער פאָרלאַמענט אלץ געשאַנקען, און דיא גרעסטע טהייל פון דיא פריהערדיגע פיינדע פון דער רעגירונג זיינען געווארען זיינע אָנהיינגער. בלויז א קליינע צאהל איז טריי געבליבען דער פאָהן פון דעמאָקראטיע (פאָלקסהערשאפט).

דער פיהרער פון דיעזע בורזשאואר־דעמאָקראטען איז אלץ געווען יאָהאן יאָקאָבי און אלס הויפט אָר־גאן האבען זיי געהאט דיא „צוקונפט“, — אן אויס־געצייכענטע בלאַט, אין וועלכע עס האבען געשריע־בען אויך אייניגע בעדייטענדע סאָציאליסטישע שריפטשטעלער, אָבואַהאל דער כאַראַקטער פון דיעזע בלאַט האט מיט דעם סאָציאליזמוס ניט געהאט צו טאן.

אונטער דיא, וואס זיינען פערבליבען טריי צו זייערע פריהערדיגע אידעאלען, געפינען מיר אויך אונזער פריינד פאָול זינגער, וועלכער איז, מיט זיין יוגענטליכען ענטוויאָזמוס, געווען איינער פון דיא טהעטיגסטע. ער איז געווען שטארק בעמיייליגט אן דער ארויסגאבע פון דער „צוקונפט“, און, ווען דייטשלאַנד'ס זיעג איבער פראַנקרייך האט אויך דיעזען אָרגאן טויט געלייגט, האט ער פיעל מיט־געהאָלפּען אין דיא גרינדונג פון א נייע דעמאָקראַטישע בלאַט, נעמליך דיא „דעמאָקראטישע ציי־טונג“, וועלכע האט זיך שוין גענייגט צו דעם סאָ־ציאליזמוס. צוזאמען מיט אנדערע צוויי, האט זינגער אויך מעגליך געמאכט דיא גרינדונג פון דעם ראדי־קאלען וואָכען־שריפט, „דיא וואַגע“.

הגם זינגער איז אין דיא יאָקאָבישע דעמאָקראַטישע געווען זעהר טהעטיג, האט ער צוערשט אין דיא עפענטליכקייט נאך ניט ארויסגעטראָטען. זיין גע־שעפטליכע טהעטיגקייט האט איהם געצוואונגען פון דעם זיך איינצוהאלטען. דערפאר אבער האט ער געקראָגען א גרויסען נאמען אלס א בעל צדקה און אמת'ער מענישען־פריינד. ער האט אין בערלין גע־גרינדעט אן „אנשטאלט פאר דיא עלענטע און ארימע, וואס האבען קיין היים ניט, און דיא גרויסע סוממען, וואס ער האט געגעבען אויף דיעזע אַנ־שטאַלט, וויא אויך זיין ארבייט ביי דער איינריכטונג

געבראכט צו רעט פראָנט. האט ער שוין צוריק ניט געטראטען, און, וואו עס האט זיך געפאדערט דיא פּרטיי צו דינען עפענטליך, האט ער דאס געמאן אונערשראקען און אונערמיעדליך.

אין יאנואר, 1884, איז ער אויסערוויילט גע- ווארען אלס מיטגליעד פון דעם בערלינער שטאדט- ראטה, און אין אקטאבער פון דעם זעלבען יאהר האבען איהם דיא ארבייטער פון דיא הויפט-שטאדט מיט 25,368 שטימען געשיקט אין רייכסטאג אלס זייער פארשטייער. פון יענמאלס אן איז ער ביי יעדען רייכסטאגס-וואהל ערוויילט געווארען מיט אן אונ- געהייערן מאַיאָריטעט. אין פאריגען יאהר (1893) האט ער בעקומען 46,356 שטימען, וועהרענד אלע זיינע פינף גענעקאנדידאטען צוזאמען האבען געהאט בלויז ארום 18 טויזענד. זינגער'ס רעדען אין פאר- לאמענט און אויף דיא עפענטליכע פאלקס-פערזאמל- לונגען האבען ביסמארקען שטארק ניט געשמעקט. איהם האט זיך זעהר געוועלט איהם אויסווייזען. ער האט אבער דאס מורא געהאט צוטאן צוליבע דעם אלגעמיינעם רעספעקט צו זינגער'ן. ענדליך אבער האט ער איהם פארט אויסגעוויזען. וויא ווייט דיעזער רעספעקט צו זינגער'ן איז געגאנגען זאגאר צווישען דיא בורזשאזיע, ווען ער איז שוין אפען גע- שטאנען אלס קעמפפער געגען דיא בורזשאזישע אינטערעסען, קען מען זעהן פון דעם פאקט, דאס, ווען ער איז ארויסגעשיקט געווארען פון בערלין, האבען דיא קיפלייטע פון יענע שטאדט דיא אמטען, וועלכע ער האט פערנומען אין זייערע פערזאנלעכע געלאזען לעער און קיינע אנדערע אויף זיין פלאץ ניט ערוויילט; און איין געשעפטס-קלייט געזעלשאפט האט איהם זאגאר נאך זיין אויסווייזונג ערוויילט אלס עהרעך-פרעזידענט.

ווען ער איז ארויסגעשיקט געווארען פון בערלין, האט ער זיך בעזעצט אין דרעזדען און, ארויסטרעטענדיג דיג (אין 1888) פון דעם געשעפט, וועלכען ער האט געפיהרט צוזאמען מיט זיין ברודער, האט ער אנגע- פאנגען זיין גאנצע צייט און זיין גאנצע טהעטיגקייט אפצוגעבען צו דער פארטיי.

גביר קען מען זינגער'ן שוין יעצט ניט רופען, ווייל א גרויסער חלק פון זיין אייגענטהום איז אוועק אויף דער בעוועגונג און שטיצע פאר גענאָסען, וואס

דעם זעלבען יאהר האט זיך יאקאָבי אנגעשלאָסען אן דיא סאָציאל-דעמאָקראטישע פארטיי, און צוויי- שען זיינע אנהיינגער, וועלכע זיינען אין דעם מיט איהם מיט-געגאנגען, איז געווען פאול זינגער.

צווערשט האט זינגער אין דער סאָציאליסטישער פארטיי קיין עפענטליכע טהעטיגקייט אויף זיך ניט גענומען. דערפאר אבער האט ער, ניט זשאלעווענדיג, מיט זיין געלט געשטיצט פיעלע פון דיא פער- פאָלגטע גענאָסען, הויפטזעכליך נאך דעם וויא דער אַנטי-סאָציאליסטען געזעץ איז אנגענומען געוואָרען, און ווען פיעלע פון דיא אָפּפערען פון דיעזען געזעץ, און זייערע עלענט איבערגעקאָזענע פאמיליען זיינען אין זייער נויט געהאלפן געווארען פון זיין פרייגעביגע ברידערליכע האנד.

דער אַנטי-סאָציאליסטען געזעץ מיט דיא ווילדע פערפאָלגונגען, וועלכע זיינען פון איהם ארויסגעקער- מען, האט זינגער'ען געשטופט אלץ געהנטער און געהנטער צו דיא פראָנט-רייזען פון דער סאָציאליסטי- טישער בעוועגונג. דער בעלאנערונגס-צוישטאנד פון בערלין און דיא מאַסענהאפטע אויסווייזונגען, מיט וועלכע ער איז געווען פערבונדען, האבען דיא ציילען פון דיא טהעטיגסטע און בעסטע סאָציאליסטען זעהר שיטער געמאכט. נייע מענער זיינען נויטיג געווען צו בעזעצען זייערע לייריגע פלעצער. דיא אַנטיסאָציאָד- סיסטעם, וועלכע האט געגאָלטען פריהער, האט יעצט שוין ניט געקענט אָנגיין, סעקרעטע ארבייט האט געמוזט פאָרנעמען דעם אָרט פון אָפענע טהע- טיגקייט. הויפטזעכליך איז נאָטווענדיג געווארען צו ענדערען דיא פינאנס-סיסטעם פון דער פארטיי, — צו אָרגאניזירען אויף א ברייטערען און פעסטערען פונדאמענט דיא זאמלונג פון געלד, — פאר דיא פראָפאגאנדא, וועלכע איז איצט געווען פערבונדען מיט גרעסערע שוויריגקייטען און מיט גרעסערע קאָסטען, און פאר דיא שטיצונג פון דיא פיעלע ארעסטירטע און זייערע פרויען און קינדער. פאול זינגער איז געווען דער פייהיגסטער מאן צו דיעזע ארבייט, און זיין טהעטיגקייט אין דיעזער בעזיהונג האט דאס איהם ערוואָרבען דיא אנערקענונג פון דער גאנצער פארטיי, און זיין וויכטיגען פלאץ אין איהר.

איין מאל האבען דיא אומשטענדען איהם

דיא צוקונפט.

אונמעגשליכע פערפאלגונגען פון דיא סאציאליסטען, וועגען אזא שענדליכע שפיאנען-סיסטעם, וועלכע זיא האט איינגעפיהרט אין גאנצען לאנד, אז דער מיר-ניסטער פון אינגערען, פוטקאמער, האט ניט גע-וואוסט וואס צו ענטפערען און האט בלויז געזאגט, אז זינגער האט איהם מיט דיעזע פאקטען איבער-ראשט, געכאפט, ווען ער האט זיך גאר ניט געריכט א וואס צו הערען. דער קלאפ, וואס דאס האט געענבען דיא רעגירונג איז געווען זעהר גרויס, און אלע האבען געזעהן, אז דער אַנטי-סאציאליסטען געזעץ וועט קיין לאנגען קיום ניט האבען. און אין אמת'ן: הגם דיעזען מאָל האט דיא רעגירונג איהר פערלאנגט אויסגעפיהרט, האט אבער דיא אנדער-האלב מיליאָן שטימען, וואס דיא סאציאליסטישע פארטיי האט בעקומען אין 1890, דעם אַנטי-סאציאליסטען געזעץ טויט געלייגט, און ביסמארק, דער מעכטיגסטער מאן פון אייראָפּא, איז צוליעב דעם אראָפּ פון דער סצענע.

פאָל זינגער איז איינער פון דיא ווייניגע מיט-גליעדער פון דעם בורזשוא קלאַסס, וועלכע בעטיי-ליגען זיך אין דער סאציאליסטישער בעוועגונג פון דייטשלאנד און וועלכע האבען אין איהר זיך ער-וואָרבען א גרויסען נאָמען. ער איז היינט אזוי טהע-טיג וויא אימער, און אין דעם גרויסען ערפאלג פון דער מעכטיגער דייטשער פארטיי — וויא ווייט מען קען עס איבערהויפט צושרייבען צו פערזאָנען — קומט איהם א היבשער חלק.

H. Schluetter.

האבען זיך אין דעם גענייטיגט. פון דעסטוועגען איז ער נאך וואָהלהאבענד גענוג צו פיהרען א פרייען, זעלבסטשטענדיגען לעבען, און דיעזען לעבען ווירמעט ער אין גאנצען צו דער זאכע פון סאציאליזמוס.

ווען דער אַנטי-סאציאליסטען געזעץ איז אבער-שאפט געווארען, האט ער צוריקגעצויגען נאך זיין געבורט-שטאדט, וואו ער איז וויעדער עלעקטעט געווארען צום שטאדט-ראטה, א חוץ זיין שטענע אלס פארלאמענט-מיטגליעד. ער איז איינער פון דיא מיטגליעדער פון דעם פאָרשטאנד (עקזעקוטיוו-קאמיטע) פון דיא סאציאל-דעמאָקראטישע פארטיי, און איז עהר טהעטיג אין דער אַנטי-סאציאָן און אין אנדערע ארבייט פיר דער בעוועגונג. ער רעדט דייט-ליך און קלאהר, אבוואהל אהן רעדען-בלומען. זיינע צוהערער בעלעהרט ער, הגם ער בענייסטערט זיי ניט, און ער שפרעכט אימער צום פונקט. אין דעם שטאדט-ראטה איז ער, צוליעב זיין גענוע בעקאנט-שאפט מיט דיא שטאדט-זאכען, דער פיהרער פון דיא סאציאליסטישע מיטגליעדער.

אין רייכטאג האלט ער אויך אפטע רעדען און ביי איין זעהר וויכטיגען פאלל איז ער דארטען געווען דער וואָרט-פיהרער פון דיא סאציאל-דעמאָקרא-טישע פראָקציאָן. דאס איז געווען אין יאנואר, 1888, ווען דיא רעגירונג האט פערלאנגט פון דעם פארלאמענט, אז ער זאָל אויף נאָך א טערמין פאָרזעצען דעם געזעץ געגען דיא סאציאליסטען. זיין רעדע האט זינגער דאן אנגעוויזען אויף אזעלכע נוואלטיגע פאקטען וועגען דיא רעגירונגס-

בלוטס-טראפענס.

עס וואָלט דער ארבייטער בעגריפען, אז ער אלליין, מיט זיינע הענד, האט פאר דעם בלוט-צאפער געשליפען א שווערט, וואס מאכט זיין בלוט זאלל טריעפען, זאלל טריעפען, טריעפען אָהן אן ענד.

דאָך אלץ דיא טראפענס בלוט זיי פליסען בעזונדער, טיעף, אריין אין דריער, זיי לאָזט מען זיך פאנאָדערגעסען, און נור דיא ער אלליין קען וויסען, וואס פון דיא טראפענס אללע ווערט.

מ. ווינטשעווסקי.

ווען אַלל דיא טראפענס בלוט, וואס פליסען פון יעדער פראָעטאָריע-וואנד, וואָלט ווער עס איז צוזאמגעניסען, דאן וואָלט מען קלערער זעהן און וויסען דעם, גרונד פון זיי, דעם פייזען גרונד.

עס וואָלטען ווערין רויטע טייכען און יעדער וואָלט אין זיי ערפליקט א טראָם, וואס פליסט פון זיינעם גלייכען, און מאכט א בלוט פאָד פאר'ן רייכען, זיי פארבט דעם וויין וואס איהם ערקויקט.

א ביישפיעל וועגען דעם גאנג פון דער וויסענשאפט.

נאך דזשארדזש הענרי ליועס.

אונטערשייד צווישן דיא רעליגיאן און דיא פילאָ-
זאָפֿיע, אדער, דייטליכער ריידענדיג, צו וויזען אין
וואס זיי זיינען עהנליך, אין וואס זיי זיינען זיך איינע
דיא אנדערע מבט אדער וויא אזוי איינע האט דיא
אנדערע געשטיצט. אויך איז דא ניט דער אָרט צו
בריינגען ביישפיעלע וועגען דיא פערשידענע אַנט-
וואָרטען, וועלכע דיא אנגערופענע דרייערליי פרוכט
פון דעם מענטשליכען געדאַנקען גיבען אויף דיא אָדער
יענע פראַגע. מיר ווילען דא בלויז בריינגען איין
ביישפיעל, אום אָנצורווייזען אויף דעם אָרט, אויף
וועלכען דיא וויסענשאפט ווכט אָן ערקלעהרונג אי-
בער אָן ערשיינונג, און אויף דיא נפאָ מינה צווישען
דעם וויסענשאפטליכען גאנג צו אָן אַנט-
וואָרט אויף א פראַגע און דעם אונטערשייד
שטאַפֿטליכען, — עס מאכט ניט אויס, אויב
מען מיינט מיט דיעזען לעצטען וואָרט דיא מעטאָ-
דען פון דיא רעליגיאן, אדער פון דיא פילאָזאָפֿיע
אדער פון אזא וואָרט אַבערנאָליכען, וועלכער איז פון
דריסען בענולרט מיט פילאָזאָפֿיע און צוגעפונעט
מיט וויסענשאפט.

דעם ביישפיעל נעמען מיר פון דזשארדזש הענרי
ליועס'ס פאָרערדע צו זיין געשיכטע דער פילאָזאָפֿיע.
עס האנדעלט זיך וועגען דיא פאָלגענדע ערשיינונג.
א טישעל שטייט אין מיטען שטוב. ארום איהם
שטייען עטליכע פערזאָנען. זיי האלטען אויף איהם
זייערע הענט גרינג, באַזאָבט. זיי גיבען גוט אַכטונג,
אז זיי זאלען איהם ניט שמופען, — דעם גרינגסטען
ריהר ניט טאָן. וויא זיי שטייען אזוי אַפֿ א קליינע
וויילע, הייבט זיך דער טישעל פון העלער הויט אָן
צו בעוועגען — צוערשט שוואַך, דערנאָך שטארקער
און האַסטיגער. דיא פערזאָנען, וואס האלטען דיא
הענט אויף דעם טישעל, זיינען גוט בעקאנט אַלס
שטריינג עהרליכע און אַנשטענדיגע לייט, זא דאס
עס קען קיין פראַגע ניט זיין טאָמער האבען זיי אדער
איינער פון זיי בשתיקה דעם טישעל געשטופט.

דער צוועק פון דיעזע ציילען איז צו געבען דעם
לעזער א ביישפיעל וועגען דעם אָרט, אויף וועלכען
דיא וויסענשאפט דערגייט אָן אַנטוואָרט אויף דיא
פראַגע וואס זיא שטעלט זיך. פראַגען אויף דיא
זאכען און אויף דיא ערשיינונגען, וועלכע רינגלען
אונז ארום, קומען אריין אין דעם זינען פון יעדען
דיינקענדען מענשען, — פון דעם מיטגליעד פון דעם
ווילדעסטען שבט ביז דעם בירגער פון דיא ציוויל-
זיסטעט געזעלשאפט. וואס איז דאס דער הימעל,
דער פלייץ? וואס איז דאס שפראַכען, וואַקסען,
בעוועגען זיך? פון וואַנען נעמט זיך דאס? — וויא
אזוי, פאר וואס? — אזעלכע קשיות אויף דיא
ארומיגע וועלט פאַרנעמען דעם מענטשליכען שכל
זינט עס עקסעסטרירט דער שכל'דיגער מענטש.

דיעזע פראַגען פאָדערען שטריינג אַנטוואָרטען,
און דאס זוכען פון דיא אַנטוואָרטען אויף זיי האט
דאס דיא מענשהייט געבראַכט צו איהרע רעליגיאָ-
נען, צו איהרע פילאָזאָפֿישע סיסטעמען און צו דער
וויסענשאפט. אי דיא רעליגיאן, אי דיא פילאָזאָפֿיע,
אי דיא וויסענשאפט באַט אונז אָן אַן ערקלעהרונג
איבער דיא וואונדערען פון דער וועלט, — א לאַנג-
טערנע אונז צו פיהרען דורך דיא געהיימיניסע פון
דער נאטור. דיא ליכט אבער איז אין יעדע פון
דיעזע דריי לאַנטערנעס פערשידען. איינע פאַרבלענט
בלויז דיא אויגען; מיט דיא אנדערע קען מען צו דיא
פערבאַרגענע ווינקעלעך נאָהענט ניט צוקומען, און
זיא בעלייכט זיי פון ווייטען מיט א שוין, וועלכע
בעפאַרבט אַלעס, — פארדעקט אויף אַלץ דעם נאָ-
טירליכען קאָליר. בלויז דיא דריטע — דיא ליכט
דער וויסענשאפט — שיינט קלאָהר און ריין און
העלפט דיא אויג זעהן; בלויז מיט איהר קען מען
צוקומען, אַפּוואהל ביסלעך-ווייט, צו דיא בעהאַל-
טענע פונקטען, און זיי בעקוקען און בעטראכטען אין
זייער ריכטיגען אויסזעהן.

דא איז ניט דער פלאץ צו ערקלעהרען דעם

לעבעדיגע בעשעפענעס: ווען וואסער שטייט זיך אָפּ, בלייבט אויפ'ן דעק פון כלי ערד. נו, ציהט מען דער פון דעם שלום, אז פייכטקייט איז דער מקור פון אליין, פון דיא נאנצע וועלט און פון אלע ערשיי-נונגען, — דער דונער מיט דעם בליץ אויך אין כלל. דאָ האבען מיר א ביישפיעל ווענען דעם אנפאנג פון דיא פילאָזאָפיע. עס ווערט געזוכט אן ערקלעהרונג אויף דיא ארומיגע ערשיינונגען. זיא ווערט געגעבען דורך צוטערפען: דורך „א מסתמא“ — מסתמא איז פייכטקייט דער קוואהל פון אלעס. און, אָבואַהל דזער „מסתמא“ איז געגרינדעט אויף פאקטען, ווערען אבער דיא פאקטען אליין ניט געפאָרשט, זיי אליין ווערן ערקלעהרט מיט דעם זעלבען „מסתמא“ — מיט צוטערפען. מע בעגניגענט זיך אַלאַז בלויז מיט דעם וואס עס לייגט זיך אויפ'ן שטח; קיינע פראָ-בעס, קיינע פאָווערקעס, קיינע פאָרשונגען צו זעהן אויב עס איז טאָק אזוי, מאַכט מען ניט.

גאנץ אנדערס איז מיט דער וויסענשאַפֿט. זיא וויל אלץ וויסען גענוי, אויף ריכטיג, זיא פארלאָזט זיך ניט אויף סברות און אויף מסתמא'עס. זיא פאָ-דערט אויף אלעס פאָווערקעס, — דייטליכע בעווייזע אויף יעדען טריט. אז ניט לאָזט זיא ניט שטעלען דעם צווייטען טריט. ווען דיא וויסענשאַפֿט זעהט, צום ביישפיעל, אז דיא זון לאָזט זיך אַראָפּ אין ים, איז זיא נאך ניט פערטיג צו זאגען, אז עס איז טאָק אזוי. זיא ווילל וויסען טאָמער דוכט זיך דאס בלויז; זיא פאָדערט מען זאָל זעהן, וויא דיא זון גייט אויף אין ערטער, וואס זיינען זעהר ווייט פון ים, צום ביישפיעל, — און זאָ ווייטער.

וויא דיא מעשה איז אבער, יעדענפאלס איז דער קוואהל פון דיא רעליגיאָן, פון דיא פילאָזאָפיע און פון דיא וויסענשאַפֿט דער זעלבער, נעמליך דאס וועלען וויסען, דאָס זוכען אַנטוואָרטען אויף פראגעס ווענען דיא זאכען און ערשיינונגען, וואָס רינגלען דעם מענשען ארום. דער אונטערשייד איז בלויז אין דיא מעטאָדען, אין דיא וועג און אין דיא מיטלען, דורך וועלכע מען דערגייט צו דיא אַנטוואָרטען אויף דיא פראגען, און, זעלבסטפערשטענדליך, אויף אין דיא אַנטוואָרטען גופא, ווייל דיא פערשיעדענע וועגען פיהרען צו פערשיעדענע אַנטוואָרטען. לאָמיר זיך אבער אומקעהרען צו אונזער טישעל.

דיא פראָבע האט פאראינטערעסירט גאנץ איי-ראָפּא, און א געוויסע צייט איז עס געווען אין מאָדע איהר צו מאכען אין יעדע אַריסטאָקראַטישע הויז, ווען געסט פלעגען זיך צוזאמענקומען. יעדער האט זיך געוואונדערט און יעדער האט געזוכט אן ערקלעהרונג אויף דעם וואונדער. און דאס איז א ביישפיעל ווענען דעם אָנהויב פון רעליגיאָן, פילאָ-זאָפיע און דער וויסענשאַפֿט. פונקט אזוי איז מיט אַזא ערשיינונג, וויא א בליץ און א דונער, למשל. דער מענטש הערט וויא פון העלער-הויט הייבט אויבען, אויפ'ן הימעל, אָן צו קראכען און צו בליסצען מיט א פערבלענדען שיין. ניט ווילענדיג ווערט ער פאראי-נטערעסירט אין דיא פראגע: פון וואנען נעמט זיך דאס? ער איז בלויז א צוהערער און א צוהעהער פון דעם וואס קומט פאָר. צו דיא אורזאכען, וואס מאכען דעם בליץ מיט דעם דונער קען ער ניט צו-קומען. ער איז אזוי וויא אַלבעזוכער אין א טהעאטער פון מעכאנישע פיגורען. ער זעהט, וואס אויף דער סצענע איז פאָרגעשטעלט, אבער הינטער'ן סצענע אריינקומען אום צו זעהן דיא דראַמען, דיא פרוישי-נעס, מיט וועלכע דיא פיגורען ווערען בעוועגט, קען ער ניט. דער מענטש קען ניט גלייכגילטיג בלייבען צו דעם בליץ מיט דעם דונער. עס ווילט זיך וויסען וויא אזוי דאס קומט, ווער אדער וואס עס מאַכט דאס. ער הייבט מיט'ן שכל אן צו זוכען אן אנט-וואָרט. דיעזער אַנטוואָרט איז פון אנפאנג: א היי-ליגער גייסט מאכט דאס אלץ, א הערשער וואס איז גאר ניט. דיא זעלבע בעשעפעניס וויא דער מענטש, — וואס איז גאר ניט קיין בעשעפענעס, זאָ-דערן א בעשעפער, וועלכען מיר קענען ניט בעגריי-פען. דאָס איז דער אָנהויב פון רעליגיאָן, שפעטער הייבט מען אָן צו געבען מעהר פרייהייט דעם שכל; מען קלעהרט, מען טראַכט, אבער מען בעגניגענט זיך מיט צוטערפען. עס פאלט אין זינען אריין אן ער-קלעהרונג, וועלכע איז געבויט אויף אייניגע פאקטען. צום ביישפיעל: דיא זון לאָזט זיך אַראָפּ אין ים און גייט אויף פון ים — אזוי דוכט זיך דיא אויג, ווען מען קוקט אויף דעם זון-אויפגאנג און זון-אונטער-גאנג פון ברעג מעער. ווייטער — אונטער דער ערד געפינט מען אומעטום וואָסער; אָהן וואָסער קען קיין זאך ניט וואָסען; אָהן וואָסער קען ניט לעבען קיין

א ביישפעל וועגן דעם גאנג פון דער וויסענשאפט.

ערקלערונגען האט א געוויסע צייט געהאט פיעלע אנהענגער אין דיא ציוויליזירטע לענדער. דיא אמת דיינסענדע האבען אבער פון ביידע ניט געוואלט הערען. דער פעהלער פון דיעזע צוויי ערקלערונגען בעשטייט אין דעם, דאס זיי גיבען קיין ערבות, קיין גאראנטיע, אז עס איז פאקי אזוי און ניט אנדערס. ווען מיר גייען קויפען זילבערנע לעפעל, בענגען מיר זיך ניט מיט דעם וואס דער קרעמער זאגט אונז, אז זיי זיינען אמת זילבערנע און ניט פון קיין פעזלבער טע קופער. מיר פאדערן אויף דיא לעפעל א שטעמל פעל פון דער רעגירונג, וואס זאל אונז גאראנטירען דיא פראבע. דאס זעלבע טוהט אויף דער דיינקענער דער מענש, ווען דער ספיריטואליסט זאגט איהם, אז דעם טישעל האט בעוועגט א גייסט. ער לאזט זיך ניט ווייטער אוועק דעבאטירען אויב דער גייסט בריינגט לופטען פון הימעל אדער ווינטען פון דיא בלאזזעק פון גיהנם. ער שטעלט זיך אָפּ און גייט ניט פון אָרט, וואו איהר וועט איהם פריהער ניט געבען קיין גאראנטיע, איהם דייטליך ניט בעווייזען, אז ביי דעם טישעל איז טאקי געווען א גייסט. ווען איהר וועט דאס מיר בעווייזען, — זאגט דער דיינער קענדער צום ספיריטואליסט, — וועל איך שוין צו געבען, אז דער גייסט איז אין שטאנד צו רוקען דעם טישעל. איך קען אייך אבער ניט ערליבען דיא אנדערע וועזנהייט פון דעם גייסט מיר צו בעווייזען מיט דעם פאקט גופא, דאס דער טישעל האט זיך בעוועגט. אין אמת'ן: אויב דיעזער פאקט גופא איז א בעווייז אויף אייער ערקלעהרונג פון וואנען ער קומט ארויס, קען איך דאך מיט פונקט אזוי פיעל יושר זאגען, אז דעם טישעל האט געטרייעלט אזא מין ראה ולא נראה חיה מיט פליגלען. פון וואנען געט איך דאס — וועט איהר פרעגען? וועל איך ענטפערן: אז ניט, טאָ וויא דען האט זיך דער טישעל געטרייעלט? — פונקט וויא איהר טוהט.

דאס זעלבע איז אויך מיט דיא צווייטע ערקלעהרונג. עלעקטריציטעט איז טאקי דא אין דער וועלט. דאס איז שוין בעוויזען דייטליך. אז עלעקטריציטעט איז אבער ערוועקט געווען אין דיא מענשען ארום דעם טישעל — דאס מוז מען נאך בעווייזען. און ווען מען וואלט אונז דאס שוין אפילו בעווייזען, וואלטען מיר דאן ווידער געפאָדערט בעווייזען, אז

דער טישעל בעוועגט זיך. דיא אורזאכע פון דיעזע בעוועגונג ווייס מען ניט. וויא דערגייט מען איהר פאָרט? האבען אייניגע דיא ערקלעהרונג גענומען זוכען אין דיא מעשים, וואס דיא נשמות פון דיא טויטע מענשען גיבען אָן, דאס זיינען געווען דיא ספיריטואליסטען, וועלכע גלויבען, אז גייסטער (ספיריטס) פון טויטע האבען שייכות מיט לעבעדיגע מענשען, — קלאפען ביי זיי אין דיא ווענד, שרייבען ביי זיי אויף טאפּלען, בריינגען זיי בלומען פון „גייסט־לאנד" און קומען א מאל זאגאר פאר זיי פאָר וויא לעבעדיגע. דיעזע ספיריטואליסטען מאכען קיין שאלות און קיין מעלות און זאגען: „געוויס בעוועגט דעם טישעל א ספיריט, א גייסט פון א טויטען, וואס פאר א קשיה איז דאס?" אז גייסטער פון טויטע קענען אוועלכע זאכען טאן ווייסען זיי, (דאס הייסט זיי מיינען, אז זיי ווייסען — פון אנדערע ערשיינונגען, וועלכע, זיי האבען זיך איינגערעדט, קומען ארויס פון גייסטער, הגם זיי האבען זיך ניט ערקונדיגט, אז עס איז טאקי אזוי). אז קיין לעבעדיגער מענש האט דעם טישעל ניט גערוקט, איז זיכער: דיא אנשטענדיגע, עהרליכע פערזאנען, וואס האבען אויף איהם געהאלטען דיא הענד, זאגען דאך, אז זיי האבען דעם קלענסטען ריהר איהם ניט געטאן. אלאז איז דער שלום פון דיא צוויי פאקטען, אז דעם טישעל האבען געוויינט נשמות פון געשטארבענע.

אנדערע האבען אַנאַנדערען אנטווארט געגעבען. דיעזע האבען פון דיא ספיריטואליסטישע ערקלערונג אבגעלאכט. זיי האבען ניט געגלויבט אין קיינע איבערנאטירליכקייטען. זיי האבען געזוכט דעם שליסעל צו דעם סעקרעט בלויז אין נאטירליכע ערשיינונגען, און זיי האבען דיא געזוכטע אורזאכע געפונען אין עלעקטריציטעט. זיי האבען געוואוסט פאקטען, וועלכע געבען דיא מעגליכקייט צו גלויבען, אז דיא ארבייט פון דיא גערווען אין קערפער איז דאס זעלבע וויא דיא ווירקונג פון עלעקטריציטעט. זיי האבען דעריבער, אויף ניט פרעגענדיג קיינע ווייטערע קשיות, ביי זיך בעשלאסען, אז פון דיא שפייך־פינגער רינט מסתמא עלעקטריציטעט; און פון דעם האבען זיי געשלאסען, אז דער טישעל האט זיך בעוועגט פון דיא עלעקטריציטעט, וועלכע האט געשטראמט פון דיא פינגער, וואס זיינען אויף איהם געלעגען. יעדע פון דיעזע צוויי

עלעקטריציטעט האט דיא טבע אזוי זיך אויפצופיהל
רען מיט טישלעך אדער מיט אנדערע אזעלכע זא-
כען. מיר קענען מאכען פיעלע פראָבעס צו בעווייזען
דיא אנוועזענהייט פון עלעקטריציטעט. מיר האבען
אויף פערשידענע מיטלען צו זעהן וויא עלעקטרי-
ציטעט ווירקט אויף א טישעל. אזוי אבער, וויא
דיא, וואס האבען געזאגט, אז עלעקטרישע שטראַך-
מען רינען פון דיא פינגער, האבען קיין איין מאל
אפילו ניט געפרופט דאס בעווייזען, און אזוי וויא
מיר ווייסען פון פיעלע אנדערע פראָבעס, דאס ווען
אין דיא פינגער וואלט יע געווירקט עלעקטריציטעט,
וואלט זיי קיין טישעל ניט געדרייט, קעהרען מיר
זיך פון דיא ערקלעהרונג אָפּ מיט פערזאכטונג.
דאס זיינען אלץ אנוויסענשאפטליכע מעטאָדען
צו ערקלעהרען אן ערשיינונג. לאָמיר יעצט זעהן דיא
וויסענשאפטליכע מעטאָדע.

דער פונקט, וועלכער ווערט דא געזוכט, איז דיא
אונבעוואוסטע אורזאכע פון דעם טישעל'ס בעווע-
גונג. אום צו צוקומען צו דאס אונבעוואוסטע מוזען
מיר דורכגיין דורך דיא ווענען פון דאס בעוואוסטע, —
פון דעם וואס מיר ווייסען קלאָהר. מיר טאָרען דאס
ניט פרופען דערגרייכען דורך דעם, וואס איז אונז
ניט בעוואוסט. לאָמיר אלץ זעהן אויב עס איז דא
א פאקט, א דייטליכער, גוט בעקאנטער פאקט, מיט
וועלכען מיר זאלען קענען דינע בעוועגונג פערבינדען.
מיר ווייסען אויף קלאָהר, אז לעבעדיגע מענשען קע-
נען מיט'ן שטופען בעוועגען א טישעל. קענען מיר
מיט דינען פאקט דיא ערשיינונג ערקלעהרען? קע-
נען מיר זאגען, אז דיא, וואס האבען אויף'ן טישעל
געהאלטען דיא הענט, האבען דאס איהם געטריי-
סעלט? מיר בעגעגענען דא א גרויסע שווייגנדיקייט
אין דעם פאקט, דאס, דינע מענשען וועלכע זיינען
אַכסאַלוט עהרליכע לייט, זאָ דאס אין זייער וואָרט
קען מען ניט צווייפלען, — דאס דינע מענשען פערזי-
כער, אז זיי האבען דעם טישעל ניט געטרייסעלט.
האט אבער דינע פערזיכערונג זייערע א ווערדע?
אָן דעם ווענדעט זיך דא דיא נאנצע פראגע. אין
אזעלכע זאכען, וואו שכל שפיעלט מעהר ראָלע, וויא
עהרליכקייט בעגניגענט זיך דיא וויסענשאפט ניט
מיט דעם וואָרט פון עהרליכע לייט, א פראנצויז
האט א מאל פערזיכערט. זיין פריינד, אז דיא ערד

אייצט האבען מיר שוין דיא פאלגענדע דריי
פונקטען: (1) ווען דעם טישעל וואלטען געשטופט
דיא פערזאנען, וואס האבען אויף איהם געהאלטען
דיא הענט, וואלט דאס געווען א גוטע ערקלעהרונג
פון דעם טישעל'ס בעוועגונג. (2) שטופען מיט דיא

א ביישפיעל וועגן דעם נאנג פון דער וויסענשאפט.

אדער א גלאטע גלאנצנע זאך, וואס זאל זיך איבער איהם לייכט אומגלייטשען. זאלען דאן עטליכע פערזאנען אויף דעם ארויפגינגען דיא הענט, — וועלען מיר זעהן, אז דער מיטשטוך אדער דיא גלאטע זאך וועט זיך בעוועגען, וועהרענד דער מיטש וועט בלייבען רר היג. דאס ווייזט אונז, אלזא, אז דיא בעוועגונג קומט דא פון דיא פערזאנען, ווארים, אז ניט, טאָ ווארום בעוועגט זיך בלויז דאס, וואס זייערע הענט ריהרען אן? ווארום בעוועגט זיך ניט דער מיטשעל יעדענפאלס? דיא צווייטע פראבע איז אזא: זאגט דיא פערזאנען אן אפריהער, אז עס איז מעגליך, דאס זייערע הענט וועלען דעם מיטשעל שטופען, הנם זיי וועלען דאס אליין ניט וויסען, און זאלען זיי דאס האבען אין זינען, ווען זיי האלטען דיא הענט אויף דעם מיטשעל, — וועט ער זיך ניט ריהרען פון ארט, אָבוואהל פריהער פלעגען זיך ביי דיזע זעלבע פערזאנען מיטלעך טרייסלען, יעדעס מאל ווען זיי האָבען נור געמאכט דיא פראָבע. מיט דעם וואס זיי האלטען אין זינען, מיט דעם וואס זייער בעוואוסט זיין איז אויף און פאָרויכטיג, לאזען זיי דיא אונבע-וואוסטע בעוועגונג ניט צו, און זיא קומט טאקי ניט פאָר.

מיר האבען דא אלזא פראָוועיריאַעט, געמאכט אַ פאָוועירקע, מיט פראָבעס זיך ערקונדיגט, אין דיא דיא ריכטיגקייט פון אונזער היפאָטעזע (סברא), און פון אַ סברא איז ביי אונז געווארען אַ איבערזייגונג, פון אַ "מסתמא" אַ "געוויס", — פון "מסתמא" האבען דיא פערזאנען דעם מיטשעל געשטופט, אליין דאס ניט וויסענדיג, איז ביי אונז געווארן: "דיא פערזאנען האבען דאס אויף געוויס געשטופט דעם מיטשעל, אָבוואהל זיי האבען דאס אליין ניט געוואוסט." דער אונטערשייד צווישען דעם וויסענשאפטליכען נאנג צו אן ערקלערונג פון אן ערשיינונג און דעם אונוויסענשאפטליכען בעשטייט אלזא אין פאל-גענדעם: דיא ערשטע זוכט איהרע היפאָטעזען, סברות, אין דעם וואס איז שוין גוט בעקאנט, אין פאקטען, וואס זיינען קלאהר בעוויזען. זיא טרעט ניט אפ פון ארט, וואו מען בעווייזט ניט דייטליך, און ווען דיא בעוויזענע דייטליכע פאקטען געבען שוין איהר יא דיא מעגליכקייט אנצוגעהמען אַ געוויסע סברא, ווען זיא זעהט שוין, אז עס איז מעגליך,

פינגער קען א מענטש, אליין ניט וויסענדיג און ניט פיהלענדיג, אז ער שטופט, און (3) דיא אנגע-שטרענגטע אויפמערקזאמקייט, מיט וועלכע דיא פערזאנען האבען זיך געריכט, אז דער מיטשעל וועט זיך נעמען טרייסלען, האט געקענט אין זייערע פינגער ארויסרופען אזא אונבעוואוסטע בעוועגונג.

מיר זיינען דא אלזא צוגעקומען צו א סברא — אז דיא פערזאנען האבען דאס געשטופט דעם מיטשעל, אליין ניט וויסענדיג. דאס איז אבער א ריין וויסענשאפטליכע סברא (א היפאָטעזע, וויא מען רופט דאס), ווייל זיא איז געבויט געווארען אויף פאָקטען, וועלכע מיר וויסען און אויף קלאהר און אויף ריכטיג, — ווערענד אין דיא פריהערדיגע צוויי ערקלערונגען זיינען דיא סברות געגרינדעט געווען אויף זאכען, פון וועלכע מיר וויסען ניט, אדער פון וועלכע מיר וויסען, אז זיי האבען דא קיין פלאץ ניט. וועגען גייסטער פון טויטע וויסען מיר נאר ניט. דעריבער קענען מיר וועגען זיי נאר ניט זאגען, און האבען קיין רעכט ניט מיט זיי עטוואס צו ערקלעהרען. וועגען עלעקטריציטעט וויסען מיר יא, אבער דאס, וואס מיר וויסען, שטימט גראד ניט מיט דיא סברא, אז עלעקטריציטעט האט דאס דעם מיטשעל בעוועגט. וועגען דעם שטופען פון מענטשען אבער, וויסען מיר יא, אז ער קען בעוועגען א מיטשעל.

עס בלייבט איצט איבער צו מאכען פון אונזער סברא א זיכערהייט — צו דערגיין אויב דיא פערזאנען, וועגען וועלכע מיר זאגען, אז מסתמא האבען זיי דעם מיטשעל געטרייסעלט, האבען טאקי אין אמת, אויף געוויס, איהם געטרייסעלט. ביז אהער האבען מיר בעוויזען, אז מענטשען קענען שטופען א מיטשעל (בכלל). אליין דאס ניט וויסענדיג. איצט וועלען מיר זעהן צו האבען דיא פערזאנען, וואס האבען געהאלטען דיא הענט אויף דיזען מיטשעל (אין פרט), איהם טאקי געשטופט. און דאס קען מען זיך ערקונדיגען אויף פערשידענע ארטען. לאָמיר נעמען צוויי מיטלען: א פאָזיטיווען — צו בעווייזען, אז זיי האבען טאקי יא געשטופט; אן א נעגאטיווען — אז, ווען מיר וועלען טאקי זיין זיכער, אז זיי שטופען דעם מיטשעל ניט, וועט טאקי קיין בעוועגונג ניט זיין. לאָמיר אויף מיטשעל אוועקלייגען א מיטשטוך, וואס זאל ליגען לויט אויף איהם,

א מ ע נ ג י כ ע אורזאכע, ווערט גלייך אנגענומען פאר דיא אורזאכע, און, ניט זוכענדיג קיינע בער-ווייזע — ניט אז עס איז טאקי אזוי, ניט אז עס קען ניט זיין אנדערס, בערוהיגט מען זיך מיט דיא סברא אלס א זיכערהייט, הגם דיוע סברא שטייט אויף א פונדאמענט פון אונבעווייזענע „פאקטען“ און האט איבער זיך ניט דעם דאך, דיא בעשיצונג, פון פאך-ווערקעס.

דוד בערנשטיין.

אז דיא ערשיינונג שטאמט פון דיוע און דיוע אור-זאכע, מאַנט זיא דאן ערשט א גארזאנטיע, אז עס איז טאקי אזוי, מאכט זיא דאן פאָווערקעס צו זעהן, אז טאקי דיוע און קיין אנדערע אורזאכע שפיעלט דאָ א ראָלע. דער אונוויסענשאפטליכער גאַנג, אין גענען-טייל, איז ניט קיין מופנק, ניט קיין מקפיד; ער פאָדערט ניט קיין בעווייזע, קיינע גאר-ראנטיען, דאס, וואס פאלט אריין אין קאָפּ, אלס

מעשה בראשית נאך פערשיעדענע גלויבענס.

נאך עדוארד קלארד.

און ניט זיא געהט אונטער, זאנדערן דיא ערד דרעהט זיך ארום דיא זון. ווען איהר, ליבער לעזער, וואלט קיין מאל ניט געלעזען אין אירגענד וועלכע בוך, און פון אירגענד וועלכער אנדערען קוואהל ניט ער פאָהרען, אז דיא ערד איז רונד און געהט ארום דער זון, ווען איהר וואלט ניט געלערענט ווענען דעם, וואלט איהר אויך אנדערש ניט געדיינקט, ווייל איהר זעהט דאך, אז דיא זון שפאצירט איבערן היממעל טאג טעגליך פון מזרח צו מערב. אויך וואלט איהר גאר ניט געוואוסט פון דער אונגעהיירער ווייטקייט פון דער זון און דיא שטערענס און איהר וואלט ווער גען דעם ניט געקענט האבען מעהר בעגריף, וויא דיא גריכישע געלעהרטע, ווען איינער פון דיוע האט א מאל זיך אויסגעשפראכען, אז דיא לבנה מוז זיין אזוי גרויס, וויא גאנץ גריכען-לאנד, האבען זיך זיינע צוהערער צולאכט פון דיא אונגעניליכע נומא, וואס ער האט געכאפט. אנאנדערער האט געהאלט טען, אז דער בלאססער פאָס אין הימעל, וועלכער איז בעקאנט אונטער דעם נאמען „דיא מילך שטראסע“ און וועלכע בעשטעהט פון מיליאָנען און מיליאָנען שטערענס, איז דער גאָט, דער אָרט וואו דיא ביידע האלבע הימלען זיינען צוזאמענגענייט. היינט זיינען נאך אויך דא פיעלע מענשען, וועלכע קענען אויף קיין פאל ניט גלויבען, אז אויף אן אנדער

אין יעדער לאנד און אין יעדער צייט האט דער מענש שטענדיג ארויפגעקוקט צו דעם גרויסען, שטיר-לען היממעל מיט זיין זון, לבנה און שטערנס, און געפרעגט: „ווער האט דיעזעם אלעס געשאפען? זיינען זיי געווארען פון זיך אליין? האט זיי א שטעפער געמאכט? אויב אזוי, טאָ וויא האט ער זיי געמאכט, און ווען האט ער זיי געמאכט? און וואס פאר א מין בעשעפעניש איז דער שטעפער אליין? דיעזע פראגען האבען געהאט פערשיעדענע אנטוואָרטען, און פערשיעדענע מעשה-לאך האט מען אויסגעטראכט זיי צו ערקלעהרען.

א מאל האט מען געגלויבט, אז דיא ערד איז אזוי וויא א לאָקשען-ברעט און, אז דער הימעל ליגט אויף איהר אזוי וויא א גרויסע איבערגעקעהרטע שיססעל, אין וועלכע עס זיינען אריינגעשלאגען שטערנס (אזוי וויא נענעל) און צוגעשלאגען א לבנה, אום צו שיינען פיר דער ערד בייא נאכט, און א קיילעכדיגער לאמפּ, דער „מאור הנדול“ אום צו בעלייכטען דעם „טאג“. אזא מין גלויבען וויא דיער זער איז ניט קיין גרויסער וואונדער, מענשען געהמען געוויינליך אָן א זאך וויא זיא ווייזט אויס; אין דער געוויינליכער שפראך זאגען מיר אויך היינט, „דיא זון געהט אויף“, „דיא זון געהט אונטער“, אבוואהל מיר ווייסען שוין גאנץ גוט, אז ניט זיא געהט אויף

פערשפרייטונג צווישן דיא אונטערשטע וואסער און דיא אויבערשטע וואסער און עס איז געווארען צוויי מען.

דעם דריטען טאג האט גאט אויפגעזאמלט דיא וואסער און געמאכט ימים און יבשה, און האט פערזיט בויער, גראזען און קרייטעכער, יעדע נאך זיין מין.

דעם פערטען האט ער בעשאפען דיא זון, דיא לבנה, דיא שטערן, כדי מען זאל וויסען, ווען עס איז טאג, און ווען נאכט.

דעם פינפטען האט ער בעשאפען אלעס לעבענדיגעס, און וואסער, און אלע פויגלען פון דער לופט. דעם זעקסטען — דיא בהמות; און צו לעצט, דעם מענש, אין גאט'ס פארם. און גאט האט געזעהן, אז זיין ארבייט האט זיך איהם איינגעגעבען. דערמיט איז אוועק א וואך פון שווערער ביטערער פראצע. נאך דעם, אויף זייערע טאג, האט ער גערוהט. דיא צווייטע לעגענדע געפינען מיר אין דעם צווייטען קאפיטעל־בראשית, פסוק 4. דיא ערד, שטייט דארט, איז געווען אהן בויער, אהן גראזען, אהן פלאנצונגען, ווייל עס איז ניט געגאנגען קיין רעגען, און עס איז ניט געווען קיין מענש איהר צו בעארבייטען. נאכדעם איז דיא ערד געווארען בעגאטען פון א וואלקען, וועלכער פלעגט זיך אויפהייבען איהר אנצוטרונקען. גאט האט בעשאפען דעם מענש פון דיא שטויב פון דער ערד און האט איהם אריינגעבלאזען א נשמה דורך זיינע נאזעלעכער און האט איהם דערמיט געמאכט פאר א לעבעדיגע בעשעפענעס. און דער רבישע האט דעם מענשען אריינגעזעצט אין א שיינעם גארטען און איהם געזאגט, אז פון אלע בויער מען ער עסען, אויסער פון דעם בוים, וואס ווייס פון גומס און שלעכטס. צום מענשען האט מען געבראכט אלע בהמות, חיות, פויגלען, און דער מענש האט זיי געמען געגעבען. צולעצט האט גאט פאר דעם מענשען, וועהרענד ער האט געשלאגן, פון, בעשאפען א ווייב.

אט האט איהר אין דעם זעלבען ספר בראשית צוויי בעזונדערע מעשה־לעך איבער דער "צירח". ניט דיינקט אבער, אז דאס איז אלעס און, אז דער מיט איז שוין דיא שווערע פראגע געלייזט. ניין, עס זיינען געווען א סך גלויבענס, א סך פעלקער, וועלכע

טהייל פון דער ערד טרעטען מענשען מיט זייערע זאהלען פונקט אנקעגען דיא זאהלען פון, וואס גייען אום אויף דעם אנקענענדיגען זייט.

אבער אזוי וויא דעם מענשענ'ס שכל איז קיין מאל נישט שטיל געשטאנען און האט אלץ געפארשט טיעפער און טיעפער, האט ער ענדליך איינגעזעהן, אז זאכען זיינען ניט וויא זיי ערשיינען און אז זיי דארפען א פיעל גרינדליכער ערקלעהרונג וויא דיא, וועלכע מען האט אויף זיי פריהער געגעבן.

ביכער און ביכער פערנעמט עס צו בעשרייבען וויא דיא ערשטע געלעהרטע האבען דורכגעקעמפט דורך יענע ווילדע אבערגלויביגע צייטען, און וויא אפפערס אהן א צאהל זיינען אין דיעזען קאמפף געגען דער פינסטערניס געפאלען. ענדליך אבער האט דיא וויסענשאפט געזענט און פעסטגעשטעלט אלע איהרע ענטדעקונגען, וועלכע זיא האט יאהרען צוריק, ציטערענד, און פיעלע מאל אונטער טיורט שטראפע, פון דיא לופען ארויס געבראכט. עס איז גארעש צו מיינען, אז אלע אלטע לעגענדעס אדער מעשה־לעך איבער דער שעפפונג זיינען בלויז משלים וואס בעדייטען גאר ניט דאס, וואס זייער איינפאכער פשט לייטעט. ניין, "פשוטו כמשמעו" — זיי מיינען טאקי וואס זיי זאגען, און, ווען דיא וואס האבען זיי אויסגעטראכט, וואלטען מעהר געוואוסט, וואלטען זיי דאס ניט געזשאלעוועט צו זאגען. יעדער האט זיין "מעשה בראשית" געשרייעבן און יעדער האט זיכער געמיינט, אז זיינע איז דיא ריכטיגסטע, און האט זיך מסתמא געפרייט איבער דער ענדליכער לייזונג פון דער שווערער פראגע דער שעפפונג. מיר וועלען דא בריינגען אייניגע פון דיזע לעגענדען איבער דער שעפפונג, וועלכע דיא אלטע פעלקער האבען געהאלטען פיר ריכטיגע ערקלעהרונגען. דיא ערשטע צוויי וועלען מיר נעמען פון דער תורה.

צום ערשטען האט גאט בעשאפען היממעל און ערד, זאגט דיא תורה, און עס איז געווען א גאנצער מיטמאט און פינסטערניס אויף אבגורנד.

גאט האט בעשאפען ליכטיגקייט און צוטהיילט צווישען דיא ליכטיגקייט און דיא פינסטערניס, און עס איז געווארען איין טאג.

דעם צווייטען טאג האט גאט געמאכט א

א באבילאנישע לעגענדע דערצייכט וועגען דער
יצירה אזא מעשה :

עס איז געווען אזא צייט, ווען עס איז געווען
לייטער פינסטערנים און וואסער. פון דעם זיינען
ארויסגעקומען זעהר מאוס'ע בעשעפענעסען : מער
שען מיט פליגלען, פיערפיסע מענשען מיט ציגענע
הערנער, אָקסען מיט מענשען־קעפּפּ, און נאך
אזעלכע משונה'דיגע בראים. איבער דיעזעס אלעס
איז געווען א פרוי פון געטליכער נאטור ; זיא איז
געווען דיא מוטער פון אלע בעשעפעניסען. בעלום,
דער גרעסטער גאָט פון אלע געטער, האט דיעזע
פרוי צושניטען אין צווייען. פון איין העלפט האט ער
בעשאפען דיא היממעל, פון דער צווייטער דיא ערד.
דאס האט אלע משונה'דיגע בראים געטויטעט,
ווייל זייא האבען ניט געקענט פערטראגען דיא
ליכטיגקייט. בעלום האט אבגעשניטען זיין אייגענע
קאָפּפּ, דיא געטער האבען גענומען זאמד און צו
מישט מיט דיא בלוט וואס האט פון איהם געפלאַ-
סען און געשאפען א מענשען. פון דיא בלוט איז
געווארען דיא נשמה אין מענשען, און פון דעם זאמד
דער קערפער. נאך דעם האט בעלום — דער גע-
קוילעטער בעלום — בעשאפען דיא זון, דיא לבנה,
דיא שטערענס און פינף פלאנעטען.

אין דיא אלטע עניפטישע רעליגיאָן איז דא א
לעגענדע, אז דיא זון האט זיך א מאל פערוואנדעט,
און אז פון דעם שטראָם פון איהר בלוט איז דאס
אלעס באשאפען געווארען.

א פערזייע לעגענדע דערציילט, אז דער עוויגער
האט בעשאפען צוויי געטער. איינער האט געהייסען
אַרמוה, קעניג פון ליכט; דער צווייטער אהרימאנן.
קעניג פון פינסטערניס. דער ערשטער איז איהם
געבליבען פריי. דער צווייטער האט אנגעגען איהם
געזינדיגט און איז מיט דעם געווארען דער שטעפער.
אדער דער פעראורזאכער, פון שלעכטס. (אזוי וויא
ביי אונז דער "יצר הרע" ; אירען האבען אייגענטליך
אין דער צייט, ווען זיי זיינען געווען אין בבל, פיעל
גענאָשט פון דיא באביליאנער און פערזיאנער און
דיא אידישע רעליגיאָן האט זיך פון דעם דאן
פאסט אין גאנצען אומגעשטאלטעט). אום צו
פערניכטען דיא שלעכטס איז ארמוה'ען געשטעלט
געווארען צור אויפנאבע צו בעשאפען א וועלט.

האבען געהאט זייערע אייגענע מעשה'לעך איבער
דער יצירה, — אנדערע ספרי בראשית, — און זיי
האבען אויך געגלויבט אין זייערע לעגענדעס באמונה
שלמה.

דיא תורה דערציילט אלזא, אז דיא וועלט מיט
אלעס וואס אויף איהר איז דא איז בעשאפען געוואר-
ען אין איינע זעקס טעג. עס זיינען אפילו איצט דא
אזעלכע חכמים, וועלכע ווילען האבען, אז דיא ששה
ימי בראשית זיינען ניט קיין געוויינליכע טעג, זאנדערן
פערזיאָדען צו טויזענדער יאהרען א פערזיאָד. דאס
איז אבער דאך לעבערליך : אזוי לאנג וויא יעדער
טאג האט געהאט א "מארגען" מיט אן "אבענד",
קען דאך אנדערש ניט געמיינט זיין וויא געוויינליכע
איינפאכע טעג פון 24 שטונדען יעדער. וואלטען
דיא פערפאסערס פון דער תורה נאר אזוי געוואוסט,
וויא זיי וואלטען דאס פון עולם ניט געהאלטען.
זיי וואלטען פריי און אָפּען אלעס געזאגט וואס זיי
ווייסען. זיי האבען אבער געבאך ניט געוואוסט, און
זיי קומט ח"ו נאר ניט דערפאר. זייער כונה איז
געווען גוט, זייערע הערצער ערנסט און זייערע גע-
דאנקען זיינען אהן צווייפּעל געווען פארטנעשטען
פיר יענער צייט. מען דארף, אלזא, דעם חומש ניט
פערווארפען וויא א נוצלאזען געגענשטאנד. מען
דארף דאס האלטען אלס אן אנטזיק, וועלכער
איז געבליבען אלס אנדענקונג פון יענער ווילדער
צייט, ווען מענשען זיינען נאך געווען אין זייער קינד-
הייט, און פון וועלכען מען קען גענוי שטודירען דיא
בעגריפע פון יענער צייט.

לאמיר איצט זעהן, וואס עס ענטהאלטען אין
זיך דיא לעגענדען וועגען דיא בעשאפונג פון דער
וועלט, וועלכע אנדערע פעלקער האבען אויסגע-
טראכט. מיר וועלען זעהן נאך פיעל נאָרישערע,
פיעל ווילדערע מעשיות ; אבער דיא פעלקער, צו
וועלכע זיי האבען געהערט, האבען אין זיי געגלויבט
פונקט וויא דיא אידען אין זייער תורה. און
אויב דיא תורה ווייזט אויף א העכערע שטופע פון
ענטוויקלונג אין פערגלייך מיט דיזע דומערע "תורות",
איז דערפאר דער אידישער חומש פונקט אזוי דום
און ווילד, ווען מען שטעלט איהם ביי דער זייט פון
דער וואהרער און אויף דייטליכע בעווייזע געגרינד-
דעטער וויסענשאפט.

מעשה בראשית נאך פערשיעדענע גלויבענס.

קיין זאך, אויסער דעם גרויסען און ברייטען „גאר נישט“ מיט א גרויסען ברייטען תהום. צו דרום זייט פון דיעזעם גרויסען תהום איז געווען דער קרייז פון פלאזמען; צו צפון זייט — אייזקעלט און פינסטער ניס. בייער רוחות האבען געשוועבט פון צפון צום אבגורנד צו און איהם אנגעפילט מיט אייז. דיא היין האט געשטראמט פון דרום און צושמאלצען דיא אייז. פון דיא צושמאלצענע אייזטראָפּענס איז ענטשטאנדען דער ריעז, אימיר, וועלכער איז געווען א גרויסער חטאת, און האט געהאט א פאמיליע מיט אזעלכע גרויסע זינדיגער ווייז ער אליין. א קוה איז אויך געבארען געווארען פון דיא צושמאלצענע אייז, און זיא האט מיט איהרע מילך גענעהרט דעם ריעז; דיא קוה האט ארומגעלעקט דיא שטיינער, וועלכע זיינען געווען בעדעקט מיט זאלץ און פראָסט, און פון דעם איז ארויסגעקומען א שיינער, שטארקער מאן. דיעזער מאן האט געבאָרען א זון, וועלכער איז געווען דער פאטער פון דריי ברידער: אָדן, ווילי און ווע. דיעזע דריי האבען געטויזט אימירען. פון זיין פלייש האבען זיי געמאכט דיא ערד; פון דיא פלוט — דיא ימים און טייכען; פון דיא ביינער דיא בערג; פון דיא האָר — דיא בויער; פון זיין שאַר בען — דעם היממעל; פון זיין געהירן דיא וואָל קענס; און פון זיינע אויגענברעמען — א וואנד ארום דער ערד, כדי איימיר'ס זון זאל ניט קענען צוקומען ראכע געהמען פאר זייער ערמאָרדעטען פאטער.

א גריכישע לעגענדע לויט'ס:

אין אנפאנג איז געווען א זעהר גרויסער כאָאָס (אונארדנונג, מיישעניגע, פארלאזניקייט). דיעזער כאָאָס האט געפארען געיו — דיא גרויסע ברייטע ערד, און טארטארוס — פינסטערניס אונטער דער ערד. דאן איז ערשינען עראָס, אדער „ליעבער“, פון דיעזעם איז ענטשטאנדען ליכט און היממעל'ס לופט. דיא ערד האט געבארען אוראנוס'ן און דיא אלע שטערען מיט דיא בערג, מיט דיא ימים. נאכ'ער האט געאָייראטא אוראנוס'ן, און פון דיעזער זער חתונה זיינען ארויס געקומען דיא האלב-געטער און מענישען.

מיר האבען דא געבראכט בלויז עטליכע פון דיא

דיעזע אָרמווד האט אלא געמאכט א געוועלכ, (היממעל) וועלכער רוהט אויף דער ערד, און אליין איז ער ארויפגעגאנגען אויף זעהר א הויכען באָרג, וואס זיין שפיץ גרייכט ביז'ן סאמע היממעל, פונקט ביי דעם „שער“, פון וואנען דיא ליכטיגקייט שטאַמט. נאכהער האט ער בעשאפען דיא זון, דיא לבנה, דיא שטערן, אום איהם צו העלפען אין דער געוויסער מלחמה קעגען פינסטערניס. דער גאנצער וועלט-אלל איז בעשאפען געווארען אין זעכס פעריאָדן, דען, און דער מענש צולעצט, — גראד וויא אין דעם אידישען חומש.

א אינדאסטאנישע לעגענדע ענטהאלט דאס פאָלגענדע: דער וועלט-אלל איז געווען פינסטער, און דער נאָט בראהמא האט זיך אליין ניט געזעהן (בראהמא מיינט אייגענטליך „קראפט“ אין אונזער בראשית איז אויך גאר ניט דערמאנט דער „יהוה“ זאנדרען אלהים, „אל“ מיינט אויך „קראפט“). בראהמא האט צערשטרייט דיא פינסטערניס, און דיא וואסערן געבראכט אין בעוועגונג. פון א קערענדיל, וואס ער האט אריינגעווארפען אין וואסער, איז ארויסגעקומען א גאָלדענע איי, וועלכע האט זעהר שיינ געשטראהלט. אס ענדע האט בראהמא דיא איי צושפאלטען אויף צווייען; פון איין האלבער האט ער געשאפען היממעל, פון דער צווייטער דיא ערד. (דיא פינען גלויבען אויף, אז דיא ערד און דער היממעל זיינען בעשאפען געווארען פון אן איי. דער יטאַלעבין איז דער היממעל, דיא געלכלי איז דיא ערד, און דיא ווייסעל ארום און ארום איז דער ים.) בראהמא האט נאכדעם גענומען גייסט און דאס צערשטרייט איבער דער וועלט. פון דעם זיינען ארויסגעקומען קלענערע געטער, קלוגע לייט. זיי, דיא קלענערע געטער, האבען בעשאפען חיות, דעם טייפּעל, וואלקען, בערג און טייכען. אום דיא ערד זאל ניט ארונטער פאלען, האט בראהמא אונטער איהר ארונטער געשטעלט חיות — איינע אויף דיא אנדערע, ביז צולעצט שטעהן פיער גרויסע עלעפאַנטן, מיט דיא פיס ביז אין תהום אריין.

א סקאנדינאוישע לעגענדע בעשטייט וויעדער פון אזא מין מעשה:

אמאל איז געווען א צייט, ווען עס איז נאך גאר נישט געווען, — קיין ים, קיין ערד, קיין היממעל, —

(2) וויא דום עס זיינען דיא אלע לעגענדען פון דיא אונענטוויקעלטע פעלקער, ווייזען זיי דאך אָן אויף דעם אנפאנג פון דיא ארבייט פון דעם מענשליכען געדאַנקען, — אויף דיא דורשט צו וויסען און פארשטיין, וואס ארום און ארום טוהט זיך. ווען דיא פארצייטיגע מענשען וואלטען זיך מיט דיא ארומיגע וועלט ניט אינטערעסירען, ווען זיי וואלטען געקוקט וויא דיא גולמים און געבליבען שאינרירטע לשאור'ס, וואלטען זיי ניט אויסגעקלעהרט דיא אלע לעגענדען, וועלכע ענטפערען אויף דיא פראגען: פון וואנען נעמט זיך דיא וועלט? ווער האט איהר געשאפען? וויא אזוי? דיא אנטווארטען זיינען נאך קינדערש; אבער זיי זיינען בלויז דער אנהייב פון א רייע פאָרשונגען, וועלכע האט דיא מענשהייט געבראכט אלץ העכער און העכער און איהר גע- פיהרט צו דער וויסענשאפט.

מאָררים אייכמאן.

מאָסע פערשיעדענע לעגענדען אדער באבע מעשיות, מיט וועלכע דיא פערשיעדענע אונענטוויקעלטע פעלקער האבען זיך ערקלעהרט דעם אנפאנג פון דער וועלט. דיעזע עטליכע ביישפיעלען זיינען אבער גענוג אונז צו ווייזען דאס פאָלגענדע:

(1) וועהרענד דיא אידען זיינען זיכער, אז דיא מעשה בראשית פון זייער חומש איז ריכטיג וויא גאָלד, האבען אנדערע פעלקער אנדערע מעשיות וועגען דעם און יעדער האלט זיין מעשה בראשית פאר דיא אייגענע ריכטיגע. בעווייזען קען דיא אידען דיא ריכטיגקייט פון זייער שעפפונג געשיכטע ניט מעהר וויא דיא בראהמיסטען, צום ביישפיעל, קענען בעווייזען דיא ראיעלקייט פון זייער לעגענדע. בלייבט אלץ בלויז איבער דאס גלויבן, אז נור מיינע איז ריכטיג; און אין דעם זייער נען דאך אלע פעלקער גלייכע יחסנים — יעדער פאָלק גלויבט דאך אין זיין סחורה אזוי שטארק וויא דיא אידען גלויבען אין זייערע.

קארל מאַרקס, היסטארישע פילאזאפיע.

(שלום)

זאל זיך דער לעזער דערמאָנען דיא גרויסע עפאכע, אויף וועלכע איך האב אנגעוויזען אין אנהייב פון מיין ערשטען ארטיקעל. מיר האבען דארטען גע- זעהן וויא אין פערשידענע צייטען האבען געהערשט פערשידענע קלאסען. מיר האבען געזאגט, אז דיא הערשאפט פון דיא פריצים האט אבגעטראָטען איהר פלאץ צו דיא הערשאפט פון דיא קאפיטאָל- ליסטען, און אז דיא הערשאפט פון דיא קאפיטאָל- ליסטען הויבט אָן פערביטען צו ווערען אויף דיא הערשאפט פון דיא ארבייטער. לאָמיר זיך גרינדליך- כער און טיפער צוקוקען צו דיעזע ענדערונגען און מיר וועלען זעהן, אז זיי זיינען ניט געווען צופעליגע, נור האבען געמוזט קומען, אז דיא אורזאכע דערפון איז דאס וואס מיט דיא ענטוויקלונג פון דיא פראָ- דוקציע-ווייזע האט זיך אויך געמוזט בייטען דער גאנצער געבוי פון דער געזעלשאפט, און נייע קלאסען

אין פאָריגען ארטיקעל האבען מיר געלעזען וויא דיא פערבעסערונג פון דיא אינסטרומענטען, דיא ערפינדונג פון לייכטערע און עקאָנאָמישערע מיט- לען צום פראָדוצירען, אדער, וויא מען דריקט זיך אויס, דיא ענטוויקלונג פון פראָדוקציע-אָנסטרוייען, — רופט ארויס, א ענדערונג, א רעוואָלוציע, אין גאנצען שטייגער, אין אלע פאָרמען פון געזעלשאפטליכע לעבען, און פריהער פון אללעם אין פאָליטישע און רעכטליכע פאָרמען. מיר האבען דאס געזעהן אויף דעם ביישפיעל, וויא עס איז אונטערגאנגען דיא קאָ- מוניסטישע פאָרמע פון לעבען, און וויא זיא האט זיך פערביטען אויף פריוואַט אייגענטום. אין דיעזען ארטיקעל וועלען מיר זעהן צו בעלייכטען מיט דעם שטראַל פון דיא מאַטעריאליסטישע היסטאָרישע לעהרע אויך אנדערע גרויסע עפאָכען פון דער מענש- ליכע געשיכטע.

קארל מארקס היסטארישע פילאזאפיע.

אפילו אנגעהויבען דיא ערדארכייט, געפינען מיר ביי דיא גערמאנען, אז דערמיט זיינען בלויז בעשעפֿטיגט דיא פרויען, קינדער, זקנים, און אויף שקלאַ ווען, (דאָרט וואו זיי זיינען דא). דער הער פון הויז, דער מאן, פלעגט פון דיא הויזארכייט נאר ניט וויסען. ער פלעגט זיין א קריענער, אדער פלעגט פערבריינגען זיין צייט אין שפילען, טרינקען מיט דיא איבריגע מענער פון דיא געמיינדע. און מיר זעהן טאקע, אז דאן האט צווישען דיא מענער פון גאנצען שבט, געהערשט א מערקווירדיגער דעמאָקראטישער לעבען. יעדע זאך פלעגט בעראטען און בעשלאסען ווערן אויף דיא פאָלקס־פערזאמלונגען, וועלכע פלעגן אָפט דויערן אייניגע טעג נאכאנאנד. דיא ערדארכייט האט זיך אבער ענטוויקעלט און זיא איז געווארען אלץ קאמפליצירטער. מען האט זיך שוין ניט געקענט פענגען בלויז מיט דיא פרוי און קינדער, און דער מאן האט זיך ביסלעך־דווייז אויך געמוזט נעהמען פיר דעם אָקער. און אזוי איז ער ביסלעך־דווייז געווארען פון א קריגער און יענער א בויער, וועלכער איז צוגעבונדען צו זיין ערד און הויז. צו דערוועלבער צייט פערשווינדעט אויך אלץ מעהר און מעהר דיא דעמאָקראטישע איינריכטונג פון לעבען. דער שבט ווערט אלץ גרעסער; דיא קהלישע געשעפטען ווערן אלץ מעהר פערדרייט און שווערער. דער בויער קען שוין אבער ניט אוועק ווארפען זיין ארבייט און פאהרען גאנץ ווייט צו דער פאָלקס־פערזאמלונג און דארטען פערבריינגען פיעל צייט. דיא פאָלקס־פערזאמלונגען ווערן אלץ ערגער בעזוכט, דיא דעמאָקראטישע פאָרמע פון קהלישן לעבען פערשווינדעט אלץ מעהר און מעהר, און אלע געשעפטען מוזען איבערגעגעבען ווערן צו בעאמטע אדער צו דיא פריהערדיגע אפֿהירער אין קריגע און אין יאָנט. דאס איז נאך אבער ניט גענוג. וואס מעהר עס ענטוויקעלט זיך דיא ערדארכייט, ווערט דער בויער אלץ רייכער און דיא ארומיגע ווילדע פעלקער הויבען אלץ אָפטער און אָפטער אן צו בעפאלען דיא בויערשע געמיינדעס. דיא געמיינדע מוז זיך פערטיידיגען; אבער דער בויער קען שוין ניט גיין אליין שטרייטען וויא פריהער, ווען עס איז געווען גענוג אז דיא פרוי אליין מיט דיא קינדער זאלען זיך בעדייטענען מיט הויזארכייט. הוין דעם ווערן דיא

האבען געמוזט. פערנעמען דיא פלעצער פון דיא אלטע אונטערגעגאנגענע קלאסען.

דיא ערשטע פראגע איז: פאר וואס און וויא אזוי זיינען געווארען שטארק דיא פריצים, און וויא אזוי זיינען איבערהויפט נאר געווארען פריצים?

דער אלגעמיינער אנטווארט אויף דיא פראגע איז געוויינליך, אז שטארקערע און קליגערע מענשען האבען ביר חזקה איינגענומען און פערקנעכטעט דיא שוואכערע, און זיינען אליין געוואָרען הערשער. דיא פראגע איז אבער: פאר וואס האבען זיך גראד אויף א געוויסע קולטור־שטופע ביי אלע פעלקער געפונען דיוועלביגע זאָרטען שטארקערע, וועלכע האבן בען פערקנעכטעט דיא שוואכערע, און פאר וואס זיינען גראד דיעזע זאָרטען שטארקערע אויף א אנדערע שטופע פון ענטוויקלונג געווארען שוואַך און פערביטען געווארען אויף אנאנדער זאָרט שטארקערע? פאר וואס האבען, למשל, איבעראל פריהער געהערשט דיא פריצים און נאכדער דיא קאפיטאל־ליסטען און ניט פערקערט? דאס ווייזט שוין אונז, אז עס זיינען דערצו דא א סך טיפערע אורזאכען; און דיעזע אורזאכען איז לייכט אויסצוגעפינען, ווען מיר וועלען זיי גור וויסען וואו צו זוכען.

מיר ווייסען, אז כמעט אלע איצטיגע אייראָפֿע־אישע פעלקער האבען אמאל געפיהרט א ווילדען לעבען. דיא איצטיגע דייטשען, צב"ש, אדער, גערמאנען, וויא מען רופט זיי, האבען געוואוינט אין קאָמונעס, און האבען זיך בעשעפטיגט מיט יאָנט און מיט פֿיסטען בהמות, און שפעטער אויף מיט ערד־ארכייט.

דער פיזישער אונטערשייד צווישען מאן און פרוי האט נאך אין דיא ערשטע צייטען פון פאָמיר לען לעבען געמוזט בריינגען דערצו, אז דיא פרוי האט זיך מעהר צוגעבונדען צו הויזארכייט וויא דער מאן, שוואַנגערהייט, געבורט און ערנערונג פון דיא קינדער אין זייערע ערשטע לעבענס־מאָנאטען האבן פון איםער אן דיא פרוי מעהר צוגעבונדען צום הויז וויא דעם מאן, וועלכער פלעגט זיין גאנצע צייט קענען פערבריינגען אויף יאָנט, מלחמות, שפילען און פאָלקס־פערזאמלונגען א. ז. וו. עס פערשטייט זיך, מיט דער צייט זיינען אלע הויזארכייטען געפאלען אויף דיא פרוי, און, ווען עס האט זיך שוין

דיא צוקונפט.

קען דאמאלס קיין גרויסע קראפט ניט האבען. און מיר זעהן טאקע, אז אין מיטעלאלטער האבען זיך דיא קיסרים געביטען זעהר אָפט. אזוי וויא דיא דערפער האבען זיך ניט געמישט אין פאָליטיק, האבען דיא פירשטען געקענט שטרייטען איינע מיט דיא אנדערע וויא פיעל זיי האבען געוואלט, און דער, וואס פלעגט זיענען, פלעגט ווערן דער הויפט פירשט. און טאקע וואס האט דיא געמיינדע געארט, ווער עס איז זייער פירשט, אדער וויא פיעל נאך דערפער זייער פירשט האט איינגענימען? צאהלען האבען זיי געמוזט אלעמען און צולעב זייער אבגעזונדערטהייט האבען זיי זיך גאר ניט געקענט העלפען. א גוטען ביישפיעל, וויא עס האט זיך אויסגעבילדעט דיא קריעגס-קלאסע זעהן מיר אין רוסלאנד. דער וואס איז בעקאנט מיט דער געשיכטע פון רוסלאנד, ווייס וויא דער נאוואראדער גלח, דער דברי הימים שרייבער, ערקלערט וויא אזוי רוסלאנד האט בעקומען איהרע הערשער. דיא בירגער, זאגט ער, האבען זיך צוזאמענגעקליבען און געזאגט: „ביי אונז איז אונז אָרדנונג, לאמיר זיך געהען א הערשער,“ און זיי האבען אימפארטירט א פירסט פון אויסלאנד. ווען מען קוקט זיך אבער טיפער איין, עפענט זיך גאר אנאנדער בילד פאר דיא אויגען. אט וואס פראָ-פעסאָר קלוטשעווסקי זאגט וועגען דעם. אין רוסלאנד איז פון אמאל נאך געווען ענטוויקעלט דער האנדעל מיט וויזאנטיע, און ער פלעגט געפיהרט ווערן איפער דעם טייך דניעפר. דיא דערפער ביי דיווען טייך זיינען אויסגעוואקסען און פון זיי איז געווארען גרויסע שטעט, וויא קיעוו, צום ביישפיעל. ביים ברעג פון דיווען טייך האבען געוואהנט ווילדע פעלקער, — וויא אונזערע אמאליגע גלייבענס-גענאסען, דיא כאַ-זארען, למשל, — וועלכע זיינען געשטאנען אויף א נידריגערע עקאנאמישע שטופע פון ענטוויקלונג וויא דיא רוסען, און פיר וועלכע עס איז געווען א גוטער געשעפט צו בעפאלען דיא סוחרים און זיי צו בע-ראבעווען. אום זיך צו פערטיידיגען האבען דיא רוישישע סוחרים פון דיא האנדעלס-שטעט אנגע-דונגען א געוואפענטע אויסלענדישע סוחרישע קאָמ-פאניע, וועלכע זאל זיי פערטהיידגען און בעשיצען. און עס איז טאקע א פאָקט, אז אין קאנסטאנטי-נאָפאָל, אין הויפטשטאדט פון וויזאנטיע פלעגט מען

כליזין אויף אלץ טהייערער, און דער בויער קען זיך ניט אלעס פערשאַפען. דער רעזולטאַט דערפון איז, אז מען מוז אנדינגען אדער ווילען קריגער, וועלכע זאלען פערטיידיגען דיא געמיינדע. עס פערשטייט זיך, אז צו דיא עקסטרא געוויילטע בעאמטע גייען ביסלעכווייז איבער אויף אלע אנדערע געשעפטען, וועלכע דיא פאָלקס-פערזאמלונג פלעגט פריהער בעזאָרגען אליין, וויא צום ביישפיעל: משפט, אדמיר-ניסטראציאָן א. ז. ו. אָט אזוי בילדעט זיך אויס א רעגירענדע קלאסע, וועלכע הויבט מיט דער צייט אָן צו זיין דיא הערשענדע קלאסע. דער בויער ווערט אלץ מעהר און מעהר צוגעבונדען צו זיין שטיקעל ערד, און דערמיט פערמאכט זיך פיר איהם דיא גאנצע וועלט, א חוץ זיין אייגענעם קליינעם דאָרף, וואו אין דיא אינערליכע געשעפטען הערשט נאך כמעט וויא א מאל דער דעמאָקראטישער לעבען. דיא דאָרף-בויערן קומען זיך נאך אלץ צונויף אויף זייערע פאָלקס-פערזאמלונגען וואו זיי בעשליסען ווע-גען זייערע אינערליכע אנגעלעגענהייטען. איבער זיי הערשט אבער דיא קריעגס-קלאסע, וועלכע נעמט איין דורך מלחמות אלץ מעהר לענדער, און וועלכע בעקומט צינזען און מעשר פון דיא געמיינדע, דער-פאר וואס זיי נעמען פון בויער אראָפּ דיא לאַסט פון מלחמה. דער בויער טראגט פון אנהויב רוחיג און צופריעדען דעם יאָך פון דעם פעאָדאל, דעם קריעגס-מאן, ווייל ער ערמעגליכט איהם זיך רוחיג צו בעשעפטיגען מיט זיין ערד-ארבייט. דיווער דעספאָ-טיזמוס פון דיא פעאדאלען ווערט אבער מיט דער צייט אלץ גרעסער און שווערער, ווייל האלטענדיג אין זיינע הענד דיא גאנצע ממשלה פון דיא גע-מיינדעס, האט ער ניט קיינעם, וואס זאל זיך איהם שטעלען אַנטקעגען. וואס קענען אויפגאָן קליינענקע דערפעלעך, וועלכע האבען קיין שייכות, קיין שום פערבינדונג, מיט דיא אנדערע דערפער, און וואו יעדער בויער איז שטארק צוגעבונדען צו זיין שטיקעל ערד? ערשט דאָן הויבען זיך אויף דיא בויערן, ווען דעם פעאדאל'ס מאכט ווערט אונזער-טרגליך. אבער דער פעאדאל בלייבט אימער דער זיעגער איבער דעם איינצעלנעם דאָרף. קיין צענט-ראליזירטע מאכט איבערן גאנצען לאנד זעהט איהר דאן ניט. דער קיזער ד. ה. דער גרעסטער פריין

האט א דעה אין דאמאלסדיגע רענירונגס-נעשעפט? ווער קומט זיך צונויף אויף דיא דאמאלסדיגע פארלאמענטען? נאטירליך, בלויז דיא קלאסע, וועלכע האט מעהר פון אלעמען לאנד, — דיא הער שטענדיק קלאסען, דיא פעאָדאלען, עס איז אַ בעקאנ-טער פאָקט, זאגט לאַססאָל, אז יעדע הערשענדיקע קלאסע זעהט אראפצווארפען אלע שטייערן, און דיא איבעריגע צאָהלונגען אויף דיא הוצאות פון דער רענירונג, אויף דיא אונטערדריקטע קלאסען. דאס זעלבע איז געווען מיט דיא פעאָדאלען. ווען דער פראנצויזישער מיניסטער רישעליע האט זיך, אין דיא צייט ווען דיא הערשאפט פון דיא פעאדאלען האט זיך שוין געפֿיטען, געווענדעט צו דיא נלחים און געבעטען זיי 'זאלען ביישטייערן 6 מיליאן פראנק צו דער רעניערונג, האבען זיי איהם געענטפערט, אז נאך דיא מנהגים פון דער קירכע, דיענט דאס פאלק דער רענירונג מיט זיין אייגענטומם, דער אדעל מיט זיין בלוט און דיא נלחים מיט זייערע תפילות, דיזע פאר ביישפילע מיט וועלכע מיר מווען זיך בענינגען צולייב דעם בעשריינקטען פלאץ, וויזען וויא דיא דאמאלסדיגע עקאָנאָמישע סיסטעם, וועלכע האט ארויסגערופען דיא הערשאפט פון דיא פעאָדאלען, שפּיגעלט זיך אב אין דיא געזעצע און רעכטע, וואו פרויז לאנדאייגענטהום איז געאכטעט און וואו נאר אַ לאנד אייגענטימער האט צו זאגען אַ דעה אין רענירונגס-נעשעפטען.

אבער, ווען דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען, דיא פערבעסערונג פון דיא אינסטרומענטען ביי דער ערדארכייט, האבען געבראכט צום פעאדאליזמוס, האבען געמאכט דיא פריצים פאר דיא הערשער, — האט דיא ווייטערע אויסבעסערונג פון דיא אינסטרומענטען, אדער דיא פראָדוקצאַנסווייזע, שפעטער געבראכט דערצו, אז דיא פריצים זאלען פערלירען זייער הערשאפט, און אז אויף זייער פלאץ זאל ארופטרעטען דיא קאפיטאליסטישע קלאסע, וועלכע האט אנגעהויבען אַ נייע עפאכע אין דער היסטאריע פון מענשהייט מיט אַ נייע פאָרמע פון רעניערונג, מיט נייע מנהגים, מיט נייע זיטען, מיט אנאנדערע מין וויסענשאפט א. ז. וו.

וויא מיר האבען שוין געזעהן, האט אין מיטער-אלטער דער דארף זיך איינגעשלאסען אין זיך אליין,

פון אנהויב אַ רוסישען קניאז אנרופען סוחר, ווען דער האנדעל איז אין רוסלאנד צולייב אנדערע עקאנא-מישע אורזאכען געפאלען, זעהט איהר אין רוסלאנד דעם זעלביגען פעאָדאלען בילד וויא אין אייראפא. יעדער דארף שטייט אבגעזונדערט פאר זיך, און איבער אלעמען הערשען און שטרייטען איינע מיט דיא אנדערע דיא פערשידענע רוסישע פיר-יטטען. ווען רוסלאנד האבען אפילו איינגענומען דיא טאטאמען, ריהרען זיך דיא דערפער פון ארט ניט; דיא אינערליכע אנגעלעגנהייטען פון דארף זיינען געבליעבען אונבעריט וויא פריהער, און קיין טאכט אראב צו ווארפען דעם פעאדאלען יאך האב דיא בויערן אויך ניט געהאט.

אט אזוי האט זיך ענטוויקעלט דער פעאדאליז-מוס, אויף אזא אופן האט זיך אויסגעבידערט דיא הערשאפט פון דיא פריצים, וויא מיר זעהן, האט דיא ענטוויקלונג פון פראדוקצאַנסווייזע געבראכט דערצו, אז דיא פריהערדיגע דעמאָקראטישע איינ-ריכטונג האט געמוזט פאלען אדער איז געבליבען בעשרענקט וועניגסטענס אויף קליינעם דארף. דיא זעלבע ענטוויקלונג, דיא זעלבע שטופע פון פראדוק-צאַנסווייזע, האט געבראכט דערצו, אז דער בויער האט געמוזט אויפהערן צו זיין אַ קריענער און פרייער מאן אין זיין דעמאָקראטישען שטאם (שבת) און דיא נאנצע ממשה האט געמוזט איבער-גיין צו אַ געזונדערע קריענסקלאסע, וועלכע האט זיך צולייב דיא זעלבע אורזאכען אויסגעבילדעט אין אַ הערשענדיקע פעאדאלע קלאסע.

ווען מיר וועלען זיך צוקוקען צום נאנצען איבער-בוי פון דיא דאמאלסדיגע געזעלשאפט, דאס הייסט צו דיא געזעצע, מנהגים, וויסענשאפט א. ז. וו. וועלען מיר זעהן, אז זיי שפיגען אין זיך אב דאמאל-סדיגע עקאָנאָמישע אומשטענדען אין דיא הערשאפט פון דיא פעאָדאלען. דיא געזעצע פון יענער צייט זאגען, למשל, אז דיא עלטערן טארען ניט פערקויפען זייער אייגענטהום אהן דיא ערלויבנים פון דיא יורשים. וואס איז אבער אייגענטהום? אייגענטהום איז דאן געווען לאנד, (אלע יעצטיגע סארטען פון אייגענטהום, וויא געלד, שיפען א. ז. וו. האבען דאמאלס כמעט קיין ראָלע ניט געשפילט אין דער געזעלשאפט; דיא קוועלע פון אלע עשירות איז געווען לאנד.) ווער

ריכטיגערע מיטלען ביי דער ארבייט, און אויף אזא אויפ'ן האבען זיי געהאלפן דיא ענטוויקלונג פון פראדוקציע־אנסטרווייזע. צווייטענס, האבען דיא צעכען געהאלפן דיא בעל מלאכות און סוחרים קעמפפן געגען דיא פריצים, צו וועלכע עס האט אָפּט בע-לאנגט דיא שטאדטישע ערד גופא, און געגען דיא ארומיגע פעאדאלען, וועלכע פלענען וויא רויבער אויף דיא וועגען און אין דיא טיעפע וועלדער בע-פאלען אויף דיא סוחרים און זיי בעראבעווען. מיט דער צייט אבער איז דיא פראדוקציע־אנסטרווייזע שוין געקומען אויף אזא שטופע, אז דיא צעכען, דיא גילדעס, און דיא אלטע שוין-געזעצען, וועלכע האבען פריהער געהויבען דיא אינדוסטריע און דיא פערבסערונג פון דיא אינסטרומענטען, האבען שוין אנגע-הויבען צו שעדיגען. דיא ווערקצייג, דיא שיפען, דיא שאָסען (און דאס איז אלץ פראדוקציע־אנס אינ-סטרומענטען) זיינען שוין געווען אזוי ענטוויקעלט, אז דעם מייסטער האט זיך שוין געלוינט צו האל-טען ניט דריי מענשען, זאָנדערן מעהר, און דערצו נאך איינטיילען צווישען זיי דיא ארבייט. עס האט זיך שוין געלוינט צו מאכען אוועלכע מינים סחורה, וועלכע זיינען אפשר ניט אזוי גוט, אבער וועלכע זיינען ביליג, און וועלכע עס וועט זיך לוינען אוועק-צופיהרען ווייט און פערקויפן. פריהער פלעגט דער צעך פערווערען איין מייסטער צו מאכען 'צווייערליי סחורה. איצטער, אז דיא וועגען, דיא שיפען, דיא אינסטרומענטען זיינען שוין גענוג ענטוויקעלט, לוינט זיך צו האלטען וואס מעהר ארבייטער, און וואס מעהר און ביליגער פרודוצירען, און אוועקפיהרען אויף דיא ווייטע מערק און ירידען. דיא אלטע צעכען, וועלכע זיינען פריהער געווען שוין-אָרגאניזאציען, זיינען שוין איצטער געווארען שטערונגפֿעראיינען; דיא צעכען זיינען שוין געווארען דאס זעלבע, וואס דער שאלעכץ איז פֿאַר דיא פֿארטיגע הינדעלע, און זיי האבען זיך אנגעהויבען צו ברעכען. אבער דער קאמפף האט געדויערט לאנג, — ביז דיא פראנצויזישע רע-וואלוציען האט מיט איין קלאפ צובראכען, דעם גאנצען א מאל ניצליכען און יעצט שטערענדען שאלעכץ.

אין ענדע פון 14טען יארהונדערט זעהען מיר שוין, אז דיא פראדוקציע־אנסטרווייזע האט שוין עררייכט זעהר

האט פערלארען זיינע שייכות מיט דיא אנדערע דערפער, און אויף אזא אויפ'ן האט ער פערלארען זיין פעהיגקייט זיך צו ווערען געגען דעם יאָך פון דעם פעאדאליזמוס, וועלכער איז געווארען אלץ אונזער-טרעגליכער. דיא ענטוויקלונג און אויסבסערונג פון דיא אינסטרומענטען, קען אבער ניט בלייבען שטיין אויף איין ארט, און אויב דיעזע ענטוויקלונג האט זיך ניט בעמערקט אין דאָרף האט מען דאס לייכט גע-קענט זעהן אין דיא שטעדט. וואס זיינען געווען דיא היינטיגע שטעדט נאר פון אנפאנג? קיינינקע דערפעלעך, וואו עס פלענען פאָרקומען ירידים און מערק. אָפּט פלענען זיי זיך גראד געפינען לעבען גרויסע קלויסטערס. דארט פלענען זיך צונויפפאהר-רען דיא בעל מלאכות, דיא סוחרים לעך, און, ווען דער יריד פלעגט פערבייגיין, פלענען זיי זיך ווידער פערנאנדער פאהרען. מיט דער צייט, פערשטייט זיך, זיינען אָבער דיעזע דערפעלעך אויסגעוואקסען. בעל מלאכות און סוחרים האבען זיך דארטען אוועק-געזעצט אויף שטענדיג, און פון דעם דערפעלע איז געווארען א האנדעלס־שטאדט. בעזאנדערס זיינען אויסגעוואקסען דיא שטעדט, וועלכע זיינען געלעגען ביים וואסער, וויא האמבורג, דאנציג, ליסאבאן. אין דיעזע שטעדט האט זיך דיא פראדוקציע־אנסטרויזע ענטוויקעלט זעהר גיך; דארטען פלעגט מען זוכען צו פראדוצירען ביליגער, דארטען פלעגט מען זוכען בע-סערע וועגען, אום זיכערער און ביליגער איבערצור-פיהרען דיא סחורות אין אנדערע ווייטערע פלעצער, מיט איין ווארט, דיא ענטוויקלונג פון דיא אינסטר-מענטען גייט דארטען אַן א סך גיכער, וויא אין דאָרף. באלד אבער האט זיך דיא ענטוויקלונג גע-מוזט אבהאלטען, זיא איז געשטערט געווארען פון דיא אלטע פארמע פון רעגערונג, פון דיא אלטע געזעצע און ז. וו. אין שטאדט גופא זיינען געווען דיא צעכען, וועלכע פלענען איינשפאנען דעם בעל מלאכה אין פעסטע געזעצע: אָט אזוי פיעל ארבייטער זאָלסט דוא האלטען, אָט אזא מין סחורה זאָסט דוא מאכען, דא און ניט אנדערס וואו דוא מענסט זיי פערקויפען א. ז. וו. דיעזע צעכען, זיינען אמאל געווען גאנץ ניצליך פאר דיא שטעדישע בעל מלאכות. ערשטענס האבען זיי אויפגעפאסט מען זאל מאכען בעסערע סחורה, מען זאל געברויכען

לויטערע מאכט, וועלכע זאל דורכפיהרען דיא זעלבע געזעצע אין גאנצען לאנד, וועלכע זאלען אונטער דריקען דיא שטרייטענדע פעאָדאלען, — אַ מאכט, וועלכע זאל זיין גענוג אייניג און שטארק צו שיצען דיא קאפיטאליסטען אין זייער זוכען און ערפינדען נייע ווידער לענדער, און וועלכע זאל זיי בעשיצען אין לאנד גופא. אזא מאכט האט פאר זיי געקענט זיין בלויז דער קייזער, דער אלייזערשענדער קייזער, און מיר בעמערקען טאקע, אז מיט דיא ענטוויקלונג פון דיא אינדוסטריע ווערט דיא הערשאפט פון דעם קייזער אלץ גרעסער און גרעסער. דער קייזער שטיצט זיך אויף דיא שטעדט, וועלכע גיבען איהם מיט זייער געלד דיא מעגליכקייט אנצודרינגען שטייענדע מיליציען, מיט וועלכע ער אונטערדריקט דיא פעאָדאלען. דער רעוולוטאט איז, אז דיא פעאָדאלען פאלען פון יעדען טאג און דער קייזער נעמט צו זייערע לענדער און פיהרט איין איינציגע רעגירונג און פערוואלטונג איבערן גאנצען לאנד. דיא פעאָדאלען קלייבען זיך אלע צונויף אין הויפטשטאדט און ווערן האַפֿטבעאָמטע, אדער, בעסער געזאגט, האַפֿ לידיגנייער, וואס פערבריינגען דיא גאנצע צייט אין טרינקען און הולטעווען, — און וואס מעהר זיי פערטרינקען און פערחולען, ווערן דיא קאפיטאליסטען אלץ רייכער איז זייער מאכט אלץ גרעסער. ערשטענס האט זיך ביז קורץ פאר דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן דער גאנצער האנדעל געגאנגען אויף צירונגען און אנדערע טייערע זאכען, אז דאס דיא גאנצע הויפטשטאדט האט פערדינט און געלעבט פון דיא הולטייסטווע פון דיא געוועזענע פעאָדאלען, און דעריבער — וואס מעהר דיא רעגירונג פלעגט בעראבעווען דאס פאלק פון דיא דערפער, און פלעגט דאס פערנאנדער געבען דיא באראנען, גראפען און מארקווען, פלעגט עס פאר דיא שטאט לייט אלץ בעסער זיין. צווייטענס, וואס מעהר דיא האפלייטע פלעגען הולענען, פלעגען זיי זיך אלץ מעהר נייטהיגען אין קרעדיט, וועלכען זיי פלעגען אויסבעמלען ביי דיא קאפיטאליסטען. אפילו דער שטאלצער קייזער לודוויג דער XIV, וועלכער האט געזאגט, אז דיא מלוכה איז ער אליין, אפילו דויער פוסטער בעל גאווה שטייט אהן אַ היטעל פאר דעם

א הויכע שטופע; דיא מיטלען צום פאהרען זיינען שוין געווען אזוי ווייט עררייכט, אז מען איז שוין ארומגעפאהרען ארום און ארום דיא וועלט; מען האט געפונען נייע לענדער, נייע אינזלען; דער קאָסט פאס האט געגעבען דיא מעגליכקייט צו רייזען, וויא און וואו מען וויל. דיא נייע ערפונדענע לענדער האבען זעהר הויך אויפגעהויבען דעם האנדעל, און דאס ווידער האט אויפגעהויבען דיא פראָדוקציאָן. פון דיא נייע לענדער פלעגט מען בריינגען טייערע געווינען, פיעל גאלד און זילבער, און אנדערע קאָסטבארע זאכען, און דאס איז אלץ געווען אזוי ביליג, אז עס האט זיך געלוינט דאס צו בעארבייטען און פערקויפען. אויסער דעם זיינען דיא נייע לענדער מיט דיא ווילדע מענשען געווארען גוטע מערק פיר אלערליי ביליגע סחורה. אבער, אום פיער צו פערקויפען, האט מען געמוזט ביליג פראָדוצירען, און אום ביליג צו פראָדוצירען, האט מען געמוזט מעהר איינטיילען דיא ארבייט, האלטען מעהר מענשען, איינפיהרען בעסערע אינסטרומענטען, א. ז. וו. אבער וואס מעהר און ביליגער מען האט פראָדירט, איז אלץ נייטיגער געווארען דיא פארטיגע סחורה אוועקצופיהרען אויף ווייטע מערק, און דאס האט געטריבען דאצו, אז מען זאל זוכען בעסערע און זיכערערע וועגען, אויסצוגעפינען בעסערע און גיכערע שיפען, א. ז. וו. אויף אזא אויפֿן האט זיך ענטוויקעלט דיא אינדוסטריע, און דויען ענטוויקעלטע פראָדוקציאָנסווייזע, האט שוין געמוזט אנהויבען צו ברעכען דעם אלטען שטעדטישען שאלעכץ. פאר דיא ווייטערע ענטוויקלונג פון פראָדוקציאָנסווייזע איז אבער אויסער דעם נאך געווארען שעדליך דיא גאנצע פעאדאליסטישע סיסטעם. *

פיר דיא נייאויפגעוואקסענע קאפיטאליסטען איז געווען זעהר שעדליך דאס, וואס הונדערטער בעלי בתים האבען געהערשט איבער'ן לאנד. יעדער פעאָדאל פלעגט האבען אין זיין לאנד אנדערע געזעצע; יעדער פעאָדאל פלעגט זעהן וואס מעהר צו בעראבעווען דיא שטעטישע קאפיטאליסטען; אויסער דעם פלעגען דיא פעאָדאלען זעהר אפט שטרייטען איינע מיט דיא אנדערע און דאס פלעגט, נאָטיר'ליך, זעהר פיעל שעדיגען דיא אינדוסטריע. דיא קאפיטאליסטען האבען בעדארפט האבען אַ גענטראַד

דיא צוקונפט.

פיטאליסט זיך אלץ מעהר אנהויבען צו זוכען א מאַרק פיר זיינע סחורה צווישען דיא אייגענע בויערן, און צווישען דיא שטעדטישע בעל מלאכות, וועלכע מאכען שוין ניט אלץ אליין, וויא דער פויער א מאל, נור זיינען געצוואונגען אלעס צו קויפען. דאן קען שוין דער קאפיטאליסט גלייכגילטיג ניט צוקוקען וויא דיא בויערין ווערן בעראבעוועט פון דיא רעגירונג. ווייטער ווערט שוין דיא אינדוסטריע אזוי ענטוויקעלט, אז דיא קאפיטאליסטען קענען זיך שוין ניט פערלאזען בלויז אויף דעם אבסאלוטען מאָנאָרַך. עס הויבען זיך אן קעמפפּע צווישען פערשיעדענע סאָרטען קאפיטאליסטען. דיא רעגירונג אונטער-שטיצט אים מייסטען בלויז דיא רייכסטע פון זיי. דאן הויבט שוין דיא בוקשוואַזיע אן צו פיהלען דיא נויטווענדיגקייט אליין זיך אריינצומישען אין רעגירונגס-זאכען, אליין אויך צו זיין פערטראטען אין דיא פארלאמענטען, און אליין צו פיהרען דיא געשעפטען פון דער מדינה, ניט צו ערלייבען דיא גראפען און באַראָנען אזוי פיעל צו בעראבעווען דאס פאָלק (דאס הייסט דיא קאפיטאליסטען'ס קאָסטימער) און ז. וו. אזוי הויבט זיך אן א קאמפּף מיט דעם אבסאָליר טיזמוס, וועלכער האט זיך אין פראנקרייך געענדיגט מיט דיא גרויסע רעוואָלוציאָן פון 1889. אזוי וויא אין דיעזען קאמפּף זיינען געווען פּעראַינטערעסירט אי דיא קאפיטאליסטען, אי דיא ארבייטער, אי דיא בויערען, איז דער קאמפּף געווארען אן אלגעמיינער, און א זעלטען מוטיגער. דאס נאנצע פאָלק האט געהאט אן אלגעמיינעם פיינד, — דעם אבסאָלירטן מוס מיט דעם האַדאָרעל. דיעזער קאמפּף האט זיך אריבערגעטראגען אין פילאזאפיע, אין ליטעראַטור א. ז. וו. עס ווערט געפּרעדיגט דער אינדיווידואליזם, מוס, דיא פרייהייט, דער אטעאיזמוס. אים מייסטען ענטוויקלען זיך דיא נאטורוויסענשאפטען, וועלכע זיינען מעהר פון אלעס ניצליך פיר דעם קאפיטאליזמוס. דאס נאנצע פאָלק ווערט בענייטערט. אלע מיינען, אז מען קעמפּפט דא פיר דיא ענדליכע גאולה, פיר ברידערליכקייט, גלייכהייט און פרייהייט. דער קייזער מיט דעם אדעל ווענדען אן אלע מיט-לען, וועלכע זיי האבען נור, גענען דיא רעוואלוציאָן, מען פערבינדט זיך זאגאר מיט אלע אנדערע מדינות. עס העלפט אבער ניט. דיא נייע ענטוויקעלטע

אידישען באנקיר בערנאר, ביי וועלכען ער וויל ארויס-קריגען אן הלאוה.

דער קאפיטאליזמוס הויבט אויך אן צו ברעכען אלע אנדערע איינפיהרונגען. איך האב שוין קורץ אנגעוויזען וויא ער האט צובראכען דעם פעאָדאליזם מוס און אויפגעהויבען דיא אלייך-הערשאפט. דערמיט האט ער אויך באלד אנגעהויבען צו ברע-כען דיא גאולה, דיא גרויסקייט פון דיא אלטע הער-שער.

אין 18טען יאהר הונדערט האט זיך אין פראנק-רייך געגרינדעט א סוחר'שע קאמפּאַניע, וועלכע האט אונטערנומען א געשעפט איבער דעם אמערי-קאנער טייך מיסיסיפי און אויף דיא אוצרות פון אָסט אינדיען; און דער רעגנט פון פראנקרייך, דער פאַרשטעהער פון דיא אמאליגע פעאָדאלען, איז געווארען דער דירעקטאָר פון אזא סוחר-שירויבערישע קאמפּאַניע. אויסער דעם האט ער אין 1717 גע-מוזט ארויסגעבען א אָפיציעלען בילל, אז יעדער אדעלער קען אהן בוין אריינטרעטען ביי דיא קאָמ-פּאַניע אין דענעם. דיעזע אומשטענדען שפיג-לען זיך זאגאר אב אין ליטעראַטור. שוין אין מאָליערס קאמעדיען פון יענער צייט, זאגט לאַס-סאַל, זעהען מיר, וויא דער אַדעל פּעראכטעט דעם קאפיטאליסט, און בעטעלט ביי איהם הלאוהות.

מיר האבען געלאזען דיא פראָדוקציאָנסווייזע, אין אזא פּעריאָד, ווען פיר איהר איז נויטיג געווען א צענטראליזירטער שטאאט. דער קאפיטאליסט דארף האבען פערבינדונגען וויא ווייט ער קען נור. דא קויפט ער, דארטען פערקויפט ער, און אומעטום דארף ער עס זאל זיין דער זעלביגער פיר איהם גינס-טיגער געזעץ. דעריבער האט ער געשטיצט דעם אבסאָלירטן מוס (ד. ה. דיא אלייך-הערשאפט) פון דעם קייזער. וואס מעהר דיא רעגירונגס-בעאמטע פלעגען בעראבעווען דאס פאָלק, פלעגט פיר דיא קאפיטאליסטען זיין אלץ בעסער, ווייל דער נאנצער האנדעל איז געווען געפיהרט מיט צירונגען, וועלכע בלויז זיי פלעגען קענען קויפען. וואס ווייטער. דיא אינדוסטריע ענטוויקעלט זיך (איך זאג נאך א מאל, אז דער צושטאנד פון אינדוסטריע הייסט אייגענטי-ליך דער צושטאנד פון דיא אינסטרומענטען, האנד-עלסוועגען, מאשינען, שיפען א. ז. וו.) מוז דער קא-

זעכען זיינען געפאלען; יעדער האט שוין געקאנט האלטען וויא פיעל ארבייטער ער וויל, עקספלאַט אטירען זיי וויא פיעל נור מעגליך, מאכען וואס פאר א מין סחורה ער וויל, און פערקויפן איהר וואו ער וויל. מיט איין ווארט, עס איז מקוים געווארען, דער אידעאל, צו וועלכען דיא קאפיטאליסטישע קלאסע האט געשטרעבט, און וועלכען איהר עקאָנאָמיסט אדאָם סמיטה האט נאך פאר דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן אויסגעדריקט מיט דיא ווערטער: „ווען דיא רעניערונג וועט זיך ניט מישען אין דיא געדשעפטען פון יעדען מאן, וועט יעדער זעהן צו טאהן דאס בעסטע פאר זיך אליין, און ווען יעדער וועט טרייען פאר זיך, וועט דיא גאנצע געזעלשאפט זיין גליקליך.“ מיט איין ווארט עס האט זיך אנגעהויבען דיא עפאכע פון פרייע קאנקורענץ, און דיוע פרייע קאנקורענץ איז געווען זעהר גינסטיג פאר דיא ענט-וויקלונג פון דיא פראָדוקציאָנס-ווייזע. יעדער קאפי-טאליסט האט געוואלט פערקאפן דעם גאנצען מארק, אום דאס צו עררייכען, האט ער געמוזט ביליגער פראָדוצירען, און אום ביליגער צו פראד-צירען, האט יעדער געמוזט זוכען איינצופיהרען בעס-ערע מאשינען און עקאָנאָמיש איינצומיילען דיא אַר-בייט. עס האט זיך אין דער ווירקליכקייט אנגעהויבען א צייט פון ערפינדונג פון נייע מאשינען און נייע מיטלען צו דער פראָדוקציאָן. יעדען טאג קלערט מען אויס עטוואס א נייעס, עס איז געקומען אזוי ווייט, אז אין מיטען פון דיעזען יאהר הונדערט פלע-גען מאשינען בלייבען שטיין אין פעקטאריע, וואו מען פלעגט זיי מאכען, און עס פלעגט זיי ניט לוינען אבצוגעהמען, ווייל איידער זיי פלעגען נאך ווערן פערטיג, פלעגט שוין זיין א נייע בעסערע מאשין, אזוי האט דיא פרייע קאנקורענץ געטריבען דיא ענטוויקלונג פון דיא פראָדוקציאָנס-מיטלען אלץ ווייטער און ווייטער און איצטער שטייט זיא שוין אזוי הויך, אז, וויא א עסטרייכישער געלערנטער האט אויסגערעכענט, דארף יעדער מענטש ארבייטען בלויז פיער שטונדען טעגליך, אום צו האבען אלע לעבענסמיטלען, וועלכע ער דארף, אין דיא ערד ארבייט האט זיך אויך אריינגעריסען דיא פרייע קאנקורענץ, און האט צובראכען דעם דיקען שאלעכץ פון דארף, דיא מאשינען האבען איבערגעקערט

פראדוקציאָנסווייזע, דיא אויסגעוואקסענע אינדוסט-ריע, האט זיך שוין ניט געקענט איינהאלטען אין דעם אלטען פעקטאריען, אבסאלוטמיטישען שטאט. זיא האט איהם געמוזט צוברעכען, און אנשטאדט איהם אויפשטעלען דיא הערשאפט פון דיא בורזשואזיע. ריכטיג, דריקט זיך אויס לאספאל, ווען ער זאגט, אז אַרקרייט'ס וועב מאשינע, וועלכע איז ערפונדען געווארען אין 1757, האט שוין אין זיך געטראָגען דיא רעוואָלוציאָן. דיעזע מאשין האט שוין מיט זיך אליין געוויזען, אז דער אלטער פעאדאלער שטאט מוז פאלען, אז אזא מאשין קען ניט ארבייטען ביי דיא אלטע סיסטעם, וואו דיא קאפיטאליסטען האבען ניט קיין דירעקטע ווירקונג אויף דיא רעניערונג. און אזוי וויא קיין. נאך קען ניט אבהאלטען דיא ענטוויקלונג פון דיא פראָדוקציאָנס-מיטלען, וועט דיא אלטע געביידע געוויס איינפאלען, און אויף איהר פלאץ וועט אויפגעבויט ווערן א נייע אָרד-נונג, וועלכע וועט זיין גינסטיג און צוגעפאסט צו דיא ווירקונג פון דיא נייע מאשינען.

אט דאס איז דיא אורזאכע פון דיא פראנצויז-ישע רעוואָלוציאָן. דיא קאפיטאליסטען זיינען ארויף אויפ'ן פערד. זיי האבען גלייך בעשריינקט דאס שטימערעכט, און, ווען דאס פאלק איז געווארען צו פיעל צוהיצט, האבען זיי זיך אונטערגעגעבען אונטער דיא אייזערנע האנד פון סאָלדאט נאפאָליאָן, וועל-כער איז געווארען א קייזער פון דיא בורזשואזיע און האט דורכגעפיהרט אלע זייערע פאָרדערונגען. עס איז מערקווירדיג, אז, וואו נאפאָלעאָן האט נור געד-זענט, האט ער אימער געפאָרדערט דיא איינפיהר-ונג פון דיא „קאנטינענטאליסטישעס“, וועלכע איז בעשטאנען אין דעם, אז דיא איינגענומענע מלוכה פלעגט זיך פערפליכטען ניט אריינצולאזען ענגלישע סחורה. און דער זין פון דעם איז זעלבסטפער-שטענדליך: ענגלאנד איז געווען דער שטארקסטער האנדעלס קאנקורענט פיר דיא פראנצויזישע קאפי-טאליסטען.

אזוי האט זיך געענדיגט דער קאמפף פון דיא קאפיטאליסטישע קלאסע. דער נייער איבערבו פון דיא געזעלשאפט האט זיך פאלקאמען צוגעפאסט צו דיא נייע פארמע פון קאפיטאליסטישע פראָדוק-ציאָן. דיא פראדוקציאָן איז געווארען פריי; דיא

ווייזט שוין אָן, אז דער שאלעכץ פון פרייע קאנקור
רענץ טויג שוין ניט פיר דיא איצטיגע שטופע פון
דיא פראדוקצאָנסווייזע. דיא נייע היהנדעלע, דיא
נייע ענטוויקעלמע מאשינען-אינדוסטריע, פיקט שוין
דעם פיר איהר. אונזיצליכען שאלעכץ. דער קאמפף
פירט נייע פארמע פון אייגענטהום, וועלכע זאך זיך
צופאסען צו דיא נייע אינדוסטריע, ווערט אלץ העפ-
טיגער. ער כאפט זיך אויף אריבער אין אלע אנדערע
זייטען פון לעבען. אָט געפינט זיך א געלעהרטער
מאָרקס, וועלכער אנאליזירט דיא גאנצע סיסטעם
און דערגייט שוין מיט זיין שכל וואס פאר א נייע
פאָרמע עס וואלט פאסען פאר היינטיגע שטופע
פון פראדוקצאָנסווייזע. וואס ווייטער און ווייטער
דריקט זיך דיעזער קאמפף דייטליכער אויס אין לי-
טעראטור, אין דיא ראָמאַנען א. ז. וו. דיא ארביי-
טער, וועלכע זיינען דורך דיא עקאָנאָמישע סיסטעם
גופא צוזאמענגעקליבען מאסענווייז אין גרויסע
שטעט, אויף גרויסע פאבריקען, האבען דיא מער-
ליכקייט זיך בעסער צו אָרגאניזירען אין קאמפף מיט
דיא אלטע פאָרמע פון אייגענטהום. אזוי אבער וויא
זי ליידען אס מייסטען פון דעם ווידערשפרוך פון דיא
איצטיגע אינדוסטריעלע סיסטעם, אזוי וויא זייער
מאנען פיהלט מעהר פון אלעמען דיא רעזולטאטען
פון פרוואַט אייגענטהום, הויבען זי אלץ דייטליכער
און קלעהרער אָן צו בעגרייפן זייער קאמפף, און
דיא מיטלען וויא אס לייכטעסטען צו עררייכען דעם
זיענ. איבער דער גאנצער וועלט הערט איהר וויא
אלע ארבייטער אָרגאניזאציען שפּרעכען זיך יעצט
אויס אלץ שארפער און שארפער פאר דעם סאָציא-
ליזמוס, — אז דיא מאשינען זאלען איבערגיין אין דיא
הענד פון דיא ארבייטער גופא, זא דאס דיעזער ווי-
דערשפרוך זאל פערניכטעט ווערן. ביי דער קאפיטאַל-
ליסטישער סיסטעם געפינען דיא מאשינען אן אב-
האלט אין דיא ארימקייט פון דיא ארבייטער. דאן
וועט זיין אומגעקערט: וואס מעהר דיא מאשינעריע
וועט זיך ענטוויקעלען, וועט דער ארבייטער אלץ
לעבען בעסער און ווייניגער ארבייטען, און דיא
סאָציאַליסטישע פארמע פון אייגענטהום וועט שוין
ניט פאלען. אזוי וויא דיא פארצייטיגע קאמוניסטישע.
דארט פלעגט יעדער פויער דיינקען, אז אליין פאר
זיך וואלט ער אויסארבייטען א סך מעהר און בעסער,

קאפויר דיא גאנצע ערד ארבייט אינדוסטריע, און
אויך אויפ'ן לאנד געהן טאג פון טאג אין קאמפף
אונטער דיא קליינע בויערן, און אויף זייער פלאץ
טרעטען ארויף גרויסע קאפיטאליסטען, וועלכע בע-
ארבייטען גרויסע שטיקער לאנד מיט דיא גרויסע
מאשינען, און וועלכע האבען אויף אזא אופן צוברא-
כען דיא אבגעזונדערטהייט פון מיטעלעלטערישען
דארף.

איך האב דא דעם לעזער וועניג צו דערצהלען,
וויא עס האט זיך באלד ארויסגעוויזען, אז דיא
פראדוקצאָנסווייזע, וועלכע האט זיך אזוי פֿיין ענט-
וויקעלט אונטער דעם דעכעלע און שוין פון פרייע
קאנקורענץ, פון פרוואַט אייגענטהום, האט באלד
אנגעהויבען זיך צו פיהלען ענג, געדריקט, אונטער
דיא אלטע פארמע פון פרייע קאנקורענץ. דער הויפט
מאָרק איז געווארען ניט דיא ווילדע מענשען פון
ווייטע לענדער און ניט דיא הולטייסטווע פון דעם
האָרדאדעל, נור איינפאך דאס פאלק גופא, דיא
לאהנארבייטער אליין. צו דער זעלבער צייט אבער
האט דיא ענטוויקלונג פון אינדוסטריע געמאכט
דעם ארבייטער אלץ ארימער און ארימער, אום
ביליג צו פראדוצירען האט מען געמוזט אראברייסען
דיא ארבייטס-לוינען אדער איינפיהרען מאשינען.
איינפיהרען מאשינען הייסט אבער ארויסווארפען
אויפ'ן גאס טויזענדער ארבייטער, און לאזען זיי אהן
געגליכקייט עטוואס צו קויפען. דיעזער פאקט
בריינגט צו א געוואלדיגען ווידערשפרוך און א
קראַך, ווייל פון איין זייט טרייבט דיא קאנקורענץ
צו אלץ גרעסערע און גרעסערע מאשינען, און דאס
הייסט צו א גרעסערע צאל פון מיטעלסלאָזע אר-
בייטער, און פון אנדערן זייט מוז מען מיט דיעזע
נייע גרויסע מאשינען אנארבייטען אלץ גרעסערע
און גרעסערע בערג סחורות. און אזוי מאכט מען
און מען מאכט אָן וואארע, וועלכע עס איז ניטא
וועמען צו פערקויפען; אזוי קומען אָן קריזיסען, וועלכע
זיינען געווארען א שטענדיגע זאך אין איצטיגע
צייט. און דיעזער בילד, דאס פון איין זייט איז דער
מאָרק פול מיט סחורה, ביליגע און גוטע, און פון
אנדערען זייט שטייט דער הונגעריגער ארבייטער,
און קען פאר קיין פאל ניט געניסען דערפון, — דיע-
זער שרעקליכער בילד פון היינטיגע ציוויליזאצאָן

ווייך ער איז פלינקער וויא זיין שכל, און דעריבער פלעגט ער פאָרדערן מען, זאל איהם אליין אבטיילען א שטיקעל ערד, וועלכע ער זאל ניט דארפן אוועק-געבען נאכהער א אנדערען. אין דער צוקונפטיגער געזעלשאפט וועט זיין פונקט פערקערט. איינער וועט ביי דיא גרויסע מאשינעריי גאר ניט קענען אַר-בייטען, אלע וועלען מוזען ארבייטען צוזאמען און זיך טיילען מיט דיא פראָדוקטען סאָציאַליסטיש. צו זאמען מיט דיא נייע קאָלקטיוויסטישע פאָרמע וועט אויך אנקומען א נייע וויסענשאפט, א נייע פאָרמע פון רעגיערונג. עס וועט אנקומען א ריכטיגע דעמאָקראטיע, א ריכטיגע הערשאפט פון פאָלק, און ניט פון קאפיטאל. דיא וויסענשאפט וועט אויך ווערן א פאָלקס-וויסענשאפט. יעדער וועט האבען דיא מעגליכקייט זיך צו לערנען, צו ביילדען וויא פיעל ער וויל, און דיא נוצען פון דער וויסענשאפט, דיא ער פינדונג — צו אין טעכניק, צו אין היינעניע, צו אין מע-דיצין, וועלען גיין צום טובת הכלל און ניט צו גונס-טען פון בלוז דיעיעניגע, וועלכע קענען איהר קריגען מיט זייער קאפיטאל.

איך האב אין דיוען ארטיקל געזוכט צו בע-ווייזען זא קורץ וויא מעגליך וויא אזוי דיא ענטוויק-לונג פון דיא אינסטרומענטען האט געטריבען דעם גאנצן פון דער מענשיכער געשיכטע. איך האב בע-ווייזען וויא מיט דיא ענדערונג פון דיא עקאנאמישע סיסטעם בייט זיך אויך דיא רעגיערונג'ס סיסטעם, דיא רעכטע און פריויליגיען פון פערשידענע קלאסען;

ש. פעסקין.

און דאן?

(פאָרטזעצונג)

דיום, אז איך ברויך ניט איין מאל פיר אלע מאל אויפצוגעבען דעם ציעל פון מיין גאנצען לעבען, אז איך קען און מען ווייטער שטרעבען, זוכען, און אַר-בייטען — דער געדאַנק, ליבער פריינד, האט מיך גיטאָרקט און פון מיר געמאכט א נייעם מענשען. וואָרים, וויא קען מען דען לעבען אָהן א שטרעבען, אָהן אן אירעאל, אָהן א ציעל? וואס פאר א לעבען וואלט דאס דען גיווען, ווען עס זאל דערפון ארונטער

דער געשפרעך מיט'ן דאָקטאָר האט אויף מיר גיהאט א גוטע, אנגענעהמע ווירקונג. שוין געהענדיג א היים האב איך זיך געפיהלט מוטיגער און מיט מעהר האָפנונג. ניט דיא כימיע, זאנדערן מיין בוכ-האלטעריע איז שולדיג אין מיינע שמערצען; ניט מיין ליבענס-אָרבייט, זאנדערן מיין בעשעפטיגונג האט ער מיר גראטען איבערצובייטען. דער געדאַנק, אז איך מעג אלזא ווייטער פאָרטזעצען מיין שטר

פיוזש, אי מאראליש. ער האט גיהאט הונדערט מאל מעהר צו וואס צו שטרעבען, און לויט זיינע בעדירפֿ- ניסע נאך האט ער אָפּטער גיקענט זיין צופריעדען. אין אונזערע פעסט־רעדען צום אנדענקען פון דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן ווערט אפט געפרעגט, וויא האבען עס מעגשען גיקענט לעבען אונטערן קאפּיר טאָלזמוס? לעבער פריינד, וואס קען דען זיין איינ- פאכער, אדער לאגישער? זעלטען זייענדיג אים שטאנדע צו בעפרידיגען זייערע בעדירפֿניסע, האבען זיי געהאט צו וואס צו שטרעבען, וואס צו זוכען, וואס צו וועלען; זיי האבען געהאט צו ליעב וואס צו לעבען, דאס זעלבע איז אויך מיט מיר.

איידער איך האב גיענדיגט דעם אוניווערסיטעט האב איך אין מיין סטודיום געזעהן ניט מעהר וויא א פאָרבערייטונג צו שפעטערע ארבייט. דער ווייל האב איך געטאנצט, געשפרונגען, געכאכט, אמזירט זיך דיא גאנצע צייט; און האב אליין ניט בעמערקט, וויא ביסלעך־ווייז האט זיך אנגערוקט דער מאמענט ווען דער מענש פאנגט אן צו זוכען א זינען אין לעבען, און וויל, און מוז זיך געפינען א ריכטיגען, גאנצען ציעל, וואס דאס שטרעבען צו איהם זאל מאכען זיינע טעג און זיינע יאהרען אימער נייער, און פרי־ שער, און אינטערעסאנטער פאר איהם. אזא ציעל האב איך געפונען אין מיין געליעבטער וויסענשאפט. אין איהר האב איך געגריפען מיין לעבענס־אידעאל, פיערצען יאהר לאנג האט דער אידעאל פאר מיר גישיינט און מיך געקוויקט, און מיר אימער פרייליך צוגעליכטען אויף מיין לאנגען שווערן וועג פון חר- מישע ענטדעקונגען. פלוצלונג אבער בין איך קראנק געווארען. קענסטו דיר דענקען, לעבער פריינד, וויא מיין הארץ האט אין מיר געציטערט פאר שרעק טאמער וועט דער דאקטאר מיר הייסען אויפֿ- געבען מיין כימיע. איצט וועסטו שוין פערשטעהען פאר וואס דעם דאקטאר'ס ווערטער האבען מיר אריינגעגעבען א נייעם לעבען; איך מעג, אלוא, ווייטער שטרעבען, ווייטער זוכען! אימער פאָר ווערטס, פאָרווערטס! וויא זאל איך עס דיר זאגען, לעבער פריינד? געהענדיג אהיים האט זיך מיר עפעס — איך ווייס — געגלוסט ארומצוגעהמען און האלצען, און קושען א יעדען; איך האב עפעס גע- וואלט טאנצען, זינגען, שפרינגען....

גיריסען ווערען אָט דיא איידעלע, הערליכע צירונג, מיט וועלכער אונזער עקסיסטענץ קען ווערען בע- פונט און בעשיינט דורך דיא גאנצער, בעשטענדיגע שטרעבונג צו א זיעסען, ליכטיגען אידעאל? עססען זאָגאר דאס בעסטע, טרינקען זאגאר דאס גע- שמאקסטע, הערען מוזיק דיא געמליכסטע, אדער פערוויילען דיא שטונדען וויא אזוי מען וויל און ווע מען וויל — אין טעאטערע, אויף בעללער אדער אין אינטערעסאנטע לוסט־רייזען, — דאס אלעס, ליע- בער פריינד, ווייסטו אזוי גוט וויא איך, קען נאך ניט מאכען, אז עס זאל דיא ווערטא האבען צו לע- בען. דאס אליין איז בלויז דער היילער פונדאמענט, אהן וועלכען מען קען זיך ניט בעגיין; אבער דאס איז נאך ניט דאס לעבען. און וועמען פון אונז פעהלט דען דאס אלעס אויס? ווער פון אונז האט עס דען ניט ווען ער וויל און וויא פיעל ער וויל? סיי יונג, סיי אלט, אונטער אלע צושטענדע איז דאס יעדעס איינצעלנעם פון אונז איינפאך גאראנטירט פון דער געזעלשאפט אליין. דאס אלעס האב ען מיר; און וואס דער מענש האט, קען דאך איהם ניט בעפריי- דיגען; דאצו דארף ער דאך ניט שטרעבען, און אהן שטרעבען איז ניט דא קיין גליק. דאמיט, אלוא, וואס אונזער קאמוניסטישע אָרדנונג פערזיכערט אונז דעם פונדאמענט פון'ס לעבען, רייכט זיא ביי אונז אוועק א גרויסען וויכטיגען קוואל פון שטרעבען, ד.ה. פון גליק. אויף אזוי פיעל וויא פיעל דער סאָ- ציאַליזמוס זיכערט אונז אונזער עקסיסטענץ, פונקט אין אזא גראד שעפט ער אויס אונזער קוואל פון גליק און מאכט אונזער זעלע נאך דירסטיגער, און נאך שטרענגער טרייבט ער דעם מענשליכען גייסט צו וועללען, צו זוכען און צו ארבייטען פיר עטוואס בעסערעס, פֿינערעס און ערהאבענערעס. גרויס איז דיא גאטור; גרעסער אבער איז דער מענשליכער גייסט! טיעף זיינען איהרע סעקרעטען; טיעפער אבער גראבט דער פערשטאנד! פראכטפאל שוין זיינען איהרע וואונדער; אבער נאך וואונדערבארער און שעהנער און גרענצלאזער איז דער מענשליכער אידעאל! אבער וויא קומט מען צו איהם? טויווענדט מאל גליקליכער זיינען זיי געווען אין דיא אמאליגע צייטען, ווען זייער עקסיסטענץ איז זיי ניט געווען געזיכערט. דאן האט דער ארבייטער גיהונגערט אי

אבער ניט לאנג האט געדויערט מיין פרייד.
דער דאקטער האט געהאלטען וואָרט. איידער
איך האב נאך צייט געהאט איבערצוגעבען מיינע
ביכער דעם נייעם בוכהאלטער, האב איך שוין געקראָנען
צוגעשיקט דעם אַדרעס פון אַ פעקטאָרי, וועלכע
איז ניט ווייט פון דאנען. (ארום באַסטאָן זיינען
פאראן אייניגע קלייניקע העמדען-פאַבריקען, וואו
עס געהען קוים צו צוויי־דריי טויזענד מאשינען.) איך
האב אלץ ניט געברויכט צו פערלאזען מיין היים,
צו וועלכער איך בין אזוי צוגעוואוינט, און זוכען זיך
א נייע הויז. דאס איז נאך ניט אללעס. פון דער
„פראגע־פּאָרע“ האבען זיין מיר צוגעשיקט דעם
אנטווארט, אז אין דער פאַבריק, וואו איך האב
געדארפט אנקומען, זיינען דיא ארבייטס שטונדען
פון צוויי ביז פיער נאך מיטטאג. קען איך, הייסט
דאס, וויא אימער פערבריינגען דעם פריה־מאָרגען
אין דער לאַבאָראַטאָריע, און מיין שטודיום ווערט
זאגאר אויף איין האר ניט געשטערט. נאטירליך, בין
איך געווען צופרידען. דאך איז מיר אבער ניט געד
ווען אנגענומען דאס וואס איך וועל ארבייטען נור
פיער טעג אין דער וואך אנטשטאט זעקס. דאס,
האב איך געוואוסט, וועט אריינברענגען א געוויסע
אונגלעכקייט אין דער ארבייט און וועט פיעלייכט
שטערען דיא איבריגע אין פאַבריק. און וועמען איז
עס אנגענומען צו מאכען אן אנדערען אונגעקוועם?
עס איז ניט גוט, ליעבער פריינד, צו זיין ניט געזונד.
אבער וואס האב איך געקענט טהון? אין א וואך
ארום בין איך שוין געווען מעהר אדער וועניגער גוט
איינגעאיבט אין דער ארבייט, אבוואהל איך האב
נאך געארבייט עטוואס לאנגזאמער וויא דיא אנד
ערע.

וויא איז עס מיר צוגעגאנגען אין פאַבריק? וויא
האט עס דען מיט מיר געוואלט צוגעהן? דעם טאג,
וואס איך בין אנגעקומען צו דער ארבייט, האט מען
מיר באלד אונטערוזכט דיא אויגען, געפרובירט דיא
ברוסט, כדי דער פאָרמאן זאל וויסען וואס פאר א
פלאץ מיר צו געבען. מיט מיין לעהרער בין איך
שנעל בעפריינדעט געווארען. באלד האב איך מיר
ערווארען נייע בעקאנטשאפט, נייע פריינדע, פיעל־
לייכט האבען זיי צו מיר געוויזען א ביסעלע מעהר
אויפמערקזאמקייט, ווייל זיי האבען פערשטאנען, אז

ס'האט געדארפט זיין א רעגולער מיטינג. נון,
וואלט עס געווען נויטווענדיג, אז איך זאל זיין אויף'ן
מיטינג, וואלט איך אַרשטייגער שוין ניט געקוקט
דארויף, וואס דאס איבערנעכטיגען אין באַסטאָן
וואלט מיר פיעלייכט פון דאס נייע אויפגעריהרט
מיינע גערווען, ווייל איך וואלט געוויס ניט געקענט
איישנלאפען אין א נייעם פלאץ. אבער אין דיא
טאנעס־אָרדנונג האב איך מייסטענס געפונען אלץ
קלייניגקייטען, וויא, צ. ב. וואס פאר א מעלאָדיען
זאלען געשפיעלט ווערען אין פאַבריק אין דער צייט
פון אברוהען זיך; אדער ווער עס זאל איבערבייטען
דיא געפאַרבעטע שויען, ווען מיר ארבייטען דיא קאָ-
לירטע וואָלל אדער זיידענס; אדער, ווען דיא ארבייט
זאל אבערשטעלט ווערען אויפ'ן גאנצען זומער; און
נאך פיעלע אנדערע זאכען, וויא, צ. ב. געוויסע ענ-
דערונגען אין דיא קאלטע און הייסע וואַנעס, נייע
קאָרפּעטס, פרוכטען און וויין נאך דער ארבייט, און
ו. ו. נאטירליך, עס זיינען אויך געווען אייניגע אינ-
טערעסאַנטע פונקטען, אבער אלץ אזוינע, איבער

זאלען קענען ארויסקומען אזוי פיעל אונגעווענהליכע שמערצען אי פיר מיר, אי פאר אנדערע.

אויף מאַרגען בין איך אויפגעשטאנען פריש, געזונד און פרייליך. איך האב זיך געפיהלט זעהר גוט. אין מיין בריעף-קאסטען האב איך טאקי געפר גען א פולען ליסט פון דיא בעשליסע פון דער לעצטער טער פערזאמלונג. פונקט פאר פונקט איז דיא טאג-געס-אָרדנונג בעריהרט געווארען. אלעס אזוי דייט-ליך, קלאר, איינפאך, אז מיר איז ניט געבליבען וואס נאכצופרענען. אלעס ריכטיג: מיט'ן זיענעל, אונטערשריפט א. ז. וו. (איך שרייב דיר דאס אלעס, ליעבער פריינד, כדי דא זאלסט פארשטיין וואס ווייטער קומט, און וויא אזוי איך בין אזוי מיאוס אריינגעפאלען). פרעג איך דיר, וואס פאר א רעזאן האב איך געהאט צו דיינקען אז דא איז עפעס דא א פעלער. און נאכ'ן רוהיג בין איך מיר געפאהרען צו דער ארבייט אין דער צייט. עס איז נאך געווען איי-ניגע מינוטען צו צוויי אז איך האב זיך געזעצט צו דער מאַשין. דער שכן מיינער, מיט וועלכען מיר האבען זיך אזוי גוט בעפריינדעט, האט מיר נאך מירליך בעגריסט.

„איחר נעמט זיך צום זיימען?“ האט ער מיר געפרעגט. זיין פראגע האב איך נור געקענט פאר-שטיין אין דעם זינען, אז עס איז נאך צו פריה. אבער האט זיך עס מיר נור געחלום'ט, אז ער וויל פון מיר פערבראנען דיא ערשטוינונג, מיט וועלכער ער האט געקוקט אויף מיין געהמען זיך צו דער אַרבייט, אדער איז עס טאקי ווירקליך געווען אזוי?

„וואס איז דען?“ האב איך געזאגט — „אה, גאר ניט, געוויס גאר ניט, איך האב נור אזוי גער-פרעגט,“ האט ער מיר געענטפערט עפעס מיט א צו וויכען טאָן פון ענטשולדיגונג. ער האט מיר אַנ-געוויזען אויפ'ן זייגער, און גלייך אויף דער שמעלע האט ער זיך עפעס גענומען זוכען אין זיין מאַשין קאסטען מיט צו גרויסע היילעניש — פונקט וויא ער וואלט דארט עטוואס פערגעסען.

וואס איז דא אזוינס? וואס זאל דאס אלעס בעדייטען? ווארום איז ער, דאכט זיך, רויט געווארען ווען ער האט מיר אָנגעצייגט אויפ'ן זייגער? אדער דאכט זיך עס מיר נור אויס אזוי? טאָ ווארום-זשע

וולכע איך וואלט סיי-וויא-סיי ניט געקענט שטימ-מען, ווייל איך פערשטיי נאך ניט אזוי גוט דעם פאך. איין פונקט איז אפילו, געווען אזוינער וואס איך האב שטארק געוואלט וויסען; אבער צו ליעב דעם האב איך ניט געברויכט צו זיין אויפ'ן מיטינג. דאס איז געווען אזא מין זאך: א געוויסער מאַסקווער אינזשענער, וואס נייט אויך ביי העפדער, האט אויסגעטראכט א נייעם זיימער, וועלכער קען אויף אריינגעבראכט ווערן אין אלע סאָרטען שניידעריי, וואו נור מע דאַרף מאכען פארמאכטע נעהט. מען דענקט, אז דורך דעם זיימער זאלען אין שניידער-פאך פרייגעזעצט ווערען העכער וויא 50,000 פער זאָן; דאס, נאטירליך, איז א גוט שטיקעל נייעם פאר דיא קוילעך-גרעבער. זיין האַפּען, דורך דיא נייד-זונגע-קומענע קרעפטען אים שטאנדע צו זיין צו פערקלענערען דעם ארבייטס-טאג אויף 10 מינוט אים וועניגסטען, און, אזוי וויא זייער טאג איז נור אנדערהאלב שטונדען, דענקען זיין איהם צו פער-גרעסערן נאך אויף פינף מינוט, און דאביי צו גע-ווינען א גאנצען טאג ארבייט אין דער וואָך. מיט וואָך ווילען זיי מאכען פיר נאָך א זאָנטאָג. דאס אלעס קען אבער נאך ניט בעשטימט ווערען ביז אונזערע עקספערטען וועלען ניט אריינבריינגען זייער מיינונג איבער'ן נייעם זיימער, און ביז מיר וועלען ניט מאכען דיא נויטיגע איינאָרדנונג אין פאַבריק, אז מיר זאלען קענען פריזעטצען אייניגע פון אונ-זערע, אום זיי זאלען קענען גיין צו דיא מינען אַרבייט. אום דיא זאך בעסער צו אראנזשירען, האבען מיר איינגעלאדען א קאָמיטע פון'ם צענטראַל ביורא פון קוילעך-ארבייטער, אום מיט זיי זיך צו בעראַטען ווענען דער צאהל פון הענד וואס זיין ער-ווארטען פון אונז. דאס אלעס איז טאקי זעהר וויכטיג. אבער האב איך דען ניט געוואוסט, אז נאך מאַרגען אין דער פריה וועל איך שוין אין מיין בריעף-קאסטען געפינען א פאָלשטענדיגען בעריכט איבער דעם? איך האב זיך דעריבער בעשלאסען בעסער צו פאהרען אהיים און ניט צו קומען אויפ'ן מיטינג.

אך, ליעבער פריינד, מיר האט זיך נאר קיין מאל ניט גיחלום'ט, אז פון אזא געוועהנליכען מיטינג

מאמענטאן איז מיר קלאר און פרייליך געווארען אויפ'ן הארצען: געוויס, איז מיין צווייפלען און מיין נעם א מיטמענש ניט מעהר וויא דיא שוואכקייט פון מייע צורודערטע געווען. אך, פריינד, דוא זאלסט וויסען וויא אין איין אויגענבליק האב איך זיך גאר אין גאנצען בערוהיגט. ווער מיר חימיע! וואס מיר בעמיע! אויסגעמארטערט פון א גאנצען טאג נארישען דענקען, בין איך, גלייך איינגעשלאפען גע-ווארען, וויא א געהרג'טער. אבער אויף מארגען האב איך זיך ווידער דערמאנט אן דעם אלעמען, און מיר איז ווידער קאלט געווארען אויפ'ן הארצען. בין איך דען אזוי שטארק געווען, אז איך זאל קענען אויפ-גערענט ווערען פון — פון „גאר ניט“? דא מוז דאך עפעס זיין! און מיך האט געצויגען שנעלער צו גיין צו דער ארבייט. אין דער לאבאָראַטאָריע האב איך שוין גאר ניט ניקענט אויפגאהן; לעזען האב איך אויף ניט געקענט; און קוים האב איך זיך דערשלעפט צו דער מינוט, ווען עס איז צייט גע-ווארען צו פאהרען נאך באסטאָן.

ניט לייכטער איז מיר געווען אין פאבריק אויך דיעזען טאג. איך האב בעמערקט — און דאס מאל שוין גאר אהנע צווייפעל, — אז פיעלע, פיעלע, ווען ניט אלע, וואס ארבייטען מיט מיר אין דעם זעלבען זאל, זיינען צו מיר געווארען אונגעוויינליך גוט, אויפגעקראמט און העפליך; פריינדליכער וויא אימער; בעסער וויא צו אלעמען; און האבען צו מיר גערעדט מיט אזא ווייכע, בערוהענדע, לאס-קאווען טאָן, און מיט אזוי פיעל סימפאטיע, אז איך האב מיר גאר אנדערס ניט געקענט רעכענען וויא, אז איך בין א געפעהרליכע קראנקע אדער — ווער ווייט? — א — א געפעהרליכע פערברעכערין, און זיי האבען מיטלייד מיט מיר... אך, ליעבער פריינד! ווען איך האב צום ערשטען מאל געמיינט, אז איך האב ענדליך עררייכט דעם ציעל פון מיין לעבען, און דערפון האט זיך גאר אויסגעלאָזט א פאָלישע איללוזיאָן, האב איך געדיינקט, אז איך לייד שוין; ווען צום ערשטען מאל בין איך קראנק געווארען, און מיין קאָפּ האט געשמערצט, און מיין האַרץ האט געקלעמט, און עס איז מיר געווען פינסטער אין מייע אויגען, און אין מיין זעלע איז געווען א וויסענדיש, האב איך געדיינקט, אז איך לייד שוין.

זיין ערשטווינג, ווען ער האט מיך דערזעהן נעמען זיך צו דער ארבייט? ווארום-זשע זיינע צו האסטניגע „גאר ניט, גאר ניט“ גלייך וויא ער וואלט מיר דאן אנגיציגט א שלעכטע בשורה, און וויא ער וואלט זיך געוואלט פארבאפען וויא אס שנעלסטען כדי מיך ניט איבער צושרעקען? וואצו דער טאָן זיינער פון ענטשולדיגונג? אדער האט זיך עס מיר אלעס נור אויסגידאכט און עס איז געווען ניט מעהר וויא א חלום? אבער זיין פרוצולונגער אוועקקערען זיך פון מיר; זיין אפהאקען אונזער געשפרעך מיט איין קלאפ; זיין אנפאנגען זוכען אין דער מאשין ווען איך רעדט צו איהם; — איז דאס אויך ניט מעהר וויא אויסגעדאכט? אָה, ניין, ניין! דא מוז עפעס זיין. אבער וואס? וואס קען דא זיין? „פרעגען איהם?“ „גאר ניט, גאר ניט“ האט ער דאך מיר שוין איין מאל גיזאגט; טא וויא קען איך פרעגען נאך א מאָל? דאס וואלט דאך הייסען איהם חושד זיין אין זיינע ווערטער, צו צווייפלען אין זיין אפגעהערציג-קייט. און, ליעבער פריינד, אויסער אין ראמאנען אדער טראגעדיען, טרעפט זיך דען, אז מען זאל דארפן וועמען עס איז חושד זיין אין אירגענד וועלכע הינזיכט? אין מיין לעבען קומט עס מיר פאר דאס ערשטע מאל. קענסט זיך שוין דענקען, וויא קליינליך, וויא ניעדעריג איך האב ביי זיך אליין אויסגעוויזען, אז איך האב געפיהלט, אז איך צווייפעל אין אן אנדערענס ווארהאפטגיגקייט. מיין געזיכט האט מיר איינפאך געברענגט פאר שאנדע און מיין מויל האט זיך מיר פערמאכט; א ווארט האב איך ניט געקענט זאגען אום צו בעטען זיין ענטשולדיגונג. און וויא פערשטיינערט בין איך געזעסען ביי דער ארבייט. צוויי לאנגע שטונדען בין איך אזוי גיזעסען און האב אלץ געטראכט, וואס זאל דאס אלעס בעדייטען? און ערשט שפעט, שפעט ביי דער נאכט, שוין לאנג נאך דער ארבייט, אז איך האב שוין צום הונדערטען מאל צו זיך אליין געזאגט, אז איך האב נאך ניע אין מיין לעבען ניט געפיהלט עטוואס עהנליכעס, איז מיר צום ערשטען מאל אנגעקומען דער געדאנק (ווארום איך האב עס פריהער ניט געטראכט, ווייט איך ניט) אז ס'איז אויף צום ערשטען מאל, אז איך בין קראנק, און אויף צום ערשטען מאל, אז איך בין איינעם חושד.

צופעליגער ווייזע, אנגעקומען וויא צוויי פון אונזער שאפ האבען אָט ערשט דערמאנט מיין נאמען. אבער וויא זיי האבען מיך נור דערוועגן זינגען זיי באלד אנשווינגען געווארען. דא האב איך שוין ניט געקענט מעהר אויסהאלטען. „איהר מוזט מיר זאגען וואס דא איז אזוינס!“ האב איך אויסגעשריען, און גרייפנדיג איינעם פון זיי ביי דער האנד, אין מיינע ווערטער איז זיכער געווען מעהר געבעט וויא פאָר דערונט.

דער מאן, וועמענס האנד איך האב געהאלטען, איז געווארען אנגעצונדען. ער האט אבער ניט גע'רעדט דאס אנדערע ווארט, און געזענענדיג זיך/מיט זיין פריינד, האט ער מיך גענומען געארמט און איז מיט מיר אוועק מיר אלעס צו ערקלערן.

נון, ליעבער פריינד, וואלסטו געווען א העמדעך נייער, וואלט איך דיר געקענט געבען אלעס צו פערשטעהען. ס'איז גענוג דיר צו וויסען, אז פון דעם טאג נאך דעם מיטינג, האב איך מיר קאלטבלוטיג און גאנץ רוהיג געשטערט אין זייער ארבייט א קימא'ל פון עטליכע און דרייסיג פערזאן.

— אבער וויא איז דאס מעגליך? האב איך אויסגעשריען מיט פערדרוס און מיט ווייטאג. — מיר האבען געפרעגט ביים פאָרמאן צו ער האט אייך צוגעשיקט דיא ליסטע פון דיא בעשליסע, און ער האט געענטפערט יא.

— אבער אין דיא בעשליסע איז ניט געווען דאס מינדעסטע, פון וועלכען איך וואלט זיך געקענט מער קען וועגען דיא ענדערונגען, פון וועלכע איך הער ערשט יעצט פון אייך צום ערשטען מאל. וויא מיט א קויל אין הארצען, האבען דיא ווער-טער אויף איהם געווינקט. ער איז געווארען בלאָס וויא דיא וואנד. אייניגע סעקונדען לאנג האט ער ניט געקענט ארויס רעדען א וואָרט.

— ליעבער פריינד, — האט ער צו מיר געזאגט ווען ער איז ענדליך געקומען צו זיך, — דיא ליסטע האט איהר געוויס. ברענגט זיא מיר מארגען, איך וויל זיא זעהר זעהען.

אז איך בין אויף מארגען געקומען צו דער אַר-בייט, איז ער שוין געזעסען אין זאל און האט גע-וואָרט אויף מיר. איך האב איהם גלייך דערלאנגט דיא ליסטע. מיט ציטערנדע הענד און מיט א

אבער דאס איז נאך געווען רוהע און פערגניגען אין פערגלייך מיט דעם אונערטרעגליך שרעקליכען שטורם פון יסורים און פערצווייפלונג, וועלכער האט אויסגעבראָכען אין מיין פערמאטערטע ברוסט און האט זיא אָהן רחמנות געריסען אויף שטיק'שטיק'לעך.

„געפעהרליך: קראנק“ אדער „א פערברעכע-רין“?....

דאס ערשטע בין איך ניט: דאס האט מיר דער דאָקטאָר אליין געזאגט. אַלזאָ —

יא, ליעבער פריינד! איצט איז שוין דאס אלעס, אלעס פאָריבער. אבער ווייסטו דען, וואס דאס הייסט, דער געדאנק ווערט פערנלייווערט, און דאס הארץ ווערט מיט איין מאל פערקלעמט, וויא מיט אייזערנע צוואנגען, און עס ווערט געדריקט וויא אונ-טער א טויערנדיגן האַמער! — אָט אזוי האב איך געפיהלט! — ניין, ניט געפיהלט — אָט אזוי האט עס מיר געפילעט דעם מוח, ווען פון „געפעהר-ליך-קראנק“ און „א פערברעכערין“ האב איך דאס ערשטע ניט געקענט אויסווייזען.

וויא אזוי האב איך דורך געלעבט דיא עטליכע טעג? דערצו דארף מען א שעקספיר אדער, נאך בעסער, אונזערן א פסיכאָלאָג, ער זאל עס ער-קלערען אדער בעשרייבען...

אבער מיט וואס האב איך געזונדיגט? בין איך א פערברעכערין, דארפן זיי דאך מיך באלד אב-שטעלען און ניט דערלאזען, אז איך זאל ווייטער קענען טהון שאַדען. אה, איך פערשטיי! זיי מיינען, אז זייענדיג ניט געזונד, מיסברויך איך דיא פריווי-לעגיאום וואס א קראנקער האָט ביי אונז און זיי קענען דא גארניט טהאן ביז זיי וועלען ניט אויסגע-פינען צו מיין מיסברויכען איז דער רעזולטאט פון מייין שלעכטען ווילען אדער פון מייין קראנקהייט. פון א שלעכטען ווילען, ווייס איך, קען דא קיין ריידע זיין. בין איך, אַלזא, אזוי קראנק, אז איך ווייס אליין ניט וואס איך טהו. און קען זיך אויף מייין אייגענעם פערשטאנד ניט פערלאזען? אה, וויא האלט מען דאס אויס? וואס זאל איך טהון? איך מוז מאכען אַין ענדע־דערפון, איך מוז אויסגעפינען וואס דא איז אזוינס.

דעם זעלבען טאג, נאך דער ארבייט, בין איך

אבער ווער האט עס געקענט ארבייטן!
געדענקסטו, לעבער פריינד, וואס עס האט זיך
מיט 15 יאהר צוריק געטראפן אין בערלין? גע-
דענקסטו וויא דא פאלשקייט פון יענעם אונגליק-
ליכען האט אויפגעהערט דא נאנצע וועלט?
געדענקסטו, וויא שווער ס'איז אונז געווען פאָרטצו-
זעצן אונזער שטודיום? אונז, יונגע אונערפאָהרענע
קינדער, האט זיך דאן געוואלט זיין אין בערלין אום
מיט אונזערע אייגענע אויגען צו זעהן וויא א מענש
מאכט עס א פאלשקייט. וואס פאר א מאַטיווען
קען ער האבען דאבין? אונז האט זיך דאן שטארק
געלוסט פון דער נאענט צו בעטראכטן אזא
מערקווירדיגע, זעלטענע פסיכאלאגישע ערשיינונג.
גלויב-זשע מיר, טהייערער פריינד, אז פיר אלע
ענדטעקונגען אין דער פסיכאלאגיע וואלט איך ניט
געוואלט נאך א מאל איבערלעבען דאס, וואס מיר
האבען געפיהלט אין דא עטליכע שטונדען ביז אויף
דער נאכט נאך'ן מיטניג.

ביי דער ארבייט זיינען מיר געזעסן וויא גע-
פאנגענע. דא פרוכטען וואס מען האט אונז דער-
לאנגט, האט קיינער ניט אנגעהערט. דעם וויין
האבען נאך אייניגע פערזוכט, און ווען ניט דער גע-
דאנק, אז דא פויזשע ארבייט ביים מאַשין וועט
אונז העלפן געלאסענער צו בעטראכטן וואס עס
וועט פארקומען אויף דער נאכט, וואלטען מיר זיכער
איין מינוט ניט געבליבען אין פאָבריק. דא פיער
ווענט האבען אונז געשטיקט; יעדען האט זיך גע-
וואלט אויף דער פרייער לופט; יעדער האט גע-
גערט צו בכייען אליין מיט זיינע אייגענע געדאַנ-
קען.

אהיים, קענסטו פערשטיין, בין איך שוין ניט
געפאהרען. איך בין אוועק צום וואסער, און זיך גע-
נומען א שיפעלע, און האב זיך אוועקגעלאזט אויף
דא ברייטע, גרויסע כוואַלעס פון'ס ים. דעריס
איז געווען פונקט אזוי אונרוהיג וויא מיר אויפ'ן
הארצען; און איך האב געמוזט עפענען דעם קראַן
פון'ס בוים-אייל, און, געוויקט פון דא געשטילטע
כוואַלעס, האב איך מיך גענומען צום דענקען און
טראכטען...

איך בין ניט קיין פסיכאָלאָג; איך קען דיר ניט
בעשרייבען וואס מיינע געדאַנקען זיינען געווען. זאל

בלייבען געזוכט האט ער זיך גענומען צום לעזען.
שנעל זיינען זיינע אויגען איבערגעלאפן דא
ערשטע פונקטען; באלד האט ער איבערגעמישט
דאס ערשטע בלעטעל; — פלוצלונג האט ער זיך
א כאַפּ געמאַן מיט דער האנד אן זיין שטוהל;
וויא איינער וואס האלט ביים פאלען. זיינע אויגען
האבען אנגעהויבען פינקלען, און פון זיינע ליפּען,
קוויטקוים וואס צום דערהערען, האבען זיך ארויס-
געמורמעלט דא פאָלגענדע ווערטער:

— א פערברעכער! אָה, ס'איז אומעגליך!

וויא א שבור אדער א משוגע'נער האט ער זיך
אוועק געלאזט איבער'ן זאָל. אן מיר האט ער אין
נאנצען פערגעסען. ער, איז אוועק צו אונזער פאָר-
מאן, און, אהן ווערטער, האט ער איהם-מיט'ן פינגער
גער אנגעצייגט אויף איין ארט אין דער ליסטע.
וואס דער פאָרמאן האט אויף דעם געענטפערט,
האב איך ניט געקענט הערען. אבער, אז ער איז
געווארען בלאַס, האב איך געזעהען, אין דער מינוט
האבען אנגעהויבען צו גיין דא מאַשינען. אבער באלד
האבען זיי זיך ווידער געשטעלט. און אויף דער ארקע,
איבער'ן גרעסטען שפיגעל אין זאָל, האבען זיך בע-
וויזען דא פיעל בעדייטענדע ווערטער: "עקסטרא
פערזאמלונג." ביי יעדען אין דא אויגען האט גע-
שיינט דא אונרוהע און אַנגסט וואס דא ווער
טער האבען ארויסגערופען אין געדאַנק, אין זאָל
האט געהערשט דא שטילקייט פון א בית עולם.
און וויא פון א קבר. האט איינער אויסגערופען מיט
א ציטערענדער און פערשטיקטער שטימע: "איך,
בענעדיקט פרידמאן, בעשולדיג דעם פאָרמאן אין א
פ — פא — אַלש — קייט!" מיט איין זיפּין,
וויא פון איין פערוואונדעטעס הערן, האט זיך
ביי אלעמען ארויסגעריסען דא איינצעלנע זילבע-
"אָד!" און אלעס איז ווידער טויט-שטיל געבליבען.

— "איך פאָדער א סעקרעטנעם קאָמיטעט,"
האט זיך דערהערט דעם אונגליקליכען פאָרמאן'ס
אַנטווארט.

דאס האבען מיר איהם, נאטירליך, איינשטימיג
בעווייליגט.

באלד האט ער אבגעגעבען זיין שטעלע דעם
אַסיסטענט פאָרמאן, און האט זיך געזעצט צו דער
מאַשין פון דעם נייעם אַסיסטענט.

אזו שוין געווארען גאנץ פארנאכט. עפעס האט מיר דער פארק אויסגעזעהען ניט וויא אימער; קיין שפאצירענדע זיינען אין איהם פאסט ניט געווען. ווארום? אס אנפאנג האב איך עס גאר ניט געקענט פארשטיין. אבער אז איך בין שוין צוגעקומען גאנץ נאהענט צו אונזער טעמפל-געביידע, אזו מיר דיא טרויעריגע אורזאכע דערפון גלייך ערקלערט געווארען. דער פרישער פריהלינגס ווינד האט אויף א מאל מיט זיין לייכטען הויך אויפגעהויבען דיא צוויי לאנגע, שווארצע בענדער, וועלכע מען האט אויפגעהאנגען פאר דער טהיר, אום צוריק צו ווייזען מעגליכע בעזוכער פון אונזער פערזאמלונג. מיר זיינען שוין אלוא געווען אונטער דעם פינסטערען שאדטען פון'ס שאנדקלאץ, וועלכע דאס פערברעכען אין אונזער מיטע האט איבער אונז אויפגעשטעלט. דיא צוויי שווארצע בענדער פון טרויער זיינען געווארען צוויי טיעפע וואונדערן אין מיין הערץ; באלד וועט ביי א מענשען צוגענומען ווערען דאס איינצעלנע וואס מאכט איהם פאר מענש, — זיין עהרע. איך בין אריין אין פערזאמלונגס זאל. דיא זויבערע ציערונג און קינסטליכע בעפוטצונג פון'ס זאל האט מיר עפעס איצט אויסגעוויזען וויא ניט אס פלאץ. פלוצלונג האבען מיינע אויגען דערוועהן דאס וואס איך האב נור אין טהעאָריע געוואוסט, אז דאס עקסעסירט: אויף דעם פלאץ פון אונזער רויטען טוך, אויף וועלכען עס געפינט זיך א בלאָזער אויפטרופט: „דער מענש איז דיין ברודער, און דיין ברודער איז א מענש“ — איז גע- האנגען דיא שרעקליכע שווארצע ברעט, און אויף איהר אויסגעקריצט דיא ווערטער: „שולדיג איז דיא געזעלשאפט, ניט דיא פערזאן.“ זיינען מיר שולדיג? איז ער שולדיג? „דער מענש איז דיין ברודער, און דיין ברודער איז א מענש“ איז ער א מענש? אף, וויא לעבט מען שוין איבער דיא אייניגע שטונדען! אויף אלע געזיכטער איז געווען דיא זעלבע פורכט, דיא זעלבע אנגעסטען, דער זעלבער וואונש עס זאל שוין אלעס פאָריבער. מיר זיינען געזעסען ניט טויט, ניט לעבעדיג.

ענדליך האט מען געעפענט דעם מיטינג. באלד זיינען נאמינירט געווארען און ערוויילט געווארען

דיר דער ווינד, וואס האט מיט זיינע קיהלענדע קושען בערוהיגט מיין ברענענדען מוח, זאגען וואס מיין הארץ האט געפיהלט; זאל דיר דיא עלעקטרי- ציטעט, וועלכע האט מיך געטראגען איבער'ן גרויסען ים — זאל זיך דיר זאגען וואהין מיינע טרויעריגע געדאנקען האבען מיר פערטראגען.

זאג'ן אונגליק! זאג'ן אונגליק! א מענש זאל בענעהען אזא פערברעכען! א שווינדעל! וואלט ער ערמאָדעט א מענשען, וואלט מען געקענט פערשטיין, אז ער איז געווען ניט-גאָרמאל, קראַנק, אדער אז א שרעקליך גרויסע ליידענשאפט האט איהם גע- טריבען דערצו. וויא זעלטען מאָרד איז, וויא אונז מענשליך עס איז, קען מען דאס נאך פערשטיין. אבער א שווינדעל? עפעס קומט דאס אויס אזוי ניעדריג, קליינליך; עפעס אזוי מיאוס און עקעל- האפט, אז דער מענש פאלט ביי זיך אליין אראפ און עס פיהלט זיך, אז ס'איז גאר א שאַנדע צו זיין פון דער קרוין דער נאטור. און מיר איז געווארען ביטער און שענדליך, פאר זיך און פאר אלעמען.

איך בין ניט קיין פסיכאָלאָג. אבער אין איין זאך, האב איך זיך איבערצייגט: טרערען, מיין טהייערער פריינד, זיינען ניט בלויז צו בענעצען דאס אויג, אז עס זאל בעסער זעהען, זיי לייסטען אונז א פיעל וויכטיגערע דיענסט; אין זיי ווערט דאס הארץ צוגאנגען ווען ס'איז פערשטיינערט; מיט זיי ווערען דיא געדאנקען געלאָשען, ווען דער מוח ברענט.

און דיא הייסע טרערען פון מיינע אויגען, און דער קאלטער בלאָזען פון'ס ווינד; דער טרוקענער בעשגוס פון מיין וויקען און דיא נאָסע כוואָליעס פון'ס ים האבען מיך ענדליך אויפגעמונטערט אויף אזוי פיעל, אז איך האב געקענט זיין זיכער, אז צו דער פערזאמלונג וועל איך קומען רהיג גענוג און בעטראכט גענוג, אז דורך מיין האסטיגקייט זאל דעם אונגליקליכען בעשולדיגטען ניט געטאָן ווערען קיין אונגערעכטיגקייט. איך האב, אלוא, שוין גע- מענט גיין אויף'ן מיטינג. אויף'ן וועג האב איך איר בערגעכאפט א ביסעל פייגעך-איך-מילך, גענומען א וואַנע און צורפוס בין איך אוועק צום לאָקאַל.

האט מיר לאנג גענומען דער וועג? אז איך האב ענדליך דערוועהן דעם ליעבליכען פארק, אין מיטען פון וועלכען עס שטייט אונזער מיטינג-לאָקאַל.

קיסטליך דער מיט בענוצט. זיי האבען איבערגע-
שמועסט מיט'ן פארמאן, און ער האט פאר מיר
ספעציעל געמאכט א פאלשען בעריכט. און אום
איך זאל אבער ניט געוואהר ווערען, האבען זיי בע-
שלעסען דאס צו האלטען אין געהיימניס. יא, ליע-
בער פריינד, זייער פלאן האט גוט געווינקט: איך
האב מעהר וויא צוויי וואכען ניט געטראכט פון
מיין חימיע. אבער קאמפישער פאר אלעס איז גע-
ווען דאס, וויא אזוי איך האב אבגעדאנקט דעם
פארמאן. איך בין געווען רויט און בלאס, און איך
האב ניט געוואוסט וויא מע רעדט אויס א ווארט,
אדער וואו איך זאל אהין טאן מייע הענד. ווארים,
ווען טרעפט זיך עס, אז איינער זאל בכוח זיין צו
טהן דעם אנדערן א ריכטיגע טובה?

אזוי האט זיך געענדיגט דיא פערזאמלונג, און
מיט איהר אויך מייע יסורים און מייע ליידען.
מיין געזונד האט זיך שוין פיעל פערבעסערט, און
מייע געווען זיינען געשטארקט. דיא העמערען
נייעריי וועל איך שוין ניע אויסבייטען, סיידען, נא-
טירליך, אויף דער קורצער צייט ווען עס וועט אנ-
קומען מיין רייע צו גיין צו דיא אונאנגענהמע אר-
בייטען. דער דאקטאר האט מיר באלד נאך דעם
ערלויבט צו ארבייטען אלע זעקס טעג. יעצט קען
איך שוין מיט נייע, פרישע קרעפטען געהמען זיך צו
מיין שטודיום. ווידער קען איך שטרעבען צו מיין
ציעל. אבער וואס ערווארטעט מיר? דיא זעלבע
ענטווישונג, דיא זעלבע צערפארבענע האפנונגען?
און זאגאר, ווען פאלקאמענער ערפאנג זאל
קרוינען מיין ארבייט, טאג וואס דאן? אז איך
זאל שוין יא עררייכען מיין ציעל און געפינען וויא
צו מאכען ברויט אויף'ן פאבריק, וועל איך זיך דען
דאביי אבשטעלען? וועל איך דען ניט זוכען א
ווייטערן, העכערן אידעאל? און דענקענדיג זאגאר,
אז איך וועל שוין דעם העכערן אידעאל אויך ער-
רייכען, בלייבט דאך אימער דיא זעלבע פראגע: —
און דאן?

סאפיע שטרעבען.

P. S. — אלע לאזען דיר הערצליך גריסען,
און ספעציעל אונזער גוטע ליעבע און אונערטרעג-
ליכע וויקטאריע. איך זאג "אונערטרעגליכע", ווייל
זייט זיא האט אנגעשריבען איהר ווערק "גייסט

מיטגליעדער צו דעם סעקרעטנעם קאמיטע. דער
פעשולדיגער איז מיט זיי צוזאמען אוועק אין א
פעזונדער צימער. ביי יעדען האט דאס הארץ גע-
קלאפט; קיין פיפס האט מען ניט געהערט; און
אלע אויגען זיינען געווען אנגעשטעלט אויף'ן שווארצען
ברעט, גלייך וויא זיי וואלטען געוואלט דורך און
דורך נעמען דיא טונקעלע צוקונפט! ענדליך, האט
דיא עלעקטריציטעט אויפגעשטעלט אויף'ן שווארצען
גרונד פון ברעט דיא גילדערנע ווערטער: "מעגליך,
אונשולדיג". פאר פריינד, האב איך אנגיבאפט מיין
שכן ביי דער האנד: "לעזט!" האב איך צו איהם
געזאגט, גלייך וויא ער וואלט דיא טהייערע נאכריכט
ניט דערוועהן אין דעם זעלבען אויגענבלויק וויא איך.
מען האט גערופען בלויז צוויי עדות, און באלד נאך
דעם וויא זיי זיינען אפגייווען א קורצע (איך מיין א'ן
אונענדליך לאנגע) צייט אין סעקרעטנעם צימער,
האט זיך אויף'ן טאפעל געביטען דיא אויפשריפט:
אנשטאט "מעגליך, אונשולדיג" איז געווארען "וואר-
שיינליך, אונשולדיג". און דאן איז נור געבליבען דאס
איינצעלנע ווארט "שולדיג" מיט א פרייליכען פראגע-
צייכען.

נו, ליעבער פריינד, וויא קען איך דיר בעשריי-
בען דיא פריינד? באלד איז דיא נאנצע קאמיטע
מיט ליכטיגע געזיכטער אריין אין פערזאמלונג און
זייער סעקרעטער האט אונז פארנעלעזען זייער בע-
פעשלוס:

(1) דיא בעשולדיגונג פון בענעדיקט פריעדמאן
איז פאלקאמען ריכטיג.

(2) דער פארמאן איז אבסאלוט אונשולדיג.
וואס איז דא ווייטער צו דערציילען? איך וועל
עס דיר אלעס ערקלען אין קורצען. פריהער פאר
אלעמען, (זיינען דיא צוויי עדות, גוטע ארבייטער
פון אונזער שאפ און בעקאנט אין באסטאן אלס
פראכטפאללע דאקטוירים) פסיכאלאגען. צו זיי
האט דער דאקטאר פון ניריאק געשריבען וועגען
מיר, אז מיין גיזונד פאדערט, אז מען זאל מייע
גידאנקען אוועקנעמען פון דער חימיע, — אס וועניג-
סטענס אויף א פאר וואכען. אבער וויא מאכט מען
עס? און דיא באסטאנער דאקטוירים האבען גע-
ווארט אויף א גינסטיגען מאמענט. ווען איך בין ניט
געקומען אויף דעם דאזיגען מיטינג, האבען זיי זיך

צום טייך, זעה איך דעם מאַטעריאַליסטן, ריווער, וויאָ ער שפּיגלעט זיך און גלייכערט אין דיאָ רוחניק, בלאַסע שטראַלען פון דער עלעקטרי-שער בעלייכטונג, גלייך וויאָ ער וואלט געווען אַ זיל-בערנער באַנד אויף'ן שטערן פון דער געליכטער פּאָם גאַטט דער עלעקטריע. אָט האט זיך אויף איהם געוויזען אַ ווייסער פונקט. איז דאס אַ פּוי-געלע? דער ווייסער פונקט קומט געהענטער און געהענטער, ער ווערט גרעסער, דייטליכער; און אויף דיאָ לופט פריגלען פּאָם פרישען מאַיאָווען ווינטעל שוועבען צו מיר צו דיאָ זעסע טענער פון דער מוזיק אויף'ן פערבייגעהענדען פאַסאַזשיר-שיף און, אקקאָמ-פּאָנירט פּאָם קאָנאָריקעל אין מיין צימער, לאסט שטען זיי צערמליך מיין געהער.

זאג, וואס פאר אַ שענערע גאטור ביך קען דען זיין, אדער וואס — נאך איידעלער! און זיא, אונזער גוטע, פיינע אבער צו מאטעריאַליסטישע וויקטאָריע וויל האבען, אז חזיר-מאַרק איז דער ריכטיגער נאמען. איך בלייב ביי מיין אלטער אידעע: דיאָ שיינקייט און איידעלקייט פון דיעזעם שטיקעל ניריאָרק האט זיך ביים אמת'ן פאָעט פערדיענט דעם נאמען „קייזער-מאַרק“. ד. ה. דער ציי-כען פון קייזערליכער פראַכט.

נון, מיין וויסענשאַפּטליכער היסטאָריקער, זאג וויאָ זאל עס בלייבען:

„חזיר-מאַרק“ אדער „קייזער-מאַרק“?

דיאָ זעלבע.

(פארטזעצונג פאלגט)

און שפּייז" איז זיא געווארען אזא מאטעריאַליסטקע, אז ס'איז פון איהר גיט אויסצוהאלטען. שטעלט דיר פאר, אז אפילו אויף מיין Chazir Mark וויל זיא אויך ווארפען דעם שאַטען פון איהרע צו מאטעריאַליסטישע אנויכטען. זיא בעהויפטעט, אז דער נאמען Chazir Mark קומט פון'ם העב-רייאישען וואָרט „חזיר“ (שוויין) און דעם דייטשען וואָרט „Markt“ און דער נאמען „חזיר-מאַרק“ איז דעם פּלאַץ געגעבען געווארען דאפיר ווייך דאָ פלעגט מען אַ מאל האנדלען מיט חזירים, און אלס בעווייז — שטעל דיר פאר — ברענגט זיא דאס, אז Chazir ווערט אויסגעשפראַכען „קייזער“, ווייל אין ענגלישען ווערט דיאָ ח אויסגעשפראַכען ק. נון, וואס זאגסטו צו איהר? מיין הויז — חזיר-מאַרק! נאטירליך, עס קען זיין, אז איך בין פארטייאיש אין דיעזען פאל-אבער, זאג אליין, צו קען מען, בעטראכטענדיג מיין הויז, זיך איינהאלטען פון בעוואונדערען וויאָ שוין און פראַכטפאל עס זעהט אויס. אויפשרייבענדיג דיאָ ווערטער, קוק איך אומישנע ארויס פון'ם פענס-טער. — ברייט און זויכער זיינען דיאָ נאמען; ווייט אבגעטרעטען איינע פון דיאָ אנדערע זיינען דיאָ הויזער; איידעל איז זייער ארכיטעקטור, און דיאָ לעיבליכקייט פון דיאָ פאַסאַדען קען נור פערגליכען ווערען צו דער זעסער שיינקייט פון דיאָ בלומען-בייטען וואס זיינען פערשפרייט ארום און ארום. און ווייט — ווייט, איבער'ן אָפענעם פארקעט פון טיול-פאַנען, ליליען, געארגינען און רויזען, און דורך דיאָ גראדע לאנגע אללעיען וואס שניידען זיך אוועק ביז

אידישע אינקוויזיציע כדת רחמנים בני רחמנים.

אין טהעאָריע און פראַקטיק.

(3) דיאָ פראַקטיק.

אין אדם שלום פרוח

לכלוא את הרוח.

(קהלת ח' 8).

שלום צווישען מענשען. „ווארים, אז מען וועט צו לאָזען יעדען מענשען דיינקען און טראַכטען, וויאָ עס קומט איהם אין קאָפּ אריין, וועט דאך יעדער מענש האבען זיין אייגענע מיינונג, און יעדער וועט זיך גיין זיין אייגענעם וועג, און עס וועט גיט זיין קיין שלום און קיין אייניגקייט, וואס אהן דעם קען דאך קיין פאַלק גיט עקזיסטירען“.

אזוי, אונגעפעהר, האבען מיר אין איינעם פון

דיאָ וואס ווילען אלע צווינגען מיט געוואלט, צו גלויבען נור וואס דיאָ אמונה לערנט און זיך צו פיה-רען נור וויאָ דיאָ אמונה הייסט, מיינען דאך איי-גענטליך נור טובת הכלל. זיי ווילען פשוט, אז אלע מענשען זאָגען האבען איין דעה, כדי עס זאל זיין

אזוי איז עס געווען ביי אלע רעליגיאנען, און אזוי איז אויך געווען ביי דיא אידישע. פאר וואס גאט זאל נעביך שטראפען זיינע פרומע אידעלעך פאר דיא זינד פון דיא אפיקורסים, איז ווירקליך ניט צו פערשטיין. זיי, דיא אונשולדיגע פרומע נעביך, האבען פון זייער זייט ניט פערפעהלט צו טאן אלץ, וואס עס איז נור געווען אין דיא מעגשליכע מעג-ליכקייט, צו דערשטיקען יעדע זריעה פון פרייע גע-דאנקען, אזוי וויא זיא הייבט נור אן עטוואס ארויס-צושפראַצען. היינט וואס זיינען זיי שולדיג, ווען צום משולחת האט דאס פאָרט אויף קיין פאל ניט גע-האָלפֿען? וואס זיינען זיי שולדיג, ווען אין אלע ציי-טען האבען זיך ביי זיי פאָרט פרייע געדאנקען ארויסגעבראָכען פון דיא שווערע קייטען, וואס זיי האבען זיי אנגעטאן?

יֵאָ, אִין אַלע צײַטען!

מיר ווילען דאס דא בעווייזען מיט פאקטען פון דיא אידישע געשיכטע. אבער פריהער מוזען מיר בעמערקען, אז וועגען דעם וואס איז פארגענאנגען אינעווייניג, אין אידישען פאלק גופא, זיינען אונז ניט פון אלע צייטען געבליבען קלאַרע בעשרייבונגען, ווע-גען דיא שייכות פון אידישען פאָלק מיט אנדערע אומות. קען מען געפינען בעשרייבונגען אין דיא ביכער פון אנדערע אומות. אבער וועגען אינגער-ליכע פאסירונגען אין דיא אידישע געשיכטע, קענען מיר נאר געפינען בעריכטען אין דיא אידישע ספרים אליין, און אין דעם זיינען ניט אלע צייטען גלייך.

אין דיעזער בעציהונג קען מען איינטיילען דיא אידישע געשיכטע אין דריי טיילען:

1 דיא תנ"ך-צייט,

2 דיא גמרא-צייט, און

3 דיא שפעטערע צייטען.

פון דיא תנ"ך-צייט ווייסען מיר נאר וואס עס ווערט ערציילט אין תנ"ך. אבער דיא מעשיות פון תנ"ך זיינען שטארק פערשלייערט אין א שלייער פון נסים און דונקלע לעגענדען. מיר קענען פון יענע מעשיות קיים עפעס פאקטישעס ארויסזעהען, — עפעס אזוי וויא פון א געדיכטען נעבעל.

אין דיא גמרות געפינען מיר שוין מעהר גענוי-איגקייטען און מען קען שוין עטוואס מעהר טאָלק

דיא פאָריגע אַרטיקלען געבראכט פון דעם רמב"ם'ס ווערטער. דאס איז דער אויסרייד פון אלע קאָנזער-וואַטיווע, פון אלע אַרטאָדאָקסען, פון אלע שונאים פון פרייען געדאנק.

וואס ווייזט אונז אבער דיא פראקטיק?

אז דיעזע מיינונג, — אזוי גוט וויא אלע אויס-ריידען וואס דעם מעגשענס אייגען-ליעבע און אוי-פערטראַגזאמקייט טראכט אויס, אום זיך גערעכט צו מאכען, — איז שקר וכזב. דיא געשיכטע ווייזט אונז, אז פונקט פערקעהרט איז געווען דער פאל: — נראָד פון דעם וואס מען האט ניט צוגעלאָזט יעדען מעגש דענקען און טראכטען וויא עס קומט איהם אין קאפ אריין, זיינען ארויסגעקומען בלוטיגע מלחמות און אונאייניגקייט.

ווארים פון דיא איינבילדונג, אז מיט געוואלד וועט מען קענען בינדען דעם מעגשענס דענקונגס קראפט, ער זאל ניט קענען ארויסגיין פון א געוויסען אמונה-רעמעלע, אין וועלכען מען האט אריינגעפאסט אלע מעגשען, כדי אלע זאלען האבען איין דעה, האט זיך אויסגעלאזט א בוידים. עס האט זיך ארויס-געוויזען, אז דאס איז א מיטעל וואס ווירקט ניט. וויא קהלת האט שוין געזאגט: „מען קען ניט בע-העררשען דעם מעשענס גייסט, איהם צו בינדען אין א געפענגניס". מען קען דיא פרומע ניט בעשולדיר-גען — זיי האבען געטאהן דאס בעסטע וואס זיי האבען געקענט, צו מאכען יעדענס געדאנק גיין אין דיא שיענעס פון זייער אמונה און „אויסצוראָטען דאס „בייז“ (פרייע געדאנקען) פון צווישען אייך“ „ובערת הרע מקרבך“. אבער דאס „בייז“, דאס גייסט'יגע „בייז“, האט זיך אויף קיין פאל ניט געלאזט אויסראָטען. וואס-זשע איז דער סוף געווען? אז דעם „שלוס“, דיא איינהייט פון געדאנ-קע, וואס מען האט געוואלט איינפיהרען דורך דעם געדאנקע-צוואנג, האט מען סיי וויא סיי ניט געקענט אויפהאלטען, און מיט דעם צוואנג האט מען נור אויסגעפיהרט דאס איינע, דאס דיא אונאייניגקייט אין דיא מיינונגען, וועלכע וואלט אזוי גע-קענט פארבייגיין אָהן שום שטערונג פון דיא איי-ניגקייט אין דיא געפיהלען, איז גראד דורך דיעזען געדאנקע-צוואנג געווארען אן אורזאכע פון בלוטיגע שטערונגען און פלאכייחבלה'שע אנרוהען.

דיא צוקונפנט.

ניגקייט" צו פערשרייבען אויף אייביגע אנדענקונג?
א נאָוויגע איז עס? — נור אז אזעלכע געריכטען
זיינען פאָרגעקומען פערשטייט זיך דאָך אליין, — דיא
אלע בעשריבענע דינים האט מען דאָך ניט געשריע-
בען „פאר דיא קאָץ"! פאר וואס האט מען זיי
דען געזאָלט שרייבען, ווען ניט אויסצופיהרען?

אבער דאך, עס געפינען זיך פון דעסטוועגען
פערשריעבענע פאקטען אויך וועגען דעם, און, לויט
דיזע ערקלערונג, וועט יעדער פערשטיין, אז ווען עס
געפינען זיך נור פערשריבען אזוי ווייניג פאק-
טען וועגען רעליגיאָנס פערפאלגונג, איז ניט קיין
ראיה, אז מעהר איז ניט פאָרגעקומען, נור, פער-
קעהרט, אז נאך טויענד מאל אזוי פיעל איז פאָר-
געקומען, וואס איז ניט געבליבען פערשריבען.

יעצט וועט שוין יעדער פערשטיין, אז אפילו פון
דיא דריטע צייט-אבטיילונג קען מען ניט ערווארטען
צו האבען זעהר פיעל אזעלכע פאקטען פערשריבען;
היינט ווער שמועסט שוין פון דיא ערשטע צוויי, —
בעזאָגנדרס אבער פון דיא ערשטע, — פון וועלכע
מיר האבען איבערהויפט בלויז זעהר טונקעלע פער-
געבעלטע ידיעות! אז מיר וועלען געפינען אין א
צייט פון עטליכע טויענד יאהר 3—4 פאקטען
אזעלכע, וועלען מיר מוזען זיין צופרידען.

יעצט נאך א קליינע פאָרבעמערקונג:

ווען מיר זאגען „פרייע דיינקער", מיינען מיר
דא יעדען וואס ערלויבט זיך צו דענקען אנדערש
אדער זיך צו פיהרען אנדערש וויא דיא העררשענדע
רעליגיאָן לערנט און הייסט. מעג זיין, אז זיינע גע-
דאנקען זיינען אויך אזוי נאָריש, אדער א מאל אפשר
נאך נאָרישער, וויא דיא געדאנקען פון דיזע רעלי-
גיאָן, אדער מעג זיין, אז זיין פרייע פיהרונג איז גאר
אהן א געדאנק, נור סתם ער האט קיין חשק ניט
צו פאלגען דעם שטרענגען בעפעהל פון דער רעלי-
גיאָן, אין זאכען, וואס גייען קיין מענש ניט אָן, וואס
טוען קיין מענש קיין ביז ניט — און דאס מוט ער
ניט בשתיקה, נור אונערשראָקען פאר אלעמען אין
דיא אויגען.

דער ערשטער איז ווירקליך א פריידיינקער,
ווייל אונטער פריידיינקער פערשטייט מען ניט דוקא
איינעם וואס זיינע געדאנקען פיהרען איהם צו איין
געוויסען שלום, נור איינעם וואס ערלויבט זיך פריי

דערגיין, וואס דארט האט פאסירט, אבער אויף
ניט קיין נאנין קלאָרע פאקטען.

הייטליכער זעהען מיר שוין דיא איננערליכע
פאסירונגען פון דיא אידישע אומה אין דיא ספרים
פון דיא שפעטערע צייטען.

מען דארף אבער דערביי איבערהויפט ניט פער-
געסען, אז אפילו, ווען אין אלע אידישע ספרים
וואלט ניט געווען דערציילט פון קיין איין פאקט פון
איננערליכע רעליגיאָנס פערפאלגונג, לויט דיא דינים,
וואלט דאס נאך ניט געווען קיין בעווייז, אז אזעל-
כעס איז ניט פאָרגעקומען. עס איז דאך ניט געדרונ-
גען, אז אלע איינצעלנע פאסירונגען, וואס טרעפען
זיך אין א פאלק, נאך דערצו אין יענע פינסטערע
צייטען, מוזען אויפגעשריבען ווערען, און, ווען זיי
ווערען שוין אויפגעשריבען, — אז דיא שריפט מוז
בלייבען, בלייבען עפעס פערשריבען אין דיא געשיכטע-
ביכער א סך פון דיא טויענדער פראָצעסען און
טויט-טראפּען וואס פאסירען היינט? היינט
ווערען זיי וועניגסטענס געמעלדעט אין דיא צייטונגען,
דעמייט ווען זיי פאסירען, — ווייס מען וועניגסטענס
פון זיי אומערדוס בשעת מעשה, כאטש באלד דערנאָך
ווערן זיי פארט פערגעסען, פארציטענס אבער האט
געקענט פאסירען ערגעץ אין א שטעטל א העכסט
אינטערעסאנטער פאקט פון רעליגיאָנס-פייניגונג,
און מען זאל אפילו אין דיזעלכע צייט ניט הערען
דערפון אין אנדערע שטעט. וויפיעל טויענדער
העכסט-אינטערעסאנטע פראָצעס-געשיכטען וואלט
מען געקענט אויסגראבען פון תהום פון דער פער-
געסענהייט, ווען מען זאל נעהמען גראבען אין
דיא פאפירען און פראָטאָקאָלען פון דיא היינטיגע
געריכטען און איבערדרוקען וואס מען געפינט דאָרט?
און דיא פאפירען און פראָטאָקאָלען פון דיא פאר-
ציטיגע אידישע געריכטען האבען מיר דאך היינט
ניט, פון וואנעך-זשע זאלען מיר היינט קענען וויסען
דיא פאקטען פון איינצעלנע אידישע „קעצער-
געריכטען" (מישפט איבער אפיקורסים)? ווען עס
האט זיך געטראָפּען, אז מען האט אין אפיקורס
פערשטייט, פערברענט, דערוואָגען, האט מען אין
א יאהר דיא גאנצע מעשה פערגעסען, אזוי וויא מען
פערנעסט היינט דעם מישפט פון א מערדער. ווע-
מען איז עס געלעגען אין זיינע יעדע אזעלכע, קליי-

געהייסען, און אין דעם איינעם טאג איז געפאלען פון פאלק אין ערך פון דריי טויזענד מאן.

(שמות ל"ב.)

מיר האבען שוין א מאל בעמערקט, אז מיר גע-
פינען אזא גרויזאמקייט פיר יענע ווילדע רויהע צייט
און פאר יענע אומשטענדען פאר גאנץ נאטירליך.
אבער דאס מוז מען דאך צוגעבען, אז דאס איז
רויה און ווילד און אזא רעליגיאן קען ניט זיין
א אידעאל פון הומאניטעט פיר היינט און נאך
פיר דיא צוקונפט!

ב. דער מקושט.

ווען דיא אידען זיינען געווען אין דער מדבר
האבען זיי געפונען א מאן וואס האט געקליבען
שפענדלעך אום שבת. האבען דיא, וואס האבען
איהם געכאפט ביי דיעזער עבירה, איהם געבראכט
צו משה'ן און צו אהרן און צו דיא גאנצע קהל.
און מען האט איהם אריינגעזעצט אין געפענגניס,
ווארים עס איז נאך ניט געווען געזאגט קיין בעשייד,
וואס מען זאל מיט איהם טאן.

האט יהוה געזאגט צו משה, דער מאן זאל געטיי-
טעט ווערן, דאס גאנצע פאלק זאל איהם פערשטיי-
נען מיט שטיינער פון אויסגעווייניג פון דיא מחנה.
און דאס גאנצע פאלק האט דעם מאן ארויסגעפיהרט
פון אויסווייניג פון דער מחנה און מען האט איהם
פערשטיינערט מיט שטיינער ביז ער איז געשטארבען,
אזוי וויא יהוה האט געבאטען משה'ן.

(במדבר ט"ו)

ג. — קרח.

קרח איז איינגעזונקען געווארען. אבער וואס
איז אייגענטליך געווען זיין פערברעכען? דרשות אן
א זייט. לאמיר נעהמען ווערטער וויא פלעקער:

„און קרח דער זוהן פון יצהר א. ז. ו. און דתן
און אבירם און דער זוהן פון פלת האבען זיך צו-
זאמענגענומען און מיט נאך 250 גרויסע אנגעזעהענע
לייט האבען זיי זיך געשטעלט פאר משה'ן און האבען
זיך פערזאמעלט ארום משה און אהרן און געזאגט
צו זיי: גענוג שוין אייך, דאס גאנצע פאלק איז
הייליג, מיט אלע איז יהוה, וואס-זשע שטעלט איהר
זיך העכער איבערן פאלק? !“

אָט דיעזע דעמאָקראַטישע קאָנספּיראַציען האט
געמאכט קרח מיט זיינע לייט גענען דעם פיהרער

צו האבען זיין אייגענע מיינונג וועגען דעם וואס אלע
האלטען פאר הייליג און זעלבסטפערשטענדליך.

דעם צווייטען וועלען דיא פרומאקעס רופען עזות
פנים, יונגאטש; אין אמת'ן איז ער א פריימוטהיר
גער גייסט, א רעבעלישער כאראקטער, און דאס
איז ניט קיין פערזאכטענסדווערטער חסרון, נור אין
אכטענסדווערטע מערה.

יעצט צו דיא פאקטען.

* * *

דיא תנ"ך-צייט.

א. — דער חטא פון עגל (*).

וואס דיא זינד פון דיא אידען איז געווען ביים
עגל, ווייס יעדער. אהרן הכהן אליין האט זיי גע-
טאכט א גאלדענעם קאלב און געזאגט, אז דאס איז
דאס דער גאט וואס האט זיי ארויסגעפיהרט פון
מצרים. דיא דומיה'ט דאביי איז שוין גרויס
גענוג; נור פאר וואס דאס איז א פערברע-
כע, ווען מען פערשטייט פארט ניט בעסער, ווען
מען מיינט, אז דאס איז רעכט, — דאס קען נור
פערשטיין דיא רעליגיעזע אינקוויזיציע, וואס וויל
עס זאל זיין א פערברעכען צו דענקען אנדערס וויא
מען הייסט. אז זיי זאלען האבען אימעצין געזוואונ-
גען מיט געוואלט צו דיענען צום עגל, שטייט דארט
ניט.

וואס-זשע איז געווען?

„האט זיך משה אוועקגעשטעלט ביים טויער
פון דער מחנה און האט א געשריי געמאן: „ווער עס
האלט נאך פון גאט יהוה זאל קומען צו מיר!“
זיינען געקומען צו איהם דער גאנצער שבט לוי (זיין
אייגענע משפחה...) האט ער געזאגט צו זיי, אזוי
האט געזאגט יהוה, דער גאט פון ישראל; טוט
יעדער אן זיין שווערד אויף זיין זייט, גייט אהין און
צוריק פון טויער צו טויער אין דער מחנה און הרגעט
וועמען איהר וועט טרעפען, מען זיין א ברודער אדער
א קרוב. און דיא לויס האבען געטאן וויא משה האט

(*) דער לעזער וועט פערשטיין, אז דא קענען גאר
דערמאנט ווערען פאקטען פון געוואלט טהאטען פון דיא
העררשענדיג רעליגיאנסדמאכט געגען אידען אריין, וואס
פאלגען ניט גענוי דיעזע מאכט. גרויזאמקייטען געגען איר
דערע אומות, געהערען ניט אהער; אויך געהערט ניט
אהער גאט'ס שטראף פאר ניט פרומקייט.

דיא צוקונפמ.

געווען איז עלטסטער פון אידען, מיט'ן נאמען זמרי בן סלוא.

אין פסוק שטייט דאס ניט, נאר דער מדרש דרשה'ט שוין, אז דיעזער זמרי בן סלוא האט גע'טענה'ט צו משה, „פאר וואס האסטו געמענט געהמען א מדין'ישע גויה“, און נאך דערצו א גלח'ס א טאכטער? אזוי האט זמרי געטענה'ט.

האט ער געהאט זיין מפלה!

ה. — עכן בן כרמי.

ווען יהושע האט איינגענומען דיא שטאט יריחו, האט ער א נדר געטאן, אז קיינער זאל פון דיא שטאדט קיין הנאה ניט האבען, נאר מען זאל זיין גאנצען פערברענען פאר גאטס וועגען. האט זיך אבער געפונען איינער מיט'ן נאמען עכן בן כרמי, וואס איהם איז געפעלען געווארען עפעס א מין מעפי'ד און 200 שקלים זילבער און א שטיק נאלד, האט ער זיך מיטש געווען, איידער פערברענען איז דאך גלייכער בעהאלטען, און ער האט געטאן וואס גלייכער איז.

וויא יהושע איז געגאנגען מלחמה האלטען מיט עי, האט ער מיטגענומען בלויז א דריי טויזענד מאן — וואס דארף ער מעהר? יהוה איז דאך מיט איהם. איז אבער יהוה ניט געווען מיט איהם און דיא דריי טויזענד אידען זיינען געפאלען אין דער מלחמה. ווען יהושע האט דעם אלטען אויבען גע'פרעגט וואס דיא מעשה איז, האט ער איהם גע'ענטפערט, אז ער איז שוין אין גרימצאָן — שוין! וואס איז? איינער האט געבראכען יהושע'ס נדר, ווער דער איינער איז, האט ער שוין קיין צייט ניט געהאט יהושע'ן צו זאגען.

אויף דעם האט מען שוין געמוזט ווארפען גורל; איז דער גורל מסתמא געפאלען אויף עכן'ען, און ער האט באלד אויסגעזאגט. ווען דער גורל וואלט געפאלען אויף חיים שמואל'ן, וואלט ער מסתמא אויך געהאט וואס אויסצוזאגען. ווער האט דען ניט געקענט פאלען אויף דעם פשוט'ען שכל, אז בע'האלטען איז גלייכער וויא פערברענען?

הקצור, מען האט גענומען דעם עכן, מיט זיינע זין, מיט זיינע טעכטער, מיט זיינע בהמות אפילו, מיט אלע זיינע זאכען און מען האט זיי אוועק

משה און דעם פריסטער אהרן. אין וואס איז בע'שטאנען זייער „שטעלען זיך איבער'ן פאלק“ קען מען פון דעם דונקלען פסוק קלאהר ניט ארויסזעהען. דאס מוז מען זיך פארשטעלען. אומזיסט האבען דאך 250 אנגעזעהענע לייט ניט געמאכט קיין קאנס'פיראציע! פונקט אזוי מוז מען זיך אויך אליין פארשטעלען, וואס קרח מיט זיינע מיט'קאנס'פירא'טאָרס האבען אייגענטליך געוואלט.

דערפאר — זיינען זיי דורך א נס איינגעזונגען געווארען, דערציילט דיא געבעלדיגע לעגענדע, אויף שטייט, אז דיא 250 מאן זיינען פערברענט געווא'רען, „דורך א פייער וואס איז געקומען פון יהוה“. נור ווייטער שטייט, אז צומאָרגענס האט דאס גאנצע פאלק זיך געקלאגט אויף משה'ן מיט אהרן'ען און געשריען, „א'ה'ר האט זיי געמייטעט“.

איז ווידערען אין זיי אריין א מנפחה...

ד. — וואס דער רבי מעג.

משה האט געהאט פאר א ווייב א טאכטער פון א גלח פון מדין. א חוץ דעם האט ער זיך נאך גענומען איז אנדערע גויה, א שווארצע עטיאָפישע פרוי פאר א ווייב. ווען זיין שוועסטער מרים האט גערעדט אויף איהם צוליבע דעם, „איז זיא קרעציג געווארען“, דערציילט דיא לעגענדע, אבער וואס דער רבי מעג טאָרט איהר ניט.

ווען אידען זיינען געזעסען אין שטים, האבען זיי זיך גענומען ראָמאנסירען מיט דיא טעכטער פון מואב, א. ז. ו. און דערביי האבען דיא אידען זיך בעהעפט צום גאט בעל פעור. דאס האט צופלאקערט דעם גרימצאָרן פון גאט יהוה. האט יהוה געזאגט צו משה, „נעהם אלע פאלקס'פיהרער און היינג זיי אויף פאר יהוה נענען דער זונג, וועט יהוה'ס גרימ'צארן געשטילט ווערן. און משה האט בעפוילען דיא ריכטער, זיי זאלען אויסקוילען יעדער זיינע לייט, פון דיא וואס האבען זיך בעהעפט אין בעל פעור.“ און דער יונגער פריסטעריל פנחס, אהרן'ס אייניקעל, האט דערביי דערשטאכען א איד מיט א מדין'ישע גויה צוזאמען, און דאס האט יהוה'ס כעס געשטילט און ער האט געמאכט מיט פנחס'ן דערפאר א קאנ'טראקט, אז זיינע קינדער און קינדס קינדער זאלען זיין דיא פריסטער קאסטע. דער דערשטאכענער איז

אזש געווארען אָבערצוגעפֿען מיט זייער אייגענעם בלוט. דאס איז דאך, דאכט זיך, דער בעסטער סימן, אז זיי האבען טאקי ערנסט געגלויבט אין זייער נאָררישע „אידעע“. נאָר וואס דען? דאס איז גע- ווען א טרפה'נע אידעע, א פערבאָטענע מיינונג ביי דיא רעליגיאָן פון יהוה. און דיעזער אליהו איז דענסמאלט געווען דער איינציגער נביא פון יהוה.

מיט א מאל האט אליהו הנביא געהייסען דעם מלך אחאב צוזאמען-רופען 450 נביאים פון בעל, און דאס גאנצע פאָלק ישראל צום פאָרג כרמל און ער האט געמאכט א פראָבע מיט זיי. ער האט זיי געהייסען ארויפלייגען אַן אָקס אויף א בארג האָלץ, און רופען גאָט בעל, ער זאָל דאס אויפגעסען, דאס הייסט שיקען זיין פייער דאס האָלץ מיט דעם אָקס צו פערברענען, און ער וועט אויך אזוי טאָן און רר פערן גאָט יהוה ער זאל שיקען זיין פייער. און וועל- כער גאָט עס וועט שיקען זיין פייער, דער וועט זיין דער ריכטיגער.

א וויסענשאפטליכער ויכוח מיט וויסענשאפט- ליכע ארגומענטען!

הכלל, מן הסתם איז דאס שרייען צו בעל גע- ווען געשריען צו דיא ווענד, און וויא אליהו האט נור א פיפס געטאָן צו יהוה איז באַד אראָב א פייער און פערברענט דאס האָלץ מיט דיא שטיינער אפילו. — נאָטירליך! דאס שטייט דאך אין יהוה'ס בוך.... א שאָר וואס מיר האבען ניט בעל'ס א תנ"ך; דאָרט וואלט מסתמא דיא מעשה געווען דערציילט א ביסעל אנדערש. נאר ניט דאס זיינען מיר אויסען.

סיי וויא סיי, אליהו האט געוואונען דעם ויכוח און דאס פאלק איז געפאלען אויף דיא פנימ'ער און האט אויסגעשריען, אז איצט זעהען זיי, אז יהוה איז טאקי דער ריכטיגער גאט.

אליהו איז אלוא געווארען צוריק דער מעכטיגער אויבער-פריסטער פון יהוה'ס רעליגיאָן און ער האט בעפולען צום פאלק: „האפט דיא נביאים פון בעל, קיין איינער פון זיי זאל ניט אנטרינגען.“ און דאס פאלק האט געכאפט דיא פייער הונדערט און פופציג בעליסטען און אליהו הנביא האט זיי אוועקגעפיהרט אין נחל קישון און האט זיי אלע דארט אויסגע-

געפיהרט אין א טהאָל און זיי אלע דאָרט פערשטיינט און פערברענט.

באלד איז טאקי יהוה'ס גרימצאָרן אבגעקיהלט געווארען, און ער האט געהייסען יהושע'ן ווייטער גיין אין דיא מלחמה אריין. — איצטער וועט ער איהם שוין העלפען, — נאָר ער זאָל מיטגעהען אלע מלחמה-לייט, ביז דרייסיג טויזענד העלדען; ניט וויא פריהער, נור דריי טויזענד פראָסטע מענ- שען. האט יהוה א נס געטאָן און דיא מלחמה איז דאס מאל געוואונען געווארען. — א דאנק צופאָר גאָט דערנאָך דיא 30 טויזענד העלדען.

וויא דיא מעשה איז — עכן האט געהאט א נומע מפלה! לאז ער ניט השק האבען צו גאָט'ס זאָך!

ה. — אליהו הנביא, דער מלאך פון שלום.

אליהו הנביא איז נאָר איצט א מלאך. א מאל. איידער ער איז ארויף לעבעדיגערהייט מיט שטורם אין היממעל אריין, רייטענדיג אויף א רייט-וואָגען פון פייער און אויף פערד פון פייער — וויא עס שטייט בפרוש אין פסוק און וויא קיין לעבעדיגער נפש האט ניט געזעהען — איידער דאס איז גע- שעהען, איז דיעזער זעלביגער אונזיכטפאָרער גאסט ביי אלע אידען פסח צום סדר און ביי אלע בריח'ן, און דער שליה, וואס וועט איה'ן קומען אנזאגען דיא בשורה אז משיח קומט, געווען א פראָסטער בשר ודם, נאָר א געטליכער מאן, נאָר א קנעפיל מיט יהוה, דעם פאָרמהארציגען גאָט פון אברהם.

אין זיין צייט, — דאס איז געווען אין דער צייט פון אחאב, דעם מלך פון ישראל, — האבען דיא אידען פון מלכות ישראל זיך ערלויבט מסופק צו זיין אַן דיא איינציגקייט פון גאָט יהוה און צו גלויבען א ביסעל אין גאָט בעל א ויך. און עס זיינען געווען א מאססע „פילאָזאָפען“, אדער נביאים, וואס האָר בען געפרעדיגט דיא לעהרע פון דיא געטליכקייט פון בעל — לאָמיר זיי רופען „בעליסטען“.

דיעזע נביאים פון בעל זיינען חלילה ניט געווען קיין הולטאיעס, אויך האבען זיי קיין שווינדעל ניט געמאכט מיט זייער געטליכע לעהרע. אדרבא, וויא דער פסוק זאגט אליין, פלעגען זיי פאָר זייער „אידעע“ זיך צורייסען, צוקיילען זייער פלייש מיט שווערדען און שפיעזען, ביז זיי זיינען

מאָראַס דע גלאָריאַ — צו שאַפּען וואס מעהר
כבוד פאר גאט.

דיא ערשטע זאך האט ער געלאזט ארויסשלעפּען
דעם ערמאָרדעטען קעניג'ס מוטער, איזבל, דורכ'ן
פענסטער, און זיא צוטערעטען אונטער דיא פיס פון
זיינע פערר, ביז איהר בלוט האט געשפריצט אויף
דיא וואַנד.

ווייטער איז געווען אזא מעשה: זיעבציג קינדער
פון קעניג אחאב, דעם ערמאָרדעטען קעניג'ס ברור
דער, האבען דאמאלס נאך געלעבט. זיי זיינען נאך
טירליך געווען א גרויסע געפאהר פאר יהוא'ס הערר-
שאפט. און יהוא האט דאך ניט מעהר געמיינט
וויא גאט יהוה, — איהר ווייסט דאך!

האט יהוא געשיקט בריעף אין שומרון, דיא רע-
זידענץ פון אחאב'ס קעניגליכע פאמיליע, צו דיא
גרויסע לייט און צו דיא ערציהער פון אחאב'ס קי-
דער, און האט זיי איראָניש אזוי געשריעבן: מיט
איין זיינען דאך דיא קעניגליכע קינדער, און דיא
ארמע, און דיא געוועהרען, און דיא פעסטונגען, טאָ
מאכט'זשע איינעם פון אחאב'ס קינדער פאר מלך
א. ז. וו.

דיא גרויסע לייט האבען פערשטאנען דעם
וואונק, זיי האבען געוואוסט, אז זיי קענען איצט
קענען יהוא'ן נאר ניט אויספיהרען, האבען זיי איהם
געענטפערט, אז זיי וועלען איצט קיינעם ניט מא-
כען פאר קיין מלך און אז זיי זיינען צופירדען צו טאָן
אלץ וויא ער וועט זיי הייסען.

האט יהוא צו זיי וויעדער געשריעבן בריעף, אז
אויב זיי ווילען האלטען מיט איהם און איהם פאָל-
גען, פערלאנגט ער פון זיי, זיי זאָלען א ב-
האָקען דיא קעפ פון דיא 70 פרינצען פון
אחאב'ס קעניגליכע פאמיליע (דינאסטיע) און זאָלען
קומען מיט זיי צו איהם קיין יזרעאל און מיטבריינגען
דיא 70 גרויסע לייט וואס ערציהען זיי.

אזוי וויא דיא שומרונער האבען נאך דערהאל-
טען דעם בריעף האבען זיי גלייך אבגעשניטען דיא
70 קעפ פון דיא פרינצען און געשיקט צו יהוא.
יהוא האט געהייסען אויסשטעלען דיא 70 אב-
געהאקטע קעפ אין צוויי שורות לעבען טויער, און
זיי לאזען דארט שטיין ביז אין דער פריה.

צומאָרגענס איז יהוא ארויסגעגאנגען און האט
געהאלטען, ביי דיא אבגעהאקטע קעפ, א פרומע
רעדע פאר זיין פאָלק, און האט זיי געזאגט, אז דאס
שטראפט גאט יהוה דיא פאמיליע אחאב, ווייל זיי
זיינען בעלישטען.

דערנאך איז יהוא אוועק קיין שומרון און האט
אויסגעקוילעט ביז'ן לעצטען מאָן פון אחאב'ס פא-
מיליע און אלע זיינע גרויסע לייט און פריסטער און

שחט'ן, (אזוי שטייט ווערטערליך: "וישחטם שם").
און ביז'ן היינטיגען טאג איז אליהו דער מלאך
פון שלום...

ו. — 70 אבגעהאקטע קעפ.

מיט דיא גרעסטע שחיטה האט מען אבער,
וויא געוויינליך, דיא בעל-אידע" פארט ניט אויס-
געראטעט. דיא בעלישטען האבען געוויס דיא 450
געשאכטענע נביאים געמאכט פאר הייזיגע מער-
טירער, וואס זיינען אומגעקומען אויף „קדוש השם",
דורך דיא פלוטיגע האנד פון יהוה'ס אינקוויזיטאָרען,
און דער בעליזמוס האט זיך נאך שטארקער פער-
ברייט אין פאָלק ישראל.

ביז עס איז אויפגעשטאנען א צדיק, וואס האט
זיך אנגענומען יהוה'ס קרוודע — יהוה בן נמשי
איז געווען זיין נאמען.

דאס איז געווען אין דיא צייט פון דעם קעניג
יורם בן אחאב, דער מלך פון ישראל. יהוא איז גע-
ווען זיינער א גענעראל, אדער מיניסטער, און איהם
האט זיך פערגלוקט צו אינטרוגירען גענען זיין קעניג
און ביי איהם אוועקצונעהמען דיא מלוכה. אזוי וויא
יורם, דער קעניג, האט געהאלטען מיט דיא בעליש-
טען, האט דעם פאלשען יהוא נאטירליך געפאסט
צו האלטען מיט דיא יהוה'איסטען, און אז מען האט
געדארפט, איז שוין יהוה'ס א נביא געקומען און
האט געזאגטען אייל יהוא'ן אויפ'ן קאפ און אויסגע-
רופען, „אזוי האט געזאגט יהוה, דער גאט פון
ישראל: איך האב דיר געזאלבט פאר מלך איבער
יהוה'ס פאָלק, איבער ישראל, און דוא זאלסט אויס-
שלאכטען דיא גאנצע פאמיליע פון אחאב, דיין האר."

און יהוא האט געמאכט א בונט גענען דעם
קעניג יורם, און אין דער צייט, ווען יורם איז געווען
אין רמת גלעד און האט געפיהרט מלחמה פאר זיין
פאָלק גענען ארם, האט יהוא זיך דערווייל געלאזט
מאכען פאר קעניג. דערנאך איז ער אוועק מיט א
גרויסע מחנה אהין, וואו יורם איז געווען. און ווען
דער קעניג יורם איז איהם אנטקעגען געגאנגען און
האט איהם פריינדליך בעגריסט, האט יהוא איהם
געשאלטען אין זיין מאַמענען דיא... אריין (אזוי
שטייט בפירוש אין פסוק: „עד זנונו אובל אמה").
דא האט דער קעניג יורם שוין געזעהן, אז דיא קלאג
איז פארטיג, און האט זיך אויסגעדרייט און גענומען
אנטלויפען. האט יהוא איהם נאכגעשאסען א פיל
אין דיא פלייצע אריין, און דיא פיל איז ארויס
דורך זיין הארץ און ער איז געפאלען טויט.

און דער קעניג'מערדער יהוא האט אויפגעטרע-
טען אלס יהוה'ס קאָזאק, וואס מיינט נאר, וויא
דיא קאטוילישע אינקוויזיטאָרען פלעגען זאגען: „אד

איינער זאל נישט ארויס, און וויא ער האט געענדיגט, דיא צערעמאניע, האט ער בעפולען זיינע מיליטער, זיי זאלען אריין צווישען דיא בעליסטען און מאכען א שחיטה צווישען זיי, אז איינער זאל נישט בלייבען. און זיי האבען אזוי געטאן. —

האט איהר א אידישע בארטאלמעאוס נאכט! און דעם גוטען, בארמהערציגען גאט פון אמת און גערעכטיגקייט, דעם גאט יהוה, איז דיעזער ניעדערערעכטיגער מערדערשער בעטרוג זעהר גע- פעללען און ער האט געזאגט צו יהוה (דורך זיינע פריסטער...):

„ווייל דוא האסט געטאן וואס מיר געפעללט און אזוי וויא מיר איז געלעגן אין הארץ, דערפאר וועלען דייןע קינדער קיין ניגען איבער ישראל ביז צום פירטען דור.“

און, מערקט אייך, אין דעם זעלביגען פסוק שטייט פון דעסטוועגען באלד דערביי, אז דיעזער יהוה אליין האט סוף־הכל גאָר נישט געהאלטען יהוה'ס געבאָט און האט געדיענט צו גאָלדענע קעלבער א. ז. וו.!

לאָמיר דא נאך דערמאָנען, וויא נחמיה האט געשלאגען, געפאָשט, גע'הרג'עט דיא אידען וואס האבען געהאט נישט־אידישע ווייבער און האט זיי געצוואונגען זיך מיט זיי צו שידען און צו צוברעכען זייערע פאמיליען־לעבענס, — און דערמיט וועלען מיר ענדיגען דיא תנ"ך־ציט. אין נעכסטען נומער וועלען מיר בריינגען עטליכע פאקטען פון דיא שפע- טערע צייטען.

פ. פייגענבוים.

אנהיינגער, ביז עס איז נישט געבליבען פון זיי קיין שריד ופליט.

שפעטער האט ער נאך אויסגעשאַכטען 42 פרינצען פון יהודה, דעם קעניג אחזיה'ס ברודער — אליין פאר גאָטס וועגען!

מיט דיעזע אלע מערדערייען לשם שמים איז אבער זיין גאָטס־פורכטיגע בלוטדורשט נאך אליין נישט געווען געזעטיגט. יעדער איבערגעבליבענער בעליסט איז געווען א גענגער פון זיין העררשאפט — און ער האט דאָך נאָר געמיינט יהוה'ס כבוד, איהר ווייסט דאך!

האט ער געמאכט אזא מין מערדערישען שווינדעל:

ער האט צוזאמענגערופען דאס פאָלק און גע- זאגט צו זיי: „אהאב האט געדיענט דעם גאָט בעל א ביסעל, יהוה אבער וועט איהם דיענען א סך. און איצט זאלען זיך צוזאמענקומען אלע טרייע בע- ליסטען, קיין איינער זאל נישט פעהלען, וואָרים איך מאַך א גרויסע גאָטסדיענסט פאר בעל. ווער עס וועט נישט קומען וועט אומגעבראכט ווערען.“

און יהוה האט אויסגעשיקט שליחים אין גאנץ ישראל און מען האט צונויפגעקליבען אלע בעליסטען, ביז איינעם. און ער האט יעדען בעליסט געגעבען א קלייד אנצוטאן, מען זאל איהם דערקענען. און ער האט געזאגט צו דיא בעליסטען: זוכט נאך, טאָ מער געפינט זיך צווישען אייך א יהוה'איסט — דאָ מוזען נאָר זיין ריינע בעליסטען. וויא ער איז שוין געווען זיכער, אז קיין איין יהוה'איסט געפינט זיך שוין נישט צווישען זיי, האט ער אוועקגעשטעלט 80 וועכטערס אבצוהאלטען דיא בעליסטען, אז קיין

וויא אזוי זיינען מענשען געקומען צום שרייבען?

II.

א ביישפיעל וועגען דעם גאנג פון דיא מענשליכע ענטוויקלונג.

צונעקומען נישט מיט א מאל, זאנדערן ביסלעך־ווייז, לאנגזאם גייענדיג פון שטופע צו שטופע.

דער ערשטער טריט איז בעשטאנען אין דעם, וואס דער ווילדער מענש האט אנגעפאנגען מיטצוטיילען זיינע געדאנקען צו דעם אנדערען וויכדען מיט בילדער פון דיא זאכען, וועגען וועלכע עס האט זיך געהאנדעלט. ווען ער האט, צום ביי- שפיעל, געוואלט מעלדען, אז צוואנציג מענשען הא- בען זיך אבגעשטעלט לעבען א בוים, און האבען

אין דיא פאָלגענדע ציילען וועל איך פרופען גע- בען אן איבערבליק איבער דאס, וואס איך האב אין דעם פאָריגען ארטיקעל („צוקונפט“ נומער 16) ער- קלעהרט נאך טיילאָר.

מיר האבען דארטען געזעהן, אז צו דיא קונסט פון איבערגעבען דיא פערשיעדענסטע געדאנקען דורך שרייבען, מיט א פאר צעהנדליג בוכשטאבען פון א פאָנעטישען אלף בית, איז דיא מענשהייט

אן אויער-רינגעל (ערינגעל, וויא מען שפריכט דאס אויס), הייסט „א טויבער אינגעל“, א. ז. וו.

דינע סיסטעם איז אבער נאך אויך ניט גענוג; וואָרים ניט צו אלע ווערטער קען מען צוקלייבען רעבוס-פיגורען. גיט זיך דער מענטש מיט דער צייט אן עצה, אז עס איז נאר ניט נייטיג, אז דיא פיגור זאל בענוצט ווערען אויף א נאנצען וואָרט, אָדער אויף א פאר קלאנגען פון א וואָרט, — אז מען קען יעדע פיגור שטעלען פאר איין קלאנג, און אויף דיע-זען אַרט דעם וואָרט צוזאמענשטעלען פון עטליכע פיגורען, געהענדיג פון יעדע בלויז דעם ערשטען קלאנג פון דעם וואָרט, וואס דיעזע פיגור בעדייט. לאָמיר דאס אויך ערקלעהרען אויף אידישע ביי-שפיעלען. זאל דיא פיגור פון א פערד בעדייטען דעם קלאנג „פ“ (ווייל דאס איז דער ערשטער קלאנג אין דעם וואָרט פערד). דיא פיגור פון אן עמער זאל ווייזען אויף „ע“ (ווייל דאס איז דער ערשטער קלאנג אין דעם וואָרט „עמער“). אויף דעם זעלבען אַרט זאל מען מיט דיא פיגור פון א רייף בעצייכענען „ר“; מיט דיא פיגור פון א גאָפּעל — „ג“; מיט דיא פיגור פון א יאָק — „י“; מיט דיא פיגור פון א נאָז — „נ“, און זאָ ווייטער.

אויף דיעזען אופן, ווען מיר זאלען אויפמאַלען דיא פיגורען פון א פערד, לעמער, רייף, גאָפּעל, נאָז, יאָק, גאָפּעל, לעמער, נאָז, וועט זיך דאס לעזען „פערד געגן ע“, דיא פיגורען פון א פערד, רייף, עמער, גאָפּעל, עמער, נאָז וועלען צוזאמען מאכען: „פערד געגן ע“ א. ז. וו.

דאס איז דער דריטער טריט.

פון אָנפאנג מאָלט מען דיא פיגורען דייטליך. אבער וואס ווייטער, מאכט מען זיי אלץ איינפאַכער, אז דאס עס זאל ווייניגער צייט פאַרנעמען, ביז מיט דער צייט ווערען זיי אזוי פּעראיינפאַכט, פארקורצט, אז דיא געגענישטענדע, וועלכע זיי שטעלען פאַר, איז אין זיי נאר ניט צו דערקענען.

פון אנהייב זיינען אויף דער דריטער שטופע דיא פיגורען געמישט. מיט דיא סיסטעם פון דיעזע שטופע גייט צוזאמען דיא סיסטעם פון דער צווייטע און פון דיא ערשטע, — ווען נור דאס לוינט בע-סער. צום ביישפיעל: אום צו שרייבען: „ער בעט א האמער“ שרייבט מען דעם „ער“ מיט דריי

געפאכט א לאגער, האט ער אויפגעמאַלט צוואנציג מעגליכע פיגורען מיט אן אויפגעלייגטען פייער לע-בען א בוים.

דיעזע סיסטעם איז אבער ניט גענוג אויסצו-דריקען אלעס. מאָלען קען מען בלויז זאכען, אדער טוהונגען, — איז דאס ניט אלע; ווערענד געפיהלען, אַבסטראקטע געדאַנקען, אדער אייגענ-שאפטען איז דאס רוב אויף בילדער (פאר דעם ווילדעם, הויפטזעכליך) אונזמעגליך פאַרצווישטעלען. וויא זאל מען אויפמאַלען „מומע“ (טאַנטע), צום ביישפיעל, אדער „שווער“ (שוויגער פאטער), אדער „שטיל“ (רוהיג), אדער מאָן (וויא „אייך מאָן געכט“)? וואס ווייטער דער ווילדער געברויכט בילדער איבער-צוגעבען זיינע געדאַנקען, פיהלט ער אלץ מעהר וויא ניט גענוג דינע סיסטעם איז פאר איהם און ער נייר טיגט זיך אלץ מעהר און מיטלען איבערצוגעבען אזעלכע געדאַנקען, וועלכע ער קען גלייך ניט אויפ-מאַלען. מיט דער צייט שטויסט ער זיך אויף אזא מיטעל אָן. עס פאַלט איהם אריין אין קאָפּ (דורך א געלעגענהייט), אז אויב ער קען ניט אויפמאַלען קיין מומע, קען ער דאס דאָך איבערגעבען אויף אזא אַרט: אויפמאַלען א קוה, וויא זיא האלט אָפּען דיא מויל און אויסגעשטעלט דיא קאָפּ, שרייענדיג „מו“ און א ציג, אויך וויא זיא שרייט — „מע“; זאָ דאס צוזאמען וועלען דיא צוויי פיגורען ווייזען אויף „מו-מע“ אדער „מומע“.

דאס איז דער צווייטער טריט.

דא קומט דער מענטש אלאז צו דיא רעבוס סיסטעם, דאס הייסט צו דיא פאַנעטישע אדער קלאנג סיס-טעם. „שווער“ (שוויגער-פאטער) דריקט ער אויס מיט א פיגורע פון א מענשען וואס מאטערט זיך אויפ-צוהויבען א משה — דאס ליענט זיך שווער (ניט גרינג) און בעדייט אויף שווער (שוויגער-פאטער) אויף „שטיל“ (רוהיג) מאָלט ער א שטילל פון א שווערד, למשל; אויף „מאָן“ (א חוב) מאָלט ער אויף א מאָן (פלאנצונג). ווען ער-ווערט שוין אזוי ענטווי-קעלט, אז ער האט שוין אזא וואָרט וויא „האנדלונג“, א שטייגער, גיט ער זיך אן עצה דיעזען וואָרט איר פערצוגעבען מיט א בילד פון א האנד און א בילד פון א לונג. א פיגור פון א טויב מיט א פיגור פון

הויז (בית) פאר "ב"; פון א קעמיל (גמל) פאר "ג" א. ז. וו.

ווען מיר זאלען פרופען מאכען אזא מין אלף בית אויף זשארגאן, וואלטען מיר בעקומען דאס פאָר גענדע, צום ביישפּיעל: אַקער, ברעט, גאַפּעל, דלאָט, האַנד, וואַנשע, זאַנג, חלח, טעלער, יאַק א. ז. וו. אבער דאן וואלטען מיר שוין דאס ניט ריר פּען "אלף-בית", זאנדערן "אַקער-ברעט". אויף וואָל-טען דיא אותיות דאן געהאט גאר אנאנדער אויס-זעהן — זיי וואלטען פאָרגעשטעלט אן אַקער, א ברעט, א גאַפּעל א. ז. וו.

דעם ערשטען טריט, אדער דיא ערשטע סיס-טעם געפינען מיר ביי דיא ווילדע אינדיאנער פון אמעריקא. דעם צווייטען — ביי דיא מעקסיקאנער, וויא דיא אייראָפּעער האבען זיי געפונען, ווען זיי האבען זיי ענטדעקט. דעם דריטען (געמישט מיט דיא ערשטע צוויי) זעהען מיר ביי דיא פאָרצייטיגע עגיפּטער (מצרים). דעם פערטען טריט האבען גע-שטעלט דיא פיניציער, וועלכע האבען דיא דריטע סיסטעם זיך אבגעלערענט פון דיא עגיפּטער, און וועלכע זיינען צו דיזע דריטע סיסטעם, נאטירליך, צוגעקומען דורך דיא ערשטע צוויי. דיא פיניציער האבען נאכגעמאכט אנדערע פעלקער און אזוי איז ארויסגעקומען דער פאָנעטישער אלף-בית מיט דיא שרייב סיסטעם, וועלכע איז געבויט אויף איהם.

פון אנפאנג איז דער אלף-בית ביי יעדע נאָ-ציאָן אלזא בעשטאנען פון פערקירצטע פיגורען פון זאכען, און דער נאמען פון יעדען אות איז געווען א וואָרט — דער נאמען פון א זאך. שפעטער האט מען אראפגעוואָרפּען דיא איבעריגע קלאַנגען פון יעדען וואָרט און מען האט בלויז געלאזען דעם ער-שטען קלאַנג (ווייל בלויז ער שפּיעלט דאך דיא ראָ-לע), מיט א נקודה, וואו עס איז נייטיג צו קענען גרינג אויסשפרעכען. צום ביישפּיעל פון דעם סלאַ-וויאַנישען "אז", "בוקי", "ווערי", "גלאגאַל" א. ז. וו. האט מען געמאכט "אַז", "בּע", "ווע", "גע" א. ז. וו. אויף אונזער זשאַרגאַנישען ביישפּיעל וואָלט דאס אויסגעקומען: פון אַקער, ברעט, גאַפּעל, דלאָט... — א, בע, גע, דע... הגם געמאכט וואָל-טען מיר אלץ דיא פערקירצטע פיגורען פון אן אַקער א ברעט, א גאַפּעל א. ז. וו.

פיגורען, (פון אן עמער און פון א רייף), צב"ש נאך דיא דריטע סיסטעם: דעם "בעט" גיט מען איבער מיט א פיגור פון א בעט (צו שלאָפּען), — דאס הייסט, נאך דיא רעבוס סיסטעם; און דעם האמער שטעלט מען פאָר טאַקי מיט דיא פיגור פון א האמער, — נאך דיא ערשטע סיסטעם נאך.

א חוץ דעם: אויף יעדען קלאַנג איז אויף דער דריטער שטופע דאָ מעהר וויא איין פיגור — א האַק צום ביישפּיעל איז "ה", און א האַנט איז אויך "ה" א. ז. וו.

דער פערטער טריט בריינגט צו דעם געדאנקען, אז דיא פערשיעדענסטע ווערטער, וואס דיא מויל קען נור אויסריידען, קענען איבערגעגעבען ווערען מיט א פאָר צעהנדליגע קלאַנגען, דאס הייסט, מיט אנדערע ווערטער, אז אלע ווערטער, וואס דער מענטש קען אויסשפרעכען, קומען אייגענטליך ארויס בלויז פון צוזאמענשטעלען און צוזאמענמאשען אויף פערשיעדענע אַרטען דיא פאר צעהנדליג בעזונדערע קלאַנגען, וועלכע ער קען מאכען מיט זיינע שפּראַך-אָרגאַנען. צו דיזען געדאנקען איז דער מענטש געקור-מען פון זיין פראַקטיק: סטארענדיג זיך איבערצוגעבען פערשיעדענע ווערטער מיט פיגורען, וואס שטעלען פאָר זייערע אייגענעלע קלאַנגען. מיט אנדערע ווער-טער, פערבריינגענדיג פיעל צייט אויף פערנאנדער-גלידערען ווערטער אויף זייערע בעזונדערע קלאַנגען ("ברענען" צום ביישפּיעל, אויף בב... רר... ע... ננ... ע... ננ...) האט ער בעמערקט, אז א פאר צעהנד-ליג קלאַנגען ווידערהאלען זיך און אז מעהר איז ניטא — אז פון זיי זיינען צוזאמענגעשטעלט אלע ווערטער.

ווען דער מענטש האט געמאכט דיזע ענטדעקונג, האט ער דיא פאר צעהנדליג קלאַנגען בעצייכענט מיט א פאר צעהנדליג פעראיינפאכטע פיגורען, נאך דיא דריטע סיסטעם נאך (דיא ערשטע און צווייטע סיסטעם האט ער גאר אוועקגעוואָרפּען און אויף יעדען קלאַנג האט ער אימער גענומען דיא זעלבע פיגור).

אַט אויף דיזעזען אַרט איז ארויסגעקומען דער פאָנעטישער אלף בית. דיא פערקירצטע פיגור פון דיא קאָפּ פון אן אָקס (אלף אויף לשון קדש) איז אנגענומען געווארען פאר דעם קלאַנג "א"; פון א

מיר האבען אבער געזעהן, אז אויף דער שכל פון היינטיגען שרייבען איז מען אויף א מאל ניט געפאָר לען. נאך מעהר — קיינער האט איהם אפילו ניט געזוכט; דיא מענשהייט איז צו איהם צוגעקומען זעהר לאנגזאם, אליין ניט וויסענדיג וואוהין זיא גייט. זיא האט דיעזען שכל דערגרייכט דורך ארוימיגע וועגען, גייענדיג גאר צו אנדערע זאכען, צו מיטלען אויסצודריקען אלע געדאנקען מיט בילדער — ביו, ענדליך, איז זיא צו איהם דערקראכען גאר אונגערעכטער הייט. אזוי, למשל, האט מען ענדעקט אמעריקא: קאָלומבוס האט גאר געזוכט א וועג צו אינדיע, און זיין רייזע האט איהם, גאר אונגעריכטערהייט, ארויף געבראכט אויף א וועלט־מיהיל, פון וועלכע ער האט גאר ניט געוואוסט,

דיא אותיות פון אונזער היינטיגען שרייבען זייענען דעריבער ניט קיין אבגעמאכטע סמנים, זאָנדרן סליאָדען פון דיא פיגורען, וועלכע מען האט געברויכט איידער מען איז געקומען צו אונזער היינטיגען שכל. זיי זיינען דיא געדענק־מאָלען, דיא פאָרמיטניקעס, פון דיא לאנגע רייזע, וואס מען האט געמאכט, איידער מען האט אונזערווארטעמער־הייט זיך אנגעשטויסען אויף דיא אמעריקא פון דיא קונסט פון איבערגעגעבען געדאנקען מיט פאסיקלעך — אויף דיא היינטיגע שרייב־סיסטעם.

דיא ענטוויקלונג פון דיא קונסט פון שרייבען איז איינער פון דיא אינטערעסאנטסטע ביישפיעלען פון דעם גאנצן פון דיא מענשליכע ענטוויקלונג. אב. קאהאן.

מיר זיינען אלזא דא פון דעם אנפאנג פון דיא מענשליכע פראָכעס איבערצוגעבען געדאנקען דורך בילדער צוגעקומען צו דעם שרייבען, וועלכען דיא היינטיגע ציוויליזירטעסטע פעלקער ברויכען. זייערע אותיות זיינען אלזא ניט קיין אויסגעטראכטע פון העלער הויט; זיי קומען ניט ארויס פון דעם וואס מען האט אבגעמאכט, אז אזא און אזא דריידעל זאל זיין א סימן אויף אזא און אזא קלאנג, ניי, — יעדער אות איז א פיעל פערקירצטע פיגור פון א געוויסע זאך; כמעט יעדער אות שטאמט פון דיא צייטען, ווען דיא מענשהייט האט געשריבען מיט רעבוסעס, און טראגט אויף זיינע פלייצעס דיא טויערענדער און טויענדער יאהרען, וואס עס האט געדייערט צו שטעלען דיא פיער טריט, וועגען וועלכע מיר האבען גערעדט.

לאמיר איצט נעמען דעם שכל פון אונזער שרייבען, וויא מיר פערשטייען שוין איהם היינט. אין וואס בעשטייט ער? דאכט זיך, א גאנץ איינפאכע זאך. אזוי וויא דיא צעהנדליגע טויענדער ווערטער, וואס א היינטיגע שפראך האט, קומען אייגענטליך ארויס פון בלוין א פאר צעהנדליג קלאנגען, קען מען דאך טאקי אפמאכען, אז אזא פאסיקעל אדער אזא פאר פאסיקלעך זאלען זיין א צייכען אויף אזא און אזא קלאנג, אנאנדער ארט פאסיקעל — אויף אנאנדער קלאנג, און אזוי אויסשטעלען א פאָר צעהנדליג צייכענס, פון וועלכע מיר וועלען קענען צוזאמענשטעלען אלערליי ווערטער. דער שכל איז דא ריכטיג, און אפשר וואלט מען טאקי אזוי „אב־געמאכט“, ווען מען וואלט אויף איהם געפאלען מיט א מאָל.

צושלאגענע געדאנקען פון דעם משוגענעם פילאזאף. זעע־קראנקהייט.

וואס, וואו, ווען און וויאפיעל צייט מי ווילד צו עסיין, אויף דעם טאג זאגט מען, אז ער איז ניט קיין יום־טוב, עס פערגלייכענדיג מיט קרחת, וועלכע איז כלומרשט ניט קיין קריינק, וואס דאס איז איבעריגענס פאָלש וויא יעדער בערענסעפֿעקולאנט, יעדער ווילהעלם־דער צווייטער קען אייך בעווייזען. אבער אוועקלייגענדיג אָט דיא אללע מעשות אן א זייט, (וויא דער מוכר־ספרים האט גיואנט, ווען ער האט בעטראכט דיא עטליכע גוטע ראָמאנען אין זיין

וואס פסח איז פאר א אידישע ווירטהשאַפֿט, דאס... נור וואָרט א וויילינקע. ביי אונז אין דער ליטע האט איינער גיואָנט, אז דער איד קריינקט אויס זיינע ימים טובים: פסח, זאגט ער, האט ער ניט וואס צו עסיין, שבועות טאָר ער קיין פלויש ניט עסיין, סכות האט ער ניט וואו צו עסיין, ראש השנה עסט ער ניט בלוין א האלבען טאָג, יום כפור דעם גאנצען טאָג, נו, דער איינער האט גימענט צוקליי, נען, אז פורים, דעם איינציגען יום טוב, ווען מ'האט

ים פון הויזשעדיגע זאלץ-וואסער (מאכט דער טייטש: פליעסיגעס שטייף-שוויגער-מוטטער-טאם) א ברכה פון זיין הייליגען נאָמען. דיא גרויסע שוויממעדיגע הויז דערלאנגט זיך א שאַקעל, דיא געזאלצענע קיהלע לופט קומט אריין אין דיא שמעקדעהרין און אין דאס שפייזע-צימער פון דעם מענשליכען קער- פער אריין, און דאן ווערט א רעוואָלוציאָן ביי אייך אין דיא אינגעווייט, אלץ וואס איז גילעגן פערשאַל- טענערהייט אינגעווייט, אשטייגער וויא דער אר- בייטער אין זיינע צרות, גיט זיך א הויב ארויף און קומט ארויס וויא א פיל פון בויגען, אדער וויא דער ציטעריגער ברייחיד צו אל מלא רחמים און דאן — ארויס דיא פונפצעהן יאָהר דומהייטען וועלכע מי האט נאך אנאנד געשלאנגען אין קלובען, וואו מי האט גילעבט צווישען מחלוקות לשם שמים און אין אחדות לשם שנאָפס און ביער;

ארויס דיא יאָהרענלאנגע אָנגעזאממעלטע ציי- טונג-שקרים וועלכע מי האט אלץ אריינגעזופט זיך פוילענדיג זיי אויסצושפייזען, אבער וועלכע ווערין ביסלעכווייז בירגער און אייגענבאַרענע, ווייניגסטענס נאטוראליזירטע, איינוואוינער פון אייער סיסטעם; ארויס דיא אלע בלבולים, זלוולים און פלפולים צוליעב גאָרנישט און וועדער גאָרנישט, וועלכע האבען פערוויסט אייערע יאָהרען, פערקירצט אייערע טעג און צושטערט אייער רוח פון דיא נעכט;

ארויס דיא ארונטערגעשלאנגענע זידלערייען, וואס מי האט אָפט געשיקט אויף אייער אדרעס אייך אליין נאר גיט מיינענדיג, אדער, פערקעהרט, אויף א פרעמדע אדרעס, אבער וועלכע איז אייך איבערגעקעפערט געווארען; וועלכע האט זיך אָבגי- זעצט אין אייער ברוסט און האט גימאכט אייער גאָרגעל פאר א רינע, און אייער הארץ פאר א מיסטקאסטען;

ארויס דיא פיעלע געהאקטע-וואונדער-קאָסטלע- טען וועלכע איהר האט אריינגענומען אין זיך, זיך שאַרענדיג ארום דיא אונגליקליכע אָרימע ארבייטער, וואס שלנגען נאָך מעהר אראָפּ וויא איהר אליין און ווערגען זיך אפילו מיט דיא גרויסע און קליינע טיראנניי אבער האבען מורא אריינצושטעקן א פינגער אין מויל, אדער זיך א ריהר צו טאָן, און וועלכע וועלן ליידען זייערע לייב-שמערצען, ווייב- שמערצען, רייס-צופריכאפ-און טרייב-שמערצען ביז עס וועט זיי א האק טאָן אין נאָז א פרייערע לופט, וועלכע וועט זיי אויסרייניגען, וואס דאן וועלן זיי, וועט איהר זיך דערמאָנען אָן דיא ווערטער:

וואס פסח איז פאר אידען, דאס איז.... מעהר האב איך גיט קיין מינט.

סקלאַד וואס קיינער האט עפּים גיט געוועלט קויפּען איז דער איינער, דער אויבענגעגאנגענער איינער גיר ווען א נאָרר- א מענש לעבט גיט פון עסין אליין; ביז דיא סאָציאַליקעס זיינען אויפגעקומען האט מען נאר גיט גיהערט אַלל דיא געוואלטען וועגן גיט עסין, וואס מי הערט היינט. ימים טובים זיינען ימים טובים ווען אויך נור צוליעב דעם וואס מי געוואוינט זיך פון זיי איין שבועות גיט צו שלאפען, ראשי-השנה צו געניסען דיא פרישע לופט גייענדיג צו תשליך, יום כפור צו פערטראגען שלעכטע לופט און א גיט געוואשענעם פנים, סכות צו וואוינען אין ערטער וואו מי דארף גיט צאָהלען קיין רענט, און פסח גוט אויסצורייניגען דיא שטוב, שוין נאר גיט ריידענדיג פון דיא איידעלקייט פון זאגען „כל דכפין ייתי ויכול“ ווען טירען טויער, און אללע פענסטער זיינען פער- מאכט, און דאן דיא איידעלקייט פון אָנבאָטען אליהו הנביא א גלאָז וויין (פון אויסגעדארטע וויינטרויפּען) זייענדיג זיכער אז ער וועט גיט אריינקומען און וועט גיט טרינקען, אבער דיא הויפטזאך איז דער וואָשען און שייערן און רייניגען, וואס ארום דעם האב איך גיטראכט ווען איך האב אנגעהויבען צו זאגען: —

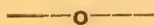
וואס פסח איז פאר א אידישע ווירטהשאפט, דאס איז דיא זעעקראנקהייט פאר א פערלאָזענעם מאָגען — א מענש, פערשטייט איהר מיך, וואס איז א לאנגע צייט געוועסן אויף איין אָרט און האט גיר האט צו זופען און צו זאָגען, זעהר אָפט צו קאָיען דיא בלאָטע און נאך, עפטער אראָבגעשלינגען שמוץ, — אזא מענש זאג איך, מוז פיהלען אז דער גרויסער, פייכטער, דרייטווענד מייילעך-גאנגער ברעכמיטטעל, וועלכען מי רופט אטלאַנטישער אָקע- אָן, איז אזא ברכה פון דעם הענדיגטעוואָשען וויא דיא בלינדקייט פאָרן בעטטלער, וויא דער טורמע- זיצען פאָרן שבור אדער פאר דעם וואס רויכערט צופיעל, וויא דער אָנזעצן פאָרן סוחר וואס האט פיעל צוגעזעצט און וויא דיא אללע אנדערע זיעבען און דרייסיג זאכען וועלכע איך וועל אמאָל אויס- רעכענען ווען איך וועל גיט דאַרפן זיך היילען אייך צו זאגען דאס וואס איהר וועט געפינען אין דעם נעכסטען פאַרגאָרף, ווייל דא מאך איך אן אָב- שטעלל בכדי אז איהר זאלט לייענען איינע פון מיינע אינטערעסאַנטעסטע שטעללען, דיא פוסטע האלבע שורה, נעמליך:

אָה, יא ! פאר א מאָגען פון איינעם וועלכער האט א סך אראָבגעשלאנגען און ווייניג פערדאייט... עס זיינען דא מענשען וועלכע שלנגען אראָפּ אלץ אין דער וועלט, פערדאיינען עס און געדאיען דערביי, אבער פאר דעם וועלכער קען דאס גיט, איז דער

א קאפיטעל פון דיא געהיימניסע פון דער באסטיליע.

איבערזעצט פון דייטש פון סאַציום.

דורך דיעזע פרוי האט לאַ טוד דאס געווענט דער גרייכען דעם צוועק, צו וועלכען זיין עהרנייציגער כאַראַקטער האט איהם געטריעבען.

ער האט צו איהר געשריעבען, אַ בריעף אהן אַן אונטערשריפט, און האט איינגעשלאָסען אַ פעקעלע אונטערדליכע פולווער. איידער דיעזער בריעף איז צו איהר אנגעקומען איז ער צו איהר, אוועק פערזענליך, און האט איהר געמעלדעט, אז ער האט זיך דורך א צופאל דערוואוסט פון אַ פערשווערונג איהר צו פער-גיפטען. דיא מאַרקזיע, וועלכע האט געוואוסט, אז זיא האט פיעלע ישנאים, האט דאס צוערשט גע-גלייבט, האט איהם הערצליך בעדאנקט און פאַרגע-לייגט אַ היבשע סומע גאָלד אלס בעפרידיגונג. לאַ טוד האט זיך פון דאס געלט ענטזאגט, און האט בעמערקט, אז פאר זיין גרויסע דיענסט ערווארט ער אַ וויכטיגערע בעלאָהנונג, — אַ בעלאָהנונג, וואס זאָל זיך מעהר פאַסען אַ פאר איהר אַ פאר איהם.

„שרייבט אַויף אייער נאמען אזיך דיעזען פאַפיער“ האט דיא פאַמפאָדור דאן איהם געהייסען. לאַ טוד האט אויפגעשריעבען זיין נאמען און איז אוועק פול מיט פרייד, און האט זיך שוין גענומען מאַלען גלענ-צענדע בילדער וועגען זיין קומענדע גרויסקייט. ער האט אפער ניט געוואוסט, אז דיא געשייטע פרוי האט פאר איהם בלוז אויסגעשפרייט אַ נעץ. זיא האט גענומען חושד זיין, אז ער האט דא געמאכט אַ שווינדעל און זיא האט זיין נאמען איהם געבעטען אויפשרייבען גאר ניט מיט דעם צוועק, אַויף וועל-כען ער האט גערעכענט. ווען זיא האט ערהאלטען דעם פרייף מיט דיא פולפער, האט זיא פערגלייכען דיא האנדשריפט פון דיעזען בריעף מיט דיא האנד-שריפט, וועלכע ער האט איהר איבערגעלאזען, און האט אַויף דיעזען אַרט אויסגעפונען, אז לאַ טוד אליין איז דאס דער פערפאַסער. דאן האט זיא דיא

דיא וואהרהייט איז אפט זאנדערבארער, אינ-טערעסאנטער און וואונדערבארער וויא דיא פרוכט פון דעם ראַמאנען־שרייבערס פאנמאזיע — לויטעט, אונגעפעהר, אַן ענגלישער שפריכווארט; און דיא פאלגענדע ערציילונג, וועלכע בעשטייט פון אַן אונ-בעפארבטע ווארהייט, פון אַ היסטאָרישען פאַקט, קען דיענען אלס איינער פון דיא בעווייזע דערצו.

עס איז דיא טרויעריגע געשיכטע פון הענרי לאַטור, — פון איינעם פון דיא אָפפער פון דעם ווילדען פראנצויזישען דעספאָטיזמוס פון פאר דער גרויסער רעוואָלוציאָן, וועלכע האבען געהאט דעם ביטערן שיקזאל אריינצופאלען אין דעם בית־עלמן פאר לעבעדיגע, — אין דיא שרעקליכע פעסטונג באסטיליע.

הענרי לאַטור איז געבארען געווארען אין לאַנ-נעדאָק אין יאהר 1725. אַויף זיין צווייטן צוואנציג-סטען יאהר האט ער געקומען אַ שטעלע אלס אפ-ציער. ער איז געקומען נאך פאריז. פון נאטור איז ער געווען זעהר עהרנייציג און האט געפרענט מיט דורשט אַויף אירגענד וועלכען אַרט זיך אויסצו-צייבענען, צו קריעגען אַ גרויסען גאָמען. דיא מאַר-קיוע פאַמפאָדור איז צו יענער צייט געווען דיא ליובאַוויצע פון דעם קעניג, לודוויג דעם פופצעהן-טען, (דעם זיידע פון לודוויג דעם זעכצעהנטען, וועל-כער איז אַרויף אַויף־ן טראָן גלייך נאך איהם, און וועלכער האט שפעטער, אין דער רעוואָלוציאָן, פאר-לאָרען זיין לעבען אַויף דער גילאָטינע). דיעזע פאַמ-פאָדור, דיזע אויסגעלאָסענע און אין פיעלע אנדערע בעציהונגען פערדאָרבענע פרוי, וועלכע אנשטענדיגע מענשען פלעגען זיך שעמען אנצורופען מיט איהר נאמען, האט געהאט אזא איינפלוס אַויף איהר גע-קרינטען ליובאַווינק, דאס אין דער ווירקליכקייט איז זיא געווען דיא הויפט־הערשערין פון פראנקרייך.

א קאפיטעל פון דיא געהיימניסע פון דער באסטיליע.

ער איז געלאפען דורך פערלער און וועלדער ביז ער איז אנגעקומען נאך פאריז. דארטען איז ער בעגאנגען דיא פאלגענדע נארישקייט: ער האט גע- שריבען צו דעם קעניג א ביטע, אין וועלכע ער האט זיך מודה געווען אין זיין שווינדעל איבער דיא מאר- קיזע און האט געבעטען אום גנאדע. צום ענדע פון דער ביטע האט ער געמלדעט זיין אדרעס, אויף וועלכען ער האט געהאפט צו קריענען א גינסטיגען אנטווארט.

אויף מארגען איז לא-טור שוין ווידער געווען פארשפארט אין דיא באסטיליע, דיא צייט איז ביי איהם יעצט שוין געגאנגען גיך, ווארים דיווען מאל האט מען איהם ערלויבט שרייב-געצייג, פאפיער און ביכער, אבער דיווען טרויסט אין זיינע ליידען האט ער באלד פערלארען דורך א נייע אונבעזא- געהייט. אויף דעם טאוועל פון א בוך, וועלכען מען האט איהם געליהען, האט ער אין פערזען אויפגע- שריבען:

„אהן שכל, אהן חן

אהן שיינהייט, אהן יונגהייט

קען מען אין פראנקרייך האבען

דיא גרעסטע ליובאוויקעס.

א בעווייז איז פאָמפאָדור.”

דער וועכטער האט געבאפט דעם בוך און האט איהם איבערגעגעבען צו דיא פאָמפאָדור. דיא זאך האט איהר אנגעזונדען מיט כעס, און זיא האט גע- שווארען דעם פערפאסער פון דיא פערזען ניעמאלס צו פערצייהען.

שפעטער האט מען מיט לאטודען אין צימער אריינגעזעצט א יונגען מאן נאמענס דאלעגער, וועלכער איז אריינגעפאלען צו ליעב דעם, וואס ער האט דיא פאָמפאָדור געמוסר'ט אין א בריעף. דיא צווייא האבען גענומען בויען פלענער, וויא זיך צו בעפרייען, ביז זיי האבען זיך אבגעשטעלט אויף איין פלאץ, וועלכען זיי האט זיך איינגעגעבען אויסצופיהרען.

צווישען דער פאָדלאַגע פון זייער צעללע און דעם באלטען פון דעם אונטערשטען צימער איז גע- ווען א היבשע קאך, פון וועלכע דיא וועכטער האבען ניט געוואוסט. אין דיוע לאך האבען זיי געהאלטען פערבארגען דיא אינסטרומענטען, וועלכע זיי האבען צוגעפערטיגט אויף דעם פאלגענדען שטייגער. לא-

פולפער איינגעגעבען איהר הונד און האט זיך ער- קונדיגט, אז עס איז גאר קיין סם ניט.

אום אכט אוהר אבענדס, נאך דעם וויא דיא מארקיוזע האט געמאכט דיעזע פראָבע, האט מען לא-טור'ען אוועקגעשלעפט אין דער באסטיליע. דארטען האט מען איהם אנגעמאָן אין טראַנטעס און פערשפארט אין א קעמעריל הינטער א דאָ- פעלטע טהיר. דיא איינזאמקייט האט איהם שיער פון זיין ניט אראפגעבראכט. אבער שפעטער האט ער געפועלט מען זאל איהם זעצען מיט נאך א געפאנ- גענעם אין איינעם. מען האט איהם דאן פערשפארט צוזאמען מיט א אידען. דיא צוויי פלענע זיך אונ- טערהאלטען מיט געשפרעך און האבען אבער מאכט, אז דער פון זיי, וואס וועט פריהער בעפרייט ווערען, זאל דעם אנדערען העלפען אנטלויפען. דער וועכטער האט דורך'ן טיר דערהערט זייערען א גע- שפרעך וועגען דעם, און דער סוף איז געווען, אז מען האט דיא צוויי געשיידט, און לא-טור'ען האט מען אריבער געפיהרט אין ווינסען, וואו ער איז ווידער פערשפארט געווארען איינער אליין אין א צעללע. אלע זיינע געדאנקען האט ער דא געריכטעט צו גע- פינען א מיטעל זיך ארויסצורייסען אויף דער פרייער וועלט. איין מאל, אלס דער וועכטער האט אויפ- געמאכט זיין טהיר, איז ער ארויסגעלאפען און האט דעם וועכטער פערשלאסען אינאיינציג. עס איז איהם איבערגעבליעבען דורכצוגיין דורך פיער טויערען, ביי וועלכע, פון דרויסען, זיינען געזעסען אנדערע וועכ- טער. ער האט אנגעקלאפט אין דעם ערשטען טויער און ווען דער טויער האט זיך געעפענט, האט ער אין דער הויף און כלומר'שט מיט כעס אויסגעשריען: „וואו איז דער אכבע סען סאָווער? שוין צוויי שפונדען, וויא מען ווארט אויף איהם. איך זוך איהם איבערזאל און קען איהם ניט געפינען. איך וועל זיך אבער מיט איהם אברעכענען דערפאר, וואס ער לאזט מיר אזוי ארומלויפען.“ מיט דיעזע ווערטער איז ער ביזן פארייגעגאנגען פארביי דעם וועכטער, וועלכען עס איז אויף'ן זינען ניט ארויפגעפאלען, אז דאס איז א געפאנגענער. אויף דעם זעלבען ארט איז ער אויך דורך דיא אנדערע דריי טויערען און איז ארויס אויף דער ווייסער וועלט. דאס איז געווען דען 25טען יולי, 1750.

לען, זא דאס עס איז געווען לאנג נענט צו גרייכען פון דעם דאך פון טורעם ביז אונטען ביי דעם גראד בען ארום דיא באסטיליע. דיא גאנצע ארכיט האט געדויערט אנדערהאלב יאהר.

אלין איז געגאנגען וויא זיי האבען ערווארטעט, און דיא וועכטער האבען גאר ניט בעמערקט. ענדליך, אין דיא נאכט פון דעם 25טען פעברואר, 1756, איז לא טוד און דאלעגער ארויף דורך'ן קוימען און ארויסגעקומען פון אויבען אויף דער פלאטפארמע פון דעם טורעם. אויף א שטריקעל האבען זיי דאן ארויף געצויגען זייערע זאכען. אויף דער פלאטפארמע זיינען געשטאנען קאנאנען, און צו איינע פון דיעזע האבען זיי צוגעפעסטעט אין ברעג פון זייער לאנגען שטריק-לייטער, וועלכער איז געבליבען היינען אין דער קופטען ציהענדיג זיך ביז דער ערד. אויף דיעזע לייטער האבען זיי זיך ביידע אראפגעלאזען ביז זיי זיינען אראפגעקומען אין דעם גראבען.

דיא אלטע אינסטרומענטען, וועלכע לא-טוד מיט דאלעגער האבען ביי דיעזע ארבייט געברויכט, קען מען עד היום זעהן אונטער דיא זאכען, וואס זיינען איבערגעבליבען פון דיא צושטורעמטע באסטיליע.

זיי זיינען שוין אזא אין גראבען. עס איז אין מיט'ן נאכט, — אין א קאלטע ווינטער נאכט; זיי זיינען צובלוטיגט און פערפרארען; ביז דער העלפט אין וואסער; ניט ווייט פון א וועכטער; און ארום און ארום זיי איז א דיקער מויער. דיא מוטאיר געקעמפער פיר זייער בעפרייאונג פערלירען ניט זייער קוראזש. מיט דיא אייזערנע גראטעס, וועלכע זיי האבען ארויסגענומען פון קוימען, נעמען זיי זיך בויער א לאך אין דיא וואנט. יעהעס מאל, וואס א פאטראל גייט פארביי מיט א לאנטערנע, לאזען זיי זיך ארונטער אונטער'ן וואסער. ווען דער פאטראל איז שוין ניטא, נעמען זיי זיך ווייטער פאר זייער ארבייט. ענדליך איז דיא פינאפוס דיקע וואנד דורך געלעכערט, און זיי קריכען ארויס, און פאלען אריין אין דעם צווייטען גראבען, וועלכער איז אזוי פול מיט וואסער וויא דער ערשטער. דאלעגער איז שיער ניט דערטרונקען געווארען; אבער לא-טוד האט איהם ארויסגעשלעפט פאר דיא האר און ארום

טוד האט אין זיין גרויסען קאסטען געהאט דרייצעהן און א האלב טון העמדער, אויסער פיעלע זאקען און טישטיכער. דיעזע וועט האבען זיי צוצופט אויף פעדים און האבען פון זיי אויסגעפלאכטען שטריק. דיא עטליכע קרוקעס, וואס זיי האבען געהאט, האט בען זיי אזוי לאנג געשליפען אן דיא שטיינערנע פאד-לאגע ביז זיי האבען געקראנען שארפען, וויא מע סערס. פון א שטיקעל שטאהל האט לא טוד אויס-געשליפען א מעסער קלינג, און מיט דעם האט ער פון דיא האלץ, וואס ער האט בעקומען צו היינען דעם אויווען, צו דיא פערשארפטע קרוקעס אויסגע-שניצט שטיבלעך. אויף דיעזען ארט האט ער געהאט עטליכע מעסערס. פון דיא האלץ האט ער מיט זיינע אינסטרומענטען געמאכט א לייטער, אויף וועלכען ער האט ארויפגעקלעמערט אינעווייניג אין קוימען, און האט ארויסגענומען דיא גראטעס, וואס זיינען דארטען געווען פערפעסטעט אין דער צווערף. דיעזע ארבייט אליין האט געדויערט זעקס מאנאט. זיין קערפער איז אין קוימען שטענדיג געווען צונויף געבויען אין דרייען און דיא הענט זיינען ביי איהם אפט געווארען צובלוטיגט. דיא צווערף-גראטעס זיי נען אזוי פעפט געזעסען אין דעם מויער פון קוימען, דאס לא טוד און דאלעגער פלעגען אפט א גאנצע נאכט אבארבייטען מיט זייערע מעסערס איידער זיי האבען ארום א גראטע אויסגעבויערט א לאך א צאהל דיא טיעף. ווען אלע גראטעס זיינען שוין גע-ווען ארויסגענומען, האבען זיי צוריק געלייגט אין דיא לויזע לעכער און האבען זיך גענומען צו דיא ווייטערע ארבייט.

פון אן אייזערנעם לייכטער, וועלכען זיי האבען לאנג געקארבט מיט דיא מעסערס, האבען זיי זיך גע-מאכט א זעג. זיי האבען אויך געמאכט אנדערע נייטיגע אינסטרומענטען, און דיעזע אלע פערשידע-דענע געצייג האבען זיי געגעבען פערשיעדענע פאר-שטעלטע נעמען, כדי, ווען דער וועכטער וועט צוהער רען זייער געשפרעך, זאל ער ניט פארשטיין וואס זיי מיינען. וויא נור-זיי פלענען דערהערען טריט צו זייער צימער, פלענען זיי אליין בעהאלטען אונטער'ן פאד-לאגע אדער אין קוימען. פון דיא שטריק און פון דיא אפגעשפארטע האלץ האבען זיי געמאכט א לייטער, פון 1400 פוס שטריק, מיט 208 הילצערנע שטאפ-

ער געברויכט א ביינריל פון פיש און אנשטאדט טינט בלוט פון זיין אייגענעם פינגער. אויף דיעזען ארט האט ער אויף דיא בלעטעלעך אויסגעשריעבען זיין פראַיעקט. דאן האט ער צו זיך געבעטען דעם גלח פון דיא פעסטונג און האט עס איהם איבער-געלעזען. דער פלאן איז דעם גלח אזוי געפערען גע-ווען, אז ער האט געפועלט מען זאל איהם געבען טינט און פערדער מיט פאפיער. לא טוד האט זיין פראַיעקט איבערגעשריבען אויף ריין און האט איהם צוגעשיקט צו דעם קעניג. דער קעניג האט דעם פראַיעקט אנגענומען און האט איהם געהייסען דורכ-פיהרען. לא טוד'ען האט ער אבער פון דעסטוועגען ניט בעפרייט.

אין א פאר מאנאט ארום האט לא טוד אויס-געארבייט נאך א וויכטיגען פלאן, וועלכער איז אויך אנגענומען געווען, און דאך איז ער אליין געבליבען אין קערקער.

דאן איז לא טוד אריינגעפאלען אין פערצווייפ-לונג. ער האט זיך בעשלאסען צו שטארבען פון הונ-גער. הונדערט און דריי און דרייסיג שטונדען איז ער אבערגעלעבט אהן שפייז, ביז דער וועכטער האט איהם מיט א שליסעל דיא מויל אויפגעריסען און איבערגעוואלט איהם אריינגענאסען זופע אין האלו. ווען ער איז געקומען צו זיך, האט ער זיך מיט א שטיקעל גלאז אויפגעשניטען א פאר אָדערען און איז פערפלייצט געווארען מיט בלוט. א דאקטאר האט איהם דיא וואונדען פערהיילט; אבער פון דעם פינסטערען קעלער-קעמעריל, אין וועלכען ער איז שוין געווען פערשפארט זיבען יאהר נאכאנאנד, האט מען איהם אליין ניט ארויסגעהיירט. דאס האט מען געטאן ערשט דאן, ווען ביי א פערפלייצונג פון דיא טייך סייין איז זיין צעללע פול געווארען מיט וואסער.

מען האט איהם דאן איבערגעהיירט אין א צי-מעריל אויבען אין טורעם, וואו ער האט געהאט ריינערע קופט און א פרייערע אויסזיכט אויף דיא גאסען. דא האט ער געכאפט א פאר טויבען, וועלכע ער האט צו זיך צוגעוואָהנט און מיט וועלכע ער האט זיך אַמוזירט. אבער ווען דער וועכטער האט דאס בעמערקט, האט ער איהם געצוואונגען דיא טויבען צו טויטען.

פינף אהר פארטאג זיינען ביידע ארויס אויפ'ן פריי-ען פלאץ ביי דער באַסמיליע.

ענטציקט פון פרייד, האבען זיי זיך ארומגענו-מען און געוויינט. דאן ערשט האבען זיי גענומען פיהלען א ווייטאג אין אלע גלידער. אויף א דראַשקע זיינען זיי אוועקגעפאהרען צו א גוטען פריינד, ביי וועלכען זיי זיינען פערבליבען פיער וואכען, און דאן זיינען זיי פארשטעלטערע הייט מיט פאלשע פאפירען אריבער דעם גרענעץ. דאלעגער איז געקומען נאך בריסעל, און לאַטור נאך האָלאַנד. ביידע האבען אבער זייער פרייהייט ניט לאנג גענאסען, ווארים אויף דעם פערלאנג פון דיא פראַנצויזישע-רגיערונג האט מען ביידען אויסגעליפערט. (פאר לאַ טוד'ען אליין האט דער פראַנצויזישער קעניג בעצאהלט צוויי הונדערט און זעבעצהן טויזענד ליוור שחד-געלט צו דיא בעאַמטע פון האָלאַנד, וועלכע האבען ערלייבט איהם צו כאַפען אויפ'ן מיטען גאַס און אוועקצו-שלעפען נאך פארוי.)

לאַ טוד איז געפאנגען געווען אין אמסטערדאַם דעם ערשטען יוני, 1756, און ער איז צוריק אריינגע-פאלען אין דיא באַסמיליע. דיעזען מאָל האט מען איהם אונגאַרמהערציג געפייניגט און געמאַטערט. מען האט איהם געהאלטען אין א פינסטערען, נאסען קע-לער, פול מיט מייז, וועלכע פלעגען איהם בייסען זיין פנים. אום דיא צייט צו פערטרייבען און פון דיא מייז קיין יסורים ניט צו האבען, האט לאַ טוד זיך בעשעפטיגט מיט צוגעוואָהנען דיעזע בעשעפענעסען צו זיך, זאָ דאס מיט דער צייט האבען זיי איהם געפאָלגט און ער האט זיך מיט זיי געשפיעלט. פון א שטיקעל האָלץ האט ער זיך געמאַכט א פייפער און פלעגט זיין אומעט פערטרייבען שפיעלענדיג אויף איהר. צו דער זעלבער צייט האט זיין געדאנקען ניט אויפגע-הערט צו ארבייטען, און איז געפאלען אויף אַ וויכ-טיגען פלאן וועגען דיא פערבעסערונג פון דיא מיל-טער אָרגאַניזאַציע. ער האט געמיינט, אז מיט דיעזען פלאן וועט ער זיך קויפען פרייהייט, און האט זיך גענומען איהם בעשטרייבען. קיין טינט און פערדער און קיין פאפיער האט ער אבער ניט געהאט; — האט ער אזוי געטאן: פון ווייכע ברויט. האט ער אויסגעוועלגערט דינינקע בלעטער, וועלכע ער האט געלאזט אַפּטריקענען. אַנשטאדט א פערדער האט

פארשפארט אין א פינסטערע צעללע, וואו ער איז אזוי קראנק געווארען, אז מען איז געצוואונגען געווען איהם צו לאזען שפאצירען אין נארטען צוויי שטונדען טעגליך. ער איז ווידער אנטלאָפֿען געווארען און האט ווידער געטאָן א נארישקייט: ער האט ווידער געבעטען אום פּערצייווונג און איז ווידער אריינגעפאלען אין פּערהאפטונג, אין ווינסען.

איצט איז ער געפאלען אויף אזא פלאץ דיא צייט צו פּערבריינגען: ער האט דורכגעבויערט א לאך אין וואנט און דורך איהר האט ער גערעדט מיט דיא אנדערע געפאנגענע, וועלכע פלעגען איינציגווייז גיין שפאצירען אין נארטען. ער האט זייער אויפגעקראמקייט געצויגען מיט דעם, וואס ער האט דורך דיא לאך דורף גערוקט א שטעקען און האט איהם בעוועגט אהין און אהער, ביז דער שפאצירענדער האט עס דערזעהן. אויף דעם שטעקען פלעגט ער ארויסרוקען צעטלעך צו זיי, און אויף דיעזע ארט איז ער געווארען דער מיטעל־פונקט פון א לעבנאפטע קאָרעספּאָנדענץ צווישען אלע געפאנגענע, זא דאס דיא אין איינזאמקייט פּערשלאסענע ארעסטאנטען זיינען איינער מיט דעם אנדערן גוט בעקאנט געווארען, און האבען פון דיעזע שייכות געשעפט א שטיקעל טרויסט אין זייער ביטערן אפֿגעזונדערטען לעבען הינטער שלאס און ריגעל.

לאַטוויס ווייטערע ערפארהונגען זיינען ניט ווייניגער אינטערעסאנט, וויא דיא, וועלכע מיר האבען געבראכט; דער פלאץ לאזט אבער אונז וועגען זיי דא ניט דערצעהלען.

פון ווינסען האט מען איהם געבראכט נאך שאַרענטאָן, וואו מען האט איהם געזעצט אין א דולחוי, אבוואהל ער איז געווען פאָרשטענדיג ביי'ן שכל. צולעצט איז ער אנגעקומען אין וויסעטער, אין א געפּענגניס פון גנבים און שכורים, וואו ער איז געוועסען ביז דיא גוט־הערציגע פרוי פון מיניסטער נעקאר (אין לודוויג דעם זעכצעהנס צייטען) האט איהם בעפרייט נאך א פינגאן דרייסיג יעהריגע מאטערנים אין געפּענגניס.

דיא יורשים פון דיא פאָמפאדור זיינען געווען פּעראורטיילט לאַטוויס צו בעצאהלען 60.000 פראנק שאַדען ערזאץ.

שפעטער האט לאַטוויס בעזוכט סאַטרין, דער פאָליציי־מייסטער, וועלכער האט איהם געגעבען דיא ערליבעניס צוויי שטונדען טעגליך צו שפאצירען איבער דיא פּלאַטפאָרמע פון דעם טורעם. לאַטוויס האט סאַטרין געוויזען צוויי נייע וויכטיגע פלענער, וועלכע ער האט אויסגעארבייט. סאַטרין האט איהם פאָרגעלייגט פופצעהן הונדערט לייוועס, אלס לעבענס־לייגליכע פענסיע, ווען ער וועט איהם ערלויבן צו זאגן, אז דיא פלענער זיינען זיינע (סאַטרין'ס). לאַטוויס האט זיך ענטזאגט, און פון דעם טאג אן איז סאַטרין געווארען זיין בלוטיגער שונא.

אויף זיינע שפאצירען איבער דער פּלאַטפאָרמע האט לאַטוויס א מאל פון ווייטען דערזעהן צוויי פרויען אין א פענסטער. ער האט צו זיי גענויט מען מאכען סיגנאלען מיט דיא הענט; זיי האבען איהם געענטפערט; און אזוי האט ער מיט דיא דאס מען געשלאסען בעקאנטשאפט. צו יענער צייט האט ער געשריבען א ווערק געגען דיא פאָמפאדור. ער האט עס געשריבען צווישען דיא ציילען פון דיא בירכער, וועלכע ער האט געהאט צום לעזען. ווען דיא ווערק איז געווען פערטיג, האט ער דיא פּערשרייעבענע ביכער אראפגעווארפען, ווען קיינער אויסער דיא צוויי דאמען האבען עס ניט געמערקט, און זיי האבען דאס אויפגעהייבען. דאס איז געווען אין סעפטעמבער, 1763. דורך דיא זעלבע פריינדיגע זיינע האט ער זיך באלד דערוואוסט, אז דיא פאָמפאדור איז געשטארבן בען, איהם דאס צו מעלדען, האבן זיי דיא נאכריכט אויפגעשריבען מיט זעהר גרויסע בוכשטאבען, און, ווען ער איז ארויס שפאצירען, האבען זיי עס איהם געוויזען פון זייער פענסטער. דאן האט לאַטוויס געשריבען צו סאַטרין א בריעף, אין וועלכען ער האט איהם העפטיג אויסגעוידעלט, פאר וואס ער לאזט איהם נאך אלץ איבער אין קערקער, אבוואהל זיין (לאַטוויס) פיינדיג איז שוין טויט. סאַטרין איז ביז געווארען און האט איהם ווידער געהייסען זעצען אין א פינסטערען צימערל, אויף ברויט מיט וואסער.

אין 1764 האט מען איהם געשמידט הענד און פיס און ווידער איבערגעפיהרט נאך ווינסען. דאביי האט סאַטרין געגעבען דעם אויסדריקליכען בעפעהל אז "מען זאל לאַטוויס פארנעמען." מען האט איהם

A. S. LIEBERMAN.

A. SUNDELEVITCH.

מיט א דור צוריק.

זונדעלעוויטש און ליבערמאן.

1.

איינלייטונג.

„מיר זיינען פערטאן מיט'ן מאכען וועלטנע-שיכטע“ — האט ביי א געוויסע געלעגנהייט פרע-זידענט לינקאן געזאגט. אויב ער האט דערמיט געמיינט, אז דורך דעם וואס מי מאכט געשיכטע האט מען ניט קיין צייט דיא זעלביגע געשיכטע צו דערציילען, צו בעשרייבען, דאן קענען מיר דאס מיט רעכט אָנווענדען אויף זיך אליין. מיר קענען זאגען, אז מיר, דיא מענטשען פון דעם היינטיגען דור, וועלכע האבען אימער, צו שטיין אויפ'ן קאמפף-פלאץ; וועלכע האבען צו דיענען מאנכע אלס וועכטער אויפ'ן טורעם בעטראכטענדיג אלע בעוועגונגען, אלע מא-געוורעס פון דעם שונא, אנדערע אלס ראטהגעבער, בעסער פערשטייענדיג דיא טכסיס-מלחמה, מאנכער מיט א טרומייט ביין מויל און מיט א באראבאן אין דיא הענד אויפצוהוועקען דעם חייל ווען דיא צייט פון שלאָף איז אויס און דער מאַרש דארף זיך אַני-הייבען; מיר, וועלכע האבען דא אנצוגרייפן א פיינדליכע, דאס הייסט קאפיטאליסטישע קריע-פאָסט, דא צו בעשיצען א פלאץ וואס איז שוין איינגענומען, אנדערסוואו ווידער זיך צו וועהרען געגען א'ן אנגריף, — מיר אלוא האבען ניט קיין צייט צו ציילען אונזער טויטע, פערוואונדעטע און געפאָנ-גענע, מיר קענען זיך אָפטמאלס ניט פערגינען דאס פערגינגען זאגאר צו מילדערן דיא שמערצען פון דיא פעראונליקטע און צו דערציילען דיא שבחים פון

דיא געפאלענע, דיא צייט איז קורץ, דער חייל איז ניט גרויס, דער שונא פערפאָלגט, דיא אמוניציע איז קנאפלעך, דער קאמפף פערלאנגט פיעל קרעפ-טען, געראדע ווייל דיא מלחמה איז ניט אויף איין אָרט, נור צושפרייט, וואס מי רופט א גאָריללא-קריעג גענען א סך קליינע מחנות. דאן אויף נאך דערפאר, ווייל מיר ווייסען, אז ווען דיא נאכט וועט נור אויסזיין, ווען דיא זון וועט אויפגיין וועלען מיר האבען צו שטיין פנים אל פנים, פעראייניגט געגען שונא, איין מחנה געגען דיא צווייטע, צום לעצטען גרויסען אנפאל, צום ערשטען גרויסען זעג. וועגען דיעזע אללע גרינדע מוזען מיר אימער ארבייטען, אימער מאַרשירען, אימער פאָרווערטס, זיך ניט ארומקוקענדיג ניט רעכטס, ניט לינקס און ניט אהינטער, אָפט, וויא געזאגט, לאָזענדיג דיא פער-וואונדעטע אונבאָנדאזשירט, לאָזענדיג דיא טויטע אונבעקלאַנט, לאָזענדיג דיא קליינע זענע אונבעוונגען, לאָזענדיג דיא געשיכטע פיר דיא צוקונפט, דיא שמערצען פיר דיא פערגאנגענהייט און בעהאלטענ-דיג פיר דיא געגענווארט נור דעם מוטא און דעם שטארקען ארעם.

פון דעסטוועגען זיינען פאראנען אויגעגבליקע, ווען מיר זענען זיך א וויילינקע אניעדער און בענוצען אונזערע רוהע-מאָמענטען צו ווארפען א האסטגינג פליק אויף דיא צייט, וועלכע מיר האבען דורכגע-לעבט, אויף דיא העלדען, וועלכע זיינען בעגראבען אין אינזערע הערצער. קורץ, אין עטליכע ווערטער,

דיא צוקונפט.

נק. אין יענע פינף יאהר, און איבערהויפט אין דיא ערשטע צוויי דריי פון זיי, איז דיא וועלט איבער-ראשט גווארען פון אזא מערקווירדיגע ערשיינונג וויא דיא פאלגענדע:

יונגע מענער און יונגע מיידלעך פון דיא „בער-זיצענדע“ קלאסען, סעמינאריסטען און זייערע שוועס-טערס, גימנאזיסטען און גימנאזיסטקעס, יונגע קאנטאקטשטיקעס און גובערנאנטקעס, שילער פון טעכנישע שולען, טעלעגראפיסטען און טעלעגראפ-פיסטקעס, קינדער פון דעם הויכען אדעל, און קינדער פון דיא געמיינע קויפמאנשאפט, מיט איין ווארט יונגע מענשען וועלכע האבען ענטוועדער אליין גיהאט א בכבוד'ע פרנסה אדער זיינען גיוועזן ביי עלטערן אין א גוטע לאגע, האבען זיך אוועקגילאזען אויפ'ן לאנד. צו וואס? צו פרעדיגען דיא אידעע פאר וועלכע דער אינטערנאציאנאל האט דאן געקעמפט אין אייראפא, פאר וועלכע דיא מענער פון דיא פאריזער קאמונע האבען, וועניגסטענס טהיילווייז, אוועקגעניגט מאנכע זייער לעבען אין טיערס באיינע אין פאריז, אנדערע זייערע בעסטע יאהרען אין ניר קאלעדאניען.

אזוי שטארק איז גיווען דיא בעוועגונג פון דיא געבילדעטע יונגע לייט צווישען דעם המון אין רוס-לאנד, אז דיא רעניערונג האט אין איין מאך מיט דער לאפע א פאנג גיטאן 2000, וועלכע האבען אויסגעפילט עטליכע און דרייסיג טורמעס און זיינען שפעטער געמשפט געווארען אין 1876 און דעם יאהר נאכהער, אבגלייך ניט אלע: מאנכע פון זיי זיינען אָהן געריכט אוועקגעשיקט געווארען קיין סיביר, פיעלע זיינען אין געפענגניס געשטאָרבען און משוגע געוואָרען, און אנדערע זיינען כלומרשט פרייגע-קומען.

דיעזע גרויסע בעוועגונג האט אין אנהויב ווייניג וואס בעריהרט דיא ליטא, ווייניגסטענס האט דער שרייבער פון דיעזעס ארטיקל, וועלכער האט גי-לעבט אין 1873 און 1874 אין (וואס מיר אידען רופען) טיעה ראסייע, ניט פיעל דערפון גיהערט. דאס האט אבער לאנג ניט געדויערט. אמת, דיא פאליאקעס אין פוילן און ליטא, וואס זייערע וואונ-דען זיינען נאך גוועזן פריש, פון דיא 60-יגער יאהרען, האבען כמעט ניט געוועלט וויסען פון א רעוואָלוציאָן

מיט א זיפין פאר בעגלייטונג, ווייל עס איז אייגענט-ליך נישט קיין צייט דערצו, ווייל עס הערט זיך דער קריענס-טרומיט, איידער מיר ענדיגען נאך ריידען און דערציילען, ווייל דיא ארמע ריהרט זיך שוין וויעדער און מיר טאָרען ניט בלייבען פון הינטען. אבער דאָך דערמאנען מיר דאס פערגאנגענע און דיא עלטערע סאָלאטען ערמוטהיגען דיא אינגערע דורך ערציילונגען פון דעם אנהייב קריען, פון דעם ערשטען מאַרש, ווען דיא ארמע איז גיווען נאך פיעל שוואכער, און מיט א קורצע שילדערונג פון דיא ערשטע געפאלענע העלדען.

דאס צו טאן, נעמליך צו געבען אין א פאאר שטריכען א בילד פון א פאאר מענער אין אונזער אייגענעם פולק, דעם אירישען טהייל פון דיא פראַ-לעטאריער מנהג, איז דער צוועק פון דיעזעס אר-טיקל. מיר לאזען פאר דעם קינפטיגען שרייבער דיא פאָרדראָגסמען פון דיא געשיכטע און וועלען זיך בענוגענען מיט עטליכע ווערטער וועגן דיא אירישע בעוועגונג פון צוואנציג יאהר צוריק און מיט דיא פערזאנען פון צוויי קעמפפער: זונדעלעוויטש און לעבערמאן.

2.

דיא פראָפאָגאנדא-יאהרען.

דיא פינף יאהר צווישען 1873 און 1878 אין רוסלאנד וועלן שפיעלען א גרויסע ראָלע אין דער וועלטגעשיכטע. אין דעם ערשטען פון דיעזע יאהרען האט זיך אנגעהויבען דיא געוואלטיגע (אבער ניט געוואלטאמע, מי קען זאגאר זאגען פריעדליכע) פאָלקסבעוועגונג פון דיא יונגע לייט צווישען דיא פויערס פון דיא דערפער און צווישען דיא ארבייטער פון דיא שטעדט, וועלכע האט זיך האלב גיענדיגט מיט דעם שענדליכען פראָצעס פון דיא 197 אין 1876. אין דעם לעצטען פון יענע פינף יאהר, דאס הייסט אין 1878, האט זיך גיהאט אנגעהויבען דיא גרויסע טעראָריסטישע בעוועגונג, צו וועלכע ווערא זאסוקיטש האט גיגעבן דעם סיגנאַל, שיעסענדיג און ניט דערשיסענדיג דעם פעטערבורגער גראָדאָ-טשאַליק טרעפאָוו, דיא רעכטע האנד פון דעם מיראן אלכסנדר דעם צווייטען, — א בעוועגונג, וועלכע האט זיך האלב-גיענדיגט מיטען טויט פון דעם מיראן זעלבסט.

פון אונז, האבענדיג א גרויסע פערעהונג פאר דאס וואס מי רופט פראדוקטיווע ארבייט, האבען שוין אין 1875 זיך גענומען צום גרינדען רעמעסלענע שולע.

הייליגע נאאוויטעט! ניט א גליק אביסעל צו האבען אין קאָוונא און אין ווילנא אמת'ע ניריאָרקער קלאָוק־מייקערס, וועלכע זאָללען א פערטעל יאהר ארבייטען איבער דיא כוחות, א פערטיל יאהר אַר־בייטען אונטער דער הוצאה, א פערטיל יאהר זיין סלעק און א פערטיל יאהר סטרייקען! און דאך, ווען מי בעקלערט דעם עסק היינט, מיט 20 יאהר שפעטער, מיט א ריכטיגער בעגריף פון דעם היינטיגען סאָציאליזמוס, פערשטייט מען, אז מי איז גאר אין גאנצען ניט דום גיווען, און אז מי איז גינאנען פלינדערהייט אויף דעם וועג, אויף וועלכען דער פארטשריט גייט מיט אָפּגענוע אויגען, מיט אדער אָהנע קארל מאַרק'ס ספאקולען אויף זיי. עס איז שרעקליך צו מוזען צובריינגען פערציג יאהר אין דעם קאפיטאליסטישען מדבר, איידער עס הייבט זיך אן צו זעהן דיא ארץ, זבת חלב ודבש, אבער... דאס איז ליידער דער איינציגער וועג.

אבער ניט דאס בין איך אויסען, וויכטיג איז פאר אונז דיא טהאמאזשע, אז דיא אידישע סאָציאַליסטישע פראָפאגאנדא האט אויסגארבעט פיעלע מערקווירדיגע כאַראַקטערע, פון וועלכע דיא צוויי פערזאָנען, וועלכע איך האב אויבען דערמאָנט, האבען גיהאט א גרויסען איינפלוס אויף דיא שפער מערע צייטען.

3.

אהרן זונדעלעוויטש.

ריידענדיג פון זונדעלעוויטשען האט סטעפניאק אמאל געזאגט: „איך האב גיקענט פיעל אידישע יונגע לייט אין דיא רוסישע רעוואלוציאָנערע פארטיי, אבער קיינער פון זיי איז ניט געווען אזא עכטער איד וויא זונדעלעוויטש". דאס איז פאלקאמען וואהר, און דער נאמען זונדעל, אונטער וועלכען ער איז גיווען בעקאנט אין דיא „נייהיליסטישע" גרופעס, פערשטעטיגט סטעפניאק'ס רייד.

יא, זונדעלעוויטש איז פון חדר ביו סיביר. גיווען און געבליעפן א איד, ד. ה. א מענטש וועלכער

וואס איז ניט א פוילישע, וועהרענד דער ליטווישער פויער איז מעהרסטענס געווען ענטוועדער צו פעטט אדער צו נאָך פאר דיא נייע אידען. אבער אויפ'ן פלאץ איז גיווען דער יונגער ישראליק, אָקארט רוספיצירט, נאָר וואס ארויס פון דיא לאנגע זופיצע מיט'ן גארטעל, נאָר וואס אריינגעטרעטען אין דיא אייראָפּעאישע ציוויליזאציע, און ער, ישראליק, האט זיך נאָך אבגערופען אויף דיא גרויסע תקיעת־שוֹפֶר פון דיא רוסישע פראָפאגאנדיסטען, איידער מי האט זיך ארומניזעהן איז שוין גיווען איבערגימאכט דער אלטער פסוק פון אונזער חומש און עס האט שוין געהייסען: על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק... בעם הארץ, יעדער זאל פערלאזען טאטען און מאמען און זיך בעהעפטען צום פאָלק.

אין ווילנא, דיא הויפטשטאדט פון דער ליטע, האט זיך באלד געיאָוועט א גרופע פון אידישע סאָציאַליסטען, ווען איך זאג אידישע, מיינ איך דער מיט ניט אידען וועלכע האבען גענומען אנטהייל אין דיא רוסישע, בעוועגונג בכלל, אזעלכע זיינען גיווען גענוג אין רוסלאַנד אומעטום, וויא דער פראָצעס פון דיא 197 האט בעוועזען, איך מיינ סאָציאַליסטען וועלכע האבען אגיסירט צווישען אידען.

דיא אינטעליגענט האט גיהאט דעמאלטען כאַראַקטער וויא דיא אלגעמיינע רוסישע: זיא איז ארויס־ניקומען פון דיא געבילדעטע קרייזען, אבער וועהרענד דיא רוסישע אינטעליגענטע יונגער האט זיך גיווען דעם צום פאָלק, איז דיא אידישע בעוועגונג געבליען בען צו א גרויסען טהייל צווישען דיאזעלביגע קלאסע פון וועלכע זיא האט געשטאמט: צווישען דיא נע־בילדעטע, ווארום? נה, ווייל אין דער ליטע איז נאך דאמאלס ניט גיווען דער זאָרט מענישען, וועלכען מיר רופען היינט ארבייטערקלאַס און אידישע פויערים זיינען נאָך היינטיגען טאג ניטא. מיט אנדערע ווערטער: עס זיינען גיווען ארימע און רייכע, אבער ניט קאפיטאליסטען און לויטשקלאפּען אין דעמאלט־ביגען גראַד וויא איהר זעהט. דאס היינט אין ענג־לאַנד און אין אמעריקא. דערפאר האט מען צום ביישפּיעל גילערנט אידישע ארימע קינדער לעזען און שרייבען רוסיש, און דאס ניט אין ווילנא אלליין, אבער וועגען אידישע ארבייטער איז נאָך דאמאלס ניט גיווען וואס צו ריידען. ניט נור דאס. מאנכע

דיא צוקונפט.

וועלכע קעמפפערן גענען חסידישע רביים, לאנגע פאות, רוחות און שדים, אָדער אַנים, אידישע רוסען, וועלכע ווילען, ניט וויסען פון זייערע ברידער און וואללטען זיך גערן פערקירענען דעם נאז וויא זיי האבען אונטערנעשניטען דיא קאפאָטקע, אום אז מי זאל זיי חליקה ניט דערקענען. ניט נור דערפאר אליין, נור אויך אויס דעם גרונד, ווייל ער האט אלע אידישע מעלות און קיינע פון דיא אידישע חסרונות ניט.

ניט א קוק אויף זיין בילד, בעטראכט דעם זאנפטען, מיכדען, מענשענליכענדען בליק פון דעם "דיינקענדען פראָלעטאריער" אויף א פנים, וועלכער טראגט אויף זיך דיא סליעדעס פון א צווייטווענד יעהריגען גלות, א צווייטווענד-יעהריגען מאַטריער-טהום. בעטראכט דעם אויסדרוק פון ליעבע אויף דיא ליפערן און העכער אביסעל דעם העררליכען גיר וועלב פון קאפ און דאן וועט איהר בעגרייפן, אז דאס האט נימוז זיין, אז דאס האט ניט ניקענט אנדערס זיין וויא א מאַנעט פיר אללע שטאהר פּעסטע באראקטערע, וויא א שטיצע פיר אללע שוואכע אבער ליעבענדע הערצער.

און אויף דעם אופן ווערט זונדעלעווייט דער גייסטיגער פאטער פון א גרויסע בעוועגונג, וועלכע ער האט אפילו ניט געזעהן, פון וועלכע ער האט קיין שום פאָרשטעללונג ניט געקענט האבען. דען דירעקט האט ער קיין זאך ניט גיטאן פאר דעם אידישען סאָציאליזמוס, ער האט נור בעגייסטערט מענשען, פּערזאָנען, למשל, וויא ליעבערמאן, ארום וועלכען איך וועל באלד ריידען, וואס זיי האבען אין ווען מיט דער פערדער, אין לאַנדאָן מיטען מויל אנ-געהויבען צו בויען א מעכטיגען בנין.

און דא לאזט מיר זיך אויף א וויילינקע אב-שטעלען, אום אייך, ליעבע לעזער, עטוואס צו פער-טרייען. ווען דער געדאנקען פון שרייבען דיעזען ארטיקלעל איז ביי מיר אויפגיקומען, האב איך נאך מירליך גענומען זוכען מאַטעריאַל פאר זונדעלעווי-טשעס ביאָגראַפיע. אין מיטען זוכען אבער האט מיך א פריינד אויפגעקומען גימאכט, אז פיעל טאָר מען נאך וועגן דעם מאן ניט שרייבען, ווייל ער געפינט זיך נאך אין דיא לאפּעס פון דעם רוסי-שען טראַג און קאטאָרגע, און אז אונזערע שבתים

האט אפילו איבערגעביטען תורת משה אויפן סא-ציאליסטישען עוואַנגעליום, דיא רצועה של יד אויף אלכסנדר'ס קייטען, דעם זעקעל ארץ-ישראל ערד אויף דיא פינסטערע גרוב אין דער קאטאָרגע, אבער איז הענגאָך געבליבען אויף אזוי ווייט א איד, אז ער האט קיין מאל ניט פערנעסען דיא פאלגענדע וויכטיגע זאכען:

ערסטענס, אז דער איד, ווען אויף א קליינער טהייל פון דיא מענשהייט, איז דאך א טהייל פון איהר, און ניט קיין קלענערער טהייל וויא פיעלע פעלקער אין אייראפא און אמעריקא; אז דערפאר איז דיא פליכט פון יעדען רעוואָלוציאָנער, פון יעדען סאציאליסט, פון יעדען מענשענפריינד, וועלכער איז פון געבורט א יודי אויך, ניט צו פערנאכלעסיגען דיא וואס זיינען געבליבען זיינע שטאממעס-גענאסען אפילו ווען זיי האבען אויפגיהערט צו זיין זיינע גלויבענס-גענאסען.

צווייטענס, אז דער איד, זייענדיג א נאטירליכער וועלטבירגער, א מענטש אָהן א נאציאָן און אָהן א פאָטערלאַנד, איז פעהיגער וויא יעדער אנדערער צו טראגען דעם אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאליזמוס צווישען דיא פעלקער פון דער וועלט.

דיעזע ביידע פונקטען האט זונדעלעווייט קיינ-מאל ניט פערנעסן און דערפאר געפינען מיר איהם שוין גלייך אין דיא ערסטע יאהרען טראכטענדיג רוסיש און ריידענדיג אידעש; אלס פערברייטער פון דיא אידעען פון דעם זיטראַל "ווערלאַד" טיעף אין דער ווילנער גלעזערנאס; א שילער פון טשערני-שעווסקי, א פארטייגענאָסע פון לאוואָווי זיך בע-שעפטיגענדיג מיט דיא עהרליכערע ראבינער-שילער און מיט דיא דיינקענדע אידישע מיטכילים.

דערפאר אויף ווערט ער גלייך אין אנהייב דיא נשמה פון דיא קליינע גרופּע אידישע סאָציאליסטען, וועלכע לייגען שפעטער אין לאנדאָן דעם פונדאמענט פאר דיא אידישע ארבייטער-בעוועגונג און אין ווען, בערלין און קעניגסבערג דעם אבן-הפנה פון דיא סאָציאליסטישע פראָפאגאַנדע אין דער העברעאישען שפראך.

דאס ווערט ער אבער ניט נור דערפאר אליין וואס ער איז א עכטער איד ווען דיא מייסטע איד-דערע זיינען ענטוועדער נאציאָנאליסטען — העברעער,

רייד. דאס איז גיווען צו יענער צייט א מעלה און א חסרון. א מעלה ווייל אויף דעם אופן איז גיווען לייכטער אבצוגארען דעם רוסישען צענוואָר, א חסרון, ווייל דאס איז גיווען שעדליך פאר דיא פראָ-פאגאנדע צווישען אידישע ארבייטער אין א'ן אָרט למשל וויא לאַנדאָן.

ליבערמאן איז אויף גיוועזן א קינסטלער, א'ן עסטעהטיקער, א ליטערארישער בעל-מפונק. ער האט גיט נור געזוכט צו ריידען און צו שרייבען פון, ער האט אויף האַלד גיהאט זיך צו בעשעפטיגען אין דער ליטעראטור און אין פראָפאגאנדא מיט דאס וואס דער מחבר פון „רפאל נעריצק“ וואלט געד רופען געשריעבענע פאָצעזעס. דער פועל יוצא דער-פון איז גיווען, אז ער האט גימאכט זאכען, וועלכע זיינען גיווען קונציג, אבער גיט גייטיג, דערפאר אבער אויך זאכען, וועלכע האבען צוגיזונגען צום סאָציאַ-ליזמוס אַזעלכע רפאל'ס, וואס אָהן איהם וואלטען זיי געברעכען פון ווייטען.

ער איז גיווען א מענש מיט א שיין ביסעל שטאַלץ, וועלכעס האט אבער אויך מעהר גענוצט וויא געשאדעט. עס איז קיין צווייפּעל גיטא אז עניוונות איז א גוטע מידה, וועלכע שאדעט אָפּט אין א בעוועגונג, ווייל פענישען, וואס האבען דיא פייהיג-קייט עטוואס צו טאָן, בעהאלטען זיך וויא שאול צווישען דיא כלים און זיך גיט וויזענדיג טוען זיי אויף ווייניגער.

ליבערמאן'ס שטארקסטע זייטע איז גיווען זיין הארץ. ער האט זיינע מיטמענשען געליעבט וויא פערזענליכע פריינט און דיא פערזענליכע פריינט וויא ברידער. דערפאר איז ער אויך גיוועזן בעליעבט זאגאר פון דיא זעלכע האבען אפילו איבערטרעבען זיינע חסרונות. זיינע פרויענליכע איז גיווען שרעק-ליך ליידענשאפטליך, און ווען דיא צייט וועט קומען צו בעשרייבען אויספיהרליך זיין לעבען, וועט זיך ארויסווייזען, אז אין זיין טויט פאר דער צייט איז גיווען א סך וואס האט עראינגערט אָן דעם טויט פון לאַסאל.

און דאס איז אללעס וואס קען פאָרלויפן גי-זאגט ווערן וועגן דעם וואס ער איז גיוועזן, וואס ער האט גיטאן איז אין קורצע ווערטער פאָלגענדעס:

קענען זיין שרעקליכען לעבען נאך שרעקליכער מאכען. אויס דיעזעס גרונד. מוז איך אונטערדריקען גיט נור פיעל אינטערעסאנטע פאקטען, וועלכע איך האב ערפאָהרען, נור זאָגאר דאס וואס איך האב גיהאט אויפ'ן הארצען יאהרען און יאהרען. אָט אזוי מאכט דיא טיראנניי שטום אי דיא וואס געפינען זיך אין איהר געוואלט אי זייערע פריינד, וועלכע וואָלטען וועלן וועניגסטענס עפענטליך בעקאנט מאכען זייערע גוטע טהאטען.

אויף איין זאך נור מעגן דיא לעזער אויפמערק-זאם געמאכט ווערן. זונדעלעוויטש איז גיווען דער ערשטער, וועלכער האט אין פעטערבורג געגרינדעט א ריכטיגע דרוקעריי, — א דרוקעריי, וואס זאָלל זיין פייהיג ארויסצוגעבן א צייטונג רעגלמעסיג, בליי-בענדיג אמת געהיים. — דעם פאקט מעגן מיר דערמאָנען, ווייל סטעפאניאק האט איהם פערעפענט-ליכט אין זיין „אונטער-דער-ערדיגע רוסלאנד“, אבער דאס איז אויף דער איינציגער — דערווייל.

4.

ארטהור ליבערמאן.

איהר ווילט וויסען דריי זאכען: ווער איז ער גיוועזן? וואס האט ער גיטאן? וואס האט ער גע-שריעבען?

אין דיעזעס ארטיקעל קען איך נור ענטפערן אויף דיא ערשטע צוויי פראגען און דאס אויף נור אויבערפלעכליך, ווייל דער פלאץ איז בעשריינקט און דאס מאטעריאל איז אונגעהייער גרויס און ווייל עס איז אונמעגליך צו ריידען וועגן זיינע שריפטען, גיט ריידענדיג וועגן דעם סאָציאליזמוס אין דער העברייאישען ליטעראטור איבערהויפט, דאס הייסט, גיט בעריהרענדיג אנדערע שריפטען, וועלכע ער האט ארויסגיגעבן אבער גיט פערפאסט.

ווער איז ער גיוועזן?

גיט וויא זונדעלעוויטש א'ן עכטער איד, זאָנדרען א'ן עכטער תלמודיסט, מיט אללע מעלות און מיט מאנכע חסרונות פון א גמרא-קאפּיל. גיט זייענדיג בעהאווענט וויא פיעלע אנדערע אין ש"ס און אין דיא מדרשים, האט ער דענאָך גיהאט דעם תלמוד'ישען גייסט מעהר וויא יענע; האט ער דע-נאָך געליעבט צו שרייבען מיט קונצען, מיט חריפות, אָפּט גיט דעריידענדיג, אָפּט פערשטעללענדיג זיינע

דיא צוקונפט.

מישען זשורנאל "האמת", דורך וועלכען איין בין מיט איהם (פון ווייטען) בעפריינדעט געווארען, און דורך וועלכען א סך זאכען האבען פאסירט, איבערהויפט מיין אייגענער גלות-פרייסען.

דער זשורנאל איז אין עטליכע חדשים אונטער-ניגאנען, אנדערע האבען איבערגענומען זיינע ארבייט. דער לשון-קדש-דיגער סאציאליזמוס איז איבערגע-קרויסקעט געווארען נאך קעניגסבערג און לעבערמאן איז אריינגעקומען אין טורמע.

אין דעם יאהר 1879 איז ער ניקומען נאך א מאל קיין לאנדאן און מיר זיינען בעפריינדעט געווארען פערזענליך.

א נייע סאסייעטי איז געגרינדעט געווארען, וועלכע האט אויף ניט לאנג עקסיסטירט. מיר האבען בעשלאסען אוועקצו-ווארפען לשון-קדש און זיך נעה-מען צום זשארגאן. אויף דעם אופן איז אויפגעשריע-בען געווארען דיא בראשורע "יהי אור". לעבערמאן אלליין האט געוועלט שרייבען עטוואס אין זשארגאן, אבער ער האט זיך פערלעבט אין מיינע א נאָהענטע פערזאנלעכע און אין א האלב יאהר ארום האט ער זיך דערשאסען אין אמעריקא.

5.

דער סך הכל דסך הכל.

אָט דאס איז אין קורצע, ווייניג געהובעלעטע ווערטער אללעס וואס מי האט ניקענט זאגען ווענען דיא צייט פון א דור צוריק.

דיא אידישע בעוועגונג האט דורכנימבט דריי פעריאדען: דיא צייט פון דיא פראפאגאנדא אין רוסיש, דיא הויפט-פיגור דארין איז זונדעלעוויטש; דיא צייט פון פראפאגאנדא אין לשון-קדש, דיא הויפט-פיגור דארין איז לעבערמאן; דיא צייט פון פראפאגאנדא אין זשארגאן, אין וועלכע מיר אלע לעבען און ווירקען, יעדער נאך זיינע קרעפטען נאך.

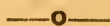
מ. ווינטשעווסקי.

נאך זייענדיג אין ווילנא האט ער אויפגעשריע-בען א קונציגען ארטיקעל, וועלכען מיר האבען מיט בעוואונדערונג גילעזן אין "השחר" אין דעם יאהר 1875. פריין סמאלענסקי, וועלכער איז נאָכהער געווארען און פערביטטערטער געגנער פון סאציאל-ליזמוס, האט דאן זיך נאך גילאסעט צו דיא נייע שרייבער, ער האט אבגעדרוקט אין זיין זשורנאל, דאס בעריהמטע געדיכט, "עבד לעבדים" און אנהער דערע אזעלכע זאכען פון שרייבער וועלכע האבען געהאט א גרויסען נאמען און וועלכע האבען שפעטער מיטגעוויקט אין דעם "האמת" און אין דעם "אספת חכמים".

מיט א יאהר שפעטער איז לעבערמאן געווען אין לאנדאן. דא האט ער ביסלעכווייז געשריעבען אין דעם צוויי-וועכענמליכען "וועריאד" אונטער לאווארויס רעדאקציע, האט פערפאסט א מין פלוגשריפט אין העברעאיש און רוסיש וועלכע איין האב גילעזן איידער איך בין נאך ארויס פון גלות (פון רוסלאנד) און וועלכע טיזענדער אנדערע האבען מיט ענטציקונג גילעזן אין אונזער פערפינסטערטען שטייף-פאטערלאנד.

דאן האט ער צוזאממען מיט אונזער אלטען נאָלדענבערג, וועלכער לעבט איצט אין ניריאָרק, און מיט אנדערע יונגע לייט פון דיא ארבייטער און פון דיא משכילים, אנגעהויבען צו אָגטירען צווישען דיא אידען אין ענגלאנד. עס איז געגרינדעט געווארען דיא ערשטע אידישע סאסייעטי, אין ארט טרייד יוניאן, וועלכע איז אונטערגעגאנגען זעהר גיף (און הויפטזעכליך צולעב, רויכערן אום שבת!) אבער וועלכע האט גערייניגט און צואַקערט דיא פעלד פאר שפעטערע פעלד-ארבייטער אין סאציאליזמוס. ווען דערפון איז גארנישט געווארען איז ער אוועקגעפאהרען קיין ווען און האט אין אפריל 1877 געגרינדעט דעם ערשטען העברייאישען סאציאליס-

דיא נייע זשארגאנישע ליטעראטור אין רוסלאנד.

אויף איהר און זיינען נאר אנשוויגען געוואָרען. דיא אידישע אינטעלליגענציע, וואס האט זיך א מאל אינטערעסירט צו זעהן, וואס דאס פאָלק לעזט, האט פון שמר'ס ראָמאַנען געשלאָסען א מיינונג איבער אללע זשארגאנישע ווערק און אבגעקערט זיך מיט גרויס פערזאכטונג, האס פון דער זשארגאנישער ליטעראטור און דער נאמען זשארגאניסט איז געוואָרען צו שאַנד און צו שפאָט.

אין אזא פינסטערען, צרה'דיגען צושטאנד האט זיך געפונען דיא זשארגאנישע ליטעראטור ביז אין מיטען דיא אכטציגסטע יאהרען. פלוצים האט אויפ'ן ליטערארישען מאַרק א בלאָז געטאָן א פריש ווייניג טעלע, ס'בעווייזען זיך נייע כחות, ס'טרעטען ארויס נייע שרייבער און פאר דער זשארגאנישער ליטעראטור טור הייבט זיך אן א נייע עפאָכע. ספעקטאָר לאָזט ארויס א גאנצע סעריע מיט ראָמאַנען, שלום עליכם גיט בילדער, ערצעהלונגען, טיעף גענומען פון אידישען לעבען, ראבינצקי עפענט א „געשעפט מיט שמאָכ-טעס" און דאס ערשטע מאל הערט דאס פאָלק א ריכטיגע מיינונג איבער דער בולוואַרנע ליטעראטור.

ס'איז לייכט צו פערשטעהן, אז אין אזא חשך'דיגע צייט בליסצט יעדער שטראַהל פיעל שטאַרקער, ספעקטאָר האט ארויסגעוויזען א גרויסען טאָגאָנאָם און, ווען ער וואָלט איהם געבילדעט, וואלט ער אָהן א צווייפּעל ארויסגעוואַקסען א וואַהרער אייראָפּיאישער שרייבער, נור אויפ'ן צוואנציגסטען יאהר האט מען איהם אנגעטאָן דיא קרוין פון א רעדאָקטאָר און צו ליעב דעם האט ער זיך געמוזט זענענען מיט'ן לעהרנען און געבען אַרבייט פאַר זאָקאָז. דאס רוב פון זיינע ראָמאַנען, וויא למשל

„דער אידישער מוזשיק", „עניים ואביונים", „דער שטומער נוסער איד" און ז. ו. זיינען געשריבען געוואָרען אויף איין פוס און דעריבער איז קיין וואונדער ניט, אז זיי זיינען ניט אים בעסטען. ס'איז זאָנאר צו

א געוויסער רוסיש-אידישער דיכטער האט מיט עטליכע יאהר צוריק געזאגט, אז ער הערט דעם ריח פון א אידיש מרחיק, ווען ער דערמאנט זיך וועגען זשארגאן אָדער זשארגאניסטען. דיא זשארגאנישע ליטעראטור האט זיך ניט לאנג געפונען ווירקליך אין א שרעקליכען צושטאנד. ווייט, גאנץ ווייט ארום דעם זשארגאנישען ליטערארישען מאַרק האט זיך שטארק אפגעגעבען מיט באַר-ריח. אינגלאך (ס'מאכט ניט אויס, וואס דיא אינגלאך האבען, געהאט בערד...) אָהן טאַלאַנט, אָהן שכל, אָהן בילדונג האבען געפאַטשקעט, געשמירט פאפיער אויף וואס דיא וועלט שטעהט און דער עולם האט עס געכאַפט וויא מזה וואסער; קיינער פון דיא אומשטיינס געדאגט שרייבערלאך האט ניט פערשטאנען, וואס הייסט שרייבען, אינגלאך מיט וויסטע פאַנטאַזיעס, מיט פוסטע מוחות האבען אויסגעקלערט מעשיות, וואס ניט געשטוינען און ניט געפאָונען, מען האט צונויף געפיהרט א וואנד מיט א וואנד, ארויסגעדפיהרט אויף דער, סצענע גולנים, טאוולקאניס, מחבלים, צונעבראָקט א פּיפּערנאָטער און דער עולם האט אנגעוואָלען לעזענדיג, — מען האט גאר פשוט דיא פינגער געלעקט פון אוועלכע אַנטיקען.

דער אבי אבות פון דיא שרייבער איז געווען שמר. זיין נאמען איז געווען פאָפּולער ביי אללע דיענסט-מיידלאך און משרתים. אין דיא בוכהאנדלונגען איז מען פרייטאג געשטאנען אויף דיא קעפ און געריסען נור שמר'ס ראָמאַנען. דיא דראָבען בולוואַרנע שרייבערלאך האבען איהם נאך-גיטאנצט, געניצעוועט און איבערגעניצעוועט זיינע שמאָכטעס און אייניגע האבען זאגאר גענומען שרייבען אילא-שמר.

זעהענדיג אזא שמין אין דער ליטעראטור, האבען דיא עטליכע טאַלאַנטפאָללע זשארגאנישע שרייבער, וויא אבראמאָוויץ, דינעסאָן, שאַצקעס און דאס גלייכע, א מאַך געטאָן מיט דער האנד

דיא צוקונפט.

שליסען; קלערערע דבורים געפינען מיר אין צוויי טען טאם:

„אונז שטעהט פאָר אויף דיא דאָזיגע אַרבייט: מאכען פריינדשאַפט און שלום צווישען אידען, אויס-ראמען צווישען אונזערע ברודער קנאה, שנהא, קריעג און זידלעריי מיט פערשיעדענע צדדים, כדי מען זאָל אויף אונז ניט טייטען מיט דיא פינגער און זאנען: זעהט! א ביסעלע אידען און קענען צווישען זיך זעלבסט א טאג בשלום ניט איבער לעבען. אין איין וועגס וועלען מיר אויף אלע גלייך אין דעם יודישען לעבען אנווייזען דאס שלעכטע, פון וועלכע מיר ליי-דען אזוי פיעל פאָר אונזערע אייגענע זינד און אויף דאס גוטע מיט וועלכע מיר יודען דאַרפען זיין שטאַלץ, וואס מיר זיינען אידען, שטאַלצירען און ביי זיך ניט אַראָבפאלען אפילו אין דיא שלעכטע צייטען און זי. וו.“

פון דער פאָררעדע גיט זיך אַב אביסעל מיט שאָוועניזמוס (נאַציאָנאַליזמוס) — אביסעל מיט הישכלה, און דיזער ריח הערט זיך פון נאנצען „הויז פריינד“. אין „הויז פריינד“ קאן מען זאָנאר טרע-פען, אז אויף איין זייטעל שרייבט איין שרייבער אזוי און אויף דער צווייטער שרייבט אנאנדערער פונקט קאפּויר. אבראמאווין גיט אין ערשטען טאם פון „הויזפריינד“ א קאפיטעל פון זיין „פישקע דעם קרומען.“ מענדעלי קרעכט, זיפצט, דאס הארץ ברעכט איהם, אז ער בעטראכט דאס אידישע לעבען, פאר זיינע אייגענע שוועבט שטענדיג דער אידישער דלות, וואו ער קוקט, זעהט ער אלץ דיא אידישע טאַרבע, און א ביסעל ווייטער געפינט זיך א צווייטער ארטיקעל: „דאס פלעשעלע מן“, וואו דער מחבר פון דעם ארטיקעל קריגט קעלבערנע התלהבות פון אידישען נחת דינען לעבען. דער מחבר וויל האבען, אז פון דער צייט, וואס אידען האבען געוואנדערעוועט אין מדבר, האט זיך דאס פלעשעלע מן פון אונז ניט אָבענטאָן: דער אריבערשטער כביכול נעמט זיין אויג פון אונז ניט אַראָב, ער „לוגט פון זיין האַכבעריג אויף זיין פאָלק ישראל“ און שיקט איהם שטענדיג צו דאס פלעשעלע מן. דער איד עסט עס מיט גרויס אפּפּעטיט און פיהלט אין מויל א טעם פון צפחית ברבש.... זאל דעם שרייבער וואויל בעקומען!

בעוואונדערען, וויא אזוי ער האט אנגעשריעבען „טרייטל“, „דער פעטער“, ניט אומזיסט האט מען אויף איהם געלייגט גרויסע האַפּנונגען, ניט אומזיסט האט מען פון איהם ערוואַרטעט פיעל.

ספעקטאָר אלס שרייבער איז אַפט גאנץ שוואַך, זיינע ווערס האלטען אַפט ניט אויס קיין קריטיק, נור אלס טהוער פאר דער ניי זשאַרגאָנישער ליטע-ראַטור מען ער פערנעהמען דאס ערשטע אָרט. ער איז געווען דער ערשטער, וואס האט זיך בעגעבען מיט'ן געדאַנק צו בעשאַפּען א נייע ליטעראַטור אין זשאַרגאָן. ער איז כמעט געווען דער ערשטער הערויס-געבער פון א סבאַרניק אין זשאַרגאָן, און מיט דעם סבאַרניק האט ער אויפגעטאָן זעהר פיעל. ערשטענס האט ער אויפגעוועקט אללע פערשלאָפּענע כחות. אויף זיין קול קורא צום ערשטען „הויזפריינד“ (א יעהרליכער סבאַרניק) האבען זיך אבערופען דיא בעסטע אידישע שרייבער, וויא למשל, אבראמאווין, גאָרדאָן, דינעסזאָן, דר. זוסמאנאווין, דר. טשערני, פרוג, פרישמאן, שלום עליכם און נאך אנדערע און דאס האט זעהר פיעל געוויקט אויף דיא פערשטענ-דיגע לעזער, אז דאס זיי האבען אנגעהויבען קוקען אויף זשאַרגאָן גאר מיט אנדערע אויגען. מען האט דערזעהן, אז זשאַרגאָן שרייבען גיט נור אינגלאך, גיט נור פליידערעזק, נור אויך מענישען, וואס האבען זיך ערוואָרבען א נאמען אין אנדערע שפראכען. צווייטענס האט ער געגעבען דיא מעגליכקייט דיא יעניגע, וואס אינטערעסירען זיך מיט'ן פאָלקסביל-דונג, צו פערשפרויען וויסענשאַפט צווישען חמון עס. דאס ערשטע מאל, קען מען זאנען, האט דער עולם גענומען לעזען א חוץ ראַמאַנען, א חוץ מעשיות אויף א וויסענשאַפטליכען אַרטיקעל.

וואס ספעקטאָר וויל מיט'ן „הויזפריינד“ קענען מיר זעהן פון זיין מודעה צום ערשטען טאָם:

„מיט דעם „הויזפריינד“ איז אונזער צוועק איינ-צופיהרען, אז אין אונזער ארימער מוטער-שפראכע זאק מען אויך גוטעס און וויכטיגעס געפינען, גלייך וויא אין אנדערע שפראכען. דען נאך לאנגע, לאנגע צייט בלייבט דערווייל דער זשאַרגאָן דיא איינציגע „שפראכע“, וועלכע קאן נומצען בריינגען פאר דאס רוב פון אונזערע ברודער און שוועסטער.“

נור פון דיא ווערטער איז נאך קיין זאך צו

דיא נייע זשארגאנישע ליטעראטור אין רוסלאנד.

א בשר ודם און אפילו נאָט־כביכול ביים וועלט־בער שאַפּען האט זיך אויך ניט געקאנט אזוי לייכט ספּראַווען מיט דער פינסטערניש: אור וחשך משמשים בערבוביא, אַט שיינט דיא זון און חכה ווערט ווייטער פינסטער און באלד ווייטער דיא זון. ספּעקטאַר טרעט פאַרט אויס א נייען וועג און מיר פיהלען מיט איהם מיט, ווען ער זאגט: „מיט דער הילף פון דיא בעסטע קרעפטע זיינען מיר געגאנגען אונזער וועג. ניט אויף קיין גלייכען גרייטען וועג, נור זיך דורכגעשניטען א נייעם וועג. וואו מיר האָ בען זיך נור געקעהרט האבען אונז בעגעגענט ביזע וועלח, משוגענע הינד און גלאַט אזוי זשוקלאך, פליגען, זשאפעס און נאך אנדערע שרצים ורמשים.“

דער ערשטער טאָס „הויז־פריינד“ האט א גרויסען ערפּאָלג געהאט ביים פּובליקום. פון דריי טויזענד עקזעמפלאַרען איז אין גאר א קורצע צייט קיין איינציגער געבליבען. און דאס האט ספּעקטאַרן געגעבען מוטא צו געהן ווייטער זיין וועג, און זיין קאָ לעגע, שלום עליכם'ען — אויך צו צוטרעטען צו א יעהרליכען זשורנאַל: „דיא אידישע פּאָלקס ביבליאָ־טהעק“.

שלום עליכם איז דאמאלס געווען רייך און ער האט גענומען צאָהלען שרייבער אזא מקה, וואס קיין אידישען פערפאַסער האט זיך אפילו ניט געהלומט. ער האט געצאהלט פון צעהן ביז צוואנציג קאָפּיקעס פון שורה און איהם האט טאקע געלונגען ארויס צו רופען אללע אידישע גוטע שרייבער, סיי דיא בע־וואוסטע זשארגאניסטען און סיי דיא „וואס האבען ביז יעצט געזייעט אין פרעמדע פעלדער“, פשוט געזאגט, וואס האבען געשריבען אין פרעמדע שפּראַכען, אין דער צייט ווען אויף ספּעקטאַר'ס קול קורא האבען זיך נור אבגערופען איינצעלנע. אין „אידישע פּאָלקס ביבליאָטהעק“ ארבייטען מיט: אבראמאָוויץ, דר. קאמינער, לינעצקי, צווייפּעל, שאַצקעס, בן־עמי, פריץ, דר. טשערני, דר. סקאַמאַראָוסקי, דר. סאָ־קאַלאָוסקי, דינעסאָו, יהל'ל, פּרוג, פרישמאַן, ראָב־ניצקי, גאָטלאָבער און נאך. ער האט זאָגאר דעם זעליגען ריב"ל ארויס גערופען פון קבר און געקומען זיינע א פּאָעמא צום דרוקען.

שלום עליכם האט דיא מעגליכקייט ארויס צו

נור ערווארטען מעהר פון „הויז־פריינד“ האט מען ניט געדארפט. מען דארף ניט פערנעסען, אז דיא גאנצע בעוועגונג אין דער ליטעראטור פאנגט זיך אן אין דיא אַכטציגסטע יאהרען; דאס פינסט טרעט זייטעל אין דער געשיכטע פון ענטוויקלונג דער יודען אין רוסלאנד. דיא צייט איז געווען זעהר א שווערע פאר אידישע דיינקער. דיא רעאַקציע האט זיך געשטארקט וואס פון טאג. דיא ראַקען־ציהער, דיא הינטער־פּיסלאַך־שפּרינגער האבען גע־מאכט אזא געטהומעל, אזא ליאַרעם, אזא חוכא וטלולא, אז זיי האבען געקאנט צוטרוממען אבי וועמען. דיא קללה פון דיא פּאָגראַמען איז נאך גע־ווען זעהר פריש ביי אלעמען אין דיא מוחות. נור בעשולדיגען דארף מען ספּעקטאַרן פאר'ן שורבור, וואס ער האט אנגענומען ביי זיך אין „הויז־פריינד“, ספּעקטאַר ווייס און זאגט אליין, אז „יעדער שפּראַך קאן פערדארבען ווערען, ווען זיא זאל זיין אזוי הפקר, זייא אונזערע, ווען אין איהר זאלען אויפטרעטען אזעלכע שרייבערלאך, וויא עס געפינען זיך ביי אונז; — וויא אזוי האבען געפונען א'ן אָרט אין „הייז־פריינד“ זאטלאָוסקי, זייפּפערט, בעקערמאַן, דימאַרעצקי, קאנקאן, ריעזבערג, בוכבינדער, שר של ים, דאָבין און פּוכמאַן? וויא אזוי האט ער ניט פערשטאנען, אז אזעלכע שרייבערלאך קאנען פער־שמוצען, פערזאונרייניגען דעם שענסטען סבאַרגניק? מיר מוזען זאגען, אז ספּעקטאַר האט עס גוט פער־שטאנען, נור דיא צרה איז וואס ער איז א שטיקעל סוחר, ער האט געוויס גערעכענט, אז דער עולם וועט א סך מעהר הנאה האבען פון זייפּפערט'ס א'ן המצאה, פון קאנקאן'ס אַנעקדאָטען, פון ריד־בערג'ס פּאָבעלען אלס פון אבראמאָוויצעס א מעשה, פּרוג'ס א שיר און דר. טשערני'ס א וויסענשאַפּט־ליכען ארטיקעל...“

נור וויא דיא מעשה איז, האט ספּעקטאַר בע־גאנגען א פעהלער, האט דער „הויז־פריינד“ חסרונות; דאך פאנגט זיך אן עפעס א נייעם אין דער ליטעראטור, א נייע בעוועגונג. מען הייבט אן צו געבען דעם עולם גוטע בעללעטריסטישע ווערק, וויסענשאַפּט־ריכע, פובליציסטישע ארטיקלען, מה רעש? פאלט אריין א ניט־דערבאַקענער, אונזייע־טיגער ארטיקעל. — מען איז דאך מעהר ניט וויא

נעבען א זשורנאל, נור דיא אחריות פון א רעדאקטער קאן ער אויף זיך ניט נעמען. ער שטרעבט זיך צו צוויי זאכען, ערשטענס וויל ער אויסראמען דיא מיסט, אויסרייניגען דעם באדרייח פון'ס זשארגאניזשען מארק, צווייטענס וויל ער בעשאפען א נייע ליטעראטור. וויא אויסצופיהרען דעם ערשטען פונקט, ווייס ער נאכין נוט. אזוי וויא דער נאנצער אונאנגענהער גערוך אויפ'ן ליטערארישען מארק איז פון שמר'ן עט קאמפ, איז דער בעסטער מיטעל צו פערטרייבען איהם פון דאָרט. מיט דעם צוועק לאזט ער ארויס "שמר'ס מיטפ", א קריטיק איבער אלע "שמר'ס" ווערק, און זעצט אוועק ראבניצען, זאל ווייטער פיהרען זיין האנדעל מיט דיא שמאכטעס. מען סטארעט זיך, מען מאטערט זיך צו ערקלערען דעם עולם, וואס הייסט נוט שרייבען; אפילו ס'איז ניט זעהר פאסיג, אז אליין א מחבר זאל שענדען א צווייטען, ווען דער צווייטער איז זאגאר "שמר", איבערהויפט פערלירט מען זעהר פיעל אין דיא אויגען פון פשוט'ן לעזער מיט אזא אויפפיהרונג. דער לעזער ווייס ניט ווער האט רעכט, ווער ניט, ער הערט מעהר ניט, אז איינער מאכט פון צווייטען "אויסצורייהען" און שאקעלט נור צו מיט'ן קאפ: זעהסט! אפילו זיי קענען זיך אויך ניט צוטיילען... נור במקום שאין אנשים להיות השתדל איש, אז קיינער פערשטעהט ניט אָדער אויב קיינעם אָרט ניט, זיי רוא לכל הפחות א מענש. מילא וויא דאס איז, דעם ערשטען פונקט ווייס שלום עליכם וויא אויסצופיהרען, אָבער וואס איז נוגע צום צווייטען פונקט, קען ער אויף זיך ניט שטעלען. ער ווענדט זיך דעריבער צום דאקטאר קאמינער א שוואלעצה זיין, ווען שלום עליכם'ן וואלט עפעס א געוויסע אידעע געטריבען עפענען א זשורנאל, (איך מיינ ניט דיא אידעע פון בעשאפען א נייע ליטעראטור), וואלט ער ביי קיינעם קיין עצות ניט געפרעגט; דיא אידעע וואלט איהם שוין געזאגט, וואס ער זאל טאן; אָבער אז קיין אייגענע אידעע איז ניטא, מוז מען זיך מייסב זיין מיט פרעמדע. און שלום עליכם האט נוט געטאן, וואס ער האט געפרעגט: א צווייטער וואלט זיך נאך אפשר געשעמט צו פרענען, און וואלט אנגעמאכט צרות.

אז פון זיין קיד זאלען דיא פאטראוועס ניט ארויס ניט דערוואלצען און ניט איבערגעזאלצען, ניט פערשרפה'ט און ניט רעכט בעטעס'ט. ער זאל זיך ניט רייצען מיט דער אמונה און זאל ניהן בשביל הזהב. בכך זעהן מיר, אז דיא פאָגראַם פון "פאָלקס ביבליאָטעק" ענדערט זיך כמעט ניט פון דעם "הויז פריינד'ס". דיא "פאָלקס ביבליאָטעק" נור איז מעהר השכלה'ש, אויף איז דא איין שרייבער דעם צווייטען שוין ניט סותר. ווייטער איז דיא "פאָלקס ביבליאָטעק" א סך רייכער אין אלער ארט בעללעט-ריסטיקע, היסטארישע און פובליציסטישע ארטיקלען. דא גיבען דיא שרייבער אר בייט, ווערענד אין "הויזפריינד" גיבען זיי בלויז זייערע נעמען. שלום עליכם ברויכט ניט אויספילען דעם זשורנאל אבי מיט וואס, צו איהם וועט זיך שוין ניט אריין רוקען א בולווארנער שרייבער. ער צאהלט נוטע געלד און פאר נוטע געלד קרינט מען נוטע שרייבער; לידער אבער ניט אלע מאל נוטע סחורה. שלום עליכם קוואפעט זיך אויפ'ן נאמען און ער פערגעסט, אז דיא שילד איז נאך ניט דיא סחורה. "דער וואָריס אין הריץ" לינעצק'ס, "דיא הפקר וועלך" דעם ריבלי'ס, "בער דער שוסטער" בן עמי'ס, "איש חסיד" גאטלאבער'ס וואלטען בשום אופן ניט געווען געדרוקט אין א ליטערארישען סבאָרניק, ווען אונטער זיי זאל ניט זיין אונטערגעשריבען דיא נעמען פון ריעזע מחברים... נור דאס איז קלייניגקייטען. "דיא פאָלקס ביבליאָטעק" האט א גרעסערען חסרון, זיא איז צו נוט פאר'ן המון. דער פשוטער לעזער פערשטעהט גאר ניט, וואס דאָרט טהוט זיך, און ריכטיג האט א מאל בעמערקט פרישמאן, אז ווען ער האט פאָרגעלייענט עטליכע קאפיטלאך פון "פישקע דעם קרומען" א מענשען, וואס איז פאר צוואנציג יאהר געווען אין ראבינער שול און האט זייט דענסמאל אָן שוין גאר ניט געהאט צו טהון מיט אידען און ווייסט כמעט שוין גאר ניט פון זיי און וואס האט נור א געזונדען קאפ און א געזונדען שכל, האט ער געלעקט דיא פינגער נאך יעדע שורה און האט אלע וויילע געשריגען: אָך! וויא גייסטרייך איז מענדעלי מוכר ספרים! — און, ווידער, אז ער האט פאָרגעלייענט עטליכע קאפיטלאך פון דעם דאָזיגען בוך איינעם א יודען, וואס האט טאג אן

לאנג דעם קאפ ניט געבראכען, וואָרעם זאָנסט וואָלט ער אזא פעהלער ניט בענאנען; מיט זיין ביבליאָטעק האט ער פגעראבען דעם „הויז פריינד“. מיט'ן צווייטען טאָם „הויז פריינד“ האט זיך שוין ספּעקטאָר געמאטערט, ס'האט פערפעהלט שרייבער, דער קרייז לעזער איז קלענער געווארען און דער „הויז פריינד“ איז געפאלען און דיא ביבליאָטעק טהעק אליין איז אויך נאך'ן צווייטען טאָם געפאלען.

געפאלען זיינען זיי מיאוס, טאקע נאר אויף תחית המתים ניט אויף צו שטעקן. און מען האט שוין געמיינט, אז ס'איז שוין א'ן עק מיט דער נייע זשארגאנישע ליטעראטור, אפילו דער איין איינציגער זשארגאנישער אָרגאָן, „דאס אידישע פאָלקס בלאטט“, איז אויך געפאלען צו יענע צייט און אזוי איז דאס פאָלק געבליבען אָהן א בלאטט, אָהן זשורנאלען און געמוזט זיך ווילענדיג, ניט ווילענדיג אומדקעהרען צוריק צו שמר'ס פינסטערע ראָמאנען, אלע מחבלים זיינען ארויסגעקראָכען צוריק פון דיא לעכער און גענומען שמוצען דיא ליטעראטור אויפ'ן אלטען אויפ'ן.

צוויי יאהר האט געדויערט דיא שטילקייט אין דער ניי זשארגאנישער ליטעראטור. צוויי יאהר האט קיין גוטער שרייבער גענומען א פען אין האנד, ענדליך איז ארויסגעטראָטען פרץ מיט זיין „אידישע ביבליאָטעק“.

וואס וויל פרץ מיט זיין ביבליאָטעק? אויף דעם ענטפערט פרץ אליין אין זיין לייט-אָרטיקעל צום ערשטען טאָם:

„אונזער פראָגראַם איז בילדונג; מיר וויללען בילדען דאס פאָלק, מאכען אויס נאָרען — קלונע, אויס פאָנאטיקער — געבילדעטע מענשען; אויס ליידניגנייער און לופט-שלינגער — ארבייטער, נוצליכע אָרענטליכע מענשען, וואס ארבייטען פאר זיך און דעם כלל קומט דערפון א טובה ארויס“.

נאך דיא פינסטערע אכטיגסטע יאהרען, נאך דיא שווערע רעאקציע הערען מיר א נייעם קול, אז מיר מוזען זיך בילדען. ברוך שהחיינו! קוים דערלעבט צו הערען א גוט וואָרט. נור וועלכע בילדונג מיינט פרץ? א קשיא אויף א מעשה, אפשר מיינט ער אויך אונזער בילדונג פון מדרש, „עין יעקב“, וויא

נאכט צו טהון מיט יודען און מיט אזעלכע מענדעליך און איז דוקא א יוד נאָר קיין נאָרר ניט, „דא האט ער מיך אנגעקוקט אלע מאל מיט זיינע האלב ציר געדריקטע אויגען און האט נאָך יעדער שורה א פרעג געגעבען: טא וואס איז דאס אזוינס דער מעהר? וואס לאזט מיר דא דער פסוק הערען? ...“ דיא אידישע „פאָלקס ביבליאָטעק“ האט מען געלייענט, מען האט פון איהר דיא פינגער געלעקט. אבער ווער? אזעלכע וואס ווייסען פערעמדע שפראך כען, וואס האבען זיך שוין אָנגעלייענט מיט אייראָ-פּיאַישע שרייבער, אבער דער המון, שמר'ס פובליקום, אונזערע ארימע ברידער און שוועסטער, פאר וועלכע מיר בעשאפען א נייע ליטעראטור, ווייסען אפילו ניט, אז ס'איז פאראן אויף דער וועלט א „פאָלקס ביבליאָטעק“, און אין דעם הינויכט האט דער „הויז פריינד“ געבראכט מעהר נומין. דער „הויז פריינד“ איז מעהר גענאנען צווישען פשוטען לעזער, איהם האט מען מעהר פערשטאנען, ווייל ער שטעהט נאהענטער צום פאָלק.

נור אויב שלום עליכם'ס ביבליאָטעק האט דער המון ביז איצט ניט פערשטאנען, האָפען מיר דאך אויף בעסערע צייטען. מיר האָפען, אז דיא מוחות פון אונזערע זשארגאָן-לעזער וועלען אביסעל אויסענ-שליפען ווערען, דער געשמאק וועט זיך אויסאדלען און דאסמאל וועלען זיי עס לעזען און האבען פערניגען פון דעם. אדן גוט; נור וואצו האט שלום עליכם געדארפט צוטרעטען צו א זשורנאל, ווען קיין אידעו האט איהם דערצו געשטופט, קיין געשעפט פון דער ליטעראטור צו מאכען האט ער ניט געזוכט און איז דיא מיינונגען וועגען דער ליטעראטור איז ער, וויא דיא גוים זאגען דאס, סאָלידאר מיט ספּעקטאָר? ווען ער זאל ספּעקטאָר'ן שטיצען מיט געלד (זא וויא זא האט ער זיך פיעל געלאזט קאָס-מען אויפ'ן „ביבליאָטעק“) וואָלט ספּעקטאָר געקאנט צאהלען א גוטען פרייז שרייבער און וואלט אין „הויז פריינד“ געהאט דיא זעלבע ווערק, וואס שלום עליכם האט געגעבען אין „ביבליאָטעק“.

וואס זשע האט שלום עליכם'ען געצוואונגען ארויס-געבען איין אייגענעם זשורנאל? מיר ווילען גלויבען, אז שלום עליכם'ן איז דיא פראגע ניט ארויף אויפ'ן מוח, און אויב זיא איז יע ארויף, האט ער אויף איהר

מיט דעם צוועק צו בעשאפען א נייע ליטעראטור מיט דער הילף פון אונזערע בעוואוסטע טאלאנטען, האט פריץ א סך מעהר אויפגעטאן פאר דער ליטעראטור, מיט דעם וואס ער האט זיך מעהר אבגעגעבען מיט יונגע און אונבעוואוסטע שרייבער. ער האט ערצויגען א דור מיט נייע שרייבער און געגעבן דער ליטעראטור פיעל טאלענטען. אין זיין ביבליאטעק איז כמעט ניט צו געפינען קיין בעוואוסטען שרייבער; — אלץ יונגווארג, אלץ אנדערע.

דיא „ביבליאטעק“ האט צוויי חסרונות, ערשטען איז זי א איינפאכדיג: פריץ האט אין איהר געגעבען זעהר פיעל אייגענע, אי נאָוועלען, אי שירים, אי אַרטיקלען, אי פעליטעמאָנען. צווייטענס איז זי צו גוט, צו גוט אפילו פאַר'ן פערשטענדיגען לעזער. אויף זיין „ביבליאטעק“ דארף מען שוין האבען גאר גרויסע מבינים. דיא מעשה דערפון איז אַזוי: פריץ איז א אמת'ער אייראָפּיאישער שרייבער און פאָדערט פון זיינע מיטארבייטער זיי זאלען שרייבען, וויא מען שרייבט ביי ליטען, און אויף אזא אַרט שרייבען זיינען ניט אלע מבינים.

ספעקטאר און שלום עליכם האבען זיך שוין געקלאגט, אז זייער וועג איז ניט קיין גלאטער, אז פון אלע זייטען פאלט מען אויף זיי אָן. אונזערע העברעאישטען האבען געקוקט מיט שנאה אויף דיא נייע זשאַרגאָנישע ליטעראטור, ווייל זי ציהט אב פון העברעאיש דיא בעסטע שרייבער, און ווידער האט מען מורא געהאט, אז ביי גוטע שרייבער אין דיא הענד, קאן נאך דאס פאָלק חס ושלום אנהייבען צו דיינקען, און דאס, האבען זיי געפונען, איז א געפעהרליכע מעשה. ווען אַזעלכע הינטערפלעצלאך זיינען פארגעקומען אין שלום עליכם'ס, ספעקטאר'ס צווייטען, וואס, וועדליג מיר האבען געזעהן, האבען דיזע העראויסגעבער געהאט אין זיין נור דיא ריינע ליטעראטור און ווייטער גאר אונשולדיגע, אידישע זאכען, איז לייכט זיך פארגעשטעלען, וואס פאר א רעש, וואס פאר א געפילדער ס'איז געוואָרען אין דער העברעאישער ליטעראטור, ווען פריץ איז ארויסגעמאַסען אויף דער סצענע און האט אָפּען ארויסגעוואגט, אז ער וויל בילדען דאס פאָלק! דיא ערשטע צייט האט

געוויי, דער הערריסגעבער פון אידישען „פאָלקס בלאַטט“, האט געראטהען? אויף דיא פראגע ניט אויף פריץ אליין אַין ענטפער:

„מיר ווילען בילדונג, נור מיר מיינען ניט דיא בילדונג, פון וועלכע מען האט א מאל גערעדט. נישט דיא בילדונג, וואס ענטוויקעלט נישט האַרץ און מוח, וואס מאכט דעם מענש ניט קלוגער, ניט בעסער, ניט פעהיגער, נור בלאנשירט איהם אב דאס פנים, לערענט איהם ביינען זיך און בוקען, פיין פערשפּיצען דאס בערדיל און אנרופען א הונד אויף עטליכע לשונות.

מיר מיינען דיא בילדונג — וואס מאכט פאָכ-ריקען, באַהענען, שאַסענען, בילדונג, וואס לערנט אַרבייטען — זיך אין דער וועלט צום נוצען. אויף דיא בילדונג, וואס מאכט דעם מענש עהרליך און גוט.

בכן זיינען מיר בטוח, אז פריץ וועט אונז צום „עין יעקב“. ניט אבשיקען. ער מיינט דיא אלגעמיינע בילדונג. ער פאלט זאגאר באלד אריין אין א סתירה, עטוואס ווייטער וויל ער האבען, אז מיר האבען אונזער ציוויליזאַצאָן, אונזערע אידעען, אונזערע בעגריפע און זא ווייטער. נור אריינלאזען זיך אין א פאָלעמיקע דארף פערנעמען פיעל אָרט און דער פלאץ ערלייבט אונז ניט. ס'קאן גרייך זיין, אז מיר וועלען א צווייטען מאל ריידען דאריבער. מיר האבען געהערט פון פריץ קלאהרע דבורים און פאר אונז איז דערווייל די והותר. איבערהויפט פערלאזען מיר זיך ניט אויף דיא לייט-אַרטיקלען, אויף דיא הקדמות, און מיר קוקען אריין בעסער אין בוך.

דיא „ביבליאטעק“ איז דוקא ריין פון שאָוועדניזמוס, אויסער דעם לייט-אַרטיקעל, וואו פריץ זאגט, אז ער איז קיין שאָוועניסט ניט... איבער דער גאנצער ביבליאטעק שוועבט א דוך פון בילדונג.

פריץ איז שוין ניט קיין כוחר, ניט קיין הער-אויסגעבער; ער וועט ניט אריינלאזען אין „ביבליאטעק“ א זיפּפערט'ן, זאטולאווסקי, דימארעצקי און ז. וו. וויא ספעקטאר האט געטאן צו ליעבסותרות; אויף איז ער ניט קיין העראויסגעבער, וואס קויפט ביי א שרייבער א ווערק און דרוקט איהר אב, וויא זי שטייט און גייט. פריץ איז א רעדאקטאר, און אין דער צייט, ווען ספעקטאר, שלום עליכם זיינען צוגעמאַסען צו זייערע סבאַרגניקעס

וואס ער האט זיך געקוואפעט אויף א פאר נעמען פון דיא יונגע שרייבער און, א דאנק זיין, איז ער אויך שיער ניט אריינגעפאלען אין דעם צאָהל פון דיא „סאָציאליסטען“. צווישען דיא חובבי ציוניקעס, נאציאנאליסטען און גלאט ארים בחורים איז געוואָרן רען א גערודער, אפילו א מיידעל איז ארויסגעטראָגן טען אין המליין און שטארק געוידעלט זיך. עפעס אַן אַרים בחור'ל האט אבגעדרוקט א „געוואלד“, א פראָטעסט פון כלל ישראל קענען דעם דריטטן טאָס „היו פריינד“. ספעקטאָר האט זיך טאָקע שטארק דערשראָקען און האט באלד חוזר בתשובה געווען. פון זיין שותפישע אויסגאבע מיט פּרץ'ען אין דיא „ווסטוב'דיגע בלעטלאך“ (קליינע בלעטלאך וואס ערשיינען נור צו א רגל) האט ער זיך ענטזאנט און האט פערשפראַכען פון היינט און ווייטער צו זיין פרום און גוט.

זאָל איהם נאָט שטאַרקען דאס האַרץ!
מיר זעהן, אז דיא נייע זשארגאנישע ליטעראַ-
טור האָט גאר אין א קורצע צייט געמאכט גרויסע
פאַרטשריט. שמו"ר, זיפּפערט זיינען פערטריבען גע-
וואָרען, צונער איז ערקלעהרט געוואָרען אלס בדחן.
דיא ליטעראטור ווערט וואס פון טאג רייכער אין
בעללעטריסטישע קינסטליכע ווערק, ס'עפענען זיך
אויף פאָפוליאַר-וויססענשאפטליכע ביבליאָטעקען;
און מען קאן האָפען, אז מיט דער צייט וועט דיא
זשארגאנישע נייע ליטעראטור זיך ניט דארפן שער-
מען פאר אייראָפּיאישע.

ב. גאָרין.

מען געפרופט מאכען גאר א שווייג, ניטא גאר קיין
פּרץ, ניטא קיין „ביבליאָטעקע“, קיין נייעס האט
פאָסירט אין דער זשארגאנישער ליטעראטור. נור
אז מען האט געזעהן, דאס פּרץ שטעהט אויף א
פעסטען באָדען — האָטשע פון דער „ביבליאָטעקע“
איז מעהר וויא 2 טאָמען ניט ארויס און אז אויסער
דער „ביבליאָטעקע“ טרעט ער צו א נייע פאָפּור
ליארוויסענשאפטליכע ביבליאָטעקע, אזער ניט ארויס
א צווייטען זשורנאַל „ליטעראטור און לעבען“ (ווע-
גען „ליטעראטור און לעבען“ פערשפאָר איך צו ריידען,
ווייל דאס רוב מאטעריאל, וואס דארט איז אריין,
איז צוערשט געווען געדרוקט אין דער הינער „גאר
בייטער צייטונג“), — איז געוואָרען ביי דיא העברע-
איסטען א רעז, א לארעם, א געפילדער עד לב
השמים. ווער עס האט נור געקאנט, האט א בריקע
געטאָן, אריינגעלאָזען דיא צייהן. מען האט גענומען
דרוקען פאמפלעטען, אין המליין האט מען זאָגנאר א
דאָנאָס געשריבען, אז פּרץ איז א סאָציאליסט און
בעקומט פון א אונריינע קוועלע געלד אויף דרוקען
ביכער, וואס בורען דאס פאָלק!

ברוך מחיה המתים! צו דיעזער צייט לעבט
דער „היו פריינד“ וויעדער אָב. היינטיגס יאהר איז
ארויס זיין דריטער טאָס.

דיא צוויי ווינטלאך, וואס האבען געבלאָזען אין
דיא פריהרדיגע צוויי טאָמען, בלאָזען דא נאך
שטארקער. אין איין האלבען בוך איז ספעקטאָר —
ספעקטאָר, אין א צווייטען בלאָזט א שטארקער
ווינד פון דער נייער צייט. דיא סבה דערפון איז,

אידישע אינקוויזיציע, כדת רחמנים בני רחמנים.

אין טהעאָריע און פראַקטיק.

ליכע צייטערעכענונג ביז אונגעפעהר צום יאָהר 500
נאך דיא געבורט פון קריסטוס, איז דיא צייט,
ווען דער פונדאמענט פון דיא היינטיגע אידישע רע-
ליגיע האט זיך ענטוויקעלט. דיעזע צייט איז דער
ריבער דיא וויכטיגסטע אין אונזער בעטראַכטונג.
דיא פיהרונגען פון דיא אידישע רעליגיעס-מאכט

(3) דיא פראַקטיק.

(שלום)

אין אדם שלום ברוח
לכלוא את הרוח.
(קהלת).

דיא גמרא צייט.

דיא צייט, ווען דיא גמרא איז געגרינדעט גע-
ווארען, (פון אונגעפעהר 100 יאהר פאר דיא קריסט-

דיא צוקונפט.

קענען מיר שוין דאָ זאָגען עטליכע ווערטער ווענען דיא פערענטפערונגען פון דיא אידישע רעליגיאָן אין אלגעמיין, און אויף דעם וועג וועלען מיר דערנאָך קומען צו אונזער פונקט — עס מאכט ניט אויס וואס אין אָנהייב וועט אויסזעהען, אז מיר גייען א ביסעל אַראָפּ פון פונקט.

פון אלע זייטען הער איך, וויא דיא וואס ווילען אז מען זאָל פערשענערען דיא אידישע אמונה, פרע-גען איבערהויפט דיא קשיא, פאר וואס דערמאָן איך ניט דיא גוטע זאכען, וואס געפינען זיך אין דיא אידישע רעליגיאָן? (דיא גוטע פאָרשריפטען, ווענען דעם, וויא מען דארף האנדלען גענען א איד, וואס האלט פּעסט מיט דיא העררשענדע רעליגיאָנס-מאכט... דיא גוטע געזעצע, וואס גילטען ניט אפילו גענען אועלכע ניט-אידען („בני נח“), וואס האבען שוין פערלייקענט דיא עבודה זרה און אנגענומען דעם אידישען גאָט און אלע גרונדגעזעצע פון יעדע ענטוויקעלטע מענשליכע געזעלשאפט — וויא מיר וועלען ווייטער זעהען.)

דעזע קשיא — וויא אויך עהנליכע אועלכע — וואָלטען זיי אבער ניט געפרענט, ווען זיי וואָלטען געלעזען דעזע אַרטיקלען מיט אָפּענע אויגען און, ווען זיי וואלטען פערשטאנען, וואס דאס הייסט בעד-האנדלען א טהעמא, וויא עס פיהרט זיך ביי לייטען, ניט ביי בטלנים אין בית המדרש אונטערן אויווען. באדער אין ערשטען אַרטיקל האב איך אויס-דריקליך געזאגט, אז געוויס געפינען זיך אויף גוטע זאכען אין דיא אידישע רעליגיאָן, אזוי גוט וויא אין אלע רעליגיאָנען. — אבער דיא גוטע זאכען זיינען פון דעם סאָרט, וואס יעדע מאָדאל-וויסענ-שאפט, יעדע געזעלשאפטס-וויסענשאפט און יעדער מענשליכער שכל פערשטייט אליין, און מען דארף דערצו ניט קיין היממעל רעליגיאָן (נאר מיט דעם אונטערשייד, וואס דער שכל לערנט דיא אלע גוטע פיהרונגען מקיים זיין גענען יעדע מענשליכע בעשע-פעניש, און דיא רעליגיאָן — נאר גענען איהרע טרייע אונטערטהאנען). זאגען דען ניט אללע אידישע רע-ליגיאָנס-שרייבער אליין, אז דעזע אלע שיינע זאכען איז דער שכל מחייב? און פרענט ניט ר' שלמה מונטיפייער און מיט איהם הונדערט אנדערע עכט-פרומע שרייבער גאנץ ריכטיג: ווען דיא רעליגיאָן

אין פערלויף פון דעזע צייט קענען בעטראכט ווערען אלס דיא גרונדלעגע פון דיא פיהרונגען פון דיא אידישע רעליגיאָנסמאכט אין אלגעמיין.

דאס איז נאָך וויכטיג צולעב אין אנדערע זאך אויף.

דיא קליגערע אויפגעקלערטערע פערטיידיגער פון דיא אידישע רעליגיאָן סטארען זיך נעמליך אונז איינצורעדען, אז דיא גמרא האט אייגענטליך גע-מאכט א רעפאָרם אין דיא אלטע רעליגיאָן פון תנ"ך, אז זיא איז א פאָרטשריט, א פערעדעלונג פון דיא אידישע אמונה, דיא אלע פאקטען פון גרויזאמקייט און אינקוויזיציאָן, זאגען זיי, זיינען גע-שעהען אין דיא גרויזאמטע צייט, ווען דאס אידישע פאָלק איז נאך אייגענטליך געשטאנען אויף דיא נידריגסטע שטופע, אויף א מדרגה פון ווילדהייט (א שיינע געטליכע לעהרע!) דיא גמרא אבער האט דעזע מערדערליכקייטען אייגענטליך אָפּגע-שטאפּט — זאגען זיי.

און מיט וואס בעווייזען זיי דאס? מיט דעם וואס אין דער גמרא געפינט זיך א מאל דאָ, א מאל דאָרט א וואָרט וואס האָט א פנים וויא מענשליכע רייד, וויא הומאניטעט און ברייטערע מענשען-קיעבע.

נאנץ בעזאנדערס כאפען זיי זיך אָן אין דעם וואָס עס שטייט אין דער גמרא, אז א סנהדרין*, וואס טייטעט א פערברעכער איין מאל „אין 70 יאהר“ (?) ווערט אָנגערופען א מחבלי-גריכט.

ווען, אַלזאָ, מיר ווילען פערשטיין דעם כאַראַק-טער פון דיא אידישע רעליגיאָנס-מאכט אין דיא גמרא-צייט — אין דעזע וויכטיגסטע פעריאָדע פון דיא געשיכטע פון דיא אידישע רעליגיאָן — מוזען מיר צוערשט בעקאנט ווערען מיט דיא פעהעלט-ניסמעסיג קליינע צאָהל שטעללען אין דעם אונגע-הייערען ים הגדול פון דעם תלמוד, וואס שיינען צו ווייזען אויף ברייטערע מענשליכקייט.

פאר איין גאנג — אז מיר האלטען שוין דערביי,

(*) דער „סנהדרין“ איז געווען אזא אַרט סינאָד, וויא ביי דיא פראַנצאָזישע רעליגיאָן אין רוסלאַנד, נאָר מיט דעם אונטערשייד, אז דיעזעס אידישע רעליגיאָנס-גריכט איז שוין געווען אין איין וועגס דאס איינציגע ציוויל און קרימינאַל גריכט אין לאַנד. אין יעדע גרויסע שטאָט איז געווען אזא סנהדרין

מיינט! מען האט דאס נישט אויסגעפיהרט". וואס דען רופט איהר אייגענטליך דעם כאראקטער פון אייער רעליגיאן, אז נישט איהרע דייטליכע פאָרשריפטען? וואס דען פון איהר זאל דאס זיין אזא הויכער אירעזאל פון הומאניטעט? דאס וואס איהר ווילט אין איהר אריינקוועטשען מיט פשעטלעך, וואס עס האט זיך קיין מאל נישט אפגעשפיעלט אין דעם כאראקטער פון איהרע גלויביגע און וואס זיי האבען אין איהר קיין מאל נישט געזעהן?

ווייטער איז וויכטיג נאך א מאל צו דערמאנען, וואס איך האב שוין אויך עטליכע מאל געזאגט, אז איך נישט דאָ נישט ווייזען, אז נאָר דאָ אידישע רעליגיאן איז אזא'ן אינקוויזיטאָרישע. ווען עס וואָלט געווען מיין אויפגאבע צו ריידען וועגען אנדערע רעליגיאנען, וואלט איך בעוויזען, אז זיי זיינען נישט א האר בעסער. און אין דאָ הייז פון א מחלוקה מיט אנטיסעמיטען וואָלט איך זיך נאך אפשר געסטאָרעט צו בעווייזען, אז „אונזער" רעליגיאן איז אין טויערער פונקטען פיעל שענער און הערליכער וויאזוי זייערע, — נישט ווייל דיזע רעליגיאן איז נאָר „אונזערע", דאס הייסט, ווייל איך בין נאָר צופעלליג געבוירען געוואָרען ביי א טאטען וואס האט גענלייבט אין איהר — דאס איז א קנאפער טעם פאר וואס איך זאָל האלטען פון איהר מעהר וויא פון א'ן אנדערע, — זאָנדערען, ווייל גענען זיי, גענען דא גלויבערס פון אנדערע רעליגיאנען, איז זיא אונזשולדיג; זיא איז בלויז שוואַכער פאר זייערע, אבער נישט ערגער.

ווען אבער מענטשען בענוצען זיך מיט דיזע פערטהיידדיגונגען פון דא אידישע רעליגיאן גענען אנדערע רעליגיאנען, און געהמען טאקי אן דא נישט מילות, וואס מען רעכענט אויף איהר דאן אויס, פאר אבזאלוטע מעלות, קוקענדיג פון שטאנדפונקט פון ריינעם געדאנק, דארף מען זיי ווייטער אויפווייזען זען זייער טעות, — דארף מען זיי ווייזען, אז אללע געטליכע אָדער היממלישע רעליגיאנען זיינען אויפגעקומען אין דא קינדהייט פון דא מענשהייט, ווען דא עקאָנאָמישע אומשטענדען זיי גען נאך געווען אזוי ווייניג ענטוויקעלט, אז דא וויסענשאפט האט נאך געמוזט זיין אין דא

וואָלט געמיינט נאָר דא אלע נישטע זאכען אויפצו טאן, צוואסזשע וואלט מען געדארפט דערצו מאכען אזא רעש אויפ'ן בארג סני? פערשטייט דאס דען נישט דער שכל אליין? — דאָס איז אלזאָ נאָר נישט נאָר „אידישקייט".

אבער צו וואס דאָ ווידערהאָלען, וואס איך האב אויספיהרליך געזאגט אין ערשטען ארטיקל? איך האב אויסדריקליך געזאגט, אז דא אידישע רעליגיאן האט געמעגט אפילו זיין אין איהר צייט א גרויסער פאָרשטריט, ביים ווילדען פאָלק פון דאמאלס. מיין טעהמא איז דאך אבער צו ווייזען, אז דיזע רעליגיאן קען נישט נישט היינט און נישט אין דא צוקונפט מעהר זיין דער אידישע פון פערבעסערונג פון מענשליכען צוואממענלעבען.

דא נישטע זייטען פון דא אידישע רעליגיאן האט מען דאָך שוין איבריגענס גענוג „בעוויזען", אָהן מיר. דאס געווייבט פון דא אנדערע זייט איז דאך שוין שווער גענוג. מיין אויפגאבע איז דאך דא אבער ארויפצוליינען אויף דא אנדערע וואָנשאל דאס גענען געווייבט, — אויפצודעקען דאס, וואס דא אדוואָקאטען פון אונזער אָנגעקלאָנטע, דא רעליגיאן, האבען מיט זייער כיטראָסט זאָרגפֿעלטיג פערדעקט. 2 טויערער יאהר האבען נאך-אנאנד דא מליציע'סירס פון דער רעליגיאן געהאט דאס וואָרט, און קוים מיט צרות עס הערט זיך א שטיקעל שוואכע שטיממע פון דער אנדערער זייט, ווילט איהר, אז דיזע שטיממע אליין זאל אויף נאך אייבערקייטען, וואס איהרע געגנער האבען געזאגט און געזאגט אָהן אויפהער?!

איהר וואָלט גערעכט געווען, ווען מיין בעשולדיגונגס אַקט וואָלט בעשטאנען פון אדוואָקאטישע דריידלעך און פשטלעך — וויא אייערע פערטהיידדיגונגען. אבער דאס איז דאך נישט אזוי; איך גיב דאך ווערטער און פאקטען. ווען איהר שלעפט דאָרטען ארויס ערגעץ א וואָרט, וואס מען קען עס אויסליינען צום גוטען, מאכט איהר דערפון א גאנצען צימעס, און אז איך ווייז אויף בפרוש אינקוויזיטאָרישע דינים, לאַנגע מילות, וואס זיינען אזוי קלאָר און דייטליך וויא דא זונ, זאגט איהר: „ע, דאס איז נאָר געזאגט; עס איז נישט ערנסט גע"

דיא צוקונפֿט.

צייט"; פון דיא איינצעלנע פרייע ווערטער, וואס זיי האבען זיך אמאל ארויסגעערעדט, זיינען מאנכע פון זיי שפעטער נאר געוואָרען „אפיקורסים" וויא דער לעזער וועט דא באלד זעהען פון א פאקט. אנדערע אבער זיינען ניט אזוי ווייט דערגאנגען, און זיי זיינען געבליעבען הייליגע און זייערע האלכפריי-זיניגע ווערטער זיינען געבליעבען אין דיא הייליגע ספרים.

עטליכע אזעלכע הייליגע תנאים האָט דיא הער-שענדע רעליגיאנס-מאכט נאר געלייגט אין חרם אריין פאר זייערע עטוואס פרייע געדאנקען—כאָטש זיי זיינען נאָך אללעס נאך ווייטער געבליעבען הייליגע תנאים און אנדערע ווערטער און אויסדריקע זייערע זיינען געבליעבען אלס הייליגע תורה ביזן היינטיגען טאג. כּמִשֵּׁל ר' יוסא בן תורא האט זיך געמאַכט שפּאס פון „קל וחומר", האט איהם ר' גמליאל הנשיא געלייגט אין חרם אריין. ר' אליעזר בן חנוך האט ניט שטארק געהאלטען פון וואשען זיך צום עסען, האט מען איהם געלייגט אין חרם אריין. ר' אליעזר בן הורקנוס האט געפסקענט א געוויסע שאלה כּישר (תנור של עכנאי), וואס דיא הערשענדע רעליגיאנס מאכט האט געפסקענט טרפה, — האט איהם דער אידישער „פאפסט" ר' גמליאל הנשיא, זיין אייגענער שוואַגער, געלייגט אין חרם. און דיעזע אלע חרם'ניקעס זיינען, וויא געזאָגט, געבליעבען הייליגע תנאים און זייערע ווערטער געפינען זיך אין דער נמרא. קען מען זשע-זייערע ווערטער אָנגעהמען פאר דעם כאראקטער פון דער רעליגיאָן?

הבּלל, אזעלכע איינציגע ווערטער, וואס איינציגע הייליגע האבען זיך א מאל ארויסגעערעדט, געפינען זיך אין יעדע רעליגיאָן, כאטש זיי שטימען ניט מיט איהר אלגעמיינעם כאראקטער. דעריבער קען מען דאָך דאָס בעווייזען פון דער רעליגיאָן אלץ וואס איינער וויל נאָר!

אבער דיעזע איינצעלנע ווערטער פון איינצעלנע פערזאנען מאכען נאך ניט דעם אלגעמיינעם כאראקטער פון דער רעליגיאָן. איהר אלגעמיינעם כאראקטער קען וויסען פון איהרע דייט-ליכע קלארע דיבורים און פעסטע געזעצע פון איין

קינדער-שיכעלעך און דיא מענשען האבען נאָר ניט געקענט האבען קיין העכערע געדאנקען און געפיהלען, וויא דיא וואס אלע רעליגיאָנען שטע-לען פאַר. דאס אליין איז דיא בעסטע פערענטפער-רונג, דיא ריכטיגסטע און איינצעלנע ענטשולדיגונג פאר אלע רעליגיאָנען. מען בעשולדיגט זיי אַלואַ נאר ניט. מען האט צו זיי נאָר ניט. אבער מען האט צו דיא, וואס וויללען זיי דוקא מאכען פאַר וועג ווייזערס פון דיא היינטיגע מענשען, ביי דיא היינטיגע ענטוויקעלטע צושטענדע און בעגריפע און ביי דיא היינטיגע וויסענשאפטען, זיי מוז מען ווייזען, וויא דיא געדאנקען און געפיהלען פון אלע רעליגיאָ-נען — דיא אידישע ניט ווייניגער — זיינען אין וויעדערשפרוך צו דיא ענטוויקעלטע געדאנקען און געפיהלען פון היינטיגע צייט און צו איהרע בע-דריפטיגע.

דאָך, אין אלע צייטען זיינען געווען מענשען וואס האבען „געלעבט פריהער פאר זייער צייט", אין אלע צייטען האט זיך א מאָל אין דעם מענטשליכען פערשטאנד בעוויזען א געדאנק פון דער צוקונפֿט. א מין נבואה, פון דעם וויא עס וועט א מאל דארפֿען זיין, און אין דיא רעליגיעזע ספרים, וועלכע זיינען געשריעבען געוואָרען אין פערלויף פון הונדערטער יאהרען און דורך הונדערטער פערשידע-דענע מענשען, האט זיך נאטירליך אויך א מאל געמוזט בעווייזען אזא אַרט גוט וואָרט, וואס האט נאך ניט געפאסט צו דער צייט און איז דאריבער געווען אין וויעדערשפרוך צו דעם אלגעמיינעם כא-ראקטער פון דיעזע זעכפיגע רעליגיאָן.

איין איינצעלנער שלעכטער מענש האט אויך א מאל א צייט, ווען עס קומט איהם א גוט וואָרט אין מויל אריין, דאך קענען מיר פון דעם וואָרט ניט ארויסנעהמען, וואס זיין אלגעמיינער כאראקטער איז. וויאזשע זאל זיך ניט טרעפען אין ביכער, וואס זיינען געשריעבען געוואָרען דורך הונדערטער מענשען אין פערלויף פון הונדערטער יאהרען, א מאל א וואָרט, וואס שטימט ניט מיט דעם אלגעמיינעם כאראקטער פון דיעזע ביכער?

צווישען דיא אידישע רעליגיאָנס-גרינדער האבען זיך דעריבער אויך א מאל געפונען אזעלכע, וואס זיינען געווען מענשען „ניט פון זייער

זייט. — דיא טהעאָריע — און פון דיא אנדערע זייט דער עיקר פון דעם, צו וואס זיא האט גע- בראכט אי הרע גלויביגע — דיא פראקטיק. וואס דיא אידישע רעליגיעזן און אלגעמיין און, בעד טראכטענדיג זיא פון דעזע שטאנדפונקטען, האבען מיר שוין דייטליך בעוויזען און וועלען נאך בעווייזען. און — אום צוריקצוקומען צו אונזער פונקט — דאָסוועלכע איז אויך מיט דעם כאַראַקטער פון דיא גמרא צייט. דאס וואס מיר האבען אויבען געבראכט פון דיא גמרא, אז א סנהדרין, וואס טייט טעט א פערברעכער איין מאָל אין 70 יאהר, ווערט אנגערופען א מחבל-געריכט, — איז איין אויסדרוק (און ער בעדייט בכך הכל נאך נאר ניט דאס וואס מען מיינט, וויא מיר וועלען ווייטער זעהען). שטעלט אָבער אנטקעגען דעם דיא פאָלגענדע פאַקטען: מעשה באדם אחד — עס איז געווען א מעשה מיט א מענטש וואס איז געריטען אויף א פערד אום שבת. (דאס איז לויט דעם דין קיין עברר ניט און מען איז אויף דעם ניט חייב אפילו קיין מלכות. נאָר דיא שפעטערע תנאים האבען דאס פערבאָטען, ווייט טאָמער הלילה וועט מען רייטען פארביי א בוים און דיא בייטיש וועט מען פערלירען און דאס פערד וועט ניט וועלען גיין, וועט מען נאך גיין אבי-רייסען א צווייג פון בוים, צו טרייבען דאס פערד, און אברייסען א צווייג אים שבת איז שוין א שטרענג פערבאָטענע מלאכה! דער מענטש וואס האט דאָ געריטען אים שבת, האט אבער קיין צווייג ניט אפגעריסען, נאָר ער האט ניט געפאָנגען דיא קלוגע נזרה פון דיא רבנים) דערפאר האט מען איהם גע- כאפט און געטייטעט מיט סקילה (פערשטיינען, — דיא הארבסטע מיתה), — ניט ווייל דער דין איז אזוי, נאָר ווייל „דיא צייט האט דאס געפאָרערט“ — צו פערשטארקען דיא סאכט פון דער רעליגיעזן געזען וועלכע עס איז דאן געווען א שטארקע אַפּפּאָ-זיציע. (סנהדרין דף מ"ו עמוד א').

מעשה באדם אחד — עס איז געווען א מעשה מיט א מענטש וואס מען האט איהם ארויסגעפיהרט טייטען (אויף פאר אזא ארט „פערברעכען“, נאָ-טירליך). דער פערמשיפּטער האט געשריען אין איין קול, אז ער איז אונשולדיג. ביי דיא לעצטע מינוט פאר זיין טויט האט ער אזוי געזאגט: בן איך שול-

פרענט דיא גמרא דיא קשיא: פשיטא, וואס דערציילט ער מיר דא פאר א נייעס? ווער גלויבט איהם — דעם פערברעכער — דען? ענטפערט דיא גמרא, דיא מעשה איז דאָרט געווען, אז דיא עדות אליין האבען זיך מודה גע-ווען, אז זיי האבען פאלש עדות געזאגט. פרענט ווייטער דיא גמרא, דאס איז דאך אבער אלץ קיין רבותא ניט, דער דין איז דאך, אז ווען דיא עדות האבען איין מאל אזוי געזאגט, גלויבט מען זיי שוין ניט אנדערש? ענטפערט ווייטער דיא גמרא, אז דאָרטען האבען דיא עדות ערקלערט דעם טעם, פאר וואס זיי האבן בען פריהער פאלש עדות געזאגט געזען דעם גע-משפּט'ען און מען האט געקענט זעהען, אז עס שיקט זיך, דאס זיי האבען פריהער געזאגט א ליגען, און דאך האט מען דעם פערמשפּט'ען געטייטעט — ווייל דאס געריכט האט שוין איין מאל דעם טויט-פסק ארויסגעגעבען, און ווייל, ווען מען וואלט איהם בעפרייט, וואלט דיא שטרענגקייט און דיא הייליג-קייט פון הייליגען רעליגיעזנס-געריכט געקענט אבגע-שוואכט ווערען! (זלזות דבי דינא, — סנהדרין דף מ"ד ע"ב).

רבי יהודה בן טבאי האט געטייטעט א'ן עדות, וואס האט זיך ארויסגעוויזען, אז ער האט פאלש עדות געזאגט, — כאָטש פון זיין עדות-זאגען איז נאך דער פערמשפּט'ער ניט געטייטעט געווארען, דאס האט דיעזער תנאי נאר געטאן צוליב איין זאך, — צו ווייזען, אז עס איז ניט דער דין, וויא

מעשה באדם אחד — עס איז געווען א מעשה מיט א מענטש וואס מען האט איהם ארויסגעפיהרט טייטען (אויף פאר אזא ארט „פערברעכען“, נאָ-טירליך). דער פערמשיפּטער האט געשריען אין איין קול, אז ער איז אונשולדיג. ביי דיא לעצטע מינוט פאר זיין טויט האט ער אזוי געזאגט: בן איך שול-

א וואי זיך גרויסהאלטען מיט דיעזע שאנדע פון קריסטענטהום און זאגען מיט שטאלץ, אז ביי אידען איז אזא שוידערהאפטניגקייט ניט געווען. קען איך זיי אנווייזען אויף דאס פאלגענדע:

שמעון בן שטת — דער גרויסער תנאי, פון דיא ערסטע גרינדער פון דעם תלמוד — האט איין מאל אויפגעהאנגען א כט ציג פרויען (אידישע, נאטירליך) אין איין טאג, נאך אַהן א דין און אַהן א משפט, נאר אַהן ווארונג, וויא דער דין איז, נאר אַהן אויספארשונג און אַהן אויסהערען עדות. זייער חטא איז געווען, דאס זיי האָבען זיך „אַבגעבען מיט כּשׁוֹף“. ער איז אַלזאָ געגאנגען נאך ווייטער וויא דער דין; פאר וואס? „ווייל דיא צייט האט עס געפאָדערט“; ווייל דיא אידישע פרויען זיינען דעמילט געווען „שטארק צולאָזען אין כּשׁוֹף־מאכעריי“!

(סנהדרין מ"ה ע"ב.)

וויא איהר זעהט, האט מען ניט בלויז אויסגע- פיהרט דיא בעשריעבענע שטרענגע אינקוויזיטאָרישע געזעצע; מען איז אין דער פראקטיק געווען נאך „פרומער“ — דאס הייסט נאך מערדערליכער- וויא דיא געזעצע. מען האט געטאָן „לפנים משורת הדין“!

און דאס איז שוין ניט געווען אין דיא זעלבע ווילדע גרויע אלטע צייט וויא דיא מערדערייען פון תנ"ך; דאס איז שוין געווען אין דיא צייט פון דיא רוימישע ציוויליזאַציע, — אין אָנהייב פון דיא קריסטליכע צייטרעכענונג.

* * *

אונזער פונקט איז דאָ אפילו צו רעדען פון דיא פראקטיק; דאָך וועל איך מיר יעצט דא ער- לייבען צו דערמאָנען נאָך א ביסעל טהעאָריע, וועלכע וועט העלפען באַראַקטערירען דיא גמרא- צייט און וועלכע בעשטייט ניט פון אזעלכע געזעצע, וואס עס שטייט אין זיי געשריבען וויא מען זאָל טאָן, נאָר וויא מען טוהט, וויא עס פיהרט זיך, זאָ דאס מען קען דאָס בעטראכטען פאר פאקטען, פאר ביישפיעלען פון פראקטיק:

„ווען איינער האט געטאָן א קליינעם חטא, וואס עס קומט דערפאר נאָר מלקות צו שלאגען, און מען האט איהם איין מאל געשלאגען מלקות

דיא צדוקים (א פרויינדיגערע סעקסע אונטער אידען פון יענע צייט) זאגען, אז א פאלשען עדות דארף מען ניט פריהער טייטשען, קיין ווען דורך זיין עדות זאגען איז אַן אנדערער געטייטשט געווארען.

(הגות ט"ז עמוד ב').

בלויז אום צו ווייזען, אז עס איז ניט וויא דיא אפיקורסים זאגען, האט דער הייליגער תנא געטיי- טשט א מענטש! (דערנאך האט ער געוויינט אויף דעם ערמאָדערטענס קבר, — ניט ווייל ער האט איינגעזעהן, אז ער האט איהם ערמאָדערט אַן אונ- שולדיגען, נאר ווייל מען האט איהם בעוויזען, אז נאך זיין שטעלע נאָך האט ער קיין רעכט ניט געהאט אויסצופיהרען א טויט־פסק.)

דאָ אבער קומט נאָך א שטענערע געשיכטע:

צווישען דיא שענדליכע מערדערייען, וואס זיינען געבליבען פערשריעבען מיט בלוט אין דיא געשיכטע פון אללע פעלקער פון פינסטערן רעליגיעזען מיטטעל- אלטער, צו דיא שאַנדע פון דיא גאנצע מענשהייט, געפינט זיך אויך דיא באַרבעריי, וואס מען פלעגט בע- גיין גענען פרויען, וואס מען האט זיך צו זיי צוגעטישט פּעט, אז זיי האבען צו טאן מיט „יענע לייט“ און זיינען „מבשפות“, דיעזע שוידערהאפטע מערדעריי פון דעם פינסטערן אַבערגלויבען איז בעקאנט אונטער דעם נאמען „העקסען־פערברענונג“. מען האט ניט מעהר געדארפט, וויא אז דער פערפינסטערטער פעראַבערגלויבטער המוקדם זאל ארויסלאָזען א שם- דע אויף אַן עהרליכע פרוי, איז זיא טהום כשׁוֹף, איז שוין דאס גענוג געווען, מען זאל דיא אונגליק- ליכע בינדען און פייניגען מיט דיא שוידערליכסטע מאטטערניסען, און ענדליך נאר אַהן דין ומשפט אוועקשטעלען אויפן „שייטעהויפּען“ און זיא לעבע- דיגעהייט פערברענען. ביי דיעזע גרויליכע מענשען פייניגונג פלעגט דאס גלויביגע פאָלק האבען פיעל פער- גינגען און שמחה. עס איז געווען א גאנצער יום־טוב, ווען א העקסע איז פערברענט געווארען. אין שולדבוך פון דיא פעלקער, אין דער ליסטע פון זייערע גרוי- ליכע פערברעכען פון דיא צייט ווען דיא פינסטערע רעליגיעזע האט אונגעשרענקט געהערשט איבער זיי, איז דיעזע העקסען־פערברענונג א צוויילינג־שוועסטער פון דיא אינקוויזיציע.

ג, וועלען דאָך דיא אידישע ראציאָנאליסטען

געפינט זיך שוין אַ מאל איינער וואס רעדט זיך ארויס אזא וואָרט, וויא אויבען איז דערמאנט? וויא אבער שטייט עס אין אמת'ן פֿיט דעם דערמאָנטען מאמר? „איך וועל דאס דא איבערנע- געבען גענוי, און מיר וועלען זעהן אָן וואס דיא פערטהיידיגער פון דיא רעליגיאָן כאַפּען זיך אָן, צו ווייזען איהר „מענשליכקייט“.

דאָרט שטייט אזוי (מכות ז'):

„א סנהדרין וואָס מייטעט אַ מענש אַיין מאָל אַיין וואָך (שבוע) איז דער מייטש אַ וואָך, ניט 7 יאהר, וויא זיי פשעטלען דאָרט אריין, ווערט אָנגערופען אַ מחבל'געריכט. רבי אליעזר בן עזריה זאגט איין מאל אין 70 יאהר, ר' טרפון און ר' עקיבא זאגען: „ווען מיר וואָלטען געווען אין דיא סנהדרין, וואלט קיין מאל אַ מענש ניט גע- הרגעט געווארען“. און רבן שמעון בן גמליאל זאגט, אז זיי וואָלטען נאָך פּערגרעסערט דיא צאהל מער דער ביי אידען“.

אָט דאס איז דיא גאנצע מציאה, אָן וואס זיי כאַפּען זיך אזוי אָן, עס איז בלויז אַ פּרוואַט-מיינונג פון צוויי תנאים, וואס האבען געהאט עטוואס אַ מענשליכערען געפיהל, און וואס סוף הכל הערט מען זיי ניט. דיא הלכה בלייבט ניט וויא זיי זאָגען.

און נאך אללעס שטייט בסוף הכל דאָ בלויז, אז אזוי ווערט דער סנהדרין אָנגערופען — אלס אַ פאָקט. דאס הייסט אבער אויף קיין פאל ניט, אז זיי דארפען ניט מייטען איין מאל אין וואָך, — אדער מיינעטוועגען איין מאל אין 7 יאהר! האט דען ניט ר' שמעון בן שטח געמייטעט אַכציג „העקסען“ אין איין טאג?

אָט הערט וואס דער רמב"ם זאגט גאנץ בפרוש; נאך דעם וויא ער בריינגט דעם דערמאָנטען מאמר, אז א געריכט וואס מייטעט איין מאל אין 7 יאהר (אזוי בלייבט דער הין) ווערט אָנגערופען אַ מחבל- געריכט, שרייבט ער: „דאָך, ווען עס טרעפט זיך דעם סנהדרין פאָרט אַ משפט צו מייטען אפילו יעדען טאָג, זאָלען זיי ניט קוקען אויף דעם און מייטען ער“. ער שטיצט זיך אויף דעם, וואס דיא גמרא זאגט, אז צוויי אין איין טאָג טאָר מען ניט מייטען, ווייזט דאָך אויס, אז איינעם יעדען טאָג מען מען און מוז מען, ווען „מען דאָרף“.

און נאך אַ מאל און ער זינדגט ווייטער, זעצט איהם דאס געריכט אריין אין אַין ענגען אָרט („כיפה“), וואו ער קען זיך ניט זעצען ניט ליגען, און מען ניט איהם צו עסען זעהר ווייניג טרוקען ברויט און צו טרינקען קוים עטוואס וואַסער, ביז זיינע געדערם ווערען איינגעשרימפּפען און ער ווערט קראַנק. דערנאָך שטאָפּט מען איהם מיט גערסטען, ביז זיין בויך פלאַצט איהם אויף און ער שטארבט“.

(רמב"ם על פי המשנה, סנהדרין פ"א ע"ב.)

אַ „בִּנְחָנָה“ — (דאס הייסט אַ מענש וואס קומט ניט ארויס פון אידען, אבער וואס האט שוין אוועקגעוואָרפּען זיין געזעצ'דיגענעריי און זיינע „ווילדע מנהגים“, האט שוין אָנגענומען אלע געזעצע וועגען מענשליכען צוזאמען-לעבען און גלייבט שוין אין אַי- דישען גאָט (אזא מענש מען מען שוין זאָנסט לאָזען לעבען... —) ווערט בעשטראָפּט מיט'ן טויט פאר גנבה, פאר עסען אבר מן החי און פאר נאך אוועלכע קליינע פערברעכען, וואס א געבוירענעם איד שלאגט מען אפילו קיין מלקות ניט דאפיר.

אַ בן נח קען פערמישט ווערען צום טויט אפילו דורך איין עדות, אפילו ווען ער איז זיין קרוב, און נאָר אַהן אויספאָרשונגען און פיעלע אונטערזוכונגען און אפילו ווען מען האט איהם פריהער גאר ניט געוואָרענט, אפילו איין איינציגער ריכטער קען איהם פערמישט'ן צום טויט. אַ געבוירענעם איד אבער קען גאר פערמישט'ן צום טויט אַ געריכט פון 23 סנהדרים, און מען מוז איהם פריהער מתרה זיין, און עס מוזען זיין געגען איהם ווייניגסטענס צוויי עדות, און זיי טאָרען ניט זיין זיינע קרובים, און עס מוז דערביי צוגיין אַ גרויסע אָן גרינדליכע סלעדי- סטוועי. ווען מען דארף משפט'ן אַ כהן גדול (דעם אויבער-פּריסטער!) מוז זיצען דערביי אַ געריכט פון 71 סנהדרים (סנהדרי גדולה).

וויא איהר זעהט, איז דאס גאנצע ביסעל „מענשליכקייט“, וואס דאָרט געפינט זיך, אויס- דריקליך גאר געמאכט געווארען געגען געבוירענע אידען — ניט געגען פרעמדע, אפילו ווען זיי גלייבען שוין גאר ניט אין זייער עבודה זרה און פיהרען זיך שוין ניט וויא ווילדע געזעצ'דיגענער!

היינט בעטראכט אזא פראַקטיק, און זאגט וואס פאר אַ ווערדע קען האבען געגען דעם, ווען עס

דיא צוקונפנט.

פרייע געדאנקען (נאך יענע צייט), און זיי האבען טאקי געהאט א פינסטערען סוף פון דיא אידישע אינקוויזיציאן.

אייער פון זיי — אויף פון דיא גמרא צייט — איז געווען טאקי דעם זעלבנען ר' עקיבא'ס א חבר, דער גרויסער תנא ר' אלישע בן אביה. ער איז געוואָרען א גאנצער אפיקורס און ער האט זיך טאקי א פינסטערען יאָהר אויסגעריכט פון דיא רעליגיע.

דיא געשיכטע פון זיין לעבען און זיינע צרות איז זעהר אינטערעסאנט און כאַראַקטעריסטיש פאַר דיא אידישע אינקוויזיציאן פון דיא גמרא צייט. אָבער דער יאָהרנאַנג פון דיא „צוקונפנט“ איז מיט דיעזע נומער געענדיגט און איך מוז ענדיגען מיט איהם דיעזע סעריע אַרטיקלען.

מיר וועלען דיא לעזער פון דיא „צוקונפנט“ נאך בעקאנט מאַכען מיט דיא אינטערעסאַנטע לעבענס-געשיכטע פון דיעזען אפיקורסישען תנא, וויא אויף מיט דיא לעבענס-געשיכטען פון פיעלע אנדערע אזעלכע אידישע מערטערער, וואס האבען געליטען פון דיא אידישע אינקוויזיציאן פאַר זייער לעבע צו אמת און פרייהייט — אין דיא גמרא צייט וויא אויך אין דיא שפעטערע צייטען. מיר וועלען דאס בעשרייבען אין א נייע סעריע אַרטיקלען.

ב. פייגענברום.

דיעזער ר' טרפון און ר' עקיבא אבער, וואס זיינען גענען דיא טויט-שטראָף, און וואָס זייער מיר נונג האט אויף דער רעליגיע פכלל קיין שום איינער דרוק ניט געמאכט, און וואָס רבן שמעון בן נמליאל, דער נשיא, דער הויפט פון דער רעליגיע (דער פאָביעראַקסעו פון זיין צייט), לאכט פאלד פון דיעזע מיינונג זייערע — דיעזע צוויי, זיינען געווען פון דיא ווייניגע, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט מאַכענדיק פרייערע געדאנקען. ר' עקיבא איז גע-ווען אייער פון דיא ווייניגע, וואס האבען אביסעל געפילאָאָפירט („נכנסו לפרדס“) און ר' טרפון (**Tryphon**) איז געווען אייער, וואָס האט געהאט טיעפע וויכוחים אין רעליגיעס פילאָאָפיע מיט א גוי מיט'ן נאמען יוסטינוס מאַרטיר. דיעזער יוסטינוס האט געפראַכט א בוך איבער דיעזע וויכוחים.

דיעזער פאָקט, דאס עטליכע תנאים האבען א מאל אויסגעדריקט פרייערע מיינונגען, וואס האבען ניט געפאָסט צו דעם כאַראַקטער פון זייער צייט, בעווייזט בלויז וויעדער אַ מאל, אז דעם פרייען גייסט קען אפילו דיא שטרענגסטע אינקוויזיציאן ניט אונ-טערדריקען. ווען דיעזע תנאים זיינען ניט געמיינט געוואָרען פאַר זייערע פרייערע מיינונגען, איז דאָס נאָר, ווייל זיי זיינען געווען פאָרויכטיג און ניט גע-גאנגען אין זייערע פרייערע געדאנקען צו ווייט. אנדערע תנאים זיינען טאקי דערגאנגען ביז צו גאנצע

דיא ענטוויקלונג פון דעם פאַרלאַמענט.

(נאך קארל קייטסקי.)

דערווייטען זיך וויא פיעל לעבענס-מוטה זיא האט אין זיך, קוקט זיך וויעדער צו צו איהר פאַרלאַמענט. יעדע רעגונג, יעדע בעוועגונג, יעדער אַטעם פון א נאציאָן, פיהלט זיך גלייך אין דעם ניכערען אָרער לאנגזאמערען קלאפען פון דעם פאָלקס-דופק, דעם פאַרלאַמענט. פון פירסט ביז בויער, פון דעם מיל-יאָנער ביז דעם פראָלעטאריער — אלע האלטען

דער פאַרלאַמענט איז דער שפיגל און דער דופק פון דיא יעצטיגע ציוויליזירטע מדינות. ווען איהר ווילט קריגען א ריכטיגען בילד פון א לאַנד, פון איהרע קעמפפער, פון איהר פערזאנלעכקייט פון איהר ענטוויקלונג, קוקט זיך צו צו איהר פאַרלאַ-מענט און צו דיא פאַרטייען אין איהם. ווען איהר וויכט אַנטאָפּען דעם דופק פון א נאציאָן, אום צו

פערשידענע פעריאדען. עס זיינען זאגאר געווען צייטען, ווען דיא קעניגע האבן כמעט מיט געוואלד איינגערופען פארלאמענטען און פלעגן בעשטראפן דיא יעניגע דעלעגאטען, וועלכע פלעגן ניט קומען צו דיא זיצונגען. עס זיינען אויך געווען נאך אנדערע צייטען, נור לאמיר כסדר איבערגעהן צו דיא געשיכטע פון פארלאמענט.

דער וואָרט „פארלאמענט“ שטאמט פון דעם פראנצויזישען וואָרט פארלע, וואָס הייסט ריידען. אונטער א פארלאמענט פערשטייט מען געוויינליך א אָרגאניזאציע, וועלכע בעשטייט פון פערשידענע דעלעגאטען פון גאנצען לאנד, און וועלכע האט דאס רעכט צו מאַכען געזעצע, ריידען, בעשפּרעכען. דיס פּוטירען איבער דיא פערשידענע פראַיעקטען און אום צו קאָנטראָלירען דיא גאנצע טהעטיגקייט פון דיא רעגירונג. אין פערשידענע לענדער האבן דיא פארלאמענטע פערשידענע רעכטע און רופען זיך אן מיט פערשידענע נעמען, וויא צום ביישפּיל, קאָנגרעס (אין דיא יונייטעד סטייטס), רייכסטאג, לאַנדטאג, פאַלקעטינג, קאמער א. ז. וו. דיא היסטאָריע פון פארלאמענט איז אויך געווען אין יעדע לאַנד אביסעל אנדערס וויא אין אנדערע; דאָך אבער האט דער פארלאמענט אין גאנץ אייראָפּא דורכגעלעבט זעהר פיעל עהנליכע פעריאדען, איבער וועלכע מיר ווילען דא ריידען.

איבעראל איז דער פארלאמענט א יורש פון דיא פאַלקסגעזעצעבונג, ד. ה. פון אזא מין רעגירונג סיסטעם, וואו דאס גאנצע פאַלק נעמט אַנטייל אין דיא ממשלה פון לאַנד. ווען דיא בעריהמטע שטעט פון אלטערטום, וויא רויס און אטעהן למשל, זיינען נאך געווען גאנץ קליין, זיינען אלע איינוואָהנער פון דיא שטעט געוועזען זייערע בעל-רבחים. דער פלאץ פון שטאט האט בעלאנגט צו דיא איינ-וואָהנער, וועלכע פלעגן זיך אָפט צוגיפקומען אויף דיא פאַלקספערזאמלונגען, אום צו בעקלערען און בע-טראַכטען דיא קהלישע געשעפטען. אזוי איז אבער געווען בלויז כל זמן דיא שטעט זיינען געווען גאנץ שוואַך בעפעלקערט. אזוי וויא עס איז געווען גענוג איבער גענוג, איז יעדער גיינעקומענער געווען א גר טער גאסט, יעדער פרעמדער פלעגט בעקומען א חלק לאַנד און פלעגט גלייך קריגען א דעה אין דיא

אָנגעשטעלט זייערע אויערן צו הערן אויפמערקזאם וואס עס קומט פאַר אין דיא פארלאמענטען. יעדע פארטיי ווענדעט אן אלע קרעפטען צו פערכאפן דעם פארלאמענט. דיא גאנצע ענערגיע און געשייט-הייט פון אלע מיניסטערען און גרויסע שטאַטס-מענער געהט כמעט אוועק בלויז אין קאמפּה מיט דעם פארלאמענט, און וואס פלינקער א מיניסטער רייכט זיך צווישען דיא פערשידענע פארטייען, אלץ טאלאנטפאַלער ווערט ער גערעכענט. דיא לעצטע צייט הויבען שוין אן דיא ארבייטער פון דער גאנצער וועלט אויך אלץ קלערער און דייטליכער איינצוזהן, אז זיי דארפן פערזאפן אין זייערע הענדר דעם פארלאמענט, און איהם אויסנוצען פיר זייערע איי-גענע אינטערעסען. דאס מאכט פון דעם פארלא-מענט נאך א בעסערען שפיגל און נאך א שטאַר-קער פיהלענדען דופק וויא פריהער. נאך מעהר פערשידענע אינטערעסען, נאך מעהר פארטייען, נאך מעהר פרינציפיען וועלען זיך איצטער קלאפן אין פארלאמענט, און פאַר דיא רעגירונג וועט נאך שווערער ווערן צו פיהרען דעם רודער פון דיא ממשלה.

אום ריכטיג צו פערשטיין דיא בעדייטונג פון א פארלאמענט און איבערהויפט, אום צו פערשטיין וואס ער איז אייגענטליך און וויא אזוי א פאַלק קומט צו צו דעם, אום דאס אלעס צו פערשטיין מוז מען מאַכען אַ קורצען איבערבליק איבער דיא היסטאָריע פון דעם פארלאמענט, וויא אזוי ער האט זיך אין פיעלע לענדער ענטוויקעלט און וואס פיר א פנים ער האט געהאט אין פערשידענע צייטען.

פיעלע בעזונדערס דיא, וועלכע האבן ליעב יעדע זאך צו ערקלערן אזוי וויא עס לייגט זיך זיי אויפ'ן שכל, מיינען, אז א פארלאמענט איז עפעס א נייע זאך, אז א פארלאמענט קריגט א פאַקט ערשט דאן, ווען ער ווערט אויפגעקלערט און זעהט אליין, אז ער קען שוין אליין פיהרען זיינע געשעפטען פון לאַנד, אז דאן שרייט ער אויס „גידער מיט דיא מיראנען!“ מאכט א רעוואָלוציע און פערלאנגט א פארלאמענט.

אין דער ווירקליכקייט איז דיא געשיכטע געווען גאנץ אנדערס. דער פארלאמענט איז זעהר אַן אלטע זאך און האט שוין דורכגעלעבט זעהר פיעלע

רעניערונגס געשעפטען. דער האנדעל פון דיעזע שטעט האט אבער צוגעצויגען זעהר פיעל פרעמדע. און מיט דער צייט איז שוין געווארען צו ענג, און דיא איינוואָנהער האבען ביסלאכבווייז אויפגעהערט צו זיין אזוי גאסט־פריינדליך. דאָן בעקומען שוין דיא נייגעקומענע גרים ניט מעהר קיין לאַנד און ווערען שוין ניט צוגעלאָזען צו דיא אסיפות. דיא בעפעל־קערונג ווערט דאן צוטיילט אין רעגירענדע פאטרי־ציער, וועלכע האבען דיא גאנצע לאַנד, און רעכט־לאָזע גרים, פלעבעיער. דיא פלעבעיער ליידען דיא ערשטע צייט דעם גלות מיט געדולד. אזוי אבער, וויא זיי האבען קיין לאַנד ניט, ווענדען זיי אָן אלע זייערע קרעפטען אויף מסחר און מלאכות. און בדרך הטבע, ווערען זיי ביסלעכבווייז א סך רייכער וויא דיא פאטריציער. מיט דיא עשירות הויבען זיי אַלץ אָן העכער צו הויבען זייערע נעזער און פאָדערען דיועלביגע רעכטע, וואָס דיא פאטריציער האבען. עס קומט פאָר א לאַנגער און שטאַרקער קאמפף צווישען ביידע קלאסען און דיא פלעבעיער פיהרען אויס. זיי קריגען דאס רעכט צו קומען אויף דיא פאָלקס אסיפות און האבען א דעה אין דיא גע־שעפטען פון לאַנד. אויף אזא אופן לעבט דיא פאָלקסגעזעצגעבונג וויעדער אָב, און וויעדער זעהען מיר, וויא דאס גאנצע פאָלק נעמט אנטהיל אין דיא רעגירונג. אין דער ווירקליכקייט אבער האט דיא פאָלקסגעזעצגעבונג זיך ביי דויער צייט זעהר אומ־געביטען און קען ניט לאַנג אָנהאלטען. דיא שטעט ווערען גרים, זיי נעהמען איין ארומיגע דערפער און שטעטלעך און ניט יעדער בירגער האט שוין דיא מעגליכקייט אוועקצורוארפען זיין געשעפט און פאָהר רען אין רויס אָדער אין אַטהען צו דיא אסיפות. דיא איינציגע, וועלכע קענען דאס דאָקאזשען, זיינען דיא גרויסע גבירים, און דיא בטלנים און שנאָרער, וועלכע וואהנען אין שטאָט און מאכען זייער לעבען פון דיא פאָליטיק גופא (נאר פשוט גערעט: וויא אונזערע היינטיגע אַמעריקאנער פאָליטישנים) דיוען בטלנים פערקויפען זייער שטימע אויף דיא אסיפות צו דיא רייכע, וועלכע שעפען זייערע עשירות פון דיא שווייס פון זייערע טויענדער קנעכט. וויא מיר זעהן, איז שוין אייגענטליך פון דיא ריכטיגע פאָלקסגעזעצגע־בונג קיין זכר מעהר ניטא. דאס רוב פון פאָלק:

דיא קנעכט, דיא קליינע בעל מלאכות, סוחרים, האבען שוין קיין שום דעה ניט אין דיא רעניערונג. דיא גרויסע גבירים און פאָליטישענס זיינען דיא איינציגע, וועלכע קענען זיך ביזשעפטיגען מיט פאָר־ליטיק, און אום דורכצופיהרען זייערע פערזענליכע אינטערעסען האבען זיי אונטער זיך טויענדער בטלנים, וועלכע פערקויפען פיר א קליינטיקייט זייערע שטימען אויף דיא פאָלקס־פערזאמלונגען. אום אַלץ מעהר צוצוצייען דיא בטלנים צו דיא פאָליטיק, האט מען זאגאר איינגעפירט שכירות פיר אנטהיל־נעמען אין דיא פערשיעדענע פערזאמלונגען. צילעב געוויסע אורזאכען, וועלכע דא איז ניט דער פלאץ צו ערקלערן, איז רויס געפאלען. יונגע, ווילדע גערמאנישע שטאמען זיינען ארויף אויף איהר פלאץ, און פון זיי האבען זיך ענטוויקעלט אלע איי־טיגע ציוויליזירטע אייראָפעאישע פעלקער. פון אַז־הויב געפינען מיר ביי זיי כמעט דיועלביגע פאָלקס־געזעצגעבונג. יעדע זאך, יעדער משפט צווישען פער־שיעדענע פערזאנען אָדער גאנצע דערפער ווערט בע־שפראכען אויף דיא אסיפות, אין וועלכע דאס גאנצע פאָלק נעמט אנטהיל, מיר דארפען אָבער ניט פער־נעסען, אז זייער סיסטעם איז אויך אייגענטליך ניט געווען קיין פאָלקסגעזעצגעבונג אין פולען זין פון ווארט. דיא פרויען זיינען שוין פון לאַנג אָן געווען בעשעפ־טיגט מיט הויז־ארבייט און שפעטער אויך מיט שפינען, וועבען און זאגאר מיט ערד־ארבייט, און זיי זיינען געווען צוגעבונדען צום הויז און פלענען אויף דיא פערזאמלונגען זיך ניט בעווייזען. דיא מענער האבען זיך אָבער אלע געמישט אין פאָליטיק און פלענען זעהר פיעל צייט פערבריינגען אויף דיעזע אסיפות. דיא אסיפה איז געווען דיא העכסטע רע־גירונגס־אָרגאניזאציע. אויף זיי פלעגט אַלץ בע־שלאָסען ווערן, און איבער זיי איז קיין העכערע הער־שענדע קראפט ניט געווען.

דאס איז אבער אַלץ געווען כל זמן מען האט געלעבט פון געיען; אָבער מיט דעם איבערגאנג צו לאַנדאָרבייט האט זיך דער בילד אין גאנצען גע־ביטען. דיא ערדאָרבייט האט זיך מיט דער צייט אזוי ענטוויקעלט, אז זיא האט געפאָדערט מעהר קרעפטע, זאָ דאס דער מאן האט זיך אויף געמוזט נעמען צו דעם אַקער און ביסלאכבווייז אוועקווארפען דיא

פון גאנצען לאנד, זיינען געווען, ערשטענס, דיא פריהערדיגע קריגער, פון וועלכע עס זיינען געוואָרען דיא פריצים, און וועלכע האבען פערבאפט און זייערע הענד טויזענדער דערפער, און צווייטענס, דיא גרויסע גלחים, וועלכע זיינען אייגענטליך אויך געווען פריצים און האָבען געהאט אפשר נאך מעהר לאַנד, וויא דיא איינפאַכע פריצים, אַט דיעזע פריצים און דיעזע גלחים פלענען זיין דיא איינציגע, וועלכע פלענען זיך אברופען אויף דעם קעניג'ס אויפֿרוף און פלענען זיך אנשטאט דאס גאנצע פאָלק צונויפקומען אויף דיא אסיפות.

אַט אזוי איז, דורך דעם איבערגאנג צום לאַנד־ארבייט, און דורך דעם בויער'ס צוגעבונדענהייט צו זיין שטיקעל לאַנד, פון דיא פאָקספערזאמלונג געווארען א פערזאמלונג פון דעלעגאטען, פערטרעטער פון פערשידענע געגענדען. ביסלאבזויז פלעגט שוין דער קעניג אליין איינלאדען בלויז דיא פריצים און דיא גלחים, ווייל ער האט געוואוסט, אז אָהן זיי קען ער גאר ניט מאַכען און אז אויסער זיי האט קיינער קיין ווערדע ניט. א געוויסער היסטאָריקער נאמענט דאָהן, שרייבט, אז הגם יעדער פראנצויזישער בירגער גער האָט געהאט דאס רעכט צו קומען צו דיא פערזאמלונג, פלענען דאָך בקוין קומען דיא פריצים און גלחים, וועלכע דער קעניג האט ספעציעל איינגעלאדען, און פון דיא איינפאַכע בירגער פלענען קומען נור דיא, וועלכע האבען געהאט א ספעציעלע געשעפט אין דיא פערזאמלונג.

דיעזע אסיפות זיינען דיא ערשטע פאָרמע פון אונזערע היינטיגע פארלאמענטען, אויף וועלכע עס זיינען פון אנהויב געווען פערטרעטען בלויז דיא פריצים און דיא גלחים, עס איז אבער א גרויסער אונטערשייד צווישען יענע אסיפות און דיא היינטיגע פארלאמענטען. דאמאלס האט דאס גאנצע לאַנד ניט געהאט דעמאָקראטיע צוזאמענהאנג, וואס עס האט איצטער, איצטער צום ביישפיעל זיינען ניט בלויז אללע פראווינצען פון א לאַנד שטארק פערבונדען איינע מיט דיא אנדערע, נור זאָגאר אלע לענדער זיינען פערבונדען און בילדען איין עקאָנאָמישען קערפער. אין איין אָרט זייט מען ברויט, אין דעם אנדערן גראַבט מען אייזען, אין דעם דריטען זייט מען פלאַקט א. ז. וו. איצטער, ווען אין רוסלאַנד

פאָליטיק, מיט דיא אסיפות. דיא אלע קהלישע געשעפטען האבען געמוזט איבערגעגעבען ווערן צו געדונג גענע אָדער צו ערוויילטע מענשען, וועלכע זיינען אויף אזא אופן פריי געווארען פון קערפערליכע ארבייט און האבען בלויז געהאט צו פיהרען דעם רודער פון דיא רעגירונג. דיא ממשלה איז אייגענטליך דאן נאך געווען זעהר איינפאַך; דיא הויפט־צווייגען פון דיא רעגירונג זיינען געווען ערשטענס, פערטיי־דיגונג גענען דיא ווילדע פעלקער, וועלכע פלענען פאר איינס נור זוכען צו בעפאלען דיא דערפער און זיי בעראבעווען, און צווייטענס, — משפט. דיעזע צוויי צווייגען פון רעגירונג זיינען איבערגעגאנגען ביי דיא גערמאנישע פעלקער צו צוויי קלאסען, צו דיא קריגער־קלאסע, און דיא גייסטליכקייט (גלחים). דער פיהרער פון דיא קריגער קלאסע איז געוואָרען דער קעניג. דיא פאָלקס פערזאמלונגען האבען נאך דאן אייגענטליך ניט אויפגעהערט. אין דיא דערפער גופא זיינען זיי נאך געווען פונקט אזוי שטארק וויא פריהער. דיא אינערליכע געשעפטען פון דאָרף פלענען נאך אליין (אין אנדערע ערטער נאך עד היום) בע־שפראַכען און פעהראנדעלט ווערן אויף אסיפות פון אלע דאָרפס לייט. ווען עס פלענען זיך אבער א מאל מאכען פראגען וואס זיינען געווען וויכטיגע פיר דאס גאנצע לאַנד, פלעגט דער קעניג, ד. ה. דער גרעסטער פון דיא פריצים, ארויסלאָזען אַן אויפֿרוף צו „זיין פאָלק“ און איינבערופען א אסיפה פון גאנצען לאַנד. אָהן דיעזע אסיפות האט ער ניט געקענט ניט פיהרען קיין מלחמות און ניט בעשטייערן דאס פאָלק און איבערהויפט ניט אונטערנעמען קיינע וויכטיגע זאכען. און דעריבער פלעגט דער קעניג אָפט שטרענג פאָדערן מען זאָל וואָס צאָהלייכער בע־זוכען דיא פערזאמלונגען.

עס פערשטייט זיך אבער, אז דאס גאנצע פאָלק פלעגט קיין מאל ניט קענען קומען צו דיזע אסיפות, און אז פון יעדען געגענד פלענען בלויז קומען דעלעגאטען. עס איז אויך לייכט צו בעגרייפֿען, אז אזוי וויא דאס פאָלק גופא איז געווען פון קאָפּ ביז דיא פיס פערנומען מיט דיא אייגענע דאָרף־געשעפטען, האבען זיי איבערהויפט ווייניג געטראכט וועגען לאַנד־אנגעלעגענהייטען און פאָליטיק. דיא איינציגע, וועלכע האבען זיך בעשעפטיגט מיט דיא פיהרונג

דיא צוקונפט.

צייט אויסצוהערען אלע פראצעסען. אלגעמיינע געדענקע, וועלכע זאָללען רעגולירען דיא פראָווינצען, פלעגט מען נישט דארפֿען מאכען, ערשטענס, ווייל יעדער גענענד און יעדע אָרגאַניזאַציע, פלעגט זיך האבען בעזונדערע קאָנטראַקטען מיט דיא אנדערע, צווייטענס, ווייל דער פערבאנד צווישען דיא גענענדען איז איבערהויפט געווען זעהר שוואַך. דער קעניג ווידער פלעגט אויך בעקומען אלעס וואָס ער דארף פיר זיך, און אפילו פיר דיא רעגירונגס הוצאות, פון זיינע אייגענע גיטער, וועלכע פלעגן זיין אַס מיסטען זעהר גרויס. דיא גלחים האבען זיך גאָר ווייניג אינטערעסירט מיט פאַרלאַמענטען, זיי זיינען געווען גאנץ גוט אָרגאַניזירט אָהן זיי, און זיי האבען געהאט גאנץ אנדערע מיטלען דורכצופיהרען דאס זייעריגע.

אזוי איז ביסלעכווייז אונטערגעגאנגען דער לעצטער שטאַטען פון דיא אמאָליגע פרייע פאָלקסגעזעצגעבונג. זיא וואָלט מסתמא אין גאנצען אבגעשטאָרבען ווען אין דיעזעלביגע צייט וואָלט זיך נישט אָנגעהויבען צו ענטוויקלען א נייער עלעמענט אין לאַנד, וועלכער איז באלד געוואָרען איינער פון דיא וויכטיגסטע רעדער פון דעם געזעלשאפטסלעבען, דאס זיינען געווען דיא שטעט מיט זייער האנדעל און אינדוסטריע. דער האנדעל איז אייגענטליך קיין מאל אין גאנצען נישט אבגעשטאָרבען, פיעלע איטאליענישע שטעט זיינען פון האנדעל אזוי געוואָרען רייך, אז זיי זיינען געוואָרען נישט נור אונאבהענגיגע רעפובליקען קען אליין, זאָנדערן האבען נאך אייגענומען אונטער זייער מאכט דיא ארומיגע פראָווינצען, בעזאָנדערס פיעל האבען אויפגעהויבען דעם מסחר דיא קרייז צינע^(*), ווען דיא אייראָפּיאישע פעלקער זיינען בעקאנט געוואָרען מיט דיא אוצרות פון דיא אַזיאטישע פעלקער און דער האנדעל צווישען אזיען און יוראָפּ איז געוואָרען א סך לעבחהפטער. באלד האבען פיעלע פירסטען און מלכים איינגעזעהן, אז דיא

איז א הונגער, דאָרען ביי דייטשלאַנד און ענגלאַנד דיא מוחות, וואו וועלען זיי נעהמען ברויט. ווען אין ענגלאַנד איז א קוילענגרעפער סטרייק, האבען דיא רוסישע פאָבריקאַנטען נישט מיט וואָס צו הייזען; ווען אין פראַנקרייך איז נישט געראַטען וויין, ווערט ביי דיא מיליאָנערען און געקרוינטע קעפֿ טרוקען אין האַל. אין מיטעלאַטער אבער איז אלעס געווען גאנץ אנדערס. יעדע פראָווינץ פלעגט זיך מאכען אליין אלעס וואָס זיא בעדאַרף. נישט זיא פלעגט וואס ברויכען פון אנדערע לענדער, נישט זיא פלעגט אנדערע פראָווינצען אוועק געבען איהרע אוצרות. יעדער גענענד איז געווען אַבסאָלוט אונאבהענגיג פון דער גאנצער וועלט. צולעב דיזע אונאבהענגיג קייט פון יעדע פראָווינץ פלעגן דיא פריצים אויך זיין גאנץ אונאבהענגיג איינע פון דיא אנדערע און דעריבער, ווען מען פלעגט עפעס וואס בעשליסען אויף דיא פערזאמלונגען, פלעגן בלויז דיא מווען האלטען דעם בעשלוס, וועלכע האבען געשטימט דאָפיר. דיא פריצים, וועלכע זיינען געווען גענען דעם בעשלוס, זיינען זיך געווען בעלי בתים פאר זיך, ווען דער פאַרלאַמענט פלעגט צום ביישפיעל בעשליסען א שטייער, פלעגן בלויז דיא גענענדען צאָהלען, וועמעס פריצים עס האבען געשטימט דאָפיר. דיא אנדערע, וועמעס פריצים אָדער גלחים האבען געדשטימט דאָגעגען, זיינען געווען פטור דערפון, ווען אייניגע פריצים פלעגן זיין גענען א געוויסע מלחמה, פלעגן זיי זיך רוחיג בלייבען צו הויז און פלעגן קיין שום אַנטייג נישט נעהמען אין איהר. אָט דיזער אומדשטאנד מאכט א געוואָלדיג גרויסען אונטערשייד צווישען דיא פאַרלאַמענטען פון דעם פעאָדאַלען פערזאָן, און דיא היינטיגע.

דיזע פריצישע פאַרלאַמענטען האבען אין אלגעמיין קיין גרויסע בעדייטונג נישט געהאט און זיי האבען קיין מאל נישט געהאט קיין שטענדיגע ויצאנגען. זיי האבען אייגענטליך זעהר ווייניג געהאט וואס צו מאַך. יעדער גענענד פלעגט זיך האבען א מלוכה פאר זיך און פלעגט פיהרען זיינע אייגענע געשעפטען. דיא העכסטע אויפגאבע, — דער משפט, — איז איבערגעגעבען געוואָרען צו ספעציעלע ריכטער, ווייל דער משפט איז אין יענע צייט דאָך שוין נישט געווען אזוי איינפאך, אז דיא אסיפות זאָלען האבען

(*) דאס הייסט ווען פיעלע טויזענדער אייראָפּעער קריסטען האבען זיך געלאָזען גאָר ירושלים, אום צו בער פרייען דעם אָרט וואו יעזוס קריסטוס איז געקראָפּען, דעם הייליגען אָרט זייערען, וועלכער איז געווען אין דיא הענד פון נישט קריסטען.

ראפייאישע לענדער*). אויף דיעזע שטופע, צו וועלכע מיר זיינען געקומען אין אונזער ערקלערונג, האט נאך דער פארלאמענט אלץ זיין פריהרדיגען כאר-ראקטער, און זיינע בעשליסע זיינען נאך אלץ ניט קיינע געזעצען. דיא שטאט, וועלכע בעוויליגט צו צאָהלען א שטייער, צאָהלט, דיא, וועלכע וויל ניט, צאָ זלט ניט. דער פארלאמענט, האט נאך אלץ דעם כאראקטער פון א קאָנגרעס, וואו עס קומען

שטעט, מיט זייערע רייכע סוחרים זיינען א מאכט, א קוואַל פון וועלכע מען קען שעפען אוצרות. דיא שטעט זיינען אבער אויף געווען פונקט אזוי אונאב-הענגיג וויא אלע אנדערע געגענדען און נאך גענוג שטארק ניט זיך צו לאָזען סתם פיר גאר ניט שידען דיא הויט, אום ארויסצורדיקען פון זיי געלד, האבען דיא קעניגע זיי אויך שוין געמוזט איינלאדען צו דיא לאנדפערזאמלונגען, ווייל געלד איז שוין דאמאלס געוואָרען א מאכט אין לאנד. דיעזע נייער עלעמענט האט אויפגעלעבט און אויפגעפרישט דיא האלב אבגעשטאַרבענע פארלאמענטען. ווען דיא גלחים האבען דערזעהן, אז דיא פארלאמענטען ווערן וויכטיג און שטארק, זיינען זיי געוויס ניט געבליבען זיצען ביי זיך אין דער הויט אום צו לאָזען אנדערע פיהרען דיא ממשלה, זאָנדערן זיי האבען אויך אָנגע-הויבען צו ווערן טהעטיג אין דיעזע לאנדפערזאמלונ-גען. אזוי וויא דיא פערשיעדענע דעלעגאטען פלעגען פערטרעטען פערשיעדענע קלאסען, איינער דיא קירכע, דער אנדערער דיא פריצים און דער דריטער דיא סוחרים, און אזוי וויא דיא ערשטע צוויי קלאסען האבען געקוקט מיט פעראכטונג אויף דעם דריטען, אויף דיא בורזשואזיע, האבען דיא דעלעגאטען ניט געקענט זיצען אלע צוזאמען אין איין אסיפה און דיא לאנדפערזאמלונג האט זיך באהנדלט צוטיילט אויף צוויי און אַפט אפילו אויף דריי בעזונדערע פערזאמל-לונגען. אויף איינע פלעגען זיצען דיא פריצים מיט דיא גלחים, און אויף דיא אנדערע דיא שטעטישע סוחרים. אַפט פלעגען דיא פריצים און דיא גלחים אויף זיצען אין בעזונדערע קאמערן; דערפאר פלעגען אבער דיא נידריגע פריסטער זיצען צוזאמען מיט דעם בורזשוא (שטעטישע סוחרים), און פון דאָנעט שטאמען אונזערע אינטיגע צווייערליי הייזער פון פארלאמענט, וועלכע עקזיסטירען כמעט אין אלע יענע לענדער. אין ענגלאנד איז דאָ א הויז אָף קאמאנס און א הויז אָף לאָרדס, אין פראנקרייך א קאמער און א סענאט; אפילו אין אמעריקא האט מען נאכ-געמאכט דיא אייראפייאישע לענדער און מען האט אויך כלומר'שט געגרינדעט א הויז, אָוו רעפערענ-טייטיווס און א סענאט, הנם אמעריקא האט נאך ניט דורכגעלעבט דיא אלע פעריאָדען פון דיא איי-

(*) דיעזע מיינונג, אז דער אמעריקאנער קאָנגרעס איז צוטיילט אויף אַ הויז און אַ סענאט בלויז ווייל דיא גרינדער פון דיא הויז רעפובליק האבען געוואלט נאכ-מאכען אייראָפּא, איז ניט גאנץ ריכטיג. דורכגעלעבט דיא פארלאמענט-געשיכטע, דורך וועלכע דיא אייראָפּי-אישע לענדער זיינען דורכגעגאנגען, האט טאקע דיעזע רע-פובליק ניט, אָפּער דיא צוויי אפטיילונגען זיינען אין דעם קאָנגרעס ביי זיין גרינדונג דאָך געווען אַ געוויסע ענדגילטיג-און ניט בלויז אַ נאכאָממנ. ווען דיא הויז 13 קלאָ-ניעס האבען געשלאָסען זיך צו בעפרייען פון ענגלאנד און צו גרינדען אַ זעלבסטשטענדיגע רעגירונג, איז צוערשט געווען שווער דורכצוקומען מיט דיא פראגע, אויף וועל-כען אַרץ מען זאָל דיא רעגירונג דאָ אינפיהרען. איין פארטיי האט ניט אנדערס געוואלט, וויא א צענטראל-זירטע רעגירונג, זאָ דאס דיא דרייצעהן קלאָניעס זאלען ווערען 13 פראַווינצען, אָדער געבערניס פון איין מלוכה. דיא אנדערע פארטיי וועדער האט געפאָדערט, אז יעדע קלאָניע זאל זיין אַ זעלבסטשטענדיגע רעפובליק און אז אלע צוזאמען זאלען זיין פערבונדען בלויז וועגען איינעם זאכען. ווען עס איז געקומען צו דיא פראגע וועגען פארלאמענט, האט דיא ערשטע פארטיי געוועלט, אז צו דיעזע פארלאמענט זאל יעדע קלאָניע שיקען דעפוטאטען נאך דיא צאל פון איהרע בירגער. דיא צווייטע פארטיי האט זיך אָפּער פּעסס געשטעלט דאגעגען. אויף דיעזע אָרט, האט דיא געטענה'ט, וועלען דיא קלענערע שטאָטען, וואס וועלען האבען ווייניגער דעפוטאטען, האבען קלענערע צאָהלען שטימען און דאס הייסט, א קלענערע דעה און מאכט, וויא דיא גרעסערע שטאָטען. דיעזע פארטיי האט דעריבער געפאָדערט, אז יעדער שטאט זאל שיקען דיא זעלבע צאל פארשטעלער וויא יעדער אנדערער, — עס מאכט ניט אויס וויא גרויס זיין בעפעלקערונג איז, — זאָ דאס אלע שטאטען זאלען האבען א גלייכע מאכט. מען האט אנדערש ניט געקענט דורכקומען, וואו מאכען א פשרה, און דיעזע פשרה איז בעשטאנען אין דעם, וואס מען האט נאכגעגעבען ביידע צדדים מיט א מאָל: מען האט איינגעפיהרט א פארלאמענט (קאָנגרעס) פון צוויי אפטיילונגען כמעט מיט גלייכע רעכטען (1) אַ הויז אָוו רעפערענטיטיווס, צו וועלכע דיא שטאטען וויילען דער פוטאטען נאך דיא צאָהל פון זייערע איינוואוינער און (2) אַ סענאט, צו וועלכען יעדער שטאט, צו גרויס צו קליין, שיקט צוויי סענאטאָרען; און יעדער געזעצן מוז אָנגענומען ווערען פון דיעזע ביידע אפטיילונגען, אז ניט איז ער קיין געזעצן ניט.

רעדאק.

זיך צונויף דעלענאטען, אום זיך ווענען וואס מיט
צו זיין, אבער ניט אום געזעצט צו מאכען.
קלערער וויא אומעטום זעהן מיר דיווען באראק
טער פון פארלאמענט אין פוילען, זאגאר ביז דעם
לעצטען טאג פון איהר עקזיסטענץ, ביז דיא לעצטע
צייט איז פוילען געווען ניט קיין ענטוויקעלטע לאנד,
צוטיילט אין עקאנאמיש גאנץ זעלבסטשטענדיגע
פראווינצען, און שום צוזאמענהאנג איינע מיט דיא
אנדערע, און איהר פארלאמענט האט אין זיך אבי
געשפיגעלט דעם עקאנאמישען צושטאנד פון לאנד.
דער קעניג האט קיין שום מאכט ניט געהאט. דער
פארלאמענט איז בעשטאנען פון גרויסע פאנען מיט
שלאכטשיצען, ד. ה. קליינע שררות, און ווען איין
שלאכטשיין פלעגט טאן א געשריי "געפאָזואליאם"
(איך בין דאָגענען), פלעגט מען קיין בעשלוס ניט
קענען דורכפיהרען. עס פערשטייט זיך, אז דיא
שלאכטשיצען פלענען פערקויפן זייערע שטימע
(אָפט זאָגאר צו פרעמדע מלוכות).
אומגעביטען דיווען האראקטער פון פארלאמענט
האבען ניט דיא קעניגע, ניט פילאָזאָפּען, זאָנדערן
איינפאך דיא שטענדיגע אונאויפהערליכע ענטוויקלונג
פון דיא אינדוסטריע. דיא ערשטע און איינע פון דיא
גרעסטע אומענדערונגען, וואס דיא ענטוויקלונג פון
קאפיטאליזמוס האט געבראכט מיט זיך, איז געווען
דיא צענטראליזאציע. דער קאפיטאליזמוס האט
ארויסגערופען דאס, וואס מען רופט אָן נאציאנאלי-
טעט, דאס הייסט, דעם צוזאמענהאנג און צוזאמענ-
בינדונג פון לאנד אין איין קערפער, מיט דיא זעל-
ביגע געזעצט און דיעזעלביגע פיהרונגען. דער קאפי-
טאליסט, וועלכער קויפט איין אין איין אָרט, פראָ-
דוצירט אין אַנאָדער אָרט און פערקויפט אין אַ
דריטען, בינדעט דערמיט צונויף אלע ערטער מיט
א פּעסטען עקאנאמישען שוור, פיר איהם איז וויכטיג,
אז אומעטום זאל ער האבען דיעזעלביגע גינסטיגע
געזעצט, אומעטום זאל ער זיך פיהלען אין דער היים.
אויסער דעם דארף ער האבען, אז דאס גאנצע לאנד
זאל זיין ניט א "אלטע קאפאטע מיט 36 לאטעס"
וויא היינע האט געזאגט ווענען דייטשלאנד, נור איין
שטאָרקע און מעכטיגע לאנד, מיט א גרויסען נאָ-
מען און מיט נאך א גרעסערע אַרמע, ווייל, וואס
גרעסער דאס פאטערלאנד איז, אלץ מעהר געשעפטען

קען מען אונטער איהר נאמען מאכען אין אויסלאנד,
מיט אלץ מעהר מוטע קען מען זיין אייגענהמען קא-
לאַניעס, און מיט מעהר ערפאלג פערקויפן אין
פרעמדע לענדער סחורה. אין לאנד גופא זעהט דער
קאפיטאליזמוס פארנאנדעצונעמען דיא גרענעצען
וואס טיילען אב דיא פערשידענע פראווינצען איינע
פון דיא אנדערע, און אנשטאט דעם איינצופירען
אומעטום דיעזעלביגע פאליציי מיט דיעזעלביגע בע-
אמטע. ער קען ניט מאכען קיינע גוטע געשעפטען,
ווען אין יעדער שטיקעל ערד איז דא א בעזונדערער
בערהיבית, דא א פרייז, דא א גלח, דא נאר א
סחרישע קאמפאניע, מיט איין וואָרט ער דארף
האבען איין צענטראליזירטע לאנד מיט איין צענט-
ראליזירטע מאכט. אלס פארשטעהער פון דיעזע
צענטראליזירטע מאכט ווערט דער קעניג און זיין
מאכט הייבט אָן צו וואקסען. דיא ארימע פריצים
פערלירען ביסלאכטוויי זייער בעדייטונג און גייען זיך
אוועק צום קעניג אין הויף און זעהן זיך צוצומולענען
אונטער זיין פליגעל. דערמיט אבער פערלירען זיי
אויך זייער ווערדע אין פארלאמענט: וואס פיר א
ראָלע קענען זיי שפילען, ווען זיי זיינען שוין ניט קיין
פארשטעהער פון געוויסע פראווינצען אדער אָרנא-
ניזאציען; זייער חיל דארף מען שוין אויך ניט, ווייל
דער קעניג בעקומט שוין א אייגענע חיל, וועלכע דיא
רייכע קאפיטאליסטען אונטערשטיצען מיט אללע
מעגליכקייטען. צוזאמען אבער מיט דיא אויבערסטע
פריצישע קאמערען פון פארלאמענט פאלען אויך
דיא אונטערשטע, ד. ה. דיא קאמערען פון דיא
פערטרעטער פון דיא שטעטישע סחרים. דיא אור-
זאכע דערפון איז, דער קאפיטאליזמוס האט אויך
אריינגעלאָזען זיינע שאַרפע נעגעל פון צענטראליזא-
ציען אין דיא שטעט גופא. פריהער, ווען דער האנד-
דעל איז ניט געווען אזוי גרויס, האבען געקענט זיין
פיעלע שטעטלעך, וועלכע זיינען אלע געווען רייך פון
מסחר. איצטער אבער, ווען דער האנדעל איז געוואָ-
רען אַן אלוועלטליכער, האבען זיך מעהר פון אלעמען
אנגעהויבען צו ענטוויקלען אייגענע גרויסע שטעט,
וועלכע זיינען צולעב זייער געאָגראַפישע און הייס-
טאָרישע לאגע געוואָרען דער צענטער פון האנדעל,
דער מיטעלפונקט פון רייכטום, פון בילדונג, און
נאטירליך אויך דער זיין פון דיא צענטראל רעגירונג,

וועהרענד דיא איבריגע שטעט האבען אויפגעהערט צו שפילען א גרויסע ראָלע אין לעבען פון דיא נאָר-צייַן. עס פערשטייט זיך, אז דערמיט האבען זייערע פערטרעטער אין פארלאמענט אויך פערלאָרען זייער בעדייטונג.

אזוי זיינען וויעדער געפאלען אדער אונטערגע-נאנען דיא פארלאמענטען. דיא איינציגע שטארקע מאכט אין לאנד איז געווארען דער קעניג, דער פאָר-שטעהער פון דיא צענטראלזירטע שטאַט. מען האט נאך א מאל אין א יובל איינגערופען דיא פארלא-מענטען, אבער מעהר וויא יא האבען זיי ניט געהאַט קיין רעכט צו ענטפערן אויף אללע פערלאנגען פון דיא רעגירונג. אזוי איז ווייניגסטענס געווען אין 17טען און 18טען יארהונדערט אין פראנקרייך (אין ענגלאנד איז דיא ענטוויקלונג א ביסעל גענאנ-נען אנדערס וויא מיר וועלען זעהן ווייטער). אויף דעם קעניג האבען נאמירליך געהאט א ווירקונג פערשיעדענע פערזאנען, גראַפֿען, געליבטע, און אויך קאפיטאליסטען (מיט זייער צומאכען אָדער עפנען זייער קאַסע פיר דיא הולטייסטווא פון דיא קעניגע און פרינצען). דיא אלע האבען אבער געקענט האבען בלויז א ווירקונג, א דירעקטע דעה האבען זיי פיר קיין פאל ניט געקענט האבען, און לודוויג XIV האט מיט רעכט געזאָגט, אז "דיא מלוכה איז ער אליין". איין גענוג ענטוויקעלטער קלאס, וועלכער זאָל איהם קענען ווידערשטעהן, איז ניט געווען. דיא פריצים און גלחים האבען זיך געפרייט, אז זיי קרי-גען פעטע ביינער פון דעם קעניג'ס טיש. דיא קאָ-פיטאליסטען זיינען געווען גאנץ צופרידען מיט דיא צענטראלזירטע מאכט און מיט דיא הולטייסטווא פון קעניגליכען האָף, ווייל דער גאנצער האנדעל איז בלויז געווען מיט צירונג און אנדערע קאסטבארע זאכען, און, ווען זיי האבען טאקע וואָס בעדארפט אויספיהרען, האבען זיי צו יעדער צייט געקענט אונ-טערקויפֿען דיא הויכע פערזאנען, אָדער דעם קעניג'ס געליבטע און האבען געקראָנען וואָס זיי האבען געוואָלט.

קיין זאך בלייבט אבער ניט שטיין אויף איין אָרט, און דיא זעלבע ענטוויקלונג פון האנדעל און אינדוסטריע, וועלכע האט שוין איין מאָל לעבעדיג געמאכט דיא פארלאמענטען, דורך דיא שטעטישע

דעלעגאטען, אום זיי נאכהער וויעדער אין ד'רערד אריינצובריינגען און מאכען זיי פאר גאָרנישט, דיער זעלביגע ענטוויקלונג האט נאכהער אונטערגעגראָבען דעם אַבסאָלוטזמוס און וויעדער אויפגעוועקט פון קבר דעם פארלאמענט, אבער אין א אויסגעב-סערטע און העכערע פאָרמע. דער נייער פארלא-מענט, וועלכען דער קאפיטאליזמוס האט אויפגעבויט, האט שוין ניט געהאט דעם פרייוויליגען קאָנזער-כאראקטער וויא פריהער; ניין! ער איז שוין געווען א פארלאמענט פון א גאנצע לאנד, אין וועלכען אללע טיילען זיינען פעסט צוגעפנעבונדען אין איין גוף. דיעזע תחית המתים פון פארלאמענט איז אזוי פאָרגעקומען: מיט דיא ענטוויקלונג פון אינדוסטריע און האנדעל האט דער קאפיטאליזמוס רק טיפערד אריינגעלאזען זיינע וואורצלען אין פאָלק גופא, אין דאָרף און אין שטאַט. ער האט געמאכט דאס גאנצע פאָלק פיר קויפער און פערקויפער, ער האט ביים פויער ארויסגעריסען דאס ברויט און האט איהם אריינגעשטופט פאבריק'שטייוועל אנשטאט "לאַפֿטעס". דאן האט שוין דער קאפיטאליסט ניט געקענט גלייכגילטיג צו זעהן וויא דיא רעגירונג בעראַבעוועט דאס פאָלק, ווייל דיא ארימע פויערלעך און ארבייטער צוזאמען זיינען דאך בעסערע קויפערס וויא דיא ביסעל אריסטאָקראַטען מיט זייערע צירונג. חוץ דעם אין שוין דער קאפיטאליזמוס געווען אזוי ענטוויקעלט, אז ער האט שוין ניט געקענט אויסקור מען בלויז מיט צאָהלען כאַבאַר א קעניג, און באלד ערהויבט זיך א בת קול, אז דאס פאָלק מוז אליין האבען א דעה אין דיא רעגירונגס געשעפטען, און אז דיא אלטע פארלאמענטען זאָלען אבגעלעבט ווערן. דער קעניג האט אפילו ניט געוואָלט, נור דער בת קול האט אליין געשריען העכער, און דערצו נאך דארף דיא קרוין דאָך האבען אזוי פיעל געדר, אָנצוקראַמענען אזא געוואלדיגע גרויסע סטאַטע מיט גראַפֿען, פרינצען, פאָראַנען, מאַרקיען און צולאָזענע פרויען. וואו זאָל מען דאס אלעס געהעם? סוף כל סוף האט געבעך דער קעניג געמוזט נאכגעבען, און האט אויפגערופען וויעדער א פאָלקספערזאמלונג פון גאנצען לאנד. דיא פערזאמלונג האט זיך נאך דעם אלטען שטייגער באלד צוטיילט אויף א אויבערהויז פון פריצים און גלחים און אין אונטער הויז פון

וועהרענד דיא איבריגע שטעט האבען אויפגעהערט צו שפילען א גרויסע ראָלע אין לעבען פון דיא נאָר-צייַן. עס פערשטייט זיך, אז דערמיט האבען זייערע פערטרעטער אין פארלאמענט אויך פערלאָרען זייער בעדייטונג.

אזוי זיינען וויעדער געפאלען אדער אונטערגע-נאנען דיא פארלאמענטען. דיא איינציגע שטארקע מאכט אין לאנד איז געווארען דער קעניג, דער פאָר-שטעהער פון דיא צענטראלזירטע שטאַט. מען האט נאך א מאל אין א יובל איינגערופען דיא פארלא-מענטען, אבער מעהר וויא יא האבען זיי ניט געהאַט קיין רעכט צו ענטפערן אויף אללע פערלאנגען פון דיא רעגירונג. אזוי איז ווייניגסטענס געווען אין 17טען און 18טען יארהונדערט אין פראנקרייך (אין ענגלאנד איז דיא ענטוויקלונג א ביסעל גענאנ-נען אנדערס וויא מיר וועלען זעהן ווייטער). אויף דעם קעניג האבען נאמירליך געהאט א ווירקונג פערשיעדענע פערזאנען, גראַפֿען, געליבטע, און אויך קאפיטאליסטען (מיט זייער צומאכען אָדער עפנען זייער קאַסע פיר דיא הולטייסטווא פון דיא קעניגע און פרינצען). דיא אלע האבען אבער געקענט האבען בלויז א ווירקונג, א דירעקטע דעה האבען זיי פיר קיין פאל ניט געקענט האבען, און לודוויג XIV האט מיט רעכט געזאָגט, אז "דיא מלוכה איז ער אליין". איין גענוג ענטוויקעלטער קלאס, וועלכער זאָל איהם קענען ווידערשטעהן, איז ניט געווען. דיא פריצים און גלחים האבען זיך געפרייט, אז זיי קרי-גען פעטע ביינער פון דעם קעניג'ס טיש. דיא קאָ-פיטאליסטען זיינען געווען גאנץ צופרידען מיט דיא צענטראלזירטע מאכט און מיט דיא הולטייסטווא פון קעניגליכען האָף, ווייל דער גאנצער האנדעל איז בלויז געווען מיט צירונג און אנדערע קאסטבארע זאכען, און, ווען זיי האבען טאקע וואָס בעדארפט אויספיהרען, האבען זיי צו יעדער צייט געקענט אונ-טערקויפֿען דיא הויכע פערזאנען, אָדער דעם קעניג'ס געליבטע און האבען געקראָנען וואָס זיי האבען געוואָלט.

קיין זאך בלייבט אבער ניט שטיין אויף איין אָרט, און דיא זעלבע ענטוויקלונג פון האנדעל און אינדוסטריע, וועלכע האט שוין איין מאָל לעבעדיג געמאכט דיא פארלאמענטען, דורך דיא שטעטישע

שטאנדעס-פארלאמענט, און וועלכע איהר קענט טאקע ניט פארשטיין ווען איהר ווייסט ניט דיא געשיכטע פון פארלאמענטען ככלל. אין ענגלאנד, צום ביישפיל, האבען דיא גרויסע אוניווערסיטעטען דאס רעכט צו שיקען דעפוטאטען אין פארלאמענט; דאס איז נאך איבערגעבליבען פון יענע צייט, ווען עס פלענען זיך צונויפקומען אויף דיא לאנד פער זאמלונגען פערטרעטער פון יעדע ארגאניזאציע, פונקט אזא זכר זיינען, וויא איך האב שוין געזאגט, דיא סענאטען אין אנדערע לענדער און דיא הויז אף לארדס אין ענגלאנד.

איך האב דאָ געגעבען אַ קורצען איבערבליק איבער דיא געשיכטע פון פארלאמענט אין גאנץ אייראָפּא ככלל און אין פראַנקרייך בפרט. אין דיא איבעריגע וועסט אייראָפּעאישע לענדער איז אויך אזוי צוגעגאנגען וויא אין פראַנקרייך, כלויז אַ ביסעלע לאנגזאָמער, און דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציע איז געווען דער בת־קול, וועלכער האט ערשט אנגעהויבען צו וועקען פון דיא קברים דיא בערגאָבענע פארלאַמענטען פון דייטשלאַנד, איטאַליען א. ז. ו. אַ ביסעל אנדערש איז צוגעגאנגען אין ענגלאנד, דאָרטען איז דער פארלאַמענט קיין מאל ניט אונטערגעגאנגען. דיא אַורזאָכע דערפון איז, ערשטענס, דאס וואס ענגלאַנד האט קיין מאל ניט געהאט קיין גרויסע לאַנד חיל, מיט וועלכע דער קעניג זאל קענען שטעהן געגן דיא קאָפיטאַליסטען און דעם אַדעל, וואָרים איהר גרויסע פּלאַט האט זיא געקענט געברויכען געגען אנדערע נאציאָנען. אָבער ניט גענען דיא אינערליכע שונאים; צווייטענס האט דער ענגלישער אַדעל געהאט אַ ביסעל אַנאנדער כאַראַקטער, וויא דער פראַנצויזישער; דריי מאל האט מען זעהר פיעל פון דיא ענגלישע פּריצים אויסגעהרג'ט און זייערע פלעצער זיינען יעדעס מאל פּערנומען געווארען פון שטעטישע בירגער, אָדער קאָפיטאַליסטען. אויף אזא אופן זיינען זיי געווען געהאטער צו דיא קאָפיטאַליסטען, און פלענען זיך אָפט פּעראייניגען מיט זיי געגען דיא הערשאפט פון דיא קרוין, זיי איז דער ריבער געלונגען צו בריינגען דעם פארלאַמענט צו אַ זעלטענע מאכט, און אין דיא צייט ווען אין פראַנקרייך האט דער קייזער געזאגט: „איך בין דיא מלוכה“ האט מען אין ענגלאַנד געזאגט, אז דער

פאַרשטעהער שוין ניט פון שטעט אליין, נור פון גאנצען פּאָלק, וועלכער איז איצטער געווען שוין איין צונויפגעבונדענע נאציאָן, ווען דער פארלאַמענט האט שוין ערפונדעט, (נאך דעם קייזערס מיינונג), זיין פּפליכט, ד. ה. בעוויליגט א גרויסען שטייער, האט לודוויג XIV. געמיינט, אז דיא דעפוטאטען מענען שוין נין א היים, זיי האבען אבער געענטפערט אז ער האט א טעות, און זיינען פערבליבען, און זייער ארבייט ווייטער געטאָן. דיא קאפיטאַליסטען האבען זיך באלד געזעהן צו פּערוואַרגען, אז כלויז זיי אליין זאָלען האבען אין זייערע הענד דעם פארלאַמענט און דאס איז זיי געוויסערמאסען געלונגען. דער פארלאַמענט איז אבער פון דענסמאָל אַן אין פראַנקרייך שוין ניט אונטערגעגאנגען, עס איז אימער געווען א קלאס פון קאפיטאַליסטען, וועלכער האט איהם געפאָדערט, ווייל ער האט געדארפט האבען א דירעקטע ווירקונג אויף דיא געזעצגעבונג, נור אין מינוטען פון גרויס געפאָהר פלעגט זיך דיא בורזשאַזיע איבערגעבען פרייוויליג צו א טיראן אין דיא הענד, אָבער ניט אויף לאנג. זיא האט בעסער אָנגעווענדעט אלע מיטלען ניט אריינצולאָזען אין פארלאַמענט דיא פערטרעטער פון דיא ארבייטער. דיעזער פארלאַמענט האט שוין, וויא איך האב געזאָגט, געהאט א גאנץ אנדערן פנים, יעדער דעפּוטיט איז ניט געשיקט געווארען פון א אונאפהענגיגע ארגאניזאציע, סתם אזוי זיך צו בעראטען וועגען געוויסע פראַיעקטען, נין, יעדער דעפוטאט איז געשיקט פון א טייל פון א דיסטריקט, וועלכער איז ענג צונויפגעבונדען מיט דיא אנדערע, און וועלכער קען זיך ניט פיהרען אנדערש וויא דיא אנדערע דיסטריקטען פיהרען זיך. אין יעדע פראַגע, וועלכע ווערט דיסטריקט אין פארלאַמענט, איז שטארק פּעראינטערעסירט יעדע פּראָווינץ, און דעריבער, ווען א פּראַיעקט ווערט אָנגענומען, מוז ער ווערן געזען פיר דאס גאנצע לאַנד און ניט פיר אייניגע פלעצער יע און פיר אנדערע ניט. דיעזע פאַרמע פון פארלאַמענט עקזיסטירט נאך ביז היינט כמעט ביי אלע ציוויליזירטע פעלקער, עס פערשטייט זיך, אז אין היינטיגע פארלאַמענטען קענט איהר נאך געפונען אזעלכע זאכען און מנהגים, וועלכע זיינען איבערגעבליעבען פון דעם אמאָליגען פּעאָדאלען

דיא ענטוויקלונג פון דעם פארלאמענט.

וויא זיך, נאך אונזער מיינונג, אין דיעוועלביגע לאגע וויא פראנקרייך אין 18-טען יאהרהונדערט, אלע קלאסען האלטען זיך אונטער דעם דעספאטיזמוס פון צאר. יעדער קלאס האט א ווירקונג אויף דיא רעגירונג, אבער ניט קיין דעה, און דאס איז פיר זיך נעגט. דיא קלאסען זיינען נאך ניט אויף שטארק ענטוויקעלט, אז זיי זאלען זיך ניט קענען שוין מעהר איינקארצענען אונטער דיא אייזערנע האנד פון דער סיטען קייזער. איבריגענס, ווענען רוסלאנד מוז מען ריידען בעזונדער, עס איז נאך דיא אנדערע זעהר וויכטיגע פראגען ווענען פארלאמענט, וויא צום ביי-שפיעל צו א פארלאמענט איז אין אלגעמיין א וויכטיגע זאך אין דיא געזעלשאפט, פיעללייכט איז ער נאר אין איבעריגע בעשריינקונג פון פרייהייט, וויא דיא אנארכיסטען זאגען. אבער דיא בעהאנדלונג פון דיעזע פראגע פארדערט אויך א בעזונדערן פלאץ.

שמואל פסקין.

פארלאמענט איז אלמעכטיג. אין פראנקרייך האט געהערשט דער דעספאטיזמוס פון קעניג, און אין ענגלאנד דער דעספאטיזמוס פון פארלאמענט. ווענען פוילען האב איך שוין גערעט, פערשיעדענע אורזאכען האבען אבערהאלטען איהר ענטוויקלונג אויף דיא שטופע פון פעאדראליזמוס, און דעריבער האט זי געהאט אזא פארלאמענט, אין וועלכען איין פריין האט געקענט אבהאלטען יעדען געזעץ, וואס אנבעלאנגט אן רוסלאנד, דארף מען ניט פערנעסען, אז דאָרטין זיינען אויך א מאל איינבערופען געווארען לאנדס-פערזאמלונגען, וועלכע האבען זיך אנגערופען: „זעמסקי סאָבאָר“. דיא הערשאפט פון דיא טאטאָרען און דאס וואס דער נאנצער האנדעל איז איבערגעגאנגען פון דעם מיטעל-לענדישען ים צום אטלאנטישען ים, צו וועלכען רוס-לאנד האט ניט געקענט צוקומען, — דיעזע ביידע אורזאכען האבען אבערהאלטען איהר ענטוויקלונג אויף דיא שטופע פון פעאדראליזמוס. איצערזשע געפינט

און דאן?

(שלום.)

— 0 —

וואָלטען זיך גיפאסט פאר דער ברוזשאווע סיסטעם, האב איך גלייך ארויסגעזעהן, וויא געווען דא בייט און האב באלד פערשטאנען, אז מיינע געלאסענע ווערטער קענען דיר נאך מעהר אויפגענען אנשטאט זיך צו בערהויגען, אבער נאך דעם וויא איך האב זיין ברעף קאלטפלוטיג דורכגעקוקט נאך א מאָל, און אייניגע ערטער געלעזען זאגאר דריי מאָל, בין איך געקומען צו דער מיינונג, אז דאס בייט שוין רוחני גענוג מיך אויסצוהערען, און דאביי ניט צו מיינען, אז מיינע ווערטער זיינען צו קאלט.

איך וועל דיר איצט ענטפערן ערשטענס אויף זיין פראגע, פון וואנען עס געהט זיך דער נאמען „Chazri Mark.“ און דאן וועלען מיר זעהן צו ביסטו גערעכט מיט דערמיט, וואס דאס דיינקסט, אז דיא פראגע „און דאן?“ וועט אימער

Berner St., London.

May 15, 1904.

ליבער פריינד!

זיין ברעף האב איך איינגעמליך ערהאלטען נאך געכטען, אבער מיר איז ניט לייכט געווען באלד צו געהען זיך צו דער פערדער דיר צו ענטפערן. דאס זאגט, אז איך בין א „קאלטער מלאך“ און אז ס'איז שווערליך מיך צו צוהיטען. פון דעסטוועגען האט מיך זיין ברעף וועניג בעאורוהיגט, ד. ה. אז דיא פאקטען, וואס דאס בעשרייבסט, זיינען מיר פאָרגעקומען עטוואס טרויעריגער, וויא זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט, און איך האב בעשלאסען אבצו-לענען מיין ענטפער נאך אויף א טאָג, כדי איך זאל האבען צייט געלאסענער צו בעטראכטען וואס דאס שרייבסט. פון זיין בעהויפטונג, אז דיינע יסורים

ווייל איינפיהרען, קען איך אלזאָ אַנטירען דאָפּיר. דאָ אבער ביזט אין גיפּאָהר, אז דיינע געפּהלע זאָלען ווערען דער רבי, און דיין לאַניק זאָל זיין דער תלמיד. אַ רעפּאָרמע ווערט אבער גיטטארקט דורך דער סימפּאטיע, וואָס ווערט גיבאָרען פון לאַניק און ניט דורך דער לאַניק, וואָס קומט פון סימפּאטיע.

(ענטשולדיג מיר, ליעבער פריינד. איך ווייס, אז דאָס איז היסטאָריש ניט ריכטיג. דאָס ביזט אבער ניט קיין סאָציאַלאָג און ניט קיין היסטאָריקער און ביזט, אלזאָ, אין דיעזער הינזיכט, איינער פון דער מאַסע; — מוז איך פיר דיר גיברויכען דיא אונטער וויסענשאפטליכע, אבערפלעכליכע שפּראַכע, וועלכע דיא מאַסע קען פאַרשטיין. דאָס פאָדערט דאָך פון מיר דיא דעמאָנאָגיע זעלבסט.)

דאָרום וויל איך וויא ס'איז נור מעגליך בעזיי-טיגען דיין סימפּאטיע און זיך ווענדען בלויז צו דיין לאַניק.

ערלויבטשע מיר פריהער פאר אלעמען דיר צו זאגען, אז גירעכט איז אונזער „אונערטרעגליכע וויקטאָריע“ — ניט דאָ. דיא וויסענשאפטליכע היסטאָריע האט אונז שוין בעוויזען, אז נור פון'ס קאפיטאליסטישען חזיר מאַרק איז, אָהנע צווייפעל, ארויסגעקומען דאָס שיינע נאטור-בילד, וועלכעס איז ניט מעהר וויא איין קליין פינטעלע אין דער גרענצ-לאָזער מאַטעריאַלער פראַכט פון צושטענדע, אונטער וועלכע לעבט מיין סאָפּיא שטרעבען, וויא דאָ זעהסט, קען איך אויך ווערען פאָעטיש, אָבזאָהל איך בין א היסטאָריקער, אבער פאָעטיש איז דאָ נור דער אויסדרוק; דער פאָקט איז ריכטיג.

אין דער צייט, ווען דער קאפיטאליזמוס האט ערשט גינומען פאָרמירען דיא סאָציאַליסטישע גע-זעשאפט און האט ערשט גיהאלטען ביי דיא ערשטע פאָרבערייטונגען צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, זיינען אין אמעריקא שוין אויסערוועהלט גיוואָרען אייניגע פאָרשטעהער פון'ס פראַלעטאריאט; און איינער פון זיי האט אין וואַשינגטאָנער קאָנגרעס אין זיינע אַרעדע דערמאָנט דעם חזיר מאַרק אלס אַ ביישפּיעל פון דער שלעכטער לאַגע פון'ס לויף אַרבייטער. (זעה נאך אין דעם היסטאָרישען ווער-טעברוך וואָס „לויף אַרבייטער“ מיינט). דאָס האט

דעם מענטשען איבערלאָזען אונבעפרידיגט. ווייל ער וועט אימער מווען זוכען נאך בעסערעס און הער-בערעס.

איך מוז דיר אבער פריהער זאָגען, אז אין דיין בריעף זיינען פאָראַן אייניגע בעהוּפטונגען, וועלכע זיינען נאך מיין מיינונג היסטאָריש ניט ריכטיג. פון דעם וועל איך אבער ניט פיעל ריידען, ווייל איך ווייס, אז דאָס קען דיר אינטערעסירען גאנץ וועניג. דאָס מוזט מיר אבער ערלויבען צו דענקען, אז נור דיין אויפגענונג האט דיר געקענט איינריידען, אז דיא מענטשען זיינען גיווען טויזענד מאָל גליקליכער אין דיא אַמאָליגע צייטען אדער אז מען האט גיקענט קעבען אונטער דעם קאפיטאליזמוס, ווייל עס איז גיווען צו וואָס צו שטרעבען, דאָס איז שוין אזא פעהלער, וועלכען דאָ וואָלטט אין רוהיגערע מאָ-מענטען וואַהרשיינליך ניט גימאכט. איך בין מיט דיר אבער איינפערשטאנען, אז אויף אנדערע גיזעל-שאַפטליכע איינריכטונגען דאָרף מען שטעלען א פראַגעצייכען. און דערפון געמליך וויל איך דיר איצט שרייבען, ווייל איך האָב, אז אפילו א קורצינקע ערקלעהרונג פון אונזערע מיינונגען — איך מיין דיא מיינונגען פון אונזער פאָרטיי — וועט זיין גינג אום דיר צו פאראינטערעסירען אין דער רעפּאָרמע, וועלכע מיר שלאָגען פאָר. איך בעט דיר אבער ניט צו זיין צו האסטיג און זיך כאלד ניט איינשליסען אין אונזערע רייען. מיין בריעף קען פיעלייכט אויף דיר מאכען א גוטען איינדרוק. דיעזען ערשטען איינ-דרוק טאָרסטו אבער ניט גלויבען — ניט נור ווייל דאָס האסט א הייסען טעמפּעראמענט און מוזט אלזאָ איבערהויפט זיין זעהר פאָרויכטיג איבעראַל, וואו עס האנדעלט זיך אום א נייער רעפּאָרמע, זאָנדערן אויך, ווייל מיין קריטיק פון דיא יעצטיגע געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען, אויף וועלכער אונטער פאָדערונגען זיינען גישיטעט, פאסט זיך אזוי גוט צו דיין פערזענליכער ערפאָהרונג, אז איך האב איינפאך מורא, אז צוליעב דיא יסורים, וואס דאָ האסט געליטען אין דער לעצטער צייט, ביסטו שוין צו פיעל גינייגט אנצוקענען אונזער רעפּאָרמע פאר ריכטיג. איך, נאטירליך, בין איבערצייגט אין דער ריכטיגקייט פון אונזערע ארגומענטען און אין דער גיטווענדיגקייט פון דעם וואָס אונזער פאָרטיי

זיכער, אז דאס מוזט דיר דענקען, אז איך האב זיך
ענטוועדער פערנעסען וויא צו דענקען אָדער, אז
איך ווייס. ניט וויא אויסצודריקען מיין גידאנק. א
"לויך-ארבייטער"? ! וואס דען פאר א'ן ארביי-
טער קען זיין? יעדער ארבייטער מוז דאך האבען זיין
לויך — דיא פריכטע פון זיין ארבייט. איך שרייב דיר
דעם ברעף, בין איך א לויך-ארבייטער, און דער ברעף
איז מיין לויך. וואססערדיגע וואססער? ! נאטירליך,
וואסער איז וואססערדיג, און א'ן ארבייטער איז א
לויך-ארבייטער. וויא קען עס דען אנדערש זיין? א
הויך דעם, וואס איז דאס פאר אזא מין אוממעגליכער
ווידערשפרוך וויא "דיא שלעכטע לאגע פון'ם הויך-
ארבייטער"? שלעכט קען זיין א קראנקען אָדער, אין
געוויסע זעלטענע פעללע, א'ן אלטער מענטשען, וואס
קען שוין מעהר ניט ארבייטען. אבער א'ן ארבייטער?
וויא קען דאס איהם זיין שלעכט? דער פאקט, אז
ער איז א'ן ארבייטער, ד. ה. אז ער ארבייט, בע-
ווייזט דאך שוין אליין, אז ער איז גיוונד און שטארק,
טאָ וויא קען זיין לאגע זיין א שלעכטע?
וואָלט איך נור מורא גיהאט, אז דאס וועסט
מיך אזוי פערשטעהען און ניט ערגער, וואָלט דאָס
נאך גיווען צו דערליידען; איך וואָלט זיך גאנץ רוחיג
גיברויכט דעם וואָרט "פראָלעטאריער", וועלכען דאס
פארשטעהט אויף ניט אזוי וויא מיר היסטאָריקער
פארשטעהען איהם. דאס וואָלט קיין קשיות ניט
גיפרענט, און אויך וואָלטען מיר גיקענט געהן ווייטער.
איך האב זיך אבער באַרעכענט, אז דיר וועט זיך
עס גאר ניט לייגען אויף'ן גידאנק, אז איך זאָל ניט
וויסען וויא אויסצודריקען אזא גיווייליכע זאך, און
דאס וועסט אין מיינע ווערטער אריינלייגען גאר א'ן
אנדערן גידאנק, וועלכען איך האב גאָרניט געהאט.
דאס קענסט זיך טראכטען, אז איך מיינ גאָר דיא
שלעכטע לאגע פון אזא'ן ארבייטער אדער לויך-
ארבייטער וויא דאס: אזא לאגע צייט האסטו גי-
ארבייט אין דער הימיע, און דאך וואס איז דער
רעזולטאט? דיין ציעל האסטו ניט עררייכט, און
דיין לאגע איז ווירקליך גיווען זעהר שלעכט. און
ווייל דיין לאגע איז, טאקי גיווען אזוי שלעכט און
ווייל נאך טויענדער אנדערע מענטשען — העכער
פינף פראָצענט — זיינען אויף און דער זעלבער
שלעכטער לאגע וויא דאס, האט טאקי אונזער

נעטראָפּען אין א מאַמענט פון א זעהר גרויסער
נאציאָנאַלער עררעניס. דיא רעדע האט אויפגיר-
דערט דעם גאנצען קאָנגרעס און דאס גאנצע לאנד.
דיא גרעסטע צייטונגען האבען אביגדורקט ווען ניט
דיא גאנצע רעדע, אס וועניגסטען זעהר וויכטיגע
אויסזיצע פון איהר. דאס וואָרט "חזיר מאַרק" —
אדער אין ענגליש "Chazri Mark", איז גיוואָרען
זעהר פאָפולער, און אייניגע יאָהר נאך דער סאָציאַל-
לער רעוואָלוציאָן האט מען דאס ערקלערט פאָר'ן
אָפיציעלען נאָמען פון דעם שטיק ניוואָרק, וועלכען
דער סאָציאַליסטישער קאָנגרעסמאַן האט דערמאָנט
אין זיין רעדע.

דאמט איז דיין פראנפאלקאָמען אבגעפערטיגט.
מיר בלייבט נור דיר צו געבען דיא פריינדליכע עצה,
אז דאס זאלסט אונזער "אונערטערליכער" וויקטאָריע
ניט לאזען צופיעל שטאָלצירען מיט איהרע היסטאָ-
רישע קענטניסען, ווייל זיא איז אויך ניט אין גאנצען
גירעכט: דער אָפיציעלער נאמען פון דעם פלאץ איז
פריעהער אויף ניט גיווען "חזיר מאַרק", און מיט
חזירים האט מען דאָרט קיין מאל ניט געהאנדעלט.
דאס פלאץ האט גאר געהייסען "העסטער סטריט".
וויא דאס זעהסט, לוינט זיך דאך צו קענען היס-
טאָריע. איך, אס וועניגסטען, געוויין דאביי דאס,
וואס פון איצט אָן וועל איך דיר שוין ניט ערלויבען
מיך צו רייצען מיט מיין בורזשואַזיע. אבער גילעכטער
אָן א זייט. איך בעט דיר ערנסט דורך צו לעזען
וואס איך האב דיר דא צו שרייבען, ווייך איך ווייך
דאך, אז דאס זאלסט אנערקענען, אז מיר זיינען ניט
אין גאנצען אומנערעכט וואס מיר פראָטעסטירען
געגען אונזערע סאָציאַלע איינריכטונגען. דאס מוזט
מיר אָבער צוואנגען, אז דאס וועסט מיין יעצטיגען
בריעף לעזען מיט'ן היסטאָרישען ווערטערבוך אין
האנד. וויא פיעל איך האב זיך ניט געגעבען דיא
מיהע אזוי זיך אויסצודריקען, אז דאס זאלסט מיך
קענען פערשטעהן אָהן א ווערטערבוך, מוז איך
ענדליך דאך צוגעבען, אז ס'איז מיר איינפאָך אונ-
מעגליך אויסצומיינען דיא אלע ריין-היסטאָרישע
אויסדריקע, וועלכע ווערען זאָגאר יעצט נאך גיברויכט,
אָבער גאר אין א גאנצן אנדערן זין. אָט נעם צ. ב.
דעם זאָן "דיא שלעכטע לאגע פון'ם לויך-ארבייטער",
וועלכען איך האב גאר וויס געברויכט. איך בין

דיא צוקונפנט.

פארטיי דאס רעכט צו שטעלען איהרע פאָדערונגען, און דאָך איז דאס נאָך ניט דיא „שלעכטע לאַגע פון'ם קוין-ארבייטער", פון וועלכער אײַך האב פריהער גירעדט. שטעל דיר פאָר, אז אין וויסענשאפטליכע זין, עקוויטירט גאָר ביי אונז קיין לויף-ארבייטער ניט. איז עס דיר מעגליך צו בעגרייפֿען וויא דאָס קען זיין? שטעל דיר פאָר, אז מיר זיינען בלויז ארבייטער און ניט קיין לויף-ארבייטער; — זאָג, קענסטו עס פארשטעהן? און אײַך בין דאָך ניט קיין משוגענער און בין בלויז א היסטאָריקער. זעהסטו שוין וויא נייטיג ס'איז, אז דוא זאָלסט מיין ברעף לעזען מיט'ן היסטאָרישען ווערטערבוך אין דער האנט? אנדערש וועסטו מיך ניט פארשטעהן; און אויסמיידען אזוינע צוויידייטיגע אָדער גאר אומד בעקאנטע ווערטער, קען אײַך אויך ניט. אײַך זאָג דיר אבער צו צו שרייבען אזוי פאָפּולער וויא אײַך וועל נור קענען.

און יעצט צום פונקט.

שטעל דיר פאָר, אז דעם טיעפסטען איינדרוק האט אויף מיר גימאכט ניט דער טהייל פון דיין ברעף, וואו דוא בעשרייבסט דיין קראַנקהייט און דייןע ליידען — דאס אליין איז שוין אויך טרויעריג גינג, אָבנאָהאל עס טרעפט זיך אזוי זעלטען — זאָגנדיק דיא לעצטע שורות דייןע, וואו דוא שרייבסט, אז דוא פיהלסט זיך שוין גוט און אלעס איז שוין פאָריבער, ווען דוא זאָלסט גיווען וויסען וויא טרויער ריג דייןע לעצטע ווערטער וועלען מיך מאכען, וואָלסטו אויס מיטלייד צו מיר, זיי זיכער ניט אנד געשריבען. דוא שרייבסט:

.....און זאָגאר ווען פאָלקאמענער ערפאלג זאָל קרוינען מיין ארבייט, טאָ וואָס דאָן? אז אײַך זאָל שוין יא, ערריכען מיין ציעל..... וועל אײַך זיך דען דאָבביי אבשטעלען? וועל אײַך דען ניט זוכען א ווייטערן העכערן אידעאל? און דענקענדיג זאָגאר, אז אײַך וועל שוין דעם העכערן אידעאל אויף ער-רייכען, בלייבט נאָך אימער דיא זעלבע פראַגע: — און דאָן?

וואס איז דאָס, לעבע סאָפיע? פעסימיזמוס? דוא, וואס דוא ביזט נאָך אזוי יונג און אזוי גיוונד, דוא זאָלסט גאר זיין אויף פעסימיסטיש! וויא קומט דאס גאָר צו דיר? וואס ווילסטו בעהויפטען מיט

דיין פראַגע „און דאָן"? ווילסטו מיר זאָגען, אז דיא מענשהייט וועט אימער, אײַמער בלייבען אויף צופריעדען, ווייל זיא וועט אימער וועלען נאָך בערערעס און נאָך בעסערס און וועט, אלזאָ, אימער מוזען דאדורף ליידען און קיין מאָל ניט זיין פאָל-קאָמען גליקליך? וויא קומט צו דיר אזוינע פינפֿ-טערע, טרויעריגע געדאַנקען? דוא שרייבסט: „אזוי האט זיך גענדיגט דיא פערזאָנלונג, און מיט איהר אויך מינע יסורים און מינע ליידען" גיין, לעבער פריינד! עס קריינקט מיך דיר צו זאָגען דיא וואַהרהייט; אבער אײַך האב מורא, אז דוא האָסט א טעות. הלואי זאָל אײַך א לענען זאָגען, אבער אײַך דענק, אז דאס, וואס דוא האסט זיך בערוהיגט, איז נור דערפאָר, וואס דייןע גערווען זיינען געווען צו לאנג און צו פיעל אנגעשטרענגט און זיי זיינען איינפאָך מיר געוואָרען און האבען זיך ענדליך נאכבליאָזט; אבער זאָל נור אוועק א גיוויסע צייט, און דוא וועסט זיך א ביסעל אויסרוהען, וועסטו דאן זעהען וויא דייןע גערווען וועלען דיר וועדער צווינגען צו ארבייטען צו שטארק און דער חימיע, ביז דוא וועסט ענדליך ווידער אויפהערען צו שלאָפען רוהיג ביי נאכט, און וועסט ווידער פאָר לירען דעם אָפעטיט; דיא יעצטיגע געשיכטע וועט זיך ווידער א מאָל ווידערהאלען. וואָרים דער פסיר האַלאַגישער צושטאנד, וואו דער גיוונטער מענטש קען ווערען אזוי פעסימיסטיש, אז ניט נור ער פיהלט זיך אליין אונגליקליך, זאָגנדיק ער דרעהט עס נאָך אויס אזוי, אז דיא מענשהייט אין אלגעמיין קען גאר קיין מאָל ניט זיין גליקליך — אזא פסיכאָלאָגישער צושטאנד, מיין אָרימע סאָפיע, קען נור זיין דער רעזולטאַט פון א דורף-אויס אונגאַרמאלען לעבען. דאס, וואס דוא זאגסט, אז דיין ליידען וואָלט זיך גיפאָסט פיר דער בורשזאָויע, איז נאטירליך ניט ריכטיג. אבער אז אזא שרעקליכער פעסימיזמוס, וועלכער שטעקט אונטער דעם אונגודלדיגען וועה-גישריי: און דאָן? און דאָן? קען זיך נור אריינכאפּען אין א מענשען און איהם עסען און גרוישען דיא נשמה נור דאָן, ווען זיין נאנצער לעבען איז דורכאויס גישטעלט אויף א פאלשען וועג און איהם איז אזוי שלעכט, אז אפילו אין זיין פאָנטאַזיע לאָזט עס איהם ניט דענקען, אז עס קען זיין

וואס איז דאָס, לעבע סאָפיע? פעסימיזמוס? דוא, וואס דוא ביזט נאָך אזוי יונג און אזוי גיוונד, דוא זאָלסט גאר זיין אויף פעסימיסטיש! וויא קומט דאס גאָר צו דיר? וואס ווילסטו בעהויפטען מיט

וואס איז דאָס, לעבע סאָפיע? פעסימיזמוס? דוא, וואס דוא ביזט נאָך אזוי יונג און אזוי גיוונד, דוא זאָלסט גאר זיין אויף פעסימיסטיש! וויא קומט דאס גאָר צו דיר? וואס ווילסטו בעהויפטען מיט

וואס איז דאָס, לעבע סאָפיע? פעסימיזמוס? דוא, וואס דוא ביזט נאָך אזוי יונג און אזוי גיוונד, דוא זאָלסט גאר זיין אויף פעסימיסטיש! וויא קומט דאס גאָר צו דיר? וואס ווילסטו בעהויפטען מיט

דאך דיא וויכטיגע, שרעקליך-פאָעטישע פראגע: „און דאן?“ זאָג דיא וואַהרהייט, לעבער פריינד, קומען דיר ניט אויס דיא אלע פראגען זעהר קאמיש? אבער ווארום זאלען דיא פראגען זיין קאמיש? ווען דער אונגידולדיגער נישריי „און דאן?“ איז לאָגיש פאר'ן חמיקער, טאָ וואַרום ניט פיר'ן טענער? און דאך קומט דיא פראגע דיר פאָר אין דער לאבא-ראטאָריס, און ניט אין טאָני-זאָל. וואַרום? ווייל

דאס טאנצען אליין איז שוין געווען פיר דיר א בע-פרידיגונג. דוא האסט ניט גיטאנצט צוליעב עפ'ס אנדערס, צוליעב עפ'ס א אידעאל. ניין, דוא האסט גיטאנצט, ווייל דוא האָסט גיוואָלט טאנצען. ניט ווייל דאס איז געווען דיין פפליכט, און, אז דוא האסט זיך אָנגיטאנצט גיטא, ביסטו גיווען בעפרידיגט אי מיט דעם וואס דוא האָסט זיך אונטערהאלטען א ביסעל, אי מיט דעם נאטירליכען, גיוונדען גיפיהל פון מידקייט, וועלכער איז אזאין אנגענהמער און זיסער פראָטעסטאנט געגען ווייטערע פערלוסט פון ענערגיע און איז נאך א זעסערער אדוואָקאט פיר רוהע.

שטעל דיר אבער פאר, אז דאס טאנצען אליין וואָלט דיר גיווען ניט אנגענעם; אָדער אס וועניג-סטען, אז עס וואלט זיך ניט גיפאסט צו דיין אָר-גאנצום, דיין טעמפערעמענט, דיין באַראַקטער אדער צו אירגענד וועלכע דייע פעהיגקייטען אָדער בע-דירפניסע; און טאנצען וואָלסטו דאך גיטאנצט, ווייל דוא וואלסט — לאמיר רעכנען — גידינקט, אז דאס איז דיין פפליכט, דיין אידעאל... וואס וואָלט דאן גיווען? יעדע איינצעלנע שטונדע, וועלכע דוא וואלסט פארברויכט אין טאנצען, וואלט פאר דיר גיווען א לאסט; פיעליכט א גאנץ קליינעקע, אונ-בעמערקזאמע לאסט; פיעליכט וואלט דיין געוויסען דיר גיזאנט, אז דוא האסט ערפיעלט דיין פפליכט, אז דוא ביסט גיקומען מיט איין טריט געהענטער צו דיין זעסען טהיערן אידעאל, און דאס פערנענען פון אזא בעוואוסטזיין וואלט דיר, פיעליכט, גאר פערצוקערט דעם געפיהל פון לאסט, און דוא וואָלסט זיך, אס אנפאנג, זאָנאר געפיהלט גליקליך. אָבער, לעבער פריינד, דאס גליק, וועלכער קומט בלויז דורך א זעסען גידאנק איז ניט מעהר וויא א זיסער חלום, און ער מוז, גיט'דיג-מארגען אַוועק

אויף דער וועלט. אָט אזא גיפטיגער און אהלעס-פערצהערענדער פעסימיזמוס, — זעהסטו, — פאסט זיך שוין יא פאר דער בורזשואזיע און פיר אללע אנדערע האלב-ענטוויקעלטע, האלב-ציוויליזירטע גיר-זעלשאפטען. אבער אין אונזער סאָציאליסטישער גיזעלשאפט וואָלט עס אזוי ניט גידארפט זיין... און עס איז פאָרט אזוי.

ווארום?

ווייל פיעלע פון אונז פערשעפטיגען זיך ניט מיט דער לעבענס-אָרבייט, צו וועלכער זייערע פעהיג-קייטען פאסטען זיך אס בעסטען, און אין דעם זיין נען מיר, דיא גיזעלשאפט אליין, שוכדיג, דאס מוזען מיר אויסבעסערן.

איך ברויך דיר דאָ ניט צו בעווייזען, אז דער פעסימיזמוס אים אלגעמיין איז ניט מעהר וויא א קרייניקליכער צושטאנד, וועלכע ווערט אלץ ערגער אָדער אלץ גייכער, ווען דיא ארום-דינגלענדע מאַ-טעריעלע צושטענדע ווערען ערגער אָדער בעסער. דאס, דיר צו בעווייזען וואָלט איך מיך גימוזט פאָר-שלעפען צו טיעף אין דער אלגעמיינער וועלט-געד-שיכטע און וואָלט דא גידארפט אויפשייבען הונדערטער בלעטער. אבער פון דער גייכעסטער פאָרמע פון פעסימיזמוס, (אונזער גיזעלשאפט האט עררייכט דיא העכסטע שטופע פון מאַטעריעלער ענטוויקלונג, און דעריבער איז אויך דער פעסימיז-מוס ביי אונז זעהר א גייכער,) פון דער פאָרמע פון פעסימיזמוס, וויא ער דריקט זיך אויס אין דיין בלומד-שט אידעאליסטישען שטרעבען צו אלץ העכערע אידעאלען — פון דעם וועל איך דאָ יאָ רעדען.

ערלויב מיר דיר צו שטעלען א פראגע: איצט האסטו שוין ניט אזוי לעב צו געהן אויף בעלער. אבער איך גידענק נאָך דיא צייטען, ווען דוא פלעגסט זעהר לעב האבען צו טאנצען. פלעגסטו זיך יענס-מאלט אויך פרעגען דיא פראגע „און דאן?“ אז דוא פלעגסט געהן אויף א באל פלעגסטו צו זיך אויך טענה'ן, וויא דוא טענה'סט איצט וועגען דיין חמיע? פלעגסטו זיך אויך פרעגען וואס וועט שוין זיין, אז איך וועל שוין אָבטאנצען דעם אָבענד? וועל איך זיך דען ראפיי אבשטעלען? וועל איך דען ניט זוכען נאָך א באל און נאָך א טאָני? און זאָנאר דענקענ-דיג, אז איך וועל שוין דאס אויף עררייכען, בלייבט

אויפנישירבען מיין ערשטעס ווערק. דיא גרעסטע היסטאָרישע קריטיקער האבען צוגיגעבען. אז אין מיין ווערק זיינען דאָ פיעלע זעהר גוטע פונקטען. ווען זאָגאר אויך פיעלע שוואַכע און פעהלערהאפטע. האב איך זיך דען ניט גינזמען צו א'ן אנדער ווערק? און אז איך האב דאס אנדערע שוין אויך גיענדיגט. בין איך דען געווען אונצופריעדען? פאַרקערט. איך האב זיך גיפיהלט גליקליך. ד. ה. אין דעם מאַמענט בין איך געווען נאָך מעהר צופריעדען וויא איך פלעג זיין יעדען טאָג, אז איך האב אויפנישירער בען פלויז א פאָר בלעטלעך. און באלד האב איך זיך נאך מיט מעהר מוטא און מיט מעהר ענערגיע גינזמען צו א נייער פאַרשונג אין דער היסטאָריע. און מיר איז נאר אין קאָפּ ניט אריין דיא מראַנע, וואס וועט זיין, און איך וועל שוין דאס ווערק אויך ענדיגען. וואס זאָל דען זיין? איך וועל זיך דאן זיכער נעהמען צו א'ן אנדער ווערק און דאן נאָך צו א'ן אנדערען. ז. ו. ביו איך וועל ווערען אלט, און מיינע קרעפטען וועלען ווערען שוואַכער און מיר וועט זיך שוין ניט גלוסטען אונטערצונעהמען נאך נייע ארבייטען. און דאן וועל איך זיין וויא אללע אלטע לייט: רוהיג און גילאסען, אָהן צרות און אָהן דאגות וועל איך מיך אַבלעבען מיינע עטליכע יאָהר און מיט פערנגיגען און צופרידענהייט און שטאַלץ וועל איך קענען צוריק בליקען אויף דער ארבייט, וואס איך האב אויפניטאָן אין מיין געליעבטער וויסענער-שאַפט... וואָס נאך דאָרף א מענטש! ווארום-זשע פארביטער איך מיר ניט מיין לעבען מיט דער פעסימיטישער פראַנע "און דאן, און דאן"? וועל איך שטאַרבען א צופרידענער גליקליכער מענטש! און נאך מיר וועלען אויפשטעהען נייע, יונגע קרעפטע. זיי וועלען אנפאנגען דיא ארבייט וואו מיר — אונזער גענעראציע — האבען זיך אביגשטעלט. און פאַרט-זעטצען זייער שטודיום ביו זיי וועלען ווערען אלט, און זיי וועלען מוזען אבטרעטען דעם פלאץ וועדער מיר נייע, יונגע קרעפטע א. ז. ו. א. ז. ו. אזוי געהט עס אימער פאַרווערטס און פאַרווערטס...

דאס פארשטעהט דאָך אפילו א קינד. טאָ ווארום-זשע פאַרדערהסטו זיך א קאָפּ מיט דער פראַנע "און דאן"? ווארום דוא, און ניט איך? ביסטו דען ערגער פון מיר? אדער נאָרזשער פון

מיט'ן רויך. אין איינע צעהן — פינפצעהן יאָהר מוז דיא אנשטרענגונג, אום אויסצוהאלטען זאָגאר דעם קלענסטען לאסט, ווערען אזוי גרויס, אז דער אָרגאַניזם מוז זיך ענדליך אונטערנעבען און דער פריה-ערינער אידעאליסטישער גליק מוז ווערן א זעהר רעאליסטישע אונצופרידענהייט, ווען ניט אין נאנצען טאקי א'ן אונגליק. און וואס מעהר א יאָהר, מוז דיא קלייניקע לאסט ווערען אליין מעהר פיהלבאר, און דער בעלעסטיגטער מוז ענדליך אנפאנגען צו פרעגען, ווען וועט שוין זיין א סוף דערפון, ווען וועל איך שוין עררייכען דעם ציעל (און קענען מיין לאסט פטור ווערען)? און דאן קומט נאטירליך דער פינ-סטערער גידאנק און דיא ביטערע מורא, אז ווען איך וועל שוין זאגאר עררייכען דעם ציעל, וועל איך דאך וועלען גיין אליין ווייטער אויף דעם זעלבען וועג און דאן נאך. ווייטער און נאך ווייטער (וועל איך דאך פון דעם אונטערגעליכען לאסט קיין מאל גאָר ניט פטור ווערען), — טאָ צו וואס טויג מיין גאנצער שטרעבען? און פון דער פראַנע, ליעבער פריינד, איז שוין ניט ווייט צו דער כלומר'שט שטארקאידע-אליסטישער, האַד-פּאַעטישע? און זעהר פאַר-גרעסיראויסקוקענדיגע פראַנע "און דאן"? — א נארישע און אפגארענדע פראַנע, וועלכער אויף איינ-פאך מאַמע-לישן מיינט פשוט: — "וויא ווערט מען שוין פטור פון א לאסט?"

א נה, לאָמיר נור ווערען פאַעטיש און אויף דין אויסצופוצטע שפראַך פרעגען אזא קיטא: וואָצו שטרעבען צו א גוטער גלאַז וויין, צו א גיטמאָקען איידקרים אָדער צו געטליכען לאסאל'פודיג? אז איך וועל שוין דאס אלעס עררייכען, טאָ וואָס דאן? זאָג, איז דאס ניט מישונע! הערסט! דערפאַר וואס איך וועל נאך דעם איידקרים וועלען נאך איינעם, טאָ איז וואס? זאָל איך מיר איצט פארשטרען מיין פערנגיגען פון דעם איידקרים, וואס איך האב שוין!

אָט נעהם איך אס א ביישפיעל. איך בין א היסטאָריקער. מיט דיר אין איין צייט האב איך גיר ענדיגט דעם אוניווערסיטעט. איך האב זיך אבגיר געבען מיין ליעבענס-ארבייט. איך האב פלייסיג און בעשטענדיג און ניט-ערגער פון דיר גיארבייט צו מאכען געוויסע ענטדעקונגען. ענדליך האב איך

זיך ביי דער חימיע, בעווייזט דאָס, אז ניט דיא וויסענשאפט אליין איז דיר לעב, און דוא בעשעפֿטיגסט זיך מיט איהר, נור ווייל דוא האסט א אידע אל אין אויסזוכט. דאס אליין בעווייזט, אז דוא ביזט א פאָעט, ניט קיין חימיקער. און, לעבער פריינד, ווען מען דארף טאנצען צוליעב א ציעל, און ניט ווייל עס טאנצט זיך, דאן מוז דאס טאנצען פאלען צו לאסט. און דיא חימיע האט דיר ענדליך גימוזט פאלען צו לאסט. ווייל דיין נאטור פאָדערט גאָר אין אנדער זאך, דאס וואס דוא האסט שוין גימאכט נעוויסע כעמישע ענטדעקונגען, בעווייזט נור, אז דוא האסט א שטארקע קאָפּ, גרויסע ענערגיע, און ביזט פלייסיג צו דער אַרבייט. דיא אלע גוטע זאכען זיינען אבער ניט קיין ספעציעל כימישע פעהיגקייטען, און מען ברויכט זיי אין אלע אנדערע אבטהיילונגען אין דער וויסענשאפט און דער קונסט. גידענק, וואס דער דאָקטאר האט דיר גיזאגט. ער האט דיר זיך ניט געהייסען בעשעפטיגען מיט דער בוכהאלטעריא. נעוויס, וויא קומט א „היצקאָפּ“ צו רעכענען, און א פאָעט צו כימיע? דיין גאנצער לעבען, לעבער פריינד, איז גיווען א פעהלער, און דיר חלוּם'ט זיך, אז גליק און צופריעדענהייט זיינען אונמעגליך; דיין גאנצען לעבען האסטו גיטראָגען אויף זיך א לאסט פון א פיר דיר אונפאסענדער בעשעפטיגונג, און דער אינסטינקט האט פון דיר אימער גיפאָדערט, אז דוא זאָלסט איהם ארונטערוואַרפען, און אזוי וויא דוא האסט זיך נאך יעדען ערפאלג אימער גימוזען צו נייער ארבייט, צו נייע ענטדעקונגען, און אליין אין דער זעלבער כימיע, האט דיר דיין אינסטינקט ביי יעדען נייען אנפאנג גיפרעגט: „נו, און דאן?“ און דוא האסט גימיינט, אז דאס איז גאר א טיעפֿ פילאָזאָפישע פראגע פיר דער גאנצער מענשהייט. און דעם פעהלער האסטו גימוזט ענדליך מאַכען, ווייל דיין גאנצער לעבען איז גיווען איין גרויסער פעהלער.

ווער איז אין דעם שולדיג?

מיר, — דיא גיזעלאַפּט.

דיינק ניט, לעבער פריינד, אז איך האב זיך פאָרגעסען אָן דיא שיינע, פיינע און שוין הונדערטע מאָל ווידערהאָלטע לויבליעדער, וועלכע מען זינגט אונזערע יעצטיגע געזעלשאַפֿטליכע איינריכטונגע

מיר? ניין, לעבער פריינד, דאס איז ניט דיא אור זאכע. אָט נעם דיין אייגענעם בריעף, וועלכען דוא האסט מיר איצט גישריבען, לעז איהם גוט דורך. לעז גוט דורך דיין אייגענע בעשרייבונג פון דיין היים אין ניריאָרק, דיין שפאציררייזע אויף'ן ים, דעם מיטינג, דיא גיידען און שמערצען פון'ם פאָרמאן, פון דעם וואס האט איהם בעשולדיגט אין א שווינדל, און זאָג, לעבער פריינד, ביסטו ניט א ווירקליכער פאָעט מיט א פאָלקאָמענער ווירקליכער פאָעטישער זעלע און א פאָעטישען געשמאק און גייגונגען. דיין זעהר שיינע און דורכאויס אונריכטיגע בעהיפטונג, אז א שווינדל איז ערגער פון א מאָרד, בעווייזט דיר דאס דען ניט, אז דוא האסט א נאָ טירליכען עסטעטישען גיפהל, און דאצו נאך אזוינעם, וועלכער זוכט און לעבט אלעס, וואס איז גרויס און גראַנדיזע און רוקט זיך אב מיט א שוידער פון אלעס וואס איז קליין און ניט גלענצענדר. און זאָגאר דיינע קינדערשע, אונגירליגע פראגע „און דאן?“ בעווייזט זיא דען ניט, אז דוא האסט א רייכע פאָנטאָזיע? און דיין ווילדע, אַבזאָוואָהל שיינע, פערנעטערונג פון'ם אידעאל און שטרעבען, — בעווייזט דען דאס ניט, אז דיין נאטור איז רייך אין געפיהלע און קוויקט זיך מיט עסטעטיק און לעבט מיט פאָעזיע און שוועבט הייך אין גרענצלאָזער פאָנטאָזיע? טאָ, אים נאמען פון מענשליכען פערשטאנד, וויא קומסט דו צו אזא רעאליסטישע, מאטעריאליסטישע און שטרענג-מאָ טעהמאטישע וויסענשאפט, וויא דיא חימיע? דוא — וואָס דיין גייסט דארף גאר שוועבען אויף דיא פליע נעל פון שיינעווייט און זיך שפיענלען אין דיא וואַרמע, ליכטיגע שטראַהלען פון לעבע (איך דענק, אז דער זאץ איז ניט שלעכט, האָ?) דוא נעהמסט און בינדסט זיך צו אויף'ן גאנצען לעבען צו אזא פשוט'ער בשר' ודע'ניצע וויא דיא חימיע! — איז דען דאָ וואס זיך צו וואונדערן, אז דוא, נאך דעם וויא דיין גאנצע נאטור האט זיך פערזעהן יאָהר לאַנג גיציגען צו גאָר אין אנדער זאך און איז איינפאך אויסגיגאנגען און גיחלש'ט פון דער אונערטרעגליכע טרוקעניש פון דער חימיע, זאָלסטו ווערען נערווען, פערלירערען דעם אפּעטיט, און זיך האלטען אין איין פרעגען „און דאן?“ ד. ה. ווען וועל איך שוין פטור ווערען פון דער חימיע? זאָגאר דיין אייגענער רעזאָן, פאָרוואָס דוא האלטסט

דיא צוקונפט.

זיין קיין קאמוניסטען. און דאך, מוזען מיר ווארטען! מיר ווייסען ניט וואס צו טהן! ווייסט דען אונזער גיזעלשאפט וואָהין זי שטרעבט? האבען מיר דען אננימענדעס אירגענד וועלכע קרעפטען אויסצוגעפירט? נען דיא טענדענצען פון דער גיזעלשאפט? וואָהין יעדער איינצעלנער פון אונז שטרעבט, דאס ווייסען מיר; אבער וואָהין מיר אלע צוזאמען אלס איין קערפערשאפט שטרעבען, דאס איז ניט קיינעמס זאך. אבי מיר האבען אלע וואָס צו עסען, טרינקען, און צו ארבייטען און האבען אוניווערסיטעטען, און טעאטערע, קונסט און וויסענשאפט; יעדער פון אונז קען זיך שטודירען וואס ער וויל און ווען ער וויל; — אבער פון דער גיזעלשאפט אין אלגעמיין קימערן מיר זיך נאנץ וועניג. און דאך רופען מיר זיך קאמוניסטען, און שטעלען זיך ארויס אלס סאָציאל־דעמאָקראטען!

איך ווייס, לעבע סאָפיע, אז דוא, אלס איינע פון דער מאסע, וועסט מיך ניט קלאָר פארשטעהן. דוא וועסט פרעגען: „וואס הייסט דאס עפּיס דאס שטרעבען פון דער געזעלשאפט; א מענטש קען שטרעבען צו עטוואס, אבער צו וואס קען שטרעבען דיא געזעלשאפט? ווערען א דאָקטאָר? א אינגלישער? ווען דיא ווערטער: „דאס שטרעבען אדער דיא טענדענץ פון דער געזעלשאפט“ ווערען ניט גיברויכט נור אלס א שיינע פראזע, האבען זיי דאך אבער קיין זינן ניט.“

ניין, לעבער פריינד, דיא ווערטער זיינען ניט נור א שיינער פאָעטישער אויסדרוק; זיי האבען א וויקליכע, רעאלע זינן. אבער דיר דאס צו ער־קלערען מוז איך נעמען א ביישפּיעל פון דער היסטאָריע. נעמישע דעם היסטאָרישען ווערטער־בוך אין דער האַנד, און פערשטיי וואס איך וויל דיר דאָ שרייבען.

אונזער גיזעלשאפט איז קאמוניסטיש. זי איז אבער אויסגעוואקסען פון דער בורזשואזיע. האָט אַלץ אין דער בורזשואזיע נאך גימוזט זיין דער וואורצל פון קאמוניזמוס, ד. ה. אז דיא בורזשואזיע גיזעלשאפט האט גיטערעכט צו ווערען קאמוניסטיש. דאס הייסט שוין ניט אז יעדער איינצעלנער קאפּ פאַליסט אדער ארבייטער האט זיך עס גימאכט אלס ציעל פון זיין לעבען צו ווערען א קאמוניסט.

אויף יעדען יאהרעס־פעסט צום אנדענקען פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן. איך ווייס נאנץ גוט וואָס זיי זאגען — אונזערע געשליפענע, גלאַט־זונגען און זעהר ווייניגע און נאך מעהר פאָעטישע פעסט־רעד־נער, וועלכע פאַרגעסען זיך נאך דאָס אן אללעם דעם וואס דיא היסטאָריע האט אונז גילערנט. אז מען הערט זיי, בלייבט פאָזיטיוו מעהר ניט וויא. צו דענקען, אז אין דעם מאָמענט, ווען פון דיא בורזשואזיע סיסטעם איז גיוואָרען דיא סאָציאַל־דעמאָקראטיע, האט דיא מענשהייט עררייכט דיא העכסטע שטופע פון פראָגרעס און — שוין: גענאָסען און פריינדע, קומט שלאָפען! מען פערנעכט קיין מאָל ניט אונז צו דערמאָנען אָן דיא גרויסע פאַרטשיטע, וועלכע מיר האבען גימאכט זייט פרוואַט־אייגענ־טהום איז אבנישאפט גיוואָרען: ביי אונז עקסיד־סירט טויזענד מאָל מעהר גליק און וועניגער ליידען וויא ביי אנדערע; און מיר זיינען אזוי ענטציקט פון זיך אליין, אז מיר פאַרגעסען זיך נאר, אז צו האבען אבנישאפט דעם קאפיטאַליזמוס הייסט ערשט אייַר־גענטליך אנגעפאנגען צו ווערען אויס באַרבראַרען. צו זיין קאמוניסטען, צו ארבייטען צוזאמען, צו לעבען צוזאמען, צו האבען גלייך, צו געניסען אויף גלייך, צו לעבען זיך פריינדליך, ברידערליך און יעדען איינע צענעם פון אונז צו געבען דיא מעגליכקייט צו לעבען וויא און ווען ער וויל — דאס, לעבער פריינד טהוען דאך דיא פויגעלעך אין וואַלד; געוויסע היות אין פרייען פעלד זיינען דאך ניט ערגער פאַר אונז. דערפון וואס מענשען האבען א מאָל גילעבט נאך ערגער פאַר ווילדע טהויערע, איז דאך ניט גירונגען אז מיר האבען שוין מיט וואָס צו שטאַלצירען, ווען מיר האבען ענדליך עררייכט דעם קאמוניזמוס; פאַרקערט, מיר וואָלטען זיך נאר גידארפט שעמען וואס מיר האבען איהם נאך פריהער ניט עררייכט. געוויס גייט דיא היסטאָריע נאנץ לאַנגזאַם... אבער אימער צו שרייען שוין און גוט, שוין און גוט הייסט נאך אומישנע צו פאַרמאכען דיא אויגען ביז דיא ליידען פון דער גיזעלשאפט וועלען ווערען אזוי גרויס און אזוי בייסענד, אז זיי וועלען אונז מיט גיוואַלד אויפרייסען פון אונזער שיינעם, גוטען שלאָף. און אזוי לאַנג צו ווארטען האט מען דאך גיקענט זאָגאַר אונטער דער בורזשואזיע. דאָס ברויכט מען ניט צו

וּלְכַע פֿלעגט צווינגען דיא פּראָצענטניקעס אַבצוגע-
בען דיא גיגנב'יגע זאכען, ווען מען פֿלעגט זיי ביי זיי
גלייכען. דער רעזולטאַט דערפון איז געווען דאס,
זיי פֿלעגנען פֿערלירען און דאס געלד, וואס זיי האבען
געליהען דיא גנבים, אי זייער לויף, דיא פּראָצענטען.
אום זיי צו גארנאטירען א ריכטיגע בעלוינונג, האט
דיא געזעלשאפט בעשלאסען, אז דיא אלע וואס קר
מען צו זיי ליינען, זאלען זיי צאלען א פיעל גרעסערע
פּראָצענט וויא דיא באַנקירען פֿלעגנען קריגען. אין
פרינציפ גינומען, וואס-זשע הייסט דאס ? דאס
הייסט איינפאך אזוי : דיא אלע פערזאנען, וועלכע
האבען גיארפֿט צום פּראָצענטניק, האבען איהם
צוזאמען גארנאטירט דיא בעלוינונג און דאס רייכ-
טהום, וועלכען ער האט ניקענט פֿערלירען דורך דעם,
וואס איינער פון זיי איז געווען א גנב. אין פרינציפ
גינומען, איז דען דאס ניט קיין קאָמוניזם, ווען
אללע זיינען פֿערנאטוואָרטליך פאר איינעם, און
אללע גיבען השגחה אויף איינעם ? נאטירליך, דאס
איז נאך א גאנץ ריזיגע אונגענויעקלעכע פאָרמע
פון קאָמוניזם. אבער דער פרינציפ האט דאך
וועניג וואס צו טהון מיט דער פאָרמע. א הויך דעם
האט שוין צו יענער צייט עקזיסטירט אזוינע קאָמ-
ניסטישע איינריכטונגען וויא דיא געפֿענגניסען, דיא
פּאָליציי (זעה אין ווערטער-בוך), דיא פּאָסטאָפּיס,
שולען א.א.וו. דאס אלעס איז שוין געווען א גאנץ
קלאָרער און בעשטימטער בעווייז, אז דער קאָמוניס-
טישער פרינציפ דרינגט אלץ מעהר אריין אין לעבען.
און דאָך האט דען דיא דענסמאָליגע מאַטיריאַטישע
גיוואָלט אנערקענען דעם קאָמוניזם אלס דעם
פונדאמענט פון אלע זייערע געזעלשאפטליכע איינ-
ריכטונגען ? געוויס ניט. זיי האבען גימאכט אלץ
מעהר קאָמוניסטישע אינסטיטוציאַנען, אבער נור
דערפאר, ווייל זיי האבען עס גימוזט כּהאָן; דאס
לעבען האט דאס גיפֿאָדערט. אבער קיינע אָלגע-
מיינע טענדענץ פון דער געזעלשאפט האט מען אין
דיא אינסטיטוציאַנען ניט געוואָלט אנערקענען.
איך האב דיר דא דערצעהלט פון דיא פּראָצענטני-
קעס. דיא בורזשואזיע איז געווען געוואונגען אנצו-
ערקענען דאס „גיווען“; און דאך האבען זיי אין
דער זעלבער צייט פֿערפּאָלט דיא קאָמוניסטען;
זיי האָבען געמאכט טראַסטס און פֿערפּאָלט דיא

צו זיין א קאָמוניסט איז דאָך ניט קיין ספּעציאַליטעט.
דאס הייסט דאך ניט אבצוגעבען זיך פיר א געווי-
סער צווייג דער וויסענשאפט אדער קונסט. יעדער
פון דער בורזשואזיע האט געשטרעבט צו ווערען א
דאָקטאָר, א'ן אינזשינער, א שרייבער, א קויפּמאן,
אבער דיא געזעלשאפט האט געשטרעבט צו ווערן
א סאָציאַל-דעמאָקראַטיע. און דאך האט דען דיא
אמאָליגע רעגירונג בעשטעלט דיא גרעסטע דענקער
פון זייער צייט, אז זיי זאלען זיך געבען דיא גרעסטע
מיה אויסצוגעפֿינען, אויף וואס פאר א וועג דיא
געזעלשאפט בייט איבער איהר פאָראַקטער און צו
וואס פאר א פאָרמע זיא שטרעבט ? קיין מאל האט
מען דאס ניט גיטהאָן. מען האט געפֿיהרט א סטאַ-
טיסטיקע פון פּראָדוקטען, קראַנקע, טויטע א.א.וו.
אבער וויא פיעל נייע רעפאָרמען מען שלאגט פאר,
וואס פיר א נייע טענדענצען עס ווערען גיבאָרען און
דער געזעלשאפט — פון דעם האט מען זיך אָפּילו
ניט אנגיהויבען צו אינטערעסירען. אָט נעם א
ביישפּיעל. אין דער בורזשואזיע האט עקזיסטירט
א ספּעציעלע טעהעטיגקייט פון ליינען געלד אויף
משכּנות. (אויך מיין טאקי צו שרייבען געלד, ניט
גאָלד; זעה נאך אין ווערטער-בוך, וואס דאס איז).
דיא טעהעטיגקייט איז געווען זעהר א נוצליכע; און
דיא וואס האבען זיך דאמיט בעשעפּטיגט, דיא
פּראָצענטניקעס, האבען נאטירליך געהאט דאס
פאָלקאָמענע רעכט צו פאדערן, אז דיא געזעלשאפט
זאל זיי בעלוינען פאר זייער ניצליכער ארבייט. דאן
האבען אבער עקזיסטירט צוויי קלאַסען פון פּראָ-
צענטניקעס : דיא, וואס פֿלעגנען ליינען גרויסע סומען
געלד, האבען גיהייסען באַנקירע, און זיי פֿלעגנען
קריגען א קליינעם פּראָצענט; אנדערע פֿלעגנען
אייגענטליך ליינען נור קליינע סומען, און פֿלעגנען
קריגען א פיעל גרעסערע פּראָצענט. ווארום ? צו
יענער צייט האבען אויך עקזיסטירט א געוויסע
קלאַסעסע מענישען, וועלכע מען פֿלעגט רופֿען גנבים.
זיי פֿלעגנען אפֿט נעמען דיא גיגנב'עטע זאכען (זעה
אין ווערטער-בוך) און זיי „פארזעצען“ — וויא מען
פֿלעגט דענסמאָל זאָגען — ביי דיא פּראָצענטניקעס.
דאָ אין אמעריקא, וויא אין פיעלע אנדערע לענדער,
האט אבער עקזיסטירט א געזעלשאפטליכע איינ-
ריכטונג — א „גיווען“ האבען זיי עס דאן גירופֿען —

שוין. אונז פעהלט 'נור א פערפעסערונג אין אונז זער סיסטעמע פון ערציהונג.

און דא קום איך צום צווייטען פונקט פון אונז זענע פאָדערונגען.

ערשטענס לאָמיק דיר זאגען, אז פון דער בור זשאזע איז אונז נאך פיעל געבליעבען פון דעם אונז מענשליכען, באַרבאַרשען פרינציפ, אז יעדער זאָל זיך זיין פאר זיך אליין. מיר זיינען קאָמוניסטען אין אללע קלייניגקייטען; אבער דאס וויכטיגסטע פון לעבען, לאָזען מיר איבער אויף ווירד. לאָמיק דיר דערמאָנען אָן דיינע אייגענע ווערטער. 'דא שרייבסט אז שפיז—פיזישע, מאָראַלע און אינטעלעקטועלע— איז בלויז דער פונדאמענט פון'ס לעבען; דאס לעבן זעלבסט איז ערשט דא שטרעבונג צו א הויכען אידעאל. גוט, אבער צו שטרעבען צו א אידעאל פאָדערט אס וועניגסטען א געוויסע טהעטיגקייט. דאס הייסט א בעשעפטיגונג מיט דער קונסט אדער וויסענשאפט, וועלכער יעדער פון אונז וועהלט זיך אליין אויס. אזא לעבענס-בעשעפטיגונג איז אַלואַ ניט מעהר וויא א מיטעל צו עררייכען דעם אידעאל. איך האב דיר אבער שוין געוויזען, וויא דער מענטש מוז זיין אונצופרידען און פיהלען אויף זיך א לאַסט, ווען דא לעבענס-בעשעפטיגונג, וועלכע ער האט זיך אליין אויסערוויילט, פאסט זיך ניט צו זיינע אינדי-ווידעלע נייגונגען. און דער רעזולטאט איז, אז זיין שטרעבען צום אידעאל מאכט איהם אומגליקליך, אַנשטאט גליקליך. בלייבט אונז אַלואַ דא וויכטיגע אויפגאבע צו זעהען, אז יעדער פון אונז זאָל זיך אויסוועהלען דא פאסענדסטע בעשעפטיגונג. און דאס האבען מיר אין גאנצען פערנאכלעסיגט. אונז זענע קינדער ערציהען מיר אויף בעסטען אַרט. מיר ווענדען אָן דא בעסטע קרעפטע צו מאכען פון זיי פאָלקאָמען ענטוויקעלטע מענטשען. דא נייעסטע ערפינדונגען דער וויסענשאפט ווערען באלד אָנגי-ווענדעט אום זיי צו זיכערען דא בעסטע פיזישע, מאָראַלע און אינטעלעקטועלע ענטוויקלונג. דער רעזולטאט איז, אז פון דא שולען און דערנאך פון דא אוניווערסיטעטען קומען זיי ארויס גיזונד און שטאַרק, מיט שאַרפע ענטוויקעלטע קעפ, מיט גי-זונדע און אידעלע געפיהלע. אלע זייערע פעהיגקיי-טען זיינען ערוואכט, זייערע אָרגאניזמען זיינען פול

קאָמוניסטען. זיי האבען גיבויט אייער אלטען ניר יאָרקער בריק און פערפאָלגט דא קאָמוניסטען. וויא איז דאס אַלואַ גיווען מעגליך? א חוץ אללע וויכטיגע אורזאכען, האט נאך צו דער בלינדקייט פון דער בורזשאזע גיפירט אויך דאס, וואס זיי פלענען זיך קיין מאל ניט אבגעבען קיין רעכנונג צו וואס דא גיזעלשאפט שטרעבט. קיין סטאַטיסטיק פון סאָציאַלע טענדענצען האט מען ניט געפירט; און, מיט שאַנדע זאג איך עס, מיר זיינען אין דיזער הינזיכט ניט בעסער פון זיי. אַנגו, טהו א פרעג אין דער "פראַגע-ביוראָ" וואס פיר א וויכטיגע טענדענ-צען און שטרעבונגען קען מען איצט בעמערקען אין דער ענטוויקלונג פון אונזער גיזעלשאפט? וואס פיר א נייע סאָציאַלע פאָרמען ווערען ביי אונז איצט אויסגארבייט? — און זיי וועלען דיר גאר ניט פערשטעהן, וויא פיעל שטיוועל מיר מאכען, וועלען זיי דיר זאגען. אבער וואוהין דא גיזעלשאפט שטרעבט, ווייסען מיר ניט. און דער רעזולטאט איז, אז יעדע נייע רעפאָרמע קאָסט אונז פיעל מיהע און פיעל ענערגיע. און דאס אללעס וואָלטען מיר גיקענט אויסמיידען, יעדע ריכטיגע רעפאָרמע וואָלט פיעל גיכער אנגינגען געוואָרען און יעדע אונריכטיגע פארוואָרפען געוואָרען. ווען מיר זאלען האבען א ריכטיגע סטאַטיסטיק פון דא טענדענצען און שטרע-בונגען פון דער גיזעלשאפט.

דאס איז דא ערשטע און וויכטיגסטע פאָדער-רונג, וועלכע אונזער פארטיי האט ארויפגיטעלט אויף איהר פלאַטפאָרמע. מיר ווילען מעהר ניט זיין ביי דער היסטאָריע איינפאכע דומע שעפסען, וואס זיא פיהרט זיי אויף וועג פון ענטוויקלונג פונקט וויא א בלינדער פיהרט אין אנדער בלינדען, א מאָל האט עס גימוזט אזוי זיין; יעצט קענען מיר עס ענדערן, דא סאָציאַלאָגיע איז שוין איצט אזוי ענטוויקעלט, אז זיא קען שוין פיעלע זאכען פאָראויסזעהען, און מיר קענען וויסען וואוהין מיר געהן. דא גיזעלשאפט מוז זיך נעמען דערצו, אז איהרע בעסטע סאציאַ-לאָגען זאלען זיך בעשעפטיגען מיט דער סטאַטיסטיק פון גיזעלשאפטליכע שטרעבונגען. דערצו מוזען מיר אבער האבען, אז דא מענשהייט אים אַלגימיין זאָל זיין נאך מעהר ענטוויקעלט אינטעלעקטועל וויא זיא איז יעצט. אללע נייטיגע מאַטעריאַלען האבען מיר

מיט ענערניג; דיא פאלקאמאנע בילדונג, וועלכע זיי האבען געקריגען אין קונסט און וויסענשאפט, האט זיי נינג פארבערייטעט צו ווייטערע, העכערע און זעלבסטשטענדיגע ארבייט; און זיי פאדערן פאר זיך א פאסענדע טהעטיגקייט. „צו וואס זאל איך זיך געהען? צו וואס פאר א צווייג פון דער ווייס-סענשאפט אדער קונסט זאל איך אָנווענדען מיין ענערגיע, מייע קרעפטען?“ דאס פרעגט זיך יעדער יונגער מענטש. און פון זיין אויסוואהל הענגט אָב זיין גליק, פיעליכט זיין נאנצער לעבען. אבער וואָס-זישע טהוען מיר? מיר זאָגען צו איהם, דוא ביזט פריי; געהט זיך צווייגס דוא ווילסט, אונטער דעם וואָרט פרייהייט פארדעקען מיר אונזער קרימינאָלע נאָכ-לעסיגקייט. פאר דעם יונגען אונערפארענעם מענטשען שטייט פאַר דיא גרענצלאָזע ווייטע וועלט פון וויר-סענשאפט און קונסט; ער ווייסט זיך ניט וואוהין צו ווענדען, וואס אויס צו קלייבען, — און מיר זאָגען איהם: „געה וואָהין דו ווילסט“. דיא גיזעלשאפט האט דיר גיגעבען א פאלקאָמענע ערציהונג, און יעצט שלאָג זיך קאָפ אָן דער וואַנד, דוא ביזט פריי... און דאס הייסט קאָמוניזמוס! דאס הייסט, אז דער מענטש איז דיין ברודער, און דיין ברודער איז א מענטש! און מיר ערלויבען זיך שוין אָנצורופען זיך מיט'ן נאמען סאָציאל-דעמאָקראטען! דאס הייסט, איינער שטעהט פאר אלעמען און אלע פאר איינעם! צו זעהען, אז אלע זאָלען האבען שפייז און פערניגען, דאס יא; צו זאָרגען, אז אללע זאָלען קריגען א פאלקאָמענע ענטוויקלונג, אויך יא; אבער צו גאָר דאָנטירען, אז דיא פאלקאָמענע ענטוויקלונג זאָר ווערען אָנגיווענדעט אויף דער פאָסענדסטער בע-שעפטיגונג — דאס ניט; דאָ זיינט איהר פריי צו טרעפען אדער צו פעהלען.

און דוא אליין ביסט א'ן אָפּפער פון דיעזער גיזעלשאפטליכער נאכלעססיגקייט, און דיא פינף פראָצענט, וועלכע בייטען זייער ליעבענס-ארבייט, זיינען אָפּפער פון דער זעלבער נאכלעססיגקייט. דאס מוז גיענדערט ווערען. אזוינע אומגליקען וויא דייען מחזען מיר פערמייען.

וויא אזוי? נאָנץ איינפאך.

דיא איינצופירען דארף נאטירליך קאָסטען מיליליאָרען פון שטונדען ארבייט. אבער וואס פיר א ווערטה האט דאס אין פערגלייך מיט דעם גוט, וואס דאס וועט אויפטהוען? קיינע מעהר ענטוויטע פערזאָנען; קיינע מעהר אונערריכטע אידעאלען; ניטא שוין קיין ניט-ערפילטע ווינשען; ניטאָ מעהר קיינע צערבראָכענע האָפנונגען; אללעס שטרעבט און ערריכט; אלעס ווינשט און געפינט; גליק און צופריעדענהייט הערשט אויף דער וועלט... דיא מענשהייט שטעלט זיך ניט אָב; מיר וואָקסען ארויס פון דיא סאָציאלע פאָרמען אין וועלכע מיר לעבען — קומט דיא וויסענשאפט מיט דער סטאטיסטיק פיל סאָציאלע שטרעבונגען אין דער האנט, און נאך איידער דיא נייע סאָציאלע בעדירפנים האט זיך דייטליך בעוויזען, זאגט אונז דיא וויסענשאפט שוין אָן, אז עס קומט א נייע ענדערונג אין דעם סאָציאלען

דיא נייעסטע ענטדעקונגען אין דער עלעקטרי-ציטעט גיבען אונז שוין דיא מעגליכקייט, אז יעדע

דיא צוקונפט.

וויא דוא אליין שרייבסט — גרעסער אבער איז דער מענשליכער גייסט! טיעף זיינען איהרע סעקרעטען; טיעפער אבער גראבט דער פערשטאנד! פראכט פאל שוין זיינען איהרע וואונדער; אבער נאך וואונדערבארער און שעהנער און גרענצלאזער איז דער מענשליכער אידעאל! און דעם אידעאל וועט דיא מענשהייט געפינען...

„און דאן?“

דיא גרעסטע, דיא מעכטיגסטע מענשליכע פאנר טאזיע איז צו אָרעם און שוואַך צו בעגרייפן דיא שטופע, וועלכע דער מענשליכער גייסט קען נאך אַמאָל ערדייבען....

א. צוקונפטמאן.*

(*) און ווייל דיא מענשליכע פאנטאזיע קען דאס נישט בעגרייפן, בין איך אויך גיצוואונגען גווען צו געפינען פריער, וועלכע זיינען גוועזן גישריעבען בלויז א 150 יאָהר נאך דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן, און נישט שפעטער.

ב. זאַמעמקין.

ענדע.

לעבען און מיר פערטיגען זיך צו איהר. און ווידער איז דער מעניש פארויכערט פון ליידען און שמערצען: און ווידער איז איהם גארנטירט דאס נאנצע גליק, וואס עס ליגט אין זיין נאטור צו פיהלען און צו האבען...

„און דאן?“ קומסטו דאך מיט דיין פעסיג מיסטישער פראגע.

און דאן וועט דיא מענשהייט צום ערשטען מאל זיין ווירקליך פריי און ווירקליך גליקליך; דאן וועלען מיר צום ערשטען מאל האבען דאס רעכט זיך אָנצורופען מיט'ן הייליגען נאמען קאמוניסטען... דאן וועט צום ערשטען מאל אָנפאנגען צו עקזיסטירען דיא ריינע און אויסגלייטערטע (פון אלע קאפיטאליסטישע נאכוועהען) מענשליכע ניוזעלשאפט, — דיא סאָציאַל-דעמאָקראַטיע...

„און דאן?“ פֿרעגט נאך אליין דיין אונגודלדיגער, היציגער טעמפּעראמענט.

דאן, ליעבער פריינד, „גלויבט איז דיא נאטור“ —

דיא וועלט פאר דיא רייכע.

זיי בעטראכטען דיא וועלט וויא א מארק, וואו זיי יאָגען דיא מענשען וויא האָזען, און זיי האַלטען פאר רעכט דיא געוואָלד, פאר אַן אונרעכט — זיך שינדען נישט לאָזען.

און דער אָרימער גייט אויפֿען מאַרק, און ער לאָזט זיך אין געץ פון זיי פאַנגען, און ער מערקט אויפֿען יאָגד נישט וויא שטאַרק ער אליין איז אַ קלאַפֿ צו דערלאַנגען.

זיי בעטראכטען דיא וועלט וויא א מאַרק, און דיא אָרימער מענשען וויא וואָרען, און זיי זיצען ביין פֿאַלק אויפֿ'ן קאַרק, פון דער הויך צו בעטריגען דיא גאַררען.

זיי בעטראכטען דיא וועלט וויא אַ טייך, וואו דאָס פֿאַלק איז דיא פיש וואָס זיי פאַנגען, און זיי ווערן פון פאַנג נישט נור רייך, דער פיש מוז דעם געץ זיי דערלאַנגען.

און אזוי גיט ער איבער דיא וועלט צו דיא הענדלער, דיא פאַנגער, דיא יעגער, וועלכע האָבען נור דאָן ווען איהם פעהלט, — איהם דעם מאַכער, דעם מוּגער, דעם פֿרעגער.

ב. ווינשעווסקי.

קענען חיות רעכענען?

נאך א'ן ארטיקל פון Madame Clemence Royer

אין דעם פראנצויזישען זשורנאל "Revue Scientifique"

נאך דיא פארמען פון דעם נאטורבילד; און ער קען וויסען וויא ווייט א חיה איז פון איהם נאך דעם, וויא הויף איהר קול הערט זיך. מיר זעהען אלזא, אז ער האט א היבש ענטוויקעלטען בעגריף וועגען מאס און פארמע, און דאך איז ער ניט אים שטאנד צו ציילען ווייטער וויא דריי אָדער פיער.

עס איז דעריבער אונמעגליך צו ערווארטען, אז א חיה זאל קענען ציילען איבערהויפט. זיא קען האָבען א בעגריף וועגען גרעסער און קלענער, מעהר אָדער ווייניגער; אָבער בעשטימען אין געדאנקען מיט א צאל, וויא פיעל עס איז דא — אויף דאס איז פון איהר זיך ניט צו ריכטען. א'ן אינסטינקטיווען בעגריף וועגען דיא קליינע צאָהלען, אין א קאָנקרעטע פארמע, דאס הייסט אין פערבינדונג מיט בע- שטימטע זאכען, — אזא בעגריף האָט דיא חיה יא. הויפטזעכליך האָט זיא אזא בעגריף וועגען דעם, וואָס איז נייטיג פאר איהר זיכערהייט. א וואָלף און א פוקס, צום ביישפיעל, ווייסען גאנץ גוט דיא נפלא מינה צווישען צוויי הינט און איינעם, זא דאס, ווען זיי זעהן, אז דיא סטאדע ווערט געהיט פון צוויי, אָדוואַזשען זיי זיך ניט אזוי גיף צו בעפאל- לען, וויא ווען זיי זעהען ביי דער סטאדע בלוזי איין פיער-פייסיגען שומר. גאנץ ווייט קענען זיי אבער אין דיזען זאָרט חשבון'ען ניט גיין. וויא פיעל שעפסען דיא סטאדע האָט אין גאנצען — דאָס ווייסען זיי ניט. ווען אָבער צוויי אָדער דריי שעפסען טיילען זיך אָפּ פון דיא איבעריגע — דאן ווייסען זיי גאנץ גוט, אז זיי קענען אויף זיי בעפאלען.

דער פאר אָבער איז דיא חיה, וויא דער ווילדער מענטש א פיעל גרעסערע בריה אויף חכמת מדידה

דער גאָר ווילדער קען ניט ציילען ווייטער וויא דריי אָדער פיער. ער ווייס דעם אונטערשיעד צווי- שצן צעהן בוימער און אַכט בוימער, צום ביישפיעל, אָדער צווישען צוועלף שטעקענס און זיעבען; אָבער דאן האט ער אין זינען צעהן בוימער, אָדער צוועלף שטעקענס, אָדער ניין שטיקער פלייש. פון סתם צוועלף אָדער צעהן אָדער ניין, גלאט אין דער וועלט אריין, אַבסטראַקט, אָהן שטעקענס, בוימער, שטיי- קער פלייש אָדער אירגענד וועלכע אנדערע זאך, — פון דעם ווייס זיין מוח ניט. סתם א צאָהל, א'ן אַבסטראַקטע צאָהל, אָהן קאָנקרעטע (ממשות'דיגע) זאכען, וועלכע זיא זאל ציילען, איז פאר איהם א גאנץ שווערע חכמה און ווייטער וויא ביז פיער אָדער ביז פינף האלט ער אין דעם נאך ניט. ביי אונז, ציוויל- ליזירטע מענטשען, איז פינף, צום ביישפיעל, א בע- גריף וועגען יעדע זאך, וואָס ווידערהאָלט זיך אזוי פיעל און אזוי פיעל מאָל. דער פינף קען ביי אונז גיין אויף שטיינער, אויף בוימער, אויף מענישען אָדער אויף טעג. דער ווילדער אָבער קען גאָר ניט באַגעה- מען, אז פינף שטיינער און פינף מענישען זאָלען עפעס האָבען געמיינשאַפטליכעס. וואָס פאר א שייכות, וואָלט ער פרעגען, קען דאָס זיין צווישען פינף שטיינער און פינף מענישען — דאָס זיינען דאָף שטיינער און דאָס — גאָר מענישען? און ווען ער האָט אפילו דעם בעגריף פון פיער — סתם פיער — איז דאָס ביי איהם אויך ניט בעוואוסטערהייט.

פון דעסמוועגען קען דער ווילדער דערקענען, אין וועלכע קופקעלע עס זיינען דאָ מעהר בוימער, און אויך מעסטען אויף'ן אויג דיא שטרעקע צווישען איין בויס און דעם אנדערען; ער קען דערקענען א פלאץ

האָט זיך צו פאַרקערעווען. און עס איז מערקווירדיג, דאָס דער פערד לערנט זיך אויס דיא שטאַלל-שפראַך, דאָס הייסט דעם מיינונג פון יעדען זאָרט געשריי אָדער ציה, אדער שמייך, א סך ניכער פאַר דעם מענטשן, וואָס קומט אָן שטודירען אויף בעל-העגלה. און דאָך ציילען קען דער פערד אין זיין מוח ניט. א חיה קען אלזאָ ניט ציילען, סיידען צוויי אָדער דריי, — און דאָס ניט אַבסטראַקט, זאָגדערען קאָנקרעט, אין פערבינדונג מיט בעשטימט טע זאכען. אזוי אבער, וויא וועגן מאָס, פאַרמע, ריכטונג האָט זיא אַ פיעל העכערען בעגריפע, העלפט דאס איהר אָפט אויף צו וויסען דיא נפּקא מינה צווישען צאהלען. ווען פינה הינט בעפאללען אויף א וואָלף אָדער אויף אַ ווילדען שוויין, פון פערשיידענע זייטען, האָבען זיי אַ בעגריפע פון זייער צאָל נאָך דיא פיגור וואס זיי בילדען ארום זיי, ווייל זיי ווייסען דעם אונטערשייד פון אַ פינדקאנטיגע פיגור און פיערקאנטיגע למשל. פון דעסטוועגען, ווען דיא צאָהל פון הינט איז זעהר גרויס, ווערט דער וואָלף אדער דער ווילדער שוויין צומומעלט און ער פאלט גיך אריין — ווייל אזוי הויך אין ציילען קען איהם אפילו זיין געאָמעטריע ניט העלפען.

ווען מען נעמט פון אַ נעסט ארויס איין איי פון אַ גאַנצע קופּה, דערקענט דיא פויגל גלייך, אז עס פעהלט איהר. עס קען אָבער זיין, אז זיא דערקענט דאָס ניט, ווייל זיא האט אַ בעגריפע פון דיא צאָהל, ווייל זיא קען חסור, זאָגדערען, ווייל מיט דעם וואָס מען האָט צוגענומען דיא איי, האָט זיך געענדערט דיא פאַרמע פון דיא קופּע. עס קען אויך זיין, אז זיא דערקענט יעדע איי בעזונדער, און בעמערקט דעריבער, אז דיא און דיא איי איז ניטאָ, פונקט וויא זיא דערקענט יעדע פון איהרע פויגעלעך. מיר זעהן קיין אונטערשייד ניט צווישען דיא אדער יענע אייעלע, דיא פויגעל אבער האט אפשר אַ ספעציעלען מוטערליכען אינסטינקט, מיט וועלכען זיא פיהלט אַ סמן אויף יעדע אייעלע. אַ הוהן דערקענט ניט אזוי גיך, ווען עס פעהלט איהר איין איי. אָבער דיא נאטור פון דער הוהן איז פיעל געענדערט גע-וואָרען אונטער דעם איינפלוס פון דיא שקלאפּעריי, אין וועלכע דער מענטש האלט איהר. אַ קאץ דערקענט גלייך וויא פיעל קעצעלעך עס

(געאָמעטריע). זיא ווייס דעם אונטערשייד צווישען אַ גלייכען פאַס און אַין אויסגעבויגענעם, צווישען פערשיידענע אויסגעבויגענע פאַסען, צווישען פער-שיעדענע פיגורען און צווישען פערשיידענע ריכטונג-גען (אָהער אָדער אָהין; אין דעם זייט אָדער אין יענעם; אַרום אָדער אַראָפּ), און מיט דיא הילף פון דיעזע בעגריפע דערקענט זיא דאָס דיא וועג, איבער וועלכע זיא איז אַ מאָל געגאַנגען, און דיא פלעצער, וואו זיא האָט אָנגעטראָפּען איהר רויב אָדער וואו זיא האָט זיך געראטעוועט פון איהרע פיינדע. ווען אַ הונט זוכט אַ חיה, קען ער מיט איין שנעלען קוק דערקענען דיא גרויס פון יעדען ווינקעל און פון יעדע אויסגעבויגענקייט, וואו ער האָט זיך צו פאַרקערעווען פון איין וועג אויף דיא אנדערע, וואָס גייט אָן אַ זייט. ווען פון איין וועג פאַרנעמען זיך עטליכע וועגען, צום ביישפיעל, דער-קענט ער דיא פון זיי, וועכע ער דאַרף, נאָך דיא ברייטקייט פון דעם ווינקעל צווישען דיא הויפטוועג און דיא, אויף וועלכע ער האט זיך צו פאַרקערעווען. און אויב דיא עטליכע וועגען קומען ארויס פון דיא גרויסע וועג, למשל, ניט וויא אַ ווינקעל, זאָגדערען קייליכדיג, דערקענט ער איהר נאָך דיא קייליכדיגקייט נאָך — נאָך דעם וויא פיעל אויסגעבויגען דער אָרט צווישען דיא צוויי וועגען איז. דאָס ער האט אַ בע-גריפע פון לענג, זעהען מיר פון דעם, דאָס ער פאַסט צו דיא קראפט פון דעם שפּרונג, וואס ער קלייבט זיך צו טאָן, צו דיא ברייט פון דעם גראָבען, אדער וואסעריל, וואס ער האט אריבער צו שפּרינגען. דאס ער פארשטייט ריכטונג, צייגט דער פאַקט, דאס אין וועלכען זייט זיין בעל הבית טייטעלט איהם מיט'ן פינגער, אין יענעם גייט ער. דאָס ער ווייס צו אונטערשיידען פאַרמען — אַ דרייעקיגע זאָך, למשל, פון אַ פיערעקיגע, אַ קיילעכדיגע פון אַ לאַנגע און ז. ו. — אויף דעם האבען מיר אויך בע-וויזע אויף יעדען טריט און שריט.

אַ פערד ווייס אויף גאַנץ גוט פון רעכטס אָדער לינקס, אָהין אדער אָהער. ווען דער ענגלישער שמיסער זאָגט צו איהם "גי!", גייט ער רעכטס; ווען "האָ!", לאָזט ער זיך לינקס. דאָס איז אָבער נאָך גאָר ניט. דער פערד פארשטייט, נאָך דעם ציה פון דיא לייצעס נאָך, וויא פיעל ער

קלאנג „פופצעהן“ מיט דיא פיגור 15, א. ז. וו. — זאָ דאָס מיט דער צייט ווערט ער צוגעוואָנט, אז ווען מען שרייט צו איהם „צעהן“, למשל, זוכט ער דיא צאָצקע־אַדער פיגור וועלכע ער איז געוואָנט צו זעהן ביי דיעזען קלאנג, און ער זוכט איהר אויף אלליין ניט וויסענדיג ניט וואָס דער אויסגעשפראַכענער „צעהן“, ניט וואָס דער געשריעבענער „10“ בעדייט, ניט וואָס פאר אַ סמיכת הפרשה צווישען זיי איז דאָ. און דאָס איז דאָס זעלבע וויא ווען דער פערד פאַרנעהמט זיך לינקס, בשעת ער הערט דעם קלאנג „האָ!“ אדער וויא, ווען אַ חדר אינגעל שרייט אויס „שוועבט!“ נאָך דעם וויא מען שרייט „מרחפת“. דער פערד איז צוגעוואָהנט, אז אַ „האָ!“ נעהט צוזאַמען מיט אַ פערקערעווען זיך לינקס; דעם חדר אינגעל נעבעך האט מען איינגעדומעלט, אז נאָך אַ „מרחפת“ מוז גיין אַ „שוועבט“, און ביידע וויסען ניט, ניט וואָס און ניט ווען און ביידע געדיינקען בלויז, אז אויב עס וועט ביי זיי ניט גיין אויף דיעזען אַרט, וועט נעהמען גיין דעם רבי'ס קאנטשיק איבער דיא פלייצעס. אזוי איז אויך מיט דעם הונט, מיט וועלכען זיין רבי שטודירט מאַטהעמאַטיק.

אייניגע נאטורפאָרשער ווילען האָבען, אז חיות קענען יע ציילען; אָבער אלץ, וואָס מען קען צוגעדען, איז, אז זיי קענען ציילען קאָנקרעט ביז דריי אָדער פיער, און דאָ, וואו עס ווייזט אויס, אז זיי נייען אַ סך ווייטער אין דעם, קען זיין, אז דאָס דוכט זיך בלויז אזוי, און אז אין אמת'ן קומט דא פאָר נאָר אַנאנדער פראָצעס.

אַט זיינען אייניגע אינטערעסאַנטע פאַקטען. אַ שפערלינג־פויגעלע, וואָס האט געוואָהנט אין אַ הויז, צווישען מענשען, פלעגט יעדען טאָג אוועק־פליהען צו דיא שולע, וואו דעם בעל־הבית'ס קינד דער האָבען זיך געלערענט, פונקט צו דער צייט, ווען דיא שילער פלעגען דאַרפען אַרויסקומען פון דיא קלאַססען, און פלעגט מיט איהר בעל־הבית'ס קינד דער צוזאַמען זיך אומקערען אַהיים. עס ווייזט אַלואַ אויס, אז דיא פויגעלע האָט געקענט ציילען דיא שטונדען. אין אמת'ן אָבער האָט זיא דיא צייט דערקענט נאָך אַ געוויסען סמן; זיא איז צוגעוואָנט געוואָרען, אז, ווען דיא זון, צום ביישפּיעל, שיינט

פעהלען איהר; אבער דאס מוז זיא מסתמא שפירען נאָך דיא יסורים, וואָס זיא האָט פון דיא מילך, וועלכע בלייבט ביי איהר איבער.

אַ הונדע מערקט, אז ביי'ן טיש צום ביישפּיעל, פעהלט אַ מענש. דאס הייסט אבער ניט, אז ער ציילט דיא איבערגעבליבענע, ער קען פראָסט יעדען מיטגליעד פון דער פאַמיליע, איז צוגעוואָהנט צו יעדען, און ווען איינער איז נישטא, ביינקט ער נאָך דעם איינעם.

דער לעזער קען אבער פרענען אַ קשיא. אין דיא צירקען אדער „דיים מוזעאומס“ ווייזט מען אַ מאָל אַ הונט, וועלכער קען געשריעבענע ציפער און צאָהלען. מען ליינט פאר איהם אויס קארטען מיט צאָהלען, און ווען מען רופט איהם אָן אַ געוויסע צאָל, קלייבט ער גלייך אויס דעם קארט, וועלכער האט דיעזע צאָל, און נעמט איהם אין מויל אריין. ווייזט דאָך דאָס אַלואַ, אז אַ הונט קען יע האָבען אַ בעגריפע פון ציילען, און נאָך וויא! — אויף געדערעכענע ציפער! דער תירוץ איז אזוי: בשעת אַזא געלערנטער הונט נעהמט דעם קארט, אויף וועלכען עס שטייט דיא צאָהל 15, לאָמיר זאָגען, נאָך ווען מען שרייט צו איהם אויס „פופצעהן!“ האָט ער דערביי קיין שום בעגריפע ניט פון דיא צאָהל 15. ער ווייט ניט, אז דאס איז מעהר פון 14 און ווייניגער פאר 16. ער ווייט אפילו ניט וואָס דאָס איז. פאר איהם איז דער „15“ אַזא מין פיגור, עפעס אַ געוויסע „צאָצקע“. אַי וויא אזוי טרעפט ער צו נעהמען נאָך די זע „צאָצקע“, ווען מען זאָגט „פופצעהן!“? — איז אזוי דיא מעשה. דער וואָרט „פופצעהן“ איז ביי איהם אַ געוויסער קלאנג, דער וואָרט „דרייצעהן“ איז ביי איהם אַנאנדער קלאנג, דער וואָרט „צעהן“ קלינגט איהם אין אויער זייערער אַנדערס, און ז. וו. דעם אונטערשיעד פו דיזע קלאנגען דערקענט ער, ווען מען געוויינט איהם צו, אזוי גוט וויא ער לערענט זיך צו דערקענען דעם אונטערשיעד צווישען דיא קלאנגען פון דיא ווער־טער „קום אַהער!“ און „פאַרט“. ווייטער געדוויינט איהם זיין לעהרער צו צו פערבינדען אין זיין הינטמישען מוח דעם קלאנג „צעהן“ מיט דיא פיגור 10; דעם קלאנג „דרייצעהן“ — מיט דיא פיגור 13; דעם קלאנג „זיעבען“ — מיט דיא פיגור 7; דעם

א אויף א געוויסען אָרט, קומען באלד דיא קינדער פון שול.
אויף א געוויסען אָרט, קומען באלד דיא קינדער פון שול.

א הונט האָט א מאָל געהאט א בעל-הבית, וועלכער פלעגט א גאנצע וואָך אוועקגיין פון דער היים, און פלעגט בלויז קומען שבת אבענדיג ביז איבער זונטאג. דיעזער הונט פלעגט יעדען שבת אבענד גיין צו זיין בעל-הבית, וואו דיעזער האט געארבייט, און פלעגט איהם בעגלייטען אהיים. האָט דער הונט אפגעצייילט זעקס טעג? עס איז פיער וואָהרשיינליכער, אז ער האט איינפאך דער-קענט דעם שבת נאך געוויסע זאכען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין שטוב: מען האָט צום ביישפּיעל גענומען ראמען, פּוצען, פערשפרייטען געוויסע ריחות אין קיך פון קאכען און באַקען געוויסע מאכלים לכבוד זונטאג, און ביי איהם איז מוח זיינען דיעזע זאכען פערבונדען געוואָרען מיט דעם בעל הבית'ס קומען.

הינט זיינען זעהר פעהיג צו מעסטען און צו דערקענען פאָרמע און ריכטונג, און אז אפילו זיי קענען ניט ציילען קיין טעג, זעהט מען אים דייטליכ-סטען פון דעם פאָלגענדעם. הונד, א נאטור פאָר-שער, האָט געמאכט אזא פראָבע מיט זיינע הינט: ער האט זיי גענומען שפאצירען אויף דעם זעלבען פלאץ פונקט אלע צוויי טעג און יעדעס מאל פונקט אין דיא זעלבע שטונדע פון טאָג. ער האָט דאָס געטאָן אין פערלויף פון צוואַנציג טעג, דאָס הייסט צעהן מאל, און דאָך האָבען דיא הינט אליין ניט ערוואַרט דיא שטונדע, ווען זיי דארפן גיין שפאצירען, הגם זיי האָבען פון דיזע שפאצירען גרויס הנאה געהאט. פון דעם זעהט מען, אז דיא הינט האָבען ניט געקענט ציילען דיא טעג אום זיך צו ערקונדיגען, ווען זיי קומט אויס צו גיין שפאצירען, ווען, אלאז, א הונט ווייס, ווען זונטאג איז. פאָר שטייט ער דאס פון סמיים, וויא מיר האבען אויפגע-שון ערקלערט.

אב. קאהאן.

אויף א געוויסען אָרט, קומען באלד דיא קינדער פון שול.
א הונט האָט א מאָל געהאט א בעל-הבית, וועלכער פלעגט א גאנצע וואָך אוועקגיין פון דער היים, און פלעגט בלויז קומען שבת אבענדיג ביז איבער זונטאג. דיעזער הונט פלעגט יעדען שבת אבענד גיין צו זיין בעל-הבית, וואו דיעזער האט געארבייט, און פלעגט איהם בעגלייטען אהיים. האָט דער הונט אפגעצייילט זעקס טעג? עס איז פיער וואָהרשיינליכער, אז ער האט איינפאך דער-קענט דעם שבת נאך געוויסע זאכען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין שטוב: מען האָט צום ביישפּיעל גענומען ראמען, פּוצען, פערשפרייטען געוויסע ריחות אין קיך פון קאכען און באַקען געוויסע מאכלים לכבוד זונטאג, און ביי איהם איז מוח זיינען דיעזע זאכען פערבונדען געוואָרען מיט דעם בעל הבית'ס קומען.

אין דיא הויז פון א געוויסען פישער האט גע-וואוינט א פעליקאן-פויגעל, וועלכע פלעגט זיך קאָר-מען מיט דיא אייגענעווייט פון פיש. יעדען טאָג פלעגט דיעזער פעליקאן גיין נאָך זיין שפיץ, א חוץ זונטאג, ווען ער פלעגט בלייבען זיצען אויף זיין בוים און ניט רירען זיך פון אָרט. זונטאג איז קיין פיש פאר איהם ניט געווען, און עס הייסט אלאז, אז ער האט גע-וואוסט ווען זונטאג איז. דאָס ווייזט אָבער אויך ניט, אז ער האָט געצייילט זיעבען טעג. ער האט מסתמא דערקענט דעם רוהע-טאָג נאך דיא סצענען אין דעם פישער'ס שטוב, נאך דעם, צום ביישפּיעל, דאָס מען האָט זיך אָנגעטאן אנדערס וויא אללע טאָג.

דיא נקבה פון דעם קראָקאָדיל בעגראָבט איהרע אייער אין זאמד אויף צעהן אָדער פופצעהן טעג — עס ווענדט זיך נאך דעם פין — און פונקט, ווען עס ענדיגען זיך דיא צעהן אָדער דיא פופצעהן טעג, קומט זיא זיי ארויסנעמען. דאָ אָבער שפיעלט

א פ א ר ט ר ע ט.

פון ערגאר פאן.

פריי איבערזעצט פון ענגלישען.

טיפט — פארטיפט האָב איך געקוקט. שנעלל און זיס זיינען דיא שטונדען געפלוויגען און מיטנאכט איז אָנגעקומען. דיא לאַגע פון דעם לייכטער איז מיך ניט געפעללען געוואָרען; איך האב אויסגע- שטרעקט מיין האַנד און האָב איהם איבערגערוקט. זאָ דאָס דיא שיין פון זיינע פיעלע ליכט זאָל פאלען פונקט אויף מיין בוך. דיעזע ענדערונג האָט אויפ- געטאָן עטוואָס, וואָס איך האב נאָר ניט ערוואַרטעט. דיא שטראַהלען פון דיא ליכט האָבען זיך אריינגע- לאָזען אין אַ ווינקעל, וועלכער איז ביז דאָן געווען פארבאָרען אין פינסטערנעס, און האבען פאַר מיר פלוצלונג לעבעדיג בעלויכטען אַ פאַרטערט, וואָס איך האָב פריהער נאָר ניט בעמערקט.

דאס איז געווען אַ פאַרטערט פון אַ יונגע מעדכען, וואָס צובליהט זיך צו ווערען אַ פריי. איך האב אויף דעם פאַרטערט געגעבען אַ ניכען קוק, און האב פאַרמאכט דיא אויגען. ווארום איך האב דאָס געטאָן, האב איך אליין ניט געוואוסט, און בשעת מיינע ברעמען זיינען אזוי געווען אראָפּגע- לאָזען איבער מיינע אויגען, האָב איך אין געדאנקען גענומען זוכען דיא אורזאַכע, וואָרום איך האב זיי אזוי צוגעמאַכט. איך האב זיך ערקונדיגט, אז איך האב דאָס געטאָן אום צו בערוהיגען מיין געדאנקען, צו קענען בעקוקען דעם פאַרטערט געלאסענער, זאָ דאס מיינע געפילע זאָלען זיך ניט לאָזען אָפּנארען. אין אַ פאַר מינוטען ארום האָב איך וויעדער גע- עפענט דיא אויגען און נאָך אַ מאָל זיך איינגעקוקט. יעצט איז שוין ביי מיר קיין צווייפּעל ניט געווען, אז איך האָב געווען ריכטיג. פריהער בין איך געווען אזוי אָנגעשטריינגט אין קוקען און אין טראכטען, אז איך בין געלענען וויא אין אַ הנהגער-פּלעט;

עס איז שוין געווען באלד נאכט. איך בין אריין אין איינעם פון דיא פאַרלאָזענע שלעסער אין דיא אפּענידבערג. טרויער און שטאַלן זיינען דאָ געווען געמישט אין איינעם, און דיא געביידע, אין אַלגע- מיינ, האָט ביז געקוקט אויף דיא אַרומיגע נאטור. איך בין ארויף אויף דעם טורעמיל פון דיא הויז און בין אריין אין איינעם פון דיא ערווייטערטסטע צימערען. עס האָט אויסגעוויזען, אז מען האָט דעם פאַלאַץ אוועקגעוואָרפען ערשט ניט לאַנג; דאָך זיינען דיא בעפונגען געווען אַלט און צוריסען, אַבּוואָהל רייך און גלענצענד. דיא ווענט זיינען גע- ווען פאַרהאַנגען מיט קאַרפעטס און בעצירט מיט פיעלע פערשיעדענע ביסקען, שווערען, שפּיזען — דיינקמאהלע פון דיא פריהערדיגע איינוואָהנער'ס זיענען. צווישען דיא געוועהר זיינען געהאַנגען פאַר- טרעטען און בילדער — אלע קונסטליכע אַרבייט, פולל מיט לעבען און מיט גייסט, און אלע איינגע- פאַסט אין רייכע גענילרטע ראַמען. דיעזע בילדער, וועלכע האבען מיר טיעף פאַראינטערעסירט, האבען אין מיר אויפגעוועקט אַ חשק צו טראכטען, טראכ- טען, טראכטען. איך האב פאַרמאכט דיא טהיר, אָנגעצונדען דיא ליכט אין דעם לייכטער איבער'ן בעט, פאַראַנדערניגערקוקט דיא שווערע סאַמעטענע פאַרהאַנגען, אין וועלכע דיא בעט איז געווען בעד האַלטען, פאַרמאכט דיא לאָדען, און געהמענדיג אַ בוך, וואָס איך האָב געפונען אויף'ן קיסען, האָב איך זיך צוגעלייגט קוקען, לעזען און טראכטען, וואָרים דער בוך האָט אין זיך ענטהאַלטען אַן ער- קלערונג איבער דיא פערשיעדענע בילדער, וואָס זיינען אין צימער געהאַנגען.

לאַנג — לאַנג האָב איך געלעזען, און פאַר-

דיא צוקונפט.

איצט אָבער, נאך דעם וויא דיא ערשטע שטראהלען האָבען אַ בלאַנק געטאָן אויף דעם פאָרטרעט, האבען זיי מיר אויפגעוועקט פון מיין וואכען שלאָף.

דער פאָרטערט, וויא איך האב שוין געזאָגט, איז געווען פון אַ יונגע מעדכען. ער האט פאָרגעשטעלט איהר קאָפּ ביז איבער דיא שולטערין, און דער אָנהייב פון דיא אָרעמס, ברוסט און זאָגאר דיא ברענעס פון דיא שטראהלענדע האָר איז פאָרגעגאנגען און אונזעמערקזאם צושטאָלעצן געוואָרען אין דעם אונדזייטליכען, אָבנאָהאל טיפען, שאַטען, וועלכער האט געבילדעט דעם גרונט פון דעם פאָרטרעט. דער ראָס איז געווען רייך געגילדט און מיט אַן איידעלען געשמאַק בעצירט. אַלס אַ שטיקעל קונסט, איז דער פאָרטערט געווען וואונדערבאַר. אָבער ניט דיא מערקווירדיגע ארבייט פון דעם מאַהלער, ניט דיא געטליכע שיינהייט פון דיא מעדכען, וועלכע ער האט אויפגעמאַלט, וואָלט ניט געקענט אויף מיר. מאכען אזא האסטיגען איבערראַשענדען איינדרוק — אזוי פלוצלונג מיר אויפריהרען, וואָס דען האט דאָ אויף מיר אזוי זאָנדערבאַר געוירקט? אפשר אויף אַ שטונדע בין איך געבליבען האלב ווענעדיג, האב אָנגעלעהנטעררהייט, און האב געזוכט אַן אַנטוואָרט אויף דיזעז פראַגע, ווערענד מייע אויגען זיינען געווען צוגעשמירט צו דעם מיט שוין בענגאָסענעם פאָרטערט. ענדליך בין איך צוריק געפאללען אויף קיסען. איך האב דעם סעקרעט ענטדעקט. דער כּשוף פון דיא געשטאַלט'ס אויסדרוק, פון איהר אַבסאָלוט לעבעדיגען אויסדרוק, — דאָס האָט דאָס מיר צוערשט איבערראַשט און נאָכער צוטומעלט, געדריקט און געשראָקען. מיט אַ מין הייליגען פחד האָב איך דעם לייכטער צוריק אָפּגערוקט צו זיין פריהערדיגען פלאַץ. דער קוואַל פון מיין צוטראַגענהייט איז אַלזאָ געווען פאָרשטעלט פון מייע אויגען, און מיט דורשט האב איך זיך געכאַפט צו דעם בוך. — צו געפינען דיא געשיכטע פון דעם פאָרטערט און אַן ערקלערונג איבער איהם. נאך דעם נומער נאָך פון דעם ראָס האב איך דיזע ערקלערונג באלד געפונען, און האָב איבערגעלעזען דאָס פאָלגענדע.

„זיא איז געווען אַ זעלטענע שיינהייט, און, וויא

צויבערליך איהר געשטאַלט איז געווען, אזוי פרייזליך און לוסטיג איז געווען איהר גייסט. אַן אונגליקליכע שטונדע איז עס פאָר איהר געווען, ווען זיא האט זיך געטראָפּען מיט דעם מאַהלער. זיא האָט זיך אין איהם פערליעבט און זיי האָבען חתונה געמאכט: ער — פלאַמענד אין זיין נאַטור, פלייסיג צו זיין אַרבייט, שטריינג אין זיין לעבען, און שוין פון פריהער פעהרייראט — צו זיין קונסט, צו זיין געליעבטע פון לאַנגע יאָהרען; און זיא — שוין וויא דיא שעהנסטע אין דער וועלט און אזוי לוסטיג וויא שוין, — אימער פרייליך, אימער מיט אַ ליכטיגען שמייכל; אימער שטיפענדיג וויא אַ יונגער הירשעלע; לעבענדיג אַלעס און קוועלענדיג פון אַלעס, אויסער דיא קונסט, איהר איינציגע געגנערין אין איהר מאַן'ס לעבען, און ציטערענדיג פאָר דיא פענזלען און דיא אנדערע געצייג, וואָס פלענען ביי איהר אַוועקנעמען איהר געליעבטע'ס געשטאַלט. פאָר דיזעז יונגע דאָמטע איז דאָריבער געווען שרעקליך צו הערען, דאָס איהר מאַן גערט צו מאַהלען זאָגאר איהר, זיין געליעבטע'ס פאָרטערט. זיא איז אָבער געווען געהאַרזאם און איז שטילער הייט וואָכענלאַנג געוועסען אין דעם קלייניקען טורעם צימערל, אין וועלכען דיא שוין האט אריינגעטריפט אויף דיא בלאַסע לייזונג פלויז דורך דעם פענסטערל פון דאָך; און ער האָט געמאַלט, מיט שטאַלץ און מיט פערטיעפיקייט געמאַלט און געמאַלט, פון שטונדע צו שטונדע, פון טאָג צו טאָג, אַ פלאַמענדער, גערוועזער, קאפּרזונער מענטש איז ער געווען, און ער איז אזוי אַרין אין זיין אַרבייט, אז ער האָט גאָר ניט בעמערקט, אז דיא ליכט, וואָס איז אזוי געהיימניספּאָל און טרויעריג געפאָלען דורך דעם דאָך־פענסטערל, האט געגרייזשעט דיא געזונט און דעם געמיטה פון זיין יונגע פרויא, און אז זיא איז אויסגעגאנגען, אויסגעגאנגען, אויסגעגאנגען, וויא אַ ליכטעלע, דאָך האָט זיא געשמייכלט און געשמייכלט, וואָרים זיא האט געזעהן, אז דער מאַהלער (אַ בעריהמטער מאַלער איז ער געווען) האָט געקראָנען אַ פלאַקערדיגע בענייסטער רונג פאָר זיין אַרבייט, און אזוי האָט ער געאַרבייט טאָג און נאַכט אַום אויפצומאַהלען דיא, וואס האָט איהם אזוי געליעבט, און וואָס איז אזוי יעדען טאָג

און ווען פיעלע וואָכען זיינען אוועק, און עס איז בלויז איבערגעבליבען איין פענועל מיט פארב ארויפ־ צונעבען אויפֿן מויל, און איין פינטעלע צו צווייגען צום אויג, האָט דיא דאָמע'ס גייסט ווידער זיך אָנגעקאפט מיט אַ לעבענס־פלאַקער, — פונקט וויא דער פלאם פון אַ ליכט, וואס האָלט שוין ביין רעריל. און דער פענועל פארב איז ארויפגעגעבען געוואָרען, און דיא פינטעלע איז צוגעלייגט געוואָרען, און אַ מינוט איז דער מאַלער געשטאַנען פאר זיין אַרבייט וויא אַ פערבשוף־טער. און באַד, קוקענדיג אויפֿן פארטרעט, האָט ער גענומען ציטערען, איז געוואָרען בלאַס, און אויסשרייענדיג ניט מיט זיין קול: „דער פארטרעט לעבט!“ האָט ער זיך אָבענקערט אַ קוק טאָן אויף זיין געלעבטע. — זי איז געווען טויט.

געוואָרען אומעדיגער און שוואַכער. און יעדער וואָס האָט געזעהן דעם פארטרעט האָט גערעדט וועגען איהם אַלס אַ מעכטיגען וואונדער און אַלס אַ בער ווייז אי פון דעם קינסטלער'ס קראַפט אי פון זיין לעבע צו דיא, וועלכע ער האָט אזוי ציפערליך גע־ מאַלט.

ענדליך, ווען דיא ארבייט האָט שוין געהאַלטען ביי'ן סוף, האָט דער מאהלער קיינעם אין דעם טרעמיל ניט אריינגעלאָזען. ווילד איז ער געוואָרען פון זיין התלהבות צו זיין פארטרעט, און זעלטען פלעגט ער אָפקערען דיא קאָפּ פון דעם לייווענט, — אפילו אַ קוק צו טאָן אויף זיין פרוי'ס געזיכט, און ער האָט אזוי וויא פאָרגעסען, אַז דיא פארבען, וואָס ער האָט געלייגט אויף דעם לייווענט, זיינען געצויגען געווען פון דיא באַקען פון דיא, וועלכע איז געזעסען לעבען איהם.

דיא נשמה, נאך דעם גלויבען פון פארצייטיגע מענשען און היינטיגע ווילדע.

און דיא בעלי קבלה לייגען נאך היינט צו טאָג 2 : (4 יחידה 5) היה, דיא פערסיער האבען געגלויבט אין: (1) א „פעהרהאָהער“ (דיא נשמה פון פיהלען), (2) א „בזוי“ (דיא נשמה פון שכל), (3) א „ראָף“ (דיא נשמה פון וויללען), אַן „אבא“ (דיא נשמה פון געוויסען), (4) א „זשאַן“ (דיא נשמה פון לעבען איבערהויפט). דיא כינעזען גלויבען אין דריי הויפט נשמות מיט זעקס אונטער־נשמות. דיוע אונטער־נשמות, וועלכע זיינען קנאַפע יחסנים, גייען נאך דעם מענשען'ס טויט אריין אין דער ערד, ווערענד פון דיא הויפט נשמות גייט איינע אריין אין דעם טויטען־קאסטען און גייט מיט דעם טויטען מיט אין קבר; דיא צווייטע גייט אוועק אויף יענער וועלט, און דיא דריטע בלייבט אין שטוב, און כסדר אזוי: אנדערע פארצייטיגע פעלקער פלעגען גלויבען אין מעהר נשמות, אנדערע — אין וועניגער, אָבער מעהר וויא אין איינע גלויבען זיי אלע, און ביי אלעמען האָט יעדע נשמה א בער זונדערע בעדייטונג און איינע איז דיא וויכטיגסטע פון דעם גאנצען סעט.

אז דיא אונגעטוויקעלטע פעלקער גלויבען, דאָס אין צייט פון שלאָף וואנדערט דיא נשמה אום, וועלען מיר זעהן פון דיא פאָלגענדע אַ ביישפיעל לען. — דיא כינעזען האָבען געהאט אזא מעשה. דיא הויפט־נשמה פון אַ געוויסען גרויסען מאן האָט אויסגעוואַנדערט, דערווילע האָט אַ חיה אויפגעגעדען דעם גוף, זאָ דאס ווען דיא נשמה איז געקומען צוריק האָט זיא איהר היים ניט געפונען; אָבער

דער פארצייטיגער מענש, אָדער דער היינטיגער ווילדער, גלויבט, אַז דער מענש האָט מעהר וויא איין נשמה. אנדערס קען ער זיך ניט פארשטעלען. אין שלאָף זעהט ער ערטער און סצענען, וואָס זיי נען ווייט פון דעם אָרט, וואו ער שלאָפט, — הייסט דאָך דאָס אַלואָ, קומט ביי איהם אויס, אַז בשעת איין נשמה בלייבט ביי איהם אין קערפער, וואַנדערט אַן אַנדער נשמה ארום איבער ווייטע פעלדער און וועלדער. ער פאלט אין חלשות, אָדער בעקומט דיא פאָליגע, ער איז אַלואָ גיט דער זעלביגער לעבעדיגער מענש וויא אימער, און דאָך איז ער ניט טויט — אַלואָ, רעכענט ער, איז דאָך דאָס אַ בעווייז, אַז, ווערענד דיא הויפט נשמה איז פון איהם אויף אַ וויילע אוועק, איז אין איהם געבליבען נאך אַ נשמה. אזוי איז דיא מיינונג פון יעדען ווילדען שבט און אַזוי איז געווען דיא מיינונג פון יעדע יעצטיגע ציוויליזירטע נאַציאָן, ווען זיא איז נאך געווען אין דיא וויגעלע פון איהר געשיכטליכען לעבען. דיא אלטע עניפטרע (מצרים), צום ביישפיעל האָבען געגלויבט, אַז יעדער מענש האָט אַ „בא“, אַ „כעבי“, אַ „קו“, אַ „קא“ און אַן „אנד“ — אזוי האָבען זיי גערופען דיא פינף נשמות זיינע, יעדע פון וועלכע האָט געהאט איהר ספּעציעלע אַרבייט. דיא אידען האָבען אויך געגלויבט (אין: 1) א נפש (דער פונדאמענט פון לעבען איבער־הויפט), (2) א רוח (דער פונדאמענט פון דעם לע־בען־אַלס מענש) און (3) א נשמה (א געטליכען גייסט).

גובערניע (רוסלאנד) רופט מען דיא מילך-שטראסע, (דיא גרויסע מאסע שטערען אויף הימל, פון וועלכע עס ווייזט דער אָרט אויס וויא א רויך) — „מיוז וועג“, און דאָס שטאמט פון דעם פארצייטיגען גלויבען, אַז אהין גייען ארויף דיא נשמות פון מענשען. אין פיעלע פארצייטיגע פאָלקס-מעשיות און פאָלקס-ליעדער, ווערט דיא נשמה דערמאָנט אַלס אַ הייליגע מוזיק, און דאָס ווייזט אויף דייטליך, אַז אין דיעזע פאָרמע האָט מען זיך פאָרגעשטעלט דעם מענשלי-כען גייסט.

דיא גאָר פארצייטיגע בעהמער האָבען געגלויבט, אַז זייערע נשמות זיינען פויגעלעך, און אַז נאָך'ן טויט פליהען זיי ארום פון ביים צו ביים און בערר היגען זיך נישט ביז דער קערפער פון דעם געשטאָר-בענעם ווערט נישט פערברענט. אַז עהנליכען גלויבען האָבען געהאָט אויך דיא סקאַנדינאָוישע נאַציאָנען, דיא פיננען, ליטווינעס, און פיעלע אנדערע פעלקער. דיא פינען און דיא ליטווינען האָבען דעריבער דיא „מילך-שטראסע“ גערופען „פויגעל-וועג“. דיא מאָ-האַמעדאַנער גלויבען, אַז דיא נשמות פון דיא גע-שטאָרבענע צדיקים זיינען פויגעלעך, וויס וויא שניי, און אַז נאָך דעם צדיקים טויט, פליהט זיין פויגעלע ארום ארום מאָהאַמעד'ס (זייער מישה רבינו) טהראָן. דיא טערקען פון אייניגע ערטער גלויבען, אַז דיא פויגעלעך, וואָס פליהען אַרום איבער'ן ים, און רוחען קיין מאָל נישט, זיינען דיא פערשאַטענע נשמות פון זינדיגע מאַטראָנען.

אנדערע פעלקער גלויבען, אַז דיא נשמה איז אַ מין ביי, נאָך אנדערע — אַז זיא איז אַ מין זשוק, און ז. וו. אַבער, נעמענדיג אַלע פעלקער פון דער וועלט בכלל — זיינען מוזיק און דיא פויגעל דיא הויפט קאָנקרעטע און דעם נשמה געשעפט. דיא אונענטוויקלטע פעלקער גלויבען אַלואָ, אַז נאָך'ן טויט איז דיא נשמה אַלץ אַ לעבעדיגע בעשעפעעס, און דעריבער איז קיין וואונדער נישט, וואָס זיי בעזאָרגען איהר ביין טויט מיט צדה לדרך און מיט הוצאות אויף וועג. פיעלע פעלקער גיבען פראָסט דעם טויטען מיט געלד אין קבר, און אַלע, אפילו דיא „ציוויליזטע“, גרייטען דעם טויטען גלאַט צו אים שיינע בגדים, זיין נשמה זאל קומען אויף יענער וועלט וויא אַ „מענש“ און נישט וויא קיין „אַביריווער“ חס ושלום. דיא גאנץ ווילדע זיינען און דעם נאָך לאַזישער: ווען עס שטארבט אַין געלטסטער, בעד גראָבען זיי מיט איהם צוזאַמען אַ פאָר פון זיינע קנעכט און אַ פאָר פון זיינע ווייבער, כדי דיא נשמה זאל אויף יענער וועלט אויף האָבען ווער עס זאל איהר בעדינען און מיט וועמען צו לעבען.

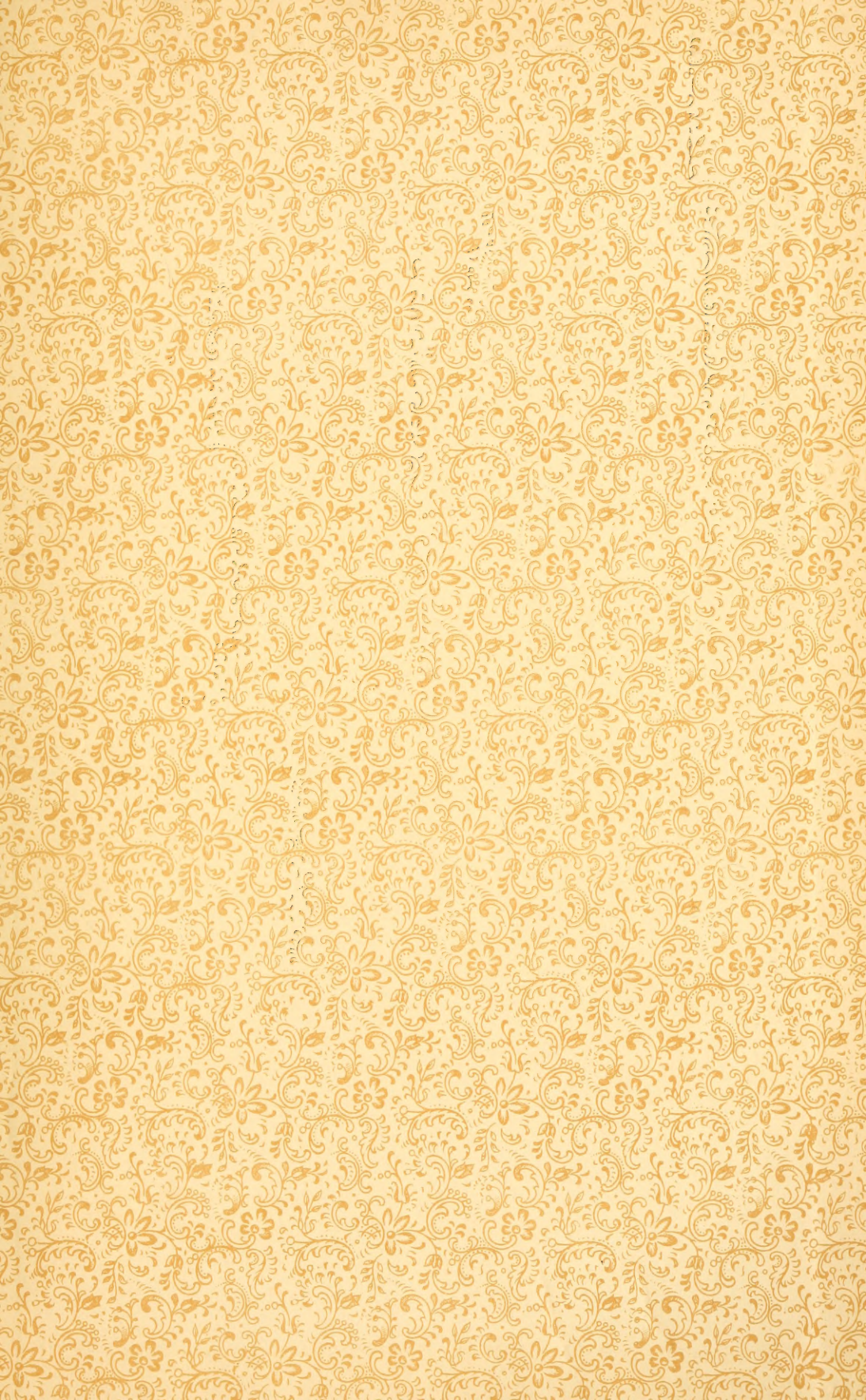
מיר האָבען דאָ, גאנץ בקצור, געוויזען אויף דעם ריזיגען בעגרייפן, וועלכען דיא רויחה אונענט-וויקעלטע מענשהייט האָט געהאַט און האָט וועגען דאָס. וואָס מען רופט „נשמה“, וואָס דיא „נשמה“ איז אין אמת' — וועגען דעם איז אין דיעזע זשורנאַל שוין עטוואָס ערקלערט געווען אין אַ בעזונדער אַרטיקלעל (דער מענש און זיין נשמה) — פון דר. אינגערמאַן אין „צוקונפט“ (נומער 12).

אזוי וויא נאָהענט דערביי איז גראָד געלעגען דער טויטער גוף-פון אַ בעטלער, — האָט זיא, דעם גרוי-סען מאָן'ס נשמה, אריינגעמופט אין דיעזען בעטלער-שען גוף, און פון יענמאלט אָן האָט דער אַריסטאָ-קראַט אנדערס נישט געקענט גיין וויא מיט אַ בעטלערשען שטעקען. ביי דיא יאַפּאָנעזער טאָר מען אַ מענשען פלוצלונג נישט אויפֿוועקען, ווייל פון דעם מוז ער שטאַרבען, דען זיין נשמה איז דאָן גאנץ ווייט און קען נישט פאספּירען זיך אומצוקערען, וואו מען נישט איהר נישט כאַטש אַ פאָר רגע'ס צייט, אייניגע פעלקער פון צענטראַל אַפריקא גלויבען, אַז ווען אַ מענש שטייט אויף פון שלאָף מיט אַ ווייטאג, שטאַמט דאָס פון דעם, דאָס בשעת דיא נשמה האָט זיך אומגעשלאָפֿט, ווערענד דעם שלאָף, האָט זיא געהאָט אַ געשלעג מיט אַנאנדער נשמה, וועלכע האָט איהר אָנגעבראַכען „דיא פיינער“, דיא פאָר-צייטיגע בעהמער האָבען מירא געהאָט צו שלאָפען דורשטיגער-הייט, ווייל דיא נשמה וועט דאָך גיין זוכען אַ טרונק און וועט נאָך אפּשר באַרבלאָנען.

נור, וואָס דארפֿען מיר גיין אזוי ווייט? גלויבען דען נישט אונזערע אַלט-מאָדישע אידען, אַז ווען מיר שלאָפען, גייט דיא נשמה מאַכען אַ ווייזט אין הימעל? און נאָך וויא! זיא שרייבט אַלליין אין גאָט'ס „וויזינג בוך“ איין דעם נאָמען מיט אַ פולען רעפאָרט. נישט אומזיסט זאָגען מיר אין דאוונען „בידך אפּקיר רוחי“ — אין דין האָנט גיעב איך איבער מיין נשמה, אַ רבנו של עולם! ... היינט וואָס איז מכה דעם „אַפּרופען“! ווען דיא נשמה איז ביי דעם חולה שוין ארויס, און דיא ווייבער צו-שרייען זיך און בעטען זיך ביי איהר זיא זאל צוריק אריין, פאָלגט זיא אַ מאָל, און קומט צוריק, און דער געשטאַרבענער לעבט אָפּ. פונקט אזא גלויבען איז אַבער אויף דאָ ביי דיא כינעזער און ביי פיעלע ווילדע, זאָ דאס אונזערע פרומאָקעס און פרומא-געכעס זיינען נישט דיא איינצעלנע יחסנים אין דעם. וואָס אַנבעטרעפט דיא פאָרמע פון דיא נשמה, איז זיא ביי פערשידענע פעלקער פערשידענע, אָבער דאָס רוב ווייזט זיא אויס וויא אַ מוזיק, אָדער וויא אַ פויגעל. אָט זיינען ביישיפעלע. אין טהערינגיען דערציילט מען אזא מין געשיכטע: אַ מיידעל איז געשלאָפען געוואָרען, וועהרענד אַרום איהר זיינען איהרע פריינד גענומען און געקענאָקט נישט, פלוצ-לונג זעהען דיעזע, וויא אַ רויטע מייזעל קריכט ארויס פון דיא מיידעל'ס אויפגעפענט מויל, און לויפט ארויס דורכ'ן פענסטער. מען האָט דיא שלאָפעדיגע גענומען וועקען — מען האָט אָבער נישט געקענט איהר דערמינטערען, און מען האָט איהר אוועקגע-לייגט אויף אַנאנדער אָרט. באַלד איז געקומען דיא מוזיק צוריק און נישט געפינענדיג דיא מעדען אויף איהר פריהערדיגען פלאץ, איז זיא פערשוואונדען געוואָרען. דיא מיידעל איז דאָן געשטאַרבען. דיא „אַלט-מאָדישע“ ווייבער האַלטען זיך נאָך ביי דעם גלויבען, דאָס ווען עס שטארבט דער געלטסטער פון אַ פאַמיליע, ווערען דיא מייז פון שטוב גלייך פארפאַלען, דאָס הייסט, אַז אָהן דעם שוין פון דעם בעל-הבית נשמה-מוזיק ליינט זיין נישט צו בלייבען. אין אייניגע ערטער, וויא אין ניו-יארק, נאָו-יאָרק און ער

Brandeis University
Libraries

Brandeis University
National
Women's Committee

